„...Cu o sârguință stăruitoare și o acribie deosebită, autorul a strâns zeci de ani tot ce a putut găsi despre istoria orașului nostru și le-a pus cap la cap în ordine cronologică, pentru a reconstitui firul roșu al istoriei orașului Brașov de la începuturi până în preajma primului război mondial. Este o performanță foarte frumoasă și trebuie să fim și suntem recunoscători autorului pentru „lecția de istorie" pe care el o dă tuturor brașovenilor... Credem că atitudinea autorului potrivit celor trei principii ale dreptului roman: fiecăruia ce i se cuvine, a nu vătăma pe altul și a trăi cinstit (suum cuique tribuere, alium non laedere, honeste vivere) face din această carte o lectură nu numai informativă ci și plăcută.“

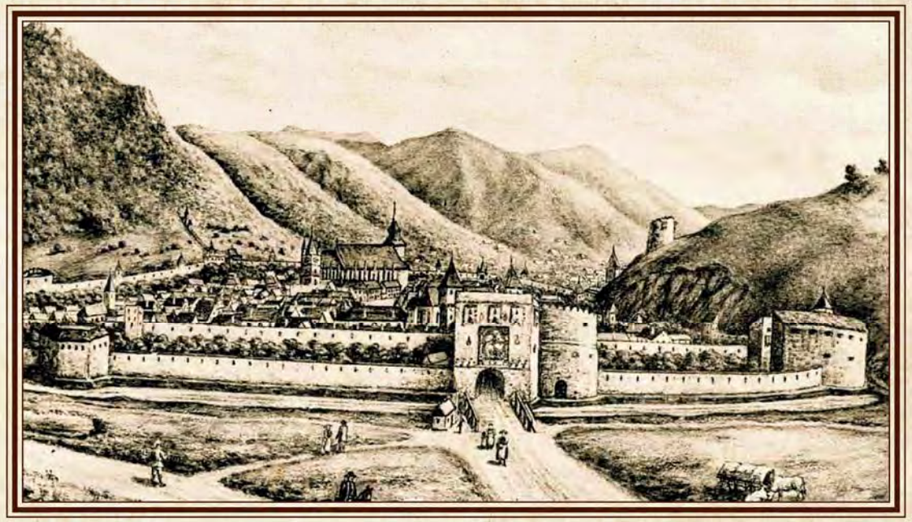
Gernot Nussbacher

DAN PAVALACHE

Cronică ilustrată de Brașov

DAN PAVALACHE

Cronică ilustrată de Brașov

DAN PAVALACHE

Cronică ilustrată de Braşov

Ediția a III-a, revăzută şi adăugită

EDITURA UNIVERSITĂȚII
TRANSILVANIA DIN BRAȘOV
-2023-

Coperta 1: Brașovul înainte de marele incendiu din anul 1689 (Stampă din secolul al XVII-lea)
Coperta 4: Stema Brașovului din Coronagraphia Transilvaniae (Johannes Honterus)

Sursa ilustrațiilor:
Arhivele Naționale - Direcția Județeană Brașov
Biblioteca Județeană Brașov
Muzeul de Artă Brașov
Colecții particulare
Autorii citați

EDITURA UNIVERSITĂŢII *TRANSILVANIA* DIN BRAŞOV

Adresa: 500091 Braşov,

B-dul Iuliu Maniu, 41A

Tel: 0268 – 476050

Fax: 0268 476051

E-mail : editura@unitbv.ro

Copyright © Autorul, 2023

Conținutul sau ilustratiile se pot reproduce doar cu acordul autorului, solicitat la adresa dan.pavalache@yahoo.com

Editură acreditată de CNCSIS

Adresa nr. 1615 din 29 mai 2002

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
PAVALACHE, DAN
Cronică ilustrată de Braşov / Dan Pavalache. - Braşov: Editura Universităţii "Transilvania" din Braşov, 2023
Conţine bibliografie

Index
ISBN 978-606-19-1623-894

„În toată Dacia superioară
braşovenii sunt cei mai culți,
cei mai zeloşi, cei mai avuți,
purtătorii negoțului oriental.“

Papiu Ilarian

CUVÂNT ÎNAINTE

Cred că oraşul Braşov a fost şi este iubit de Dumnezeu într-un fel deosebit; de aceea El a atras în acest loc deosebit oameni deosebiți şi astfel i-a dat şi o istorie deosebită. Braşovul de astăzi este rezultatul unicat al unor evoluții unice, care nu au avut loc în nici un alt loc. Este singurul oraş din Transilvania, în care trei etnii — români, germani şi maghiari — au trăit laolaltă secole de-a rândul într-un oarecare echilibru până în perioada modernă, aducându-şi fiecare, în diferite timpuri şi în diferite moduri, contribuția la evoluția acestui oraş Braşov. Este aşadar firesc ca braşovenii de azi, care sunt oarecum produsul istoriei oraşului, să se intereseze de trecutul oraşului lor şi să caute explicații pentru diferitele vestigii ale trecutului oraşului, pe lângă şi cu care trăiesc ei într-un anumit fel. O mare parte a locuitorilor actuali sunt foarte ocupați cu problemele actuale şi cotidiene ale vieții, dar o aplecare asupra dimensiunii istorice nu poate să fie decât benefică, fiindcă duce la îmbogățirea conştiinței cu valori frumoase. Şi cu cât cunoşti mai bine ceva — în cazul nostru oraşul Braşov — cu atât îl poți iubi mai mult şi poți să te implici mai mult în prezentul şi viitorul lui.

Preocuparea cu trecutul oraşului Braşov pentru majoritatea locuitorilor lui actuali comportă pe lângă satisfacții frumoase şi anumite greutăți la documentare, deoarece de-a lungul timpului izvoarele scrise şi lucrările tipărite privind istoria oraşului s-au scris în alte limbi decât în limba română. În evul mediu, limbile de cancelarie erau cea latină şi slavonă, apoi limba administrației locale până la începutul secolului al XX-lea a fost cea germană, iar în secolul al XIX-lea s-a impus ca limbă oficială de stat limba maghiară. Astfel un istoric „complet“ ar presupune cunoaşterea a cel puțin cinci limbi, performanță care până acum încă nu a fost realizată.

De aceea, toate încercările ale unor istorici nu au putut să fie decât contribuții, deoarece nici un singur om nu poate cuprinde toată istoria Braşovului în complexitatea ei. Şi au fost foarte multe contribuții valoroase, începând cu Thomas Tartler „Collectanea zu einer Particulär-Geschichte von Kronstadt“ (Colecție pentru o istorie particulară a Braşovului) din anul 1741, rămasă până azi în manuscris. A urmat Georg Michael Gottlieb von Hermann, care a scris în anii 1800–1801 lucrarea în trei volume „Das alte und neue Kronstadt“ (Vechiul şi noul Braşov), publicată parțial abia după peste 80 de ani în 1883–1887.

În anul 1886 a apărut apoi primul volum — din până acum nouă volume — din monumentala colecție „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt“ (Izvoare ale istoriei oraşului Braşov). În anul 1900 s-a publicat primul volum din cele cinci ale seriei publicate de Sterie Stinghe: „Documente privitoare la trecutul românilor din Schei“.

O nouă inițiativă a Muzeului Săsesc al Țării Bârsei a dus la publicarea a trei volume din monografia „Das Burzenland“ (Țara Bârsei) în anii 1928–1929, dar tocmai volumul privind istoria nu a fost finalizat.

Multe studii istorice valoroase cu privire la istoria Braşovului au apărut în perioada interbelică în publicațiile Muzeului Săsesc al Țării Bârsei şi în revista „Țara Bârsei“, iar după 1967 în anuarul Muzeului Județean de Istorie „Cumidava“, desigur şi în alte publicații monografice şi seriale, locale, regionale şi naționale.

În anii 2001 şi 2002 au apărut apoi două ediţii ale unei lucrări de pionierat; „O istorie a Braşovului“, scrisă de profesorii de istorie Ion Dumitraşcu şi Mariana Maximescu în primul rând pentru elevii lor.

Şi iată că în anul 2005 a apărut într-o ediţie foarte mică lucrarea unui autor puţin cunoscut în „breasla“ istoricilor, care a fost o surpriză foarte plăcută pentru iubitorii istoriei Braşovului: cartea „Cronică de Braşov“ de Dan Pavalache, care s-a epuizat rapid. Cu o sârguinţă stăruitoare şi o acribie deosebită, autorul a strâns zeci de ani tot ce a putut găsi despre istoria oraşului nostru şi le-a pus cap la cap în ordine cronologică, pentru a reconstitui firul roşu al istoriei oraşului Braşov de la începuturi până în preajma primului război mondial. Este o performanţă foarte frumoasă şi trebuie să fim şi suntem recunoscători autorului pentru „lecţia de istorie“ pe care el o dă tuturor braşovenilor, inclusiv celor cu studii de istorie. Chiar dacă majoritatea bibliografiei impresionante de peste 160 de titluri este numai în limba română, fiind puţin folosită bogata bibliografie în limbile germană şi maghiară, credem că atitudinea autorului potrivit celor trei principii ale dreptului roman: fiecăruia ce i se cuvine, a nu vătăma pe altul şi a trăi cinstit (suum cuique tribuere, alium non laedere, honeste vivere) face din această carte o lectură nu numai informativă ci şi plăcută. Desigur, lucrarea este perfectibilă şi poate în unele puncte corigibilă, dar este un bun câştigat, că avem de acum o „Cronică de Braşov“ la dispoziţia publicului larg. Lucrarea poate fi un punct de pornire şi un imbold pentru cercetătorii istoriei Braşovului, să completeze lacunele din cercetările istorice de până acum, pentru a oferi braşovenilor o cunoaştere cât mai corectă şi cât mai completă a trecutului oraşului. Iar această cunoaştere a trecutului să ducă la un respect crescând şi o responsabilitate sporită faţă de mărturiile acestui trecut — documente şi monumente — pentru a le păstra, a le întreţine, a le restaura şi a le populariza, pentru ca şi generaţiile viitoare de braşoveni să aibă parte de acest patrimoniu istoric bogat al Braşovului.

Mulţumim frumos domnului Dan Pavalache pentru dedicarea sa timp de mulţi ani pentru istoria Braşovului şi îl felicităm călduros pentru volumul său, care este o îmbogăţire reală a bibliografiei istorice nu numai a Braşovului.

Braşov, la 21 februarie 2006
(după prima ediţie)

Gernot Nussbächer

PREFAȚĂ

Păşim adesea grăbiți şi nepăsători prin Braşov, furați de imperativele cotidianului. Uneori încercând să fim un ghid bun pentru prietenii de pe alte meleaguri constatăm cât de puțin ştim despre oraşul în care trăim.

O plimbare pe Tâmpa ne oferă o panoramă splendidă şi unică a oraşului, care a crescut la poalele munților dintr-o cetate medievală precum sămânța unui arbore falnic.

Ziduri groase, tencuieli vechi, puse una peste alta, contraforturi, acoperişuri înalte cu lucarne îmbătrânite ne fac să simțim sutele de ani ale oraşului. Dacă soseşti din Regat în Cetate te întâmpină un aer străin, ciudat, un miros de cărămidă igrasioasă, roasă de vreme, cu iz de istorie; încerci însă un sentiment de venerație şi respect pentru râvna cu care şi-au construit şi apărat locuitorii oraşul lor. Arhitectură veche şi foarte veche, de toate stilurile, case neprietenoase cu porți mari ferecate, ce nu-ți permit priviri indiscrete în interiorul curților înghesuite, alături de fațade ornamentate, cu poate prea multă risipă îți trezesc curiozitatea pentru cei care au construit şi au viețuit odată aici.

Pereți îmbătrâniți, topiți în caldarâmul străzilor, clădiri monumentale, sedii administrative elegante ale unor timpuri mai vechi îți întăresc convingerea că inima oraşului a pulsat intens, interesele negustorilor şi ale demnitarilor întâlnindu-se cu hărnicia locuitorilor. Când şi cine a început construcția oraşului? Cât de important se va fi aflat el printre celelalte oraşe din Transilvania şi spațiul carpatic?

Situat la intersecția unor lumi şi istorii diferite, Braşovul întâmpină vizitatorul de astăzi cu amestecuri de civilizație din vestul, estul şi sudul continentului, însă cu puțini locuitori viețuind aici de generații. Azi majoritatea dintre ei sunt români, vorbind graiuri diferite, alături de ei maghiari, foarte rar germani.

Dincolo de efuziunile unui patriotism local, Braşovul rămâne un oraş de referință în acest colț al Europei, o mărturie vie a zbuciumatei prezențe omeneşti în acest areal.

Românii, germanii şi ungurii trăitori pe aceste locuri se mândresc deopotrivă cu oraşul lor, bastion apărător şi iradiant al valorilor europene.

De-a lungul unei evoluții similare cu a celorlalte oraşe transilvane Braşovul şi-a câştigat adeseori întâietate în multe domenii, devenind unul dintre cele mai cunoscute centre de creație materială şi culturală din țările române, etalon al bunăstării şi vredniciei locuitorilor.

Cel mai mare oraş din Transilvania până în secolul al XVIII-lea, cel mai important oraş comercial, meşteşugăresc, apoi industrial, din Transilvania, deținător prin Biserica Neagră a celui mai mare locaş de cult din România, promotorul Reformei religioase luterane din Transilvania, deținătorul celei mai mare Case de Comerț din evul mediu în spațiul carpatic, loc de naştere a primei mori de hârtie din spațiul României de azi, locul primei şcoli româneşti din țara noastră, loc de naştere şi creație a celui mai mare tipograf român din evul mediu, deținătorul primului document în limba română, păstrătorul uneia dintre cele mai vechi şi mai bogate arhive urbanistice de pe teritoriul României, oraş cu administrație la nivel european în evul mediu, deținătorul unora dintre cele mai vechi şi cunoscute gimnazii şcolare germane, româneşti şi maghiare, locul înființării unora dintre cele mai vechi asociații, instituții culturale româneşti, germane, maghiare, loc de naştere al unora dintre cele mai vechi şi cunoscute ziare româneşti, germane şi maghiare din spațiul românesc, promotorul unor inițiative sau mişcări culturale occidentale,

de divertisment, sporturi, loc de întâlnire a spiritualităţii româneşti din cele trei provincii istorice — sunt cele mai cunoscute performanţe ale oraşului.

Încercând să răspunzi la întrebarea — ce a favorizat dezvoltarea sa între aşezările transilvane? vei găsi evident un complex de factori geografici, istorici, sociali, conjuncturali, în urma cărora Braşovul se situează şi astăzi printre cele mai importante aglomerări urbane ale României.

Braşovul se află la intersecţia unor zone geografice diferite, delimitate de munţii Carpaţi; un podiş transilvan cu o climă mai rece, bogat în resurse minerale şi peste Carpaţi o lume a colinelor şi nesfârşitelor câmpii, a luncilor de râuri mari şi a fluviului generos, unde soarele împlineşte uşor darul divin al pământului roditor. Schimbul inevitabil al bogăţiilor naturale purtat de trăitorii din totdeauna a acestor spaţii a găsit ţinutul Braşovului drept loc bun de trecere, adăpost şi răgaz înainte şi după traversarea munţilor celor mari.

După primul mileniu creştin din procesul zbuciumat de etnogeneză al poporului român găsim ţinutul Braşovului cu o zestre bogată de urme arheologice dovedind prezenţa locuitorilor de aici ca o continuitate a civilizaţiei dacice, daco-romane, primind influenţa populaţiilor migratoare ca pe un ultim ingredient în acest proces.

În vederea cuceririi unei importante poziţii de putere în Europa de sud, tânărul stat maghiar vecin, defilând sub faldurile creştinismului declarat, sprijinit în această acţiune de occident, îşi propune după secolul al X-lea cucerirea de noi teritorii în est, spre linia Carpaţilor.

Ţara Bârsei a reprezentat ultima cucerire (secolul XII) din lanţul de cnezate şi ţări româneşti supuse de regalitatea maghiară, căpătând în strategia de apărare a statului maghiar ca şi alte zone de margine, rolul de bastion puternic în faţa orientului prădalnic, prin construirea de oraşe şi civilizaţii de tip european.

Istoria civilizaţiilor acestui ţinut se încadrează în traiectoria comună a spaţiului carpatic peste care se suprapune lunga perioadă de dominare a coloniştilor germani, care adăugă o importantă culoare central europeană întregului penaj de influenţe etnice.

Formula rapidă şi eficientă a regalităţii maghiare în tactica de apărare a statului pentru acele timpuri a fost colonizarea după anul 1141, peste ţinuturile româneşti din sudul şi centrul Transilvaniei, cu populaţii germanice, numite generic saşi.

Apărarea coroanei regale şi a statului maghiar, încredinţată acestor populaţii nu era de aşteptat să se facă numai cu spada. Regele nădăjduia la înălţarea unor oraşe prospere, ce vor furniza impozite consistente, la răspândirea unei agriculturi avansate, la o evoluţie rapidă prin practicarea meşteşugurilor şi stimularea comerţului. Ultimele cercetări afirmă că în ciuda miturilor cultivate de saşi despre numărul strămoşilor lor sosiţi în Transilvania, primii colonişti aduşi în zona Sibiului nu depăşeau 2000–3000 de oameni. Atragerea coloniştilor germani în Transilvania s-a făcut cu preţul unor importante privilegii acordate de regii maghiari, întărite şi reînnoite ulterior, privilegii ce au fost păstrate cu sfinţenie de saşi ca acte de identitate şi proprietate în faţa nenumăratelor conflicte cu deţinătorii puterii voievodale şi apoi princiare.

După anul 1210 graniţa de colonizare a fost mutată de pe munţii Perşani pe crestele Carpaţilor. Depresiunea Ţării Bârsei a fost oferită de regele maghiar Andrei al II-lea ordinului cavalerilor teutoni care a primit sarcini de misionarism în „Cumania“, aşa cum era denumit teritoriul de la curbura Carpaţilor, stăpânit vremelnic de cumani. Aici cavalerii teutoni au construit 5 cetăţi pentru apărare, dar după 14 ani au fost alungaţi de acelaşi rege. În acest interval s-au înfiinţat în Ţara Bârsei 13 aşezări germane, populaţia acestora provenind din alte sate ardelene, aşa cum dovedesc apropierile lingvistice.

Oraşele libere regale, precum Braşovul, s-au numărat mai târziu printre cele mai importante rezultante ale politicii de colonizare duse de regii arpadieni maghiari. Unii istorici maghiari comentând evoluţia statului maghiar au afirmat că „ungurii au creat statul, iar nemţii oraşele din Ungaria“.

Mulţi cercetători au atribuit germanilor un rol determinant şi la înfiinţarea oraşelor din Transilvania.

Ei au adus deprinderi şi aptitudini din vestul dezvoltat al Europei pe care le-au întreţinut prin contactul permanent cu lumea germană bogată în realizări materiale şi culturale. Spiritul german de muncă şi creaţie a dominat majoritatea oraşelor din Transilvania. La rândul lor, oraşele transilvănene, cu administraţia lor, au servit drept model primelor oraşe apărute în noile state româneşti Ţara Românească şi Moldova.

Privilegiile acordate de regii maghiari oraşelor precum Braşovul au dus la îmbogăţirea lor. Braşovul, ca şi alte oraşe a devenit pilon de sprijin financiar al statului. În afara taxelor obişnuite impuse, în multe ocazii, oraşul a acordat împrumuturi substanţiale regalităţii, oferind o alternativă faţă de puterea excesivă a nobililor.

O paralelă între evoluţiile a două oraşe transilvane cu origini şi determinanţi similari, Braşovul şi Sibiul, îl plasează pe primul într-un oarecare avantaj prin legăturile suplimentare cu Moldova, ţară bogată şi atrăgătoare ca piaţă de desfacere a produselor braşovene.

Cea mai mare parte a comerţului transilvan se derula cu ţările române. În cadrul acestui comerţ, oraşe de graniţă precum Sibiul, Braşovul şi Bistriţa ţineau locul de frunte. Ţara Bârsei îşi difuza produsele mai ales în Muntenia şi sudul Moldovei având totuşi ramificaţii importante până în nordul Moldovei şi Bucovina. Legăturile comerciale cu Moldova se realizau prin două drumuri importante: primul era drumul Braşovului sau „drumul pe jos“ sau „drumul muntenesc“, pe ruta Braşov–Breţcu-pasul Oituz–Tg.Trotuş–Adjud, de unde drumurile se bifurcau spre Focşani, Galaţi sau spre Bacău, Roman, Suceava, Siret sau spre Bârlad, Vaslui, Iaşi, Botoşani; al doilea era drumul Ghimeşului pe ruta Braşov–pasul Ghimeş–Bacău.

Prin valea Trotuşului circulau negustori din Braşov spre toată Moldova şi pe aceeaşi cale soseau la Braşov negustori moldoveni, ba chiar şi străini, germani şi armeni din îndepărtatul Lemberg galiţian.

În Muntenia comerţul liber al braşovenilor se făcea de-a lungul râurilor Buzău, Ialomiţa şi Prahova până la vărsarea Siretului în Dunăre, la Brăila. Drumul spre Brăila a fost ruta comercială cea mai folosită de braşoveni, indiferent dacă era de-a lungul Buzăului, Prahovei sau pasul Branului, Târgşor şi Slatina, spre Giurgiu sau Brăila, pe Dunăre. De la Brăila drumul ducea mai departe la Chilia, la vărsarea Dunării.

Zona preponderentă a comerţului Sibiului era Oltenia şi judeţele de pe malul stâng al Oltului pătrunzând şi în celelalte părţi ale Munteniei.

Aceste oraşe de graniţă făceau şi un comerţ de tranzit cu mărfuri fine din apus, din Lipsca, Viena, Veneţia şi cu materii prime din Principate, destinate mai târziu industriilor austriece, germane. Acelaşi tip de comerţ se practica spre Turcia europeană şi asiatică precum şi spre apus, cu produse orientale. Relaţiile comerciale ale Braşovului cu ţările române îi aduc acestuia superlative atribuite de personalităţi ale timpului sau istoriografi, precum „emporiul părţilor învecinate“ (G. Reichersdorffer, 1550) sau „locul cel mare de schimb între Apus şi Răsărit“ (N. Iorga) etc.

Comerţul atrage la Braşov oameni întreprinzători, care aduc idei novatoare, reformatoare, noi izbânzi ale spiritului din vestul Europei. Umanismul orăşenesc şi reforma religioasă pătrund la Braşov prin activitatea multilaterală a lui Honterus, care transformă burgul într-un centru al noilor curente. Tehnica de tipărire a lui Gutenberg prinde viaţă la Braşov şi înaripează mişcarea reformistă. Cartea scrisă şi tipărită la Braşov devine marfa „cea mai de preţ“ pentru românii din cele trei provincii, pentru saşi şi maghiari. Aici se înfiinţează pentru prima dată pe teritoriul României o moară de hârtie în anul 1546 ce va asigura în mare parte suportul tipăriturilor din tot spaţiul carpatic. Servind începuturilor culturii româneşti ea îl va sluji pe Coresi, primul mare editor şi traducător de cărţi religioase în limba română, cel ce pune bazele limbii literare române scrise, prin folosirea graiurilor din sudul Transilvaniei şi nordul Ţării Româneşti. Braşovul rămâne şi mai târziu, la sfârşitul secolului al XVIII-lea mijlocitorul „gazeturilor“ venite din centrul Europei spre ţările române, iar la începutul secolului al XIX-lea, prin fraţii Boghici, nou focar de carte românească.

Până la sfârşitul secolului al XVIII-lea Braşovul, cel mai important centru comercial, a fost şi cel mai numeros oraş din Transilvania rămânând şi după acest secol oraşul cu cea mai intensă activitate economică. Alături de comerţ, meşteşugurile şi apoi industria au împlinit destinul oraşului pentru istoria lui ştiută. Devenit faimos pentru aproape orice îndeletnicire meşteşugărească, el a furnizat produse cunoscute ca „braşovenii“ în toate ţările române. Din deţinătorul celor mai multe bresle meşteşugăreşti el a devenit în mod explicabil în perioada modernă cel mai industrializat oraş al Transilvaniei.

Poziţia sa periferică însă nu i-a oferit şansa de a deveni sediul autorităţii voievodatului sau a principatului. În anul 1770 unii contemporani apreciau că Braşovul era cel mai mare dintre oraşele Ungariei şi Transilvaniei, mai mare decât Buda sau Pesta.

Braşovul a fost de-a lungul istoriei sale un loc al emulaţiilor interetnice. Spre deosebire de alte oraşe mari din Transilvania, Braşovul istoric, sub raportul structurii etnice a fost mult mai echilibrat. Încă de la formarea oraşului, cartierul Braşovului Şchei a asigurat o proporţie mereu crescătoare a elementului românesc, ajungând în secolul al XIX-lea ca cele trei naţionalităţi importante ale Transilvaniei să fie prezente aproximativ egal în compoziţia etnică a oraşului. Saşii, deţinătorii puterii administrative, economice şi politice în oraş în virtutea dreptului exclusiv de cetăţenie şi posesie pe pământul crăiesc, acordat de primii regi maghiari, au dominat viaţa burgului. Toate deciziile importante privind administrarea, conducerea, reprezentarea şi evoluţia oraşului au aparţinut exclusiv elementului german în cadrul legislativ instituit prin Statutele municipale săseşti, vechi creaţii de drept statutar ce au apărat autonomia acestei etnii în Transilvania şi care au rezistat până în anul 1853. Reformatorul saşilor din Transilvania, braşoveanul Johannes Honterus, a implementat aceste statute de inspiraţie germană în principat şi a contribuit în mod decisiv la definitivarea lor. Prin confirmarea Universităţii săseşti în anul 1486 s-a constituit o instanţă supremă de natură politică, administrativă şi judiciară a acestei etnii. Cu toată instabilitatea şi vulnerabilitatea acestei instituţii faţă de autorităţile statului, Universitatea săsească a reprezentat o instanţă de apărare şi autoadministrare acestei etnii în dauna altor etnii, îndeosebi cea românească.

Elementul românesc în oraş, în pofida unei tratament discriminator a reuşit să se afirme economic, începând cu secolul al XVIII-lea, având avantajul unor legături „de sânge şi simţiri“ cu marea masă românească din spaţiul carpatic. Încercând să se smulgă din orizontul închis şi oprimat pe care i-l rezervaseră conducătorii saşi ai oraşului, românii braşoveni din cartierul Şchei au sperat în lupta lor la o autonomie faţă de burgul săsesc, apelând la influenţa domnitorilor români şi chiar a împărătesei ortodoxe a Rusiei. Sub patronajul domnitorilor din Moldova şi Muntenia, cartierul românesc va constitui un bastion de rezistenţă etnică în faţa ofensivei de catolicizare a coloniştilor germani şi a stăpânirii maghiare.

Până la sfârşitul secolului al XVIII-lea elementul maghiar a fost prezent în oraş într-o proporţie mai redusă (aproximativ 6%). Începând cu secolul al XIX-lea se înregistrează o creştere importantă, ajungând la sfârşitul secolului la o egalitate cu celelalte două etnii. Afluxul acestei populaţii este datorat atât reformelor iosefine, care au deschis porţile oraşului, cât şi influenţei nobilimii maghiare, care domina instituţiile statului. Voinţa de afirmare şi reprezentare a acestei etnii, alături de cea românească şi germană, se coagulează în apropierea revoluţiei de la 1848, când şcoala şi ziarul naţional au devenit embleme ale identităţii. În perioada dualismului austro-ungar arhitectura opulentă a unor instituţii de cultură ridicate cu sprijinul autorităţilor de la Budapesta a fost menită să toarne în piatră poziţia dominantă a etniei maghiare.

Sentimentul apartenenţei la o altă cultură şi religie a stimulat voinţa comunităţii româneşti din Braşov încă din secolul al XV-lea spre a-şi făuri propriile locaşuri de cult şi învăţătură, încercând să răspundă ofensivei instituţiilor urbane întemeiate de noii colonişti. Trezirea conştiinţei naţionale a românilor din Transilvania începută în secolul al XVIII-lea a adus cu sine şi în Braşov o neîncetată dorinţă de zidire a unor instituţii de cultură, aşezăminte, ziare, asociaţii profesionale, iniţiative

economice proprii, încercând să țină pasul realizărilor acestui avanpost al civilizației vestice, implantat în Carpați.

Lumina înfăptuirilor țâșnită din competiția etniilor de la Braşov a iradiat peste munți şi a prins rădăcini când națiile sud-estului Europei s-au eliberat.

Astăzi această istorie colorată etnic, în care elementul german conducea destinele oraşului pare aşa de departe şi neverosimilă. Acum oraşul este în mare parte românesc. Dacă la sfârşitul secolului al XIX-lea cele trei nații transilvane îşi împărțeau aproape în mod egal populația oraşului, în anul 2011, în urma recensământului găsim 91,3% români, 7,1% maghiari, 0,5% germani, 0,4% romi.

Încă pe la 1905, cu ocazia unei vizite prin Braşov, N. Iorga admirând urmele istoriei găsite în oraş — „rămăşițe de ziduri, bastioane rătăcite, arcuri de pietre întinse deasupra cărărilor fără lumină"— constata că „prin aceste unghiuri a fugit trecutul săsesc, gonit de întrecerea zgomotoasă pentru câştig a tuturor neamurilor".

Ultimul război mondial, deportările în Uniunea Sovietică, programele de recolonizare ale guvernelor vest-germane postbelice, care au răscumpărat conaționali scăpându-i de mizerie, exodul din anul 1990, privilegiile acordate de statul german pensionarilor saşi din România au făcut ca populația germană să se diminueze dramatic. Satele săseşti au fost depopulate, iar pătura de orăşeni saşi a părăsit România spre Germania pe parcursul a două generații. Pentru etnia germană din Transilvania s-a produs o catastrofă socială — o adevărată hemoragie. Soarta ei era amenințată încă dinaintea ultimei conflagrații europene şi a regimului comunist. În cartea sa, denumită vizionar „Deutschendämmerung in Siebenbürgen" (Amurgul saşilor transilvăneni), scrisă în anul 1931, autorul sas dr. Heinrich Siegmund afirma „…în lupta pentru supraviețuire iese învingător cel care îşi stăpâneşte cel mai bine mediul" conform unei legi cunoscute din lumea animalelor şi plantelor şi anume „legea înlăturării rasei pretențioase de către rasa mai puțin pretențioasă".

O frunză a trifoiului norocos lipseşte azi din urbea noastră. Destinul oraşului şi-a urmat calea victorioasă printre urgiile vremurilor. Burgul german cu case strâns lipite, umbrite de acoperişuri, strivite de marea biserică, cât o mică Tâmpă, a pierdut vechii proprietari şi o dată cu ei tradițiile, stilul de viață, de muncă, cultura, idealurile şi ceva din istoria lui nescrisă.

Azi, de pe scările şcolilor în limba germană țâşnesc în chiote copii vorbind româneşte. Părinții lor îi îndreaptă spre aceste şcoli nu atât din dragoste pentru marea cultură germană, cât pentru a le pregăti un viitor mai bun în alte țări.

Noii locatari ai burgului nu s-au familiarizat încă cu zidurile reci şi străine. Cetatea a devenit demult neîncăpătoare, insalubră şi întunecoasă pentru confortul timpurilor moderne. Oraşul a invadat câmpia, încercând să se desprindă de apăsarea istoriei. Românii majoritari, liberi şi stăpâni acum pe această încercată cetate îşi făuresc propriul drum căutând să prețuiască moştenirea trecutului ca pe o dovadă de toleranță şi respect în Noua Europă Unită.

Alături de ei, maghiarii, încercând să se desprindă de orgoliul unei națiuni odinioară aici stăpânitoare, caută azi o împăcare între tendința de integrare în marea familie europeană şi dorința de autonomie etnică.

Istoriografia oraşului a fost abordată de foarte multe personalități locale, cercetători, publicişti, literați, istorici aparținând tuturor naționalităților transilvane. Punctele lor de vedere despre Țara Bârsei s-au grupat, aşa cum afirma N. Iorga, „în tot atâtea curente de istorie deosebită câte națiuni există". În general autorii prezintă cu obstinație rolul şi realizările propriilor nații în evoluția oraşului, trecând în planul doi sau omițând aportul celorlalte. Toleranța şi înțelegerea pentru ceilalți au variat în funcție de epoca de creație a autorilor, de gradul de implicare politică sau națională, de gradul de detaşare, de generalizare, de provincialism, de ataşare sentimentală, de influența curentelor naționaliste, şovine sau rasiste. Desigur şi astăzi altfel este privită istoria oraşului din Braşov, altfel din Bucureşti, din Germania sau din Ungaria.

Esența curentelor contrare îşi are originea în opinia unor reprezentanți ai națiunilor săseşti şi maghiare ce constituiau stări privilegiate în Transilvania istorică, deşi aflate în minoritate numerică față de națiunea română majoritară, lipsită de drepturi, care au contestat temeiurile istorice, autohtonia şi continuitatea românilor pe acest pământ.

Avem şansa ca Braşovul să adăpostească o zestre documentară bogată în parte datorită preocupărilor etniei germane, pentru care istoriografia şi arhivistica însemna supraviețuire. Istoria scrisă a oraşului este vastă şi se prezintă sub forma unor cronici, culegeri de hrisoave, studii, monografii, sinteze istorice, articole polemice, reviste de specialitate, capitole şi paragrafe aparținând unor tratări regionale, abordând tematici sociale, economice, politice, geografice, generale.

Din dragoste pentru oraşul ce sedimentează năzuințele, interesele şi influențele întregului spațiu carpatic mi-am permis această desfăşurare cronologică gen jurnal, poate eterogenă, dar subliniind principalele repere ale trecutului. Aş ruga să fiu iertat dacă, din respect pentru opera şi stilul istoricilor şi cercetătorilor, de cele mai multe ori am lăsat cuvântul lor să convingă pe cititor.

Cronica se opreşte la primul război mondial când memoria bunicilor noştri e încă vie şi încărcată subiectiv aşteptând detaşarea şi limpezimea timpului.

Acum 30 de ani, când am început să adun clipele oraşului, pentru publicul larg românesc lipsea o tratare contemporană a subiectului.

Anii din urmă au eliberat şi condeiele pentru toți iubitorii oraşului. Sper ca lucrarea mea să poată fi apreciată mai ales de cei ce vor avea răbdarea să o citească până la sfârşit.

Cei ce slujesc şi conduc oraşul ar putea, cunoscându-i istoria, să găsească cheia şi măsura pentru ca el să-şi recapete valoarea şi faima de odinioară.

Un jude al oraşului din secolul al XV-lea spunea că: „faptele omeneşti sunt acoperite de schimbarea zilnică a oamenilor şi de uitarea lor“; de aceea cred că avem datoria de a le cunoaşte şi transmite urmaşilor. În acest demers, în noua ediție a Cronicii de Braşov, am revizuit pe alocuri textul şi am adăugat ilustrații pentru a rotunji mesajul.

Braşov, 2014 *Autorul*

ŢARA BÂRSEI ÎN EPOCA STRĂVECHE

Înainte de anul 10000 a.Chr.

Cele mai vechi dovezi atestând existența vieții omeneşti în arealul Braşovului ne trimit la perioada paleolitică. Descoperirile arheologice de la Peştera Gura-Cheii (Râşnov), Peştera Valea Coacăzei şi Peştera Mare (satul Peştera, comuna Moeciu) pun în evidență viețuire omenească din această perioadă. Urmele descoperite demonstrează existența unor grupuri de vânători neanderthalieni în zonă. Din perioada paleoliticului superior datează şi prima descoperire antropologică a unui femur de homo sapiens fossilis (Peştera, com. Moeciu) (43).

cca 5500–2000 a.Chr.

Există multe dovezi care indică viață activă omenească, din perioada neoliticului, în jurul Braşovului: aşezări cu ceramică pictată şi case de locuit construite în patrulater, pe malul Oltului, la terasa cetății de la Feldioara, pe dealul Gorgan (comuna Bod), pe dealul Pisc lângă Ariuşd, pe dealul Caşului lângă Hărman, spre Olteni şi Malnaş. Procesul de transmitere a civilizației neolitice, după unii specialişti, s-a produs în sud-estul Transilvaniei venind dinspre apus, prin intermediul comunităților culturii Criş; totodată, cercetătorii sunt de acord cu locuirea acestei zone de către comunități ale culturii Boian, care a ajuns peste Carpați, probabil de-a lungul văii Trotuşului (34). Cercetările arheologilor indică o continuitate relativă de viață în aceste locuri, începând din neolitic, până după părăsirea Daciei de către romani. În apropierea Braşovului, urme din această perioadă s-au găsit în Valea Cetății, Stejăriş (43), pe dealul Melcilor, pe dealul Şprenghi şi pe dealul Măgurele, spre Cristian (181). În Braşov, aproape de poarta principală a Bisericii Negre, s-au găsit urmele unui mormânt aparținând triburilor seminomade de păstori din perioada de tranziție la epoca bronzului (2500–2000 a.Chr.) (43).

Din perioada de tranziție de la epoca neolitică la epoca bronzului s-au găsit urme specifice culturii Coțofeni pe tot întinsul văii Oltului superior şi pe văile afluenților săi, mai ales în Țara Bârsei (Feldioara, Bod, Braşov, Cristian, Râşnov). Cultura Coțofeni este prezentă cu o evoluție unitară a comunităților pe ambele versante ale Carpaților Răsăriteni (34). În Braşov ea este reprezentată prin materiale arheologice descoperite la locul Pietrele lui Solomon (Şchei) (35). Purtătorii acestei culturi au trăit în aşezări situate pe dealuri, la înălțime, uşor de apărat, înconjurate de pante abrupte. Ei practicau creşterea animalelor pe scară largă, iar pentru adăpostirea lor şi a animalelor foloseau în caz de nevoie peşterile. Evoluția comunităților aparținând culturii Coțofeni din zona sud-est transilvăneană a fost întreruptă prin pătrunderea unor comunități străine, din afara arcului Carpatic (35).

cca 2000–1150 a.Chr.

După cultura Coțofeni, în Țara Bârsei s-a impus cultura Glina III — Schnekenberg, aparținând începutului epocii bronzului, bine răspândită în zonă, care a consolidat componentele civilizației vechilor traci (35). Denumirea cartierului Dealul Melcilor (în limba germană Schnekenberg), unde au fost descoperite la începutul secolului urmele culturii bronzului, a intrat în universul culturilor arheologice grație istoricului A. Prox, care a consacrat în lucrările sale din anul 1941 *Cultura Schnekenberg*. Unelte, podoabe aparținând aceleiaşi culturi au fost descoperite în zona Şprenghi sau „vatra oraşului" şi se află în custodie la Muzeul de Preistorie din Berlin (43).

Tot din epoca bronzului s-au descoperit urme de aşezări aparţinând culturilor Tei (dealul Şprenghi şi Valea Cetăţii) şi Witenberg (Braşov — Calea Bucureşti şi Valea Cetăţii) (43).

Din ultima parte a epocii bronzului, cultura Noua (secolele al XIV-lea şi al XIII-lea a.Chr.) este cunoscută în tratatele de arheologie după cartierul Noua al Braşovului, unde s-au găsit importante urme din epoca târzie a bronzului: vârfuri de lance, pumnale, spade, obiecte de podoabă, seceri etc. (131), ca urmare a publicării de către J. Teutsch, în anul 1903, a materialelor descoperite. Cultura Noua s-a răspândit din centrul Transilvaniei până la Nistru (43). Descoperiri arheologice aparţinând acestei culturi au adus la lumină materiale precum săbii, căni, săgeţi la Ariuşd şi Bod, precum şi un teasc la Prejmer. Locuitorii se îndeletniceau cu ocupaţii precum păstoritul, agricultura, pescuitul, vânătoarea, olăritul şi prelucrarea uneltelor. Sub raport lingvistic, populaţia din această epocă reprezenta o nouă sinteză etnică tracică pe fondul neolitic local. Comunităţile erau organizate în obşti formate din oameni liberi, unite în triburi de tip patriarhal (43).

URME ALE AŞEZĂRILOR DACICE ŞI ALE COLONIŞTILOR ROMANI

cca 1150–400 a.Chr.

Urme ale prezenței civilizației daco-geților, ramură a tracilor, se găsesc în tot sud-estul Transilvaniei. În prima parte a epocii fierului (1150–400 a.Chr.), numită şi *Hallstatt*, în zona oraşului Braşov au fost descoperite urme ale civilizației dacilor pe Dealul Şprenghi, pe Dealul Melcilor, la 3–4 km de Braşov, spre pârâul Ghimbăşel, la Măgurele, în zona Cimitirului Central, pe Dealul Păticel. Datorită progresului acumulat de comunitățile tracice locale, acestea foloseau fierul la fabricarea armelor şi uneltelor. Tot acum apar în zona Braşovului şi influențe ale civilizației sciților.

cca 400 a.Chr.

Civilizația dacilor din Țara Bârsei înfloreşte îndeosebi după secolul al IV-lea a.Chr., perioadă aparținând celei de a doua epoci a fierului sau *La Tène*. În sud-estul Transilvaniei sunt descoperite multe aşezări care aparțin perioadei *La Tène dacică*. Astfel s-au descoperit 7 aşezări dacice în Braşov şi altele câteva sute în județ (aproape de Braşov, la Hărman, Sânpetru, Bod, Cristian, Crizbav, Rotbav, Prejmer etc.). Majoritatea aşezărilor sunt deschise, situate în toate formele de relief, dar în special în zonele favorabile practicării agriculturii sau a diferitelor meşteşuguri. Din această perioadă, în afara unor monede străine, la Braşov s-a descoperit şi o ştanță monetară, ceea ce presupune existența şi în această parte a unor centre de batere a monedei proprii, similare cu cele din spațiul ocupat de daci (27). Geograful Ptolemeu are cunoştință despre existența în această parte a Daciei preromane a unei importante *davae* dacice, numită de el *Comidava*. În anul 1939 este descoperită o inscripție din castrul roman de lângă Râşnov, la poalele dealului Cetății, care confirmă existența Cumidavei. Celebra inscripție descoperită de Mihail Macrea este un *titulus honorarius* dedicat mamei împăratului roman Alexander Severus (222–235 p.Chr.). Numele acestei localități, întâlnit pentru prima dată, este atribuit dacilor din Țara Bârsei înrolați în armata provinciei – *cumidavensi* (36, 43). Aşezările dacice din jurul Braşovului dovedesc o civilizație înfloritoare, în care principalele ocupații erau: agricultura şi păstoritul, prelucrarea fierului, olăritul, comerțul utilizând monede. Principalele aşezări descoperite din perioada dacică preromană în Braşov sunt fortificația de la Pietrele lui Solomon (aşezare omenească provenită încă din neolitic, continuând în epoca bronzului şi a fierului), Valea Cetății, satul Stupini — punctul Canal, zona străzii Hărmanului, cartierul Bartolomeu, pe dealul Şprenghi, pe Tâmpa. Unii cercetători au atribuit fortificației de la Pietrele lui Solomon rolul de refugiu pentru aşezările dacice din jurul Braşovului (Râşnov, Măgura Codlei, Crizbav) (43).

105–106 p.Chr.

În urma celui de-al doilea război dacic (anul 106 p.Chr.), în timpul împăratului Traian, romanii au înglobat Dacia imperiului roman. Deşi au existat şi păreri contrare, majoritatea cercetătorilor sunt de acord că şi colțul sud-estic al Transilvaniei a fost cucerit tot în jurul anului 106 p.Chr. (171). Corpul de armată roman care a pătruns în Transilvania prin pasul Turnul Roşu s-a împărțit în două detaşamente: un detaşament s-a îndreptat spre sud-vestul Transilvaniei, iar celălalt a înaintat pe valea Oltului transilvan, către răsărit, susținând lupte cu oastea dacică locală. Unele urme descoperite duc la ideea acțiunii în această zonă a legiunii romane a XV-a Apollinaris. „Detaşamentul trimis pe valea

Oltului către răsărit avea misiunea de a asigura dinspre est flancul armatei romane, care opera în centrul dacic din Munții Orăştiei şi de a bloca, în colaborare cu trupele romane sosite prin pasul Oituz (poate şi prin cel al Branului), forțele armate din sud-estul Transilvaniei", afirmă cercetătorul G. Bakó (11). Multe cetăți dacice din zonă (Râşnov, Măgura Codlei, Crizbav, Hărman) le-au servit localnicilor ca locuri de apărare şi refugiu în fața armatei romane. Astfel se explică şi rolul fortificației de la Pietrele lui Solomon (Şchei Braşov). Cisterna săpată în stâncă, pentru apă, sau proviziile descoperite în fortificație indică în mod evident aceste preocupări; de altfel, această funcție de apărare a dus şi la sfârşitul violent al fortificației în timpul războaielor daco-romane, fapt atestat arheologic (43).

În apropierea Braşovului, pentru apărarea graniței de est a Daciei, pe actualul județ Covasna, romanii au construit castre militare, unde descoperirile arheologice au atestat prezența mai multor unități militare din provinciile romane, numite *cohors* (la Comolău, pe malul drept al Râului Negru, la Boroşneul Mare, la Brețcu în fața pasului Oituz, la Olteni, la închiderea Văii Oltului la trecerea din bazinul Țării Bârsei în depresiunea Ciucului) (171).

Mai mult de 100 de descoperiri databile în epoca cuceririi romane în întreg județul prezintă numeroase urme ale unor aşezări mixte (daci şi colonişti), unele în apropiere de castrele romane (Râşnov, Feldioara), iar altele pe drumuri intens circulate (Drumul Carului, Cristian, Fântâna) sau în locuri mai retrase, în care viețuirea a continuat neîntrerupt în mod firesc dinaintea cuceririi romane (Braşov, Feldioara, Racoş, Felmer etc.).

Din perioada dominației romane s-au descoperit urme care atestă existența unei tabere militare romane fortificate cu ziduri, metereze şi tranşee între Vulcan şi Râşnov, la Cumidava, ale căror resturi sunt vizibile şi astăzi (181). Castrul roman de la Cumidava a fost ridicat de *Cohors VI Nova Cumidavensium Alexandrina*, unitate militară formată de daci localnici, care apărau granița estică a Daciei romane pe timpul împăratului Alexander Severus (103). Cercetările arheologice de la Râşnov (zona la Blocuri) au prilejuit şi identificarea unei aşezări omeneşti încă din epoca dacică, dintre secolele I a.Chr.–I. p.Chr. Specialiştii presupun că a existat acolo o importantă aşezare autohtonă din perioada statului dac liber, ai cărei locuitori practicau în special agricultura în şesul Țării Bârsei. După anul 106 p.Chr. se presupune că romanii i-au mutat în acest loc şi pe dacii care locuiau în număr mare pe dealurile învecinate (37).

168 p.Chr.

Romanii construiesc lângă Braşov turnul de observație de la Crizbav şi cetatea Teliu (pe ruinele unei cetăți dacice din sec. I a.Chr.), care au fost mai târziu refăcute de cavalerii teutoni. S-au găsit de asemenea două pietre funerare la Zărneşti şi cărămizi arse cu semnul legiunii romane a XIII-a (Gemina), din care făceau parte soldații castrului Râşnov şi Teliu (121). Teritoriul Ardealului de sud-est aparținea la începutul ocupației romane provinciei Dacia Inferior, dar ulterior (după anul 168 p.Chr.) devine parte a Daciei Apulensis, cu capitala la Apulum (Alba Iulia).

În mijlocul autohtonilor au fost aduşi numeroşi colonişti din Peninsula italică sau din provinciile romane care au intrat de la început în relații de conviețuire cu localnicii. Necropolele şi mormintele izolate, precum şi alte mărturii fac dovada unei conviețuiri mixte daco-romane şi a unui amplu proces de romanizare petrecut în toată provincia Dacia (27). Cercetătorul braşovean Fl. Costea consideră că la acea dată, în partea vestică a Țării Bârsei, populația autohtonilor se ridica la 25–30.000 de daci. Mulți dintre aceştia s-au înrolat în unitățile auxiliare romane, fiind ştiut că Dacia a furnizat cele mai multe trupe dintre provinciile romane (43). Specialiştii sunt de acord cu ideea conform că reia dacii erau folosiți ca recruți în armata romană din Dacia (51). În castrele sau *castellum*-urile ridicate lângă drumurile circulate sau izolate s-au găsit ceramică, monede, unelte, arme şi obiecte de podoabe ale coloniştilor amestecate cu ceramica autohtonă, modelată manual sau cu unelte agricole de către localnici. În castrul roman de la Râşnov au fost descoperite obiecte ceramice de proveniență

dacică, care atestă în mod sigur locuirea în sau foarte aproape de castru a dacilor. Participarea la toate formele vieții social-economice, culturale, politice şi militare dintre anii ocupației romane (106–275 p.Chr.) a dacilor localnici a dus la adoptarea de către aceştia a elementelor importante din civilizația Romei. Procesul de romanizare va continua şi în secolele următoare, în toată Dacia formându-se o entitate latină est-europeană de sine stătătoare, pe care documentele ulterioare au înregistrat-o sub numele de *români* (27).

Şi pe teritoriul oraşului Braşov cercetătorii au descoperit urme ale existenței unei populații daco-romane. Pe platoul dealului Şprenghi au fost descoperite urmele unei aşezări daco-romane (ceramică, arme, podoabe etc.), datate din secolul al III-lea p.Chr., deşi unii cercetători consideră aşezarea mai veche. De asemenea, a fost localizat un turn roman la locul numit astăzi Stejăriş, ceea ce indică prezența unei mici garnizoane romane. O serie de materiale numismatice disparate, compuse din monede romane din secolele II–III p.Chr., au fost găsite pe teritoriul oraşului, din păcate în amplasamente neprecizate (43).

În fața atacurilor dacilor liberi şi a triburilor de carpi din Moldova (242–245 p.Chr.), romanii sunt înfrânți la Abrittus (251 p.Chr.) şi încheie o pace prin care sud-estul Transilvaniei este cedat triburilor de goți şi carpi (138).

RETRAGEREA OCUPAȚIEI ROMANE; CONTINUITATE DACO-ROMANĂ PE TERITORIUL ȚĂRII BÂRSEI

275 p.Chr.

Procesul de romanizare a teritoriului nord-dunărean, care are loc în timpul şi după retragerea romană (275 p.Chr.) nu este o romanizare în sensul etnic al cuvântului, ci mai degrabă o *romanizare cu caracter lingvistic, cultural-social*, precizează C. Daicoviciu. După retragerea administrației romane, din posesiunile romane pornesc şi pătrund în interiorul Daciei abandonate oficial de romani, oameni, mărfuri, curente culturale (creştinismul devenit religie de stat sub împăratul Constantin) şi, mai ales, graiul latin popular, vorbit de toată lumea de pe aceste meleaguri (38).

În secolele al III-lea şi al IV-lea p.Chr., Țara Bârsei a fost ocolită de populații de migratori precum huni, gepizi, ostrogoți, avari (43). După retragerea romană, spațiul braşovean a fost invadat la început de comunități daco-carpice. Populația daco-romană locală a fost alimentată cu elemente carpice, care vor continua să conviețuiască pe acelaşi teritoriu, suferind acelaşi proces de romanizare, contribuind la întărirea fondului etnic autohton.

În secolul al IV-lea, cultura (cimitirelor de tip) Sântana de Mureş-Cerneahov este răspândită pe tot teritoriul țării noastre. Cultura Cerneahov are la bază un puternic substrat cultural local; populațiile locale au un rol primordial în geneza acestei culturi, care va fi apoi preluată şi de către populațiile migratoare stabilite vremelnic în regiunile respective (138).

Pe teritoriul județelor Braşov şi Sibiu există peste 20 de localități în care s-au descoperit monede izolate sau sub formă de tezaure, atribuite de specialişti populației autohtone, din perioada retragerii aureliene până la sfârşitul secolului al IV-lea. Aceste materiale reflectă atât dăinuirea băştinaşilor pe aceste meleaguri în perioada postaureliană, cât şi influența romană în sânul populației locale, continuarea procesului de romanizare prin permanente legături de ordin economic şi cultural dintre autohtoni şi lumea romană (138). Descoperirile arheologice din sud-estul Transilvaniei (Sf. Gheorghe, Reci, Olteni) pun în evidență persistența elementului dacic în cursul secolelor al III-lea şi al IV-lea p.Chr. (171). În jurul Braşovului, la Hărman, la poalele dealului Lempeş, Cristian, Măgurele şi în Valea Cetății-Braşov, Prejmer, Rotbav, Felmer, Bran-Poartă, Meşendorf, s-au descoperit vestigii care dovedesc existența unor aşezări din secolul al IV-lea p.Chr. Bordeiele, gropile de provizii, vetrele, cuptoarele pentru ceramică, ceramica, uneltele de metal, monedele, podoabele descoperite sunt urme clare ale continuității daco-romane în această zonă de-a lungul secolelor al IV-lea şi al V-lea p.Chr.

376

Invazia hunilor din anul 376 a avut repercusiuni importante în evoluția istorică a Transilvaniei. În afara incursiunilor de jaf şi distrugere, hunii au determinat alungarea populațiilor de origine germanică şi sarmatică din spațiul românesc. Prin aşezarea hunilor în Câmpia Tisei, legăturile populațiilor de la nord de Dunăre şi Imperiul roman de apus au fost slăbite. Contactele lor cu romanitatea bizantină rămân legătura principală a acestor populații cu lumea creştină începând cu secolul al V-lea (138).

Cultura materială a populației romanice din Transilvania suferă şi ea transformări. Lipsa centrelor urbane duce la restrângerea producției obiectelor de lux, podoabe, veşminte scumpe, aflate mai puțin în cadrul preocupărilor rurale. Populația romană se întoarce la o economie naturală, cu o slabă circulație monetară; de altfel, această situație este specifică nu numai Daciei, ci se petrece în întreaga

Europă, timp de sute de ani (183). Elementele specifice ale culturii materiale autohtone însă, precum agricultura, creşterea vitelor, meşteşugurile rurale (olărit, ţesut, fierărit, lemnărit) se dezvoltă. Tot mai frecvent s-au descoperit vestigii în sud-estul Transilvaniei, reflectând legături ale populaţiei cu lumea romano-bizantină. Datorită acestor neîntrerupte relaţii, procesul de romanizare a continuat şi s-a desăvârşit astfel că „populaţia daco-romană şi-a putut păstra propria fiinţă în cuprinsul Daciei, stăpânită efemer de către populaţiile migratoare“ afirmă A. D. Xenopol (183).

Secolele V–VI

În secolele al V-lea şi al VI-lea, în sud-estul Transilvaniei au fost descoperite, de asemenea, urme ale legăturilor (locuinţe cu ceramică specifică) populaţiei autohtone cu populaţia dintre Carpaţi şi Dunăre, aparţinând culturii Ipoteşti-Cândeşti, dovedind unitatea de cultură materială a băştinaşilor de pe cele două versante ale Carpaţilor (138). Există dovezi arheologice şi numismatice care atestă că în secolele al V-lea şi al VI-lea, chiar în condiţiile vitrege ale unor noi valuri migratoare, populaţia autohtonă, datorită dezvoltărilor interne, dar şi legăturilor continue cu romanitatea bizantină a sporit considerabil, „romanizându-se complet“, astfel că în secolele al VII-lea şi al X-lea se poate vorbi de o mare densitate de sate, cu un număr ridicat de locuitori (27).

Secolele VI–VII

Precum în întreg arealul românesc, în această zonă localnicii erau organizaţi în obşti săteşti, numite şi *romanii populare* (43), care perpetuau unele forme de organizare politică de tradiţie romană, răspândite în Europa pe lângă Imperiul Roman şi regatele barbare.

Timp de aproape 9 secole, nu există informaţii scrise despre traiul populaţiei rămase după retragerea romană, dar pe baza descoperirilor arheologice se confirmă existenţa unei populaţii băştinaşe daco-romane şi se pune în evidenţă coexistenţa ei, nu atât cu unele populaţii migratoare (goţii, hunii, gepizii, avarii), cât mai ales cu slavii.

Într-o primă fază, la sfârşitul secolului al VI-lea, descoperirile arheologice atestă prezenţa slavilor în nord-estul Moldovei, apoi pe valea Siretului şi la sud de Carpaţi. Grupuri mici de slavi s-au strecurat prin pasurile Carpaţilor Orientali spre sud-estul Transilvaniei. În a doua jumătate a secolului al VII-lea, slavii antrenaţi de avari apar şi în vestul podişului Transilvaniei. Civilizaţia acestor slavi (timpurii) avea, după părerea specialiştilor, un caracter puţin evoluat, arhaic, în comparaţie cu cea a populaţiei autohtone, de origine romanică. Slavii au împrumutat în cursul migraţiei lor elemente de cultură materială de la popoarele întâlnite, aşa cum au demonstrat descoperirile de pe teritoriul ţării noastre, unde elementele de cultură romanice preponderente, se amestecă cu cele slave (183). Urme ale prezenţei slavilor în zonă au fost descoperite în oraşul Braşov şi la Hărman. În Braşov, pe dealul Şprenghi, s-a găsit ceramică de provenienţă slavă, împreună cu ceramică lucrată cu mâna, aparţinând populaţiei româneşti, demonstrând că aşezarea devenise româno-slavă (43).

Slavii, convieţuind timp îndelungat, s-au contopit în masa localnicilor prin asimilare (care s-a terminat în secolele al X-lea şi al XI-lea) imprimându-le forme de viaţă politico-sociale, influenţând procesul de formare a limbii; ei au contribuit la dezvoltarea a noi relaţii de producţie devenite feudale, mai târziu şi la închegarea primelor formaţii prestatale, a cnezatelor (38).

Secolele VIII–IX

Cu toate influenţele populaţiilor migratoare, „Ţara Bârsei stă, ca de altfel toate ţările din spaţiul etnic românesc, pe o străveche vatră de civilizaţie şi continuitate autohtonă traco-dacă, daco-romană şi românească“, afirmă Fl. Salvan (161).

În zona Braşovului, descoperirile arheologice au pus în evidenţă aşezări ale unei populaţii autohtone româneşti, cu caracter predominat agrar, organizate în obşti săteşti situate în general pe înălţimile din jurul oraşului. La poalele Tâmpei, pe versantul sudic, în actualul cartier Valea Cetăţii au fost descoperite urmele unei aşezări datate din secolele al VIII-lea şi al IX-lea. De asemenea, există multiple urme ale unor aşezări descoperite în zonele Bartolomeu, Dealul Şprenghi (cartierul

Bartolomeu), Tâmpa şi Blumăna, pe care specialiştii le atribuie culturii Dridu, răspândite în tot teritoriul ţării între secolele al VIII-lea şi al XI-lea. Între populaţiile româneşti de pe ambele versante ale Carpaţilor au existat legături economice şi culturale permanente (43).

Principalele descoperiri arheologice din judeţul Braşov pentru perioada anilor 271–600 (138)

1) BRAN-ZĂRNEŞTI: tezaur de monede de bronz din secolele al III-lea şi al IV-lea ale împăraţilor romani: Claudius II, Licinius senior, Licinius iunior, Constantinus I, Crispus, Constantinus II, Constantius II, Valentinianus I, Gratianus.

2) BRAŞOV: *a)* monedă de bronz de la împăratul PROBUS; *b)* pandantiv de aur secolul al IV-lea; *c)* cataramă de aur secolul al V-lea; *d)* inel de aur cu pietre preţioase sec. al V-lea; *e)* arc de fibulă de bronz secolele al III-lea şi al IV-lea; *f)* pieptene de os fragmentar.

3) BUNEŞTI-RUPEA: colan de aur din secolul al V-lea.

4) CINCŞOR-VOILA: monedă din timpul împăratului Constantinus I.

5) COMĂNA DE SUS: monedă de bronz din timpul împăratului Constantius II.

6) CRISTIAN-BRAŞOV: pandantiv de fier, de proveniență carpică secolul al III-lea.

7) CRIŢ-RUPEA: două inele de cataramă din bronz din sec V–VI şi două perle de chihlimbar.

8) FELDIOARA: bară de aur ştampilată cu imaginea împăraţilor Gratianus, Valentinianus II şi Theodosius I, alte patru bare de aur ştampilate de la împăraţi din secolul al IV-lea, dintre care una pierdută.

9) HĂLMEAG-ŞERCAIA: fibule de factură romană din secolele al III-lea şi al IV-lea.

10) HĂRMAN: aşezare cu urme de locuire din mai multe epoci (bordeie, gropi de provizii, ceramică, piepteni de os etc.) aparţinătoare culturii Sântana.

11) HOGHIZ-RUPEA: *a)* 22 monede romane secolele al III-lea şi al IV-lea; *b)* monedă de bronz de la împăratul Mauricius sec al VI-lea.

12) MERCHEAŞA-RUPEA: opaiţ de lut de tip creştin, secolele al III-lea sau al IV-lea.

13) MEŞENDORF-RUPEA: un solidus din secolele al IV-lea sau al V-lea.

14) PEŞTERA MĂGURA: fragmente ceramice din secolele al III-lea şi al IV-lea

15) RUPEA: monedă de aur (solidus), din timpul împăratului Mauricius, secolele al VI-lea şi al VII-lea

16) VAD-ŞERCAIA: fibulă de aur cu inscripţia IVLIANE VIVAS.

BRAŞOV
Codlea
Făgăraş
Victoria
Zărneşti
Săcele
Zizin
Rupea
Cincu
Lisa
Apaţa
Hălmeu
Vulcan
Prejmer
Ormeniş
Racoş
Sohodol
Cincu Mare
Cincu Veche
Ohaba
Ohaba Ungurească
Ohaba Românească
Ohaba Sârbească
Ohaba Lungă
Ohaba Mică
Ohaba Mare
Ohaba Nouă
Ohaba Veche
Ohaba Nouă
Ohaba Veche
Ohaba Nouă
Ohaba Veche

DEFINITIVAREA PROCESULUI DE FORMARE A LIMBII ŞI A POPORULUI ROMÂN

Secolele IX–X

În cadrul procesului de formare a poporului român, trebuie să relevăm şi dominaţia bulgară ce s-a extins la nord de Dunăre, în secolele al IX-lea şi al X-lea, cuprinzând, după cât se pare, şi sudul Transilvaniei. Încorporarea acestor ţinuturi în marele stat (primul ţarat) bulgar, a exercitat o influenţă cu caracter social politic şi cultural. Dominaţia bulgară a contribuit la accelerarea formării relaţiilor feudale şi consolidarea formaţiunilor prestatale slavo-române ale lui Gelu, Menumorut şi Glad, pe care le găsesc ungurii la pătrunderea lor în Crişana, Banat şi Transilvania. Religia creştină, răspândită în sânul populaţiei băştinaşe din Dacia începând din secolul al IV-lea, se generalizează şi se impune ca religie dominantă prin mijlocirea slavilor nord-dunăreni, organizându-se după modelul bisericii autonome bulgare şi adoptând ca limbă liturgică, limba slavo-bulgară. Aceloraşi factori li se datorează şi introducerea la români, mai târziu, a limbii slave ca limbă a cancelariei şi a culturii în general (38).

Definitivarea procesului de formare a poporului român şi a limbii române s-a realizat în ultimele secole ale mileniului I p.Chr., având ca teritoriu-nucleu ţinuturile de deal şi munte ale Daciei, prin procesul de asimilare treptată a slavilor şi a altor populaţii aşezate pe teritoriul României de azi de către elementul autohton daco-moesic (38). Românii au fost numiţi de germani şi slavi *valahi (blachi)*, ceea ce înseamnă vorbitori de limbă latină; ei s-au numit întotdeauna români, rumâni, aşa cum şi Imperiul Romano-Bizantin vecin se numea Romania.

Procesul de asimilare a slavilor s-a petrecut printr-o locuire a acestora mai statornică printre autohtoni, faţă de alte popoare migratoare. A. D. Xenopol presupune o vieţuire a slavilor împreună cu populaţia romanică în munţii Daciei, explicând astfel elementul bogat slav în toponimia munţilor (în jurul Braşovului — Gârbova, Predeal, Gorița…). Cercetările mai noi (având la bază cronicile lui Anonymus şi Nestor) arată că procesul de asimilare a avut loc treptat, de-a lungul mai multor secole. Prezenţa slavilor printre români consta, probabil, în enclave etnice (gen blană de leopard), astfel că târziu, la venirea ungurilor în Transilvania, *blachii* sau *volochii* erau deosebiţi încă de slavi, ceea ce arată că procesul de asimilare a slavilor nu era încheiat (183).

Legat de aceste enclave etnice slave neasimilate încă de masa populaţiei autohtone este relevantă explicaţia originii toponimului Şchei, un cartier al Braşovului. Originea populaţiei româneşti din acest cartier a constituit obiectul unei dispute între istorici şi cercetători români, saşi şi unguri. Exista o teză formată în mediul scriitorilor saşi, preluată de cei maghiari şi susţinută de unii cercetători români, care afirmă *originea bulgară* a acestei populaţii. Conform acestei teze, bulgari săraci din sudul Dunării au venit la Braşov între anii 1385–1424, cu ocazia zidirii Bisericii Negre, la care s-au adăugat şi alţi venetici din Grecia şi Macedonia. Aceştia s-ar fi aşezat în cartierul de astăzi Şchei, precum şi la Codlea şi Râşnov. Unii dintre scriitorii saşi (I. Teutsch) nuanţează explicaţia, afirmând „că la zidirea Bisericii Negre, aici (în Braşov) erau români, care s-au amestecat cu bulgarii veniţi pentru zidire“. Pornind de la ipoteza originii bulgare, denumirea acestui cartier în documentele istorice era Bolgárszék (Lunca bulgarilor în limba maghiară) sau Belgerey, (în limba germană), denumire şi explicaţie preluată de cronicari români braşoveni (Popa Vasile şi Radu Tempea). Majoritatea istoricilor şi cercetătorilor români consideră însă o *fabulaţie* această teză, „o încercare de

a dovedi că pe la sfârşitul secolului al XIV-lea nu se găseau aici români şi că acest mare cartier de astăzi, Şcheiul, s-a întemeiat după aşezarea saşilor, de către nişte bulgari, românii fiind nişte venetici de mai târziu…“ (137). Referindu-se la acest subiect, N. Iorga afirmă că „locuitorii Ţării Bârsei fuseseră cândva slavi şi că întemeiaseră jos în vale câteva sate, dar românii se întinseseră şi asupra acestor vechi aşezări slave“ numind pe locuitori Şchei (90).

Ungurii din secolul al XIII-lea, care pătrunseseră în Ardeal, au avut neîncetate conflicte cu împărăţia bulgaro-română a Asăneştilor. Aşa cum am arătat la pagina anterioară, dominaţia bulgară ce s-a extins la nord de Dunăre, în secolele al IX-lea şi al X-lea, cuprindea după cât se pare şi sudul Transilvaniei, fără ca aceasta să însemne migraţia unor bulgari zonă. Pentru unguri şi saşi, afirmă Iorga, „potrivit situaţiei de pe la 1200, Slavul, Şcheiul era un bulgar… (însă) datinele… portul, nici limba, nici sufletul populaţiei“ acestui cartier nu se dovedesc a aparţine bulgarilor (90).

Procesul de formare a poporului român, amestecul cu elementul slav s-a produs şi în zona Braşov; se pare că slavii s-au aşezat în zona actualului cartier Şchei. Denumirile multor locuri, platouri muntoase, străzi din Şchei demonstrează influenţele slave, ca de altfel în tot spaţiul carpatic: Gorița, Cacova, Văglenişte, Branişte, Crucur, Sulinar etc. (90, 169). În lipsa unor izvoare scrise, filologul S. Puşcariu explică originea toponimului Şchei prin transformarea fonetică a cuvântului „slav“, desemnând populaţia migratoare care se aşezase şi în această vale (151). În limba aromână, cuvântul *slav* a devenit *şcl'au* şi s-a regăsit în limba română ca *şchiau*, folosit frecvent însă în forma de plural *şcheiu* (43).

S. Puşcariu explică denumirea de *şchei* ca fiind apelativul dat slavilor de români, el întâlnindu-se şi în alte părţi din ţară, în denumirea unor sate (din zonele Suceava, Brăila, Prahova, Roman, Vaslui, Argeş, Buzău, Muscel, Dâmbovița) (151). Denumirea multor localităţi din jurul Braşovului atestă influenţa slavilor în toponimie: Braşov, Râşnov, Sohodol, Bran, Predeal etc. Conform opiniei multor cercetători, denumirea *Şcheii Braşovului* indică o colonie slavă românizată cu desăvârşire în secolele al X-lea şi al XI-lea (43). După dovezile aduse de G. Kisch, la venirea saşilor în secolul al XIII-lea nu mai existau slavi care să vorbească slavoneşte; „numele acesta li l-au dat românii din satele din împrejur; ei nu-şi zic şchei“, explică S. Puşcariu (151).

ŢARA BÂRSEI ÎN EPOCA FEUDALĂ TIMPURIE. CUCERIREA SUD-ESTULUI TRANSILVANIEI DE CĂTRE REGATUL MAGHIAR

Secolele XI–XII

Descoperirile arheologice din jurul dealului Şprenghi au pus în evidenţă existenţa, încă din secolele IX–XII, a unei aşezări apărate de o fortificaţie cu şanţuri şi valuri duble de pământ (circa 7 metri) preluate apoi de o nouă construcţie de piatră ridicată în secolul al XIII-lea. O altă fortificaţie este descoperită pe şaua dintre Tâmpa şi Gorița, după unii specialişti datând aproximativ din secolele XI–XII, ridicată de către o populaţie autohtonă românească (43, 112).

În cartierul vechi al oraşului, Blumăna, s-a găsit ceramică ce dovedeşte existenţa unei populaţii la începutul epocii feudale timpurii. S-au găsit, de asemenea, fragmente ceramice pe Tâmpa şi la Pietrele lui Solomon, în cotlonul denumit „Între pietre“, provenite de la populaţia românească a vechilor aşezări din această parte a oraşului; ele sunt datate din secolele X–XII şi se încadrează în ceramica de tip Ciugud (43). Denumirea acestui loc, *Pietrele lui Solomon*, existent şi astăzi la baza drumului vechi către Poiană, îşi are explicaţia într-o legendă, relatată de cronicarii saşi, dar care nu are deocamdată identificări documentare. Se zice că regele maghiar Solomon (1063–1077), fiind fugărit de către bulgari, şi-ar fi aflat salvarea împreună cu toate comorile sale în peştera ce se găseşte foarte aproape şi unde ar fi trăit mult timp ca pustnic (90). Stânca este numită săseşte şi „Cetatea lui Solomon“. Luând în consideraţie atestarea cetăţii din epoca bronzului, A. Surdu consideră ca posibilă explicaţie a originii numelui Solomon legătura cu divinitatea daco-getică Salmoxis (169).

De asemenea, la începutul mileniului, erau prezente aşezări româneşti pe partea nordică a Dealului Cetăţuia şi în Valea Cetăţii, în partea de sud a muntelui Tâmpa, ultimele distruse cu prilejul construirii noului cartier Valea Cetăţii din anul 1982 (119).

Pe la sfârşitul veacului al X-lea, românii apar în izvoare bizantine, slave şi maghiare sub denumirea de vlahi. Cea mai veche pomenire a românilor este cea a „vlahilor“ din Transilvania pentru prima jumătate a secolului al X-lea, făcută de notarul anonim al regelui maghiar Béla al III-lea (care vorbeşte despre voievodatul român din Transilvania condus de Gelu şi lupta acestuia cu triburile maghiare); armata lui Gelu era formată din ţăranii obştilor.

După secolul al X-lea, dezvoltarea societăţii româneşti de pe ambele versante ale Carpaţilor a dus la cristalizarea unor formaţiuni prestatale. La nord de Carpaţi, existenţa „ţărilor“ (Ţara Oltului, Ţara Bârsei), iar la sud de munţi prezenţa unor obşti de ocol a satelor moşneneşti (Vrancea, valea Buzăului şi a Teleajenului) atestă formaţiuni politice româneşti anterioare apariţiei statelor feudale. Majoritatea numelor topice din Ţara Bârsei datează încă dinaintea pătrunderii feudalismului ungar în aceste regiuni şi sunt premergătoare colonizării saxone, afirmă P. Binder (18).

La începutul secolului al X-lea, îşi fac apariţia pe teritoriul arcului Carpatic pecenegii, numiţi şi *biseni* sau *beseni*, o populaţie de neam turcic, pe care slavii i-au numit *turki* sau *torţi*. Ei au fost urmaţi la scurt timp de cumani, aparţinând aceluiaşi neam turcic. Unii cercetători consideră că de la ei provin denumiri precum vechiul nume al Branului (Törzburg, Turciu), toponimul Turcheş din Şăcele, toponimul Ciocrac (răscruce) din Ţara Bârsei, toponimul Bucegi (din Buciac — loc de păşune) şi toponimul cumano-peceneg din Ţara Bârsei, Barasu, din care derivă denumirea Braşov (vezi anul 1252). Cumano-pecenegii s-au adaptat în mod firesc condiţiilor de viaţă pastorală din Ţara

Bârsei şi, sprijiniți de populația autohtonă, au organizat rezistența împotriva invaziei maghiare care înainta dinspre vest, precum vecinii din Cumania Neagră (Țara Românească). Ei au fost asimilați total de populația românească, însă la venirea teutonilor în Țara Bârsei se mai menținеau ca populație distinctă, afirmă A. Surdu (169).

Cronica maghiară a lui Thurocz, care vorbeşte despre luptele regatului maghiar cu voievodatele răsăritene în sud-estul Transilvaniei, aminteşte de ducele Kean, neatârnat, încă pe timpul regelui maghiar Ştefan cel Sfânt (1001–1038). C. Daicoviciu consideră că numele ducelui Kean ar putea proveni din „Khan“, titlul țarului bulgar Samuil, deci nu este un nume real de persoană, el derivând dintr-o instituție, transformat apoi de cronicari în nume de persoană; legăturile formațiunilor prestatale româneşti cu Bizanțul şi țaratul bulgar sunt cunoscute (38). Şi alți istorici români, precum A. D. Xenopol, I. Lupaş, C. C. Giurescu şi D. C. Giurescu, susțin existența unui voievodat condus de Kean în sud-estul Transilvaniei, la începutul secolului al XI-lea. Şt. Pascu afirmă pe baza unor analize, că acest duce Kean a stăpânit undeva în nordul Iugoslaviei de astăzi. Istoricii braşoveni G. Bakó şi Fl. Salvan susțin că Țara Bârsei a trăit în evul mediu timpuriu sub „zodia“ unui voievodat. Cele şapte–opt concentrări demografice, existente între secolele IX–XII în spațiul bârsan, afirmă Fl. Salvan, atestate arheologic şi toponimic, confirmate în următoarele două secole şi în scris, s-au unit treptat într-o formație pe care acesta o numeşte voievodat în baza unor similitudini din tot arealul carpato-dunărean. Documentele vremii nu menționează numele unui voievod sau a instituției voievodale pentru această regiune, dar specialiştii români argumentează cu tărie existența a unui voievodat (sau cnezat) românesc, autonom, al Țării Bârsei. După sosirea coloniştilor străini, voievodatul autonom bârsan se regăseşte sub forma denumirilor de „țară“ „district“ şi „provincie“, alături de sintagma de import „comitatul de Braşov“ (159).

Un tezaur de argint descoperit în anul 1878 în zona Braşovului (diademă, cercel, brățară, etc.), achiziționat în parte de Muzeul Național din Budapesta, este datat de specialişti din epoca feudală timpurie şi este atribuit populației autohtone româneşti. Tezaurul nu este singular, el este atribuit prin compoziția sa unui grup de descoperiri răspândite în Transilvania îndeosebi în zonele sud-estice, legat de aceeaşi populație din secolul al XII-lea; el aparține unei căpetenii locale, dovedind o stratificare socială şi, eventual, o organizare politică a populației autohtone (139, 106). Din aceeaşi perioadă, descoperirea unei monede bizantine în vecinătatea dealului Şprenghi, precum şi unele identități dintre descoperirile din sud-estul Transilvaniei şi cele de la Dunărea de Jos, i-au condus pe specialişti la ideea unei dependențe economice culturale şi, eventual, politice a Țării Bârsei, în secolul al XII-lea, față de regiunile de la Dunăre. De asemenea, specialiştii sunt de acord cu identitatea unei populații numeroase româneşti, de rit ortodox, pe acest areal (43).

În zona Şchei (strada Coastei) au fost găsite urme ale unei aşezări româneşti, datând înainte de secolul al XII-lea (131).

„Sudul Transilvaniei rămâne mai mult timp neatârnat de coroana maghiară. Cucerirea maghiară a țărilor (voievodatelor) din Carpați începe mai cu hotărâre sub Ştefan I şi ține până în anul 1210, când ungurii o încheie cu supunerea Țării Bârsei“, afirmă A. D. Xenopol (183). Pe teritoriul Țării Bârsei este semnalată prezența unor cetăți de apărare ale populației autohtone, care dispar odată cu cucerirea Țării Bârsei de către statul maghiar în jurul anului 1200. Astfel, pe dealul Lempeş (între Sânpetru şi Hărman) sunt descoperite urmele unei cetăți de apărare, iar ceramica găsită alături este datată cu aproximație ca aparținând secolelor XII–XIII. De asemenea, în cartierul Bartolomeu-Şprenghi (în apropierea fostului stadion municipal) sunt depistate urmele unei cetăți de pământ, peste care s-a clădit ulterior, în secolele XIV–XV, o cetate cu zid de piatră (8).

Unii istorici germani şi austrieci descriu cucerirea Transilvaniei ca pe un asalt unguresc sau invazie maghiară, iar istoricii maghiari văd aceasta ca pe un descălecat (honfoglalás), menționează P. Lendvai în anul 1999 (68).

După istoricii români, regalitatea maghiară nu şi-a extins nicăieri în spaţiul transilvan dominaţia printr-o „cucerire politică şi militară“. Extinderea s-a făcut, aşa cum afirmă N. Iorga şi Şt. Pascu, printr-o „luare în stăpânire a sistemului cetăţilor“, a unor locuri întărite şi centre economice, ca puncte de sprijin pentru dominarea drumurilor ce duceau peste Carpaţi (158). Mulţi cercetători vorbesc despre sistemul defensiv folosit de maghiari pentru păstrarea graniţelor prin construcţia succesivă a aşa-ziselor prisăci (indagines, gyepü).

Ţara Bârsei devine în planurile regalităţii maghiare un „centru de expansiune în ţările extracarpatice“(158). Se pare că un drum utilizat de armată era şi cel venind din părţile secuieşti, din nordul Braşovului, prin viitorul cartier Blumăna, ocolind Dealul Cetăţii şi apoi pe strada Lungă de astăzi. Pentru apărarea unui astfel de drum, zona viitorului Braşov oferea un excelent punct de sprijin pentru armată, mult mai bun decât în câmpie deschisă. Un astfel de punct de sprijin trebuie să fi fost şi pe Tâmpa şi un altul pe Dealul Cetăţii, oferind o privelişte mult cuprinzătoare (61).

Societatea românească din Transilvania îşi continua viaţa tradiţională în obşti săteşti şi uniuni de obşti, organizate în cnezate şi voievodate, în „ţări“ ce împodobesc teritoriul etnic românesc de la un capăt la altul. Până în anul 1206, regalitatea maghiară numeşte 5 principi sau voievozi ai Transilvaniei (64). Din puţinele documente cunoscute sunt amintiţi principele Transilvaniei Mercurius (1111 şi 1113), voievozii Eustachie (1176) şi Legforus (1199–1200). Modul în care administrau şi îşi exercitau atribuţiile în teritoriu este necunoscut, din lipsa informaţiilor. Se pare că titlurile acordate au avut doar un caracter onorific, „in partibus“, aceşti suverani nu îşi exercitau funcţiile, trăind împreună la curtea regelui, aşteptând cu răbdare sau cu nerăbdare vremuri mai bune pentru a-şi ocupa „funcţiile“ politice. Teritoriul luat în stăpânire de regalitatea maghiară a fost organizat la început în 4 mari comitate Bihor, Timiş, Solnoc şi Alba; din acestea s-au format şi alte comitate. Comitatul Alba s-a extins în secolul al XI-lea cuprinzând Făgăraşul, Sibiul, Hunedoara, precum şi Ţara Bârsei (137, 161). Societatea românească din Transilvania, organizată din toate punctele de vedere, inclusiv politic, cu cnezii şi voievozii săi, dar şi bisericesc, cu preoţii şi protopopii săi, se împotriveşte din răsputeri transplantării unor instituţii ce erau „nu numai străine, dar şi duşmane“, după cum afirmă Şt. Pascu (128).

Împotrivirea şi lupta populaţiei băştinaşe româneşti au determinat regalitatea maghiară să aşeze în Transilvania grupuri de populaţii alogene (secuii şi saşii), pilonii săi de susţinere şi să facă numeroase danii de moşii uzurpate obştilor săteşti, sprijinitorilor săi cei mai devotaţi, nobilimea şi biserica (128). Secuii, populaţie de origine răsăriteană, au colaborat cu regalitatea maghiară la cucerirea Transilvaniei, fiind plasaţi mereu în avangarda armatei, cu misiunea de apăra hotarele; ei au locuit în mai multe zone ale Transilvanei (Bihor, nord-vest, Târnava Mare, Mureş) instalându-se definitiv în sud-estul Transilvaniei, în vecinătatea Câmpiei Bârsei.

Încă de la întemeierea regatului maghiar, lumea germană prin instituţiile ei, constituia un model pentru tânărul stat. Dinastia arpadiană a regilor maghiari (896–1301) a încurajat sistematic şi formarea de mari colonii germane în regat (68). Regele maghiar Géza al II-lea (1141–1162) a chemat colonişti germani pentru popularea teritoriului dintre Târnave şi Olt. Astfel, după anul 1150, în această zonă au început să sosească colonişti germani (saşi). La acest exod al unor grupuri de populaţii germane au participat toate straturile sociale: ţărani speriaţi de înrăutăţirea situaţiei lor sociale prin micşorarea sesiilor, mereu subîmpărţite, de creşterea obligaţiilor faţă de biserică şi stat, de frica de iobăgire, meşteşugari cu dorinţa de noi pieţe de desfacere, nobili în căutarea de noi domenii. Între specialişti este răspândită ideea că saşii ar fi venit din regiunea Moselei, Rinului şi din Luxemburg.

„Fără a nega că o bună parte a acestor colonişti au provenit din această zonă, este de presupus că aceştia provin din teritorii cu o arie mult mai largă. De altfel, denumirile Flandrenses, Saxones sub care apar saşii în documentele din secolele al XII-lea şi al XIII-lea lasă loc ipotezei unor teritorii diferite, mai largi, din care ar fi provenit aceştia … mai mult, printre colonişti s-ar fi aflat atât francezi, cât şi belgieni de limbă franceză — valoni —, pe care documentele din acea epocă îi

numesc latini. Masa largă a coloniştilor n-a fost deci originară din Saxonia (Sachsen), ci doar un grup a provenit din această zonă a Germaniei. Probabil că denumirea de Saxones, care apare documentar în anul 1206 pentru un grup de colonişti privilegiaţi, a fost extinsă prin intermediul limbii latine (folosită în cancelariile medievale) asupra tuturor coloniştilor germani din Transilvania, care au primit în felul acesta numele de saşi … Promisiunile regilor maghiari de a-i investi cu anumite privilegii i-au determinat pe aceşti colonişti să-şi părăsească meleagurile natale şi să se aşeze în Ungaria şi Transilvania. Aici, au putut să-şi păstreze în bună parte libertatea şi să nu fie transformaţi în iobagi. În afara zonelor care beneficiau de privilegii au existat şi multe sate cu iobagi saşi“, explică M. Kroner originea saşilor (66).

Astfel, în acest câmp românesc majoritar se aşează în evul mediu în mod statornic elemente germane şi maghiaro-secuieşti. Peisajul social bârsan va căpăta sub unghi etno-lingvistic şi politico-administrativ „un soi de relief foarte inegal“, afirmă cercetătorul Fl. Salvan (161).

Şirul voievozilor Transilvaniei urmează unul după altul, fără a avea multe informaţii despre activitatea lor şi continuitatea funcţiei: Jula (1201), Benedict (1202–1206), Smaragdus Zsámboki (1206–1207), Benedict (1208–1209), Mihály Kácsik şi fratele Simon (1209–1212). Ei erau numiţi din cadrul familiilor aristocratice netransilvănene, dar schimbaţi deseori fără a putea dobândi mari proprietăţi în Transilvania. La începutul acestui secol, comitele de Alba Iulia deţinea funcţia de voievod şi, totodată, funcţia de comite pentru comitatele Dăbâca, Cluj, Turda, Târnave şi Hunedoara (64).

NAŞTEREA ORAŞULUI. SOSIREA COLONIŞTILOR GERMANI

1211

Nu există documente care să ateste cu certitudine data naşterii oraşului. Cele mai vechi mențiuni care dovedesc înființarea unei aşezări pe locul viitorului oraş sunt legate de donarea Țării Bârsei cavalerilor teutoni în anul 1211 (după data de 7 mai), de către regele Ungariei Andrei al II-lea (1205–1235), prin cunoscuta Diplomă a cavalerilor teutoni. Unii autori consideră că Braşovul ar fi fost întemeiat între anii 1188–1203, neexistând însă documente care să o ateste. Un studiu realizat de A. Ioniță (1996) arată că şi Țara Bârsei a fost colonizată cu coloniști aduşi din vestul Europei, încă din vremea regelui Géza al II-lea (1141–1162) (43). Alți autori afirmă că regele Andrei al II-lea a rupt în anul 1211 Țara Bârsei de comitatul Alba, de care ținea până atunci, dăruind-o cavalerilor teutoni (actele teutonilor nu confirmă acest fapt) (137, 161).

Un cavaler teuton imaginat de artişti plastici moderni

Pe teritoriul viitorului oraşul Braşov, cavalerii teutoni şi coloniştii germani au înființat trei aşezări. Cercetătorii mai vechi consideră că prima aşezare legată de oraşul Braşov a fost plasată în zona actualei biserici Sf. Bartolomeu, la poalele dealului Şprenghi (Gesprengberg), de unde şi denumirea acestui cartier al oraşului, Braşovechi (139). Cercetători mai noi apreciază ca depăşită această ipoteză, ei afirmând că în Braşovul Vechi ar fi existat o aşezare țărănească timpurie, iar începuturile oraşului s-ar afla în cea de a doua aşezare, actuala „Cetate“, în spațiul Bisericii Negre de astăzi (157). O a treia aşezare se afla la poalele Dealului Sf. Martin din Braşov, despre care G. Nussbächer afirmă că nu s-a clarificat încă de ce această aşezare a fost numită mai târziu „oraş vechi“ (Altstadt) (119). Aşezările germane au fost amplasate în aproprierea aşezărilor româneşti existente, probabil pentru a constitui o „contrapondere“ față de ele, dar poate şi pentru a beneficia de forța lor de muncă (119).

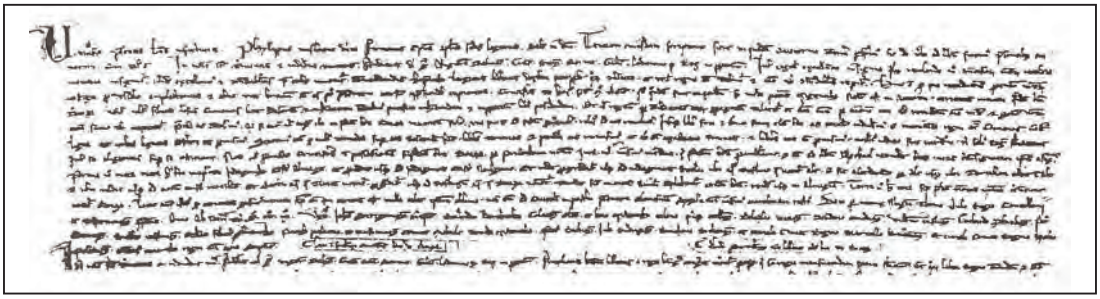
„De la Roma-i veni stăpânitorului unguresc propunerea că s-ar putea sluji de aceste puteri fără ocupație (cavaleri teutoni), nu numai de a închide cu ele trecătorile împotriva barbarilor prădalnici, ci şi pentru a le întrebuința vitejia şi știința războiului şi cu ajutorul cunoştințelor lor să dureze castele şi oraşe, să întindă granița tânărului regat până la Dunărea bulgărească şi să pregătească un sfârşit sălbaticei dominații cumane“, afirmă N. Iorga (58).

Istoria ordinului cavalerilor teutoni, ordin monaho-cavaleresc, a avut multe puncte comune cu cea a ioaniților. În anul 1127, din ordinul ioanit s-a desprins un corp de cavaleri germani cu sediul în biserica Sf. Maria din Ierusalim. În 1190, la Accra, acest corp a devenit ordin cavaleresc independent, sub numele de „Ospitalierii Sf. Maria a germanilor“. Numele „Ospitalieri“ provine de la spitalul Sf. Maria din Ierusalim (*Cruciferis de hospitali sanctae Mariae* — cavalerii Crucii ai spitalului Sf. Maria) (18). În anul 1199, papa Inocențiu al III-lea a aprobat statutul de funcționare a acestui ordin (52). După căderea Oraşului Sfânt sub turci, cavalerii teutoni părăsesc Ierusalimul.

Semnul distinctiv al teutonilor era mantia albă cu o cruce neagră pe umărul stâng. Cavalerii teutoni au căutat să obțină posesiuni în Europa, reuşind să capete de la regele Andrei al II-lea Țara

Bârsei (52), „terram Burza, nomine ultra silvas versus Cumanos“ (ţara Borza «Bârsa», aflată în Transilvania, în părţile dinspre cumani) (127).

Diploma cavalerilor teutoni chemaţi a se statornici în Ţara Bârsei menţionează condiţiile impuse de suveran: „…am dăruit din dragoste frăţească lui Herman, magistrul ordinului ospitalierilor sfintei Maria a teutonilor din Ierusalim şi fraţilor săi, atât de faţă, cât şi viitori, acea ţară … ca să o locuiască în pace şi să o stăpânească slobod pe veci, pentru ca prin convieţuirea cu ei să se întindă regatul nostru, iar prin rugăciunile lor milostenia să fie adusă în faţa lui Dumnezeu … Afară de aceasta, le-am îngăduit ca de se va găsi în sus numita Ţara Bârsei aur sau argint, o parte să se dea vistieriei, iar restul să le rămână lor. Pe deasupra, le-am lăsat pe deplin târgurile libere şi vămile târgurilor din acest ţinut şi le-am dat voie să-şi ridice cetăţi din lemn ca să apere regatul împotriva cumanilor. Mai hotărâm ca nici un voievod să nu aibă drept de găzduire la ei. I-am mai iertat de dinarii liberi şi de pondere (*liberos denarios et pondera eis remisimus* — scutiţi) şi le-am îngăduit să fie scutiţi şi liberi de plata oricărei dări. Să nu fie supuşi judecăţii sau jurisdicţiunii nimănui altuia decât a regelui şi să aibă dreptul de a-şi alege dintre ei pe judecătorul ce-i va judeca. Iar noi am poruncit ca sus-zişii cruciaţi să fie aşezaţi în stăpânirea sus pomenitei Ţări a Bârsei de către pristavul (pristaldul) nostru cu numele Facate (Fecate) Juna, care a înconjurat *(perambulavit)* susnumita cu anumite semne de hotar după porunca voievodului Mihai. Iar primul hotar al acestui ţinut începe de la întăriturile cetăţii Ungra (Noilgiant) şi de aici merge până la întăriturile lui Nicola (Micloşoara) pe unde curge apa ce se numeşte Olt şi aşa urcând pe Olt merge până acolo unde Prejmerul (Tortillou) se varsă în Olt şi iarăşi merge până la izvorul aceluiaşi Prejmer şi de la izvorul apei ce se cheamă Timiş merge până la vărsarea apei ce se numeşte Bârsa; apoi de-a lungul munţilor Carpaţi *(montes nivium)*, ce încing acelaşi pământ, hotarul merge până la Hălmeag. Tot acest pământ, după cum îl înconjoară susnumiţii munţi şi râuri, se numeşte Bârsa. Măcar că ceea ce noi am făcut mânaţi de dragoste frăţească nu poate fi acoperit de uitare în faţa aceluia care el însuşi este dragoste, totuşi din prevedere pentru viitor am poruncit ca această milostenie să fie întărită cu mărturia peceţii noastre“ (127).

Diploma Cavalerilor teutoni emisă de regele Andrei al II-lea în anul 1211 (copie din 1278)

Ţara Bârsei nu era ţinut „pustiu şi nelocuit“, cum e numit în donaţie, căci în anul 1222, când regele emite un alt act de donaţie cavalerilor, se menţionează că „oamenii ce locuiesc ţinutul i-am lăsat fără nici o cerinţă (faţă de rege), dar rămân spre slujba şi folosul numiţilor fraţi (cavaleri teutoni)“ (127). Formularea „pustiu şi nelocuit“ (*deserta et inhabitata*) era doar o formulă obişnuită juridică pentru a legitima donaţia. Toponimele şi descoperirile arheologice din secolele din urmă dovedesc că aici trăia o populaţie românească autohtonă (112).

Multe din aşezările româneşti aveau denumiri străvechi de tip dacic, pe care saşii le păstrează în documente, precum şi în graiul viu neschimbate (Zernes pentru Zărneşti; Tel sau Thel; Cidonia — Zeiden — Codlea) sau denumiri slave pe care le-au adaptat fonetic (Râşnov Rosnou — Rosenau; Vdim — Vidinbach — Weidenbach; Vâlcan — Wolkendorf etc.). Creştinismul practicat de populaţia românească, lipsit de influenţa din Câmpia Dunării şi a ortodoxismului bizantin, nu a evoluat în forme instituţionalizate, fără biserici, cu vechi reminiscenţe dacice, cu superstiţii şi rituri arhaice, care au dăinuit până în timpurile noastre. Cultul era practicat în locuri amenajate (troiţe) cu simbolul crucii (169).

De altfel, sintagma „ţinut pustiu şi nelocuit“ a constituit de-a lungul veacurilor subiect de dispută între istoricii saşi şi români. Cei dintâi negau prin aceasta continuitatea românilor pe pământul pe care s-au aşezat, opinând că românii nu se găseau atunci pe acest pământ, ei venind mai târziu în oraşe şi sate clădite deja de saşi (Fr. Sulzer, M. Schnell, R. Roesler, Fr. Philippi, G. D. Teutsch, G. Muller, G. Treiber, Fr. Schuster). Istoricii români (S. M. Klein, G. Barițiu, S. Dragomir, I. Maiorescu, A. D. Xenopol, I. Lupaş, I. Podea, A. A. Mureşianu, C. Iorga, Şt. Pascu, D. Prodan, C. C. Giurescu, D. C. Giurescu), la care s-au alăturat unii istorici saşi, au demonstrat cu argumente convingătoare (din surse germane) că, la data venirii germanilor în Țara Bârsei, aici se afla o populație românească stabilă, de mult structurată.

După aprecierea cercetătorilor, cavalerii teutoni nu puteau fi mulți (împreună cu suita lor, câteva sute). Ei au locuit în jurul Braşovului de astăzi 14 ani şi au construit 5 cetăți de piatră, care nu au putut fi identificate. Alți cercetători numesc aceste 5 cetăți „case“ ale ordinului (119). Este foarte posibil ca una din aceste cetăți să fi fost plasată pe actualul loc al cetății Feldioara — Cetatea Sf. Maria (Marienburg), evocând-o pe patroana ordinului. Se pare că Feldioara era şi reşedința cavalerilor teutoni (115). De asemenea, sunt pomenite în documente Cetatea Neagră (localizată de unii cercetători la Codlea) şi Cetatea Crucii (Cruceburg), care este posibil să se fi aflat la Teliu (137) sau într-o zonă muntoasă a trecătorii Tabla Buții (numit de cronicari Pasul Tătarilor sau Pasul Buzăului) (18).

Ordinul cavalerilor teutoni a atras un număr însemnat de țărani şi meşteşugari germani, care le asigurau produse alimentare şi cele necesare traiului similar cu cel din țara de origine (181). Cavalerii şi-au întins domeniul şi dincolo de munții Carpați; astfel ei au pus temelia viitorului târg Câmpulung (Langen-Aue) unde „au îngrămădit mulți străini ca să întemeieze un oraş“ afirmă N. Iorga. Aici teutonii au construit o cetate şi o mănăstire închinate Maicii Domnului (Marienburg şi Marienkloster), unde şi astăzi există un locaş călugăresc cu denumirea de „cloaşterf“. Căpetenia lor, maestrul Dietrich, avea de gând să întemeieze un adevărat stat colonial (printre români şi cumani), care urma să ajungă o „fortăreață a germanismului“. Cavalerii teutoni obțin de la Scaunul Apostolic scutirea de orice amestec al episcopului ardelean. În afară de Țara Bârsei, donată de regele maghiar, cavalerii teutoni ar fi urmărit să desprindă cu sprijin papal şi un teritoriu adiacent din viitoarea Țara Românească. Regele maghiar, contrariat de independența cavalerilor, suspectându-i de încercarea de a-şi organiza un stat de sine stătător, îi va izgoni în anul 1225 cu oastea şi se va numi şi stăpân al Țării Transalpine (Muntenia de astăzi) (58, 68).

Cavalerii teutoni, implantați în regiunea Bârsei cu scop politic, militar şi religios, au găsit în această „țară“ un înfloritor voievodat autonom. În acest câmp voievodal bârsan, noii „oaspeți“ germani preferă zonele cele mai fertile ale acestei „țări“ româneşti. Lipsit de documente ale vremii, care să ateste numele unui voievod sau al instituției voievodale, Fl. Salvan demonstrează cu argumente statistice frecvența majoritară a denumirii de „țară“ a acestei zone în secolele următoare, în detrimentul unor sintagme similare, district, provincie, comitat, care îl duc la convingerea că acest voievodat „trăia la începutul secolului al XIII-lea sub haina de țară românească“ (159).

Coloniştii germani şi-au întemeiat în mănosul şes al Bârsei, peste satele româneşti sau alături de ele, aşezări rurale noi, libere pe plan social-juridic în spiritul unor privilegii primite de la regalitatea maghiară (158). Ei şi-au construit la început tabere improvizate (Wagenburg) în jurul vechilor locuri întărite, explică G. Treiber, alături de aşezările valahilor, care, cu timpul au fost alungați spre locuri mărginaşe şi deposedați de proprietăți, în special de câmpurile cultivabile (169).

M. Philippi consideră că întemeierea aşezării germane în perimetrul viitorului oraş Braşov este legată de nevoia unui punct de sprijin comercial, de unde pot fi dominate căile comerciale prin teritoriul românilor până la Dunăre (133). Pe de altă parte, strâmta căldare ce exista între muntele Tâmpa, dealul Warte şi dealul Cetății (denumite astfel mai târziu) oferea un adăpost natural în calea posibilelor incursiuni ale popoarelor migratoare (61). Punctul central politic şi administrativ al

suveranității Ordinului cavalerilor teutoni se presupune că se afla în Feldioara (în Țara Bârsei, pe Olt) unde se întâlneau cele mai importante drumuri ale Țării Bârsei spre trecătorile Carpaților.

Spre deosebire de Feldioara, care era plasată în câmp deschis, aşezarea din viitorul Braşov oferea un loc ferit, la poalele arcului carpatic; astfel, căile comerciale din trecătorile Carpaților Orientali şi Sudici au fost deviate spre viitorul oraş, cunoscut ca „singurul oraş de piatră“ conceput de cavalerii teutoni (12).

Alegerea Braşovului era motivată strategic de plasarea sa între două trecători importante din Cotul Carpaților: pasul Branului şi cel al Teleajenului. Prin aceste trecători s-au construit drumuri utilizate încă din epoca Daciei romane. Unul dintre ele utiliza trecătoarea Branului, venind din Rucăr, atingând Cumidava (Râşnov) şi se îndrepta spre pasul Oituz în Moldova. Celălalt, era drumul din valea Teleajenului, ce urca până la obârşia râului Buzău şi de acolo cobora în Țara Bârsei. În acest secol al XIII-lea, ca şi mai înainte, drumul cel mai folosit ce lega ținutul Dunării de jos cu Transilvania era cel care urca pe valea Teleajenului şi stabilea legătura cu rețeaua de drumuri din Țara Bârsei prin Prejmer — Sânpetru — Feldioara. Interesul imediat strategic al teutonilor era controlul trecătorii Buzăului, pe unde ducea drumul spre părțile transcarpatice, stăpânite de cumani (18).

În Europa centrală, evoluția oraşelor începuse încă din secolul al X-lea. În Transilvania, primele oraşe propriu zise, care marcau trecerea de la feudalismul timpuriu la feudalismul dezvoltat, au apărut la sfârşitul secolului al XII-lea şi începutul secolului al XIII-lea. Dintre oraşele importante transilvane, Braşovul este printre ultimele apărute. Cu toate acestea, poziția sa geografică, la intersecția unor drumuri care legau Europa Centrală cu Orientul şi ulterior cu cele trei țări Transilvania, Moldova şi Țara Românească a determinat evoluția ulterioară a oraşului, devenind în evul mediu şi la începutul epocii moderne cel mai important şi cel mai populat oraş comercial al Transilvaniei (5). Rolul elementului german în formarea oraşelor din Transilvania, ca de altfel în tot regatul maghiar, este foarte important. Unii istorici îi acordă un rol determinant; istoricul maghiar din secolul al XIX-lea, P. Hunfalvy, vorbind despre Ungaria, afirma chiar că „ungurii au creat statul, nemții oraşele“ (68), afirmație oarecum exagerată, ținând seama de geneza şi evoluția în ansamblu a oraşelor Europei.

Din unele documente reiese că la alungarea cavalerilor teutoni se pare că a ajutat şi puternicul sas Fulkun, căruia regele i-a dăruit teritoriul de dincolo de Olt şi de Araci, până la Belin, numit „Terra Zek“ (azi satele Hăghig, Araci, Ariuşd), devenind un mare latifundiar al zonei (Fulkun moare în anul 1241, în luptele cu tătarii) (12).

După alungarea cavalerilor teutoni, documentele menționează în Țara Bârsei un alt ordin religios, „Ordinul Purtătorilor de Cruce“. Acesta se pare că nu avea preocupări militare, ci se ocupa numai de îngrijirea bolnavilor şi a construit în acest scop, la Râşnov, un spital (181).

Alți autori negermani, poate puțini răutăcioşi, i-au caracterizat mai aspru pe cavalerii teutoni: „Cavalerii teutoni n-au fost nici prea mari constructori de cetăți şi nici prea mari eroi în lupta cu paloşul, însă meritele lor erau legate de apărarea şi întărirea catolicismului. Scrisorile papilor adresate regilor unguri şi ordinului cavalerilor din timpul când ei se găseau în Țara Bârsei sunt pline de elogii pentru munca de catolicizare cu *păgânii* şi cu *schismaticii* în scopul întăririi bisericii lui Cristos, care după concepția lor era cea catolică. Românii schismatici (despărțiți după Marea Schismă, din 15 iulie 1054, de biserica de la Roma) din Țara Bârsei, desigur nu vor fi dus zile bune în timpul cavalerilor şi vor fi suferit pentru religie. Ajunşi în Țara Bârsei, cavalerii teutoni n-au găsit elemente cu care să-şi îndeplinească planul ordinului şi al bisericii catolice şi atunci au adus colonişti saşi. Saşii au venit în Țara Bârsei, ca şi slavii altă dată, cu gând de pace şi muncă, răsfirându-se pe la poalele de dealuri şi de munți. Dar, după cum vom vedea mai târziu, blândețea şi spiritul de pace al coloniştilor s-au transformat în generațiile următoare în egoism şi oprimare. De îndată ce au prins rădăcini şi şi-au asigurat stabilitate şi după ce regele Andrei le-a acordat, prin excluderea altora, numai lor dreptul de proprietate pe teritoriul declarat *fundus regius*, au început a se socoti stăpâni ai ținutului. Din acest moment începe tragedia populației autohtone şi linia de ascensiune a saşilor, ca

mai târziu să găsim în Țara Bârsei un popor săsesc liber, autonom şi bogat, iar pe români înecați în sărăcie, căzuți în iobăgie sau trăind ca slugi şi coloni în satele săseşti“ (137).

Între locul ocupat de viitoarea Biserică Neagră şi Poarta Şchei (de mai târziu) s-au refugiat şi călugări catolici ce veniseră odată cu cavalerii teutoni. Călugării catolici, explică S. Puşcariu, au construit mai târziu capele retrase la poalele pădurii, închinate Sf. Laurențiu şi Sf. Caterina, precum şi o mânăstire a Cistercienilor, care au devenit ulterior un centru în jurul căruia s-au strâns „braşovenii care nu erau legați de pământul arător, meşteşugarii, negustorii“ şi au înființat un Braşov urban. Spre sud (în susul muntelui) era „locul şcheilor, adică al slavilor ce vorbeau de acuma româneşte“, explică S. Puşcariu (151).

1212

Un document menționează existența unei populații în Țara Bârsei, dar nu se specifică dacă printre aceşti locuitori erau şi colonişti germani (112). Exprimarea din document „locuitorii care locuiesc acolo“ este repetată mai clar într-un document din anul 1213, „locuitorii de față şi viitori“, şi confirmă o realitate etnică dovedită de cercetările arheologice, în sensul unei permanenț e româneşti (43). Astfel spus, colonistii germani s-au aşezat în acea perioadă pe lângă populația românească autohtonă existentă.

Între anii 1212–1213, în funcția de voievod al Transilvaniei era Berthold de Merania, arhiepiscop de Kalocsa (Ungaria).

1213

Într-o scrisoare din anul 1213 a episcopului catolic al Ardealului, Wilhelm, către cavalerii teutoni din Țara Bârsei, pe care o denumeşte *vaccua et inhabitata* (în înțelesul timpului, loc fără îngrijire, nemuncit, necultivat) li se cedează acestora dreptul de a strânge de la locuitorii locului birurile şi dijmele, care până atunci le strângea el. „Am îngăduit sus pomeniților frați, cu învoirea capitlului [1] nostru, să ia dijmă de la toți locuitorii de față şi viitori ai acestei țări, în afară de unguri şi secui, ce vor vrea să treacă în numita țară (Țara Bârsei) şi care în privința dijmelor rămân datori față de noi şi biserică“.

Cine erau aceşti locuitori? În jurul acestei întrebări s-a iscat în ultimele secole o polemică serioasă legată de continuitatea românilor în Țara Bârsei, la începutul secolului al XIII-lea, când se aşează aici cavalerii teutoni şi colonistii germani. Continuitatea românilor este negată de unii cercetători saşi, maghiari şi secui, dar este susținută de toți învățații români, care s-au ocupat de această problemă, ca şi de unii cercetători saşi şi maghiari (161).

Majoritatea istoricilor saşi din secolul al XIX-lea şi al XX-lea, preluând tezele unor premergători tendențioşi ca Fr. I. Sulzer, C. I. Eder, J. Ch. Engel, revigorate de teoriile imigraționiste asupra românilor din Transilvania, afirmă că la începutul secolului al XIII-lea, în Țara Bârsei nu existau sate româneşti la venirea cavalerilor teutoni şi a colonistilor saşi. Românii au venit din sud, după ce aici s-au stabilit „oaspeții germani“. Ei consideră că aceşti colonişti saşi „au tăiat păduri, au secat mlaştini, au introdus agricultura, au răspândit comerțul şi meseriile … au ridicat cetăți şi biserici … Ei au creat aici, cei dintâi, cultură şi civilizațiune“ … totul fără aportul băştinaşilor. Istoricii români în frunte cu marii corifei precum A. D. Xenopol, N. Iorga, Şt. Pascu au demonstrat cu argumente copleşitoare că la venirea colonistilor germani în țara Bârsei exista o populație românească, „orânduită, organizată în forme de cultură“. „Noua cultură înfloritoare, cea săsească, n-ar fi fost posibilă, dacă ar fi lipsit civilizația locală “, afirma N. Iorga (161). Cavalerii germani au găsit în această „țară“ o populație autohtonă, numeroasă, aşezată la poalele munților, activă pe plan economic. Cetăți ca Nicolae şi Noigilant, pomenite în documentele vremii, redând „nume vechi româneşti“ arată o acțiune de fortificare anterioară, realizată cu mijloacele populației băştinaşe. Hidronimele Bârsa, Timiş, Olt se regăsesc „în formă românească“ în privilegiile teutonilor. Tot „vădit vechi“, deci româneşti, sunt şi numele din documentele vremii, Tortillou — râu, şi Almage (Almagia) toponim (161).

1 For de conducere bisericesc în aria catolică.

I. Podea crede că la începutul mileniului trăia aici, dincolo şi dincoace de Olt, în sate modeste şi în cătune risipite, pe la poale de dealuri şi munți o populație autohtonă (românească) cu viață veche păstorească, cu începuturi primitive în agricultură, şesul Bârsei formând un fel de avuție obştească nedivizată, unde se putea pescui şi vâna liber (137). Aşa cum sublinia şi Şt. Pascu, aceşti locuitori erau românii, siliți acum la plata dijmei religioase prin arogarea unui drept de către episcopul Wilhelm. Atitudinea episcopului se înscrie în politica curentă a statului maghiar şi a clerului catolic sprijinit de papalitate pentru prozelitismul catolic şi strângerea de venituri (43).

Cercetătorul contemporan G. Nussbächer consideră că „populația românească de confesiune ortodoxă nu a plătit dijmă clerului catolic până la sfârşitul secolului al XIV-lea“. Întrucât din document reiese că pe atunci nu existau în Țara Bârsei maghiari şi secui, el trage concluzia că cei ce plăteau dijmă erau primii colonişti germani. Colonizarea se afla în stadiu incipient întrucât se vorbeşte de „bisericile care vor fi construite“. Acelaşi cercetător consideră anul 1213 ca anul întemeierii aşezării germane din Braşov, mai târziu numită Corona. El apreciază că în anul 1213 avem astfel o primă atestare a colonizării saşilor în Țara Bârsei (43). Între anii 1212–1213 a avut loc, se pare, o colonizare în ritm rapid, întrucât în anul 1223 un document pomeneşte de un cler catolic numeros, ceea ce presupune şi existența unei populații catolice germane însemnate (112).

Vechile instituții ale populației băştinaşe româneşti nu vor putea fi repede desființate în Țara Bârsei. Ca şi în celelalte „țări“ româneşti din Transilvania, instituțiile româneşti supraviețuiesc multă vreme organizate în obştile săteşti. Pământul era împărțit în „sorți“. Obştile erau conduse de juzi, cnezi, „oameni buni şi bătrâni“. Judecățile se făceau după obiceiuri străvechi, obiceiul pământului sau legea românească (ius valachium), pe care trebuia să o respecte şi oficialitatea (38). La început, românii aveau propriile organe administrative, dar ulterior acestea au fost încorporate în scaunele săseşti[2] (112).

Voievozii Transilvaniei au domnii scurte: Nicolae (1213), Jula (1214 a doua oară); Simon (1215); Ipoch (Hippolytus) (1216–1217); Raphail (1217–1218); Neuk (Nevke) (1219–1221); Paul (1221–1222) (38). Țara Bârsei, dăruită de rege coloniştilor germani nu va fi supusă voievodului Transilvaniei, ea fiind supusă direct regelui maghiar.

1222

Un document al regelui Andrei al II-lea confirmă donația Țării Bârsei cavalerilor teutoni şi le acordă acestora noi privilegii (125); se menționează dreptul cavalerilor de a-şi ridica oraşe din piatră (*urbes lapideas*), încălcând prevederile documentului din anul 1211, precum şi privilegiul comercial de a exporta sare şi de a importa alte mărfuri pe Olt şi Mureş; totodată, se menționează şi scutirea de vamă acordată cavalerilor pe anumite drumuri comerciale, în țara Secuilor şi a Valahilor[3] (133). Din document reiese că înainte de anul 1222 coloniştii germani şi alți locuitori au fost aduşi în Țara Bârsei din provincia Sibiu. Acest lucru este dovedit de asemănările dialectale din Codlea, Prejmer, Cristian cu dialectele aşezărilor din scaunul Cincu (112). Donația Țării Bârsei este confirmată şi de autoritatea supremă a bisericii catolice, papa Honoriu al III-lea, prin actul papal din 19 decembrie 1222, întăreşte privilegiile acordate de regele Andrei al II-lea (127); se stabileşte că locuitorii de până atunci ai Țării Bârsei sunt supuşi ai ordinului cavalerilor teutoni, iar pe viitor se interzice aşezarea în țara Bârsei a supuşilor regali şi a „oaspeților“ din teritorii limitrofe. Din document reiese că această colonizare a fost realizată de „locatori“ (Lokatoren) ai ordinului cavalerilor teutoni (112). Aceşti locatori, similari cu cei din Germania, erau mediatori care cunoşteau terenul de emigrare şi se ocupau cu atragerea coloniştilor. Întrucât acest act interzicea aşezarea unor supuşi din teritoriile învecinate, cavalerii teutoni aduc colonişti de pe malul stâng al Rinului, aşa cum rezultă din toponimele

2 Organizații administrative şi juridice săseşti şi secuieşti din Ardeal, provenind de la scaunul de judecată al județului. N. Iorga consideră organizația scăunală din Ardeal ca fiind de „datină românească” (63). Scaunele au funcționat cu mici întreruperi şi modificări aproape o jumătate de mileniu (până la 1876) (111).

3 Deşi românii erau prezenți în tot spațiul transilvan, documentele maghiare menționează în această perioadă despre o autonomie a românilor (*terra Blachorum*), situată între Oltul transilvan şi Carpații Meridionali — Țara Făgăraşului (64).

Heldsdorf (Hălchiu), Honigberg (Hărman), Kronen (Braşov), Nussbach (Măieruş) Petersberg (Sânpetru), Rosenau (Râşnov), Weidenbach (Ghimbav), similare cu cele din împrejurimile posesiunii cavalerilor teutoni de la Koblentz, din Germania (43).

1222 este anul obţinerii unui drept istoric al nobilimii din Ungaria. În urma unei revolte, regele Andrei al II-lea emite o Bulă de aur (numită astfel după sigiliul de aur) prin care nobilimea obţine dreptul la rezistenţă armată împotriva suveranilor în caz de încălcare a acordului, scutire de impozite şi limitarea obligaţiei de prestare a serviciului militar. Acest drept de a opune rezistenţă (*ius resistendi*) a rămas în vigoare până în anul 1687 ca un „drept special al naţiunii ungare“, generând multe conflicte interne (68).

1223

O bulă papală din 12 ianuarie 1223 menţionează că în Ţara Bârsei exista un cler catolic numeros, ceea ce demonstrează că între anii 1213 şi 1222 s-a realizat o colonizare masivă. Coloniştii germani au adus din ţara de origine şi formele de organizare proprii. Ei au instituit obştea sătească drept posesiune comună a locuitorilor aşezării, iar obştea era împărţită în decurii şi centurii. O decurie era formată din 10 familii individuale (respectiv un şir de 10 parcele cu câte o casă, curte şi grădină), iar o centurie din 10 decurii. Terenul unei decurii era despărţit printr-un spaţiu de altă decurie. O aşezare era în medie formată din 2–4 decurii. În cadrul decuriilor, gospodăriile familiale erau aşezate laolaltă şi aveau sarcini comune, în primul rând pentru serviciul militar, apoi pentru plata impozitelor şi a lucrărilor obşteşti (118, 119). O centurie era în acelaşi timp şi scaun de judecată şi cuprindea 3–4 aşezări. La conducerea unei centurii se afla un jude (comes) şi un înlocuitor, villic (hann) (112). Coloniştii germani au întemeiat astfel în Ţara Bârsei 13 sate şi cetatea Braşov, peste satele româneşti sau lângă ele. Populaţia românească de religie necatolică, schismaticii, lipsită de privilegii regale, ocupa în special văile dinspre munţi unde rămâne mai compactă şi mai la adăpost, folosind resursele naturale ale pădurii (satele Branului şi Săcele, Şcheiul, Zărneşti, Tohan).

Pe timpul aşezării cavalerilor teutoni în Ţara Bârsei, toate obştile autohtone erau ca şi înainte de secolul al XIII-lea, libere. În documentele teutonilor nu se găsesc termeni din care să rezulte că românii autohtoni erau aserviţi. Românii sunt numiţi uneori, în aceste acte, populi, adică locuitori în general, alteori *incolae, habitatores, inhabitatores*, care înseamnă tot locuitori, şi *homines*, adică oameni. Coloniştii germani aşezaţi în şesul Bârsei au fost întotdeauna oameni liberi. Ţăranii din satele săseşti conduse de aşazişii greavi (*comes, judex, Gräf*) şi primari (*villicus, Hann*), care trăiau după dreptul german, posedau cu drept de proprietate loturi agrare de diferite dimensiuni, folosind în comun păşunile, fâneţele, pădurile, apele. Românii care locuiau în aceste sate, împreună cu saşii, unii din timpul colonizării saşilor, alţii aşezaţi în aceste sate mai târziu, erau oameni liberi. Locuitorii acestor sate, liberi pe plan social-juridic, înzestraţi cu anumite privilegii, plătind doar rente către stat şi biserică, n-au ajuns niciodată sub stăpânirea unor feudali, afirmă Fl. Salvan (161).

Dintr-un document al papei Honoriu al III-lea din 12 decembrie 1223, aflăm despre porunca acestuia către episcopul Transilvaniei de a nu mai supune Ţara Bârsei jurisdicţiei episcopatului Transilvaniei (dijme şi alte obligaţii), „pentru ca numărul locuitorilor să sporească cu noroc, spre spaima păgânilor şi spre priinţa creştinătăţii“ (127). Prin alte scrisori din anii 1224 şi 1225, papa Honoriu precizează explicit că „am luat această ţară (Ţara Bârsei) sub ocrotirea scaunului apostolic papal şi am dăruit-o cu libertăţi osebite într-atât, încât am statornicit prin privilegiu apostolic să nu fie supusă altcuiva, decât pontificelui roman, pentru ca să se umple mai repede de colonişti“ (127).

Saşii colonizaţi în Transilvania pe la mijlocul secolului al XII-lea, la scurt timp după aşezare, şi-au organizat o „prepozitură“ (instituţie superioară în biserica catolică), cu centrul la Sibiu, supusă la început papei, iar din anul 1224 arhiepiscopiei de Strigoniu (Esztergom în Ungaria). Cel dintâi „prepozit“ a fost magistrul Robert. Cavalerii teutoni obţin la rândul lor în anul 1223, dreptul de a se organiza din punct de vedere bisericesc într-un „decanat“, condus de un „decan“ sau „arhipresbiter“,

supus la început şi el papei, iar din anul 1224 arhiepiscopului de Strigoniu (în Ungaria existau două arhiepiscopii, la Strigoniu/Esztergom şi Calocea/Kalocsa) (5). Subordonarea față de un for bisericesc străin de Transilvania a stârnit invidia episcopului Transilvaniei, iar invidia s-a transformat într-un conflict îndelungat între cei doi competitori (128).

1224

Prin celebrul document „Diploma Andreanum“, emis în acest an, regele Ungariei Andrei al II-lea întăreşte privilegiile saşilor transilvăneni. Documentul, care se adresează îndeosebi saşilor din provincia Sibiu, menționează că saşii au fost chemați (*vocati*) ca oaspeți (*hospites*)) în această zonă de către regele maghiar Géza al II-lea. Privilegiile acordate saşilor prin acest document numit „bula de aur“, au servit drept model pentru toate scaunele şi districtele săseşti. „Diploma Andreanum“ reglementează pentru multă vreme relațiile economice, sociale, politice, militare, juridice şi administrative dintre regalitate şi saşii din provincia Sibiu. Regele îşi rezerva un teritoriu însemnat (între Orăştie şi Baraolt), unde nu se aplica dreptul nobiliar, ci rămânea el seniorul unic, iar coloniştii îi datorau în schimb o sumă însemnată anual şi un contingent militar. Se forma astfel o comunitate a coloniştilor cu o largă autonomie politico-administrativă şi juridică, pe baza căreia era interzisă acordarea de moşii nobililor şi deci pătrunderea nobilimii în teritoriul *crăiesc* şi aplicarea dreptului feudal. Reprezentanții aleşii ai saşilor judecau neînțelegerile dintre colonişti, iar regele intervenea doar atunci când neînțelegerile nu puteau fi aplanate de dregătorii saşi aleşi“, explică Şt. Pascu (128). Această parte a Transilvaniei, afirmă G. Bariț, numită în istorie pământ crăiesc (*fundus regius, kőnigsboden*), donată de regii Ungariei, „imitându-i pe regii Franței şi ai Germaniei“, a fost destinată „nu numai pentru a consolida o burghezie … industrie şi comerț … dar şi pentru a ține în frâu rapacitatea cavalerilor feudali, precum a celor din Germania şi Ungaria“ (15).

Saşii au considerat Diploma Andreiană temelia dreptului lor *exclusiv* asupra cetățeniei şi proprietății pe *pământul crăiesc*, numindu-l „*territorium clausus*“ al saşilor. Originalul privilegiului din anul 1224 s-a pierdut, pesemne cu ocazia năvălirilor mongole, dar cea mai veche mențiune a sa se află consemnată într-un document emis de regele Carol Robert din anul 1317, în care se confirmă valabilitatea acestuia. După regele maghiar Matias Corvin, care extinde acest drept asupra întregului teritoriu al „Universității săseşti“, saşii au mai cerut reconfirmarea acestui privilegiu de douăzeci şi una de ori până în anul 1627, dar autenticitatea acestuia a fost pusă la îndoială de stările maghiare şi mai târziu şi de români (163). Diploma acordă astfel dreptul de autoadministrare saşilor din Transilvania (68). Pe acest teritoriu însă, au locuit de-a lungul secolelor foarte mulți români, maghiari şi secui. Numărul mare al românilor de pe teritoriul crăiesc nu a fost luat în seamă în tot evul mediu, întrucât aceştia pe tărâm politic nu aveau drepturi sau constituiau o *quantité négligeable*, cum afirma Maria Tereza (163). Acest drept a fost însuşit până în secolul al XIX-lea de majoritatea învățaților saşi. Pentru păstrarea unității juridice a acestui teritoriu, saşii au socotit imperios necesar să aibă o „unitate națională“ şi astfel în statutele oraşelor începând cu secolul al XVI-lea au apărut condiționări care precizau „că în viitor să fie îndreptățiți a cumpăra bunuri imobiliare în oraş numai germanii“. Acest drept exclusiv al saşilor, în pofida contestațiilor făcute chiar de la apariția lui, a fost susținut de învățatul german din Göttingen, A. L. Schlözer, în lucrarea sa despre saşi, apărută în anii iluminismului între 1795–1797, marcând astfel poziția saşilor pentru multe secole față de acest teritoriu: *„Acesta este un drept natural şi general al coloniştilor, care decurge dintr-un drept superior, anume, dreptul şi voința la autoconservare … voința sau condiția lor este de a trăi neamestecați, să aibă un teritoriu al lor şi nimeni, care nu va fi dintre ai lor, să nu aibă dreptul a se aşeza pe pământul lor.*“ (163) (Straniu sună astăzi ! n.a.).

1225

După alungarea cavalerilor teutoni de către regele Andrei al II-lea, petrecută în anul 1225, germanii colonizați au rămas în continuare în Țara Bârsei, în districtul Braşov, care la sfârşitul secolului apare sub numele de comitat. Voievodul Transilvaniei exercita prerogative doar în

comitatele transilvane, nu şi în scaunele şi districtele săseşti care depindeau direct de rege. Regele hotărăşte însă ca districtul săsesc al ţării Bârsei să fie pus sub jurisdicţia comitelui secuiesc, care era comandantul suprem al sistemului de apărare a graniţei de est (112), reprezentantul său fiind un vicecomite, cu reşedinţa la Braşov (137). Deşi cavalerii teutoni au fost alungaţi, colonizarea cu populaţie germană a continuat în ţara Bârsei şi după anul 1225 până în anul 1241, anul marii invazii mongole. Regalitatea maghiară era interesată economic în stabilirea coloniştilor, transformând Ţara Bârsei într-un adevărat pământ regal (crăiesc) (43).

Între anii 1222 şi 1226 nu avem informaţii privind numele voievodului Transilvaniei; în anul 1226, Andrei al II-lea îl numeşte pe fiul său Béla regent de Transilvania (54); în anul 1227, documentele vremii îl menţionează ca voievod pe Pousa, fiul lui Solum, iar între anii 1229–1331 pe voievodul Jula, din neamul Ratholth.

1228

Regalitatea maghiară încearcă o expansiune în regiunile de la sud-est şi sud de Carpaţi. Profitând de convertirea la catolicism a unui principe cuman, care se statornicise în acea zonă, regalitatea implantează acolo o episcopie cumană în anul 1228 (1227, după M. Philippi). În anul 1235, Braşovul este menţionat ca aparţinând acestei dioceze cumane (21).

1231

O scrisoare a papei Grigore al IX-lea din acest an, face referiri la cinci cetăţi ridicate de cavalerii teutoni în Ţara Bârsei, fără precizări privind situarea lor. Dintre aceste cetăţi se ştie doar că cetatea „Crucburg“ sau „Cruceburg“ (localizată la Teliu sau în trecătoarea Tabla Buţii) a fost construită pe ruinele unei cetăţi mai vechi, afirmă I. Podea (137).

Între 1233–1234 este amintit Dionysos ca voievod al Transilvaniei.

1235

Catalogul Ninivensis din anul 1236–1241, editat în anul 1949 de către Norbert Backmund, unde figurează oraşul „Corona“ (viitorul Braşov).

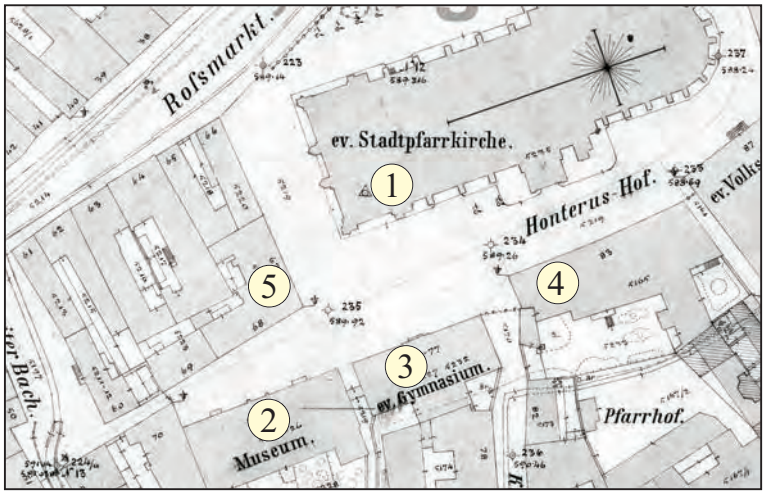
Într-un nomenclator al mănăstirilor ordinului premonstratiensilor „Catalogus Ninivensis“ din Transilvania şi Ungaria, care au fost vizitate de prelatul Fredericus von Hamborn, în anul 1235, este pomenită şi o mănăstire de maici în Corona aparţinând de acest ordin. În catalog este consemnată „diocesis cumaniae Corona“, alături de „Villa Hermani“ (Sibiu). Astfel este atestat prima dată documentar numele oraşului Corona (viitorul Braşov). Cercetătorul braşovean P. Binder a stabilit că această mănăstire se afla la vest de Biserica Neagră, în „curtea Ecaterinei“ şi că a fost ulterior preluată de călugării cistercieni din Cârţa (jud. Sibiu).

Această curte (Katharinenhof) cu o biserică (capelă) dedicată Sfintei Ecaterina se afla în apropiere de fosta baie orăşenească şi de Poarta de Sus sau Poarta Şchei, la sud-vest de biserica parohială (azi, Biserica Neagră, în zona actualei străzi Paul Richter). Mai târziu, datorită faptului că Poarta de Sus era situată în apropierea Curţii Ecaterina, ea se mai chema şi Poarta Ecaterinei. În mod indirect, această curte a constituit eponimul străzii Ecaterina din Şchei (azi, str. C. Brâncoveanu). În curtea Ecaterinei fiinţa un azil de femei, cunoscut în multe din oraşele medievale ale nord-vestului Europei sub numele de curte a „beginelor“. De organizarea religioasă a acestui aşezământ s-a ocupat ordinul cistercienilor, înfiinţat în Franţa în anul 1098 şi răspândit în nordul Europei. Cum saşii transilvăneni proveneau din aceleaşi zone, ei au adus această instituţie şi în Transilvania. Patroana beginelor era de obicei Sfânta Ecaterina. Prin comparaţie cu situaţia din vestul Europei, unde curtea

beginelor exista mai ales în centrele orăşeneşti, Pavel Binder trage concluzia că între anii 1230–1240, în aşezarea de la poalele Tâmpei existau deja germenii urbanizării (21).

*Frescă din Biserica Neagră prezentând pe **Sf. Ecaterina,** protejând capela.*

*Amplasarea **Capelei Sfintei Ecaterina** în Curtea lui Honterus pe un plan al oraşului din 1887 (1. Biserica Neagră, 2. Capela Sf. Ecaterina, 3. Şcoala mare (după 1541), 4. Casa parohială, 5. Şcoala după 1547 — biblioteca lui Honterus)*

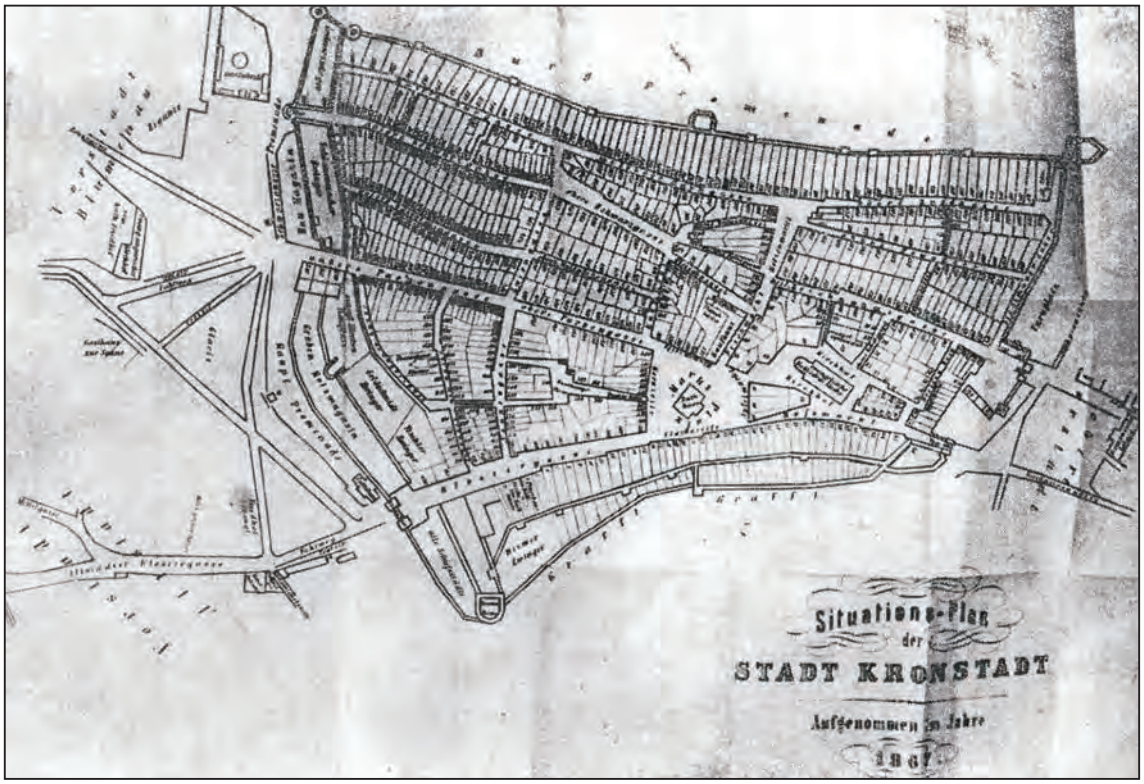
De unde numele Corona? G. Nussbächer afirmă că una dintre aşezările în care au poposit coloniştii germani se chema „Kron“, în limba latină Corona, şi s-ar afla în apropierea Bisericii Negre, unde pe atunci era o bazilică romană. Aşezarea Kron şi-a primit numele de la pârâul ce curge prin valea Tâmpei. În planul oraşului din 1874 găsim consemnată valea ce se află la vest de dealul Gorița, unde izvorăşte Kronen — pârâul. Autorul citat crede că pârâul Kronen ar putea să aibă originea în cuvântul din slava veche „Koren“, care înseamnă rădăcină, obârşie, izvor, ceea ce ar reprezenta denumirea dată lui de populația românească de aici. După cercetări recente, susține G. Nussbächer, se pare că denumirea de Corona a fost dată după numele sfintei catolice Corona corespondenta Sf. Ştefania din religia ortodoxă (112). Este posibil ca o parte din moaştele acestei sfinte să fi poposit, după un periplu prin Germania, şi la Braşov (119). Se presupune că în perioada de înflorire a oraşului, regii maghiari au acordat un privilegiu, care nu s-a păstrat, pentru folosirea unei steme care să reprezinte „Coroana“. Modelul pentru stema Braşovului a fost coroana deschisă cu fleuroane în formă de crini, din stema dinastiei de Anjou din Ungaria (118). Mai târziu, numele aşezării a fost interpretat ca „oraş al coroanei“ (regilor maghiari) (119).

Studiind structura aşezării, cercetătorii au tras concluzia că nucleul Coronei a fost o aşezare mică în jurul locului viitoarei Bisericii Sf. Maria (Biserica Neagră) cu circa 30 de gospodării, adică 150–180 de locuitori (119), grupate în trei „decurii“ (106). Mănăstirea presupunea existența unei aşezări orăşeneşti incipiente, locuite mai mult de meşteşugari, din cauza lipsei de teren agricol în valea Tâmpei (106). Existența unei mănăstiri aparținând unui ordin religios în anul 1235 presupune şi existența unei biserici obşteşti în acea perioadă, consideră unii cercetători (157), dând să se înțeleagă că ar fi existat şi o construcție precursoare a viitoarei biserici parohiale.

Încă din perioada cavalerilor teutoni au luat ființă şi celelalte două aşezări săseşti din nordul Coronei, Martinsberg (Dealul Martin), numit şi Altstadt (oraşul vechi), şi Bartolomeu (133). În timp ce în aşezările cu case rare din afara Coronei, spre nord, locuitorii se ocupau de agricultură, existând mult timp terenuri cultivate cu grădini şi pomi, oraşul se va dezvolta ca un burg medieval, pe un loc strâmt, cu străzi înguste, cu piețe puține şi mici, case înghesuite şi foarte dese, între dealurile numite ulterior Warte, Dealul Cetății şi Tâmpa (61).

Chiar din acele timpuri, se pare că locurile de case au fost trasate între străzile formate pe firele de

apă ce străbăteau locul cetății de mai târziu. După întemeierea oraşului, apa pârâului care venea din Şchei a fost dirijată printr-o serie de canale longitudinale deschise, care străbăteau viitoarea cetate a Braşovului. Pe firele de apă mai mari este de presupus că au luat naştere arterele importante ale cetății (Mureşenilor, Republicii, N. Bălcescu de astăzi). Peste unele fire (canale) de apă s-au construit corpuri de case, aşa cum au fost între strada Neagră (azi, N. Bălcescu) şi strada Castelului sau firul de apă ce venea dinspre Poarta Ecaterina, care trecea pe sub casele dintre strada Poarta Şchei (de astăzi) şi curtea Bisericii Negre, curgând prin locul străzii Postăvarului (de astăzi). Canalele serveau şi vor servi mult timp la curățenia aşezării, la spălat, la preocupările meşteşugăreşti ale locuitorilor, la stingerea incendiilor (61).

*Amplasarea terenurilor de case în **Cetatea Braşovului,***
aşa cum era prezentată în planul oraşului din anul 1867 (61)

După cum se vede şi în planul oraşului, în general locurile de case sunt aproximativ asemănătoare în lățime şi lungime, explică E. Jekelius, în monografia din 1928 (61). Acolo unde apar modificări, acestea se datorează influențelor ulterioare, ca urmare a îndesirii, consolidării, vânzării sau schimbului. Astfel, în medie, pe strada Porții Şchei, lățimea locurilor de case este de aproximativ 11 metri, iar lungimea de 50–60 metri; pe strada Neagră, lățimea medie este aproximativ 13 metri, iar lungimea 40–45 metri; pe strada Porții (astăzi, Republicii) şi strada Mănăstirii (astăzi, Mureşenilor) lățimea medie este aproximativ 11 metri şi lungimea aproximativ 45 metri; terenurile din Piața Sfatului au aproximativ 15 metri lățime şi 60 de metri adâncime. Străzile apărute mult mai târziu au dimpotrivă terenuri foarte mici, adesea 10/10 metri (61). Ulterior, ridicarea construcțiilor în cetate era supravegheată în conformitate cu principiile urbanistice ale evului mediu, adaptate la condițiile geografice de aici de către un „Bauschafer“ sau inspectorul de construcții, viitorul „inginer al oraşului“. Casele au fost astfel realizate încât latura mică a construcției să fie plasată la stradă şi cea mare de-a lungul parcelei. Indiferent de mărimea casei, ele trebuiau să fie lipite una de alta, constituind un ansamblu rezistent în fața unui invadator. Principiul excludea existența unei case singure, izolate.

Privitor la casele primilor colonişti în oraş nu există materiale arheologice, dar diverşi autori şi specialişti şi le-au imaginat făcând o analogie cu casele izolate din Ţara Bârsei de mai târziu. Casele erau construite în acele timpuri în mod sigur din lemn, de înălţime joasă, cu două ferestre mici spre stradă, cu acoperiş mult înclinat, din paie, cu un coş de fum împletit din nuiele sau chiar fără coş, având în interior o sobă deschisă şi o hotă de fum. Beciul pentru păstrat cereale era săpat în curte, în formă de pară, alături de casă; în interior, beciul era ars de foc (61).

Se consideră că în această perioadă aşezarea Coronei dispunea, precum oraşele-biserici, de fortificaţii gen întărituri, în jurul bisericii parohiale, pe locul actualei Biserici Negre (141). Pârâul ce curgea din Şchei trecea pe actuala stradă G. Bariţiu, pe lângă locul actualei Biserici Negre şi apoi parcurgea actuala stradă Republicii (61).

În anul 1235 este pomenit Andrei, fiul lui Serafin, ca voievod al Transilvaniei, urmat de Pousa pentru a doua oară (1235–1240). Pe tronul Ungariei urcă fiul lui Andrei al II-lea, Béla al IV-lea (1235–1270), care încearcă să restabilească puterea regalităţii, stârnind antipatie prin măsurile aspre în rândurile nobilimii mari şi mijlocii. Tensiunile interne cresc, dar la orizont se anunţă un mare pericol extern — invazia nomazilor mongoli (68).

1240

Din anul 1240 avem prima atestare documentară a cetăţii Feldioara (Marienburg) (137) şi a satelor Sânpetru, Hărman, Prejmer din jurul Braşovului (160) cu ocazia donării de către regele Béla al IV-lea a bisericilor din aceste localităţi ordinului călugărilor cistercieni, respectiv abaţiei de la Cârţa (115).

1241

În Asia şi Europa, asaltul mongolilor (tătarilor) era în desfăşurare de aproape un deceniu. Batu Khan, nepotul temutului Gengishan, întreprinde o expediţie împotriva Europei. El pătrunde prin munţii Ural, pustieşte Rusia, Polonia, incendiază oraşele Vladimir, Moscova, Kiev, Cracovia. O ramură sub conducerea chiar a lui Batu Khan se îndreaptă spre Ungaria. Regele maghiar Béla al IV-lea (1235–1270) trimite un corp de oaste la „Poarta Rusiei“, în Bucovina, dar armata maghiară este înfrântă. Batu Khan pradă cu hoardele sale oraşele din Ungaria şi ajunge la 11 aprilie 1241 la Mohi, lângă râul Sajo, unde ungurii sunt înfrânţi şi măcelăriţi. După aprecierile istoricului maghiar G. Györffy, circa 60% din aşezările şesului maghiar au fost distruse (68). În Transilvania, hoarde mai mici cutreierau teritoriul, jefuind şi prădând. Un corp de tătari, după ce pustieşte Rodna şi Bistriţa, coboară pe valea Oltului către Braşov (183).

La 31 martie 1241, corpul de armată al tătarilor condus de Bogutai (Bediak) intră în Ţara Bârsei (12, 64), învingându-i pe saşii de aici în trei întâlniri (183). Ulterior, se pare că în Ţara Bârsei soseşte voievodul Transilvaniei Poşa (Pousa 1235–1240?) cu oaste, dar este învins de tătari (12). O ramură a tătarilor trece peste munţi şi alta se îndreaptă spre Ţara Făgăraşului, sub căpetenia lor Orda. La început, tătarii păreau că vor sta mai mult în Transilvania, dar după 3 ani ei părăsesc Transilvania (183). Năvălirea lor a constituit un moment crucial pentru evoluţia acestei părţi a Europei, modificând important aşezările, relaţiile dintre localităţi, modul de viaţă şi construcţia mijloacelor de apărare. Cu această ocazie este menţionat un oraş în Ţara Bârsei (civitas que vocatur Burza), care după aprecierea istoricilor nu poate fi decât Braşovul de mai târziu (116).

Prin invazia tătarilor, toate aşezările din jurul Braşovului au avut de suferit (distrugeri şi jafuri de bunuri materiale, uciderea şi ducerea multor locuitori în robie), mai ales cele două cartiere marginale ale oraşului, aşa că probabil locuitorii s-au refugiat în Corona, mai sigură prin poziţia sa geografică. Deoarece Corona s-a dezvoltat mai mult, celelalte două aşezări au devenit suburbii (133). Documentele menţionează că „ducele“ Transilvaniei (Pousa) şi-a pierdut viaţa în timpul invaziei tătaro-mongole din anul 1241 din Ţara Bârsei, urmându-i ca voievod Laurenţiu (1242–1252) (127). Populaţia regiunii nu a putut da o ripostă organizată invadatorilor întrucât clasa dominantă era frământată, aşa cum arată mărturiile scrise, de contradicţii interne între diferitele pături sociale,

precum şi de problemele cauzate de revocarea unor donaţii anterioare privind posesiunile cetăţilor. Trecerea tătarilor prin Ţara Bârsei şi luptele de aici sunt atestate şi de un act din 1252, prin care regele a donat lui Vincenţiu, fiul secuiului Akadas, pământul numit „Terra Zek“, adică domeniul de mai târziu al Hăghigului, aparţinător pe vremuri latifundiarului Fulkun, care a pierit în lupta cu tătarii (12).

După năvălirea cea mare a tătarilor, comiţii de Braşov, originari din familia Zsombor, din nordul Transilvaniei, au adus la Braşov noi colonişti tot din nordul Transilvaniei (Bistriţa, Reghin). Astfel se explică extinderea oraşului Braşov din a doua jumătate a secolului al XIII-lea (112).

1242

Tătarii se întorc în Transilvania şi revin în ţara Bârsei, arzând comune şi sate (64, 181).

AFIRMAREA ŞI CONSOLIDAREA ORAŞULUI

1252

În acest an apare pentru prima oară în documente numele localităţii Braşov, sub forma Barasu (131). Documentul este un act de donaţie, prin care regele maghiar Béla al IV-lea (1235–1270) îi acordă lui Vincenţiu, fiul secuiului Akadas, moşia „Terra Zek“, aflată între Olt şi Munţii Baraolt. Cu referire la hotarele moşiei se pomeneşte şi „Terra saxonum de Barasu“ (pământul saşilor din Braşov). Dar numele Barasu nu corespundea oraşului Braşov, ci ţinutului aflat sub jurisdicţia oraşului Braşov. Acest ţinut, întins până la Olt, cuprindea 13 comune libere, la care se adăuga un „civitas“ — Braşovul (43, 116). Multe documente din secolele XIII–XIV utilizează toponime cu forma de Braşov, referindu-se la Ţara Bârsei, mai mult decât la oraşul propriu-zis. Coloniştii germani au găsit aşezarea sub acest nume dat de populaţia românească.

Asupra originii toponimului Braşov, cercetătorii istorici şi filologii au exprimat mai multe păreri. După opinia lui P. Binder, numele Braşov provine de la râul din apropriere, actualul Ghimbăşel, care s-a numit iniţial Barasu, Boroşu, Brassou, forme de origine pecenegă, care la rândul lor pornesc de la termenul din turca veche *borosuy*, care înseamnă apă albă, apă curată (21). Privitor la oraşul Braşov, G. Nussbächer consideră că denumirea oraşului ar putea fi generată de calitatea apei curate care curgea atunci prin valea principală a aşezării, ce ulterior a fost canalizată artificial după ziduri (Graft) şi astăzi poartă numele popular de „Spurcata“ (116). Prezenţa pecenegilor în Ţara Bârsei în secolele XI–XII este recunoscută de cercetători, însă influenţa lor nu putea fi atât de mare încât să determine folosirea de către autohtoni a toponimelor pecenege (43). După N. Drăganu, I. Puşcariu, I. Pătruţ, originea toponimicului Braşov este clară: un derivat slav cu sufixul ov de la tema Braš a unui hipocoristic, plecând de la antroponimul Bratoslav. Sufixul ov, frecvent la români, a fost adăugat ulterior de slavi şi preluat de la localnici de către maghiari sub forma *Barasu*. Ulterior, în documente, denumirea apare Brasu (1271), Braso (1288), Braşov (1294), Braso (1309), Brassov (1331), Brassa (1351), Brassó (1583). S. Puşcariu nu exclude proveniența numelui Braşov de la un apelativ vechi dacoromân însemnând „pârâu“, căci în zonă se găsesc patru Bârse (Bârsa Fierului, a Tamaşului, a lui Bucur şi a Gorsetului) care se unesc şi formează râul Bârsa (151). E. Jekelius explică proveniența numelui de la cetatea Braşovia (Brasoviaburg), ce se afla pe Tâmpa, care la rândul ei îşi are obârşia în termenul slav *Baras* — apărare, sau sud-slavicul *Bras* — cetate (61).

Între anii 1257–1258 şi 1260–1270, în unele documente este menţionat Ştefan ca voievod al Transilvaniei, fiul regelui Ungariei Béla al IV-lea, beneficiind de o curte proprie, afişând o politică de independenţă (64).

Satele săseşti aşezate în zona cea mai fertilă a Ţării Bârsei, bucurându-se de condiţii politice favorabile, cu locuitori înzestraţi mereu cu privilegii, progresează repede. Satele româneşti autohtone (maghiarii se aşează în Ţara Bârsei numai în secolul al XIV-lea) sunt aşezate în zone de margine ale podişului bârsan, mai sărace. Această aşezare a satelor româneşti lângă pădure se explică prin permanenta teamă în faţa invaziilor popoarelor migratoare, când numai codrul asigura un bun adăpost, ca şi prin apropierea de păşunile abundente, care ofereau o sursă sigură de hrană pentru animale. Satele româneşti, lipsite de sprijinul politic al statului, au intrat treptat într-un proces de

aservire (feudalizare), fiind dăruite noilor feudali. Despre existența acestor sate nu avem date decât în momentul în care noul stăpân, administrația maghiară, înscria în documente numele satelor pe care le lua în proprietate. Primele sate autohtone donate de regele maghiar Béla al IV-lea sunt Teliu (Nieni) şi Micfalău (Mikofalva ?) în posesia comitelui Detricus, fiul lui Teel din Prejmer (161).

Pentru Şchei, sat românesc, situat în vestul Coronei, spre pădure, aşezarea saşilor la piciorul Tâmpei, în vale, a constituit un „ … eveniment decisiv. Drumul lor spre nord, singurul ce ducea în interiorul țării, le-a fost închis. Spre a ajunge la şes, ei trebuiau să treacă prin (viitoarea) cetatea fortificată şi închisă pentru ei, a Braşovului neospitalier. Astfel, din săteni ei au ajuns mahalagii (locuitori de la periferia oraşului). Fără căi de comunicație, nici negoțul lor nu putea înflori, ci vegeta în marginile posibilităților şi cu marfă ce nu făcea concurență saşilor …“, explică S. Puşcariu (151).

1260

Din anul 1260 datează prima atestare documentară a cetății Codlea (122), din apropierea Braşovului. Posibilă cetate a cavalerilor teutoni, ea fusese dăruită inițial de regele Béla al IV-lea cavalerilor ioaniți. Cetatea numită Neagră (Feketehalom) a jucat un rol important în conflictul dintre regele Béla al IV-lea şi fiul său rebel Ştefan, „duce al Transilvaniei şi domn al cumanilor“. La Codlea au loc lupte importante între oştile beligerante în anul 1262, cetatea fiind şi ultimul refugiu al ducelui Ştefan, care se retrage apoi spre Dunăre (58). Alții cercetători datează conflictul de la Codlea în anul 1265. Ruinele cetății se află pe un versant al Măgurii Codlei (64, 115).

Aşezarea din zona Bartolomeu, aparținând Braşovului Vechi, ducea o existență separată față de cea din Corona. Acest Vechi Braşov (Altstadt) se întindea la acea vreme în jurul dealului Gespreng, până în câmpie, la podul Ghimbavului (61). Unele surse documentare indică acest an ca începutul construcției bisericii Sfântului Bartolomeu din Braşovul Vechi (pronunțat Braşuvechi sau Braşovechi de români) şi anume construcția corului. Biserica era plasată atunci în mijlocul aşezării, care se întindea la poalele dealului din nordul oraşului de astăzi, spre câmpie, Gesprengberg, sau Mons saxeus (151) (Dealul Gespreng[1], numit de români Dealul Şprenghi sau Dealul Bălților, are numele legat de izvoarele de apă intermitentă, *şprenghiuri*, din zona Bartolomeu, care transformau zona de lângă deal într-o baltă mare; balta a fost asanată cu ocazia construirii stadionului Municipal din zona Bartolomeu, azi demolat) (2, 126, 169). Din punct de vedere arhitectural, biserica este construită în stil romanic, cu amprente cisterciene şi cu câteva elemente gotice (157). Istoricii apreciază că realizarea construcției s-a făcut sub directa înrâurire a abației de la Cârța, de care aparținea în urma donației din anul 1240 (115). Turnul bisericii are 60 de metri şi este cel mai mare din Țara Bârsei, după Biserica Neagră, care a fost construită ulterior, ceea ce vădeşte importanța Braşovului încă de la întemeierea lui. Biserica este masivă, având un stil greoi, cu o navă transversală şi la vest cu un turn. Biserica a fost prevăzută inițial cu două turnuri. Se pare că al doilea nu s-a mai ridicat, întrucât braşovenii s-au mutat în cetate, afirmă S. Puşcariu (151). În interior, biserica inspiră sobrietate, pereții au ferestre mici, cu geamuri fără picturi. În capela nordică se află un chivot din piatră, iar în capela sudică se pot vedea astăzi resturi de pictură murală. Construirea acestei biserici catolice în cartierul Braşovechi presupune existența la acea dată a unor forțe de producție importante, a unor meşteri zidari, pietrari, fierari, dulgheri braşoveni pricepuți sau este posibil să se fi adus şi unii specialişti străini (160). Amplasarea bisericii în câmp deschis a impus construirea unor ziduri de apărare în jurul ei. După construirea bisericii, aşezarea (cartierul) şi dealul din apropiere vor lua numele Sf. Bartolomeu, *Sprengberg bei Barthelmies, Sankt Barthelmesberg (61).*

Mai târziu, pentru alimentarea cu apă a cartierului Bartolomeu, braşovenii din Corona au deviat artificial pârâul care venea din Şchei şi curgea inițial pe actualele străzi G. Barițiu, Republicii şi Mureşenilor, orientându-l printr-un canal numit în limba germană „Graft“, existent şi astăzi, între Cetate şi dealul Warte, după zidurile de apărare. Pe de altă parte, pe măsură ce Corona s-a dezvoltat,

1 Gespreng = izvor, în dialectul săsesc.

construindu-se case pe actuala stradă G. Bariţiu, precum şi ziduri de apărare, trecerea pârâului prin oraş contravenea exigenţelor sistemului de apărare al evului mediu european, pe care saşii l-au adoptat în Braşov, conform căruia un torent de apă nu trebuia să străbată fortificaţiile realizate (61).

*Biserica catolică, ulterior evanghelică, a **Sfântului Bartolomeu** din cartierul Braşovechi. Surse documentare indică începerea construcţiei în jurul anului 1260*

În anul 1261, în documente este menţionat Ernei ca ban al Transilvaniei şi între anii 1263–1264 sunt menţionaţi doi voievozi ai Transilvaniei, Ladislau şi Nicolae (1263–1270), deşi Ştefan continuă să fie „duce“ al Transilvaniei. Sunt menţionaţi apoi ca voievozi Matei din familia nobiliară CsÀk (1270–1272); Nicolae, a doua oară (1272–1273); Ioan (1273); Nicolae, a treia oară (1273–1274); Matei, a doua oară (1274–1275); Ladislau (1275); Ugrinus CsÀk (1275–1276); Matei, a treia oară (1276–1277); Nicolae, fiul lui Mauritius (1277). Între anii 1263–1441 funcţia de voievod o ocupa comitele de Szolnok, care administra teritoriul Transilvaniei (7 comitate), mai puţin zonele autonome secuieşti, săseşti şi româneşti (64).

1267

Un document al regelui Béla al IV-lea menţionează că în anul 1267 acesta a chemat din toate colţurile lumii ţărani şi soldaţi pentru popularea Ungariei. Astfel în acea perioadă în Transilvania au sosit nemţi şi români (?!), dar şi mulţi unguri, afirmă P. Lendvai (68), preluând o afirmaţie a istoricilor maghiari vechi şi noi (64) care doresc să infirme autohtonia românilor din Transilvania. Regele este apreciat de unguri ca un creator al politicii de colonizare de mare anvergură (bazinul carpatic, Croaţia, Slavonia, Dalmaţia şi o parte din Bosnia). După moartea regelui Béla al IV-lea, tronul este ocupat pentru o perioadă scurtă de Ştefan al V-lea, fiul acestuia (1270–1272) (68).

1271

Dintr-un document al anului 1271 aflăm că regele Ştefan al V-lea îl recompensează pentru sprijinul dat împotriva tatălui său, regele Béla al IV-lea, pe Teel, fiul lui Ebl din „Brasu“. Cercetătorii consideră că aşezările rurale din jurul Braşovului şi chiar Braşovul au fost colonizate cu ţărănime germană. Acest Teel, care locuia în Prejmer, este primul reprezentant atestat al micii nobilimi săseşti şi va avea în secolul următor un rol important în viaţa publică din Braşov şi Ţara Bârsei; el este şi eponimul localităţii Teliu de astăzi (43, 115).

După moartea timpurie a regelui maghiar Ştefan al V-lea, tronul Ungariei este ocupat de Ladislau

al IV-lea (1271–1290), la acea dată minor. Istoriografia îl va înregistra cu numele Cumanul, datorită originii cumane a mamei, ca şi a preferinţei ostentative pentru aceşti nomazi, care urmau să se integreze în ambianţa maghiară creştină. Domnia aventuroasă a acestui rege, caracterizat de istorici drept psihopat, a aruncat Ungaria în haos (68).

1278

În anul 1278 este consemnată o nouă năvălire a tătarilor în ţara Bârsei (115, 181).

Din puţinul documentelor de la acea dată reiese organizarea administrativ-juridică a comunităţilor din ţara Bârsei în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Am văzut că populaţia germană încă din perioada cavalerilor teutoni era împărţită în decurii şi centurii; centuriile erau în acelaşi timp şi scaune de judecată săseşti. În ţara Bârsei existau în acea perioadă următoarele scaune de judecată săseşti (centurii):

Scaunul Braşov format din 3 aşezări: „Corona“ sau aşezarea de mai târziu Braşov-Cetate, Oraşul Vechi Braşov (Brascho), la poalele dealului Sf. Martin şi Bartolomeu.

Scaunul Feldioara cuprinzând localităţile: Feldioara Rotbav, Măieruş, Hălchiu şi Bod.

Scaunul Prejmer cuprinzând localităţile: Prejmer, Hărman şi Sânpetru.

Scaunul Râşnov aşezat pe cursul râului Ghimbăşel cuprindea localităţile: Râşnov, Cristian şi Ghimbav.

Scaunul Codlea cuprindea localităţile: Codlea, Vulcan şi probabil două localităţi distruse în timpul invaziilor tătare, Toindorf şi Arndorf.

În cele 3 aşezări germane ale centuriei viitorului oraş Braşov s-au identificat ca posibile, două decurii pe latura sudică a actualei străzii Poarta Şchei, despărţite printr-un spaţiu, din care a rămas azi strada Sforii, două decurii pe latura nordică a actualei străzii Gh. Barițiu, trei decurii pe latura vestică a Dealului Cetăţuia şi 3 decurii pe latura estică a Dealului Şprenghi, la biserica din Bartolomeu (119).

Fiecare centurie trebuia să construiască o cetate (Burg), să o întreţină şi să o apere.

Scaunului Braşov îi aparţinea cetatea de pe Tâmpa, Braşovia (vezi menţiunea de la anul 1285) sau o cetate necercetată încă de pe dealul Sf. Martin sau Cetăţuia. Cetatea de pământ de pe dealul Şprenghi nu se mai folosea în acea vreme, iar cetatea de piatră de pe acelaşi deal datează din timpuri ulterioare. După secolul al XIV-lea, aceste centurii dispar, o parte din sarcinile lor fiind preluate de aşa zisele „vecinătăţi“ (Nachbarschaft) (112).

Populaţia română avea organizare proprie în comunităţi autonome. În fruntea comunităţii era un „sânde“, care era echivalentul judelui sas (de aici şi verbul a osândi). Termenul provine din latinescul *sindicus* — reprezentant împuternicit al unei comunităţi, preluat în limba veche bulgară, însemnând judecător. Funcţia de sânde este atestată în ţara Bârsei pentru prima dată la Tohan, apoi la Zărneşti, păstrându-se până în secolul al XVIII-lea (157). Sândele era ales de sfatul bătrânilor, împărţea legea, încasa contribuţia locuitorilor, fixată de reprezentanţii statului şi era suprema autoritate locală.

Comunităţile româneşti, săseşti şi maghiare din ţara Bârsei formau părţi ale Comitatului Braşov (Comitatus Brassoviensis) (112).

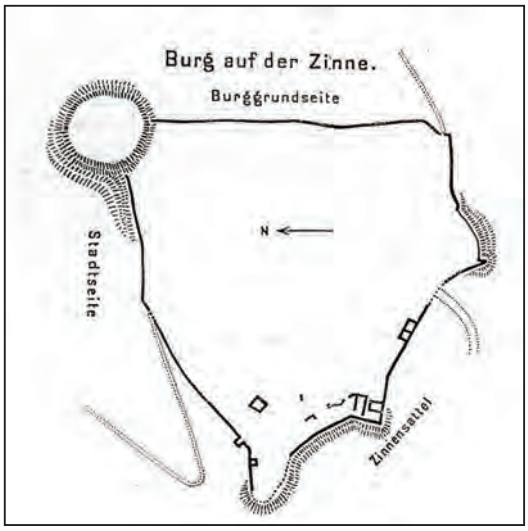
Între anii 1278–1279, voievod al Transilvaniei este Finta, urmat de Ştefan (1280); Nicolae, fiul lui Mauritius, a doua oară (1280–1281); Roland de Borşa (1282) — nobil ridicat din voievozi români; Apor (1283); Roland, a doua oară, (1284–1285).

1285

Între anii 1284–1285, Ţara Bârsei este din nou pârjolită de invazia tătarilor (115, 181).

Unii cercetători consideră că în această perioadă s-a construit „Cetatea Brasovia“, plasată în vârful Tâmpei pe versantul sudic, între vârf şi şeaua vestică. Aceasta este cea mai veche fortificaţie medievală din Braşov, ale cărei ruine se mai văd şi astăzi. Cercetătorul G. Bakó a demonstrat că această cetate a fost construită în această perioadă, ca cetate de refugiu, posibil în legătură cu invazia tătărească din anul 1284–1285 (12). Cetatea se întindea pe o suprafaţă de 23.000 mp, iar zidurile cetăţii măsurau 0,8–1,8

metri grosime. Poarta avea un bastion de apărare dreptunghiular pe latura de vest. În anul 1937 s-au descoperit ruinele fundației unei mănăstiri ce se afla în cetate. În partea sudică s-au descoperit urmele unei capele dreptunghiulare, care ar fi existat din secolul al XI-lea şi ar fi adăpostit călugări benedictini, iar ulterior a purtat hramul Sf. Leonhard. În incinta capelei a fost descoperită o cisternă de apă, cu un diametru de 6,8 metri, adâncită în stâncă. În incinta cetății s-au găsit urme ale unor ziduri mai vechi, considerate de unii cercetători ca aparținând perioadei preromane (43).

*Planul cetății **Braşovia de pe Tîmpa**, desenat de inginerul G. Treiber; în stânga partea spre oraş, in dreapta jos Şaua Tâmpei (61)*

Cetatea dispunea de o mică garnizoană ce era aprovizionată cu alimente şi apă de către populația Şcheiului. Alți cercetători (G.Treiber, C. Lacea, I. Puşcariu, J. Teutsch, E. Jekelius) consideră că o asemenea cetate cu o vedere atât de cuprinzătoare nu se putea să nu fi servit şi altora, înainte de secolul al XIII-lea, fiind deci anterioară venirii coloniştilor germani. În sprijinul acestei ipoteze stau săpăturile arheologice efectuate pe Tâmpa, care au dat la iveală obiecte din neolitic (150, 169). E. Jekelius consideră că o aşezare de la marginea Şcheiului numită Cutun (Cătun), ce avea apă potabilă, era sediul garnizoanei cetății de pe Tâmpa. Cetatea Braşovia (Brasovia-burg), fără nici un dubiu, afirma E. Jekelius, exista înaintea imigrării germanilor (61).

Legat de cetatea de pe Tâmpa, istoricii consideră că în această perioadă regalitatea maghiară a dispus aducerea în Braşov a primilor secui sau ceangăi, pentru constituirea garnizoanei din cetatea de pe Tâmpa. Cu acest prilej, ceangăii au format o comunitate plasată în viitorul cartier Blumăna (din germanul Blumenau, adică Lunca Florilor) din Braşov (43). Ei au menținut denumirea locului Bolonya, preluând vechea denumire slavă Bolona (câmpie, poiana); saşii au germanizat denumirea prin asemănare fonetică, devenind Blumenau (169).

1288

Ofensiva de catolicizare prin colonizare cu populație secuiască sau germană este continuată în zona Braşovului. Este cunoscut cazul românilor din Săcelele Braşovului, care au fost alungați pentru „fanatismul“ lor religios, aducându-se în locul lor colonişti unguri. De altfel, această atitudine de alungare este mai veche. Regele maghiar Coloman cel Sfânt (1095–1116) acorda vechilor proprietari (români) alungați de pe moşiile lor libertatea de a se întoarce pe fostele pământuri, în cazul că nu găsiseră moşii în altă parte (63).

În acest an este menționat într-un document pentru prima dată un comite de Braşov cu ocazia donării localităților Bodola (Budila) şi Thohou (Tohan), din partea regelui Ladislau al IV-lea (18, 161) lui „Nicolaus filius Symonis, comes de Brasov“. Se precizează că în comitatul *de Burcia* (Bârsa) locuiesc nobili maghiari, saşi şi români (105). Documentul prezintă pentru prima dată o formă de organizare administrativă în care era înglobat şi Braşovul (43). Numele comitatului este reluat în anul 1294, în documentul regelui Andrei al III-lea (1290–1301), care confirmă donația, funcția de comite acoperind mai degrabă aria ținutului, nu a oraşului (116). Actul de donație reprezintă o continuare a procesului de aservire (feudalizare) a satelor româneşti autohtone, care deveneau *beneficium* sau *feudum* al comitelui, în comparație cu satele săseşti, care rămâneau libere (161).

De fapt, acest Nicolae „comite de Braşov“ nu conducea întocmai în acea perioadă o unitate administrativă numită comitat. Comitatul, ca instituție feudală maghiară, a fost întâmpinat cu o anumită rezistență de saşi, care, precum cei din Țara Bârsei, au reuşit să-şi mențină autonomia, în

baza privilegiilor regale, mult timp. Termenul *comite* putea avea şi înţelesul de conducător al unui oraş, cetăţi, district, şi chiar de jude. Numele de comitat atribuit zonei Braşovului este destul de rar utilizat în secolele următoare. Acest teritoriu a fost organizat în cele trei secole care urmează ca „ţară" sau „district" (provincie) şi nu ca un comitat. Comitele Braşovului, utilizat şi mai târziu în documente, denumit şi jude, nu conducea un comitat. Comitele sau judele regal era reprezentantul puterii centrale în districtul Braşov (161).

În acest an, arhiepiscopul de Strigoniu (Esztergom de astăzi, în Ungaria) îi cheamă pe toţi nobilii unguri, pe saşi şi pe secui, pe prepoziţi, pe plebani la nesupunere faţă de regele Ladislau Cumanul, aliat cu tătarii şi cumanii şi ostil catolicismului. Printre cei chemaţi la această împotrivire erau vizaţi şi românii din „comitatele Sibiu şi Bârsa din Transilvania". Regele vizitează în acest an Braşovul, de unde emite un act în favoarea capitlului din Alba Iulia (161).

Sediul comitelui, al comitatului şi chiar al primăriei (sediu administrativ) se crede că a funcţionat în acele timpuri pe dealul Martin, unde ar fi existat o cetate. P. Binder consideră că sediul şi proprietatea ereditară a greavilor (comiţilor), adică a feudalilor locali din Braşov, în acea perioadă era un edificiu situat în faţa casei parohiale Sfântul Martin (20). Cetatea permitea o bună supraveghere a intrărilor în oraş, aici fiind şi punctul vamal. În acest sediu erau primiţi voievodul şi regii. Plasarea comitelui pe deal dovedeşte o poziţie dependentă a oraşului faţă de comite, apreciază istoricii (133). În dreptul bisericii Sf. Martin, pe strada Lungă, exista un loc numit mult timp în popor „bei den zwei Purzen" (la cele două porţi). Aici se pare că era delimitarea între cele două aşezări: Corona, cu preocupări meşteşugăreşti şi negustoreşti şi, independent de ea, Altstadt (Oraşul vechi) cu preocupări rurale. Posibil că această poartă (porţi) să fi determinat construirea viitoarei biserici Sf. Martin şi poate a unei mai vechi vămi.

Nucleul feudal de pe dealul Sf. Martin avea şi funcţii juridice. Greavul braşovean era jude nu numai al orăşenilor, ci şi al satelor din scaunul de judecată. Pe lângă cele 4 târguri primare din Ţara Bârsei (Feldioara, Râşnov, Codlea, Prejmer), oraşul Braşov a fost şi sediul ocolului compus din satele Ghimbav, Sânpetru, Bod şi Hărman, mai târziu. Aceste 4 sate vor aparţine scaunului de judecată din oraşul Braşov. În secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, Braşovul avea doi conducători locali: greavul, adică comitele-feudalul local, şi comitele comitatului Braşov. Greavul din Braşov, asemănător omologului său din cele 4 târguri, era în acelaşi timp greav, dar şi judele (comes et judex) scaunului de judecată al satelor arondate. Ulterior, din secolul al XV-lea, conducerea greavului a fost treptat înlocuită cu magistratul orăşenesc (20). Toţi juzii orăşeneşti cunoscuţi până la mijlocul secolului al XV-lea au fost „comiţi" (*comes* în latineşte şi în săseşte *Graef*). Aceşti comiţi însă nu aparţineau nobilimii înalte; ei formau, prin rudele lor, o parte a familiilor conducătoare ale Braşovului. Ei constituiau o pătură de nobili de ţară, care pentru meritele lor au primit pământuri şi privilegii nobiliare în Ţara Bârsei de la regii unguri. Comitele comitatului regal Braşov aparţinea marii nobilimi şi de cele mai multe ori era şi comite al secuilor. Se presupune că el, reprezentat la Braşov de multe ori de vicecomitele regal, se folosea de ceilalţi comiţi din comitat în administrarea oraşului (5).

Comitatul de Braşov, constituit după legea districtelor (comitatelor) din Ungaria, prelua funcţiile de apărare ale graniţei regatului. Îndatoririle şi drepturile pe care le poseda Ordinul Cavalerilor teutoni au fost transmise către comiţii de Braşov; aceştia dispuneau de cetăţile ridicate de cavaleri, numind castelani şi garnizoane. Comitele de Braşov, prin împuternicirea regelui, trecea drept judecător suprem asupra teritoriului care îi era supus. Ca urmaş de drept al Ordinului, comitelui i se cuveneau prin conferire din partea regelui taxele vamale din comitat, monopolul comerţului cu sare, uzufructul morilor şi apelor în toate localităţile comitatului. De altfel, zona de influenţă a comitelui acoperea o suprafaţă mare — ţinuturile secuieşti, zona Bistriţei, Ţara Bârsei — deoarece regii unguri reuneau adesea funcţia comitelui de Braşov într-o uniune personală cu cea a comitelui de Bistriţa şi comitele secuilor (133).

Funcția de comite al Braşovului în secolele XIII–XIV se moştenea în cadrul familiei baronilor unguri din Jimbor (Zsombor, Sommer), din comitatul Dăbâca.

Sub aspect bisericesc, germanii din Țara Bârsei depindeau acum de episcopatul de Milcov, fondat în anul 1228 pentru creştinarea cumanilor (133). Acest episcopat, aflat în sud-vestul Moldovei, s-a întemeiat ca urmare a tendinței expansioniste şi prozelite a regatului maghiar şi a papalității, formând „capete de poduri" în afara regatului, în teritorii asupra cărora manifestau pretenții de suzeranitate, fără să le fi putut realiza vreodată practic. Asemenea tendințe au găsit oarecare receptivitate în rândurile păturii conducătoare cumane de la răsărit de Carpați (unde se înstăpânise o dominație politică a cumanilor), interesată în colaborarea cu biserica, susținătoarea structurilor sociale cu caracter feudal. Această episcopie a cumanilor, numită în documente şi Milcovia, de la numele râului Milcov pe care era aşezată în sudul Moldovei, era condusă de un consiliu al episcopului (capitlu), cu misiunea de a răspândi catolicismul între cumani, dar şi între „schismatici" (românii ortodocşi) (133).

Dintr-o bulă papală emisă în anul 1235 reiese că populația majoritară din teritoriul acestei episcopii cumane o constituiau românii (praefati Walathi), care aveau organizația lor religioasă proprie în frunte cu episcopi ortodocşi numiți în document „pseudo-episcopi, ce țin de ritul grecilor". Catalogul mănăstirilor Ninivensis din anul 1235 menționează că Țara Bârsei făcea parte din episcopatul cuman. Întrucât în listele de impozit ale Ungariei din anii 1332–1337 Țara Bârsei nu era cuprinsă, cercetătorul P. Binder crede că acest ținut se afla sub jurisdicția episcopiei cumane de peste Carpați; prin urmare, la data primei mențiuni documentare — anul 1235, Braşovul făcea parte dintr-un ținut românesc, extins pe ambele versante ale Carpaților (21).

Cu toată protecția papalității, episcopia Cumaniei nu şi-a atins scopul, confesiunea catolică nu s-a răspândit nici în rândurile cumanilor, nici în rândurile românilor, iar năvălirea tătarilor din anul 1241 a spulberat şi dominația cumană şi episcopia sa. După anul 1279 se reînființează o episcopie catolică pe locul celei dispărute în anul 1241, sub numele de episcopia Milcovia, după numele târgului unde-şi avea sediul, tot atât de puțin trainică ca şi înaintaşa sa. Localizarea episcopiei Milcovia este disputată de cercetători, unii plasând-o în sud-vestul Moldovei, în cetatea Crăciuna, alții în Țara Bârsei, iar alții în nordul Moldovei, la Baia (128).

În pofida năvălirilor distrugătoare, oraşul se dezvoltă, aşezările din nord, din jurul bisericii Bartolomeu şi de pe dealul Martin devin suburbii, iar Corona creşte ca populație. Documentele timpului menționează existența în anul 1292 a unei cruci de lemn pe locul viitoarei biserici Sfântul Nicolae din Şchei, ceea ce dovedeşte existența unei comunități româneşti înaintea acestei date (131).

Cu ocazia unor săpături făcute în anii 1937/1938, în Biserica Neagră s-au găsit resturile unei bazilici în stil romanic de dimensiuni relativ mari, apreciate ca datând din secolul al XIII-lea, poate începutul secolului al XIV-lea. În urma altor cercetări, se presupune că la începutul secolului al XIV-lea oraşul a avut 160–180 de gospodării, adică 800–1000 locuitori (133)[2]. Se apreciază că încă în secolul al XIII-lea fortificațiile de apărare ale Coronei cunoşteau o a doua etapă de construcție, fiind mai largi, cuprinzând terenul viitoarelor străzi Waisenhausgasse (Poarta Şchei), Hirscher şi o parte a Pieței Sfatului (157).

Nucleul viitoarei Cetăți, a cărei construcție începe, se pare, în primul sfert al secolului al XIII-lea, îl constituia curtea viitoarei Biserici Negre, înconjurată de un zid de fortificație oval, care a fost utilizată ca cimitir până în anul 1800. În a doua etapă de dezvoltare a Coronei, piața micului oraş era aproximativ în locul viitoarei Case a Negustorilor (azi Cerbul Carpatin). În dreptul acestei piețe se pare că ar fi existat şi un pod peste pârâul ce venea din Şchei. Pentru apărarea podului, s-a construit un turn de apărare, pe locul viitorului turn al Pieței Sfatului (61). Mai târziu, în turn va veghea judele pieței (Marktrichter), care supraveghea ordinea şi liniştea cetățenilor, fiind ajutat de nişte orăşeni voinici, bine înarmați (61).

2 G. Nussbächer (106) afirmă că la începutul sec al XIV-lea, în Corona erau aproape două „centurii" a câte 100 de gospodării.

Între anii 1285–1289 este un hiatus documentar privind numele voievodului Transilvaniei. Înainte de anul 1289 este menționat Moise ca voievod al Transilvaniei, urmat de Roland Borşa, pentru a treia oară (1288–1293). Roland se remarcă prin instaurarea unei autorități recunoscute de regele Ungariei Andrei al III-lea (1290–1301), el reuşind să confere voievodatului autonomie, încât regele vorbeşte de două entități politice deosebite: *regnum nostrum*, adică Ungaria şi *Regnum Transilvaniae*. Puterea voievodului Roland l-a determinat pe regele Ungariei la măsuri de desființare a autonomiei acestui regnum Transilvaniae. Intervenția militară a regelui înfrânge rezistența cetăților lui Roland, dar autonomia voievodatului transilvan rezistă şi capătă noi dimensiuni prin viitorul voievod Ladislau Kán (1296–1315).

Domnia lui Ladislau Kán peste Transilvania depăşeşte obişnuitul, nu numai prin numărul de ani, ci deopotrivă prin autoritate: el stăpânea cetăți, oraşe, domenii, saline, care de drept erau proprietatea puterii centrale, demitea şi înscăuna episcopi potrivit cu interesele sale personale, emitea porunci şi hotărâri asemeni unui suveran. Voievodul domnea din cetatea sa de la Deva, dispunând de o curte cu înalți dregători. Ladislau devine stăpânul absolut în Transilvania şi în părțile apusene, până la Tisa. El încheie cu Carol Robert, noul rege al Ungariei (1308–1342), un tratat de pace, ca între doi suverani.

Troița din Cutun
cea mai veche troiță păstrată

1292

Cronici vechi din Şchei vorbesc despre existența unei „cruci de lemn în Şchei acoperită cu şindrilă … în locul căreia s-a ridicat apoi o bisericuță de lemn“. Informația atestă existența unui aşezământ creştinesc în această zonă a oraşului numit Cutun, explicat de cercetători ca fiind de fapt cătunul de altă dată al românilor din Şchei (127). H. Wachner afirmă că ar fi existat un tunel între Cutun şi Cetatea Braşovia (182). O cruce foarte veche din stejar, amplasată inițial în troița din Cutun, existentă în prezent în biserica Sf. Treime (Biserica grecească), este posibil să aparțină acelor timpuri (127).

1295

În acest an, într-un document al papei Bonifaciu al VIII-lea se menționează pentru prima dată decanatul (protopopiatul) catolic „Brassoviensis ecclesiarum“. Referirea se adresa Țării Bârsei şi este reluată şi într-un document din anul 1309 (116).

1308

După moartea regelui Andrei al III-lea din anul 1301, dinastia arpadiană autohtonă a regilor maghiari se stinge. După ani de lupte interne, pe tronul Ungariei urmează dinastia regilor străini, începând cu primul rege din familia Anjou, în persoana lui Carol Robert, numit şi Carol I (1308–1342). Pentru primii zece ani de domnie, sediul regatului ungar a fost oraşul Timişoara, ca apoi să îi ia locul oraşul Visegrad, situat în centrul Ungariei. Domnia regelui Carol Robert a însemnat o perioadă de înflorire politico-economică; el a consolidat granițele regatului, a pacificat viața politică internă, a încurajat oraşele şi comerțul prin politici financiare avantajoase (61).

În fruntea Transilvaniei urmează voievozi din rândul nobilimii maghiare, astfel Miklós (Nicolae) Pok pentru a treia oară (1315–1318) şi Dózsa Debreceni (1318–1321), care nu reuşesc să potolească răzvrătirile nobililor împotriva regelui Carol Robert. În anul 1322, Carol Robert îl numeşte voievod al Transilvaniei pe Tamás Szécsény (1322–1342). Deşi credincios monarhului, Szécsény păstrează autonomia voievodatului, ca şi predecesorii săi, obținând din partea regelui autoritate juridică extinsă, putând judeca în toate pricinile (128).

1323

Dezvoltarea oraşului continuă, astfel că ordinul religios al Dominicanilor a hotărât în anul 1323 la Barcelona întemeierea unei mănăstiri la Braşov (Braso). Evenimentul a fost consemnat într-un

document din anul 1342. Aceasta este prima menţiune documentară a oraşului cu numele Braşov (116). Mănăstirea a fost amplasată la capătul străzii ce-i va purta numele mult timp, strada Mănăstirii (Klostergasse — strada Mureşenilor de astăzi), dovedind că în acest an oraşul era extins până în acea zonă (133). Mănăstirii i-a fost atribuit un teren la marginea aşezării, destinat iniţial creării unei noi „decurii“ (106). Nu avem însemnări despre mănăstire până în anul 1465. Între anii 1540–1545, ca urmare a reformei religioase, mănăstirea dominicană este desfiinţată (28).

RELAȚII CONFLICTUALE CU AUTORITĂȚILE VOIEVODATULUI TRANSILVĂNEAN

1331

Saşii din Țara Bârsei se răscoală împotriva voievodului Ardealului, Tamás Szécsény, instalat de regele maghiar Carol Robert de Anjou, invocând „asuprirea grea". Cronici săseşti amintesc de puternicul cavaler moştenitor săsesc Salamon, fiul lui Simons de Braşov, care a ocupat Cetatea Neagră (posibil amplasată pe Măgura Codlei). În urma trădării rudelor lui Salamon, Johann şi Jakob Gross, cărora li se încredințase apărarea cetății, aceasta revine în anul 1331 lui Carol Robert (180). De altfel, conflictele între saşi şi puterea voievodului sunt frecvente în toată Transilvania. Între secolele al XIII-lea şi al XVI-lea, în Transilvania se afirmă mereu tendințe centrifuge față de regatul maghiar, apartenența ei la regat fiind deseori formală. Guvernată de voievozi (de etnie maghiară), care îşi asumau prerogative suverane, ea era cârmuită ca o țară independentă. Voievozii aveau de partea lor sprijinul nobilimii locale, în timp ce saşii, locuitori ai oraşelor, erau de partea puterii regale. Răscoalele saşilor din sudul Transilvaniei sunt înfrânte de voievodul Tamás Szécsény cu ajutorul cumanilor.

Din acest an avem prima mențiune despre districtul Braşov, denumire ce desemna de obicei o unitate teritorial administrativă specială pentru apărarea graniței (117, 119).

1335

Este menționată o nouă invazie a tătarilor în țara Bârsei. Cronicile menționează că numai Braşovul şi cetatea Râşnovului au rezistat atacului, deşi la data aceea nu erau construite ziduri de apărare ale oraşului Braşov (181, 119).

1336

Într-un document din acest an, emis de către Chanadinus, arhiepiscop de Gran, se confirmă drepturile bisericeşti decanilor capitlulelor Sibiu şi Braşov, precizându-se numele plebanului din districtul Braşov „Michael decanus de Brasso, necnon plebanus de Corona"; prin această precizare se face pentru prima dată deosebirea între **Brasso**, ca district (comitat) şi **Corona**, ca oraş de la poalele Tâmpei (133).

1342

Un document emis în Braşov în acest an (constituind primul document original păstrat azi în Braşov) se referă la donația cu anumite clauze a unei mori către mănăstirea Sf. Petru şi Pavel, aflată în construcție (119). Aflăm astfel pentru prima dată despre existența unei mori pe teritoriul Braşovului, ceea ce reprezintă primul semn al ocupației de prelucrare a cerealelor. În secolele următoare s-au făcut şi alte mori pe terenul cartierului de sus al Braşovului (Şchei), la Ghimbav şi în zona canalului Timiş. Pe timp de război a existat în Braşov, la capătul de sus al străzii Castelului, o moară acționată de cai (157).

Pentru prima dată în acest an, Braşovul este denumit într-un document oraşul Corona, ca o recunoaştere a ascensiunii sale economice. În Transilvania aşezările îşi dobândesc statutul de târg (oppidum) sau oraş (civitas, urbs) mai devreme sau mai târziu, în funcție de evoluția lor economică sau fiind favorizate de diferite condiții: Sibiu (civitas Hermani, vila 1241), Cluj (civitas Kuluswar 1316), Sighişoara (universitas civium Sches 1349) etc. (127).

Din document rezultă că administrația oraşului era reprezentată de patru senatori sau „pârgari" (*cives, senatores*), ceea ce sugerează că oraşul era împărțit încă de atunci în „cvartale" (94). Sub

denumirea de *cives*, în săseşte *borger*, de la germanul *bürger* (cetățean, în limba germană), nu trebuie înțeleasă toată populația unui oraş. Cives desemna o pătură socială superioară (patriciat), care deținea o poziție cheie în domeniul economic, în mâna căreia se găsea conducerea administrativă, financiară, juridică şi militară a oraşului. Din familiile acestei pături se alegeau anual demnitarii în funcțiile cele mai înalte ale oraşului: judele (Stadtrichter), vilicul (Stdathann) şi consilierii (Ratshern) sau pârgarii (de la *bürger*). Ulterior, şi în oraşele din Țara Românească şi Moldova membrii Sfatului se vor numi „pârgari", sub influența organizării oraşelor săseşti (5).

În acest an începe domnia regelui maghiar Ludovic I (1342–1382), fiul lui Carol Robert de Anjou, perioadă propice dezvoltării oraşului. Ludovic continuă politica de expansiune şi întărire a regatului, care va atinge apogeul spre sfârşitul domniei sale. Figură reprezentativă a Casei angevine, Ludovic I, prin legăturile sale de rudenie şi politice cu puterile occidentale, care i-au servit ca model, are ambiția de a-şi ridica statul la un prestigiu internațional. Pentru a avea un sprijin mai puternic împotriva nobililor, deseori rebeli, ca şi pentru a spori veniturile coroanei, Ludovic promovează burghezia şi oraşele (organizează breslele, îmbunătățeşte siguranța străzilor, apără negustorii împotriva abuzurilor vameşilor). Epoca acestui rege, considerată de mulți istorici maghiari ai secolului al XIX-lea drept o perioadă de strălucire a regatului maghiar, când s-a realizat „visul de politică externă al Arpadienilor — marea putere medievală", este privită astăzi cu mai mult realism, ca fiind dominată de o politică trufaşă, costisitoare, nerealistă, nefastă sub raportul viitorului contact cu puterea otomană (68).

Voievod al Transilvaniei este Nicolae de Siroka (1342–1344).

1344

Ludovic cel Mare de Anjou vizitează Braşovul, interesat de paza granițelor regatului, unde îl întâlneşte pe Nicolae Alexandru, asociat la domnia tatălui său Basarab I, voievodul Țării Româneşti, în vederea pregătirii campaniei împotriva tătarilor (58). Evenimentul este important pentru braşoveni, dată fiind puterea acestui suveran ce stăpânea un teritoriu impresionant.

La Braşov, Ludovic numeşte pentru asigurarea granițelor un „marchis", căpitan de margine, în persoana ofițerului Andrei, fiul lui Lațcu (58). Magistrul Andrei Laczfi este comite de Braşov şi al secuilor între anii 1344–1350; în 1349 capătă şi funcția de comite de Satu Mare şi Maramureş, iar în anul 1350 devine şi comite al districtului Bistrița (va deveni şi voievod între anii 1356–1359). În anul 1341, Johannes şi Jacobus erau menționați în documente drept comiți de Braşov şi Bistrița, iar în anul 1343, magistrul Ladislaus era menționat drept comite al secuilor şi al Braşovului (117); cumulul acestor funcții pentru cele două zone de graniță învecinate se păstrează şi în perioada următoare, deşi titlul „comite de Braşov" se va folosi până în anul 1412 (119).

Tot aici, Ludovic primeşte omagiul lui Bogdan, voievodul rebel din Maramureş, „Olaci de Marmorisio", care nu se considera ca făcând parte din regatul Ungariei (57). Puternica familie Laczfi, de origine voievodală română din Maramureş, reuşeşte să transforme voievodatul Transilvaniei într-o dregătorie de familie, ereditară, astfel încât 6 membri ai familiei dețin funcția de voievod al Transilvaniei între anii 1344–1376. Primul voievod al Transilvaniei din familia Laczfi este Ştefan (1344–1350) (128).

În anul 1344, Braşovul apare în documente drept oraş-civitas Brasso (128).

Este consemnată în acest an o altă invazie tătară (73, 119), urmată de încă una în anul următor, şi mai nimicitoare, care distrug Braşovul (5). Braşovenii se adăpostesc din calea tătarilor în cetatea de pe Tâmpa, care rezistă asediului (43). Aceasta este ultima distrugere a oraşului provocată de invaziile tătare, care au întreținut groaza braşovenilor timp de aproape 100 de ani. După aceste invazii, centrul de greutate al secularei rezistențe față de atacurile tătare se deplasează din Transilvania spre sud, perioada de pace determinând în anii 1330 şi 1359 formarea statelor independente Țara Românească şi Moldova. De acum, Braşovul, situat de cealaltă parte a Carpaților, a putut deveni un partener comercial stabil şi o zonă de trecere sigură pentru comerțul cu Orientul (5).

În perioada domniei regelui Ludovic începe acțiunea de întărire a oraşului cu fortificații, şi unele ziduri de apărare şi turnuri de observare (115).

1348

Un document menționează prezența meşteşugarilor în domeniul economiei textile la Braşov, fiind amintiți țesătorii Petru şi Matei. Producția textilă este prima producție meşteşugărească din zonă, determinată şi de împrejurimile Braşovului, propice oieritului (52).

Toată Europa este zguduită de epidemia de ciumă neagră (1347–1349), care face ravagii şi în Transilvania, diminuând considerabil numărul populației.

În anul 1347, populația Braşovului era apreciată la 3.000 de persoane, fiind cel mai mare oraş din Transilvania, în timp ce Sibiul şi Sebeşul aveau 2.200, Clujul, Orăştie şi Bistrița 2.000, Sighişoara peste 1.000, Mediaş cca 800, iar întreagă Transilvania 900.000–1.000.000 de locuitori (în aceeaşi perioadă, Franța avea 15 mil. loc., Anglia 3,7 mil. loc., Spania 9,5 mil. loc.) (128).

1351

Ca urmare a campaniilor victorioase, Ludovic I se intitula acum rege al Ungariei şi al Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Lodomeriei, Cumaniei şi al Bulgariei, principe de Salerno şi domn al ținutului Muntelui Sant'Angelo.

Obştea locuitorilor din scaunul Sibiului îl roagă pe Ludovic I şi pe regina mamă Elisabeta să păstreze parohilor din decanatul Braşovului (Brasa) dreptul de a folosi în întregime dijmele ce li se cuvin. Răspunsul apare în scrisoarea (dania) din 18 oct. 1351 din Buda, (document păstrat în arhiva Bisericii Negre) a lui Ştefan, voievodul Transilvaniei (1349–1351), către credincioşi şi în special către Nicolai, fiul lui Briccius, comite de Braşov (Braschaw). Se ordonă comitelui să nu mai rețină nimic din dijma parohilor din decanatul Braşov, întrucât ea „le aparține (în întregime parohilor) din dările sufletelor săracilor, … dania a fost dată pentru că a venit înaintea înălțimii noastre domnul Nicolaie, decanul şi parohul de Braşov şi domnul Cristan, parohul de Ghimbav (Weidenbach), care s-au plâns, arătând lipsurile bisericilor“ (124). Dania completează lista privilegiilor acordate de autoritățile regale braşovenilor, care dovedesc interesul lor pentru înflorirea oraşelor.

După anul 1351, urmează ca voievod al Transilvaniei Nicolae Kont (1351–1356).

1352

Într-un act din 27 iunie 1352 din oraşul Pilis, regina Elisabeta confirmă privilegiul acordat braşovenilor în anul precedent. Suverana îi dă dispoziție lui Nicolae, un credincios al voievodului Transilvaniei Laurențiu (Nicolae Kont), să nu se mai rețină a patra parte din dijmele parohilor din decanatul Braşov (Brasso) (127).

1353

Printr-un act din 28 martie 1353, regele Ludovic I întăreşte vechile privilegii avute de braşoveni, care s-au rătăcit din pricina vremurilor tulburi, la cererea comitelui Iacob, vilicul Braşovului. Documentul poartă numele de *Ludoviceum* şi constituie privilegiul de bază al oraşului.

Din document rezulta că cetatea Braşov trebuia să plătească „maiestății noastre“ din partea obştii credincioşilor orăşeni şi cei ce țin de Braşov, în fiecare an 150 de mărci de argint; dacă maiestatea sa va merge cu război în răsărit, orăşenii şi cei ce țin de oraş (obştea) vor fi nevoiți să meargă fiecare pe cheltuiala lui, pedestru sau călare, iar dacă va duce război în părțile apusene să dea 50 de bărbați sprinteni, bine înarmați cu lănci; judele sau comitele locului va fi ales de obşte şi va primi 1/4 din toate amenzile judecătoreşti, iar împuternicitul ales de obşte 1/5 (însemnând că restul de 55% din taxele de judecată, îi reveneau judecătorului regesc); pădurile, apele şi locurile de pescuit vor fi folosite de toți împreună, fără nici o împotrivire. Documentul este semnat de mai marii prelați ai regatului, baronii regatului, voievodul Transilvaniei, comitele de Solnoc şi marii demnitari, paharnicul, vistiernicul, judele curții, marele comis, marele uşier (127).

Braşovului i se recunoştea totodată prin acest document dreptul de conducere autonomă, prin

dregători aleşi dintre cetăţeni („*cives et hospites*“) (43). Documentul dovedeşte voinţa regelui de a limita puterea comitelui regal, atât în deciziile de judecată şi încasarea taxelor, cât şi de a ceda uzufructul pădurilor şi apelor în folosul orăşenilor braşoveni. Regele intervenea prin decizii în urma examinării plângerilor braşovenilor faţă de comportamentul uneori discreţionar al comiţilor. În anii 1353 şi 1355, din documente reiese că Leukus era comitele secuilor şi comite de Braşov (117).

În acest an este menţionată pentru prima dată funcţia de „villic“ (ulterior hann) al Braşovului. Atribuţiile acestui funcţionar vizau în fapt conducerea economiei orăşeneşti, oferindu-i rolul de administrator al oraşului (105).

Sigiliul oraşului, aplicat pe un document din anul 1396 (stânga) şi anii 1601–1614 (dreapta) (116)

Nu se cunosc documente care să menţioneze data de la care oraşul are dreptul să folosească un sigiliu al oraşului, dar unii cercetători consideră că sigiliul oraşului a început să fie folosit în perioada 1353–1368. Sigiliul conţinea în afara altor ornamente, o coroană în forma de crin, cea mai veche emblemă a Braşovului şi inscripţia CIVIVM DE CORONA CIVI (61); din această perioadă se cunoaşte şi cel mai vechi sigiliu pentru comitatul Braşov, care avea inscripţia „S(igillum) Comitatus de Braschmo“ (117).

1354

Din Avignon, papa Inocenţiu al VI-lea îi cere lui Ludovic I, regele Ungariei, printr-un act din 25 octombrie 1354, să-i apere pe preoţii din decanatul Braşov împotriva celor care îşi însuşesc pe nedrept dijmele cuvenite lor (127).

1355

Printr-un act din iunie 1355, obştea orăşenilor din Braşov îl roagă pe Ludovic I să-i păstreze în libertăţile lor vechi în privinţa dijmelor bisericeşti din Ţara Bârsei. La 9 iulie 1355, printr-un act emis de la Buda, Ludovic I îi porunceşte lui Nicolae, voievodul Transilvaniei, să le asigure preoţilor din Ţara Bârsei strângerea dijmelor ce li se cuvin (127). De menţionat, străduinţa depusă de clerul catolic şi demnitarii locali pentru obţinerea unor privilegii de la autorităţile supreme (rege, papă) încununată cu succes, ceea ce demonstrează importanţa oraşului, prestanţa şi abilitatea reprezentanţilor oraşului în contact cu cele mai mari personalităţi ale epocii (toate documentele vremii erau scrise în latineşte). „În această vreme, regii unguri erau foarte iubiţi şi ocrotiţi de Biserica Romană şi aceasta li puse la îndemână toate mijloacele pentru a începe cariera de cucerire“ explică N. Iorga (58).

Datorită creşterii populaţiei, sistemul centuriilor ca circumscripţii judecătoreşti devine anacronic şi este înlocuit cu scaunele de judecată (cele „7 scaune“ ale provinciei Sibiu sunt atestate documentar pentru prima dată în anul 1349). Comunele săseşti din Ţara Bârsei (cele 13 comune libere săseşti), dezvoltate la început în cadrul comitatului Braşov, împreună cu oraşul Braşov formau un district separat şi ulterior vor constitui un scaun propriu. În Transilvania, din punct de vedere administrativ, saşii se aflau organizaţi în 7 scaune ale provinciei Sibiu, 2 scaune ale provinciei Mediaş, districtul Bistriţa şi districtul Braşov. Aceste două districte erau subordonate comitelui secuilor, care era comandantul suprem al sistemului de apărare a graniţei de est a Transilvaniei (112).

ÎNCEPUTUL EREI COMERCIALE A ORAŞULUI

1358

După terminarea incursiunilor tătăreşti şi odată cu obţinerea independenţei Ţării Româneşti, sub Basarab I, în anul 1330, oraşul capătă o poziţie avantajoasă datorită schimburilor comerciale cu Orientul şi cu provinciile româneşti (Moldova obţine independenţa în anul 1359). În locul circumstanţelor haotice, specifice invaziilor mongole, au apărut condiţii favorabile afirmării şi dezvoltării tinerelor state româneşti, viguroase, care şi-au extins stăpânirea până la gurile Dunării şi Marea Neagră (133). Drumurile comerciale de tranzit, care legau Centrul şi Apusul Europei de gurile Dunării, traversând Transilvania şi provinciile româneşti, le înscriu pe acestea în circuitul comercial internaţional. Privilegiile oferite de regalitatea maghiară populaţiei săseşti colonizate în Transilvania fac ca oraşele Sibiu, Braşov, Bistriţa să devină cele mai importante centre comerciale şi meşteşugăreşti, prin care se desfăşura schimbul de mărfuri dintre Transilvania, Ţara Românească şi Moldova.

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Braşovul devine cel mai important oraş comercial al Transilvaniei. Primul privilegiu care reglementează comerţul Braşovului cu Ţara Românească este scrisoarea de împuternicire (salvconduct) a regelui Ungariei, Ludovic I, din 28 iunie 1358, prin care li se asigură braşovenilor comerţul liber de-a lungul râurilor Buzău, Ialomiţa şi Prahova până la vărsarea Siretului în Dunăre, la Brăila. Drumul spre Brăila a fost ruta comercială cea mai folosită de braşoveni, indiferent dacă era de-a lungul Buzăului, Prahovei sau prin pasul Branului, Târgşor şi Slatina, apoi spre Giurgiu pe Dunăre. De la Brăila, drumul ducea mai departe la Chilia, la vărsarea Dunării. După fondarea Chiliei de către genovezi (prin înfrângerea flotei bizantine în 1351–1352), acest port devine cel mai important port la vărsarea Dunării. Până la cucerirea Chiliei de către turci, în anul 1486, aceasta rămâne principala destinaţie pentru braşoveni în comerţul cu orientul (132). De precizat că documentul din acea dată nu pomenea de plata vreunei vămi la intrarea în Ţara Românească.

Alexandru, voievodul Ţării Româneşti, acordă şi el braşovenilor privilegiul de a trece liberi prin ţara sa.

Din anul 1358 avem prima menţiune că la conducerea oraşului Braşov se aflau un jude şi jurați. Aceasta este de fapt şi prima menţiune a „sfatului oraşului“, denumit mai târziu şi magistrat sau senat (106, 119). Braşovul, ca şi celelalte oraşe săseşti erau conduse de un „consiliu“ numit şi „magistrat“ în frunte cu unul sau doi juzi (*judices*). Sfatul oraşului era compus în general în Transilvania din 12 jurați (*jurati*) aleşi ca şi judele dintre orăşenii bogaţi, pentru un an (32). La Braşov, mai târziu, din cauza împărţirii oraşului în patru cvartale şi fiecare cvartal având 4 reprezentanţi în magistratul oraşului, numărul jurăților va ajunge la 16 (106).

În fruntea Transilvaniei domneşte ca voievod Andrei Lackfi (1356–1359), care continuă dinastia puternicei familii Lackfi, urmat de Dionisie Lackfi (1359–1367). Acesta din urmă se remarcă prin autoritate, obţinând din partea regelui maghiar, în afară de dregătoria voievodală, şi alte dregătorii importante: comite de Solnoc, comite de Timiş, căpitan de Vidin, jude al Curţii. Poziţia voievozilor Transilvaniei dovedeşte o oarecare autonomie faţă de regalitatea maghiară, dacă nu de drept, atunci în fapt, ei cumulând prerogative aproape suverane (judecători în cele mai multe pricini, comandanţi ai armatei transilvane, şefi ai administraţiei, preşedinţi ai adunării generale a nobilimii) (128).

1360

Dintr-un document al epocii aflăm că nobilul Hidvégi Benedict avea 3 mori cu câte o piatră (în jurul Braşovului), ceea ce dovedeşte nivelul intensiv al culturilor agricole din epocă (54).

1364

În evul mediu, una din funcţiile oraşului era cea de târg local, săptămânal, propriu în general tuturor oraşelor, care este întregit cu târgul anual sau iarmarocul (Jahrmarkt) (128).

La cererea judecătorului orăşenesc (comitele) Jacobus, printr-un act din 10 iunie 1364 (reconfirmat la 28 octombrie 1364), regele Ludovic I acordă dreptul de târg anual Braşovului, conform legii de la Buda. Prin acest act, Braşovul a fost recunoscut de fapt din punct de vedere economic şi juridic ca oraş, detaşându-se de celelalte localităţi din ţara Bârsei, mai ales de Feldioara (fosta reşedinţă a Ordinului Cavalerilor Teutoni, care constituia un târg rival) sau Codlea, precum şi alte localităţi din comitatul Trei Scaune, Sfântul Gheorhe (Sanktgeorgen) şi Ilieni (Illyefalva) (157). Conform acestui act, toţi negustorii care veneau la târg erau scutiţi de orice vamă şi taxe. Târgurile care primeau o astfel de înlesnire erau eliberate de jurisdicţia palatinilor maghiari şi a tuturor judecătorilor regali (inclusiv a funcţionarilor regelui), fiind supuse numai jurisdicţiei judecătorilor oraşului. Documentul pune în evidenţă diminuarea treptată a rolului comitelui, influenţa sa în economia oraşului fiind mereu mai mică, crescând în schimb autonomia oraşului (133).

1365

Celor ce veneau cu marfă la Braşov, regele Ludovic I le permite, printr-un act din anul 1365, să-şi vândă produsele direct consumatorilor numai la marele iarmaroc, organizat după modelul celui de la Buda (52). Ziua iarmarocului a fost fixată la 1 noiembrie sau ziua sfântului Martin, dar ulterior se ţinea târg şi de ziua Sfântului Trup, în luna iunie (157).

În anul 1365, Braşovul obţine împreună cu celelalte oraşe transilvane dreptul de a face liber comerţ spre Viena, precum şi scutirea la dreptul de antrepozit al oraşului Buda (5).

Regele Ludovic I ordonă pregătirea unei campanii războinice împotriva lui Vlaicu Vodă, înscăunat în tronul Ţării Româneşti în anul 1364, ofensat de atitudinea tânărului domnitor, care nu i-a prestat omagiul datorat ca vasal. Deşi expediţia urma să înceapă în februarie 1365, ea nu a mai avut loc în Ţara Românească, armata maghiară s-a îndreptat spre Vidin, ocupându-l şi transformând Bulgaria de apus în provincie a regatului maghiar (58).

1366

Vlaicu Vodă se răscoală împotriva regelui maghiar şi intră în Ardeal, în ţinutul Braşovului şi ţinutul Sibiului, pe care le pradă. Ţara Românească apare ca o importantă putere militară în sudul regatului maghiar şi devine un pericol permanent pentru acesta. Pentru a aplana situaţia, Ludovic îi cedează lui Vlaicu Banatul, Severinul şi ducatul Făgăraşului. Având în vedere starea de război cu Ţara Românească, la care se adăuga pericolul prezenţei românilor în Ardeal, pentru a micşora posibilităţile de penetrare a graniţei, prin pasuri şi poteci accesibile, regele maghiar reexaminează drepturile românilor. În perioada aprilie–iulie 1366, regele poposeşte în Transilvania, acordând privilegii nobilimii, în detrimentul *necredincioşilor îndărătnici* (români). La 28 iunie, regele nu mai recunoaşte drept cneaz, conducător de stat, conducător de grupuri de sate sau regiune decât pe acei români care au fost instituiţi prin scrisori de danii de către antecesorii lui. Cum în Ardeal marea majoritate a cnejilor români se afla în această situaţie şi funcţie ca o tradiţie, din neam în neam, fără a fi recunoscuţi prin scrisori regeşti, după această hotărâre, toţi aceşti cneji au fost înlăturaţi şi înlocuiţi cu oamenii regelui, numiţi *comes* şi făcuţi stăpâni ai satelor româneşti. Astfel, printr-un hrisov al regelui Ludovic I (cel mare), din anul 1366, acesta dăruieşte unui curtean al său, comitele Ztanislau sau Stanislav (român maramureşan) (18) satele: Satulung, Cernat, Turcheş şi Baciu (Zlanul) cu toate pământurile, livezile, dealurile, păşunile, pădurile şi apele de morărit. Românii au devenit iobagii lui Stanislav. Ei au încetat de a mai fi *plăieşi*, adică păzitori de poteci şi trecători prin munţi, fiind înlocuiţi cu unguri aduşi anume în acest scop (137).

Magistratul orăşenesc avea şi atribuţia de instanţă juridică de apel pentru procese civile (judele şi villicul fiind primele instanţe) şi de primă instanţă în procese penale (119). În acest an, regele Ludovic I a înfăptuit câteva reforme administrative, printre care o măsură dispunea formarea unei uniuni jurisdicţionale cu sediul la Sibiu, a celor patru provincii săseşti, Sibiu, Mediaş, Bistriţa şi Braşov (112). Pentru districtul Braşov, a fost instituită ca instanţă de apel superioară adunarea celor Şapte scaune săseşti, cu sediul la Sibiu (106). Această relaţie juridică a fost atestată prima dată documentar abia în anii 1371–1372 (106).

1367

Continuând procesul de feudalizare din Ţara Bârsei, printr-un act din anul 1367, şi comunele Bodola (Budila), Zayzen (Zizin), Domonkushaza (Satul lui Dominic ?), Puchna (?), Terch (Bran), Tuhan (Tohan) şi Zernehaza (Zărneşti) îşi pierd libertăţile şi dreptul tradiţional de conducere, fiind dăruite de voievodul Transilvaniei Petru lui Iacob, zis de Braşov, nobil de Drag (161). Cu aceasta, conducerea românească a satelor din ţara Bârsei prin cneji a încetat. Pentru paza pasurilor ameninţate de valahii de dincolo de munţi, neavând încredere în românii autohtoni, noul stăpân Iacob de Drag colonizează un număr de unguri pentru slujba de plăieşi în vetre de sate româneşti. De altfel, un document din anul 1456, semnat de regele Ladislau, vorbeşte de o alungare a românilor din Săcele, dovadă că satele săcelene au fost întemeiate şi locuite de români înainte de aşezarea ungurilor acolo.

La început, numărul ungurilor era mic, neexistând tulburări şi nemulţumiri cu populaţia română. Nucleele de colonişti formau iniţial un fel de posturi de plăieşi şi informatori ai stăpânilor ţinutului, ulterior numărul lor a crescut, mai ales după anul 1562, când apar împreună cu ei şi secui. Din acele timpuri s-a păstrat în limba maghiară cuvântul *palajás* şi *votáf* (plăieşi şi vătaf), dovadă că plăieşia era o instituţie românească. Instituţia de plăieşi a ungurilor din Ţara Bârsei decade la sfârşitul secolului al XVII-lea, când se înfiinţează regimentul de grăniceri, în timpul reginei Maria Tereza.

Ungurii din Săcele, în contact cu populaţia română, au căpătat un dialect propriu fiind numiţi *ceangăi*, în sensul de înstrăinaţi, la un moment dat însuşindu-şi graiul şi datini de la români. Un număr mare de cuvinte româneşti, unele bine formate, altele deformate după specificul limbii maghiare, au dat limbii ceangăilor un dialect aparte, afirmă I. Podea (137). Cercetători mai noi, printre care D. Mărtinaş, explică originea ceangăilor din sud-estul Transilvaniei drept o consecinţă a procesului de secuizare a satelor româneşti de aici. „Slaba organizare a bisericii româneşti, în condiţiile existenţei statului maghiar, lipsa preoţilor şi sărăcia satelor de iobagi sunt cauzele care au determinat pe numeroşi români să se dezlipească de comunitatea lor religioasă şi să treacă la bisericile bine organizate şi bine înzestrate ale secuilor“, afirmă D. Mărtinaş, el însuşi ceangău.

Voievod al Transilvaniei este Nicolae Lackfi (1367–1368).

1368

Acest an este un nou reper în istoria relaţiilor comerciale ale Braşovului: se acordă primul privilegiu comercial braşovenilor de către domnii Ţării Româneşti. Documentul precizează că reprezintă o confirmare a unor rânduieli comerciale anterioare. Urmând o politică favorabilă dezvoltării relaţiilor comerciale, la 20 ianuarie, voievodul Ţării Româneşti, Vlaicu, îi asigură printr-o scrisoare pe braşoveni de drepturile lor (vechile lor libertăţi) privind comerţul în Ţara Românească. Vlaicu încheie cu comitele Jacobus din Braşov un contract comercial (5). Stabileşte ca braşovenii să plătească pentru mărfurile de tranzit numai de două ori vama prin ţara lui şi anume o treizecime (3,3%) din valoarea mărfii la intrarea în ţară, la Câmpulung (Muscel), iar a doua oară, tot o treizecime din valoarea mărfii la întoarcere, după traversarea Dunării, la Vad, şi intrarea din nou în ţară, plata făcându-se şi de data asta, tot la Câmpulung (190). Cei care foloseau drumul Brăilei cu mărfuri spre ţări străine erau exceptaţi, ei trebuind să plătească vama de 3,3% (tricesima) din valoarea mărfii numai la întoarcere, la Câmpulung. Negustorii braşoveni care îşi vindeau sau cumpărau mărfurile în interiorul Ţării Româneşti trebuiau să plătească numai „dreapta vamă de demult“ la Câmpulung. Aceste vămi erau încasate în folosul vistieriei Ţării

Româneşti. De asemenea, Vlaicu îi scuteşte pe negustorii din Braşov şi districtul Braşov de plata vămii la Slatina (127). De la Slatina, braşovenii aveau drum liber spre Vidin, unde ţarul Straşimir, un cumnat al lui Vlaicu, le asigura trecerea nestingherită prin ţara sa (133). Documentul reprezintă cel mai vechi original al cancelariei Ţării Româneşti (112). Acesta este actul prin care se decide soarta comercială a oraşului; braşovenii încep să străbată Ţara Românească, fie pe drumul Câmpulung, Târgovişte, Târgşor, Gherghiţa, Buzău, Brăila, spre Dunăre, fie prin Câmpulung, Piteşti, Slatina, Craiova, Calafat, peste Dunăre spre Bulgaria (112).

La 22 iunie 1368, la cererea comitelui Braşovului, Jacobus, regele Ludovic I îi scuteşte pe negustorii domnului Demetrius, principele tătarilor, de plata vămii (tricesima) în Ungaria, obţinând în schimb pentru braşoveni dreptul de a face comerţ în ţara acelui domn, în mod similar (127). Numele Demetrius, principele tătarilor, e posibil să fie latinizat şi este atribuit de cercetători căpeteniei unei zone de dominaţie mongole independente, în jurul localităţii Akkerman (Cetatea Albă — la vărsarea Nistrului). Tot în acest an se acordă braşovenilor libertatea de a face comerţ în marele cnezat de Moscova şi Vladimir (Rusia) (106).

Este menţionat pentru prima dată sigiliul Adunării districtului Braşov sau provinciei Braşov, care avea inscripţia: *S(igillum) civium et provincialium de Brascho* (106). Emiterea sigiliului confirma voinţa elitelor braşovene de afirmare ca autoritate politică, administrativă şi juridică în spaţiul transilvan.

1369

La 18 decembrie regele Ludovic I le acordă braşovenilor dreptul de etapă şi depozit (Stapelrecht) pentru mărfuri textile din Polonia, Germania şi alte ţări (mai puţin Ungaria şi oraşul Kosice), destinate Ţării Româneşti, conform dreptului de târg de la Buda-Ungaria. Ce însemna acest drept ? Negustorii străini, care veneau cu mărfuri la Braşov, erau obligaţi să le ofere spre vânzare timp de trei zile în oraş, timp în care negustorii braşoveni puteau să le cumpere şi apoi să le vândă nestingheriţi în târgurile din Braşov, Transilvania, Ţara Românească şi chiar peste hotare (119, 133, 189). Negustorii braşoveni se aprovizionau astfel fără eforturi cu mărfuri din import, la preţuri scăzute şi puteau să le revândă cu amănuntul, în profit (43).

Din privilegiile acordate braşovenilor reiese că Ţara Românească se consolidase repede, devenise în scurt timp nu numai un loc de tranzit pentru negustorii braşoveni, ci chiar o piaţă importantă pentru mărfurile braşovenilor şi mărfuri de lux aduse din nordul Europei, un adevărat partener comercial (133). Se poate afirma că „după întemeierea principatelor române, sub regii maghiari din Casa de Anjou, Braşovul devine timp de 2 secole cea mai importantă metropolă comercială a spaţiului Carpato-Dunărean“ (157).

Deşi comerţul devine înfloritor pentru Braşovul acestei perioade, meşteşugurile sunt ocupaţia principală a locuitorilor oraşului. În acest secol se organizează în mod primitiv primele bresle ale meşteşugarilor pe baza unor statute în toată Transilvania. La început patriarhale, breslele devin din ce în ce mai mult un instrument de protecţie în mâna meşteşugarilor patroni în faţa calfelor, ucenicilor şi a concurenţei unor noi meşteşugari de la sate şi oraşe (38).

În noiembrie, ţarul Bulgariei Stratimir (de la Vidin), prin scrisoarea de salvconduct către jupanul Jacob, jude primar, Herman, villic, şi toţi pârgarii din Braşov, garantează pentru negustorii braşoveni libertatea comerţului în cetatea „craiului“ (Ludovic I)[1] (127).

Voievod al Transilvaniei este Emeric Lackfi (1369–1372)

1370

Negustorii saşi braşoveni îşi extind comerţul până la Marea Adriatică. La 2 august ei primesc un nou privilegiu din partea regelui (ca şi sibienii) şi anume dreptul de a face comerţ până la Iadra (Zara,

1 De semnalat o inadvertenţă aici; întrucât prin scrisoarea regală din 29 august 1369, regele Ludovic renunţă la Bulgaria pe care o restituie ţarului Stracimir (Stratimir), Vidinul nu mai putea fi o cetate a „craiului” în noiembrie 1369 (58).

Zadar, în Dalmația), fără a plăti vreo taxă, mai puțin tricesima plătită la Ofen (Buda). Acest privilegiu este legat de noua posesiune a regelui Ungariei, Ludovic I, Dalmația, obținută în anul 1356, în războiul cu Veneția. Braşovenii mergeau la Zara şi prin Slatina şi Vidin, ca urmare a privilegiilor date de țarul Stratimir din Vidin, cumnatul domnitorului Vlaicu (133).

Sunt amintiți în documente primii comercianți braşoveni: Nicolaus şi Laurentius Seidlin, care au dobândit de la regele Ludovic I un privilegiu comercial personal şi despre care se afirmă că ar fi „aprovizionat cu prisosință regatul maghiar cu mărfuri orientale“ (5).

Prin obținerea în acest an a coroanei Poloniei de către Ludovic I, Ungaria devine o mare putere est-europeană, care îşi execrcită prerogativele de la Marea Adriatică până la Marea Neagră şi Marea Nordului. Deschiderea comercială obținută prin noile cuceriri ale regatului a influențat favorabil activitatea comercială a oraşelor transilvănene, inclusiv a Braşovului (133).

1373

Printr-un document din 19 martie, Ludovic I, regele Ungariei îi porunceşte lui Ladislau, comitele secuilor, să nu-i împiedece pe braşoveni de a folosi pădurea ce ține de teritoriul oraşului (127).

1374

La 13 ianuarie, braşovenii primesc de la regele Ludovic I dreptul de a topi ceară şi a parafa cu sigiliul propriu — semn al sporirii puterii oraşului în dauna comitelui de Braşov; de altfel, sibienii dobândiseră cu un an înainte acest drept. Braşovul capătă, datorită importanței sale comerciale, din ce în ce mai multă autonomie. Între anii 1358 şi 1370 el devenise un oraş comercial înfloritor, a cărui prosperitate se datora şi numeroaselor privilegii acordate de regele maghiar Ludovic I (133).

În fruntea Transilvaniei domneşte voievodul Ştefan Lackfi al II-lea (1373–1376), urmat de Ladislau de Losoncz I (1376–1391).

1376

În acest an sunt menționate la Braşov 5 bresle de meşteşugari (54).

*Cetatea de pe stânca lui Dietrich (Tydricus), astăzi denumită **„Castelul Bran“**.*
Localitatea se numea Terch (după Dietrich, alias Tydricus) sau Törzburg şi româneşte Turciu şi a fost construită între anii 1377–1382

1377

Prin scrisoarea din 19 noiembrie, emisă din castelul Zvolen (Altsohl), regele Ludovic I dispune începerea construcției castelului de la Bran. Aceasta este o scrisoare privilegială adresată braşovenilor, cărora li se conferă stăpânirea unor sate din Țara Bârsei drept recompensă că „de bună voie şi nesiliți de nimeni“ s-au oferit să construiască noua cetate a Branului. În document se mai spune: „Bătrânii, juzii şi jurații, precum şi întreaga comunitate a saşilor din scaunul Braşov (Sedis Brassouiensis) s-au oferit să construiască o nouă cetate pe stânca lui Dietrich (Tydricus)“[2]; în schimb, li se întăreşte saşilor vechea uniune dintre oraşul Braşov şi cele 13 sate (cu populație săsească) ale Țării Bârsei: Ghimbav (Woydemboh), Cristian (Noua Civitas), Râşnov (Rasnow), Vulcan (villa Wlkan), Codlea (Cidinis), Feldioara (Mergenburg), Măeruş (villa Nucum), Rotbav (Ruffarippa), Hălchiu (villa Heltwen), Hărman (Mons Mellis), Sânpetru (Mons Sancti Petri), Bod (Brigondorf) şi Prejmer (Tortalen), confirmându-li-se libertatea de a folosi podurile şi apele, cu drept de vânătoare, de pescuit şi de folosire a pământurilor (100). Astfel, regele conferă Braşovului, pentru prima dată, conducerea politică a districtului Țării Bârsei (157).

De asemenea, documentul precizează că în cazul care „Țara Românească va ajunge în mâinile noastre, după cum sperăm, vom ordona ca vama obişnuită ce se lua lângă Rucăr să se perceapă în jurul noii cetăți“ (146). Regele îşi rezervă dreptul de a numi castelanii noii cetăți şi ai cetății Hălchiu (108).

Decizia regelui este determinată de o strategie generală a regalității. Regele urmăreşte să îşi consolideze granițele regatului prin cetăți puternice. În sudul Ardealului, conflictele cu voievodul Țării Româneşti legate de afirmarea independenței lui față de pretențiile de suzeranitate ale regelui reclamă luarea măsurilor de apărare. Ludovic I porneşte o campanie împotriva urmaşului lui Vlaicu, Radu I (1377–1383), repurtând o victorie la 7 iunie (116). Regalitatea construise deja în anul 1370 o cetate de apărare pe valea Oltului, la Tălmaciu şi în anul 1371 una la Orşova (161).

Ofensiva turcească în Europa amenința tot mai mult regatul maghiar. În anul1354, turcii cuceriseră Gallipoli, iar în anul 1362, Adrianopole (Edirne-ul de astăzi) devenea capitala sultanului Murad I (1359–1381).

Pe de altă parte, regele dorea să întărească poziția politică a oraşului. Documentul din anul 1377 seamănă cu un contract pentru construcția castelului în schimbul căruia braşovenii obțin întărirea vechilor privilegii.

Construcția castelului durează până în anul 1382 şi, după terminare, acesta devine o cetate regală. În fruntea cetății regele a numit un castelan şi a înzestrat-o „cu o oaste bine armată, formată din briganzi şi balistari englezi“. Pentru nevoile cetății, regalitatea maghiară a constituit de la construire până în secolul al XV-lea (158) un domeniu regal al Branului, compus din sate aflate în Țara Bârsei: Baciu, Cernatu, Satulung, Turcheş, Târlungeni, Zizin, Purcăreni, Crizbav, Apața, Zărneşti şi Tohan (ultimele două până în anul 1395). Tot cetății i-au fost subordonate şi aşezările colibaşilor brăneni, răspândite pe plaiurile dintre munții Bucegi şi Piatra Craiului. Castelanul avea în acea perioadă funcția de comandant militar al garnizoanei, îndeplinind totodată şi funcții administrative şi jurisdicționale asupra cetății şi a întregului domeniu aparținător (148).

Comitatul de care aparținea Braşovul îşi pierde importanța, în schimb oraşul îşi consolidează puterea în Țara Bârsei. Vicecomitele secuiesc urmează să îşi aibă sediul în castelul de la Bran, părăsind sediul de pe dealul Cetății din Braşov. Comitele are un rol mai mic; el vine o dată pe an la Braşov, pentru judecarea cazurilor grave de crimă; pentru restul cauzelor, braşovenii apelează la judecătorii lor, iar pentru divergențe între localități se adresează la instanța superioară a saşilor, „a celor şapte scaune“ de la Sibiu (108). Între anii 1377–1378, funcția de comite suprem al comitatului Braşov a fost îndeplinită de către

2 Reunind mai multe păreri ale istoricilor, Şt. Pascu consideră că acest castel a fost construit pe locul unei vechi cetăți de lemn, ridicată de cavalerii teutoni, conduşi probabil de un Dietrich, de unde şi numele — piatra lui Dietrich (lapis Tydrici) (128). Cercetători contemporani consideră nefondată asocierea vechii cetăți de lemn cu cavalerii teutoni.

Johannes de Scharfeneck, care era şi castelanul cetății de la Tălmaciu, Braşovul trecând temporar din sistemul de apărare al graniței de răsărit în cel al graniței de sud a Transilvaniei (117).

Localitatea Bran era o veche aşezare românească. Era denumită de saşi Terch (după Dietrich, alias Tydricus) sau Törzburg şi Turciu (posibil după numele luncii Turcului) în documente româneşti până în anul 1474 şi apoi Bran. După S. Puşcariu, numele Bran derivă din cuvântul slav „braniti“ cu înțelesul de poartă sau a apăra (151), iar după G. Nussbächer din cuvântul slavon baran = berbec[3] (96). Localitatea este atestată documentar în anul 1367, ca o comună de graniță la ieşirea din trecătoarea cu acelaşi nume. Punctul vamal nu era la acea dată la Bran, ci la Rucăr, dar cetatea a fost construită pentru paza principalei artere dintre Braşov şi Țara Românească. În anul 1377, Ludovic I (cel Mare) mută oficiul vamal de la Rucăr la Bran. Castelanilor le revenea dreptul să încaseze taxele vamale *tricesimale*, „pe seama vistieriei regale“, în numele căreia, după cum vom vedea, castelanii comit multe abuzuri (148). Pe lângă tricesima pe care o plăteau la hotar, negustorii din Transilvania, Țara Românească şi Moldova plăteau la Braşov la intrarea şi ieşirea mărfurilor *vigesima*, adică a douăzecea parte din valoarea mărfurilor (5%). Pentru negustorii din Țara Românească această taxă se percepea pe baza unor adeverințe-inventar (adeverințe vigesimale), eliberate de către vameşul de la Bran (146).

Pe un document emis de papa Grigorie al XI-lea la Avignon, la 5 august, este menționată o construcție veche bisericească pe locul viitoarei biserici Sfânta Maria (Biserica Neagră). Cu această ocazie este confirmat preotul Thomas Sander, ctitorul Bisericii Sfânta Maria (131).

Tot în această perioadă, unii cercetători apreciază că a fost înființată mănăstirea călugărițelor ordinului dominican, împreună cu biserica Sf. Ioan, pe locul bisericii franciscane de astăzi (pe actuala stradă Sf. Ioan). Terenul mănăstirii acestor călugărițe, numite şi „clarisine“ (157), după numele ordinului religios franciscan Sf. Clara, se întindea în acea perioadă şi mult timp după aceea între biserica Sf. Ioan şi strada Michael Weiss de astăzi. Biserica Sf. Ioan era situată în curtea călugărițelor chiar şi în anul 1486 (22). Între strada Sf. Ioan şi strada M. Weiss, mult timp nu vor fi construite case, deschiderea numindu-se în ungureşte Széles utca (Strada Lată). Până în anul 1542, actuala strada M. Weiss se numea strada Călugărițelor (Platea nonnarum) (61). Lângă biserica Sf. Ioan se va amenaja un loc numit „Kopfgärtel“ (grădinița capetelor), loc în care erau îngropați cei ucişi cu sabia (61).

1380

Poziția dominantă a oraşului Braşov în interiorul districtului, întărită prin construcția castelului de la Bran şi uniunea de administrare a Braşovului cu comunele aparținătoare, conform privilegiului din 19 noiembrie 1377, este reînnoită printr-o reglementare a relațiilor bisericeşti.

Cu sprijinul episcopului de la Gran (Esztergom), Braşovul preia de la Feldioara şi primatul bisericesc (capitlul) din Țara Bârsei, mutându-i sediul în cetatea de la poalele Tâmpei, consolidând pe toate planurile dominația oraşului în această provincie. În fruntea acestei acțiuni, care a declanşat un adevărat conflict, se remarcă plebanul de Braşov, acelaşi Thomas Sander (133). În anul 1379 s-a ținut la Braşov reuniunea capitlului din Țara Bârsei. Şedințele reuniunii au avut loc pe locul casei parohiale din Curtea Bisericii Negre de astăzi, unde se afla mănăstirea Frăției Sfântului Trup al lui Cristos (61). Conflictul iscat în legătură cu această problemă a durat ani de zile şi a antrenat populația săracă a oraşului *(incolae plebesani)*, care a fost ațâțată de către cler împotriva consiliului oraşului. Cu ocazia vizitei reprezentantului arhiepiscopului Demetrius, egumenul bisericii din Ofen (Buda), disputa dintre cler şi conducerea provinciei Țării Bârsei s-a încheiat în favoarea conducerii laice. Pentru a accepta ca Braşovul să fie sediul capitlului, clerul Țării Bârsei a fost amenințat cu excomunicarea de către arhiepiscop şi somat să reinstaureze liniştea în oraş. Poziția plebanului Thomas s-a întărit definitiv în oraş, astfel că în 1384 şi 1388 acesta este atestat cu documente ca „Dechant“ al Țării Bârsei (echivalentul protopopului în religia ortodoxă) (133).

3 Unii cercetători nu împărtăşesc această părere, întrucât denumirea preia o formă maghiară de scriere a Branului, Baranmező.

De semnalat că în acea perioadă, în jurul viitoarei Biserici Negre, exista un întreg ansamblu de clădiri bisericeşti. În colțul Pieței Sfatului de astăzi, la intrarea în viitoarea Curte a Bisericii Negre, se afla capela sfântului Laurențiu. În spatele capelei şi curții Ecaterina, de lângă strada Poarta Şchei de astăzi, se afla capela Trupului Sfânt, care a dat numele străzii (*des heligelichmis gasz* — 1488, *des heyligen leichnames gasz* — 1494, *Platea corporis Christi* — 1520, *Heilige Liecht Mesz* — 1705) (154). Pe strada Cerbului de astăzi a se afla o capelă închinată Sfântului Ladislau, astfel că strada se numea între anii 1480–1484, *Sent Lassels gasz* (61).

1382

După o lungă şi glorioasă domnie (1342–1382), regele Ludovic I moare şi este urmat la tron de fiica sa minoră Maria (1382–1387), având pe mama ei Elisabeta drept tutore. Între anii 1382 şi 1387, profitând de climatul de anarhie instaurat după moartea regelui Ludovic I, nobilimea îşi măreşte influența în luarea deciziilor politice în detrimentul patriciatului oraşelor. Autoritatea comitelui de Braşov, exponentul puterii regale, creşte, locțiitorii lui comit din nou abuzuri, iar judecata se ține în ținutul secuiesc după unele proceduri care contravin legilor timpului (133).

1383

Anii de prosperitate ai oraşului, ca urmare a dezvoltării comerțului, îi conferă statutul de cel mai vestit dintre oraşele Transilvaniei. După construcția cetății de la Bran, braşovenii îşi doresc o nouă şi impresionantă biserică catolică parohială. Urmărind să sublinieze puterea regatului şi a bisericii catolice aici, la poarta orientului, clerul a dorit să impresioneze „mulțimea de străini, care veneau la Braşov, prin ridicarea unei biserici mari, care să-i atragă la religia romano-catolică“. Cel ce a avut această viziune a fost plebanul (parohul săsesc) Thomas Sander, care a activat între anii 1377–1419 şi a fost întemeietorul principal al construcției, atât al corului (altarul), cât şi al navei. În anul 1383 a început construcția noii biserici catolice parohiale, cu hramul Sfintei Fecioare Maria (numită ulterior Biserica Neagră), care se va încheia în anul 1477 (112). Săpăturile arheologice din anul 1937 au scos la iveală sub pavimentul bisericii urmele unei posibile bazilici romanice (43).

Planul bisericii prin dimensiuni depăşea proporțiile bisericilor din Transilvania, construcția realizată[4] fiind cea mai mare construcție gotică şi era apreciată ca „cea mai mare biserică la răsărit de Viena până la Hagia Sfânta Sofia din Constantinopol“ (113). Totuşi, se pare că biserica nu s-a putut construi conform planurilor inițiale. Desele invazii au determinat luarea măsurilor de apărare a oraşului, de construire a fortificațiilor, afectând disponibilitățile financiare alocate pentru construcția bisericii. Astfel explică unii cercetători câteva disproporții între dimensiunile bisericii, dintre care menționăm corul având 31 metri, în timp ce nava are doar 42 de metri (după proporțiile bisericilor gotice nava ar fi trebuit să fie mult mai mare). Din aceeaşi cauză, se pare, s-a renunțat la clădirea celui de-al doilea turn al bisericii, care alterează simetria construcției. Totodată, înălțimea turnului bisericii este redusă în comparație cu restul clădirii bisericii, fapt explicabil tot prin neajunsuri financiare ivite în perioada construcției sau prin frecvența ridicată a cutremurelor, care au temperat elanul meşterilor. Renovările şi adăugirile efectuate de-a lungul timpului nu au afectat însă esențial dimensiunile şi forma construcției. Şi astăzi, Biserica Neagră rămâne cel mai mare monument de cult din România (43) şi este cunoscută ca simbol al artei gotice transilvănene. Cele cinci portaluri decorate, executate în a doua jumătate a secolului al XV-lea, sunt reprezentative pentru stilul gotic flamboyant din zona centrală şi estică a Europei.

La vremea aceea, centrul Braşovului era mult mai modest, în locul Casei Sfatului se afla un turn situat la marginea zonei locuite, iar în jurul turnului se afla o piață. Dinspre Şchei curgea un pârâu pe lângă biserica Neagră, pe lângă turn, spre „Rosenanger“ (Prundul Rozelor — azi Piața G. Enescu). În dreptul Casei Sfatului, pârâul se bifurca, o parte spre viitorul cartier Blumăna şi o parte pe viitoarea stradă a Vămii (astăzi Mureşenilor) (151). În acest secol, pârâul ce venea din Şchei a fost deviat în

4 Dimensiunile construcției: lungime circa 90m, lățime 25–37m, înălțimea zidurilor 21m, coama acoperişului 42m, înălțimea turnului la cruce 65m (113).

marginea nord-vestică a oraşului, formându-se ceea ce şi astăzi se cheamă canalul „Graft“ (cuvântul derivă din germanul Gracht, însemnând un canal lateral) (157). Întrucât apa ce venea din munte, din Şchei, deseori violentă vara, producea mari distrugeri, braşovenii au ales o soluție inteligentă, protejând centrul şi în acest fel apa care nu era necesară alimentării oraşului era deviată în afara lui.

*Biserica catolică, ulterior evanghelică, cu hramul **Sfintei Fecioare Maria**, numită după anul 1689 **Biserica Neagră**. Construcția edificiului grandios începe în anul 1383 şi se încheie în anul 1477. Fotografia din stânga datează de la începutul secolului, cea din dreapta este recentă.*

1385

În anul 1385, regina Maria cere respectarea libertăților braşovenilor de către comitele şi vicecomitele secuilor, aşa cum le acordase tatăl său, regele Ludovic I (43), continuând politica de susținere a oraşelor în disputa cu administrația executivă regală, exercitată în comitate de comiți şi vicecomiți.

Arhiepiscopul de Strigoniu (Esztergom), în eparhia căruia se afla atunci oraşul Braşov, emite în acest an prima scrisoare de indulgență celor care contribuiau la construcția bisericii mari (viitoarea Biserica Neagră). Prin aceasta, le erau iertate păcatele şi pedepsele bisericeşti. La 29 decembrie 1399, papa Bonifaciu al IX-lea va emite prima scrisoare de indulgență pentru construcția bisericii, altele urmând în anii 1422, 1450, 1475, 1516 (112). Efortul financiar pentru ridicarea bisericii a fost foarte mare, la el contribuind multe biserici din Europa catolică. Cronica lui Thomas Tartler din 1741 (Collectanea zu einer Particulair-Historie von Cronstadt) menționează că biserica a fost zidită cu cheltuiala galilor, anglilor, batavilor (olandezilor) şi principilor germani (151).

În Braşov se pare că exista o şcoală, întrucât în lista studenților originari din Braşov, ce studiau la Universitatea din Viena în anul 1385, primul menționat era Johannes Philippi de Corona. Din anul 1388 există cea mai veche atestare a unei şcoli în Braşov (157). Un document din anul 1388 menționează că înainte de această dată a existat la Braşov o şcoală parohială catolică în „Cetate“, pe lângă actuala Biserică Neagră (111). Se relatează despre un anume Teodoricus, fost dascăl la şcoala catolică din Braşov, ce se intitula „scolarium succentor in Corona“ şi care devine „Schulrector“ la Baia Mare (124). După acest an există mai multe documente care menționează existența unor forme de învățământ la Braşov.

Între anii 1385–1450, documentele menționează 77 de studenți la Viena, proveniți din Braşov. Nici un alt oraş din Transilvania acelor timpuri nu este pomenit cu un număr aşa mare de studenți la vreo universitate. Cercetătorii consideră că la acea dată instrucția şcolară nu mai era monopolul mănăstirilor. Suportul şcolilor devine încet-încet consiliul orăşenesc, sprijinit de burghezia care se năştea. Privitor la situarea acestei şcoli în Braşov există numai presupuneri, multe din ele considerând localul şcolii plasat alături de Biserica Neagră de astăzi, aproximativ pe locul bibliotecii şcolare, construită în anul 1547 (119,157).

1387

Pe tronul Ungariei urcă Sigismund de Luxemburg (1387–1437), ca soț al Mariei, fiica lui Ludovic I. Acesta încearcă să continue politica de întărire a oraşelor, dar stabilitatea regatului de pe vremea lui Ludovic nu s-a mai refăcut. Sigismund este preocupat de mărirea granițelor regatului prin războaie de anexare. Pericolul turcesc care amenință toată Europa se concretizează curând, când turcii cuceresc în anul 1389 Serbia şi Bulgaria, în urma victoriei de la Kossovo, ajungând până la Dunăre (133).

1388

Este amintit în documente călugărul Ioan, ca rector al capelei Sf. Ecaterina (vezi anul 1235), unde exista un aşezământ al călugărilor cistercieni. Aici locuiau multe surori, obligate la diferite munci pentru călugării cistercieni, ele nefiind călugărițe (21).

Din anul 1388 avem prima mențiune documentară a Casei parohiale (vis-À-vis de intrarea sudică a viitoarei Biserici Negre). Clădirea păstrează şi astăzi părți din construcție datând din secolul al XIV-lea. În decursul secolelor, clădirea a fost amplificată şi a primit înfățişarea de astăzi (113).

La 15 decembrie, regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, confirmă privilegiul din 26 iunie 1387 şi privilegiile lui Ludovic I din 28 martie 1353 şi 28 octombrie 1364 acordate saşilor din districtul Braşov (189).

1390

Aflăm dintr-o scrisoare a regelui Sigismund către braşoveni, din 17 ianuarie, despre concurența comercială dintre oraşele Sibiu şi Braşov. La plângerea negustorilor din Sibiu, regele Sigismund confirmă dispoziția regelui Ludovic I şi interzice negustorilor din afara Transilvaniei să treacă cu marfa lor prin Braşov, spre Țara Românească, obligându-i de fapt să meargă numai prin Sibiu (127). Desigur, măsura a avut un caracter temporar.

1392

Construcția Bisericii Sfintei Maria a antrenat multă trudă omenească. O cronică a Şcheilor afirmă că în anul 1392, la construcția bisericii au participat printre mulți alții şi un grup mare de bulgari, care lucrau ca salahori (90). Aceştia ar fi provenit din peninsula balcanică, fugind de invazia turcească. Unii s-au aşezat la Râşnov, alții la Codlea, iar alții s-au aşezat alături de români în Şchei. Aceşti bulgari, explică C. Muşlea „au rămas pe loc (în Şchei) şi mai târziu s-au pierdut în mijlocul românilor“ (90). E. Mores însă, afirmă că la clădirea Bisericii Negre au lucrat numai pietrari germani, care proveneau din atelierele Strasburgului, Coloniei (Köln) şi Vienei (90).

Istoricii români au infirmat teoria încetățenită la saşi, preluată apoi de unguri şi români chiar, precum că satul Şchei ar fi fost înființat de bulgari (numele Şcheiului atribuit de saşi şi apoi de unguri în evul mediu era „Belgerey“ şi „Bolgárszék“), arătând că în anul 1399 o bulă a papei Bonifaciu pomeneşte de biserica din Şchei, „unde se închinau fugarii dinaintea turcilor, bulgari, români, armeni, greci“. Cât de bulgari erau aceşti lucrători ne explică dr. N. Pop: „În urma formării imperiului bulgaro-român al Asăneştilor, numirea de bulgar ajunsese a avea înțeles mai mult geografic decât etnic, astfel că locuitorii, care veneau de dincolo de Dunăre, se numeau bulgari. Mai târziu acest nume s-a dat şi românilor de dincolo de Carpați (din Moldova şi Muntenia)“ (90).

În fruntea Transilvaniei este instalat ca voievod Emeric Bebek (Bubek) I (1392–1393).

1394

În toamna anului 1394 are loc invazia turcească în Țara Românească. După lupta de la Rovine, deşi pericolul de transformare în paşalâc a Țării Româneşti trecuse, boierii, nemulțumiți de creşterea autorității domnitorului Mircea (1386–1418), voievodul victorios, îl recunosc ca domn pe Vlad (1394–1397), care se aşează în scaunul de la Argeş. Speriați de pericolul otoman, Mircea şi Sigismund îşi îmbunătățiseră raporturile (58). În Transilvania domneşte voievodul Francisc de Szecseny (1393–1395), care se confruntă cu numeroase răzvrătiri ale nobilimii ce îşi apără interesele față de stăpânirea atotputernică a regelui maghiar Sigismund (128).

1395

Mircea cel Bărtân

Sigismund de Luxemburg

La începutul anului, voievodul Mircea se retrage cu familia la Braşov, în Cetate. Aceasta este a doua vizită a lui Mircea la Braşov, prima fiind semnalată fără dată de cronicarul bizantin Chalcocondil (52).

În Transilvania este numit voievod căpitanul Stibor de Stiboricz (1395–1401), confident al regelui Sigismund (64).

Regele Sigismund îşi consolidează domnia şi nutreşte veleităţi de stăpânire a întregului sud-est european. Încă din anul 1394, el întreprinse o campanie militară împotriva lui Ştefan I, domnul Moldovei, care recunoscuse suzeranitatea lui Vladislav II Iagello, regele Poloniei, acesta din urmă în rivalitate cu Sigismund. La această campanie a luat parte şi un contigent din Ţara Bârsei. În februarie 1395, Sigismund se întoarce din Moldova fără succese deosebite şi poposeşte la Braşov din 18 februarie până în 11 martie.

Turcii pătrund pentru prima oară în Ţara Bârsei (eveniment datat după venirea lui Mircea în Braşov, la începutul anului 1395 şi înaintea venirii regelui) în căutarea domnitorului şi pradă tot ce întâlnesc în cale (59).

Aflat la Braşov, în 7 martie 1395, Mircea încheie cu Sigismund de Luxemburg un tratat de alianţă pentru o campanie comună împotriva turcilor (131). Istoricii români apreciază că termenii tratatului dovedesc o poziţie de egalitate a suveranilor la masa tratativelor, deşi în fapt voievodul Mircea era un domnitor alungat. Semnarea tratatului s-a făcut probabil în sediul administraţiei feudale (pe dealul Martin) din Braşovul Vechi sau în palatul lui Sigismund (în spatele hotelului ARO de astăzi). Acest palat era de fapt o „curie“ a regelui Sigismund (un sediu administrativ al bisericii catolice) în apropierea bisericii dominicane Sf. Petru şi Pavel, deşi Pavel Binder afirmă că la acea dată acest „palat“ era ruinat (20). Alţi cercetători localizează tabăra regală în zona dintre străzile actuale Mureşenilor, Sf. Ioan, Valentin Wagner şi Michael Weiss (43).

Cercetătorii braşoveni contemporani sunt de acord că sediul şi proprietatea ereditară a comiţilor (greavilor), adică a feudalilor locali din Braşov, era edificiul situat în locul casei parohiale a bisericii Sf. Martin, de pe dealul cu acelaşi nume. Nu întâmplător, apreciază P. Binder, hramul acestei biserici poartă numele sfântului Martin, în ziua (11 noiembrie) în care se percepea impozitul anual, denumit şi *censul Sânmartin* (20). În acea perioadă, Braşovul nu era încă un oraş liber. El era subordonat comitelui comitatului regal Brascho (Braşov), care astăzi se presupune că avea sediul în această casă de pe dealul Sf. Martin. De fapt, acolo era doar reşedinţa vicecomitelui, întrucât comitele era în cele mai multe cazuri şi comitele secuilor, nelocuind la Braşov (5).

Din acest an avem şi prima menţiune documentară a capelei existente pe acest deal, capelă închinată Sf. Martin, de unde şi denumirea dealului — Martinsberg. Cu ocazia şederii sale la Braşov în anul 1395, regele Sigismund donează 40 de guldeni din impozitul Sf. Martin pentru ţinerea slujbelor în capelă. Multe documente indică construcţia capelei ca fiind legată de începuturile oraşului. Biserica de pe dealul Martin a dobândit aspectul actual abia în anul 1795 (157). Regele donează în anul 1395 capelei Sf. Martin locul viran dintre actualele străzi Sf. Ioan şi M. Weiss. Pe acest teren donat se vor construi ulterior 14 imobile a căror venituri le va încasa capela Sf. Martin (61).

Aflat la Braşov, Sigismund emite 13 acte pentru oraş şi provincie prin care restabileşte toate drepturile braşovenilor de pe vremea regelui Ludovic I, adăugând şi altele noi. Regele copleşeşte formal

oraşul cu dovezi de bunăvoinţă „pentru credinţa sa şi pentru servicii neobosite“. Dintre drepturile noi amintim: dreptul de a topi şi desface ceara adusă de orice negustori, interzicerea tranzitului mărfurilor negustorilor ţărilor străine prin Braşov (127), porunceşte comitelui secuilor Ştefan de Kanizsa să nu mai îngăduie ca negustorii din Transilvania, mai ales cei din Sibiu şi Braşov, să fie supuşi la Braşov la plata vămii şi a tricesimei pentru mărfurile ce le aduc din Ţara Românească (124, 131). Sigismund oferă, de asemenea, braşovenilor o extindere a privilegiului de „etapă şi depozit“, din anul 1369, pentru mărfurile transportate spre Ţara Românească (146).

Regele îi răsplăteşte pe cei care s-au evidenţiat în mod deosebit în campania din Moldova, şi în mod special două familii, a plebanului Thomas Sander de Sancta Agatha cu rudele sale şi a urmaşilor comitelui Herbord von Zeiden (Codlea), cărora suveranul le-a acordat în mod egal stăpânirea satelor româneşti Zărneşti şi Tohan. Aceste sate aparţineau domeniului Bran, care la rândul lui era în posesia comitelui secuilor, aşa încât regele stabileşte şi o despăgubire anuală acordată comitelui de 30 de florini (133) (din care, 5 florini de aur de la Zărneşti şi 10 de la Tohan, afirmă G. Nussbächer) (108). Schimbarea de proprietate a creat un litigiu între comite şi noii proprietari, care nu se va încheia decât în secolul al XV-lea, în favoarea acestora din urmă (133).

***Biserica Sfântul Martin**, casa parohială şi cimitirul alăturat. Aşezarea din jurul Capelei Sf. Martin a luat fiinţă încă din timpul cavalerilor teutoni. Capela este atestată documentar din anul 1395, de unde şi denumirea dealului — Martinsberg. Clădirea bisericii actuale datează din anul 1795. Fotografie din anul 1886. În prim plan, canalul deschis al pârâului Spurcata, ce străbătea strada Lungă, intrând în strada de Mijloc.*

Regele întreprinde două campanii de alungare a turcilor, folosind Braşovul ca punct de plecare (133). Sigismund trece prin pasul Bran la 6 iulie, îndreptându-se spre Ţara Românească, urmărind să o elibereze de sub turci. La această campanie participă şi voievodul Transilvaniei, Stibor, în fruntea unei oaste însemnate. Mircea este reinstalat în scaunul Ţării Româneşti. După cucerirea cetăţii Turnu (Nicopoia Mică) (58), regele se întoarce după o lună la Braşov şi hotărăşte fortificarea oraşului, cu această ocazie ridicându-se şi turnul de pază pentru evitarea tirului de artilerie (52).

Expansiunea turcilor în sudul Europei îi determină pe regii maghiari la o acţiune generală de mare amploare pentru fortificarea oraşelor însemnate ale Transilvaniei. Sigismund le ordonă braşovenilor să continue fortificarea oraşului cu ziduri de piatră, dispoziţie dată probabil la sugestia lui Mircea, care cunoştea şi prevedea dezastrele unei invazii turceşti (100). Regele le porunceşte locuitorilor din aşezările înconjurătoare să sprijine lucrările de apărare a oraşului prin transportul de materiale (131).

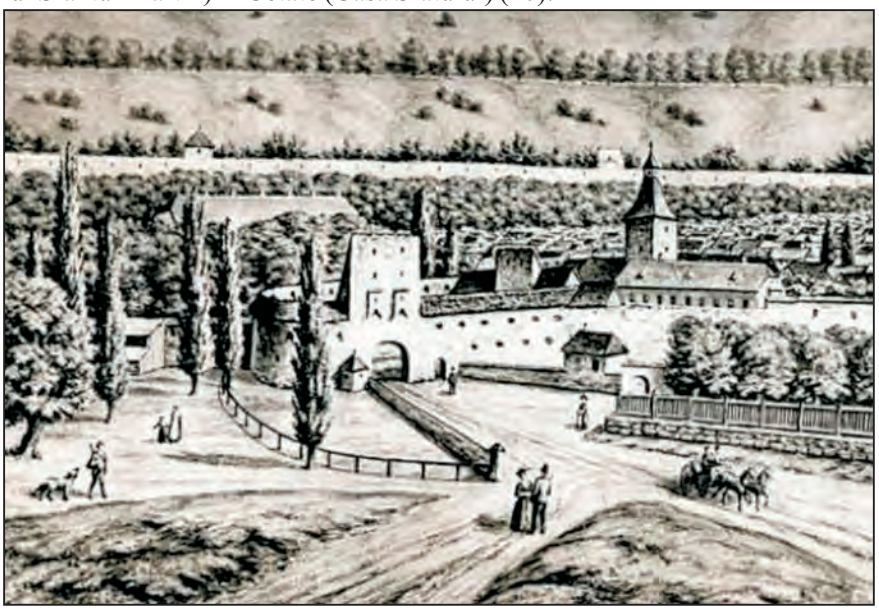
Până la construcţia fortificaţiilor, oraşul era apărat într-un prim stadiu prin întărituri cu palisade, completate cu valuri de pământ şi înconjurat numai de şanţuri de apărare. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea începe construcţia primelor incinte ale zidurilor (incinta interioară). Fortificaţia cu ziduri care înconjura cetatea era completată cu turnuri, întregind-o într-o formă poligonală şi apărând-o din orice direcţie ar fi fost atacată (100).

În secolul al XIV-lea se construiesc şi cele două porți de acces dinspre nord.

O poartă pentru accesul în Cetate a negustorilor din Țara Românească se afla la capătul de nord al străzii Mureşenilor (de astăzi). Poarta se chema în limba germană după numele străzii pe care se afla, Klostergässer Tor (poarta străzii Mănăstirii). În secolul al XIV-lea, poarta avea o construcție mai simplă, fiind prevăzută cu un turn. Poarta a devenit în secolele următoare un complex de fortificații întărit, ce se va încadra în ansamblul de ziduri şi fortificații al oraşului, cuprinzând un grup mare de clădiri, cu un bastion şi un turn cu trecere (vezi anul 1534).

Cealaltă poartă se afla la capătul străzii principale a oraşului, care i-a dat şi numele „strada Porții" (azi, strada Republicii). Poarta inițială se afla pe linia zidului interior, astăzi între Hotelul Coroana şi imobilul nr. 53, locul ei fiind marcat cu pietre albe de pavaj, cu ocazia reparațiilor străzii Republicii din anul 1977 (157). Poarta era apărată de un bastion şi dispunea de un turn de pază. În interior se afla o cuşcă din bârne, unde erau ținuți vagabonzii până la trimiterea lor în arest (61). După incendiul din anul 1519, care a distrus şi această poartă, în secolul al XVI-lea ea va fi refăcută şi se va construi un bastion în formă de potcoavă (112). Denumirea străzii Porții în limba săsească, „Purzengasse" (pronunțat Purțengase), nu provine din limba română, cum ar crede unii, nici nu are nimic cu germanul „tor", ce înseamnă „poartă", ci provine din dialectul săsesc transilvănean, deviat din latinescul „porta" sau „portica" (157), preluat din regiunea Luxemburgului, de unde proveneau primii colonişti germani (44). Datorită poziției privilegiate, pe această stradă locuiau în acele vremuri cetățenii înstăriți. Nu erau acceptați pe această stradă meseriaşii gălăgioşi (lăcătuşii, dogarii, căldărarii). Ulterior însă, strada va primi şi meseriaşi, căpătând din partea românilor numele de strada Căldărarilor, după numele multor meseriaşi căldărari care locuiau acolo (61). De la poarta de pe strada Porții începea spre est marele drum comercial către Moldova (112).

Cercetătorii apreciază că după începerea fortificațiilor oraşului şi a construcției zidului de incintă din anul 1395, s-au creat condiții pentru mutarea reşedinței administrative a oraşului din Braşovechi (zona dealului Sfântul Martin) în Cetate (Casa Sfatului) (20).

Poarta şi bastionul de pe strada Porții

1396

La 25 septembrie regatul maghiar, ce aspira la supremație în zona sud-est europeană, suferă o înfrângere severă prin pierderea bătăliei de la Nicopole cu turcii. Cruciada creştină condusă de însuşi regele maghiar Sigismund este respinsă, regele fiind obligat la un periplu pe Dunăre şi o reîntoarcere ruşinoasă pe mare prin Constantinopol, până în Dalmația.

Pe un document din anul 1396 se află însemnul sigiliului oraşului cu cea mai veche reprezentare a stemei Braşovului sub forma unei coroane, dar matricea este mai veche. Stema oraşului suferă mai multe transformări, iar din secolul al XVI-lea o regăsim sub forma coroanei cu rădăcini în mai multe variante (116).

1397

Este menționat prima dată senatorul Nycolaus „arcufex“ (făuritor de arcuri) din Braşov, considerat ca primul meseriaş din acest domeniu din oraş (132). Încă din anul 1376 sunt legiferate statutele breslelor din Sibiu, Sighişoara, Sebeş, Orăştie, printre care apare şi breasla arcarilor (arcufices) (114).

Într-un document din acest an se păstrează prima listă completă a magistratului (sfatului) oraşului Braşov. După jude (iudex) şi villic, urmează lista a 16 senatori (cives iurati). Se presupune că fiecare din cele 4 cvartale ale oraşului era reprezentat de către 4 senatori (105) (107). Competența judelui primar se extindea şi asupra comunelor Bod, Ghimbav, Hărman şi Sânpetru (43).

Regele Sigismund revine în Braşov în anii 1397 şi 1398, cu ocazia campaniilor de război din Moldova (43).

1399

O bulă papală emisă de Bonifaciu al IX-lea la 15 decembrie 1399 (de fapt o indulgență de 4 ani şi 40 de zile) relatează despre existența unei obşti mari ortodoxe, care dispune şi de o biserică proprie în oraşul Corona sau mai popular Brascho şi îndeamnă pe credincioşii catolici să-i convertească pe „schismaticii“ ortodocşi din această obşte (Şchei n.a) la religia catolică. O bulă papală emisă în anul 1235 pentru episcopul de Milcov, pentru a combate învățătura unor „pseudovlădici schismatici“, precum şi o alta din 1394 pentru episcopul catolic de Argeş pentru a limita învățătura „schismaticilor“ (infidelilor) ortodocşi dovedeşte străduaniile Vaticanului pentru răspândirea catolicismului în mediul românesc (124). În acest context, se poate presupune şi existența unui sistem educativ al populației locale româneşti din Şcheii Braşovului.

Un manuscris recent descoperit, datând din secolul al XII-lea, care cuprinde un fragment din „Omiliile lui Ioan Gură de aur“ (lucrare religioasă moralizatoare, slujind educației şcolarilor, formării conceptelor de bine, de virtute) este o dovadă certă a formei de învățătură a „şcolii de predică“, ce se practica pentru românii din Şchei, aflați sub patronajul spiritual şi material al domnilor din Moldova şi Muntenia. Cercetătorii consideră că şcoala din Şchei din acea perioadă trebuie să fi fost similară cu şcoala orăşenească catolică de la Baia Mare, menționată în anul 1388 sub conducerea „rectorului“ Teodoric, venit de la Braşov. Dovada o constituie şi faptul că, mai târziu, în memoriile adresate de românii din Şchei domnilor din Moldova sau Muntenia, ca şi autorităților, ei vorbesc de o „şcoală orăşenească“ şi de oraşul Şchei (124). Şcoli catolice existau şi în împrejurimile Braşovului; în anul 1429 sunt amintite în documente şcoli catolice în Feldioara şi Rotbav, iar în anul 1460 în Prejmer (124).

1402

După eşecul sultanului Baiazid (1389–1403) în bătălia de la Angora din anul 1402, în fața lui Timur Lenk (1336–1405), marele han al mongolilor, urmează o perioadă de linişte pentru Țările Române. Domnitorul Mircea îşi consolidează puterea, iar în Moldova, Alexandru cel Bun reuşeşte să cucerească cetățile Chilia şi Akkerman, astfel că pentru braşoveni vechile drumuri comerciale sunt asigurate (133).

1403

O nouă revoltă a marii nobilimi şi a prelaților începuse în anul 1401 împotriva regelui Sigismund, a cărui putere le afecta interesele. Aceştia reuşesc în anul 1401 să îl rețină chiar pe rege, iar în anul 1403 ei reuşesc să proclame un alt rege, Ladislau de Neapole (de Durazzo) (124). Revolta se propagă şi în Transilvania unde erau numiți voievozi Nicolae Csáki şi Nicolae Marczali (1401–1403).

Secuii se situează de partea lui Ladislau. Saşii luptă alături de regele Sigismund, având în continuare sprijinul acestuia împotriva comitelui secuiesc (133). Revolta este înăbuşită, Sigismund îşi învinge adversarii, care nu şi-au putut coordona acțiunile într-un front comun. Braşovenii l-au

sprijinit în permanență pe rege, atât în timpul acțiunilor sale în Țara Românească, cât și în timpul tulburărilor interne. Drept recompensă, regele ia apărarea orașului împotriva tendințelor noi de extindere ale comitelui secuilor şi va învesti locuitorii cu noi titluri (133).

În Transilvania are loc, ca şi în Europa, o „criză agrară“ de supraproducție de produse agricole, generând o sărăcire a populației sătești şi a micii nobilimi de la țară. Veniturile populației urbane au crescut disproporționat față de cele rurale prin practicarea unor prețuri mari pentru produsele meşteşugăreşti şi prin evoluția comerțului. Are loc o deplasare a raportului de forțe între oraş şi sat. În Transilvania aceasta a dus la eliminarea comiților cu caracter ereditar şi a nobilimii de la țară, iar în Țara Bârsei la eliminarea comiților din conducerea corporațiilor regionale săseşti. Din acest moment „posesia feudală a pământului, baza existenței vechilor generații, a fost depăşită de comerțul înfloritor din oraşe“, afirmă M. Philippi (133).

1404

Regele Sigismund face o nouă donație, dăruind posesia Budila, aparținând domeniului Bran, lui Blasius, „dictus Zekel“ (Szekely), fiul lui Paul de Ghidfalău (108). Satul acesta, ca şi Tohanul şi Zărneştiul, aparținuse unor feudali particulari, dar fusese donat de regele Ludovic I sau Sigismund cetății Bran (108).

Voievodul Transilvaniei, Iacob Lackfi de Santău, donează la 6 decembrie satele nelocuite Komlos (Hopsiwen) şi Satul Nou (Newdorf), situate lângă cetatea şi târgul Hălchiu (Heltwen), cu scutiri de dări, judelui Braşovului, Johannes Sydenswancz şi lui Antonius Sander, cetățean din Braşov (189).

1406

Ca o recunoaştere a relațiilor bune în lupta comună împotriva turcilor (coaliția între Ungaria, Serbia, Bosnia şi Țara Românească din anul 1403, victorioasă în câteva rânduri împotriva turcilor) Sigismund, regele Ungariei, dăruieşte cetatea Bran voievodului Țării Româneşti, Mircea, probabil în urma întâlnirii de la Severin. Un document emis la Sibiu în anul 1412 atestă stăpânirea Țării Româneşti asupra cetății Bran. Aceasta determină mutarea vămii de la Bran la Braşov. Mircea schimbă castelanul cu un pârcălab (23).

Voievozi ai Transilvaniei sunt Ioan Tamasi şi Iakob Lackfi (1403–1409).

1408

La cererea unor cetățeni din Braşov, Râşnov şi Feldioara, regele Sigismund acordă districtului Braşov (Brassouiensis) la 29 decembrie privilegiul privind libertatea comerțului cu postavuri în Transilvania (189).

1412

Voievodul Transilvaniei Ştibor de Stiboricz (a doua oară 1410–1414), deseori implicat în luptele de tron ale țărilor româneşti, în cele două domnii, sprijină comerțul cu aceste țări.

La 7 septembrie, la ordinul regelui Sigismund, Ştibor, aflat la Braşov, confirmă rânduielile şi „statorniciile vamale“ privitoare la comerțul braşovenilor cu Țara Românească, inclusiv pe cele acordate mai demult de domnitorii munteni (el se referă la vămile din Brăila, Târgşor şi Târgovişte), menționând plățile în moneda munteană ducat, monedă care circula şi în Țara Bârsei. În documentul emis sunt menționate numai mărfurile pentru care se lua vamă, care sunt aduse sau scoase atât din Țara Românească, cât şi din districtul Braşovului (pentru restul mărfurilor nu se lua vamă): postav din oraşele Europei, mied, vin, ceară, mirodenii, bumbac, păr de capră, animale şi piei de cerb, peşte, brânză (127).

La 18 septembrie, din Sibiu, Ştibor dă ordin de interzicere a vămii de la Braşov (care se mutase de la Bran) pentru negustorii din Moldova, vama luându-se numai pentru acei care vin din Țara Românească (125). Din anul 1412 până în anul 1419[5], cetatea Bran este menționată într-un document al voievodului Transilvaniei ca fiind „în alte mâini“, ea trecând de fapt în stăpânirea lui Mircea cel Bătrân, domnul Țării Româneşti. În timpul stăpânirii cetății Bran, Mircea cel Bătrân a înființat pe lângă cetate o vamă, unde se încasa de la „călărețul care trece pe la Turciu (Bran) 3 bani, iar de la pedestru 1 ban“ (108).

5 Unii cercetători braşoveni, precum G. Nussbächer, T. Haşdeu, consideră că cetatea Bran se va afla şi după anul 1418 până în anul 1424, cu intermitențe, în stăpânirea domnilor munteni.

Dintr-un document din anul 1412 despre aşa numitul comerț cu „funtul şi cotul“[6] aflăm că negustorii braşoveni aprovizionau cu mărfuri nu numai Braşovul, ci întreaga Transilvanie. „Postavul, pânza, barhetul şi alte mărfuri se vând cu cotul, vin, miere şi altele se vând obişnuit cu ulciorul, ceara şi alte mărfuri, cântărite şi măsurate“. Negustorii braşoveni au intrat în concurență cu ceilalți negustori ardeleni, iscându-se în mod deosebit un conflict cu oraşul Sibiu, care se va extinde pe întreaga durată a secolului al XV-lea. În această dispută au fost implicați constant voievozii transilvăneni, precum şi regii Ungariei, dovedind că acest gen de comerț avea importanță în viața economică a acestor oraşe (5).

Dependența braşovenilor de comitele de Braşov devine tot mai mică. În anul 1412 se foloseşte pentru ultima dată termenul comite de Braşov şi se vorbeşte de provincia Braşov, (uniunea autonomă a Braşovului şi a celor 13 sate săseşti libere), iar localitățile nesăseşti vor aparține de comitatul Alba. Funcțiile rămase ale comitelui de Braşov (jurisdicția crimelor din Braşov, suveranitatea cetăților regeşti, taxe regale şi vămi) sunt preluate de comitele secuilor, dar vor fi exercitate de castelanul de la Bran (133).

1413

La 6 august, la cererea pârgarilor braşoveni, voievodul Țării Româneşti Mircea reînnoieşte tratatul de comerț încheiat de predecesorii săi, stabilind taxe vamale pentru fiecare obiect de import şi export. Tratatul e încheiat la Câmpulung cu reprezentanții Braşovului, Valentinus „judex Brassoviensis“, Martinus şi Crusius „seniores de villa Rosarum“ (Râşnov), având drept martori pe banul Radu şi jupanii Andriaş, Radu, Şerban, Stoica şi Badea. Mircea întăreşte învoielile „pentru vamă, prin târgurile din țară şi pe drumul Braşovului până la Brăila“. Braşovenii desfăceau animale, ceară, mied, piei, peşte, brânză, postavuri, vilar (catifea) din Ipriu (Ypres-Belgia), Luvia (Louvain-Belgia), Colonia (Köln) şi din Cehia, precum şi mărfuri ce vin de peste mări. Vama de la Bran (Turciu,Törcs, Törzburg) se plătea fie în ducați de argint (monede bătute de Mircea), perperi (sau fertuni, care reprezentau ¼ din florinul unguresc), bani (monedă măruntă ungurească: 100–300 bani = 1 florin), sau produse. În tratat se spune că orice nedreptate legată de vamă făcută de boierii „domniei mele“ va fi răsplătită cu „mare rău şi urgie“ din partea domnitorului (23). Documentul pune în evidență caracterul comerțului dintre Braşov şi Țara Românească, care evoluează de la faza de tranzit, la un comerț activ de mărfuri între ambele țări (133).

Reprezentantul Braşovului la semnarea tratatului, Valentinus, este comitele Valentin Gotfard, persoană marcantă a oraşului. El aparținea unei familii nobiliare din Braşov, fiind, se pare, fiul fostului vicecomite regal. Mare proprietar, el va deține mulți ani funcția de jude al oraşului, tratând totodată cu domnitorii români acordarea de importante privilegii comerciale pentru oraş (vezi anii 1424 şi 1427) (5).

În anul 1413 apare prima mențiune documentară despre existența unor spitale la Braşov. Este vorba de donația unei sume de bani (27 de florini), a plebanului Mychael von Weidenbach (Ghimbav) şi a soției sale Margareta către biserică, săracii şi leproşii din Corona, Râşnov, Codlea şi Feldioara şi spitalului săracilor din Braşov. Cercetătorii consideră că aceste forme organizate de ajutorare şi îngrijire a bolnavilor şi săracilor existau cu mult înainte de această primă consemnare, reprezentând chiar una din misiunile Ordinului Cavalerilor Teutoni sosiți în Țara Bârsei.

Spitalul de leproşi era situat în afara perimetrului cetății, în cartierul Blumăna, lângă o capelă închinată sfintei Barbara, pe a cărei fundație s-a construit în secolul al XVIII-lea biserica evanghelică (str. C. Cantacuzino, nr. 2) ce există şi astăzi. E. Jekelius consideră că spitalul a fost construit încă din secolul al XIV-lea sau chiar al XIII-lea, când lepra s-a extins cu ocazia cruciadelor în toată Europa, făcând victime şi aici în Țara Bârsei. Se pare că ulterior spitalul a devenit un azil pentru oamenii săraci, care nu puteau munci. Strada pe care se afla imobilul purta numele „Seichesgasse“ sau „Seuchgasse“ (strada Azilului) în secolul al XIX-lea, apoi Bahnstrasse (strada Trenului) şi în prezent Iuliu Maniu (132). În anul 1520, spitalul era numit în documente *circa leprosos* sau *terra leprosorum*, apoi *Seuchhof* (61).

6 Unități de măsură folosite în evul mediu; 1funt (pfund) ≅ 0,5 kg; 1cot ≅ 0,6 m.

Spitalul Sf. Anton *(înainte de 1908), situat pe strada (de azi) Postăvarului.*

Al doilea spital, al săracilor, care servea pentru internarea „săracilor, veneticilor, infirmilor şi a schilozilor“ se afla în interiorul zidurilor oraşului, la capătul din jos al străzii Spitalului, care şi-a luat numele după acesta (astăzi, str. Postăvarului), lângă o capelă. Clădirea se afla pe colţul dintre străzile Postăvarului şi strada Politehnicii de astăzi. Capela şi spitalul erau ctitorii închinate Sf. Antoniu şi erau construite în secolul al XIV-lea (61). Lângă capelă s-a construit şi un mic cimitir. Cea mai veche referire documentară despre spital provine de la regele Sigismund (1387–1437), care a dispus ca în fiecare an să se rețină din impozit câte două mărci de argint „pro pauperibus in hospitali degentibus“ (pentru săracii care trăiau în spital). În anul 1413, plebanul Mychael von Weidenbach dăruieşte 1 florin pentru acest spital. Spitalul a ars în anul 1689, s-a reconstruit, a ars în anul 1718, s-a reconstruit din nou şi s-a menținut până în anul 1908, când a fost demolat. Din documente reiese că în anul 1857 au fost îngrijite la acest spital 8 femei. După mijlocul secolului al XIX-lea, spitalul nu mai corespundea destinației inițiale (61).

Din documentele secolului al XVI-lea aflăm că acest spital obținea venituri din arendarea unor averi astfel: 2 mori în cartierul Şchei, o livadă mare, terenuri arabile şi vii în localitatea Meschen (dorf), astfel încât administrația spitalelor făcea chiar negoț cu vinuri.

Conducerea spitalelor se afla în mâna a doi administratori (vitricus ad leprosos, viticus in hospitale), cei doi beneficiind de scutire de impozit, fiind funcționari publici, rezultând că spitalele erau subordonate consiliului orăşenesc (133).

Lângă spitalul şi capela Sf. Antoniu se construieşte în acest secol şi „baia de jos“ a oraşului (balnea inferior), ştiut fiind că mai exista o baie lângă Curtea Ecaterinei. Această baie se afla pe strada Hinter der Mauer (azi, str. Politehnicii), între strada Porții şi strada Spitalului (azi, str. Postăvarului), aproximativ pe locul hotelului Coroana de astăzi (61).

La 19 mai, Thomas şi Anthonius Sander din Braşov (Corona) donează o jumătate din posesiunile Tohan (Thucha) şi Zărneşti (Zirma) bisericii Sf. Maria din Braşov, pentru ținerea unor slujbe religioase şi pentru construirea bisericii. Donația este confirmată în anul 1416 de voievodul Nicolae Czaki şi comitele secuilor Michael de Nadasd (189).

1415

Printr-o scrisoare datată între anii 1415 şi 1418, Mihail, coregent şi fiu al voievodului Mircea, porunceşte slugilor de la cetatea Dâmboviţei şi vameşilor de la Rucăr şi Bran să nu îi supere pe negustorii braşoveni şi să nu le ia vamă mai mult decât este hotărât de mai înainte, ameninţând că îi va pedepsi aspru pe cei vinovaţi de nerespectarea dispoziţiei.

Într-un alt document din aceeaşi perioadă, Mihail îşi protejează compatrioţii care au relaţii cu braşovenii. El porunceşte braşovenilor şi râşnovenilor să permită oricărui locuitor din Ţara Românească să-şi încaseze datoriile restante de la braşoveni, interzicând zălogirea de mărfuri şi persoane: „oricine ar încerca să-i supere, măcar cu un fir de păr, va pieri de mâna părintelui domniei mele şi a domniei mele“(23).

În acest an este numit pentru a doua oară ca voievod al Transilvaniei Nicolae (Miklos) Csaki (1415–1426), care însă nu se implică în guvernare, prezenţa lui în teritoriu nefiind semnalată; în locul său va guverna vicevoievodul Lóránd Váraskeszi Lépes, asistat de fratele său, episcopul György. Transilvania cunoaşte o perioadă critică în lipsa unei autorităţi veritabile pentru asigurarea ordinii juridice şi pentru apărarea graniţelor (64).

1416

În acest an este atestat documentar Bastionul Funarilor sau Frânghierilor (Seilerbastei), situat în faţa zidurilor cetăţii spre Tâmpa, unde posibilităţile de atac erau mai reduse. Bastionul a fost conceput în formă hexagonală. Conform strategiei de apărare a evului mediu din vestul Europei, în secolul al XV-lea încep să se construiască în Transilvania bastioane, pentru a întări capacitatea de apărare a cetăţilor, în condiţiile folosirii mai intense a armelor de foc. Acestea erau amplasate în afara zidurilor, în puncte strategice şi aveau forme diferite. Bastioanele erau încredinţate breslelor de meseriaşi pentru deservire în caz de atac, dar şi pentru întreţinere în timp de pace. Bastioanele au preluat numele acestor bresle. Construcţia de ziduri şi bastioane a cetăţilor transilvane face parte din strategia de apărare dispusă de regii maghiari (începând cu Sigismund) în faţa invaziei otomane. Înainte de construcţia zidurilor de piatră, oraşul era înconjurat cu şanţuri de apărare cu apă, palisade şi turnuri pentru observaţie. Cercetătorii au ajuns la concluzia că la începutul secolului al XV-lea, prima centură de zid a cetăţii Braşovului era terminată. Lucrările de dezvoltare a fortificaţiilor continuă; cetatea Braşovului capătă aspectul de şantier. Locuitorii din Bod, Sânpetru, Ghimbav au transportat piatră şi nisip din albiile râurilor şi roca muntelui. La începutul secolului al XVI-lea, cetatea dispunea de două şi, în unele locuri, de trei centuri de ziduri, bastioane şi turnuri, valuri de pământ şi canale cu apă. Braşovul devenise atunci cea mai puternică cetate din Transilvania (131).

Bastionul Funarilor *(fotografie din anul 1893)*

1419

Cetatea Bran a fost restituită regelui Sigismund de către Mihail, fiul domnitorului Mircea cel Bătrân. Sigismund a încredinţat-o comiţilor secuilor, cărora le-a interzis să perceapă de la negustorii braşoveni vamă „silnică şi neobişnuită, păstrându-i pe orăşeni (braşoveni) în amintitele lor libertăţi“, aşa cum reiese din scrisoarea regelui către comitele secuilor, Mihail, din 7 iunie (127). Cu toată această scutire, urmată de alta în 1428, braşovenii sunt stânjeniţi prin diferite şicane la tranzitarea

produselor, întrucât cetatea Bran, care lua vama, era proprietatea regelui şi urmărea obținerea de taxe cât mai mari pentru vistieria regatului. Braşovul ar fi dorit să stăpânească cetatea Bran, socotind că le revine acest drept, întrucât ei au construit-o. Braşovenii considerau că ei ar fi trebuit să încaseze taxa vamală şi tot ei să stăpânească satele domeniului, care se găseau pe pământul crăiesc (52). Castelanii sunt numiți de-acum înainte de comitele secuilor şi ei trebuiau să supravegheze trecătoarea şi ținutul dintre munții Bucegi şi Piatra Craiului prin intermediul braşovenilor, care aveau obligația de a ține iscoade peste munți şi să urmărească mişcările turcilor (148).

La 27 noiembrie, la rugămintea lui Symon din Braşov, regele Sigismund porunceşte comunităților satelor Ghimbav (Wydenbach), Sânpetru (Petersberg), Hărman (Honychperg) şi Bod (Bothfalua), să participe prin cărăuşie la întărirea fortificațiilor oraşului Braşov (189).

În anul 1419 apare pentru prima dată menționată în documente funcția de notar al oraşului Braşov, pe lângă funcțiile de jude primar, villic şi senator. Se apreciază însă că această funcție a existat cu mult timp înainte (106).

Mihai I, domnitor acum al Țării Româneşti (1418–1420), reuşeşte în anul 1419, cu ajutorul lui Sigismund să îi alunge pe turci, care ocupaseră țara în ianuarie 1418, după moartea lui Mircea.

DEZVOLTAREA MEŞTEŞUGURILOR ŞI A BRESLELOR

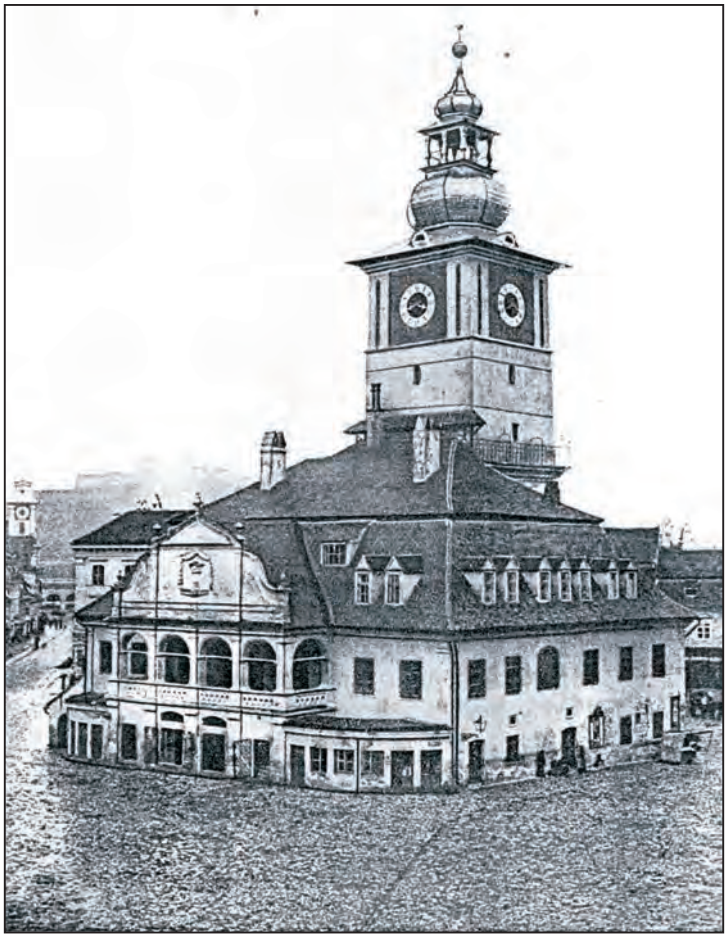
1420

Turcii revin în anul 1420 în Ţara Românească cu puteri mărite, aducând un nou pretendent la tronul ţării, pe Dan al II-lea, un alt fiu al lui Mircea. „Cu tot sprijinul unguresc ce-i veni din Ardeal, Mihai fu bătut şi ucis de Dan, care chemase în ajutor şi pe turcii dunăreni“, relatează N. Iorga (58). Turcii intră în Transilvania în septembrie 1420, pe la Haţeg şi învinge trupele ardelene. În luptă este rănit şi voievodul Transilvaniei, Miklós (Nicolae) Csáky. Comuna Orăştie este distrusă şi locuitorii, luaţi prizonieri (133).

Regele Sigismund, aflat în Boemia, în mijlocul luptelor husite, intuind invazia otomană asupra Braşovului, dispune insistent, printr-o scrisoare către judele şi sfatul Braşovului, terminarea zidurilor şi turnurilor din jurul Braşovului „fără a se teme de oboseală şi veghe“, precum şi dotarea cu armele necesare. Regele ordonă comunelor Ghimbav, Sânpetru, Hărman şi Bod să îi sprijine pe braşoveni în această acţiune, astfel ca, în caz de urgenţă, să găsească refugiu în oraş (133). De remarcat că oraşul Braşov, deşi deţinea încă din anul 1377 o poziţie hegemonică în Ţara Bârsei (recunoscută de Ludovic I), forma împreună cu celelalte sate libere o unitate administrativă, în care reprezentanţii comunelor aveau un drept de participare la decizii. Această participare la decizii se întrerupe după mijlocul secolului al XV-lea (117, 133).

În Braşov, breslele meşteşugăreşti prosperă, cetatea îşi măreşte perimetrul. Turnul de pază aflat în locul Casei Sfatului de astăzi, ce se găsea în secolul trecut în afara cetăţii, se află acum în interior. Întrucât negoţul şi cerinţa de piei crude erau mari, meşterii blănari şi-au construit o odaie încă din secolul trecut, alături de turn. Ulterior, sub odaia blănarilor s-a săpat şi un beci. Odaia a devenit proprietatea şi sediul breslei cojocarilor (blănarilor). În anul 1420 se hotărăşte ca acestei clădiri să i se adauge un etaj pentru şedinţele sfatului şi pentru procese. Astfel, la 23 decembrie 1420 se consemnează actul de naştere a edificiului public „Casa Sfatului“ (Rathaus) de mai târziu. Documentul a fost emis de Adunarea districtului Ţării Bârsei, din care făceau parte magistratul (Sfatul) oraşului Braşov, în frunte cu judele primar Nicolaus Wiroch şi vilicul Stephanus Fuelen, juzii târgurilor Feldioara, Codlea, Râşnov, Prejmer, precum şi reprezentanţii celorlalte nouă comune ale „Provinciei Ţara Bârsei“. La cererea Adunării districtului, breasla blănarilor îngăduie acesteia să-şi construiască deasupra bolţii de vânzare a breslei o cameră (stuba) „pentru a face dreptate fiecăruia“ şi, în schimb, oraşul se obligă să recunoască în continuare dreptul de proprietate al breslei blănarilor (4). Această cameră a fost nucleul Casei Sfatului de mai târziu (106). Când Sfatul nu ţinea şedinţe, sala servea drept spaţiu de vânzare pentru mărfuri fine şi scumpe, pânzeturi, mătăsuri, podoabe, care nu se puteau vinde afară, în dughene improvizate sau căruţe-platformă. Lângă această sală se pare că se afla şi cântarul obştii şi tot acolo locuia judele pieţei cu slujitorii lui (61).

Construcţia propriu-zisă a Casei Sfatului a început mai târziu, din cauza invaziei otomane ce a avut loc în anul 1421 şi care a afectat puternic oraşul (112). Ulterior, prin intervenţii succesive, clădirea a căpătat proporţii, construcţia purtând stilul Renaşterii târzii şi al barocului transilvănean. Clădirea va deveni sediul forului administrativ (Sfatul), judecătoresc (Magistratul) şi al şedinţelor Consiliului Comunal.

Casa Sfatului (Rathaus) — *Primăria oraşului. Turnul actual de 58 de metri este ridicat între anii 1525–1528. Fotografia redă Casa Sfatului între anii 1778–1910. Loggia în stilul renaşterii, care se vede în fotografie, este adăugată în anul 1774, iar turnul este modificat în anul 1910.*

Până la acea dată, nucleul rezidenţial feudal şi sediul dregătorului feudal, care deţinea şi funcţia juridică, se afla pe dealul Sf. Martin, unde exista o casă cu două etaje, pe locul actualei case parohiale.

După anul 1420, Casa Sfatului aflată pe locul ei de astăzi va deveni sediul primirilor solemne ale oraşului, expresia edilitară a puterii locale şi a provinciei (20). Clădirea se va impune în peisajul Braşovului atât prin funcţionalitate, frumuseţea proporţiilor, cât şi prin poziţia sa centrală, dominând piaţa cetăţii (100).

Din documentul de înfiinţare a Casei Sfatului reiese că piaţa braşoveană (pe locul actualei Pieţe a Sfatului) avea încă de pe atunci acelaşi perimetru (99). La parterul imobilului rămâne proprietară breasla cojocarilor, până în anul 1872, când breslele sunt desfiinţate (131).

Ce erau breslele?

Erau organizaţii ale meseriaşilor din aceeaşi branşă, care aveau drept scop reglementarea producţiei pentru împiedecarea concurenţei, stabilirea unor salarizări unitare, păzirea drepturilor economice şi politice împotriva nobilimii, a negustorilor, a conducerii voievodale, pentru apărarea intereselor comune în vederea procurării de materii prime şi desfacerii produselor. Ulterior, ele au stabilit între ele un sistem de relaţii, definind şi locul fiecărui individ în structura societăţii urbane (187). În Transilvania, breslele au pătruns odată cu venirea coloniştilor germani, având mai târziu o organizare similară cu cele din Europa Centrală, fiind răspândite îndeosebi în centrele urbane şi rurale săseşti. Ulterior, această formă de producţie meşteşugărească s-a răspândit şi la populaţia românească. De multe ori în oraş, în acelaşi domeniu, erau mai multe bresle. Ele aveau un caracter exclusivist, de castă, fiind interzis accesul străinilor. Nici maghiarii care stăpâneau politic Transilvania nu aveau acces în breslele din oraşele săseşti, iar despre români nici nu putea fi vorba. Numele breslelor în germana timpului era „czeh“(ulterior zunft), preluat de românii care, înfiinţând organizaţii similare în Transilvania, le-au denumit „ţehiuri“. În ţările române de peste Carpaţi, breslele au apărut mai târziu, în secolul al XVI-lea, numele lor derivând din cuvântul slav „bratisvo“ — frăţie. Primul registru de breaslă în Braşov este atestat documentar în anul 1408, deşi prezenţa meşteşugarilor este cunoscută din secolul al XIV-lea (187). Cele mai vechi documente atestând existenţa breslelor din Braşov sunt din anii:

Domeniul vestimentar: 1420 — cojocari; 1444 — ţesători de postav; 1446 — funari sau frânghieri; 1453 — cizmari şi pantofari; 1478 — pielari, tăbăcari;1498 — mănuşari.

Domeniul prelucrării metalelor: 1478 — fierari; 1549 — lăcătuşi; 1511 — aurari, argintari; 1554 — arămari; 1555 — cositorari; 1573 — făcători de cuie.

Domeniul armelor: 1480 — armurieri; 1536 — săbieri; 1536 — scutieri şi săgetători;
Alte domenii: 1512 — butnari sau dogari; 1528 — rotari sau căruţaşi; 1536 — strungari în lemn; 1496 — sticlari; 1564 — olari; 1478 — zidari 1572 — dulgheri; 1550 — bărbieri.

Între anii 1420–1580, în perioada evului mediu dezvoltat, în Braşov şi împrejurimi erau cunoscute 30 de ramuri de meşteşuguri (4).

Breslele redactau statute de organizare, care erau recunoscute şi aprobate de meşterii breslelor. Cele mai vechi statute păstrate în arhivele braşovene datează de la începutul secolului al XV-lea. Mai târziu, breslele au cerut protecţia autorităţilor orăşeneşti, statutele lor fiind confirmate de acestea. În fruntea breslelor erau 2 starosti sau „czechmeister“ — „cel tânăr“ şi „cel bătrân“. Conducătorii răspundeau de respectarea strictă a statutelor, păstrau sigiliul, convocau şi prezidau adunările şi răspundeau de averea breslei (ţehiului). Cea mai importantă adunare a breslei era cea anuală, ţinută în prima săptămână după Crăciun. Membru în breaslă putea fi orice meşteşugar, care deţinea un atelier propriu şi era aprobat de conducere; el devenea meşter după 4 ani de ucenicie grea şi după alţi 2 ani de călfie, la terminarea cărora urma o probă practică numită „meisterstuck“, executată în faţa meşterilor bătrâni. După aceasta calfa primea un „manafest“ — diploma de meşter. Calfa (în româneşte din turcescul „kalfa“, în germană „Gesellen“) era lucrătorul calificat, care după o perioadă de ucenicie, trebuia să mai lucreze o perioadă de timp în cadrul breslelor, la patronul său, pentru o leafă mică. Meşterii erau supuşi ţechmeşterului, îi datorau ascultare şi erau obligaţi să-şi achite taxa săptămânală, ce se strângea în lada breslei. Calfele plăteau o taxă de 5 ori mai mare decât meşterii. În lada breslei se mai păstrau statutele şi privilegiile breslei.

Lada breslei rotarilor *(din anul 1805, purtând stema imperiului habsburgic)*

Statut de breaslă *din anul 1589*

Când se aduna breasla, în faţa lăzii deschise se făcea primirea ucenicilor sau consfinţirea titlurilor de calfă, se citeau statutele şi privilegiile şi se verificau de către casier registrele păstrate în lada cu evidenţa contabilă (102).

Organizarea sistematică a acestor bresle, care rezultă din analiza statutelor, dovedeşte importanţa rolului lor economic în societate, prezentând totodată şi relaţiile sociale din structura urbană. Starostii se îngrijeau de bunurile imobile ale breslelor (bastioane, turnuri, zwinger, iazuri, terenuri). Breslele îndeplineau şi o funcţie militară, încredinţată de oraş prin apărarea obiectivelor desemnate ale cetăţii, asigurarea cu alimente, armament şi întreţinerea lor. Relaţiile breslelor cu biserica erau strânse; breasla era şi o comunitate religioasă, în care moravurile şi educaţia (inclusiv pedepsele) se împleteau cu normele promovate de biserică (187).

Statutele prevedeau condiţiile de primire a ucenicilor, durata uceniciei, disciplina calfelor, cerinţe de calitate, amenzi disciplinare aplicate de un inspector al breslei, protecţia materialelor intrate şi scoase din breaslă, interdicţii de lucru pentru meseriaşii neînregimentaţi breslei. În statute figurau prevederi care limitau numărul muncitorilor pe care putea să-i folosească un singur meşter, lucru ce mai târziu a devenit o piedică pentru trecerea la un sistem mai productiv, la formele de producţie capitaliste.

Statutul prevedea şi condiţii sociale de primire în breaslă — „străinii nu vor intra în breaslă decât dacă sunt născuţi legitimi“ sau „nimeni să nu lucreze pentru el însuşi dacă nu e însurat“, dovedind interesul pentru întărirea comunităţii. Unele condiţii dovedeau interesul pentru calitatea produselor, pentru prestigiul breslei, pentru spiritul de ordine, ca şi pentru păstrarea unui climat social sănătos. Dintre aceste condiţii (reguli de funcţionare) amintim: interzicerea folosirii materialelor vechi printre cele noi, obligaţia respectării condiţiilor cerute de inspector, respectarea programului de lucru (între orele 4–18), interzicerea accesului în breaslă a celor neînsuraţi, acordarea dreptului văduvelor de a lucra în locul soţului decedat, obligaţia menţinerii unui comportament civilizat (acordarea salutului, pedepse pentru ridicarea vocii, interzicerea băuturilor alcoolice), obligaţia de a premia pe cel mai bun ucenic, interzicerea de a atrage clienţi de la un alt meşter, interzicerea vânzării de produse fără a fi marcate cu stema oraşului, stabilirea unor inspectori care verificau prin sondaj calitatea şi ardeau produsele necorespunzătoare şi, nu în ultimul rând, pedepse aspre mergând până la tăierea mâinilor pentru cei ce nu respectau regulile. Multe reguli de funcţionare, desigur adaptate şi prelucrate corespunzător, se regăsesc şi astăzi în regulamentele de funcţionare ale oricărei entităţi industriale.

Unele privilegii şi prerogative cuprinse în statutele breslelor erau abuzuri îndreptate împotriva altor producători din afara breslei, de alte naţionalităţi, în special români, în spiritul poziţiei de superioritate pe care şi-o asuma naţiunea săsească din Transilvania, îndeosebi în domeniul producţiei manufacturiere, unde deţinea monopolul. Mulţi voievozi, guvernatori, regi şi chiar împăraţi de mai târziu au încercat să corecteze aceste tendinţe şovine, prin acte de cancelarie, care permiteau şi altor naţionalităţi accesul, ca ucenici sau meşteri în bresle, dispoziţii care însă nu au fost aplicate de magistratul săsesc sau au fost aplicate doar formal sau amânate. Explicaţia difuzată prin documentele de mai târziu de personalităţi săseşti, cum că „ei, saşii, ar avea dragoste şi înclinare mai mare pentru industrie decât celelalte naţiuni“, reprezenta o formula de păstrare a decalajului economic şi a prosperităţii câştigate prin muncă şi tenacitate, dar şi prin privilegii acordate de regii maghiari. Teama de asimilare în marea masă a românilor şi de pierdere a poziţiei de superioritate în plan social şi economic a constituit o permanentă preocupare a celor care au condus naţiunea săsească din Transilvania istorică.

BRAŞOVUL ŞI ŢĂRILE ROMÂNE ÎN FAŢA DUŞMANULUI OTOMAN

1421

În anul 1420, turcii supun Țara Românească la o puternică ofensivă. În cursul luptelor, voievodul Mihai este ucis. Turcii îl instalează în Țara Românească pe Dan al II-lea (1420–1421). Din motive rămase necunoscute, tronul Țării Româneşti este ocupat în anul 1421, pentru o perioadă, de Radu al II-lea Praznaglava (martie–noiembrie 1421). Cete de pradă turceşti invadează Ardealul în anul 1421 (58).

În data de 3 aprilie 1421, turcii intră în Țara Bârsei prin pasul Bran, învingând trupele ce li se împotrivesc, distrugând pentru prima dată Braşovul şi comunele alăturate. Oastea celor Şapte Scaune săseşti şi a secuilor, adunată în mare grabă, a fost zdrobită. Invazia turcească este marcată pe o inscripție murală din Braşov. Zidurile de apărare ale cetății se pare că nu erau terminate. O parte din locuitori, cei tineri mai ales, a reuşit să se refugieze în cetatea de pe Tâmpa, cei rămaşi au fost luați prizonieri (132). Cetatea de pe dealul Sprenghi (Gesprengberg) a fost luată cu asalt de turci şi distrusă până în temelii. Această mică cetate (aproximativ 700 mp) fusese construită în secolul al XIV-lea pentru protecția aşezării din Bartolomeu, peste o cetate de pământ mai veche. Ruinele acestei cetăți au dispărut cu ocazia unor săpături din anii 1954–1960 de pe dealul Şprenghi (157). Nicolaus Weyrauch (Wiroch), judele Braşovului, şi consilierii, care se refugiaseră în această cetate, au căzut prizonieri (181). Din comunele alăturate (Hărman, Sânpetru, Bod, Hălchiu, Ghimbav şi Vulcan) sute de oameni au ajuns în robie. Satele au fost incendiate, iar bisericile distruse. Se pare că şi construcția bisericii Sfânta Maria din Braşov ce se afla în plină desfăşurare a fost distrusă, lucrul putând fi reluat după decenii (o scrisoare a papei Martin al V-lea, din 14 decembrie 1412, menționează despre acest fapt) (15). Oraşul a fost distrus în mare parte (157).

După plecarea turcilor, braşovenii încep reconstruirea oraşului; locuințele fiind în general confecționate din lemn, refacerea acestora se desfăşoară cu repeziciune. Între timp, consiliul orăşenesc este răscumpărat de la turci şi se întoarce în oraş; unele comune pustiite au fost din nou colonizate (populate) (133). Pentru accelerarea reconstrucției şi terminarea zidurilor Braşovului, regele Sigismund îi scuteşte pe braşoveni şi pe locuitorii comunelor afectate de plata impozitului (Martinzins — impozitul plătit în 11 noiembrie, ziua sfântului Martin) timp de 10 ani (181).

Bastionul Țesătorilor *(exterior şi interior)*

Braşovenii încep construcția Bastionului Țesătorilor (existent şi astăzi), care durează până în anul 1436. Construcția se va mări în 1570–1573 şi se va reface în anul 1750. Bastionul este amenajat astăzi ca muzeu al burgului, fiind o construcție amplă (o suprafață de 1.616 mp, prevăzută cu ziduri groase de 3 metri), unică în țară; se remarcă prin galeriile suprapuse din interior, care permiteau apărătorilor accesul la diferite puncte şi niveluri ale zidurilor (131).

Noul domn al Țării Româneşti, instaurat în martie 1421 cu sprijin turcesc, Radu al II-lea Praznaglava, un alt fiu al lui Mircea, încheie după câteva luni de la înscăunare, la 17 mai 1421, un tratat de pace cu braşovenii şi cu Țara Bârsei, făgăduindu-şi unii altora ajutor reciproc şi libertate deplină de comerț în țările lor: „să fim o singură țară cu țara domniei mele“. La 21 noiembrie 1421, acelaşi Radu Praznaglava, la cererea pârgarilor braşoveni, veniți în acest scop la Târgovişte, reînnoieşte tratatul de comerț încheiat de strămoşii săi cu braşovenii, stabilind taxele de vamă prin târguri şi pe drumul Braşovului până la Brăila (produsele şi taxele sunt aproape identice cu cele din tratatul cu domnitorul Mircea) (23).

1422

Prin privilegiul din 5 iunie, regele Sigismund extinde şi asupra Țării Bârsei valabilitatea diplomei „Andreanum“, emisă în anul 1224, care acorda largi privilegii saşilor din cele şapte scaune (115,189).

La 23 octombrie, Dan al II-lea, reînscăunat de curând de Sigismund (1421–1423, a doua oară), reînnoieşte din Târgovişte tratatele anterioare de comerț cu braşovenii. Prin alte două documente din acelaşi an, Dan al II-lea comunică vameşilor de la Cetatea Dâmboviței, Rucăr şi Prahova taxele vamale stabilite pentru fiecare marfă (acestea fiind aproape identice cu cele din tratatul cu Mircea). Astfel, pentru vama de la Dâmbovița apar în afara mărfurilor mai vechi menționate alte produse ale meşteşugarilor (posibil braşoveni): fier, postav, funii, in, cânepă, pânză, săbii, pentru care nu se percepe vamă (23). Întrucât în acest an nu mai apare menționată vama de la Bran, cercetătorul braşovean I. Praoveanu, consideră că cetatea Branului a reintrat în stăpânirea comitelui secuilor, iar domnul muntean a mutat vama de la Bran la Rucăr (146).

1424

Drept recunoştință față de regele Ungariei, care-i acordase dreptul de a bate monedă în țara sa, Dan al II-lea acordă din Târgovişte un privilegiu în limba slavă, la 10 noiembrie 1424, negustorilor din Braşov, ce foloseau drumul comercial Braşov–Brăila, fixând taxele vamale în **bani**, la Bran, Târgşor, Târgovişte, Dâmbovița, iar pentru mărfurile trecute peste Dunăre, la Rucăr şi la vadul Dunării. La aceeaşi dată, tot din Târgovişte, emite un privilegiu în limba latină prin care confirmă negustorilor din Braşov vechile privilegii comerciale cu taxele vamale fixate în **denari**, la Bran, Brăila, Dâmbovița, iar pentru mărfurile trecute peste Dunăre, la vadul Dunării (190). El interzice confiscările de mărfuri sau de oameni.

Dan se prezintă umilitor în aceste privilegii şi îl numeşte pe Sigismund „craiul care s-a îndurat asupra domniei mele şi m-a primit drept slugă credincioasă“ (23). În demersurile pentru obținerea acestor noi privilegii comerciale ale braşovenilor din anul 1424, documentele vremii îl amintesc pe acelaşi comite Valentin Gotfard, reprezentantul Braşovului, trimis la curtea domnitorului român (5).

Din acest an datează primul statut de breaslă păstrat până în zilele noastre, cel al breslei blănarilor, atestată documentar în anul 1420. Documentul, scris în latină şi germană de notarul breslei, este completat cu adăugiri de către alți autori necunoscuți din secolele al XV-lea şi al XVI-lea. După conținut şi modul de redactare, documentul pare să nu fie o premieră sau, cel puțin, este inspirat după cele similare din vestul Europei. Tot din acest an datează şi „registrul de statute“ cuprinzând lista cu toți meşterii blănari aparținători breslei, care au recunoscut prevederile statutului. Lista cuprinde 293 de meşteri înscrişi între anii 1424–1508 şi numele inspectorilor (din citirea numelor meşterilor nu descifrăm nici un nume românesc, foarte puține au sonoritate maghiară, marea majoritate fiind săseşti) (4).

Din anul 1424 este atestată în Braşov breasla măcelarilor. Majoritatea măcelarilor saşi din Braşov locuiau pe strada Heiligleichnamgasse (strada Trupului Sfânt) sau mai târziu Waisenhausgasse (strada Orfelinatului), astăzi Poarta Şchei. În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea sunt menționați în documente şi măcelari români (157).

Regele Sigismund porunceşte la 28 aprilie 1423 şi la 1 iunie 1424 comitelui secuilor Petrus să respecte vechile drepturi şi privilegii acordate districtului Braşov (189).

1425

Cetatea Braşovia rezistă în anul 1425 unui puternic asediu din partea turcilor (131).

Dan, domnitorul Țării Româneşti, folosind dreptul de a bate monedă proprie încercă să-şi consolideze puterea şi vistieria domnească. Ca urmare, Sigismund, regele Ungariei se plânge voievodului Țării Româneşti, Dan, într-o scrisoare din 4 aprilie 1425, că negustorii români îi silesc pe braşoveni şi pe cei din ținutul Bârsei să primească moneda românească — ducatul — care le-ar produce braşovenilor „mare pagubă“(127).

1426

Vameşii din vremea aceea, aidoma celor de astăzi, primeau admonestări şi amenințări pentru lăcomia cu care aplicau taxele vamale. Sigismund, regele Ungariei, se plânge într-o scrisoare din 3 februarie 1426, adresată castelanilor şi vameşilor din „cetatea noastră numită Bran“ că „iau pe deasupra o nedatorată şi nedreaptă tricesimă şi vamă de la toți şi mai ales de la românii din diferite părți şi mai ales din Țara Românească“, drept pentru care braşovenilor li se aplică aceeaşi măsură în Țara Românească (127). Unii cercetători apreciază că din acest an cetatea Bran reintră în posesia regalității maghiare, preluând-o din stăpânirea Țării Româneşti, care la rândul ei o încredințează comitelui secuilor. De cele mai multe ori însă, comitele secuilor era şi voievodul Transilvaniei, care, fiind însărcinat cu paza granițelor, exercita şi autoritatea militară asupra cetății Bran. Comitele secuilor îi numea pe castelani şi vicecastelani şi încasa prin intermediul acestora taxa vamală tricesimală, pentru visteria regală, de la negustorii care treceau prin această trecătoare. În perioada de stăpânire a cetății de către regalitatea maghiară, castelanul avea în primul rând funcția de comandant militar al garnizoanei, dar îndeplinea şi atribuții administrative şi juridice privind cetatea şi întregul domeniu aparținător (148, 149).

În acest an, este numit voievod al Transilvaniei Ladislau (László) Csáky (1426–1435), fiul voievodului Nicolae Csáky. Nu se semnalează prezența niciunuia dintre cei doi în teritoriul transilvan, sarcinile lor fiind rezolvate de alți demnitari

1427

Oraşul este refăcut, zidurile de apărare sunt terminate, astfel că acum cetatea poate asigura un loc mai sigur pentru locuitorii săi şi ai districtului, devenind totodată un puternic punct de apărare a regatului în fața ofensivei otomane. Astfel, Sigismund, regele Ungariei, vine la Braşov în vizită (a treia oară) pentru o perioadă lungă, dec.1426–iulie 1427, în vederea organizării luptei antiotomane. În toată această perioadă, curtea regală şi soția regelui sunt găzduite în oraş (112), în locuința judelui oraşului Valentin Gotfard (jude în anii 1413, 1415, 1419, 1424, 1427), care se bucura de prietenia regelui. Găzduirea regelui cu soția şi întreaga curte regală timp de o jumătate de an, ca şi în alte dăți, pe cheltuiala acestui patrician, o determină pe cercetătoarea M. Philippi, să-l considere pe judele bogat drept un „vârf al piramidei sociale“ din oraş, la acea epocă (5). În această perioadă, Braşovul devine cartierul general al regelui, de unde sunt emise ordine pentru întinsul regat.

Din Braşov, regele Sigismund pleacă în Muntenia, alungându-i pe turci, şi îl repune în drepturi pe Dan ca voievod (el fusese alungat de turci în mai 1426). În timp ce regele este plecat în Muntenia, în oraş se iscă un conflict între comite şi braşoveni; ca urmare, 3 delegați ai castelanului din Bran, veniți pentru încasarea unui impozit, „au fost omorâți în bătaie de braşoveni, iar castelanul Petrus de Gayapol a fost încătuşat timp de 32 zile“ (112).

La revenire, regele, manifestând ataşament pentru oraş, nu îi pedepseşte pe braşovenii violenţi, deşi aceştia îi admonestaseră funcţionarii regali. Într-un act de danie din 19 iunie 1427, emis la Braşov, regele Sigismund se arată plin de compasiune şi recunoştinţă faţă de braşoveni: „fiindu-ne milă de sărăcia în care au ajuns orăşenii noştri de pe urma năvălirii sălbatice, a focului cumplit de care a ars pomenitul nostru oraş şi a jafului şi prădării bunurilor făcute de atâtea ori de către turci şi alţi duşmani şi nu mai puţin încă pentru acoperirea multelor şi nenumăratelor cheltuieli, făcute cu foarte mare dărnicie de orăşenii noştri cu întreţinerea maiestăţii noastre şi a reginei, ca şi a prelaţilor, baronilor şi fruntaşilor noştri, care au zăbovit în oraş aproape o jumătate de an, în vederea dobândirii din nou, a apărării şi a păstrării Ţării noastre Româneşti, pustiite atunci de turci şi de un oarecare Radu zis şi Praznaglava, un cunoscut răzvrătit şi necredincios al nostru, (cheltuieli) în schimbul cărora, deşi pomeniţii noştri orăşeni ar merita de la maiestatea noastră răsplăţi cu mult mai mari…“ (127). Braşovenii primesc de la rege drepturi noi: dreptul de strângere a veniturile tuturor morilor ce se aflau pe hotarul Braşovului sau cele ce se vor construi, drept care până atunci aparţinea comitelui secuiesc în calitate de succesor al comitelui de Braşov şi al locţiitorului acestuia, castelanul cetăţii Bran; în urma procesului dintre Braşov şi satul Cristian, regele atribuie prin sentinţă Poiana (de lângă Braşov) oraşului, şi extinde drepturile reieşite şi asupra comunelor săseşti; Râşnovul primeşte de la rege dreptul de a ţine târg săptămânal (58, 131, 133, 189).

Poiana era o păşune preferată pentru vite a românilor şcheieni, purtând astfel, în evul mediu, numele „Pratum Walachorum“. Dar vitele erau crescute de braşoveni şi la câmpie. Marele izlaz comunal se afla în Stupini şi se mai numeşte şi azi în româneşte „rogoaze“. Pajişti pentru păscut se aflau din abundenţă atunci în afara oraşului. Unele locuri de păscut s-au folosit până în secolul al XVIII-lea; astfel, vom găsi în anul 1792 păşuni ca Jancsiwiese (pe locul fabricii Carpatex de astăzi), Staffen (între cartierul Bartolomeu şi Stupini), Tielenweide, Fülenweide, Fleischerweide, pajiştea din Burgrund, de pe Dealul Morii sau Dealul Furcii. În evul mediu, fiecare cartier avea păşunea sa. Vitele cumpărate de măcelarii şi mezelarii saşi şi români erau îngrăşate în lunca Buzăului Mic (Kleine Bosau) sau la Fleischerwiese (Lunca Măcelarului) de la podul Bârsei (intersecţia drumului Feldioarei cu drumul Bod–Hălchiu) (157).

Prin două scrisori datate între anii 1427–1431, Dan al II-lea le cere pârgarilor din Braşov să desfiinţeze vama de curând înfiinţată la cetatea Branului şi să pună capăt nedreptăţilor la care sunt supuşi oamenii săi din partea pârcălabilor de la Bran, care le iau vămi nedrepte şi îi pradă fără vină (23).

1428

Printr-o scrisoare din 27 iulie, regele Sigismund stabileşte din nou drepturile braşovenilor, extinde unele drepturi, întărind autonomia oraşului, îngrădindu-le pe cele ale comitelui. Regele confirmă braşovenilor că pot trăi în cele Şapte Scaune săseşti „conform legilor, obiceiurilor şi drepturilor saşilor“ stabilite mai demult. De asemenea, regele confirmă explicit libertatea comunităţii oraşului şi a satelor libere din provincia Ţara Bârsei de a-şi alege neîngrădit preoţii, judecătorii, hanii, membrii sfatului, precum şi conducătorul militar. Totodată, documentul precizează că locuitorii Braşovului şi ai Ţării Bârsei sunt scutiţi de toate vămile şi că nimeni nu-i poate împiedeca la folosirea pădurilor, apelor şi a eleşteielor de pe teritoriul provinciei Braşov (108).

Comitele secuilor (iudex regius) rămâne în continuare autoritate de judecată doar pentru delictele criminale, numai o dată pe an, drept exercitat însă de locţiitorul său, castelanul de la Bran, care se mulţumea doar să încaseze taxele respective, fără a mai participa la judecată. Comitelui îi mai rămân puţine drepturi, printre care perceperea vămilor (mai puţin însă de la negustorii braşoveni) şi veniturile morilor din Ţara Bârsei, dar şi acestea se vor pierde treptat până în secolul al XV-lea (131). Sigismund atestă şi extinde drepturile oraşului şi ale comunelor libere din Ţara Bârsei printr-un act special de liberare; astfel, comunei Vulcan îi donează un islaz comunal mare, pe masivul Ciuma, în apropierea Zărneştiului (181).

Într-un hrisov al regelui Sigismund din acest an se menționează că semănăturile din şesul Bârsei se făceau la vremea aceea printre păduri (ultimele păduri au dispărut în secolul al XIX-lea) (137).

Locuitorii Țării Bârsei au obținut în anul 1428, printr-un privilegiu emis de regele Sigismund, dreptul de recurs pentru procese între părți, la instanța celor Şapte Scaune săseşti, cu reşedința la Sibiu (drept pe care ținutul Bistriței îl obținuse în anul 1366). Judele regal din Sibiu ocupa un loc deosebit, fiind numit „jude regal provincial", respectiv comite al saşilor sau al Națiunii săseşti (112).

Printr-un document din 3 iulie 1428, din Kovin (Iugoslavia), regele Sigismund se adresează meşteşugarilor braşoveni, precum şi autorităților oraşului, judelui, juraților şi comitelui secuilor Johannis Jakch, nemulțumit de atitudinea exclusivistă a breslelor din Braşov. La sesizarea unor „credincioşi", regele a aflat că meşteşugarii braşovenii, cu o „îndrăzneală nechibzuită", au stabilit ca „nici unul din meşteşugarii străini sau ai conlocuitorilor de orice stare sau meserie să nu îndrăznească să vină să locuiască şi să practice meşteşugurile lor", aceasta fiind în detrimentul oraşului. Regele porunceşte autorităților să-i constrângă cu pedepse pe meşteşugari pentru înlesnirea exercitării libere a artelor şi meseriilor de către meşteşugarii, străini sau locali şi pentru accesul în locuințele din oraş (4). Regele porunceşte magistratului Braşovului (Brassouia), ca pentru evitarea pustiirii oraşului să evalueze corect casele şi averile celor plecați în altă parte şi, după un an de la plecarea lor, să le vândă la prețul cuvenit (189).

Atitudinea meşteşugarilor braşoveni este explicată atunci de o oarecare stagnare a comerțului în Transilvania, la începutul secolului al XV-lea, din cauza mutării drumurilor comerciale pe mare şi din cauza invaziilor turceşti. Decăderea comerțului a atras şi decăderea breslelor. Ca urmare, breslele şi-au luat măsuri restrictive pentru diminuarea pierderilor membrilor, constituind caste de elită, majorând taxele de intrare, reducând numărul atelierelor, al calfelor şi al volumului producției (160). Desigur, castele aveau în vedere păstrarea unității şi identității națiunii săseşti, idee ce va fi proclamată deschis sau voalat în secolele următoare în tot spațiul „fundus regius". Teama întreținută a saşilor atunci, ca şi în secolele următoare era provocată de eventuala pătrundere în bresle a unor calfe sau meseriaşi unguri. Aceştia, după cum arată „mustrarea regelui", se bucurau de sprijinul nobililor, comitelui, voievodului, regalității, aparținând etniei maghiare. Despre români nu putea fi vorba, ei nu aveau şi nu vor avea acces în bresle pentru multe secole. De altfel, această poruncă a regelui de a forța mâna saşilor pentru primirea altor etnii, nu va fi respectată în Braşov niciodată. Statutele breslelor redactate mai târziu vor cuprinde de multe ori drept condiție expresă pentru acces, apartenența la etnia germană.

Cu această ocazie aflăm că regele se adresa unei uniuni a meseriaşilor „mechanici" — prima breaslă a meşteşugarilor din acest domeniu menționată în documente (133).

1431

Dan al II-lea reînnoieşte braşovenilor şi Țării Bârsei privilegiul comercial al lui Mircea cel Bătrân, printr-o scrisoare din 28 ianuarie emisă în Târgovişte, iar la 30 ianuarie stabileşte taxele vamale în ducați şi perperi, la Rucăr, Dâmbovița, Brăila, Târgşor şi Târgovişte şi pentru mărfurile trecute peste Dunăre, la punctele vamale Dârstor, Nicopole, Giurgiu (190).

El opreşte confiscările şi zălogirile de mărfuri şi de oameni şi stabileşte pentru mărfurile de tranzit o taxă de 3% (23).

Vlad Dracul, un fiu al lui Mircea cel Bătrân, este încoronat ca domn al Țării Româneşti de către regele Sigismund în februarie 1431, la Nürnberg, cu sprijinul unor boieri munteni. El nu va reuşi însă să urce pe tronul Țării Româneşti decât în anul 1436. În acest an, din postura de domn, Vlad trimite (din Transilvania) mai multe scrisori pârgarilor din Braşov, în care, pe un ton amenințător, îi mustră şi îi amenință pentru mai multe pricini; fie că îi persecută slugile, fie că nu au voie să întrețină relații cu Țara Românească, interzice negoțul cu ducați vechi în Țara Bârsei, trimite slugi cu misiuni de pedepsire (23).

1432

Relațiile politice ale domnitorilor români față de braşoveni rămân prietenoase, dar ele sunt afectate de interesele acaparatoare ale noii superputeri otomane. Domnitorii români sunt obligați să întrețină pentru supraviețuire o politică duplicitară.

Alexandru Aldea, noul domnitor al Țării Româneşti (1431–1436) cere ajutor braşovenilor împotriva oştilor turceşti conduse de Murad, prin mai multe scrisori, în perioada mai–iunie 1432. Tonul lui Alexandru este oarecum disperat; acum nu se adresează numai pârgarilor, ci şi „săracilor" arătând că „patru domni (turci) mari, stau cu oştile gata la Dârstor pe Dunăre, Feriz-beg, Azbuga, Caracea-beg şi Balaban-beg … altă oaste stă la Turnu, iar marele împărat Amurat-beg se află la trei zile de mine; deci frații mei, **eu împreună cu voi pot, dar fără voi nu pot sta înaintea lor, ci adunați-vă şi stați gata**". În altă scrisoare îi informează pe braşoveni că „turcii au năpădit la Dunăre prin toate vadurile … grăbiți-vă cât puteți, câtă oaste puteți ridica în grabă, să vie … căci dacă nouă ne va fi rău, vouă are să vă fie şi mai rău." Apoi Alexandru, într-o altă scrisoare, informează că „din porunca craiului au venit patru steaguri de moldoveni, şi n-a fugit nici unul din ei … vă rog să mă ajutați cu arcuri, cu săgeți, cu arme, cu ce puteți" (23) (de remarcat colaborarea muntenilor cu moldovenii sub mantia regelui puternic şi ironia domnitorului la adresa unor posibili dezertori n.a.).

În sfârşit, într-o altă scrisoare din acelaşi an, Alexandru se adresează sibienilor, reproşându-le că nu l-au ajutat (în luptă), numai „braşovenii i-a povățuit Dumnezeu şi-au stat lângă mine la nevoie, căci dacă va pieri țara aceasta vor pieri şi ei". Alexandru se jură că e credincios creştinilor, craiului, contrar unor vorbe scornite „cine va minți, să-i f… câinii pe nevastă-sa şi pe mă-sa" (protocolul timpului permitea astfel de jurăminte !! n.a.) (23).

În acelaşi timp, Vlad Dracul (aflat pesemne în Transilvania), care încerca să-l înlăture pe Alexandru, le scrie braşovenilor ponegrindu-l pe acesta: „s-a dus la turci ca să aducă oaste turcească să vă prade, cum v-a prădat şi mai înainte", cerându-le „o sută de puşti, arcuri cu săgeți şi scuturi … oameni în ajutor câți puteți, căci vreau să merg … să-l alung din țară" (23).

Alexandru e silit totuşi să meargă cu turcii lui Murad în Transilvania (oastea număra 74.000 de oameni după unele ştiri) (120) şi să prade împreună cu aceştia Țara Bârsei în iunie 1432, împotriva voinței lui, se pare, căci în scrisoarea lui către comitele palatin al Ungariei din acelaşi an el se oferă să se răzbune pe turci, deci să-i trădeze. Planul lui era să se desprindă cu o parte din armată şi să se alăture unui rival al lui Murad, Cealapi, care se pripăşise pe lângă regele Sigismund. Planul nu a reuşit; Alexandru pătrunde şi pustieşte Țara Bârsei împreună cu beglerbegul Anatoliei (23). Oastea turcească nu a reuşit să cucerească Braşovul, întrucât acum oraşul era bine ocrotit de noile ziduri şi turnuri, dar au fost incendiate satele din jurul oraşului şi au fost luați prizonieri (181).

Un document din anul 1434 relatează despre rezistența cetății Brasovia, din timpul invaziei turceşti din anul 1432 (43). După primul atac turcesc, unii apărători ai oraşului s-au urcat în cetatea de pe Tâmpa; după ce pericolul a trecut, ei au revenit în oraş (103). Ulterior, domnitorul Alexandru, vrând să rămână în relații bune cu oraşul, a reuşit să elibereze prizonierii, care se vor întoarce acasă (133).

1433

Profitând că turcii amenințau să invadeze Ardealul prin Braşov, românii din Țara Bârsei porniseră o revoltă, care se întinsese până în Ținutul Făgăraşului. Revolta țăranilor români se încadrează într-un climat general de nesupunere față de tendința de acaparare a obştilor țărăneşti de către feudalii locali şi puterea centrală, început de țăranii secui în anul 1430, care au ocupat pământurile nobiliare şi au împrăştiat semnele de hotar (38). Răscoala a fost determinată şi de numeroasele abuzuri la strângerea dărilor, precum şi de înrăutățirea condițiilor de viață ale țăranilor liberi şi iobagi, odată cu emiterea în anul 1433 a unei noi monede de către regele Sigismund. Reprezentanții nobililor îi acuzau pe țărani că săvârşesc lucruri „vătămătoare şi groaznice". La 16 mai 1433, Mihail Iakch, comitele secuilor, le cere braşovenilor să fie „statornici şi vigilenți ca nu cumva să se lase înşelați de acei români nelegiuiți, că

dacă va fi nevoie vom merge imediat … cu toţi oamenii noştri în ajutorul vostru“, cu forţa armată. Mişcarea se întinde şi în întreaga Ţară a Făgăraşului. Ameninţaţi, ţăranii s-au retras în munţi cu tot avutul şi familiile lor (161).

Temătoare faţă de vecinătatea cu Ţara Românească, regalitatea maghiară a luat măsuri pentru paza trecătorilor şi creşterea numerică a elementului maghiar în Ţara Bârsei prin aducerea de noi colonişti. Mişcarea românilor prezenta un pericol important, astfel că Mihai Iakch le cere saşilor braşoveni să întărească trecătorile şi să se pregătească de război contra valahilor „perfizi şi criminali“ (nefandisimi et perfidi valachi). Mişcarea ţăranilor din Ţara Bârsei şi a Făgăraşului a fost înăbuşită cu brutalitate de autorităţi, dar va izbucni în curând în alte regiuni. Pentru a face loc noilor colonişti, românii din Săcele, Apaţa, Crizbav şi alte sate au fost alungaţi. În anul 1434, românii săceleni au rămas însă în sat, retrăgându-se spre coastă, numită pajişte. Multe familii de români au plecat din Apaţa şi Crizbav aşezându-se în cartierul românesc Şchei. În Şchei, explică I. Podea, aceste familii au întemeiat o Cacova mică — vechea denumire a Crizbavului fiind Cacova; până la începutul secolului al XX-lea existau în Şchei două străzi denumite Cacova de sus şi Cacova de jos (astăzi, str. general Tr. Moşoiu) (137).

1434

Dintr-o cronică germană aflăm pentru prima dată despre un turn în apropierea mănăstirii dominicane de lângă biserica Sf. Petru şi Pavel, în anul 1434, de unde rezultă că inelul interior al zidurilor oraşului împreună cu turnurile aparţinătoare provin din acel timp. Fortificaţiile oraşului au fost extinse în continuare în deceniile următoare pe laturile est, vest şi nord; zidul oraşului a fost dublat, pe alocuri existau chiar trei ziduri. Zonele de apărare între ziduri au fost denumite de saşi „Zwinger“ şi ulterior „Parchen“ (diminutivul de la „pereche“) sau „Porchent“ şi în istoriografia românească „ţarcuri“.

Aceste ţarcuri serveau pentru înfrângerea inamicului care trecea de primul zid (43). La colţurile oraşului precum şi în alte puncte strategice au fost ataşate bastioane puternice de apărare. În faţa zidurilor oraşului existau peste tot şanţuri cu apă; în plus, pe latura de vest şi est erau bălţi care îngreunau încercările de apropiere ale duşmanilor. Ţarcurile, precum şi bastioanele şi turnurile au fost încredinţate unei bresle de meşteşugari pentru apărare şi întreţinere, purtând numele acesteia (157).

1435

Ştefan, domnitorul Moldovei (1433–1435 prima oară), care domnea în anul acesta împreună cu fratele său Iliaş, se adresează braşovenilor prin două scrisori (26 mai şi 8 iulie) confirmând libertăţile comerciale pe care le-au avut de pe vremea tatălui său Alexandru cel Bun şi stabileşte o taxa vamală de 4 groşi pentru fiecare povară (măsură de greutate) vândută şi 2 groşi pentru orice marfă ce vor cumpăra din Moldova (127). Privilegiile comerciale cu domnitorii moldoveni, care au fost apoi confirmate şi de alţi domnitori prevedeau dreptul braşovenilor „să neguţătorească şi să târguiască în toate oraşele şi satele (Moldovei)“.

Legăturile comerciale cu Moldova se realizau prin două drumuri importante: primul era drumul Braşovului sau drumul pe jos sau drumul muntenesc, pe ruta Braşov–Breţcu–pasul Oituz–Tg. Trotuş –Adjud, care se ramifica spre Focşani, Galaţi sau spre Bacău, Roman, Suceava, Siret sau spre Bârlad, Vaslui, Iaşi, Botoşani; al doilea era drumul Ghimeşului pe ruta Braşov–pasul Ghimeş–Bacău (43).

Ştefan, voievodul Moldovei, recunoaşte dreptul de judecată al Braşovului întrucât transmisese la 5 martie 1435 o înştiinţare tuturor boierilor, vornicilor, şoltuzilor, pârgarilor, vătămanilor din Moldova, ca „cei ce au datornici printre braşoveni şi nu-i cunosc personal să-şi ceară dreptatea de la judecătorii din Braşov“ (127).

În acest an este consemnată prima dată la Braşov folosirea armelor de foc: comitele secuilor le cere braşovenilor pulbere pentru apărarea cetăţii Branului împotriva turcilor (probabil în acea perioadă se producea pulbere de foc la Braşov) (133).

Sigismund porunceşte la 7 aprilie 1435 saşilor din Ţara Bârsei (terra Barcza) şi Braşov (Brassouia) să plătească lui Ladislau Csáki, voievodul Transilvaniei, 754 florini, pentru nevoile

apărării ţării, conform impozitului fixat la conciliul de la Basel (Basilia); la 8 aprilie 1435, la cererea juzilor din Braşov, Prejmer şi Codlea, regele Sigismund îi scuteşte pe locuitorii din Braşov şi Ţara Bârsei pentru plata taxelor datorate pe 6 ani, iar pe cei din Feldioara pe 12 ani, ca urmare a pierderilor cauzate de invazia turcească (mai puţin taxa „quinquagesima“ — pentru oi); la 10 aprilie 1435, regele Sigismund cere magistratului Braşovului să pună la dispoziţia locuitorilor din Braşov şi Ţara Bârsei lemne pentru reconstrucţia clădirilor distruse cu ocazia invaziei turceşti (189).

1436

Şi moldovenii apelează la meşteşugarii din Braşov; la 9 iulie, domnitorul Iliaş Vodă al Moldovei le scrie braşovenilor, interesându-se despre un fiu de croitor din Roman, trimis să înveţe meşteşugul „tunsului de postav“ la Braşov (127).

În anul 1436, Vlad Dracul, cu sprijinul regelui Sigismund şi al braşovenilor, reuşeşte să ocupe tronul Ţării Româneşti.

Aflăm dintr-o scrisoare emisă la 31 august 1436 de către episcopul Mihai Jakch, comitele secuilor şi vicevoievodul Transilvaniei, Loránd, despre participarea militară a braşovenilor în ajutorul lui Vlad, domnitorul Ţării Româneşti. Aceştia îi invită pe braşoveni să trimită, conform dispoziţiilor regelui, delegaţi (în frunte cu judele) la Bod, pentru stabilirea oastei braşovene ce se va trimite în ajutorul domnului Vlad, voievodul Ţării Româneşti (127). Ladislau Csáky îndeplineşte în continuare funcţia de voievod al Transilvaniei, dar el guvernează acum împreună cu Petru Cseh (1436–1437).

1437

Transilvania este zguduită de puternice răscoale ţărăneşti, culminând cu cea de la Bobâlna. Voievodul Ladislau Csáky este chemat de urgenţă în Transilvania, dar îşi pierde viaţa în cursul înfruntărilor ţărăneşti. Petru Cseh va prelua funcţia de voievod până în anul 1438 (64). Nobilimea acceptă o înţelegere cu ţărănimea răsculată şi stabileşte la 6 iulie 1437, la Mănăştur, noi raporturi dintre nobili şi ţărani. Nobilimea maghiară, speriată de gravitatea unor mişcări viitoare îşi uneşte forţele cu fruntaşii saşi şi secui într-o înţelegere cunoscută în istorie sub numele de „unirea celor trei naţiuni“ (Unio Trium Nationum), la Căpâlna, la 16 septembrie 1437. Documentul reprezintă o alianţă a celor trei „naţiuni“ privilegiate (termenul de *natio* are în acest timp accepţiunea de categorie socială) în faţa mişcărilor sociale interne şi împotriva pericolului extern. Braşovul nu participă cu reprezentanţi la încheierea faimoasei „Unio Trium Nationum“ din anul 1437 (106).

După o domnie de 50 de ani, regele Ungariei Sigismund moare la 9 decembrie 1437 (64) şi în locul lui urcă pe tron Albert von Habsburg, ginerele său. Vădit afectat de mişcările sociale din Transilvania, regele Albert, curând după ce preia puterea, îi asigură printr-o scrisoare pe braşoveni de drepturile lor şi se angajează că va numi comitele secuiesc numai cu acordul lor, dovedind prin aceasta importanţa politică, strategică şi economică a Braşovului pentru regatul maghiar (133).

Volumul schimburilor comerciale între Ţara Românească şi Braşov este important. Vlad Dracul le confirmă braşovenilor libertatea comerţului pe drumul Brăilei printr-un document din Târgovişte din 24 ianuarie 1437, iar prin altul, din 8 aprilie 1437, stabileşte tarifele vamale pe drumul Brăilei (126). O scrisoare a cămăraşului (vistiernic) lui Vlad Dracul, Gheorghe Lascar, din anul 1437, către pârgarii Braşovului, menţionează despre o valoare mare pentru cumpărarea unor mărfuri:10.000 de florini la un datornic Haneş din Braşov şi 7.500 de florini la sluga sa Martin, pentru cumpărarea de aramă, fier, oţel, ovăz, pânză şi altele (127). Menţionăm că censul anual (taxa regească) stabilit de regele Sigismund în anul 1411 era de 30 de dinari pentru poarta (gospodăria unui locuitor) mare şi 15 dinari pentru poarta mică (161). În aceea perioadă un florin valora între 100 şi 300 de dinari (23).

1438

Mişcările ţărăneşti din Transilvania continuă, dar sunt înăbuşite sângeros în ianuarie 1438 la Mănăştur-Cluj de către armata nobililor având în frunte pe noul voievod al Transilvaniei, Desideriu (Dezső) Bánffy de Losonc (1438–1440) (64).

Printr-un document din 14 februarie 1438, regele Albert comunică braşovenilor învoiala încheiată cu Vlad Dracul „pentru ca el (Vlad) să nu vă turbure pe voi şi să nu vă facă nici o daună, ba dimpotrivă să vă păzească nevătămaţi de asupririle altor năvălitori, dar mai ales de năvălirile sălbaticilor turci“ (127). În actele de cancelarie, Vlad Dracul se intitulează acum „mare voievod şi domn, *stăpânind şi domnind*…“ şi se adresează braşovenilor la 8 aprilie 1438, din Târgovişte, reînnoind vechile privilegii comerciale ale strămoşilor (23). Vlad intervine printr-o scrisoare adresată juraţilor braşoveni, la 26 aprilie 1438 pentru „săracii“ lui asupriţi de către castelanii din Bran (127) şi cu o altă scrisoare, datată tot în 26 aprilie 1438, pentru recuperarea averii unui supus al său, Zanvel, ucis şi jefuit de oamenii din cetatea Branului, ameninţând în caz contrar „că vă voiu rămânea dator cu foc“ (23) (cinică figură de stil a vremii n.a.). Acest negustor român se pare că era foarte bogat şi cunoscut, de vreme ce domnitorul intervenea personal pentru el. Zanvel era îmbrăcat cu haine din postav de Ypres, purta pălărie, inel şi sabie, iar asupra sa avea 250 de florini, 500 de perperi şi 300 de aspri, dovedind o bunăstare şi o ţinută aidoma negustorilor din Europa apuseană (70). Această relatare a ţinutei negustorului român a fost folosită de istorici pentru a aprecia evoluţia negustorimii româneşti, găsind-o similară cu cea din occident, la acea vreme.

La rândul lui, la cererea locuitorilor din Braşov şi Ţara Bârsei, regele Albert porunceşte din Viena, la 26 aprilie 1438, autorităţilor vamale de la Bran să respecte taxele vamale percepute românilor din Ţara românească, pentru ca şi negustorii din Braşov şi Ţara Bârsei să fie trataţi corespunzător în relaţiile cu Ţara Românească (189).

Aflăm din documente că în anul 1438, cu toate că cetatea Bran nu aparţinea braşovenilor şi era dată în grija comiţilor secuilor, oraşul Braşov trebuia să efectueze lucrări de fortificare a trecătorii Bran (107).

În acelaşi an, turcii pornesc o „campanie de pustiire“ (58) în Ardeal, obligându-l pe Vlad să-i însoţească. Turcii conduşi de Murad al II-lea intră în Transilvania prin Porţile de Fier, cuceresc Alba Iulia, distrug Sebeşul, asediază Sibiul şi se întorc cu mulţi prizonieri prin Ţara Bârsei, dar nu reuşesc să intre în Braşov, distrugând numai suburbiile şi satele învecinate (se pare că zidurile oraşului sunt bine consolidate acum, reuşind să asigure protecţia braşovenilor) (64, 133). Relaţiile bune ale lui Vlad cu braşovenii de până atunci se deteriorează.

De altfel, Braşovul este martorul unor dese lupte pentru tronul Ţării Româneşti după moartea lui Mircea cel Bătrân, poziţia lui faţă de pretendenţi şi chiar domnitori oscilând între interese locale, puterea regelui maghiar şi ameninţarea turcească. Sprijinindu-se pe puterea sa economică, Braşovul juca chiar un rol important în politica Ţării Româneşti amestecându-se în luptele pentru tron dintre familiile domnitoare rivale ale Dăneştilor şi ale Drăculeştilor. Braşovul îl sprijinea cu trupe pe domnitorul cu vederi antiotomane, care asigura un comerţ prosper pentru braşoveni, oferindu-i în schimb privilegii comerciale. S-a ajuns până acolo încât fiecare pretendent la tron se străduia să obţină favoarea Braşovului pentru a avea şansă de reuşită sau, în caz de înfrângere, să găsească protecţie şi refugiu în cetatea sigură şi apropiată (133).

Braşovul devenise un oraş înfloritor; existenţa meşteşugurilor pentru toate trebuinţele, casnice, militare, construcţii, îmbrăcăminte, unelte pentru agricultură, mijloace de transport, produse de lemn şi fier etc. confereau oraşului o putere economică atât în Transilvania, cât, mai ales, în Ţara Românească şi Moldova, unde aceste domenii economice erau puţin dezvoltate. Negoţul liber, încurajat şi privilegiat atât de rege, cât şi de domnitorii români şi moldoveni, chiar şi peste Dunăre, au dus la acumularea unor averi în Braşov, invidiate de către autorităţile voievodatului şi chiar de către rege.

În urma măsurilor de apărare dispuse de regele Sigismund, oraşul cu zidurile şi turnurile lui reprezenta o cetate greu de cucerit, un loc sigur pentru fugari, rivali, boieri în conflict cu domnitorii, pretendenţi la tron din ţările române. Braşovul începuse să aibă şi un rol politic în exterior, sprijinind diferiţi voievozi să ajungă la tron, participând chiar cu trupe în favoarea unor candidaţi.

1439

La 6 februarie, regele Albert al Ungariei confirmă documentul lui Sigismund din anul 1395, privind donațiile şi privilegiile acordate pentru capela Sfântului Martin (pe dealul cu acelaşi nume din fața cetății) (6).

Şirul privilegiilor acordate de regele maghiar braşovenilor continuă. Regele Albert îngăduie braşovenilor printr-un document din 3 martie 1439, din Pressburg (Bratislava) să se folosească de unele sume din fondul de indulgențe, pentru fortificarea oraşului (6) sub supravegherea unui om trimis de soția sa, regina Elisabeta (189). De altfel, atenția regelui pentru oraşul Braşov reiese şi din alte documente emise de el la 2 august 1439, din Seghedin; unul, prin care intervine pe lângă comiții secuilor pentru drepturile saşilor din Braşov şi Țara Bârsei; al doilea, prin care interzice celor investiți cu putere judecătorească să îi cheme pe negustorii din Braşov în fața instanțelor lor, aceştia fiind justițiabili numai la Braşov (6).

Dar moartea timpurie a tânărului şi energicului rege Albert (1437–1439) „făcu ca toate silințele pentru a izbândi ceva împotriva turcilor, care năvăleau din toate părțile să rămână fără un rezultat vădit“, conchide N. Iorga (58).

CONSOLIDAREA AUTONOMIEI ORAŞULUI

1440

Politica de fortificare a oraşelor aducătoare de bani, prin negoţ şi vamă, în folosul vistieriei regatului, este continuată şi de regina Elisabeta a Ungariei (văduva lui Albert). Printr-un act din 11 martie 1440, din Komárom, aceasta îi comunică lui Desideriu de Losoncz, voievodul Transilvaniei, că a renunţat la jumătate din censul oraşului Braşov (taxa regală) în folosul întăririi şi conservării fortificaţiilor (6, 189).

După anul 1440, comiţii dispar din conducerea oraşului Braşov. Datorită consolidării autonomiei oraşului, comitele (de fapt, vicecomitele) împreună cu funcţionarii săi îşi pierd funcţiile de conducere în oraş. Conducerea oraşului o preia patriciatul săsesc, pătura socială bogată, formată în prima parte a secolului din marii comercianţi (5).

La 15 octombrie 1440, vicevoievodul Nicolae de Ocna Sibiului solicită capitlului de Alba Iulia să îl pună în posesia unor părţi ale moşiilor Zărneşti şi Tohan pe Nicolae Thoscha (Dosa) şi Simon Sartor din Prejmer (6, 189). Timp de 70 de ani (1395–1467), satele Tohan şi Zărneşti au fost stăpânite pe rând sau deodată de cetatea regală de la Bran, de mai mulţi feudali particulari, de biserica parohială din Braşov şi de oraşul Braşov. Intervenţii, puneri în posesie, procese până la nivelul regelui, vânzări şi revânzări au ca obiect aceste sate româneşti (161).

1441

În timp ce la tronul Ungariei „se dădeau lovituri de spadă pentru rege, regină şi regalul fiu, un om de origine umilă se înălţase prin mari merite către patrie, creştinătate şi cultură, dacă nu până la cea mai mare faimă — Ioan de Hunedoara (Hunyadi)“, comentează N. Iorga apariţia acestei personalităţi a timpului (58). Ioan (Iancu) Hunyadi, aparţinea unei vechi familii cneziale româneşti din Haţeg, care încă din anul 1409 primise drept donaţie castelul şi domeniul Hunedoarei cu 60 de sate pentru merite militare. În anul 1438, Ioan Hunyadi devine ban al Severinului (împreună cu fratele său) şi conduce victorioase lupte pentru păstrarea graniţei de sud a regatului. Hunyadi se remarcă în vara anului 1440 în luptele de apărare a Belgradului împotriva turcilor. În luptele pentru tronul Ungariei, Hunyadi reuşeşte cu abilitate să îl desemneze ca rege pe Vladislav I Jagiello, rege al Poloniei, atunci în vârstă de 16 ani (1440–1444). Drept răsplată, noul rege îl numeşte în anul 1441 pe tânărul, dar viteazul Hunyadi, ban de Severin, voievod al Ardealului (1441–1446) şi comite al Timişoarei.

Drept dovadă a poziţiei importante a oraşului Braşov între oraşele regatului maghiar, noul rege al Ungariei, Vladislav I, îi invită la 28 septembrie 1441 pe locuitorii Braşovului şi Ţării Bârsei să trimită delegaţi la adunarea stărilor generale (Dieta) de la Pesta, ce urma a avea loc la 11 noiembrie 1441, unde trebuia să fie confirmată alegerea sa ca rege (133, 189).

Vlad Dracul, care domnea în Ţara Românească, îşi stricase relaţiile cu braşovenii încă din anul 1438, participând în campania devastatoare prin Ardeal, alături de turci. De aceea, la 7 martie 1441, Vlad solicită din partea lui Ioan Hunyadi, voievod al Transilvaniei, o intervenţie pentru supuşii săi, molestaţi la Bran (6).

Într-o scrisoare din 3 martie 1441 (posibil 1442), Vlad Dracul acordă braşovenilor deplină libertate de comerţ în ţara sa, cu restricţiile de a nu importa ducaţi şi a nu exporta argint, aramă sau

florini (23). Măsura de oprire a exportului de bani sau metale prețioase era o imitare a măsurilor analoage luate în Ungaria, în această perioadă. În document se vorbeşte de înțelegerea făcută în acest scop cu judele Braşovului, Şontumuş (Bartholomeus Schunkebunk, jude în anii 1432, 1435, 1438, 1442–1443, 1450–1451).

Printr-un document din 16 octombrie 1441, Nicolae de Ujlak şi Ioan Hunyadi, voievozi ai Transilvaniei, intervin în favoarea voievodului Vlad Dracul, cerând braşovenilor să bată monedă pentru Țara Românească, avertizându-i să nu tărăgăneze acțiunea întrucât vor veni peste 2 săptămâni la Braşov, de unde vor pleca la Vlad, drept soli ai regelui (23). De altfel, această dorință a lui Vlad este mai veche şi s-a realizat prin mutarea hărăghiei (monetăria) de la Sighişoara la Braşov (23).

Astfel, la Braşov a funcționat o vestită monetărie timp de două secole (până în anul 1674), unde s-au bătut florini de aur, dinari şi oboli din arginți, iar mai târziu ducați din aur, taleri şi guldeni din argint. Monedele bătute la Braşov aveau însemnul monetăriei, care reprezenta stema Braşovului, coroana cu rădăcinile răsfirate, alături de inscripția MONETA CIVITATIS CORONENSIS.

1442

Ioan Hunyadi se remarcă din nou în luptele de apărare a granițelor; la 18 martie, la Sântimbru, el are prima ciocnire cu oştile begului turc Mezed, care intrase din Țara Românească în Ardeal, încheiată în defavoarea lui Hunyadi, urmată însă după 4 zile de victoria lui de la Sibiu. Are loc apoi o victorie a lui Hunyadi asupra turcilor la Porțile de Fier, în toamna aceluiaşi an, precum şi o altă victorie de răsunet asupra turcilor la Ialomița, în 2 septembrie.

Printr-un document emis la Hărman, lângă Braşov, la 28 mai 1442, Ioan Hunyadi, adresându-se magistratului din oraş, îi sfătuieşte pe braşoveni să trimită delegați la Hărman şi să facă pace cu secuii din toate scaunele secuieşti, pentru a nu mai exista omucideri, precum cele de la Feldioara (189).

În Țara Românească, Vlad Dracul este chemat la Poarta (otomană) şi întemnițat la Galipole. Cei doi fii ai săi, Vlad, viitorul Țepeş şi Radu (cel Frumos), vor fi luați ca ostatici. Fiul lui Vlad Dracul, Mircea, ce îi ținea locul a fost înlăturat de Ioan Hunyadi, care l-a înscăunat domn pe Basarab al II-lea. După această campanie, Hunyadi a încheiat tratate cu voievodul Țării Româneşti şi cu cel al Moldovei prin care regatul maghiar garanta suzeranitatea asupra celor două principate române (58).

Din acest an datează prima execuție pronunțată de senatul oraşului. Oraşul, posedând dreptul paloşului (ius gladii), adică de a dispune pedeapsa cu moartea, ridică spânzurători pe dealul de la intrarea în oraş, numindu-l Dealul Furcilor (Galgenberg) (în fața spitalului județean de astăzi). Condamnații erau executați şi lăsați să putrezească şi în fața porții din strada Porții sau în fața porții din strada Mănăstirii (39).

1443

La 2 martie, voievozii Ardealului, Nicolae de Ujlak şi Ioan Hunyadi, reînnoiesc negustorilor din districtul Braşov privilegiul pentru comerț în Țara Românească (6). În această perioadă, Ioan Hunyadi reuşeşte să facă ordine în țară, bucurându-se de sprijinul saşilor în toate acțiunile. Braşovul şi Sibiul au devenit principalii furnizori de arme, chiar şi arme de foc, noi în acele timpuri (133). La 19 martie şi 23 iunie 1443, Hunyadi trimite două scrisori către braşoveni solicitând armament pentru război (6). El le cere bombarde, puşti, maşini de război, arbalete; întrucât cererea sa este onorată de braşoveni, marele comandant militar îi sprijină la ridicarea zidurilor oraşului (52). Hunyadi va repeta cererea de bombarde fabricate la Braşov şi în anii 1444 şi 1448 (43).

În acest an, Hunyadi le solicită braşovenilor fabricarea de care de luptă şi în acest scop trimite un specialist din Boemia pentru a-i învăța pe meseriaşii din Braşov acest meşteşug. Întrucât acest mijloc de luptă era necunoscut braşovenilor, misiunea specialistului este luată în batjocură de aceştia, fapt ce-l determină pe Hunyadi să-i dojenească într-o scrisoare (133).

În august 1443, îl găsim pe Hunyadi în „expediția cea lungă“ în cursul căreia armatele ungaro-române-sârbe au ocupat Sofia, repurtând victoria de la Niş; sultanul turc cere pace cedând Serbia (58).

Dintr-o scrisoare din acest an aflăm câte ceva despre producţia breslei fierarilor: braşovenii trimit sighişorenilor, pentru monetăria care se înfiinţa acolo, 82 nicovale, 95 ciocane de diferite forme, 44 cleşti de fier. Aflăm că meşterii fierari mai făceau embleme, firme, bătătoare pentru porţi, lacăte, chei, zaruri[1] (44). De asemenea, ei trimiteau în Ţara Românească şi Moldova o cantitate mare de produse. Faptul că într-o singură comandă meşteşugarii pot executa un număr mare de produse dovedeşte amploarea acestui meşteşug la Braşov (102).

Ioan Hunyadi

1444

La 22 februarie, Ştefan, domnul Moldovei, comunică judelui şi juraţilor din Braşov că a deschis din nou ţara comerţului după vechea şi obişnuita datină, iar în 29 mai confirmă libertatea comerţului, precizând că acordă şi despăgubiri pentru cei ce au suferit daune asupra mărfurilor lor (127).

Voievodul Ioan Hunyadi solicită la 26 aprilie judelui şi juraţilor din Braşov să trimită delegaţi la Dieta din Turda (6).

La 25 mai, Voievodul Hunyadi comunică vicecomiţilor secuilor că Dieta din Buda a revocat toate donaţiile făcute din posesiunile oraşului şi a districtului Braşov (6).

În luna iulie, Hunyadi se afla la Braşov, de unde emite acte în folosul braşovenilor: la 2 iulie, dă ordine armatei adunate împotriva turcilor să înceteze molestarea preoţilor din Ţara Bârsei; la 3 iulie, dă poruncă perceptorilor să aloce din censul regal „Sfântul Martin“ 10 mărci de argint (aprox. 2,5 kg) pentru construcţia bisericii parohiale cu hramul Sfintei Fecioare Maria din Braşov (şi astăzi se poate vedea stema lui Iancu de Hunedoara pe coloana de vizavi de amvon în actuala Biserică Neagră, el fiind unul din ctitorii bisericii); la 3 iulie, acordă locuitorilor din Braşov şi Ţara Bârsei dreptul de a prinde şi judeca hoţii de pe moşiile nobililor (6). (Remarcăm ardoarea cu care inimosul regent întăreşte prin victorii militare statul şi se preocupă în acelaşi timp de înălţarea unor simboluri ale puterii şi credinţei catolice, ce uimesc şi astăzi prin grandoare).

La 6 iulie, din Cincu, Hunyadi le scrie braşovenilor în legătură cu activitatea meşteşugarilor. El reia porunca regelui ca „cei ce practică meşteşugurile să nu se bage într-un fel la negustoria lucrurilor“. El dispune ca ţesătorii de lână să nu vândă stofe fără însemnele oraşului sau localităţii unde se produc, cerând juzilor să numească un jurat care să verifice dimensiunile stofelor care se vând, înlăturând înşelăciunile. Voievodul precizează că cei ce vor face altfel vor fi pedepsiţi prin tăierea capetelor, mâinilor, scoaterea ochilor (4). (Iată măsuri de protecţie a consumatorilor şi de aplicare a legii acum 550 de ani!).

Vlad Dracul, domnitorul Ţării Româneşti, confirmă printr-o scrisoare din Târgovişte, emisă la 7 august, prevederile tratatului de comerţ încheiat de braşoveni cu tatăl său Mircea, în urma învoielii făcute cu voievodul Transilvaniei, Ioan Hunyadi, cu toate că acestea au fost încălcate de pârcălabii din Bran (23).

La 10 noiembrie, o mare deznădejde cuprinde lumea creştină, după înfrângerea de la Varna, unde cade răpus chiar regele Ungariei, Vladislav, care conducea trupele împreună cu Hunyadi (58). Bătălia de la Varna pecetluieşte dominaţia turcească asupra Peninsulei Balcanice, a cărei soartă se va identifica cu destinele Imperiului Otoman însuşi.

Din nou, la 25 noiembrie, voievodul Hunyadi se află la Braşov şi confirmă documentul regelui Sigismund privitor la drepturile braşovenilor de a face liber negoţ în Transilvania (6).

Tendinţele reformatoare, novatoare ale societăţii săseşti, din acea vreme îşi găsesc expresia şi în organizarea bisericii. În anul 1444, capitlul din Braşov, ca şi cel din Sibiu, emite noile statute (regula-

1 Zar = broasca de la uşă, regionalism, din maghiarul *zár*.

mente) care au drept scop o severă organizare a activităţii bisericeşti, curăţarea vieţii clerului, consolidarea disciplinei bisericeşti, acţiuni care anticipează cu o sută de ani viitoarea reformă religioasă. Printre reglementările stipulate amintim că plebanii bisericii Sfânta Maria din Braşov şi din comunele (săseşti) ale Ţării Bârsei trebuiau să aibă studii universitare şi trebuiau să se supună înainte de numire unei verificări din partea decanilor (133).

1445

Vlad Dracul le scrie în octombrie 1445 braşovenilor, cerându-le arme şi muniţii (arcuri, săgeţi, puşti şi salitră) pentru întărirea cetăţii Giurgiului, luată nu demult din mâna turcilor (23).

1446

Remarcat de personalităţile timpului pentru energia şi victoriile repurtate împotriva turcilor, Ioan Hunyadi este ales în acest an regent al tronului maghiar, în urma morţii regelui Vladislav, la Varna în anul 1444. Istoricii i-au apreciat curajul şi perseverenţa remarcabilă în luptele cu turcii, în ciuda unor înfrângeri. Strateg şi tactician militar de geniu, Hunyadi a făcut şi modificări importante în componenţa oastei sale înlocuind nobilii cavaleri cu mercenari instruiţi şi voluntari entuziaşti, ceea ce a constituit un factor de succes al bătăliilor sale (67). El rămâne în această funcţie până în anul 1453. Ca voievozi ai Transilvaniei sunt numiţi Emeric Bebek şi Nicolae Ujlak (1446–1447).

La 25 octombrie, Ioan Hunyadi, acum intitulându-se Guvernator al regelui Ungariei, le scrie braşovenilor despre noua monedă introdusă (6). El cere să se interzică folosirea altor monede precum aspri, monedele domnului Ţării Româneşti sau alte monede vechi şi cere să fie pedepsiţi cei ce schimbă aurul, argintul şi monedele vechi la Braşov şi apoi le exportă în alte ţări (189).

1447

Dintr-un document din 28 februarie aflăm câteva detalii despre mănăstirea Sf. Petru şi Pavel din Braşov: decanul capitlului din Sibiu certifică faptul că Antonii Petru renunţă la o curte în litigiu, aflată peste drum de această mănăstire (6) (vezi anul 1342).

La 7 iunie, juzii şi juraţii celor Şapte Scaune săseşti dau dispoziţie autorităţilor celor Şapte Scaune săseşti (Orăştie — Broos; Sebeş — Mulbach; Miercurea Sibiului — Reussmarkt; Nocrich — Leschkirch; Cincu — Schenk; Sighişoara — Schassburg; Rupea — Reps) şi celor Două Scaune săseşti (Mediaş şi Şeica) să îi împiedice pe negustorii din Braşov să vândă cu amănuntul mărfuri textile (5).

În data de 13 iulie, guvernatorul Hunyadi îi roagă pe braşoveni să-i asigure o casă, sprijin şi ajutor pentru o rudă de a sa din Ţara Românească, Ladislau Wolachus, care vroia să se stabilească în regatul Ungariei (127).

Printr-o scrisoare din 4 august către magistratul Braşovului, Roman, domnitorul Moldovei, îi invită pe negustorii braşoveni în ţară, acordându-le libertatea comerţului cu Moldova, ca pe vremea bunicului său Alexandru cel Bun (127).

Guvernatorul Ioan Hunyadi protejează oraşele săseşti faţă de pretenţiile feudalilor, acordându-le un privilegiu la 4 noiembrie, prin care interzice tuturor nobililor Transilvaniei să îi oblige pe iobagi să se stabilească în oraşele şi ţinuturile săseşti (6); la 6 noiembrie interzice tuturor oficialităţilor şi nobililor din Transilvania să îi silească pe saşii din oraşele şi districtele libere de a extrăda iobagii aşezaţi acolo (6).

„Privilegiile de care se bucurau oraşele au ajutat la îmbogăţirea lor. Vistieria statului se sprijinea mult pe veniturile pe care le puteau furniza oraşele. În anumite împrejurări, regii solicitau sprijinul unor oraşe pentru a precumpăni puterea excesivă a nobililor. În felul acesta, oraşele aveau un rol politic însemnat. Ele erau oaze de libertate în deşertul feudalismului împilator. Erau şi acolo unele constrângeri, dar nu se comparau cu regimul de opresiune din restul ţării. Desigur, în oraşe se practica un exclusivism etnic (îndeosebi german) prin bresle, prin monopolul şi ierarhizările lor, prin mici constituţii locale, care avantajau pe unii şi dezavantajau pe alţii (mai ales pe români). Cetăţenii se bucurau însă de libertate personală şi de imunitate, neputând fi deţinuţi fără judecată … Oraşele

prin climatul de libertate pe care îl ofereau atrăgeau mulți iobagi. Odată stabilit în oraş omul devenea liber, oricare i-ar fi fost clasa şi situația de drept de mai înainte“. Astfel explică V. Jinga atracția pe care Braşovul o reprezenta pentru marea masă a populației rurale (63).

În vârful piramidei sociale, în Braşovul secolelor al XIV-lea şi al XV-lea, figurau în actele vremii „civies“, cetățenii sau orăşenii (în săseşte „borger“). Aceştia deținеau puterea economică şi în mâna lor se găsea şi conducerea administrativă, financiară, juridică şi militară. Pe treapta de mijloc se găsea marea masă a populației numită în documente „incolae“, „habitatores“, locuitori, printre care se numărau meşteşugarii şi „mercatores“ sau negustorii. Păturile acestea posedau case în oraş şi plăteau impozite. A treia grupă o formau „incolae plebesani“, locuitorii de jos, săracii sau „populus“, adică poporul obişnuit.

„Cetățenii“ braşoveni aveau privilegii comerciale, fiscale şi juridice. Numai din rândul lor se alegeau până la sfârşitul secolului al XV-lea funcțiile cele mai înalte ale oraşului, judele (Stadtrichter), villicul (Stadthann) — echivalent cu primarul şi sfatul oraşului (Ratsherrn), compus din 12–16 consilieri. Familiile lor erau numite „apte pentru Sfat“ (ratsfähige) (5). Românii nu intrau în conducerea oraşului. Unii „cetățeni“ din Braşov fuseseră înnobilați de regii maghiari pentru serviciile aduse în diferite războaie sau anumite evenimente. Din rândul lor se recrutau de obicei comiții sau juzii oraşului. Ei sunt „cetățenii“ care ajung mari proprietari feudali în Țara Bârsei, îndeplinind totodată şi anumite funcții administrative şi judecătoreşti în comune. Nu lipsesc însă cazurile când şi unii dintre meşteşugari devin „cetățeni“ (161).

După secolul al XIV-lea, organizarea administrativă şi juridică a comunităților săseşti în decurii şi centurii dispare, parte din sarcinile lor sunt preluate de aşa zisele „vecinătăți“ (nachbarschaft). Vecinătățile erau nişte nuclee comunitare, care includeau pe proprietarii de case şi pe chiriaşi şi urmăreau conform statutelor „respectarea ordinii pe străzi şi de către fiecare cetățean în propria-i viață, să-şi acorde ajutor reciproc în situații dificile şi să asigure supravegherea petrecerilor autorizate“ (81). Până în secolul al XVIII-lea, vecinătățile au fost instanțe de control social, care rânduiau viața fiecărui membru. Existența vecinătăților a continuat până în secolul al XIX-lea, însă obiceiurile acestora se rezumau doar la un ajutor reciproc cu ocazia decesului membrilor (163).

Vecinătățile cuprindeau o stradă sau o porțiune dintr-o stradă. Sunt păstrate şi astăzi sigiliile unor vecinătăți din Braşov, confecționate în secolul al XIX-lea, utilizate în scopul autentificării actelor emise, ilustrând organizarea sistematică a acestor asociații, furnizându-ne informații asupra unor vechi denumiri de străzi şi cartiere. Astfel se păstrează sigiliul „Primei vecinătăți a străzii Castelului (Erste burggaesser nachbarschaft)“, „A doua vecinătăți a străzii Castelului“, „Vecinătatea de jos a străzii Porții (Untere Purzengässer Nachbarschaft Kronstadt)“, „A doua vecinătate a străzii de Mijloc“, „Vecinătatea străzii Fântânii din cartierul Blumăna“, „A treia vecinătate a Suburbiului de sus“, „Prima vecinătate a străzii laterale din Braşovul Vechi“, „Vecinătatea străzii Ecaterina“ (174).

Vajnic apărător al coroanei maghiare, Hunyadi poposeşte de multe ori la Braşov, oraş ce devine un cartier general al expedițiilor sale de apărare şi pedepsire.

La 23 noiembrie, Ioan Hunyadi, guvernatorul regelui, se găseşte la Braşov, de unde le porunceşte braşovenilor să plătească concetățeanului lor Matias, în contul censului nou, 8 scuturi (de apărare) (6).

După câteva zile, Hunyadi pătrunde în Țara Românească, supărat pe Vlad Dracul, care încheiase pace cu turcii, învinge oastea românească şi îi ucide pe Vlad Dracul şi pe fiul său Mircea la Bălteni (Ilfov). În locul lui Vlad, Hunyadi numeşte un domn vasal lui, pe Vladislav al II-lea (1447–1448 prima oară) (58).

Între 16 şi 26 decembrie îl găsim pe Hunyadi din nou la Braşov, apoi la Sfântul Gheorghe, Odorhei şi Bistrița, vizitând granița răsăriteană, pregătindu-se de o campanie în Moldova (9). Aflat în oraş, Hunyadi îi sprijină din nou pe braşoveni, interzicând la 16 decembrie tuturor instanțelor judecătoreşti să împiedece activitatea negustorilor din Braşov, dreptul de jurisdicție asupra lor să îl aibă doar magistratul din Braşov (6, 189). Cu ocazia acestor vizite din lunile noiembrie şi decembrie la Braşov,

Hunyadi a remarcat cât de dificilă era apărarea şi întreţinerea cetăţii de pe Tâmpa (Braşovia), oarecum supradimensionată, hotărând demolarea ei. Din pietrele rezultate din demolare a dispus să se întărească zidurile oraşului, astfel că în anul 1455 cetatea de pe Tâmpa era deja demolată (115).

1448

Puterea regatului maghiar se întări, după victoriile în care se remarcase Hunyadi, prin energia şi priceperea sa militară. După ce înlocuise şi întronase în Ţara Românească un domnitor vasal, Hunyadi intervine şi în Moldova printr-o campanie militară în perioada 18–28 februarie şi îl reinstalează pe Petru al II-lea (venit din Ardeal, cumnat al lui Hunyadi). Îndatorat lui Hunyadi, Petru al II-lea, după ce confirmă din Suceava privilegiile comerciale acordate braşovenilor de domnitorii Alexandru cel Bun, Iliaş şi Ştefan al II-lea, la 11 septembrie, îi cedează acestuia cetatea importantă a Chiliei (9).

La 7 martie, Ioan Hunyadi aflat la Timişoara le porunceşte braşovenilor să se folosească în comerţul cu Ţara Românească de moneda curentă (ducaţi de argint) şi să nu ceară plată în florini sau perperi (care aveau valoare mai mare decât ducaţii) (124). Hunyadi le cere castelanilor de la Bran să primească „taxe de negoţ de la negustori de orice categorie … conform străvechiului obicei şi conform registrelor întocmite“ (146).

Ioan Hunyadi întreprinde o nouă campanie împotriva turcilor la care participă şi domnitorul Ţării Româneşti, Vladislav al II-lea. Campania, care durează 3 luni, se încheie cu înfrângerea dezastroasă a lui Hunyadi la Kosovo, la 18–19 octombrie 1448.

În lipsa lui Vladislav, Vlad, fiul lui Vlad Dracul (viitorul Vlad Ţepeş), care se afla la Poarta Otomană, reuşeşte cu ajutor turcesc să se înscăuneze pentru puţin timp pe tronul Ţării Româneşti. Astfel, la 31 octombrie, din Târgovişte, Vlad Ţepeş scrie o scrisoare braşovenilor în care descrie înfrângerea de la Kosovo (58).

1449

Situat aproape de zona otomană, dar constituind prin fortificaţiile sale o cetate bine apărată, Braşovul se afla mereu în atenţia guvernatorului Hunyadi privind planurile sale militare cu turcii. La 10 iulie, din Pesta, guvernatorul le cere informaţii braşovenilor despre mişcările turcilor (6) şi la 17 decembrie le comunică de la Pesta, intenţia sa de a veni curând la Braşov, unde va duce tratative cu trimişii sultanului Murad al II-lea, pentru a încheia o pace cu turcii (6).

Voievozi ai Transilvaniei sunt Nicolae Ujlak şi Ioan de Rozgony (1449–1458).

Relaţiile guvernatorului Hunyadi cu braşovenii erau prieteneşti. Acesta îi informa pe braşoveni despre planurile şi succesele sale şi îi îndemna să fie în permanenţă gata de luptă de partea lui (133).

Şi noul domnitor al Moldovei, Alexăndrel, (1449) reînnoieşte printr-o scrisoare din 3 august 1449 privilegiile comerciale pentru braşoveni şi locuitorii din Ţara Bârsei, fixând vama la Suceava (6).

La 13 mai 1449 este menţionată în actele privilegiale ale Braşovului, donaţia lui Petrus Comes (fiul lui Anthonius Sander din Braşov) a unor porţiuni din posesiunile Zărneşti şi Tohan lui Nicolaus Thoscha, notar public la Braşov (189).

1450

Aflat în centrul atenţiei autorităţilor regale, oraşul se dezvoltă în această perioadă, beneficiind totodată şi de atenţii din partea bisericii catolice. Astfel, la 7 iunie, Papa Nicolaus al V-lea acordă bisericii Sfânta Maria (Biserica Neagră de astăzi) o nouă indulgenţă pentru refacerea ei în urma invaziei turceşti, când a fost deposedată şi de darurile Papei Martin V (6, 118).

Puterea, faima şi recunoaşterea de către personalităţile timpului a staturii lui Hunyadi îl fac şi pe Bogdan al II-lea, domnul Moldovei (1449–1451), să-i jure credinţă „cinstitului său părinte“, să-i promită că îl va ajuta cu oaste şi-i va oferi loc de refugiu la nevoie (58).

1451

La 19 ianuarie, din Roma, Papa Nicolaus al V-lea acordă decanului capitlului (for de conducere bisericesc în aria catolică) din Braşov dreptul de a reconcilia diferende pentru biserici şi cimitire (6).

Hunyadi îi protejează din nou pe saşi, care îl ajută în campaniile militare, şi le interzice la 1 mai, din Sebeş, judecătorilor bisericeşti de a chema pe saşii din Transilvania în faţa instanţelor lor în chestiuni care nu privesc biserica (6). Şi iată unul din argumente pentru care el îi protejează pe saşi: un document din 16 iunie ni-i prezintă pe braşoveni ca furnizori importanţi de arme; Hunyadi le cere braşovenilor 200 de lănci şi 4.000 de săgeţi (6), comandă ce trebuie livrată în termen de 4 săptămâni (133).

Dintr-o scrisoare a lui Hunyadi către magistratul Braşovului din 8 noiembrie 1451 aflăm că valoarea impozitului Sf. Martin pe anul în curs, datorat de oraş şi Ţara Bârsei, se ridică la suma de 142 de mărci, marca având greutatea din timpul regelui Béla (189).

1452

Şi Vladislav al II-lea, domnitorul Ţării Româneşti, procură arme de la braşoveni; el intervine înainte de 6 februarie la juraţii Braşovului pentru exportul unor scuturi cumpărate (127).

La 6 februarie, Ioan Hunyadi le comunică braşovenilor încheierea păcii cu turcii la 20 noiembrie 1451, pe timp de trei ani, prin care „domnul Ţării Româneşti va plăti sultanului ce i se cuvine şi va acorda Ungariei ascultare, supunere şi obligaţie“. De asemenea, Hunyadi le porunceşte braşovenilor să nu îi mai dea nici un fel de ajutor lui Vlad (Ţepeş) care se află în Ardeal, dacă „ar voi să pornească împotriva lui Vladislav şi să fie alungat în Moldova“ (127).

Conştient de rolul comercial şi economic al Braşovului în relaţiile cu Ţara Românească, Hunyadi indică la 30 martie juraţilor din Braşov politica ce trebuie urmată faţă de Ţara Românească, rezultată în urma unui consiliu din Viena cu prelaţii şi baronii regatului şi alţi principi: dacă Vladislav al II-lea „domnul rege al românilor“ nu-l înapoiază pe domnul Ladislau, regele Ungariei, atunci consiliul va fi nevoit să uzeze de forţă şi război pentru recuperarea regelui. Hunyadi îi anunţă din nou că Vlad (Ţepeş) nu mai este agreat în anturajul regal şi că nu va permite să se trimită ca ostatici soţiile unor boieri români fugari ce au făcut servicii regatului (127).

Autorităţile bisericeşti ale regatului recunosc importanţa oraşului acordând prin decizia arhiepiscopului din Strigoniu (Esztergom), din 24 aprilie, decanului din Braşov (şi din Sibiu) dreptul de primă instanţă judecătorească (6).

La 18 iunie, Hunyadi le interzice castelanilor de la Bran să perceapă de la negustorii români vamă nedreaptă. La aceeaşi dată, Hunyadi, încă guvernator al Ungariei, interzice judelui şi juraţilor din cele Şapte şi cele Două Scaune săseşti să îi împiedece pe negustorii din Braşov la cumpărarea şi vânzarea unor mărfuri cu amănuntul (7 documente atestă aceste privilegii acordate braşovenilor, faţă de celelalte provincii) (6).

Alexăndrel, domnitor al Moldovei, revenit la tron (1452–1454, 1455), confirmă şi el la 12 august 1452 libertatea comerţului negustorilor braşoveni în Moldova, reînnoind privilegii mai vechi (127).

La 24 octombrie, guvernatorul Hunyadi le comunică braşovenilor introducerea unei noi monede (6).

La sfârşitul anului, în Ungaria, fidelii habsburgilor îl aduc pe tron pe Ladislau Postumul în vârstă de 12 ani, ce va fi încoronat în anul următor (1453–1457) (133).

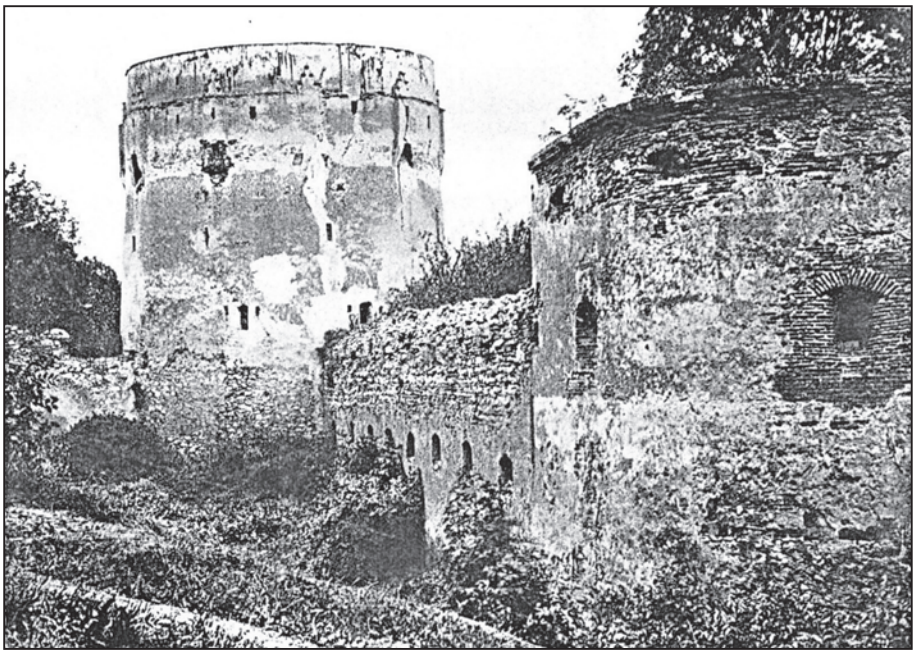
În anul 1451 (posibil 1452), din Ţara Românească, Vladislav domnitorul se plânge braşovenilor că, „deşi s-a ţinut de toate îndatoririle de prietenie luate faţă de dânşii şi deşi a rămas credincios coroanei ungureşti şi a creştinătăţii, Ionaş voievodul (Hunyadi), trimete să-mi răpească ocina mea adevărată şi ţărişoara mea, Făgăraşul şi Amlaşul şi umblă cu gând rău asupra mea“[2] (23).

Pericolul permanent al unei invazii otomane îi determină pe braşoveni să accelereze terminarea fortificaţiilor de apărare ale oraşului.

Între anii 1450–1455 s-a construit şi bastionul Postăvarilor (Tuchmacherbastei), situat în colţul sud-estic al fortificaţiilor medievale ale Braşovului. Acest bastion a fost unul dintre cele mai puternice puncte de apărare ale cetăţii. Bastionul avea un perimetru circular cu diametrul de 16 metri şi

2 Făgăraşul şi Amlaşul, ducate ardelene dobândite de Mircea cel Bătrân în anul 1390 şi reluate de regalitatea maghiară în anul 1453.

ziduri de 12,70 metri, patru niveluri de galerii din lemn pentru a permite accesul apărătorilor la gurile de tragere. Inițial, bastionul a fost încredințat spre apărare breslei aurarilor (112, 128). În anul 1646, breslei aurarilor i se încredințează spre apărare un nou bastion construit între bastioanele străzii Porții şi străzii Vămii, bastionul vechi rămânând în apărarea breslei Postăvarilor. În acest an încep şi construcțiile pentru bastionul Tăbăcarilor Roşii (Rotgerberbastei) sau Cojocarilor (Kürscherbastei), încredințat spre apărare breslei cu acelaşi nume, situat în colțul nord-estic al cetății. El avea o formă de turn semicircular, cu o parte deschisă spre bastionul Postăvarilor.

***Bastionul Tăbăcarilor Roşii**, a cărui construcție începe în anul 1452 (imagine din anul 1886, în spatele lui se află Bastionul Postăvarilor)*

***Bastionul Postăvarilor** construit între anii 1450–1455. Inițial a fost **bastionul Aurarilor**. (Imaginea este realizată la sfârşitul secolului al XIX-lea. Parcul central de astăzi, clădirile de pe actuala strada N. Iorga nu existau; nu existau la aceea dată, nici edificiile Administrației Financiare, Poşta, Tribunalul, villa Kertsch.)*

1453

În februarie, Ioan Hunyadi cedează funcția de regent. Pentru Hunyadi se înființează dregătoria „onorifică“ de căpitan suprem al Ungariei, ocupată de acesta între anii 1453–1456. Poziția politică a lui Hunyadi este în declin, marea nobilime condusă de contele Ulrich de Cilli fiind nemulțumită de centralizarea puterii politice. Au urmat conflicte între susținătorii noului rege şi Hunyadi, în care sunt antrenați şi braşovenii, plasându-se într-o tabără sau alta. Plebanul oraşului, Johannes Reudel, temperează spiritele reuşind să câştige pentru saşii braşoveni atât favoarea regelui, cât şi pe cea a lui Hunyadi (133).

Noul rege Ladislau (al V-lea, Postumul) purtând numele de rege al Ungariei, Boemiei, Dalmației şi Croației, asigură autoritățile regatului prin decretul nr. 1 din 29 ianuarie că va respecta legile şi privilegiile regilor anteriori, confirmă apoi reprezentanților oraşului Braşov şi Țării Bârsei în 6 februarie ca va respecta jurisdicția comercială în relațiile dintre districtul Braşov şi cele 7 scaune, urmată de o altă confirmare de respectare a privilegiilor din 13 martie 1453 pentru saşii din cele Şapte Scaune, Două Scaune, din Țara Bârsei, din Cluj şi din Vinț (6, 189).

La 11 aprilie, Vladislav al II-lea, domnitorul Țării Româneşti, le cere braşovenilor „să aprovizioneze în taină (ca să nu afle turcii) cetatea Chilia cu armament, pentru domnul şi părintele său“, Ioan Hunyadi[3] (6).

La 29 mai, Europa este zguduită de ştirea căderii Constantinopolului, în urma asediului armatei otomane sub conducerea sultanului Mohamed al II-lea, care, după cum spune N. Iorga, „mătură de acolo grecismul decăzut“(58). Europa se vede şi mai puternic amenințată, țările române şi Ungaria fiind primele vizate.

În fața pericolului iminent, la 4 iunie, printre măsurile pregătitoare de apărare, Ladislau regele Ungariei porunceşte saşilor din Transilvania să se prezinte cu trupele lor la Caşovia (Kosice).

Ioan Hunyadi, numit acum căpitan general al Ungariei, dă mai multe dispoziții care îi privesc pe locuitorii din Țara Bârsei; aflându-se în Cluj, el interzice în 1 iulie castelanilor din Bran să îi vămuiască pe locuitorii din Țara Bârsei care fac comerț la Braşov; la 14 iulie, porunceşte din Bistrița (unde devine comite perpetuu printr-o donație a regelui) judelui şi juraților din Braşov să aplaneze cearta dintre magistratul oraşului şi clerul capitlului Braşov.

Hunyadi devenise unul dintre cei mai mari magnați ai regatului. După fiecare victorie, el primea donații regale pe care le administra competent. La apogeul carierei sale el stăpânea 2,3 milioane hectare de teren, 28 de cetăți, 57 de oraşe şi circa o mie de sate (68).

Două documente din Roma, din acest an, relatează despre o decizie a Papei Nicolaus al V-lea privind reînființarea episcopatului Milcovia, cu sediul acum la Braşov. Primul document din 7 august îl împuterniceşte pe episcopul din Oradea sau Alba Iulia pentru mutarea bisericii catedrală din Milcov (?) (nelocalizată, dar posibil situată în zona Vrancei) la Braşov; al doilea document transmite dispoziția papei de revocare a ordinului de mutare (6). Asupra acestui subiect cercetătorii sunt de acord că în lipsa dovezilor materiale şi documentare acest episcopat de la Milcov rămâne numai în planul intențiilor bisericii catolice.

La 24 septembrie, capitlul din Alba Iulia transcrie documentul din 1 septembrie 1453 şi confirmă punerea nobilului Petru Geréb din Braşov în posesia moşiilor Satul Nou şi Comloş (Hopsifen — localitate astăzi dispărută).

1454

Amenințarea invaziei turceşti în Europa după cucerirea Constantinopolului sperie creştinătatea. Încă din 30 septembrie 1453, Papa Nicolaus al V-lea cheamă printr-o proclamație toată creştinătatea la o cruciadă împotriva turcilor (6). În replică, o „măreață“ demonstrație a flotei turceşti are loc în anul 1454 pe Marea Neagră (58).

3 Formula diplomatică a timpului reflecta poziția politică a domnitorului român; Țara Românească se afla în acel moment sub suzeranitatea otomană şi maghiară. Hunyadi devenise o mare personalitate militară şi politică in zona balcanică; el a făcut eforturi în vederea alinierii țărilor române la politica antiotomană de multe ori, destituind şi instalând domnitori după interesele sale: Vladislav al II-lea a fost instalat pe tronul Tării Româneşti de Hunyadi în dec. 1477, dar curând după retragerea ducatelor ardelene Vladislav şi Hunyadi vor intra in conflict

La 13 aprilie, regele Ladislau al Ungariei emite din Praga o dispoziție adresată locuitorilor din Ghimbav, Sânpetru, Bod şi Hărman prin care le cere acestora să ajute la fortificarea şi apărarea Braşovului; din document reies şi măsuri pentru fortificarea oraşului Sibiu (6).

În contextul măsurilor de apărare în fața presupusei invazii turceşti, Hunyadi porunceşte braşovenilor la 30 aprilie să predea numitului Stoyca 2.000 de săgeți, 15 arcuri, 200 de sulițe şi 2 măji[4] de fier, pentru apărarea cetății Chiliei, în contul impozitului Sf. Martin şi să îl conducă pe acesta până la Brăila (127, 189).

La 22 aprilie, regele Ladislau porunceşte magistratului oraşului Braşov să permită nobililor cu misiuni oficiale să intre în oraşul Braşov cu o suită corespunzătoare, fiindcă mai înainte unii dregători cu suită exagerată au periclitat siguranța oraşului, provocându-i daune (189).

Documentele din acest an privitoare la Braşov menționează unele împuterniciri prin care autoritățile regale răsplătesc nu numai comandanții militari, ci şi pe meşteşugarii vestiți; regele Ladislau intervine la 17 decembrie, la capitlul din Alba Iulia, cerând să asiste la punerea braşoveanului Conrad Lapicida în posesia unor case şi a unei părți (1/6) din veniturile morilor din localitatea Hărman; de asemenea, Ioan Hunyadi intervine la 28 decembrie, la acelaşi for, pentru punerea în posesia aceluiaşi Lapicida a jumătății moşiei Şercaia (meşterul Lapicida se remarcase prin construcția mănăstirii franciscane din Teiuş şi a unei mănăstiri în Hunedoara) (6, 189). Documentele vremii vorbesc despre răspândirea unei epidemii de ciumă în Țara Bârsei în acest an (181).

1455

Regele Ladislau consolidează poziția oraşului Braşov, interzicând printr-un document, emis la Viena în 17 martie, tuturor judecătorilor din regat, să îi cheme pe locuitorii din Braşov şi Țara Bârsei în fața instanței lor (6). Prin acest privilegiu, locuitorii Braşovului şi ai Țării Bârsei sunt supuşi exclusiv jurisdicției magistratului, oriunde s-ar afla pe teritoriul țării (106).

Dionysius, arhiepiscop de Strigoniu, le permite printr-o scrisoare din 28 martie, din Viena, judelui şi juraților din Braşov să dărâme capela Sfântului Leonhard de pe Tâmpa, ce se afla în cetatea Brasovia (6), cerând în schimb ridicarea unui altar în biserica parohială (118).

Voievodul Moldovei, Petru Aron, reînnoieşte printr-o scrisoare emisă în Suceava în data de 2 iunie către braşoveni, privilegiile lor comerciale mai vechi (6). Situația politică a Moldovei însă se înrăutățeşte; Petru, domnitorul „amenințat de tătari, urât de unguri (ucisese pe Bogdan protejatul lui Hunyadi), părăsit de poloni, acceptă pentru prima dată pentru Moldova plata haraciului de 2.000 de galbeni ungureşti pentru Poarta otomană", explică N. Iorga (58).

O scrisoare a lui Ioan Hunyadi din 14 iulie către „membrii consiliului şi poporul Braşovului" dezvăluie o stare conflictuală între autoritățile locale (cives) şi populație (populus). Se spune astfel „sunt unii dintre noi care s-au lăsat târâți în îngâmfare şi lipsa de respect față de autorități şi arată acestora în locuri publice lipsa de considerație şi ce e mai supărător, că ei îi acoperă pe acest jude numit, juraţi şi consiliu cu injurii şi ruşine". Cercetătorii nu cunosc cauza şi efectul acestor conflicte, dar ordinul lui Hunyadi este ca pe viitor judele şi consiliul să fie tratați cu respectul cuvenit, în caz contrar, cei ce nu respectă vor plăti cu „bunurile lor şi cu capul" (132). Oricum, conflictul nefiind unicul dovedeşte o populație nemulțumită de multe ori de deciziile autorităților şi anticipează înființarea mai târziu a formației „sutaşilor", ca formă de reprezentare a populației între consilieri şi masa de locuitori. Documentul reconfirmă autoritatea judelui primar, a senatorilor şi a sfatului în fața locuitorilor din Braşov, întărind astfel puterea magistratului în comparație cu competența comitatului Braşov. Treptat, comitatul îşi restrânge influența, prin încetarea atribuției comitelui secuilor şi anume aceea de „comite suprem al comitatului Braşov, privind oraşul Braşov şi districtul Țării Bârsei" (106).

În lunile octombrie, noiembrie, Ioan Hunyadi se află la Braşov; de aici, la 8 noiembrie dăruieşte mănăstirii călugărilor dominicani, cu hramul Sf. Petru şi Pavel, 10 mărci de argint din censul

4 În documentele ungureşti, această greutate este echivalentă cu încărcătura unei căruțe.

oraşului; el emite apoi un document la 15 noiembrie, prin care îi asigură cu protecţia sa pe comercianţii din Ţara Românească în drumul lor spre Ungaria şi pe negustorii din Braşov în drumul lor către Ţara Românească (6).

În vederea apărării oraşului, din dispoziţia lui Ioan Hunyadi la 19 noiembrie 1455, cetatea de pe Tâmpa (numită Brasovia) este dărâmată, întrucât existenţa ei izolată ar fi putut fi o pradă şi un pericol pentru oraş; din pietrele rezultate au fost întărite zidurile oraşului (133).

1456

Documente de arhivă menţionează că populaţia românească, ortodoxă, din satele săcelene de lângă Braşov, a fost izgonită din aceste sate începând cu anul 1456, în locul lor fiind colonizaţi secui (18).

Nemulţumit de atitudinea regelui maghiar care nu-i înapoiază cele două ducate ardelene, Făgăraşul şi Amlaşul, în primăvara anului1456, Vladislav, domnul Ţării Româneşti, intră în Ardeal, atacă cetatea Făgăraşului şi incendiază câteva sate săseşti (58). La 7 aprilie, Ioan Hunyadi, comite de Bistriţa, le porunceşte braşovenilor să aprobe exportul de armament spre cetatea Făgăraşului, grav ameninţată de români (6). Hunyadi pune la dispoziţia lui Vlad (Ţepeş), aflat în Ardeal, un corp de oaste. Vlad pătrunde în Ţara Românească, unde îl înfrânge şi îl ucide pe Vladislav, probabil la Târgşor. Astfel, în locul lui Vladislav urcă pe tron cel mai mare dintre fiii lui Vlad Dracul (viitorul Vlad Ţepeş), care trăise ca ostatic la sultanul Murad şi la curtea turcească, unde „învăţase cruzimea şi voluptatea Orientului musulman“ aprecia N. Iorga intrarea în arenă a voievodului român (58).

În iunie, Mohamed al II-lea se apropie de cetatea Belgradului ameninţând Ungaria. Ioan Hunyadi, căpitan general al regatului, ia măsuri energice pentru apărarea cetăţii, printre care unele privitoare la braşoveni; la 12 iunie porunceşte din Seghedin tuturor saşilor din Transilvania să se adune cu trupele lor pe câmpia de lângă Caransebeş; la 22 iunie porunceşte saşilor din cele 7 scaune să-şi unească trupele cu armata sa lângă Dunăre (6); le cere braşovenilor în mod repetat (12 iunie, 22 iunie, 3 iulie) să-i vină în ajutor, ameninţându-i că în caz contrar le retrage toate privilegiile (133).

La 22–23 iulie, Hunyadi repurtă o victorie răsunătoare, izgonind turcii care asediau Belgradul. Victoria lui a întârziat cucerirea Ungariei cu aproape 70 de ani, apreciază istoricii (133). Dar „Voievodul Ioan de Hunedoara, eroul român, şi al creştinătăţii“, cum îl numeşte N. Iorga, nu trăieşte mult timp bucuria succesului; la 11 august, Hunyadi moare la Belgrad răpus de ciumă (58). Moartea lui Hunyadi, cel care la trei ani după căderea Bizanţului adusese speranţa pentru Occident, a îndoliat întreaga Europă creştină. Hunyadi a rămas una dintre cele mai atrăgătoare şi populare figuri din istoria maghiarilor, afirmă P. Lendvai în anul 1999 (68), dar şi a românilor.

Vlad Ţepeş este deocamdată în relaţii cordiale cu braşovenii; la 3 iulie 1456, le scrie cerându-le un sol şi le comunică că a trimis în dar pentru braşoveni nişte boi şi vaci, apoi, mai târziu, le cere expulzarea duşmanilor săi din Ţara Bârsei; la 6 septembrie, confirmă înţelegerea cu solii braşoveni veniţi la Târgovişte privitoare la adăpostirea sa în caz de nevoie şi la scutirea de vamă a negustorilor braşoveni (58). La 10 septembrie, cere din partea braşovenilor ajutor armat, 200 sau 100 sau măcar 50 (!) de oameni spre a-i intimida pe turci. El le explică braşovenilor poziţia sa: „pentru mine ar fi uşor să fac pace cu turcii şi să am linişte, dar pentru voi nu putem face pace“ (58).

Şi domnitorul Moldovei, Petru, preţuieşte relaţiile bune cu braşovenii şi îi invită la 12 august să reia comerţul cu ţara lui (127).

Speranţa lui Vlad de a-i intimida pe turci este o iluzie, el fiind nevoit să trateze cu turcii, iar în anul următor să se închine lor, trimiţând 2 ani la rând, la Poartă, tributul (58).

O scrisoare din 17 decembrie, din Kecskemét, a Căpitanului general Ladislau Hunyadi (fiul cel mare a lui Ioan Hunyadi) reflectă acum poziţia potrivnică a regatului maghiar faţă de Vlad Ţepeş, „care nu are de gând să păstreze credinţă domnului nostru regele“, tratând în schimb cu turcii. Căpitanul le porunceşte braşovenilor să-l ajute pe pretendentul Dan (aflat la Braşov), împotriva lui Vlad Ţepeş, pentru ca acesta să-i ia locul (58).

1457

Fire energică şi curajoasă, Vlad Ţepeş, întreprinde o campanie rapidă în Moldova (la care el nu participă), înlăturându-l pe Petru Aron, omul turcilor şi înscăunându-l pe Ştefan (cel Mare) la 12 aprilie. Prin această acţiune, Vlad a făcut o primă mişcare politică şi strategică „menită să îl desprindă din poziţia de simplu vasal disputat al Ungariei şi al Imperiului Otoman", apreciază St. Andreescu (9).

Vlad Ţepeş năvăleşte apoi în mai, prin trecătoarea Oltului, în regiunea Sibiului unde pustieşte şi incendiază 3 sate pentru a-i pedepsi pe sibieni, care nu l-au îndepărtat pe un alt pretendent la tron (viitorul Vlad Călugărul) (58). Se pare că odată cu atacul din zona Sibiului a avut loc şi o incursiune în Ţara Bârsei, soldată cu incendierea satului Bod şi a altor câteva sate nemenţionate (9).

Cercetătorii consideră că motivul răfuielii lui Vlad cu Braşovul ar fi şi unele măsuri protecţioniste, respectiv dreptul de „scală" acordat oraşelor Câmpulung, Târgovişte, Târgşor în dauna Braşovului. Este vorba de dreptul de etapă şi depozit (stapelrecht), de care au beneficiat şi cetăţile Braşov şi Sibiu, în relaţiile cu ţările române şi anume dreptul unui oraş de a obliga pe negustorii în trecere, să-şi desfacă mărfurile un anume răstimp în oraşul respectiv, comercianţii autohtoni având prioritatea la cumpărarea lor; acest drept a stat în mare măsură la temelia înfloririi economice a celor două oraşe în secolele al XIV-lea şi al XVI-lea (9).

Altfel spus, cele două oraşe, Braşovul şi Sibiul, obţinuseră de la domnitorii mai vechi ai Ţării Româneşti o hegemonie a comerţului peste Carpaţi, un monopol pentru care saşii din cele două oraşe îi sprijineau pe acei domnitori care le confirmau privilegiile. Dar în Ţara Românească s-a format şi o negustorime autohtonă, care l-a determinat pe domnitor la măsuri protecţioniste pentru încurajarea comerţului indigen. Vlad Ţepeş era interesat direct de veniturile rezultate din comerţul indigen, întrucât acestea sporeau veniturile domneşti, de aceea el încearcă să le smulgă saşilor libertatea comerţului prin ţara lui, obligându-i să vândă mărfurile în oraşele de graniţă. Din acelaşi motiv, saşii au sprijinit şi alţi pretendenţi la tronul Ţării Româneşti, întrucât Vlad Ţepeş le ameninţa privilegiul esenţial — comerţul liber. Vlad Ţepeş este primul domnitor român care recurge la măsuri protecţioniste comerciale violente în dauna saşilor.

După moartea lui Ioan Hunyadi, în Ungaria au izbucnit rivalităţile pentru tron. Pe de o parte, curtea regelui Ladislau al V-lea (Postumul), reprezentând marea nobilime, şi, pe de altă parte, familia Hunyadi, înconjurată de nobilimea mică şi mijlocie. Conflictele s-au desfăşurat mai mult în Transilvania (133).

La 21 octombrie, regele Ungariei, Ladislau, porunceşte braşovenilor, printr-o scrisoare din Praga, să-l ajute pe Osvald de Rozgony, comite al secuilor şi căpitan al trupelor regale, în lupta sa împotriva rebelului ban Mihail Szilágyi; Szilágyi susţinea familia Hunyadi, fiind cumnatul lui Ioan Hunyadi şi îşi asumase funcţia de guvernator în numele nepotului minor (6, 64). Vlad Ţepeş s-a plasat de partea grupării familiei Hunyadi.

În toamna anului 1457, raporturile dintre Ţara Românească şi Braşov au început să reintre în normal; la 23 noiembrie, din Sighişoara, banul Mihail Szilágyi (ban de Machov şi căpitan al Belgradului) îi informează pe braşoveni despre pacea încheiată între Vlad Ţepeş şi Ţara Bârsei, la care el a avut rol de negociator (6). La tratative au fost invitaţi un delegat din partea Braşovului şi Ţării Bârsei, parohul (stadtpharrer) Johannes Reudel (1446–1499) şi reprezentanţi ai domnului Vlad Ţepeş. Conform tratatului, Braşovul îşi asuma obligaţia de a-l îndepărta pe pretendentul Dan, iar Vlad de a-i asigura pe braşoveni cu libertatea comerţului în ţara sa (9).

La 8 decembrie, din Sighişoara, banul Mihail Szilágyi, având rangul de vicecancelar regal, confirmă judelui şi juraţilor din Braşov primirea a 10.000 de florini de aur (6), o sumă importantă pentru vremea aceea (amintim că haraciul Moldovei era fixat la 2.000 de galbeni ungureşti). Suma primită din partea braşovenilor explică în mare măsură atenţia acordată de regalitate pentru oraşe precum Braşovul, care alimenta în mod frecvent nevoile financiare ale regatului, implicat în războaie costisitoare.

1458

Michael Masa de Kasimir, vicecomitele secuilor şi castelanul cetăților Bran, Hălchiu şi Piatra Craiului, acordă la 16 ianuarie negustorilor din Târgovişte care fac comerț la Braşov reducerea vămii la jumătate, pentru mărfuri în valoare de peste 1.000 de florini (189).

După moartea regelui Ludovic al V-lea Postumul (otrăvit de adversari, se pare, la Praga în 23 noiembrie 1457), Mihail Syilágyi reuşeşte să îl urce pe tronul Ungariei la 24 ianuarie 1458 pe nepotul său, Matia Hunyadi (Matei Corvin) (1458–1490), fiul cel mic al lui Ioan Hunyadi, la acea dată în vârstă de 15 ani (9).

Noul domnitor al Moldovei, Ştefan (cel Mare), urmând pilda tuturor domnitorilor români, care ajunşi pe tron se grăbesc să asigure Braşovul de relații bune, trimite din Suceava la 13 martie o scrisoare locuitorilor Braşovului şi Țării Bârsei, reînnoind relațiile comerciale acordate de Alexandru I (6). Acest privilegiu a constituit timp de decenii baza bunelor relații dintre Moldova şi Braşov. Negustorilor braşoveni le era permis să vină cu mărfurile lor în Moldova în schimbul a 4 groşi, pentru fiecare povară. Braşovenii aveau voie să facă comerț cu amănuntul în toate oraşele şi târgurile Moldovei (ca mărfuri deosebite aduse de braşoveni sunt menționate: stofe fine din Köln, Louvain, Cehia şi Buda). Din Moldova, braşovenii puteau să cumpere vite, plătind o vamă de 2 groşi pentru fiecare cap. Documentul stabileşte şi imunitatea juridică a braşovenilor în Moldova: ei puteau să poarte procese în fața domnului, dar nu puteau să fie dați în judecată de către autoritățile moldovene. Drept replică, în anul 1460, magistratul Braşovului a emis un document prin care negustorilor moldoveni le era asigurată libertatea exercitării comerțului şi asistența juridică la Braşov (106).

Confirmând necesitatea unor relații bune cu țările române, ce constituiau o pavăză în fața pericolului otoman, la 28 martie, guvernatorul Ungariei, Mihail Szilágyi, le cere saşilor din Sibiu şi Braşov, secuilor şi nobilimii transilvane să-i primească bine pe moldovenii şi muntenii care vin la ei (6). În arhivele braşovene se păstrează un document din care reiese că şi castelanul de la Bran, în calitate de vicecomite al secuilor, promovează politica economică a voievozilor Transilvaniei. O scrisoare din anul 1458, adresată de castelan negustorilor munteni, îi îndeamnă „să-şi aducă bunurile şi mărfurile în oraşul nostru Braşov, în valoare de 1.000 sau 2.000 de florini, promițându-le scutire pentru jumătate din ele, la plata vămii“ (146). Însă, împotriva castelanilor de la Bran, cu ocazia vămuirilor negustorilor din Transilvania şi principate, deseori se înregistrează plângeri. În anul 1458, braşovenii au ocupat cu forța cetatea şi i-au închis pe castelani (116).

Dintr-un document în limba latină, din 25 mai 1458, aflăm că Vlad Țepeş îi cere vilicului Gaşpar din Braşov să garanteze meşterilor chemați de dânsul plata lucrului şi libera întoarcere acasă; pe spatele documentului figurează numele a 55 de meşteri (23). Se pare că meşterii au fost chemați pentru fabricarea armelor necesare luptei împotriva turcilor (care au atacat în mai 1458 Țara Românească şi pe care Vlad îi alungă) sau pentru reconstrucția localităților pustiite (112). Printre meşteri găsim şi un nume românesc, Stoian Drăgaş, trimis pesemne pentru a face şi oficiile de translator (4).

Curând, tutela excesivă exercitată de Mihail Szilágyi asupra tânărului rege Matia Corvinul, îl determină pe acesta să-l destituie în vara acestui an din funcția de guvernator, pe care o primise, pe timp de 5 ani, la venirea lui Matia la tronul Ungariei. Uneltind contra regelui, Mihail Szilágyi a fost arestat de nepotul său regele, în luna octombrie 1458. De asemenea, voievozii conspiratori ai Transilvaniei au fost înlocuiți cu Sebastian şi Ioan de Rozgony (1458–1460) (68).

Ca urmare, are loc o răcire a relațiilor dintre Vlad Țepeş şi Matia Corvinul, întrucât Vlad s-a aflat de partea lui Szilágyi (9). Noul rege maghiar, plămădit din acelaşi aluat ca şi tatăl său, s-a remarcat de tânăr ca diplomat abil şi ca hotărât om de stat. În stilul renascentist al principilor europeni, funcție de capriciu sau interes, regele era necruțător sau conciliant, răzbunător sau generos în acțiunile sale, afirmă P. Lendvai (68).

Cele două oraşe săseşti, Braşovul şi Sibiul, au optat pentru rege, drept pentru care acesta le

confirmă vechile privilegii printr-o scrisoare din 5 iulie 1458 şi evident împotriva lui Vlad Ţepeş (6). La 4 iulie 1458, din Buda, Matia Corvinul porunceşte magistratului din Braşov să predea unor nobili bunurile şi cei 10.000 de florini de aur rămaşi de la decedatul Michael, logofătul lui Vlad Ţepeş, domnul Ţării Româneşti (189). După încercările de mediere ale regelui Matia Corvinul, din 3 şi 6 martie 1458, care eşuează, Vlad recurge la măsuri protecţioniste şi la represalii crâncene asupra Braşovului şi Sibiului la sfârşitul anului (9).

1459

Sensibil mereu la cererile braşovenilor, ale căror interese le apără mereu, regele Matia Corvinul le interzice voievozilor şi vicevoievozilor Transilvaniei să ceară găzduire gratuită la Braşov şi în Ţara Bârsei, printr-un document emis la Seghedin, la 19 ianuarie 1459 (6).

Ca urmare a atacurilor lui Vlad, regele Matia Corvinul îl aduce pe Dan, pretendentul pentru tronul Ţării Româneşti, în ţinutul Braşovului, aşa cum reiese din scrisorile acestuia către braşoveni din 2 aprilie de la Feldioara şi 5 aprilie de la Braşov. Dan arată în aceste documente că reprezentanţii Braşovului s-au plâns de Vlad Ţepeş, care s-a închinat turcilor, că i-a arestat pe negustori şi pe trimişii braşoveni, le-a confiscat averile şi i-a tras în ţeapă (41 de negustori); a dat foc unei case, omorând peste 300 de bărbaţi şi tineri ce se aflau în Ţara Românească pentru a învăţa limba română, iar pe oameni lui i-a chemat în ascuns în ţară. Dan îi autorizează pe braşoveni să confişte drept despăgubire mărfurile ce le au negustorii români în oraşul lor (23). Aceste fapte povestite de un rival (duşman) al lui Vlad, oarecum exagerate, au fost reluate în povestirile germane despre Dracula (Vlad Ţepeş). De fapt, măsurile de pedepsire se încadrau în comportamentul comandanţilor otomani din acea vreme. Vlad i-a pedepsit pe negustorii saşi braşoveni, care nesocotind măsurile sale protecţioniste umblau liberi prin Ţara Românească, el urmărind în ultimă instanţă prin acţiunile sale să se detaşeze complet de sub suzeranitatea Ungariei; totodată, în anul 1459, Vlad Ţepeş încetează şi plata tributului către sultan (9).

Un alt pretendent la tronul Ţării Româneşti, ce se afla în Ardeal la Sighişoara (ca şi alţi boieri români fugari), făgăduieşte sprijin magistratului din Braşov la 21 ianuarie 1459 (6). Drept represalii, Vlad întreprinde în primăvara anului o nouă campanie în Ţara Bârsei pentru a-şi înlătura rivalii, pedepsindu-i pe saşi, pustiind, suprimându-i pe unii braşoveni bogaţi.

Contrariat de poziţia de independenţă a lui Vlad Ţepeş, regele Matia Corvinul, printr-o scrisoare din 3 aprilie, din Buda, porunceşte magistratului din Braşov să oprească exportul de arme spre Ţara Românească, iar la 23 aprilie, porunceşte magistratului din Braşov să predea comitelui secuilor banii (10.000 de florini aur) şi bunurile confiscate de la locuitorii Ţării Româneşti (189).

Contradicţiile dintre Vlad Ţepeş şi saşi i-au determinat pe aceştia la măsuri pentru asigurarea apărării oraşului împotriva puterii militare a domnului Ţării Româneşti. Astfel, în noiembrie 1459, la adunarea de la Mediaş a celor „trei naţiuni“ s-a reînnoit înţelegerea din anul 1437; la această adunare a naţiunilor privilegiate participă şi reprezentanţii districtului Braşov (106). Oficial, legământul nobililor, secuilor şi saşilor era încheiat împotriva turcilor, consideraţi a fi duşmanul lor comun, dar el se referea la atacurile surprinzătoare, care în ultima vreme nu fuseseră provocate de altcineva decât de Vlad Ţepeş, explică G. Nussbächer (112).

1460

Matia Corvinul le porunceşte braşovenilor să livreze alimente pentru cetăţile regale Bran, Piatra Craiului (Kyralkew) şi Hălchiu, în valoare de 100 de florini (108).

Conflictul lui Vlad Ţepeş cu braşovenii continuă. Pretendentul la tronul Ţării Româneşti, Dan, fiul lui Vladislav al II-lea, a rămas în împrejurimile Braşovului timp de un an. La 2 martie, acesta fiind la Braşov, hotărăşte „să confişte pentru despăgubirea cetăţenilor, care l-au hrănit aproape un an de zile pentru susţinerea sa şi pentru recâştigarea ţării sale, lucrurile şi averile locuitorilor din Ţara Românească, depuse la Braşov, înainte de începerea ostilităţile“ (23). Aflăm mai târziu dintr-o scrisoare a lui Radu cel Frumos, din 19 februarie 1463, că aceste averi valorau 15.500 de florini (9).

Dan trecu la acțiune şi câteva săptămâni mai târziu pătrunde în Țara Românească încercând să-l răstoarne pe Țepeş. La 22 aprilie 1460, la Pesta, se ştia că Dan fusese înfrânt şi îşi pierduse capul sub securea călăului; „dintre oamenii voievodului Dan, numai 7 au scăpat de cea mai ticăloasă moarte şi Dan însuşi … a fost pus să-şi sape singur groapa, i s-a slujit de viu prohodul şi numai după aceea călăul i-a retezat capul; de asemenea, Drăculea a pus să tragă în țeapă pe oamenii lui Dan, care căzuseră în luptă“ (9).

Autoritățile voievodatului privesc cu teamă evoluția conflictului; Ioan Geréb de Vingard, căpitan general al Transilvaniei, viceguvernator al Transilvaniei (guvernator era Mihail Szilágyi) îi cere magistratului din Braşov la 28 aprilie să fie informat despre intențiile lui Vlad (6).

Înspăimântați, braşovenii au trimis o solie la domnul Țării Româneşti, ca să preîntâmpine represaliile acestuia; povestirile (germane) menționează că solia era compusă din 55 persoane. Vlad nu a renunțat şi, probabil în luna mai 1460, a pornit într-o incursiune de pedeapsă în Țara Bârsei. Cu acest prilej au fost pră-date şi arse nu numai satele întâlnite în cale, dar a fost atacată însăşi cetatea Braşovului, fiind incendiată suburbia Braşovului Vechi cu biserica Sf. Bartolomeu. Tabăra lui s-a aflat în afara cetății, pe dealul Şprenghi (Gesprengberg), în preajma capelei Sf. Iacob, astăzi dispărută, unde cei prinşi au fost traşi în țeapă. Tot atunci a fost atacată de către un căpitan al lui Țepeş şi Codlea, dar fără succes, datorită puternicei rezistențe întâmpinate. Nenorocosului căpitan, care n-a putut împlini porunca domnească de a ocupa cetatea, i s-a hărăzit aceeaşi soartă ca şi prizonierilor bârsani şi braşoveni (9). Campania lui Vlad Țepeş de la Braşov este redată în narațiuni germane, dintre care se remarcă cea din anul 1500, de la Strasbourg, care prezintă isprăvile domnului valah numit Dracula, pentru a crea imaginea unui conducător crud. Însă, atitudinea domnitorului era în spiritul măsurilor punitive ale conducătorilor est-europeni şi mai ales turci, din acea vreme.

*Conflictul lui **Vlad Țepeş** cu braşovenii. Scena execuției prizonierilor prin tragerea în țeapă, redată în narațiunea germană despre Dracula (anul 1500 Strasbourg, tipograful Mathias Hupfuff)*

Abia în iunie Vlad Țepeş restabileşte pacea cu braşovenii, astfel că la 4 iunie, din cetatea Dâmboviței, el îi roagă pe pârgarii Braşovului „să trimită în țară pe boierii pribegi împreună cu solul său Voico Dobrița, iar dacă nu vor să vie, să-i alunge de la dânşii“ (23). Tot în termeni „cordiali“, Vlad se adresează braşovenilor şi în alte scrisori, din 26 iulie şi 10 august 1460 (23). La 24 august, aşa cum consemnează cronicile germane, oştile lui Vlad Țepeş fac o expediție de pradă în ținutul Amlaşului şi Făgăraşului, ținuturi cu populație românească, urmărind să pedepsească nesupunerea posesiunilor sale, care adăposteau pretendenți şi refuzau probabil să mai achite datoriile față de vistieria domnească (9).

Ulterior datei de 11 octombrie 1460, documentele vremii arată că după ce şi-a instaurat autoritatea în sudul Transilvaniei, Vlad Ţepeş poartă tratative pentru o pace generală între el şi saşii din Braşov şi Sibiu, cu ţinuturile lor, precum şi cu secuii. Tratatul încheiat asigura spatele Ţării Româneşti în preziua confruntării cu turcii, pentru care curajosul domn refuzase repetat plata tributului (9). Înţelegerile prevedeau obligaţia reciprocă de a preda fugarii, un ajutor de 4.000 de ostaşi ai scaunelor săseşti împotriva otomanilor şi obligaţia domnului muntean de a opri atacurile otomane îndreptate şi asupra Transilvaniei. Formulările diplomatice ale timpului, ce apar acum în scrisorile lui Vlad Ţepeş către magistratul Braşovului, redau atmosfera de pace, numind pe braşoveni „bunii şi dulcii prieteni ai domniei mele“(43).

1461

Matia Corvinul, regele Ungariei, confirmă printr-un document din 6 septembrie o donaţie a lui Ioan Hunyadi pentru mănăstirea dominicană Sf. Petru şi Pavel din Braşov (ce se afla în capătul nordic al străzii Mureşenilor) (6).

Este menţionată incendierea Bastionului Frânghierilor din Braşov, bastion care e refăcut curând (131). Avem prima menţiune documentară despre poarta Străzii Negre (azi, str. N. Bălcescu).

Continuând politica regală de protejare a oraşelor libere regeşti faţă de oraşele taxale[5] (opida nobilium), Sebastian de Rozgony, voievodul Transilvaniei, le interzice într-un document datat din anul 1460, judelui şi juraţilor din Aiud să urmărească şi să judece cetăţenii Braşovului (6).

1462

După o serie de incursiuni victorioase în sudul Dunării repurtate de Vlad Ţepeş, terminate cu cucerirea cetăţii Giurgiului şi a altor cetăţi, precum şi uciderea a 22.834 de turci, acesta cere ajutor regelui Matia Corvinul împotriva viitoarei campanii turceşti, aşa cum rezultă din scrisoarea lui Vlad către Matia Corvinul din 11 februarie. O primă campanie turcească a vizirului Mahmud a fost respinsă de către Vlad cu o înfrângere zdrobitoare a turcilor în 17 iunie 1462. Adevărata invazie s-a produs în iunie 1462, când turcii trec Dunărea cu un efectiv de aproximativ 120.000 de oşteni, la care Vlad nu putea opune decât un număr de 22.000 de oşteni. Prin hărţuială, Vlad Ţepeş a pricinuit mari pierderi turcilor şi chiar unele înfrângeri, care însă nu au putut împiedica înaintarea uriaşei armate. Turcii instalează în tronul Ţării Româneşti pe Radu cel Frumos (fratele lui Vlad Ţepeş, ce fusese crescut în Constantinopol), care acceptă plata tributului.

La 15 august, vicecomitele secuilor Albertus de Istenmező, roagă magistratul din Braşov să respecte pacea încheiată cu Radu al III-lea (cel Frumos), domnul Ţării Româneşti (6).

Între timp, la 24 iulie, Matia Corvinul primeşte coroana regatului din partea împăratului german Friederich al III-lea, în schimbul sumei uriaşe de 80.000 de guldeni aur (68). Oraşele bogate ale regatului, precum Braşovul, puteau oferi o soluţie pentru recuperarea acestei datorii.

Voievozi ai Transilvaniei sunt Nicolae de Ujlak (a cincea oară) şi Ioan Pongracz de Dindeleag (1462–1465).

Regele Matia Corvinul îşi părăseşte oraşul de reşedinţă, Buda, şi se îndreaptă spre graniţa regatului; în septembrie se află la Sibiu, în octombrie la Rupea, iar în noiembrie la Braşov.

Din Sibiu, la 30 septembrie, Matia Corvinul emite un act de îngăduinţă pentru meşteşugarii tunzători de postav din Sibiu şi alte localităţi din Transilvania, permiţându-le cumpărarea, prelucrarea şi vânzarea postavului, aşa cum au avut acest drept din vechime (4). Breasla acestor meşteşugari din Braşov funcţiona împreună cu cea din Sibiu, dar din document reiese că era o breaslă organizată de timpuriu (102). Funcţionarea breslei postăvarilor din Braşov a fost reglementată printr-un statut şi împuternicită prin dobândirea unui sigiliu (133), datat din anul 1462, ce acorda şi multe privilegii (52).

5 În Transilvania erau trei feluri de oraşe; oraşe libere regeşti — Cluj, Braşov, Sibiu, Tg.Mureş, Bistriţa, Sighişoara, Mediaş, Alba Iulia, Gherla, Sebeş, Dumbrăveni; oraşe privilegiate — Sf. Gheorghe, Odorhei, Abrud, Hunedoara, Haţeg, Ocna Sibiului, Ilia, Breţcu, Miercurea Ciucului, Tg. Secuiesc şi oraşe taxale — Dej, Turda, Aiud (63).

După unii autori, Matia Corvinul se întâlneşte la Braşov cu Vlad Ţepeş, unde au purtat tratative vreme de cinci săptămâni. Păstrând amintirea faptelor sângeroase comise de Vlad împotriva lor, saşii braşoveni urzesc răzbunarea, ticluind o scrisoare ca provenind din partea lui Vlad către sultan, oferindu-i alianţa pentru o campanie împotriva Ungariei. Scrisoarea încriminatoare ajunsă în mâinile regelui îl determină pe acesta să dispună arestarea lui Vlad Ţepeş, aproape de Piatra Craiului, la 20 noiembrie, pe când Vlad se îndrepta cu o oaste spre rege, nădăjduind ajutor. După părerea istoricilor, scrisoarea constituia şi o scuză a lui Matia Corvinul faţă de papă pentru întârzierile în acordarea ajutorului militar lui Vlad Ţepeş. Astfel, Vlad Ţepeş fu întemniţat puţin înainte de 26 noiembrie 1462, la Vişegrad, pe Dunăre, timp de 12 ani (9).

Aflat la Braşov, din 4 noiembrie până la 5 decembrie, Matia Corvinul emite o serie de documente ce privesc oraşul: la 4 noiembrie face o donaţie mănăstirii dominicane din Braşov; la 5 noiembrie confirmă dania posesiunilor Satul Nou (Neudorf), Hopsifen (Hopşu, Comloş — acest sat din urmă azi dispărut) (161) pentru oraşul Braşov şi o altă danie a regelui Ladislau către familia Lapicida; la 25 noiembrie adevereşte dania unor părţi din moşia Chichiş (Kekws) către Wilibald Theel şi fiii; la 30 noiembrie stabileşte darea anuală pe care trebuie să o plătească „frăţia Corpus Christi“ din Braşov castelanilor din Bran pentru posesiunile Zărneşti şi Tohan (6); la 3 decembrie donează satele Şercaia şi Părău din districtul Făgăraş, pustiite de intervenţia lui Vlad Ţepeş, lui Georgius Byro din Braşov, cu drept de colonizare (189). Donaţiile făcute de regele Matia Corvinul în acest an pentru Braşov reprezintă primele posesiuni de teren pe care le-a dobândit oraşul în Ţara Bârsei, începând să devină o putere teritorială feudală (133). Oraşul este sprijinit nu numai de regalitate, dar şi de reprezentanţii bisericii catolice. Se păstrează din acea vreme o indulgenţă, din Roma, emisă la 1 februarie 1462, acordată de cardinalii bisericii catolice pentru biserica dominicană Sf. Petru şi Pavel din Braşov (6).

Pentru recuperarea marilor cheltuieli ale regatului, datorate unei politici externe riscante şi contestate chiar de adepţi, Matia Corvinul introduce în anul 1462 sistemul de impozitare prin darea extraordinară de 1 florin pe poartă (pe familie).

1463

Politica expansionistă a imperiului otoman se îndreaptă acum spre apusul Europei. Regele Ungariei Matei Corvin este preocupat de susţinerea graniţei în zona Bosniei şi Albaniei, vrând să alunge guvernatorii turci, ce se instalaseră acolo; el întreprinde în anii 1463 şi 1464 două expediţii în Bosnia. Apărarea marelui regat presupunea resurse financiare importante, care urmau să alimenteze constant nevoile armatei. Oraşele săseşti, precum Braşovul, cel mai mare din Transilvania, prezentau pentru regalitate un interes deosebit.

„Prin politica sa de mari aspiraţii, Hunyadi (Matei Corvin) ajunsese un aspru apăsător al supuşilor săi, care trebuiau să plătească dări grele, fără să ştie unde se duceau banii lor“, explică N. Iorga (58). În primăvara anului, „parvenitul Matei“ Hunyadi, numit astfel de împăratul german pentru condiţia sa inferioară, se încoronează solemn cu blazonul nobiliar al Corvinilor (68). Aflat la strâmtoare, la 15 iulie Matia Corvinul comunică magistratului Braşov că nu-i mai poate acorda scutirea de impozit solicitată şi urgentează plata (6).

Aflăm dintr-un document în limba germană, din acest an, despre existenţa unui „Statut al frăţiei calfelor de cizmari“ din Braşov (4). Nu ştim cât va fi fost respectat acest statut, dar prevederile lui (astăzi ni se par exagerate sau de neînţeles) ne dau o imagine despre spiritul de ordine şi moralitate ce se dorea a fi (şi poate aşa era) în această comunitate germană, dar şi despre obscurantismul şi absolutismul spiritului vremii. Statutul purta girul reprezentanţilor bisericii, era elaborat cu ştirea şi voinţa magistratului din Braşov şi era mai degrabă un grup de norme de convieţuire impuse, în cadrul unei asociaţii: erau prevăzute amenzi mari pentru cei ce nu acordau respect celorlalţi, nu salutau cuviincios, nu se restrângeau la un singur rând de haine, pentru acei ce lipseau de la adunări sau se prezentau sub influenţa alcoolului, precizând că „frăţia are puterea să gonească o calfă neserioasă“.

Statutul îl socoteşte demn de dispreţ pe cei ce nu aderă la el şi îi pedepseşte cu leafa pe două săptămâni pe acei ce tratează cu calfele ce nu aparţin frăţiei.

1464

Este menţionată pentru prima dată o stradă din Braşov — Swarczgas (strada Neagră), astăzi, str. Nicolae Bălcescu. Pe această stradă se aflau 40 de ateliere de pielari tăbăcari (după cercetarea listelor de impozit). Culoarea închisă a apelor reziduale de la ateliere a dat numele străzii. Se aminteşte acum şi despre existenţa unei porţi, a unui bastion în formă de potcoavă şi a unui turn interior al breslei tăbăcarilor (în partea sudică a străzii); până la anul 1525, această poartă a funcţionat ca poartă a cetăţii, ulterior poarta a fost zidită, fiind redeschisă în anul 1785, ca cea de a 4-a poartă a oraşului (112).

Într-o scrisoare din 19 februarie, datată între anii 1464–1470, Radu al III-lea, domnul Ţării Româneşti condiţionează acordarea unor privilegii comerciale Braşovului de restituirea unor sume de bani (15.500 de florini), rezultaţi din confiscarea averilor unor negustori români, din vremea lui Vlad Ţepeş (6).

La 24 februarie, Johannes Reudel, parohul (Stadtpharrer) Braşovului, adevereşte donaţia unei mori pentru capela Sf. Laurenţiu din cimitirul parohial (6).

Din anul 1464 avem primul indiciu despre o şcoală în cartierul Bartolomeu, fiind menţionat un „scholasticus“ (învăţător), la biserica din acest cartier. Fiecare cartier al oraşului avea o oarecare autonomie şi, astfel, se crede că fiecare cartier al oraşului avea o şcoală proprie (157).

Matia Corvinul intervine din nou în sprijinul Braşovului la 13 aprilie, poruncind magistratului din Sibiu să nu-i tulbure pe negustorii braşoveni în folosirea privilegiilor comerciale; la aceeaşi dată le interzice secuilor să-i împiedece pe negustorii braşoveni în comerţul cu Moldova (6).

1465

La 23 ianuarie Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, reuşeşte să smulgă cetatea Chiliei din stăpânirea maghiară (58); cetatea îi fusese cedată lui Ioan Hunyadi de către voievodul Moldovei, Petru al II-lea în anul 1448 (133).

La 26 aprilie, Matia Corvinul adevereşte vechile privilegii ale Braşovului şi Ţării Bârsei (6, 106).

1466

Meşteşugarii saşi îi cer regelui Matia Corvinul măsuri protecţioniste pentru produsele lor. Astfel, la cererea lui Petru Geréb, villic în Rotbav (Veresmart) şi Ladislau Henlyn, senator de Sibiu, Matia Corvinul le interzice negustorilor din Ungaria, Moldova şi Ţara Românească să exporte piei neprelucrate din Transilvania, printr-un act din 22 aprilie 1466, emis la Buda (4).

Regele Matia Corvinul încurajează dezvoltarea oraşului şi îi majorează în continuare veniturile prin atribuirea unor comune supuse în şi din afara Ţării Bârsei. Satele Tohan şi Zărneşti au fost stăpânite între anii 1395–1466, pe rând sau deodată, de cetatea Bran, de mai mulţi feudali particulari, de biserica parohială din Braşov şi de oraşul Braşov. Arhivele braşovene păstrează o serie de documente legate de aceste proprietăţi şi procesele între diferiţi proprietari. La 5 noiembrie, regele Matia Corvinul donează aceste sate cu titlul de „nouă donaţie“ fraternităţii Corpus Christi de la biserica Sf. Maria din Braşov (161, 189). Printr-un act din 2 iunie 1467, Ioan Geréb de Vingard, fost căpitan suprem al Transilvaniei confirmă realizarea acestei donaţii (6, 133).

1467

Pentru continuarea războiului în Bosnia, Matia Corvinul a luat măsuri de creştere a dărilor către stat şi privitoare la impunerea de sarcini fiscale a unei părţi din nobilime. Încă din anul 1463, Matia Corvinul introduce o reformă a armatei, înfiinţând unităţi stabile de mercenari şi, ca urmare, solicită în anul 1467 în parlamentul de la Ofen (Buda) o reformă a vămilor şi a impozitelor.

În lunile iulie–august izbucneşte o revoltă a nobilimii din Transilvania. Cele trei naţiuni privilegiate (nobilii maghiari, saşii şi secuii) au hotărât să-şi apere cu armele privilegiile mai vechi, în faţa tendinţelor autoritare ale regelui (59). Comitele sas, Benedict Roth, îl îndemnă pe voievodul

Transilvaniei Johann de Pösing şi de Sankt-Georg, care domnea împreună cu Elderbach de Monyorokerek (1465–1467), să se proclame rege, urmând ca Transilvania să se proclame stat independent. Ştefan, domnitorul Moldovei, promise sprijin militar răzvrătiților, care se pare că se înfăptui, suscitând reacția urgentă a regelui Matia Corvinul.

La 18 septembrie, Conventul din Cluj-Mănăştur adevereşte înțelegerea dintre reprezentanții stărilor transilvane îndreptată împotriva lui Matia Corvinul (6).

După lungi dezbateri, sfatul oraşului Braşov hotărăşte să nu se alăture taberei răzvrătiților precum saşii din Sibiu şi Bistrița. De altfel, Braşovul a fost singurul oraş săsesc care s-a situat de partea regelui (133). În disputa pentru alăturarea Braşovului de partea răzvrătiților sau a regelui s-a evidențiat plebanul Johannes Reudel, o personalitate a Braşovului (paroh al oraşului între anii 1446–1499), care dovedind curaj, ca şi în alte împrejurări vitale oraşului, a pledat convingător pentru partida regelui (133).

În septembrie, Matia Corvinul intervine cu o oaste puternică şi înăbuşă în sânge revolta.

Printr-un document din 3 octombrie, Matia Corvinul îi iartă pe toți participanții la răzvrătirea din comitatul Cluj, iar în 19 octombrie, printr-un alt document, îi iartă şi pe saşii din cele 2 scaune pentru participare la răzvrătire (6).

Într-un document al regelui Matia Corvinul din 30 octombrie, acesta le porunceşte vameşilor din Transilvania să scutească de plata vămii pe „toți comercianții sau negustorii de oricare limbă ar fi, din oricare părți străine ar veni“ care merg la târgul anual de la Braşov, care se ținea în ziua tuturor sfinților (1 noiembrie) (126, 189).

Între 11–12 noiembrie, Matia Corvinul se află la Braşov, de unde emite mai multe documente ce privesc Braşovul: mulțumind braşovenilor pentru fidelitatea dovedită în timpul revoltei, regele confirmă privilegiile oraşului Braşov privind scutirea de vamă, comerțul cu amănuntul, libertatea comerțului în Transilvania; stabileşte obligațiile militare ale Braşovului şi Țării Bârsei (participarea a 50 de luptători pentru campaniile din vest şi participare totală pentru campanii militare în părțile răsăritene); interzice castelanului şi vameşilor din Bran să perceapă vămi de la negustorii din Braşov şi Țara Bârsei (6, 189). Totodată, Matia Corvinul extinde dreptul de depozitare al oraşului, care era valabil până atunci numai pentru comerțul spre Principatele Române, şi asupra comerțului dinspre Principate spre Transilvania (133).

Matia Corvinul rămâne în Braşov, pregătind o campanie în Moldova împotriva lui Ştefan cel Mare, ce i se arătase ostil. La această campanie au fost nevoiți să participe şi braşovenii (112). Are loc astfel bătălia de la Baia, din Moldova, în decembrie, care a fost consemnată fără echivoc de istorici ca o victorie a moldovenilor împotriva lui Matia Corvinul (58). După campania din Moldova, Matia Corvinul revine la Braşov, unde îl regăsim până la 4 ianuarie 1468 (133). Regele, rănit, scăpase cu greu din luptă cu ajutorul gărzii personale, compusă din 11 nobili maramureşeni, care vor căpăta ulterior privilegii deosebite (58).

Matia Corvinul

1468

Pentru ajutorul armat împotriva Moldovei, la 3 ianuarie, 1468 Matia Corvinul porunceşte autorităților vamale din Transilvania să-i scutească de vamă pe locuitorii din Braşov şi Țara Bârsei (189). Matia Corvinul acordă braşovenilor în acest an dreptul de a încasa vigesima (taxa vamală de 5%, ce făcea parte din veniturile regelui) în schimbul unei arende plătite anual regelui (2.000 de florini anual, până la mijlocul

secolului al XVI-lea). Afirmaţiile călătorilor străini şi registrele vigesimale dovedesc că suma obţinută anual din taxa vamală depăşea chiar şi dublul sumei cerute de regalitate pentru arenda acestei vămi. Vigesima se percepea la Braşov, în casa vigesimei (domus vigesima), aflată în strada Vămii (azi, str. Mureşenilor). Plata vigesimei se făcea atât în bani, cât şi în produse, nefiind exceptaţi nici negustorii braşoveni (43). El emite, de asemenea, la 28 septembrie 1468, privilegiul acordat negustorilor braşoveni pentru dreptul de depozit al mărfurilor aduse din Ţara Românească şi Moldova (106).

Din anul 1468 există o menţiune despre întemeierea frăţiei calfelor de blănari. Menţiunea apare în registrul frăţiei calfelor de blănari, redactat în anul 1644, în limba germană, care cuprinde numele calfelor dintre anii 1468–1560. Lista cuprinde 195 de nume înscrise de-a lungul anilor, dintre care cele mai multe aparţin anului 1553 (52 de nume). Marea majoritate a numelor sunt săseşti, câteva au sonoritate maghiară, iar nume româneşti nu apar (4).

Tot din acest an este datată o scrisoare a meşteşugarilor butnari din scaunele săseşti „de jos“ (ale Sibiului) către Universitatea Săsească, împotriva concurenţei butnarilor din „scaunelor de sus“ (Sighişoara şi Rupea), care la rândul lor sunt prejudiciaţi de cei din Secuime şi Ţara Bârsei. Ei propun spre aprobare un statut conţinând patru articole şi cer sprijinul împotriva meşteşugarilor extrabreslaşi (4).

Aflăm în acest an despre abuzurile vameşilor din Bran, care sunt cunoscute şi de voievodul Transilvaniei, Ioan Pongrácz. Acesta le scrie vicecastelanilor de la Bran acuzându-i că „voi împiedecaţi foarte mult pe toţi negustorii, care vin din Valahia cu mărfurile lor în Braşov şi apoi se întorc la locurile lor, că le luaţi lucrurile şi mărfurile pe nedrept şi mai ales arcurile lor de mână pe care le poartă la şold, pentru apărarea lor“(146).

Datorită politicii militare a lui Matia Corvinul, impozitele regeşti cresc. Nou impozitul pe poartă fixat de dieta Ungariei a ajuns la 80 de dinari. Din această cauză, la 8 octombrie 1468, Matia Corvinul amână plata impozitului Sf. Martin pentru oraşul Braşov şi Ţara Bârsei în anul 1469 (189). Darea pe poartă se ridica în anul 1336 şi 1351 la 18 dinari, va ajunge în anul 1411 la 30 de dinari şi va fi mărită de Matia Corvinul în anul 1468 la 1 florin sau 80 de dinari (161).

1469

Printr-un document din 6 martie, emis la Brno, regele Matia Corvinul scuteşte comuna Ghimbav, distrusă de incendiu, de toate dările, timp de 2 ani (6).

Printr-un act din 13 iunie, din Wroslaw, Matia Corvinul îi scuteşte pe „bulgarii“ din Braşov şi Ţara Bârsei de plata quinquagesimei oilor. Această taxă de o oaie din 50 de oi, mai exact 1 mieluţă şi 1 oaie stearpă din o sută de oi, era o taxă veche percepută de regii maghiari încă din secolul al XIII-lea ţăranilor români, prin intermediul cnejilor, şi care, din secolul al XIV-lea, se plătea în moneda vremii (6, 64). Deşi regele cunoştea bine Braşovul, el se referă de fapt la români, dar preia pesemne, apelativul greşit atribuit românilor din Şchei, în tot evul mediu, drept „bulgarii“. Creşterea oilor era o îndeletnicire de bază a locuitorilor din Şchei. Documente din secolul al XIV-lea menţionează existenţa a numeroase turme de oi, precum şi alte animale. Pe lângă unii patricieni saşi, mulţi locuitori ai Şcheiului, mocani români, aveau turme proprii, alăturându-se „bulgarilor“ (românilor) din Râşnov, din Săcele (Siebendörfer), ca mari crescători de oi; în afara munţilor oraşului, mocanii arendau păşunile alpine din Muntenia, ca păşuni de vară, dar mergeau cu turmele şi în Bărăgan şi în luncile Dunării (157).

Voievozi ai Transilvaniei sunt Ioan de Pongrácz şi Nicolae Csupor de Monoszló (1468–1472)

1470

Radu al III-lea, domnul Ţării Româneşti, scrie la 6 martie din Bucureşti magistratului din Braşov, despre înţelegerea la care a ajuns cu Matia Corvinul, prin solul regal Mihai Pestenyi, privind relaţiile comerciale. Părţile au convenit asupra comerţului liber, „mai puţin vulpi, jderi şi râşi, care vin la vistieria mea“. Domnitorul doreşte „carte cu pecetea oraşului, ca să umble şi oamenii mei slobozi“ (23).

La 11 octombrie, din Buzău, Radu al III-lea, domn al Ţării Româneşti, se plânge că magistratul din Braşov îl sprijină pe Ştefan cel Mare, domnul Moldovei: „au pace şi concordie cu Ştefan, îi

adăpostesc spionii acestuia şi-i vând arme“ (6). Este explicabilă orientarea braşovenilor spre politica energică a lui Ştefan faţa de otomani, în comparaţie cu „slăbănogul şi neputinciosul“ domn muntean, susţinut de turci, comentează N. Iorga (58), spre care braşovenii interzic exportul de arme (147).

La 30 decembrie, din Buda, Matia Corvinul confirmă scutirea saşilor de obligaţia cărăuşiei şi a găzduirii gratuite (6).

1471

Recunoscător braşovenilor pentru sprijinul politic, material şi financiar, Matia Corvinul face o nouă donaţie oraşului Braşov, la 18 martie 1471, şi anume satele Şercaia şi Părău din afara Ţării Bârsei (districtul Făgăraş), aflate până atunci în posesia braşovenilor Petru şi Matia Geréb (6). În acelaşi an, regele confirmă donaţia satelor Barcău şi Hopşu pentru Braşov. Aceste donaţii pentru Braşov, împreună cu donaţiile din anul 1467 — satele Zărneşti şi Tohan , au fost deseori apărate de rege în diverse procese, prin care voievozii din Transilvania, episcopul din Alba Iulia şi chiar domnitorul Ţării Româneşti le revendicau. Prin aceste posesii, Braşovul îşi întemeiază o autoritate teritorială care se va extinde la sfârşitul secolului (133). Dar aceste donaţii erau, bineînţeles, legate şi de nevoia constantă a regelui de bani pentru a susţine războaiele costisitoare şi luxul curţii regale. În plus, Matia Corvinul este nevoit în anul 1471 să înăbuşe conspiraţia nobililor nemulţumiţi, care doreau să-l înlocuiască cu regele polon Cazimir al IV-lea (68). Regele solicită în dese rânduri oraşelor impozite suplimentare. În perioada războiului pentru cucerirea Boemiei (1468–1478), regele impune în acest an un impozit suplimentar pentru oraşele săseşti („pentru toţi saşii noştri transilvăneni“) (106), de 21.600 de florini, din care Braşovului îi reveneau 4.920 de florini (133). În data de 12 mai solicită, le urgent locuitorilor din Braşov şi Ţara Bârsei suma de 4.920 de florini, iar la 26 iunie îi scuteşte pe saşii din Braşov şi Ţara Bârsei de impozitul datorat pentru pregătirea campaniei împotriva turcilor (189).

Matia Corvinul îi scuteşte pe negustorii braşoveni de plata vămii la Cetatea Bran, afirmând cu această ocazie sentimente de stimă faţă de Braşov şi locuitorii lui: „Forţa şi podoaba unui regat se află în abundenţa oraşelor sale. Aceasta o dovedeşte oraşul nostru Braşov … al cărui renume străluceşte luminos prin fortificaţii exterioare, ca şi prin credinţa şi virtutea locuitorilor săi, el fiind nu numai o podoabă a regatului nostru, ci şi un zid de apărare a regatului în aceste regiuni de răsărit. Acest oraş a slujit în permanenţă cu credinţă şi statornicie străbunilor noştri, regilor, tatălui nostru, locţiitorul regelui şi, în fine, Maiestăţii Noastre în timpuri de restrişte şi a rezistat la cele mai grele ostilităţi şi prigoane şi mai ales în timpul răscoalei din Transilvania, ridicată împotriva noastră. Niciodată nu s-a abătut oraşul din calea credinţei faţă de noi şi a luat asupra sa, din belşug şi cu generozitate, cele mai mari cheltuieli…“ (133).

La 29 august 1473 (sau 1471 după alte documente), în cronica mănăstirii Melk (Austria), este consemnat pentru prima dată un cutremur în Braşov. Cutremurul puternic afectează serios oraşul „de s-au năruit aproape toate casele şi au căzut coşurile lor şi chiar o parte a zidurilor oraşului“ (43). Turnul marii biserici s-a înclinat. În următoarele 5 zile au avut loc încă 7 cutremure mai mici (118).

La 31 octombrie, din Buda, în timpul pregătirii unei campanii militare împotriva turcilor, Matia Corvinul cere magistratului din Braşov să-i pună la dispoziţie armament (100 de puşti) şi muniţii (5 chintale praf de puşcă şi 1.000 de ghiulele) (6, 187).

Confirmând sprijinul braşovenilor, Matia Corvinul emite la 1 noiembrie un ordin prin care le interzice secuilor să împiedece trecerea braşovenilor prin ţinuturile lor (6).

Recunoscând importanţa oraşelor săseşti pentru veniturile regatului, acordându-le acestora multiple privilegii, rolul comitatului Braşovului în această perioadă a fost practic desfiinţat, la fel ca şi comitatul Bistriţei. S-au creat astfel premisele juridice pentru cuprinderea Braşovului într-o uniune cu celelalte „provincii“ săseşti (106).

La 5 decembrie este consemnată de către un necunoscut din Regensburg ştirea despre un cutremur la Braşov, în Transilvania, Moldova şi Ţara Românească (6).

1472

La 3 ianuarie, Ştefan cel Mare reînnoieşte privilegiile comerciale „bunilor noştri prieteni" braşoveni asigurându-i de toată libertatea comerţului (58).

Ştefan cel Mare devenise o mare personalitate politică în sud-estul Europei. Cronicarul polonez Dlugosz afirma că „adusese şi Ţara Românească şi Transilvania sub ascultarea sa". Într-un document din acest an, braşovenii, recunoscând statura politică a domnitorului i se adresează vasal: „Multă supuşenie şi slujbă-ţi aducem înainte de toate măriei tale. Parcă ai fost ales şi trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea şi apărarea Transilvaniei. Îţi dăm de ştire că suntem în mare primejdie şi la mare strâmtoare din pricina turcilor nespus de cruzi… Pentru aceea cu mare dor şi dragoste te rugăm pe măria ta ca să facă bunătate să te apropii de această ţară spre a o feri de turci" (143).

Din anul acest an este datată de I. Bogdan o scrisoare a lui Radu al III-lea către braşoveni, prin care îi asigură că e vasal regelui maghiar, cerându-le să nu îi asupreasca pe boierii săi pribegi în cetatea Braşovului (23).

***Cristelniţa** de bronz a bisericii parohiale (Biserica Neagră) comandată de magistrul Johannes Reudel.*

Dintr-un document din 24 februarie din Braşov (în latineşte), aflăm de existenţa breslei cizmarilor din Braşov. Breasla emite o scrisoare de urmărire împotriva unui meşter care a lovit nejustificat pe un alt meşter şi pe soţia lui, parafând documentul cu sigiliul breslei (4).

Construcţia celei mai mari biserici din oraş (numită mai târziu Neagră) este în curs de finalizare. Zeci de donatori contribuie la lucrările de construcţie şi împodobire ale măreţei biserici. Dintre aceştia, se remarcă o serie de cetăţeni bogaţi ai oraşului, precum şi autorităţile Sfântului Scaun (papa Martinus al V-lea, Nicolaus al V-lea, Sixtus al IV-lea) stimulaţi de plebanii braşovenii pentru acordarea de indulgenţe.

Plebanul Johannes Reudel (Rewdel), o veche personalitate a Braşovului, se remarcă printre donatorii timpului şi dăruie în acest an bisericii Sfânta Maria o cristelniţă mare de bronz, (singura piesă decorativă, care a supravieţuit cu bine incendiului din anul 1689) (133).

1473

Se conturează tot mai clar procesul de unificare al celor 4 ţinuturi din Transilvania cu administraţie săsească. La începutul anului 1473, regele Matia Corvinul stabileşte un nou impozit comun pentru cele Şapte şi cele Două Scaune săseşti şi pentru toţi ceilalţi saşi din Transilvania. Pentru discutarea problemelor în legătură cu acest impozit, la 14 martie magistratul din Sibiu şi cele 7 Scaune convoacă la Sibiu o adunare a reprezentanţilor celor Şapte şi cele Două Scaune, precum şi a districtelor Braşov şi Bistriţa (106). De altfel, Sibiul obţinuse în anul 1464 dreptul de a-şi alege singur judele regal, comitele, care deţinea întâietatea pentru ceilalţi juzi sau comiţi regali din cele Şapte Scaune (zona Sibiului). Bistriţa şi Braşovul se desprinseseră din dependenţa faţă de comitele secuilor (6).

Voievodul Blasius Magyar (1472–1475) îi pune în vedere magistratului din Braşov, la 15 iulie, să construiască o casă nouă pentru găzduirea regelui (4) (obiceiuri vechi prin locurile acestea! n.a.)

Aflăm că dările regale impuse saşilor din toate comunităţile autonome ajunseseră în anul 1473 la 20.000 de florini aur, dovadă a puternicului potenţial economic pe care îl dobândiseră aceste comunităţi.

În toamna anului 1473, Ştefan cel Mare, domnitorul Moldovei, reuşi să-l înlăture pe Radu cel Frumos de la domnia Ţării Româneşti şi-l instală în tron pe Basarab Laiotă, fiul lui Dan al II-lea, pentru a avea în el un aliat în lupta împotriva otomanilor; după o lună însă, Radu cel Frumos revine cu o oaste turco-munteană, îl izgoneşte pe Laiotă şi pătrunde în decembrie 1474 în Moldova (58).

1474

O serie de scrisori ale domnilor Țării Românești din anul 1474, instalați sau alungați, îi asigură pe braşoveni de libertatea comerțului, cerându-le în schimb sprijinul; în ianuarie, Basarab Laiotă alungat le cere braşovenilor ajutor în oameni şi arme pentru a lupta împotriva turcilor, având promisiuni de ajutor şi din partea lui Ştefan cel Mare. La 26 iunie, Laiotă, aflat din nou pe tron, le scrie braşovenilor despre călătoria sa la Mahomed al II-lea, în vederea încheierii păcii şi despre intervenția sa în favoarea braşovenilor; în 10 august, Radu cel Frumos, alungat de la tron şi retras la Giurgiu, îi roagă pe braşoveni să nu-l ajute pe Laiotă Basarab, care e susținut de Ştefan cel Mare (127).

Schimbarea de atitudine a lui Laiotă față de turci, prin acceptarea păcii, îl determină pe Ştefan cel Mare la încercarea de înlocuire a acestuia cu Basarab cel Tânăr, aflat în Transilvania (Basarab cel Tânăr este respins de Laiotă la 5 octombrie 1474) (58).

Dintr-o scrisoare, datată iunie–decembrie 1474, Basarab Laiotă se plânge braşovenilor că i s-au reținut solii, „lucru pe care nici turcii şi nici o țară nu-l face“ (23).

Atitudinea braşovenilor față de domnitorii țărilor româneşti este desigur determinată de interesele lor; ea trebuie înțeleasă în funcție de prioritățile momentului şi ca un compromis între avantajele şi dezavantajele proprii: ei trebuiau să cântărească cui să ofere prietenia şi bunele relații, să intuiască viitoarea evoluție a diverşilor pretendenți la tron, să sprijine pe cei ce i-ar fi apărat de amenințarea cea mare — invazia turcească, să obțină cât mai mult profit din comerțul cu țările române. Pentru domnitorii români, Braşovul era o adevărată anticameră a puternicului regat maghiar; la adăpostul zidurilor sigure ale cetății, prin intermediul patricienilor bogați şi influenți el îşi punea la cale toate legăturile politice, schimburile şi interesele economice, strategiile regionale. Aerul occidental al oraşului, aici în marginea Europei, atrăgea pe domnitori prin existența şi respectul instituțiilor, prin ordine, disciplină şi bunăstare. Braşovul reprezenta pentru ei, pentru întreaga lor familie şi curteni un loc sigur de refugiu, în cazul unei primejdii.

Aflăm din documentele vremii că mănăstirea dominicană Sf. Petru şi Pavel din Braşov primea în cadrul ordinului 10 surori. Din registrele mănăstirii reies desele peregrinări ale călugărilor braşoveni, care merg să studieze în străinătate, sau nume de străini, care intenționau să se stabilească în Braşov. Moldova şi Țara Românească au avut reprezentanți ai ordinului dominican. Ordinul era format din trei categorii de membrii: *fratres*, *clerici* şi *conversi*. Conversii practicau diferite meserii pe seama mănăstirii (conventului). În anul 1494 mănăstirea se compunea din 32 de membri şi 18 surori. Clericii copiau manuscrise liturgice, practicau arta legătoriei, fabricau țigle pe care le vindeau apoi oraşului (28).

1475

Personalitatea şi calitățile militare ale lui Ştefan cel Mare, domnitorul Moldovei, puse în slujba creştinătății, îi aduc un nou şi binemeritat prestigiu. La 10 ianuarie, Ştefan cel Mare repurtă un succes răsunător, reuşind la Podul Înalt, lângă Vaslui, să învingă cu o oaste de trei ori mai mică, armata otomană de 120.000 de oşteni. Alături de oastea lui Ştefan participară la luptă şi trupe din partea ținuturilor secuieşti şi chiar Basarab cel Tânăr, alungat de pe tron, alături de contingentul unguresc, aşa cum redă acesta într-o scrisoare din Vaslui, adresată braşovenilor (58). Ştefan a comunicat în 25 ianuarie victoria sa regilor şi principilor din Europa, solicitându-le să lupte împreună împotriva pericolului otoman.

Asigurându-se de buna vecinătate cu regatul maghiar, Ştefan cel Mare emite la 10 iulie un nou privilegiu comercial pentru toți negustorii din Ungaria (şi Transilvania), încredințându-l braşovenilor, ca vechi parteneri comerciali ai țării sale (127).

Basarab Laiotă, domnitorul Țării Românești, le confirmă braşovenilor la 11 iulie privilegiile comerciale ale tatălui său (Dan al II-lea) şi toate privilegiile celorlalți domnitori dinaintea sa (190).

Aşteptându-se la un nou atac din partea turcilor, domnitorul Ştefan a inițiat tratative cu regele Matia Corvinul, care au dus la încheierea unui tratat de alianță la 12 iulie 1475 (112).

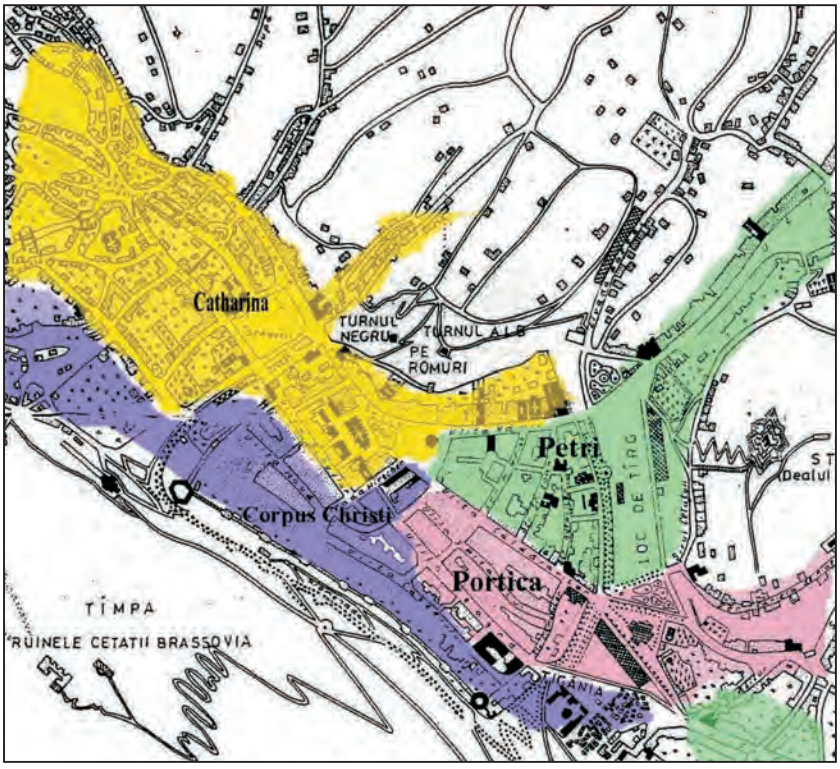
Dintr-o scrisoare a lui Ştefan cel Mare către magistratul Braşovului, emisă la 1 noiembrie, aflăm despre vizita senatorilor Caspar (Gaşpar) şi Michael, ca soli ai Braşovului, pe care domnul i-a asigurat de buna sa prietenie faţă de oraş şi fidelitate faţă de Matia Corvinul, regele Ungariei (125). De altfel, în iarna anului 1475–1476, Braşovul i-a furnizat o mare cantitate de arme şi i-a comunicat lui Ştefan ştiri despre mişcările trupelor otomane (112, 147).

Şi domnitorul Ţării Româneşti, Basarab Laiotă, îi asigură pe braşoveni de bune relaţii, printr-un document din Târgovişte la data de 11 iulie 1475, confirmând privilegiul tatălui său Dan a II-lea din anul 1422 (126).

Voievod al Transilvaniei este Ioan Pongracz (pentru a treia oară între 1475–1476).

Vămile regatului pentru mărfurile care se aduceau sau se exportau spre orient şi treceau prin Transilvania erau un venit important pentru rege. Saşii din Braşov, Sibiu şi Bistriţa, aflaţi în aceste oraşe aproape de graniţă, au purtat tratative încă din anul 1470 cu regalitatea pentru a prelua arendarea vămilor („vicesima“ — 5% din valoarea mărfii şi „tricesima“ — 3,33% din valoarea mărfii). Regele căuta un partener puternic, serios şi demn de încredere pentru această sarcină, care îi putea asigura un venit sigur. Pentru această afacere concura şi voievodul Transilvaniei. Prima informaţie sigură că regele ar fi arendat într-adevăr oraşelor vicesima este o atestare a lui Vlad Ţepeş, din 13 octombrie 1475, din care aflăm că Thomas Altemberger (judele Sibiului) i-ar fi trimis în numele Braşovului şi Sibiului 200 de florini din suma cuvenită pentru această vamă. După anul 1480, ambele vămi rămân în mâna braşovenilor şi sibienilor, constituind o afacere pentru ambele părţi: regele primea la începutul anului, în avans, valoarea vămii, iar cele două oraşe încasau în realitate o sumă mult mai mare decât cea declarată (133).

În urma unei reforme administrative, în anul 1475 s-a deschis un registru de impozite, în care erau înregistrate impozitele deţinătorilor de case, în ordinea celor patru cartiere ale oraşului. Impozitele erau adunate personal de consilieri şi erau înregistrate de „hannul“ (villicul — al doilea funcţionar al oraşului, secretarul economic) oraşului. Din suma încasată se plătea impozitul pentru rege — taxa sfântului Martin — (150 de mărci de argint), iar restul se utiliza pentru administraţia proprie (133).

Cartierele oraşului în jurul anului 1475 (trasare aproximativă pe un plan din secolul XIX)

Din aceste liste de impozite, cele mai vechi păstrate, aflăm că oraşul Braşov era împărţit în anul 1475 în 4 cvartale (128). Cele patru cvartale aveau denumirile: Portica, Corpus Christi, Catharina şi Petri, fiind numite astfel după clădirile de referinţă din acele zone: Portica — după poarta oraşului (poarta de pe strada Porţii), Corpus (Corporis) Christi — după biserica frăţiei Sfântului Trup, din viitoarea stradă a Orfelinatului (azi, str. Poarta Şchei), Catharina — după numele mânăstirii Sf. Ecaterina, ce se afla în Curtea Bisericii (Negre) şi Petri după numele bisericii Sf. Petru şi Paul, de pe strada Mănăstirii (azi, str. Mureşenilor) (157).

Vechile denumiri de străzi ale oraşului (vezi anexa) au fost fixate iniţial de cei ce înregistrau impozitele, întrucât străzile şi cartierele îi orientau pe cei ce încasau dările. Funcţionarii oraşului dovedeau un anume arbitrariu în consemnările lor, notând străzile cu denumiri germane, germanizate, săseşti sau latine. În cartierul de sus (Obere Vorstadt — Şchei), unde locuiau îndeosebi români, exista adesea numai o denumire românească, care era tradusă uneori în germană. În cartierul Blumăna, unde trăiau relativ mulţi locuitori unguri, aproape fiecare stradă avea şi un nume unguresc. Arondarea unor străzi la cele patru cartiere se schimba adesea; fiecare cvartal cuprindea şi străzi din Cetate (Innere Stadt — Oraşul Interior). Astfel, cvartalul Portica cuprindea şi strada De Mijloc (Mittelgasse) şi Uliţa din Dos (Hintergasse, azi, str. A. Iancu), care erau străzi în afara Cetăţii (Oraşul Interior). Legătura de atunci dintre străzile importante ale Cetăţii şi cartiere o aflăm din vechile denumiri ale străzilor, Wallachische Burggasse, pentru viitoarea stradă Ciocrac din Şchei, Altstädter Klostergasse (strada Mănăstirii din Braşovul Vechi), pentru porţiunea din strada Lungă până la începutul străzii De Mijloc, unde se aflau cele două porţi mai vechi ale oraşului, sau Dy schwrcze gasz yn der Blumanaw (strada Neagră din Blumăna), viitoarea Brunnengasse (strada Fântânilor) (azi, b-dul 15 Noiembrie) (157).

Cvartalul Portica (Porczen fyrtel) cuprindea străzile: Uliţa Porţii (Porzengasse) (azi, str. Republicii), Uliţa Nouă (Nova Platea) (azi, str. Postăvarului), Uliţa Neagră (Swarcze gasse, Nigra Platea) (azi, partea inferioară a străzii N. Bălcescu), Uliţa din jos de Poartă (Infram portam) (azi, b-dul Eroilor), Uliţa Transversală (Twergasse,Tuer Gaasz) (probabil azi, str. Vlad Ţepeş), Uliţa Blumăna, la spitalul Sf. Spirit (Ascendendo Blümenaw, a Spiritu Sancto) (azi, str. Iuliu Maniu), Uliţa din Dos (Hyndert Grasse, Henderst gas) (azi, str. Avram Iancu), Uliţa Mijlocie (Mittel Gaz, Mittel Gasse) (azi, str. de Mijloc).

Cvartalul Corpul lui Christos (Corpus Christi, Goczelychnamsfyrtel) cuprindea străzile: Piaţa Târgului (Auf dem Mart, Auff dem Mark) (azi, str. Hirscher), Uliţa Neagră (Die svarze gas, Platea Nigra) (partea superioară a străzii de azi Nicolae Bălcescu, Uliţa Sf. Ladislau sau Uliţa Nouă (Sent Lassels gasz, Dy New gas) (azi, str. Cerbului), Uliţa cetăţii (Dy Burg gasz, ad castrum ascendendo) (azi, str. Castelului), Uliţa grădina cu flori sau Blumăna (Dy plumen aw, Pratum florem) (cartierul Blumăna din secolele următoare), Curtea Sf. Ecaterina (Sent Katrinen Hof, curia S. Katherinae) (probabil str. Paul Richter de azi), Cartierul Bulgaria (Dy belgery, Wulgaria) (o parte a cartierului Şchei), Uliţa oraşului vechi (Die alt stat, in veteri civitate) (azi, o parte din str. Lungă).

Cvartalul Catharina cuprindea străzile: Uliţa Râpei (Dy Ruppe Gass, Ruppe Gasz) (azi, str. Cibinului), Uliţa Ecaterina spre munte (Katherina versus montes, Sent Katherin gasz Kemberg) (azi, str. Brâncoveanu), Uliţa Jgheabului (Dy Rengasz) (str. Pe Tocile de azi), Piaţa Prundului (Dy Anger Gasz) (str. Prundului de azi), str. Prundului (Dy Anger gasz), Uliţa Fântânii (Dy Brongasz) (azi, str. Fântâna Roşie), Uliţa Sf. Trup (Des helige lichmes gasz, Des heyligen leichnames gasz) (azi, str. Poarta Şchei), Uliţa Werdt (Der Werdt, Wert, greu de identificat), Uliţa largă (Die breth gasz, bret gasz) (azi greu de identificat), Uliţa Cetăţii (Dy burg gasz) (azi, str. C. Lacea), Uliţa patru decurii (Die fyer czenschafften) (neidentificată).

Cvartalul Petri (Petrus, Pethers fyrtel) cuprindea străzile: Uliţa Călugăriţelor (Nonne gasz, Nonnengasse) (azi, str. Michael Weiss), Uliţa Nouă (Nova platea, New Gasz) (azi, str. Sf. Ioan), Uliţa

de sub Poartă (Infram portam) (azi, începutul str. Lungi), Ulița Lungă (Lang gasse) (partea cea mai mare a str. Lungi de azi), Ulița Mijlocie (Mittelst gasse) (o parte din str. de Mijloc de azi), Ulița lungă a sălciilor (Langst dy viden) (greu de identificat), Bulgaria (Bulgaria) (o parte a cartierului Şchei), Ulița morii (Bey der molen herab) (greu de identificat), Blumăna (Blumenaw) (azi, str. N. Iorga şi o parte a străzii I. Maniu), Ulița Curmătura (An dem Burchalcz) (azi, str. Dobrogeanu Gherea).

Deşi meşteşugarii s-au grupat în anumite străzi, numele străzilor nu purtau numele meşteşugarilor, ca în alte părți ale Transilvaniei. Astfel pe strada Spitalului locuiau cizmarii, pe strada Neagră locuiau pielarii, pe strada Sf. Trup locuiau măcelarii, pe strada Castelului (Burggasse — denumind de fapt Cetatea de pe Tâmpa) locuiau frânghierii şi țesătorii de lână şi in, pe strada Porții (azi, Republicii) locuiau căldărarii (157).

Conducerea superioară şi administrarea oraşului se afla în mâinile unui jude al oraşului (iudex), ale unui „Stadthannen“ (han sau villicus în documente, un administrator economic) şi ale consiliului orăşenesc.

După mijlocul secolului al XV-lea, puterea juridică a judelui era subordonată comitelui regesc de la Braşov. În administrarea judelui se aflau treburile interne ale oraşului şi acesta reprezenta oraşul în relațiile sale cu regele şi voievodul Transilvaniei. Judele conducea tratativele cu puterile externe (de exemplu Principatele Române) şi prelua conducerea militară în război. Hann-ul avea în subordine conducerea economică a oraşului; el administra încasările şi cheltuielile printr-o contabilitate exactă. De asemenea, lui îi era subordonată jurisdicția pieței. La finele funcției lor, ambii magistrați trebuiau să depună în fața consiliului orăşenesc un raport de gestiune. Consiliul era constituit din 16 membri, câte 4 din fiecare cele patru cartiere ale oraşului. Consilierii purtau numele latin „iurati civies“ sau „consules“, apoi „senatores“ şi, în sfârşit, numele german „Burger“. Aceşti magistrați ai administrației, judele, hann-ul şi membrii senatului se alegeau de fiecare dată la 26 decembrie, pentru anul ce urma. Magistrații erau aleşi din familiile cele mai bogate ale oraşului, iar aceste funcții nu erau plătite (133). Alegerea în magistratură a bărbaților cu situație din oraş aducea cu sine nu numai avantaje, dar şi multe obligații. În documentul „Decretale Coronensium“ se spune explicit că „nici un ales nu are voie din pricini uşuratice să se împotrivească funcției care i-a fost încredințată de Dumnezeu, de conducere şi de obşte şi nici să se retragă din aceasta … şi să se supună cinstei şi poverilor funcției fără nici o împotrivire“. Singurul avantaj material era faptul că aceştia erau scutiți de plata impozitului pentru casele lor (avantaj obținut mai târziu, printr-o decizie din anul 1495). În afară de aceasta, judele oraşului, pe durata exercitării funcției, era scutit de vamă pentru mărfurile importate de el însuşi (133).

Papa Sixtus IV acordă o indulgență la 20 martie 1475, pentru finalizarea lucrărilor de construcție a Bisericii Sf. Maria (118).

1476

Țările române cer în continuare arme braşovenilor prin glasul autoritar al domnitorului, în numele luptei împotriva otomanilor, dar pun şi condiții ultimative. Într-o scrisoare datată între anii 1475–1476, Basarab Laiotă, domnitorul Țării Româneşti, îi cere magistratului Braşovului ca Bucur şi Cernat, trimişi de el, să cumpere fier şi arme, să fie scutiți de vamă, căci altfel va cumpăra fier de la turci şi va întrerupe comerțul său cu Braşovul. Ştefan cel Mare, la 18 februarie, înaintea bătăliei de la Războieni (26 iulie), solicită magistratului Braşovului permisiunea de a aduce arme pentru campania antiotomană (127). El îl trimite la Braşov pe meşterul Mihai pentru a cumpăra săbii şi arme şi primeşte de la braşoveni prețioase informații privitoare la mişcările turcilor (147). Remarcăm atitudinea oscilantă, duplicitară, a lui Laiotă față de braşoveni, respectiv față de regatul maghiar, amenințându-i cu ruperea relațiilor tradiționale şi colaborarea cu dușmanul comun — turcii. Ştefan cel Mare trimite la 5 iunie o scrisoare braşovenilor, rugându-i să-i furnizeze informații despre turci şi totodată să interzică exportul de grâu şi alte alimente către Țara Românească, „căci ei doresc pieirea noastră şi a întregii creştinătăți şi sunt supuşi turcilor“ (147) (iubirea de neam !? n.a.)

Din aceleaşi motive, în acest an voievodul Transilvaniei, Ioan Pongrácz, porunceşte braşovenilor

să ajute la renovarea cetății Bran, întrucât cetatea era lipsită atunci de „pertinențe“, adică de un domeniu şi de venituri. Voievodul porunceşte din nou, de două ori, în anul 1479, magistratului din Braşov, să livreze alimente pentru garnizoana cetății Bran (108).

În vara anului 1476 are loc invazia turcească în Moldova, încheiată cu bătălia de la Războieni, din 26 iulie, unde Ştefan cel Mare „fu copleşit de mulțimea duşmanilor“, relatează N. Iorga (58). Laiotă, domnitorul muntean, a participat la bătălia de la Războieni cu o oaste de 12.000 de oşteni de partea otomanilor (58). Ştefan nu pierde însă țara, se repliază şi, în noiembrie 1476, pătrunde în Țara Românească împreună cu o oaste transilvăneană condusă de Ştefan Báthory, viitorul voievod al Transilvaniei, pentru alungarea lui Basarab Laiotă şi reînscăunarea lui Vlad Țepeş pe tronul Țării Româneşti. Vlad Țepeş fusese eliberat din închisoare de Matia Corvinul în jurul anului 1474. La 4 august 1475, Vlad, aflat în Transilvania, cere Braşovului să îi pregătească o casă în cetate. Vlad participă în iarna anului 1475–1476 la campanii antiotomane întreprinse de Matia Corvinul în Bosnia, unde se remarcă din nou prin calitățile sale militare. El prezintă interes pentru regele maghiar, care intenționa să-l reînscăuneze în tronul Țării Româneşti în locul lui Laiotă, ce pactiza cu turcii, în vederea unei ofensive majore împotriva Imperiului otoman (9).

La 7 octombrie, Vlad Țepeş se află la Braşov, de unde, pe un ton mai supus, recunoaşte pentru braşoveni vechile tratate comerciale şi desființează „scala“ (dreptul de depozit) de mărfuri pentru oraşele din Țara Românească, renunțând smerit la măsurile de protecție pentru negustorii români (vezi anul 1457); îngăduie comerțul cu ceară şi restabileşte taxele vamale din prima sa domnie (23). Urmează campania lui Ştefan cel Mare, împreună cu Ştefan Báthory, care îl înlătură pe Laiotă Basarab din Țara Românească, înscăunându-l pe Vlad Țepeş. La 8 noiembrie, Vlad Țepeş îi anunță din Târgovişte pe braşoveni că l-a învins pe Laiotă Basarab şi a deschis drumurile comerciale (23). Reînscăunarea lui Vlad Țepeş a avut loc pe 26 noiembrie 1476 (58).

O scrisoare a pârcălabului Crâstian din Târgovişte (în latineşte), din 17 noiembrie, anunță magistratul Braşovului că cetatea Bucureşti a fost cucerită cu câteva zile nainte, iar domnii şi boierii s-au închinat voievodului Vlad. Formula de adresare a pârcalabului „provincia nostra, tam vestra“ subliniază destinul comun al celor două țări. El roagă magistratul să laude pe Dumnezeu cu orgi, cântări şi clopote pentru isprava lui Vlad (este prima mențiune documentară indirectă a unei orgi la Braşov). El solicită, din însărcinarea lui Vlad, trimiterea a doi dulgheri şi trei calfe pentru fiecare, pentru construcția unei case (4, 118).

Dintr-o ultimă scrisoare a lui Vlad Țepeş către braşoveni, de la sfârşitul anului 1476 (sau începutul anului 1477), aflăm că acesta primeşte în armata sa români, unguri şi secui, cărora le asigură întreținerea, dar nu le poate plăti solda (23).

Din anul 1476 avem prima atestare documentară a unei arhive orăşeneşti la Braşov. Într-o scrisoare a notarului oraşului, Magister Paulus, din 22 iulie 1476, se pomeneşte de o ladă în care erau păstrate documente privitoare la privilegiile oraşului, fără a avea o evidență, întrucât nici notarul nu ştia de conținutul lăzii. Tot în acest an aflăm şi despre funcția de scrib (logofăt), pentru corespondența în limba slavonă a magistratului oraşului, ocupată de obicei de un preot român din Şchei (111).

De asemenea, avem prima mențiune a funcției de „procurator“ în oraş. Pentru conducerea lucrărilor de construcții publice, magistratul oraşului alegea doi „procuratori“ (Schafner), care trebuiau să dea seama în fața magistratului oraşului la sfârşitul anului asupra veniturilor şi cheltuielilor. Este posibil ca această funcție să fi existat cu mult timp înainte. Procuratorii făceau şi plata salariaților oraşului, în rate trimestriale (106).

Din documentele acestui an aflăm care erau salariații oraşului la acea vreme; trei paznici la cele trei porți ale oraşului, un archebuzier (balistarius), un meşter de tunuri (bombardarius), un armurier, un farmacist (aromatorius), organistul bisericii parohiale, rectorul şcolii parohiale din Cetate, rectorul şcolii din Bartolomeu, un capelan. Notarul, medicul şi logofătul erau angajații districtului (43).

Se păstrează din acest an documentul original al statutului calfelor de croitori din Braşov, redactat în limba germană. Statutul era un ansamblu de norme de convieţuire ale asociaţiei de lucrători, care prevedea amenzi în bani (aspri sau denari) sau în ceară (în unităţile de măsură ale timpului, pfirtell = mierţă sau funt) pentru cei ce nu respectau prevederile (4). Calfele în breslele braşovene proveneau din toată Transilvania; documentele pe o perioadă mai mare de timp ne prezintă calfe provenind chiar din Câmpulung, din Ungaria, din Cracovia, din Danzig. Această proveniență demonstrează nivelul tehnologiilor din breslele Braşovului, similar cu cel al restului Europei, precum şi renumele meşteşugarilor braşoveni, care îi atrăgeau şi pe străini la învăţătură, cu tot inconvenientul distanţelor.

Asociaţiile acestor calfe pentru fiecare breaslă purtau numele de „frăţii“. Sensul şi cadrul exterior al acestor frăţii era de natură religioasă. Ele au fost toate fondate prin contribuţia clerului „spre lauda tatălui şi pentru cinstirea mamei sale, Maria“. De aceea, în afara măsurilor disciplinare legate de breaslă, statutele frăţiilor cuprindeau rânduieli legate de slujbele bisericeşti, amenzi în bani sau ceară pentru lumânări, în cazul nerespectării unor prevederi. Aceste frăţii, prin regulamentele lor, ofereau, pe de o parte, meşterilor breslelor un control asupra calfelor şi introducerea unei discipline mai stricte în eventualitatea unei stări conflictuale şi, pe de altă parte, reprezentau creşterea conştiinţei de sine a acestei pături sociale. Din parcurgerea mai multor statute ale calfelor reies aspecte din viaţa chinuită a acestei clase sociale: calfele reuşeau foarte greu, cu mari economii, în cei patru ani de ucenicie să strângă suma de bani impusă (aproximativ 4 guldeni) pentru intrarea în breaslă; programul lor de muncă începea la ora 4 dimineaţa şi se sfârşea la ora 7 seara; zile nelucrătoare erau numai duminicile şi a doua zi de Crăciun (în celelalte zile de sărbătoare, deşi meşterii nu lucrau, calfele erau nevoite să lucreze); amenzile pentru întârzierile de la lucru sau slujbe religioase, precum şi abaterile de la regulile de comportament erau aspre. Dar desigur, regulile stricte au creat un climat educativ social sănătos, îndreptat spre muncă, o conştiinţă colectivă şi a propriei persoane pentru această pătură socială. Calfele alegeau de 4 ori pe an liderul şi „calfele cu experienţă“; acestora le era încredinţată cutia cu banii a frăţiei, pentru care trebuiau să dea socoteală la expirarea funcţiei (133).

Regulamentele cuprindeau şi norme severe de comportament; aceste reguli erau prevăzute şi în ordonanţele consiliului orăşenesc. Astfel, era stabilit ce fel de îmbrăcăminte puteau purta slujnicele; dacă se încălca rânduiala „acestea vor fi dezbrăcate, chiar dacă sunt acasă sau pe stradă şi pironite la stâlpul infamiei“. Erau pedepsiţi argaţii care înjurau; într-o ordonanţă a consiliului s-a stabilit ca un bărbat care înjură să plătească o amendă de un florin de atâtea ori de câte ori pronunţă înjurătura „lélek kurva“ (pui de curvă în ungureşte) sau alte înjurături blasfematoare — „servitorii şi zilierii vor fi ţinuţi (pentru aceleaşi înjurături) în public, în curtea bisericilor sau la piaţă cu o mână prinsă în butuc, unde vor sta o jumătate de zi“! (133).

1477

La 1 februarie, documente maghiare anunţă moartea lui Vlad Ţepeş în cursul luptelor cu Basarab Laiotă, care revine în Ţara Românească cu un puternic ajutor turcesc. Pe tronul Ţării Româneşti rămâne domn Basarab Laiotă, care „în ciuda aplecării sale către turci, a trăit în bune relaţii cu Ardealul“, afirmă N. Iorga (58), precum şi cu braşovenii, aşa cum rezultă din scrisoarea sa către magistratul Braşovului, din 12 iunie (127).

De la începutul anului datează două scrisori ale lui Ştefan cel Mare către braşoveni, care ilustrează relaţiile strânse ale domnului cu aceştia, precum şi rolul Braşovului în istoria politică a principatelor române (112)

În toamna anului, Basarab Laiotă este înlăturat de la tronul Ţării Româneşti de către Basarab cel Tânăr (vărul său) cu ajutor unguresc şi moldovenesc (58).

Din sentinţa voievodului Petrus Geréb de Vingard, din 15 septembrie, aflăm că Emericus Zolyomy, castelan de Bran, împreună cu trei slujitori au fost ucişi de către locuitorii din Zărneşti, subordonat oraşului Braşov, pentru care sunt obligaţi la plata unor despăgubiri în florini de aur (190).

1478

Domnul Țării Româneşti, Basarab cel Tânăr, îi asigură pe braşoveni, prin mai multe scrisori, de libertatea comerțului în țara sa şi-i roagă să-i dea aceeaşi asigurare pentru negustorii săi; el îi informează despre evoluția cuceririlor turceşti în Albania, precum şi despre alte ştiri; trimite şi prezintă soli; cere unor senatori din Braşov să îi alunge pe vrăjmaşii săi (23).

Petru Geréb de Vingard este numit voievod al Transilvaniei (1478–1479).

Comerțul negustorilor români cu Transilvania se desfăşoară câteodată cu neajunsuri; într-o scrisoare, datată între anii 1478–1482, Basarab cel Tânăr se plânge braşovenilor de neplata mărfurilor luate pe datorie, ceea ce îi face pe negustorii români insolvabili în fața turcilor, de la care iau marfa, fiind obligat „să-i dăm legați turcilor"; se plânge de dreptul de scală, care îi opreşte pe negustori români să vândă direct negustorilor din Transilvania; este nemulțumit că s-au mărit vămile şi în concluzie hotărăşte „să veniți să luați marfa la hotar, neguțătorii noştri vor plăti vamă turcilor şi nouă, iar voi veți plăti ungurilor, căci altfel îmi fac ceartă cu ungurii şi cu turcii" (23).

Voivodul Basarab cel Tânăr le cere braşovenilor, printr-o scrisoare datată în perioada 1478–1482, doi meşteri zidari (unul care să ştie să învelească cu cărămidă scobită, iar altul care să construiască o mănăstire) (4).

În aprilie s-a înființat frăția calfelor de fierari din Braşov în prezența lui Johannes Reudel, decan şi paroh din Braşov (4). De menționat că această clasă socială, a calfelor, era cea mai numeroasă clasă din populația activă a Braşovului. Un meşter, conform statutelor de breaslă, putea să aibă o calfă sau cel mult două. Dacă puțin mai târziu, în anul 1489, numărul meşteşugarilor era 714 (133), se apreciază că această clasă a calfelor depăşea o mie de persoane.

Din anul 1478 datează statutul de breaslă al tăbăcarilor din Braşov, în condițiile unui comerț intens cu vite, ceea ce explică numărul mare al acestor meşteşugari (vezi anul 1464). Lista membrilor breslei pielarilor (tăbăcarilor), refăcută în anul 1599, cuprindea numele a 204 meşteri aparținând breslei, între anii 1478–1558. Lista a fost întocmită pentru ca „meşterii să beneficieze de dreptul de breaslă pentru ei şi urmaşii lor" (4). Tăbăcarii şi pielarii locuiau în secolul al XV-lea pe strada Neagră, care purta numele după apa murdară ce o străbătea. În această gârlă se scurgeau apele uzate ale tăbăcăriilor.

Numeroşii cizmari din Braşov locuiau pe strada Porții; ei erau totodată desemnați să apere poarta de pe această stradă numită „Purzentor" (157).

Spiritul de castă, exclusivist, al breslelor înlătura pe oricine ar fi dorit să practice acest meşteşug sau să se ocupe cu comercializarea produselor sau materiilor prime, dacă nu aparținea breslei. Astfel, în anul 1478, breslele pielarilor, curelarilor şi cizmarilor obțin de la magistratul Braşovului interzicerea cumpărării sau practicării comerțului cu blănuri sau piei, oricui, în afara celor din breaslă (4). Şi cum în componența breslelor figurau numai membri ai comunității săseşti, românilor din cartierul Şchei, ca de altfel din toată Transilvania, nu le era permis accesul la meşteşuguri şi nici la comerț pentru anumite produse sau materii prime. Românii aveau parte de muncile necalificate, cărăuşia, lucrul la pădure, oieritul şi creşterea vacilor, salahoritul şi practicarea comerțului limitat la anumite produse şi materii prime.

1479

O expediție turcească de pradă, condusă de Ali beg Mihaloglu, îşi fixase drept țintă orașul Braşov (58).

Ştefan cel Mare, deşi era informat despre existența turcilor în Țara Românească, îi roagă pe braşoveni să-l informeze precis asupra direcției de atac. Braşovenii având multe iscoade în Țara Românească (îndeosebi români din Şchei şi din comuna Râşnov), aflând că turcii se îndreaptă spre trecătoarea Branului, la 26 aprilie1479 îi trimit domnului moldovean o scrisoare impresionantă prin care îl roagă: „Multă supuşenie şi slujbă-ți aducem înainte de toate măriei tale. Parcă ai fost ales şi trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea şi apărarea Transilvaniei. Îți dăm de ştire că suntem în mare primejdie şi la mare strâmtoare din pricina turcilor nespus de cruzi … pentru aceasta, cu mare dor şi

dragoste te rugăm pe măria-ta ca să faci bunătate să te apropii de această țară spre a o feri de acei turci“. În aceeaşi scrisoare, braşovenii îl informau pe Ştefan că şi locuitorii din Țara Românească „aşteaptă suspinând din greu pe măria-ta. Căci nădăjduiesc în măria-ta că-i vei scăpa de sila şi robia acelor păgâni, turcii cei sălbatici“ (143).

Conform planului, turcii au invadat şi au jefuit Țara Bârsei în primăvara anului 1479 (112). Se pare că Basarab cel Tânăr, ce însoțise expediția turcească, a reuşit să-i îndrepte pe turci spre Sibiu, aşa cum reiese dintr-o scrisoare a domnitorului din septembrie–octombrie. Oastea turcească a fost învinsă însă de oastea ardeleană aflată sub conducerea voievodului Ştefan Báthory (1479–1493) şi a căpitanului Timişoarei, Pavel Chinezul, la Câmpul Pâinii, la 13 octombrie 1479 (58).

Între timp, Basarab cel Bătrân, alungat, care se afla la Braşov în decembrie, profitând de lipsa lui Basarab cel Tânăr de la tron, pătrunde în Târgovişte, răpind familia lui Basarab cel Tânăr şi vistieria țării (48). Scrisorile din decembrie ale lui Basarab cel Tânăr şi Neagu, fost vornic, către braşoveni, cer magistratului Braşovului să intervină pentru restituirea familiei şi vistieriei (23). Ştefan Báthory, voievodul Transilvaniei, îl înştiințează magistratul Braşovului, la 21 decembrie 1479, că domnitorul Basarab cel Tânăr îi va apăra împotriva turcilor (189).

Petru Geréb, voievodul Transilvaniei, şi succesorul său, Ştefan Báthory, le poruncesc braşovenilor în acest an să aprovizioneze cetatea Bran cu alimente, grâne, făină, cereale, slănină, bere, vin, întrucât cetatea nu dispunea de nici un domeniu cu venituri (nu se ştie din ce motiv), trebuind să fie aprovizionată de Braşov (161). Acest document conține cea mai veche mențiune despre fabricarea berii la Braşov (108).

PERIOADA DE ÎNFLORIRE A ORAŞULUI MEDIEVAL; ÎNFIINȚAREA INSTITUȚIILOR PROPRII

1480

Basarab cel Tânăr intervine prin multe scrisori la magistratul Braşovului pentru restituirea vistieriei, familiei şi a solilor reținuți de Batăr Iştvan (Ştefan Báthory), voievodul Transilvaniei şi pentru care i se cer 2.000 de florini. El reaminteşte că Braşovul îi datorează mult, întrucât el a obținut de la sultanul Mahomed al II-lea promisiunea că, în timpul domniei sale, turcii nu vor ataca Țara Bârsei. De asemenea, el anunță că dacă i se va elibera soția, o va elibera şi el pe fata lui Laiotă Basarab şi pe o altă rudă a sa (23). Din relatarea lui Matei Corvinul, prin scrisoarea din 25 februarie 1480 către braşoveni, aflăm că familia lui Basarab cel Tânăr este reținută în „cinste“ la Braşov, dar nu poate părăsi oraşul (23). Alte scrisori menționează că la Braşov se adăposteau în anul 1480, ca de multe ori în decursul istoriei, şi alți rivali ai domnitorului Basarab cel Tânăr: alungatul Basarab cel Bătrân şi un alt pretendent, Vlad Călugărul (23). Oraşul era mereu un centru de manevră şi adăpost al domnitorilor români: voievodul Transilvaniei, Ştefan Báthory, îi cere magistratului Braşovului, la 22 decembrie 1480, să angajeze 110 călăreți (în martie 1481 va mai cere 300 de călăreți) pentru apărarea Transilvaniei, din armata lui Basarab cel Bătrân, rămaşi pribegi pe la Braşov (189).

Volumul comerțului îl determină pe Basarab cel Tânăr să le ceară braşovenilor, printr-o scrisoare datată din anii 1480–1481, să deschidă drumurile comerciale Prahova şi Teleajenul, întrucât „țara noastră nu poate rămâne numai cu două căi“ (23). Cele două căi (Branul şi Buzăul) erau insuficiente, Prahova fiind folosită mai mult pentru mărfuri transportate pe cai. Vama pe valea Prahovei era plasată în acea perioadă la Câmpina, apoi ea se va muta la Breaza (151).

Între secolele XIV–XVI, comerțul între Țara Românească şi sud-estul Transilvaniei se va desfăşura pe trei drumuri principale: 1) drumul Dâmboviței sau al Rucărului; 2) drumul Prahovei şi al Timişului; 3) drumul Teleajenului şi al Buzăului. Primele două drumuri sunt cunoscute şi astăzi ca drumuri de legătură între Transilvania şi Muntenia.

Drumul Teleajenului trecea prin trecătoarea veche, Pasul Tătarilor, şi cobora în Țara Bârsei pe firul râului Buzău (astăzi, acest drum, aflat între masivul Ciucaş şi Siriu, este doar un drum secundar). Pentru că butoaiele de vin aduse din Țara Românească erau vămuite la cumpăna apelor, pasul Tătarilor a primit numele Tabla Buții, toponim folosit şi astăzi (muntele Tabla Buții). Drumul Teleajenului trecea în Țara Românească prin Vălenii de Munte, unde era vama românească, spre zona viticolă a Ploieştilor. Cel mai mult vin se aducea în Țara Bârsei prin această trecătoare, de aceea vinul acesta era cel mai ieftin, purtând numele de „Bleschwein“ (vin românesc) (157). Locul de depozitare pentru mărfurile tranzitate prin drumul comercial al Teleajenului–Buzăului, în Țara Bârsei, era târgul Prejmer. Aceste trei drumuri erau drumurile oficiale, unde se desfăşura comerțul supus taxelor vamale (18).

Drumul Prahovei a fost multă vreme în evul mediu o potecă accesibilă numai convoaielor de samare transportate pe spinarea cailor. Traseul nu corespundea cu cel al drumului de astăzi, pe firul văii Prahova, din cauza pericolului de viituri în timpul ploilor. Pornind din valea Timişului, drumul urca peste muntele Vlăduț, la Predeal (apelativ românesc cu sensul de cumpănă a apelor) şi de aici cobora în valea Prahovei. În această perioadă, întreținerea acestui drum şi, îndeosebi, a podurilor de

peste râul Prahova era încredințată românilor din Şchei, ei ocupându-se cu cărăuşia, motiv pentru care erau numiți şi „praoveni“ (19).

Drumul Dâmboviței, prin pasul Bran, a fost principala arteră comercială dintre Braşov şi Țara Românească. Plecând din Braşov, traseul, ca şi astăzi, străbate Cristianul, Râşnovul, valea Sohodolului, ajunge la Bran, trece prin Rucăr şi apoi, pe valea Dâmboviței, ajunge la Târgovişte (19).

Arhivele păstrează o scrisoare a domnitorului Moldovei Ştefan cel Mare către braşoveni, din 6 iulie 1480, din Hârlău, prin care acesta îi informează despre acțiunile turcilor, care împreună cu armata Țării Româneşti voiau să atace Transilvania sau Moldova; el propune o alianță şi cere ajutorul lui Batăr Ştefan (Báthory), voievodul Transilvaniei (127).

Produsele renumite ale meşteşugarilor braşoveni sunt oferite drept cadouri pentru personalitățile timpului sau ca mijloace de îndulcire a relațiilor cu Poarta (capitala Imperiului Otoman). Basarab cel Tânăr le cere braşovenilor, într-o scrisoare de la sfârşitul anului 1480, înaintea unei plecări spre Constantinopol, permisiunea să-şi „cumpere una alta, din cele ce trebuie să trimit la Poartă, tot pentru binele vostru şi pentru lucrul păcii, ca să o întărim şi mai mult, din ce este… şi anume 40 de hamuri de cai“ (23). Şi voievodul Transilvaniei apelează la produsele braşovenilor. Printr-o scrisoare din 1 iunie 1480, de lângă Bran, voievodul Ştefan Báthory le solicită urgent braşovenilor trimiterea unei platoşe mari pentru corpul său, precizând „vă rugăm să nu faceți altfel“ (4).

Dar Braşovul are relații comerciale importante şi cu Moldova, în timpul lui Ştefan cel Mare. În acest sens, din cel mai vechi registru vamal păstrat în Arhivele Statului din Braşov, datând din 1480–1481, aflăm că se exportau din Moldova spre Braşov vite, porci, blănuri, mult peşte, icre, ceară de albine, covoare orientale, textile, bumbac şi fructe citrice; din Braşov spre Moldova mărfurile sunt prezentate doar valoric, cu excepția pălăriilor. La comerțul cu Moldova participau atât negustori saşi din Braşov şi Țara Bârsei, cât şi negustori români din Şcheii Braşovului şi din Țara Românească, precum şi negustori maghiari (112).

Din anul 1480 avem şi prima mențiune a cartierului Şchei numit în documentele germane *dy belgerey*, apoi *Pwlgerey* (1484), *Bulgaria* (1486), *suburbium superius* (1520) *obere Vorstadt* (61). În Şchei, în anul 1480, listele contribuabililor (care plăteau impozit) numărau 37 de români, afară de 72 de „birnici“ din străzile Ciocrac, Ulița Furcoaie şi alte străzi (132). În registrele vamale ale anului sunt consemnați, alături de 48 de saşi, 8 români din cartierul de sus (numiți bulgari), pe care îi putem identifica drept proprietari de case (133).

Din registrele de impozite ale Braşovului aflăm că în Şchei exista în acest an un „Jerg gramatik“, Gheorghe grămăticul, care a funcționat probabil la şcoala din acest cartier. Este prima mențiune documentară privind existența unei forme de învățământ românesc la Braşov (157).

Această categorie de educatori, *grămătici*, existenți în şcoala din Şchei până în secolul al XVI-lea, îndeplinea pe lângă activitatea şcolară şi funcția de copişti în cancelarii sau cea de însoțitori (traducători) în delegațiile oficiale aflate în misiuni diplomatice sau economice. Activitatea grămăticului Gheorghe este datată diferit de cercetători; G. Nüssbacher stabileşte activitatea acestui dascăl între anii 1480–1506, iar alții, precum N. Sulică, afirmă că în acelaşi timp, în Şcheii Braşovului funcționau mai mulți grămătici (109). De altfel, mai apare un al doilea Jerg Grămăticul şi în registrele dintre anii 1531–1537. Această mențiune dovedeşte că înainte de clădirea şcolii de la Biserica Sfântul Nicolae din Şchei, din anul 1495, exista o şcoală românească (112).

În afară de negustorii saşi şi români, aflăm din registrele vamale despre prezența multor negustori levantini, care aduceau mărfuri din Orient (greci, armeni, evrei şi chiar turci) (133). Din registrele de impozit ale oraşului, cercetătorii au stabilit unele date statistice privind activitatea locuitorilor oraşului: astfel, aflăm că în Braşov erau în acel an 1974 plătitori de impozit, din care 645 erau meşteşugari, reprezentând 32,6% din totalul plătitorilor. În acelaşi timp, la Cluj, 30% din locuitori practicau meşteşugurile, în comparație cu numai 28,7% în Pressburg (Bratislava). Dintre

meşteşuguri, pe primul loc se afla meşteşugul pielăriei, reprezentând 33,5%, apoi producerea manuală a ţesăturilor, reprezentând 23,7%, şi prelucrarea metalelor cuprinzând şi producerea armelor, reprezentând 19,2% (157).

Tot din registrele de impozit ale anului aflăm despre numărul populaţiei plătitoare de impozit pe etnii astfel: 1.621 de saşi, 144 de români, 206 unguri. Apreciind la cinci numărul mediu de membri ai unei familii la acea vreme, rezultă numărul locuitorilor (157). De semnalat însă că aceste date trebuie corectate cu un număr important de locuitori săraci, care nu plăteau impozite şi, deci, care nu intrau în acest calcul. Dintre cei săraci, cei mai mulţi erau românii şi apoi ungurii. Orăşenimea săracă este apreciată de specialişti ca reprezentând 20% din totalul populaţiei (43). În consecinţă, populaţia Braşovului la acea perioadă poate fi estimată la circa 12.300 de locuitori.

Datele vremii relatează despre o epidemie de ciumă în Ţara Bârsei în anul 1480 (181).

În acest an este consemnată pentru prima dată în registrele de impozite Casa Katharinelor (în traducere exactă, Curtea Katharinelor — „Katharinenhof"). Stabilimentul era un ansamblu de locuit pentru femei singure, situat în cartierul Corpus Christi, lângă capela Katharinei, fiind un aşezământ de binefacere bisericesc. În casă figurau 19 plătitoare de impozit, deci femei care profesau (ţesătoare, cusătorese, confecţionere de lumânări, conţopiste etc.) Conform impozitului plătit, între 15 aspri şi 1 florin, locatarele aparţineau categoriei celor săraci, dar nu foarte săraci (133). Din punct de vedere ecleziastic, rectorul capelei Sf. Ecaterina, care patrona mănăstirea şi aşezământul care aparţinuseră ordinului călugărilor cistercieni, este subordonat din anul 1477, printr-o hotărâre a regelui Matia Corvinul, parohului din Braşov (21).

Din acest an avem şi prima atestare a cartierului Braşovechi (*Dy ald stat* — 1480). Cartierul se întindea în josul văii ce pornea pe locul dintre Dealul Martin şi dealul de vizavi, numit mai târziu Dealul Livezii Poştii (Postwieseberg) sau Dealul Ţiganilor (Zigeunerberg — 1779). Braşovechiul va purta diferite nume în istorie, *Civitas vetus* (1522), *Alt stat* sau, peiorativ, *Suburbium* (1541), *Ostadium* (1542), *Altstadt* (1556). Şi în secolul al XX-lea cartierul mai purta numele de „Suburbiu". În dreptul Dealului Martin valea era închisă printr-un zid cu două porţi şi un pod care se ridica. Acest loc se afla la bifurcaţia străzii Lungi cu strada de Mijloc, iar şcoala de vizavi, pe strada Lungă, şi se numea în anul 1520 *Zwei Porzen* (Cele două Porţi). Strada care pornea de la „Cele două Porţi", spre Cetate, se numea Altstädter Klostergasse (strada Mănăstirii din cartierul Braşovechi, spre deosebire de strada Mănăstirii din Cetate) denumire păstrată până în anul 1887. În josul celor Două Porţi pornea *Dy lang gassen* (1486) sau *Platea longa* (1539) sau *Langgasz* (1541), în româneşte, strada Lungă (61).

Cartierul Blumăna (Blumenau în limba germană însemnând poiana cu flori), ce se afla dincolo de poarta de pe strada Porţii, către est, este menţionat pentru prima dată în acest an cu numele *Plumen aw*, apoi apare cu denimirile *Pratum florum* (1491), *Suburbium siculorum* (1513), amintind despre aşezarea secuiască din acest cartier, *Bolonya* (1548) (cuvântul slav *bolona*, însemnând poiană). Blumăna se desfăşura între Dealul Martin sau, mai târziu, Dealul Cetăţii, şi Dealul Melcilor, numit *Mons patibuli* (1510), *Mons iudicii seu calvariae vel supliciorum* (1600), *Galgenberg*, *Csigahegy* (1688) şi *Schneckenberg*. Între Dealul Melcilor şi muntele Tâmpa (*Zinne* în limba germană însemnând creastă) se afla locul numit *Burchalcz* (1490), *Burgi collum* (1526), *Burghals* (Gâtul Cetăţii, în traducere din limba germană sau latină) sau *Mártonfalva*, de la aşezarea maghiară situată în şeaua dintre dealuri, sau în româneşte *Curmătura* (zona străzii Gh. Dobrogeanu Gherea de astăzi) (61).

La capătul sudic al cartierului Blumăna, spre Dealul Melcilor, se afla locul numit *bey der molen herab* (1486), (1493), *kegen der Lumillen* (1588), *Mühlgasse*, sau *strada Morilor* (secolul XVIII–XIX) pe locul străzii Matei Basarab de astăzi şi împrejurimi (61). Denumirile indică existenţa unor mori din acea perioadă pentru folosul meşterilor pielari.

1481

Ştefan cel Mare le mulţumeşte braşovenilor, printr-o scrisoare din 4 februarie, pentru ştirile transmise despre Ţepeluş (domnitorul muntean, Basarab cel Tânăr) şi-i asigură că le va transmite veşti căpătate de la oamenii săi din Turcia (147).

Se anunţă o invazie otomană în Ardeal; castelanii din Bran, Lazarus Soldos şi Blasius Fügedi, cer informaţii şi solicită mobilizarea oştilor braşovene. Voievodul Transilvaniei, Ştefan Báthory, a cerut magistratului Braşovului să fie pregătit în eventualitatea unui atac al turcilor şi să urmeze ordinele castelanului din Bran, Lazarus Soldos (52).

Ca şi predecesorii săi din scaunul Ţării Româneşti, Basarab cel Tânăr este nevoit să însoţească expediţia turcească de pradă în Ardeal din mai–iunie 1481, condusă de fraţii Mihaloglu, begii Ali şi Skender. Ştefan cel Mare pătrunde din Moldova în Ţara Românească şi împreună cu Ştefan Báthory reuşeşte să-l învingă pe Basarab cel Tânăr la 8 iulie 1481. În Ţara Românească a fost proclamat domn Vlad Călugărul, care însoţise oastea maghiară, bucurându-se şi de sprijinul unei părţi a boierilor (58).

Din acea vreme datează două scrisori ale lui Vlad Călugărul către braşoveni, prin care îi anunţă că l-a alungat pe Ţepeluş (Basarab cel Tânăr), că ţara i se închină şi că Ali beg îl protejează, promiţând să le fie totdeauna prieten (23). Basarab cel Tânăr revine cu oaste, îl izgoneşte pe Vlad Călugărul în Ardeal şi, la 15 noiembrie fiind reînscăunat, le scrie braşovenilor cerându-le înapoierea unei sume de 60.000 de aspri şi arestarea lui Vlad Călugărul (127).

1482

Regele Matia Corvinul solicită în anul 1482 de la saşii transilvăneni aparţinând celor Şapte Scaune săseşti din zona Sibiului, celor Două Scaune săseşti din zona Mediaşului, din Ţara Bârsei şi părţile Bistriţei, un impozit special destinat luptelor împotriva turcilor.

În primăvara anului 1482, Vlad Călugărul reocupă tronul Ţării Româneşti (1482–1495). El îi anunţă în aprilieiunie pe braşoveni că „duşmanul lor comun" Basarab cel Tânăr a fost ucis şi îi informează la 15 noiembrie că va respecta, ca şi în timpul fratelui său Radu cel Frumos, libertăţile comerciale pentru negustorii din Braşov în Ţara Românească, până la Dunăre (128). Libertatea comerţului reiese şi dintr-o altă scrisoare a domnitorului, în care vorbeşte de înţelegerea încheiată cu trimişii braşoveni, jupan Hanăş (Johann Mesch — senator) şi jupan Cristea (Christianus Benkner — senator) (127).

În arhivele Braşovului se găseşte un număr mare de scrisori din timpul domniei lui Vlad Călugărul, care redau diverse relaţii şi interese între oraş şi Ţara Românească: procese, împuterniciri, scrisori de mulţumire pentru servicii, restituiri de bunuri şi chiar o cerere pentru un meşter chirurg din Braşov, pentru o boală de picioare (127).

1483

Regele Matia Corvinul încheie un armistiţiu pe o perioadă de 5 ani între Ungaria şi imperiul Otoman, unde în urma războaielor civile se impusese noul sultan Baiazid al II-lea, succesorul lui Mahomed al II-lea. În aceste condiţii, Braşovul va avea câtva timp linişte din partea turcilor. Regele avea nevoie de pace în sudul regatului, întrucât îl preocupa acum cucerirea Austriei (58).

Relaţiile lui Vlad Călugărul cu regatul maghiar sunt foarte bune după pacea instaurată; într-o scrisoare datată între anii 1483–1484, Vlad Călugărul se adresează braşovenilor, recunoscând că „e sluga craiului (regelui) şi are pace bună cu el", permiţându-le libertate deplină în ţara lui pentru comerţ şi cere acelaşi lucru şi din partea lor; el cere permisiunea de a cumpăra fără piedică săgeţi şi arcuri, săbii şi scuturi, fier pentru arme (23).

Dintr-un document din anul 1483 aflăm că braşovenii trebuiau să trimită zece călăreţi ce urmau să facă serviciul de pază şi curier la cetatea Bran (108).

1484

La 20 ianuarie 1484, din Buda, Matia Corvinul acordă un nou privilegiu locuitorilor din Sibiu şi Braşov, prin care permite exportul de fier, cânepă şi câte o armă de individ în Ţara Românească (189).

Deşi Imperiul Otoman încheiase un armistiţiu pe timp de 5 ani cu Ungaria, tendinţa expansionistă a otomanilor în Europa, concretizată prin acapararea porţilor de navigaţie de pe Dunăre, rămăsese neîmplinită. Astfel, la 14 iulie 1484, Moldova pierde cetatea Chilia de pe Dunăre, după un asediu de 8 zile al oştilor turceşti aliate cu cete tătăreşti împreună cu oşti muntene ale lui Vlad Călugărul, „care însoţea nevoit oastea turcului“ (58). La 4 august se predă şi Cetatea Albă, astfel că învingătorul sultan se mândrea că prin cucerirea Chiliei avea în mâini „cheia şi poarta întregii ţări moldoveneşti, precum şi a Ungariei şi a întregului bazin dunărean“, iar prin cucerirea Cetăţii Albe „cheia şi poarta întregii Polonii, Rusii, Tatarii şi a întregii Mări Negre“ (58).

În mod evident, Braşovul avea de pierdut prin aceste evenimente, întrucât comerţul spre porturile dunărene de la Marea Neagră trecea în mâna turcilor. Între timp, şi comercianţii munteni au ajuns să facă concurenţă braşovenilor, lipsindu-i de drepturi exclusive de comerţ (133).

Meşteşugarii Braşovului, organizaţi în bresle, produceau mărfuri variate de calitate ce erau răspândite şi apreciate în tot spaţiul carpatic. Domnitorii principatelor române se adresau braşovenilor adesea şi pentru confecţionarea şi cumpărarea celor mai diverse şi bizare produse şi servicii: arme, fier lucrat, obiecte casnice, frânghii, îmbrăcăminte textile, podoabe, mobilă, mijloace de transport, medicamente etc. Basarab cel Tânăr cere în anul 1479 confecţionarea a 2 leagăne şi 10 mese (… dar să fie rotunde), precum şi trimiterea de meseriaşi (23).

Aflăm că în anul 1484 breasla blănarilor din Braşov se măreşte cu 9 meşteri (4).

Între anii 1480–1488 sunt atestaţi la Braşov 23 de meşteri fierari (187). Breasla fierarilor apăra şi întreţinea un bastion al cetăţii, care va fi atestat documentar doar în anul 1529. În această perioadă este amintit făurarul de tunuri şi clopote Paul Noidel, care lucra şi mojare. Minereul pentru realizarea produselor din fier în breasla fierarilor era adus de la Remetea, Hunedoara, Csík-Madaras sau de la izvoarele Bârsei. Cărbunele de lemn pentru topirea minereului se aducea din Holbav şi Bleschbach (Poiana Mărului) (157).

Ungaria este cuprinsă de spiritul Renaşterii italiene. Cea de a doua căsătorie a regelui Matia Corvinul (1476) cu Beatrix, fiica regelui Ferdinand al Neapolelui, determină o afluenţă de artişti la curtea regală. Pictori, gravori, dulgheri, bijutieri, pietrari, constructori sunt bine remuneraţi şi căutaţi în regat. Corvin sprijină cu dărnicie artele, intenţionând să facă din Ungaria o a doua Italie (68). Nu întâmplător se dezvoltă la Braşov în această perioadă meşteşugul orfevrăriei; vestiţi meşteri aurari din Braşov sunt atestaţi în documentele vremii. Oraşul devine un centru renumit în acest domeniu. Breasla aurarilor avea în secolul al XV-lea 16 meşteri de faimă. Vestite potire cu inscripţii în limba germană şi latină şi alte lucrări de artă sunt menţionate în literatura europeană de specialitate (de ex., potirul Kasper — proprietatea Bisericii Negre) (52). Aurul şi argintul erau aduse din minele situate la Abrud, Baia de Criş, Cristian. O inscripţie de pe aşa-zisul potir Nussbächer, din anul 1567, atestă că ar fi existat mine de argint şi în Ţara Bârsei (157).

La 22 ianuarie 1484, Matia Corvinul acordă oraşelor Sibiu şi Braşov, pe o perioadă de 1 an (25 martie 1484–25 martie 1485), sarcina de a încasa vama tricesima, în schimbul unei sume precise constând în bani şi stofe, din care a primit deja 2.500 de florini de aur (189). Veniturile provenite din taxa vamală tricesima, ce se lua la Bran spre Ţara Românească, sunt consemnate pentru prima dată în Registrul de socoteli al castelanilor din anul 1504, de unde rezultă că o parte din taxele vamale percepute intrau în veniturile cetăţii. Slujbaşul vamal, care percepea taxele pe seama vistieriei regale, locuia în cetate şi în contul acestuia vameşii plăteau castelanului o taxă, care în anul 1504 s-a ridicat la suma de 12 florini (146). În anul 1485, din cauza unor abuzuri grave, castelanul din cetatea Bran urma să fie destituit (108). Tricesima spre hotarul cu Moldova se plătea la Breţcu (41).

În anul 1484 aflăm despre activitatea unui alt grămătic din Şcheii Braşovului, pe nume Radu. Acesta îl însoţeşte pe popa Coman din Şchei la curtea voievodului muntean Vlad Călugărul. Apreciat pentru calităţile sale, Radu grămăticul din Braşov este numit în slujba voievodului muntean, stabilindu-se în 1484 la Târgovişte (123).

1485

Regele Ungariei, Matia Corvinul, emite un ordin către magistratul din Braşov prin care solicita întreținerea fortificațiilor, armelor şi muniţiilor mereu în stare de funcționare. Din cauza obligațiilor de apărare a oraşului împotriva turcilor, regele a interzis voievozilor Transilvaniei constrângerea braşovenilor şi a locuitorilor Țării Bârsei la servicii militare în Ungaria, ei trebuind să participe numai la campanii militare în Transilvania şi în principatele române (112).

După uniunea jurisdicțională a provinciilor săseşti din anul 1366, cu sediul la Sibiu, anul 1485 marchează formarea „Universității națiunii săseşti“ sau mai pe scurt „Universitatea săsească“ (*Sächsishe Nationsuniversität*). Cele patru „provincii“, Sibiu, Mediaş, Bistrița şi Braşov, şi-au convocat reprezentanții în adunări comune, unde au hotărât acte normative obligatorii pentru toți saşii (106).

Sub denumirea de „națiune“ — în sensul medieval al termenului — înțelegem una din cele trei stări privilegiate din Transilvania. „Universitate“ însemna „totalitate“, respectiv „obşte“. Universitatea națiunii săseşti cuprindea astfel totalitatea „națiunii“ săseşti, beneficiară a privilegiilor acordate de puterea centrală (112). Universitatea, ca un al doilea parlament al Ardealului, reprezenta nu o instituție de educație şi cultură superioară, ci cel mai înalt for legislativ, judiciar şi administrativ al poporului săsesc, funcționând până în anul 1876, când teritoriul locuit de saşi a fost împărțit în comitate, ca şi restul Transilvaniei, şi Universitatea a fost dizolvată (137). Pe teritoriul Universității Săseşti, deşi locuia un număr foarte mare de români şi maghiari, aceştia erau excluşi de la privilegiile saşilor, iar denumirea oficială a unității administrative s-a făcut după numele populației cu drepturi politice (saşii). Trebuie menționat totodată, că aproximativ o treime din populația de origine etnică săsească locuia în comitatele din Transilvania, deci în afara teritoriului Universității Săseşti, aflându-se acolo în stare de iobăgie, fără drepturi politice, şi nu beneficia de privilegiile acordate unităților administrativ-teritoriale ale saşilor (112, 119).

1486

Cheltuielile curții strălucitoare a lui Matia Corvinul, războaiele sale costisitoare i-au determinat pe aristocrații transilvăneni la o răscoală, la care au participat şi saşii din Sibiu. Saşii din Braşov, cu toate ispitele, îi rămân fideli regelui. Matia Corvinul intervine cu armata în Transilvania şi înăbuşă de la început răscoala, judele regal al Sibiului fiind decapitat. Pentru fidelitate, regele îi cinsteşte într-o scrisoare de grație pe braşoveni şi extinde diploma andreiană (vezi anul 1224) pentru toată populația săsească şi, astfel, existența Universității Săseşti va fi aprobată şi de către puterea de stat. Se pare că atunci regele a donat şi mijloace băneşti pentru terminarea construcției Bisericii Negre, care a fost încheiată în timpul domniei sale. De altfel, în antreul sudic al bisericii se găsesc stemele regelui şi ale soției sale Beatrix, iar pe coloana de vizavi de amvon se găseşte stema Huniazilor: corbul cu inelul de aur în cioc (181).

La 27 februarie 1486 avem şi prima mențiune despre planul ce prevedea stăpânirea cetății Bran de către oraşul Braşov, care era foarte interesat de siguranța comerțului pe drumul spre Țara Românească. Planul însă a fost abandonat, cetatea rămânând în continuare în administrația voievodului (108,189).

Formarea Universității Săseşti s-a încheiat în anul 1486, prin confirmarea de către regele Matia Corvinul a privilegiului de bază al provinciei Sibiu — *Andreanumul* — din anul 1224, pentru toți saşii privilegiați din Transilvania. Universitatea Săsească, alături de nobilimea maghiară din comitate şi secui, forma a treia stare privilegiată în dieta Transilvaniei, dar îşi trimitea delegații şi în dieta Ungariei (119).

Oraşul şi districtul Braşov au luat parte activă în cadrul Universității, păstrându-şi însă, în multe privințe, autonomia lor administrativă, bazată în primul rând pe puterea economică a Braşovului. Ca district autonom, Braşovul îşi va trimite delegații la dietele Transilvaniei, în cadrul Universității săseşti, fapt ce se petrecea încă dinaintea constituirii Universității (106).

Sub aspect administrativ, oraşul Braşov era reşedinţa districtului Braşov (sau Ţara Bârsei), în care se aflau 4 târguri: Râşnov, Codlea, Feldioara, Prejmer şi 9 sate libere: 1. Cristian şi 2. Vulcan, aparţinând de jurisdicţia târgului Râşnov, 3. Ghimbav, 4. Sânpetru, 5. Bod şi 6. Hărman, aparţinând de jurisdicţia oraşului Braşov, apoi 7. Hălchiu, 8. Rotbav, 9. Măieruş, aparţinând jurisdicţiei Târgului Feldioara (106).

Universitate Săsească, care avea sediul la Sibiu, ţinea sesiuni ordinare şi extraordinare, care se numeau Konflux. Sesiunile extraordinare se convocau din ordinul regelui, iar mai târziu a principelui, cu ocazia Dietelor sau de câte ori era nevoie. Fiecare scaun sau district trimitea la sesiuni pe dregătorii săi superiori, cu împuternicirile adecvate. Fiecare din cele 12 scaune şi districte (după 1550, 11 scaune) avea un singur vot, pe care îl dădea conducătorul delegaţiei. Universitatea avea următoarele sarcini: repartiza impozitul, care se stabilea de către puterea centrală pentru întreaga Universitate; repartiza contingentele militare pe districte şi scaune (oştirea Universităţii Săseşti era comandată personal de judele regal din Sibiu); fixa preţul la produsele meşteşugăreşti şi agricole, precum şi sistemul de măsuri şi greutăţi; reprezenta şi instanţă de apel în cazul proceselor dintre persoane particulare sau comunităţi (112).

Rolul Universităţii Săseşti a fost şi altfel caracterizat de N. Iorga: „Universitatea privilegiilor, frăţia apăsătorilor de atâtea ori reînnoită, fără ştirea regelui şi întrucâtva şi împotriva lui, rămâne stăpâna nediscutată a Ardealului; ea va încuraja, va ajuta şi la nevoie va răpune pe voievozii-principii, care de fapt sunt făpturile şi uneltele ei“ (59).

1487

În urma campaniei victorioase din anul 1485 împotriva împăratului Friederich al III-lea, Matia Corvinul cucereşte Viena, unde îşi mută curtea regală până la moartea sa. Întreţinerea curţii regale în acest oraş se adaugă imenselor cheltuieli ale regatului şi ale „armatei negre“ de mercenari. Cheltuielile din venitul regal erau de cinci ori mai mari decât cele din perioada regelui Ladislau al V-lea (68). Corvin măreşte mereu impozitul oraşelor. El le solicitase saşilor în anul 1486 un impozit special de 20.000 de florini şi alte sume în anii următori. Astfel, în Braşov, dacă plăţile totale privind impozitul pe cvartalul Portica se ridicau în mod normal la 400–500 de florini, ele s-au majorat în anul 1487 la 1.004 florini, în anul 1488 la 1.022 de florini şi în anul 1489 la 1.676 de florini. În 1489, regele solicită Ţării Bârsei un impozit suplimentar de 4.100 de florini, din care pentru Braşov 2.100 de florini, pentru aceasta fiind nevoie să se strângă suma, contrar uzanţelor, de trei ori pe an şi urmând să fie impozitate şi persoanele cu venituri modeste (învăţătorii, călugăriţele etc.) (133). În schimb, la 27 martie 1488, Matia Corvinul îi porunceşte lui Ştefan Báthory, voievodul Transilvaniei, să respecte privilegiul acordat locuitorilor din Braşov şi Ţara Bârsei prin care sunt scutiţi de orice campanii militare, exceptând campaniile împotriva turcilor alături de Ţara Românească şi Moldova (189).

1489

Din acest an se păstrează liste complete de impozite, din care cercetătorii au întocmit o situaţie statistică a claselor sociale, după valoarea impozitului, numele şi ocupaţia contribuabilului. Astfel, urmărind listele de impozite pentru acest an, rezultă 741 de meseriaşi în activitate la Braşov, ceea ce ar corespunde cu 37% din totalul locuitorilor. Cea mai mare parte a meseriaşilor erau saşi: 45% din populaţia săsească o reprezentau meseriaşii. 25 de meseriaşi erau unguri, reprezentând 10% din populaţia maghiară de atunci (ei nu erau organizaţi în bresle şi, aşa cum arătau impozitele, aveau venituri modeste). Printre români erau foarte puţini care se ocupau cu meşteşugurile, cei mai avuţi dintre ei se ocupau cu negoţul (133); printre ei existau comercianţi bogaţi, care rivalizau cu comercianţii saşi. Astfel, din registrele de impozite ale anului 1489, aflăm de „Michel Bogdan bulgarus“ (român) din Sandgasse (strada Nisipului), care plătea cel mai mare impozit din întreg oraşul (5 florini şi 10 aspri.) Aceşti negustori români făceau îndeosebi comerţ cu Moldova şi Ţara Românească. Fiul său Aylda (Aldea) a fost primul român braşovean despre care se ştie că a intrat în afaceri comerciale

la mare distanţă (5). Cu toate acestea, românii, chiar cei bogaţi, nu aparţineau patriciatului Braşovului. Numai saşii din partea centrală a oraşului beneficiau de drepturi cetăţeneşti depline (5). Locuitorii săraci din Şchei (românii) se ocupau cu păstoritul şi lucrul în pădure, aducând lemne de foc la depozitul de lemne al oraşului (133).

58 de meseriaşi nu erau proprietari de case şi locuiau cu chirie, la cetăţeni bogaţi din cetate (Oraşul interior). În afara posesorilor de casă, exista o pătură mare de locuitori ai Braşovului care stăteau în chirie la posesorii de case mai mari, de regulă în cetate. În anul 1489 erau înregistraţi 175 de chiriaşi plătitori de impozite (133). Aceşti meseriaşi, ca şi cei care locuiau în cartiere (Şchei sau Blumăna), nu puteau să fie membri ai breslelor, întrucât la intrarea în breaslă trebuiau să facă dovada posesiei unei case. În general, ei reprezentau pătura de jos a populaţiei. Participarea la exportul de produse îi diferenţia economic pe meşteşugari. Cei ce aparţineau breslelor produceau şi vindeau produsele la export, beneficiind de venituri mari, pe când celor din afara breslelor le rămânea doar piaţa locală, mai modestă ca venituri (133). Din parcurgerea listelor aflăm şi ponderea populaţiei sărace. Socotindu-se că cei care plăteau un impozit mai mic de un florin (50 de aspri) erau oameni săraci, rezultă numărul persoanelor sărace plătitore de impozit 670, adică 38,73% din totalul proprietarilor de case. Dintre aceştia, 59 de persoane erau foarte săraci, plătind sub 10 aspri impozitul. În Cetate existau şi 185 persoane sărace plătitoare de impozit, din care numai 6 erau foarte săraci. La foarte mulţi locuitori săraci, în documentele de impozitare era menţionat „nihil habet“ (nu posedă nimic) (133).Cei mai săraci locuitori trăiau în cartierele mărginaşe: Blumăna, care avea 96 locuitori săraci (plătitori de impozite), din care 12 foarte săraci, Şcheiul avea 220 locuitori săraci, din care 8 foarte săraci, Braşovechiul (Martinsberg şi Bartolomeu) avea 169 locuitori săraci, din care 33 foarte săraci. Locuitorii săraci din Braşovechi trăiau la capătul de jos al străzii de Mijloc şi Hintergasse (azi str. A. Iancu), ocupându-se cu păstoritul sau pescuitul, în lacurile de lângă Braşov (133).

Cea mai mare parte a populaţiei (53,5%) locuia în afara zidurilor cetăţii (extra muros) (5). Cetatea era locuită aproape exclusiv de către saşi; alte etnii nu aveau voie să dobândească proprietăţi imobiliare în interiorul zidurilor. Suburbia nordică Bartolomeu, unde dispunerea străzilor era asemănătoare cu cea a satelor din Ţara Bârsei, era locuită în general de agricultori saşi. În suburbia răsăriteană Blumăna locuiau în general saşi şi maghiari mai puţin înzestraţi financiar, ocupaţi cu meşteşugurile sau cu cărăuşia. În partea inferioară a suburbiei Şchei locuiau mai mult saşi şi maghiari, iar mai sus de Prund începea cartierul românesc propriu-zis (119, 129).

Strângerea impozitelor se efectua în cele patru zone (cvartale): Katharina, Corpus Christi, Petri şi Portica (119). Fiecare dintre cvartale avea o parte din Cetate şi alta în suburbiile oraşului; Catharina şi Corpus începeau în Şchei şi se continuau în Cetate fiind despărţite de pârâul Spurcata, Petri începea în Braşovechi şi Bartolomeu, iar Portica începea în Blumăna (106, 119).

Pescuitul era o îndeletnicire importantă pentru acele timpuri întrucât catolicismul, încă prezent până la Reforma religioasă a saşilor, obliga la posturile bisericeşti, iar peştele era un aliment important. Registrele de impozit dintre anii 1475–1500 menţionează numele a 14 pescari. Paza şi grija râurilor cu peşti erau încredinţate încă din secolul al XIV-lea unui „custodes rivuli“. În perioada evului mediu, la Braşov şi în împrejurimi erau aproximativ 40 de heleşteie. Cele mai multe erau la Noua, sub Dealul Furcilor, sub zidurile oraşului (spre Şchei, în zona de azi a terenului de tenis Olimpia şi spre nordul cetăţii). După Reforma religioasă, multe heleşteie au fost transformate în livezi. Pe locul fostului heleşteu al Furcilor (Galgweiher) a apărut o stradă „ungurească“, Gácsmajor, între Dealul Morii şi Dealul Cetăţii (heleşteul sau maierele din Gács, situat la capătul de sus al străzii actuale Al. I. Cuza). În timpul habsburgilor şi al campaniei de recatolicizare (1702–1749), heleşteiele au fost repuse în stare şi a fost reînfiinţată funcţia „domnul heleşteielor“ (157).

Încă de la întemeierea oraşului, apele ce veneau din Şchei erau ramificate în canale de-a lungul cetăţii îndreptându-se apoi spre râurile mai mari din Ţara Bârsei. Exista un canal principal care venea

din Şchei, deservind morile din acea zonă, coborând pe lângă poarta Ecaterina, acţionând şi aici o altă moară a porţii. Apoi canalul devenea Breiter Bach (Pârul lat — azi str. P. Richter), se ramifica, un braţ curgând pe Rossmarkt (azi str. G. Barițiu) şi de acolo se bifurca cu un canal pe strada Porții (azi str. Republicii) şi altul pe strada Mănăstirii (azi str. Mureşenilor). Un alt braţ cobora prin spatele liceului Honterus (de azi), traversa strada A. Hirscher (de azi) şi prin Fleischergasse (azi str. J. Gött) urmărea traseul străzii Negre (azi str. N. Bălcescu).

Unul din heleşteiele ce înconjurau oraşul şi care asigurau aprovizionarea cu peşte proaspăt. Imaginea reprezintă heleşteul din spatele Bisericii Negre, care a fost astupat în anul 1894, azi terenul Liceului cu program sportiv (fotografie din anul 1861)

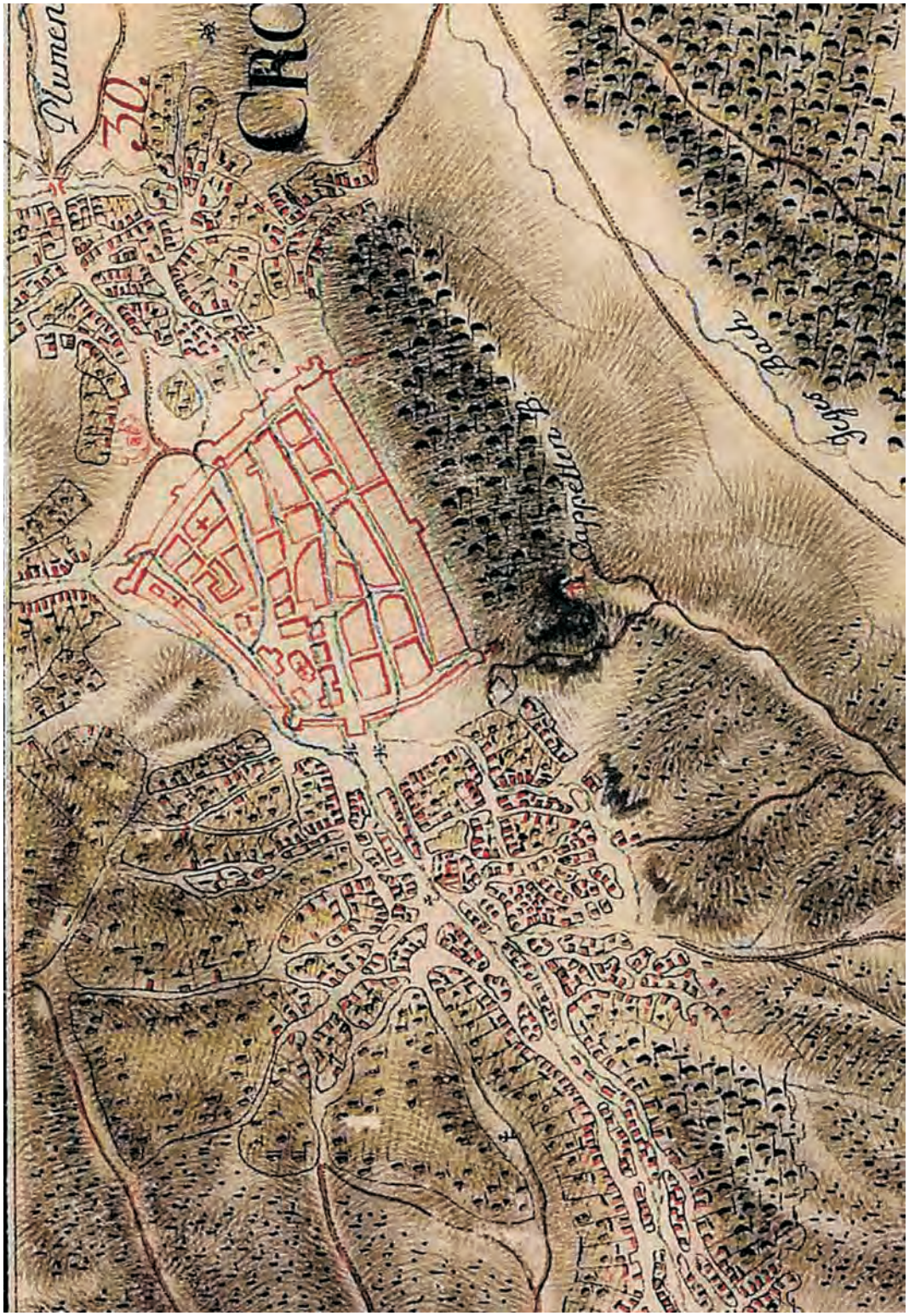
Din Fleischergasse pornea un canal pe traseul străzii Spitalsneugasse (azi str. Postăvarului), ajungând apoi în canalul străzii Negre. Un alt canal, numit canalul străzii Prundului, pornea de la Groapa Morii din Şchei, curgea printre case către moara Prundului, către Biserica Sf. Nicolae, pe traseul străzii Prundului (de azi), apoi pe traseul Obere Neugasse (str. Cerbului de azi), prin Obere Gabelgässchen (azi str. Alecu Russo), trecea pe sub casele situate între strada Neagră şi strada Castelului şi prin Schustergasse (azi str. Politehnicii) intra în canalul străzii Negre.

Strada Castelului, fiind situată mai sus, era străbătută de un canal cu apă ce venea din valea Răcădăului, parcurgând Burghals (Curmătura, pe locul străzii Dobrogeanu Gherea de azi), curgând în sens contrar în cetate, pe sub Tâmpa. Acest canal din Răcădau este pomenit încă din anul 1490 în socotelile oraşului, iar în anul 1526 era numit *„pro magni canali ad collum Burgi“*.

Canalul Graft, situat pe latura vestică a cetății, străbătea Wiesenzeile (Şirul Livezii), cobora pe traseul străzii Lungi, se bifurca, o latură urmărind strada Lungă, iar alta parcurgea strada De Mijloc până la canalul Timiş. Existau, de asemenea, canale care străbăteau cartierul Blumăna, pe traseul Brunnengasse (azi b-dul 15 Noiembrie) şi pe traseul Schenkgasse şi Seuchgasse (azi str. I. Maniu).

Pentru alimentarea suplimentară cu apă a cartierelor Blumăna şi Braşovechi, braşovenii au construit un canal aparte, deviind o parte a râului Timiş. Canalul Timiş astfel format este pomenit în socotelile oraşului din jurul anului 1500, dar reiese că acesta exista mai de demult. G. Nussbächer

afirmă că prima mențiune documentară a acestui canal datează din anul 1360 (119). Canalul, existent şi astăzi, pornea din aval de Dârste, ocolea dealul Melcilor, străbătea Braşovechiul, apoi satul Stupini şi se vărsa în râul Ghimbăşel. El prelua apele tuturor canalelor din Braşov, formând un sistem de canalizare unitar, a cărui origine ne trimite la începuturile oraşului.

*Braşovul prezentat în „Harta iosefină 1769–1773“, — **Marele Principat al Transilvaniei**:*
Se distinge prin culoare albastră cursul pâraelor ce străbat oraşul, chiar în secolul al XVIII-lea.

Canalul Timiş punea în funcţie moara Dubarilor (pielarilor), aflată la capătul străzii cu acelaşi nume (azi str. M. Basarab) şi alimenta cu apă marele heleşteu cu peşte Galch (Galchweihr) (vezi amplasarea la anul 1528) (61). Lucrătorii care participau la construcţia acestui canal au format o aşezare ce va purta numele Dârste şi, mai târziu, o aşezare învecinată, numită Noua Dârste, azi prescurtat Noua. Denumirea provine de la cele 10–12 dârste construite de-a lungul canalului. Dârstele erau instalaţii acţionate de apă, ce serveau la prelucrarea dimiilor, ţoalelor, straielor, postavului. Lucrătorii erau români, veniţi din Şchei, Râşnov, Zărneşti, Săcele, din satele de pe Valea Oltului, din ţara Făgăraşului.

Dârsta din Schei

Canalul Graft

În registrele de impozit din secolul al XV-lea, sunt menţionaţi mulţi locuitori ai Braşovului cu numele Weinwirt (cârciumar). În pofida climei reci a Braşovului, în afara culturilor agricole obişnuite cu orz, grâu, cânepă şi in, în jurul Braşovului, în evul mediu, se cultiva şi vița de vie. Actuala stradă din Şchei „După Inişte“ se chema iniţial „După vinişte“, adică în spatele viilor. În anul 1541 aflăm din documente despre un anume Berger din Braşov, cultivator de vie. O zonă importantă plantată cu vii era partea sudică a dealului Cetăţii (între str. N. Iorga de astăzi şi dealul Cetăţii) aşa cum apare în planul oraşului executat de Morando Visconti în anul 1699, unde erau desenate culturi de vii. În secolul acesta sunt pomeniţi şi primii producători de bere din Braşov (157).

Registrele consemnează existenţa a doi cerşetori care plăteau impozit, unul 19 aspri, celălalt 6 aspri, cerşetoria fiind considerată o ocupaţie, deci sursă de venit şi ca urmare se impozita. Cerşetorii îşi făceau veacul în faţa capelei Lorenz, situată la nord de biserica Sfânta Maria. În secolul al XIX-lea era încă uzuală expresia „a ajuns pe scările capelei Lorenz“, denumind prin aceasta pe oamenii decăzuţi şi sărăciţi.

1490

Matia Corvinul îi porunceşte la 25 martie 1490 lui Ştefan Báthory, voievodul Transilvaniei, şi vicevoievozilor acestuia, să facă cunoscută tuturor oficialităţilor din Transilvania scutirea de vama vigesima acordată saşilor din cele 7 şi 2 scaune, din Braşov şi Ţara Bârsei (189).

La 6 aprilie 1490, regele Matia Corvinul moare, la vârsta de 47 de ani. Domnia lui a reprezentat un apogeu al regatului maghiar. Pentru istoria Ungariei, afirmă Paul Lendvai în zilele noastre, importanţa reală a domniei sale nu constă în succesele militare şi în eforturile de a reforma viaţa politică internă, ci mai ales în aura spirituală vie şi persistentă a personalităţii şi epocii lui (68). Cu trei zile înainte de moartea sa, la cererea delegaţilor Braşovului, regele le confirmă braşovenilor toate privilegiile dobândite (133). La 17 aprilie 1490, regina Beatrix îi cere magistratului din Braşov să trimită 2 delegaţi la dieta din Pesta, pentru alegerea noului rege (189). Domnia de 32 de ani a lui Matia Corvinul (1458–1490) a fost a

treia şi ultima perioadă de înflorire, după domnia lui Ludovic I şi Sigismund, din istoria medievală a Braşovului. Relaţia dintre oraş şi rege, după ce acesta a fost recunoscut, nu a fost niciodată tulburată, spre deosebire de relaţiile celorlalte oraşe ale Transilvaniei faţă de monarh. Matia Corvinul a fost conştient că depindea mult din punct de vedere militar, politic şi financiar de oraşe şi, din acest motiv, a continuat politica favorabilă oraşelor a înaintaşilor săi, asigurându-le protecţie împotriva abuzurilor voievozilor, ale comiţilor şi ale nobililor (133). După moartea lui Matia Corvinul, pentru tronul Ungariei se vor disputa Vladislav, regele Boemiei, un fiu al regelui Cazimir al Poloniei şi regele german Maximilian (58). În acelaşi an, aristocraţia feudală îl înscăunează pe tronul Ungariei pe Vladislav al II-lea Jagello (1490–1516), supranumit şi Dobře László (cel Bun), pentru atitudinea sa îngăduitoare (68). Noul rege porunceşte la 22 octombrie 1490 tuturor oficialităţilor din Ungaria şi Transilvania să respecte privilegiile comerciale acordate saşilor din oraşul şi districtul Braşov privind scutirea de vămi (189).

Între anii 1490–1499 este datat statutul breslei butnarilor (dogarilor) din Braşov. O prevedere a statutului dovedeşte responsabilitatea şi seriozitatea prin care meşterii îi asigurau pe clienţi de calitatea serviciilor oferite: „dacă un meşter butnar ar fi delăsător şi acela care l-a chemat ar suferi vreo pagubă la vin din această cauză, atunci paguba să fie integral plătită de către butnarul delăsător, care nu a vrut să vină sau care nu a lucrat conştiincios“ (4).

1491

Din acest an este datat în documente un regulament (cel mai vechi document de acest gen din istoria Transilvaniei) pentru apărarea Braşovului, care stabilea măsurile de luat în cazul unui atac duşman. Regulamentul, de fapt o ordonanţă în 24 de puncte, menţiona că cetatea Braşovului dispunea de 7 bastioane, sublinia necesitatea unor clopote de alarmă, stabilea efectivele de luptători şi măsurile pentru asigurarea de alimente şi cele necesare apărării oraşului (133). În regulament nu sunt specificate numele bastioanelor; este posibil să fi fost socotite şi bastioanele porţilor, căci la acea dată unele bastioane nu erau construite. Fiecare bărbat era dator să posede o archebuză, o sabie, un arc şi o lance. Fiecare poartă a cetăţii urma să fie apărată de 50 de oameni cu armele lor, iar bastioanele din colţuri de către 10 oameni; la fiecare poartă şi bastion era obligatorie prezenţa unui armurier (187). Printre măsurile adresate celor ce nu purtau arme regăsim câteva nostim exprimate: „copiii şi flăcăiandrii să nu facă larmă jelindu-se, să nu alerge pe ulițe, unul în sus, altul în jos, ci să stea în casele lor, … iar câinii trebuie duşi sau omorâţi, ca să nu urle în oraş“.

Arhivele oraşului păstrează evidenţele reprezentând cheltuielile oraşului şi sursele taxelor. Câteodată, cel care le redactează îşi permite să adauge şi mărturisiri hazlii, ca de exemplu în anul 1491, când acesta încheie cu năduf *„scriptor melius scripsisset, si bibiset“* (scriitorul ar fi scris mai bine dacă ar fi băut !) (137).

1492

Un ordin al regelui Ungariei, Vladislav al II-lea, din 18 mai 1492, către magistratul din Braşov, precizează că datorită pericolului turcesc, acesta trebuie să colecteze suma de 20.000 de florini, de la toţi saşii din Transilvania, inclusiv cele 7 şi 2 scaune săseşti (112, 189). Impozitul Sf. Martin pentru Braşov şi Ţara Bârsei în acest an se ridica la suma de 4.500 de florini (189).

La 30 decembrie, Vlad Călugărul îi înştiinţează pe braşoveni că turcii au de gând să prade Ungaria, rugând să îl informeze de acesta şi pe Ştefan Báthory (23).

Deşi atitudinea domnitorilor munteni este de multe ori duplicitară faţă de regatul maghiar şi imperiul otoman, totuşi apartenenţa la lumea creştină, relaţia bună cu principii ardeleni nu este numai declarativă, ci şi adevărată; domnitorii trăiesc la Poarta Otomană, le fac vizite şi cadouri sultanului şi supuşilor săi, îi însoţesc cu oaste în campanii de pradă chiar în Ardeal şi Moldova, dar îi informează mereu pe voievozii ardeleni prin intermediul braşovenilor de intenţiile turcilor, prin schimburi neîncetate de scrisori.

Regele Vladislav al II-lea emite la 14 septembrie 1492 prima intervenţie pentru evreii care făceau comerţ în Braşov, cerând magistratului din Braşov să facă dreptate în procesele lor pentru datorii (133, 189).

Datorită poziției importante a orașului față de celelalte orașe și târguri din zonă, brașovenii obțin hotărârea voievodului Ștefan Báthory, din 28 septembrie 1492, de a nu se ține târg anual în scaunul Sf. Gheorghe, în detrimentul orașului Brașov. Hotărârea este reconfirmată de voievodul Ioan Zápolya la 11 octombrie 1514 și de regele Ludovic al II-lea în 1520. Brașovul va obține interzicerea de târguri săptămânale și anuale și pentru satul Ilieni la 6 mai 1578 (189).

1493

Vlad Călugărul se plânge brașovenilor la 29 aprilie de omorurile săvârșite asupra supușilor săi la Bran, ceea ce l-a făcut să închidă drumurile, amenințând că se va plânge regelui de comportarea voievodului Transilvaniei (voievozi erau Ladislau de Losoncz și Bartolomeu Dragfi, 1493–1495) „care nu ține oameni buni la Bran, așa cum ținea Ștefan Báthory“ (23). Decizia de închidere a vămii de la Bran rezulta în urma unor serii de nemulțumiri mai vechi, vizând abuzurile vameșilor atât asupra brașovenilor, cât și asupra negustorilor munteni.

O nouă incursiune turcească are loc în anul 1493 în Transilvania, condusă de același Ali beg, care vroia să șteargă rușinea înfrângerii din anul 1479. A fost devastat sudul Transilvaniei; la 16 octombrie turcii pătrund în Țara Bârsei. Ca urmare a plângerii magistratului brașovean, aflăm dintr-un ordin al regelui maghiar Vladislav al II-lea, din 21 noiembrie, că acesta le poruncește voievozilor transilvăneni să apere populația din Țara Bârsei contra abuzurilor trupelor transilvănene, adunate pentru luptă contra turcilor (112), precum și pe nobilii și negustorii din Țara Românească, care se adăpostesc cu bunurile în Brașov, în timpul invaziei turcești (189).

Printr-un document din 15 decembrie, Vladislav al II-lea îi protejează pe meșteșugarii blănari sași, interzicând autorităților din Transilvania să permită străinilor din Ungaria și Serbia să cumpere blănuri în vederea prelucrării (4).

În acest an este pomenit pentru prima dată la Brașov existența unui „doctor“ numit Petrus (157).

1494

Potrivit cronicilor vechi germane, în anul 1494 (după unele cronici 1460) s-a construit Turnul Alb pentru observarea și apărarea fortificațiilor dinspre dealul Warte în zona „După ziduri“. Turnul se află la 30 de metri diferență de nivel față de zidurile orașului, la 60 de metri distanță de ziduri, situat pe un bot de stâncă al dealului. Turnul, înalt de 18 metri spre deal, avea ziduri groase de circa 4 metri și era prevăzut cu 5 niveluri de galerii de lemn pentru apărători. Intrarea în turn se făcea printr-o scară mobilă și o ușă în partea dinspre oraș. Aprovizionarea turnului cu muniții și provizii se efectua din Bastionul Graft, situat direct sub Turnul Alb ca un pod peste canalul „Graft“ (șanț) către fortificațiile interne. Numele l-a primit de la tencuiala de culoare deschisă spre deosebire de Turnul Negru, înnegrit de un trăsnet. Turnul era repartizat spre apărare și întreținere breslelor de cositorari și arămari (112). Turnul a ars în incendiul din anul 1689, fiind apoi restaurat în anii 1723, 1912, 1972, 2002 (100).

Turnul Negru *(stânga) și* ***Turnul Alb*** *(dreapta);*
în prim plan, romurile (rame) de uscat țesăturile (imagine sec. XIX)

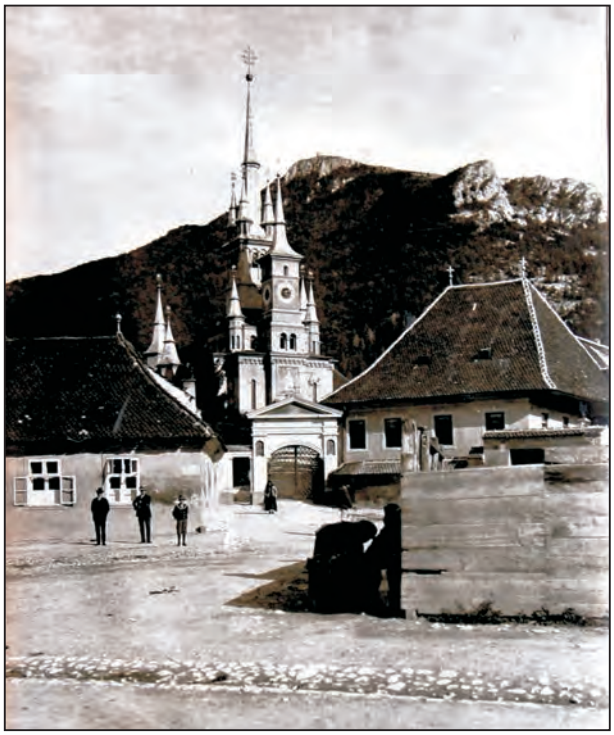
Pe aceeaşi latură a cetăţii, spre dealul Warte, s-a construit şi Turnul Negru, la o distanţă de 31 de metri de bastionul fierarilor. El avea, ca şi turnul Alb, aceeaşi funcţie de observaţie, fiind plasat la înălţime, mult în afara cetăţii. Construcţia turnului este de tip donjon, cu secţiune pătrată, înalt de 11 metri, prevăzut cu guri de tragere şi un acoperiş cu vârf ascuţit. Nu se cunoaşte data construirii, în schimb se cunoaşte că în anul 1559 a ars într-un incendiu, fapt care i-a dat şi numele (99). Turnul este reparat, consolidat şi amenajat ca monument istoric în anul 2001.

Începând cu anul 1494, adunările Capitlului Ţării Bârsei se ţin cu mici întreruperi în casa parohială, la etajul clădirii (astăzi se află în Curtea lui Honterus, vizavi de intrarea sudică a Bisericii Negre); casa Capitlului primeşte în acest an un privilegiu propriu (119). În această clădire, înaintea reformei era sediul ordinului Frăţiei Sfântului Trup al lui Isus Christos. Clădirea, existentă şi astăzi, a suferit nenumărate incendii şi avarii, păstrând din acele vremuri numai părţi din parter şi subsol, precum şi o serie de elemente de construcţie în stil gotic (157). Legat de acest ordin amintim că şi strada Poarta Şchei (de astăzi) a purtat numele Sfântului Trup (Heiligleichnamsgasse), în săseşte „Lechmesgos“, până în secolul al XIX-lea.

În cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea, meşteşugarii deţineau cea mai mare pondere din cadrul păturii de mijloc a oraşului. Meşteşugarii profită de şansa care le-o oferea piaţa de desfacere din Ţara Românească şi Moldova, lucrând intens pentru export. În listele de impunere dintre anii 1474–1500 sunt amintiţi 875 de meşteşugari, activând în 51 de meserii. Veniturile acestora cresc, astfel că la sfârşitul secolului ei locuiesc deja pe cele mai selecte străzi ale oraşului. Majoritatea meşteşugarilor erau saşi; 45% din populaţia săsească se ocupa cu meşteşugurile. În suburbii existau şi meşteşugari unguri, iar la români această îndeletnicire se întâlnea destul de rar. Meşteşugarii ajung şi în pătura superioară a oraşului. În anul 1494, din cei 16 consilieri care formau Sfatul Oraşului, 7 erau meşteşugari. Ei vor fi prezenţi mereu în conducerea oraşului. În funcţiile de jude sau villic al oraşului, totuşi, meşteşugarii nu au avut acces (5).

1495

În cronica „Istoria sfintei biserici a Şcheii Braşovului“, cronicarul braşovean Radu Tempea II consemnează în anul 1495 începerea lucrărilor de construcţie (din piatră) a bisericii ortodoxe Sfântul Nicolae, din iniţiativa viitorului domn al Ţării Româneşti, Neagoe Basarab, cu contribuţia localnicilor. „…creştinii din acest loc … mearsără la Cinstitul Sfat (sfatul săsesc al Braşovului, n.a.) cu mare rugăciune şi cu mare cinste de la Io Neagoe Voevod din ţara muntenească şi-au îngăduit Sfatul de au zidit şi au ridicat beseareca aceasta din piatră şi cu ajutoriul lui Neagoe Voievod, lângă acesta s-au sculat cu ajutori şi orăşani de aici bătrâni şi tineri, bogaţi şi săraci, mici şi mari…“ (90). Afirmaţia în legătură cu Neagoe Basarab, ca fiind primul ctitor al bisericii a fost corectată de cercetători (90), întrucât, la anul 1495, acesta nu era încă domnitor; s-a arătat că, deşi lipsesc mărturii documentare, cel care a sprijinit primul cu danii începerea bisericii a fost Vlad Călugărul, care se afla în anul 1495 în ultimul an de domnie în Ţara Românească.

*Biserica **Sfântul Nicolae** din Şchei (fotografie din anul 1872, în stânga casa Cepescu, iar la dreapta casa Barac)*

În urma insistenței popii Petru din Şchei, care se deplasează la voievodul Neagoe Basarab, în jurul anului 1518, acesta intervine în scris la magistratul braşovean pentru aprobarea lucrării şi trimite „daruri bogate şi mulți meşteri lucrători, … însă nu au putut săvârşi, căci au murit acest milostiv domn în anul 1521 şi oltarul, tinda şi clopotnița au rămas neisprăvite“ (90).

Construcția bisericii Sfântul Nicolae s-a făcut alături (la 30 de paşi) de locul unei alte biserici româneşti de lemn, menționate încă din anul 1399. Construcția începută în anul 1495 avea dimensiuni mici, temeliile dezgropate cu ocazia renovării având dimensiunile de 9 metri lungime şi 7 metri lățime (90). Lucrările de construcție a bisericii durează aproape un veac, bucurându-se mereu de sprijinul unui număr mare de voievozi şi familiile lor din țările româneşti. Construcția unei biserici româneşti din piatră, într-o țară unde „schismaticii“ români erau doar tolerați, s-a făcut bineînțeles cu acordul magistratului săsesc din Braşov: „Românii de din sus de oraş cer Sfatului prin intervenția unor mari boieri, să li se dea voie să-şi ridice o biserică de piatră“ se consemnează în documentele săseşti ale timpului (4).

Prima şcoala românească *din Şchei*
(construcție începută în anul 1495)

Odată cu construcția bisericii a început şi construcția şcolii româneşti din curtea bisericii — considerată prima şcoală de acest fel atestată documentar pe teritoriul României de azi. Există însă indicii că şcoala funcționa mai demult. Un număr mare de grămătici din Şcheii Braşovului sunt menționați înaintea anului 1495: preotul Costea este chemat la curtea lui Laiotă Basarab în anul 1477, un grămătic Oprea este chemat în anul 1479 la curtea aceluiaşi domn pentru valoarea sa de cărturar, un altul, Radu, între anii 1480–1484, îndeplineşte misiuni diplomatice la curtea lui Vlad Călugărul, iar alții sunt menționați în manuscrise (122). Din Şchei este recrutat în anul 1495 şi popa Bratu de către „domnii de la Sibiu“ pentru a fi folosit ca translator de limbă slavă, latină şi română, dar şi preot pentru românii din Răşinari. Socotelile Sibiului îl menționează pe acest preot ca prim autor al unei scrisori în limba română (nepăstrată), scrisă în 3 noiembrie 1495 (124).

Această şcoală a stat la baza şcolii laice, orăşeneşti, apariția ei fiind determinată îndeosebi de necesitatea efectuării comerțului şi legăturilor diplomatice între Transilvania (Ungaria) şi țările române. De asemenea, mărturiile documentare demonstrează cu „evidență existența unui sistem educativ al populației locale (românești), care prin poziție, tonalitate şi conținut estompa intențiile catolicizante ale occidentului. Cu atât mai mult pentru românii din Şchei, aflați sub patronajul domnilor din Moldova şi Muntenia, formarea unei rezistențe pe bază de învățătură era mai mult decât o conştiință“, comentează exgetul şcolii, V. Oltean (123). Românii situați în oraşul de sus (Şchei), deşi cetățeni ai oraşului, având printre ei elemente înstărite, îndeosebi negustori, nu erau cetățeni cu drepturi depline, ca saşii din Cetate (133).

Într-un document din 27 ianuarie 1495 *„Decretale Coronensium“* (o legislație municipală a Braşovului), este atestată pentru prima dată în Braşov Comunitatea Centumvirală (un consiliu de 100 de bărbați aleşi ai oraşului, numit şi sutaşii), instituită ca reprezentantă a unor cercuri mai largi de cetățeni în administrația oraşului (73). Aceşti orăşeni erau aleşi dintre braşovenii cu stare şi se ocupau cu repartizarea dărilor şi a altor probleme privind administrația oraşului (129). Se pare că acest consiliu lărgit funcționa de mai demult în Braşov, sub numele simplu de „comunitate“ (106) şi a fost înființat după exemplul unor oraşe germane, din Ungaria şi chiar din Transilvania (la Cluj funcționa din anul 1458)

(133). Sutaşii nu erau aleşi, ci numiți de consiliul oraşului pe viață, dintre cei mai apreciați orăşeni, cu condiția să fie proprietari de case şi să fie căsătoriți, câte 25 din fiecare cartier ale oraşului. În general, sutaşii erau numiți dintre personalitățile oraşului, bărbați înstăriți, având studii superioare. Foarte mulți dintre membrii centumviratului aparțineau vechilor familii conducătoare din Braşov. Instituția sutaşilor reprezenta o trambulină aproape obligatorie pentru promovarea spre funcțiile cele mai înalte din oraş: dacă nu proveneai dintre sutaşi, nu puteai fi numit consilier, dacă nu erai consilier nu puteai fi numit hann (villic) şi numai după ce ocupai funcția de hann, puteai accede la funcția supremă de jude. Printre sarcinile importante ale sutaşilor erau emiterea, împreună cu consiliul oraşului, a regulamentelor municipale şi alegerea anuală (la 26 decembrie) a judelui şi a hannului (133), precum şi darea consimțământului pentru senatorii aleşi de către cei doi dregători (106). Hotărârile comunității centumvirale se numeau „postulata“ (43).

Mâna forte a oraşului o forma consiliul orăşenesc, în care se regăseau mereu aceleaşi familii bogate ale oraşului de dinainte de anul 1495 şi de mai târziu: Schunkebunk, Kylhaw, Schirmer, Seiler, Benckner, la care s-au adăugat după anul 1500 şi Hirscher, Fucs, Kemmel, Draudt şi Greissing.

În anul 1495, documentele vremii vorbesc despre existența unei epidemii de ciumă în țara Bârsei (181).

Voievod al Transilvaniei este Bartolomeu Dragfi (Birtoc) (1495–1499), nobil de origine română.

1496

La 4 ianuarie 1496, Vladislav al II-lea le porunceşte locuitorilor oraşului Braşov şi Țării Bârsei să nu mai emigreze din Ungaria din cauza lipsei de alimente (189).

Noul domnitor al Țării Româneşti, Radu cel Mare (1495–1508), fiul lui Vlad Călugărul, curând după înscăunare, ține să-şi exprime fidelitatea față de regele maghiar Vladislav al II-lea şi prietenia față de braşoveni. De altfel, pe întreaga durată a domniei sale, relațiile Braşovului cu Țara Românească au cunoscut o perioadă de stabilitate şi consolidare. O serie de scrisori din partea domnitorului către braşoveni, aflate în arhivele Braşovului, nedatate exact, relatează despre cumpărături diverse ale domnitorului: un cal (frumos, până la 100 de florini), 2 care, şindrilă, săpun (5 bucăți cu 4 florini bucata şi 5 bucăți cu 3 florini bucata) sau despre trimiterea unui meşter sticlar (127).

1497

Basarab Laiotă, fostul domnitor al Țării Româneşti, pribeag prin Braşov, moare şi este îngropat în anul 1497, se pare lângă biserica Sfântului Nicolae, unde îşi vor găsi locul de veci şi alți domnitori români pribegi pe la Braşov, precum Moise Vodă (1529–1530) şi Radu Iliaş (1552–1553) (175).

Episcopul de Cenad, Lucas, porunceşte la 21 decembrie magistratului din Braşov să îl determine pe organistul Hieronymus, care a fugit la Braşov, să se reîntoarcă la curtea regelui. Se presupune că la Braşov exista mai demult o orgă, întrucât aflăm din scrisoarea magistrului Valentinus Kraus din Braşov către umanistului C. Celtes din Viena că în anul 1499, în biserica parohială (viitoarea Biserică Neagră) a fost construită de curând o nouă orgă cu rezonanță deosebită, la care cântă un organist tânăr, elev al maestrului Gruenpek (118).

La sfârşitul anului, aflăm că senatorii braşoveni Bartholomeus Schunckebunck şi Petrus Goldschmid sunt trimişi la curtea regală, probabil şi pentru a participa la Dieta convocată la 11 noiembrie 1497. În raportul lor către magistratul Braşovului, la întoarcere, aceştia scriu la 20 decembrie că regretă că nu au putut trata cu voievodul Transilvaniei, Bartolomeu Dragfi, „afacerea noastră“, fiind vorba de cedarea cetății Bran în favoarea oraşului Braşov (108). Dar rezolvarea acestei „afaceri“ se va finaliza curând.

1498

Autonomia provinciei Braşov (Țara Bârsei), dobândită prin puterea economică şi politică a oraşului şi a întregii regiuni, este de multe ori tulburată de atitudinea vicecomitelui secuilor cu reşedința la Bran, care ani de-a rândul generase nemulțumiri negustorilor din Țara Românească şi negustorilor braşoveni. Aceste plângeri deseori au ajuns la cunoştința regilor maghiari, care deşi se

bucurau de încasarea taxelor vamale de la Bran, nu puteau neglija şi risca deteriorarea relaţiilor comerciale şi politice cu ţările române.

Profitând de secătuirea vistieriei regale şi slăbirea puterii centrale de la acest sfârşit de secol, Vladislav al II-lea Jagello, regele Ungariei, caută noi aliaţi în lupta cu marea nobilime, ce dovedea intenţii centrifugale (52). Astfel, la 1 ianuarie 1498, regele semnează contractul prin care castelul Bran şi domeniile lui (Satulung, Cernat, Turcheş, Baciu, Apaţa, împreună cu alte 5 sate) sunt zălogite Braşovului pe o perioadă de 10 ani, pentru o valoare infimă de 1.000 de florini aur (mărită apoi la 3.000 de florini în 4 decembrie 1498) (133). După 10 ani, contractul a fost prelungit în schimbul a încă 2.000 de florini aur (52), iar în 25 ianuarie 1508, arenda se ridicase la suma de 6.500 de florini, cu o zălogire pe 25 de ani (189). În schimb, li se cedează saşilor braşoveni dreptul regal de a strânge biruri şi dijme din satele zălogite (137). Braşovul şi districtul Braşov aleg 2 castelani pentru cetatea Bran, pentru o perioadă de un an, putând fi realeşi după expirarea mandatului. O excepţie a făcut Gheorghe Olah (sau Gheorghe Românul), care a fost ales pe o perioadă de 10 ani (52). Prin acest act, cetatea Bran a fost scoasă de sub suveranitatea juridică şi dreptul de a dispune a voievodului transilvănean, fiind predată spre administrare cu bunurile şi veniturile ei, provinciei şi oraşului Braşov. Braşovenii aveau drept obligaţie să întreţină cetatea şi să vegheze trecătorile Carpaţilor. Acest act, în afara unor câştiguri materiale pentru braşoveni, are şi o mare importanţă pentru oraş, afirmă M. Philippi (133). Oraşul îşi dobândeşte autonomia faţă de autorităţile voievodatului Transilvania. Funcţia castelanului de Bran, subordonat voievodului Transilvaniei, s-a desfiinţat. Lupta pentru autonomie a braşovenilor începută la mijlocul secolului al XIV-lea s-a încheiat. Evoluţia Braşovului în acest sens se asemăna cu evoluţia celorlalte oraşe europene ale timpului. Oraşul devine oraş regesc liber, supus numai regelui. Autonomia oraşului şi-a găsit expresia în dreptul de autoadministrare, jurisdicţie, dreptul de a percepe impozite şi dreptul de a avea efective militare (132). Dar posesiunea braşovenilor asupra cetăţii este tulburată încă câţiva ani prin intervenţiile voievozilor Transilvaniei asupra numirii castelanilor, care ar fi trebuit să fie apanajul braşovenilor, ca şi prin jurisdicţia acestora asupra unor angajaţii ai cetăţii. Castelanii braşoveni ai Branului sunt atestaţi documentar doar din anul 1504 (148).

Drumurile comerciale ale Braşovului cu ţările române sunt de multe ori obiect de negociere politică. În aprilie 1498, domnul Ţării Româneşti, Radu cel Mare, arată într-o scrisoare către magistratul Braşovului că drumurile comerciale spre Transilvania au fost închise din cauza pretendentului Mihnea (fiu al lui Vlad Ţepeş). El cere o intervenţie la regele Ungariei (Vladislav al II-lea) pentru înlăturarea lui Mihnea din Transilvania şi confirmă alianţa antiotomană cu Braşovul, promiţând că turcii nu vor trece între Severin şi Brăila din Ţara Românească în Transilvania (127). Deşi cetatea Bran aparţinea acum braşovenilor, domnitorul Radu cel Mare se plânge către aceştia, într-o scrisoare datată după 1 ianuarie 1498, că abuzurile faţă de negustorii din Ţara Românească nu au încetat, chiar după ce oraşul a dobândit cetatea, ameninţând cu închiderea drumurilor comerciale pentru negustorii braşoveni, pe văile Dâmboviţei, Prahovei şi Teleajenului (127).

Din anul 1498 datează statutul (3 regulamente) ţesătorilor de pânză (de in), fixat de magistratul oraşului Braşov, completat apoi în anii 1513 şi 1514 (4). Din fibrele de in, cultivate în aproape toate satele supuse (cele săseşti erau sate libere), se confecţiona după topire, melităre, periere, toarcere şi ţesut o pânză foarte mult întrebuinţată ca îmbrăcăminte, aşternut, ştergare etc. Ţăranii din aceste sate (de obicei românii), conform acestui statut, nu puteau vinde pânză la târgurile săptămânale din Braşov, acest drept fiind acordat doar pânzarilor braşoveni. Numai braşovenii aveau dreptul de a cumpăra fire toarse. Tot braşovenii controlau şi calitatea pânzei pentru saci, ţesută în Săcele (158). Atitudinea magistratului din Braşov pentru această breaslă exprima de fapt politica saşilor braşoveni pentru satele dependente, valabilă pentru multe secole. Înflorirea şi dezvoltarea acestui oraş s-a bazat şi pe oprimarea şi anihilarea posibilităţilor de afirmare pe toate planurile a satelor dependente, în majoritate româneşti.

***Johannes Honterus** (1550)*

Anul 1498 este important şi pentru spiritualitatea săsească a Braşovului, fiind anul de naştere a lui Johannes Honterus, umanist de talie europeană, pedagog, cel ce va promova reforma religioasă în Transilvania. Potrivit tradiției braşovene, Honterus s-ar fi născut pe ulița Pielarilor — strada Neagră, (azi Nicolae Bălcescu) la numărul 40. Honterus era fiul unui pielar cunoscut şi bogat, Jorg Austen Lederer, care şi-a permis trimiterea fiului la studii înalte la Viena. Honterus îşi va lua doctoratul în anul 1522, căpătând în anul 1525 titlul de *„magister artium"*, perfecționându-se apoi la Universitatea din Cracovia, Basel şi Witenberg (112) (vezi anii după 1530).

Între anii 1475–1500, în listele de impozite ale oraşului au fost înregistrați 886 de meseriaşi (133). Aspirația spre învățătură, ca şi posibilitățile meşteşugarilor saşi bogați de a-şi ține fiii la studii în străinătate, reies din statisticile cercetătorului Tonk Sándor, care constată că în perioada 1402–1520 au plecat la studii în străinătate, la Viena, Cracovia şi în alte oraşe, 285 studenți din Sibiu, 267 din Braşov, 122 din Cluj, 95 din Sighişoara (112). Acest contact intens şi permanent cu mediul intelectual al Europei explică, în parte, decalajul social al Transilvaniei față de celelalte două principate române.

La sfârşitul secolului al XV-lea, oraşul Braşov ajunsese la o populație de aproximativ 2.161 de familii, reprezentând 11.500–13.200 de locuitori, după calculele istoricului St. Pascu (146). Deşi la sfârşitul secolului apar primele conscripții fiscale, care conțin şi date de ordin demografic, sursele şi aproximările cercetătorilor privind numărul mediu de membri ai familiei duc la date diferite, dar apropiate. G. Nussbächer afirmă că la sfârşitul secolului al XV-lea, populația Braşovului număra 650 de gospodării în cetate şi 890 de gospodării în cele 3 suburbii (Şchei, Blumăna, Braşovechi), fiind cel mai mare oraş al Transilvaniei. În aceeaşi perioadă Sibiul avea 951 de gospodării, Sighişoara — 600 de gospodării (112).

Privitor la numărul plătitorilor de impozite, E. Jekelius redă următoarea statistică rezultată în urma consultării listelor de impozit pe străzi şi cartiere, de la sfârşitul acestui secol (61):

— în Cetate erau 1.167 de plătitori de impozite, din care 1.084 saşi, 76 unguri, 7 români;
— în Şchei erau 289 de plătitori de impozite, din care 169 saşi, 99 români şi 21 unguri;
— în Braşovechi erau 289 de plătitori de impozite, din care 278 saşi, 11 unguri;
— în Blumăna erau 123 de plătitori de impozite, din care 63 saşi, 55 unguri, 5 români.

De semnalat că o parte importantă din totalul populației nu plătea impozite, fiind săracă, astfel că aceste cifre nu redau structura etnică a oraşului la acea perioadă.

M. Philippi afirmă într-un studiu al oraşului din secolele XIV–XV că, la acea vreme, Sibiul ar fi avut în jur de 8.500 de locuitori, Clujul 6.500, în timp ce oraşe din Europa ca Hamburg, Lübeck, Nürnberg, Ausburg, Viena aveau aproximativ 20.000 de locuitori, iar Frankfurt, Leipzig, Dresda sub 10.000 de locuitori, concluzionând că Braşovul era considerat ca unul din cele mai importante centre comerciale ale Ungariei. Continuând cu prezentarea performanțelor oraşului Braşov după aproape 300 de ani de la înființare, cercetătoarea arată că Braşovul devenise un important centru politic în a doua jumătate a secolului al XV-lea. În multe rânduri, oraşului i s-a cerut acordul în probleme politice de către voievozii şi regii maghiari. De asemenea, Braşovul a reuşit să-şi asigure o putere teritorială importantă (Sibiul deținea întâietatea în acest sens); prin includerea Branului, în posesia Braşovului intrau acum 15 comune. Braşovul era şi o putere militară considerabilă; datorită poziției strategice, Matia Corvinul, regele Ungariei, i-a eliberat pe braşoveni de serviciul militar obligatoriu în anul

1488, pentru a putea apăra acest colţ de ţară. S-a trecut la întreţinerea unei armate de soldaţi cu soldă (mercenari), care proveneau mai ales din principatele române. Zidurile oraşului au fost consolidate, formând o centură lungă de 3 km, cu înălţime de până la 12 metri, în zonele periculoase zidurile fiind duble sau triple, cu 32 de turnuri de observaţie şi 7 bastioane de apărare; cele 3 porţi au fost consolidate cu turnuri şi ziduri, iar pe dealul din apropiere, azi numit Warte, 2 turnuri plasate la înălţime asigurau observarea şi apărarea zidurilor. Prin obţinerea cetăţii Bran s-a obţinut, de fapt, autonomia deplină a oraşului. În ultimii ani ai secolului al XV-lea, saşii braşoveni au reuşit ca impozitele (taxele) destinate regelui să fie trimise prin Universitatea Săsească din Sibiu (133).

Oraşul (cetatea) se mărise, documentele menţionând trei străzi noi, Obere Neugasse (strada Nouă de Sus — azi strada Cerbului), ce apare în documente după anul 1485, Sentlasselgasse (Nova Platea), ce apare în documente după anul 1475 (azi strada Postăvarului) şi mai târziu Platea Sancti Joannis (astăzi, strada Sf. Ioan) (157) (61). Aceste modificări din reţeaua străzilor au dat cetăţii (Innere stadt) o configuraţie apropiată de cea a zilelor noastre.

1500

Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, cere magistratului, printr-o scrisoare din 13 octombrie, datată între anii 1500–1503, sprijin pentru cumpărarea de arme, frâie şi scări de şa de către trimisul său, spătarul Trotuşan, care va aduce în schimb la Braşov marfă din Moldova (127).

O analiză a îndeletnicirilor locuitorilor oraşului, rezultată din cercetarea registrului de impozite, ne arată că în anul 1500, 33% din populaţia activă o reprezentau meseriaşii, 4–5% comercianţii şi 10% ţăranii şi arendaşii (157).

În acest an, regele Vladislav II le conferă braşovenilor şi venitul vămii de sare de la Feldioara, care constituia un venit vechi al cetăţii Bran. De asemenea, regele îi interzice voievodului Transilvaniei exercitarea justiţiei asupra ţiganilor („egipti“ sau „cigani“), aparţinători din timpuri vechi de cetatea Bran, şi care se supun numai jurisdicţiei castelanilor de Bran şi nu au voie să plece în altă parte (189). Totuşi, voievodul Transilvaniei, Petrus de Sancto Georgio (Szentgyörgy) şi de Bozin (1499–1510), nu recunoaşte actul de cedare a cetăţii Bran, cerând la 17 martie braşovenilor plata impozitului pentru satele domeniului Bran, ca şi restituirea veniturilor din comerţul cu sare. Cu sprijinul tezaurariului Johannes Bornemizza, la 24 iulie, braşovenii obţin totuşi scutirea de plată a impozitului regal şi de obligaţii militare pentru toate posesiunile oraşului Braşov. Întrucât voievodul manifestă opoziţie faţă de această măsură, regele repetă porunca în anul 1501 (108). Sunt reamintite cu această ocazie numele celor nouă sate aparţinătoare domeniului Bran, din acea perioadă: cele şapte sate săcelene Baciu, Turcheş, Cernatu, Satulung, Tărlungeni, Zizin, Purcăreni, precum şi satele Crizbav şi Apaţa (158). Cu acest domeniu format din cele şapte sate săcelene din sud-estul Ţării Bârsei, împreună cu cele două enclave Apaţa şi Crizbav din nordul Ţării Bârsei, zălogite în anul 1498, cetatea Bran va rămâne în stăpânirea oraşului Braşov (108). Documentul din 24 iulie 1500 menţionează, de asemenea, şi celelalte posesiuni ale oraşului care se bucură de aceleaşi scutiri, şi anume satele Şercaia, Părău şi Satul Nou, precum şi posesiunile bisericii Sf. Maria din Braşov, satele Tohan şi Zărneşti (189).

Astfel, regalitatea întăreşte puterea oraşului, acordându-i noi resurse prin posesiuni latifundiare. Regele întăreşte şi independenţa oraşului faţă de autorităţile ecleziastice, interzicând, la 5 martie 1500, bisericii din Alba Iulia să cheme la judecată autorităţi laice din Braşov şi Ţara Bârsei (189).

1501

Universitatea săsească ia măsuri de protejare a meşteşugarilor din scaunele şi districtele săseşti. Astfel, la 13 septembrie 1501, Universitatea hotărăşte interzicerea comercializării produselor de fierărie străine, ci numai a produselor meşterilor autohtoni, vândute de ei înşişi; universitatea hotărăşte preţul potcoavelor, a cizmelor şi dispune vânzarea cărnii numai cu cântarul (4). Măsurile dovedesc mai degrabă o încercare a autorităţilor săseşti, în faţa presiunilor meşteşugarilor, de a se opune mersului vremii, în care comerţul câştigă teren, întărindu-se noua categorie socială, cea a negustorilor, care preiau

din mâna producătorilor direcți schimbul de mărfuri. Până la organizarea meseriaşilor în bresle, în Țara Bârsei, activitatea meseriaşilor era supravegheată şi coordonată prin dispozițiile magistratului din Braşov. Astfel, un document concludent în acest sens, din jurul anului 1500, referitor la cea mai veche şi răspândită activitate meşteşugărească din Țara Bârsei — țesătoria — arată că „magistratul a hotărât ca nici un țesător de pânză de la sat, cu excepția târgurilor Prejmer, Râşnov, Codlea şi Feldioara, să nu aibă voie a ține calfe şi ucenici; ucenicii țesătorilor din cele 4 târguri trebuiau să facă 3 ani ucenicie“ (162).

1502

În documentele vremii este menționată existența unei şcoli în suburbia Bartolomeu în anul 1502 (112), ceea ce dovedeşte prezența unei comunități importante în acea zonă, ce va evolua cu o anumită autonomie față de cetate.

Voievodul Transilvaniei le cere braşovenilor la 1 ianuarie confirmarea unor zvonuri despre pregătiri militare turceşti la sudul Dunării, în vederea unor invazii. Acest gen de ştiri transmise între țările române prin intermediul Braşovului sunt frecvente în tot secolul al XVI-lea (62).

Voievodul Țării Româneşti, Radu cel Mare, le comandă braşovenilor printr-o scrisoare redactată în latineşte, din 19 iulie, confecționarea unor vase de aramă (dintre care unul în care să se poată fierbe doi boi), două funii şi două evantaie (cam stranie comanda !! n.a.) (4).

Regele Vladislav al II-lea le porunceşte la 16 octombrie 1502 preoților din Braşov şi Țara Bârsei să nu mai practice crâşmăritul vinului. Porunca se repetă în 19 iunie 1507, la sesizarea magistratului din Braşov (189).

1503

Din acest an avem o mențiune documentară a primului statut al breslei măcelarilor. Breasla măcelarilor este una dintre cele mai vechi şi mari din Braşov. În secolul al XV-lea sunt amintiți 19 măcelari, număr însemnat pentru o populație de aproximativ 4.000 de locuitori. În anul 1777, în această breaslă erau înregistrați 145 de măcelari (102). Cercetătorul braşovean P. Binder afirmă că breasla lor exista încă din anul 1424 (157).

Progresele din agricultură, desțelenirile, defrişările, introducerea sistemului trienal de cultură, perfecționarea uneltelor de muncă au făcut posibilă creşterea producției agricole atât în Transilvania, cât şi în țările române. Dezvoltarea oraşelor a însemnat o piață de desfacere mai mare pentru producția agricolă şi animalieră din zona rurală. Înmulțirea numărului de meşteşugari a dus la concurență, la creşterea calității produselor, la trecerea de la producția „la comandă“ la producția pentru piață. Meşteşugarii nu mai pot asigura şi activitatea de schimb pe piețe îndepărtate, marfa fiind cumpărată şi desfăcută de negustorii bogați. Din acest an începe înregistrarea completă a activității comerciale prin vama Braşovului în „Registrele vamale“ (Rechnungen), unde sunt menționați în rubrică separată „negustorii mari“ (*mercatores magni* sau *grandi*) (71). Vama vigesima, destinată regelui (aplicată de braşoveni negustorilor, în exces de multe ori şi în folos propriu) era strânsă în comun de oraşele Braşov, Sibiu şi Bistrița. Din analiza valorilor încasate, reiese că valoarea mărfurilor, şi deci vama de la Braşov, era cu mult mai mare decât cea încasată în celelalte două oraşe (126).

Din registrele de vamă ale oraşului aflăm că în anul 1503 se exportau la Braşov din Țara Românească mărfuri în valoare de peste 10.000 de florini; negustorii munteni cumpărau mărfuri de pe piața Braşovului în valoare de 20.000 de florini, iar tranzitul ajungea la 50.000 de florini. Din Moldova se vindeau în acelaşi an produse în valoare de peste 6.000 de florini, iar negustorii moldoveni cumpărau de piața Braşovului mărfuri în valoare de mai multe mii de florini. Schimbul de mărfuri al Braşovului cu Țara Românească şi Moldova şi, prin mijlocirea acestora, cu Imperiul Otoman, ajungea în anul 1503 la 167.000 de florini, ceea ce însemna cu mult peste 50% din întregul comerț al acestui oraş (133). Printre altele, în acest an au fost vămuite în Braşov 707 chintale de piper, pânzeturi din 21 de localități din vestul Europei şi 239.965 de cuțite (din Stiria-Austria, spre Țara Românească, dar posibil spre Orient, dat fiind numărul mare de produse).

Dintre comercianţii braşoveni se disting în această perioadă prin amploarea comerţului Johannes Kilhaw, care în anul 1503 plăteşte o vamă pentru mărfurile aduse de 8.645 de guldeni, rezultând un volum de mărfuri comercializat de aproximativ 173.800 de guldeni (38), ca şi Lucas Rener, Lukas Czeresch, Georgius Hirscher, Johannes Schirmer, Johannes Benkner (157). Dintre comercianţii români se remarcă Aylda de Rosinaw (Aldea din Râşnov), stabilit în Şcheii Braşovului, care apare în registrele vamale ca partener de afaceri al angrosistului sas Kilhaw (133). Monedele folosite în acea vreme erau asprii turceşti de argint, denarii şi florinii de aur emişi de regatul maghiar sau voievodatul Transilvaniei, ducaţii munteni şi groşii moldoveni. (1 aspru = 2 denari, iar 1 florin = 50 aspri = 100 de denari) (43).

Din aceste date rezultă rolul de piaţă centrală, într-o fază incipientă, pe care îl joacă Braşovul pentru cele trei ţări româneşti încă din acest timp şi care se va dezvolta şi mai mult în secolele următoare, rol dovedit şi subliniat de mulţi observatori, localnici şi străini (38).

În acest an, 54 de mari negustori din oraşele (târgurile) Bucureşti, Buzău, Câmpulung, Gherghiţa, Târgovişte şi Târguşor din Ţara Românească, au efectuat 121 de transporturi cu marfă la Braşov, în valoare de 63.612 de florini, iar din Moldova, din oraşele Baia şi Suceava 13 mari negustori au efectuat 24 de transporturi cu marfă, în valoare de 5.288 de florini. În acelaşi an, 15 negustori braşoveni au efectuat 90 de transporturi cu marfă, în valoare de 53.169 de florini. Valoarea medie a activităţii comerciale a unui negustor mare braşovean era cu mult superioară celor din ţările române (3.544 de florini pentru un negustor braşovean; 1.178 de florini pentru un negustor muntean şi 407 florini pentru un negustor moldovean) (71). Comerţul practicat de negustorii braşoveni cu cele două principate a fost totodată, în această perioadă, un comerţ de tranzit între Europa centrală şi Orient (5).

Braşovul importa în acea perioadă peşte de Dunăre din ţările române, orz din comitatul Trei Scaune, vin din Ungaria de sud şi Symirnia, vin de Târnave, vin ieftin românesc, sare din Salzburg şi Secuime, pietre de moară din zona Csics (Ciuc), lână fină, bumbac, coloranţi, frumoase brâuri femeieşti din Turcia şi din întregul Levant; din Occident se aduceau pe piaţa Braşovului pânzeturi fine din Franţa, Ypern şi Löwen (din Flandra), Köln, Boemia şi chiar Londra; în registrele vamale din anul 1503 sunt enumerate postavuri provenite din 21 de oraşe europene diferite (5); se aduceau cuţite şi coase de calitate, provenite din Steiermark sau Nürnberg, archebuze din Praga. Pentru export se produceau aşa-numitele mărfuri braşovene (braşovenie), pânză de in, arme, cuţite, produse de aur, argint şi cositor, căruţe, hârtie, funii, săpun, cizme, loden, bere, unelte şi altele (157). De asemenea, comerţul cu mirodenii de la Marea Neagră până în centrul Europei, reprezenta pentru negustorii braşoveni un bun debuşeu, aducând prosperitate oraşului. La începutul secolului al XVI-lea, acest comerţ decade însă, din cauza concurenţei portugheze, care dezvolta un comerţ maritim intens (43).

Creşterea numărului negustorilor şi consolidarea puterii lor economice duc la constituirea în acest an a unei asociaţii negustoreşti în Braşov, „Prima societas magna“ — a negustorilor bogaţi (*magni* sau *grandi*) (38).

Aşa cum rezultă din registrele de comerţ ale anului, relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Ardealul se schimbaseră fundamental. Negustorii saşi nu mai erau, ca pe vremuri, singurii stăpâni ai pieţei din Ţara Românească; negustorii din Ţara Românească au acaparat o parte a comerţului cu mărfuri, care veneau atât din ţara lor, cât şi din Orient, devenind concurenţi de primă mărime pentru braşoveni. O favorizare a comerţului braşovean pe spezele propriilor comercianţi nu şi-o mai putea permite nici un domnitor, mai ales după ce Vlad Ţepeş a iniţiat o politică protecţionistă a acestora (133).

După regresul treptat al comerţului cu Levantul şi avântul comerţului prin Oceanul Atlantic, casele de comerţ ale patricienilor saşi şi-au pierdut puterea financiară (157). După anul 1500, comerţul exterior al negustorilor saşi, care a fost baza economică a poziţiei lor dominante, înregistrează un declin. În anul 1503, alături de 82 de negustori saşi, sunt consemnaţi în registre 36 de şcheieni (români) şi 12 unguri. Numărul negustorilor din principate — 278 — era de peste două ori mai mare decât al braşovenilor — 115. Din registrele anului 1503, alături de 13 mari comercianţi saşi

(*mercatores magni*), apar şi 67 de negustori români, mai ales din Ţara Românească. Printre cei mai mari dintre ei se numără Nagsul (Neacşul) din Câmpulung, care avea relaţii comerciale cu marii comercianţi saşi, precum Lucas Hirscher, Johannes Kilhaw şi Lucas Czeresch (5). Familiile săseşti de negustori bogaţi din acele vremuri, ca Schirmer, Benckner, Hirscher şi alţii, au ţinut seama de această schimbare de situaţie; în afara comerţului spre vest, care a rămas apanajul lor, s-au îndreptat spre alte afaceri, cum ar fi închirierea vămilor, flotaţiile de aur din Transilvania, schimbul de bani, întemeierea de întreprinderi industriale (133).

1504

Administraţia oraşului se diversifică, instituindu-se activitatea de gospodărire a veniturilor şi de recuperare a datoriilor. Astfel, se înfiinţează în anul 1504, în cadrul magistratului oraşului, un registru al datornicilor faţă de oraş (*Registrum debitorum civitatis*) şi ia naştere primul registru de venituri şi cheltuieli pentru cetatea şi domeniul Bran. Administraţia domeniului feudal Bran era încredinţată în mâinile a doi castelani numiţi dintre senatori, care trebuiau să prezinte anual socoteală adunării magistratului oraşului Braşov şi districtului Ţării Bârsei.

În anul 1506 se înfiinţează în cadrul magistratului oraşului şi un registru privind veniturile oraşului (*Liber proventum*) (106).

1505

La 12 iunie, meşteşugarii aparţinând breslelor blănarilor din scaunele şi districtele săseşti (Sibiu, Mediaş, Sighişoara, Braşov şi Bistriţa) hotărăsc să se supună aceluiaşi regulament în vederea îndepărtării concurenţei. Sunt hotărâte lefurile şi beneficiile pentru calfe şi ucenici, perioada de ucenicie, măsuri pentru disciplina la lucru (4).

Din data de 25 august 1505 datează statutul breslei arcarilor din Braşov, confirmat de magistratul oraşului. Semnificativă este o prevedere a statului, care demonstrează caracterul exclusivist, naţionalist, al breslelor: „Ungurii care sunt acum în breaslă să rămână în continuare cu fiii lor, dar pe viitor să nu fie luat la meşteşug cineva de altă limbă, ci numai germani“(4). (Şi să nu uităm, ne aflăm în regatul maghiar, iar cât despre români, nici nu încape vorba — n.a.) Statutul acestei bresle confirmă o existenţă mai veche a acestei ramuri a meseriaşilor braşoveni. La 30 ianuarie 1481, ei obţin scutirea de vamă pentru arcurile lor, care era vândute exclusiv în Ţara Românească (187). Din listele de impozite dintre anii 1475–1500 rezultă că existau 22 de făuritori de arcuri, dar statutele din anul 1505 lasă să se întrevadă o decădere a acestui meşteşug (133), ca urmare a apariţiei armelor de foc.

1507

Din timpul domniei lui Radu cel Mare în Ţara Românească (1495–1508), sunt păstrate în arhivele Braşovului multe scrisori ale acestuia către braşoveni, fără importanţă politică sau comercială, din care aflăm despre intervenţii la magistratul oraşului pentru confecţionarea unor bunuri de către meşteşugarii braşoveni, cereri de scutire de vamă pentru produse cumpărate din Braşov, prezentări de soli ai domnului, cereri de informaţii despre armata voievodului Transilvaniei şi reproşuri pentru găzduirea unor duşmani (rivali) la Braşov (127).

Pentru a ilustra volumul mărfurilor desfăcute pe piaţa Braşovului din aceea perioadă, amintim scrisoarea lui Radu cel Mare către braşoveni, în care acesta intervine pe lângă magistrat, pentru a-l obliga pe sasul Blaj, din Braşov, la achitarea unei datorii de 18.000 de cuţite (o altă cantitate o plătise deja) unui negustor român. Este vorba de negustorul Rădilă, din Câmpulung, despre care aflăm că a adus la Braşov într-un singur an 39.000 de cuţite de import (din Stiria-Austria) (23).

Documentele vremii vorbesc pentru prima dată despre existenţa unui han, în proprietatea oraşului Braşov, în anul 1507, explicabil prin mulţimea vizitatorilor veniţi cu diferite scopuri în oraş: negustori, familii refugiate de domnitori şi boieri din principate, călători etc. (131). Hanul orăşenesc era situat în apropierea străzii Sf. Ioan, documentele vremii menţionând că între han şi zidul oraşului s-au depozitat materiale de construcţie (61). Hanul a găzduit între anii 1509–1510 familia domnitorului muntean

Mihnea cel Rău (43). O descriere a hanului din 1519 menționează dotările acestuia: 2 locuri mari de pat, 2 paturi fără lenjerie, o pernă neîmbrăcată, apoi alte 3 locuri de pat, 2 paturi, un cearşaf de in, 4 mese, 6 bănci mici; ferestrele erau prevăzute cu piei subțiri, în loc de sticlă, iar acoperişul era de şindrilă (61).

1508

Aflăm din documente că în acest an, regele maghiar Vladislav al II-lea, aflat în dificultate financiară, n-a achitat la timp cei 3.000 de florini împrumutați în anul 1498 de la braşoveni. Cheltuielile mari pe care le are acum îl fac să solicite un nou împrumut de la braşoveni, de 2.000 de florini. Astfel, regele confirmă la 2 ianuarie cedarea cetății şi domeniului Bran Braşovului, ca amanet, pe o perioada de 10 ani. Suma împrumutului se ridică la 5.000 de florini. Dar la 15 ianuarie, regele cere un nou împrumut de la braşoveni de 1.300 de florini, ridicând suma totală a împrumutului la 6.300 de florini (161).

La 25 ianuarie 1508, Vladislav al II-lea emite un nou act prin care scoate cetatea Bran „cu toate aparținătoarele şi veniturile sale“ de sub jurisdicția şi puterea voievozilor Transilvaniei, cedând-o Braşovului „spre administrare şi păstrare“ pe timp de 25 de ani, cu condiția ca locuitorii acestui oraş „să fie totdeauna credincioşi şi plini de grijă, atât în păstrarea cetății însăşi, cât şi în întreținerea iscoadelor în Turcia“. În acest fel, Braşovul intră în drepturi depline de posesor al cetății şi al domeniului Bran. Sfatul oraşului Braşov alege dintre membrii săi unul sau doi castelani, pe termen de un an, cu dreptul de a fi realeşi. *Castellanii* (în documentele redactate în limba latină) sau *Burggrawen* (în documente germane) locuiau în Braşov, unde aveau case şi grădini şi primeau doar gratificații şi plata deplasărilor în cetatea Bran sau pe domeniu. Vicecastelanii sau pârcălabii, care îi ajutau pe castelani, erau şi ei numiți de oraş şi locuiau în cetatea Bran împreună cu un administrator, 7–12 trabanți[1], două străji şi un căpitan, în caz de război (148, 189).

În acest an este consemnată o mişcare de mare amploare a românilor făgărăşeni, care nu se puteau împăca cu stăpânirea Universității Săseşti. Ei urmăreau înlocuirea stăpânirii saşilor cu aceea a domnilor din Țara Românească. După moartea lui Radu cel Mare, la tronul Țării Româneşti urmează Mihnea, supranumit cel Rău (1508–1510), venit la putere cu ajutor turcesc, la 5 iunie 1508 (127). Reprezentanții făgărăşenilor trimişi la domnul Mihnea „îi închinară țara, cetatea şi poporul“(128).

Profitând de slăbiciunea casei regale maghiare, turcii încep să năvălească din nou în Ungaria. O oaste turcească pătrunde în Transilvania în anul 1508, ajungând şi în Țara Bârsei (la apa Bârsei ??), unde este învinsă de trupele ardelene, conduse de Jozsa de Zoron (Som), comite de Timişoara (181).

1509

La 1 ianuarie, braşovenii îl informează pe voievodul Transilvaniei despre evenimentele petrecute în Țara Românească în timpul lui Mihnea cel Rău (62).

Aflăm dintr-o scrisoare a unor boieri (din care 9 sunt menționați) ai lui Radu cel Mare către braşoveni, datată din anul 1509, despre cererea lor pentru adăpost în Braşov, pentru ei, familiile şi averile lor. Boierii, intrați în conflict cu domnitorul, se pregăteau să fugă de Mihnea cel Rău, care, de altfel, în acest an săvârşeşte primul mare măcel printre ei (23). Dar în Braşov, în acelaşi an, îşi va găsi adăpost şi soția voievodului Mihnea, împreună cu familia, când boierii craioveni au revenit în Țara Românească cu ajutorul lui Mehmet beg. Soția voievodului a fost găzduită în hanul oraşului (100).

1510

Mihnea cel Rău, domnitorul Țării Româneşti, după o domnie scurtă şi sângeroasă, în conflicte cu boierii, se retrage în Ardeal şi curând este ucis de un rival, Danciu, susținut de regele maghiar. În locul său, pe tronul Țării Româneşti a fost instalat Vlăduț (Vlad cel Tânăr, 1510–1512), imatur, cu ajutorul turcilor şi boierilor craioveni (58). Din perioada domniei lui Vlad cel Tânăr datează o scrisoare a domnitorului către braşoveni, prin care acesta îl trimite pe delegatul său István Pitarul să cumpere arcuri, săgeți şi tolbe, în valoare de 1.000 de aspri (4).

1 Soldat (germanism, utilizat în evul mediu transilvan), halebardier, inițial din garda unui principe; prin limba maghiară s-a transmis în limba română, dând naştere substantivului *dorobanț*

Ioan Zápolya (János Szápolyai), liderul partidei „naționale“ din Ungaria, sprijinit de nobilimea mică şi mijlocie, este numit de rege ca voievod al Transilvaniei la vârsta de 24 de ani (1510–1526) (68).

Într-o mențiune din 21 mai 1656, cuprinsă în statutul breslei cizmarilor din Braşov, se precizează că statutul de breaslă al cizmarilor a fost acordat şi confirmat de magistratul Braşovului la 10 iulie 1510 (4).

Un recensământ efectuat de saşi în acest an ne prezintă o situație demografică a Braşovului şi a Țării Bârsei, chiar dacă există subaprecieri privind populația românească (137). Astfel, cetatea Braşovului este înregistrată cu 650 familii, iar cele 3 suburbii cu 890 de familii (media familiei fiind socotită 5 persoane). Despre români, statistica săsească arată că în cetate, în suburbiile Braşovului şi în cele 13 sate săseşti ar exista doar 26 de capi de familie. Şcheiul, ca suburbie, nu este menționat ca fiind populat cu români. În afara satelor săseşti apar comune pur româneşti ca Zărneşti, cu 56 de familii, Tohan cu 43 de familii, Țânțari cu 30 de familii, Branul cu satele lui nefiind menționat. Se menționează că în Țara Bârsei existau, la acea perioadă, 150 de familii de unguri. Omiterea prezentării populației româneşti se încadrează în politica veche de mascare a existenței populației româneşti de către saşi şi unguri, pentru justificarea istorică a proprietăților dăruite de regii maghiari pe pământul „pustiu şi nelocuit“. Despre români, „oficialitatea nu avea decât dispreț; ca număr sunt trecuți cu vederea, ca şi când nu ar fi existat. Despre ei se face amintire prin documente numai când vreunul dintre ei e condamnat la moarte, când au procese, când sunt duşi la muncă sau scoşi la vânătoare, ori când mână vitele şi oile la păşune în altă parte, neavând loc în hotarul comunei lor“, comentează I. Podea în monografia sa (137). Cercetările istoricilor români din secolul trecut şi până în timpurile noastre, bazate pe corelarea documentelor oficiale ale vremii, au relevat existența unei populații importante româneşti în Braşov şi Țara Bârsei. Între anii 1500–1514, Braşovul (cu suburbiile sale) este apreciat cu o populație între 11.500–13.200 de locuitori. Nu există date certe cu privire la numărul populației din Şcheii Braşovului, care în marea ei majoritate era românească, dar cifrele statistice indicând valoarea comerțului Braşovului între anii 1529–1554, inclusiv suburbia Blumăna, cu principatele române, separat, în comparație cu Şcheiul, îl prezintă pe acesta din urmă de cele mai multe ori depăşind Braşovul, (atât ca valoare, număr de transporturi, cât şi ca persoane) (161). Desigur că cifrele arată o preocupare mai mare a populației din Şchei către comerț, dar acestea nu concordă cu proporția etnică amintită în recensământul săsesc din anul 1510.

Fl. Salvan prezintă numărul populației din Țara Bârsei dintre anii 1500–1514 pe localități (161):

1. Cele 13 sate săseşti libere aveau în total 8.793 de locuitori, din care Ghimbav 792, Cristian 702, Râşnov 900, Vulcan 256, Codlea 1.048, Hălchiu 508, Bod 562, Feldioara 922, Rotbav 333, Măieruş 319, Sânpetru 495, Hărman 715, Prejmer 1237.
2. Satele dependente de Braşov aveau în total 1.620 de locuitori, din care Baciu 49, Turcheş 157, Cernatu 121, Satulung 225, Târlungeni 90, Purcăreni 72, Zizin 63, Apața 139, Crizbav 162, Satu Nou 94, Tohan 193, Zărneşti 252, pentru Vlădeni şi satele brănene neexistând date demografice.

Satele săseşti ocupau pământul cel mai fertil din Țara Bârsei. Ele erau libere pe plan social-juridic. Satele dependente, în schimb, sunt aşezate la marginea şesului bârsan, la poalele munților, având puțin pământ productiv. Locuitorii acestor sate sunt iobagi, cu diferite obligații feudale către oraşul Braşov, ce cresc necontenit. Compoziția națională a localităților din Țara Bârsei era diferită: în Braşov locuiau saşi, români (îndeosebi în cartierul Şchei) şi maghiari. Satele libere sunt populate mai ales cu saşi. Românii sunt prezenți şi aici, dar în număr mai mic. Unele sate dependente sunt româneşti (Tohan şi Zărneşti), iar altele sunt mixte, româno-maghiare (cele 7 sate săcelene, Crizbav, Apața şi Satu Nou) (161).

O epidemie de ciumă cuprinde Țara Bârsei între anii 1510–1511 (116).

1511

Statutul saşilor din Transilvania se întăreşte; ei obțin din partea regelui Vladislav al II-lea, la 15 iunie 1511, dreptul de a face recurs direct în fața regelui în procesele cu nobilii şi secuii (189).

La 24 ianuarie 1511 este confirmat pentru prima dată statutul breslei aurarilor, păstrat şi astăzi în

original. Statutul prevede reguli severe pentru perioada de ucenicie, calitatea lucrului, respectul între membri, lucrările de atestare ca meşter etc. Spiritul naționalist al comunității germane reiese din prima condiție de intrare a meşteşugarilor în breaslă „…să fie de limbă germană, deoarece nu se primeşte nici un maghiar în breaslă“ (românii nici măcar nu sunt menționați, n.a.). În acest an, la 25 septembrie este redactat Statutul breslei curelarilor din Braşov şi este confirmat de magistratul oraşului (4).

Protejarea meşteşugului era asigurată prin măsuri aspre: „meşterii sau calfele, care se vor duce în Moldova, Țara Românească sau Secuime, să fie excluşi din breaslă“ (2). Aflăm că tot în acel an, Doamna Voica, văduva lui Mihnea cel Rău, fost domn al Țării Româneşti, aflată la Braşov, a primit de la magistratul oraşului cele 23 de ceşti de argint aurite, comandate de soțul său, drept zestre pentru fiica sa Ruxandra, semnând o chitanță ce se păstrează şi astăzi în original (în limba slavă) (4).

Domnul Țării Româneşti, Vlad al V-lea cel Tânăr, împreună cu boierii săi, semnează la 17 august 1511, la Dridih (Dridu) un tratat prin care aceştia jură credință regelui maghiar Vladislav al II-lea, angajându-se ca, în cazul unui atac turcesc împotriva Ungariei, să încerce să îi reziste şi, conform vechii formule, de nu va putea, să-l informeze măcar de toate mişcările turcilor. Tratatul cuprindea şi confirmarea privilegiilor comerciale ale braşovenilor şi sibienilor (58).

1512

Documentele vremii atestă pentru prima dată existența unei farmacii în oraşul Braşov (131). Sediul acestei farmacii (atestată de alte surse din anul 1514) a fost atribuit locului clădirii situate pe Şirul Fructelor din Piața Sfatului nr. 17 (clădirea actuală datează din secolul al XVIII-lea). Piese din inventarul acestei farmacii se păstrează azi în Muzeul de Istorie al oraşului, alături de un rețetar datat din anul 1669. La parterul clădirii s-au descoperit urmele unui cuptor folosit la prepararea medicamentelor (13).

Aflăm din socotelile oraşului că la cetatea Bran, castelanii aleşi de Braşov nu primeau salarii, ei trebuiau să conducă în afară de acțiuni militare şi acțiuni administrative, precum anumite lucrări de întreținere — reparații aferente cetății (zidărie şi fierărie): în anul 1512 castelanii trebuiau să supravegheze pictarea bisericii din cetate de către meşterul Dominic, executarea a 4 blazoane în sala mare, montarea a 2 orologii solare de către meşterul Gregorius (52).

Tânărul domn al Țării Româneşti, Vlad al V-lea, este „prins“ în interesele marilor boieri munteni, care îi aduc în țară pe turci. Urmează o luptă încheiată cu decapitarea domnului la 25 ianuarie 1512. Pe tronul vacant este instalat Neagoe Basarab (1512–1521) (58).

În arhivele Braşovului se păstrează multe scrisori datate între anii 1512–1521, ale lui Neagoe Basarab şi ale boierilor acestuia, care dovedesc schimburi comerciale intense între Braşov, respectiv Ungaria şi Țara Românească. Cumpărături diverse ale domnitorului Neagoe Basarab din Braşov, sfeşnice de aur, ceasornice, 10 roți de căruță, hamuri, şei de cal, sfoară, blănuri de viezure şi de hermelină, cositor etc. fac obiectul multor scrisori. De asemenea, sunt acreditați soli ai domnului, se fac intervenții pentru înapoierea unor bunuri furate, datorii neachitate, eliberări de persoane arestate etc. (127).

Magistratul Braşovului intervine printr-o hotărâre din 4 octombrie 1512 în procesul intentat de breasla croitorilor din Braşov împotriva tunzătorilor de postav şi interzice constituirea acestora într-o breaslă. Din document reiese că motivul ar fi fost calitatea scăzută a produselor prelucrate în comun, permițându-li-se de acum înainte doar lucrul individual (!) (4).

1513

În acest an este atestată denumirea „Suburbium siculorum“ (suburbia secuilor) pentru cartierul Burghals sau româneşte Curmătura (str. Dobrogeanu Gherea de azi), unde s-au instalat emigranți din satele secuieşti (137).

Din 30 noiembrie 1513 datează un document original, emis de magistratul Braşovului, adresat breslei funarilor, prin care se stabilesc dimensiunile funiilor pentru hamuri (4). Impresionează astăzi spiritul de disciplină şi ordine în fabricația produselor, care reprezentau breasla şi oraşul.

1514

În anul 1514, în Ungaria şi vestul Transilvaniei izbucneşte un război țărănesc, determinat de creşterea excesivă a obligațiilor feudale. În fruntea răsculaților se află ofițerul secui Gheorghe Doja (Dózsa György). Ecourile protestelor țărănimii ajunse la limita răbdării se fac auzite şi în Țara Bârsei.

Dacă până în secolul al XVI-lea, în Țara Bârsei se plătea de către țăranii iobagi doar taxa regală (censul Sfântului Martin), în secolul al XVI-lea apare „capitatia“ sau impozitul pe cap de familie, darea pe curte şi casă, precum şi aşa-zisele „ajutoare“. În afară de taxele regale, țăranii iobagi dădeau stăpânului feudal, oraşul Braşov, dijma în produse (cereale, miei, stupi, porci) şi apoi în bani, precum şi dijma în muncă, care după războiul țărănesc ajunge la 52 de zile (52). În anul 1514, iobagii domeniului cetății Bran refuză să-şi achite obligațiile în plăți sau participarea cu trupe pentru apărarea țării, refuzând chiar taxa obişnuită către oraşul Braşov, hotărâtă de rege. Ei sunt numiți „rebeli“ de către autorități; printre ei, Ioan Secuiul a comis în vara anului 1514 unele „fărădelegi“ la Braşov şi în alte părți sudice ale Transilvaniei, determinându-l pe voievodul Transilvaniei să ceară magistratului braşovean să-l prindă pe acest „tâlhar“ şi pe partizanii acestuia, să-i omoare şi să nimicească orice răzvrătire (157).

După înfrângerea răscoalei țărăneşti, ce are loc la 15 iulie 1514 la Timişoara, măsuri sângeroase de represiune şi de reinstaurare a vechilor obligații feudale sunt luate în toată Transilvania. Nobilimea învingătoare legiferează pedeapsa asupra învinşilor prin celebra culegere de drept cutumiar maghiar, „codul tripartit“ a lui István Werböczy. Codul împarte societatea maghiară într-o aşa-zisă „națiune politică“, atotputernică (nobilimea) şi un popor lipsit de drepturi. Fiecare nobil, chiar şi cel mai sărac, devenea un membru al sfintei coroane a lui Ştefan. Țăranilor şi orăşenilor li se interzicea dreptul de a se considera membri ai țării sau coroanei. Deşi nu a fost semnat de rege şi nu a devenit lege, *Tripartitum* a însemnat până în anul 1848 o bază a ordinii juridice. Istoricii maghiari au considerat acest act ca o stavilă rigidă în calea influenței europene asupra societății ungare (61).

La începutul secolului al XVI-lea se fac ultimele adausuri la construcția noii biserici Sf. Maria. În acest an se amplasează un ceas în turnul bisericii şi tot în această perioadă începe turnarea clopotului mare al bisericii (43).

1515

Judele oraşului Braşov primeşte în acest an 50 de florini „pentru construirea turnului de la Casa Sfatului“. Din această ştire lapidară nu reiese dacă înainte a existat sau nu un turn al Casei Sfatului. Cercetătorii susțin că turnul şi Casa Sfatului au fost ridicate în perioade diferite (112). Din acest an, până în anul 1526, Casei Sfatului i se adaugă noi încăperi pentru negustorii de mărfuri fine (mătăsuri, bijuterii) (131). Lucrările de zidărie au fost încredințate magistrului arhitect Antonius, care a asigurat şi proiectarea construcției. Antonius apare în socotelile oraşului în anul 1508, când primeşte din partea oraşului pentru lucrările efectuate 120 de florini, sumă foarte mare pentru acea perioadă (1.000 de cărămizi costau 1 florin). Varul, cărămizile şi pietrele cioplite au fost aduse în mare parte din Râşnov. La întărirea şi înălțarea turnului au lucrat 30 de zidari şi s-au folosit în total 146.700 de cărămizi, 26.300 de țigle, 48 de căruțe de var şi o mare cantitate de piatră brută (61).

Întrucât revolta țărănească începută în anul 1514 în Țara Bârsei continuă, regele Ungariei Vladislav al II-lea îi porunceşte voievodului Transilvaniei Ioan Zápolya, la 5 iunie 1515, să înăbuşe revolta din satele domeniului cetății Bran, motivând că „puțin a lipsit ca poporul de rând să facă o răzvrătire în însuşi oraşul nostru Braşov şi în Țara Bârsei“. După lungi discuții, s-a ajuns la o înțelegere cu răzvrătiții (161).

Cu toate măsurile protecționiste, în Braşov mai ales pătrund şi produse manufacturiere realizate în Turcia sau Țara Românească, făcând concurență celor săseşti. Astfel, printr-un document din 14 decembrie 1515, Universitatea Săsească le interzice negustorilor şi curelarilor din Braşov vânzarea articolelor de curelărie străine (din Turcia sau Țara Românească), ca fiind proprii (4).

1516

În urma morții regelui Vladislav al II-lea din anul 1516, pe tronul Ungariei urcă fiul acestuia Ludovic al II-lea (1516–1526), în vârstă de 10 ani. Guvernarea regatului a fost încredințată însă unui consiliu de regență, în care cuvântul hotărâtor îl avea viitorul cardinal Tamás Bakócz (68).

Regele Vladislav al II-lea îi poruncise magistratului oraşului Braşov la 16 ianuarie 1516 să îi restituie lui Bogdan al III-lea, domnul Moldovei, bunurile soției sale Ruxanda, fiica decedatului Mihnea cel Rău, fost domn al Țării Româneşti, depozitate la Braşov. Porunca este reluată la 14 mai de către noul rege Ludovic al II-lea (189).

La 23 noiembrie are loc un cutremur cumplit, din pricina căruia multe case s-au prăbuşit, împreună cu zidurile Braşovului, relatează cronicile săseşti (112).

Papa Leon al X-lea reînnoieşte pentru biserica parohială (ulterior Biserica Neagră) din Braşov indulgența papei Sixtus al IV-lea (din 20 martie 1475), folosind aceleaşi formulări, probabil pentru remedierea avariilor suferite din cauza cutremurului (118).

1517

La 17 martie, Neagoe Basarab, domnitorul Țării Româneşti, încheie un tratat de alianță cu noul rege al Ungariei, Ludovic al II-lea, prin care se angajează ca în cazul unui atac turcesc „să se împotrivească, iar de nu-i va fi cu putință, să dea din timp de ştire atât regelui cât şi braşovenilor“. El se angajează să respecte toate privilegiile comerciale ale negustorilor din Braşov şi Țara Bârsei, acordând drept de depozit numai oraşelor Târgovişte, Câmpulung şi Târgşor (190).

La rândul său, regele Ungariei îi donează lui Neagoe Basarab domeniul Geoagiului (donat anterior şi lui Radu cel Mare) (58).

În cele 7 documente din anul 1517, păstrate la Arhivele Statului din oraş, este amintită la Braşov activitatea comercială a negustorilor din Raguza (oraşul-stat, situat la marea Adriatică, astăzi Dubrovnic). De altfel, la iarmaroacele Braşovului se întâlneau negustori români, greci, macedoneni, arabi, raguzani, armeni, polonezi, italieni, care desfăceau mărfuri de tot felul, încât actuala Piața Sfatului semăna atunci cu un bazar oriental. Negustorii, boierii, trimişii domnitorilor din Țara Românească şi Moldova erau oaspeți nelipsiți. Braşovul era piața principală, *„emporium“*, pentru mărfurile levantine, un fel de depozit comun pentru țările române, la care apelau negustori de toate neamurile (100).

După anul 1517, Neagoe Basarab trimite la Braşov doi oameni pentru a cumpăra fier şi arme, rezultă din documentele de arhivă cercetate de I. Bogdan.

1518

Relațiile Țării Româneşti cu Braşovul devin de multe ori încordate datorită măsurilor protecționiste luate de domn în sprijinul negustorilor săi. În anul 1518, conflictul se acutizează prin uciderea unor oameni domneşti, iar domnitorul Neagoe Basarab îi amenință într-o scrisoare pe braşoveni astfel „dacă ați început răzmeriță, atunci să vă păziți … şi să ştiți că voi preface Țara Bârsei, aşa că nu se va mai cunoaşte loc într-însa“. În aceeaşi zi, domnul le scrie braşovenilor, amintind prevederile tratatului de alianță, şi stabileşte condițiile în care negustorii braşoveni puteau face comerț în Țara Românească (58).

Cronicile bisericii româneşti din Şchei relatează că, în acest an, popa Petru din Şcheii Braşovului, însoțit de mai mulți „parohieni“, s-a deplasat la Neagoe Basarab cerându-i ajutor pentru construcția bisericii noi, din piatră (începută în anul 1495). Domnitorul muntean a intervenit în scris la magistratul braşovean şi a trimis daruri, meşteri şi lucrători pentru zidirea bisericii. La moartea domnitorului Neagoe Basarab (1521), aflăm că „oltarul, tinda şi clopotnița bisericii au rămas neisprăvite“ (90). La îndemnul şi sprijinul lui Neagoe Basarab, s-a zidit o biserică şi la Zărneşti, lângă Braşov, peste care, ulterior, s-au adăugat zidurile bisericii de astăzi (137).

1519

Expansiunea turcească în direcția Europei centrale, amenințând întreaga creştinătate, a determinat Vaticanul să înjghebeze o coaliție sub semnul crucii încă din anul 1518. În fața amenințării

turceşti, cei doi domni ai Țărilor Române, Neagoe Basarab şi Ştefăniță (1517–1527) (acesta fiind minor, deciziile aparțineau boierului Luca Arbore), au trimis un sol în anul 1519 la Vatican, pentru organizarea unei cruciade antiotomane, dar cruciada nu s-a putut înjgheba (58).

Regele Ludovic al II-lea donează la 2 iunie 1519 posesiunile Teliu (Nyen) şi Budila (Bodola) din comitatul Alba oraşului Braşov (189).

Arhivele din Braşov păstrează şi scrisori dovedind relații mai mult decât cordiale între autoritățile braşovene şi boierii munteni; în decembrie 1519, boierul Calotă, mare vornic din Țara Românească, îl invită pe magistratul Braşovului la căsătoria fiicei sale, Velica, cu Drăghici, viitor mare comis şi mare spătar, la Târgovişte (127).

Meşteşugarii braşoveni dovedesc multă dârzenie în apărarea existenței lor în fața concurenței şi a negustorilor de materii prime. Ei nu se mulțumesc cu hotărâri ale magistratului local sau ale Universității săseşti. Ei se adresează cu plângeri regelui Ungariei, Ludovic al II-lea, pe care reuşesc să-l convingă, aducând argumente şi în favoarea regalității (pierderea vămii pentru produse manufacturate la Braşov).

Astfel, printr-o hotărâre din 9 ianuarie 1519, regele Ludovic, la cererea breslei funarilor din Braşov, interzice exportul de cânepă spre Secuime şi Moldova şi le permite funarilor braşoveni cumpărarea forțată (cu prioritate) a cânepii expuse pentru vânzare în târguri. Anul 1519 este anul înființării breslei funarilor (care făceau funii sau frânghii) în Braşov; ei locuiau în general în strada Castelului (Burggasse) (157).

Printr-o altă hotărâre, din 25 iunie 1519, regele Ludovic, la cererea țesătorilor de lână din Braşov, porunceşte tuturor autorităților din Transilvania să permită țesătorilor de lână libera cumpărare de lână şi confiscarea produselor străine (4).

Un incendiu puternic distruge străzile Călugărițelor (astăzi str. M. Weiss), Sf. Ioan şi jumătate din strada Porții, împreună cu poarta de pe strada Porții (azi str. Republicii) (112).

1520

Domnitorul muntean Neagoe Basarab invită în acest an autoritățile Braşovului la târnosirea bisericii Curtea de Argeş (174). La curtea lui Neagoe Basarab îl găsim în anul 1520 pe I. Ursino, trimis în misiune de braşoveni (43).

În acest an aflăm din documentele vremii unele detalii despre Casa Sfatului: în ziua de carnaval a anului 1520, în incinta Casei Sfatului, calfele breslei cojocarilor au prezentat „dansul săbiilor“ într-o încăpere (care rezultă că ar fi măsurat 5x12 metri, unde se afla o sobă, patru mese cu bănci şi un dulap cu acte); la turnul Casei Sfatului existau ferestre, care în locul geamurilor aveau piele îmbibată în ulei şi un ceas de turn (acesta era cel de al doilea ceas al oraşului, primul fiind menționat în documente ca funcționând la Biserica Sf. Maria — ulterior Biserica Neagră — din anul 1514). În acest an apar însă şi geamuri din sticlă la ferestre. Primele geamuri erau executate primitiv, bombate şi îngroşate la mijloc de către un sticlar din Râşnov (61).

Bastionul Graft, *construit între anii 1515–1521*

Bastionul Străzii Negre*, construit în secolul al XVI-lea, ca bastion al breslei Tăbăcarilor. A fost demolat în anul 1873, împreună cu Poarta Străzii Negre.*

În anul 1520, din documente reiese că Braşovul se afla în toiul construcţiilor: creşte numărul caselor din lemn şi piatră, apar chiar case cu etaj, se execută ziduri, bastioane noi pentru apărarea cetăţii, reparaţii, consolidări, supraînălţări, canale pentru ape (61). În această perioadă se ridică Bastionul Graft peste canalul cu acelaşi nume. Prin acest bastion se aproviziona şi se asigura schimbul garnizoanei din Turnul Alb ce se afla pe dealul alăturat. El asigura apărarea pe toată linia zidurilor din partea vestică a Cetăţii. Aproximativ în aceeaşi perioadă se ridică şi Bastionul Străzii Negre, la capătul nordic, fiind încredinţat spre apărare breslei Tăbăcarilor. El va fi demolat în anul 1873, odată cu poarta Străzii Negre.

Oraşul poseda în acest an două incinte pentru lucrări de construcţie, una pentru materiale de construcţie şi alta pentru dulgheri. În cea de a doua incintă, dulgherii ascuţeau stâlpii de palisade, confecţionau scheletul acoperişurilor, depozitau lemnărie pentru schele. În acest an, dulgherii ridică un şopron pentru uscat ţigle, iar cărămidarii construiesc un cuptor pentru arderea a 10.000 de cărămizi şi ţigle, cu toate că majoritatea acoperişurile erau din şindrilă. Preţul materialelor, în comparaţie cu alte bunuri de pe piaţă, nu era ridicat: preţul a 1.000 de şindrile era 40 de aspri, 3.000 de cuie de şindrilă costau 1 gulden, 1.000 de cărămizi costau un florin, iar 1.000 de ţigle costau 2 florini. Existau gropi de var plasate lângă Poarta Mănăstirii şi în afara zidurilor (pe viitorul Ring al Braşovului din secolul al XIX-lea). Multe cărămizi şi ţigle erau depozitate în spatele hanului, de lângă zidul nordic al oraşului. Aspectul nu trebuie să fi fost prea curat, aprecia E. Jekelius (61). Construcţiile erau supravegheate tehnic de un controlor subordonat consiliului oraşului, care se va numi mai târziu inspector, iar la sfârşitul secolului al XVIII-lea de către inginerul oraşului împreună cu meşterii breslelor zidarilor, cioplitorilor şi dulgherilor (61).

Din anul 1521 există prima menţiune despre existenţa unei închisori în Casa Sfatului (112). Începând cu anii 1520, registrele oraşului consemnează şi execuţiile condamnaţilor; astfel, între anii 1520–1550 au fost îndeplinite 120 de sentinţe (torturi, spânzurări, decapitări, arderi pe rug, tăieri de urechi, bătăi şi alungări din oraş). Cei care executau sentinţa (călăii) erau de obicei ţigani, fiind plătiţi pentru acest serviciu atât de magistratul oraşului, cât şi prin o taxă de 2 dinari pentru execuţie, din partea fiecărui ţigan din comunitate (39). În documentele oraşului apar mai târziu şi numele călăilor la acea dată, astfel: Nicolae la 1541, Marcu la 1695, Simon şi Bîţă la 1717, Palko în 1719 etc. Abia în anul 1856 oraşul a renunţat la serviciul călăului, execuţiile fiind făcute de atunci prin împuşcare (39).

Din registrul de cheltuieli al Braşovului şi cetăţii Bran aflăm de munca enormă depusă de locuitorii din jurul Braşovului pentru regularizarea râurilor, săparea de canale, desfundarea de izvoare, secarea bălţilor, construcţii şi întreţineri de poduri. Izvoarele de apă de la Codlea, din zona denumită Czipp (de la românescul ţip — şipot), canalizate cu multă muncă şi cheltuială în anul 1520 şi în anii următori, dădeau naştere până atunci la mlaştini şi lacuri permanente. Teritoriul Stupiniului (suburbie a Braşovului) se putea folosi numai parţial din cauza bălţilor şi numai în anii secetoşi. Izvoarele intermitente de sub dealul Şprenghi (Gesprengberg) transformau în mlaştini locul unde este azi gara Bartolomeu şi un vast teren dincolo de gară; circulaţia se făcea în acea zonă peste un pod. De asemenea, lacuri şi poduri sunt menţionate pe teritoriul comunelor Bran, Hălchiu şi Ghimbav, relatează I. Podea (137).

Din anul 1520 există însemnări originale în registrul breslei tâmplarilor din Braşov, în care apar numele meşterilor tâmplari, între anii 1520–1526, precum şi obligaţii ale membrilor breslei (4).

Din socotelile oraşului referitoare la acest an aflăm şi despre salariaţii oraşului, care erau plătiţi de „procuratori“ în rate trimestriale. Aceştia erau: trei paznici (şefi) la cele trei porţi ale oraşului; un archebuzier (balistarius); un meşter de tunuri (bombardarius); un armurier (politor armorum); un farmacist (aromatarius); organistul bisericii parohiale, clopotarul bisericii parohiale, rectorul şcolii parohiale din Cetate, rectorul şcolii de lângă biserica din Bartolomeu, un capelan (106).

În socotelile aceluiaşi an este menţionat primul farmacist al oraşului Braşov — Johannes — plătit de magistratul oraşului din contribuţie publică. Farmacistul era plătit cu 6 florini şi 12 aspri. Faptul că

oraşul plăteşte un salariu şi impozitul pe casa în care locuia farmacistul dovedeşte că oraşul avea farmacia proprie şi angajase un „aromatarius“ sau „apothecarius“ pentru deservirea acesteia. După moartea acestuia, în oraş sunt menţionaţi apoi şi alţi farmacişti, precum Gabriel în anul 1523, Jeromee sau Jeronim în anul 1525, Wolfgang în anul 1531 şi alţii. În farmacie se găseau substanţe aromatice (aromataria), diferite parfumuri, uleiuri, mirodenii, precum şi medicamente aduse din occident (Viena) (82).

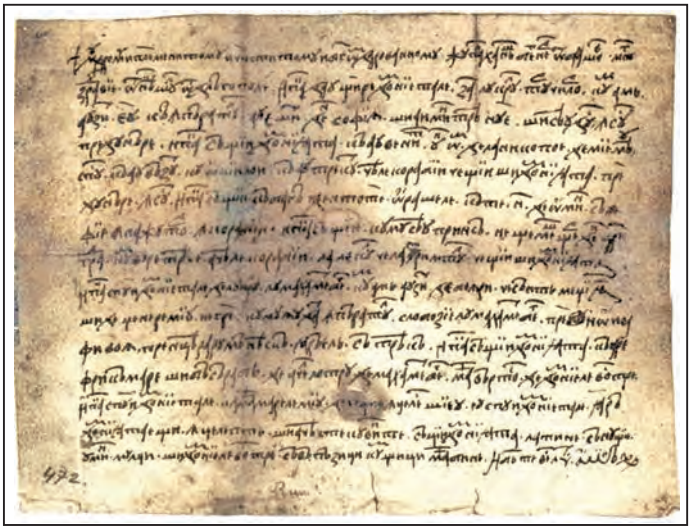
Impozitele hotărâte de magistratul oraşului sau impuse de puterea centrală erau strânse de villicul (sau hannul) oraşului, care era conducătorul economic al oraşului şi al districtului. Pentru repartizarea impozitelor, districtul Braşov era împărţit în 100 de unităţi de impunere, denumite *domus numeralis* (casă de calcul). Oraşul Braşov avea 37 de astfel de unităţi de impunere, iar localităţile din district între 2 şi 9 unităţi. În cadrul oraşului, impozitul era repartizat pe locuitori după o cheie, fiind exprimat în unităţi, denumite „loţi“ (lotones), iar impozitul era fixat la o sumă de bani, pentru fiecare „lot“. Villicul plătea salariaţii comuni ai oraşului şi districtului : notarul, medicul şi logofătul (român din Şchei utilizat pentru traduceri sau misiuni diplomatice) (106).

O sursă documentară din acest an (fără dovezi convingătoare) aminteşte de şcoala făcută de Honterus în Braşov şi anume de primele clase făcute într-o şcoală a unei „capele a tuturor Sfinţilor“ (Allerheilingenkapelle), aflată în apropierea porţii de pe strada Mănăstirii (azi str. Mureşenilor), vizavi de biserica Sf. Petru şi Pavel; în legătură cu aceeaşi informaţie, Josef Trausch menţionează o posibilă capelă a Sf. Nicolaus, peste drum de biserica Sf. Petru şi Pavel, în aceeaşi perioadă (157). La începutul acestui secol se înmulţesc datele despre şcolile din Braşov, prin numeroase consemnări în registrele oraşului. În anul 1527 se vorbeşte pentru prima dată despre un rector şcolar (157). În mănăstirile şi şcolile Braşovului apăruse din secolul al XV-lea o literatură religioasă curentă în limba latină. Nivelul pregătirii elevilor în limba latină corespundea cu nivelul european, astfel că Honterus, ce frecventase o astfel de şcoală în limba latină, un „trivium“ la Braşov, este capabil să-şi continue studii strălucite la universitatea vieneză (157).

În afara zidurilor oraşului, spre Şchei, se afla un teren mare viran. Acolo existau şanţuri cu apă şi lacuri, care s-au transformat ulterior în bălţi şi mlaştini. În faţa Porţii de Sus, loc numit *extra portulam sanctae Katherinae*, exista în jurul anului 1520 un poligon de tir (Czylstatt). Mai târziu, în secolul al XVII-lea, în fiecare duminică după amiaza, frăţiile (Bruderschaften) şi breslele făceau exerciţii de tragere la o ţintă pusă spre poartă. Cronicele relatează că în anul 1689 căsuţele de tir din faţa Porţii de Sus au ars (61).

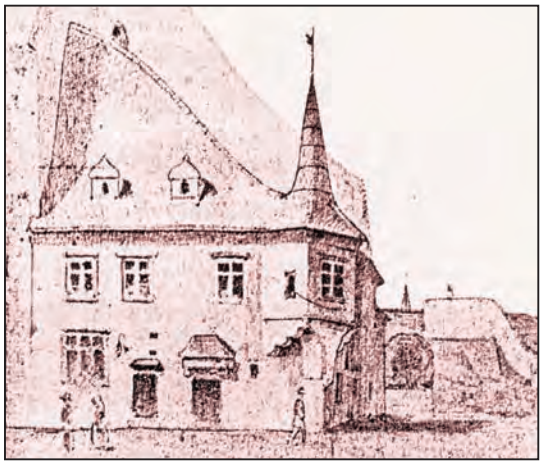
1521

Aşa cum era obiceiul bunelor relaţii între braşoveni şi Ţara Românească, relaţii care deveniseră obligaţii prin tratatul de alianţă din anul anul 1517 dintre Ţara Românească şi Ungaria, boierii, demnitarii şi chiar domnitorul informau Braşovul despre mişcările turcilor. La 29–30 iunie 1521, o scrisoare a negustorului Neacşu din Câmpulung către Bekner Hanăş (Benckner Johann), jude primar din Braşov, îi informează pe braşoveni despre acţiunile turcilor: sultanul turcilor Soliman I a plecat din Sofia pe Dunăre în sus; pentru corăbiile armatei au fost mobilizaţi câte 50 de oameni din

*Scrisoarea negustorului **Neacşu** din Câmpulung, din anul 1521, către **Bekner Hanăş**. Primul document scris în limba română.*

fiecare localitate; trecerea corăbiilor prin Porțile de Fier va fi efectuată de ingineri din Țarigrad (Constantinopol); sultanul i-a permis lui Mahomed-beg (de Nicopole) să treacă prin Țara Românească (în Transilvania), ceea ce îl îngrijorează pe Basarab (Neagoe), domnul Țării Româneşti; se cerea ca măsurile de apărare să fie luate pe ascuns (127).

Casa familiei Benkner *(care a dat oraşului mulți juzi), construită în secolul al XVI-lea, cunoscută azi drept casa Plecker (str. Gh. Barițiu, nr. 1). Constructorul clădirii actuale, refăcută în anul 1870, nu a putut reconstitui elegantul foişor (bovindou) cu turnuleț, de pe colțul casei, conform schiței realizate de W. Kamner (1870).*

Scrisoarea a devenit celebră, întrucât este primul document descoperit, scris în limba română (cu caractere chirilice). Faptul că negustorul român se adresează celei mai importante autorități a Braşovului într-o limbă cursivă românească demonstrează că limba română era cunoscută de oficialități şi negustori, dar folosită, ca şi celelalte limbi din Transilvania în acest secol, doar în corespondența particulară. Este semnificativ faptul că cel mai vechi text românesc cunoscut, scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung, este păstrat în arhivele unui oraş ca Braşovul, întrucât acesta asigura un loc sigur şi o obişnuință în a păstra documente. În secolele al XV-lea şi al XVI-lea, în Moldova şi Țara Românească nu erau preocupări deosebite pentru păstrarea şi depozitarea actelor oficiale, cu atât mai puțin a celor cu caracter particular (50). În scrisoare este vorba de campania sultanului Suleiman Magnificul (1520–1526) pentru cucerirea Belgradului (1521). După moartea sultanului Selim (28 septembrie 1520), Ungaria a refuzat să plătească noului sultan Suleiman un tribut anual pentru menținerea păcii. Trimisul lui Suleiman, care venise pentru a primi tributul, a fost mai întâi încarcerat şi după aceea trimis înapoi cu nasul şi urechile tăiate. Față de această ofensă, Suleiman a pornit în primăvara anului 1521 o campanie de răzbunare şi pedeapsă împotriva Ungariei (112).

Şi regele Ludovic al II-lea îi porunceşte magistratului oraşului Braşov la 29 iunie 1521 să pregătească apărarea oraşului împotriva unei invazii turceşti, în sprijinul lui fiind trimis voievodul Transilvaniei (Ioan Zápolya), cu armată şi artilerie (189).

Ca urmare a ştirilor primite, magistratul Braşovului convocă la 12 iulie 1521 adunarea Țării Bârsei, îl informă vicevoievodul Transilvaniei şi luă măsuri de apărare în trecători. Judele primar al Braşovului, Johann Benkner, împreună cu senatorul Johann Beer, s-au deplasat la curtea domnului Neagoe Basarab; se pare că domnul a intervenit pe lângă turci, deoarece aceştia, în incursiunile lor din vara anului 1521, au ocolit Braşovul (112).

La 29 august, cetatea Belgradului căzu în mâna armatei otomane după o apărare eroică, fapt care deschise drumul turcilor spre Ungaria.

La 15 septembrie, domnitorul Neagoe Basarab moare. Pentru ocuparea scaunului Țării Româneşti se luptă Teodosie, fiul „nevârstnic“a lui Basarab, şi un pretendent Dragomir (Vlad) Călugărul. Profitând de noua victorie otomană şi moartea lui Neagoe Basarab, begul sangeacului Nicopol,

Mihaloglu Mehmed, obține din partea sultanului domnia Țării Româneşti şi începe să organizeze țara după modelul turcesc, comentează N. Iorga (58).

1522

Conform unor strategii obişnuite ale Porții Otomane, după o serie de incursiuni, Mehmed beg cere Braşovului în luna ianuarie şi, prin aceasta, voievodului Transilvaniei plata haraciului (*censum et tributum*), somație ce va continua şi în anii următori. Prin acțiunea boierilor români patrioți, în Țara Românească este instalat domn Radu de la Afumați (1522–1529 cu întreruperi) fiul al domnitorului Radu cel Mare. Ioan Zápolya (voievodul Transilvaniei din anul 1510) îl sprijină pe Radu de la Afumați (58) şi, la stăruințele acestuia, pătrunde cu 30.000 de ostaşi pe la Bran şi Rucăr în anul 1522, alungându-i pe turcii lui Mehmed-beg peste Dunăre (52).

Conducerea oraşului dispune de un program serios de consolidare a fortificațiilor de apărare, construind şi întărind bastioane. Între anii 1522–1524, în afara zidurilor cetății Braşovului, în fața porții de pe strada Porții (azi str. Republicii), se construieşte un bastion în formă de semicerc, prevăzut cu guri de tragere (Pechnasen) şi pentru aruncat smoală topită. În interiorul zidurilor se aflau galeriile etajate, destinate apărătorilor. Un pod mobil făcea posibilă trecerea peste şanțul cu apă din afara zidurilor (vezi pag. 61) (133).

Documentele menționează în acest an despre existența unui turn pe locul viitorului bastion al Fierarilor (azi sediul Arhivelor Statului).

Între anii 1521–1522 apar primele ştiri despre lucrări de construcție la bastionul Aurarilor. El va deveni în anul 1646 bastionul Postăvarilor. Bastionul Aurarilor, plasat în colțul sud estic al fortificațiilor medievale ale oraşului, a fost un punct deosebit de bine întărit pentru a face față oricărui atac. Bastionul, existent şi astăzi, renovat, este un bastion circular, cu diametrul de 16 metri şi înălțimea de 20 de metri, având în interior patru niveluri de galerii de lemn, pentru a permite apărătorilor accesul la gurile de tragere (111). De la bastionul Aurarilor spre Tâmpa a fost construit un zid, existent în parte şi astăzi, care împiedeca accesul duşmanilor în spațiul de sub Tâmpa, unde se adăposteau animale pe timpul asediului (111). Linia de fortificații din partea estică era cea mai expusă duşmanului. La începutul acestui secol, liniei estice existente i se adaugă o incintă exterioară, apărată de noi bastioane de forma potcoavei. Astfel, în fața bastionului Aurarilor s-a construit un nou bastion, încredințat spre apărare breslei „tăbăcarilor roşii" (111).

Tot începând cu anul 1522 este atestat şi bastionul Țesătorilor, plasat în colțul sud-vestic al cetății, spre Tâmpa. Dintre bastioane, el este unul din cel mai bine păstrat şi astăzi, desigur după multe renovări, fiind în prezent o secție a Muzeului de istorie a oraşului. Bastionul are formă de hexagon neregulat (latura de 36–40 m) şi o suprafață de 1.600 m.p. Zidurile au o înălțime de 12–17 metri şi o grosime de 4 metri la bază. În interiorul bastionului se află trei niveluri de galerii de lemn pentru accesul apărătorilor. Bastionul a căpătat forma de astăzi după reparațiile din anii 1750–1751 (43).

1523

Braşovul se găseşte în acest an în toiul construcțiilor. Încep pregătiri de construcție pentru refacerea turnului Casei Sfatului; se aduc pentru aceasta 15.000 de cărămizi (112).

Sunt menționate în documente lucrări în acest an la ceasul din turnul Casei Sfatului. Ceasul turnului a fost înzestrat cu o cuvă de cupru pentru anunțarea orelor (112). La ceas a lucrat meşterul Georgius din Sighişoara 43 zile, lucrare ce a costat în total 74 de florini şi 25 aspri. La atelierul lăcătuşului Erasmus Serator din Braşov s-a executat clopotul din aramă. Arama a fost procurată din Sibiu pentru suma de 36 de florini, transportul costând 2 florini şi 25 de aspri. Meşterul Gregorius a pictat suplimentar pe cadranele ceasului steme, lucrare ce a costat 5 florini (51). Consiliul oraşului, mulțumit de lucrarea meşterului, a dăruit acestuia un întreg butoi de vin, care a costat 3 florini (51). Meşterul Georgius a executat şi instalat în acest an şi ceasul din turnul bisericii parohiale săseşti cu ajutorul lăcătuşului Erasmus (118).

Sunt menționate lucrări şi la marea biserică a oraşului (viitoarea Biserica Neagră), conduse de meşterul cioplitor în piatră Udalricus (61).

Este menționat un „pod al minciunilor“ (circa pontem lygen), ce se afla în Piața Sfatului peste pârâul (gârla) ce curgea prin piață, venind din Târgul Cailor (azi str. G. Barițiu) şi se bifurca spre strada Porții (azi str. Republicii) şi spre strada Mănăstirii (azi str. Mureşenilor) (61).

În Țara Românească, după luptele victorioase împotriva turcilor de la Grumazi, Nicopole şi Şiştov, domnitorul Radu de la Afumați este înfrânt în lupta de la Clejani şi este silit să treacă munții la Braşov. În mai 1523, el se află la Braşov pentru a strânge oştile împrăştiate (43) (62).

Turcii instalează în scaunul Țării Româneşti pe Vladislav al III-lea (fiul lui Vladislav al II-lea), în vara anului 1523. Trei scrisori ale domnitorului Vladislav al III-lea către magistratul Braşovului relatează despre închinarea domnitorului față de Ludovic al II-lea, regele Ungariei, şi față de Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei. Scrisorile relatează şi despre înțelegerea încheiată de trimisul oraşu-lui, Petrus Schram, cu domnitorul împotriva turcilor (deşi domnitorul era instalat de otomani). Cu toate aceste înțelegeri, aflăm din scrisori despre o acțiune de jaf şi ucidere a unor boieri munteni de către braşoveni, lângă apa Timişului, pentru care domnul cere despăgubiri (127).

Între domnul Moldovei, Ştefăniță (1517–1527), şi boieri se naşte un conflict. Coaliția boierească, cu sprijinul regelui Poloniei, urmărea înlocuirea domnitorului cu fratele său Petru şi apoi cu un rival, Alexandru. Răsculații sunt înfrânți la 7 septembrie 1523, majoritatea lor plecând în pribegie prin Ungaria şi Polonia (58). Unii dintre boierii pribegi îşi găsesc adăpost la Braşov. Documente braşovene consemnează în lunile septembrie–decembrie 1523, misiunea magistratului Braşovului, încredințată patricienilor înstăriți Ion Kemmel, Martin Druden, George Basy şi Paul Schyrber, care consta în găzduirea acestor boieri, deşi se intuiau resentimentele şi nemulțumirile ce le-ar fi putut trezi în Moldova viitoarele contacte şi vizite. Din ordine superioare, boierii moldoveni primesc o subvenție frumoasă de 400 florini şi sunt găzduiți „cum trebuie“ la Braşov. Pentru a aprecia valoarea subvenției, amintim că tot în acelaşi an magistratul trimisese pe Dimitrie de Rosis, cu tovarăşul său Mihai, drept „iscoditori“ (*exploratores*) în Țara Românească, aceştia primind pentru serviciile prestate o recompensă frumoasă (!) între 1–2 florini.

În afară de aceşti iscoditori, principele trimitea tot felul de curieri, însoțitori, oameni de încredere, conducători sau ghizi ai solilor cu misiuni extraordinare. Aceşti trimişi ai Braşovului sau ai altor foruri ale administrației transilvane, purtau o tablă mică de argint, pe care era săpată pajura principatului, fapt pentru care erau numiți „tabellarius“. Dintre ei, amintim pe curierii din anul 1523 Bartusch, Ianos, Medves, Zold, care însoțesc diferiți boieri din Țara Românească şi primesc o indemnizație fixată după numărul de zile petrecut în misiune (62). În anul 1523 este trimis în misiune senatorul Martin Druden cu 200 de florini la domnitorul moldovean Ştefăniță (Ştefan cel Tânăr) (43). De asemenea, sunt trimişi cu diferite misiuni Peter Schram (ian.), Benedict Czako (febr.), patricianul Ioan Fuchs împreună cu Tyss, a căror misiune (30 apr.) reclamă cheltuieli extraordinare (62).

Iată cum este privită atitudinea saşilor braşoveni față de multitudinea de pretendenți şi domni români sosiți la Braşov de către un iubitor al istoriei Braşovului: „Politica săsească în secolul XVI-lea se poate reprezenta ca un dans pe sârmă, în dreapta cu amenințarea lupului, în stânga cu a ursului. Câte acrobații diplomatice vor fi făcut bieții saşi, prinşi între promisiunile ispititoare ale unui candidat (la domnie) plin de şanse şi amenințările domnului de pe tron, care agita mereu cu invazia turcească şi de câte ori s-au pomenit cu represalii, cu mărfuri oprite pentru un boier trădător“. Şi cu toate acestea, „comerțul între anii 1326 şi 1526 e mereu urcător pentru saşi“, afirmă O. Şuluțiu (175).

La 27 septembrie 1523, regele Ludovic al II-lea al Ungariei acordă breslei butnarilor (producătorilor de butoaie) din Braşov dreptul de a vinde liber produsele lor în toată țara. Din textul hotărârii aflăm că braşovenii nu erau primiți cu produsele lor de către meşteşugari similari, în unele oraşe, întrucât le făceau concurență (4).

1524

Spre nord, în fața zidurilor oraşului, unde astăzi se află parcul Nicolae Titulescu, se afla un mare teren viran cu multe mlaştini şi bălți şi doar câteva drumuri înguste ce duceau la cele două porți ale

oraşului din partea nordică. Locul era numit în documente *extra portam Petri ad anger* (1524). Peste terenul viran, spre nord, începea dealul Sf. Martin, *Mons Sancti, divi Martini* (1523), *Mertesberg* (1524), *Martinsberg*, al cărui nume provenea de la biserica ridicată pe deal, deasupra străzii Lungi. Pe pantele însorite ale dealului (spre Tâmpa), creşteau vii, de aceea la anul 1524 locul se numea *Weingärten, Vineae* (1524), iar terenul viran se numea în anul 1573, *Unter den Weingärten* (60).

În acest an se construieşte pe dealul Martin un bastion (fort de apărare) din lemn, cu patru turnuri. În socotelile oraşului Braşov se prevăd pentru aceasta 650 de florini (120). Înaintea bastionului de lemn exista un turn de veghe, ce a dat numele locului de Straja. Cu această ocazie, s-a săpat şi o fântână de 81 de metri, pentru apă în caz de incendiu. Fortificaţia a fost realizată sub conducerea meşterului zidar Johannes, pentru care au fost necesare 527 de căruţe cu piatră, 50.000 de cărămizi şi 1.000 de ţigle (128).

În urma unei acţiuni a boierilor munteni, Vladislav al III-lea fusese silit să fugă în toamna anului 1523, iar în locul său a fost ridicat la tron Bădica, un alt fiu nelegitim al lui Radu cel Mare. Acesta s-a adresat magistratului braşovean şi comunităţii centumvirale (sutaşii — cei o sută de consilieri), declarându-se supus regelui Ungariei şi voievodului Transilvaniei, cerându-le să nu îl mai sprijine pe Radu de la Afumaţi (127). În ianuarie 1524, Bădica este ucis de turci.

Radu de la Afumaţi poartă lupte cu rivalul Vladislav, pentru ocuparea tronului. Radu se adresează braşovenilor în ianuarie şi februarie 1524, cerându-le bani pentru plata trupelor de secui dorobanţi, angajaţi pentru apărare împotriva turcilor (127). Regele Ludovic al II-lea va obliga scaunele săseşti, la 1 mai 1524, să contribuie la ajutorul financiar acordat de braşoveni (324 florini) lui Radu de la Afumaţi (189).

Ideile referitoare la Reforma Bisericii Catolice din Europa centrală se fac simţite în Ungaria şi Transilvania. În anul 1524, arhiepiscopul de Strigoniu îi avertizează prin două scrisori pe plebanii din Sibiu şi Braşov să respingă „erezia luterană“, iar regele Ludovic al II-lea al Ungariei porunceşte să fie arse scrierile lui Luther în toată ţara (5).

1525

În acest an, este menţionat prima dată în socotelile oraşului bastionul Curelarilor, apoi în anii următori, când i se fac reparaţii (112). Acest bastion se afla în colţul nord-vestic al cetăţii (în locul lui astăzi este o secţie a bibliotecii judeţene, imobilul fiind construit de Manole Diamandi la sfârşitul secolului al XIX-lea), depăşind cu mult zidul Cetăţii, având posibilitatea să deservească atât porţiunea până la bastionul Graft, apărat de curelari, cât şi porţiunea până la poarta străzii Mănăstirii. Bastionul era conceput în formă de potcoavă (lungimea 30 metri, lăţimea varia între 3,7 şi 10 metri, înălţimea zidurilor 15 metri). Era dotat cu guri de tragere, galerii supraetajate pe trei niveluri. Deşi bastionul apare menţionat în anul 1525, fortificaţiile interioare ale acestui colţ nordic al cetăţii sunt ridicate în secolul al XIV-lea, iar cele exterioare în secolul al XV-lea (100). Bastionul a fost demolat în anul 1887, cu ocazia înlăturării întregului zid din partea nordică.

Bastionul Curelarilor *(fotografie din anul 1886) (azi pe locul său se află Casa Baiulescu, secţie a bibliotecii judeţene); în prim plan, canalul Graft descoperit.*

1526

Oraşele săseşti populate cu meşteşugari sunt surse de câştig pentru vistieria regală. Regele Ludovic al II-lea confirmă monopolul breslelor de fierari din Transilvania privind producerea şi vânzarea produselor de fierărie, interzicând importurile. Actul emis de cancelaria regală argumentează această măsură prin pătrunderea importurilor care i-au sărăcit pe meşteşugari, ce nu-şi mai pot plăti impozitele anuale destinate regalităţii (4). Actul regal, potrivnic regulilor schimbului liber şi al concurenţei aducătoare de progres, va fi confirmat de Universitatea Săsească, la 15 decembrie 1627 şi reconfirmat la 22 august 1698 de notarul Braşovului.

Regele Ludovic al II-lea îi mobilizează pe braşoveni la 27 martie 1526 pentru pregătirea apărării împotriva atacului plănuit de sultanul Soliman al II-lea; le cere braşovenilor să îşi pună trupele sub comanda lui Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei; informează despre pregătirile turcilor: 3 poduri peste Dunăre în Ţara Românească, trimiterea de trupe, vase şi artilerie sub Ibraim Paşa, la Belgrad (189).

La 24 august 1526 se produce o mare inundaţie la Braşov, provocată de o rupere de nori (112). Pârâul ce curge din Şchei, transformat în torent, distruge zidurile de incintă din partea vestică, la zwingerul Croitorilor şi turnul din actualul Bastion al Fierarilor. În urma inundaţiei în Biserica Neagră „se poate prinde peşte (scăpat) din heleşteiele de deasupra oraşului“ relatau cronicile germane (43, 73, 119).

Campania turcească de cucerire a Ungariei înregistrează o nouă victorie zdrobitoare, la Mohács, în data de 29 august 1526. Înfrângerea este determinată în parte de trădarea lui Ioan Zápolya (voievodul Transilvaniei), înţeles cu turcii, care i-ar fi promis coroana Ungariei. În momentul înfrângerii, oastea ardeleană de sub comanda lui Zápolya (cca 10.000 de oameni) în drum spre locul luptei, abia ajunsese la Seghedin, întârziind, după aprecierea istoricilor, în mod voit participarea la luptă (58). Anarhia feudală ce stăpânea regatul Ungariei a înlesnit această înfrângere: o parte a nobilimii a refuzat să participe la luptă. Intrigile, abuzurile, silniciile şi corupţia nobilimii se accentuaseră, astfel încât Transilvania devenise obiect de târguială între atotputernicii zilei, laici şi clerici (128). Habsburgii, cei mai interesaţi în oprirea înaintării turceşti, datorită vecinătăţii teritoriale cu regatul maghiar, n-au intervenit, dorind chiar slăbirea regatului, pentru a-l ocupa mai uşor (38). După o scurtă luptă, majoritatea demnitarilor bisericeşti şi laici, printre care 7 episcopi, împreună cu 15.000 de soldaţi, şi-au găsit moartea la Mohács (68). „Pe câmpul de luptă ... căzu odată cu statul, cel din urmă dintre monarhii Ungariei (Ludovic al II-lea)“, afirma N. Iorga (58).

În acest moment al expansiunii otomane, „ambii domnitori din ţările române (Radu din Muntenia şi Ştefan din Moldova) … ştiură să se sustragă în acelaşi chip: nici unul nu apăru pe câmpul de luptă de la Mohács“ (de partea turcilor n.a.), precizează N. Iorga (58).

La 8 septembrie, armata turcă ocupă Buda. Urmarea dezastrului de la Mohács a fost scindarea Ungariei, agravarea anarhiei feudale şi începerea luptelor dintre facţiunile feudale pentru tronul vacant. O parte a nobilimii maghiare (magnaţii) doreşte să-l ridice pe Ferdinand de Habsburg la rang de rege al Ungariei, în conformitate cu înţelegerile anterioare. Cealaltă parte a nobilimii maghiare (mică şi mijlocie), dorind un conducător de origine maghiară, şi-a ales drept rege pe voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya. Astfel, Ioan Zápolya este încoronat ca rege al Ungariei la Székesfehérvár, la 10 noiembrie, iar Ferdinand de Habsburg este ales rege al Ungariei la Bratislava (Pozsony), la 17 decembrie. În funcţia de voievod al Transilvaniei este numit Petru de Perényi (1526–1529).

1527

Saşii i-au rămas fideli lui Ferdinand, Braşovul fiind primul oraş din toate oraşele săseşti, care în anul 1527 i s-a alăturat (38,181). Cel care i-a convins pe saşii din Braşov si celelalte oraşe să se alăture habsburgilor, trădând pe maghiari, era omul de cultură Georg Reicherstorfer, „un confident al lui Ferdinand, abil şi fără scrupule“, relatează istoricii moderni maghiari (64). „Saşii visau (în mod) vădit să prefacă Ardealul în ţara lor germană, supt Craiul lor de Austria“ comentează N. Iorga (59), dar au fost

nevoiți să recunoască mai târziu că habsburgii n-au cruțat Transilvania (populația) mai mult decât otomanii în războaiele viitoare, devenind nu eliberatori pentru Transilvania, ci noii stăpâni (157).

Regele Zápolya cere la 12 mai 1527 magistratului oraşului Braşov să trimită din partea Universității Săseşti 1.000 de călăreți sub comanda lui Petru de Perény, voievodul Transilvaniei, pentru înăbuşirea răscoalei sârbilor din Ungaria (189).

Prea slab pentru a se impune singur contra puternicului imperiu al Habsburgilor, Zápolya se pune în serviciul otomanilor, cerându-le sprijin armat la sfârşitul anului 1527 (64, 157).

Baia publică *(schiță din sec. al XIX-lea de F. Kimm)*

În acest an, în socotelile oraşului este menționată baia publică şi canalul de aducțiune pentru apa necesară, situate lângă Poarta Ecaterinei. Este vorba de *balnea stuba superior*, întrucât exista în acest secol şi o *balnea stuba inferior* (vezi mai jos). Canalul cu apă, ce alimenta baia, era situat între Curtea Ecaterinei şi Weisenhausgasse (str. Poarta Şchei), venind dinspre Poarta Ecaterinei. Baia era aşezată, după toate probabilitățile, în spatele mănăstirii de călugărițe Sf. Ecaterina, în spatele viitorului gimnaziu, în josul canalului. Canalul care alimenta baia este menționat şi în anul 1547 ca „fluvius aus S. Cathreinen Hof usque ad balnei stuffam". Documentele vremii ne dau câteva detalii despre această baie publică. Conform modelelor din Europa medievală, localul băilor era constituit dintr-o cameră pentru căzi, alta pentru băile de aburi şi o cameră pentru dezbrăcare. Ramele ferestrelor localului erau acoperite cu piei subțiri, care trebuiau înlocuite în fiecare an. În anul 1549, pieile de la ferestre au fost înlocuite cu plăci de sticlă bombate. Căzile de baie erau făcute din lemn; în camera căzilor se mai aflau o sobă mare, un cazan mare din aramă pentru încălzit apa, sobe de teracotă, bănci de lemn, o masă şi scaune. În camera pentru aburi existau „cazanul pentru transpirație" (*fornax sudoris*), un cazan mare de cupru, bănci de lemn şi de piatră. Socotelile oraşului menționează că în anul 1548 s-au cumpărat 193 de căni pentru turnat apa şi leşia de spălat, 200 în anul 1549 şi 200 în anul 1575, ceea ce ne dă o imagine a numărului de vizitatori ai băilor. De altfel, în Europa evului mediu baia regulată era o obişnuință a celor săraci, ca şi a celor bogați şi orice oraş avea cel puțin o baie publică. Baia era deservită de către un băieş (bader în limba germană), ce dispunea de locuință proprie şi câteva ajutoare, toți lucrând pe cheltuiala oraşului. Băieşii asigurau serviciul îmbăiatului, dar şi bărbieritul, tunsul, venesecția (luatul sângelui), punerea de ventuze. De multe ori, băieşilor li se încredințau spre tratament şi bolnavii de lepră. În anul 1783, această baie publică măsura 11,5 stânjeni lungime, 7,5 stânjeni lățime şi dispunea de un beci boltit (61).

O baie similară se găsea şi în josul cetății (balnea stuba inferior), situată în spatele zidului oraşului, în curtea spitalului Sf. Anton, aproximativ pe locul aripii de pe strada Politehnicii a hotelului Coroana (de astăzi). În anul 1522 se menționează construirea în acest local a unei odăi separate pentru femei. Baia era alimentată de o conductă cu apă, iar reziduurile se vărsau în canalele oraşului. Lângă ambele băi s-au construit câte o fântână şi o cisternă din piatră pentru apă. Marele incendiu din anul 1689 distruge băile vechi, iar altele noi nu au mai fost construite până în secolul al XIX-lea (61).

1528

Înfrângerea nimicitoare a oştirii maghiare la Mohács de către otomani din anul 1526 va afecta grav statul maghiar, ducând la prăbuşirea regatului medieval al Ungariei. După retragerea temporară

a otomanilor, începe o luptă sângeroasă pentru tron între doi candidaţi, ambii aleşi şi încoronaţi legitimi ca regi ai Ungariei, Ferdinand de Habsburg şi Ioan Zápolya, luptă care avea să ducă la izbucnirea unui război civil. Ferdinand, reprezentantul puternicei Case de Habsburg, era sprijinit de magnaţi, iar Zápolya, reprezentantul maghiarimii, se sprijinea pe nobilimea mică şi mijlocie. Ostilităţile se deplasează în Transilvania, care devine teatru de război, suferind timp de un deceniu jafuri şi pustiiri. Cronicarul braşovean Hieronymus Ostermayer relata dezamăgit în anul 1527: „în această vreme a început a se ruina Ţara Ungurilor şi Transilvania“ (157).

După scindarea Ungariei între cei doi rivali, domnitorii români luară poziţii diferite. Radu de la Afumaţi, domnitorul Ţării Româneşti, se exprimă în documente „că nu poate ajuta pe Ferdinand, fiind aliat cu regele încoronat, Ioan Zápolya, şi vasal al turcilor, numai ca reprezentant al crucii, contra turcilor ar primi pe austriac“. Noul domnitor al Moldovei, Petru Rareş (1527–1546) era informat de trimişii din tabăra austriacă că „dacă el va sprijini pe Ferdinand, regele-i va da Bistriţa cu ţinutul ei“ în afară de posesiunile moştenite în Ardeal, Ciceul şi Cetatea de Baltă (59).

În anul 1528, relaţiile domnitorului moldovean cu braşovenii sunt cordiale. Senatorul Martin Draud pleacă în ianuarie la curtea domnului Moldovei cu daruri diverse (mirodenii şi stofe fine); în luna martie magistratul din Braşov îl trimite pe solul său Stoica, iar Petru Rareş trimite în iulie un sol la Braşov, anunţând „că turcii vor să vină asupra voastră“; în luna septembrie domnitorul îl trimite pe cămăraşul său la Braşov, spre a-i preveni pe braşoveni împotriva unui atac al turcilor proiectat asupra Braşovului şi Sibiului (112).

Saşii din principalele oraşe ale Transilvaniei, sprijinind partida lui Ferdinand, reuşesc să mobilizeze 2.000 de puşcaşi (archebuzieri) cu bombarde livrate de braşoveni şi cuceresc în iulie 1528 cetatea Făgăraşului, apărată de un căpitan al lui Zápolya (180). Astfel, la 2 iulie, Ştefan Mailat (Majláth), nobil român, boier de Comăna, îi anunţa pe braşoveni „că a luat în stăpânire cetatea Făgăraşului, de la neamul Thomory şi că are bani să o ţie“ (59).

Prin aproape toate străzile şi uliţele Braşovului treceau fire de apă sau canale artificiale executate în mod special pentru curăţarea străzilor, dar mai ales pentru a aduce apa necesară activităţilor meşteşugarilor. Canalele erau deschise, numai în anumite locuri erau acoperite cu podeţe din lemn, astfel că în listele de impozit apar menţiuni cum ar fi: *alia Linia supra ripam, supra flumen, dy ander czeyl off der bach (şirul de deasupra pârâului)*. Curăţarea de către oraş a străzilor se reducea, între anii 1528–1548, numai la curăţarea de 2–3 ori pe an a Pieţei Sfatului şi eventual a Pieţei de Peşte (Fischmarkt), azi str. A. Hirscher. În zilele de curăţenie lucrau un număr mare de zilieri pentru îndepărtarea murdăriei adunate. Foarte rar se aminteşte de curăţarea străzilor Mănăstirii (azi str. Mureşenilor) sau Porţii (azi str. Republicii). Străzile cu trafic mare de cai şi căruţe, precum şi pieţele, erau în sarcina oraşului, restul străzilor mai mici şi lipsite de trafic erau curăţate de proprietari sau erau lăsate în grija vecinătăţilor (Nachbarschaften). Vecinătăţile îşi întocmiseră regulamente privind atribuţiile lor, printre care multe articole se refereau la curăţenia străzilor sau a porţiunilor de străzi unde activau. Astfel, paragraful 9 al statutului vecinătăţii din strada Sf. Ioan, din anul 1579, prevedea interzicerea aruncării în stradă sau canal a oricărei murdării sau gunoi, indiferent că este din grădină sau curte, sub pedeapsa instituită de înţeleptul sfat, care se ridica la 8 pfeningi (61).

În anul 1528 este menţionat şi lacul Galch sau Galchweiher, un mare iaz cu peşte aflat între Dealul Cetăţii (Schlossberg), Dealul Morii (Mühlenberg) şi Spitalul de leproşi (în spatele bisericii evanghelice, de pe strada dr. I. Cantacuzino de astăzi). Lacul era alimentat cu apă de canalul Timiş, ce trecea prin apropiere. Pe locul lacului se va afla mai târziu o pajişte, numită la începutul secolului al XIX-lea Pajiştea lui Trausch (*Trauschische Wiese*) (60) (situată aproximativ pe locul de astăzi al spitalului oftalmologic, fost spital Mârzescu, de pe strada Al. I. Cuza şi al Staţiei de salvare). Canalul Timiş era acoperit în josul străzii Leproşilor (*Seuchgasse*, azi strada I. Maniu), de un pod de piatră, unde cerşeau leproşii spitalului (61).

În acest an se sfârşesc lucrările de construire a turnului Casei Sfatului, care au început în anul 1525. Încă din anii trecuți s-au adus cărămizi, 15.000 în 1523 şi 60.000 în 1524, prin donația în bani a mai multor senatori. La noul acoperiş a lucrat dulgherul Antony, adus din Sibiu, care a primit pentru lucrare suma de 52 de florini. Pentru realizarea scării şi învelirea acoperişului a lucrat dulgherul Gregorius, care a primit suma de 48 de florini. Acoperişul a fost realizat aidoma turnului Porții Ecaterina şi prevăzut cu 4 turnulețe aurite[2]. Socotelile oraşului, unde se înregistrau toate cheltuielile şi lucrările efectuate, menționează că dulgherii şi aurarii, care au realizat această operație, au primit din partea consiliului o masă constând din pâine, peşte, raci şi vin în valoare de 1 gulden (61). În acest an, meşterul Gregorius lucrează timp de 8 săptămâni şi 4 zile la ceasul din turn, care se pare că a fost mutat de la locul său. La terminarea lucrărilor de la ceas, consiliul a dat o masă în onoarea meşterului străin, care a costat 2 florini. Cadranele ceasului au fost pictate; deasupra ceasului se afla figurina unui bărbat sculptată în lemn, care bătea orele cu un ciocan pe clopotul de aramă. Cu acest prilej s-au efectuat şi alte amenajări în Casa Sfatului (executarea unei uşi duble sculptate, costând 2 florini, s-au reparat geamurile, s-a montat o sobă, bănci de lemn şi mese, s-a amenajat o instalație sanitară cu hazna). La parterul turnului se afla închisoarea, care avea acces numai de la etaj, din camera trabanților (61). În vârful turnului a fost pus un memoriu, de către notarul de atunci al oraşului, Lucas Grüngrass. În memoriu erau relatate cele mai importante evenimente politice, începând cu bătălia de la Mohács (1526), până în anul 1528. Erau cuprinse date despre marea inundație de la Braşov din 24 august 1526 şi memoriul se încheia cu o consemnare a celor 18 membri ai magistratului oraşului Braşov, în fruntea căruia se aflau atunci Lukas Hirscher, jude primar şi Georg Blesch, villic (112).

În anul 1528, breasla blănarilor din Braşov îşi înnoieşte statutele cuprinzând 27 de articole. Prima condiție de primire în breaslă este ca membrul „să fie născut legitim şi să fie de neam german“. Sunt precizate explicit condiții de calitate a produselor, durata de ucenicie, disciplina lucrului, măsuri care împiedecau înstrăinarea calfelor, obligativitatea controlului produselor. Pentru nerespectarea prevederilor sunt prevăzute amenzi, în unități de greutate de ceară (funți sau octavală) sau florini ungureşti (4).

1529

Statura energică a domnitorului moldovean Petru Rareş se impune în rivalitatea dintre cei doi candidați la tronul Ungariei. Nemulțumit de rezervele lui Ferdinand cu privire la posesiile moldovene în Transilvania, Petru Rareş se orientează spre Zápolya, care-i satisface dorințele, fără însă să rupă cu totul legăturile cu Ferdinand (128). În lunile ianuarie şi februarie 1529, Petru Rareş întreprinde o campanie fulger în scaunele secuieşti din Transilvania. „În toate cele cinci scaune secuieşti nu rămase nimic decât fum şi flăcări“, relatează N. Iorga (58). Petru Rareş le explică braşovenilor prin soli că a procedat astfel pentru o „temeinică stârpire“ şi anume pentru a pedepsi pe aceia care „călcaseră, cu prădăciuni şi omoruri, pacea la hotare“, vroind de fapt să-şi sporească influența în Transilvania. Petru Rareş s-a apropiat cu armata de Braşov, dar a fost întâmpinat cu daruri de solii oraşului, care l-au rugat să cruțe localitatea. Domnitorul promite supunere față de Zápolya şi părăseşte Țara Bârsei la 8 februarie, întorcându-se în Moldova (147). Prin această campanie, Petru Rareş urmărea „să-şi deschidă o poartă în Ardeal şi o legătură trainică de vasalitate militară a secuilor față de dânsul“, explică N. Iorga, după evenimentele ulterioare (59).

În Țara Românească domnitorul Radu de la Afumați a fost asasinat în ianuarie 1529, în urma unei revolte a boierilor (58). Turcii l-au instalat domn pe Moise Vodă (1529–1530). Acesta se adresează magistratului Braşovului la 30 martie, anunțând că a fost numit domn şi investit cu steagul domniei (de către sultanul Suleiman I) (127).

Petru Rareş îşi schimbă poziția față de Ardeal; constatând că Ferdinand de Habsburg îi trimite doar mesaje politicoase, fără nici un ajutor, iar sultanul şi polonezii îl sprijineau pe Zápolya, el

2 Simbol ce reprezenta dreptul magistratului oraşului de a acorda pedeapsa cu moartea în evul mediu — ius gladii.

încheie în iunie un tratat de alianţă cu Ioan Zápolya. Scopul declarat al tratatului era acela „de a-i supune lui Zápolya pe saşii din Transilvania“. Ioan Zápolya îi acordă în schimb districtul Bistriţa şi valea Rodnei, confirmând stăpânirea asupra cetăţilor Ciceu şi Cetatea de Baltă (112). În iunie 1529, după încheierea tratatului de alianţă, întrucât braşovenii nu au respectat promisiunea făcută, rămânând credincioşi lui Ferdinand, Petru Rareş trimite în Ţara Bârsei o armată moldovenească, sub conducerea vornicului Grozav (o altă oaste moldovenească a fost trimisă de Petru, împotriva lui Ferdinand, în nordul Transilvaniei, sub conducerea portarului de Suceava, Barbovski).

Conducătorii partidei lui Ferdinand din Transilvania — episcopul Nicolae Gerendi, Valentin Török, comitele Timişoarei şi căpitanul suprem al Transilvaniei, precum şi Ştefan Mailat, comandantul din Făgăraş, deplasează oşti în Ţara Bârsei pentru confruntarea cu armata moldoveană. Trupele braşovene erau conduse de Sigismund Gemmarius, căpitanul trupelor orăşeneşti şi căpitanul Sigismund Perlhefter. Alături de braşoveni participa o oaste din Sibiu, condusă de judele regal Marcus Pemflinger. La 22 iunie 1529 a avut loc bătălia de la Feldioara, la 30 de kilometri de Braşov. Susţinătorii lui Ferdinand au fost înfrânţi „până la ultimul“, deoarece secuii au fost de partea moldovenilor, trădându-i pe saşi, relatează cronicile germane (112, 181).

„În acea luptă nenorocită, ca să nu zicem ruşinoasă (scria notarul braşovean), am pierdut toţi soldaţii şi toate tunurile au fost duse de moldoveni. Niciodată Ţara Bârsei nu a suferit un dezastru aşa de mare“. Ştefan Mailat, urmărit de moldoveni şi secui, s-a ascuns sub un pod al Oltului, scăpând cu viaţă (147).

Ştefan Báthory (II), locţiitorul lui Ioan Zápolya, cere la 18 iulie magistratului oraşului Braşov să-i urmărească pe partizanii lui Ferdinand I, care au luptat împotriva lui Petru Rareş (189).

La 29 iulie, Petru Rareş le cere braşovenilor să renunţe la „rebeliunea“ lor împotriva lui Zápolya, ameninţându-i că va veni cu oaste puternică în caz contrar. Braşovenii au pregătit oraşul pentru apărare: au dărâmat mănăstirea franciscană, ridicând un zid pe lângă sediul mănăstirii, au pregătit bastionul de pe dealul Sf. Martin, au înălţat zidul oraşului dinspre Şchei, iar acoperişul turnului bisericii mari (azi Biserica Neagră) a fost dat jos, spre a nu constitui o ţintă pentru tunuri, au ridicat în trei săptămâni un turn de apărare din lemn, de formă hexagonală, plasat probabil în cetatea veche de pe dealul Şprenghi (43, 112).

Moise Vodă, domnitorul Ţării Româneşti, în urma poruncii sultanului, trimise oşti împotriva Braşovului, dar acestea nu au dus lupte cu susţinătorii lui Ferdinand, ci au pustiit în luna august 1529 numeroase localităţi, menţionează N. Iorga (58). Astfel, cetatea Bran este asaltată de o oaste munteană condusă de boierul Laudat, dar este apărată vitejeşte de consilierul braşovean Johann Hoch (52).

La 8 septembrie, turcii ocupă Buda şi-l reinstalează pe Ioan Zápolya rege al Ungariei (181).

La 9 septembrie, Ştefan Báthory (II), locţiitorul lui Ioan Zápolya, ameninţă cu armată Universitatea Săsească dacă unelteşte împotriva lui Petru Rareş şi dacă nu trimite la el delegaţi pentru tratative de pace (189).

La 10 septembrie, domnul Ţării Româneşti, Moise Vodă, se adresează printr-o scrisoare magistratului Braşovului şi cere oraşului să se supună lui Ioan Zápolya, regele Ungariei, pentru care, potrivit poruncii sultanului turc, a trimis în Transilvania armata sa. Domnul precizează că va acorda libertatea comerţului în Ţara Românească şi Ţara Bârsei când cererea îi va fi satisfăcută (127).

Braşovenii rămân mai departe credincioşi lui Ferdinand, fapt ce a determinat a treia campanie a lui Petru Rareş împotriva lor. Aflat în fruntea oştirii moldovene, Petru Rareş îşi aşează în octombrie tabăra lângă Prejmer. Satul-cetate Prejmer este cucerit şi ars de oastea moldoveană, la fel ca şi satele săcelene (59). Petru Rareş transmite magistratului Braşovului că a venit să cucerească oraşul pentru Zápolya, cerând 6 reprezentanţi ai oraşului pentru a negocia cu ei. Întrucât braşovenii nu ţin cont de mesajul domnului moldovean, acesta, la 29 octombrie atacă fortificaţia de lemn de pe dealul Şprenghi, incendiind turnul de lemn, luându-i prizonieri pe cei 20 de oameni ai garnizoanei şi 2 tunuri drept captură. Petru Rareş declanşează asediul cetăţii Braşovului, care durează din 29

octombrie până la 3 noiembrie. Petru distruge puternic zidurile cetății cu tunurile, amenințând cu pârjol cetatea. Braşovenii cedează şi se supun lui Petru Rareş.

***Lucas Hirscher**, jude al Braşovului (copie după pictură din anul 1535—Gregorius von Bracov, alias Gregorius Moler, denumit în documentele latine drept Gregorius Pictor). Pictura a fost comandată de judele Lucas Hirscher III şi reprezintă un strămoş imaginar din sec. XIII al familiei Hirscher.*

La tratativele ce au urmat, delegația braşoveană a cerut clemență, uzând de bunele relații tradiționale pe care braşovenii le-au avut cu Moldova şi domnii Moldovei şi pe care vor să le întrețină şi în viitor. La 3 noiembrie 1529 s-a ajuns la o înțelegere; Braşovul a declarat că-l va recunoaşte ca rege pe acela care guvernează la Buda şi care deține „coroana Sfântului Ştefan“, obligându-se la plata a 4.000 de florini. În schimb, Petru Rareş promite solemn că-i va apăra pe locuitorii Țării Bârsei împotriva tuturor relelor şi le îngăduie comerțul liber în Moldova şi în toată Transilvania (112).

Saşii au recunoscut cu durere, prin clarvăzătorul lor jude, Lukas Hirscher (jude între anii 1528–1541), că afilierea lor sentimentală la partida habsburgică a fost o proastă alegere (112). Notarul oraşului, Lucas Grüngrass, consemna cu amărăciune că „toate acestea a trebuit să le îndurăm din cauza sfatului nesăbuit al bătrânilor înverşunați“ (43). Ei au subestimat puterea otomană, ce împingea principatele române în ofensiva spre vest, în timp ce habsburgii erau prea departe şi slabi în acele timpuri pentru a se apăra de turci. După dispute interne grele, şi celelalte oraşe transilvănene au urmat exemplul Braşovului. Numai Sibiul a rămas de partea lui Ferdinand, însă, după mari jertfe, în anul 1536 a trebuit să se predea. În acele timpuri, Braşovul preluase de la Sibiu supremația luării deciziilor privind națiunea săsească, apreciau cronicarii vremii (157).

În noiembrie 1529, Petru Rareş asediază cetatea Bistriței, puternic apărată, care rezistă. Petru obține 10.000 de florini de la bistrițeni drept „răscumpărare“ pentru ocrotirea şi apărarea oraşului. Cu aceeaşi sumă s-au „răscumpărat“ şi sighişorenii (58).

În acest an este atestat documentar Bastionul Fierarilor din Braşov (130). El se află în colțul nord-vestic al cetății medievale a Braşovului (astăzi adăposteşte Arhivele Statului din Braşov). Bastionul a fost conceput în formă de U, dispunând de o poartă, trei galerii interioare etajate, mijloace de luptă. Înainte, pe locul acestui bastion se afla un turn, menționat documentar în anul 1521 şi distrus de inundația din anul 1526 şi apoi refăcut (111). Bastionul ieşea din linia zidurilor oraşului, spre Şcheii Braşovului şi asigura apărarea porțiunii de zid până la Poarta Ecaterinei (112).

Bastionul Fierarilor

1530

Petru Rareş devine arbitrul situației din Transilvania (38). După înfrângerea de la Feldioara a armatelor lui Ferdinand, Petru Rareş îşi realizează planurile: obține Cetatea de Baltă cu domeniul său, Ciceul cu 60 de sate româneşti, Unguraşul (Bálványos) cu peste 30 de sate, Bistrița şi Valea Rodnei cu 23 de sate împreună cu minele de aur şi argint (38).

Într-o scrisoare adresată braşovenilor la începutul anului 1530, Petru Rareş îi priveşte „drept aliați, având cu ei jurământ“, iar despre Ardeal consideră că „l-a cucerit cu sabia şi nu-l va da nimănui … nici

lui Ferdinantoş, nici cuiva altuia. … lui Ianăş (Zápolya) i-ar da ţara, dar numai pentru că-i e bun frate şi prieten“. N. Iorga apreciază că acest an este anul de glorie al domnitorului. Rareş „pretutindeni vorbeşte în nume propriu. Ce cucereşte e pentru sine şi în toate regiunile cedate cu diplomă el e stăpân de fapt, nu numai administrator“(59).

Relaţiile domnitorului Petru Rareş cu oraşul sunt intense. In luna ianuarie, solul braşovean Stoica s-a deplasat de două ori la curtea domnească a Moldovei, iar arhivele păstrează din aceeaşi perioadă două scrisori ale domnitorului către magistratul oraşului (112).

Voievod al Transilvaniei este Ştefan (István) Báthory (II) de Şimleu (Somlyó) (1529–1530).

La 5 martie, o delegaţie braşoveană formată din trei senatori, Johann Fucs, Martin Draud (care mai târziu au devenit juzi primari ai oraşului) şi Jacobus Hirscher, se deplasează în Moldova pentru a-i preda lui Rareş o parte din banii promişi şi daruri: vin, pălării, mănuşi, cuţite etc. (112).

În socotelile vamale (vigesimale) ale oraşului Braşov, din anul 1530, sunt notate cantităţi mari de mărfuri vămuite, dovedind strânsele legături comerciale ale Braşovului cu Moldova. Mărfurile destinate domnului Moldovei erau scutite de vamă, până la suma de 300 de florini pe an (112).

La 19 iunie 1530, Ştefan Báthory, voievodul Transilvaniei, cere Universităţii Săseşti şi magistratelor oraşelor Sibiu, Sighişoara, Braşov şi Ţara Bârsei să îl părăsească pe Ferdinand şi să treacă de partea lui Ioan Zápolya, care le va confirma libertăţile şi privilegiile (189).

În Ţara Românească se iscă un conflict între domnitorul Moise şi boieri, din cauza apropierii domnitorului de partida imperială (Ferdinand de Habsburg). Boierii potrivnici aduc cu sprijin turcesc un nou domnitor, pe Vlad (numit în istoriografie Înecatul) în luna mai. În iunie, Moise Vodă se refugiază la Braşov, dar revine în Ţara Românească cu sprijin armat, la care i se alătură şi Ştefan Mailat „liber baron al Ţării Făgăraşului“. Are loc lupta de la Viişoara (28–29 august 1530) între Vlad Înecatul şi Moise Vodă, încheiată cu înfrângerea oastei lui Moise, care îşi pierde viaţa (58).

Drept pedeapsă pentru ajutorul acordat lui Moise Vodă, Vlad Înecatul, ajutat de un corp de oaste condus de Mehmed beg, pătrunde prin pădurea de la Codlea în Ţara Bârsei şi o pradă, în septembrie 1530, silind Braşovul, Sighişoara şi alte scaune săseşti să i se închine lui Zápolya. Vlad şi oastea turcească îşi fac tabără în zona comunei Vulcan, de lângă Braşov, şi apoi pe dealul Şprenghi, în cartierul Bartolomeu din Braşov. În Ţara Bârsei bântuia ciuma. Oraşul Braşov s-a simţit prea slăbit pentru a se opune şi se supune lui Zápolya. Acesta hotărăşte un impozit de 12.000 de guldeni pentru Ţara Bârsei şi Braşov, valoare mare în comparaţie cu impozitul total impus de el întregii naţiuni săseşti, în valoare de 20.000 de guldeni (181).

La 16 septembrie, printr-o scrisoare adresată magistratului Braşovului, Vlad Înecatul acordă amnistie şi pace Braşovului, menţionând că oraşul i s-a supus atât lui, cât şi lui Ioan Zápolya, regelui Ungariei, precum şi lui Soliman, sultanul Turciei (58, 127).

Domnul Moldovei, Petru Rareş, scrie magistratului Braşovului la 30 octombrie, cerându-i să respecte dania satelor Măeruş, Apaţa, Rotbav, din Ţara Bârsei, atribuită de Ioan Zápolya lui Birtalan (Bartholomeus Hungarus) şi lui Ionăş (Johannes Fosokas de Bellyen), dieci şi secretari ai lui (127).

În decembrie, braşovenii trimit din nou o delegaţie cu multe daruri în Moldova, de data aceasta sub conducerea senatorului Matheus Greff (112).

Relaţiile politice intense ale Braşovului cu ţările române fac ca autorităţile săseşti ale oraşului să apeleze des la serviciul unor translatori buni, cunoscători ai celor două limbi. Astfel, în documentele vremii sunt menţionate serviciile dascălului Stoica Dobromir din Şcheii Braşovului, ca şi a altor grămătici şi dascăli, folosiţi în relaţiile cu ţările române: 7 călătorii în anul 1530, 8 în 1532, 8 în 1533, 8 în1534, 10 în 1535, 9 în 1536, 8 în 1537, 5 în 1538 etc. La fel şi dascălul Stoian este întrebuinţat în misiuni diplomatice de autorităţile braşovene (o misiune la curtea lui Vlad Înecatul este consemnată în 4 august 1530) şi apreciat elogios pentru serviciile aduse Cetăţii, ca translator şi corespondent pentru limba slavă şi română (123, 124).

Comerțul Braşovului cu țările române era în descreştere în această perioadă. O primă cauză era războiul intern; o a doua cauză era interdicția Porții Otomane, impusă țărilor române, de a exporta, obligându-le să alimenteze cu produse alimentare marele oraş Istambul. Dacă în 1503 schimbul de mărfuri prin vama de la Braşov se ridica la 167.000 de florini, în anul 1530 nu depăşea 33.000 de florini, iar la mijlocul secolului va ajunge la 80.000 de florini. Pentru Sibiu, valorile schimburilor de mărfuri erau aproximativ jumătate față de cele din Braşov (64).

O statistică a negustorilor braşoveni, care făceau comerț cu țările române, ne arată că în anul 1530 saşii reprezentau 13,9% din numărul total, ungurii 8,7%, românii 46,12%, grecii 5,5%, restul, alte naționalități (63).

Cărturarul sas Johannes Honterus, originar din Braşov, se află la Basel (Elveția), unde editează pentru prima dată cea mai importantă lucrare a sa, Cosmografia (Descrierea lumii). Între anii 1530 şi 1603, cartea a fost tipărită de 16 ori la Zürich, de 7 ori la Basel, de 5 ori la Anvers (Belgia), de 3 ori la Braşov, de 2 ori la Cracovia (Polonia) şi câte o dată la Veneția (Italia), Wroclaw (Polonia), Praga (Cehia), Rostock şi Köln (Germania). În această lucrare, Honterus a dedicat tărâmurilor sale natale o atenție deosebită; el a întocmit o hartă cuprinzând în bună parte teritoriul României de azi, cercetările mai noi subliniind „viziunea dacică“ a lui Honterus. În această ediție a Cosmografiei, Honterus enumeră ca succesoare ale Daciei antice provinciile „Moldavia“, „Ceculia“ (Secuimea), „Transylvania“ şi „Valachia“. El identifică însă în mod eronat oraşul său natal Braşovul — „Corona“, cu vechea capitală dacică „Zarmizegetusa“(112).

O statistică arată că între anii 1377 şi 1530, universitatea din Viena a fost frecventată de peste 1.000 de tineri ardeleni, dintre care 174 din Braşov, 173 din Sibiu, 62 din Cluj, 57 din Sighişoara etc. Desigur, cei mai mulți tineri, care studiau la universitatea din Viena erau saşi, dar existau şi studenți unguri, secui şi români. Universitatea vieneză a fost slujită şi onorată de profesori şi consilieri transilvăneni în număr de peste 70, din care 32 din Braşov, 13 din Sibiu, 5 din Timişoara, 3 din Cluj etc. (128). Locul fruntaş al Braşovului printre oraşele transilvănene este explicabil, întrucât Braşovul era cel mai populat oraş al Transilvaniei şi cel mai activ oraş negustoresc, dar relevă totodată amploarea şi calitatea învățământului de la Braşov. După bătălia de la Mohács (1526), studenții unguri şi saşi aduc ideile Reformei religioase din centrul Europei în Ungaria şi Transilvania. Însă, încă din 1525, Parlamentul maghiar ceruse arderea pe rug, ca pedeapsă capitală pentru adepții confesiunii protestante luterane, răspândită în Ungaria doar printre germani (68).

În acest an se instalează la Braşov un nou organist, Hieronymus Ostermayer din Scheern (Bavaria), care va activa aici până în anul 1561. El îl înlocuia pe vechiul organist Wolfgangus (1509–1530). În anul 1539 a fost trimis pentru 17 zile să cânte la curtea lui Radu Paisie, domnul Țării Româneşti (118).

Oraşul se resimte după epidemiile de ciumă din anii 1480, 1495, 1510–1511, iar populația este îngrozită de revenirea flagelului în acest an. Consiliul oraşului îi comandă în anul 1530 o carte despre măsuri împotriva ciumei medicului Sebastian Pauschner. Cartea apare la Sibiu în acelaşi an, cu titlul *Tratatul împotriva ciumei*, în care autorul recomanda în fața epidemiei … doar fuga !!! (43) (119). Lucrarea se păstrează astăzi numai sub forma unei copii ulterioare.

1531

Regele Zápolya le oferă braşovenilor, la cererea magistratului lor, un alt privilegiu la 29 ianuarie 1531, obligând cele 3 scaune secuieşti, Sepsi, Kizdi şi Orbai, să circule pentru comerț pe drumurile publice Prahova (Paraho) şi Teleajen (Thelesen), plătind vigesima obişnuită la Bran (Terch) şi să renunțe la drumurile clandestine Buzău (Boza) şi Oituz (Wthas) (190).

Exercitându-şi rolul de protector al Braşovului, Petru Rareş intervine în favoarea oraşului prin scrisoarea sa din 2 aprilie 1531, adresată lui Ioan Zápolya. Rareş se laudă că de doi ani Țara Bârsei ascultă de dânsul (59) şi cere să se acorde îngăduință pentru braşoveni, care cu doi ani în urmă îl

părăsiseră pe Ferdinand în favoarea lui şi să le ierte greşelile. La 4 aprilie, Ioan Zápolya confirmă la Mediaş privilegiile braşovenilor (112). La 13 noiembrie 1531, Zápolya oferă Braşovului, la cererea judelui Lukas Parvus (Hirscher), drept răsplată pentru că oraşul trecuse de partea sa, noi posesiuni precum satul Grid din Ţara Făgăraşului şi satul Ţânţari (Szunyok-Szék, azi Dumbrăviţa), care aparţinuse nobilului Ştefan Mailat (190).

Ca voievod al Transilvaniei este numit aventurierul polonez Ieronim Laski (1531–1534).

Şi domnul Ţării Româneşti intervine în favoarea braşovenilor la autoritatea regală. La 25 iunie, Vlad (Înecatul) îl vesteşte printr-o scrisoare pe Ioan Zápolya că el a determinat oraşul Braşov la supunere faţă de rege şi intervine pentru confirmarea vechilor libertăţi ale oraşului, ca şi pentru menţinerea stăpânirii oraşului asupra cetăţii Bran (127).

Din ţările române nu numai domnitorii se adresează magistratului Braşovului; în arhivele oraşului sunt păstrate din această perioadă şi scrisori ale boierilor cu funcţii politice (mare vornic, logofăt, cămăraş) care intervin adesea pe lângă magistrat, pentru scutiri de vamă, restituiri de mărfuri, diverse informaţii (Drăghici, Vintilă, vornici din Ţara Românească, cămăraşul moldovean Anton etc.) (127).

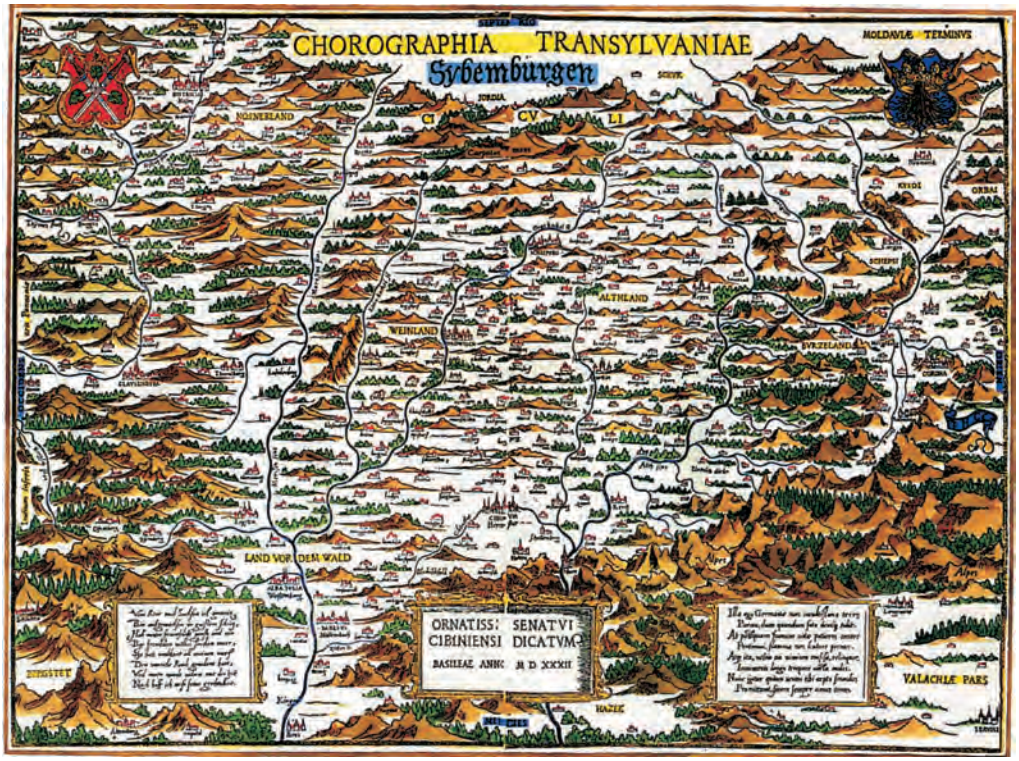
În documente sunt semnalate în acest an două cutremure mari la Braşov (118).

1532

În vara anului 1532, sultanul turc Suleiman continuă ofensiva spre Europa centrală, îndreptându-şi oştirile împotriva Austriei. Ioan Zápolya, regele Ungariei, îl numeşte pe Aloisio (Ludovic) Gritti (guvernator al Ungariei din anul 1530, favorit al sultanului) comandant suprem al armatei ungare şi-i ordonă să participe la campania turcească împotriva Austriei (58). Ofensiva turcă este respinsă însă în localitatea Güns.

La cererea magistratului Braşovului şi a intervenţiei lui Ludovic Gritti, Zápolya scuteşte la 15 iulie 1532 de taxe extraordinare, pe timp de 3 ani, oraşul Braşov şi satele ce-i aparţin, din cauza incendiului provocat de moldoveni (190).

În Ţara Românească, Vlad Vodă se îneacă în septembrie 1532 (de unde şi porecla Înecatul), iar în locul său urcă pe tron Vlad Vintilă (1532–1535), fiul lui Radu cel Mare (58).

*Harta lui Honterus — „**Chorographia Transylvaniae**, Sybenbürgen“ — 1532*

Honterus realizează la Basel (Elveția) „Harta Transilvaniei din 1532“ (*Chorographia Transylvaniae, Sybenbürgen*). Harta a fost executată probabil la comanda magistratului (sfatului orăşenesc) din Sibiu, căruia îi şi este dedicată şi care a furnizat şi documentație pentru elaborarea ei. Se presupune că prin această hartă se urmărea susținerea pretențiilor de sprijin ale magistratului față de Ferdinand de Habsburg. Honterus mai execută în acelaşi an şi hărțile globului pământesc (112). Pe harta lui Honterus, considerată cea dintâi hartă a Transilvaniei, apare prima mențiune cartografică a Braşovului, sub denumirea de Corona. Cu toate inexactitățile ei, harta, remarcabilă la timpul ei, a fost folosită timp de 200 de ani drept model la întocmirea altor hărți ale Transilvaniei. Harta, de fapt o cromolitografie, este astăzi o piesă a Muzeului Național Maghiar (100). Honterus reproduce pe hartă o stemă a Braşovului, reprezentând coroana cu multe rădăcini, care va fi frecvent utilizată în tipăriturile umanistului.

Magistratul din Braşov confirmă, printr-un document din 15 iulie 1532, statutul breslei tâmplarilor, pictorilor, sculptorilor în lemn şi geamgiilor, statut aprobat în adunarea din 13 ianuarie 1523. Interesantă este condiția exprimată fără echivoc „să nu fie primit în viitor la meşteşug vreun ucenic maghiar …, iar pe viitor să nu fie primit nici un meşter maghiar în vreo breaslă a meşteşugului nostru, din cauză că maghiarii şi germanii rareori trăiesc paşnic unii cu alții“!! (4) Cei care obțin de la Sfatul oraşului confirmarea statutelor breslei sunt meşterii Dominicus Maler, Gregorius Maler şi Leonhart Tyschler. Dintre aceştia, în documentele istorice este cunoscut Gregorius Maler, denumit în documentele latine drept Gregorius Pictor. El execută între anii 1520–1553 o serie de lucrări comandate de Sfatul oraşului: pictarea unor steaguri pentru personalitățile regatului, pictarea stemelor în castelul Bran, pictarea ceasurilor solare, ornamentarea cu fresce a porților oraşului, pictarea caleştii regelui Zápolya şi a domnitorului Petru Rareş, pictarea unor scuturi etc. Dintre lucrările lui cunoscute astăzi se remarcă tabloul judelui Lucas Hirscher, operă ce are un nivel artistic mai ridicat, în comparație cu celelalte lucrări oarecum meşteşugăreşti. Tabloul a fost executat la comanda judelui Braşovului Lucas Hirscher III, între anii 1535–1541 şi reprezintă un strămoş imaginar din secolul al XIII-lea al acestei familii. Tabloul se află astăzi în colecția galeriei de artă a Muzeului Brukenthal din Sibiu, estimat ca una din picturile de valoare ale galeriei (105).

Se construieşte în acest an bastionul porții Mănăstirii pentru apărarea suplimentară a acestei porți a cetății Braşovului (la capătul nordic al străzii Mureşenilor de astăzi). Ansamblul era constituit din două porți: una interioară, construită în secolul al XIV-lea, încadrată în zidul interior, prevăzută cu cadran solar, iar cea de a doua exterioară, existând încă din anul 1521. Bastionul se arcuia în formă de potcoavă, în afara zidului exterior, prevăzut cu un şanț peste care se lăsa podul mobil. Bastionul porții Mănăstirii era legat de zidul cetății printr-un pasaj boltit cu un turn apropiat (100).

În acest an, precum şi în anii următori, sunt consemnate multe cheltuieli pentru materiale, lucrări din partea magistratului pentru reparația acoperişului bisericii mari (viitoarea Biserica Neagră) (200 de florini în 1533, 200 + 600 de florini în anul 1534); magistrul Udalricus Lapicida primeşte de mai multe ori sume de bani pentru lucrările de construcție executate (118).

HONTERUS, PROMOTOR AL REFORMEI, REVINE LA BRAŞOV

1533

La castelul Bran este ales în anul 1533 un castelan român — Gheorghe Valahul (Georgius Olach sau Blesch). Este pentru prima şi ultima dată (până la 1848), când un român are un rol în administrația districtului Braşovului şi a cetății Braşovului (137). La 23 septembrie 1533, Ioan Zápolya porunceşte către vigesimatorii din Braşov să nu perceapă vămi abuzive de la negustorii din Moldova şi Țara Românească, în detrimentul oraşului Braşov, şi nici de la negustorii din Transilvania (190).

Dând curs unei chemări a consiliului braşovean, Johannes Honterus se reîntoarce în Braşov în anul 1533. Trebuie subliniat aici rolul personalității judelui prim al Braşovului din această perioadă, Lukas Hirscher, numit şi „Klein-Lux“ sau cum îl descria cronicarul Ostermayer „un om mic în statură, dar mare la minte“ (155). Hirscher, în afară de flerul politic şi însuşirile unui bun conducător al oraşului, dovedeşte propensiune şi pentru cultură. Hirscher insistă, în consiliul braşovean, pentru invitarea lui Honterus la Braşov, intuind viitoarea carieră a acestui învățat şi câştigul pentru Braşov prin prezența umanistului de talie europeană. Honterus aduce cu sine şi o presă tipografică de la Mainz, Germania, cu care va tipări la Braşov 37 de lucrări (prima tipografie apare în Transilvania în anul 1530 la Sibiu, iar în Țara Românească în anul 1508). Timp de 9 ani, Honterus a activat ca învățător la şcoala săsească din Braşov, dar a primit şi alte demnități oferite de oraş. În acelaşi timp, el va face cunoscute învățăturile lui Luther printre compatrioți (181). În această perioadă a locuit într-o casă din Târgul Cailor (actuala stradă George Barițiu, nr. 10) (185).

În urma unor ploi violente, o inundație puternică afectează în acest an oraşul (119).

1534

Sub mantia apărătoare a sultanului turc, Aloisio (Alvise) Gritti, personaj aventuros la curtea regală maghiară, declanşează urzeli şi drame în rândul principilor celor trei țări vecine. Din funcția de guvernator al regatului Ungariei, el îi ațâță pe boierii din Țara Românească împotriva noului domn, în Transilvania se împrăştie zvonul că ar dori să ia tronul Ungariei, iar pentru Moldova se zvoneşte că ar aduce un prieten pretendent la tron, viitorul Ştefan Lăcustă (58).

Gritti intră în acest an din Țara Românească în Transilvania în fruntea unei mici oşti turceşti prin împrejurimile Braşovului, cu intenția de a prelua puterea în Ungaria (54). Nu după mult timp, Gritti dispune asasinarea mişelească a voievodului Transilvaniei, Emeric Czibak (1533–1534), faptă ce produce o revoltă a nobilimii sub conducerea lui Ştefan Mailat (voievod 1534–1540); Mailat asediază Mediaşul unde se refugiase guvernatorul Gritti (58). Petru Rareş trimite un corp de armată (6.000 de oşteni) sub comanda vornicului Huru, care se alătură revoltaților la Mediaş, iar la 28 septembrie 1534 aceştia învinge oastea turcă şi-l execută pe Gritti (112).

În 1534 este consemnată o construcție mobilă din bârne de stejar, care se adaugă porții de pe strada Mănăstirii din Braşov (azi str. Mureşenilor). Strada purta la început numele Mănăstirii (în limba latină, germană şi maghiară) după mănăstirea dominicană întemeiată în secolul al XIV-lea, la capătul său, şi, mai târziu, numele strada Vămii (în limba română), după oficiul vamal (sau Casa Vămii aflată pe latura sudică). Poarta, existentă încă de pe vremea când oraşul era înconjurat numai de şanțuri de apărare, era una din principalele căi de acces în cetate. Poarta era un complex de construcții, lung de aproape de 100 de metri, a

cărui parte exterioară, ieşită în afara liniei zidurilor oraşului, forma un bastion în formă de potcoavă. Peste şanţul cu apă al oraşului trecea un pod mobil spre poarta exterioară, instalată sub un turn, care ieşea din zidul bastionului. În zidul bastionului, lângă turn, se afla o portiţă pentru pietoni. Pe linia zidurilor de incintă ale oraşului se înălţa turnul masiv, prevăzut cu o deschidere pentru acces şi un ceas. Deasupra intrării exista o frescă ce-l reprezenta pe regele Sigismund de Luxemburg, cel care acordase oraşului privilegii importante. Turnul data încă din secolul al XIV-lea. Spre interiorul oraşului se întindea în continu-are un coridor boltit, lung de 30 metri. Pe parcursul de la poarta exterioară până în oraş, drumul putea fi blocat prin mai multe porţi şi gratii, complexul Porţii Vămii devenind inexpugnabil (112). Pentru asigurarea pazei, în evul mediu exista un căpitan de poartă cu opt slujitori înarmaţi. În anul 1536, Gregorius Pictor ornamentează pereţii porţii cu scene din Vechiul Testament (119). Lângă Poarta Vămii se afla arsenalul oraşului, unde se turnau tunuri şi puşti şi se produceau şi reparau alte arme (119).

Poarta şi bastionul străzii Mănăstirii

Relaţiile braşovenilor cu domnul muntean Vlad Vintilă sunt cordiale. În acest an, balneator (băieşul) Nicolaus, din Braşov, este chemat de domnitor în Ţara Românească pentru a lua sânge (venesecţie) şi pentru a pune ventuze, proceduri medicale obişnuite ale timpului (61).

1535

În ianuarie, adunarea generală a nobilimii din Transilvania, întrunită la Târgul Mureş, stabileşte obligaţiile ostăşeşti ale celor trei „naţiuni“: *nobili, saşi şi secui*. Nobilii posedând o sesie[1] erau obligaţi să participe la război cu un cal şi să fie înzestraţi cu coif, platoşă şi scut. Nobilii cu 16 iobagi erau obligaţi să pună la dispoziţie un călăreţ cu scut, lance, sabie. Secuii mai bogaţi erau datori să aibă cal, suliţă, scut, sabie, platoşă, iar cei mai săraci trebuiau să dispună de lance, sabie şi secure. Saşii cu avere de peste 12 florini, trebuiau să aibă puşcă manuală (pixidum manualem) şi sabie, iar cei cu avere sub 12 florini, doar sabie, lance, secure, arc şi săgeţi (128).

În Ţara Românească, boierii, nemulţumiţi de domnitorul Vlad Vintilă, îl ucid (la o vânătoare) în iunie–iulie şi obţin de la sultan un alt domnitor, pe Radu Paisie (1535–1545).

În august, reprezentanţii Braşovului, Georgius Pellio şi Petru Popa, se prezintă la curtea lui Petru Rareş, în Moldova, aducând cu dânşii daruri, printre care şi două potire (112).

În anul 1535 este menţionată pentru prima dată în documente poarta de pe strada Porţii (str. Republicii de azi) spre nord-estul oraşului. Şi această poartă era formată dintr-un complex de construcţii lung de 100 de metri (131). Poarta interioară se afla între clădirile hotelului „Coroana“ şi imobilul cu numărul 53 (de astăzi). La nivelul clădirii regionalei C.F.R. de astăzi se afla poarta din mijloc, deasupra căreia se afla camera de strajă şi camera de arme. Prin poarta de mijloc se ajungea în curtea bastionului exterior, în formă de potcoavă. Accesul în bastion din exteriorul oraşului, dinspre est, se făcea pe un dig îngust, flancat pe ambele părţi de un şanţ cu apă, aproximativ în locul unde se află astăzi edificiul „Modarom“. Intrarea în bastion se făcea pe un pod mobil. Din curtea bastionului se trecea printr-un coridor boltit, după care trebuia mers încă mult, pentru a ajunge în interiorul oraşului. Pe acest parcurs, lung de peste 100 metri, drumul putea fi baricadat şi blocat în mai multe locuri, poarta Străzii Porţii devenind astfel o fortificaţie de neînvins (112, 157). În acest an, porţii i se adaugă un turn. În apropierea porţii, zidurile cetăţii aveau o grosime de 2 metri la bază şi erau înalte de peste 6 metri. Zidul va fi dublat de o centură mai subţire, adăugată, se crede, în secolul al XVII-lea (128).

1 Suprafaţă de teren agricol, unitate de impunere a censului în evul mediu transilvan.

1536

La 1 martie 1536, şi Sibiul semnează actul de supunere lui Zápolya şi astfel războiul civil a luat sfârşit în Transilvania. Naţiunile dominante însă erau nemulţumite: secuii aveau tendinţa de a contesta autorităţile, saşii, deşi înfrânţi, îi regretau pe habsburgi, iar nobilimea maghiară nu putea fructifica succesul victoriei în faţa saşilor (64).

În acest an, medicul oraşului, Paulus Kyr, împreună cu chirurgul Gregorius au fost trimişi la Petru Rareş, domnitorul Moldovei, pentru a-i acorda ajutor medical. Ambii au stat acolo 67 de zile. Este consemnată şederea lui Paulus Kyr la curtea domnului Moldovei şi în anul 1537, timp de 25 de săptămâni (112). Doctorul Paulus Kyr era plătit de oraş cu leafă, la fiecare trei luni (175). În anul 1551, el publică o carte de medicină intitulată „Sanitatis Studium“ (112).

Meşteşugurile se dezvoltă intens în toate oraşele Transilvaniei, astfel că apare concurenţa între bresle, meşteşugari din afara breslelor şi negustori. Universitatea Săsească este chemată să judece în acest an desele plângeri ale unor meşteri din bresle, care încearcă să-şi protejeze produsele locale şi chiar existenţa în dauna meşterilor braşoveni. Astfel, la 25 noiembrie 1536, Universitatea Săsească, la cererea breslei curelarilor din Sibiu, Sighişoara, Mediaş, Bistriţa şi Cluj, hotărăşte restricţii de producere şi vânzare pentru curelarii din Braşov, explicând că în Braşov se aduc multe articole de curelărie din Turcia şi Ţara Românească (frâie şi podoabe de cai, care pesemne se vând mai bine), iar meşterii braşovenii le imită pe acestea, în dauna celorlalţi meşteri. Aceleaşi măsuri restrictive sunt luate de Universitatea Săsească, la 30 noiembrie 1536, împotriva „locuitorilor oraşului Braşov şi ai Ţării Bârsei, secuii, românii şi oricare ar trece prin scaunele Sighişoara, Cincul, Rupea, Nocrih şi scaunele de jos“, privind cumpărarea de fire de ţesătorie, în vederea prelucrării. Măsuri asemănătoare sunt luate în acest an împotriva meşterilor braşoveni din breasla strungarilor şi săbierilor, interzicându-li-se vânzarea cu amănuntul în Transilvania, motivând că piaţa lor este Moldova, Ţara Secuilor şi Ţara Românească (4).

Între anii 1536–1542 îl găsim angajat la magistratul Braşovului pe grămăticul Oprea. Ca şi ceilalţi grămătici, el însoţeşte sau înlocuieşte preoţii din Şchei în misiunile speciale organizate de magistratul Braşovului în ţările române. Grămăticul Oprea este menţionat în mai multe solii în Muntenia, în special la curtea domnitorului Radu Paisie (1535–1545) (123).

1537

În acest an se reconstruieşte turnul interior al porţii principale a oraşului, de pe strada Porţii (azi str. Republicii), pe care a fost instalat cel de-al treilea ceas public (după cele de la Biserica Neagră şi Casa Sfatului) (111). În anul 1547, ceasul va fi reparat de meşterul Gregorius, iar în anul 1650 va fi înlocuit cu un altul (99).

Între magistratul oraşului Braşov şi magistratul oraşului Mediaş se declanşează în ianuarie–aprilie 1537 un proces, pornit la ordinul lui Ioan Zápolya, privind comerţul cu ridicata şi amănuntul a braşovenilor în oraşul Mediaş şi cele 2 scaune săseşti. Între părţi s-a ajuns la o înţelegere respectând privilegiile comerciale mai vechi, începând cu cel al lui Stibor de Stiboricz, din 12 septembrie 1412 (190).

1538

La 24 februarie 1538, Ferdinand Habsburg, semnează un tratat de pace cu Ioan Zápolya, la Oradea, prin care Transilvania şi teritoriul vecin din Ungaria, rămân în stăpânirea viageră a lui Ioan Zápolya, urmând ca după moartea acestuia, Ungaria stăpânită de Zápolya (partea răsăriteană) şi Transilvania să aparţină Habsburgilor (38). Afectată de această înţelegere, Poarta Otomană, sub conducerea sultanului Soliman, intervine cu forţe armate, mai întâi în Moldova, Petru Rareş fiind socotit mai primejdios. Atacat din sud de o mare armată turcească, din nord de poloni, trădat de boieri, Rareş pierde tronul, retrăgându-se la Ciceu, în Ardeal, în septembrie 1538. În locul său, turcii îl instalează pe Ştefan, numit ulterior Lăcustă (1538–1540). După înfrângerea lui Petru Rareş de către turci, dominaţia otomană se instaurează şi asupra Moldovei (58).

Ioan Zápolya se grăbeşte să se supună lui Soliman (Magnificul), plătindu-i o mare sumă de bani şi făgăduindu-i tribut anual. Împreună cu Gheorghe Martinuzzi, episcop de Oradea (ajuns mai târziu cardinal) şi tezaurier al Ungariei, Ioan Zápolya instaurează în ţară un regim spoliator (38). Printre alte măsuri, regalitatea maghiară urmăreşte strângerea tuturor impozitelor, considerând că meşteşugarii sunt o sursă importantă de venituri.

La cererea meşteşugarilor, la 30 iulie 1538, regele Ioan Zápolya interzice comercializarea în Transilvania a produselor de fierărie din import, întrucât acestea făceau concurenţă celor indigene (4).

În decembrie 1539, Ioan Zápolya, regele Ungariei, vizitează Braşovul. Este primit în mod festiv în oraş; este găzduit şi copleşit cu daruri. El zăboveşte în oraş timp de o săptămână (180). În vederea vizitei, oraşul a fost iluminat şi noaptea, documentele vremii menţionând că au fost folosite 58 de torţe şi 4 chintale de lumânări. Este prima menţiune documentară precisă despre iluminarea oraşului. Socotelile oraşului menţionează în acea perioadă costul unor felinare utilizate pentru iluminarea clădirilor oficiale, cum ar fi: Casa de oaspeţi a oraşului, porţile oraşului, Casa Sfatului (unde existau 2 felinare mari cu lumânări) (61).

1539

Datorită raporturilor bune cu braşovenii, Zápolya porunceşte la 29 martie tuturor autorităţilor din Ungaria să respecte privilegiile locuitorilor din Braşov şi Ţara Bârsei privind libertatea comerţului în Ungaria şi competenţa juridică exclusivă a magistratului oraşului Braşov asupra lor (190).

Ioan Zápolya îl invită în anul 1539 la nunta sa cu Isabella, fiica regelui Poloniei, pe magistratul (sfatul) Braşovului, dovedind prin aceasta preţuirea regelui pentru oraş. Nunta are loc la Székesfehérvár, unde participă şi delegaţii Braşovului Johann Fuchs şi Johann Hoch, care călătoresc cu o trăsură cu 6 cai. Ei îi oferă regelui drept cadou de nuntă din partea oraşului Braşov două căni de argint aurite, un cal de paradă cu şa şi frâu şi două covoare mari. Pentru acoperirea cheltuielilor de drum, oraşul se împrumută cu 800 de guldeni de la judele oraşului, Lukas Hirscher (181).

Activitatea umanistă multilaterală a lui Honterus a fost dedicată, înainte de toate, şcolii. În acest scop el a înfiinţat în anul 1539 la Braşov o tipografie, unde a tipărit în primul rând manuale şcolare: o gramatică greacă (compendiu), o gramatică latină, extrase din autori antici, privind dialectica şi retorica, manuale servind educaţiei etice şi religioase, un manual de drept numit „Maxime culese din Pandektele dreptului civil“ (157) — apreciat ca primul manual de drept apărut pe teritoriul ţării noastre — şi tipărituri muzicale (cele mai vechi tipărituri muzicale din ţara noastră). Hârtia folosită pentru această tipografie era adusă cu greu, din străinătate (157). Prin activitatea sa tipografică, Honterus a impus şi stema Braşovului în forma cunoscută astăzi pe monumente (43). În timp ce tipografia lui Honterus prospera, tipografia săsească de la Sibiu, înfiinţată în 1529, nu reuşise în această perioadă să editeze nici o carte în germană sau latină, apreciază istoricii maghiari (64).

Aflăm din documente câteva detalii despre leprozeria care se afla în cartierul Blumăna. Leprozeria, amintită încă din secolul al XV-lea, se afla pe str. Leproşilor (azi str. Cantacuzino, nr. 2), lângă podul de piatră de pe canalul Timiş, pod pe care leproşii ieşeau să cerşească. Leprozeria se compunea dintr-un spital şi lazaretul propriu-zis, barăci de izolare şi camera pentru fumigaţii. În anul 1539, aşezarea cuprindea un „Domuculus leprosorum“. După încetarea epidemiilor, lazaretul se va transforma în han (101).

1540

Ioan Zápolya, regele Ungariei, nu respectă înţelegerile tratatului cu Ferdinand Habsburg din anul 1538 şi, cu puţin timp înaintea morţii sale (22 iulie 1540), când i se naşte fiul, Ioan Sigismund, îi obligă pe partizanii săi să nu recunoască tratatul şi să-l recunoască pe noul născut drept rege al Ungariei. De altfel, Poarta Otomană a acordat tronul Ungariei după moartea lui Zápolya fiului acestuia, Ioan al II-lea Sigismund, care va domni sub autoritatea episcopului Gheorghe Martinuzzi, alias Georgius Utješenić (1480–1551), importantă şi fascinantă personalitate politică a Ungariei. În ţară se

produce dezordine şi au loc lupte intestine (181). Exprimând interesele şi aspiraţiile unei părţi mari a nobilimii transilvane, precum şi a populaţiei împovărate de regimul lui Zápolya, voievozii Transilvaniei, Ştefan Mailat şi Emeric Balassa, încearcă să răstoarne partida lui Zápolya-Martinuzzi, să pună mâna pe putere şi să transforme Transilvania în principat autonom. Dieta de la Sighişoara, din 20 iulie 1540, îl împuterniceşte din nou ca voievod pe Ştefan Mailat, astfel că forţele interne ale Transilvaniei au reuşit să cucerească autonomia principatului împotriva opunerii imperiului habsburgic, a imperiului otoman şi chiar a dinastiei Zápolya, preciza Şt. Pascu (38).

La 9 octombrie 1540, din Buda, Isabela, regina Ungariei, îi cere magistratului oraşului Braşov să rămână credincios regatului Ungariei şi să nu adere la intenţiile de răzvrătire şi de separare a Transilvaniei de Ungaria; la 14 noiembrie, ea informează magistratul oraşului despre asedierea oraşului Buda din Ungaria de către Ferdinand I, rege roman şi rege al Ungariei, şi-l roagă să rămână credincios ţării (190).

BRAŞOVUL ÎN CADRUL PRINCIPATULUI AUTONOM TRANSILVANIA

1541

După reinstalarea din ianuarie 1541 a lui Petru Rareş ca domn al Moldovei (cu preţul măririi haraciului la 12.000 de ducaţi), Braşovul a fost primul oraş din Transilvania care i-a primit pe solii acestuia, mijlocind legăturile sale atât cu Sibiul, cât şi cu Ştefan Mailat, căpitan general al Transilvaniei. La 9 aprilie 1541, trimisul lui Petru Rareş, pivnicerul Urbanus, a venit la Braşov, primind la întoarcere multe daruri din partea magistratului braşovean (112).

După o activitate îndelungată în slujba Braşovului ca notar, villic şi jude (1524–1541), Lucas Hirscher III, zis „cel Mic“, moare la 19 aprilie. În locul lui, este numit jude primar Johann Fuchs.

Din ordinul Porţii Otomane, Petru Rareş intră în scaunele secuieşti împreună cu o armată turcească, pentru a-l supune pe Ştefan Mailat şi a-l înscăuna pe Ioan Sigismund. Rareş se îndreaptă spre Ţara Bârsei, îşi stabileşte tabăra la Bod, făcând joncţiunea la 1 iulie 1541 cu armata munteano-turcă, venită prin Bran–Ghimbav, de unde atacă toată zona (181). Mailat, voievodul Transilvaniei, se predă lui Rareş, care îl trimite prizonier la Poarta Otomană (58).

Moartea lui Zápolya deschide succesiunea la tronul Ungariei, care, potrivit tratatului de la Oradea din anul 1538, îi revenea lui Ferdinand de Austria. Acesta, încercând să-şi valorifice drepturile de moştenire, stârneşte mânia turcilor, care nu puteau admite căderea Ungariei în stăpânirea duşmanului austriac. Drept urmare, armata lui Soliman ocupă Buda la 29 august 1541, transformând Ungaria în paşalâc timp de aproape 150 de ani; o parte a Ungariei, la vest de Dunăre, rămâne sub stăpânirea Habsburgilor, iar Transilvania, Banatul şi Partium (comitatele Satu Mare, Crasna, Solnocul de Mijloc, Solnocul din afară, Bihorul, Zarandul, Aradul şi uneori Maramureşul) se constituie într-un principat autonom. Dieta, întrunită la Debreţin în 18 octombrie 1541, la care participă şi reprezentanţii Transilvaniei, sancţionează noua stare de lucruri şi recunoaşte suzeranitatea Porţii (38).

***Appolonia Hirscher**, soţia judelui Braşovului (imaginaţia pictorului Friedrich Miess)*

În anul 1541 începe construcţia Casei Negustorilor (sau Casa Hirscher) din Braşov (Piaţa Sfatului, nr. 12–14), pe locul pieţei de peşte, care durează până în anul 1547.

Clădirea este înălţată la iniţiativa Appoloniei Hirscher, văduva cunoscutului jude al Braşovului. Cronicile vechi menţionează că preţul construcţiei se ridica la valoarea a 1.000 de boi (după E. Jekelius, 8.000 de florini) (61). Conform unei legende din oraş, fiica Appoloniei, în urma unei morţi aparente, este depusă în Biserica Neagră. Noaptea, breslaşi braşoveni au încercat să-i răpească bijuteriile făcute de ei, dar, nereuşind, au intenţionat să-i taie degetul. Fata s-a trezit din moartea aparentă, alungând hoţii. Drept mulţumire pentru fapta lor, văduva judelui donează această casă breslaşilor braşoveni (185). Construcţia impunătoare cu stâlpi în stilul Renaşterii, lungă de 67 de metri, alcătuită pe două pavilioane separate, cu curte interioară şi etaj, va ocupa primul loc

între construcțiile civile ale Braşovului. Clădirea era prevăzută cu arcade (bolți deschise) către piața de peşte şi hale deschise către Piața Sfatului. De altfel aproape toate casele din Piața Sfatului aveau arcade deschise şi hale în care se aflau prăvălii şi ateliere (61). Clădirea a fost destinată din construcție drept Casă de Comerț.

***Casa Negustorilor (Podul Bătuşilor** sau **Kaufhaus**) (fotografie din jurul anului 1900)*

Ea a purtat şi numele de Podul Bătuşilor. Erau denumite „poduri" centrele de vânzare ale produselor, mai ales a celor realizate de către cizmari şi cojocari. Şi pentru că în această clădire îşi desfăceau mărfurile în mare parte pantofarii, numiți „bătuşi" (dar nu numai ei), clădirea a primit numele de „Podul Bătuşilor" (131). Până la construirea imobilului, mărfuri de acest gen se vindeau în Casa Sfatului, care însă devenise improprie pentru acest negoț (61).

E. Jekelius menționează în monografia Braşovului din anul 1928 că nu se cunoaşte când şi cum a ajuns această Casă de Comerț în posesia oraşului (61). Etajul a fost încredințat spre folosul breslelor, iar parterul a fost folosit de mezelari şi alți negustori pentru prăvăliile lor. În timp ce subsolul clădirii a rămas aproape nemodificat sute de ani, partea vizibilă a clădirii a suferit multe incendii şi transformări de-a lungul secolelor. Construcția Casei de Comerț Hirscher corespunde, din punct de vedere al aranjării secțiunii orizontale şi al compartimentării, cu clădirile istorice germane, având destinația de magazin universal (157). În comparație cu acestea însă, exteriorul Casei Hirscher este mai modest, apreciază braşoveanul E. Jekelius (60). Clădirea a fost modernizată în anul 1759, refăcută între anii 1840–1843 şi a suferit modificări esențiale prin restaurarea din anul 1857 (61). Ea mai păstrează şi astăzi stema oraşului şi blazonul familiei Hirscher, simboluri ale plasticii renascentiste (43). E. Jekelius precizează însă că blazonul cu lei din interiorul clădirii, deasupra scării principale, nu este blazonul familiei Hirscher. Această familie se numea anterior Engel, ea fiind înnobilată în jurul anului 1500 şi a primit numele după blazonul familiei Hirscher (Hirsch = cerb, în limba germană) (61). Între Casa Negustorilor şi Casa Sfatului se afla celebrul stâlp de piatră al infamiei (Pranger), ce va dăinui în acest loc până în anul 1792, când va fi mutat în fața Porții Mănăstirii (61). Clădirea este astăzi un reper emblematic al arhitecturii medievale braşovene, fiind inclusă în lista monumentelor UNESCO.

Înălțarea acestei clădiri destinate negustorilor este determinată de comerțul intens al Braşovului cu țările române şi Imperiul Otoman. Registrele vamale din prima jumătate a secolului al XVI-lea atestă valoarea globală a negoțului dintre Braşov, Țara Românească şi Moldova, care oscila între 80.000 şi 142.000 de florini aur anual, ajungând la 167.000 de florini (52). În anul 1542, socotelile oraşului indică următoarele cifre referitoare la comerțul Braşovului cu țările române: din Braşov şi suburbia Blumăna au fost înregistrați 74 de negustori, efectuând 184 de transporturi, în valoare de 515.869 aspri, din Şchei 89 de negustori au efectuat 379 de transporturi, în valoare de 280.170 de aspri, iar cele 13 sate libere săseşti au efectuat transporturi în valoare de 10.800 de aspri (161).

Centrul comercial al Braşovului, atât de cunoscut negustorilor din țările române, se afla în piața din jurul Casei Sfatului. În piața mare, precum şi pe unele străzi adiacente, se aflau şi piețe mai mici, specializate în diferite mărfuri; piața de peşte (Fischmarkt) se afla pe actuala stradă Hirscher; existau, de asemenea, „casa pentru peşte", „pivnițele pentru peşte" şi „cămările pentru peşte"; târgul de vite (forum boarium) se afla pe actuala stradă Diaconul Coresi; târgul de cai se afla pe actuala stradă Gh. Barițiu. Laturile pieței Sfatului se numeau Şirul grâului, Şirul inului, Târgul poamelor, Şirul botelor, Târgul pânzelor sau al florilor; Târgul straielor se afla la intersecția actualelor străzi Hirscher şi Castelului (43).

În acest secol, la Braşov se țineau două târguri anuale: primul la sărbătoarea Corpus Christi, la zece zile după Rusalii, iar al doilea la sărbătoarea „tuturor sfinților" (Allerheilingentag — 1 noiembrie); se țineau, de asemenea, târguri săptămânale, foarte frecventate, în piața din centrul oraşului (119).

Dintr-o scrisoare a domnitorului Țării Româneşti, Radu Paisie, din 17 decembrie, datată între anii 1541–1544, aflăm că acesta invită magistratul Braşovului la nunta fiicei sale din 25 decembrie (113). Braşovenii îl trimit ca delegat la acest eveniment pe Mihai Roth (175).

În acest an, din inițiativa lui Honterus, şcoala orăşenească din Braşov se transformă într-o instituție de învățământ umanist (şcoală protestantă) *„Studium coronense"* (112). Sub conducerea judelui primar Johann Fuchs, magistratul oraşului a decis în anul 1541 ca în incinta mănăstirii Sf. Ecaterina, aproape goală, să fie construită o nouă clădire pentru şcoală, care să satisfacă numărul mare de elevi şi activități şcolare (43, 119). După modelul ei s-au înființat şcoli protestante de nivel mediu în principalele oraşe transilvane: Cluj, Tg. Mureş, Alba Iulia, Aiud, Odorheiul Secuiesc etc. (64).

Aflăm dintr-un document al anului 1541 despre starea suburbiei Braşovechi din acele timpuri, aceasta fiind denumită atunci suburbia „cu drumuri rele" (98). Plecând de la Poarta Mănăstirii, prin Braşovechi (Altstadt), trecea principalul drum spre Țara Românească. Braşovul Vechi (pronunțat Braşovechi de români), la acea vreme era un cartier cu case destul de rare, cu multe locuri virane. În lista de evaluări a caselor din anul 1541 se menționează că pe strada Lungă erau 54 de terenuri virane (unbebaute Gründe), pe strada de Mijloc 24, pe Hintergasse (azi strada A. Iancu) 9, pe Mayerhof (?) 7 (61).

Din anul 1541 există o evaluare a caselor din oraş, incompletă, întrucât nu cuprindea toate străzile, dar interesantă, deoarece redă o imagine despre varietatea şi starea materială a proprietarilor. Pentru a face o comparație între diferitele valori ale caselor vom aminti unele prețuri de referință din documentele vremii: astfel, în anul 1521, cel mai mare salariu plătit de oraş a fost de 50 de florini; 1.000 de cărămizi costau 1 florin; un zilier era plătit cu 2 aspri (50 de aspri = 1 florin). Cea mai scumpă casă privată *„Klein Czery'sche Haus"* era evaluată la suma de 800 de florini şi se afla, probabil, în Piața Sfatului. Pe *Rossmarkt* (azi str. G. Barițiu) casele erau evaluate între 50–550 de florini, cu o medie de 267 de florini; pe strada Porții, media era 252 de florini, pe *Fischmarkt* (azi str. Hirscher), media era de 143 de florini, pe *Nonnengasse* (azi str. Mureşenilor) şi *Rosenanger* (azi Piața Enescu), media era de 98 de florini, în *Kühmarkt* (azi Diaconul Coresi), media era de 86 de florini, în *Schwarzgasse* (azi str. N. Bălcescu), media era de 69 de florini, în *Burggasse* (azi str. Castelului), media era de 43 de florini, pe *Oberen Neugasse* (azi str. Cerbului), media era de 42 de florini, pe *Heiligleichnamgasse* (azi str. Poarta Şchei), media era de 35 de florini, pe *Spitalsneugasse* (azi str. Postăvarului) media era 28 de florini. Majoritatea

caselor aveau o valoare sub 100 de florini. Aceste case constituiau de fapt un corp de case confecționate din lemn şi zidărie. Majoritatea caselor din piatră şi cărămidă se aflau în general în Piața Sfatului şi *Klostergasse* (azi str. Mureşenilor) şi mai rar în celelalte străzi (61).

1542

În august 1542, Ştefan Toth este trimis la domnitorul Petru Rareş, ca sol al Braşovului; el îi predă domnului Moldovei 500 de florini şi, printre alte daruri, un ceas care aparținuse judelui primar al oraşului, Johann Fuchs (112).

Petru Rareş cumpăra, printre altele, şi leacuri de la braşoveni în valoare de 11 florini. Farmaciştii din Braşov preparau medicamente după o carte de specialitate, cunoscută în epocă sub numele „Lumen Aphothecariorum — 1496“, în care erau menționate 70 de feluri de pilule care conțineau plante, cum ar fi aloe, scamonium, crocus, coolynthis etc. (82).

Din ordinul Porții Otomane, în octombrie 1542, oastea moldoveană trece din nou Carpații. Petru Rareş ajunge la o înțelegere cu braşovenii, prin care oraşul se obligă a plăti domnului Moldovei suma de 1.500 de florini, pentru a nu pricinui pagube Țării Bârsei. Trupele moldovene, în schimb, supravegheau suburbiile oraşului Braşovechi şi Blumăna, pentru a le apăra de jaf şi incendiere (112). Dar oraşul era afectat şi de alte rele: la 10 august, documentele oraşului consemnau nori de lăcuste deasupra oraşului, semănând foamete şi sărăcie (43).

Casa Sfatului nu era numai locul hotărârilor importante sau al proceselor pentru oraşul Braşov şi împrejurimi, ci aici aveau loc şi diverse întruniri sau reprezentații de teatru ale elevilor (numiți studenți) şcolii lui Honterus, în fața magistratului. Acestea sunt consemnate în socotelile oraşului începând din anul 1542 (112).

Honterus reeditează în acest an, la Braşov, „Cosmographia“ cu primul atlas şcolar, având 16 hărți. Cele trei principate „Transylvania“, „Moldavia“ şi „Valachia“, apar pentru prima dată reunite, sub denumirea de „Dacia“(43). Această mențiune, redând conceptul unității celor trei țări al lui Honterus, este reluată în explicațiile sale versificate referitoare la Dacia (111).

Ideile Reformei bisericii catolice pătrunseseră în Transilvania din anii '20 ai acestui secol. Numai după anul 1541, când se produce o stabilizare politică în Transilvania, forțele politice şi religioase au posibilitatea să se opună bisericii de la Roma, care era tot mai mult criticată de biserica ortodoxă învecinată. Inițiativa adoptării Reformei în Transilvania a pornit din Braşov, unde rolul conducător se pare că l-a avut consiliul oraşului (157). Reforma religioasă capătă şi o nuanță națională. Clerul, afirmă Paul Lendvai, devine „avangardă şi reazemul ideii naționale“ (68). Odată cu introducerea Reformei bisericeşti în Transilvania, în octombrie 1542 s-a ținut prima slujbă evanghelică luterană, în limba germană, în Biserica Neagră, înlocuindu-se limba latină folosită până atunci, cu limba maternă a credincioşilor. Până la această dată, Biserica Neagră aparținuse religiei romano-catolice. Tot atunci s-au îndepărtat din biserică icoanele şi altarele laterale, care până atunci serviseră slujbelor catolice (113, 119). Rolul decisiv în luarea deciziei de către senatul oraşului în această problemă l-a avut judele Johann Fuchs (1541–1544). Prin decizia luată de adunarea Țării Bârsei, din decembrie 1542, comunele săseşti din Țara Bârsei au luat exemplul Braşovului, trecând la introducerea serviciului religios evanghelic în limba germană (157).

1543

În fruntea Transilvaniei autonome se afla un principe ales de Dietă, care înlocuise vechea congregație generală a „celor trei națiuni“ (nobilimea maghiară, patriciatul săsesc şi păturile superioare secuieşti). Românii nu făceau parte dintre națiunile constituționale ale țării, fiind excluşi de la viața politica. Dreptul acordat de sultanul de la Constantinopol stărilor nobiliare de a-şi alege principele, era legiferat de Dieta întrunită la Cluj în anul 1543, care recunoştea că i s-a îngăduit „să-şi aleagă orice principe pe care l-ar voi“. În virtutea acestui drept a fost recunoscut Ioan Sigismund ca principe al Transilvaniei.

Situația politică a Transilvaniei devine similară cu cea a Moldovei şi a Țării Româneşti. Amestecul Porții în politica internă a celor trei Țări Româneşti era mai puțin vădit; sultanul le respecta autonomia, atâta vreme cât nu-i erau primejduite interesele în vreun fel oarecare, prin neplata regulată a tributului stabilit sau neîmplinirea celorlalte obligații. Principele Transilvaniei era liber să-şi aleagă colaboratorii dintre marii feudali, care îl urmau şi care, la rândul lor, formau sfatul (consilium) principelui. Numărul membrilor sfatului a variat în secolul al XVI-lea, stabilindu-se la 12 (câte 4 din fiecare „națiune"). Problemele mai importante privind politica internă şi cea externă erau dezbătute şi hotărâte în Dietă. Dieta era alcătuită din adunarea reprezentanților celor „trei națiuni" medievale, din reprezentanții bisericii catolice, ulterior şi a celorlalte trei religii protestante devenite oficiale (luterană, calvină şi unitariană), din reprezentanții unor cetăți şi oraşe şi din reprezentanții personali ai principelui, aşa-zişii „regalişti". În total erau peste 150 de persoane, care se adunau la chemarea principelui, de două ori pe an la început şi apoi odată pe an şi în caz de nevoie oricând. În Diete erau reprezentate doar clasele privilegiate şi clerul superior, excluzându-i pe reprezentanții religiei ortodoxe, ai celei mai numeroase populații, a românilor. Transilvania a fost obligată la plata unui tribut (haraciu) de 10.000 florini anual, la care se adăugau darurile pentru sultan şi dregătorii otomani, care se ridicau la 10.000 de galbeni (38).

Deşi oficial domnia Transilvaniei este încredințată lui Ioan Sigismund şi mamei sale Isabella, conducătorul real al politicii țării era cardinalul Martinuzzi (1541–1551), cu funcția de locțiitor (locumtenens) al principelui. Transilvania devenise teatrul de război al celor două puteri, imperiul Habsburgic şi Poarta Otomană. Martinuzzi făcând jocul nobilimii, a alimentat această rivalitate turco-germană, în dauna Transilvaniei (38).

Activând ca învățător la şcoala din Braşov, Honterus face cunoscute învățăturile lui Luther printre compatrioți. În anul 1543 apare lucrarea sa *„Reformationsbüchlein für Kronstadt und das Burzenland"* (Cărticică de reformare pentru Braşov şi Țara Bârsei), scrisă din însărcinarea reprezentanților comunității (formația celor o sută), ce a constituit baza noii credințe religioase şi va deveni îndreptarul religios pentru întregul ținut al saşilor (133), ca şi al altor comunității maghiare din districtul Țării Bârsei (157). Cartea a avut un ecou deosebit în Germania, fiind apreciată de marii reformatori religioşi Martin Luther şi Philipp Melanchton. Ultimul a retipărit-o în Wittenberg, în anul 1543. Honterus a fost încurajat să conducă biserica reformată braşoveană de însuşi părintele Reformei religioase, Martin Luther (43). Cu ocazia Crăciunului din anul 1543, consiliul oraşului şi formația celor o sută au depus jurământul pe Cartea Reformei (157). Deşi clerul braşovean a aderat la noua mişcare religioasă destul de repede, conducerea laică a propulsat noua religie, prin sprijinul celor trei mari juzi Lukas Hirsher, Johann Fuchs şi Hans Benkner, şi al consiliului Braşovului şi a Țării Bârsei, impunând reformarea bisericii (catolice), punând bazele noii Biserici Luterane săseşti, numită evanghelică (64). Pătura conducătoare a oraşului, care sprijinea Reforma, a ținut şi locul capului bisericii săseşti din oraş (Stadtpharer), care timp de doi ani nu a funcționat, problemele bisericeşti fiind susținute în senat de judele Johann Fuchs. Abia în anul 1544, Johannes Honterus a fost recunoscut de întreaga comunitate ca forță spirituală a noii mişcări şi numit de judele Fuchs paroh al oraşului (157). Honterus a ocupat şi funcții importante în conducerea oraşului; el este ales centumvir şi apoi senator (43).

În esență, Reforma urmărea înlocuirea limbii latine cu limba credincioşilor în predica şi serviciul divin, abandonarea unor obiceiuri superstițioase, combaterea abuzurilor preoților (90).

Regina Isabella, care conducea guvernul în locul fiului minor, Ioan Sigismund, convoacă Dieta în anul acesta la Alba Iulia, unde Honterus urma să-şi asume răspunderea lucrării sale. Episcopul de Oradea, Martinuzzi, personalitate influentă a principatului, cu multă trecere la regină, adversar al noii mişcări religioase, amenința cu arderea ereticului Honterus. Judele Fuchs a prevăzut pericolul şi s-a prezentat în Dietă, însoțit de câțiva senatori, înarmat cu „apologia" Reformei, scrisă de Honterus şi a susținut cu succes cauza. În Dietă, Fuchs este susținut de mulți simpatizanți ai Reformei şi reuşeşte să

transforme acuzația într-o polemică asupra credinței, din care a ieşit victorios. Este posibil ca în analiza argumentelor invocate, aportul financiar pe care îl aducea națiunea săsească susținătoare a Reformei la plata marelui tribut către turci să fi contat foarte mult (157).

*Susținerea Reformei religioase „**Reformationsbüchlein für Kronstadt und das Burzenland**“ în viziunea unor artişti plastici (stânga, copie după o pictură de Friederich Miess, 1897 şi dreapta, copie după o pictură de Fritz Schullerus 1898)*

După întoarcerea delegației braşovene de la lucrările Dietei, consiliul oraşului şi reprezentanții lui hotărăsc printr-un jurământ festiv, în anul 1543, „să se orienteze de acum încolo, în de-ale bisericii, numai după cărticica lui Honterus“ (181). Universitatea Săsească, hotărăşte la adunarea din noiembrie 1545 de la Sibiu acceptarea Reformei lui Luther, aşa cum a fost formulată de Honterus (64), care va fi numit de acum înainte ca reformator al saşilor (119).

La încheierea lucrărilor de transformare aduse şcolii orăşeneşti săseşti, Honterus a redactat în acest an *„Constitutiones Scholae Coronensis“* (Constituția şcolii din Braşov), care a fost confirmată de magistratul oraşului şi reprezintă primul regulament şcolar cunoscut în țara noastră (43). Acest document cuprindea în partea I regulamentul de studii, partea a II-a conținea „legea şcolii“, redând obligațiile elevilor, iar partea a III-a conținea regulamentul organizației autoadministrative a elevilor gimnaziului numită „Coetus“ (157). Această organizație a elevilor, *„Coetus Honteri“*, a avut de-a lungul existenței gimnaziului un foarte important rol educativ şi formativ, responsabilizând elevii ca membri ai comunității. Conform statutului, elevii erau obligați să preia răspunderi în viața de zi cu zi a şcolii, privitoare la păstrarea disciplinei în şcoală, la organizarea timpului liber (reprezentații teatrale, festivități şcolare, excursii). Această organizație şcolară participa la viața politică a oraşului: este cunoscută participarea elevilor din clasele superioare ale gimnaziului la bătălia de la Feldioara din anul 1612 (vezi anul 1612) (157).

Preluând norme din regulamentul şcolar al pedagogilor din Germania (Sebaldus Heyden şi Valentin Trotzend), organizarea şcolii din Braşov a devenit un model pentru reorganizarea şcolilor din Transilvania după principiile umanismului (112). Pentru a face şcoala mai accesibilă, la inițiativa lui Honterus, se hotărăşte întreținerea dascălilor pe cheltuiala comunității. Dascălii erau chemați să inițieze şi tineretul de la sate, în limbile latină şi greacă (131). La 27 iulie, magistratul oraşului a destinat 312 florini pentru cumpărarea de cărți pentru biblioteca şcolii, sumă importantă, care reprezenta valoarea casei unui patrician (164).

Honterus a înființat în Braşov prima clădire cu destinație de librărie. Honterus nu era numai un erudit; el era înzestrat şi cu talentul sculpturii, lăsând posterității câteva lucrări reuşite, printre care şi stema oraşului (157).

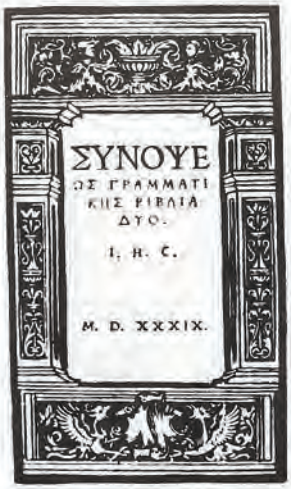
În anul 1543 aflăm că la Braşov, în administrația oraşului, exista funcția de „procurator“ (şeful construcțiilor publice), ocupată în acel an de Simon Goldschmidt (ce va deveni jude primar în anii 1553, 1563, 1566) (127).

Sf. Augustin, Cugetări, 1539

Regulament Bisericesc, 1547

Gramatica Greceasca, 1539

Drept civil, 1544

*Cărți tipărite de **Honterus** în tipografia sa din Braşov (182)*

În acest an, din scrierile lui J. Honterus, aflăm despre existența a trei spitale: Spitalul Sf. Antonius, Siechenhaus (casa de boli, de fapt, leprozeria) şi Spitalul Sifiliticilor, unde medicii şi farmaciştii au depus eforturi considerabile pentru lecuirea bolnavilor (82). În documentele oraşului din anul 1545 este menționată suma de 50 de florini rezultată din taxa Sf. Martin, care se distribuia pentru spitalele din oraş: 30 de florini pentru spitalul din Spitalneugasse (azi str. Postăvarului), 12 florini pentru spitalul de leproşi din cartierul Blumăna şi 8 florini pentru „sifiliticii de pe deal". Maladia cea nouă, sifilisul, pătrunsese în Europa rapid după descoperirea Americii şi se răspândise şi în Transilvania, în timpul Reformei religioase. În anii următori (1546, 1552, 1553, 1557, 1558, 1559, 1561) sunt menționate cheltuieli de întreținere, transport de materiale pentru „spitalul de pe deal" (nelocalizat) al sifiliticilor, unde funcționa şi o brutărie proprie. Nu se cunoaşte ce s-a întâmplat ulterior cu acest spital (61).

Oraşul Braşov cumpără la 11 martie 1543 de la Nicolaus Henter cu rudele sale insula Malomszék, aparținând posesiunii Apața, pentru 50 de florini şi 3 perechi de cizme (190).

În 19 decembrie, magistratul din Braşov şi consilierii din Țara Bârsei hotărăsc ca cei ce au învățat vreun meşteşug în Secuime, în Țara Românească sau în Moldova să nu aibă dreptul de a-l exercita la Braşov şi în Țara Bârsei (4), dovedind spiritul exclusivist şi obtuz al acelor timpuri.

Are loc în acest an un cutremur în toată Țara Bârsei (118). Cutremurele se repetă în anii 1545, 1548, 1552, 1554, 1558, 1559, 1563, 1569, 1570, 1571, 1572, 1575, 1588, 1589, 1590, 1591, 1594, 1595, 1598, 1599, 1600 (118).

1544

Braşovenii saşi îl aleg pe Honterus ca paroh al oraşului în acest an (179) şi astfel mişcarea pentru reînnoirea bisericească este condusă de o personalitate puternică cu anvergură europeană (157). Prin activitatea multilaterală a lui Honterus, Braşovul devine centrul umanismului orăşenesc din Transilvania. Tezele lui Luther de reformare a bisericii sunt preluate şi de maghiari prin ferventul susținător Kaspar (Gáspár) Helth (64). Umanismul a pregătit terenul pentru răspândirea diferitelor curente religioase reformate astfel: luteranismul îmbrățişat de populația germană, calvinismul pentru maghiarii bogați (nobilimea), unitarismul şi anabaptismul pentru cei săraci, propagate de Francisc David

(Ferenc Davidis). Militând pentru exprimarea religioasă în limba maternă a credincioşilor, Reforma a avut o influenţă pozitivă în promovarea limbilor materne, inclusiv limba română, în şcoli şi biserici.

În afară de profesori localnici formaţi la universităţi europene, Honterus aduce şi profesori din străinătate; astfel, în anul 1544, a chemat la şcoala cea nouă pe Henricus Philippus din Anglia, pentru a fi profesor de drept civil, (112) şi pe Magister Georgius Islebius din Germania (156). Urmaşul şi continuatorul operei lui Honterus a fost Valentin Wagner (1510–1557). Wagner a funcţionat ca lector, apoi prim rector al şcolii ridicate de Honterus, a activat ca editor, notar al oraşului, consilier şi, în sfârşit, paroh al oraşului (157). În acest an, rectorul şcolii din Braşov, Valentin Wagner, colaboratorul şi urmaşul lui Honterus, concepe şi introduce matricola elevilor, folosită fără întrerupere până în anul 1810 (112). La cursul superior al şcolii *„Studium Coronense“*, între anii 1544–1548, au fost înregistraţi 126 de „studenţi“, din care 25 au continuat studiile în străinătate (43), iar între anii 1544–1600 au fost înscrişi la această şcoală 1.085 de elevi (112). În afară de elevi de naţionalitate săsească, la această şcoală au învăţat elevi ai diferitelor naţionalităţi din Transilvania, din ţările române sau alte ţări europene.

Honterus editează în anul 1544 o altă lucrare juridică, „Compendiul dreptului civil“, în scopul uniformizării juridice (43) pe teritoriul Universităţii Săseşti, lucrare pe care Matthias Fronius o foloseşte pentru redactarea în anul 1583 a codului de legi *„Statutarium municipalium Saxonum in Transilvania“* (Dreptul oraşelor locuite de saşi) (133).

Din anul 1544 avem şi prima menţiune despre o şcoală de fete sau, mai bine spus, o activitate de şcolarizare a fetelor. În registrele de impozit ale oraşului apare menţionat *„Martinus puellarum rector“* ca fiind conducătorul unei şcoli de fete. Întrucât pentru fete nu existau forme de învăţământ mai înalte, se presupune că aceste şcoli au existat pentru fetele cetăţenilor bogaţi ai oraşului, cu caracter de învăţământ privat (157).

În febra măsurilor Reformei religioase, consiliul oraşului confiscă în acest an obiectele de cult ale bisericii catolice; astfel, la inventarul tezaurului bisericesc, făcut în acest an, sunt numărate 26 de potire şi talere şi alte 33 de alte piese, printre care 4 tablouri din argint şi aurite, chivote, cruci, cădelniţe, lumânări etc., toate în greutate de 364 mărci de argint. Dintre acestea, au fost lăsate bisericilor cu ocazia reformei 6 potire cu talere şi o tavă, restul fiind confiscat de consiliu. Ele au fost topite sau oferite drept cadouri de către consiliul oraşului (133). În luna februarie a acestui an, în marea biserică parohială sunt îndepărtate tablourile, sunt demontate altarele laterale, rămânând numai altarul principal şi un crucifix (118).

La mijlocul secolului al XVI-lea, Braşovul era încă marcat de prezenţa bisericii catolice. Pe lângă marea biserică Sf. Maria, ce reprezenta biserica principală în Cetate, mai existau patru mănăstiri dezafectate, opt capele şi biserici, care au fost treptat destinate altor scopuri sau dărâmate. Ca biserici secundare au rămas biserica Sf. Petru şi Pavel (ce se afla pe locul actualei biserici de pe strada Mureşenilor), atribuită după Reformă maghiarilor luterani din oraş, biserica Sf. Ioan de pe strada cu acelaşi nume şi biserica Spitalului, de pe strada cu acelaşi nume (azi strada Postăvarului) (119, 157).

În general, modelul de construcţie a caselor din Braşov în acea perioadă nu depăşea necesităţile traiului mic burghez. În momente de restrişte, oraşul oferea găzduire pentru numeroşi nobili şi familiile acestora din Transilvania, precum şi boierilor din Ţara Românească, dar nici un nobil nu avea voie să deţină o casă pe teritoriul Braşovului. În anul 1544, nobilii (maghiari) au cerut să deţină şi ei case în Braşov, dar cererea le-a fost refuzată „de-a pururi“. În anul 1547, nobilimea cere din nou permisiunea de a cumpăra case în oraşe, dar cererea este respinsă cu sublinierea că „nu vor primi acest drept în veci“. Nobilii maghiari vor încerca şi în anul 1563 să susţină în Dieta Transilvaniei (care a durat 10 săptămâni) dreptul de a deţine case în oraşele săseşti, dar saşii braşoveni „au făcut nefructuoase străduaniile lor“. Aceasta explică, în parte, aspectul modest, mic burghez, al arhitecturii caselor din Braşov, unde lipsesc palatele construite după modul de viaţă al nobilimii, explică E. Jekelius (61). Atitudinea intransigentă a saşilor faţă de tendinţa de pătrundere a altor etnii în cetate era rodul unei o politici constante legate de existenţa propriei naţii, atitudine care se va amplifica în secolele următoare.

1545

În Țara Românească, domnitorul Radu Paisie este mazilit de turci şi înlocuit, în martie 1545, cu Mircea Ciobanul (1545–1554). Acesta îşi începe domnia cu o serie de asasinate ale boierilor (N. Iorga apreciază 200 de asasinate), care nu acceptau suzeranitatea turcească (58). La curtea lui Mircea Ciobanul, documentele oficiale ale Braşovului îl consemnează pe grămăticul Nan din Braşov aflat în misiune de trei ori în anul 1545. Şi grămăticul Costea din Braşov se deplasează în mai multe rânduri la curtea lui Mircea Ciobanul, începând cu 8 iulie 1545, când rămâne 33 de zile în Muntenia (124).

În ciuda conflictelor anterioare, relațiile Braşovului cu Moldova sunt cordiale în acest an. Braşovul dăruieşte în martie domnitorului Petru Rareş o caleaşcă pictată şi aurită de meşterul Gregorius Pictor, iar în iulie, organistul Hieronymus Ostermayer dedică un concert pentru trimişii domnului Moldovei (112). Hieronymus Ostermayer (cca. 1500–1561) este şi autorul unei cronici referitoare la perioada 1520–1561, în cuprinsul căreia se află informații legate de Transilvania, Moldova şi Țara Românească (131). Chirurgul oraşului, magister Gregorius Barbitonsor (vraciul Gheorghe sau Gherghel), este chemat de Petru Rareş, care era bolnav, în septembrie, iar în decembrie Mircea Ciobanul mulțumeşte judelui primar al Braşovului (Vincentius Sartor) pentru trimiterea aceluiaşi medic. Acelaşi magister, Gregorius Barbitonsor, fusese chemat şi de Radu Paisie, domnitorul Țării Româneşti, în august 1541, pentru fiul său bolnav Marcu (127).

În acest an se construieşte casa familiei Hirscher, celebră familie de patricieni din Braşov, ocupând funcții importante ca senator, villic, jude, cu strămoşi din secolul al XIV-lea, care cunoaşte apogeul puterii politice şi economice în acest secol. Dintre aceştia îi amintim pe Lucas Hirscher III, zis „cel Mic“ (mort în anul 1541), Lucas Hirscher IV, zis „cel Mare“, înnobilat de Ioan II Sigismund în anul 1569 şi ultimul Lucas Hirscher (mort în anul 1674) (105). Appolonia Hirscher, soția judelui Braşovului, donează în acest an 200 de florini (82), instituind o fundație caritabilă în vederea cumpărării de vin pentru cei săraci. Această fundație a stat la baza dezvoltării unui negoț de vin care s-a dovedit profitabil, încât, după plata cheltuielilor, fundația înregistra 500 de florini, în anul 1548. Din anul 1551 sunt menționate cheltuieli constante ale acestei fundații pentru educația copiilor sărmani sau bolnavi, pentru femeile bătrâne care locuiau în spitalul Sf. Antonius. Ea va administra şi averea spitalului Sf. Antonius de pe Spitalneugasse (azi str. Postăvarului). Fundația săracilor a amenajat în anul 1551, în mănăstirea călugărițelor de strada Sf. Ioan, două cămăruțe pentru îngrijirea argaților (zilieri agricoli) bolnavi. Din veniturile fundației sunt menționate plăți şi pentru întreținerea spitalului sifiliticilor (61).

Între anii 1545–1550, braşovenii fortifică latura nord-vestică a cetății, spre canalul Graft. Din timpul huniazilor (1455) exista prima incintă a zidurilor cu 8 turnuri; în această perioadă se ridică o a doua incintă. La mijlocul zidului exterior se va ridica şi bastionul Graft (existent şi astăzi), având o formă arcuită. Din bastionul Graft, un pod mobil ducea spre turnul Negru (100).

Un document din anul 1545 aminteşte de existența unui han, rezultat din amenajarea de către oraşul Braşov a schitului unde locuia un pustnic (*domus Eremita Einseidel*), pe drumul din pădurea Codlei, la cumpăna apelor, în apropiere de piscul Stăncioiului (pe drumul vechi Codlea–Vlădeni–Perşani). Schitul era menționat şi pe harta Transilvaniei a lui Honterus din anul 1532. El va deveni în secolul al XIX-lea, hanul „Cumătra“, după pârâul Cumetra din apropiere, ce izvorăşte din locul „Fântânița Călugărului“ (101).

1546

Relațiile Braşovului cu Petru Rareş, domnul Moldovei, sunt bune: în aprilie 1546, Petru Rareş solicită nişte ochelari de la Braşov (ceea ce era o raritate pentru acea vreme), care îi sunt aduşi de către Johannes, fiul fostului jude primar Martin Draud; de asemenea, Johannes duce daruri pentru domn şi fiul său Iliaş, printre care şi o bucată de sare gemă, în care este încrustată stema Moldovei; în luna iunie, domnitorul îl cheamă în Moldova pe bucătarul braşovean Johannes (112). În 3 septembrie, Petru Rareş

moare, în locul său urcând pe tron fiul său Iliaş. Aşa cum atestă documentele vremii, braşovenii puteau să afirme că au fost „o singură țară“ cu Moldova, în timpul domniei lui Petru Rareş (1527–1546), cu mici excepții în anul 1529 (112).

După înscăunare, Iliaş încheie la 26 august un tratat de alianță cu Ioan Sigismund Zápolya, principele Transilvaniei (58).

Boierii munteni, speriați de valul de asasinate pe care le comite noul domn, Mircea Ciobanul, pribegesc prin Ardeal şi, ca întotdeauna, şi în Braşov. Drept represalii pentru adăpostul oferit de saşi boierilor, Mircea Ciobanul invadează şi jefuieşte Țara Bârsei în iulie 1546. Cu toate acestea, braşovenii trimit daruri la nunta fiicei domnului, Stana, probabil în decembrie 1546 (58).

Tiparnița lui Honterus, care funcționa din anul 1539, folosea hârtie din străinătate, adusă cu greutate. De aceea, în anul 1546, la Braşov ia ființă o moară de hârtie „pe cheltuiala lui Johann Fuchs şi Johann Benkner“ (111). Aceşti coproprietari erau patricieni bogați, influenți, Fuchs fiind villic şi apoi jude primar al Braşovului din 1541, iar Benkner villic şi apoi jude primar, din anul 1547 (109). Între 7 şi 12 martie 1546, meşterul polonez Ioannes Papyrarius a prezentat judelui primar şi magistratului oraşului prima hârtie confecționată la Braşov, primind drept recompensă 2 florini. Acest tipograf polonez (purtând numele Johannes Hockermann, după G. Nussbächer sau Hans Frue, după A. Huttman) lucrase în Polonia, lângă Cracovia şi se refugiase la Braşov pentru a scăpa de datorii contractate în țara de obârşie; după anul 1546, el se va reîntoarce în Polonia (109).

Moara de hârtie din Braşov, prima de pe teritoriul României de azi, a avut un rol important în istoria culturii româneşti din secolul al XVI-lea. Moara, situată în actualul cartier Stupini, lângă râul Ghimbăşel de astăzi (109), a fost întemeiată pentru a acoperi necesarul de hârtie al tipografiei lui Honterus. După moartea lui Honterus, care survine în anul 1549, activitatea tipografică la Braşov este preluată de Valentin Wagner, până la decesul acestuia din anul 1557, după care tiparul braşovean, latino-german, dispare aproape complet. În anul 1561, moara de hârtie este cumpărată de meşterul Hans Zipser, contra sumei de 1.163 de florini (109), iar mai târziu este recumpărată de fiica judelui Benkner, Agneta Hutterin, în anul 1567. Deşi tipografia latino-germană îşi încetase activitatea la Braşov în anul 1557, numărul de documente emise pe hârtia provenită de la această moară sporeşte, fiind în anul 1558 de trei ori mai mare. Ea furniza parțial hârtie pentru o nouă tipografie din Cluj, a lui Gáspár Heltai (1550–1562). De asemenea, judele Benkner îşi va plasa surplusul de hârtie către tipăriturile chirilice. Toate tipăriturile chirilice apărute la Braşov până la moartea lui Benkner (1565) sunt executate „la porunca“ lui, indiferent de conținutul lor, ortodox sau luteran, şi indiferent de limba în care se tipăresc, afirmă cercetătorul G. Blücher (22).

Participarea judelui Benkner la tiparul chirilic nu trebuie interpretată ca o acțiune a sa în calitate de jude (autoritate) al unui oraş cu administrație luterană, ci, mai degrabă, ca o afacere particulară, dictată de interesele sale financiare (22). Moara din Braşov a produs hârtie între anii 1546–1600, fiind folosită în toată Transilvania (37,8% din totalul hârtiei folosită în Transilvania), depăşind cu mult producția morilor din Cluj şi Sibiu şi chiar a hârtiei importate. Hârtia braşoveană a fost folosită în cancelariile principelui Transilvaniei, a domnitorilor moldoveni, a celor munteni şi, uneori, în cancelarii străine precum Viena, Riga sau la sud de Dunăre (109).

În fața Porții de pe strada cu acelaşi nume, loc numit şi *extra portam Porticae* sau *ante portam Porticam*, se afla un teren desfundat, acoperit cu mlaştini şi lacuri, iar printre ele treceau drumuri înguste apărate de sălcii. În caz de război, sălciile erau tăiate. Un drum ducea spre cartierul Blumăna (în lb. germană Blumenau), ce se desfăşura pe locul străzii de azi I. Maniu. Între Poartă şi Blumăna, în anul 1546, se afla locul numit *ubi homines combruntur* (unde se ardeau oamenii) şi în anul 1660 locul *da man die leute verbrennet vor der Blumenau* sau *das gericht vor der Blumenau* (1664) (justiția din fața cartierului Blumăna). E. Jekelius relatează că în lacul ce se afla între poarta de pe strada Porții, poarta de pe strada Neagră (azi str. N. Bălcescu) şi Blumăna erau înecate vrăjitoarele (61).

1547

Registrele oraşului Braşov păstrează consemnate şi obligaţiile satelor dependente de Braşov, censul şi dijma. Din analiza dijmelor s-a putut face o apreciere a producţiei agricole din acel timp. Marii producători însă erau satele libere săseşti, care posedau pământul cel mai bun, dar acestea nu plăteau dijmă. Aflăm ce dijmă (în cereale — dijma mare) plăteau satele cetăţii Bran în anul 1547: Târlungeni şi Purcăreni — 9 florini, Satulung — 10 florini, Cernat, Turcheş şi Baciu — 16 florini, Crizbav — 9 florini, Apaţa — 10 florini. Un florin echivala cu 42 de cubuli (ferdele, baniţe) de orz, grâu, ovăz; pentru Târlungeni, dijma era fixată la 342 de cubuli, iar producţia era 3.420 de cubuli (aprox. 86.185 kg) (137).

*Clădirea **Bibliotecii lui Honterus***

La iniţiativa lui Honterus, în anul 1547 a fost construită o clădire aparte pentru biblioteca şcolii săseşti din Braşov, numită şi „Liberey“ (157), situată la vest de Biserica Sf. Maria, unde se aflase vechea şcoală înainte de anul 1541. Însuşi Honterus scria că, după distrugerea bibliotecii regelui Matei Corvin de la Buda (1526), în toată Europa de sud-est nu exista o bibliotecă mai mare ca aceasta (112). Această clădire poate fi considerată prima construcţie cunoscută cu această destinaţie iniţială, iar instituţia ca atare, prima bibliotecă şcolară din ţara noastră. În această clădire, biblioteca a funcţionat timp de 150 de ani, până în anul 1689, când, în urma marelui incendiu, a fost distrusă, păstrându-se doar 26 de cărţi. În secolele XVI–XVII, biblioteca conţinea un fond de circa 600 de volume, dintre care aproximativ 70 de manuscrise cu conţinut liturgic (164). Clădirea bibliotecii a fost transformată în anul 1772 în locuinţă pentru cadrele didactice (157).

În acest an, Honterus, împreună cu alţi clerici, redactează la Sibiu *„Kirchenodnung aller Deutschen in Siebenbürgen“* (Regulament bisericesc al tuturor germanilor din Transilvania), care consolidează situaţia legală a Bisericii Evanghelice a germanilor transilvăneni, cu girul puternicului centru al Reformei, Wittenberg, din Germania (5). Regulamentul a fost adoptat în anul 1550 de către Universitatea Săsească, ca obligatoriu pentru teritoriile locuite de saşi (117) şi a fost republicat de Honterus la Braşov (126). Din această lucrare aflăm, printre altele, şi despre situaţia sărăcimii din Braşov, care făcea notă discordantă cu faima sa de oraş bogat „… oameni bolnavi, săraci sau bătrâni … care pe frig şi ploaie zac peste tot pe străzi şi văietându-se amarnic, cer ajutor şi de pomană“(5).

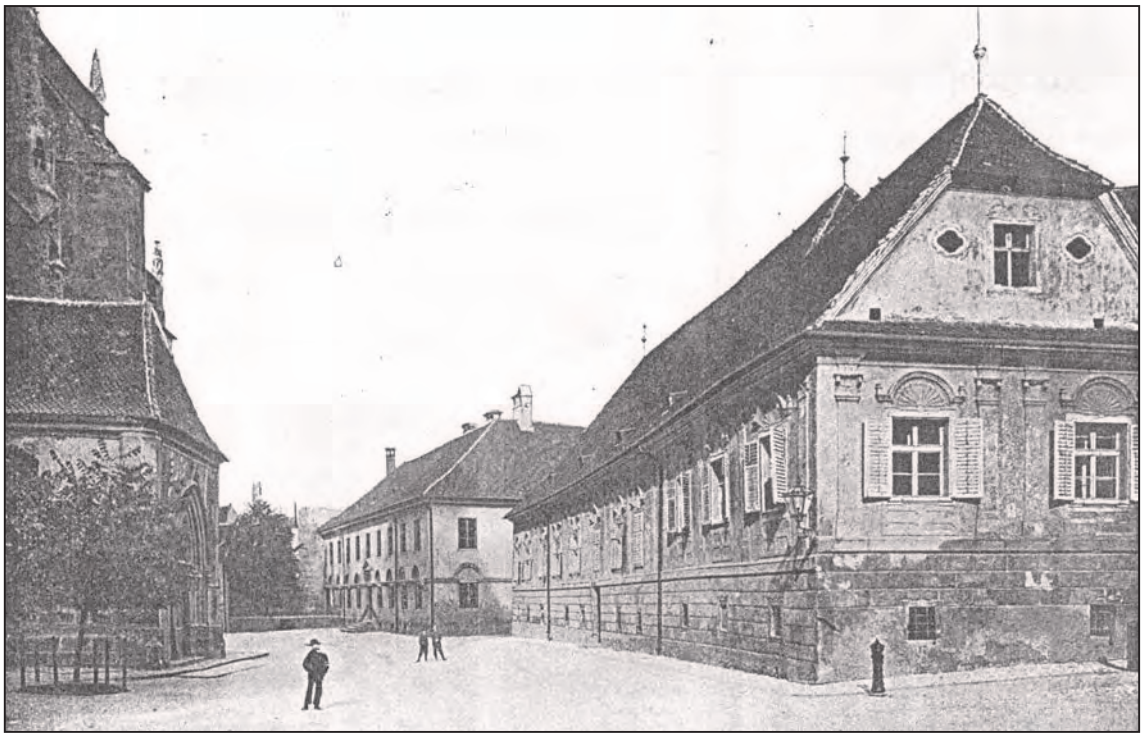
După Reformă, Curtea Caterinelor îşi pierde funcţia iniţială; se construiesc case în perimetrul ei, capela este demolată, iar în anul 1547 pe locul ei trece un canal care alimentează baia comunală orăşenească (21). Şi capela Sf. Laurentius îşi pierde funcţia după Reformă, fiind folosită ca magazin. Capela se afla la nordul altarului bisericii Sf. Maria (azi Biserica Neagră). Pe locul capelei s-au construit mai târziu casele familiei Plecker, lângă care se va instala cântarul oraşului (la intersecţia Târgului fructelor cu spaţiul curţii Honterus). Ruinele capelei au rezistat mult timp după marele incendiu din anul 1689 şi au fost îndepărtate în anul 1804 (61).

Iată cum îşi descrie umanistul Honterus oraşul natal, Braşovul, în anul 1547: „Corona — Kronstadt, un important centru comercial pentru mărfuri turceşti, situat între munţii primitori, este puternic fortificat cu ziduri, şanţuri şi bastioane“ (157).

1549

La 23 ianuarie 1549, Honterus, cea mai importantă personalitate culturală a Braşovului, recunoscută în lumea spirituală a evului mediu european, se stinge. Ideile şi opera sa însă sunt continuate. În Braşov, opera sa este continuată de Valentin Wagner, atât în calitate de conducător de şcoală şi

tipograf, senator (ales în anul 1547), cât şi ca paroh al oraşului (1549–1557). În acest an, Valentin Wagner devine primul autor dramatic cunoscut al Braşovului, scriind pentru reprezentaţiile şcolare drama *„Ammon incestuosus“* (157); în acest an, el redactează o Gramatică elină şi mai multe extrase din autori clasici, pentru uz şcolar. Înmatriculat la Universitatea din Vittenberg din anul 1542, el devine în anul 1554 „ magistru al artelor“ la aceeaşi Universitate (185).

Curtea lui Honterus *(în stânga* ***biserica Sf. Maria****, în dreapta* ***Casa Parohială****, în spate* ***Şcoala de băieţi,*** *construită ulterior, fotografie sec. XX)*

1550

Cardinalul Gheorghe Martinuzzi, guvernatorul Transilvaniei, care conducea în fapt ţara, întrucât principele Ioan Sigismund era minor, „făcea politică imperială“ (austriacă), apreciază N. Iorga (58), cu toate că Transilvania se afla sub suzeranitatea sultanului. El oferă tronul Transilvaniei regelui Ferdinand; în septembrie 1549, cele două Ungarii se reunesc, iar Martinuzzi este numit voievod al provinciei (64). Regina mamă Isabela şi principele minor sunt ameninţaţi cu izgonirea din ţară. Din porunca sultanului, trupe muntene şi moldovene au intrat în anul 1550 în Ardeal în ajutorul reginei şi au prădat sălbatic Ţara Bârsei. Martinuzzi se plânge, la 7 ianuarie 1551, dogelui Veneţiei despre acest atac (58).

Universitatea săsească, cel mai înalt for al saşilor, a dispus la Sibiu în anul 1550 „ca în toate oraşele, târgurile şi satele, bisericile să se îmbunătăţească conform cărţii despre Reformă (a lui Honterus) şi ca toţi preoţii să se orienteze după conţinutul acestei cărţi“ (180). Astfel, treptat- treptat, Reforma religioasă devine o mişcare de emancipare naţională. Printre lucrările lui Valentin Wagner, continuatorul operei lui Honterus, găsim scrieri pedagogice şi reformatoare, dar şi un catehism în limba greacă, dovedind străduniile acestuia de a intra într-o polemică teologică cu religia ortodoxă (157).

„Toate bisericile au trecut la noua religie şi saşii au încercat şi opera de reformare a românilor din Şchei. Şcheienii au fost destul de abili ca să ofere o aparenţă de acceptare, până s-au liniştit lucrurile. Reforma a înlăturat spiritul internaţionalist al catolicismului, prin introducerea limbii naţionale în cult, pas important pentru limba naţională“, explică I. Şuluţiu (175). Atitudinea autorităţilor transilvane faţă de noua mişcare religioasă a fost tolerantă. În Dietele din anii 1550, 1564 şi 1572 s-a proclamat dreptul la libera practicare a cultului pentru catolici şi protestanţi, urmând ca, după scindarea

protestanților în luterani, calvinişti, unitarieni, să fie aplicat pentru toate confesiunile (credința ortodoxă a românilor era o religie doar tolerată; ea putea fi practicată, dar adepților ei li se refuza egalitatea de drepturi politice). Transilvania totuşi era considerată de istorici o raritate printre țările Europei — un bastion al toleranței religioase (68).

În Braşov şi Țara Bârsei, maghiarii au adoptat Reforma, devenind luterani; fosta biserică a mănăstirii dominicane Sf. Petru şi Pavel a fost atribuită maghiarilor din oraş pentru servicii divine proprii cu predicatori maghiari (119).

Aflăm din documentele vremii câte ceva din viața spirituală a oraşului în anul 1550: în Casa Sfatului, la 17 februarie, se joacă piesa dramatică *„Abel ucide pe Cain“*.

Documentele săseşti din acest an vorbesc în termeni elogioşi despre un funcționar român anonim, pe care magistratul Braşovului îl cinsteşte cu 3 coți de stofă, în valoare de 1 florin şi 25 de aspri, pentru conştiinciozitatea cu care îşi făcea „lucrările“ de limba română. Aceste funcții, îndeplinite de preoți români ca tălmaci pentru limba română şi slavonă, erau obişnuite (137).

Braşovul îşi păstrează rolul de centru comercial al celor trei țări, un început de piață comună a acestora, unde se întâlneau negustorii şi-şi vindeau produsele. În jurul anului 1550, se exportau din Țara Românească numai la Braşov produse în valoare de 10–20.000 de florini, iar de la Braşov în Țara Românească, produse autohtone şi străine în valoare de circa 18.000 de florini.

Geograful şi diplomatul sibian Georg Reicherstorffer scrie în lucrarea sa din anul 1550, *„Chorographia Transsylvaniae“*, că „târgul de la Braşov, spre care se îndreaptă țăranii săptămânal, este atât de vestit, încât îl poți socoti un adevărat iarmaroc, din pricina lucrurilor şi mărfurilor multe expuse la vânzare … este emporiul (emporium) părților învecinate şi de asemenea un loc de desfacere comun al tuturor bunurilor; se adună aici secui, români, armeni, greci, ba uneori este mai bogat chiar decât celelalte oraşe transilvane prin mărfurile turceşti şi prin cele aduse atât din Moldova cât şi din Țara Românească“. În harta xilografiată a lui Reicherstorffer din lucrarea menționată, Braşovul este marcat pe lângă denumirea de Corona şi cu aceea de Cronstatt, Brasso şi Stefanopolis (Stefan = coroană; polis = oraş, în limba greacă), dar va apărea şi sub denumirea „Brassowa“ într-o hartă scoasă de acelaşi autor, numită „*Chorographia Moldaviae“* (100). În paralel cu mărfurile cumpărate, clasa feudală şi domnitorii din Moldova şi Țara Românească îşi căutau aici meşteri pricepuți pentru nevoile lor: aurari pentru realizarea bijuteriilor, candelabrelor, coroanelor şi vaselor prețioase, zugravi pentru pictarea portretele pe ctitoriile lor, ceasornicari pentru repararea ceasurilor, dar şi meşteri fierari, vraci-doftori, pentru tămăduirea unor boli (38). Cât despre meşteşugul doftorilor, aflăm că la 13 februarie 1550, regina Isabela a Ungariei confirmă printr-un document de la Cluj statutul breslelor de bărbieri (bărbieri şi tămăduitori ai bolilor omeneşti), la cererea bărbierilor din Sibiu, Braşov, Bistrița, Sighişoara, şi Mediaş. Condiția de atestare ca meşter erau doar cei patru ani de ucenicie, astfel ca „meşteşugul să fie profesat întocmai şi în modul cuvenit, la care staroştii să fie atenți şi cu grijă … pentru a nu vătăma oamenii prin neştiința lor (a meşterilor)“(4).

1551

În vara acestui an, regele Ferdinand trimite o armată în Transilvania avându-l în frunte pe guvernatorul militar G. B. Castaldo şi, ca urmare, la 26 iulie, Dieta de la Cluj îl recunoaşte pe rege drept conducător al țării. Regina Isabela şi fiul său semnează actul de abdicare de la tronul Ungariei (64). La 17 decembrie, Martinuzzi este asasinat de ostaşii regelui Ferdinand, fiind bănuit de trădare (57). În locul său este numit voievod al Transilvaniei Andrei (András) Báthory de Ecsed (1552–1553) (64).

Habsburgii reuşesc să smulgă din mâna turcilor Transilvania în anul 1551, pentru o perioadă de 5 ani. Turcii se mulțumesc cu stăpânirea Banatului, care devine paşalâc, începând cu anul 1552. Judele Braşovului, Johannes Benkner, şi judele Sibiului, Petru Haller, sunt împuterniciți de generalul Castaldo să poarte tratative, la 17 septembrie 1552, la Tâlmaciu, cu solii vizirului Kara Ahmed, cu privire la statutul viitor al Transilvaniei. Scurta stăpânire a habsburgilor a întâmpinat greutăți mari,

generate de nemulțumirea populației față de administrația şi fiscalitatea germană. Principele Ioan Sigismund şi mama sa Isabella se refugiază în Polonia (38).

Medicul braşovean Paulus Kyr publică în acest an o carte despre medicină intitulată *Sanitatis studium*, unde se referă şi la ciumă. Cartea însă nu a determinat luarea unor măsuri de carantină sau asistență colectivă acordată bolnavilor în cazul epidemiilor (43, 112). Astăzi se mai păstrează două exemplare din această lucrare, unul la Muzeul Național de Istorie Bucureşti şi altul la Biblioteca Teleki din Târgul Mureş.

1552

Ştefan (1551–1552), fiul lui Petru Rareş, care preia domnia Moldovei de la fratele său Iliaş, face în anul 1552 o incursiune de pradă în Secuime, înaintând până la comunele Prejmer şi Hărman de lângă Braşov. Incursiunea este motivată de domnitor ca răspuns la pătrunderea secuilor la hotarele Moldovei şi la actele de pradă la care s-au dedat aceştia, ațâțați de „dușmanii săi ardeleni“, explică N. Iorga (59). Dar Ştefan domnitorul nu rezistă mult pe tron şi la 1 septembrie 1552 este ucis de boieri şi înlocuit cu Alexandru Lăpuşneanu (1552–1561, 1563–1568) (58).

În acest an este consemnată apariția primului arhivar la Braşov. Este vorba despre Christian Pomarius venit în Braşov în anul 1551 şi numit de magistrat ca notar al oraşului. La inițiativa sa, s-a construit un dulap cu 27 de sertare pentru păstrarea documentelor. Pomarius a redactat inventarul documentelor din arhiva Braşovului *„Litterarum Civitatis Coronensis digestio“*; el inventariază 309 documente — privilegii —, pentru care primeşte o recompensă din partea magistratului de 32 de florini, care depăşea salariul său de notar pe jumătate de an. Pozițiile inventariate au fost repartizate în 19 grupe, însemnate cu literele alfabetului. De menționat că acelaşi Pomarius organizase arhiva din Sibiu în anul 1546 (111).

1553

Transilvania este răvăşită de trupe de mercenari trimise de regele Ferdinand, care în loc să îi alunge pe turci jefuiau sate şi oraşe. Voievodul Báthory renunță la tron şi în locul lui sunt numiți drept voievozi ai Transilvaniei Ferenc Kendi şi Ştefan (István) Dobó (1553–1556) (64).

Jude primar al Braşovului era în acest an Simon Goldschmidt (127). Se execută lucrări de reparare a zidurilor cetății Braşovului, distruse în urma campaniei lui Petru Rareş (175).

În acest an, o epidemie de ciumă care cuprinde Braşovul face 4.000 de victime (73); altă sursă precizează 5.000 de victime, din ziua Sf. Iacob până în toamna acelui an (82). Având în vedere numărul estimat al locuitorilor din Braşov în acest an, 10.000–11.000 (43), rezultă că pierderile omeneşti au afectat dramatic întreaga viață a oraşului.

La 15 mai, magistratul Braşovului confirmă statutele emise de Universitatea Săsească pentru breasla rotarilor din Braşov, reluând statute mai vechi, din anul 1539 (4). Se înființează în acest an breasla căldărarilor (Kesselschmiede). Documentele oraşului amintesc mai târziu despre un ciocan de forjat al căldărarilor ce se afla pe canalul Timiş, sub Dealul Morii (157).

Printr-o scrisoare din 16 iulie, domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu, mulțumeşte magistratului Braşovului pentru livrarea unui car şi a 4.000 de cingători şi propune efectuarea plății (47 de florini) în boi (4).

1554

În acest an, jude primar al Braşovului este Michael Roth (127). În urma dezastrului pricinuit de armatele moldovenilor şi turcilor, la rugămintea magistratului oraşului Braşov, regele Ferdinand I le cere la 25 aprilie 1554 voievozilor Transilvaniei să respecte scutirea de orice impozit acordată pe 3 ani posesiunilor Prejmer, Hărman şi Măeruş, în plus față de scutirea de 3 ani acordată de Johannes Baptista Castaldo şi Andrei Báthory (190).

Regele Ferdinand dispune printr-un document către episcopul şi voievozii Transilvaniei, din 31 octombrie 1554, să se aplaneze diferendele dintre cele Şapte Scaune săseşti, pe de o parte, şi Braşov şi

Ţara Bârsei, pe de altă parte, privind pieţele de desfacere a produselor. Documentul precizează că din timpuri imemorabile a fost stabilit că Braşovului şi Ţării Bârsei le-au fost atribuite drept pieţe pentru vânzarea produselor lor zona Ţării Bârsei, Secuimea, Ţara Românească şi Moldova. Pentru cele Şapte şi Două Scaune săseşti s-a atribuit pentru desfacere teritoriul lor propriu şi regiunea Ungariei de Jos. Întrucât braşovenii, „nemulţumiţi cu hotarele lor, s-au răspândit“ şi în teritoriul celor Şapte şi Două Scaune săseşti, regele dispune analizarea şi judecarea „dreaptă şi echitabilă“ a cauzei (4). Universitatea Săsească a dispus la 25 noiembrie 1555 ca braşovenii să-şi poată desface liber produsele şi să cumpere în toate târgurile libere (4).

În întâmpinarea unei invazii turceşti, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, Battista Castaldo, aflat la Sibiu, ordonă o serie de lucrări de apărare a Braşovului, care se fac sub conducerea generalului Arko (100). Astfel, în acest an începe construcţia fortificaţiei de pe Dealul Cetăţii (astăzi restaurantul Cetate), care durează până în anul 1558, pe urmele unei construcţii mai vechi, restaurată în anul 1524 şi incendiată în 1529. După construcţie, dealul va purta şi numele Dealul Cetăţii sau Straja (Dealul Plăieşilor), iar fortificaţia, Cetăţuia (Schlossberg).

***Cetăţuia**. Fortificaţie militară situată pe Dealul Cetăţii. Forma actuală a construcţiei datează din secolul al XVIII-lea (fotografia din stânga realizată la începutul secolului XX, fotografia din dreapta recentă)*

În anul 1630, construcţiei i-au fost adăugate 4 bastioane poligonale (43). Cetăţuia avea un turn de intrare dreptunghiular, protejat cu barbacană şi hersă[1], guri de păcură şi goluri de tragere (136). Rolul fortificaţiei de pe Dealul Cetăţii era de a asigura paza oraşului (cetatea) dinspre cartierele Braşovului Bartolomeu şi Blumăna. În secolul al XVII-lea, cetatea de pe deal va fi extinsă, iar forma actuală o va dobândi în secolul al XVIII-lea. În anul 1623 este menţionată existenţa unei fântâni în interiorul Cetăţuii, adâncă de 81 de metri (43).

Între anii 1554–1555 se fac lucrări de fortificare a zidurilor Cetăţii pe porţiunea dintre bastionul Postăvarilor, până la poarta străzii Porţii (azi str. Republicii). Tot sub conducerea generalului Arko, se întăreşte latura sud-vestică a cetăţii oraşului (de la Bastionul Ţesătorilor, la Poarta Ecaterinei), realizându-se o dublă incintă a zidurilor, opt turnuri, un şanţ interior şi unul exterior foarte larg formând bălţi şi heleşteie (100). Dincolo de heleşteie, exista un spaţiu către suburbia Şchei unde erau interzise construcţiile, pentru a oferi câmp liber de tragere pentru apărătorii din Cetate şi pentru a nu permite adăpostirea duşmanilor aproape de zidurile Cetăţii. În anul 1555, acest spaţiu a fost extins la o distanţă de 150 de stânjeni (cca 300 m) de la zidurile oraşului (119).

În Ţara Românească, domnitorul Mircea Ciobanul este mazilit de către turci şi înlocuit cu Radu Pătraşcu (1554–1557) (58).

Din acest an avem prima menţiune a unui cadru didactic român în Braşov. Este vorba de dascălul Dobre „Scholasticus“, cum este trecut în documentele germane — adică director de şcoală (în Şchei) sau, cum e prezentat în cronicile româneşti, ca „nepot de sor popei Toma“, care „au fost om învăţat“. El

1 Barbacană = lucrare de fortificaţie avansată, care protejează un pod sau poartă;
hersă = grilaj mobil la intrarea unei fortăreţe, ce se putea coborî pentru apărare.

îndeplineşte pe lângă funcţia didactică şi pe aceea de logofăt în Cetate. În această calitate, este trimis în anul 1554 ca solie la domnul Pătraşcu cel Bun (Radu Pătraşcu), iar în anii 1555 şi 1558 la Alexandru Lăpuşneanu, domnul Moldovei. O dovadă a valorii sale cărturăreşti este manuscrisul celor două molitvelnice, păstrate şi astăzi în muzeul primei Şcoli româneşti din Şcheii Braşovului. Documentele germane menţionează despre existenţa unor cărturari bisericeşti din Şcheii Braşovului înainte de acest an, care au stat la începutul şcolii laice orăşeneşti (româneşti) şi anume: grămăticul Oprea, solicitat de domnitorul Laiotă Basarab (1479–1481), grămăticul Radu, trimis la curtea lui Radu Paisie (anul 1541), grămăticii Nan şi Costea, trimişi la curtea lui Mircea Ciobanul (anul 1545) (123).

1555

Relaţiile Braşovului cu ţările române rămân strânse, mai ales acum, când puterea otomană stăpâ-nea în aceeaşi măsură cele trei ţări. Braşovul reprezenta, ca şi până atunci, anticamera sau locul unde se ţeseau relaţiile politice ale Transilvaniei cu ţările române. Printr-o scrisoare din 23 mai 1555, către Hanăş Begner (Johann Benkner), judele primar şi magistratul Braşovului, Radu Pătraşcu, domnul Ţării Româneşti, mulţumeşte pentru mesajul transmis prin Dobra (Scholasticus) privind înştiinţarea magistratului oraşului Sibiu despre hotărârile Porţii Otomane, pericolul turcesc şi solidaritatea cu transilvănenii, sosirea ceauşului turc şi aşteptarea unui altui ceauş. Pătraşcu aştepta un răspuns de la regele Ungariei, Ioan Sigismund Zápolya (127).

Aflăm dintr-o hotărâre a Universităţii Săseşti, din 24 noiembrie 1555 de la Sibiu, că târgul anual liber se va ţine la Braşov (în marţea următoarea după sărbătoarea Sfintei Treimi) timp de cinci zile, unde pot veni negustorii şi meşteşugarii din cele Şapte scaune, din cele Două scaune săseşti, precum şi oraşul Bistriţa, pentru a cumpăra mărfuri şi produse, atât din Ţara Bârsei, cât şi de la negustorii moldoveni, munteni şi greci (4).

Centrul de greutate al activităţilor publice în această perioadă era îndreptat către consolidarea treburilor obşteşti şi organizarea administraţiei oraşului, în care rolul judelui Johannes Benkner este important. Începe, astfel, redactarea în acest an a *„Decretale Coronensium“* — un gen de legislaţie a oraşului Braşov, alcătuit dintr-o colecţie de statute orăşeneşti, în care toate hotărârile anterioare (1491–1555) ale senatului au fost reunite şi reactualizate, căpătând putere de lege (119, 157). În acest an se hotărăşte o nouă arondare a cvartalelor pentru repartizarea şi strângerea impozitelor, precum şi înfiinţarea unui registru divizoral. Se înfiinţează şi un registru de socoteli pentru posesiunile oraşului, Şercaia, Părău, şi Satul Nou (probabil pentru posesiunile Tohan şi Zărneşti existau registre mai vechi) (106).

În urma marilor pierderi omeneşti din timpul epidemiei de ciumă din anii 1553–1554, în anul 1555 magistratul oraşului numeşte drept *„fizicus“* al oraşului (medic şef) pe medicul flamand Martinus Stopius, unul dintre cei mai învăţaţi medici ai timpului (43).

CORESI, FĂURITOR DE LIMBĂ ROMÂNEASCĂ; ÎNCERCĂRI DE ATRAGERE A BISERICII ROMÂNEŞTI LA REFORMĂ

1556

Dintr-o scrisoare din 22 mai 1556 a marelui vornic din Țara Românească, Socol, către Michael Roth, fost jude primar al Braşovului, aflăm că vornicul îl roagă să îi trimită două cupe frumoase lui Pătraşcu cel Bun, domnul Țării Româneşti. Domnul Pătraşcu urma, la rândul său, să trimită darul fiului împăratului turc Suleiman (Soliman Magnificul), pentru a scuti armata Țării Româneşti să treacă peste munți în Țara Bârsei şi în Transilvania (127). Poarta Otomană obligase țările române să intervină în Transilvania pentru alungarea habsburgilor. Cu toate acestea, intervenția armată otomană a avut loc, antrenând şi 14.000 de oameni din partea lui Radu Pătraşcu.

Astfel, Radu Pătraşcu cu armata sa trece în anul 1556 prin pasul Branului, îndreptându-se spre Cluj, pentru a-l înscăuna pe principele Ioan Sigismund din dispoziția otomanilor (52, 55). În mod similar, Alexandru Lăpuşneanu, domnul Moldovei, pleacă cu oaste din Moldova spre Transilvania, poposind la Prejmer, lângă Braşov. Conducerea oraşului îi trimite daruri, asigurându-l de bune intenții (55). La 29 septembrie 1556, oştile moldo-muntene se vor afla la Satu-Mare (57). La 22 octombrie 1556, văduva lui Ioan Zápolya şi fiul său, Ioan Sigismund, principele Transilvaniei, s-au reîntors la Cluj şi au fost reinstalați (52, 64).

În anul 1556 îşi începe activitatea la Braşov diaconul Şerban Coresi. Originar din Chios (Grecia), după N. Iorga, ar fi fost adus din Țara Românească în suita domnitorului Pătraşcu cel Bun. Alți cercetători consideră că diaconul Coresi era născut în Târgovişte, cu posibili strămoşi greci după nume, având însă o rudă cu acelaşi nume ca diac-scriitor în cancelaria domnească, între anii 1525–1535; limba autentic românească folosită mai târziu în lucrările sale confirmă aceasta (78). În suita domnitorului Pătraşcu, Coresi se afla drept preot pe data 1 mai 1555, dar se pare că el pregătea mutarea tipografiei chirilice de la Târgovişte la Braşov. Existența tipografiei la Târgovişte nu era agreată de turci şi, în plus, procurarea hârtiei constituia o problemă dificilă. Coresi învățase meşteşugul tiparului la Târgovişte de la meşterul Dimitrie Liubavici. La Braşov, în schimb, funcționa o moară de hârtie încă din anul 1546. Moara de hârtie din Braşov va livra mai târziu un sfert din producția sa pentru tipăriturile lui Coresi (55).

Coresi lucrează în Braşov (cu mici întreruperi) din anul 1556 până în 1583, ca editor şi traducător de cărți religioase în limba română, punând bazele limbii literare române scrise, prin folosirea graiurilor din sudul Transilvaniei şi nordul Țării Româneşti. Desigur, limba română de atunci se scria cu litere chirilice, păstrând vechea tradiție a bisericii ortodoxe române; scrierea în limba română cu caractere latine a început doar în secolul al XIX-lea.

În secolul al XVI-lea se semnalează apariția primelor texte româneşti de pe teritoriul României de astăzi. Însă marea majoritate a cărților imprimate a văzut lumina zilei în sud-estul Transilvaniei — la Braşov. Istoricii şi lingviştii români sunt unanimi de acord asupra rolului important al cărților coresiene în procesul de formare a limbii literare române. Prin ele, afirma Iorga, *„s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde în sine ceea ce va da formă gândului şi simțirii generațiilor care se vor urma: limba literară“* (50).

Personalitatea şi valoarea lui Coresi sunt puse constant în lumină astăzi, prin lucrările cercetărilor de adâncime; considerat la început ca un simplu tipograf de carte veche, Coresi se dovedeşte un ctitor

de cultură, limbă şi literatură, printr-o activitate purtată conştient în spirit românesc şi împotriva obişnuinţei actelor de cultură slavonă. Editarea de cărţi religioase în limba română atunci când „canonul limbilor sacre era în vigoare“ (slavona pentru români) era un act conştient pentru Coresi sau o influenţă externă? Este o întrebare la care cercetătorii caută un răspuns (31). Influenţat de mişcarea religioasă reformată, care propovăduia slujba religioasă în limba maternă, Coresi îşi justifică acţiunea de tipărire în limba română într-una din cărţile sale (Psaltirea), prin cunoscuta afirmaţie „mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi românii n-avăm“, trezind conştiinţa apartenenţei la un neam. Lucrările sale, îndeobşte religioase, trădează un Coresi creator de frumoasă limbă română; „unele fraze de o frumuseţe deosebită pentru veacul al XVI-lea, … îi dau drept de cetate lui Coresi în literatura română şi prin altele Coresi se exprimă pe sine mai sensibil, creează un stil (care) cu toată viziunea teologică, nu poate fi considerat decât stil artistic“, afirmă G. Nistor (98). Cercetătorii sunt unanimi în a-i acorda lui Coresi valoarea unui fenomen, nu atât prin numărul impresionant de cărţi tipărite la Braşov pe parcursul unui sfert de veac, prin conţinutul şi aportul la biruinţa limbii româneşti, cât prin golul creat timp de mai bine de două veacuri după moartea sa în Braşov, „oraşul tipăriturilor româneşti“ (178).

Sunt cunoscute în total 26 de tipărituri atribuite lui Coresi, în limba română, bilingve, în limba română şi slavonă, şi în limba slavonă (în peste 10 cărţi el foloseşte limba română), astfel: Octoihul mic slavonesc 1556–1557 — Braşov, Triod penticostar slavonesc 1557–1558 — Târgovişte, Tetraevangheliarul românesc 1560–1561 — Braşov, Pravila românească 1561, Întrebare creştinească 1561, Tetraevangheliar slavonesc 1562 — Braşov, Apostolul românesc 1566, Tâlcul evangheliilor, Molitvelnic românesc 1567–1570 — Teiuş sau Aiud, Liturghier slavonesc 1567–1568 — Braşov, Psaltire slavonească 1568, Sbornic slavonesc I 1569, Sbornic slavonesc II 1569, Psaltire românească 1570 — Braşov, Liturghier românesc 1570, Psaltire şi ceaslov slavonesc 1572–1573, Octoih slavonesc I 1574, Octoih slavonesc II 1575, Psaltire slavonească 1576, Psaltire slavo-română 1576–1577, Psaltire slavo-română 1575–1577, Psaltire slavonească 1575–1577, Triod slavonesc 1577–1578, Tetraevangheliar slavonesc 1577–1579, Sbornic slavonesc 1580 — Sebeş, Carte ce se cheamă Evanghelie cu învăţătură (româneşte) 1580–1581 — Braşov, Tetraevangheliarul slavonesc 1583 (58, 112).

*Foaie de titlu din **Apostolul** — 1566, în limba română, tipărit de diaconul Coresi la comanda judelui Johannes Benkner*

Activitatea tipografică a diaconului Coresi este sprijinită de domnitorii români Pătraşcu cel Bun, Alexandru Mircea, Mihnea, Petru Cercel având şi aprobarea vlădicilor (mitropoliţilor) lor.

Unele lucrări ca Micul octoih slavonesc, Tetraevangheliarul românesc şi Tetraevangheliarul slavonesc sunt tipărite, din porunca judelui primar al Braşovului, Johann Benkner. Acesta, fiind proprietarul primei mori de hârtie din ţara noastră, întemeiată de el în anul 1546, era interesat în folosirea pentru tipărituri a hârtiei produse aici. Fiind şi mare negustor, Benkner avea legături de afaceri cu Ţara Românească şi Moldova, putând să se ocupe şi de comercializarea tipăriturilor (112).

De altfel, Benkner devenise mare proprietar în Transilvania; printre altele, el cumpărase cu 2.000 de florini aur „spălătoria de aur“ de la Zlatna din Munții Apuseni (52). Benkner a dublat în anul 1556 capacitatea de producție a morii de hârtie, în vederea sporirii activității tipografice de la Braşov; de asemenea, Benkner a mutat, cu sprijinul primarului din Sibiu, o parte din tipografia chirilică a lui Filip Moldoveanul de la Sibiu la Braşov. Coresi a adus pentru tipăriturile sale matrițe tipografice de la Târgovişte, provenite de la precursorul său Dimitrie Liubavici (112).

Desigur, activitatea tipografică a lui Coresi a fost încurajată de atmosfera reformistă din acei ani din Braşov şi toată Transilvania. Cărțile sale au fost răspândite peste tot în Ardeal, Țara Românească, Moldova. Într-o scrisoare din anul 1582, Lucas Hirscher, judele primar al Braşovului, îi scrie judelui Bistriței că „atât voievodul moldovean, cât şi cel muntean, cu aprobarea vlădicilor lor, au importat multe exemplare în țările lor“ (112). În general, tirajul acestor cărți varia între 170 şi 400 de exemplare, iar prețul de vânzare era de 1 florin (prin comparație, amintim că prețul unei case mijlocii în cetatea Braşovului era 100 de florini). În secolul al XVII-lea, prețul cărților coresiene creşte de 5–6 ori (42). Tirajul cărților honteriene era mai mare, unele ediții ajungeau la 1.000 de exemplare (22). Apariția cărților tipărite în limba română nu poate fi pusă însă pe seama Reformei, deşi evenimentele ulterioare cu încercările de trecere la calvinism ale populației româneşti ar putea justifica aceasta. „Tipăriturile în limba română reprezentau o inițiativă a românilor — o inițiativă de istorie internă“, afirmă P. Panaitescu (52).

Ornamente în lucrările lui Coresi, în tradiția miniaturilor muntenești, cu stema Țării Românești în centru

Tiparul chirilic de la Braşov, din secolul al XVI-lea, s-a bazat pe nevoia de tipărituri a societății românești, ca şi pe existența în Şcheii Braşovului a unui centru cultural românesc dezvoltat, capabil să prelucreze în mod competent conținutul şi forma tipăriturilor (traducerilor). Finanțarea tipăririi majorității cărților la Braşov trebuie atribuită lui Johannes Benckner — la început, şi mai târziu fiicei sale Agneta Hutterin. Aceştia au organizat tipărirea de cărți chirilice, stimulați de interesele lor materiale, prin plasarea hârtiei fabricate în moara lor proprie şi prin realizarea unui câştig rezultat din difuzarea cărților chirilice. Un calcul estimativ al profitului net obținut din vânzarea unei ediții a Psaltirii românești, din anul 1570, tipărită de Coresi în 400 de exemplare, se ridică la 100 de florini. (De reținut că averea unui patrician bogat sas, din Cetate, precum Peter Schirmer sau Jung Michael Benckner, se situa între 2.000–3.000 de florini, iar casa preotului Toma din Şchei era estimată la valoarea de 75 de florini) (22).

Coresi nu a tipărit singur aceste cărți; la început a lucrat cu logofătul Oprea, astfel că prima tipăritură slavonă din acest oraş — Octoihul — era semnată de Oprea şi apoi de Coresi. Ulterior, în cărți, pe lângă Coresi, sunt menționați ca ajutoare diacul Tudor, Mănăilă, Călin, popa Iane şi popa Mihai şi mulți ucenici.

Aflăm că multe din tipărituri erau executate „în Cetatea Braşovului“ (deci nu în Şchei), iar preoții români din Şchei, care ajutau la traduceri, erau salariați ai Cetății, adică ai magistratului (sfatului) Braşov, pentru traducerea şi redactarea corespondenței oficiale în limbile română şi slavonă (112). Popa Mihai, fostul colaborator al diaconului Coresi, este ctitorul şcolii de piatră din Şchei şi făuritorul unei bogate vieți culturale în Şcheii Braşovului. Cu o sută de ani înainte de venirea lui Coresi, popa Costea scria cărți bisericeşti (Minei, în manuscris), popa Bratu (mort în anul 1515) era apreciat ca scriitor în cetate şi realizator a două manuscrise (Molitvelnic slavon, cu două pagini în limba română, anterioare primei scrisori în limba română din anul 1521), apoi dascălul Stoian, translator de limbă română în

Cetate, în anul 1529, copiază şi el cărţi bisericeşti (Molitvelnic din sec al XV-lea); popa Voicu, contemporan şi sprijinitor a activităţii lui Coresi, este, de asemenea, autor de manuscrise (122).

Tipografia chirilică a lui Coresi a funcţionat în interiorul Cetăţii Braşov, aşa cum este precizat în epilogurile şi prefeţele cărţilor sale. Nu este exclus ca diaconul Coresi să-şi fi tipărit cărţile în tipografia lui Honterus, întrucât în anul 1865 materialele tipografiei sale erau semnalate în pivniţele succesorilor tipografiei braşovene a lui Honterus (50). Cercetătorul braşovean V. Oltean consideră însă că sunt multe argumente care pledează pentru localizarea tiparului coresian în Şcheii Braşovului. Prin activitatea sa, Coresi a devenit, implicit, şi un creator de şcoală, tipărind carte de învăţătură, formând meşteri şi ucenici în meşteşugul tipografiei, stimulând copierea de cărţi, traducerea şi procurarea lor şi mai ales răspândirea cărţilor în tot spaţiul românesc (124).

Iată cum explică C. C. Muşlea rolul valorizant al lui Coresi în procesul de naştere a limbii române scrise, aici la poalele Tâmpei: „Situaţia românilor din Braşov se schimbase mult prin contactul viu cu domnii, cu boierii şi cu clericii, care de atâtea ori treceau şi se opreau aici, fie cu afaceri, fie ca pribegi. Ba mai veneau — atraşi de acest oraş, care se impusese deja ca un important centru comercial — mulţi negustori de peste munţi. Datorită acestor oaspeţi, limba românilor braşoveni se transformase încetul cu încetul, până când fruntaşii lor — preoţii şi dascălii — îşi însuşiseră un stil purificat, în care se contopeau frumuseţea şi eleganţa dialectului muntenesc cu sobrietatea spiritului ardelean“. Încă de la 1530, corespondenţa oraşului cu cele două principate româneşti se făcea mai mult în limba românească prin preoţii români scriitori din Şcheii Braşovului. În această epocă, se găsea la Braşov *o breaslă întreagă de cărturari care utilizau în scris limba română*. Aceştia erau antecesorii lui Coresi, făuritorii acelei limbi româneşti care a trecut şi în tipăriturile coresiene. Familiarizaţi cu această limbă, preoţii de la biserica Sf. Nicolae au început, cu mult înainte de venirea lui Coresi, să transcrie primele traduceri în româneşte ale unor texte religioase — aduse la târgurile Braşovului, împreună cu manuscrise profane şi bisericeşti, scrise în limba greacă sau slavonă — traduceri făcute în părţile de miazănoapte al Transilvaniei. „Ei nu aveau decât să schimbe arhaismele şi unele particularităţi dialectale. Lucrul acesta nu se făcuse încă în cele două voievodate, unde se păstra cu sfinţenie limba slavonă ca limbă canonică a textelor bisericeşti … Coresi este copiatorul, nu autorul traducerii originale“, preciza C. C. Muşlea (90).

Alţi cercetători însă, pun sub semnul îndoielii transcrierea de texte româneşti în Şcheii Braşovului de către dascălii de la şcoala românească, înainte de diaconul Coresi (49). Pe baza cataloagelor de carte veche şi a studiilor cercetătorilor braşoveni, s-a demonstrat că la venirea lui Coresi la Braşov existau toate cărţile de cult care ar fi putut fi supuse unei editări. „Biruinţa scrisului în limba română, prin cărţile tipărite în Şcheii Braşovului şi datorate diaconului Coresi n-ar fi fost posibil de explicat fără presupunerea unei vieţi culturale susţinute de copişti locali, ca autori de manuscrise şi destinate teascurilor coresiene“, afirmă V. Oltean (122).

1557

În anul 1557, în Braşov este menţionată o încercare de revoltă a orăşenimii sărace, sub conducerea blănarului Gheorghe (Georgius Pellio) (38). Georgius Pellio era o persoană cunoscută în oraş, întrucât în anul 1535 fusese trimis ca reprezentant al magistratului, cu daruri, la curtea domnitorului moldovean Petru Rareş. Regina Isabela, la 19 martie 1557, porunceşte magistratului oraşului Braşov ca împreună cu trimisul ei special, Paulus Daczo (căpitanul celor 3 scaune secuieşti), să-l judece pe Georgius Pellio şi să-l condamne la moarte pentru învinuirea de tulburare a liniştii publice, prin introducerea de judecători străini. Procesul urma să aibă loc la 29 martie la Braşov, dar la 18 aprilie, regina Isabela aprobă hotărârea magistratului de a amâna executarea sentinţei (190).

Domnitorul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu, suferind[1], le cere braşovenilor să-l trimită pe vraciul Petru Barbitonsor (în anul 1560 cere un alt vraci, iar în 1568 din nou pe Petru). Aflăm că Lăpuşneanu

1 „Un om bolnav cu ochii şi mâinile roşii … îl chinuia o *scaturigo quaedam* … boierii rămaşi în viaţă vedeau în aceasta o pedeapsă a cerului pentru nelegiuirile sale“ scrie N. Iorga despre Alexandru Lăpuşneanu (58).

cumpăra de la braşoveni pilule purgative (174). În 1558, braşovenii îi trimit şi doamnei Chiajna, soţia domnitorului Ţării Româneşti Mircea Ciobanul, 2 sticle de vin sublimat şi 2 flacoane de apă rozacee, drept medicamente (82).

Din perioada domniei lui Lăpuşneanu se păstrează o scrisoare a acestuia către dascălul său Sava trimis, după părerea cercetătorilor, de domnitor la Braşov „ca să te sileşti cu învăţătura, să fii învăţător al creştinilor şi stâlp cu sprijin credinţei strămoşeşti şi să nu fie munca ta în zadar". V. Oltean consideră că misiunea dascălului Sava din Moldova era de a întări rezistenţa credinţei ortodoxe a enoriaşilor din Şchei în faţa presiunilor luterane din Braşov (124).

Braşovenii trimit daruri la nunta fiicei lui Pătraşcu cel Bun, domnul Ţării Româneşti, la sfârşitul anului 1557, cu puţin timp înaintea morţii domnitorului la 26 decembrie 1557, se pare, otrăvit (58).

1558

Dintr-o scrisoare a marelui vornic Vintilă[2] din Ţara Românească, către magistratul Braşovului, din ianuarie–martie 1558, aflăm că Mircea Ciobanul şi-a reluat (a treia oară) tronul în Ţara Românească, cerând reîntoarcerea în ţară a boierilor pribegi, adăpostiţi la Braşov. Vornicul îşi exprimă ideea de unitate şi interdependenţă între Ţara Românească şi Ţara Bârsei (127) scriind braşovenilor memorabile rânduri *„ştiţi bine că fără noi, voi nu puteţi fi şi ţara voastră, Ţara Bârsei, fără ţara noastră nu poate fi"* (38). Mircea Ciobanul şi-a început această domnie „cu o groaznică baie de sânge" (58), la 3 februarie 1558, determinând un nou val de boieri fugari; printre ei se afla vornicul Socol, care îşi însuşise tezaurul lui Pătraşcu cel Bun şi banii pentru haraci (aproximativ 400.000 ducaţi), ceea ce va stârni intervenţia Porţii.

În iunie, oastea lui Alexandru Lăpuşneanu intră în Ţara Bârsei şi pradă cumplit localităţile întâlnite. Intrarea lui Lăpuşneanu în Ţara Bârsei se pare că era legată de un plan al sultanului de a supune sudul Transilvaniei, sub administraţia sa (59).

În acest an avem prima menţiune documentară a unei şcoli maghiare din Braşov (73), plasate în clădirea fostei mănăstiri de pe lângă biserica Petru şi Pavel din strada Vămii (117). În listele salariaţilor oraşului Braşov figurează din anul 1558 şi învăţători maghiari, atestând existenţa unei forme de învăţământ în limba maghiară (43).

Administraţia oraşului se diversifică şi suferă modificări îndeosebi în timpul judelui primar Johann Benkner (1547; 1548; 1550–1552; 1555–1560; 1565). În acest an se înfiinţează Condica de judecăţi *(Liber actuarius)*, cu rolul de a înregistra sentinţele date de magistratul oraşului Braşov şi de adunarea districtului, ca instanţă de recurs în vederea „păstrării amintirii proceselor hotărâte, pentru membrii magistratului şi pentru ca procesele asemănătoare să nu fie judecate în mod diferit" (106), în conformitate cu principiul jurisprudenţei.

1559

La 12 martie, judele primar Johann Benkner dispune trecerea la Reformă şi a bisericii româneşti din Şcheii Braşovului. Această acţiune începuse încă din anul 1544, când la Sibiu se tipărise din dispoziţia magistratului „Catehismul românesc de la Sibiu". Decizia de intensificare a propagandei reformate în rândul românilor a fost luată în Dieta transilvană din anul 1556 (50). La începutul anului, înaintea dispoziţiei judelui primar, se pare că era publicată tipăritura lui Coresi „Întrebare creştinească", în limba română, prin care se explica românilor principiile catehismului luteran. Hotărârea de a reforma biserica românească şi de a publica cărţi liturgice în traducere românească fusese luată de către magistratul Braşovului în a doua jumătate a anului 1558. Încercarea saşilor însă nu a avut rezultatul scontat. „Statornicia românilor în păstrarea legii strămoşeşti, apoi preoţii lor care vegheau cu ochii în patru şi legăturile strânse cu principatele de peste munţi i-au ţinut departe de gândul de a îmbrăţişa o altă credinţă", explică C. C. Muşlea (91).

În acest an se reconstruieşte la Braşov, în faţa porţii Ecaterina (spre Şchei), un turn pătrat, prevăzut cu un pod mobil pe lanţuri, peste şanţul cu apă. În cele trei părţi exterioare, turnul era dotat

2 N. Tocilescu îl numeşte pe vornic Stănilă (147).

cu guri de foc. Zidurile care alcătuiau această poartă vor fi demolate în anul 1877, în prezent păstrându-se doar turnul exterior, impropriu denumit „Poarta Ecaterinei“ (131). Turnul este decorat cu patru turnulețe, ceea ce simboliza în evul mediu că orașul are dreptul de a pronunța și executa pedeapsa capitală *(jus gladii)* (157). Poarta era un complex de fortificații lung de 70 de metri, ieșind cu 40 de metri în afara zidului de incintă (43). Întreaga zonă purta nume legate de mănăstirea Ecaterina, ce se afla pe locul gimnaziului săsesc. Lângă mănăstirea Ecaterina se afla capela Ecaterina și Curtea Ecaterina. Între Capela Ecaterina și zidul cetății, către Șchei, era un mare teren viran. Și strada care ducea spre Șchei purta numele de Ecaterina (azi str. C. Brâncoveanu) (61).

La 23 iulie, în urma unui trăsnet, turnul de apărare și observare, situat deasupra bastionului fierarilor, a luat foc. Clădirea s-a deteriorat și s-a înnegrit, rămânând mult timp o ruină (43). De la acest eveniment turnul a purtat numele de Turnul Negru, până în zilele noastre. El a fost restaurat în anul 1996, consolidat și amenajat în anul 2001 ca monument istoric.

***Turnul Porții Ecaterina**, construit în anul 1559. Poarta Ecaterina este mult mai veche și constituia principala poartă de acces spre cartierul Șchei (fotografie sec. XX)*

După Reformă, Curtea Ecaterina își pierde funcția inițială; capela Sfânta Ecaterina este demolată în acest an și în locul ei se construiește o mică școală. În această școală locuiau studenții (de fapt, elevii) mai mari, care îi învățau pe cei mai mici. Mica școală, ce corespundea unei școli elementare, va rezista până în anul 1786, când va fi desființată și în clădire va fi amenajată locuința predicatorilor (61). În hrisoave este consemnat că în anul 1547, prin spatele Curții Ecaterina trecea un canal care alimenta baia comunală orășenească (de sus) (21).

În anul 1559, domnitorul Mircea Ciobanul din Țara Românească moare, luându-i locul fiul său Petru cel Tânăr (1559–1568). În urma morții reginei Isabela, la 15 noiembrie, Ioan Sigismund Zápolya, în vârstă de 19 ani, este instalat de Poarta Otomană și proclamat principe și „rege ales al Ungariei“, preluând guvernarea Transilvaniei (64, 68).

1560

Dintr-o scrisoare a regelui Ioan al II-lea Sigismund Zápolya, din 9 ianuarie 1560, aflăm că Johannes Benkner, judele Brașovului, nu este disponibil la acea dată pentru un proces, întrucât este ocupat cu urmărirea unor boieri fugiți din Țara Românească (190).

La 24–28 martie 1560, un incendiu a cuprins suburbia Braşovechi și a distrus 30 de clădiri. Regele Ioan al II-lea Sigismund Zápolya îi cere magistratului orașului Brașov și strângătorilor de impozite să respecte scutirea de impozit și contribuții băneşti acordată locuitorilor din această suburbie, pe timp de 3 ani, mai puțin impozitul fixat la dieta din Aiud (190).

În Brașov se refugiase în anul 1558 un pretendent la tronul Moldovei, Ioan Iacob Heraclid (Iacov Basilikos), viitorul domn al Moldovei. „Personalitate neobișnuită … pentru decăzuta și încă barbara Moldovă, … purtat prin lume, … interesant comediant … își tipărește la Brașov genealogia, în care își susținea drepturile sale asupra tuturor tronurilor domnești cu putință“, scrie despre el N. Iorga (58). Regele Ioan al II-lea Sigismund Zápolya, îi poruncește la 1 noiembrie 1560 magistratului orașului Brașov să-l prindă pe Ioan Despot (Heraclid), care, cu armată proprie, a vrut să uzurpe tronul lui Alexandru Lăpușneanu, domnul Moldovei, și să-l predea regelui (190). Heraclid însă revine în Moldova și reușește să îl alunge pe Alexandru Lăpușneanu în anul 1561, în bătălia de la Verbia,

instalându-se ca domn. Heraclid, cunoscut în istorie ca Despot Vodă (1561–1563), a fost recunoscut de Poarta Otomană numai în anul 1562 (58).

1562

Regele Sigismund Zápolya îi porunceşte la 8 ianuarie 1562 magistratului oraşului Braşov să trimită 1/3 din bărbaţii apţi de armată, cu armament şi provizii, pe 15 ianuarie la Cluj pentru despresurarea cetăţii Olcea (azi în judeţul Bihor) ocupată de soldaţii lui Ferdinand I. La 16 ianuarie, regele îi cere din nou magistratului să trimită 32 de cântare de pulbere pentru asedierea cetăţii Stremţ (Dyod), ocupată de soldaţii lui Ferdinand I (190).

În acest an are loc o mare răscoală a secuilor. Secuii se bucuraseră până nu demult de privilegii însemnate; dispuneau de autonomie sub conducerea unor comiţi proprii, nu plăteau biruri, dijme şi zile de robotă; ei nu puteau fi făcuţi iobagi şi pământul secuiesc nu putea fi dăruit nimănui, nici de rege, nici de comitele secuiesc (137). Ameninţaţi cu iobăgirea în masă, apăsaţi de dări grele faţă de principe şi feudali, în urma ştergerii vechilor privilegii, în primăvara anului 1562, ţăranii din 5 scaune secuieşti se răscoală în număr mare. După câteva succese, răscoala a fost înăbuşită în sânge, căpeteniile fiind trase în ţeapă. După răscoală, este anulată obligaţia prestării serviciului militar de către secui, fiind înlăturată baza juridică a libertăţii lor. Dieta, întrunită în 21 iunie 1562 la Sighişoara, desfiinţează în chip oficial vechile privilegii ale secuilor; ţăranii sunt declaraţi iobagi şi sunt supuşi la obligaţii de dijmă şi robotă faţă de feudali şi la dări grele faţă de stat (38, 64).

„După această răscoală, în Ţara Bârsei încep a se aşeza tot mai mulţi secui, până ce elementul unguresc devine egal cu cel al românilor. La începutul venirii lor în zona Braşovului, secuii aveau privilegii (folosinţa liberă a pădurilor şi păşunilor, fără a plăti arenzi şi taxe, scutire de taxe de morărit şi cârciumărit). Încetul cu încetul, secuii devin iobagi ai saşilor, aşa cum erau şi românii“, explică I. Podea această migraţie (137).

În Braşov, comunitatea maghiară număra destui membri, astfel încât, în registrele anului 1562, este menţionat că în mănăstirea dominicană Sf. Petru şi Paul activa un „scholasticus Hungaricus“, considerat primul învăţător ungur al Braşovului (157).

1563

Regele Ioan al II-lea Sigismund Zápolya îi porunceşte magistratului oraşului Braşov la 29 iunie 1563 să strângă 3.000 de florini de aur pentru sultanul turc Soliman al II-lea, conform hotărârii luate la dieta de la Turda şi să-i aducă până la 13 iulie (190). La 21 decembrie, regele îi cere magistratului şi întregii comunităţi să aleagă alt jude pentru anul următor în locul lui Simon Goldschmidt (190), ceea ce se va înfăptui prin Lukas Hirscher IV, numit „cel Mare“.

În Moldova, Despot Vodă este înlocuit în noiembrie 1563, printr-un complot al boierilor, cu un nou domnitor, Ştefan Tomşa (1563–1564) (58).

1564

Regele Ioan al II-lea Sigismund Zápolya cere la 3 septembrie 1564 magistratului oraşului Braşov să trimită toţi bărbaţii apţi de armată, cu armament şi provizii, pe 14 septembrie la Cluj pentru apărarea ţării (190).

În acest secol, meşteşugurile cunosc o mare dezvoltare: între anii 1450–1550 sunt menţionaţi în Registrul de socoteli al oraşului 141 de meşteri producători de armament, iar în anul 1562 sunt atestate în Braşov 43 de bresle (187).

La 1 mai 1564, Universitatea Săsească reglementează activitatea meşteşugarilor olari, redactând la Sibiu, în 8 articole, statutul breslelor olarilor din Transilvania. La articolul 8, statutul face referire în mod explicit la Braşov şi Ţara Bârsei. În afara articolelor obişnuite, care priveau condiţiile de primire în breaslă, stagiul calfelor, lucrarea de meşter, condiţiile de lucru, subordonare şi relaţiile între meşteri, există referiri care dovedesc caracterul vădit şovin, exclusivist, al conducătorilor naţiunii germane din Transilvania, la acea vreme. Din preambul se afirmă că „noi primarii, juzii şi senatorii din Sibiu, Braşov

şi Bistriţa şi din cele Două Scaune şi cele Şapte Scaune ale germanilor din Transilvania, … cu voinţa unanimă şi sfatul chibzuit şi bine gândit al tuturor germanilor, … am înfăptuit o reglementare, (utilizând) statutele de mai înainte, reţinând pe cele bune şi folositoare pentru a le păstra nestrămutat", dovedind greutatea şi responsabilitatea autorilor. La articolul 1, privitor la condiţiile de primire a unei calfe străine în breaslă, se precizează ca în breaslă „să nu fie primit nici un maghiar". Cât despre români, la articolul 8 se specifică: „apoi, deoarece s-a văzut că românii din Zărneşti, Tohan şi din Râşnov şi cei aşezaţi şi în alte locuri din Ţara Bârsei nu pot să facă produse mai bune decât cele din oraş (Braşov), să fie împiedecaţi ei şi toţi tulburătorii din Ţara Bârsei să lucreze ceva, să aducă oale la târg sau să le ducă prin Ţara (Bârsei), sub pedeapsa pierderii mărfurilor şi a uneltelor, excepţie făcându-se, dacă meşterii olari (braşoveni) nu ar îndestula Ţara (Bârsei) sau ar cere preţuri mărite, ceea ce ar dăuna sărăcimii. Olarii din Ţara Românească şi secuii să aibă libertatea să aducă şi să vândă în zilele de târg din oraş (Braşov) marfa lor nesmălţuită, după cum vor ei, însă în Ţara (Bârsei) să nu ducă, sub pedeapsa pierderii mărfurilor" (4). Aceasta era practica discriminatorie obişnuită a breslelor braşovene săseşti, pentru a se apăra de concurenţa „extrabreslaşilor" români (161).

La rugămintea breslelor, Universitatea Săsească lua şi hotărâri protecţioniste, împotriva liberei concurenţe; astfel, la 28 noiembrie 1560, la cererea cositorarilor din oraşele Sibiu, Sighişoara, Braşov şi Mediaş, interzice negustorilor importul de cositor prelucrat din Germania şi din alte ţări în detrimentul breslelor (190).

1565

Italianul Giovannandrea Gromo, colonel în armata ardeleană, în timpul şederii sale la Braşov, din anul 1565, descrie oraşul astfel: *„spre Braşov se îndreaptă toate popoarele vecine, ca la un magazin comun de mărfuri … aici se află totdeauna turci, greci, moldoveni, munteni, secui şi alte neamuri. Braşovul are trei suburbii (cartiere în afara cetăţii) mari şi populate: una locuită de români, alta de secui şi a treia de ţărani saşi"* (38).

Acum comerţul însă nu mai e un apanaj al saşilor. Datorită privilegiilor Porţii Otomane, comerţul trece în mâna negustorilor levantini, lângă care se raliază şi românii. Românii, grecii şi armenii, sub protecţia Porţii, eludând vechiul drept de depozit de care se bucuraseră oraşe ca Braşovul şi Sibiul, pătrund în interiorul Transilvaniei, făcând o concurenţă ruinătoare negustorilor braşoveni (43). Protestele dietei au rămas fără efect deoarece puterea centrală era silită să acorde privilegii negustorilor străini, protejaţi de puterea suzerană turcească. Ţările române devin principalele surse de aprovizionare cu cereale, vite, oi, miere, sare, cherestea pentru Imperiul Otoman.

În Moldova, tronul era ocupat din nou de sângerosul Lăpuşneanu, care pătrunsese în ţară cu ajutorul turcilor în anul 1563 şi din anul 1564 se instalase pe tron (58).

În acest an este angajat ca rector la *„Schola Coronensis"* un alt umanist, provenit din Pirna (Germania), Johannes Sommer. El fusese numit de domnitorul Moldovei, Ioan Iacob Heraclid, drept conducătorul Şcolii protestante de la Cotnari. După abdicarea domnitorului protector, Sommer se refugiază în Transilvania, ajunge la Braşov (1565–1567) şi concepe prima sa operă literară, o cronică în limba latină, redând epopeic, în versuri, faptele regilor maghiari. După plecarea de la Braşov, Sommer a devenit rector al şcolilor din Bistriţa şi Cluj. Sommer scrie în popasul său din Transilvania, la Bistriţa, 15 elegii în limba latină *„De clade Moldavica"*, despre timpul petrecut în Moldova. Elegiile sale sunt apreciate de specialiştii contemporani ca unele din cele mai valoroase lucrări realizate de curentul umanist din spaţiul sud-est european (157).

1566

Eşuarea tratativelor de realizare a unei înţelegeri durabile între Austria şi Poarta Otomană îl determină pe sultanul Soliman al II-lea să pregătească în anul 1566 una din cele mai vaste campanii împotriva habsburgilor.

La 5 aprilie 1566, Ioan al II-lea Sigismund Zápolya, supus sultanului, se pregăteşte de expediţie şi

porunceşte magistratului oraşului Braşov să trimită 1.000 de săgeți la Cluj; la 11 mai şi 9 iunie, porunceşte magistratului să-l trimită pe Simon Eothwecs la Alba Iulia, împreună cu judele regal cu 5 călăreți, frumos echipați, pentru a prezenta interesele Ungariei în fața sultanului turc Soliman al II-lea, pornit cu o mare armată împotriva împăratului romano-german Maximilian (190).

Punctul culminant al campaniei, cunoscut în istorie sub numele de expediția de la Szigetvár, din iulie 1566, le va asigura turcilor stăpânirea pe mai departe a paşalâcului din Ungaria, iar Transilvania va fi desprinsă definitiv de Austria, soarta ei fiind legată, ca şi Moldova şi Țara Românească, de soarta Imperiului Otoman, până la pacea de la Carlowitz din anul 1699 (75).

La cererea principelui Ioan Sigismund, prin firmanul (athnamé) din 1566, sultanul Soliman confirmă dreptul Transilvaniei de a-şi alege principele: „țara va fi volnică şi liberă să-şi aleagă principe pe cine va dori şi, cerându-ne nouă a-l întări, îi vom trimite calul nostru cel bun împreună cu toate însemnele: buzduganul, steagul, sabia noastră împreună cu coiful împănat“ (38).

1567

La 27 octombrie 1567, regele Sigismund Zápolya, la rugămintea magistratului oraşului Braşov, porunceşte tuturor autorităților din Transilvania să-l sprijine la strângerea vigesimei, arendată (pentru suma de 2.000 de florini) şi pentru anul următor (1568) braşovenilor, de la mărfurile importate din Moldova şi Țara Românească şi prin Caransebeş la târgurile din Aiud, Mediaş, Sighişoara, Cetatea de Baltă, Biertan şi Rupea (190).

Braşovul devenise cel mai important centru de răspândire a cărților pentru românii din toate cele trei țări româneşti, prin activitatea diaconului Coresi şi a colaboratorilor săi. Tipărirea de cărți la Braşov este un efect al evoluției mişcării culturale în general, al dezvoltării unei pături orăşeneşti printre români şi al rolului pe care l-a jucat Braşovul în spațiul carpatic. Activitatea lui Coresi îi stimulează şi pe alți meşteri, astfel că la Braşov, alături de Coresi, lucrează şi diaconul Lorinț, care tipăreşte cu o garnitură diferită de litere cărți slavoneşti. Diaconul Lorinț tipăreşte la Braşov în anul 1567 un *Osmoglasnic* slavon şi lui i se atribuie tipărirea a încă trei cărți slavone. Se pare că Lorinț a deprins meşteşugul tiparului tot pe lângă Coresi. Unii cercetători îl consideră pe Lorinț ca fiind identic cu scriitorul de cancelarie şi pictorul Laurențius Fronius, implicat într-un proces cu diaconul Coresi în anul 1570 (50).

În anul 1567, Coresi tipăreşte *Tâlcul evangheliilor*, tradus din limba maghiară, pe cheltuiala nobilului maghiar Nicolaus Forró de Haporton (din Hopârta, de lângă Aiud). În anexă, lucrarea conține *Molitvelnicul rumânesc*. Acest nobil, foarte bogat, avusese legături cu judele primar al Braşovului Benkner (mort în anul 1565) şi, în general, cu braşovenii, prin posesiunile mai vechi ale înaintaşilor săi în satele româneşti Săcele. G. Nussbächer, diplomat, explică în zilele noastre că acțiunea nobilului maghiar constituie o legătură de convieţuire dintre poporul român şi naționalitățile conlocuitoare (112). Iorga explică „tâlcul“ prin politica de atragere la calvinism a românilor, practicată în mod evident: „dacă legea veche (ortodoxia) ar fi părăsită de români, aceasta ar fi un avantagiu pentru închiderea Ardealului în granițele lui proprii şi împiedecarea oricărei influențe ce ar veni de dincolo de aceste plaiuri“ (59). În anul 1564, la sinodul de la Aiud, tocmai se hotărâse sciziunea bisericii protestante în două confesiuni (calvină şi luterană) şi, drept urmare, Dieta transilvană, cu concursul principelui Ioan Sigimund, inițiază acțiuni energice de atragere a românilor la calvinism. Următoarele tipărituri ale lui Coresi, *Psaltire* (1568), *Psaltire şi Liturghier* (1570) sunt rodul unor acțiuni patronate de noul episcop român calvin Pavel Tordaşi, care vizitează Braşovul între 13–14 ianuarie 1570 (50).

1568

Şcoala săsească din Braşov este denumită din anul 1568 „gimnaziu“ şi a devenit un model pentru reorganizarea şcolilor din Transilvania, după principiile umanismului. În afara religiei, predate după catehismul luteran, la gimnaziu se studia, în aşa numitul *Trivium*, gramatica latină, retorica şi dialectica, iar în *Quadrivicum* aritmetica, geometria, muzica, şi astronomia. Limba de predare era latina — limba liturgică a bisericii catolice — limbă care s-a menținut în învățământ până în anul 1840 (157). În anul

1587, gimnaziul va primi numele întemeietorului, devenind „Honterus-Gymnasium“, ca recunoaştere a meritelor acestuia (157). Elevii din ciclul superior erau numiți „studenți“ *(studiosi)*, fiind înmatriculați la vârste variind între 17 şi 21 de ani (112). Între anii 1544–1600, în clasele superioare ale gimnaziului au fost înregistrați în total 1.085 de elevi (156). Ei proveneau din Braşov, oraşe săseşti ale Transilvaniei, alte oraşe din Transilvania şi, uneori, din Ungaria şi Germania (s-au numărat 220 de locuri de proveniență a elevilor în acea perioadă). Şcoala pregătea absolvenți pentru frecventarea universităților din străinătate, deoarece, în acea vreme, în Transilvania încă nu exista o instituție de învățământ superior. Mulți dintre absolvenții şcolii săseşti din Braşov au urmat studii superioare la universitățile din Germania (Wittenberg, Frankfurt pe Oder, Leipzig), Viena sau Italia (Padova, Roma). În Transilvania, gimnaziul lui Honterus a constituit un focar de cultură prin absolvenții răspândiți în Țara Bârsei şi în toată Transilvania ca preoți, predicatori, cadre didactice, funcționari în administrațiile orăşeneşti, medici, jurişti, tipografi, muzicieni etc. Manualele şcolare editate la Braşov de către Honterus şi urmaşii săi au fost folosite şi la şcolile din Sibiu, Mediaş şi Cluj. Ele au contribuit astfel la răspândirea ideilor şi cunoştințelor umaniste cultivate la Braşov (112).

Gimnaziul poseda mai multe imobile şi o grădină în cartierul Blumăna. De asemenea, Poiana Braşovului şi muntele din Poiană (numit mai târziu de români Postăvarul) erau dăruite gimnaziului săsesc (157). Cu privire la apartenența Poienii şi a muntelui Postăvarul la şcoala săsească, trebuie amintită mențiunea din lucrarea „Collectanea zu einer Particulär-Historie von Cronstadt“ (manuscris aparținând lui Thomas Tartler din anul 1741), prin care autorul crede că „un principe român, cu numele de Negru Vodă (pesemne Neagoe Basarab, n.a.) al cărui chip este zugrăvit în biserica din Şchei, a dat şcoalei săseşti din Braşov muntele Postovarul, pentru ca, în schimb, magistratul să dea voie românilor să-şi facă o biserică“. De atunci, se crede că muntele poartă numele „Mons gymnicus — Schulergebirge“ (90). Saşii denumesc şi astăzi muntele Postăvarul Schuler Gebirge (Muntele Şcolarului), iar Poiana, Schulerau (Poiana Şcolarului).

În Moldova, după moartea domnitorului Alexandru Lăpuşneanu din anul 1568, urcă pe tron fiul acestuia, Bogdan Lăpuşneanu (1568-1572).

Ioan al II-lea Sigismund Zápolya îi porunceşte magistratului oraşului Braşov la 19 iunie 1568 să le permită boierilor transfugi să se întoarcă în Țara Românească, în urma abdicării fostului domn, Petru cel Tânăr, şi a numirii noului domn, Alexandru Mircea (1568–1574; 1574–1577) de către sultanul turc Selim al II-lea (190).

Noul împărat german Maximilian al II-lea acceptă la 17 februarie 1568, prin acordul de pace de la Adrianopole, divizarea Ungariei. (68). Principatul transilvan va plăti tribut în continuare sultanului, soarta lui fiind legată, ca şi a Moldovei şi a Țării Româneşti, de însăşi soarta Imperiului Otoman.

Ca urmare a instaurării dominației otomane asupra principatelor române, în anul 1568 se instituie monopolul comercial otoman asupra comerțului Țărilor Române. Ca urmare, în comerțul acestor țări, relațiile cu orientul vor căpăta cea mai mare pondere, ceea ce va determina pătrunderea negustorilor greci pe piața principalelor oraşe transilvane. De la această dată, oraşele săseşti îşi pierd însemnătatea pentru mişcarea comercială mai largă şi rolul de depozit pentru mărfurile apusene care se revărsau prin Țara Românească spre Orient, explică I. Praoveanu (146).

În dietele transilvane din anii 1556, 1560, 1571, 1591, saşii obțin decizii pentru controlul deplasărilor comercianților armeni şi greci, însă fără însemnătate practică (64).

1570

Diacul Oprea copiază în acest an un Octoih românesc (culegere de cântece pe 8 voci), tradus din limba slavă. Cu această ocazie, aflăm că şcoala românească din Şcheii Braşovului avea două secții: un curs primar combinat cu seminariat cu termen redus, urmat mai ales de localnici dintre care se recrutau micii comercianți şi curieri, şi un curs superior pentru viitorii clerici şi dascăli din Țara Bârsei şi alte părți ale Ardealului (o adevărată şcoală pedagogică) (123). La şcoală, în afara limbii materne, se studiau

limbile latină, greacă şi limba slavonă (124). De asemenea, din textul lucrării reiese că, înainte de venirea lui Coresi, exista la Braşov o şcoală de copişti (preoți) care traduceau texte slave (123). Unii cercetători susțin că acest Octoih nu ar fi opera diacului Oprea şi manuscrisul ar fi o copie realizată de copiştii braşoveni, după un original din nordul Transilvanei sau Banat, între anii 1595–1610 (50).

O însemnare din 19 iunie din „Condica de judecăți a Braşovului“ (existentă la arhivele Statului din Braşov), aminteşte de un proces între diaconul Coresi şi Lucretius Fronius, de unde rezultă că diaconul Coresi avea tipografie proprie. Cercetătorii cred că această tipografie era vechea tipografie a meşterului Dimitrie Liubavici, adusă de la Târgovişte (131). Cel care îl salvează pe Coresi de la obiectul procesului, plata datoriei către Fronius, pentru a nu i se sechestra tiparnița, este preotul cărturar Toma, care întreținea puternice legături cu Țara Românească (122).

Este atestată în acest an o „glăjărie“ (atelier de producere a sticlei) în suburbia Blumăna. Apa canalului Timiş, aflat la marginea suburbiei, antrena şi alte instalații hidraulice ale timpului, printre care multe dârste (vezi 1489), mori de apă, o forjă de cupru (119).

În acest an este aprobat în Braşov statutul breslei zidarilor, conținând 13 articole. Dintre condițiile cele mai importante impuse tânărului ce vroia să intre în breaslă amintim: să fie născut legitim, evlavios, de neam german, cu excepția copiilor meşterilor maghiari care sunt în breaslă. Perioada de probă era de 14 zile. Ucenicul slujea 3 ani la meşter, fiind dator pentru învățatul meseriei cu un ospăț oferit meşterilor şi 2 florini breslei. Meşterul era obligat să-i asigure ucenicului îmbrăcăminte în mod gratuit (pantofi, două cămăşi pe an, un costum valorând 1 florin la terminare, iar pentru cei merituoşi o bonificație de 50 denari, plus o pălărie, cizme şi o cămaşă). Lucrarea de meşter a calfei (Meisterstuck) consta în zidirea unei bolți în cruce. În cazul unei greşeli constatate la execuția probei, calfa trebuia să plătească breslei 2 florini amendă. Calfele erau nevoite să plătească la intrarea în breaslă 4 florini, 4 funți de ceară şi un ospăț pentru meşteri. Condițiile de muncă erau foarte grele; programul de muncă începea la 5 dimineața şi se sfârşea la 18 seara; plata muncii era 20 dinari ziua, pentru meşteri, 16 dinari pentru calfe, 12 pentru ucenicul din primul an, 14 pentru cel din al doilea an şi 16 pentru cel din al treilea an. O lucrare începută nu trebuia abandonată, calfa fiind obligată de către meşteri, în cazul abandonului, la plata pagubei şi la o amendă de 1 florin către breaslă. În cazul absenței neîntemeiate de la lucru într-o zi, calfa era oprită de la lucru toată săptămâna şi era amendată cu 1 florin de către breaslă (4).

La 10 noiembrie 1571, la cererea reprezentanților breslei morarilor din Braşov şi din Țara Bârsei, este confirmat de către magistrat statutul breslei morarilor, în 12 articole privind ucenicia, intrarea în breaslă, norme de convieţuire în cadrul breslei, dispoziții privind producția (190).

Habsburgii continuă să creeze multiple şi felurite greutăți principelui Transilvaniei, Ioan Sigismund. Deşi sultanul Soliman recunoscuse Transilvania ca principat electiv, asigurându-i ocrotirea prin firmanul din anul 1566, Ioan Sigismund s-a dovedit incapabil de a-şi păstra şi consolida stăpânirea. În anul 1570, conform tratatului de la Spira, Ioan Sigismund renunță la titlul de rege al Ungariei şi se va intitula „principe al Transilvaniei şi domn peste părți din Ungaria“, însă el abandonează unele pretenții, lăsând porțile deschise stăpânirii habsburgice asupra Transilvaniei (38).

Un document din acest an ne prezintă poziția autorităților față de români şi statutul multora dintre aceştia, care locuiau în general, din vremuri mai vechi, în sate de munte din Ardeal. Comitele secuilor, Iaksch, scrie către senat (Dietă): „de aceea rog prietenia voastră, ca în fiecare zi să urcați munții cu toată puterea voastră şi să sfărâmați pe viclenii de valahi, cruțând femeile şi copiii“. Conform unei legi maghiare din anul 1574, „rutenii şi valahii care nu au case, ci prin munți şi codri pasc vitele, vor plăti numai jumătate din dări“ (183).

1571

La 14 martie, moare principele Transilvaniei, Ioan Sigismund, fără a lăsa urmaşi. Aplicarea tratatului de la Spira, prin care Transilvania revenea regelui Ungariei în cazul lipsei moştenitorului, nu a putut fi realizată, întrucât în fruntea principatului turcii îl impun la alegerile de la Alba Iulia pe Ştefan (István)

Báthory; acesta, bucurându-se de sprijinul turcilor, zădărniceşte înţelegerile politice (38, 64) şi devine noul voievod al Transilvaniei (1571–1576). Transilvania redevine un principat independent, dar sub supremaţie turcă. Nici Austria nu renunţă la pretenţiile sale asupra Transilvaniei şi chiar domnitorii Ţării Româneşti şi Moldovei se amestecă în luptele viitoare, duse pe teritoriul Transilvaniei (181).

În acest an sunt consemnate 3 cutremure în Ţara Bârsei, la 10 aprilie şi 14 mai, mai mici, iar la 19 mai, ora 18, unul foarte puternic (112).

1572

În lunile ianuarie–februarie 1572, noul voievod al Transilvaniei, Ştefan Báthory, vizitează Braşovul. Consiliul dispune măsuri de înfrumuseţare a oraşului pentru vizita demnitarului. Printre alte cheltuieli făcute cu această ocazie, în socotelile oraşului sunt menţionate utilizarea a 50 de felinare, costând 4 florini, şi lumânări, în valoare de 9 florini (61). La 27 ianuarie, voievodul cere tuturor autorităţilor din Transilvania să respecte toate drepturile şi libertăţile obţinute de braşoveni de la regii Ungariei, iar la 1 februarie le cere juzilor regali din cele trei scaune secuieşti, Sepsy, Kysdy şi Orbay, să respecte privilegiul braşovenilor privind scutirea de vamă în localitatea Breţcu (190).

În cronicile săseşti ale oraşului Braşov se menţionează un cutremur ce a avut loc în 11 iulie. În acest an este consemnată şi o epidemie de ciumă în Ţara Bârsei (112).

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în Braşov se constată o oarecare decădere a numărului breslelor de meşteşugari: în Braşov existau în această perioadă 20 de bresle, în timp ce în Sibiu[3] şi Cluj existau 30 de bresle. Stagnarea se datora stăpânirii turceşti, care se accentuase după desfiinţarea Ungariei din anul 1541. Totodată, o explicaţie ar putea fi şi dezvoltarea meşteşugurilor în Ţara Românească şi Moldova, ca şi orientarea negustorilor din aceste ţări către produsele asiatice (133). În Braşov, după anul 1570, funcţionează prima manufactură (atelier) a ţesătorilor din Europa de sud-est (64).

Decăderea vieţii economice din a doua jumătate a secolului al XVI-lea a condus şi la modificări în structura socială a burgheziei săseşti din Braşov. În acest sens, cea mai evidentă modificare a fost îngustarea păturii superioare a burgheziei, din care se alegeau membrii consiliului oraşului, cauzată de scăderea comerţului întreprins de saşi. Tot mai puţine familii aveau acces la conducerea oraşului. Astfel, în secolul al XVI-lea, aparţinătorii familiilor Benkner şi Hirscher au deţinut demnitatea de jude de 56 de ori. Aceste familii erau de altfel înrudite. Pătura conducătoare avea o poziţie solidă, recunoscută în oraş, poziţie obţinută prin propriile ei realizări economice. Cronicile relatează în aceste timpuri, însă, şi o atitudine responsabilă a clasei conducătoare pentru binele oraşului şi a locuitorilor săi, decăderea morală şi îmbuibarea apărând, în secolul următor, la descendenţii acestora. Apollonia Hirscher, văduva judelui oraşului Lukas Hirscher cel Mic, care dăruieşte oraşului o remarcabilă şi utilă construcţie, alte donaţii ale familiilor bogate pentru spitale şi altele de acest gen, sunt câteva din exemplele consemnate de cronicari, relatează M. Philippi (133).

În acest an, odată cu alegerea celui de-al treilea episcop evanghelic-luteran, Lukas Unglerus, sinodul Evanghelic a preluat şi Confesiunea Augustană (din Ausburg la anul 1530), care constituie până în prezent, alături de Micul Catehism al lui Martin Luther, baza învăţăturii Bisericii Evanghelice C.A. din Transilvania.

Perioada domniei lui Ştefan Báthory se caracterizează şi printr-o politică de toleranţă religioasă, care permite restabilirea în Transilvania a ierarhiei ortodoxe. Coresi şi colaboratorii săi elaborează tipărituri în limba slavonă, interpretate de unii istorici literari drept „o întoarcere la ortodoxie“. Astfel, Coresi tipăreşte mai multe cărţi slavone: *Psaltire* (1572–1573); *Octoih* (1574–1575, 2 volume) *Psaltire* (1576) şi *Psaltire* (1577) (50).

1573

Dacă meşterilor şi calfelor autorităţile oraşului le încurajau asocierile sub patronajul educativ al

3 Istorici maghiari menţionează 19 bresle la Braşov şi 28 la Sibiu, cu 30 de meserii diferite (64).

bisericii, pătura cea mai de jos a populației, servitorimea, nu se bucura de astfel de privilegii. O decizie a consiliului oraşului din anul 1573 le interzice servitorilor chiar întâlnirile „în tot felul de ocazii şi zile“. Aceştia trebuiau „să se afle la stăpânii lor, care le vor asigura petrecerea şi trândăvirea“ (133).

Administrația oraşului continuă procesul de reformă şi reorganizare, înființând un registru în acest an, despre evaluarea caselor (104). Din registru aflăm că cea mai scumpă casă privată era evaluată la suma de 1.300 de florini, aparținând lui Jakob Trayner. În acest an se execută lucrări de reparație, precum şi o anexă la Casa Sfatului, lucrări care au costat 400 de florini. Casa Sfatului se zugrăveşte din nou (61).

Consiliul oraşului cumpără în acest an o casă în Nonnengasse (str. M. Weiss astăzi), plătind 975 guldeni, şi o casă învecinată cu Rosenanger (Piața G. Enescu astăzi), plătind 100 de guldeni, cu scopul de avea un han al oraşului. Pentru restaurarea acestor clădiri s-au mai plătit încă 568 de guldeni şi 77 dinari (61). Cercetătoarea M. Nistor, reluând informațiile lui G. Treiber, menționează că în anul 1573, în Rosenanger exista un teren viran până în strada M. Weiss unde se afla marele han al oraşului „La Coroana de Aur“ (100). În anul 1823, acest han (cârciumă) figurând în strada M. Weiss nr. 19, este abandonat şi se amenajează un altul, cu acelaşi nume, pe strada Mănăstirii nr. 12 (astăzi str. Mureşenilor), devenind cârciuma oraşului (städtische Wirtshaus) (61) (vezi fotografii la anul 1860).

1575

Ştefan Báthory, principele Transilvaniei, reuşeşte să îl înfrângă la Sânpaul, la 10 iulie 1575, pe Gáspár Békés, un rival, candidatul Habsburgilor, care din anul 1574 transformase Transilvania în teren de lupte interne (38, 59); el înăbuşă şi răscoala secuilor care îl susțineau pe Békés (64). Ştefan Báthory se remarcă drept o puternică personalitate, dejucând planurile habsburgice, ridicând autoritatea principatului transilvan la un prestigiu european. Astfel, Ştefan Báthory influențează seimul polonez pentru alegerea sa ca rege al Poloniei, la 14 decembrie 1575, realizându-se o uniune transilvano-poloneză (1575–1586) (38). În Transilvania, fratele său, Cristofor Báthory, preia conducerea principatului (1576–1581).

În afara zidului cetății Braşovului, spre est, spre dealul Warte, se afla, ca şi astăzi, canalul *Graft*. Graft este denumirea germană a unui canal cu apă, ce împrejmuieşte un loc fortificat. Denumirea Graft e menționată în documente din anul 1520. În anul 1575, pe lângă canal s-a amenajat un drum de acces, ocolind cetatea. Sub Turnul Negru, drumul pe lângă canal era închis cu un lanț greu de fier, asigurat cu un lacăt „pentru a împiedeca contrabanda“ (!) spre Şchei pe această cale (61). Saşii îi obligau pe bieții şcheieni, locuitori dintr-un cartier socotit al oraşului, să treacă cu mărfurile lor numai prin Cetate, luându-le astfel vamă de două ori, la intrarea şi la ieşirea din oraş (90). După anul 1804, lanțul cu lacăt a fost îndepărtat (61). Actul ar putea fi interpretat azi ca un început al emancipării şcheienilor.

1577

La 6 martie 1577, magistratul şi comunitatea centumviralã din Braşov redactează statutul oraşului Braşov în 24 de articole. Parcurgând paginile statutului Braşovului din anul 1577, V. Jinga comentează: „ …se luau multe dispoziții, pe de o parte, pentru apărarea cetățenilor de negustorii spoliatori şi, pe de altă parte, pentru a apăra oraşul contra satului. În Braşov era interzis să se aducă şi să se vândă brânzeturi cu ridicata. Toate celelalte mărfuri puteau fi vândute sâmbăta (ziua de târg) cetățenilor locului, numai până la ora 9 dimineața. După satisfacerea consumului cetățenesc, comercianții saşi puteau cumpăra liber orice, iar între orele 9–11 era permis acest lucru şi bulgarilor, secuilor, valahilor şi altora“ (63). Mărfurile, deci, se vindeau după un program stabilit, în care prioritatea o aveau locuitorii oraşului, apoi cei ce cumpărau pentru vânzare (angrosiştii) şi, la sfârşit, românii din Şchei şi locuitorii din Blumăna. Se preciza că locuitori ai oraşului sunt numai acei „care locuiesc înăuntrul zidurilor oraşului, pe când ceilalți se consideră străini de oraş“. „Locuitorii din

Şchei şi românii să nu-şi extindă comerțul mai mult decât li se permite, sub pedeapsa amenzii țării. Lor li se permite însă a ține oi, să ducă peşte sărat şi alte poveri, să are şi să semene şi chiar să ducă vitele lor din această țară". Vitele, lemnele şi fânul se vindeau în afara oraşului.

Pentru supravegherea târgului, villicul oraşului numea un jude de târg (Markt-Richter), care dădea amenzi pentru nerespectarea punctelor din statut, ajutat de 3 slujbaşi de poartă. Din amenzile stabilite de judele de târg împreună cu slujbaşii porților, două treimi reveneau villicului, o treime judelui târgului, iar slujbaşii porților primeau o primă (106).

În oraş erau interzise practicarea jocurilor de cărți, popice şi altele, considerate dăunătoare; se prevedeau pedepse pentru nerespectarea dispoziției. În centrul pieței Sfatului, la stâlpul infamiei aşezat între Podul Bătuşilor (Cerbul Carpatin de astăzi) şi Casa Sfatului, se aplicau pedepse şi se judecau vrăjitoarele. Din însemnările cronicarilor aflăm printre altele că în anul 1601, Radu Murgan din Şchei a primit 40 de lovituri de toiag „pe pod în mijlocul târgului" pentru că a încălcat învoiala de a „nu mai bea vin şi că va aduce muierii lucru în casă şi bucate ce va putea" (185).

Pentru protecția oraşului împotriva focului, locuitorii erau răspunzători de întreținerea şi supravegherea coşurilor şi vetrelor, întrucât, în caz de incendiu, cel vinovat de producerea lui urma să fie amendat cu un florin de către magistrat, chiar dacă nu s-a produs vreo pagubă. În acest sens, în oraş vegheau un paznic şi un gornist (4).

Dintre puținele scrisori păstrate redând relațiile dintre Braşov şi țările române din acea perioadă, aflăm câte ceva despre dimensiunea comerțului cu lână din Țara Românească, pentru atelierele postăvarilor din Braşov. Astfel, se păstrează un act de învoială între Iacov şi Voicu din Râmnicu Vâlcea şi braşovenii jupan Matei (Matthias Fronius) şi jupan Andreiaş (Andreas Kemmel), pentru livrarea a 100 de chintale de lână, la prețul de 8 florini şi 12 aspri maja[4], prin societatea comerțului de postav din Braşov. În caz de nerespectare a contractului, se fixează o amendă de 100 de florini (127). Între anii 1576–1582, la Braşov a funcționat această societate pentru comerțul cu postav, înființată şi sprijinită de către sfatul oraşului, care pe lângă producerea şi vopsirea postavului se ocupa şi de vânzarea către croitori şi negustori (119).

Încă două acte de învoială, unul datat între anii 1576–1580 şi altul din 12 februarie 1577 din Braşov, relatează despre transportul şi, respectiv, vânzarea a câte 40 de măji de lână cu prețul de 8,5 florini maja, către postăvarii din Braşov (127).

1578

La 6 mai 1578, oraşul Braşov primeşte ca donație de la principele Transilvaniei Cristofor Báthory satul Chichiş, aflat în scaunul secuiesc Sfântul Gheorghe, pentru meritele braşovenilor față de Ştefan Báthory, rege al Poloniei (190) La 29 noiembrie 1578, oraşul Braşov cumpără de la un jude scăunal părțile sale de posesie din satele Coşeni, Ozun, şi Lisnău, din scaunul Sf. Gheorghe, pentru suma de 8.000 de florini. După unii cercetători, această posesie nu este sigură (106); calitatea de proprietar a vânzătorului a fost contestată în anul 1579 (190).

Din regulamentele vecinătăților din Rossmakt (Târgul Cailor, azi str. G. Barițiu) din anul 1578 şi ale vecinătății din Johannis Neugasse (str. Sf. Ioan), din anul 1579, aflăm date despre fântânile oraşului. De la începutul existenței oraşului au fost construite surse de apă potabilă curată. Existau două feluri de surse. Unele erau cişmele sau țâpuri (de la germanul *Czipenbrunen*) (latineşte *fons ducticii*), care aduceau apa din Şchei prin trunchiuri de brad (sulinare), lungi de 1,5 metri, groase de 0,3 metri, găurite şi împreunate cu alte țevi de lemn. La capătul lor se găsea albia sau troaca din stejar, supraplinul continuând să alimenteze apoi cişmelele din aval. Din vremuri vechi existau fântânile cu puț, de unde apa era scoasă cu găleata, fie cu ajutorul cumpenei cu greutate, fie cu lanț înfăşurat pe butuc de lemn. Unele cişmele erau împrejmuite, precum cea din Piața Sfatului, care în anul 1520 era apărată de un grilaj decorativ din fier forjat, cu vârfuri din cupru aurit şi stegulețe din tablă (această fântână, aflată între Casa

4 Majă: unitate de măsură pentru greutăți, variind între 50 şi 120 kg, în documentele ungureşti însemnând încărcătura unui căruțe.

Sfatului şi Târgul Inului, a existat până în anul 1892). Majoritatea străzilor din cetate vor fi dotate în secolele viitoare cu cişmele, unde apa curgea permanent; pe străzile principale vor exista până în secolul al XIX-lea cel mult 5 cişmele, dispuse la anumită distanţă între ele. Pe strada Castelului şi Cerbului (de azi) au existat numai fântâni săpate până în anul 1874, când s-au amenajat şi aici cişmele. În cetate, în secolul al XVI-lea au existat mai multe fântâni săpate, a căror poziţie nu poate fi determinată astăzi. În secolul al XIX-lea se ştia despre existenţa următoarelor fântâni din cetate: o fântână în Piaţa Sfatului menţionată din anul 1524, „fântâna Regelui“, situată în Târgul Cailor (azi str. G. Bariţiu), datată din 1660 şi alta pe aceeaşi stradă, datată din anul 1624, 4 fântâni în partea de sus a străzii Castelului, 2 fântâni pe Kotzenmarkt (str. Hirscher între Poarta Şchei şi str. Castelului), 2 fântâni pe Obere Neugasse (strada Cerbului), 1 fântână pe strada Michael Weiss (de azi), o fântână pe Goldschmiedtgasse (azi strada M. Sadoveanu), o fântână pe Schwarzgasse (azi str. N. Bălcescu), o fântână pe Spitalneugasse (azi strada Postăvarului). Şi în celelalte cartiere ale oraşului existau multe fântâni. În Şchei au existat 19 fântâni săpate, din care 3 fântâni cu cumpănă. În cartierul Braşovechi au existat 18 fântâni săpate, dintre care numai cea din Bartolomeu era prevăzută cu cumpănă. În cartierul Blumăna, 4 din cele 5 fântâni săpate aveau cumpănă.

Fântânile şi cişmelele erau întreţinute de vecinătăţile de care aparţineau, fiind desemnaţi 2 îngrijitori pentru fiecare vecinătate. În statutele vecinătăţii erau prevăzute amenzi pentru cei care nu respectau curăţenia şi prevederile utilizării sursei de apă. Costurile întreţinerii unor fântâni publice le suporta oraşul. În socotelile oraşului din 1535, 1575, 1576, 1660 sunt înregistrate sumele de bani cheltuite de oraş pentru întreţinerea sau construirea unor noi fântâni (61, 151).

1580

În anul 1580 ia fiinţă un atelier de sticlărie aproape de Râşnov. Legat de existenţa acestui atelier provine şi astăzi toponimul „Valea Glăjăriei“ (Sticlăriei), coborând din Poiana Braşov (157).

Conform registrului de impozite din acest an, numărul plătitorilor de impozite era: 1.625 de saşi, 424 de români, 152 de unguri. Multiplicând cu 5 (mărimea medie a unei familii în acel timp), obţinem numărul locuitorilor (157). Dar cifrele trebuie corectate cu un număr important de populaţie săracă, ce nu plătea impozit. De semnalat că, faţă de anul 1480, numărul populaţiei româneşti plătitoare de impozit creşte de aproximativ 3 ori, relevând un spor demografic important. Faptul este explicabil prin ridicarea nivelului de viaţă, în mare parte datorită avântului comerţului pentru această populaţie, în comparaţie cu populaţia săsească, ce rămăsese la acelaşi număr de locuitori.

Este menţionată apariţia primei cărţi cu text în limba maghiară, tipărită la Braşov (116).

1581

În anul 1581 este ales ca principe al Transilvaniei tânărul Sigismund Báthory, nepotul voievodului Ştefan Báthory. Prima parte a domniei (1581–1597) este legată de influenţa unchiului său, devenit rege al Poloniei; la moartea acestuia (1586), uniunea dintre Transilvania şi Polonia ia sfârşit (38). Susţinător al catolicismului, Sigismund Báthory aduce din Italia catolică muzicieni, artişti şi servitori la reşedinţa sa, încercând să copieze atmosfera şi fastul Renaşterii. În faţa celor două curente culturale, Renaştere şi Reformă, viaţa spirituală din oraşele şi târgurile transilvane este atrasă însă spre spiritul puritan al celui din urmă (64). În cea de-a doua parte a domniei sale (1598–1599, 1601–1602), Sigismund Báthory, aderând la liga creştină iniţiată de împăratul Germaniei Rudolf al II-lea, se afirmă prin câteva succese împotriva turcilor. Báthory intenţiona să domine Moldova şi Ţara Românească, însă, în faţa frământărilor interne şi a puternicelor presiuni turceşti şi germane, firea instabilă a principelui, „alunecată până la nivelul unui psihopat, complet imprevizibil şi barbar“, îl face pe acesta să-şi anunţe retragerea şi apoi revenirea, de cel puţin 5 ori la tron, relatează P. Lendvai (68).

1583

Credincioşii bisericii Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului reuşesc să îl convingă pe domnitorul Ţării Româneşti, Petru Cercel (1583–1585), să sprijine lucrările de mărire a bisericii, devenite

neîncăpătoare. Astfel, „cu voia magistratului“ şi „îndemnul“ judelui Braşovului, Lucas Hirscher, în perioada 1583–1584 s-a înfrumuseţat altarul, s-a construit „tinda“ bisericii şi s-a împodobit biserica cu multe icoane şi podoabe (90).

În urma unui conflict intern, Petru Cercel a fost detronat din Ţara Românească în anul 1585. S-a retras cu o mică oaste în Ardeal (la Braşov, se pare), unde a fost dezarmat, prădat şi apoi închis în cetatea Hust. Averea personală a lui Petru Cercel, confiscată la Braşov, a fost sechestrată în Casa Sfatului, sub lacăt, menţionează cronicile germane (58, 175). La 17 octombrie 1585, Sigismund Báthory, voievodul Transilvaniei, porunceşte magistratului oraşului Braşov să restituie bunurile lui Petru Cercel oamenilor acestuia (190).

La 1 octombrie 1583, Sigismund Báthory donează oraşului Braşov o porţiune a câmpului „Kis Boza“, din „terra Boza“, scaunul Sf. Gheorghe, în baza unor drepturi mai vechi ale braşovenilor asupra acestui teren. Donaţia este reconfirmată la 1 februarie 1590 (190).

Universitatea Săsească decide elaborarea unei lucrări juridice ample pentru a susţine disputele existente în dietele transilvane privind dreptul pe care saşii îl considerau acordat exclusiv lor, pentru cetăţenie şi proprietate, în aşa zisul Pământ Crăiesc *(Fundus Regius)*, deci şi Ţara Bârsei, o problemă vitală pentru istoria şi viitorul naţiunii săseşti în Transilvania. Saşii considerau Diploma andreiană, acordată lor de regele maghiar în anul 1224, temelia dreptului lor exclusiv asupra cetăţeniei şi proprietăţii în teritoriul Universităţii Săseşti. Originalul acestui privilegiu medieval din anul 1224, prin care se acordase drept exclusiv ţinutului ce aparţinea Sibiului se pierduse, probabil cu ocazia năvălirilor mongole. În anul 1486, Regele Matei Corvin extinde valabilitatea acestui drept asupra întregului teritoriu al Universităţii Săseşti. Nobilimea maghiară însă nu a acceptat niciodată acest drept şi l-a atacat în permanenţă, din momentul acordării şi până la abrogarea lui în secolul al XVIII-lea. Cu toate că saşii au cerut reconfirmarea „Andreanumului“ de nenumărate ori (21 de ori, până în anul 1627), autenticitatea acestuia a fost pusă la îndoială de Stările maghiare (nobilii unguri şi secui) şi, ulterior, şi de români. Existenţa românilor în proporţie foarte mare pe acest teritoriu, atestaţi documentar încă din anul 1288, socotindu-se cu drepturi şi mai vechi pe Pământul Crăiesc decât saşii, conform celebrului Supplex, a fost tratată cu dezinteres, întrucât aceştia erau lipsiţi de drepturi în plan politic şi nu formau obiect de dezbatere în Dietă până în secolul al XVIII-lea. Primul atac public împotriva saşilor, privitor la dreptul lor exclusiv asupra cetăţeniei şi proprietăţii (excluzând pe negermani), are loc în Dieta din Bratislava, în anul 1552, de către nobilimea maghiară. În oraşele săseşti erau stabiliţi la periferie, în afară de saşi, cu secole în urmă, români şi unguri, precum şi greci, sârbi, croaţi, italieni, polonezi etc. Nobilimea maghiară ce domina în Dieta transilvană susţinea dreptul maghiarilor de a avea case şi proprietăţi în oraşe şi în tot Pământul Crăiesc. Românii ce locuiau de secole, împreună cu saşii, pe Pământul Crăiesc, erau consideraţi fără nici un drept pe hotarele comunei săseşti sau asupra averii comunale. Conform dreptului săsesc, între proprietatea de casă, pământul din Pământul Crăiesc şi drepturile politice exista o legătură foarte strânsă; din acest motiv, saşii îşi vedeau ameninţate independenţa şi drepturile lor, prin intenţiile manifestate de nobilimea maghiară şi prezenţa de peste tot a românilor în acest teritoriu. Universitatea Săsească, drept măsură de apărare, decisese în anul 1543 ca fiecare individ care s-a statornicit pe Pământul Crăiesc să fie supus jurisdicţiei săseşti (148). Presiunea nobilimii maghiare de a pătrunde în oraşele săseşti se accentuează în secolul al XVI-lea. În interiorul cetăţii Braşovului, caracterul german al populaţiei s-a păstrat nealterat mult timp, prin măsuri de protecţie, astfel că, la stabilirea în oraş, se cerea dovada originii legitime, la care se adăuga condiţia „de a fi de limbă germană“. *„Oraşul interior şi, prin aceasta, conducerea întregului oraş a rămas în mâinile etniei germane“* multe secole, afirmă R. Kutschera (157).

Universitatea Săsească îl însărcinează pe braşoveanul Mathias Fronius să elaboreze acest document juridic, care să înglobeze vechiul drept cutumiar săsesc, dar prezentat în spiritul epocii umanismului, prin prisma dreptului roman şi a altor modele europene. Mathias Fronius, născut în anul 1533 la Braşov,

Der Sachſſen in
Siebenbürgen:
STATVTA: Oder eygen
Landrecht.
Durch Matthiam Fronium
vberſehen/ gemehret
vnd
Mit Kön: Maieſt: inn Polen/ gnad vnd
Priuilegio in Druck gebracht.
Anno. M. D. LXXXIII.

Dreptul statutar al saşilor ardeleni. *Pagina de titlu a primei ediţii din anul 1583 (182)*

printre primele personalităţi braşovene ce au studiat la noul gimnaziu, jurist, devine rector al gimnaziului, apoi notar al oraşului, senator între anii 1571–1588 şi jude primar între 1608–1609 (înnobilat de Ştefan Báthory la 13 martie 1583). Fronius, împreună cu Thomas Bomer, alcătuieşte codul de legi „Dreptul statutar al saşilor din Transilvania“ *(Eigenlandrecht der Siebenbürger Sachsen)*, document confirmat de principele Ştefan Báthory în anul 1583, care a rămas în vigoare pe teritoriul Universităţii Săseşti până în anul 1853, când a fost înlocuit de Codul civil austriac (73, 119, 157). Documentul a fost editat la Braşov; pentru editarea sa, tipografiile din Braşov şi Sibiu au fuzionat în anul 1583, însă situaţia lor va deveni critică (64, 119). Acest document va constitui pentru saşi o legislaţie proprie, oficial recunoscută, care va marca pentru viitoarele trei secole convieţuirea cu celelalte etnii din Transilvania, contribuind la formarea conştiinţei lor de sine drept colectivitate etnico-politică aparte. Sub raport juridic, acest document a influenţat legislaţia principatelor române din secolul al XIX-lea (157).

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în cadrul magistratului oraşului Braşov, în documente apar câţiva „senatori bătrâni“, situându-se ca poziţie între villic şi judele primar (106).

Braşovul, centru redutabil al produselor meşteşugăreşti din Transilvania, realizează în continuare armament de calitate pentru nenumăratele conflicte armate. Aflăm astfel despre două tunuri fabricate în acest an, capturate apoi de turci şi care în anul 1716 sunt recuperate de austrieci de la turci, în bună stare (43).

1586

Între anii 1586–1588, o molimă puternică cuprinde oraşul, făcând multe victime. Documentele vorbesc de aportul farmaciştilor şi doctorilor în această perioadă. În anul 1570 este menţionat Andrei ca farmacist al oraşului (82). În secolul acesta, în viaţa publică a oraşului s-au afirmat medici cum au fost Paulus Kir (cca1500–1588) sau Paul Kerzer (Kerzius) (1541–1600) (43).

Marcus Fuchs (1557–1619), lector la gimnaziul din Braşov şi, ulterior, paroh al oraşului, începe redactarea cronicii sale pentru anii 1586–1619, continuând cronica lui Simon Massa (1536–1605, rector al gimnaziului şi paroh, privind Transilvania, Moldova şi Ţara Românească (112).

1587

Din acest an este datat primul text braşovean în limba română. El reprezintă o scrisoare din 20 iunie 1587 a protopopului Iane, în calitate de „scriitor în cetate“, care consemnează intervenţia unor boieri din Ţara Făgăraşului în legătură cu uciderea unui secui din Săcele. Cercetătorii apreciază acurateţea limbajului folosit în acest act de cancelarie. El va folosi acelaşi stil la traducerea şi editarea Cazaniei a II-a a lui Coresi, împreună cu preotul (protopopul) Mihai. Ca şi ceilalţi preoţi ai Şcheiului, el slujeşte şcoala şi obştea din care face parte şi este folosit de autorităţi de multe ori ca sol în Moldova şi Muntenia (124).

În acest an apar enumerate pentru prima oară într-un document sub denumirea românească de „Sătcele“ (de la Sătucele) cele „Şapte Sate“ din depresiunea Ţării Bârsei (Purcăreni, Zizin, Tărlungeni, Satulung, Cernatu, Turcheş, Baciu). În socotelile castelanilor de Bran, care administrau cele Şapte Sate, ele apăreau ca „Septem villae“ şi ca „villae Walachicales“ sau „Blesch Dörfer“, adică „sate româneşti“ (117).

1588

O nouă epidemie de ciumă este semnalată în Țara Bârsei (116). Pentru a asigura serviciul funerar, magistratul oraşului dispune angajarea de ciocli (119).

1590

La 1 mai 1590 moare Lucas Hirscher, judele primar timp de 24 de ani, supranumit „cel mare“, şi este înmormântat lângă altarul Bisericii Sf. Maria, unde înainte nu a fost înmormântat nimeni (118).

La 11 august 1590, un cutremur puternic afectează Țara Bârsei. Clopotele Bisericii Sf. Maria încep să bată, deşi în turn nu se afla nici o persoană (130). Multe case şi ziduri s-au prăbuşit, iar bolta din altar s-a crăpat, relatează cronica „Siebenbürgischer Würg-Engel“ (anul 1670), redactată de Mathias Miles (112). De altfel, cronicile menționează 35 de cutremure produse în perioada 1516–1600, care au afectat mai mult sau mai puțin construcțiile oraşului (119).

MIHAI VITEAZUL ŞI BRAŞOVUL

1594

Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, donează Braşovului, ca zălog pentru suma de 3.000 de taleri împrumutați, părți din comunele Vlădeni şi Țânțari (azi Dumbrăvița), confiscate de la Johannes Iffiw de Mihályfy, care a complotat împotriva sa (190). În anul 1618, Braşovul va ajunge deplin stăpân peste satele Vlădeni şi Tânțari (161).

Domnitorul Moldovei, Aron Vodă (1591–1592 şi 1593–1595) sprijină intens finalizarea construirii bisericii Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului. Cronicile bisericii relatează că prin ajutorul domnului moldovean „s-a zugrăvit biserica şi pe dinlăuntru şi pe dinafară cu mulțime de istorii ale sfinților“ şi s-a supraînălțat turnul. La 28 noiembrie 1594, domnitorul Aron Vodă, printr-un hrisov domnesc, face o danie bisericii, de 12.300 de aspri pe an „pentru totdeauna“. De asemenea, dania mai cuprinde 300 de aspri pentru cei care mergeau la Iaşi să ridice dania, pentru 2 popi şi 2 diaconi şi „la 4 oameni ai bisericii, în fiecare an, ei să aibă câte un rând de haine…“ Această danie, din vistieria Moldovei, s-a efectuat până la jumătatea secolului al XVII-lea (90). Tot atunci, se acoperă biserica cu țigle (16.000 de bucăți), se fac multe reparații, se face un gard pentru cimitirul cel nou, se cumpără cu 3 florini un teren pentru mărirea curții bisericii şi se construieşte o capelă de lemn (90).

Între anii 1594–1625, tipografia înființată de Honterus la Braşov şi preluată apoi de Valentin Wagner se pare că şi-a întrerupt activitatea, întrucât din această perioadă nu se mai cunosc tipărituri braşovene (14).

Încă din vara anului 1593, Poarta Otomană rupsese relațiile cu Austria şi începuse ostilitățile. Ca urmare, la inițiativa lui Rudolf al II-lea, împăratul Sfântului Imperiu Romano-German, creştinătatea formează o coaliție numită „Liga Sfântă“, la care au aderat Sigismund Báthory (februarie 1594), principele Transilvaniei, şi Aron Vodă, (august 1594). Mihai Vodă (Viteazul), instaurat în anul 1593 ca domn al Țării Româneşti, se ralie şi el planurilor antiotomane ale principilor din Transilvania şi Moldova. Sigismund Báthory, arogându-şi rolul de suveran în această acțiune, intenționa să supună Moldova şi Țara Românească. Mihai Viteazul îşi începu acțiunile ostile împotriva Porții Otomane la 13 noiembrie 1594, prin uciderea gărzii turceşti, apoi continuă cu incursiunile împotriva cetăților de pe malul Dunării, sprijinit de Aron Vodă şi un mic corp de oaste ardelean (38).

1595

Din porunca lui Sigismund Báthory, care urmărea să formeze la Dunăre un regat vasal, Aron Vodă este arestat la 23 aprilie 1595. În drum spre Vinț, unde va fi deținut (şi înmormântat), Aron poposeşte la Braşov între 9–17 mai 1595, sub pază aspră, în casa lui Ioan Hirscher, fiul lui Lucas Hirscher (90). În locul său este numit Ştefan Răzvan (aprilie–august 1595). Báthory încheie tratate cu Mihai, domnitorul Țării Româneşti şi Ştefan Răzvan, domnitorul Moldovei, amenințați acum de turci, prin care aceştia trebuiau să devină „căpitanii“ suzeranului ardelean.

Turcii, sub conducerea lui Sinan paşa, pătrund în Țara Românească. Prin lupta de la Călugăreni din 23 august 1595, la care participaseră (pasiv) şi contigente ardeleneşti, Mihai Viteazul reuşeşte să oprească pentru moment invazia, dar, copleşit numericeşte, el se retrage în munți şi Bucureştiul va fi ocupat de Sinan paşa (38). Báthory mobilizează oastea pentru a izgoni invazia turcească. Astfel, în

luna septembrie 1595 secuii din Ardeal sunt mobilizaţi de Báthory la Codlea, lângă Braşov. Aici s-au adunat circa 15.000 de secui (de altfel, 4.000 de secui participaseră la lupta de la Călugăreni). La Codlea au fost împărţite 8.200 de puşti negre de Stiria, în vederea luptelor. Secuii profită de această situaţie şi revendică mai multe drepturi, dintre care îndeplinirea unei promisiuni mai vechi — eliberarea din iobăgie; ei au ameninţat cu răscoală generală. Constrâns de iminenta invazie turcească şi de pericolul unei răscoale, Sigismund Báthory cedează şi, la 15 septembrie 1595, consfinţeşte actul de libertate al secuilor (care cuprinde 11 puncte), în schimbul participării la expediţia militară. Acest act-registru (lustra militară, în terminologia timpului) a constituit dovada stării de libertate a fiecărui secui trecut pe listă (40). În anul 1596, Sigismund, ca urmare a protestelor nobilimii, va reveni asupra actului de eliberare a secuilor, ceea ce va provoca mari revolte ale acestora, înăbuşite în sânge de către guvernatorul militar Ştefan Bocskai (64).

În octombrie 1595, un contingent al lui Sigismund Báthory, condus de pârcălabul din Făgăraş, trece în Ţara Românească pe la Bran, pentru a-i veni în ajutor lui Mihai voievodul, retras la Stoeneşti sub presiunea oştilor otomane (149). În fruntea unei armate de 22.000 de oameni, Sigismund Báthory, împreună cu oastea moldovenească a lui Ştefan Răzvan, de 3.000 de oameni, îl sprijină pe Mihai, eliberând la 8 octombrie Târgovişte, la 12 octombrie Bucureştiul şi apoi Giurgiul (38).

Trupele oraşului Braşov, din care făcea parte şi Michael Weis (viitorul jude primar al Braşovului), au participat alături de Mihai Viteazul în bătăliile de la Călugăreni şi de la Giurgiu (111). Trupele săseşti erau conduse de comitele săsesc Albert Huet (157).

Între timp, în Moldova a fost instalat domnitor Ieremia Movilă (1595–1600 şi 1600–1606) de către polonezi, ostili planurilor antiotomane.

În acest an, călătorul italian Filippo Pigafetta, care trecea prin trecătoarea Bran, descrie condiţiile grele în care se făcea tranzitul mărfurilor prin cea mai importantă cale de comunicaţie a Braşovului cu Ţara Românească: „de la locul numit la Cruce, se coboară … şi se dă de o trecătoare a unui munte înalt numit Sâmpetru (Piatra Craiului, n.a.) pe vârful căruia se trag carele cu multă trudă şi la coborât este nevoie să fie folosite funii, din cauza prăpăstiei uriaşe“ (146).

Profitând de donaţia domnitorului Aron Vodă al Moldovei pentru renovarea bisericii, protopopul Mihai din Şcheii Braşovului intenţionează să clădească o nouă şcoală din piatră, lângă biserica Sf. Nicolae. Înfruntând greutăţi de ordin material şi piedici din partea autorităţilor, protopopul reuşeşte ca, între anii 1595–1597, să ridice o clădire frumoasă cu zidărie din piatră şi lemn, cheltuielile ridicându-se la suma de 375 de florini şi 46 de denari, mult peste preţul mediu al clădirilor din Cetate (în anul 1541, după evaluările vremii, numai 14 case din Cetatea depăşeau de 300 de florini). Lucrările de construcţie au fost conduse de doi meşteri saşi, dulgherul Thais şi zidarul Michael. Ctitorul acestei şcoli, protopopul Mihai, activând între anii 1578–1604, provenea dintr-o străveche familie de cărturari din Şchei; se remarcă prin activitatea sa culturală obştească (traduce, editează şi sprijină tipărirea de cărţi, înzestrează şcoala şi biserica cu cărţi de valoare) şi chiar politică, evidenţiată în documentele oraşului (123, 124).

1597

Datorită şovăielilor lui Sigismund Báthory, manifestate mai ales după înfrângerea armatelor imperiale şi ardelene de către armata turcească de la Keresztes din 23–26 octombrie 1596, Mihai Viteazul reia tratativele cu Austria, începute în taină încă din anul 1595. La 12 februarie 1597, solia Ţării Româneşti, compusă din banul Mihalcea şi senatorul braşovean Marcus Schunkabunk, este primită în audienţă la curtea din Praga a împăratului Rudolf al II-lea. Tratatul Ţării Româneşti cu Austria s-a definitivat la 9 iunie 1597, la Târgovişte, şi prevedea asigurarea de către Austria a fondurilor necesare pentru 5.000 de soldaţi şi armament, în schimbul cărora Mihai Viteazul urma a se strădui să îi izgonească pe turci din preajma Ţării Româneşti şi Ungariei (38).

În anul 1597 se încheie construcţia în piatră a bisericii Sfântul Nicolae din Şchei. Finalizarea

construcției s-a făcut din donația anuală a domnitorului moldovean, Aron Vodă (vezi anul 1594), şi din alte donații însemnate în „Vechiul Catastif" al bisericii, trimise prin magistratul din Braşov, pentru care protopopul bisericii, Mihai, trebuia să dea socoteală despre cheltuielile făcute (123).

1598

Sigismund Báthory renunță la tronul Transilvaniei, „cedând împăratului Rudolf al II-lea moştenirea, în schimbul a două ducate sileziene" (ducatele Oppeln şi Ratibor, ca loc de adăpostire). În locul său, Sigismund îl va numi pe vărul său, tânărul cardinal Andrei Báthory, principe al Transilvaniei la 29 martie 1599 (57, 59). În martie 1598, în urma unei apropieri dintre domnul muntean Mihai şi împăratul Rudolf al II-lea, la castelul Bran este fixată o întâlnire între comisarii lui Rudolf şi Mihai Viteazul. Deoarece Mihai Viteazul era rănit la o mână, el nu s-a putut deplasa la Bran, întâlnirea având loc la Târgovişte (149).

La curtea domnească a lui Mihai Viteazul sunt menționați în acest an în documente doi medici braşoveni (43).

1599

Situația Țării Româneşti era delicată, ea „rămânând fără o singură graniță prietenă, fără o singură comunicație cu lumea creştină". În sud şi vest stăpânea puterea otomană, Moldova sub Ieremia Movilă era „feudă polonă", iar Andrei Báthory, principele Transilvaniei, „negocia cu turcii împăcarea", explică N. Iorga (38).

Mihai Viteazul decide intrarea în Ardeal prin Braşov cu un corp de oaste, urmând a se întâlni lângă Sibiu cu un alt corp de oaste venit prin Valea Oltului. Mihai Viteazul conduce trupele sale spre Braşov (8.000 de haiduci, 2.000 călări şi 80 guri de foc) (57). Intrarea în Ardeal s-a făcut prin pasul Buzăului, la 14 octombrie 1599, urmărind atragerea secuilor, cărora Mihai le va făgădui privilegii (112). Cronicarul transilvănean Ştefan Szamosközi relatează traseul oştirii lui Mihai Viteazul: „vineri dimineața au plecat spre munți; noaptea au trecut munții în vânt şi ploaie, iar în ziua următoare au poposit în Buzae, pe moşia lui Ioan Béldi. De aici, voievodul a trimis pe Gheorghe Makó să strângă (secui) … Pe cei din Trei Scaune i-a adunat la Várhegy (lângă Leţfalău). Fără să piardă o clipă, voievodul a ajuns duminică la Prejmer, unde au venit braşovenii cu daruri" (19).

La 20 octombrie 1599, Mihai Viteazul îi primeşte pe reprezentanții Braşovului la Prejmer, în tabăra sa, iar a doua zi în tabăra de la Codlea (112). Braşovenii îl roagă pe domnitor să le cruțe oraşul şi satele din Țara Bârsei. Mihai le promite cruțarea, cerându-le în schimb jurământ pentru împăratul Rudolf, „în numele căruia intrase în Transilvania, … negăsindu-se atunci altcineva potrivit să poarte grija acestei țări", declara domnitorul (69). Delegația braşovenilor i-a înmânat lui Mihai Viteazul daruri şi a răspuns pozitiv solicitării domnitorului pentru un împrumut de 15.000 de taleri (43). Între cei ce au tratat cu domnitorul din partea Braşovului se aflau judele Valentin Hirscher, fostul jude Chirilă (Cyrillus) Greissing şi protopopul român Mihai de la Biserica Sfântul Nicolae din Şchei. Braşovenii aduseseră pentru trebuințele oştirii „un car cu straie şi multe bucate", după cum relatează cronica săsească din acel an (69).

Trupele străine de care dispunea Mihai Viteazul erau greu de ținut în frâu, astfel că unele sate din jurul Braşovului au fost prădate şi arse (57). Numai satele Cristian, Râşnov şi Vulcan, care se aflau lateral de drumul armatei, au scăpat. Satul Prejmer a fost complet distrus. Cetatea bisericii din Hălchiu a fost asediată de 6 ori, dar nu a fost cucerită (181).

Armata lui Mihai Viteazul se reuneşte cu restul trupelor lângă Sibiu şi la 28 octombrie 1599 obține victoria în fața armatei ardelene la Şelimbăr. Cardinalul Andrei Báthory, principele Transilvaniei, se refugiază, dar este prins şi omorât de secui, care luptau alături de Mihai Viteazul.

La 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul intră biruitor în Alba-Iulia, capitala Transilvaniei. Dieta Transilvaniei, întrunită între 20–28 noiembrie 1599 la Alba Iulia, hotărăşte recunoaşterea lui Mihai ca „principe al Transilvaniei", stabilirea ordinii amenințate de răscoalele iobagilor, fixarea obligațiilor în

cadrul noii stăpâniri. Mihai voievodul emite la 3 noiembrie 1599 o circulară către oraşele săseşti pentru un împrumut în bani. De la Orăştie, el solicită 1.000 de florini, de la Bistrița 5.000 de florini, iar de la Braşov solicită 15.000 de florini, prin intermediul senatorului Marcus Schunckabunck, delegat braşovean la Dietă, care îndeplinise anterior misiuni diplomatice pentru domnul muntean (110).

Mihai Viteazul stăpâneşte Transilvania o perioadă scurtă de 21 de luni. Această izbândă nu era nici completă, nici viabilă atâta vreme cât împăratul Rudolf căuta să-i smulgă lui Mihai noua stăpânire şi atât timp cât în Moldova, fostul principe al Transilvaniei, Sigismund Báthory, aştepta un prilej pentru a-şi recăpăta tronul, ajutat de Ieremia Movilă, domnul Moldovei (38).

1600

Contând pe sprijinul financiar al saşilor, propunându-şi să le confirme vechile privilegii, la 10 ianuarie 1600, Mihai Viteazul le acordă braşovenilor dreptul de a ridica taxă vamală vigesima la târgurile anuale din Braşov, Mediaş, Sighişoara, Aiud, Biertan, Cetatea de Baltă şi Rupea, pentru mărfurile aduse din Țara Românească şi Moldova (109, 112, 190).

La începutul lunii februarie, Mihai Viteazul îl anunță pe judele Braşovului, Valentin Hirscher, despre intenția sa de a poposi la Braşov (43). La 1 martie 1600, domnitorul îşi face o intrare triumfală în Braşov. El este însoțit de 600 de ostaşi, călăreți şi infanterişti, care au fost încartiruiți în suburbiile oraşului.

Domnitorul a fost găzduit de judele primar al Braşovului Valentin Hirscher, chiar în propria casă, ce se afla în Târgul Cailor (probabil în imobilul situat azi în str. Bariţiu, nr. 6). Braşovul devine pentru moment capitala Transilvaniei. Mihai Viteazul guverna din Braşov şi tot aici ducea tratative cu trimişii străini (111). Mihai îi primeşte la Braşov pe trimişii imperiali habsburgici, pe solul polonez, pe cancelarul Transilvaniei (43). La 7 martie 1600, Mihai Viteazul confirmă vechile libertăți pentru secuii din scaunele Ciuc, Gheorghieni şi Caşin, care se alăturaseră domnului la intrarea acestuia în Transilvania. La 9 martie 1600, Mihai Viteazul primeşte la Braşov solia turcească, care aducea domnitorului şi fiului acestuia însemnele domneşti din partea sultanului (112).

*Pe locul acestei clădiri (Str. Gh. Bariţiu, nr. 6) se afla în secolul al XVI-lea **Casa lui Valentin Hirscher**, judele Braşovului. Se presupune că, în această clădire, V. Hirscher l-a primit drept oaspete pe **Mihai Viteazul** între 6–16 martie 1600. (Clădirea actuală datează din secolul al XIX-lea).*

Cronica lui Massa şi Fuchs relatează evenimentul, menționând că domnul a ieşit în întâmpinarea soliei, care venea dinspre Sibiu, împreună cu 4.000 de călăreți, conduşi de Moise Székely, până aproape de Ghimbav. „Când s-au întâlnit, domnitorul şi trimisul, amândoi, au sărit de pe cal şi s-au întâmpinat cu plecăciuni adânci“. Trimisul turc, Husein-aga (Huraim-aga), a luat sabia domnului şi i-a înmânat o altă sabie prețioasă, aurită şi bătută în pietre scumpe, un surguci[1] cu o sută de pene negre de egretă şi pene albe de cocor, două steaguri roşii, ca simbol a domniei, mai mulți cai de rasă şi şoimi de vânătoare. La ora 13, Mihai Viteazul, împreună cu trimisul otoman în stânga sa — locul de onoare la turci, intră în cetatea Braşovului, prin Poarta Străzii Vămii. De la poarta oraşului până la locuința domnitorului, soldații lui Mihai Viteazul, îmbrăcați în uniforme roşii şi albe, au prezentat onorul. În întâmpinarea oaspeților s-au tras 12 salve de tun, iar din toate turnurile s-au tras cu armele de foc. „Totul era însă, de ambele părți, politică şi demonstrație“, comentează N. Iorga (57, 112).

1. Panaş din pene de struț împodobite cu pietre scumpe, purtat la turban sau la işlic de sultani sau înalți demnitari turci sau de domnii români (Dict. Limbii române, Ed. Academiei, 1958).

Cu această ocazie a fost recunoscută domnia lui Mihai în Transilvania, cu excepția trimişilor imperiali, care au acceptat domnitorului numai titlul de Statthalter (guvernator, locțiitor al împăratului) (43).

***Mihai Viteazul** convoacă Dieta Transilvaniei la Braşov între 14–15 martie 1600 (prima şi unica Dietă din istoria Transilvaniei ținută la Braşov).*

Între 14–15 martie 1600 are loc Dieta Transilvaniei la Braşov, convocată de Mihai Viteazul. Aceasta a fost prima şi unica Dietă din istoria Transilvaniei, ținută la Braşov. Hotărârile Dietei au fost confirmate de Mihai Viteazul. Una din hotărârile Dietei a fost fixarea unui impozit de 4 florini pentru fiecare „poartă“ — unitate de impozit în Transilvania medievală. Braşovul şi Țara Bârsei plăteau în această perioadă impozit pentru 3.800 de porți, deci peste 15.000 de florini. O altă hotărâre a Dietei privea obligația iobagilor de a se supune seniorilor feudali, prevăzând pedeapsa cu moartea pentru țăranii fugari. Mulți iobagi sperau la eliberarea lor prin venirea noului domnitor, dar Mihai Viteazul era totuşi un reprezentant al nobilimii feudale (112). Dieta din Braşov, din martie 1600, se pare că a avut loc în Biserica Neagră (112). Între conducerea oraşului şi domnitor au existat discuții, pesemne cu privire la restituirea împrumutului de 15.000 de taleri. Cronica braşoveană consemnează că „…el s-a supărat tare şi le-a reproşat cu mânie că ei (braşovenii, n.a) ar fi cu femei, copii, bani, bunuri şi tot ce au proprietatea lui, deoarece cu sabia el vrea să-i conducă…“ De aceea, relatează cronica lui Simon Massa şi Markus Fuchs, plecarea domnitorului (joi 16 martie, ora 8) a lăsat o „stare de mâhnire“ (43). Mihai Viteazul nu a mai restituit aceste împrumuturi saşilor (119).

Românii din Şchei, însă, l-au primit cu bucurie şi cinste pe Mihai Viteazul, care a făcut danii pentru biserica Sfântul Nicolae (unele transferate mai târziu de saşi în Biserica Neagră) (43, 90). Mihai Viteazul, împreună cu trupele sale şi cu trimisul turc, părăseşte Braşovul în sunetele fanfarei turce, care a dat onorul, iar judele braşovean l-a condus pe domnitor până la hotarul oraşului (112).

Mihai Vitezul decide cucerirea Moldovei, unde se afla fostul principe al Transilvaniei, Sigismund Báthory, „cel mai rău duşman“ al său, cum îl numea domnitorul român (57). În data de 1 mai 1600, Mihai trece cu trupele sale „vreo 30.000 de oameni de foarte bună calitate“ (57) prin Codlea şi la 2 mai se află în tabăra la Prejmer. 3.000 de ostaşi roşii (cazaci pesemne, în uniforme roşii), neplătiți de Mihai, rămân în Ardeal, prădând şi ucigând, relatează cronicile (57). După cucerirea Moldovei, la 16 mai 1600, Mihai Viteazul anunță toate oraşele Transilvaniei despre victoria sa. În cinstea acestei victorii, la Braşov au fost trase în ziua de 26 mai salve de tun (112). Mihai Viteazul se intitula acum „voievod şi domn a toată Țara Românească şi a Ardealului şi al Țării Moldovei“, precum şi „locțiitor al împăratului roman în Transilvania“ (119); el realiza astfel o înfăptuire istorică, prima unitate politică-administrativă a teritoriilor locuite de români.

La 27 iunie, Mihai Viteazul, victorios, se întoarce la Braşov şi rămâne aici 5 zile. Nemulțumit de actele de pradă întreprinse de unii dintre soldații lui, mulți adunați şi de pe alte meleaguri, „el se jură că acestea nu se fac pe voia lui, dar nu poate opri mulțimea de ostaşi furioşi“. În iunie, la Braşov, în mod exemplar, el dispune tăierea şi expunerea în piața centrală a doi români vinovați de omor (59). Cronica lui Simon Massa relatează despre intenția lui Mihai Viteazul de a elimina fruntaşii saşi ai oraşului la întoarcerea din Moldova şi de a conduce oraşul cu boieri români, o intenție ce astăzi pare prea puțin credibilă (43).

Nu după mult timp, în Ardeal, nobilimea maghiară şi patriciatul săsesc se răscoală şi cer ajutorul armatei generalului imperial Georgio Basta, care intră în Transilvania la începutul lunii septembrie 1600, împotriva voievodului Mihai. „Sibienii se hotărâră pentru desfacerea de Mihai, iar la Braşov se luă unanim aceeaşi hotărâre“ la 10 septembrie 1600, relatează N. Iorga (57).

Nicolae Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul, trimite o armată în ajutorul tatălui sau în Ardeal. La 12 septembrie 1600, trupele braşovene, conduse de senatorul Sebastian Bloch, pornesc atacul împotriva trupelor munteneşti; trupele româneşti, surprinse, se retrag (43, 119). „Se uciseră oameni de-ai domnului, căutându-i prin păduri cu o cumplită ură şi ridicându-se spânzurătoarea: se reţinură ca prinşi fratele banului Mihalcea, un vistier, iar ostaşii veniţi cu şeful lor, aga de la Rucăr, nu fură cruţaţi în acest sălbatec măcel, care desigur e o pată pentru trecutul oraşului, aşa de folosit în legăturile cu Ţara Românească; în orice întâlnire următoare toţi românii câţi ajunseră în mâinile saşilor fură imediat omorâţi. … Familiile boierilor (au fost) considerate ca ostatice — şi erau vreo 600 de femei adăpostite în Şcheii Braşovului“, relatează N. Iorga (57).

La 14 septembrie 1600, alte trupe braşovene sprijinite de 150 de puşcaşi unguri se ciocnesc cu trupele moldovene conduse de Sava armaşul, sprijinit de secui. La 15 septembrie 1600, trupele braşovene erau retrase în spatele zidurilor, iar trupele din Moldova, secuii şi trupele munteneşti s-au aşezat într-o tabără din apropierea oraşului. În zilele 15–16 septembrie au avut loc negocieri între părţi privind alianţa cu Braşovul şi restituirea soţiilor oştenilor lui Mihai Viteazul aflate în cetate. Trupele lui Mihai Viteazul se retrag din faţa zidurilor oraşului, pregătindu-se pentru bătălia de la Mirăslău în care sunt învinse la 18 septembrie 1600; domnitorul se retrage prin Făgăraş spre Ţara Bârsei şi Braşov (43). Crezând că soţiile oştenilor din Cetatea Braşovului au fost ucise, „alţi soldaţi ai lui Mihai, venind din ţară, căutară a pedepsi prin dări de foc la 18 septembrie“, relata N. Iorga (57). La 23 septembrie, Mihai soseşte la Codlea, iar la 25 septembrie îşi fixează tabără aproape la Prejmer (119). La 27 septembrie 1600 se poartă discuţii între o delegaţie a oraşului, condusă de Johann Hersel şi reprezentanţii lui Mihai Viteazul, fără a se ajunge la un acord. La 27 septembrie, Sava armaşul cere din nou eliberarea soţiilor prizoniere ale ostaşilor români şi sârbi. Nicolae Pătraşcu, fiul domnitorului Mihai, prezent aici, îi cere magistratului oraşului să treacă de partea lui Mihai Viteazul, dar negocierile eşuează, ajungându-se la conflict (43).

Cu ajutorul secuilor şi a oştilor sosite din ţară, Mihai asediază la 1 octombrie 1600 Braşovul care îl „trădase“ (pe care însă nu îl cucereşte), iar secuii trec Ţara Bârsei prin foc şi sabie (58). Trupele domnitorului român sunt masate în trei locuri din Braşov: pe Dealul Furcilor, pe drumul spre Hărman şi la moara de hârtie de la Stupini. La 1 octombrie, trupele domnitorului resping trupele braşovene până la *podul leproşilor* (pod pe canalul Timiş, în apropiere de strada Castanilor de astăzi) (43). Românii şcheieni trec de partea lui Mihai, luând parte la asalt (89) dinspre vestul oraşului (119). Ei au încercat în timpul luptelor să ocupe prin surprindere cetatea Braşovului şi să o predea lui Mihai Viteazul, dar au fost respinşi (43).

După asasinarea lui Mihai, saşii braşoveni n-au iertat purtarea vecinilor şcheieni mult timp; autorităţile au luat măsuri faţă de „şcheienii necredincioşi“; drepturile românilor din Şcheii Braşovului au fost drastic îngrădite (119). Judele Michael Weiss a dispus în anul 1603 să se fixeze pe zidul către Şchei o inscripţie „ruşinoasă“ la adresa şcheienilor, în limba latină şi germană: „Barbara progenies, dum nos Vicina Valachus“ şi „Als uns das wilde Volk der tölpischen Walachen…“ (Când poporul sălbatec al neghiobilor de valahi…) (90). De altfel, cronicile săseşti l-au consemnat în istorie pe Mihai Viteazul cu apelativul de „Gottlos“ (nelegiuitul) (90).

Se pare că această acţiune a şcheienilor împotriva saşilor, izbucnită cu ocazia asediului lui Mihai, ca semn a unei răfuieli mai vechi şi apreciată de ei ca un act de curaj, s-a păstrat în tradiţia sărbătorilor „junilor“ de mai târziu. Marşul junilor roşiori călări din Şchei, ce merg spre Poarta Şchei, ocolind Bastionul Ţesătorilor, spre Tâmpa, la locul numit „Poalele Dosului“ îşi are originea în acţiunea Şcheienilor, care au participat la asediul Braşovului, explică M. Nistor (100).

Trupele lui Mihai Viteazul se retrag prin pasul Buzău, întrucât se apropiau trupe conduse de cancelarul polon Zamoyski şi Sigismund Báthory (43). La sfârşitul lunii octombrie, Stările transilvane depun jurământul de credinţă împăratului Rudolf (64).

La începutul secolului al XVII-lea, Braşovul era oraşul cu cea mai mare populaţie din Transilvania, fiind un important centru economic nu numai pentru Transilvania, ci şi pentru ţările române extracarpatice. Braşovul avea în acea perioadă între 7.000 şi 9.000 de locuitori, în timp ce Sibiul nu atingea 6.000 de locuitori, iar celelalte oraşe numărau 2.000–3.000 de locuitori. Oraşele săseşti transilvane evoluau demografic încet, din cauza tradiţiei săseşti de a trăi în comunităţi închise, relaţiile interetnice fiind foarte rare (64). Totuşi, prin comerţul său, ca şi prin producţia meşteşugărească dezvoltată, Braşovul devenise în secolul al XVI-lea „primul element constitutiv al pieţei interne în formare a celor trei ţări române“, afirmă G. Nussbächer (106).

Administraţia oraşului Braşov era exercitată la începutul secolului al XVII-lea de către magistratul oraşului şi de comunitatea centumvirală. Magistratul oraşului, termen încetăţenit în Braşov şi în alte oraşe transilvane, era alcătuit din judele primar, villicul oraşului şi cei 16 senatori. Magistratul era autoritatea supremă a oraşului în problemele de administraţie, ordine publică şi economia oraşului. În afara funcţiilor administrative, conform sistemului instituţiilor medievale, magistratul îndeplinea şi atribuţii juridice. În procesele civile, magistratul oraşului Braşov era instanţă de apel (instituţie judecătorească superioară) pentru: procese dintre localităţile libere ale districtului, procese dintre iobagii din satele domeniului feudal şi acţiuni de partaj ale succesiunilor din oraşul Braşov şi districtul Braşov. În procese penale (criminale), magistratul era prima şi unica instanţă, oraşul având „dreptul paloşului“ *(ius gladii)*. Acest drept îl aveau şi cele 4 târguri din district, însă procesele judecate în aceste târguri trebuiau supuse aprobării magistratului din Braşov.

Judele primar (*iudex primar*, Stadtrichter) era şeful administraţiei orăşeneşti şi preşedintele magistratului, având în primul rând atribuţii juridice şi militare.

Judele primar şi villicul oraşului (*villicus*, Stadthann) erau aleşi anual, în ajunul Anului Nou, de către comunitatea centumvirală. Judele primar alegea dintre membrii familiilor înstărite din oraş pe cei 16 senatori, câte 4 din fiecare cartier al oraşului. Condiţia minimă pentru a fi senator era proprietatea asupra unei case din incinta oraşului. Magistratul oraşului numea notarul oraşului, care era şeful cancelariei orăşeneşti. Notarul avea ca ajutoare unul şi, mai târziu, mai mulţi secretari, printre care şi un logofăt (român din Şchei) pentru corespondenţa în limba română, în cadrul legăturilor cu ţările române extracarpatice. Magistratul oraşului numea medicii şi farmaciştii oraşului. De asemenea, magistratul numea din rândurile sale doi „divizori“, care rezolvau în primă instanţă dezbaterile privind împărţirea averilor celor decedaţi, între succesori.

Comunitatea centumvirală (vezi anul 1495) era condusă de un „orator“ — echivalentul secretarului astăzi — care îi convoca pe centumviri (sutaşi) la adunări din proprie iniţiativă sau la dispoziţia judelui primar, pentru alegerea dregătorilor, aprobarea socotelilor funcţionarilor publici, fixarea de statute orăşeneşti (107).

Repartizarea atribuţiilor membrilor magistratului în anul 1600 era următoarea: 1. Valentin Hirscher, jude primar şi castelan de Bran; 2. Cyrillus Greissing, senator bătrân, castelan de Bran; 3. Sebastian Zompolius, senator bătrân, vigesimator (vameş); 4. Johannes Draudt, senator bătrân, anchete judiciare; 5. Johannes Hirscher, villic; 6. Peter Draudt, vigesimator; 7. şi 9. Andreas Schwartz şi Jakob Vielp, greavi (inspectori) pentru posesiunea Zărneşti; 8. Lassel Blösch, anchete judiciare; 10. şi 11. Stephan Kemmel şi Johannes Schopel, greavi pentru posesiunea Şercaia; 12. şi 13. Rosen Gerg şi Michael Gräff, greavi pentru posesiunea Satul Nou; 14. şi 15. Lucas Entz şi Marthias Fronius, greavi pentru posesiunile Vlădeni şi Ţânţari; 16. Markus Schunckabunck, administrator al fântânilor; 17. şi 18. Michael Weiss şi Georg Schranen, procuratori (conduceau lucrările de construcţii publice) (106).

Oraşul era condus numai de patricienii saşi. Contactul permanent cu lumea germană le-a dat

acestora posibilitatea să se inspire din organizarea instituțiilor şi modul de administrație ale oraşelor din acea vreme din centrul Europei. Astfel, Braşovul, ca şi celelalte oraşe ardelene, va dobândi în evul mediu un nivel urban ridicat, asemănător oraşelor din Europa centrală, instituindu-se un decalaj permanent față de administrația târgurilor şi oraşelor din Moldova şi Țara Românească.

1601

Cu ajutor polonez, la cererea nobililor maghiari, Sigismund Báthory este reinstalat ca principe al Transilvaniei pentru a treia oară, la 14 aprilie 1601, deşi generalul Basta era domnitorul absolut al țării.

Generalul Basta şi Mihai Viteazul înfrâng la Gorăslău, la 3 august 1601, armata lui Sigismund Báthory (64). Între steagurile de luptă capturate de Mihai se aflau şi multe steaguri ale braşovenilor, care luptau acum de partea transilvănenilor. El dădea astfel o replică oraşului Braşov, desigur târzie şi ultima (119).

Mihai Viteazul este asasinat la 19 august 1601 din dispoziția generalului imperial Basta, pe câmpia Turzii, încheind un moment istoric al celor trei țări române. Prăbuşirea operei lui Mihai Viteazul s-a datorat atât condițiilor interne încă necoapte, cât şi ostilităților marilor puteri față de unificarea politică a teritoriilor ocupate de români. Această realizare lovea în interesele Poloniei şi în ale Imperiului habsburgic, care vroiau să întemeieze, sub egidă proprie, un sistem politic şi militar în aceste zone supuse Imperiului otoman (38).

1602

La începutul anului 1602, Báthory revine pentru a patra oară la conducerea principatului, susținut de trupe turceşti şi tătăreşti, dar după câteva luni părăseşte Transilvania (64).

Două chitanțe din partea lui Sigismund Báthory pentru magistratul oraşului Braşov, una de 42.826 de florini din 26 martie 1602, privind achitarea în contul impozitului şi contribuției băneşti a oraşului Braşov şi Țării Bârsei pe anii următori, şi alta din 9 iunie 1602, privind împrumutul sumei de 11.228 de florini acordat principelui, pe care acesta se obligă să-i restituie după încheierea Tratatului cu Rudolf al II-lea, împăratul Austriei, dovedesc dimensiunea raporturilor financiare dintre Braşov şi autoritățile princiare. Ele justifică oarecum prețuirea de care se bucura oraşul pentru autoritățile principatului, ca şi interesul cu care era privit oraşul de către competitorii politici ai vremii. Veniturile încasate din comerț, din taxele vamale şi posesiunile feudale ale oraşului, în ciuda conflictelor militare permanente, asigurau oraşului o bună stare materială, astfel că el îşi permitea să cumpere la 9 decembrie 1596 o casă şi o curte nobiliară în Alba Iulia, pentru suma de 700 de florini (190).

Țara Bârsei, ca şi întreaga Transilvanie, este bântuită de trupele de mercenari ale generalului Basta; comunele au de suferit de pe urma încartiruirilor de soldați, a violențelor, a şantajului şi a jafului (181). Basta, devenit stăpânul incontestabil al principatului, tratează teritoriul ocupat cu o cruzime deosebită, încât numele său devenise blestem în vorbirea poporului. Basta intră în Braşov cu violență, arestează personalitățile care conduceau oraşul, acordându-le libertatea în schimbul unor sume de bani fabuloase. Michael Weiss (viitorul jude al Braşovului), dezamăgit de comportarea fraților austrieci, scria în jurnalul său de zi despre imperiali: „aceştia nu sunt apărători, ci devastatori şi pustiitori“ (157).

O adevărată prigoană a tot ce era în legătură cu „faraonul valah“ (este vorba de Mihai Viteazul, „faraon“ fiind denumirea dată de saşi țiganilor) se produse în Transilvania (59). Ca urmare a colaborării cu Mihai Viteazul, sunt prinşi şi îngropați de vii 7 tineri din Şcheii Braşovului, sub zidurile cetății, ca pedeapsă că l-au sprijinit pe domnitor, iar popa Neagoslav din Şchei a fost alungat, fiind socotit spion al lui Mihai Viteazul (123). Popa Neagoslav, originar din locul de naştere al domnitorului Mihai, fusese găzduit în Şchei şi era utilizat pentru obținerea de informații. Pătraşcu Vodă, doamna Stanca şi fiica sa nu vor uita aportul şcheienilor la acțiunile domnitorului şi vor dărui după moartea lui, în anul 1602, moşia Micşuneşti (jud. Ilfov) bisericii din Şchei. Ca semn de prețuire a domnitorului, pe unul din pereții bisericii Sf. Nicolae va fi pictat chipul lui Mhai (124).

După moartea lui Mihai Viteazul, Radu Şerban (1601 şi 1602–1611) este ales domn în Țara

Românească, în octombrie 1601, de către partida boierimii proimperiale, dar este nevoit să se retragă în Transilvania, din cauza lui Simion Movilă, ce era susținut de poloni. Radu Şerban încearcă să revină pe tron de două ori şi în iulie 1602 îşi fixează tabăra lângă moara de hârtie de lângă Braşov (în cartierul Stupini de azi); el îşi recucereşte tronul intrând în Țara Românească pe la Tabla Buții, trimițând în acelaşi timp şi un detaşament prin Bran, la Târgovişte (155).

Consiliul oraşului din anul 1602, prin articolele XIX şi XX *(Acta et Decreta Centum Virorum)* dispunea printre altele, ca negustorii moldoveni, care aduc bunuri spre vânzare, să fie găzduiți numai pe strada Porții (Purzengasse), ce ducea către Moldova, dar nu mai mult de 14 zile, iar negustorii din Țara Românească să fie găzduiți numai pe strada Vămii (Klostergasse), ce se lega de drumul principal spre Țara Românească, şi nu puteau rămâne mai mult decât termenul legal (61). Statutul oraşului mai preciza „că nici un doctor sau farmacist al oraşului să nu fie plătit fără ştirea membrilor comunității, pentru ca ei să ştie ce fel de persoane sunt primite şi funcționează în aceste posturi“ (82).

1603

Nobilimea maghiară, condusă de Moise Székely, cu ajutor turcesc şi tătărăsc, se împotriveşte în luna aprilie 1603 generalului Basta, alungă garnizoanele imperiale şi ocupă Lugojul, Alba Iulia şi Clujul. Moise Székely se proclamă, la 8 mai 1603, drept principe al Transilvaniei.

Generalul Basta, care sprijinise urcarea pe tronul Țării Româneşti a lui Radu Şerban după moartea lui Mihai Viteazul, apelează la acesta pentru a interveni în Ardeal. Două corpuri de oaste muntene pătrund în Ardeal, dintre care un corp mai puternic condus de banul Craiovei, Gheorghe Rat, intră pe la pasul Tătarului, şi altul, condus de căpitanul Mârza cel Mare, pe la Bran. Corpul lui Rat învinge avangarda trupelor lui Moise Székely lângă pădurea Codlei, la 6 iulie 1603. Învingătorii i-au tăiat capul căpitanului secui Mak, căzut prizonier (59, 155).

La 8 iulie 1603, Moise Székely apare cu oastea sa la Hălchiu. Braşovul este constrâns să-i plătească un impozit de război şi să-i pună la dispoziție 150 de trabanți. La 16 iulie 1603, ajunge în Țara Bârsei şi Radu Şerban cu oastea sa, venind peste pasul Bran, şi se cuplează cu avangarda ce îşi avea tabăra între Râşnov şi Vulcan. Trupele lui Radu Şerban se compuneau mai ales din mercenari unguri şi sârbi, dar şi din boieri români (58). Lupta are loc la 17 iulie 1603, în zona dintre râul Bârsa şi Braşov, la moara de hârtie (107). Moise Székely pierde deopotrivă bătălia şi propria viață (181). Se înregistrează 4.000 de victime (116).

Radu Şerban rămâne timp de 4 luni cu oastea sa în Țara Bârsei. „Haiducii săi jefuiesc satele şi fură orăşenilor toți caii. Pe câmp, ei incendiază grâul şi în Țara Bârsei izbucneşte o foamete încât lumea mânca mortăciuni“, relatau cronicarii germani. Mai târziu, apare şi generalul Basta cu luptătorii săi sălbatici, care „stoarce țara până la ultima picătură“, apreciază H. Wachner (181). Istorici maghiari apreciază că prezența armatei generalului Basta în districtul Braşov a costat 350.000 de florini aur (64). Valonii săi incendiază Hărmanul şi omoară 52 de țărani din Rotbav, după ce şi această comună fusese incendiată. În Braşov, între anii 1602–1603, bântuia ciuma, astfel că, zilnic, 70–100 de locuitori erau înmormântați. În această perioadă, epidemia de ciumă face 900 de victime la Braşov (116). În interiorul bisericii mari au fost înmormântate 149 de persoane decedate în această perioadă (117). Mizeria şi nevoia nu cunoşteau limite (181). Desigur, cifrele reprezentau o culme a mortalității, întrucât la sfârşitul epidemiei, statistica indică doar 22 de victime pe zi. Cronicile vremii relatează despre consumul curent de plante fierte, ghindă, jir, scoarță de copac sau leşuri de animale în Țara Bârsei, din cauza foamei prelungite (43).

Comportarea armatei lui Radu Şerban în zona braşoveană era una obişnuită tuturor armatelor învingătoare, care îşi fac legea în teritoriul cucerit, dedându-se la jafuri. Prin moartea lui Moise Székely, Radu Şerban devine elementul hotărâtor în menținerea Transilvaniei în „Liga sfântă“, inițiată de împăratul Germaniei (155), deci o personalitate politică importantă în spațiul carpatic şi Braşovul trebuia să-şi revadă atitudinea față de el.

Întrucât, după opinia lui Basta, Braşovul trădase trecând, sub ameninţarea trupelor turceşti, de partea lui Moise Székely, generalul a anulat toate privilegiile oraşului şi l-a supus la plata unei amenzi de 80.000 de florini (cheltuielile oraşului într-un an erau aproximate la 10.000 de florini). Drept guvernator imperial al Braşovului a fost instalat Jacques Baurin, unul dintre ucigaşii lui Mihai Viteazul, pe care un cronicar braşovean îl caracterizează ca fiind „un om fără de frica lui Dumnezeu şi rău, care a stăpânit în mod neruşinat şi arogant, săvârşind multe samavolnicii“ (107).

La 5 (25) iulie 1603, este semnalată o invazie puternică de omizi (fluturi). Michael Weiss, în însemnările sale, a explicat originea numelui dealului din faţa de est a Cetăţii Braşovului, Raupenberg (azi dealul Warte) de la numele omizilor (raupen în limba germană). Cercetătorii moderni (E. Jekelius, I. Puşcariu) consideră că denumirea dealului Raupenberg provine din mai vechiul Rupin Berg (1542), având, ca şi strada Ruppegasz, aceeaşi origine în latinescul „rupes“ — stâncă, ce se află şi acum vizibilă pe acest deal. Filologul S. Puşcariu adaugă aceeaşi explicaţie pentru numele oraşului Rupea, arătând că termenul vechi latinesc a dispărut din limba română, dar s-a conservat în toponimului săsesc, aparent fără nici un înţeles. Acest toponim, ca şi altele explicate de I. Puşcariu, confirmă încă o dată prezenţa populaţiei româneşti înainte de venirea germanilor în această zonă (61, 151).

1604

Relaţiile Braşovului cu domnitorul Ţării Româneşti, Radu Şerban, se intensifică. Sfatul cetăţii Braşov trimite un sol la Târgovişte în ianuarie 1604. În martie, paharnicul Vâlcu şi postelnicul Neacşu sunt trimişi la Braşov, în timp ce braşovenii trimit la curtea domnească pe popa Mihai, de la biserica Sf. Nicolae din Şchei, cu misiunea de a-l chema pe domn la Braşov, în vederea unei înţelegeri. Întrucât Radu Şerban îi solicitase lui Basta o întrevedere în februarie 1604, Basta, împreună cu comisarii imperiali, alte personalităţi şi o escortă de 500 de mercenari valoni, vine la Braşov din nou, la 10 martie 1604, organizând împreună cu conducerea oraşului primirea lui Radu Şerban. La 12 martie îşi face apariţia la Braşov şi Radu Şerban împreună cu 150 de români. După discuţiile cu Basta şi încheierea unei învoieli (eine starke Bündnis) cu magistraţii braşoveni, Radu Şerban se întoarce „cu cinstit rămas bun şi bucurie la scaunul din Târgovişte“, relatează cronica (155).

„Radu Şerban, omul imperialilor, aşa cum fusese apreciat şi Mihai Viteazul, este privit (acum, n.a.) cu simpatie de saşi, a căror politică progermană îi îndreaptă spre Austria. Radu Şerban stă în Braşov 3 zile, în care s-a ţinut numai de petreceri, după care se întoarce în ţară, iar generalul Basta se îndreaptă spre Cluj“, comentează I. Podea (137).

În primăvara acestui an, în urma intervenţiei senatorului Michael Weiss la generalul Basta, Braşovul şi-a recăpătat recunoaşterea privilegiilor şi o reducere cu 20.000 de florini a amenzii iniţiale. La 7 aprilie 1604, guvernatorul imperial pleacă, administraţia oraşului trecând din nou în mâinile magistratului (107).

La 15 octombrie 1604, senatul Braşovului îi trimite pe Michael Weiss şi popa Mihai din Şchei la Târgovişte, unde perfectează „învoiala“ de la Braşov. De la această dată, între Weiss şi Radu Şerban a început o strânsă prietenie, politica cetăţii Braşov fiind coordonată după cea a domnului român, apreciază C. Rezachevici (155).

Despre situaţia grea a Ţării Bârsei, bântuită de ciumă şi cutreierată de trupe, M. Wachner scria: „În acest an (1604), oamenii s-au înhămat singuri la plug şi au arat şi au semănat, pentru că n-au avut vite … Pisicile şi câinii au fost priviţi ca o mâncare bună, s-au mâncat chiar şi cadavre“ (181).

Împotriva trupelor generalului Basta izbucneşte o răscoală a „haiducilor“ sub conducerea lui Ştefan Bocskay. Bocskay înfrânge armatele imperiale la Almoşd, la 4 octombrie 1604 (58).

În socotelile oraşului sunt pomenite onorariile plătite protopopului Mihai din Şcheii Braşovului de către magistrat — 44 de florini în acel an (fiind cea mai mare sumă de bani dată unui „logofăt“ român al Braşovului) pentru serviciile sale diplomatice. El îl însoţise în 15 octombrie 1604 pe senatorul Michael Weiss la Târgovişte şi apoi, împreună cu 15 trabanţi şi un căpitan, l-a vizitat pe domnitorul muntean Radu Şerban pentru tratative diplomatice (90).

1605

După multe agitaţii şi lupte cu trupele imperiale, generalul Ştefan Bocskay pune capăt guvernării generalului Basta. Bocskay este ales rege al Ungariei la 20 aprilie 1605; susţinut de Poarta Otomană şi domnul Moldovei, Ieremia Movilă, (58) este instalat apoi la Dieta din 15 septembrie 1605, de la Mediaş, drept principe al Transilvaniei (64). Saşii braşoveni, sprijinindu-i pe austrieci, refuză să-l recunoască pe Ştefan Bocskay ca nou principe. Drept pedeapsă, Braşovul este asediat de beglerbegul Ali Paşa, ajutat de Simion Movilă, fratele domnitorului Moldovei. Braşovenii sunt nevoiţi să meargă în 27 iulie 1605 în Ţara Românească şi să jure credinţă lui Ştefan Bocskay. Delegaţii braşoveni Michael Weiss şi Gabriel Haller sunt bine primiţi de Radu Şerban, domnitorul Ţării Româneşti. Radu Şerban îl cunoscuse pe Michael Weiss cu ocazia vizitei de la Braşov din anii trecuţi (137).

La 24 decembrie 1605, ora 17, este consemnată producerea unui puternic cutremur care afectează Braşovul (112).

1606

În acest an sunt emise la Braşov regulamente locale, numite „Lokal-Constitutionen“, care preiau şi legi mai vechi, nescrise. Printre altele, se aminteşte „ca toate haimanalele şi adunăturile să fie alungate din oraş … pentru că în Oraşul Vechi şi alte locuri şede mult popor rătăcitor, care se tot înmulţeşte“. Este vorba de Braşovechi şi Blumăna, unde locuia temporar un segment mare din populaţia Braşovului, sărăcimea, în căutare de lucru. În „oraşul interior“ (Cetate), aceşti oameni nu puteau intra prin porţile bine păzite, iar spre oraşul de sus (Şchei) nu puteau ajunge decât trecând prin Cetate sau greu, prin poteci de munte (133).

Cartierul Şchei devenise un cartier cu populaţie majoritar românească[2]. În jurul anului 1600, în Şchei, registrele de impozite consemnau 384 de plătitori de impozite de origine română, faţă de 183 de plătitori saşi (unguri nu locuiau în acest cartier) (158). Aceste cifre, însă, nu reflectau raportul întregii populaţii româneşti din suburbie faţă de populaţia germană, întrucât mare parte a populaţiei româneşti, fiind săracă, nu plătea impozit. Unii cercetători saşi şi astăzi, consecvenţi mai vechilor şi perimatelor idei roesleriene, afirmă că populaţia românească a Şcheiului „s-a înmulţit puternic, … pe când saşii şi ungurii se retrag“; puternic ancoraţi în ideea unui teritoriu „nelocuit“ la venirea lor în Transilvania, ei strecoară în legătură cu populaţia românească ideea că „sub presiunea pustiirilor crescânde, datorită războaielor, mulţi români din Balcani, din principatele române, din Transilvania au căutat adăpost în Şchei, sub protecţia zidurilor oraşului“ (157). Ideea este aceeaşi; românii au venit mai târziu, de undeva, nu au fost decât foarte puţini la început, saşii fiind stăpânii de drept ai oraşului. Or, aşa cum afirma un autor maghiar (Dr. K. Viski în Volksleben in Siebenburgen, Budapesta, 1940), „oraşele se apărau după posibilităţi împotriva pătrunderii românilor şi erau dispuse să primească numai atâţia de câţi au nevoie ca păstori, deoarece pentru această profesiune nici un ungur nu se arăta dispus“ (63).

Prezenţa continuă şi generală a românilor în întreaga Transilvanie era recunoscută de diplomatul sas sibian G. Reicherstorffer, în lucrarea sa din anul 1550, el afirmând că „românii, locuitori şi ei ai Ţării (Transilvania), trăiesc răspândiţi de la graniţele apusene, spre Panonia … până în munţii şi văile Braşovului“ (63).

Oraşul interior (cetatea) era locuit în majoritate de saşi şi, prin aceasta, conducerea întregului oraş era în mâna germanilor. Celelalte două cartiere (suburbii), afirmă M. Philippi, erau locuite astfel: Blumăna, aproape în întregime de populaţie maghiară, iar Braşovul Vechi era un cartier curat săsesc. Separaţia etnică în cartierele Braşovului s-a accentuat în mod special după extinderea Reformei religioase şi răspândirea principiilor umaniste. Introducerea limbii materne în serviciul religios, în locul limbii latine, a condus şi la afirmarea conştiinţei naţionale pentru saşi şi maghiari (157) şi, în mod implicit, la o segregare etnică a locurilor de trai şi cult religios.

---

2 Până la sfârşitul sec. al XV-lea, după numărul plătitorilor de impozite, saşii erau majoritari în acest cartier (142).

Cartierele Blumăna şi Braşovechi erau lipsite de protecţie în faţa duşmanilor, fiind plasate în afara zidurilor cetăţii. Populaţia lor era în permanentă descreştere, întrucât sursele documentare vorbesc de nenumărate distrugeri totale sau parţiale ale cartierelor, în urma numeroaselor invazii ale duşmanilor. Din raţiuni de apărare a oraşului interior în faţa atacurilor duşmanului, era interzisă construirea caselor de piatră în aceste cartiere (157).

Un calendar sibian din anul 1606 menţionează că la Braşov se ţineau două târguri anuale, unul la sărbătoarea *„Corpus Christi“* care era în joia de după prima duminică după Rusalii, iar al doilea se ţinea la 1 noiembrie, de ziua tuturor sfinţilor *(Omnium Sanctorum)* (126).

Satele Crihalma, Ţânţari şi Vlădeni sunt zălogite villicului oraşului Braşov, Marcus Schonkabonk, în schimbul împrumutului de 1.200 de florini, acordat în anul 1606 principelui Ştefan Bocskay şi împrumutului de 1.500 de florini, acordat în anul 1607 principelui Sigismund Rákoczi (190). Zone din aceste sate vor fi dăruite de către principele Gabriel Báthory în anul 1612 nobilului Demetrius Furca din Ţânţari (190).

La 29 decembrie 1606, după mijlocirea unei păci dintre habsburgi şi Poarta Otomană la Zsitvatorok, principele Ştefan Bocskay moare, posibil otrăvit (64, 68). Nobilimea ardeleană încearcă să scape de stăpânirea habsburgică numindu-l pe tron, în cadrul Dietei, la 12 februarie 1607, pe Sigismund Rákóczi (1607–1608).

1608

La 5 iulie 1608, un trăsnet loveşte turnul Casei Sfatului declanşând un incendiu, care a putut fi stins după ce s-a turnat în foc vin, oţet şi lapte, relatează martorul ocular Petrus Banfi. Michael Forgats notează că trăsnetul a incendiat şi acoperişul „casei de nebuni“(?). Aflăm, astfel, despre existenţa unui spital pentru bolnavii psihici; spitalul se pare că a existat mai de demult, dar nu sunt cunoscute alte relatări, consideră E. Jekelius (61).

La 16 septembrie 1608 a fost aşezat în turnul Casei Sfatului un glob mare. Ceasul turnului a fost reparat, iar turnul a fost zugrăvit. Cu ocazia lucrărilor s-a găsit şi memoriul instalat de notarul oraşului, Lucas Grüngrass, în anul 1525 (vezi anul 1525). Turnul Casei Sfatului era numit şi „turnul trompetiştilor“, la fel ca şi în celelalte oraşe, deoarece paznicul turnului sufla în trompetă la fiecare oră (112).

După anul 1600, Braşovul decade din punct de vedere economic şi comercial. Privilegiile comerciale acordate saşilor sunt depăşite de concurenţa negustorilor macedoneni, români, greci, aşezaţi la Sibiu, Braşov, Alba Iulia, Buda, Miskolc. Oraşul îşi duce viaţa liniştită de oraş de graniţă (137).

Manevrând abil armatele de haiduci nemulţumiţi, Gabriel Báthory, în vârstă de 18 ani (1608–1613), ultimul descendent al bogatei familii Báthory, este proclamat la 7 martie 1608 principe al Transilvaniei. Sigismund Rákóczi abdică de la tron (64). Báthory, deşi era un adversar ascuns al catolicismului, a reuşit să convingă Curtea vieneză că va restabili biserica Transilvaniei în toate drepturile de care fusese „despuiată“ de Sigismund Rákóczi.

Tânărul principe, pe care N. Iorga îl numeşte „nebunul Gavril Báthory“, … „nu cunoştea nici o margine a poftei sale de cucerire“; el urzea planuri de anexare a Ţării Româneşti, a Moldovei şi a Poloniei (58). După o lună de la înscăunare, Báthory trimite un om de încredere la Braşov pentru a obţine informaţii de la senatorul Michael Weiss privind posibila izgonire a domnitorului Radu Şerban. Weiss încearcă să schimbe radical strategia principelui privind izgonirea lui Radu Şerban; el exprima, de altfel, punctul de vedere al saşilor braşoveni, care erau conştienţi că îşi datorau bunăstarea bunelor relaţii cu domnitorii români. Din fericire, consiliul principelui, din mai 1608, nu a fost de acord cu planurile lui, dispunând o alianţă cu principatele române (64). De altfel, Báthory se remarcă printr-o cârmuire despotică a Transilvaniei. El privea oraşele săseşti libere şi puternice „drept ghimpe în ochi“ (181). De aceea, Báthory caută să le restrângă drepturile şi libertăţile şi, în acest scop, pune în discuţie drepturile braşovenilor asupra cetăţii şi domeniului Bran, chemându-i în anul 1608 să-i prezinte titlurile juridice de posesie în Dieta de la Sighişoara şi, apoi, în faţa Sfaturilor ardelene, convocate la Cluj (149).

1609

În anul 1609, principele Gabriel Báthory împrumută de la oraşul Braşov suma de 5.000 de florini pentru nevoi militare, dând ca zălog oraşului satele Perşani, Holbav şi Grid din districtul Făgăraş. Aceste sate rămân în posesia Braşovului până în anul 1625, când sunt cedate cetății Făgăraş (161).

1610

Nemulțumit de înțelegerile tainice ale voievodului muntean Radu Şerban cu împăratul Austriei şi magnații unguri potrivnici, principele Transilvaniei, Gabriel Báthory, hotărăşte să îl alunge pe domnitor (58). Astfel, la 25 decembrie 1610, Báthory se află cu trupele sale în Țara Bârsei, pregătindu-se să intre în Țara Românească. Braşovenii trebuiau să-i livreze grâu, făină, pâine, vin, pulbere şi plumb. Potolit cu ajutorul unui însemnat cadou în bani şi datorită intervenției lui Michael Weiss, principele nu intră cu armata în oraş decât pentru câteva zile, cu un număr mic de însoțitori, fiind primit în mod festiv (181). La 29 decembrie 1610, Báthory intră în Țara Românească pe la Bran, trimițând înainte o avangardă condusă de viitorul principe Gabriel Bethlen (155). Voievodul Radu Şerban, nepregătit pentru acest atac, dar prevenit de Michael Weiss, se refugiază în Moldova şi, de aici, în Polonia (181). Alți cercetători apreciază că Radu Şerban a acționat după un plan, deplasându-se în Moldova cu trupe, boieri, familie şi tezaur în baza înțelegerilor cu domnul Moldovei, Constantin Movilă, şi cu regele polon, Sigismund al III-lea (156).

ÎNCERCĂRI DE INDEPENDENȚĂ CU FINAL TRAGIC

1611

Gabriel Báthory ocupă Țara Românească timp de 3 luni (ianuarie–martie 1611), cerând Porții Otomane să-l recunoască domn. Cererea i-a fost refuzată şi Poarta numeşte domn în Țara Românească, la 11 februarie 1611, pe Radu Mihnea (58). În timpul ocupației Țării Româneşti, trupele lui Báthory jefuiesc şi ucid, ard biserici şi mănăstiri, luând animale drept pradă. În martie 1611, Báthory se întoarce prin Braşov, unde rămâne 3 zile, organizând serbări de bucurie, îndreptându-se apoi spre Sibiu. Báthory ocupă cu armata sa Sibiul, transformându-l în capitală, în locul oraşului Alba Iulia pe care îl socotea ruinat, dar întemnițându-i pe cei mai renumiți cetățeni, dedându-se la jafuri. La Braşov urma să procedeze în aceeaşi manieră (181).

Radu Şerban, împreună cu Constantin Movilă, încheie un tratat de alianță cu trimişii împăratului Austriei în Moldova, la 20 februarie 1611, pentru îndepărtarea lui Báthory (124). Radu Şerban se întoarce cu trupe moldoveneşti şi trupe poloneze de elită şi-şi recuperează tronul Țării Româneşti în luna mai 1611.

Între timp, Michael Weiss (ales în acest an jude al Braşovului) se plânge de comportamentul principelui Báthory atât împăratului, cât şi sultanului turc, ceea ce declanşează trimiterea unei armate de către principe în primăvara anului 1611 în Țara Bârsei, pentru ocuparea Braşovului. La 20 iunie 1611, Báthory îşi fixează tabăra între Codlea şi Ghimbav, urmărind să împiedece intrarea lui Radu Şerban în Transilvania, pe la pasul Rucăr–Bran. În fruntea armatei de haiduci [1] a lui Báthory se aflau Andrei Nagy şi János Elek (156). Armata lui Andrei Nagy devastează cartierele periferice ale Braşovului, dar cetatea, bine fortificată şi păzită, nu poate fi cucerită. Braşovenii îi trimit cadou lui Nagy o trăsură de paradă, înhămată cu 6 cai. În vara anului 1611, principele Báthory vine personal în Țara Bârsei. Amenințând oraşul, Báthory cere predarea trupelor, a armelor şi a muniției. Braşovul nu se supune şi devine pentru 2 ani un fel de stat independent şi, sprijinit numai de propriile forțe, reia lupta cu principele. În mod secret, Michael Weiss trimite un sol la curtea lui Radu Şerban pentru ajutor. Cronicarul braşovean P. Sutoris afirmă că Michael Weiss s-a deplasat personal la domnitor, cerându-i ajutorul (155).

În ziua de 9 iulie 1611, în cel mai mare secret, trupele munteneşti au intrat prin pasul Timiş îndreptându-se spre Braşov (unii cercetători consideră că astfel, pentru prima dată, o trupă militară trece prin această trecătoare). Cercetătorii braşoveni P. Binder şi C. Rezachevici afirmă că intrarea lui Radu Şerban în Țara Bârsei s-a făcut prin valea Teleajenului (sau pe munți), prin pasul Buzăului şi plaiurile din sudul Săcelelor, apelând la cronica lui Mikó Ferenc, care relata astfel: „voievodul a trecut plaiul prin poteci, pe care, până acum, n-au umblat trupe regulate … şi, aranjând frumos trupele, a ieşit din gura munților la Săcele“ (18, 156). Se pare că între Radu Şerban şi Michael Weiss a existat o înțelegere pentru pătrunderea surprinzătoare a domnitorului în Țara Bârsei înainte ca principele Báthory să atace oraşul. C. Rezachevici consideră posibilă o întâlnire prealabilă a domnitorului cu Michael Weiss în tabăra domnitorului de la Schiuleşti, de lângă Buzău (156). Trupele lui Radu Şerban „trec prin sabie“ o ceată de 500 de haiduci, lăsați de strajă de Báthory, pe valea Tărlungului, la 9 iulie 1611 (156).

1 Trupe ungureşti renumite prin cruzimea lor (53).

Báthory îl întâmpină pe Radu Şerban, venind din tabăra sa de la Prejmer, prin Hărman şi Sânpetru. Şerban îşi plasează trupele sale de bază, călăreții polonezi, pe valea Timişului, la moara de hârtie. Şerban obține o victorie deplină la 10 iulie 1611 (156). Întregul traseu de la Braşov la Sânpetru a fost semănat cu cadavre; peste 6.000 de ostaşi morți au fost aşezați într-o groapă comună (181). Braşovenii l-au sprijinit pe domnitor în timpul luptei, cu ostaşi, hrană, armament uşor şi muniții (141). Báthory se refugiază la Sibiu. Şerban rămâne în Țara Bârsei timp de trei luni. „Oraşul trebuia să-i răsplătească trupele cu o sumă mare de bani. Ostaşii lui sălbatici au devastat şi jefuit nu numai în Țara Secuilor, ci au ars şi (localitățile) Hălchiu, Bod, Rotbav, Măieruş şi au stricat grâul de pe câmp“, relatează M. Wachner (181).

Între timp, o oaste a regelui Ungariei, Matei al II-lea, este trimisă împotriva lui Báthory şi ocupă oraşele Cluj, Alba Iulia, Sebeş, asediind apoi, împreună cu Radu Şerban, pe Báthory la Sibiu, însă fără succes. Trupele regale se retrag în Ungaria, iar Radu Şerban rămâne cu tabăra sa lângă Braşov până în 14 septembrie, după care se retrage în Țara Românească (155), pe care o pierde în acest an, în favoarea lui Radu Mihnea (1611–1616, a doua oară), protejatul turcilor.

Radu Mihnea încheie la 12 septembrie cu judele primar Mihail Weiss şi cu magistratul oraşului Braşov un tratat de alianță împotriva lui Gabriel Báthory şi a lui Radu Şerban (fostul domn), declarând supunere față de sultanul Ahmed I. Ei se angajează la informare reciprocă cu ştiri politice şi militare asupra adversarilor, ajutor armat şi dreptul de refugiu în cetatea Braşov pentru Radu Mihnea, însoțit de 300 de ostaşi (190).

În urma retragerii, Báthory speră să cucerească Braşovul lipsit de ajutor şi apare în septembrie 1611 în Țara Bârsei. În înțelegere cu el, o armată turco-tătară, sub conducerea lui Omar Paşa, pătrunde în Țara Bârsei pe la pasul Buzău (119). Báthory, după ce pustieşte localitate Vulcan, incendiază periferia nordică a oraşului, strada Lungă, strada de Mijloc şi strada Laterală (azi străzile Cuza Vodă şi Avram Iancu). Judele primar, Michael Weiss, intervine pe lângă conducătorul oştii turceşti solicitându-i să renunțe la asedierea cetății. Báthory, nemulțumit, se răzbună incendiind comunele Săcele, Prejmer, Sânpetru, Ghimbav, Cristian, Râşnov, Vulcan, Codlea, Tohan, Satu Nou, Crizbav. Comuna Vulcan are mult de suferit: 250 de apărători se retrag într-un turn al bisericii asediate; dintre aceştia, numai 6 supraviețuiesc; ceilalți mor asfixiați de focul şi fumul pus de trupele lui Báthory în jurul turnului.

Báthory încheie un armistițiu cu regele Ungariei, Matei al II-lea, la Constantinopole, prin reprezentantul său, Andrei Geczi, dar Braşovul rămâne pentru el încă nepedepsit. Báthory încurajează secuii să întreprindă expediții de pradă în Țara Bârsei (181).

Noul domnitor al Țării Româneşti, Radu Mihnea, din dispoziții turceşti, închide trecătorile spre Țara Bârsei, oprind transportul de alimente spre Braşovul asediat; la sfârşitul lunii ianuarie 1612, la ordinul turcilor, granițele au fost redeschise (119).

1612

Braşovul se află în continuare în conflict cu armata principelui Báthory. Michael Weiss, îl numeşte pe Andrei Geczi (care îşi trădase principele, țintind la scaunul Transilvaniei) comandant al trupelor de mercenari ce luptau pentru Braşov. Au loc repetate incursiuni de pradă ale secuilor în comunele din jurul Braşovului şi, drept răspuns, braşovenii organizează represalii în Țara secuilor. La 24 martie 1612, Báthory se află la Codlea cu armata sa, pregătindu-se pentru pedepsirea Braşovului. Cetatea Codlei se predă lui Báthory, care îi ucide cu această ocazie şi pe cei 35 de apărători braşoveni alăturați codlenilor (de menționat că braşovenii au fost traşi în țeapă, infirmând părerea că numai valahii practicau astfel de cruzimi). Cetățile din Ghimbav, Cristian şi Râşnov se predau lui Báthory, iar cetățile din Hărman, Hălchiu şi Prejmer rezistă (176). Báthory îi convinge castelanii Iohann Raab şi David Horvath să predea cetatea Bran fără lupte (ulterior, braşovenii îi vor executa pentru trădare pe „apărătorii laşi“ ai cetății) (52).

Braşovenii refuză să se predea lui Báthory; la 7 iunie 1612, în fața delegației principelui, primită în Biserica Mare (Neagră), reprezentanții orașului se pronunță pentru continuarea rezistenței. La 11 aprilie 1612, are loc o ciocnire între „haiducii“ principelui Báthory şi trabanții orașului Braşov, la moara de hârtie (lângă actualul râu Ghimbăşel, în cartierul Stupini), unde cei 35 de trabanți braşoveni au căzut pe câmpul de luptă (109). La 22 august, un atac surpriză format din 300 de oameni ai lui Báthory încearcă să pătrundă în Braşov, venind din Şchei; atacul a fost respins printr-o ieşire a braşovenilor, la Coasta Putinarilor. Cetățile Codlea, Prejmer, Bod, Sânpetru sunt recucerite.

În septembrie 1612, magistratul Braşovului încheie un tratat de alianță cu Radu Mihnea, domnul Țării Româneşti, împotriva lui Gabriel Báthory (107).

Michael Weiss şi Andrei Geczi au înfrânt la 13 septembrie 1612, la Ilieni, trupele unite ale secuilor şi „haiducilor“ lui Báthory. Încurajat de aceste succese, Weiss îşi organizează armata în vederea unui atac hotărâtor. La 8 octombrie, el se îndreaptă către duşman, amenajându-şi tabăra la Prejmer. Armata sa, estimată la 8.000 de oameni, era formată din locuitori ai oraşului, printre care şi 40 (22 după M. Philippi) (157) de elevi ai liceului Honterus, câteva sute de țărani din satele săseşti, 800 de mercenari unguri şi 800 de călăreți români, puşi la dispoziție de voievodul muntean Radu Mihnea, la indicația sultanului.

Lupta hotărâtoare se dă la 16 octombrie 1612, la Feldioara. Secuii, aflați de partea lui Báthory, decid succesul bătăliei. Oastea braşoveană a fost întrecută ca număr şi experiență de trupele lui Báthory. În bătălie pier 300 de braşoveni, fostul villic Georg Heltner şi chiar Michael Weiss. Braşovul nu este totuşi cucerit. La 29 decembrie, 150 de călăreți braşoveni izgonesc un grup de 400 de secui jefuitori.

*Lupta de la **Feldioara***
Pictură de Anton Fiala (1812–1863?)

Rezistența oraşului Braşov timp de 2 ani în fața principelui Báthory este considerată de braşoveni ca una din cele mai glorioase fapte de arme ale istoriei oraşului, iar Michael Weiss este considerat un erou local, în lupta de apărare a oraşului.

Braşovenii îl cinstesc pe eroul lor decedat, bătând o monedă comemorativă din aur cu inscripția : „Michael Weiss 1612. Şi-a făcut datoria față de patrie“ (181). M.Weiss, instruit în universități europene de renume (64), a lăsat posterității însemnări interesante despre acele timpuri, cuprinse în jurnalul său, redate în stilul baroc al epocii. Moartea eroică a judelui Weiss a fost preluată ca temă literară în lucrările multor autori saşi de drame, cântece, evocări din deceniile şi secolele următoare (157). În memoria judelui-erou, braşovenii au atribuit numele lui unei străzi importante din cetatea Braşovului încă din anul 1887, nume păstrat, spre cinstea administrației, şi astăzi.

*Judele **Michael Weiss***

1613

Principele Báthory încheie cu ajutorul „celor trei Stări“ ale Transilvaniei o pace privind Braşovul. Báthory recunoaşte solemn toate drepturile şi libertăţile braşovenilor şi, contra sumei de 7.000 de guldeni, restituie cetăţile Branului şi Râşnovului, care erau în posesia sa (127), hotărând amnistierea oraşului pentru disensiunile anterioare (107).

O copie a unei scrisori din 15 martie 1613, din partea vizirului Nazzup Bassa către Geczy András, relatează despre această pace (127).

În iulie 1613, sultanul turc Ahmed I îl destituie pe Gabriel Báthory îl şi numeşte principe al Transilvaniei pe Gabriel Bethlen. Pentru a-l sprijini pe noul principe, armate turceşti pătrund în Transilvania. Una dintre ele, sub conducerea paşei Magyaroglu (fiul ungurului), întărită cu trupe ajutătoare muntene şi moldovene, trece pasul Buzăului la 25 septembrie 1613 şi îşi ridică tabăra între Prejmer şi Săcele. În luna septembrie, e semnalată o tabără a armatei lui Magyaroglu lângă moara de hârtie (actualul cartier Stupini) (109); acesta trimite magistratului oraşului Braşov mai multe scrisori în lunile septembrie–octombrie în vederea tratativelor, informând despre intenţia sultanului de înlăturare a principelui Gabriel Báthory; copleşit de prezenţa armatei turceşti şi a ajutoarelor sale, magistratul oraşului trimite solie de supunere faţă de Ahmed I (190). Ali Paşa Maghiaroglu scrie la 26 octombrie 1613, din Râşnov, castelanului din Bran: „de va veni sultanul tătăresc să treacă pe aici, pe urma noastră, să închizi porţile şi să dai cu tunul într-înşii“ (149).

O armată tătărască sub conducerea hanului Guirei, precum şi oastea paşei Ali din Buda, intră în Transilvania, ridicând numărul trupelor turco-tătare-române de ocupaţie la 80.000 de ostaşi şi determină Dieta să îl numească principe pe Gabriel Bethlen, la 23 octombrie 1613 (64); la 27 octombrie, Báthory, refugiat, este ucis la Oradea în urma unei instigări a lui Geczi (58, 181). La aflarea morţii „tiranului“ Báthory, braşovenii organizează mari serbări publice de bucurie (175).

La 5 noiembrie 1613, Radu Mihnea, domnitorul Ţării Româneşti, şi Ştefan Tomşa, domnul Moldovei (1611–1615 şi 1621–1623), se aflau la Braşov, însoţind trupele munteneşti şi moldovene pe lângă cele turceşti, şi asistau la slujba bisericească ţinută la biserica Sfântul Nicolae din Şchei (137). Este un moment emoţionant pentru protopopul Constantin din Şchei, ce „cu sufletul împăcat şi mândru … vedea în biserică doi domni de o lege şi de un neam cu el“, comentează C. C. Muşlea (90).

Gabriel Bethlen (1613–1629) dotat „cu calităţi superioare de cârmuitor“, a înţeles importanţa economică şi politică a celorlalte două ţări româneşti în raport cu Transilvania şi a încheiat, curând după numirea sa, o înţelegere întărită cu jurământul „de a fi frate“ cu domnitorii Radu Mihnea şi Ştefan Tomşa, comentează C. Daicoviciu (38). Sibiul, ocupat de Báthory drept capitală a principatului, rămăsese în continuare în aceeaşi situaţie şi sub domnia lui Bethlen, spre disperarea saşilor.

Spre sfârşitul anului 1613, Braşovul încheie o alianţă politică cu Sighişoara — al doilea oraş după Sibiu din cadrul Universităţii Săseşti, ocupat de principe — în vederea redobândirii oraşului Sibiu. Braşovul participă pentru acest motiv, la 10 decembrie 1613, la uniunea reprezentanţilor Universităţii Săseşti, la Sighişoara (107).

O dată cu reforma luterană, tinerii studioşi din Transilvania se îndreaptă tot mai mult spre universităţile germane, dintre care universitatea din Wittenberg, oraşul lui Luther, a atras cel mai mare număr. Între anii 1522–1613, numărul studenţilor transilvăneni cunoscuţi la universitatea din Wittenberg a ajuns la 142, dintre care 33 din Braşov, 10 din Sibiu, 9 din Cluj, 9 din Bistriţa etc. Braşovul deţinea recordul, întrucât era centrul confesiunii evanghelice din Transilvania (128).

1614

Gabriel Bethlen porunceşte la 14 ianuarie 1614 tuturor autorităţilor din Transilvania să elibereze fără răscumpărare toţi prizonierii de război din Braşov şi din Ţara Bârsei, capturaţi în campaniile din ultimii ani, aşa cum oraşul Braşov i-a eliberat la rândul său pe prizonierii săi (190).

Pentru a calma conflictul cu saşii, la 17 februarie, principele Gabriel Bethlen părăseşte Sibiul,

redându-l Universității Săseşti (64). În aprilie 1614, Gabriel Bethlen se află la Braşov, unde turcii îi încredințează steagul de domnie (175, 190).

1615

Gabriel Bethlen a reuşit să reziste atât presiunilor germane, cât şi celor turceşti, ridicând prestigiul principatului Transilvaniei pe arena politică europeană. Principele Bethlen îşi consolidează poziția luând măsuri de reducere a anarhiei feudale şi de întărire a puterii centrale. El dispune o serie de măsuri economice, ce încercau să pună capăt anarhiei prețurilor, introducând prețuri maximale (38); el introduce o politică modernă pentru acele timpuri, „mercantilismul", înlăturând orice control al Stărilor asupra puterii princiare, controlând raportul dintre import şi export, acordând prioritate comerțului de stat (64).

Sub conducerea principelui Bethlen, Transilvania cunoaşte o perioadă de înflorire; Țara Bârsei îşi revine după grelele încercări la care a fost supusă în timpul domniei lui Báthory, chiar dacă relațiile dintre Bethlen şi Braşov au fost temporar tensionate. În anul 1615, Bethlen, precum Gabriel Báthory, pune la îndoială dreptul de posesie al braşovenilor asupra cetății Bran (181).

Numirea şi îndepărtarea preoților în biserica românească din Şchei se făcea cu acordul magistratului săsesc din cetatea Braşovului. „Amestecul saşilor în chestiile bisericeşti ale românilor a durat sute de ani şi a dat acestor din urmă de atâtea ori prilej de a se plânge locurilor mai înalte şi în urmă de a-şi face singuri dreptate. Acest amestec datează din jumătatea întâia a secolului XVI, când vechiul sat românesc crescuse mult spre munte şi se revărsa spre Braşov … devenind o suburbie a oraşului. Saşii se uitau cu oarecare frică la aceşti străini şi oameni de altă lege, potrivnici vechiului catolicism şi în curând şi protestantismului celui nou, care se întăreau în coasta lor. Un prieten ungur îi sfătuieşte (pe saşi) să bage bine seamă la mişcările acestor supuşi, care ar putea să întrebuințeze vălmăşagurile timpului pentru cine ştie ce lovitură asupra cetății ", relatează N. Iorga (58). Saşii scriau mai târziu că „aceşti oameni primejdioşi începură cu de la sine putere a-şi pune şi depune preoții, fără să fi anunțat ceva *Magistratului*, care este *episcopul şi patronul Bisericii româneşti a Braşovului*" (90, subl. ns.).

1616

În februarie 1616, principele Bethlen masase trupe încartiruite în jurul Braşovului şi intenționa să intre în oraş cu un număr mare de însoțitori. Locuitorii oraşului i-au permis intrarea cu doar 200 de însoțitori (demonstrând poziția solidă a oraşului față de puterea centrală). Principele s-a simțit jignit şi s-a îndreptat spre Prejmer, fără să viziteze Braşovul (181). Lângă Braşov, Bethlen se întâlneşte cu Ştefan Tomşa, domnitorul Moldovei (175).

1617

Radu Mihnea, domnitor al Moldovei (din 3 august 1616), le comandă braşovenilor tunuri în acest an (159), fapt ce dovedeşte că meşteşugarii braşovenii dispuneau de ateliere de topit şi turnat metale.

1618

Fortificația de zid ridicată pe dealul Cetății este incendiată şi distrusă (131).

Oraşul îşi măreşte numărul posesiunilor feudale în acest an; el atinge o cotă maximă prin dobândirea localităților Țânțari (azi Dumbrăvița) şi Vlădeni. Astfel, tot drumul comercial de la Braşov la Făgăraş era în stăpânirea oraşului (119).

1620

La 8 noiembrie 1620, între orele 13–14, are loc un puternic cutremur de pământ. Cronica menționează că Turnul Tâmplarilor şi Turnul Butnarilor s-au crăpat, iar de pe biserica Sfântul Nicolae au căzut trei cruci; s-au produs, de asemenea, pagube în Biserica Neagră (112). În Braşov s-au prăbuşit unele case, s-au rostogolit stânci de pe Tâmpa, iar la sate s-au dărâmat câteva biserici (181).

Popa Ioan din Sânpetru culege în scris, din gura bătrânilor, vestita poveste a faptelor lui Alexandru Macedon, pe care o tipăreşte în anul 1620 (137).

În jurul acestui an, în Țara Bârsei are loc o reorganizare a breslelor, încredințându-se fiecăreia statute confirmate de breasla tutelară din oraşul Braşov şi aprobate de magistratura oraşului. Breslele

din Braşov, în funcţie de specificul producţiei, controlau şi îndrumau activitatea breslelor din întreaga Ţară a Bârsei; urmărind îmbogăţirea, ele impuneau anumite restricţii în privinţa producţiei de mărfuri pentru celelalte aşezări sau menţinerea monopolului pentru un anume meşteşug (161). Până în anul 1620 sunt cunoscute în arhivele braşovene (colecţiile Stenner şi Seraphin) statutele mai multor bresle; a breslei tâmplarilor, zidarilor, sticlarilor, sculptorilor, emis în anul 1523, a breslei mănuşarilor (tăbăcarilor) emis în 1540 şi a strungarilor în lemn din Râşnov, emis în anul 1620 (72).

În acest secol apar şi alte noi bresle meşteşugăreşti, fiind menţionate în documente prima dată în anii: 1621 — strungarii în os, 1635 — cuţitarii, 1659 — ciorăparii, 1661 — tinichigii, 1663 — săpunarii, 1698 — pieptănarii, 1699 — perpetarii [2]. Apariţia lor dovedeşte o specializare tot mai mare a meşteşugarilor (119).

În anul 1624, Gabriel Bethlen primeşte din partea meşterilor aurari din Braşov 12 pahare de argint aurite, 12 cupe de argint aurite şi 24 farfurii de argint neaurite (190).

Gabriel Bethlen participă la războiul de 30 de ani, izbucnit în anul 1618, împotriva habsburgilor, şi va obţine recunoaşterea de către împăratul german, prin pacea de la Mikulov (Nikolsburg) din anul 1621, a independenţei Transilvaniei şi a anexării a şapte comitate din Ungaria superioară. Atras în coaliţia ţărilor protestante, Bethlen caută să consolideze independenţa Transilvaniei şi să-şi sporească teritoriile. El nutreşte gândul unirii celor trei ţări române într-un singur stat (38). În timpul principelui Bethlen (1613–1629), atmosfera Curţii de la Alba Iulia, în contact cu diplomaţi străini, artişti, degaja mult fast, încercând să copieze manierele occidentale (64). Ţara Bârsei este scutită de desfăşurări militare.

1625

Se reface Cetăţuia de pe dealul cu acelaşi nume din Braşov. În anul 1627 se încheie lucrările de construcţie a unei fântâni de 81 de metri adâncime în interiorul Cetăţuii. În anul 1630, Cetăţuii i se adaugă la colţuri 4 bastioane, care se păstrează şi astăzi; tot din anul 1630 se păstrează până astăzi stema oraşului, situată pe zidul de intrare în Cetăţuie (131).

Bethlen pusese la îndoială încă din anul 1615 dreptul de posesie al braşovenilor asupra cetăţii Bran. După lungi tratative, pentru a rămâne în posesia cetăţii Bran, oraşul Braşov încheie un contract, la 9 noiembrie 1625, prin care renunţă la satele Pârău, Grid, Perşani, Holbav şi Şercaia, situate dincolo de Pădurea Bogăţii, pe durata vieţii principelui, precum şi la o datorie de încasat de la voievod, în valoare de 15.000 de guldeni, şi se obligă a angaja la cetatea Bran un castelan ungur, ce trebuia să depună jurământul de credinţă faţă de oraş şi faţă de voievod (181). Principele putea să ţină în cetate o trupă pentru apărare şi strajă, iar braşovenii trebuiau „să mărească şi să întărească cetatea după dispoziţia şi planul principelui; toate potecile să fie închise, lăsându-se doar două drumuri, drumul crăiesc şi poteca numită Paraho“. De fapt, principele urmărea să-şi asigure astfel un control militar asupra cetăţii Bran (149).

1627

Vechea tipografie a lui Honterus, care nu mai tipărise lucrări între anii 1594–1625, îşi reia activitatea sub conducerea lui Martin Wolfgang în anul 1627 şi apoi sub conducerea lui Michael Hermann (15).

1628

Începând cu anul 1628, noul protopop Vasile de la biserica Sfântul Nicolae din Şchei, descendent al unei familii ce a dat Şcheiului patru protopopi, scrie o cronică a Bisericii, „de la începuturi“ până la anul 1633. Fiind „scriitor în cetate“ (funcţionar cu rolul de tălmaci), el a redactat cronica în limba română şi a tradus-o în limba germană (se pare personal), la îndemnul magistratului oraşului (90). Este prima cronică cu subiect românesc din ţară, afirmă C. Muşlea. „Oricât de mărginită e cronica popii Vasile, ca dimensiune şi cu tot caracterul local al celor povestite — prin stilul său desluşit şi fluent şi prin meşteşugul retoric al întocmirii tehnice a expunerii, intră cu vrednicie în rândul întemeietorilor stilului istoric românesc; el întemeiază o şcoală literară în Braşov şi-şi găseşte în urmaşii săi … iscuşiţi imitatori în arta stilului şi a aranjamentului tehnic“, caracterizează această izbutinţă românească ziarul

2 Perpetă: partea din faţă a fotei, şorţ (în Ardeal). Dicţionar universal al limbii române, L. Şăineanu.

Deşteptarea, în primul său număr din 17 ianuarie 1907 (90). Ulterior, cronica popii Vasile a fost tradusă de trei ori în limba germană de istoricii saşi braşoveni. Cronica protopopului Vasile degajă, „cu tot spiritul de umilință față de stăpânitorii saşi ai Braşovului", năzuințele de emancipare ale românilor din Şchei, prin încercarea de a înlătura amestecul magistratului (săsesc) la alegerea preoților români (90).

1629

În vederea realizării planului său de creare a unui regat al Daciei de confesiune protestantă, prin unirea Transilvaniei, Moldovei şi Țării Româneşti, Gabriel Bethlen cere în anul 1629 sprijinul patriarhului Ciril Lukaris din Constantinopol pentru convertirea românilor la protestantism (38). Patriarhul răspunde diplomatic, arătând că „pentru aceasta ar trebui înainte de toate să se rupă legătura de sânge şi de iubire, care deşi într-ascuns, dar în felul cel mai strâns leagă pe românii din Ardeal cu locuitorii Țării Româneşti şi Moldovei" (58).

O conducere înțeleaptă, cu realizări politice însemnate externe şi interne „ridicându-se deasupra înaintaşilor şi chiar a urmaşilor", aşa caracterizează istorici contemporani domnia principelui Gabriel Bethlen, care moare la 25 noiembrie 1629, deşi încă tânăr (38).

1630

După o scurtă domnie a Catherinei de Brandenburg (1629–sept. 1630), soția fostului suveran, şi a lui Ştefan (István) Bethlen (sept–nov.1630), la 1 decembrie 1630 a fost ales principe al Transilvaniei Gheorghe (György) Rákóczi I, care va domni până în 1648. El aparținea unei vechi familii de nobili maghiari, fiind fiul lui Sigismund Rákóczi, principe al Ardealului (1607–1608). Gheorghe Rákóczi I continuă politica predecesorului său, consolidând puterea principatului față de imperiul habsburgic şi Poarta Otomană, prin întărirea puterii centrale şi restrângerea puterii marii nobilimi (38). El instaurează în Transilvania un regim de putere personală cu caracter medieval; datorită averii personale, care se măreşte mult în timpul domniei sale, devine independent față de Stările transilvane. Privilegiile statului privind comerțul au fost suprimate, iar impozitele s-au micşorat cu 25%; viața supuşilor cunoaşte o relaxare (64).

1632

La 31 august 1632, principele Gheorghe Ráckóczi I donează din nou posesiunea Părău (Parho), din districtul Făgăraş, pentru 10.000 de florini, către magistratul oraşului Braşov, după ce posesiunea fusese cedată principelui Gabriel Bethlen în anul 1625, pentru păstrarea cetății Bran de către braşoveni (190).

1633

O epidemie de ciumă răpune în acest an multe vieți omeneşti la Braşov, printre care mulți elevi de la liceul Honterus (119).

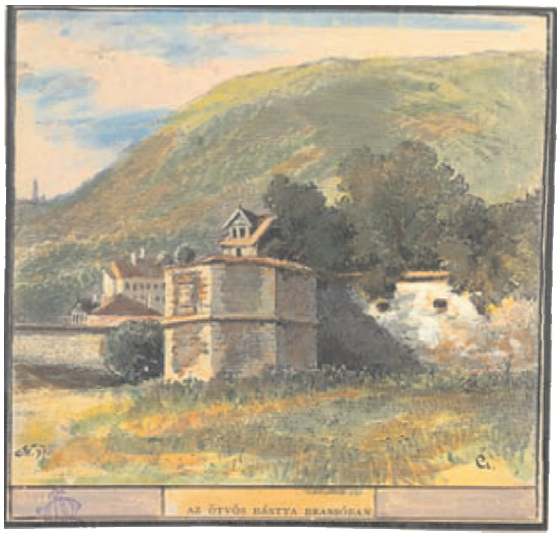
Gheorghe Rákóczi I le cere braşovenilor la 7 decembrie să vegheze ca mierea, miedul şi ceara să nu fie exportate din Transilvania, spre scăderea veniturilor fiscale (190).

1634

Reluând prevederi din anul 1602 privind Constituția oraşului Braşov, în protocolul anului 1634, la articolul 1 este stipulată interzicerea stabilirii străinilor în oraş. Atitudinea autorităților săseşti este explicată de cercetători ca o acțiune concertată la nivelul întregii Transilvanii, pentru stăvilirea pătrunderii elementului etnic românesc şi chiar maghiar, în vederea preîntâmpinării asimilării populației germane minoritare.

1637

Gheorghe Rákóczi I intenționează să viziteze oraşul în acest an. Încă din anul 1636, el se angaja să le respecte libertățile şi privilegiile, în cazul când va fi nevoit să intre cu trupele în oraş (190). Paznicii de la Poarta străzii Vămii însă au închis poarta, temându-se de o pătrundere a armatei principelui. În urma incidentului, Braşovul va ceda, drept pedeapsă, posesiunile Şercaia şi Părău şi va furniza principelui 200 de baloturi de postav şi 6.000 de florini, promițând că pe viitor nu va mai împiedeca nici un principe să intre în oraş (119).

***Bastionul Aurarilor** , construit 1639–1641 (copie după o litografie din Biblioteca Academiei Române)*

1639

Până la această dată, între complexele de apărare ale porților cetății Braşovului, de la capetele străzilor Vămii (astăzi str. Mureşenilor) şi Porții (astăzi str. Republicii), exista doar un val de apărare (o ridicătură). Michael Weiss intenționase să construiască în anul 1612 un zid exterior al oraşului pentru închiderea incintei, dar nu a mai apucat, murind în acel an. Breasla aurarilor, care apăra până atunci turnul rotund din colțul sud-estic al cetății, devenind o breaslă puternică, a reluat ideea construirii unui zid de apărare şi a unui bastion pe această latură nordică a oraşului. Construcția a durat până în anul 1641. Fundațiile au fost săpate de locuitorii din Țânțari (Dumbrăvița), Zărneşti şi Tohan, transportul a fost asigurat de locuitorii din Braşovechi şi satele săcelene, iar locuitorii din Cetate şi din cartierele Şchei şi Blumăna au ridicat zidul şi bastionul. Zidul avea o lungime de circa 650 metri, iar bastionul era de formă hexagonală, ieşind de pe linia zidului cu cinci laturi. La 20 octombrie 1646, magistratul oraşului Braşov predă noul bastion şi spațiul de apărare învecinat breslei aurarilor spre apărare şi întreținere. Pe o latură a Bastionului Aurarilor se afla o inscripție cu stema Braşovului, indicând anii construcției, 1639–1641, şi numele juzilor primari din acea perioadă, Christian Hirscher şi Michael Goldschmidt (112).

Bastionul aflat în colțul sud-estic al cetății, care aparținuse breslei aurarilor, este încredințat în anul 1640 breslei postăvarilor. Bastionul Postăvarilor, existent şi astăzi, restaurat, are ziduri groase de 2 metri în formă de elipsă, cu un diametru mare de 16 metri şi înălțime de 12,70 metri. El era puternic apărat, fiind dotat inițial cu 10 bombarde comandate la Praga şi 16 archebuze (131).

Ansamblul fortificațiilor de apărare a oraşului ajunsese la apogeu. Cetatea era înconjurată de ziduri înalte (5 până la 12 metri) şi groase (până la 2,2 metri) însumând o circumferință totală de aproximativ 3.000 de metri; în partea de sud, spre Tâmpa, erau ziduri simple, pe partea de vest, către Şchei, erau duble, iar pe partea de nord, sub Dealul Romurilor, erau duble sau triple; pe partea răsăriteană, cea mai expusă duşmanilor, existau trei rânduri de ziduri, iar în unele locuri patru sau cinci rânduri cu şanțuri şi valuri. Între zidurile paralele existau 14 „țarcuri“ amenajate (Zwinger), atribuite diferitelor bresle. Din zidurile de incintă ieşeau în afară peste douăzeci de turnuri cu plan pătrat. În partea de răsărit şi în partea de vest a Cetății existau mai multe iazuri, care aveau rolul să îngreuneze apropierea duşmanilor. Cetatea dispunea de 4 porți de acces fortificate cu bastioane, iar în colțurile perimetrului şi în locurile importante se aflau 8 bastioane independente, puternice, încredințate breslelor pe timp de pace şi război. Două turnuri (Alb şi Negru) situate pe dealul dinspre partea nordică a Cetății şi alte două spre Tâmpa asigurau paza Cetății (107). Fortul puternic de pe dealul Cetățuii (Straja) asigura observarea şi apărarea suburbiilor oraşului.

Cercetătorii apreciază că în această primă jumătate a secolului al XVII-lea, construcția fortificațiilor Braşovului s-a încheiat, ulterior asupra lor efectuându-se doar reparații. Importanța militară a fortificațiilor a scăzut după această dată, ele fiind treptat depăşite de evoluția tacticii de apărare (157).

Volumul de lucrări efectuate pentru realizarea acestor fortificații este impresionant. Astăzi, privind retrospectiv la mijloacele tehnice de care dispunea la acea vreme o comunitate relativ mică, realizare lor este greu de înțeles. Trebuie subliniat, totodată, că în secolele XV–XVI, braşovenii au realizat o biserică monumentală, „cea mai mare de la răsărit de Viena“, au construit clădiri publice mari, precum Casa Sfatului şi Casa Negustorilor, au clădit case private, acoperind tot spațiul oraşului

dintre ziduri. Desigur, cetăţenii oraşului au fost ajutaţi în mod susţinut şi organizat pentru realizarea fortificaţiilor de locuitorii satelor din Ţara Bârsei. În aceeaşi perioadă, preocupările locuitorilor oraşului cu meşteşuguri şi negoţ, pentru asigurarea propriei existenţe, în pofida perioadelor dese de război, nu puteau lipsi. Rolul de organizator susţinut al consiliului oraşului, al bisericii cu sprijinul regalităţii şi al autorităţilor voievodale în această operă remarcabilă a fost îndeplinit cu succes, ţinând cont că oraşul nu a mai fost cucerit după anul 1421.

Comunitatea Braşovului arendează în acest an, de la principele Gheorghe Rákóczi I, vama tricesimală de la Bran, pentru suma de 10.500 de florini. Castelanii urmau să administreze în calitate de reprezentanţi ai oraşului veniturile rezultate din încasarea acestei taxe, în punctul vamal de lângă cetate (149). In urma nerespectării unor înţelegeri legate de vama tricesima încasată la Bran, braşovenii vor ceda satul Şercaia, în anul 1641, familiei principelui Gheorghe Rákóczi I, pe timpul vieţii acestuia (190).

1641

La 6 august 1641, un incendiu puternic izbucneşte în oraş şi mistuie circa 40 de case din strada Funarilor (azi str. Castelului) şi Bastionul Funarilor. Focul a fost oprit înainte de a ajunge la Turnul Pulberăriei, aflat lângă bastion, evitându-se producerea unei catastrofe (119).

1642

Deşi vama de la Bran era arendată braşovenilor, documentele redau intervenţia principelui Transilvaniei pentru paza trecătorii şi a veniturilor obţinute. Astfel, Gh. Rákóczi I, auzind că pe „valea cu calea de din sus de Bran“ trec negustori, ocolind punctul vamal „spre paguba fiscului“, le cere braşovenilor, la 6 februarie 1642, „să-l înfundaţi (drumul) şi să daţi de ştire în satele din apropiere şi să opriţi atât umblarea acelui drum cât şi a oricărui drum oprit“ (146).

1643

În acest an apare cel mai vechi calendar, în limba germană, sub forma de broşură, tipărit la Braşov (116).

1644

Se hotărăşte ca poarta oraşului către Şchei să nu rămână deschisă noaptea şi numai pentru motive deosebite să se deschidă, la cerere (90).

Din acest an se păstrează mai multe scrisori (21) din Ţara Românească, către judele primar al Braşovului, Michael Goldschmidt (1639–1646; 1649–1652; 1657–1658). Judele primar Goldschmidt (Aurarul), fusese odinioară meşter aurar şi era numit de munteni şi Etveşu, Hetfeş (Eötvös, în limba maghiară). Multe dintre scrisori aparţin boierilor munteni, dar şi domnitorului Matei Basarab (1632–1654). Dintr-o scrisoare a lui Matei Basarab aflăm că acesta fusese invitat la nunta fiicei judelui primar Goldschmidt, la care el a trimis un reprezentant (123). Tot din acelaşi an se păstrează o scrisoare a domnitorului Matei Basarab, prin care acesta le cere braşovenilor un meşter clopotar, urmată de o scrisoare de revenire a acestuia, cerând pile pentru meşterul clopotar (175). Conţinutul scrisorilor dovedeşte scăderea importanţei politice a oraşului. Acum se fac doar intervenţii pentru anumite persoane aflate în procese, diverse cumpărături, acreditări, restituiri de bunuri, animale, persoane fugite (ţigani) etc. Braşovul, care altă dată primea privilegii comerciale din partea domnitorilor, tratând probleme politice de la egal cu domnitorii români din secolul al XIV-lea şi al XV-lea, e tratat acum ca un oraş de graniţă, centru important comercial, producător de foarte multe produse manufacturiere pentru bunuri de larg consum, podoabe, arme mijloace de transport şi, nu în ultimul rând, un bun adăpost pentru fugari de toate rangurile.

Gheorghe Rákóczi, principele Transilvaniei, intră în acest an în conflictul ce va fi numit de istorici „războiul de treizeci de ani“, război de amploare europeană, împotriva habsburgilor, după lungi tratative cu suedezii şi francezii, reuşind să impună imperialilor pacea de la Linz (1645), prin care i se recunoaşte stăpânirea celor şapte comitate din Ungaria superioară pe durata domniei şi libertatea religioasă (38, 64).

În acest an este reamenajată Biserica Sf. Ioan şi redată credincioşilor pentru serviciul religios, după ce, timp de un secol după Reforma bisericească, servise ca depozit de cereale (119).

1646

Casa Sfatului din Braşov este renovată, iar pentru şedinţele comunităţii centumvirale (cei o sută de consilieri) a fost pus la dispoziţie şi amenajat un nou spaţiu (112). Se execută, de asemenea, lucrări de supraînălţare pentru anumite zone ale clădirii (61).

Principele Transilvaniei, Gheorghe Ráckóczi I, le porunceşte braşovenilor să împiedece emigrările românilor din Ardeal în principatele române (143).

Este consemnată o epidemie de ciumă în anul 1646, care face ravagii îndeosebi în rândul tinerilor şi copiilor. Pe strada Heiligleichnamgasse (azi Poarta Şchei) sunt înregistrate 28 de victime din rândul adulţilor şi 83 din rândul copiilor şi al tinerilor (43).

1647

Saşii din Braşov editează o rugăciune publică generală împotriva ciumei (Pest-Gebet), care urma „să se rostească cu evlavie când Dumnezeu supărat stă în urma noastră cu biciul ciumei“ (90).

1648

În acest an se încheie războiul european de 30 de ani purtat de aliaţi împotriva habsburgilor. Transilvania, antrenată încă din anul 1644 alături de forţele aliate europene, participă la încheierea păcii de la Westfalia (1648), fiind recunoscută ca stat suveran de către celelalte puteri europene (Suedia şi Anglia). Prin rolul jucat în timpul războiului de 30 de ani şi prin participarea sa la încheierea păcii, principatului transilvănean i s-a recunoscut un loc important în lupta antihabsburgică şi anticatolică (38). Desigur, participarea principelui transilvan la acest conflict era dictată de interese proprii. Principii ardeleni precauţi au făcut un pas înapoi în momentele cheie ale aliaţilor; astfel, G. Bethlen îi abandonează sub zidurile Vienei în anul 1619, iar Gheorghe Rákóczi cheamă armata acasă la asediul oraşului Brün (Brno) din anul 1645, apreciază realist istoricii maghiari contemporani (64).

La 11 octombrie 1648, Gheorghe Rákóczi, „bătrânul visător“, cum îl numea N. Iorga, muri neaşteptat (57). Fiul său, Gheorghe (György) Rákóczi al II-lea, îi urmă la tronul principatului (1648–1660), continuând politica tatălui de întărire a puterii centrale şi colaborare cu principatele româneşti.

1649

După încheierea construcţiilor şi fortificaţiilor care asigurau apărarea Cetăţii, în acest an s-au luat măsuri de întărire a suburbiilor oraşului printre care amintim renovarea celor „Două Porţi“ de la intersecţia străzilor Lungă şi de Mijloc (119).

O scrisoare din 10 februarie 1649, a doamnei Elena, soţia domnitorului Matei Basarab, către Catarina, soţia lui Michael Goldschmidt (judele primar al Braşovului), prin care aceasta cere să-i trimită seminţe de flori şi modele pentru cusut, dezvăluie o frântură caldă, prietenoasă şi parcă actuală din viaţa doamnelor aparţinând înaltei societăţi, în timpurile acelea atât de agitate (127).

Printr-o scrisoare din 18 iunie 1649, Constanda, vornicul Ţării Româneşti, îi cere lui Mihai Goldschmidt restituirea ţiganilor Oprea, Barbul, Stanciul, fugiţi din Ţara Românească, ameninţând că, procedând altfel, vor fi confiscate mărfurile negustorilor din Braşov (127). Este evidentă schimbarea de atitudine, căci, cu câteva zeci de ani mai înainte, numai voievodul îşi permitea să ameninţe Braşovul; am putea explica aceasta prin faptul că Braşovul îşi pierde importanţa şi puterea de odinioară, în timp ce ţările române îşi consolidează instituţiile.

Până la mijlocul acestui secol, puterea absolută a principelui nu afecta afacerile interne ale „naţiunii“ săseşti, care păstra o oarecare autonomie, consolidată de privilegiile acordate de regii maghiari. Stilul de viaţă burghez din cadrul acestui „Pământ Crăiesc“ (Fundus Regius, Königsboden) ce cuprindea şi Braşovul, spre deosebire de cel medieval al restului Transilvaniei, se explica, în afara privilegiilor acordate, şi prin învecinarea cu cele două principate româneşti. Lipsa produselor meşteşugăreşti proprii din aceste principate a dus la prosperitatea oraşelor săseşti care le asigurau necesarul. După mijlocul secolului, în Ţara Românească se înfiripă o producţie meşteşugărească proprie, care înlocuieşte treptat produsele venite din Transilvania (64).

1651

Gheorghe Rákóczi al II-lea cedează definitiv Braşovului cetatea Branului, cu cele şapte sate săcelene, precum şi Apaţa şi Crizbavul, mărindu-se astfel teritoriul districtului (137). Branul devine o posesiune de drept a Braşovului, după o luptă de un veac şi jumătate cu voievozii şi principii Transilvaniei cu titlul „cu drept de veci şi în mod irevocabil". Cedarea se face în baza unui contract de vânzare-cumpărare între Braşov şi principe, braşovenii plătind în plus pentru cetate, pe lângă sumele date până atunci, suma de 11.000 de florini, renunţând totodată la comunele Părău, Grid, Perşani, Holbav, Ţânţari (pentru totdeauna) şi Şercaia (pe timp limitat). Braşovenii aveau obligaţia să numească castelan, dar numai cu aprobarea principelui şi să echipeze garnizoana din cetate, iar în caz de război să primească aici trupe de întărire „câte vor rândui principele şi dieta" (148). De asemenea, braşovenii se angajau ca în timp de război să se poată refugia în oraş şi membrii celorlalte „naţiuni" — nobili şi secui (119). Actul de donaţie a fost emis la 25 aprilie 1651 şi a fost aprobat la 27 februarie 1653 de Dieta Transilvaniei şi va fi inclus în primul cod de legi al Transilvaniei, *Approbate Constitutiones Regni Transilvaniae* (107).

Având acum cheia celei mai importante porţi de intrare şi ieşire a mărfurilor spre nord şi sud, comerţul braşovean va creşte şi mai mult. Mărimea dărilor încasate la Braşov, de pe domeniul cetăţii Bran, se stabilea de către Comisia Centumviralã şi se aproba de senatul oraşului (52).

Rákóczi I şi predecesorii săi a încercat să-şi însuşească bogăţiile acumulate de saşi; el le-a aplicat deseori amenzi usturătoare, dar nu a pus în discuţie privilegiile acordate, ba chiar le-a confirmat de trei ori. În schimb, Rákóczi al II-lea a trecut la reducerea metodică a privilegiilor săseşti. În Dieta din anul 1651, el anulează privilegiul prin care un sas nu putea fi chemat în faţa instanţelor principelui. Peste doi ani, el decretează că străinii îşi pot cumpăra case în oraşele săseşti (însă, ulterior, principele a fost nevoit să facă concesii saşilor). Decretele exprimau însă şi începutul dispariţiei autonomiei săseşti (64).

Printr-o scrisoare din 22 iunie 1651, Matei Basarab, domnul Tării Româneşti, îl roagă pe Golotşmit (Goldschmidt), judele primar al Braşovului, să dea poruncă breslei postăvarilor din Braşov ca să-i execute grabnic comanda de postav a domnului, pentru slujitorii domneşti (127).

Aflăm dintr-o scrisoare a domnitorului Matei Basarab, din acest an, despre farmacistul oraşului numit „spiciiar" (82).

Arhivele deţin din acest an o serie de scrisori ale unor boieri şi dregători din ţările române adresate judelui primar Goldschmidt, pentru afaceri personale sau alte intervenţii: egumenul din Câmpulung intervine pentru un transport de vin, Radu Mihalcea Cândescu, mare comis al Ţării Româneşti, îi mulţumeşte pentru cadouri judelui, Miron, cămăraşul din Moldova, solicită trimiterea unor grădinari, Preda Brâncoveanul, mare vornic din Ţara Românească, solicită pedepsirea unor hoţi de cai (127).

În oraş se reconstruieşte din temelii, între anii 1651–1652, turnul interior al Străzii Porţii; pe turn era montat al treilea ceas public, după cele de la biserica parohială şi Casa Sfatului (119).

1653

La 15 martie 1653 se promulgă primul cod de legi al Transilvaniei, *Approbate Constitutiones Regni Transilvaniae et partium Hungariae*. Acest document cuprinde hotărârile dietelor Transilvaniei dintre anii 1541 — data înfiinţării Principatului — şi data tipăririi acestei legiuiri.

Mihai Goldschmidt îi mulţumeşte printr-o scrisoare din 26 aprilie din Braşov marelui comis al Ţării Româneşti, Radu Mihalcea, pentru intervenţia sa la Negoiţă comisul, în legătură cu libertatea comerţului până la Câmpina. Totodată, judele se justifică faţă de acesta arătând că ţiganii din Ţara Românească n-au fost opriţi la Bran din porunca sa, ci în urma dispoziţiei lui Pavai Tamaş, vameşul lui Gheorghe Rákóczi al II-lea (127).

1654

Între anii 1654–1678 funcţionează ca paroh (săsesc) al oraşului Petrus Mederus. În afara funcţiei bisericeşti, Mederus se face cunoscut ca poet (laureat), inspirându-se din lirica poeţilor germani (157).

1655

În acest an îl găsim în Braşov, pribeag, pe Constantin Cantacuzino, mare postelnic al lui Matei Basarab, care după moartea acestuia îşi găseşte adăpost în cetate. El întreţine relaţii cordiale cu rectorul vestitului gimnaziu săsesc, Martin Albrich, căruia îi încredinţează instruirea fiilor săi Constantin şi Mihai. Martin Albrich îi dedică prietenului său, postelnicul Cantacuzino, una din cărţile teologice scrise de el în anul 1655 *(Discuptio Theologica De Invocatione Sanctorum)*.

Relaţiile Braşovului cu familia Cantacuzino sunt dintre cele mai bune, Constantin Cantacuzino fiind numit în scrisori de către saşii braşoveni „un bun vecin al oraşului“ (134).

1656

După menţiunea germanului Conrad Jacob Hiltebrand, din anul 1656, care întreprinde o călătorie în Ardeal, Braşovul era considerat ca oraşul cu cea mai numeroasă populaţie (63).

Casele oraşului nu erau acoperite în întregime cu ţigle. Chiar şi în cetate existau multe case acoperite cu şindrilă. Incendiile devastatoare îi obligă pe braşoveni la măsuri severe, încurajând chiar delaţiunea pentru a preveni dezastrele. Astfel, aflăm că în articolele vecinătăţii din strada Sf. Ioan, în anul 1656, era prevăzută măsura: „dacă cineva merge în şopron sau latrină cu lumânare neprotejată sau cu felinar spart sau cu felinar cu uşiţă de lemn şi cineva ştie aceasta şi tace, ambii vor fi amendaţi cu un gulden“. Măsuri asemănătoare erau luate şi în alte vecinătăţi, precum cea din strada Călugăriţelor, din anul 1686 (61).

La 5 aprilie 1565, voievodul Moldovei, Gheorghe Ştefan, urmând exemplul domnitorului Aron Vodă, acordă bisericii Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului o danie anuală în sumă de 8.000 de aspri pentru „praznicul hramului“ şi suplimentar încă 300 de aspri pentru cei ce vor aduce dania din Moldova (90). Totodată, domnitorul oferă privilegii de comerţ pentru românii şcheieni (124).

1657

În anul 1657, Constantin Şerban, voievodul Ţării Româneşti, comandă medicamente la Braşov (81), iar la 7 februarie 1657, acesta le cere braşovenilor să-i trimită cu caii de poştă, până la Rucăr, 2 scaune comandate lor de jupâneasa lui Hrizea (146).

Gheorghe Rákóczi al II-lea, bazat pe o alianţă cu Constantin Şerban, domnitorul Ţării Româneşti (1654–1658), şi Gheorghe Ştefan, domnitorul Moldovei (1653–1658), precum şi pe înţelegerile cu Ucraina şi Rusia, întreprinde în anul 1657 o expediţie împotriva Poloniei (38). Deşi sultanul, suzeran peste cele trei ţări române, îi interzisese în ianuarie 1657 lui Rákóczi participarea la luptele pentru tronul Poloniei, acesta spera să cucerească coroana poloneză şi intenţiona să creeze un front antiotoman şi să elibereze cele trei ţări de sub suzeranitatea Porţii (181). Expediţia suferi un eşec, Rákóczi a încheiat o pace umilitoare cu polonezii, lăsând armata în mâna tătarilor. După abandon, el va reveni în Transilvania în octombrie 1657. Sultanul hotărăşte ca cei trei principi să fie maziliţi (destituiţi). Dieta îşi dă acordul la 7 octombrie 1657 pentru numirea noului principe Acaţiu (Ákos) Barcsay, care se supune sultanului (64). Rákóczi al II-lea nu se supune hotărârii sultanului şi începe un război civil cu noul principe.

1658

Pentru pedepsirea principelui ardelean, care nu se supune mazilirii şi-şi continuă acţiunile antiotomane, sultanul trimite în anul 1658 o armată compusă din tătari, turci, cazaci şi moldoveni spre a devasta Transilvania. „Ceata sălbatică“, ce cuprindea aproximativ 100.000 de oameni (157), năvăleşte în luna august 1658 prin pasul Buzău în Ţara Bârsei, arde şi jefuieşte satele, dă foc recoltei de pe câmp. Populaţia se refugiază în bisericile fortificate din Ţara Bârsei, pe care duşmanul nu reuşeşte să le cucerească. Doar locuitorii din Ghimbav îşi pierd curajul şi predau cetatea duşmanului; tătarii şi turcii se aruncă asupra populaţiei adunate în biserică, o masacrează în parte sau o duce în prizonierat (181).

La 20 august 1658, un demnitar local turc (baş-ayan) se adresează judelui primar al Braşovului, Michael Herrmann, cerându-i să trimită delegaţi pentru tratative cu Asker han, care conduce trupele turceşti, tătare, cazace, moldovene şi muntene (190). Impresionat de satele care ardeau în faţa oraşului, Herrmann îşi periclitează viaţa şi, în fruntea unei solii, se deplasează la tabăra hanului tătar, reuşind cu

preţul a 10.000 de taleri să salveze oraşul (157)[3]. După câteva zile, povesteşte un cronicar sas, de pe zidurile oraşului, braşovenii priveau cu groază cum în faţa porţii de pe strada Vămii (str. Mureşenilor de astăzi), tătarii ofereau braşovenilor pe prizonierii din Ghimbav, spre cumpărare. Adulţii aveau preţul de 10 taleri şi copiii mici de 2–3 taleri sau numai 4 potcoave. Cei rămăşi fără răscumpărare au fost maltrataţi şi omorâţi în faţa braşovenilor. Cronicarii apreciau că în anii care au urmat, mizeria socială, foametea, lipsa de alimente şi scumpetea au bântuit în Ţara Bârsei, relatează H. Wachner (181).

În faţa străzii Porţii (azi str. Republicii) şi a străzii Negre (azi str. N. Bălcescu), în afara zidurilor, se aflau aşezate încă din secolul al XV-lea colibele ţiganilor. Ele sunt pomenite şi în anul 1688 (Zigeunerstübel) şi le găsim până la mijlocul secolului al XIX-lea în spatele magazinului Star de astăzi, în locul numit Ţigănie (în limba germană Ziganie). În anul 1658 sunt demolate colibele ţiganilor din faţa porţii, de pe strada Porţii, considerându-se că în timp de război aşezarea lor poate constitui un pericol (61).

Relaţiile vechi ale saşilor cu boierii români se păstrează în aceste timpuri ca şi altă dată. Boierii români, constrânşi să participe alături de oştile otomane, informează permanent despre intenţiile armatei invadatoare. Astfel, arhivele păstrează o scrisoare de la Oradea, din 10 septembrie 1658, a boierului Radu Mihalcea, mare comis din Ţara Românească, care îi informează pe Michael Hermann şi Michael Goldschmidt, jude primar din Braşov, că a ajuns cu oştile la Oradea, de unde va pleca împreună cu hanul tătarilor şi un paşă turc la Timişoara, la vizirul Azem. Intenţia hanului era de a trece cu armata prin Ţara Românească; el trimite prin Voicu o scrisoare soţiei sale. O altă scrisoare din 1 octombrie 1658, este adresată de Constantin Sălăgeanul şi Stamatie, mare cupar (boiernaş din Ţara Românească), lui Mihai Golstmit (Michael Goldschmidt), prin care îl înştiinţează „că a venit un sol al hanului cazacilor cu vestea despre intenţia acestora de a trece prin Ţara Românească în Transilvania“; ei îl informează, de asemenea, că „vitele luate de la braşoveni vor fi bine păzite“ (127).

1659

Poarta Otomană numise pe tronul Ţării Româneşti un nou domn, Mihnea al III-lea (1658–1659). La 18 martie 1659, el le acordă braşovenilor un privilegiu de comerţ. Magistratul oraşului se bucura de o înţelegere cu domnul muntean, o „carte de tocmeală“ în scris, în ceea ce priveşte negoţul reciproc (146).

Vechiul domn, Constantin Şerban Basarab, se refugiază în Ardeal şi la 12 octombrie se întâlneşte la Bran cu Gheorghe Rákóczi al II-lea, în vederea unei acţiuni împotriva turcilor. Şerban se angajează faţă de Rákóczi, ca în schimbul ajutorului promis pentru ocuparea şi păstrarea tronului Moldovei, „să fie prieten al prietenilor şi duşman al duşmanilor săi, oricând domnia sa va dori ajutor …“. După trei zile de la acest tratat, Rákóczi se întâlneşte şi cu Mihnea al III-lea şi încheie un tratat „lângă râul Dâmboviţa“, prin care hotărăsc acordarea ajutorului militar lui Şerban pentru ocuparea tronului Moldovei (149). În luna noiembrie 1659, Constantin Şerban devine pentru o lună domnitorul Moldovei.

Mihnea al III-lea se înţelese repede cu Gheorghe Rákóczi al II-lea, încheind un tratat la 4 octombrie 1659 împotriva turcilor. După câteva succese militare împotriva turcilor, Mihnea nu poate rezista pe tron şi se refugiază în Ardeal, astfel că la 3 decembrie 1659 îl găsim lângă Braşov, la Râşnov, pribegind apoi până la moartea sa, din anul 1660 la Satu-Mare (58).

1660

La 13 martie 1660, între orele 15–16, a avut loc un cutremur de pământ, resimţit puternic şi în Ţara Bârsei (98). Tot în acest an, o epidemie de ciumă răpea zilnic la Braşov aproape 40 de vieţi (181). Farmacistul oraşului este sfătuit să nu umble la bolnavi, pentru a nu propaga boala; se instituiseră 14 zile de carantină[4] (82). Ciuma din acest an a fost numită în actele oraşului drept „ciuma cea mare“; chiar judele primar Michael Hermann moare în august 1660, în timpul epidemiei. Medicul oraşului, Trostfried Hegenitius, luând măsuri de carantină, implicându-se în tratarea bolnavilor, şi-a pierdut şi el viaţa (43).

3 După H. Wachner, oraşul Braşov şi cartierele mărginaşe şi-au răscumpărat locuitorii contra sumei de 20.000 de taleri de la hanul tătarilor (181).

4 Iniţial, izolările împotriva răspândirii bolilor contagioase durau 40 de zile, de unde şi termenul „quarantaine“ (lb. franceză).

Pentru observația zidurilor de apărare ale orașului se construiseră 4 turnuri: pe dealul Warte (turnul Alb şi turnul Negru), iar spre Tâmpa, turnul Cuțitarilor în prelungirea zidului de la bastionul Țesătorilor şi un turn plasat în prelungirea zidului de la bastionul Postăvarilor, existent şi astăzi în apropierea intrării în aleea de sub Tâmpa, dinspre magazinul Star. În anul 1660, turnul Cuțitarilor a fost distrus în urma exploziei prafului de puşcă depozitat înăuntru; el va fi refăcut în anul 1677 (100).

Braşovul într-o gravură fantezistă de H.J. Schollenberger, după Johannes Tröster, Das Alt und Neu Teutsche Dacia, 1666

Legată de măsurile de pază şi observație ale orașului trebuie menționată şi măsura de tăiere a copacilor de pe Tâmpa şi de pe dealurile din jurul Braşovului. Într-o gravură fantezistă a Braşovului din anul 1666, aparținând gravorului de origine germană Iacob Schollenberger, Tâmpa este prezentată pleşuvă (fapt confirmat de istorici). Din motive strategice, Tâmpa şi dealurile din jurul Braşovului au fost despădurite pentru vizibilitate, rămânând aşa mult timp (100).

Pe Pământul Crăiesc (Țara săsească), educația şcolară se desfăşura mult mai intens şi organizat decât în restul comitatelor transilvane; în anul 1660, documentele enumeră aici 238 de preoți şi 224 de dascăli de şcoală, adică aproape fiecare comunitate avea dascălul propriu. Din cei 4.500 de studenți transilvăneni, ale căror nume sunt cunoscute şi care au urmat studii superioare în străinătate între secolele XVI–XVII, 55% proveneau din cele mai mari oraşe săseşti. După înființarea Academiei maghiare de la Alba Iulia, din anul 1622, Universitatea Săsească analizează în anul 1653 posibilitatea fondării unei şcoli superioare săseşti (64).

Între Gheorghe Rákóczi al II-lea şi rivalul acestuia, Acațiu Barcsay, se desfăşoară conflictul pentru ocuparea scaunului voievodal al Transilvaniei. Generalul Mikecs Mihally, comandantul trupelor lui Rákóczi, ocupă castelul Bran, deoarece braşovenii îl susțineau pe Acațiu Barcsay, cu ajutorul locuitorilor din Tohan şi Zărneşti. Castelul va fi înapoiat la începutul anului 1660 braşovenilor, după ce aceştia depun o sumă de bani şi jură credință față de principe (52).

În luna mai, o mare armată turcească se îndreaptă spre Transilvania. La 7 iunie 1660, Rákóczi al II-lea moare pe câmpul de bătaie, în fruntea trupelor sale la Floreşti, în apropierea Clujului, luptând împotriva lui Sădri Mahomed-Paşa, vizirul de la Buda (32, 54, 190). Barcsay este luat prizonier de către turci, apoi va coopera cu aceştia, devenind principe al Transilvaniei (mai 1660–ianuarie 1661) (58).

1661

După o scurtă urcare în tronul Transilvaniei (ianuarie 1661) (58) a contelui Ioan (János) Kemény, paşa Ali numeşte la 14 septembrie un principe supus puterii turceşti — Mihály Apafi (1661–1690), descendent al unei vechi familii aristocratice din Transilvania. „Lungă a fost domnia lui Apafi, însă prea nefericită pentru țară. Om bun de la natură, însă lipsit de judecată proprie, independentă de voința altora, prin urmare prea adesea devenit unealtă în mâinile intriganților; în afacerile țării leneş, nepăsător, el se ocupa mai mult cu chestiunile teologice … îi plăcea şi vinul, … care îl făceau leneş şi tâmpit, … avea şi pasiunea de a drege mereu la oroloage … În realitate, țara era administrată mai mult de consoarta sa Anna Bornemisza (numită coregent, n.a.) cu nepotul ei, Michail Teleki.“, caracterizează G. Bariț această personalitate (15). În prima parte a domniei, Apafi reuşeşte să ducă o politică de echilibru între Imperiul otoman şi cel habsburgic, păstrând o stabilitate internă, cultivând relații externe cu țările europene învecinate (64). Ulterior, lipsită de o politică independentă, Transilvania este antrenată de Imperiul otoman la o nouă coaliție antihabsburgică. Ofensiva turcească urmărea cucerirea Vienei, piatra de încercare în calea pătrunderii turcilor în inima Europei. Mizând pe bogățiile sale, la care râvneau Austria, Polonia şi Imperiul Otoman, Transilvania încerca să se orienteze politic în noile împrejurări (38).

„Cu toate asupririle şi împilările de care suferea ţara de la turci (tributul sporit, n.a.) majoritatea preponderentă a magnaţilor şi a nobilimii înclina fără asemănare mai mult către Constantinopol, decât către Viena. Era însă o partidă mai mică, compusă din câţiva magnaţi catolici, din unii calvini şi din saşi cari aspirau spre Viena şi tratau pe ascuns. Majoritatea judecă şi condamnă pe aceştia ca pe conspiratori şi trădători, pe unii la moarte, pe alţii la închisori grele de mai mulţi ani, iar principele Apafi era cu atât mai aplicat a confirma sentinţele votate de către consiliul său sau şi de către dietă, cu cât îşi temea mai mult domnia“, comentează G. Bariţ jocul dificil al forţelor politice transilvănene (15).

Apafi îşi mută curtea la Făgăraş, întrucât oraşul Alba Iulia decăzuse; principele cultivat va atrage în anturajul său intelectuali cu studii în străinătate, marcaţi de ideile filozofice ale timpului (64).

Cronicarii saşi ai timpului apreciază această perioadă a Transilvaniei ca o perioadă neagră, a „groazei fără sfârşit“. Luptele interne pentru ocuparea tronului principatului între anii 1658–1661 au făcut ca trei dintre cei 5 principi ce se înfruntau să moară violent. Invaziile turco-tătăreşti au înspăimântat populaţia, făcând mii de victime, prizonieri luaţi în captivitate, ducând la pustiirea ţării, la distrugerea câmpurilor, a satelor, a oraşelor; ciuma făcea ravagii printre locuitori. Disperaţi de urgia vremurilor în anul 1661, braşovenii înscriu pe monedele lor, implorând mila cerească: „Doamne ajută-ne, că murim“ (157).

La 11 noiembrie 1661, Mihály Apafi îi porunceşte magistratului oraşului Braşov să trimită de urgenţă banii pentru turci, ameninţând cu represalii grave (190).

1662

Mihály Apafi I donează din nou, la 20 martie 1662, satele Şercaia, Grid şi Părău din comitatul Alba, oraşului Braşov, după ce acesta le cedase principelui Gheorghe Rákóczi II, pentru păstrarea castelului Bran (190).

Pentru a completa, parcă, şirul suferinţelor, la 17 iunie 1662, are loc un cutremur de pământ ce afectează clădirile înalte din Braşov. Turnul clădirii „Casa Sfatului“ se va prăbuşi în proporţie de două treimi în 2 iulie 1662, la ora 23, stricând vechea sală a sutaşilor (61, 112). În acest an încep lucrările de reconstrucţie a Casei Sfatului, care durează 3 ani (dec. 1664) şi care au costat 6.000 de florini (112).

1663

Mihály Apafi îi cere la 24 decembrie 1663 magistratului oraşului Braşov să confecţioneze, cel mai târziu până la 13 aprilie 1664, 1.000 de lănci, în contul impozitului datorat (190).

1666

O frumoasă descriere a Braşovului datează din anul 1666, fiind realizată de Johannes Tröster din Sibiu, într-o carte despre Transilvania *(Das Alt und Neu Teutsche Dacia)* publicată la Nürnberg. „…Oamenii de aici (din Braşov) tind spre cinste şi bogăţie, iar pentru a le păstra nu se dau la o parte nici de la cele mai mari pericole.“ conchide autorul (119).

1667

La 30 iulie 1667, o ploaie torenţială provoacă o inundaţie care distruge fortificaţiile Bastionului Fierarilor (astăzi sediul Arhivelor de Stat). Apa pătrunde pe străzi, inundând şi casele din Innere Stadt (Cetate) (43). Peste un an, fortificaţiile din acest loc se refac, iar noul bastion al Fierarilor capătă forma de astăzi (112).

1668

Şi în secolul al XVII-lea, trecătoarea de la Bran continuă să rămână principala arteră de legătură a Transilvaniei, care unea Braşovul cu principalele oraşe munteneşti, în special cu cetatea de scaun.

Vama din Bran era administrată direct de către slujbaşii principelui Transilvaniei, Mihály Apafi. Principele îi porunceşte în anul 1668 administratorului vămii Bran şi „socotitorului în serviciu la acea vamă“ să le ia măcelarilor din Braşov, care aduc vite în Ţara Românească, numai jumătate din vama tricesima (146).

Spre Ţara Românească exista şi o arteră prin valea Timişului. Această arteră era frecventată încă

din secolul al XIV-lea, însă, datorită strâmtorii văii şi a defileului Posada, aceasta era considerată mult timp secundară. Pe acest drum umblau ciobanii şi prahovenii cu peşte. Pe harta Transilvaniei, întocmită de Honterus în anul 1532, se consemnează vama Văii Prahovei de la Predeal, ca punct oficial de trecere a poştalioanelor şi a caravanelor negustorilor. La trecerea spre Țara Românească, prin Valea Timişului, se construieşte de către braşoveni un han în anul 1668, la Dârste, localitate care aparţinea de oraş. Localitatea Predeal începe să se contureze abia în jurul anului 1700 (101).

1669

Sunt tipărite în acest an sub formă de legi toate hotărârile dietelor Transilvaniei dintre anii 1653 şi 1699, sub denumirea *Compilatae Constitutiones Regni Transilvaniae et partium Hungariae*. Multe articole din această colecție, ca şi în anterioara colecție de legi transilvănene, *Approbatae Constitutiones,* reflectă ostilitatea clasei politice conducătoare față de religia ortodoxă şi poporul român.

1671

La 24 decembrie 1671 se ridică monumentul Crucea Muşicoiului, în Scheii Braşovului, la capătul străzii Curcanilor, lângă o capelă spațioasă pictată. Monumentul are o inscripție în limbile slavonă şi română, care se poate vedea şi astăzi. Numele monumentului provine de la Muşica, un bătrân care s-a aflat mult timp în fruntea românilor din Şchei. Monumentul a fost renovat în anul 1902 de către localnicul Nicolae Stinghe Oaie (90, 140).

Crucea Muşicoiului, *ridicată în anul 1671*

Cruci şi troițe au fost ridicate de locuitorii din Şchei, în ciuda opreliştilor autorităților din timpuri străvechi, documente şi elemente toponimice vorbind despre existența lor.

O furtună puternică din 11 august 1671 produce mari pagube zidului de incintă din zona „După ziduri“; 40 de metri de zid se prăbuşesc, fiind apoi treptat reconstruiți până în anul 1673 (119).

În acest an, breasla măcelarilor s-a declarat incapabilă să vândă carnea la prețul fixat de dieta Transilvaniei. Ca urmare, sfatul orăşenesc permite unui număr de 26 de măcelari români din Şchei să vândă carne de vită în „Cetate“, situație care va continua şi în anii următori (119).

1673

Ca urmare a dezvoltării schimbului de mărfuri practicat în zilele de târg, magistratul oraşului împreună cu comunitatea centumvirală stabilesc la 3 ianuarie 1673 statutul cu privire la activitatea comercială şi activitatea judelui târgului (Mark-richter, vezi anul 1577) (107).

Magistratul supraveghea activitatea breslelor şi asigura monopolul acestora. El asigura dreptul de preemțiune (întâietate la cumpărarea mărfii) pentru materiile prime necesare meşteşugarilor. La 15 ianuarie 1673, magistratul oraşului întărea dreptul de preemțiune pe trei zile fierarilor, pentru pietrele de tocilă aduse în târg (43).

1674

Boierul Constantin Brâncoveanu, viitorul domn al Țării Româneşti, este trimis de domnitorul Gheorghe Duca (1673–1678) la Braşov pentru a-i determina pe boierii refugiați aici, printre care şi mulți Cantacuzini, să se înapoieze în țară. Brâncoveanu o însoțeşte la Braşov pe mama sa, Stanca şi bunica sa Ilina. Misiunea sa la Braşov a avut succes; unii cercetători consideră ca acest succes a

contribuit şi la evoluţia carierei politice a tânărului boier (99). C. Lacea precizează că, între anii 1673–1676, trei boieri „distinşi“ (vornicul Neagoe Secuianu, căpitanul Iacşa şi armaşul Ilie), refugiaţi politici, împreună cu suita lor, au locuit în Braşov, legând relaţii de prietenie cu cetăţenii (civies) de vază ai oraşului.

1675

În acest an are loc un proces al locuitorilor din Tohan privitor la confiscarea unei cirezi de vite, împotriva lui Galgai Rátz István, din Făgăraş. Tohănenii au fost asistaţi de senatorul Hermann Mihaly din Braşov şi au prezentat documente emise de satul Rucăr. Cazul a fost discutat şi de divanul Ţării Româneşti. Tot din acest an se păstrează dispoziţia (porunca) lui Gheorghe Duca, domnitorul Ţării Româneşti, din 26 noiembrie, către toţi slujitorii, privind respectarea scutirii de orice impozite acordată lui Hărman (Hermann) Mihai, din Şcheii Braşovului, pentru oile sale, care vor putea paşte în Ţara Românească cu şapte ciobani, originari din Ţara Românească (127) (credem că este vorba de acelaşi personaj, senatorul cel avut, care se bucura şi atunci, … ca şi astăzi, de privilegii).

1676

O altă epidemie de ciumă se abate peste populaţia Braşovului în acest an. După stingerea ei, ciuma nu s-a mai manifestat la Braşov timp de patru decenii (119).

1677

Unele măsurile de administrare a oraşului, reieşite din ordinea şi chibzuiala specifică etniei germane, par astăzi exagerate şi caraghioase. Dintr-un exces de zel, magistratul oraşului, împreună cu comunitatea centumviralã, în febra alinierii cetăţenilor după norme stabilite, emit în anul 1677 „statutul privind regulamentul de retribuire, de îmbrăcăminte, de înmormântare, de nuntă şi privind regimul vinului“. Acţiunea autorităţilor oraşului nu este totuşi o atitudine de moment, căci peste 20 de ani, magistratul oraşului va emite (1697) „statutul privind nunţile şi înmormântările“. Aceste două statute au fost multiplicate şi răspândite prin tipărire (107).

Deşi Transilvania este obligată la plata unui tribut mare către Poarta Otomană (40.000 florini pe an) (64), principatul cunoaşte sub domnia lui Mihai Apafi o perioadă de stabilitate. Vasală imperiului turcesc, Transilvania este antrenată, totuşi, în jocuri de interese ale puterilor europene. Regele francez Ludovic al XIV-lea încearcă să îi sprijine pe adversarii Habsburgilor din sud-estul Europei. În mai 1677 se semnează la Varşovia o alianţă între Franţa, Polonia şi Transilvania. Ca urmare, în toamna anului 1677 pătrund 2.000 de soldaţi şi experţi militari francezi din Polonia în Transilvania (68). Imperiul Otoman, nemulţumit de relaţiile Transilvaniei cu Occidentul, intenţionează să-l înlăture pe Apafi, sprijinind partida turcofilă din principat, condusă de Pál Béldi (64).

1678

Şerban Cantacuzino ajunge domn al Ţării Româneşti (1678–1688). Relaţiile domnitorului cu braşovenii sunt foarte bune; încă din anul1664, logofătul Cantacuzino, actualul domn, coresponda cu judele Braşovului, Lucas Hirscher, pe tema evenimentelor politice (134).

Atraşi de poziţia Braşovului ca poartă între lumea occidentului şi a orientului, în oraş s-au aşezat mulţi negustori greci şi bulgari veniţi din Albania şi Macedonia (32). Grecii pătrunseseră în Moldova şi Muntenia încă din secolul al XVI-lea şi apar apoi şi în Transilvania. Încă din anul 1636, grecii primesc un privilegiu comercial general în Transilvania (63). Ca urmare, în anul 1678 se înfiinţează la Braşov „Compania grecească de comerţ“, ceea ce a stimulat emanciparea acestei minorităţi. La Sibiu s-a înfiinţat prima Companie grecească în anul 1636. Companiile comercianţilor greci s-au bucurat de protecţia coroanei în pofida îngrădirilor impuse de companiile autohtone. La început, au fost acceptaţi numai „greci veniţi din Grecia şi din Macedonia“, cu o situaţie foarte solidă. Ei au ocupat o poziţie importantă în comerţul transilvănean, iar „situaţia lor materială prosperă, precum şi impozitele mari încasate de la ei, au determinat Curtea de la Viena să le sprijine interesele, în ciuda încercărilor de îngrădire urmărite de saşi“, explică A. Schaser (163).

Compania grecească de la Braşov *(Compania graeca)* avea şi participare englezească, întreținând relații cu o companie englezească din Levant, precum şi cu alte case comerciale din Balcani. Companiile greceşti din Braşov şi Sibiu devin întreprinderile cu cele mai mari capitaluri din Transilvania; ele susțineau puterea princiară prin împrumuturi şi tranzacții diferite, concurându-i pe negustorii vienezi. Preşedintele Companiei de la Braşov, János Pater, era unul din cei mai mari întreprinzători din principat; el obținuse în anul 1671 dreptul exclusiv al unei părți din comerțul cu sare (64).

Mai târziu, acestor negustori străini veniți din peninsula balcanică li s-a permis să-şi aducă familiile la Braşov, să practice comerț cu amănuntul şi să deschidă bolți (prăvălii) în „cetate, să nu fie supărați cu sarcini împărăteşti şi să-şi aleagă un jude. De altfel, sub denumirea de greci erau desemnați acei de religie ortodoxă, deci şi românii. Mai târziu, românii, care încep să prindă negoțul de la greci, monopolizează comerțul, intrând în conflict cu puținii greci care mai rămăseseră în Braşov", precizează I. Colan (32).

1679

Braşovul, oraş civilizat şi bine apărat pentru acele timpuri, asigura un loc călduț boierilor, domnitorilor şi neamurilor de os domnesc din principatele române. Astfel, aflăm că la 13 mai 1679, se aflau la Braşov boierii Velicio Costin, Matei Cantacuzino şi Constantin Căpitanul Filipescu din Țara Românească (175). De asemenea, între anii 1679–1685, Aga Matei Cantacuzino a poposit de mai multe ori în Braşov, cu toată suita sa de 35–56 de persoane, pentru care oraşul a cheltuit sume mari de bani, asigurându-i găzduire (134).

În afara boierilor şi slujitorilor din țările române, Braşovul era vizitat de negustori de toate neamurile din nenumărate țări ale lumii, care veneau aici cu produse scumpe, achiziționând mărfuri ieftine şi bune. În a doua jumătate a acestui secol, celebrul postav de Braşov era cel mai căutat în principat (64). Pentru aceşti străini, în oraş şi în suburbiile sale se ridicaseră încă din secolul al XV-lea hanuri (vezi hanul din strada Sf. Ioan cel Nou, menționat în anul 1509, şi hanul înființat pe locul leprozeriei, amintit în anul 1539). În secolul al XVII-lea aflăm şi despre alte hanuri din oraş şi suburbiile lui.

Hanul Roşu (Rothes Wirtshaus) *(stânga, fotografie din anul 1890; dreapta, fotografie recentă, str. N. Bălcescu, nr. 16)*

În cetate se afla „Hanul Roşu", cu cârciuma „Casa Roşie" (azi, str. N. Bălcescu nr. 16), într-o clădire cu două niveluri, ce va fi renovată după marele incendiu din anul 1689. Pe strada Lungă se afla „Hanul mare" sau „Stadthof" (curtea oraşului) sau *„publicis urbis aedibus"* (edificiul public al oraşului), unde erau găzduiți oamenii modeşti, slugile boierilor. Un cronicar din anul 1614 nota că în acea vreme „conducerea oraşului nu permitea solilor turci să intre în cetate, ei trebuind să se mulțumească cu această curte (Stadthof) din suburbie" (101).

Pământul agricol bun, aflat în câmpia mănoasă a Țării Bârsei, se afla în mâinile saşilor. Românii se chinuiau cu terenuri argiloase, aproape sterpe, aflate la poalele munților şi foarte puțini beneficiau de un

teren productiv. Istoricul Ştefan Meteş ne redă un aspect din conflictele românilor cu saşii pentru obținerea de pământ. La 18 august 1679 se prezintă la Braşov judele sas din Râşnov, care confirmă că „românii câştigă de la ei pământul, parte prin cumpărătură şi schimb şiret, parte l-au moştenit, … căci despre asta este ştiut de țară şi oraş că această nație barbară e un popor amestecat şi în legături de înrudire cu românii din Moldova şi Țara Românească. Sfatul orăşenesc din Braşov îşi aminteşte, ascultând plângerea, cum că acest popor românesc, după năvălirea nefericită a lui Mihai Vodă Viteazul în această țară slăbită, într-atâta s-a amestecat în pământ săsesc (fondus regius), încât în anumite locuri bieții saşi au ajuns cu totul dezrădăcinați şi această *nație barbară* aşa de mult a prins rădăcini, încât acum în mai toate colțurile sunt pline de această pleavă. Pentru a face greutăți românilor, sfatul din Braşov a hotărât ca pământul, românul să şi-l poată lăsa moştenire numai copiilor săi, care locuiesc în satul respectiv şi nu sunt însurați în alte părți, dar şi aceasta numai dacă dovedeşte că pământul moştenit n-a fost cumpărat de la vreun sas şi nu-i la mijloc nici o înşelătorie de cumpărare“ (137).

Conflictul românilor cu magistratul braşovean se întețeşte prin hotărârea acestuia de a limita, în anul 1679, locuitorilor din Şchei drepturile istorice asupra pământurilor din Poiană (124).

Aceste discriminări față de elementul românesc vor spori în secolul următor. Aceleaşi autorități vor trata mereu cu un dispreț nedisimulat această populație devenită, astfel, săracă.

După numărul plătitorilor de impozite, aflăm că în Braşov existau în anul 1679, 1.494 de plătitori saşi, 553 români, 84 maghiari. Multiplicând cu 5 (numărul mediu al unei familii în acele timpuri) putem afla numărul locuitorilor (157). Cifrele trebuie însă corectate cu numărul populației sărace, care nu plătea impozite, dintre care românii erau cei mai mulți. De semnalat că, față de anul 1580, numai populația românească era în creştere, populația săsească şi maghiară fiind în descreştere.

Deşi principatul Transilvaniei ridica la rangul de constituție toleranța religioasă a confesiunilor acceptate, saşii braşoveni refuzau să o recunoască. Mihály Apafi cere oraşului să construiască o biserică proprie pentru secuii reformați, care locuiau în special în cartierul Blumăna. Consiliul şi cetățenii oraşului s-au împotrivit vehement, iar secuii nu au obținut permisiunea decât în anul 1822, când au construit o casă de rugăciune pe strada Hirscher (de astăzi) (157).

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în administrația oraşului funcțiile supreme se exercitau în „duumvirat“. Astfel, judele primar era ajutat sau înlocuit de fostul jude primar, intitulat *proiudex*. Într-un mod asemănător, fostul villic (hanul oraşului) era denumit *provillicus* (107).

1680

În acest an se naşte cărturarul braşovean Ştefan Bergler (1680–1738), umanist de renume european. Cărturarul se face cunoscut prin studii publicate în revista ştiințifică din Leipzig „Acta Eruditorum“. Bergler se va bucura de multă prețuire la curtea domnitorului Nicolae Mavrocordat (1715–1716 şi 1719–1730) şi a fiului său Constantin (1730–1763, cu întreruperi). În anul 1719, a editat la Bucureşti o lucrare a lui Nicolae Mavrocordat, în limba greacă, şi apoi a tradus-o în limba latină pentru apusul Europei. De asemenea, el a îmbogățit biblioteca domnitorului Mavrocordat cu cărți aduse din Leipzig, Hamburg, Amsterdam, unde cunoştea mulți librari.

1681

Un puternic cutremur de pământ are loc la 19 august 1681 în Țara Românească şi Transilvania, care se resimte şi la Braşov. Cu această ocazie, o parte a bolții Bisericii Negre se prăbuşeşte peste strane şi o parte din zidurile oraşului s-au dărâmat (43, 112).

Magistratul şi comunitatea centumvirală a oraşului Braşov se opun în anul 1681 intenției lui Barabás Péter, directorul proceselor principelui Apafi, de a ocupa un loc pentru o biserică reformată în suburbia Blumăna (190).

1683

Anul 1683 este anul apogeului cuceririlor otomane din Europa. Viena a fost supusă în acest an unui lung şi greu asediu (2 luni) din partea turcilor, conduşi de vizirul Kara Mustafa. La această mare

încleştare, care „trebuia să restabilească temutul renume al osmanlâilor“ (58), din porunca sultanului participă personal, „cu greu şi târziu“, alături de armata otomană, Mihály Apafi, principele Transilvaniei, cu o oaste de 5.000 de oameni (68), Şerban Cantacuzino, domnitorul Țării Româneşti (1678–1688), cu oaste numeroasă (15), precum şi domnul Moldovei, Gheorghe Duca (1678–1684). Armata marelui vizir era una din cele mai numeroase din câte fuseseră până atunci, aproximativ 500.000 de oameni. La ea participau opt paşale cu câte trei tuiuri [5], 10.000 de sangeacbei [6], oastea tătarilor împreună cu hanul, precum şi contingente importante din cele trei țări româneşti. Asediul a început la 14 iulie 1683; la 27 august, marele vizir forțează Viena, dar la 12 septembrie 1683, prin bătălia de la Kahlenberg, oştile imperiale sub conducerea lui Carol de Lotaringia, cu ajutorul oastei poloneze, conduse de regele Ioan Sobieţki, despresurează Viena şi începe ofensiva austriacă spre estul Europei (75).

Mihály Apafi inițiază negocieri diplomatice cu împăratul Austriei pentru încheierea unei alianțe în condiții cât mai favorabile, care urmărea smulgerea definitivă a Transilvaniei de sub protecția turcească; în primăvara anului 1685, el va semna un tratat secret cu împăratul habsburg, prin care Transilvania recunoaşte suzeranitatea regelui Ungariei, aderând în secret la Liga Sfântă, constituită în anul 1684 împotriva Imperiului Otoman (64).

Cronicarii consemnează în anul 1683 trecerea oştilor turceşti spre Viena, prin Țara Bârsei. Un codice de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, preluat de C. C. Muşlea (90), aminteşte că între anii 1680–1685, „când tătarii au trecut prin Țara Bârsei, spre a da ajutor la asedierea Vienei, mare spaimă s-a făcut între oameni (din Braşov) şi cine au avut, au dus tot în cetate … aşijderea au dus şi toate sculele bisericii (Sf. Nicolae din Şchei)“. Cu această ocazie însă, multe documente privitoare la istoria bisericii „hrisoave de la părinții Țării Moldovei şi ai Țării Munteneşti şi de la magistratul din Braşov şi de când s-au zidit această sfântă biserică“, aflate într-o ladă, s-au pierdut, relatează o cronică anonimă (124).

1687

Curtea din Viena îl trimisese încă din anul 1684 pe iezuitul Antidie Dunod în calitate de plenipotențiar al împăratului Leopold (1658–1705), în vederea convingerii guvernului lui Apafi spre o alianță veşnică cu Țara Românească, sub autoritatea împăratului austriac, şi în vederea acceptării de bună voie a trupelor imperiale în Transilvania. Nobilimea transilvană încearcă să obțină numeroase avantaje, inacceptabile pentru austrieci, care pătrund cu armata în Transilvania, impunând apoi un tratat la Viena, la 28 iunie 1686, numit Hallerian, după numele lui Ioan Haller, conducătorul delegației Transilvaniei, care a mediat acest tratat.

Succesele militare ale austriecilor în Ungaria (eliberarea Budei are loc la 2 septembrie 1686), fac să crească pretențiile habsburgilor, ce se concretizează prin tratatul de la Blaj din 27 octombrie 1687, numit şi tratatul ducelui Carol (de Lotaringia, comandant victorios al armatei austriece). Prin acest tratat, se impune Transilvaniei primirea armatelor imperiale (8–10.000 de ostaşi) pentru iernat în 12 oraşe (Braşovul nu figura printre acestea) şi plata a 700.000 de florini renani (aproximativ 840.000 de florini ungureşti) pentru armată. Reamintim că în până atunci „marele“ tribut turcesc nu depăşea 40.000 de florini anual (64). Această dată, 27 octombrie 1687, poate fi considerată ca momentul trecerii Transilvaniei în stăpânirea Casei de Habsburg (15, 38).

Datorită uriaşelor „contribuții“ pentru armata austriacă, în acest an se înrăutățesc contradicțiile dintre patriciatul orăşenesc aflat la conducerea oraşului Braşov şi marea masă a locuitorilor. „Senatorii oraşului, invocând privilegiul lor de scutire de impozite, nu vroiau să contribuie cu nimic, cu toate că erau cei mai înstăriți locuitori ai oraşului“, explică G. Nussbächer (107).

5 Steag turcesc alcătuit din două sau trei cozi albe de cal, atârnate de o lance cu semilună în vârf, constituind un semn distinctiv al unor înalți demnitari din Imperiul Otoman; poate desemna chiar comandantul militar (DEX, 1998).

6 Guvernatorul unei diviziuni teritoriale dintr-un paşalâc.

1688

Dieta transilvană din 13 mai 1688, întrunită la Făgăraş, confirmă prevederile tratatului de la Blaj şi astfel ia sfârşit suzeranitatea turcească în Transilvania şi începe perioada suzeranității austriece, care durează până în anul 1867 (38). Generalul imperial Anton Caraffa, numit la începutul anului 1688 guvernator militar al Transilvanei, impune Dietei de la Făgăraş să accepte suzeranitatea habsburgică şi să cedeze mai multe localități, printre care şi Braşovul (43). Braşovul a fost singurul oraş din Transilvania care a încercat să opună rezistență noii stăpâniri care se instaura. Pentru Braşov începe de acum un nou capitol al istoriei sale (157).

Generalul Antonio Caraffa, în calitate de general comandant al armatelor imperiale, având şi împuterniciri politice din partea împăratului Leopold pentru supunerea Transilvaniei, ocupase Sibiul în februarie 1688. El trimite un detaşament la Braşov la 10 mai 1688, cerând predarea cetății din Dealul Cetății (astăzi restaurantul Cetate). Consiliul oraşului şi reprezentanții lui au fost dispuşi să predea cetatea, dar marea majoritate a braşovenilor, fără a înțelege noile raporturi de forțe, obişnuită ca până atunci să aibă în propriile mâini fortificațiile oraşului şi să se apere singură, a fost foarte indignată. Alți cercetători judecă aspru atitudinea consilierilor, acuzându-i de decădere morală, lipsă de spirit de sacrificiu, de sentimentul libertății (157)

Antonio von Caraffa, *General-comisar al Armatei imperiale habsburgice*

La 11 mai 1688, mulțimea antrenată de Ştefan Stenner, un pălărier încăpățânat, în vârstă de 85 de ani (numit „bătrânul cu plete de zăpadă“), împreună cu căpetenia breslei cizmarilor, care avea obligația de a păzi bastionul din Strada Porții (azi str. Republicii), şi plebea oraşului, sub conducerea aurarului Gaspar (Kaspar) Kreisch, se revoltă împotriva autorității publice. Mulțimea se răzvrăteşte aflând de vestea instalării unui comandant al armatei austriece în oraş. Agitația păturilor mijlocii şi sărace ale populației din Braşov nu a putut fi potolită nici de preoții sau senatorii vârstnici (43). Judele primar, Michael Filstich, consilierii şi funcționarii, au fost destituiți şi apoi arestați în Cetățuia de pe Dealul Cetății, timp de două zile. Răzvrătiții au refuzat predarea cetății Braşov. Judele oraşului era acuzat de trădare, întrucât ar fi promis imperialilor oraşul, contra unei sume de bani; se alege o nouă conducere a oraşului, formată din meseriaşi stimați de revoluționari, parte din ei membri ai „sutaşilor“. Revoluționarii ocupă Dealul Cetății, gata să opună cea mai mare rezistență. În timpul răscoalei, porțile oraşului au fost închise şi nu s-a permis accesul fără vreun ordin special din partea lui Kreisch. Starea de interimat durează; au loc negocieri între răsculați şi vechea conducere a oraşului. Alături de meseriaşii revoltați, relatează cronicarii, apar „oamenii din stările cele mai de jos, oamenii cei mai răi, care aveau aşa de puțin de pierdut, pleava societății“. S-a ajuns la jafuri ale proprietății publice şi private, la acțiuni de stradă, greu de controlat de meseriaşii răsculați (157).

Există şi alte explicații ale răscoalei. Oraşul trebuia să plătească o contribuție uriaşă de bani pentru întreținerea armatei, care depăşea 100.000 de florini. Patriciatul refuză să plătească această sumă, iar funcționarii publici, conform unor mai vechi rânduieli, erau scutiți de impozite. Păturile sărace şi mijlocii trebuiau deci să suporte greul contribuției, lucru ce a agitat puternic spiritele. În plus, între patricienii care ocupau în mod ereditar funcțiile importante în oraş şi meşteşugarii breslaşi, ce nu puteau aspira decât la statutul de centumviri, exista un conflict mai vechi. Meşteşugarilor li se alăturară calfele, lucrătorii, jelerii, slujbaşii, care nu locuiau în Cetate şi nu aveau statut de cetățeni şi nu dispuneau nici de drepturi cetățeneşti (43).

Castelul Bran este luat prin surprindere de răsculați şi garnizoana împreună cu castelanul Johannes Literati se predă. Castelul a fost pregătit de răsculați pentru apărare împotriva armatei imperiale.

Populația românească din Șchei „l-a ascultat pe Kreisch“, declara la anchetă un funcționar, martor la proces; doi funcționari români ai magistratului, secretari pe postul de „logofeți“ (traducători în limba română), Mihai şi Ion din Șchei, au fost duşi sub arme la sediul răsculaților, pe Cetățuie. Ei au tradus scrisori adresate voievodului Țării Româneşti, Şerban Cantacuzino, prin care răsculații cereau ajutor împotriva armatei imperiale. Scrisorile au fost expediate în Țara Românească, printr-o delegație formată dintr-un locuitor al Șcheiului şi trei locuitori saşi ai cetății Braşovului. De altfel, Şerban Cantacuzino nu urmărea cu indiferență mişcările trupelor austriece în Transilvania, ocuparea Braşovului prevestind intențiile imperialilor de a ocupa şi Țara Românească, ceea ce s-a şi întâmplat mai târziu, după cucerirea Braşovului.

Din ordinul generalului comandant, la 22 mai 1688, o armată de 3.000 de oameni cu tunuri şi mortiere, sub conducerea generalului Veterani, se apropie de Braşov venind dinspre Codlea, pentru a asedia oraşul şi cetatea. Când trupele austriece ajung la Ghimbav, 300 de revoluționari le întâmpină, dar sunt respinşi cu uşurință. La 26 mai, trupele imperiale intră pe teritoriul Oraşului Vechi (Braşovechi) şi, împreună cu secuii sub conducerea cancelarului Teleki, chemați pentru întărire, ocupă toate drumurile de acces spre cetate. Generalul îşi instalează tunurile şi mortierele gata de tragere în grădinile apropiate. Revoluționarii refuză să se predea, ba chiar atacă trupele, care încep bombardamentul asupra oraşului. La primele salve asupra oraşului, revoluționarii renunță la execuția judelui, care urma să aibă loc. Se pare că între revoluționari ar fi existat divergențe, astfel că Stefan Bär, un alt conducător al revoluționarilor, apare pe zidurile cetății cerând milă şi îndurare cu spada coborâtă. Generalul Veterani ocupă cetatea, eliberează consilierii închişi şi condamnați la moarte şi permite trupelor sale să jefuiască în Oraşul Vechi. După supunerea oraşului, toți locuitorii oraşului au trebuit să depună în genunchi jurământ de credință împăratului, în fața Casei Sfatului. Conducătorii revoltei, Kaspar Kreisch, Stefan Bär, Andreas Lang, Jakob Gaitzer şi Stefan Stenner au fost întemnițați. Cazul lor a fost dezbătut timp de un an şi jumătate, în final fiind condamnați la moarte şi decapitați în Piața Sfatului la 19 septembrie 1689. Stâlpul de piatră destinat execuției era plasat în piața Sfatului între Podul Bătuşilor (azi restaurantul Cerbul Carpatin) şi Casa Sfatului. Bătrânul Stefan Stenner, care se bucurase de simpatia mulțimii, a fost condamnat şi executat primul. Capetele lor au fost înfipte pe pari şi aşezate în Piața Sfatului, la porțile oraşului şi în fața cetății, unde au rămas aproximativ 100 de ani. Capul lui Stenner a fost înfipt într-un drug de fier la stâlpul infamiei din Piața Sfatului, rămânând acolo până la mutarea stâlpului din anul 1792, în fața porții străzii Mănăstirii (61).

Drept pedeapsă pentru rezistența opusă armatei imperiale, potrivit dreptului de război al timpului (119), trupele secuieşti au fost lăsate să jefuiască îngrozitor oraşul, îndeosebi cele două suburbii dinspre câmpie. Cetatea a fost cruțată, dar a fost ocupată de „soldații sălbăticiți în războaie, care produc suferințe grele locuitorilor“ (157).

Contribuțiile oraşului se măresc enorm; astfel, dacă în anul 1685 acestea valorau 36.287 de guldeni, în anul 1689 ajung la 263.445 guldeni, iar în anii următori ele vor creşte şi mai mult (157).

Întregul armament al oraşului, tunuri, puşti şi muniție, a fost dus de soldații imperiali în cetatea de pe Dealul Cetății. Locuitorii Braşovului pierdeau astfel dreptul lor secular de a purta arme şi de a-şi apăra singuri oraşul *(ius armis se defendi)*. Zidurile şi turnurile ce înconjurau cetatea, pierzând rolul de apărare şi lipsite de mijloacele de întreținere, se vor deteriora treptat în anii ce vor urma, relatează H. Wachner (181).

După înfrângerea braşovenilor, pe Dealul Cetății a fost instalată garnizoana austriacă. Viile aflate pe coasta dealului au fost distruse, iar austriecii au ridicat valuri de pământ pentru apărarea ei (38, 43, 137, 151).

Atitudinea saşilor braşoveni față de noua putere austriacă trebuie înțeleasă şi în contextul războaielor religioase din Austria, Ungaria şi Transilvania din tot acest secol. Luptele confesionale se dădeau între romano-catolici — confesiune veche a austriecilor, maghiarilor şi secuilor —, calvini şi unitarieni — confesiuni îmbrățişate de o parte a populației maghiare şi secuieşti — şi confesiunea luterană sau evanghelică, îmbrățişată de marea majoritate a populației germane.

Convingerile religioase, atât la catolici, cât şi la necatolici, erau doar un pretext, „scopurile adevărate au fost curat lumeşti, egoistice, alergarea după avuţii mai vârtos, după ce popoarele acatolice (reformaţii) apucaseră a seculariza enormele bogăţii ale bisericii catolice şi a le trage parte la stat, parte a le face donaţiune la foarte multe familii aristocratice“, comentează G. Bariţ (15). În Austria catolică, fanatismul, ura şi intoleranţa religioasă din secolul al XVII-lea au ajuns la cote de neimaginat. În mod special, protestanţii din Ungaria superioară, care era supusă Casei de Habsburg, erau victimele celei mai crunte prigoniri. Arestări, întemniţări, confiscări de averi făceau ca nobili mai mari sau mai mici în rang să-şi scape viaţa fugind ori în Ungaria inferioară aflată sub turci, ori în Transilvania, sub domnia principelui Apafi, care se manifesta mult mai tolerant din punct de vedere religios. Astfel, timp de 18 ani, mii de familii protestante şi, mai ales, calvine maghiare şi-au găsit salvarea fugind în Transilvania (15).

Deşi limba germană a noii stăpâniri austriece constituia o atracţie pentru populaţia săsească din Transilvania, frica, chiar spaima saşilor faţă de noua putere austriacă catolică, care se instala în Transilvania acum, era legată de apartenenţa lor la o religie în conflict cu cea a noului cuceritor. „Săsimea aspira cu atât mai vârtos a veni sub domnia austriacă, cu cât pe lângă dorinţa fierbinte de a scăpa odată de asupririle aristocraţiei (maghiare n.a.) o trăgea într-acolo şi frăţietatea de sânge german; ceea ce-şi temea săsimea ca lumina ochilor din partea Austriei era confesiunea sa protestantă, prin urmare drepturile şi avuţiile, bisericile şi multe alte edificii rămase din veacurile în care au fost şi ei toţi catolici“, explică G. Bariţ (15).

Relaţiile dintre locuitorii oraşului şi militarii imperiali au fost de la început foarte tensionate. Deosebirile religioase au contribuit la o accentuare a contradicţiilor. Saşii luterani erau priviţi de ofiţerii catolici austrieci „ca un ghimpe în ochi“, comentează H. Wachner (181). În armata austriacă erau angajaţi cu rol de preoţi, iezuiţi, cunoscuţi ca cei mai fanatici dintre catolici, care au încercat cu toate mijloacele să reinstaleze credinţa catolică. Din dispoziţia acestora, oraşul trebuia să le pună la dispoziţie biserica Sf. Petru şi Pavel (unde se află azi biserica romano-catolică de pe strada Mureşenilor), precum şi mănăstirea dominicană alăturată (181).

1689

Anul acesta, memorabil pentru Braşov, este legat de cea mai mare catastrofă urbanistică din istoria oraşului. În după amiaza zilei de 21 aprilie 1689, dintr-o dată, izbucneşte în partea de jos a străzii Castelului un incendiu şi, din cauza unui vânt puternic, acesta se răspândeşte aşa de repede, încât peste câteva clipe întreaga parte a oraşului dinspre Târnpa este în flăcări. Incendiul se extinde şi pe Târgul Cailor (azi str. Gh. Barițiu) precum şi pe strada Porţii (azi str. Republicii), pe străzile Spitalului (azi str. Postăvarului), Vămii, numită şi Cloaşterului (azi str. Mureşenilor) şi Târgul Grâului (azi latura estică a Pieţei Sfatului).

Incendiul s-a întins şi în Piaţa Sfatului şi chiar clădiri izolate cum ar fi Casa Sfatului şi Biserica Neagră au căzut pradă focului. Incendiul a cuprins şi cartierul Şchei. Oraşul interior (dintre zidurile cetăţii) s-a transformat în câteva ore în cenuşă şi moloz. La acea dată, multe case erau construite din material lemnos, ceea ce a dus la aprinderea rapidă a străzilor întregi.

Cea mai mare parte a locuitorilor, nereuşind să stingă incendiul mistuitor, a părăsit oraşul în goană; cei ce au vrut să-şi salveze viaţa şi avuţia, adăpostindu-se în beciuri, au murit asfixiaţi în fum şi flăcări (142). Locuitorii cetăţii nu reuşesc să-şi salveze bunurile; ard sute de case. Biserica mare din centrul cetăţii este puternic afectată; au fost mistuite de foc acoperişul, orga, altarul şi covoarele preţioase, decoraţiile, mobilierul. Sub flăcările puternice se topesc cele 5 clopote din turnul bisericii zdrobindu-se în cădere; partea superioară a bisericii şi bolţile gotice sunt distruse. Scriind despre acest dezastru în lucrarea sa *„Das Alte und Neue Kronstadt“*, din anul 1883, G.M.G. Hermann afirmă: „oraşul, care odată s-a distins într-atât prin acoperişurile de ţiglă, încât i se spunea oraşul roşu, a devenit un morman de cenuşă“.

Focul afectează renumita bibliotecă a lui Honterus, din colegiul de lângă Biserica Neagră, la vreme

aceea cea mai mare din ţară, fiind distruse 1541 de cărţi rare, multe din ele recuperate din bibliotecile Greciei. Au fost distruse parţial turnurile oraşului, atelierele meşteşugarilor şi mărfurile comercianţilor. În Casa Sfatului, unde se păstra arhiva, s-au pierdut multe documente reprezentând „socotelile oraşului“, iar cele salvate poartă şi astăzi urme ale incendiului. Casa Sfatului, precum şi Bastionul Fierarilor au arătat ca adevărate ruine timp de doi ani, fiind refăcute abia după 20 de ani. Casa Hirscher este puternic afectată de incendiu. Ani de zile, ruinele înnegrite de fum ale Marii Biserici se profilau jalnic spre cer. De atunci, biserica poartă numele de „Biserica Neagră“. Lucrările de refacere a Bisericii Negre au durat aproape un secol (1772). Contemporanii au apreciat că incendiul s-a soldat cu 300 de victime omeneşti (63, 100, 164).

Au rămas neatinse câteva zone din nordul oraşului, biserica românească şi complexul de clădiri alăturat, biserica iezuită şi o magazie militară, ce a fost păzită de nişte soldaţi. Unii martorii oculari presupun că incendiul a fost premeditat. Se presupune că el a fost pus la cale de trupele imperiale, cu cunoştinţa forurilor superioare, care pesemne nu uitaseră revolta braşovenilor luterani faţa de noua stăpânire austriacă catolică.

Alţi cercetători susţin că incendierea nu putea fi în interesul armatei imperiale, care era încartiruită în oraş. Totodată, oraşul dispunea de mari cantităţi de cereale depozitate, Braşovul fiind şi punctul de plecare pentru campania de cucerire a Ţării Româneşti.

„Braşovul nu şi-a mai revenit niciodată în totalitate, după această tragedie“, afirma la începutul secolului al XX-lea H. Wachner (164).

O adevărată tragedie — cel mai bogat şi înfloritor oraş al Transilvaniei a fost distrus; locuitorii oraşului se aflau descurajaţi şi disperaţi în faţa viitorului ameninţător, întrucât războiul continua (142).

În urma intervenţiei făcute de juzii primari Simon Drauth şi Michael Filstich la 26 aprilie 1689 la curtea principelui Transilvaniei, Mihály Apafi, acesta acordă o scutire de impozit oraşului pe patru ani, din care Braşovul a beneficiat doar de doi ani. Totodată, împăratul Leopold a scutit oraşul de plata a 20.000 de florini contribuţii pentru armată, reprezentând circa o cincime din suma solicitată şi impusă la 5 ianuarie 1689 (106).

Conform hotărârii dietei Transilvaniei din 15 martie 1689, de la Iernut, magistratul Braşovului dispune o anchetă privind locuitorii imorali (perverşi, adulterini etc.). La 26 septembrie sunt colectate de magistrat depoziţii de la 641 de martori, printre care se aflau membrii magistratului orăşenesc (191).

Vedere a oraşului dinspre Dealul Cetăţii. Imaginea este preluată după o stampă din secolul al XVII-lea, prezentând oraşul in jurul anului 1689 (înainte de incendiu). Se disting, de la dreapta spre stânga, bastionul Curelarilor, bastionul porţii Vămii şi bastionul Aurarilor. În spatele zidurilor oraşului, între bastioane, se disting ţarcurile de apărare.

INSTAURAREA STĂPÂNIRII HABSBURGICE

1690

Doua stăpânire austriacă nu era pe placul categoriilor sociale şi nici a etniilor locuitoare din Transilvania. Ea trebuia să schimbe relaţiile aşternute de-a lungul timpului, orientate spre un suveran otoman, dar cu o autonomie relativă şi, ceea ce era mai greu decât toate, cu o religie fanatică şi exclusivistă, cea catolică, religie ce fusese demult izgonită din Transilvania. Saşii, care ar fi trebuit să se bucure de venirea noilor stăpâni de aceeaşi limbă, nu se puteau întoarce la religia stăpânilor, întrucât aceasta era religia de care ei se dezbăraseră demult.

Strategia imperiului austriac faţă de naţiunile dominante ale principatului reiese din proiectul generalului Caraffa privind supunerea Transilvaniei, din anul 1690, prezentat de G. Bariţ astfel: „ să câştige pe magnaţi şi pe toţi aristocraţii mai răi de gură prin corupţiune … făcând donaţiuni din averile principatului … şi tot aşa şi cu saşii … care sunt nervul şi decoarea Transilvaniei întregi; Curtea din Viena să dea nutremânt (să alimenteze) ura dintre aceste două partide naţionale, conform cunoscutei reguli „divide et impera“. Este ştiut că puterea statului o are aristocraţia ungurească, iar saşii au ştiut totdeauna să câştige avuţii mari… prin care au deşteptat pizma şi rapacitatea aristocraţilor. Deci saşii unde numai se poate, să fie apăraţi de rapacitatea aristocratică, însă cu prudenţă, ca să nu se priceapă tendinţa“ (15). Politica habsburgică privitoare la Transilvania, ca şi la Ungaria, se manifesta în primul rând prin reducerea autonomiei nobiliare a comitatelor şi instituirea a unui regim militar în vederea ofensivei împotriva Imperiului Otoman.

Prezenţa militară austriacă apăsa greu asupra ţării. Impozite mari, rechiziţionări de alimente, măsuri abuzive asupra satelor şi oraşelor, în numele intereselor militare, toate creau în ţară o stare de răzvrătire. În Ţara Bârsei, la Codlea, ţăranii saşi trebuiau să transporte grâul, ovăzul, fânul, vinul şi vitele confiscate pentru armată tocmai la Sibiu, Sebeş, Cluj şi Bistriţa. Peste toate relele, la Braşov este consemnată în anul 1690 şi o invazie de lăcuste (43).

Mişcarea antihabsburgică începută în Ungaria cu câteva decenii în urmă se mută acum şi în Transilvania, unde catolicismul avea mai puţini aderenţi. Încă din anul 1678, protestanţii revoltaţi îşi aleg în Ungaria pe tânărul conte Emeric Thököly (1657–1705) drept comandant suprem, chiar principe al lor (15). Revoltaţii se numeau curuţi, nume provenind, după unele vechi explicaţii, de la crucea răsculaţilor lui Gh. Doja, sau, după cercetări recente, din cuvântul turcesc kurudş (rebel) (68). După o serie de succese militare, Thököly se retrage la Bucureşti, în ianuarie 1690, urmând să ocupe Transilvania pentru turci, împreună cu Constantin Brâncoveanu, domnul Ţării Româneşti (1688–1714).

Ales domn într-un moment dificil, Constantin Brâncoveanu naviga cu prudenţă între intenţiile expansioniste ale imperiului habsburgic (îndeosebi după căderea Belgradului din anul 1688) şi dorinţa turcilor de a ataca Ţara Românească (99).

La 15 aprilie 1690, principele Transilvaniei, Mihály Apafi, mare pasionat de ceasornice, îşi trimite sufletul „marelui Ceasornicar“ (64). Lipsit de personalitate în faţa evenimentelor politice importante ce răscoliseră Transilvania, rolul său devenise decorativ, astfel încât „ajunsese ca să nu mai cuteze nici a mânca de frică ca să nu-i dea cineva venin“ (15). Sultanul îl numeşte pe Thököly domn al Transilvaniei şi trimite o armată munteano-tătară în sprijinul său, pentru a alunga trupele austriece din Transilvania.

Întrucât armata austriacă era angajată în alte direcţii, generalul comandant al Transilvaniei, baronul Donat Heissler, nu reuşeşte să concentreze decât o mică armată împotriva lui Thököly, formată din 4.000 de ostaşi imperiali şi 4.000 de soldaţi transilvăneni, sub comanda contelui Teleki.

În august 1690, oastea româno-turco-tătară intră în Ardeal, prin Ţara Bârsei. Oastea românească, condusă de Constantin Brâncoveanu, pătrunde pe la Bran, iar Thököly cu tătarii pe la „crăpătura" Pietrii Craiului (Piscul Turcilor), prin poteci de munte. Ei învinge la 11/21 august, în mai puţin de o oră, la Zărneşti, armata lui Heissler, producând „un măcel şi o doborâre, ca şi cum s-ar tăia verzele grămadă într-o grădină", comentează cronicarul (181).

Numai 600 de soldaţi austrieci au putut să se salveze, o parte refugiindu-se la Tohan şi apoi, prin Poiana Mărului, spre Sibiu, iar alţii reuşind să se ascundă în tranşee. Înfrângerea habsburgilor s-a soldat cu capturarea a 30 de tunuri, muniţii, precum şi steagurile primite din partea suveranului pontif. Peste 200 de persoane au reuşit să fugă, găsindu-şi adăpost în cetatea Braşovului. Mai târziu, când Braşovul, Sibiul, Clujul şi alte oraşe au fost nevoite să se supună lui Thököly, ales principe al Transilvaniei, fugarii au fost nevoiţi să se predea (99). Cei mai mulţi dintre ofiţerii austrieci, ca şi contele Teleki, au căzut în această luptă. Generalul Heissler a căzut prizonier, dar a fost în scurt timp eliberat. Printre ofiţerii austrieci căzuţi la Zărneşti se numără şi generalul aga Constantin Bălăceanu, promovat de austrieci ca militant pentru cauza imperială; capul său a fost expus la Bucureşti ca trădător, iar trupul a fost înmormântat la biserica Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului (59).

Braşovenii trimit victoriosului Thököly provizii şi o delegaţie din oraş îl întâmpină cu aclamaţii. Un detaşament al trupelor imperiale din cetatea de pe Dealul Cetăţii însă nu se predă. Thököly îşi face tabără la Prejmer şi, mai târziu, la Feldioara. Ţăranii îl privesc drept eliberatorul lor de sub apăsătoarea putere militară austriacă. Din Ţara Bârsei, Thököly trece în ţinutul secuilor. La 21 septembrie, el este ales de naţiunile (statele) conducătoare ale Transilvaniei drept voievod, prin dieta întrunită la Cristian-Sibiu.

Nu după mult timp, în Transilvania intră trupe imperiale, sub comanda marchizului Ludwig von Baden. Thököly se retrage în Ţara Bârsei şi trupele sale jefuiesc satele Rotbav şi Măieruş. Când armata imperială intră în Ţara Bârsei, Thököly se retrage definitiv din Transilvania, în ziua de 25 octombrie 1690, prin pasul Buzău (181). Curând, Transilvania este ocupată în întregime de trupele austriece, care vor îngloba această provincie imperiului habsburgic pentru viitoarele secole.

După victoria asupra austriecilor, Constantin Brâncoveanu, domnul Ţării Româneşti, se află în Braşov la 14–15 august 1690 şi asistă la slujba din biserica Sfântul Nicolae din Şchei. După victoria de la Zărneşti, Brâncoveanu îşi schimbă atitudinea faţă de turci, întrucât perspectivele militare şi politice ale Imperiului Otoman încep să devină nefavorabile. Brâncoveanu acreditează ideea apropierii de imperiul ţarist şi de habsburgi. Apropierea de habsburgi îi aducea dreptul de refugiu în Transilvania şi, totodată, şansa de a deveni un apărător al integrităţii bisericii ortodoxe, împotriva tendinţelor de catolicizare ale Vaticanului, contribuind astfel la afirmarea conştiinţei naţionale a românilor. Mai târziu, domnitorul reuşeşte să-i câştige pe braşoveni, îndeosebi conducerea oraşului (magistratul), printr-o serie de privilegii date acestora şi prin comenzile mari făcute meşterilor braşoveni (99).

Se păstrează o scrisoare a domnitorului Constantin Brâncoveanu, din 26 noiembrie 1690, către Mihai Filstich, jude primar al Braşovului, prin care domnitorul intervine pentru compensarea unor datorii ale locuitorilor din Rucăr şi Dragoslavele către jude, reieşite în urma jafului unor păstori din Şcheii Braşovului (130 de cai, 180 de vaci şi 250 de oi) (123). Păstorii din Ţara Bârsei îşi ţineau în mod curent oile pe văile din Ţara Românească şi în timpul lui Brâncoveanu s-au bucurat de mari privilegii, după cum rezultă din diversele danii ale domnitorului şi din corespondenţa vremii. La intervenţia unor locuitori din Şchei, la 28 noiembrie 1696, domnitorul opreşte oierii din ţară de a lua pentru oile bârsane taxe mai mari decât cele stabilite pentru ei, iar la 14 octombrie 1697, Brâncoveanu îl anunţă printre altele pe judele primar Hanăş Mancăş (Johann Mankesch) că „i-a înnoit cartea de oierit" (99).

Generalul austriac Anton Caraffa propune împăratului Leopold I un plan diabolic, minuțios, „după toate regulile lui Machiavelli“, pentru supunerea, organizarea şi guvernarea Transilvaniei. Propunerile machiavelice ale generalului, păstrate în secret mult timp, au fost adoptate, din păcate, de cabinetul de la Viena, în mare parte, până în secolul al XIX-lea, afirmă G. Bariț. Din punct de vederea militar, Caraffa considera Braşovul „situat foarte rău, strâmtorat între munți, încât … poți omorî garnizoana din cetate cu pietre; de aceea la Braşov să se zidească pe munte o citadelă tare, de unde să poți apăra bine cetatea“ (15).

După lupta de la Zărneşti, la Braşov se refugiază micul nobil secui Mihály Cserei (1668–1756), fost secretar în anturajul principelui Apafi. A locuit mai mulți ani în oraş, la argintarul Nicolae, pe strada Căldărarilor (azi Republicii); între anii 1709 şi 1711 scrie o Cronică (Historia), redând evenimente şi informații privind țările române între anii 1661–1711.

1691

În ianuarie 1691, braşovenii trebuiau să jure din nou credință împăratului Leopold I şi să întărească jurământul cu semnătură şi sigiliu (181).

La 7 februarie 1691, contele Gheorghe Bánffy de Losoncz este ales guvernator de dieta Transilvaniei, dar este instalat abia la 9 aprilie 1692 (15) şi rămâne în această funcție până în anul 1708.

Curtea de la Viena emite la 4 decembrie 1691 Diploma Leopoldină, care reglementează prin cele 18 articole ale sale raporturile dintre Transilvania şi autoritatea imperială. Această diplomă devine, de fapt, noua constituție a Transilvaniei pentru un secol şi jumătate. Astfel, se recunoaşte autonomia Transilvaniei, ea rămânând totuşi supusă direct împăratului; se asigură respectarea celor patru religii recunoscute: catolică, luterană, calvină şi unitariană; se alipesc Transilvaniei regiunile apusene Partium şi parte din Banat; sunt menținute vechile privilegii pentru saşi şi secui; sunt recunoscute vechile statorniciri administrative, judecătoreşti şi economice; în dregătorii se vor numi transilvăneni (unguri, saşi, secui, fără deosebire de religie); conducătorul țării va fie ales din rândul nobililor de religie recunoscută; generalul comandant al armatei, cancelarul, consilierii şi alți demnitari vor fi ardeleni, dar confirmați de împărat; comandantul armatei imperiale nu putea să fie decât de naționalitate germană; comerțul va rămâne liber, respectându-se privilegiile nobilimii; contribuția Transilvaniei se stabileşte la 50.000 de taleri anual (112.500 de florini), în timp de pace, şi la 400.000 de florini renani anual, în vreme de război (38).

Acordarea libertății religioase tuturor cultelor în Transilvania, obținută prin Diploma Leopoldină din anul 1691, a constituit un caz izolat, unic, în imperiul habsburgic din acea vreme (157). Deşi această libertate a cultelor nu a fost decât formal respectată, Transilvania a devenit din acest punct de vedere o „oază“ de libertate religioasă în imperiu.

În anul 1692, împăratul Leopold I se adresează Bisericii Ortodoxe din Imperiu printr-o scrisoare oficială şi promite, în cazul Unirii ei cu Biserica Catolică, acordarea de privilegii clerului său, asemănătoare celorlalte Stări şi scutirea de impozite de stat (64).

Conform Diplomei Leopoldine, oraşelor şi târgurilor le-au fost confirmate dreptul de a ține alegeri libere, însă toate deciziile politice trebuiau aprobate (confirmate) de împărat. Acest drept de confirmare a fost transformat adesea de regimul vienez în dreptul de a se opune alegerii, blocând astfel constituirea partidelor politice. Sub aparența unei puteri protectoare, care imprimă ordine în imperiu, regimul de la Viena îşi luase dreptul de a controla într-o manieră „mărunt-meschină“ toate chestiunile publice ale celor trei stări (cele trei națiuni istorice — nobilimea maghiară, patriciatul săsesc şi fruntaşii secui) şi a celor patru religii recunoscute (catolică, luterană, calvină şi unitariană) (157).

Între anii 1691 şi 1701, are loc refacerea bisericii Sf. Maria, după marele incendiu, ce va purta, de acum înainte, numele de Biserica Neagră. Abia în anul 1691 s-a ținut prima slujbă religioasă, iar între anii 1693 şi 1694 s-a ridicat un nou acoperiş (43).

1692

Prin patenta din 18 ianuarie 1692, emisă de Friedrich von Veterani, generalul comandant al Transilvaniei, se cere comitatelor, scaunelor şi oraşelor combaterea acțiunilor partidei principelui Emeric Thököly şi ale Imperiului Otoman (191).

La magistratul oraşului sunt transmise în cursul anului 1692, precum şi în anii următori, ordine din partea lui Friedrich Veterani, Gheorghe Bánffi, guvernatorul Transilvaniei, şi a altor autorități, privind participarea oraşului la aprovizionarea armatei cu alimente, animale, fân, transportul acestora, distribuția rațiilor de alimente pentru ofițerii austrieci pe perioada încartiruirii. Conform înțelegerii din 24 decembrie 1692, dintre comisariatul imperial şi comisariatul militar al Transilvaniei, regimentele repartizate în scaunele şi districtele Transilvaniei erau aprovizionate cu vin, carne, cereale prin intermediul administrației locale şi pe baza contractelor încheiate cu țăranii. Veterani dispune, printr-o patentă din 18 ianuarie 1692, ca serviciile (de cărăuşie etc.) din partea populației să fie plătite de armată, iar abuzurile să fie pedepsite (!) (191).

Corupția autorităților transilvane, ca şi austriece, era însă un fapt obişnuit. La 28 septembrie 1692, Gheorghe Bánffi cere magistratului oraşului să admită şi 100 de porci ai săi pentru îngrăşat în pădurile cu ghindă din Țara Bârsei. La 5 noiembrie 1693, Friedrich von Veterani îi scrie judelui oraşului Braşov, Mihail Filstich, despre transportul a patru butoaie cu vin, către Sibiu, ce urmează să sosească pentru el din Țara Românească. Valentin Frank von Frankenstein, jude regal din Sibiu, îi multumeşte la 10 martie 1694 judelui Braşovului, Johann Manckesch, pentru vinul de Piteşti trimis. În 14 octombrie 1699, Gheorghe Bánffi îl roagă pe magistratul oraşului să-i transporte de la Bran la Braşov vinul importat din Țara Românească şi să-l cârciumărească în oraş sau în satele învecinate (191).

Darea pentru armată (porționul) se stabilea pentru toată Transilvania pe porți (unitate de impozitare, ce reprezenta darea pentru 10 contribuabili); pentru districtul Braşov erau fixate 300 de porți. Dacă pentru anul 1694 erau fixate 10 câble (găleți) de grâu pe poartă, reprezentând 20 de florini, la 28 mai 1699 se ajunsese la 60 florini (191).

La 1 decembrie 1698, darea pentru armată repartizată Braşovului şi Țării Bârsei a fost fixată la 3.124 de câble grâu, 8.804 câble de ovăz, 3.266 de căruțe de fân şi 1.704 chintale de carne; în mai 1699, guvernul solicita districtului Braşov trimiterea sumei de 14.208 de florini, reprezentând impozitul pentru boi, din cei 4.000 de boi solicitați Transilvanei (un bou costa aprox. 25 de florini). Aceste impuneri erau diferite ca valoare şi produse de la an la an şi din anul 1699 erau modificate lunar (191).

1693

În anul 1693 a fost înființat Guvernul, ca for central în Transilvania, cu sarcini în domeniul administrativ şi juridic. Pentru funcția de guvernator, dreptul de a face propuneri îl avea Dieta. Guvernul era compus din 12, apoi 17–19 consilieri guvernamentali, 10 secretari, 17 funcționari superiori şi circa 100 de funcționari inferiori. Sediul guvernului a fost fixat la Alba Iulia, dar după anul 1703 a fost mutat la Sibiu, unde va rămâne până în anul 1790. Tot în anul 1693 s-a înființat la Viena Cancelaria Aulică a Transilvaniei, concepută inițial ca punte de legătură între monarh şi autoritățile transilvane. Curând, această instituție va deveni o instituție centrală, prin care Curtea de la Viena îşi va impune puterea absolută (163).

1694

În spiritul politicii de bună colaborare a domnitorilor români, Brâncoveanu emite privilegii pentru Braşov, oraş ce prezintă mult interes pentru el. Prin hrisovul din 28 martie 1694, Brâncoveanu îi scuteşte pe negustorii braşoveni aflați în Țara Românească de birul judecătoresc, de schimbul banilor, de impozitul pe fum, de haraciu, de darea de cai domneşti şi împărăteşti şi de orice alte dări (99).

Un document din arhivele oraşului consemnează în acest an numărul caselor distruse în incendii: 134 în Cetate, 18 în Braşovechi, 178 în Şchei, 9 în Blumăna (126).

Prezența trupelor militare în Transilvania creează multe tulburări nobililor şi autorităților transilvane.

Sunt arhivate în actele magistratului mai multe documente privind formațiile militare austriece încartiruite în oraşul şi districtul Braşov. Astfel, aflăm despre încartiruirea regimentelor „Gavriani“ (16 februarie 1693), „Lichtenstein“ (13 noiembrie 1693), „Passumpier“ (la 16 octombrie 1695), 11 companii (la 9 ianuarie 1968), 12 companii din regimentul „Pheffershoffen“, cu un total de 1.610 persoane (2 februarie 1698), 471 soldați din regimentul „Steinville“, încartiruit în districtul Braşov (la 28 martie 1699). Guvernul Transilvaniei întocmeşte, în primăvara anului 1694, un memoriu în nouă puncte către comitele Friedrich von Veterani, general comandant al Transilvaniei, privind oprirea abuzurilor armatei încartiruite în Transilvania. Ca răspuns, generalul emite un ordin, în 29 iunie 1694, referitor la atitudinea armatei față de instituții şi populație, transmis şi magistratului oraşului (191).

1695

Între anii 1694–1704, se retrage la Braşov, sub protecția habsburgilor, soția lui Şerban Cantacuzino, cu fiica sa Casandra, după ce încercase să ocupe tronul Țării Româneşti fără rezultat, pentru Gheorghe, fiul lui Şerban Cantacuzino. Casandra Cantacuzino, o fată foarte frumoasă şi cultă, intenționa să se căsătorească cu Dimitrie Cantemir (viitorul domn al Moldovei). Vornicul Vasile Purice soseşte la Braşov, din dispoziția lui Antioh Cantemir, domnul Moldovei (frate cu Dimitrie) şi pleacă cu Casandra pe ascuns, fără ştirea autorităților. Constantin Brâncoveanu, din umbră, care era tutorele fetei, nu era de acord cu căsătoria, întrucât ar fi creat un nou pretendent la tronul Țării Româneşti.

Braşovenii care aveau vii în Țara Românească beneficiau de mari avantaje față de localnici. Printr-un hrisov din 28 noiembrie 1695, Brâncoveanu „scuteşte viile bisericii din Şcheii Braşovului, de la Piteşti, Cernăteşti şi din Dealul Topolovenilor, de vinărit şi de toate dăjdile şi rânduielile“ (99).

*Pentru **Constantin Brâncoveanu**, domnitorul Țării Româneşti, Braşovul era cel mai bun loc de manevră pentru planurile sale cât şi un refugiu sigur*

Constantin Brâncoveanu se afirmase deja ca o mare personalitate. El realizase pe lângă habsburgi câteva tentative îndrăznețe, iar aceştia se amăgeau cu speranța că domnitorul va colabora în folosul lor. Pentru serviciile aduse pe cale diplomatică, împăratul Leopold I acordă lui Brâncoveanu la 30 ianuarie 1695 şi fiului său cel mare, Constantin, diploma de prinț ereditar al Sf. Imperiu, cu drept de a purta numele de „Illustrisimus“, ce se adăuga la diploma de nobil ardelean, obținută în anul 1679 şi la aceea de conte al Ungariei primită în anul 1688. Braşovul a fost pentru Brâncoveanu oraşul-tabără pentru aplicarea politicii sale față de habsburgi. Pentru Brâncoveanu, Braşovul, oraş civilizat şi bogat, bine apărat, cu un cartier românesc dotat cu o biserică puternic apărătoare a ortodoxismului, constituia cel mai bun loc de manevră pentru planurile sale, ca şi un refugiu sigur (99).

O scrisoare din 8 martie 1695 a lui Constantin Brâncoveanu către Johann Mankesch, judele Braşovului, relatează despre emigrările de țărani din localitățile Tohan şi Zărneşti în Țara Românească şi a țăranilor din Rucăr şi Dragoslavele în Țara Bârsei, pentru care domnitorul propune un schimb (127). La 24 ianuarie 1696, magistratul oraşului Sibiu se adresează magistratului oraşului Braşov, privind întocmirea situației celor fugiți şi efectuarea demersurilor pentru redobândirea lor, pentru a nu suprasolicita contribuabilii rămaşi. Ulterior, guvernul va invita magistratul Braşovului la dieta din 26 aprilie 1700, unde vor fi judecate procesele iobagilor fugiți şi a celor care locuiesc în alte țări (191).

Aflăm dintr-o scrisoare a marelui comis din Ţara Românească, Şerban Cantacuzino, către Johann Mankesch, judele Braşovului, din 10 decembrie 1695, că boierul român avea case în Braşov. El îi cerea judelui să înceteze cu abuzurile împotriva slujbaşului român, care păzea casele sale (127).

Trupele austriece care ocupau Transilvania numărau 8.000 de ostaşi; în anul 1696, generalul Bussy de Rabutin este desemnat guvernator militar (64).

1696

După marele incendiu din anul 1689, farmacia oraşului din Târgul Florilor se mută în alte case; în anul 1696, se înfiinţează farmacia particulară „La Leu" pe Şirul Grâului, având farmacist pe W. W. Millyus. În anul 1720, pe Şirul Grâului (azi Piaţa Sfatului, nr. 5) funcţiona farmacia „Îngerul păzitor" a doctorului Johann Albrich, iar în anul 1733, pe Şirul Florilor (azi Piaţa Sfatului, nr. 13) se înfiinţează farmacia „La arap" a doctorului Georg Boltosch, căreia românii îi ziceau „La dracu" şi care a funcţionat până în anul 1949 (185).

Din scrisoarea lui Constantin Brâncoveanu către magistratul Braşovului, din 17 aprilie 1696, aflăm că ciobanii din Ţara Bârsei şi Transilvania îşi trimiteau oile la păscut în Ţara Românească, în baza unui înţelegeri cu domnitorul ţării, contra unei taxe valorând 3 bani, percepută pentru fiecare oaie. Domnitorul îl anunţă pe jude că i-a pedepsit pe boierii ce au făcut abuzuri la perceperea taxelor şi că a trimis banii luaţi în plus judelui primar. Domnitorul anunţă magistratul că va lua o oaie din 10 de la oierii din Transilvania, pentru a putea satisface porunca Porţii Otomane de a livra 20.000 de oi lui Casap-başa (127). Relaţiile bune ale Ţării Româneşti cu Braşovul sunt confirmate de Brâncoveanu, prin scrisoarea din 14 octombrie 1697, trimisă din Târgovişte, prin care reînnoieşte dreptul de oierit în Ţara Românească (127).

1697

Din parcurgerea textelor unor scrisori din lunile noiembrie, decembrie 1697 şi ianuarie, februarie, iunie 1698 ale domnitorului Brâncoveanu către judele primar al Braşovului, Johann Mankesch, aflăm că acesta intervine în derularea unor contracte de cumpărare pentru mărfuri din Braşov: 240 de baloturi de postav albastru pentru slujitori, 1.500 de păpuşi de sfoară, tipsii, pentru care a plătit în avans 3.500 de taleri. Domnitorul îl anunţă, de asemenea, că nu poate satisface cererea magistratului din Braşov de a trimite 2.000 de găleţi (câble) de grâu, întrucât divanul a oprit exportul de grâne până la terminarea recoltei, evitându-se foametea din Ţara Românească (127). Documentele consemnează repetate schimburi de produse între domnitor şi juzii oraşului Braşov. La 24 octombrie 1698, Brâncoveanu confirmă relaţia bună cu braşovenii mulţumind jupânului Mancăş (Johann Mankesch) pentru păstrăvii trimişi, adăugând „bucurându-ne că ne-am apropiat cu vecinătate" (99).

Anul 1697 este anul începutului atragerii (Unirii sau Uniaţiei) unei părţi a românilor la biserica catolică. Episcopul român Teofil convoacă un sinod la Alba Iulia, unde declară voinţa de unire a Bisericii ortodoxe de sub autoritatea sa cu Biserica catolică, cu condiţia acordării unor privilegii sociale şi economice preoţilor (64). În Imperiul Habsburgic, catolicismul servea, pe lângă celelalte elemente de coeziune (dinastia, absolutismul monarhic, birocraţia, armata), drept instrument politic de dominaţie şi unificare a popoarelor pe care le stăpânea. Deoarece religia ortodoxă a românilor nu era recunoscută, fiind doar „tolerată", prin câştigarea lor de partea sa, stăpânirea habsburgică s-ar fi întărit în Transilvania şi şi-ar fi putut întinde influenţa şi peste Carpaţi. S-a conceput o unire asemănătoare cu cea a rutenilor, convertiţi în anul 1692: uniţii îşi păstrau ritul ortodox, dar primeau cele patru puncte ale dogmei catolice, stabilite prin conciliul de la Florenţa (din anul 1439). Se câştiga, astfel, preoţimea prin avantaje materiale, aceasta căpătând egalitate cu preoţimea catolică privind privilegiile şi veniturile sale. Preoţii români, aproape iobagi, erau ridicaţi la o stare privilegiată, toleraţii erau recunoscuţi între naţiunile „constituţionale". Acţiunea este consfinţită prin sinodul din anul 1698, tot de la Alba Iulia, ţinut în prezenţa a 38 de protopopi, în frunte cu mitropolitul Atanasie Anghel (protopopul din Braşov nu a participat). Diploma Leopoldină din 16 februarie 1699 legalizează Unirea, ridicând preoţimea unită la o situaţie egală cu cea catolică (38). Astfel, mare parte dintre românii din Transilvania, puşi să aleagă între

„Biserica Romei“, care le promitea titlul de „fii ai patriei“, sau să rămână în continuare „toleraţi“, ca ortodocşi, au ales în mod treptat varianta Unirii (cu biserica catolică) (43).

Românii din Ţara Bârsei însă, alături de alte ţinuturi din sudul Ardealului, s-au împotrivit cel mai mult unirii cu biserica catolică (38).

1698

După trecerea Transilvaniei în stăpânire austriacă, autorităţile decid efectuarea unor conscripţii fiscale pe comitate, scaune şi districte, în baza cărora să poată stabili impozitele. Populaţia era privită în aceste conscripţii ca un factor contribuabil, nu demografic. Astfel, conscripţia din anul 1698 arată că Ţara Bârsei era populată cu 31.670 de locuitori, din care 11.395 (35,98%) trăiau în Braşov, 9.200 (29,5%) în satele săseşti libere şi 11.075 (34,97%) în satele dependente. Datele rezultate nu au oferit autorităţilor un tablou exact al resurselor umane şi economice ale ţării şi s-a hotărât o nouă conscripţie în anul 1703 (160).

1699

Anul 1699 este anul încheierii războiului prin pacea de la Carlovitz. Convorbirile între părţile beligerante, coaliţia statelor europene condusă de Austria şi Imperiul Otoman, începute la 13 noiembrie 1698, se încheie la 26 ianuarie 1699 (75). Imperiul Otoman, învins în repetate rânduri pe frontul european, recunoaşte schimbările produse, renunţând la suzeranitatea asupra Transilvaniei, după un secol şi jumătate de dominaţie, în favoarea împăratului de la Viena. Pe baza Diplomei Leopoldine, împăratul va organiza principatul Transilvaniei în aşa fel încât autonomia ţării să fie cât mai limitată, iar puterea Curţii de la Viena să sporească.

Problemele militare ale Imperiului Habsburgic cădeau în competenţa „Consiliului de război al Curţii“, iar ca reprezentant al acestuia în Transilvania a fost numit un comandant general, cel mai important reprezentant al noilor stăpâni aici. Problemele financiare erau conduse de un tezaurariat, care se ocupa de taxe, vămi, monopolul sării şi minele ţării. Cea mai înaltă instanţă judecătorească era denumită „Tabla regească“; organul legislativ rămâne dieta, alcătuită din reprezentanţii „celor trei naţiuni“ şi ai celor patru religii recunoscute (38).

În Braşov, noii stăpâni ai Transilvaniei dispun celebrarea acestei păci victorioase. Generalul Leininger hotărăşte la 24 februarie 1699 ca fiecare locuitor al cetăţii să atârne afară un felinar între orele 18–22, în cinstea păcii (61).

Noul mitropolit unit al românilor din Ardeal, Atanasie, face o vizită la Braşov între 21–25 martie 1699, unde are discuţii aprinse cu preoţii ortodocşi şi enoriaşii care îşi manifestă opoziţia dârză faţă de actul unirii religioase. El dispune închiderea bisericii româneşti timp de trei zile; în mod asemănător s-a comportat şi cu enoriaşii făgărăşeni (90).

La 3 mai 1699, izbucneşte un incendiu în Braşov, între Heiligleichmesgasse (str. Trupului Sfânt, azi str. Poarta Şchei) şi Fischmarkt (Piaţa de Peşte, azi str. Hirscher) care distruge până la temelii 42 de case (61). Incendiul afectează din nou Casa Negustorilor. Un document din arhivele oraşului menţionează că 90 de locuitori au fost despăgubiţi pentru casele lor incendiate (126).

Austriecii au însărcinat ingineri şi topografi să alcătuiască o hartă geografică a principatului. Din anul 1699 datează şi o schiţă a oraşului Braşov (Pianta di Kronstadt), realizată de italianul Giovani Morando Visconti, inginer în armata austriacă pentru Transilvania. Schiţa, deşi cu multe erori, serveşte şi astăzi ca material arhivistic pentru desluşirea unor detalii în reprezentarea grafică aproximativă a cetăţii oraşului de la sfârşitul secolului al XVII-lea. Schiţa oraşului se găseşte pe chenarul unei hărţi a Transilvaniei, la a cărei elaborare participă şi un aurar braşovean, Ştefan Welzer, care desenează un cartuş ornamentat cu figuri alegorice (99).

Conform unei patente emise în anul 1699, cunoscută ca „Puncta Leopoldina“, la ocuparea funcţiilor înalte, din trei candidaţi unul trebuia să fie de religie catolică. Această măsură anula „proporţia geometrică“, respectată până atunci la ocuparea posturilor în administraţie, în funcţie de religiile

recunoscute. Ca urmare, în Braşov şi în alte oraşe, s-au semnalat numeroase cazuri de convertire la religia catolică. Tot în anul 1699 se emite patenta împăratului Leopold I, prin care se urmărea atragerea românilor ortodocşi spre biserica romano-catolică, promiţându-li-se, în cazul recunoaşterii dogmei, menţinerea ritualului slavo-bizantin şi dreptul preoţilor de a se căsători (163).

***Mappa della Transilvania 1699 — Detaliu planul Braşovului**, autor Giovanni Morando Visconti*

Conform vechilor rânduieli, oraşul era condus de un consiliu (colegiu) format din 10 senatori, în fruntea căruia se afla judele oraşului. Fiecare senator administra un anume resort (financiar, economic, îngrijirea orfanilor, asistenţa săracilor, chestiuni sanitare, domeniul construcţiilor, proprietăţi funciare, poliţie şi ordine, moşteniri, comune supuse). Toate aceste instanţe, situate în Casa Sfatului, formau Magistratul din Braşov. Elementul democratic în conducerea oraşului îl reprezenta vechea formaţie a sutaşilor (o sută de reprezentanţi ai comunităţii oraşului) sau comunitatea oraşului. Pentru a fi ales în această formaţie a sutaşilor (gremiu), numit şi Sfat Exterior, candidaţii trebuiau să fie proprietari de case în Braşov, să fie cap de familie, să aibă o ţinută respectabilă în oraş, cu comportare „fără de pată“. Conducerea adunării comunităţii o avea „oratorul“. Comunitatea, prin reprezentanţii săi, controla munca magistratului, veghea asupra averii oraşului şi alegea 2 până la 4 delegaţi la Dieta Transilvaniei. Pentru fiecare post vacant de senator comunitatea propunea 3 candidaţi din rândul acesteia, din care unul, ce obţinea majoritatea voturilor, era ales senator. O numire de senator putea fi invalidată de monarh, conform regimului vienez. Această imixtiune a împăratului în treburile oraşului a creat multe animozităţi în tot secolul al XVIII-lea (157).

La 27 noiembrie 1699, guvernul solicită magistratului oraşului Braşov lista persoanelor din districtul Braşov care au participat la complotul lui Thököly sau sunt adepţi ai acestuia (191).

1700

Arhivele păstrează adeverinţa din 30 aprilie 1700, a trei martori, privind cumpărarea a două case (cu grădini, pivniţe, grajduri) şi a unei stupine, aparţinând lui Bialis Ferencz din Şcheii Braşovului, de către Constantin Brâncoveanu, domnitorul Ţării Româneşti, pentru suma de 1.000 de taleri (127). Cercetătorii au atribuit ca posibile locuinţe ale domnitorului sau ale urmaşilor săi, casele din Şchei, în Piaţa Unirii, numerele 3 şi 30, în str. Vasile Saftu, nr. 3–5 sau lângă biserica Sf. Nicolae. De altfel, coborând din Şchei, strada care astăzi îi poartă numele domnitorului (altă dată, Gasse der Reichen — str. Bogaţilor) a fost locuită de valahi, moldoveni, de negustori greci, sârbi, bulgari şi macedoneni, stabiliţi la Braşov, precum şi de membri ai familiilor Cantacuzino şi Brâncoveanu. Brâncoveanu, care obţinuse titlul de prinţ ereditar al Sf. Imperiu, era scutit de impozit pe case, nefigurând cu regularitate în registrele de impozit ale oraşului.

După registrele de dajdii (impozite) ale timpului, sunt identificate casele cu numerele 46 şi 51 din str. C. Brâncoveanu (denumită şi ulița Ecaterina de Sus) drept case ale familiei domnitorului (99); tradiţia îi atribuie şi casele în stil brâncovenesc de la numerele 10 şi 12 de pe această stradă (184) unde au locuit

fiicele sale Ancuţa şi Bălaşa, precum şi ginerii Nicolae Ruset şi Manolache Lambrino (126). Casa de la numărul 46 apare în registre cu numele de „haus der Wojewoden“ — casa voievodului, „haus der fursten“ — casa conducătorului, iar tradiţia orală o denumeşte şi astăzi „Prinzhaus“ — casa prinţilor, fiind probabil locuită de prinţii Emanuel şi Grigore Brâncoveanu în secolul al XIX-lea (99).

Magistratul Braşovului se împotriveşte acestei cumpărări, replicând în corespondenţă că acest drept de stăpânire îl au numai braşovenii. Brâncoveanu răspunde că a luat casa spre a sluji de adăpost „oamenilor cu trebi“, pe care îi trimisese el acolo (58). Aceştia erau oameni de încredere ai domnitorului „un Corbea meşter al negocierilor tăinuite, Teodor, sicritariul … David, ceauşul spătăresc, … făcând drumuri spre casă … putând unelti după voie“, explică N. Iorga prezenţa unor funcţionari români cunoscuţi în istorie, în apropierea domnitorului la Braşov (58).

Magistratul îi solicită domnitorului acordul împăratului pentru această achiziţie. Deşi acordul nu sosise, Brâncoveanu, supărat, opreşte un transport de 30 de vase cu vin cumpărat de braşoveni şi ameninţă cu izgonirea oierilor din Transilvania, care aduceau oile la păscut în Ţara Românească. Magistratul, speriat, semnează actul de cumpărare, confirmând prin scrisoarea din 12 aprilie 1701, către domnitor, dreptul de stăpânire al acestuia asupra caselor (58, 69, 127).

Pentru aceeaşi casă, Brâncoveanu cere prin scrisoarea din 1 februarie 1702, adresată judelui primar al Braşovului Andrei Rether, scutire de impozit (114), lucru ce fusese încuviinţat de împăratul Leopold I, la 30 aprilie 1701 (99). Alt comentator al conflictului, Ioan Şuluţiu, prezintă altfel situaţia: „Brâncoveanu trimitea vin în aceste case, sub pretext de depozit, dar, de fapt, el vindea vin pe sub mână; el protesta într-o scrisoare că nu e negustor ordinar, dar făcea în fond contrabandă“ (175).

Una din casele care ar fi aparţinut domnitorului era o frumoasă casă în stil civic românesc, cu bolţi interioare, ridicată de negustorul Nicolae Duca din Şchei, în Piaţa Prundului, în

Imobile de pe strada Constantin Brâncoveanu identificate drept case ale familiei domnitorului: ***Casa de la nr. 46 „Haus der Wojewoden“ — casa voievodului*** *sau* ***„Prinzhaus“****, restaurată în jurul anului 1800*

Casa de la nr. 151

Casa de la nr. 10 *(pe arcada porţii apare emblema Companiei greceşti cu inscripţia 1798; în această casă a existat o capelă şi şcoala grecească, înfiinţată de mitropolitul muntean Dositei Filitti la 1799)*

anul 1699, aşa cum este marcat pe una din grinzile interioare. În secolul al XVIII-lea, casa este cumpărată de fraţii Ciurculeţ şi apoi donată bisericii Sf. Nicolae în anul 1826 pentru a fi folosită drept locaş de şcoală. Casa „Ciurculeţ", existentă şi astăzi în strada Democraţiei, serveşte în prezent drept grădiniţă (185).

În jurul anului 1700, începe să se contureze localitatea Predeal, deşi ea exista ca punct oficial de trecere a poştalioanelor şi caravanelor spre şi din Ţara Românească încă din anul 1532. În jurul anului 1700 se semnalează la Predeal existenţa unui han la gura râului Râşnoava, ca un adăpost pentru călătorii ce coborau spre „Calea cea Mare". Peste secole, în 1969, pe locul hanului se va ridica sanatoriul de copii. În anul 1750, sunt menţionate în Predeal alte două hanuri, unde se schimbau telegarii ce goneau pe valea Prahovei. Pe lângă hanuri, încep treptat să apară case de locuit răzleţe sau grupate, alcătuind primele nuclee de aşezare omenească stabilă (101).

Reorganizarea cancelariei oraşului Braşov după marele incendiu din anul 1689 este legată de activitatea lui Martin Seewaldt (1660–1721), care în perioada 1691–1708 a fost secretar, iar între anii 1709–1721 notar al oraşului şi senator. Familia Seewaldt trăia de multe generaţii în oraş şi provenea din Dalmaţia, având la origine familia italiană Sebaldo, stabilită în Braşov cu ocazia începuturilor meşteşugului ţesătoriei (157). Urmaşii ei vor locui în Braşov până în secolul al XIX-lea.

În jurul anului 1700, Martin Seewald a reorganizat colecţia de privilegii a oraşului, întocmind *Catalogus Privilegiorum*, care cuprindea 338 de documente, clasate pe categorii şi emitenţi. În anul 1695, Seewaldt a inaugurat un nou registru pentru consemnarea proceselor penale, iar în anul 1709 a înfiinţat două registre, unul pentru consemnarea dezbaterilor juridice ale magistratului şi altul, numit „Jurnal public al oraşului Braşov", în care au fost înregistrate în ordine cronologică toate cauzele, până în anul 1713 (107, 111). La 10 ianuarie 1702, Martin Seewaldt, împreună cu familia, primeşte de la Viena diploma de înnobilare (cu blazon) a împăratului Leopold I, pentru meritele sale (190).

1701

În noaptea dintre 11 şi 12 iunie 1701, un cutremur puternic afectează ţările române şi se resimte puternic la Braşov. S-au distrus multe bolţi, case şi ziduri ale oraşului; zidul de lângă Tâmpa pe o distanţă de 15 stânjeni s-a prăbuşit, relatează cronica (112).

Continuând politica de privilegii pentru oraşul Braşov, printr-un hrisov din 5 ianuarie 1701, domnitorul Brâncoveanu „scuteşte de birul slujitoresc şi de alte orânduieli pe negustorii braşoveni, care au fost prădaţi de oştile nemţeşti şi fac negoţ prin deosebitele oraşe ale ţării" (99). La 1 decembrie 1701, Brâncoveanu opreşte luarea taxelor de la stânele ciobanilor din Ţara Bârsei (99).

La 8 ianuarie 1701, Constantin Brâncoveanu emite la Bucureşti un act adresat „tuturor braşovenilor, care se hrănesc cu negoţ braşovenesc aici în târgul Bucureşti şi prin alte târguri şi sate", prin care le fixează o dare globală de 1.000 de taleri pe an, scutindu-i de alte contribuţii sau prestaţii (141).

La 25 iunie 1701, la Alba Iulia are loc sinodul şi festivitatea de înscăunare a noului episcop unit (greco-catolic), Atanasie, la care au participat peste 1.000 de preoţi şi 54 de protopopi. Delegaţii Braşovului şi ai Ţării Bârsei, în frunte cu protopopul Vasile Grid, precum şi cei din Ţara Făgăraşului s-au opus cu dârzenie unirii; ei au fost îmbrânciţi şi alungaţi din mitropolia românească (90). Preoţii români ortodocşi din Braşov, din Ţara Bârsei şi Ţara Făgăraşului înaintează un protest energic contra unirii religioase, pe care îl înaintează protonotarului; ei îl informează pe Brâncoveanu despre acţiunile lor. Brâncoveanu face intervenţii la Curtea din Viena, obţinând două diplome imperiale ce împiedecă „silirea" credincioşilor la noua credinţă. Cel ce mijloceşte relaţiile braşovenilor cu Brâncoveanu, îndrumă şi redactează memoriile acestora este ceauşul spătăresc din Bucureşti, originar din Braşov, David Corbea (vezi anul 1707) (90).

Brâncoveanu este şi un sprijinitor al românismului din Transilvania, îndeosebi aici, în Ţara Bârsei. Fiind apropiat de spiritualitatea românilor din Şchei, Brâncoveanu trimite cărţi (minee, triode, penticostare), obiecte de cult, argintărie şi scrisori de îmbărbătare şcheienilor, ca de exemplu

scrisoare din 5 iulie 1701, îndemnându-i să rămână în credința lor cea veche, contribuind indirect la emanciparea românilor şi la lupta lor împotriva tendinței de deznaționalizare (99).

În urma nenumăratelor proteste ale şcheienilor pentru drepturi civice în oraş asemănătoare cu ale saşilor, ultimul înaintat împăratului prin memoriului din 16 septembrie 1701, împăratul Leopold I emite o Diplomă de privilegiu prin care li se permite acestora „să construiască şi să cumpere case luminate, largi şi cu mult preț, să-şi vândă vinul în oraş, să cumpere grâu, să deschidă prăvălii pentru vânzarea produselor, să poarte neguțătorie pe cai, să facă rachiu, bere, pâine după trebuințele casei“ (124, 126). Cu toate acestea, magistratul braşovean nu ia in seamă prevederile împăratului, continuând politica de discriminare față de locuitorii Şcheiului. Memoriile şi protestele sunt reluate în anii 1723, 1733, 1735, 1736, 1737, iar în anul 1738 se ajunge la o relativă înțelegere (126).

1703

Braşovenii îl aleg pe Markus Fronius (1659–1713) paroh al oraşului până în 1713. Fronius devine decanul capitlului Țării Bârsei. În afara unor lucrări teologice, Marcus Fronius scrie poezii în limba latină, în stilul poeților neolatini europeni ai timpului. El este autorul unor disertații cu privire la dialectul săsesc al limbii germane, pe care îl socoteşte demn a sta alături de limbile engleză, olandeză. Fronius, erudit teolog, concepe indicații şi exerciții pentru scrierea în limba latină, destinate predicatorilor, traducătorilor şi versificatorilor. Printre lucrările în limba latină, lucrarea „Tusculanae Heltesdenses“ (Convorbiri din Hălchiu), scrisă după modelul lui Cicero, reprezintă opera de referință a acestui neolatin transilvănean, ce îmbină stilul baroc al timpului cu intensitatea credinței în Dumnezeu în viziunea „pietistică“ a creştinilor luterani (157). Prin scrierile şi acțiunile sale, M. Fronius pledează pentru o conviețuire religioasă ortodox-luterană, dar se delimitează în mod net de pietism[1] (157). Markus Fronius lasă Braşovului însemnări cu caracter de cronică sau pagini de jurnal foarte interesante (157). El ne oferă date despre incendiul din anul 1689, ca şi despre staționarea trupelor austriece din acelaşi an (43). Unii cercetători contemporani consideră lucrările lui Fronius, ca şi a altor saşi transilvăneni, o reacție la măsurile represive ale austriecilor de a supune relațiile social-culturale autohtone stilului autoritar imperial (157).

În acest an, în Ungaria, izbucneşte o răscoală împotriva stăpânirii habsburgice, condusă de Francisc Rákóczi al II-lea. Răscoala capătă caracterul unui război de eliberare. Deşi Rákóczi era unul din cei mai mari latifundiari, el promite tuturor naționalităților locuitoare, de orice rang, scutiri de dări şi de sarcini iobăgeşti. Apar cete de răsculați şi în Transilvania. Numele răsculaților este cunoscut în istorie, din nou, drept „curuți“, aşa fiind numiți protestanții antihabsburgici din Ungaria secolului al XVII-lea, legat de numele cruciaților lui Gheorghe Doja. Împotriva lor, puterea imperială trimite armata, care a fost întărită cu oaste ridicată de marea nobilime, purtând numele de „lobonți“ (nobilii labancz — credincioşi ai împăratului) (38, 68).

1704

În anul 1704, secuii aparținând celor Trei Scaune se alătură lui Rákóczi. Printre secui se aflau şi români sub conducerea lui Bucur Câmpeanu (38). De cele mai multe ori, curuții au evitat lupta deschisă cu trupele imperiale, în schimb au jefuit şi incendiat acele teritorii fidele casei imperiale habsburgice. Mişcarea capătă în această zonă aspectul unei răscoale cu caracter social. Guvernul imperial se repliază la Sibiu; sudul Transilvaniei va rămâne sub ocupația armatei imperiale, în timp ce restul Transilvaniei, cu mici întreruperi, va fi dominată de armata lui Rákóczi (64).

Cete jefuitoare de curuți secui pătrund şi în Țara Bârsei. Oraşul Braşov, bine apărat, nu a căzut niciodată în mâinile curuților, adăpostind chiar mulți nobili unguri rămaşi fideli împăratului. În timp ce oraşul rămâne în mâinile imperialilor, în comunele din Țara Bârsei domina forța curuților. Astfel, în luna ianuarie 1704, curuții năvălesc în Țara Bârsei, venind de la Apața. În data de 16 ianuarie ei jefuiesc localitatea Codlea, iar în 20 ianuarie năvălesc în comuna Prejmer, prind judele şi-l supun la torturi.

1 Doctrină a unei mişcări religioase luterane, care preconiza renaşterea credinței personale în Dumnezeu contra dogmatismului ortodox.

Oastea curuților, numărând aproximativ 4.000 de persoane, este mobilizată în tabăra de la Hărman, de unde timp de două săptămâni terorizează şi jefuieşte aproape toate comunele Țării Bârsei, măcelărind trupele de ocupanți imperiali din pasul Ghimeş şi Oituz. La 16 februarie, detaşamente de curuți sub comanda căpitanului lor, comitele Mihai Mikes, şi a lui Toma Nemes pătrund în cartierul Bartolomeu din Braşov. În aceeaşi zi, după amiaza, un ostaş de pază (muschetar) din partea secuilor dă foc unor case, izbucnind un incendiu puternic pe străzile Lungă, De Mijloc şi Din Spate (în limba germană Hintergasse, azi str. A. Iancu). În câteva ore sunt distruse până la temelii 150 de gospodării. În noaptea de 17 februarie, în acelaşi loc, focul a mai mistuit 6 case împreună cu şurile lor (61). Deşi curuții se pregătesc să atace cetatea Braşovului, ei nu îndrăznesc să pornească asediul (15, 181).

La 29 martie, un detaşament al curuților atacă cetatea Bran, dar este respins de garnizoana castelului în frunte cu căpitanul Paul Chrestels. Printre secui se aflau şi țărani români din domeniul Bran, înrolați în cetele haiducului Bucur Câmpeanu, care acționa în întreaga Țară a Bârsei (52).

Pe data de 8 aprilie, soldații imperiali alungă un grup de curuți care ocupaseră punctul vamal din valea Timişului.

Trupe imperiale compuse din 800 de soldați (500 de dragoni şi 300 rați[2]), sub conducerea colonelului Ferdinand von Grawen, intră în Țara Bârsei venind dinspre Sibiu şi atacă oastea celor 6.000 de curuți de la Codlea, comandați de „generalul“ Michael Henter. Dezorganizați, „fiind toți beți“, relatează G. Bariț (11), curuții se retrag lăsând în urmă 4.000 de morți, apreciază H. Wachner (181) (câteva sute, după G. Bariț) (15).

Trupele austriece se retrag pe data de 17 aprilie 1704 din Țara Bârsei. În vederea apărării şi asigurării unei strânse legături între oraş şi cetatea de pe Dealul Cetății, la Braşov se ridică un rând de palisade de la cetatea de pe Dealul Cetății până la poarta din strada Mureşenilor. În luna mai 1704, locuitorii din suburbiile Braşovului, sub comanda lui Andrei Enyeter, s-au organizat în vederea apărării, formând aşa zisa Companie liberă. Membrii companiei (60 de voluntari) erau locuitori saşi, români şcheieni (denumiți în documente şi rați) şi alți soldați lăsați la vatră (89). Curuții îşi continuă raidurile de jefuire prin Țara Bârsei, omorând chiar şi persoane aflate la lucru.

În data de 2 iulie 1704, curuții jefuiesc cartierul Blumăna; ei apar din nou la Braşov în noaptea de 29 iulie, dar sunt alungați. Curuții îşi mută tabăra plasată în comuna Doboli, mai aproape de Braşov, în comuna Sânpetru. În luna august, căpitanul lor, Mihai Mikes, cere comunelor din apropierea Braşovului oameni pentru tabără, alimente, vite, bani şi dispune incendierea recoltelor (181).

Între timp, la Dieta din 7 iulie 1704, întrunită la Alba Iulia, magnatul Francisc al II-lea Rákóczi, chemat de nobilimea din Transilvania să potolească răscoala, a fost proclamat principe (1704–1711), cerându-i-se să respecte independența țării şi să nu o unească cu Ungaria (38). Atitudinea nobililor a rezultat în urma presiunii unor conflicte din societatea maghiară stratificată, când apăruse conştiința unei anumite autonomii politice, mai degrabă o poziție specială religioasă, numită de istoricii maghiari de mai târziu „transilvanism“, explică P. Lendvai (68).

La începutul lunii noiembrie 1704, colonelul von Grawen îşi face din nou apariția în țara Bârsei în fruntea unei armate de o mie de oameni, compusă din „nemți şi rați“, în vederea înăbuşirii răscoalei. Printre aceştia, comenta cronicarul braşovean Marcus Fronius, se găseau şi „şcheienii noştri“ (în text Bulgarii noştri — fiind numele dat şcheienilor de către saşi) (89). Armata lui Grawen îi determină pe curuți să-şi lichideze tabăra şi să se răspândească.

În toată această perioadă, locuitorii din Cristian şi Ghimbav au fost obligați să-şi părăsească casele, iar locuitorii din Râşnov şi celelalte sate s-au refugiat în cetățile sau bisericile lor fortificate. Din cauza nesiguranței drumurilor, ani de zile nu s-a putut organiza iarmaroc la Braşov. Aprovizionarea cu alimente şi transportul de mărfuri nu erau posibile decât cu însoțire militară, dar cu toate acestea multe transporturi au căzut în mâna curuților (181).

2 Raț (ratzen): denumire dată pe timpul împăratului Leopold I miliției naționale a popoarelor creştine slavo-româneşti, compusă din călăreți, ajungând sinonimă cu cuvântul cavalerist sau husar (89).

Braşovul trebuia să adăpostească un număr mare de nobili unguri şi secui refugiaţi împreună cu familiile lor şi servitori, aproximativ 650 de persoane. Oraşul, distrus în urma incendiului din anul 1689, nerefăcut încă, făcea cu greu faţă situaţiei. Cronicarul secui Mihály Cserei nota în jurnalul său: „ştim că într-adevăr era o aglomeraţie mare, dar fiecare era mulţumit că şi-a găsit un loc în oraşul fortificat". Se pare că fortificaţiile oraşului au suferit mai puţin din cauza incendiului decât clădirile din centrul oraşului. Zidurile groase, în unele locuri dublate, au stăvilit atacurile curuţilor (157).

Prin scrisoarea din 26 februarie 1704 către judele primar al Braşovului, Andreaş Reltel (Andreas Rether), Brâncoveanu, domnitorul Ţării Româneşti, mulţumeşte pentru „plocon", promite înlesniri pentru negustorii din Şcheii Braşovului ce se aprovizionează din Ţara Românească; domnitorul reînnoieşte dispoziţia ca locuitorii din Ţara Bârsei, trecuţi în Ţara Românească, să nu fie împiedicaţi să se întoarcă acasă. Domnitorul se plânge magistratului Braşovului, prin scrisoarea din 23 ianuarie 1705, că un transport de vin destinat Braşovului, cumpărat la Câmpulung, a fost sechestrat de curuţi, drept pentru care s-a adresat comandantului curuţilor din Ţara Bârsei, Kálnoki Péter (127) şi, de asemenea, anunţă că braşovenii aflaţi în „ţară" vor plăti taxe mai mici pe vite decât „pământenii"(99).

1705

La 11 aprilie 1705, sosesc în Braşov căpitanul de răuţi (raţi) Gheorghiţă împreună cu 24 de răuţi, urmaţi de alţi 30 veniţi în data de 23 aprilie dinspre Sibiu. Speriaţi de aceste cete de români înarmaţi, care se afiliaseră în legalitate armatei imperiale, saşii, prin pana cronicarului timpului, comentau astfel episodul „ … suburbianii noştri au prins şi ei cei mai mulţi armele … trăiesc în dezmăţ, vexând pe locuitori, umblă după pradă şi jaf … ce s-ar întâmpla dacă ei ar prinde putere adunându-se în cete prea mari ? Ei vor ameninţa şi jigni pe toţi fără deosebire, iar noi vom deveni prada lor. *Dacă aceşti urmaşi ai romanilor vor prinde din nou armele părăginite şi vor ajunge să-şi cunoască puterile, este de temut că vor năzui, scuturându-şi jugul, la stăpânirea Ardealului*" (!) (subl. n.s.) (89).

Răuţii, aflaţi în slujba împăratului însă, se purtau vitejeşte în luptele cu curuţii pentru apărarea oraşului. În arhivele bisericii Sf. Nicolae din anul 1737 se găsesc însemnări cuprinzând numele a 41 de „cătane" împărăteşti, români din Braşov, care au murit în aceste lupte. Printre aceştia aflăm pe „obârşt" (colonelul) Ghiurca, căpitanii Iane, Chiru, Mihai, „otnogii" Matei, fratele căpitanului Mihai şi Matei al Florei Sasu, „stegarii" Florea Tempea şi Radu Giuvalcă, „strajameşterul" Mihai Orbul etc. Obârştul Ghiurea, alias căpitanul Gheorghiţă, este rănit la lupta din 28 mai 1705, la pasul Timişului, înfruntând o sută de curuţi, omorând 5 dintre ei. La sfârşitul lunii septembrie, trei braşoveni — Neculae al lui Matei Grecu, Andrei Croitoru şi Radu Căciulă — fiind în misiune cu corespondenţă spre Sibiu, sunt prinşi de curuţi şi traşi în ţeapă (89).

Alţi locuitori români din Ţara Bârsei nu împărtăşesc cauza Braşovului. Plăieşii zărneşteni (care asigurau paza graniţelor şi a vămilor), nemulţumiţi de sarcinile excesive, împreună cu vătaful lor şi cu încă 30 de oameni, fac în anul 1705 front comun cu curuţii, percepând taxe vamale, sfidând astfel autoritatea oraşului Braşov. Între anii 1705–1709, plăieşii din Ţara Bârsei nu au mai prestat servicii faţă de autoritatea centrală şi au dezertat la curuţi, astfel că vămile au rămas fără păzitori (176).

La 5 mai 1705, împăratul Leopold I moare, după cincizeci de ani de domnie, urmându-i la tron Iosif I, care guvernează puţin, întrucât la 17 aprilie 1711 moare. Între anii 1705–1708, Transilvania trece dintr-o stăpânire în alta, din mâna curuţilor în mâna imperialilor, de câte ori luptele aduceau unora sau altora victoria (38). Francisc al II-lea Rákóczi, principe al Transilvaniei, devine în anul 1705 şi principe guvernator în Ungaria. În acest an moare şi liderul curuţilor, E. Thököly, surghiunit de către turci în Asia Mică. Viaţa aventuroasă a acestui „erou eşuat al libertăţii", în care „grandoarea umană şi josnicia morală se împletesc strâns" a rămas şi astăzi greu de judecat pentru istoricii maghiari, afirmă P. Lendvai (68).

În oraş, braşovenii încă nu şi-au revenit după marele incendiu din 1689, înregistrând pagubele produse. Astfel, în anul 1705, Martin Ziegler, rectorul gimnaziului săsesc din Braşov, a întocmit un

catalog care cuprindea puținele cărți salvate, precum şi cele donate bibliotecii după incendiu. Dacă în secolul al XVI-lea biblioteca cuprindea un număr de circa 600 de volume, acum abia se înregistrau 270 de volume (164).

1706

Luptele cu cetele de curuți care prădau împrejurimile Braşovului nu încetează. Este numit comandant militar al Braşovului baronul Hanibal de Wallenstein, care dispune de trupe de muşchetari şi tunuri. Alături de trupele de dragoni, participă şi Comapania liberă şi „rați" (în mare parte români). În anul 1706, în urma luptelor au fost înregistrați 44 de morți, din care 35 de rați şi 9 saşi. În cronicile săseşti sunt pomenite faptele eroice ale căpitanului Popa, care moare apărând fortificațiile unor biserici după incursiuni victorioase asupra curuților. Comandantul militar a dispus înmormântarea acestuia „cu mare pompă militară" (mit militärischen Gepränge) (89). Cine erau de fapt aceşti rați aflăm din relatările unui cronici din Prejmer, din anul 1709, care precizează că în luptele cu curuții au pierit 18 războinici români (wallachishe Kriegleute) şi alți trei români din Braşov. În luptele cu cetele de curuți îşi pierd viața şi cei doi frați ai învățatului protopop şi luptător pentru independența românilor şcheieni Radu Tempea şi anume stegarul Florea şi cătana Ilie.

În decembrie 1706, Rákóczi trimite împotriva Braşovului o armată de 6.000 (7.000 după unii autori) de curuți, în frunte cu generalul său Lörincz Pekri (89).

Brâncoveanu, dispunând de o mare avere, reuşeşte să îi câştige pe juzii primari ai Braşovului şi prin împrumuturile mari acordate acestora. Astfel, la 20 mai 1706, judele Andreas Rether cu întregul magistrat, aflați la Bucureşti, atestă că au împrumutat de la domnitor suma de 3.000 de taleri, cu dobândă de 10% pe an, punând garanție satul Tohan de lângă Braşov. Domnitorul este numit de braşoveni în actele convenționale pentru acordarea împrumutului în mod elogios „gratiosos nostros dominos et magnos patronus". Deşi domnitorul cere la 30 mai 1709 judelui Bartolomeus Seuler şi sfatului oraşului banii împrumutați, aceştia nu vor fi restituiți decât după moartea sa, în anul 1718, prin demersurile făcute de doamna Maria. Tergiversările conducerii oraşului pentru restituirea banilor denotă starea financiară grea a Braşovului în această perioadă (99).

Rákóczi introduce în primii ani ai războiului curuților în Ungaria şi Transilvania o monedă de înlocuire din cupru, numită *„libertas"*, pentru a contracara lipsa de masă monetară (64).

Potrivit politicii economice mercantiliste[3] a noilor stăpâni ai Transilvaniei, habsburgii instituie restricții la exportul materiilor prime şi importul acelor mărfuri care puteau fi produse în țară. Prin trecătoarea Branului, activitatea comercială este diminuată. La 1 mai 1706, vama de la Bran este trecută în arendarea unui tricesimator (vameş), funcționar al tezaurariatului statului austriac, care pe lângă misiunea de percepere a vămii era însărcinat şi cu asigurarea controlului plaiurilor şi potecilor dintre munții Piatra Craiului şi Bucegi (149).

1707

După încoronarea ca principe al Transilvaniei din anul 1704, Rákóczi îşi propune să cucerească Braşovul îndreptând avangarda sa la hotarul oraşului. Generalul Pekri nu porneşte atacul asupra Braşovului, întrucât primeşte ştirea despre sosirea în Ardeal a unor trupe de sprijin imperiale, numărând 5.000 de ostaşi, împreună cu 1.000 de „rați", sub conducerea viitorului general comandant al Braşovului, colonelul baron de Tige.

Un episod din luptele braşovenilor cu aceste cete de curuți sunt relatate de cronicile timpului, redând şi eroismul căpitanului Chiru, răuț român. Moartea sa eroică a stârnit şi admirația saşilor braşoveni. După nenumărate acțiuni de alungare a curuților încheiate victorios, aducând în Braşov mulți prizonieri, la 4 mai 1707, căpitanul Chiru, însoțit de 9 călăreți, ia la goană 12 curuți lângă Ghimbav. Este surprins de o altă ceată de curuți, se luptă vitejeşte cu ei pierzând calul, dar nu se predă duşmanului, murind eroic.

3 Doctrină economică, apărută la începutul dezvoltării capitalismului, conform căreia avuția statului era identificată cu banii şi cu metalele prețioase, iar sursa principală a veniturilor era considerată circulația mărfurilor (Dicționarul explicativ al limbii române, 1998).

Din ordinul comandantului, Chiru a fost înmormântat cu „onoruri militare“ la biserica Sf. Nicolae şi, în semn de cinstire, s-au tras clopotele Bisericii Negre pentru „unul ce şi-a jertfit viaţa în slujba Cezarului şi a oraşului; era cel dintâi caz al unei astfel de cinstiri a acestei naţiuni — nici un grec, român sau sârb n-a avut încă parte până astăzi de ea“, afirmă cronicarul sas Fronius.

Războiul curuţilor continuă: la 6 iunie 1707, 200 de membri ai „Companiei libere“ şi trupe de raţi alungă din Ţara Bârsei 400 de curuţi, iar la 6 septembrie, aceiaşi luptători obţin o victorie asupra unei număr triplu de curuţi în comuna Sânpetru de lângă Braşov. Trupele de curuţi se retrag. „Românii, care luptă sub numele de raţi, porniră înaintea curuţilor; pe unii îi tăiară, pe alţii îi făcură prizonieri, aşa că mulţimea prizonierilor curuţi nu mai încăpea nici în castelul Cetăţuii“, scria cronicarul secui Mihail Cserei (89).

Din acest an se păstrează în arhive mai multe scrisori ale domnitorului Brâncoveanu către noul jude primar al Braşovului, Georgius Jeckel, prin care acesta acordă noi privilegii oraşului. Aflăm că domnitorul scuteşte de darea pe văcărit autorităţile din Transilvania, care au vite în Ţara Românească şi anume: juzii, villicii (adjunctul judelui), guvernatorul Transilvaniei şi marii nobili. Taxa pentru străini era de 22 de bani, iar pentru pământeni (munteni) 33 de bani; taxa fusese instituită în anul 1705 din cauza cererilor enorme de vite din partea Porţii Otomane. Domnitorul anunţă sfatul braşovean în 22 septembrie că a uşurat dările braşovenilor stabiliţi în Ţara Românească; dar reproşează că şcheienii s-au învăţat să umble pe alte „poteci“ decât drumul mare al vămii (pentru a nu plăti vama) (99).

Aflăm totodată de o serie de comenzi de bunuri făcute de domnitorul Brâncoveanu mai demult la meşterii braşoveni şi care nu au fost onorate. El intervine astfel la judele primar pentru bunuri precum: argintărie, un clopot mare, sute de baloturi de postav.

Domnitorul român îl anunţă pe judele Braşovului, prin scrisoarea din 16 februarie 1707, că l-a reţinut pe meşterul argintar Georg May II la curtea sa, pentru noi lucrări. Georg May II, braşovean, este unul dintre cei mai reprezentativi meşteri argintari din Transilvania, foarte solicitat de domnitorii români şi, în special, de Brâncoveanu. Lucrările sale dintre anii 1695–1709 trădează influenţa şcolilor din Germania, dar dovedesc o interpretare în spirit oriental, plasându-l pe meşter în rândul marilor noştri argintari. Multe din lucrările sale se păstrează astăzi în colecţiile Muzeului de Artă al României (104). El aparţine celor cinci generaţii de aurari May, care au activat de la sfârşitul secolului al XVII-lea până la începutul secolului al XIX-lea (Andreas, Georg I, Georg II, Michael, Samuel). Cupele, candelele, ferecăturile cărţilor de cult se află la palatul Mogoşoaia, la mânăstirile Horezu, Bistriţa, Patmos (Grecia), la Budapesta sau la Muzeul Cluny din Paris (43).

Brâncoveanu, iubitor al frumosului, cerea totodată de la Braşov meşteri vestiţi zidari, stucatori, tâmplari pentru lucrările de construcţie laice, dar şi de cult, ce le-a ridicat în timpul domniei sale. De asemenea, în Braşov au fost produse lucrări de mare valoare artistică pentru domnitorul Brâncoveanu, ce au făcut cinste meşteşugarilor braşoveni peste secole, îndeosebi argintărie cum ar fi: pocale, talere, chivoturi, ferecături de cărţi, ripide, vase de ars mirodenii, candele, căni, candelabre sfeşnice etc. Brâncoveanu cerea ca produsele comandate de el meşterilor braşoveni să reflecte gustul mediului artistic românesc, meşterii trebuind să execute lucrările după „izvoade“ şi teme româneşti (99).

Brâncoveanu intervine la vama din Vălenii de Munte pentru exportul de vin din Ţara Românească. Pentru bunele relaţii cu Braşovul, domnitorul îi dăruieşte judelui primar o bute de vin de Piteşti, din transportul destinat caselor sale din Şcheii Braşovului (se pare că afacerile se făceau în numele domnitorului şi autorităţile trebuiau „unse“). La fel procedează cu noul comandant al Transilvaniei, baronul Georg Kriechbaum, căruia îi trimite în anul 1708, prin Braşov, două butoaie de vin (127).

În spatele acestor privilegii acordate braşovenilor se găseau interesele lui Brâncoveanu pentru relaţii bune cu noua putere imperială, pentru sprijinirea populaţiei din Şchei, prin menţinerea bisericii ortodoxe şi, îndeosebi, pentru asigurarea unui refugiu în eventualitatea unei atitudini potrivnice din partea turcilor. Brâncoveanu trăia pe picior mare, năzuind la o curte strălucitoare, întemeind ctitorii

laice şi de cult, bogat împodobite, oferind daruri scumpe Porții Otomane. Deşi ar fi putut să apeleze la meşteri din țară, el a făcut nenumărate comenzi meşterilor braşoveni, pentru a-i ajuta, având în vedere situația grea în care se aflau aceştia din cauza ocupației habsburgice şi a concurenței cu produse vieneze, explică cercetătorii (86). Nu este de neglijat şi interesul personal al domnitorului pentru exportul de vin în Transilvania, făcut de cele mai multe ori în nume personal.

Din acest an se află la Moscova un braşovean român în înaltă calitate diplomatică. Este David Corbea, ceauş spătăresc în Țara Românească, „om de încredere al Cantacuzinilor munteni, trimis al prevăzătorului Brâncoveanu“, afirmă N. Iorga (58). Familia Corbeştilor era o familie veche în Şcheiul Braşovului, „de când au fost cu venirea Bolgarilor la Braşov, odată cu familiile Boghină, Mămulea, Grid, Oțoțoiu, Velican, Bunghez, Cepescu, Navrea, Pricop, Meşotă etc.“, relatează vechile cronici ale bisericii Sf. Nicolae (90). După instruirea primară la şcoala din Şchei, tatăl său îl înscrie la marea Academie de la Kiev, pentru însuşirea limbii latine, slave şi ruse (124). De altfel, David, ca şi fratele său Teodor, ambii fii ai preotului Ion Corbea, epitrop al bisericii Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului şi funcționar la magistratul Braşovului, au făcut cariere diplomatice remarcabile la curțile princiare de la Bucureşti, Iaşi şi Petersburg. David Corbea primeşte din partea țarului Petru I misiuni secrete pe lângă regele Poloniei, August al II-lea, privind organizarea unei rezistențe împotriva turcilor; el se afirmă ca luptător împotriva unirii (Uniației) bisericii ortodoxe din Ardeal. David Corbea moare în august 1707 la Varşovia, la înapoierea dintr-o misiune diplomatică pe lângă Francisc Rákóczy. Este înmormântat la Kiev cu mare pompă, la ceremonie participând țarul Petru cel Mare şi toată curtea rusească.

Teodor Corbea, cel de-al doilea fiu al dascălului Ion Corbea, după terminarea şcolii elementare din Şchei, unde se familiarizează cu limbile latină şi greacă, este angajat în anul 1698 ca „pisariu“ (funcționar) la cancelaria Țării Româneşti. După câteva misiuni diplomatice la Moscova, unde se şi stabileşte în 1711, primeşte funcția de „vel pisariu i canțelar a preaputernicii Imperatorii Moskineşti“, cu sediul la Petersburg.

Teodor Corbea devine un cărturar erudit. El elaborează în jurul anului 1700 un dicționar latin-român *(Dictiones latinae cum valachicae interpretatione)*, considerat de specialişti prima lucrare amplă de lexicografie românească, şi traduce în versuri Psaltirea, traducere dedicată țarului Petru cel Mare, în jurul anului 1725, lucrare literară apreciată de reprezentanții Şcolii Ardelene (58, 124).

Conflictul şcheienilor cu magistratul braşovean continuă; ei se bucurau de susținerea guvernului de la Viena, însă aceasta se dovedea formală. Iritați de listele cu şcheieni indezirabili întocmite de saşii din Braşov, ei cer în anul 1707 jurisdicție separată pentru Şchei şi chiar constituirea unei republici proprii (17).

1708

Armata de curuți a principelui Rákóczi suferă în acest an o înfrângere majoră la Trencsén, în fața armatei imperiale. Este punctul de cotitură, care determină destrămarea treptată a revoltei curuților. Declanşarea ciumei din acest an în Ungaria va duce însă la pierderi umane uriaşe — peste 410.000 de victime, mult mai mari decât cele militare (68).

Din scrisorile destinate magistratului Braşovului în acest an aflăm detalii despre alte proprietăți ale domnitorului Brâncoveanu în Braşov, şi anume un grup de case în cartierul Braşovechi, în curtea lui von der Heyde (Heydnischer Mayerhoff), aflat în Mittlere Gasse — str. De Mijloc (posibil casele cu numerele 46–52, cu grădinile întinse, unde se află astăzi clubul Dinamo), cumpărate în anul 1702 de la Nica Hogea, valorând 550 de florini (127). Nica Hogea, grec de origine, deținea funcția de vameş al oraşului şi sprijinea cărăuşii români din Şchei. El cumpărase casele de la sasul Heyde din Braşov (99). În aceste case, Brâncoveanu a depozitat mari cantități de vin.

Magistratul Braşovului a cerut acordul Vienei pentru această achiziție prin intermediul Cancelariei ardelene. Datorită întârzierii acordului, domnitorul a făcut presiuni prin secretarul său, Dindar, la Curtea

din Viena, care după oarecare şovăieli a îndemnat magistratul să încuviinţeze achiziţia (69). Cartierul Braşovechi (Altstadt), mai închis pentru străini decât Şcheiul, era mai degrabă un sat de margine (Mayer) decât suburbie a oraşului (Vorstadt), motiv pentru care domnitorul întâmpina multă rezervă din partea sfatului oraşului pentru aceste case, fiind nevoit până la urmă să renunţe la ele. După multe diligenţe, scrisori şi plocoane sub forma unor butoaie de vin trimise judelui Jeckel şi apoi generalului comandant Krieppaum (Kriechbaum), Brâncoveanu va accepta în anul 1709, în schimbul caselor din Braşovechi, o altă casă situată în Şchei (casa cuţitarului Johannes Thamar).

Brâncoveanu mai intrase şi în posesia altor case din Braşov, aparţinând unor rude ale sale, pe care le va administra. În casele cumpărate la Braşov, Brâncoveanu îşi va trimite spre păstrare o mare parte a averii: cei 53.893 de galbeni, lăzi de argintărie, bijuterii şi pietre scumpe ale familiei domneşti şi mari cantităţi de vin. Brâncoveanu nu va ajunge să locuiască în casele de la Braşov, pe care se străduise foarte mult să le obţină. În aceste case au locuit probabil urmaşii săi pribegi în Braşov, după moartea domnitorului din anul 1714 (99).

Brâncoveanu poseda la Sâmbăta de Sus (lângă Făgăraş) o moşie pe care o moştenise de la bunicul său Preda Brâncoveanu (amanetată în anul 1656), unde construieşte în anul 1696 mănăstirea, apoi în anul 1714 palatul. La 18 iunie 1708, Brâncoveanu îl anunţă pe judele Braşovului, Georgius Jeckel, că a cumpărat satul Poiana Mărului (de lângă Braşov), „cu iobagi cu tot“, unde va ridica o bisericuţă de lemn, pe locul căreia moştenitorii domnitorului vor construi în anul 1777 actuala biserică. Brâncoveanu cumpărase satul Sâmbăta de Jos de la guvernatorul Transilvaniei Bánffy, cu 1.000 de galbeni. Pentru împrumutul de 50.000 de florini, acordat principelui Mihály Apaffi, Brâncoveanu primeşte zălog satele Viştea şi Drăguşul, precum şi altele din Ţara Făgăraşului. Nobilimea maghiară, domnitori pribegi, boieri din ţările române au cerut deseori posibilitatea de a construi sau cumpăra case în Braşov, prin acţiuni ajunse în dezbatere şi în Dieta Transilvaniei. Teama de asimilare a saşilor a determinat Universitatea Săsească să protesteze împotriva dietei din anul 1655, care hotăra cumpărarea de case în oraşele săseşti de către nobili. Prin relaţiile pe care le avea Brâncoveanu la Curtea imperială de la Viena, dar şi la Braşov, cu toate împotrivirile magistratului, el este primul domnitor român care reuşeşte să cumpere mai multe case în Braşov (dar numai în afara Cetăţii — oraşul interior) (99).

1709

O scrisoare din 15 martie 1709 a domnitorului Brâncoveanu către Barteş (Barholomeus) Seuler, jude primar al Braşovului, ne informează despre comenzile domnitorului către breslele din Braşov — argintărie şi o căruţă. Aflăm, totodată, date despre boierii români care sunt bine primiţi la Braşov, la nunta beizadelei Iordache Cantacuzino, ce se găsea în pribegie la Braşov, dezvăluind relaţii cordiale ale oraşului cu domnitorul, ca şi despre adăpostul călduţ şi sigur ce-l oferea oraşul boierilor români (99).

Casa judelui primar B. Seuler, construită în secolul al XVI-lea, reconstruită la mijlocul secolului al XVII-lea de un meşter vienez, în stil baroc, pentru familia de patricieni von Herbertsheim, a fost cumpărată de oraş în anul 1767. Ea a devenit Casa Orăşenească şi, ulterior, Cartier general — reşedinţa generalilor comandanţi ai graniţei de sud-est a Transilvaniei. În această casă va poposi, fiind în vizită prin Braşov, viitorul împărat Iosif al II-lea în anul 1773, împăraţii Francisc I în anul 1817, Franz Ioseph în anul 1852 . Casa, existentă şi astăzi în piaţa Sfatului, nr. 27, va adăposti în jurul anului 1890 Casa de amanet a oraşului (73). Familia Seuler era renumită în Braşov; un membru al său, medicul Lucas Seuler (1661–1735), reia fabricarea hârtiei în Braşov în propria moară (109). Această moară de hârtie a funcţionat între anii 1709–1886 şi era situată în Braşov pe canalul Timiş, sub Dealul Morii (157).

Relaţia strânsă a domnitorului cu Braşovul, schimbul de meseriaşi, ca şi circulaţia populaţiei dintre cele două laturi ale Carpaţilor au contribuit la împărtăşirea reciprocă a valorilor culturale şi artistice. Între casele oraşului, mai toate construite după arhitectura civilă săsească, specifică Ţării Bârsei, pătrund elemente de arhitectură aduse din Ţara Românească. Motive arhitecturale sub influenţa artei Renaşterii italiene târzii, răspândite în Ţara Românească, cu loggii susţinute de coloane,

asemenea caselor domneşti de peste munţi, legate de palatele Brâncoveneşti, ieşite în afara corpului clădirii, construite într-un stil pitoresc, cu frumoase scări deschise spre curţi înconjurătoare sunt transmise prin meşterii care lucrează de ambele părţi ale Carpaţilor. Astfel, o scrisoare din 10 august 1709 a spătarului Toma Cantacuzino către judele Braşovului vorbeşte despre o cerere de meşterii zidari şi un „stucator", care mai lucrase la casele din Bucureşti, iar acum lucrează la Braşov (99).

***Casa Seuler (Piaţa Sfatului, nr. 27)**, devenită ulterior **Casa Orăşenească**, apoi **Cartier General** şi sediul **Casinei Române** (în fotografia din anul 1891 se distinge în faţa clădirii, vechea amplasare a fântânii din Piaţa Sfatului, iar sus, Turnul Alb; la parter, în stânga, se afla Casa de amanet — Versatzamt).*

În Braşov s-au păstrat din acele timpuri, în ciuda tuturor vicisitudinilor, neînvinse de intemperii, multe case cu elemente de arhitectură brâncovenească sau cu influenţe orientale, îndeosebi în Şchei, suprapuse peste fondul transilvan existent aici. Acestea trădează nu numai personalitatea acestui domnitor şi efectele ei asupra Braşovului, cât şi existenţa unei perioade de maximă înflorire culturală, care a animat viaţa spirituală, îndeosebi a românilor din Şchei, cu un cuvânt al unei epoci prospere braşovene (99).

În acest an, o referire la românii şcheieni ne aduce câteva detalii despre starea lor materială: „şcheienii învaţă negoţul de la greci. Unii dintre aceştia se îmbogăţesc ducând până la Graz (Austria) sute de capete de boi, ba treceau în Saxonia, Veneţia, Sliven, Constantinopol şi se lăudau că în Şchei sunt la o mie de case şi că tricesima împărătească primeşte de la ei în fiecare an 20.000–30.000 florini" (32).

Administraţia oraşului stabileşte noi taxe destinate sporirii veniturilor oraşului. Taxa de intrare a

vinului în oraş, hotărâtă a se aplica din anul 1709, se înscria într-un registru special de socoteli (cu înregistrări până în anul 1771), la fel ca şi taxa pentru rachiu (cu înregistrări până în anul 1786). Între anii 1704–1713 se înregistrează date privind intrările şi ieşirile din magazia de cereale (107). Dar anul 1709 e un an nefast pentru agricultură, întrucât este consemnată o invazie de lăcuste în zona Braşovului (43).

Din acest an datează primul document care atestă precis un mod de organizare a plăieşilor din Transilvania. Instituţia plăieşiei era una din instituţiile feudale create pentru paza graniţelor, specifică atât pentru Transilvania, cât şi pentru Ţara Românească. Instituţia este foarte veche, fiind consemnată încă de pe vremea domnitorului Vlad Dracul, care le scria braşovenilor despre plăieşi. În şedinţa magistratului Braşov din 14 august 1709, se hotărăşte reorganizarea lor. Delegaţii saşi ai magistratului, împreună cu delegatul guvernului, au selecţionat 64 de plăieşi din localităţile de graniţă din zona Braşovului. Plăieşii erau comandaţi de către 9 vătafi, peste care comanda un inspector. Toţi plăieşii erau puşi sub jurisdicţia oficiului tricesimal (vama imperială). Cele mai păzite plaiuri erau în zona Branului: Pajura, Gros-Mic, Guţan şi Strunga; în zona Timişului: Gârcin, Piatra, Frăsineşti, Jipot, Bucşoaia; în zona Zărneştiului: Râului, Crepăturii, Pruncului, Turcilor, Teiu; în jurul Braşovului: Crucurul Mic, Crucurul Mare, Ruia, Cristian, Colţul Crucurului, numit mai târziu Postăvarul (de la plăieşii postăvari). În schimbul serviciului prestat, plăieşii se bucurau de anumite privilegii. Unele dintre cele mai importante privilegii, care le atestă şi vechimea, erau dreptul plăieşilor din Ţara Bârsei de a-şi confecţiona pentru nevoile lor personale şi pentru a vinde postav, precum şi dreptul de întrebuinţare a pivelor şi a dârstelor[4] din satele lor. Aceste privilegii le-au fost contestate de breasla ţesătorilor de lână braşoveni, ajungându-se la conflicte, care s-au soldat cu distrugerea dârstelor şi a pivelor. În urma anchetei din anul 1709, magistratul a stins conflictul, obligându-se la construirea de pive noi în Zărneşti şi Tohan, în locul celor distruse. Pentru sarcinile de apărare încredinţate, plăieşii erau retribuiţi în natură şi bani. Salariul lor nu era uniform, ci varia în funcţie de serviciul prestat. În Ţara Bârsei, în anul 1757, ei erau plătiţi cu 1 florin din partea magistratului şi 2–3 florini din partea Oficiului Tricesimal (176).

Între anii 1709–1721, Martin Seewald a funcţionat ca notar al oraşului şi senator (vezi anul 1700). Ocupând funcţia de notar, Seewald este cunoscut în istoria oraşului pentru o nouă încercare de inventariere a documentelor de arhivă ale Braşovului. El grupează 338 de documente pe categorii şi emitenţi (111).

1711

Războiul curuţilor ia sfârşit. Alexandru Károlyi, conducătorul nobilimii şi locţiitorul lui Rákóczi, preocupat de salvarea domeniilor sale, semnează la 30 aprilie 1711, la Satu Mare, un tratat de pace cu habsburgii (38); la 1 mai 1711, 12.000 de soldaţi au depus jurământul de credinţă faţă de împăratul Iosif I. Unii istorici maghiari au considerat această pace ca moment determinant în transformarea Ungariei în provincie austriacă (58). În vara acestui an, comandantul armatei transilvane, Mihály Mikes, semnează actul de fidelitate în faţa comandantului imperial de la Braşov (64).

În decembrie 1711 este proclamat împărat al imperiului habsburgic Carol al VI-lea (1711–1740), în timp ce în Transilvania era guvernator Stefan Wesselny de Hadad (1710–1713).

Răscoala curuţilor a fost ultima încercare la care au fost supuse zidurile şi fortificaţiile oraşului, slujind scopului pentru care au fost ridicate. De altfel, fortificaţiile nu mai corespundeau cu noua tehnică de luptă. După răscoala curuţilor, fortificaţiile oraşului, zidurile, porţile, turnurile, ridicate cu atâta trudă de generaţii de braşoveni, au fost lăsate în părăsire sau demolate în interesul oraşului care se dezvolta. Prin viitoarele demolări de ziduri şi porţi, aşezarea românească din Şchei s-a unit cu oraşul cetate, locuit de saşi şi, astfel, procesul apropierii şi chiar convieţuirii dintre populaţia autohtonă şi cea săsească devine mai strâns, remarcă M. Nistor (100).

Din arhivele oraşului aflăm în acest an numărul persoanelor scutite de dări astfel: în Cetate 333 de persoane, iar în suburbii 359 de persoane (dintre acestea nici un român) (17).

4 Piuă rudimentară fixată la o apă curgătoare, în care se bătea dimia (ţesătura de lână), postavul etc. cu ajutorul unor ciocănele de lemn (Dicţionarul limbii române, Ed. Academiei 1958).

1712

În vârful muntelui Tâmpa se construieşte în anul 1712 o capelă catolică, ca un simbol al ofensivei catolice, susținută de puterea imperială austriacă. Înaintea capelei existase pe Tâmpa o cruce şi, din acest motiv, muntele purtase şi numele Kreuzberg (Dealul Crucii). După construirea capelei, Tâmpa va purta în limba germană timp de aproape două secole şi numele de Kapellenberg (Dealul Capelei) (61, 119).

1713

Prin acțiuni susținute ale breslaşilor, românii erau pur şi simplu împiedecați să se stabilească în oraşe, iar atunci când totuşi pătrundeau, aveau de suportat fel de fel de piedici şi condiționări. Breslele, apreciau cercetătorii, au fost unele dintre cele mai eficace instrumente de oprimare a voinței româneşti de a se afirma în spiritul urban: ele au împiedecat formarea şi dezvoltarea firească a unei burghezii româneşti. „Saşii nu se lăsau mai prejos față de unguri în măsurile şi potrivnicia lor împotriva aşezării românilor în oraşele şi îndeletnicirile urbane transilvane“, afirma V. Jinga în cunoscutul studiu asupra Transilvaniei, preluând date ale istoricilor maghiari (63). Cu toate opreliştile, prezența românilor în oraşele Transilvaniei nu a putut fi exclusă. Înfruntând greutăți enorme, documentele dovedesc că românii au avut poziții mai importante decât ungurii, în unele oraşe ale Transilvaniei, afirmă V. Jinga (62). La Braşov, în anul 1713, erau 738 de contribuabili (plătitori de impozite) români şi numai 631 unguri; la fel în Sibiu, Hunedoara, Arad, Mediaş, Deva, Sighişoara, Timişoara (63).

După încheierea războiului curuților se face o numărătoare a populației Braşovului, pentru o nouă conscripție fiscală a Transilvaniei: total aproximativ 17.000 de locuitori, din care 7.000 saşi, 5.400 români, 4.600 unguri, precizează istorici germani (141). După Fl. Salvan, Țara Bârsei avea la acea dată 41.720 de locuitori, din care Braşovul avea 11.665 de locuitori (27,96%), satele libere 16.455 de locuitori (39,44%) şi 13.600 de locuitori în satele (32,48%) dependente (159). Conscripția însă era plină de erori. Bărbații şi femeile fără nici o avere n-au fost înregistrați în această conscripție. Pentru a scăpa de sarcinile fiscale şi de obligațiile militare, multe persoane s-au sustras de la conscripție sau au declarat date false. Conscripția nu prezenta date despre structura etnică a populației, singura informație este cea referitoare la numărul de capete de familie din satele săseşti şi anume 2.391 de capete de familii săseşti şi 640 de capete de familii româneşti (161).

Istoricii maghiari (64) consideră că Braşovul avea la începutul acestui secol 16.000 de locuitori şi era atunci cel mai mare oraş din „Ungaria istorică“.

În funcția de jude al târgului (Marktrichter) este numit în anul 1713 Simon Cristophori. Din dispoziția judelui primar, acesta va întocmi în anul următor primul protocol însumând toate actele normative care priveau această funcție. Simon Cristophori devine o personalitate a Braşovului. El mai ocupă şi funcția de „orator“ al oraşului, dar se face cunoscut şi pe tărâm literar sub pseudonimul Gaitzer, semnând peste 250 de poezii, păstrate şi astăzi (rugăciuni, elegii, cântece religioase etc.), fiind apreciat ca unul din cei mai productivi autori braşoveni. Printre alte consemnări jurnalistice ale lui Cristophori se află impresiile despre şederea în Turcia a regelui suedez Carol al XII-lea, devenită sursă literară pentru mulți autori (141).

1714

La 1 septembrie 1714, seara între orele 9–10, izbucneşte un incendiu pe strada Johannis Neugasse (azi str. Sf. Ioan) către strada Klostergasse (azi strada Mureşenilor), care distruge 16 case (61).

La 8 noiembrie 1714 trece prin Țara Bârsei, în drum spre patrie, regele Suediei, Carol al XII-lea, împreună cu rămăşițele armatei sale, venind din Imperiul Otoman, în urma înfrângerilor suferite la Poltava (Ucraina, 1709). Trupele trec pe la Cetatea Bran şi poposec la Râşnov (52). Parohul braşovean sas Paulus Niedel ține o slujbă adresată ofițerilor, folosind limba germană literară, întrucât printre ofițeri se aflau şi mulți nemți. Ofițerii suedezi donează bisericii din Hărman un nou altar (181).

În anul 1714, doctorul Johann Albrich face o nouă inventariere a documentelor din arhiva Braşovului într-un *Index Generalis Literarum Privilegialium*, cuprinzând 426 de documente (107).

Numit medic al oraşului în anul 1715, Albrich este pasionat de istoria patriei şi întocmeşte, cu ajutorul unor teologi şi jurişti, *Palladium Coronense* (Scutul Braşovului), copiind cele mai importante documente istorice, cu scopul punerii în valoare şi al descifrării privilegiilor acordate oraşului în diverse confruntări polemice şi reconfirmări legate de administraţie. Albrich este apreciat astăzi de cercetători ca primul dintre arhivarii braşoveni care face încercări de teorie arhivistică.

După ocuparea Transilvaniei de către austrieci, documentele provenind din ţările române sunt considerate ca lipsite de „valoare practică", datorită întreruperii parţiale a legăturilor seculare ale Braşovului cu aceste ţări — cel puţin pe linia legăturilor directe ale administraţiei oraşului Braşov cu autorităţile de dincolo de Carpaţi. Multe din documentele provenite de dincolo de Carpaţi au devenit inaccesibile (scrise în limba slavă sau română cu litere chirilice) pentru noile generaţii de funcţionari, fiind lăsate uitării sau păstrate fără grija cuvenită. După anul 1722 se cunosc numele tuturor arhivarilor oraşului. Este probabil că aceşti arhivari au deţinut această funcţie numai *de jure*, fiind folosiţi *de facto* pentru alte activităţi de către magistrat (111).

După mazilirea domnitorului Constantin Brâncoveanu (la 14 martie 1714), au fost deschise casele din Şcheii Braşovului, unde se aflau lăzile cu obiectele sale de valoare — icoane ferecate în aur şi argint, stofe, porţelanuri, săbii ornamentale, cărţi, pietre scumpe etc. — pentru inventariere, în vederea scoaterii la licitaţie. La această inventariere a participat administratorul domnitorului, omul său de încredere, cunoscutul om de afaceri grec Apostol Manu (staroste al negustorilor) (99).

1716

Odată cu instaurarea puterii militare, Curtea de la Viena dispune măsuri de consolidare a bisericii catolice. În jurul anului 1700, în Transilvania, numărul populaţiei aparţinând religiei catolice era mic, aproximativ 50.000 de persoane, ceea ce nu reprezenta nici 10% din populaţia principatului (157). În anul 1715 se restaurează vechea episcopie catolică, fiind dotată cu un mare domeniu, s-au înfiinţat multe institute de cultură, seminarii, şcoli catolice, biblioteci, tipografii, nu numai în reşedinţa episcopală Alba Iulia, ci chiar în parohiile din Transilvania (15).

Strategia politică a Imperiului Habsburgic urmărea introducerea în Transilvania a unei „contrareforme religioase" având ca scop întărirea loialităţii civice faţă de stat. În acest sens, se urmărea abolirea egalităţii religioase (cele 4 religii recunoscute) şi întărirea bisericii catolice. Episcopul catolic al Transilvanei era primul consilier al guvernului şi înlocuia guvernatorul în lipsa acestuia. Măsurile dispuse vor afecta atât nobilimea maghiară, cât şi patriciatul săsesc prin alegerea preferenţială a catolicilor în posturile guvernamentale, juridice, local; măsurile se vor îndrepta şi asupra bisericii ortodoxe (64).

Ofensiva catolică a autorităţilor se manifestă şi împotriva populaţiei româneşti. Pentru atragerea la biserica greco-catolică, împăratul înfiinţează în decembrie 1715 la Făgăraş, într-o zonă românească, un episcopat greco-catolic, acordă donaţii importante şi îl numeşte pe românul Ioan Pataki (alias Ioan Giurgiu) episcop al românilor, grecilor, rutenilor, sârbilor de rit grecesc, uniţi cu biserica romano-catolică. La 18 mai 1721, papa îl confirmă episcopul greco-catolic al Făgăraşului, declarând că acesta „trebuie să rămână scutit şi apărat de orice superioritate a episcopului de rit latin" (15). Cu toate acestea, popa Nicolae Grid ne relatează că în acea vreme diecii de la Braşov şi Făgăraş s-au preoţit tot în ţara Moldovei la vlădica Theodosie (deci în ritul ortodox) (94).

Ca urmare, în Braşov, în anul 1716, în urma presiunilor autorităţilor austriece catolice asupra saşilor reformaţi, prin măsurile generalului Steinville (comandantul general al armatei din Transilvania), magistratul Braşovului trebuia să predea călugărilor iezuiţi biserica Sfântul Ioan (181). Motivul invocat era acela că ofiţerii şi comunitatea catolică (puţin numeroasă pe atunci în Braşov) nu puteau să asculte slujba în orice biserică (157). Saşii luterani transformaseră după reformă această biserică în depozit de cereale. După incendiul din anul 1689, biserica fusese reconstruită (131), după unii autori la anul 1711 (126). La presiunea baronului de Tige, comandantul imperial al oraşului, terenul şi biserica au fost cedate

ordinului franciscanilor. Biserica va fi refăcută în anul 1739, iar la mijlocul secolului al XVIII-lea se adaugă pe peretele către stradă o nişă adăpostind statuia din lemn colorat a lui Isus, mai mare decât în realitate, existentă şi astăzi (157). Lângă biserică funcţiona şi o şcoală. Ea devine ulterior „o şcoală bună, la care mergeau şi unii din feciorii de români, ca să înveţe ceva carte latinească, după ce la şcolile săseşti nu erau admişi“, comentează G. Bariţ (15).

În Ţara Românească începe epoca domniilor fanariote, prin înscăunarea în ianuarie 1716 a lui Nicolae Mavrocordat. Ţările române sunt aservite şi mai mult Imperiului Otoman, legăturile tradiţionale cu românii din Ardeal nu sunt încurajate de domnitorii străini, ele fiind cultivate cu predilecţie în spaţiul balcanic. Comentând lipsa relaţiilor strânse dintre ţările române şi Transilvania în acea perioadă, N. Iorga afirma: „regimul fanariot, prea modest şi prea puţin simţitor pentru asemenea lucruri, lăsă pe ardeleni (români), afară de Şchei (care era) mai strâns legat de ţară (Ţara Românească), în sama lor“ (58).

Biserica Sfântul Ioan *(Str. Sf. Ioan, nr. 5–7)*

1717

În vara anului 1717, armate turceşti, tătărăşti şi moldovene pătrund în Transilvania împreună cu simpatizanţi ai lui Rákóczi. Acestea se retrag în urma înfrângerii armatelor turceşti la Belgrad, în august 1717 (64).

O serie de scrisori ale doamnei Maria, văduva domnitorului Brâncoveanu (mort în anul 1714), din 19 februarie, 24 mai, 7 şi 9 iunie 1717, către judele primar Velistan sau Filsteai (de fapt Stephan Filstich), relevă insistenţa cu care aceasta, ajunsă într-o situaţie grea în faţa datornicilor, roagă să-i înapoieze restul banilor împrumutaţi de la Constantin Brâncoveanu, reprezentând datoria oraşului către domn (127). Cu greu, prin procese şi intervenţii repetate, doamna Maria reuşeşte să obţină o parte din lucrurile preţioase depozitate în Şchei, banii împrumutaţi şi casele de aici, unde vor locui fiicele sale. Casa cu numărul 32 de pe strada C. Brâncoveanu este socotită prin tradiţie drept locaşul de găzduire a domniţei Ancuţa, fiica domnitorului. Ancuţa, căsătorită cu boierul moldovean Nicolae Ruset, moare la Braşov în anul 1731 şi este înmormântată în paraclisul de nord al bisericii Sf. Nicolae (185). În Şchei îşi vor găsi adăpost mulţi descendenţi ai familiei Brâncoveanu, care vor lăsa multe danii bisericilor braşovene, iar cimitirele poartă şi azi cu veneraţie pietrele funerare ale multora dintre ei. „Nu e palmă de loc, atât în biserica cea mare (biserica Sf. Nicolae), cât şi în paraclise şi în jurul lor,

unde să nu fi fost îngropaţi voievozi şi doamne, coconi şi domnițe, boieri şi membri ai familiei lor“ (99), afirmă N. Iorga.

1718

La 28 iunie 1718, ora 11 noaptea, izbucneşte un incendiu în partea de sus a străzii Schwarzgasse, (azi str. N. Bălcescu), în Spitals-Neugasse (azi str. Postăvarului), în Kühmarkt (azi str. Diaconul Coresi), arzând 32 de case (61).

La 4 august seara, un nou incendiu puternic izbucneşte în Braşov. Focul mistuie şi mănăstirea Sfântul Ioan (de pe strada cu acelaşi nume) şi biserica cea recent acordată iezuiților, spitalul bisericii Sf. Antonius, bordelul din țarcul cizmarilor, poarta de pe strada Porții, împreună cu podul şi o parte din cartierul Blumăna. Un alt incendiu porneşte în data de 15 august 1718, în strada De Mijloc, strada Din Spate (în limba germană Hintergasse, azi str. A. Iancu), 20 de case fiind mistuite de foc (61).

Credincioşii catolici, rămaşi fără biserică, sprijiniți însă de regimul de la Viena, fac presiuni asupra magistratului pentru donarea unei alte biserici. Magistratul e nevoit să cedeze catolicilor vechea biserică Sf. Petru şi Pavel a mănăstirii dominicane (Klosterkirche), de pe strada cu acelaşi nume, Klostergasse (astăzi Str. Mureşenilor), împreună cu clădirile învecinate (156). Ea va ține loc de biserică de cult pentru catolici până în anul 1776, când pe locul ei va începe construcția unei noi biserici catolice (biserica catolică de astăzi, de pe strada Mureşenilor) (157).

Saşii luterani resimțeau această ofensivă catolică, sprijinită de autoritățile imperiale de la Viena, ca pe o deposedare. În afara bisericii mari, Sf. Maria (astăzi Biserica Neagră), saşii luterani dețineau în cetate doar încă o capelă pe strada Spitalului (astăzi str. Postăvarului) (157), închinată Sf. Antoniu, care, abia reparată după marele incendiu din anul 1689, este distrusă în acest an. În locul capelei Sf. Antoniu se va reconstrui în anul 1760 un mic local religios, care se va extinde în anul 1766. Biserica de pe strada Spitalului va rezista până în anul 1862, când va fi închiriată pentru 10 ani, drept sinagogă, comunității evreilor (61).

Epidemia de ciumă, care bântuia Transilvania în valuri succesive, între anii 1712–1720, a secerat o treime din populația țării, apreciau autoritățile (157). În anul 1718, epidemia se răspândeşte şi în Țara Bârsei. În lunile iulie şi august, mor zilnic câte 50–60 de oameni în Braşov, relatau documentele vremii. Mulți locuitori înstăriți se refugiază, plecând din Braşov. Parohul sas al Braşovului pleacă la 2 octombrie la Ghimbav, însoțit de strigătele mânioase ale populației. La 3 octombrie, se închid porțile oraşului, pentru a evita răspândirea epidemiei. Lipsa de alimente este acută; mulți oameni săraci mor de foame. La Prejmer, cronicarii relatau că au rămas numai 24 de familii în viață şi că o gospodărie se putea cumpăra cu 2–3 măsuri de rachiu (178). În luna iulie 1719 s-au înregistrat 1.121 decese, iar în luna august 782 de decese. Magistratul însărcinează 20 de cetățeni din Braşov să aprecieze numărul morților, făcând apelul prin strigare şi ciocănire la porțile locuitorilor. „Mulți bolnavi au murit de foame, pentru că nimeni nu vroia să intre în casele cu ciumă“, relatau cronicarii (157). Medicii se expuneau şi ei unui risc considerabil pentru salvarea bolnavilor, ținând seama de nivelul medicinii la acea epocă. Cu toate acestea, medicul oraşului, Joann Albrich, a fost renumit pentru modul cum a gestionat epidemia din anul 1718.

Conform listei întocmite de magistrat, la Braşov au murit 4.509 persoane; la Prejmer 1.871; la Codlea 188; la Râşnov 116; la Feldioara 377; la Hărman 449; la Sânpetru 368; la Bod 448; la Măieruş 295; la Rotbav 232; la Satul Nou 424; la Apața 811; la Crizbav 537; la Ghimbav 96; la Vlădeni 227; la Hălchiu 552; la Vulcan 20; la Zărneşti 693; la Tohan 715; la Cristian 420; la Săcele 2.961; pe câmp şi păduri 477 (total 18.741 persoane) (178). (După O. Şuluțiu au murit 3.000 de oameni în Şcheii Braşovului şi 14.000 în tot Braşovul; după lucrarea lui G.M. von Herman — „Das alte und neue Kronstadt“, au murit 22.000 de persoane). O specificație cu numărul morților de ciumă din toată Țara Bârsei, trimisă guvernului în 4 ianuarie 1720, înregistrată de J. Teutsch, cuprinde 15.979 de morți. Th. Tartler scrie în cronica sa că în Țara Bârsei au murit de ciumă în total 18.741 de persoane şi au rămas 380 de case pustii (160).

Ofensiva armatelor imperiale austriece spre Balcani, în cadrul războiului ruso-turc, început în anul 1716, înregistrase multe succese. În octombrie 1716, imperialii ocupă Timişoara, înaintând apoi spre Țara Românească şi Bosnia prin Banat, iar în august 1717 cuceresc Belgradul. Țările române devin obiect de mediere între cele două imperii. Războiul se încheie prin pacea de la Passarowitz, din 21 iulie 1718, Austria păstrând Belgradul şi Timişoara, Banatul şi Oltenia trecând în stăpânirea acesteia. Astfel, Austria reuşeşte să îndepărteze de la frontiere pe eventualii pretendenți turci la tronul Ungariei şi Transilvaniei (75). Pentru românii braşoveni ortodocşi, această nouă anexare a Imperiului Habsburgic, Oltenia, va genera apartenența bisericii române din Şcheii Braşovului la episcopia Râmnicului (oficializată în anul 1728), aflat acum în stăpânire austriacă (90) şi, astfel, pentru un timp, biserica va fi scoasă de sub autoritatea mitropolitului Țării Româneşti.

1721

Între anii 1721–1722 se efectuează o nouă conscripție fiscală generală în Transilvania, care pune accentul pe izvoarele de venit ale contribuabililor. Astfel, rezultă că Țara Bârsei avea 32.175 de locuitori, din care 10.800 (33,57 %) populau oraşul Braşov, 11.055 (34,36%) satele săseşti libere şi 10.320 (32,07%) satele dependente. Şi această conscripție cuprinde o serie de erori, în special în rândul satelor dependente, unde multă populație se sustrăgea de la conscriere sau declara date false, de teama obligațiilor fiscale şi militare. În această conscripție nu erau cuprinse văduvele, tinerii, orfanii, inquilinii[5] şi vagabonzii. Conscripția prezintă diminuarea puternică a populației după epidemiile de ciumă din anii trecuți (160).

1723

Începând cu anul 1723, o serie de cereri şi memorii întocmite de românii din Şchei vor fi adresate atât magistratului din Braşov, cât şi cancelariei guvernatorului sau Curții din Viena, prezentând şicanele la care erau supuşi de către magistratul săsesc. Astfel, ei reclamau că: „Magistratul Braşovului încalcă privilegiile date şcheienilor, prin Diploma Leopoldină din 16 septembrie 1701“ cerând … „să nu se amestece domnii în judecățile bisericii (româneşti), să-şi poate face troițe (locaşuri de închinăciune) oriunde, să-şi poată aduce vin fără să fie impozitați de două ori la trecerea prin porțile oraşului, să poată lucra şi ei meseriile pe care le cunoşteau, să poată face negoț în Şchei, prăvăliile lor să aibă intrare din stradă, nu din curte, preoții lor să nu mai plătească dijmă preoților saşi, casele bisericilor să fie scutite de cartiruirea militarilor“.

Răspunsurile magistratului săsesc erau disprețuitoare, considerând că şcheienii nu sunt „îndreptățiți la aceste scutiri“, că relatările lor sunt minciuni, socotindu-i „calici“, deşi altă dată afirma că „avuția lor e prea mare“ (90).

În acest an, în timpul judelui primar Stephan Filstich, se renovează castelul Bran. Se modifică bolți şi niveluri, se deschid ferestre cu ambrazuri adânci. În această perioadă, oficiul Branului era administrat de un tricesimator cameral (ce colecta taxa vamală tricesima), care încheia contracte cu magistratul din Braşov, în numele comisiei camerale transilvane şi de un controlor numit direct de magistratul oraşului. Acest oficiu vamal tricesimal, care adăpostea birourile vamale şi locuințele funcționarilor, va exista până în anul 1840, când vama se va muta la Giuvala, spre munți, în sud (52).

Tot în acest an se renovează Turnul Alb, distrus în urma incendiului din anul 1689 (112).

Preoții şi negustorii din Țara Bârsei îl trimit pe negustorul Cristof Voicu într-o misiune prelungită (21 martie 1724–ianuarie 1726) la Viena, pentru a interveni împotriva acțiunilor episcopului unit Ioan Pataki de atragere la Biserica greco-catolică. Curtea de la Viena reacționează şi dă dispoziții episcopului Pataki „să nu se atingă de cei neuniți nici cu o poruncă“ (90).

1725

Aflăm dintr-o scrisoare a lui Pantazi, fost mare căpitan în Muntenia, redactată la 10 martie 1725, către Georgius Draudt, judele primar al Braşovului, despre scutirea de vamă pentru vinuri, cerută de acesta pentru negustorii din Şcheii Braşovului, care aveau vii proprii în Țara Românească (127).

5 Țărani români sau maghiari sosiți în satele dependente, prin mişcare migratorie şi aşezați la marginea satului pe „pajişte“ (160).

În anul 1724, românilor din Şchei li se interzisese subordonarea religioasă la un episcop străin (ortodox, din ţările române) (58). Sub aspectul dependenţei ierarhice, Biserica ortodoxă din Ţara Bârsei înclinase spre episcopia Râmnicului, dar numai în anul 1728 guvernatorul Tige oficializează această apartenenţă (90). Cu toate acestea, preoţii şi enoriaşii români din Şcheii Braşovului încearcă să-şi facă o protopopie ortodoxă autonomă cuprinzând nouă biserici ortodoxe din Ţara Bârsei, la care se adăugau şi bisericile din Ţara Făgăraşului, rămase neunite (care nu au trecut la ritul greco-catolic) (59). O parte a preoţilor din Şchei refuză subordonarea faţă de episcopul oltean de la Râmnic, bănuindu-l de „uniaţie“şi continuă să primească binecuvântarea mitropolitului Ţării Româneşti (126).

1726

În data de 3 mai, ora 4, un incendiu năpraznic izbucneşte în strada Lungă, care mistuie în decurs de 3 ore 60 de case (61).

În acest an, pe locul fostului local al băii de jos, situat azi pe terenul hotelului Coroana de pe strada Politehnicii, se ridică, la „indicaţiile domnului Herberth“ (probabil viitorul jude Samuel Herberth, 1737–1740), o fabrică de bere (61).

1727

În anul 1727, istoricul braşovean Johann Filstich (1684–1743) elaborează *Historia Transilvaniae, Hungariae, Valachiae et Moldaviae*. El redactează mai multe lucrări de istorie, fiind totodată şi primul autor al unei *Încercări de istorie românească* (43).

În acea perioadă, în ceasul turnului din Casa Sfatului bătea un clopot la fiecare oră. Trompetistul ce se afla pe galeria ce înconjura turnul cânta o melodie la fiecare oră. Generalul Langlet, comandantul militar, care locuia în apropiere, interzice din anul 1727 cântatul cu trompeta … întrucât sunetul acesteia îi deranja papagalul (43) (poate nici trompetistul nu avea talent ! n.a.).

1728

În acest an izbucneşte un incendiu la poarta străzii Porţii, care s-a extins până la bastionul aurarilor, afectându-l grav (112).

Este atestată o berărie în Braşov, pe ulița Nouă (astăzi str. Cerbului) (151).

Datorită prezenţei armatei austriece, în anul 1728 s-a luat măsura de a se introduce şi pentru gestiunile orăşeneşti anul militar, an care începea la 1 noiembrie şi se termina anul următor la 31 octombrie. Din acest motiv, alegerea dregătorilor oraşului a fost devansată în luna noiembrie (107).

Este atestat documentar pentru prima dată, în arhiva primei Şcoli Româneşti din Şcheii Braşovului, obiceiul „Junilor“, ca „o rânduială din bătrâni“ (43). Sărbătoarea junilor s-a păstrat din timpuri nedesluşite până în zilele noastre, devenind, prin pitorescul şi originalitatea sa, punct de atracţie pentru toţi vizitatorii Braşovului.

În fiecare an, de Duminica Tomii, prima duminică după Paşte, junii (în general feciori) călări, în costume tradiţionale, se adună în Piaţa Prundului (în cartierul Şchei), de unde pornesc spre Piaţa Sfatului, pe care o înconjoară de trei ori. Traseul lor era diferit de-a lungul anilor. Dacă astăzi ei coboară din Şchei până în centrul cetăţii Braşovului, înainte de anul 1919 junii nu aveau acces decât până la Poarta Şchei. În trecut, preparativele şi sărbătoarea durau toată „săptămâna luminată“, de la Duminica Paştelor la Duminica Tomii. Sărbătoarea cuprindea un întreg ritual de întruniri ale junilor, chemaţi prin sunete de „surle“, jocuri ca brâul şi hora, întreceri fecioreşti precum aruncatul „buzduganului“, „aruncarea în ţol“, „îngroparea vătafului“, „căţeaua“, deplasări la locuri ştiute spre munte, precum „Între chetri“ (sau Pietrele lui Solomon), „Sub Poalele Dosului“, „Pe Coaste“ sau pe la crucile din răspântiile Şcheilor, la casele *vătafilor* şi *armaşilor*, înveselindu-se cu mese câmpeneşti.

Comunitatea junilor s-a tot diversificat, mărindu-şi efectivul. Astfel, există şapte grupuri de juni: *Junii Tineri* — grupul cel mai vechi, *Junii Bătrâni* şi *Junii Albiori* — din anul 1860, *Junii Curcani* — din anul 1879, *Junii Roşiori* din zona Cacovei — din anul 1908, *Junii Braşovecheni* — din anul 1924 şi *Junii Dorobanţi* — grup înfiinţat în anul 1926. Grupurile se deosebeau prin costumul ornamentat

cu motive româneşti pe care îl purtau, toate având trei conducători numiți vătaful, armaşul mare şi armaşul mic (43).

Sărbătoarea Junilor *(fotografie de la începutul secolului XX în Piața Prundului)*

Despre desfăşurarea ceremoniei acestei sărbători, despre originea şi explicațiile acestui obicei vechi s-a constituit „o întreagă literatură a junilor“. Explicațiile legate de originea obiceiului sunt nenumărate şi aparțin unor cunoscuți folcloriști, etnografi, profesori, istorici români, saşi, maghiari. Unii dintre cercetători au lansat o explicație legată de acțiunile paramilitare ale junilor îndreptate împotriva autorităților. Alții nu pot fi de acord cu această explicație, arătând că autoritățile săseşti, care urmăreau orice eveniment din oraş, n-ar fi putut să treacă cu vederea o astfel de mişcare paramilitară potrivnică.

Cuprinzătoare şi generoasă este explicația folcloristului Ion Muşlea, din anul 1930: „junii reprezintă, în mic, icoana evoluției Românilor din Şchei: viața de sat de pe vremuri, cu organizarea cetei feciorilor păstrând elemente străvechi şi datând poate din timpuri preistorice (cum sunt procesiunile şi ospețele pe dealurile de cari ei sunt legați prin tradiții, azi uitate cu desăvârşire); viața cu alte elemente, datorate poate amestecului cu slavii sau unui eventual aport sud-dunărean; cea de mai târziu, trăită în apropierea saşilor, stăpânii Cetății, şi în frecventul contact cu principatul muntean şi în aceea în care se afirma din ce în ce mai mult influența preoților bisericii Sf. Nicolae şi mersul spre o civilizare grăbită“ (93).

1731

Dascălul şcheian Petru Şoanul (1706?–1741) tipăreşte la Braşov, în anul 1731, „pentru luminarea poporului“, primul calendar-almanah din literatura românească (31). Almanahul lui Petru (sau Petcu) Şoanul este „prima carte românească cu conținut laic, care a circulat intens, iar manuscrisele copiate după textul imprimat şi ajunse până la noi dovedesc că acest calendar a fost cunoscut tuturor ținuturilor româneşti“, afirma M. Tomescu în anul 1957 (124). Petru Şoanul era dascăl al şcolii din Şchei şi a învățat să toarne litere latine în matrice de la meşterul sas Michael Helzdorfer, care lucra la tipografia lui Seuler din Braşov. Inventiv, fără nici o îndrumare la început, a tipărit apoi câțiva ani calendare româneşti, pe care le vindea cu 60 de denari. Tipăriturile lui Şoanul stârnesc admirația cronicarului sas din aceeaşi perioadă, Thomas Tartler, care relata: „… dacă litera ar fi fost mai acurată, domnul Seuler şi-ar fi primenit toată tipografia sa prin acest popă“. Autoritățile locale, nemulțumite de interesul pe care îl stârneau în popor calendarele, au emis, prin decret semnat de Maria Tereza în anul 1772, dispoziția de sechestrare a „cărților scrise sub forma unor specii de cronologie, în valahă, calendare date la lumină în Bolgarseg (Şchei)“. Cu toate acestea însă calendarele s-au răspândit în toate ținuturile româneşti (124).

Cronica lui Radu Tempea al II-lea precizează că Şoanul, contemporan cu Radu Tempea II (1691–1742), a tipărit acest calendar după un „izvod“ (model) al popii Statie Grid, ceea ce demonstrează că preoții deținеau astfel de manuscrise cu „gâcituri“, respinse de biserică (95).

Generalul Wallis, comandant al armatelor imperiale şi viitor preşedinte al guvernului (în anul 1732), întocmeşte un proiect de reforme cuprinzând 10 articole, care favoriza confesiunea romano-catolică. Saşii (protestanți în marea majoritate), nemulțumiți, înaintează împăratului o suplică împotriva comportamentului catolicilor sub protecția lui Wallis. De asemenea, calvinii maghiari redactează un memoriu împotriva catolicilor şi a proiectului lui Wallis. „Săsimea s-a speriat cu atât mai tare cu cât generalul începuse a fi foarte brutal, mai ales cu braşovenii şi cu cât vreo cinci patricieni de ai lor, abjurând luteranismul, s-au făcut catolici numai ca să poată înainta în funcțiuni“, explică G. Bariț (15).

În anul 1732, printr-o poruncă imperială, se impune aşa numita „proporție geometrică“, aceasta presupunând că la conducerea oraşului trebuia să se afle un număr egal de catolici şi de luterani (necatolici) (107).

Diferendele dintre autoritățile austriece de religie catolică şi saşii braşoveni, protestanți luterani, erau frecvente. În general, legăturile familiale dintre ofițerii de garnizoană catolici şi fiicele saşilor braşoveni protestanți erau rare. Tensiunile apăreau printre saşi la ocuparea unei funcții mai mici sau mai mari, pentru cei care treceau din oportunism la catolicism, pentru a se bucura de sprijinul autorităților austriece. De asemenea, pentru a evita urmările unui delict, unii dintre braşoveni se converteau la catolicism, bizuindu-se pe sprijinul autorităților catolice (157). Presiunea autorităților catolice austriece asupra saşilor braşoveni este deseori consemnată în scrierile timpului. În acest sens, cazul „Johann Drauth“ devine o „chestiune de stat“, intens comentată de cronicarii saşi. Generalul comandant Schramm protestează pentru că în funcția de villic (hann sau administrator) al oraşului nu a fost ales J. Drauth, persoană recomandată de comandant, care adoptase religia catolică. Pentru a intimida administrația oraşului, comandantul încartiruieşte soldați la fiecare dintre consilierii oraşului. Drept urmare, magistratul cedează şi Drauth este ales villic şi confirmat prin decret imperial (157, 181).

Posturile din magistratul oraşului erau, ca totdeauna, vânate de mulți candidați. Un candidat de religie catolică avea avantaje față de ceilalți candidați în aprecierea autorităților austriece. Prin toată Transilvania, precum în tot imperiul, circulau şi funcționari austrieci sau originari din Boemia, care prezentau confesiunea lor catolică drept o carte de acces pentru posturile magistratului. Dar existau şi funcționari braşoveni sau locuitori din Țara Bârsei care se converteau din oportunism la catolicism pentru a accede la posturile din magistrat (157).

LUPTA ROMÂNILOR DIN ŞCHEI PENTRU DREPTURI ŞI ADMINISTRAȚIE PROPRIE

1732

La 28 septembrie 1732 este instalat episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein (1692–1768) drept conducător al bisericii unite (greco-catolice) a românilor din Ardeal. El va deschide calea luptei politico-naționale a românilor ardeleni. În dieta Transilvaniei din 11 decembrie 1732, el prezintă curajos nedreptățile suferite de preoțimea greco-catolică şi biserica ei, dar şi de națiunea română în general, cerând „îndreptarea nedreptăților" (15). Drepturile promise românilor uniți, atraşi la noua confesiune, nu s-au acordat, astfel că problematica religioasă a fost depăşită de problematica națională. Treptat, dar ireversibil, are loc un proces de trezire a conştiinței naționale a românilor ardeleni (43).

Două documente din anul 1732, aflate în arhiva oraşului, consemnează numărul meseriaşilor din bresle: olari — 38 de membri (inclusiv 2 văduve); măcelari — 29 de membri (inclusiv 2 văduve), rotari — 32 de meşteri; pieptănari, curelari — 27 de meşteri şi 3 văduve; boiangii — 14 membri şi 2 văduve; argăsitori — 48 de meşteri şi 5 văduve; cojocari — 36 de membri, 4 calfe şi o văduvă; funari — 58 de meşteri şi 4 văduve; pălărieri — 27 de membri şi 2 văduve; țesători de pânză — 158 de membri, 28 văduve, 56 calfe şi 23 ucenici; postăvari — 52 de meşteri şi 3 văduve; arămari — 28 de membri; cizmari — 95 de meşteri, 4 văduve, 73 calfe; pantofari germani — 63 de membri şi o văduvă; croitori germani — 38 de meşteri şi 3 văduve; lăcătuşi — 22 de meşteri şi 3 văduve; zidari — 36 de meşteri; fierari — 15 meşteri; dogari — 35 membri, 4 văduve, 6 calfe; dulgheri — 48 de meşteri; tâmplari — 70 de meşteri, 2 văduve; brutari — 38 de meşteri, 5 văduve. În Şchei existau 131 de lucrători de şuruburi, 85 de lucrători de „țoale", 356 de lucrători de şnururi (găitane). În Şchei şi Blumăna erau şi meseriaşi țigani, ca pantofari, fierari, muzicanți; existau 5 ateliere de bărbierit în Cetate şi 2 în suburbii (126).

Aflăm, tot în acest an, că mocanii din Şchei aveau 120.000 de oi pe care le duceau la păscut în Țara Românească. Ei foloseau şi pajiştile din apropierea Braşovului, pe munții învecinați (Crucur, Postăvar, Ruia), dar şi în apropierea satului (la locul Stânişoara de la Chetriş şi Răcădău) şi în Poiană. Chiar dacă practicarea păstoritului se făcea în toată zona Carpatică (Săcele, Bran, Breţcu, Covasna), tradiția păstrează amintirea primatului pe care l-au avut întotdeauna mocanii din Şchei; Săcelele erau doar o „expoziturăă (anexă) a acestora, iar în împrejurimile Branului păşteau tot turmele mocanilor din Şchei. De menționat că brănenii, spre deosebire de românii din Braşov şi Râşnov, au fost iobagi până în anul 1848 (169).

1733

În acest an, Jakob Zultner începe lucrări de măsurare în Țara Bârsei, în vederea proiectării unei hărți. Lucrările durează până în anul 1737 (181).

Cronica lui Radu Tempea II relatează vizita episcopului Inochentie Micu-Klein la Braşov, prezentând date ce scot în relief lupta românilor transilvăneni față de politica habsburgică de „unire" religioasă (95). Inochentie Micu-Klein era noul episcop unit numit în locul lui Ioan Pataki şi spera să îi convingă şi pe românii din zona Braşovului să adere la noul rit greco-catolic. El a încercat să țină o slujbă în biserica Sf. Nicolae, însă preoții din Şchei i-au transmis ferm „cu voia noastră nu va sluji, dar poate cu sila peste voia noastră", relatează popa Nicolae Grid. Deşi a vizitat biserica în timpul sejurului la Braşov, noului episcop nu i s-a îngăduit să slujească liturghia (94).

1734

În urma unor zvonuri privind o năvălire a tătarilor, guvernul ordonă închiderea trecătorilor spre Moldova şi Valahia. Se întăresc cu palisade porțile din strada Vămii (azi str. Mureşenilor) şi strada Porții (azi str. Republicii) (181).

Legătoria de cărți (sau meseria compactoriei) devenise timp de două secole o îndeletnicire ce producea obiecte prețioase, unele devenind unicate de artă; unii meşteri braşoveni au produs „ferecături" care şi astăzi ocupă un loc de frunte în Muzeul de Artă al României, comparabile cu lucrări de legătorie vestite în Europa. În anul 1734, judele Braşovului emite un regulament pentru profesiunea de legător de cărți, pentru a elimina marfa de proastă calitate. Regulamentul breslei cuprindea 16 puncte, privind normele de angajare a ucenicilor, regimul calfelor venite din alte localități, proba de meşter. Conform unor obiceiuri europene, calfele aveau obligația de a călători, străbătând țările Europei în lung şi lat, trecând de la un meşter la altul, pentru a-şi însuşi tainele meseriei. Dacă timp de trei zile calfa nu obținea un angajament, ea trebuia să părăsească oraşul. Aflăm din registrele breslei despre trecerea multor calfe din Europa, în căutare de lucru la Braşov. Astfel, se perindă calfe din Schwartzbach, Viena, Sibiu, Breslau, Memel, Leipzig, Erlau, Prusia, Elveția, Manheim, Pesta, Hamburg, Praga etc., unele dintre ele găsind de lucru la Braşov (28). Aceasta ne dovedeşte prestigiul profesional de care se bucurau meşterii braşoveni, ca şi similaritatea condițiilor de viață din oraş cu de cele din centrul Europei.

În acea perioadă, curățenia oraşului, ca şi a altor oraşe din Transilvania, lăsa de dorit. În anul 1734, comandantul oraşului, baronul Schramm, furios pe magistratul oraşului pentru murdăria necurățată din Piața Sfatului, a dispus ca aceasta să fie adunată într-o grămadă ce va ajunge până la fereastra camerei Consiliului (61).

1736

În urma ocupării Olteniei de către austrieci (1718–1739) în anul 1728, se hotărâse apartenența bisericii române din Şcheii Braşovului la episcopia Râmnicului (din Țara Românească), aflată acum în stăpânire austriacă (90). Aflăm din circulara protopopului Braşovului, Radu Tempea, către preoții (români) din Țara Bârsei, din 16 ianuarie 1736, că aceştia trebuiau să achite dajdea vlădicească către episcopul din Râmnic, în sumă de 28 de florini. Banii au fost adunați de la preoții din Râşnov, Tohan, Zărneşti, Vlădeni, Țânțari, Feldioara, Bod, Prejmer, Târlungeni, Satulung, Turcheş (127).

Relațiile şcheienilor cu autoritățile săseşti erau tensionate. Încă din anul 1735, şcheienii întocmesc un memoriu adresat curții imperiale din Viena. Ei vor începe un drum anevoios, plin de încercări, urmărind chiar crearea unei administrații orăşeneşti proprii, independente de magistratul oraşului Braşov (107). Legat de aceste evenimente tensionate nu există multe date precise. În tradiția sărbătorilor junilor, între şcheieni circulă o mică istorioară lipsită de confirmări documentare din acele timpuri. În anul 1736, se spune „că românii şcheieni ar fi intenționat să înființeze o republică a lor şi să atace oraşul pe furiş, încercând să escaladeze zidurile înalte, însă au fost trădați de o fată, al cărei ibovnic slujea la un sas din cetate. Încercarea aceasta a dus cu sine la pedepsirea românilor" (90).

„Neavând până atunci drept de a învăța şi a exercita meşteşuguri, aceasta fiind un privilegiu acordat doar saşilor, în anul 1736, românii din Braşov cer guvernului Ardealului recunoaşterea dreptului la exercitarea meseriilor. Magistratul Braşovului le răspunde: ce se atinge de meştera (meseria) oraşului, adecă de croitorii de suci (blănari) de cizmari şi de alții, aceasta este în ştirea tuturor că direptatea meşterilor e în mâna purgherilor sau cetățenilor osăbită şi aşa locuitorilor celor proşti nu se cuvine", relata motivul conflictului, la începutul secolului al XX-lea, Sterie Stinghe, cercetător al vieții românilor din Şcheii Braşovului (137).

Ostil emancipării acestei comunități româneşti, magistratul oraşului ațâța şi provoca stări de revoltă prin felurite ordine şi instrucțiuni. Iată cum descrie C. Muşlea această atmosferă tensionată, reluând informațiile din cronicile preoților şcheieni şi ale cercetătorilor de mai târziu: „Hârtia nu mai era de ajuns pentru a arăta toate nedreptățile (la care erau supuşi şcheienii). Biserici nu-şi puteau

ridica, nici chiar troiţe. Pentru vinul ce-l aduceau din Muntenia, din viile lor, trebuiau să plătească de mai multe ori vamă. Olăvină (bere) şi rachiu, ba nici bragă — băutura săracilor — nu-şi puteau face în casele lor. Prăvăliile lor nu puteau avea uşa la stradă. Cumpărături nu puteau face decât după ce saşii îşi terminau cumpărăturile lor. Piei nu puteau tăbăci, ba nici sicrie nu le era îngăduit să-şi facă, pentru ca să câştige numai meşterii saşi, care erau organizaţi în ţehiuri (bresle). Încă din 1602 se prevedea că în duminici şi zile de sărbătoare românii nu puteau duce brânză sau alte alimente în cetate… Chiar şi poarta oraşului le era închisă, de când suna în Biserica Neagră clopotul pentru predică şi până la terminarea serviciului divin… An de an, numărul opreliştilor creştea tot mai mult. Preoţii români trebuiau să plătească dijmă preoţilor saşi. Românii din Braşov plăteau în 1737 numai vamă împărătească 20.000 florini, iară la Magistrat cât ne pun. Cine nu-şi plătea impozitele, era arestat. Actele doveditoare că au plătit locurile cumpărate li se luaseră… Pieile de miel de la oile lor le luau cojocarii saşi, ba nici brânza şi urda care credeau că le va rămânea când se apropia vreun post, n-o puteau vinde, căci le-o luau brânzarii saşi… şi altele şi altele“ (90).

Românii se adresaseră de nenumărate ori magistratului din Braşov; de curând, izbucnise un conflict între preoţii bisericii Sfântul Nicolae pentru postul de protopop. Saşii îl susţineau pe preotul Theodor Băran, iar românii îl aleseseră pe Radu Tempea II. După lungi acţiuni de impunere a unuia dintre cei doi, preoţii fură chemaţi la Sfatul (săsesc) al Braşovului. Înfruntându-i curajos pe cei doi juraţi care le cereau supunere: „să fiţi ascultători faţă de noi, *că şedeţi pe moşia noastră*, … să nu fie rebelie!“, preotul Tempea le răspunde: „da locul caselor şi grădinilor noastre când au venit moşii, strămoşii aici, oare vândut-aţi, au dăruit-aţi ?“ (95).

Pentru atitudinea lui, preotul Tempea a fost arestat la 24 octombrie 1738, conform cronicii lui Thomas Tartler, *Collectanea zur einer Particulär Historiae von Kronstadt*, din anul 1714 (83), timp de 84 de zile, din ordinul judelui primar Samuel Herberth (1737–1740, 1743–1744, 1746–1747).

Dintre autorităţi, românii erau sprijiniţi doar de generalul comandant Wallis, dar acesta muri pe neaşteptate în anul 1737. Românii s-au adresat deseori Curţii de la Viena, dar aceasta nu intervenea decât prin guvernul transilvănean şi prin intermediul magistratului braşovean. Saşii se apărau spunând că „românii au pretenţii neîntemeiate, că sunt neastâmpăraţi şi ei au mult de suferit din partea acestor duşmani, a acestei plebe de barbari“, cum îi numeau încă din anul 1603 (90).

Saşii se plâng Curţii din Viena, în anul 1736, că românii fac din nou greutăţi magistratului, vrând să înfiinţeze pentru a patra oară o republică separată, pentru a nu mai fi dependenţi de oraş, să-şi formeze un magistrat separat şi, întrucât suportă greutăţile ca oricare cetăţeni, ei doresc să se bucure de aceleaşi beneficii şi drepturi. Ei fac un inventar al doleanţelor românilor, informând, totodată, că aceştia au şi trecut la aplicarea propunerilor, desemnându-şi propriul Sfat şi că au trecut la amenajarea drumului „După ziduri“, pe unde urmau să-şi transporte mărfurile şi alimentele, ocolind oraşul. Desigur, cronicarul sas, care redă această plângere, nu uită să menţioneze „că saşii sunt primii locuitori ai acestei ţări (Ţara Bârsei), că ei au privilegii şi drepturi de la regi şi principi, pe când românii sunt numai toleraţi şi că *nu formează în Transilvania o naţiune, ci doar un popor*“!!! (90).

Pentru a aplana conflictul, guvernul îl trimite la Braşov, la 25 aprilie 1736, pe comitele saşilor, Bausnern, însă conflictul nu se stinge, fiind semnalate din nou plângeri ale românilor pe această temă la Curtea din Viena (90).

La 19 august 1736, saşii îndeamnă prin preoţii bisericilor săseşti ca nici un cetăţean să nu vândă valahilor vreo bucată de pământ.

Românii din Şchei nu făceau parte din vecinătăţile (viciniile) organizate de saşi pe cartiere şi străzi (vezi anul 1447). În anul 1736 existau în Şchei trei vecinătăţi, ele fiind conduse de saşi, românilor revenindu-le doar misiunea de executanţi. Dintre obligaţiile „tatălui de vecinie“ (Nachbarvater) menţionăm: supravegherea ordinii în vecinie, raportarea abaterilor morale, îndatoriri legate de paza contra incendiilor, curăţarea şi repararea străzilor, fântânilor, canalelor. El era un reprezentant al

autorităţilor şi era ajutat de mai mulţi „bătrâni“, un „scriitor“, un „chemător“ şi mai multe „ţimănese“ care difuzau ordinele în vecinie. Abia în anul 1821, în veciniile din Şchei apare, pe lângă „tatăl de vecinătate“ sas şi unul român. Nu se ştie când aceste vecinii au fost conduse numai de români; ele au existat până la primul război mondial (169).

1737

În acest an se decide ca reşedinţa guvernului Transilvaniei să fie Sibiul, iar reşedinţa Curţii de apel să fie la Târgu-Mureş (Oşorheiu) (15).

După un an de la începerea războiului ruso-turc (1736), Austria se implică în conflict în iunie 1737, având interese comune la început cu Rusia, pentru alungarea turcilor din Peninsula Balcanică şi extinderea influenţelor proprii. Această alianţă a Rusiei cu Austria, începută în anul 1726 şi reînnoită în anul 1737, se va dovedi mai puţin trainică în cursul războiului, înlesnind turcilor să adâncească fisurile dintre cele două state, antrenând şi alte puteri europene în cursul evenimentelor. Armata imperială pătrunde în acest an în Ţara Românească (75). Un corp de armată austriac trece prin pasul Bran, măcelărind o oştire turcească la Câmpulung Muscel (52).

Printre militarii înrolaţi se remarcă şi Ilie Birt (1698–1786), din Şcheii Braşovului, care va deveni ulterior o personalitate printre locuitorii cartierului; el ajunge căpitan în armata austriacă. Se remarcă în război, formând, „pe spesele sale“, o companie de şcheieni cu care luptă la Piteşti, în cadrul armatei austriece, unde, deşi rănit, aduce la Braşov 36 de prizonieri şi o bogată pradă de război. Primeşte din partea unor înalţi comandanţi militari austrieci „litere protecţionale“, o pensie de 400 de florini pe an şi o serie de drepturi personale (90).

Monumentul lui Ilie Birt,
construit în anul 1738

Birt, ajuns lider local, devine un statornic luptător pentru drepturile românilor din Şcheii Braşovului, bucurându-se de sprijin în sfera înalţilor comandanţi austrieci, spre disperarea magistratului săsesc din Braşov. Era cunoscut printre saşi ca „cel cu pantalonii roşii de căpitan, ca unul din cei mai vrednici de spânzurătoare“ (90).

După retragerea din armată, Ilie Birt se ocupă cu comerţul. Între anii 1735–1738, când şcheienii se ridică pentru a patra oara, cerând instituirea unui magistrat românesc al Şcheiului, Ilie Birt se află în fruntea mişcării.

În anul 1738, Birt ridică în piaţa din Şchei un monument (Radu Tempea dateaza finalizarea monumentului la 6 mai 1739), pe care îl renovează în anul 1780. Construieşte apoi un alt monument în anul 1748, la intersecţia străzilor (de astăzi) Pe Tocile şi Căpitanul Ilie Birt. Militează pentru îmbunătăţirea situaţiei tineretului şcolar român. În anul 1761, îl vom gasi în fruntea delegaţilor români braşoveni, care cer continuarea construcţiei şcolilor din Şchei. Pentru aceasta, Birt ajunge în conflict cu autorităţile, suportând procese tendenţioase şi alte privaţiuni (90).

În luna iulie 1737, şcheienii întocmesc un nou memoriu despre diferendele lor cu magistratul Braşovului, pe care îl adresează Curţii Imperiale din Viena. Delegaţia care prezenta memoriul era formată din Eustatie Grid (presbiter şi paroh al bisericii catedrale din Şchei, redactorul multor memorii) împreună cu negustorii Gheorhe Hers, Cristofor Stoica şi Radu Duma. În concluzie, prezentând 10 capete de acuzare, şcheienii cer autorităţilor: confirmarea Diplomei Leopoldine din anul 1701, în probleme religioase să nu depindă de magistratul Braşovului, ci de episcopul de Râmnic sau Alba Iulia, în probleme militare şi civile să fie supuşi Consiliului de război, judelui şi consilierilor lor proprii (independenţi faţă de magistrat), iar comunitatea din Şchei să fie astfel separată de oraş. La 26

noiembrie1737, guvernul din Sibiu informează şcheienii că are ordin să se intereseze de jalba lor, ordonând magistratului să răspundă la punctele memoriului. Răspunsul guvernului soseşte la 28 martie1738, invitându-i pe şcheieni la o împăcare cu magistratul. „Cum se putea imagina însă o pace, când românii se vedeau oprimaţi, iar pe saşi îi ştiau stăpâni?“ se întreba C. Muşlea (89). La 13 august 1738, şcheienii întocmesc un nou memoriu către autorităţile imperiale. Magistratul Braşovului apreciază cele relatate ca fiind neadevărate şi roagă autorităţile să îi amendeze pe şcheieni „spre pilda altora…“!!?.

În toamna anului 1738, şcheienii întocmesc un nou memoriu semnat de 59 de persoane (preoţi, gocimani şi fruntaşi ai parohiei). Punctele memoriului redau adevăratul raport în care se afla această populaţie faţă de magistratul săsesc, ce conducea oraşul. Astfel, ei reclamă: protopopul (român) corupt este numit în mod abuziv de judele primar, în loc de vlădică (episcop); demolarea de către administraţia oraşului a unor monumente de rugăciune; sarcinile cerute de magistrat şcheienilor — asigurarea cu cai de poştă, trunchiuri de copaci pentru aducerea apei în Cetate, lemne de foc, participare cu muncă la lucrări sau bani, plata taxei pentru căsătorii; interdicţiile şi opreliştile la care erau supuşi de către magistrat: interzicerea practicării meşteşugului cojocăriei şi croitoriei, interzicerea confecţionării cuptoarelor din cahle, interzicerea vânzării de pâine, lumânări, poame, legume; confiscarea de către breasla cojocarilor a pieilor oilor lor; supunerea la plata suplimentară a vămii la trecerea (nevoită) prin cetate pentru bumbac, peşte, tabac, brânză, vin, ulei, pentru oi, pentru produsele de la oi şi pentru struguri (90).

Deşi acest lung şir de reclamaţii şi proteste nu se va termina în favoarea şcheienilor, el nu a fost zadarnic. Istoricii români apreciază că aceste *„frământări vor da roade bogate pentru toţi românii din Ardeal“* (90).

Preotul Theodor Băran din Şchei, cel care nu fusese ales protopop de către enoriaşi, se plânge la 10 martie 1737 magistratului şi judelui primar Samuel Herbert von Herberthsheim pentru clarificarea situaţiei protopopiatului (român) din Braşov şi anume apartenenţa sa la episcopia din Râmnic (127). Magistratul Braşovului, care îl sprijinea pe preotul obedient, face la rândul său intervenţii la domnul Ţării Româneşti, Constantin Mavrocordat, pentru reprimirea preotului, însă fără rezultat (127).

Dar aceşti ani sunt rodnici pentru o altă parte a românimii ardelene, cea aparţinând bisericii unite, greco-catolice. Deşi Braşovul românesc se străduia să rămână în legăturile seculare cu biserica ortodoxă de peste munţi, cu toate adversităţile autorităţilor, preoţimea instruită nu era străină de faptele preoţilor uniţi români şi, mai ales, a episcopului Inochentie Micu-Klein. Acţiunile neobositului episcop în Dietele transilvane din anii 1737–1738 în favoarea bisericii pe care o păstorea şi, în general, în favoarea poporului român, prin educarea tineretului în şcoli, se încununează cu diploma împăratului Carol din 21 august 1738, prin care se dispune organizarea bisericii unite, căreia i se acordă numeroase danii (15).

În acest an începe pavarea Pieţei Sfatului cu piatră (181). Până la această dată, străzile şi pieţele oraşului erau acoperite cu pietriş, lucrare ce se efectuase încă de la începutul secolului al XVI-lea. Pentru pavarea pieţei, 23 de lucrători au aşezat pietre aduse de 630 de căruţe. Judele oraşului a dat ordin ca satele Apaţa, Crizbav şi altele să aducă piatra necesară. În ziua de 13 iunie 1737, judele primar aduce el însuşi o căruţă trasă de boi cu nisip şi, prin exemplul său, i-a încurajat pe ceilalţi locuitori ai oraşului, care aveau căruţă cu cai sau boi, să aducă câte o căruţă de nisip. Lucrările continuă şi în anii 1738 şi 1739 (61).

Oraşul nu a avut un mijloc de iluminare noaptea până în secolul al XIX-lea, iar singurii care asigurau liniştea oraşului erau paznicii. În anul 1737, cronicarul Thomas Tartler menţionează că oraşul a angajat de 12 paznici de noapte, care, în maniera germană, anunţau, strigând, fiecare oră. Acest obicei s-a păstrat aproape 150 de ani (61).

În acest an, magistratul oraşului le permite călugărilor franciscani să-şi construiască o dârste (piuă fixată pe apă curgătoare pentru bătutul postavului) la Timiş, din care, mai târziu, s-a dezvoltat proprietatea acestui ordin călugăresc în zona revărsării pârâului Lamba, zona Dâmbul Morii, unde în anul 1940 va funcţiona o

colonie de vacanță pentru elevi (181). Magistratul orașului este precaut față de evoluția ordinului franciscan la Braşov; la 2 octombrie 1740, magistratul obține angajamentul din partea „paterului prezident“ Miller al ordinului franciscan de la Braşov, că în schimbul permisiunii de a cumpăra două case învecinate cu biserica Sf. Ioan, călugării nu se vor extinde, vor ceda nişte clădiri anexă, nu vor practica în proprietățile mânăstirii vreo meserie şi nici nu vor vinde vin în detrimentul oraşului (190).

Cu prilejul războiului ruso-turc este redeschisă trecătoarea Timiş. În acest sens, austriecii construiesc o şosea şi, pentru prima oară, pe aici trec trupele austriece spre Bucureşti (175).

În acest an se refugiază la Braşov prințul Constantin Brâncoveanu împreună cu familia, unicul nepot al familiei în linie bărbătească, fiul băiatului cel mare al fostului domnitor, însoțindu-l pe generalul Ghillany, care se retrăgea cu trupele de la Bucureşti. Stabilit în Braşov, în speranța dobândirii tronului Țării Româneşti, el intervine de multe ori la Curtea de la Viena, prin agenții săi, în favoarea şcheienilor (99).

1738

Un cutremur puternic de pământ are loc la 11 iunie 1738, între orele 11 şi 12. Au fost distruse „toate casele“ (?), relatează cronicarul sas Thomas Tartler. Poarta Ecaterina este mult avariată, de asemenea, în urma cutremurului, liceul Honterus, grav afectat, a trebuit să fie demolat în vederea reconstruirii din temelii, iar poarta din strada Mănăstirii (azi Mureşenilor) este distrusă (112, 131). De altfel, înainte de acest cutremur, alte două cutremure au afectat clădirile oraşului între anii 1730–1738 (119).

Saşii braşoveni se plâng într-o scrisoare adresată împăratului Carol al VI-lea că „românii au pus mâna pe aproape întreg comerțul acestui oraş“. În secolul al XVIII-lea, aproape tot comerțul braşovean a intrat în mâinile românilor şi al câtorva greci, care întemeiaseră încă din anul 1678 în Braşov Compania grecească de comerț. Era un fapt cunoscut că majoritatea negustorilor din această companie româno-greacă erau români (vezi anul 1678). Saşii încearcă să înlăture această acaparare a comerțului de către români „prin numeroase biruri impuse de Sfat şi alte şicane, dar nu au putut opri ofensiva“, comentează I. Şuluțiu (175). În anul 1740, după date germane, Braşovul număra abia şase negustori saşi şi mulți români (32).

Între anii 1738–1739, o epidemie de ciumă se răspândeşte în Țara Bârsei. Împărăteasa Maria Tereza va institui Comisia Sanitară a Transilvaniei, care va face din Predeal un oficiu de control sanitar foarte sever. Însă Predealul devine atunci şi o grea stavilă pentru negustori din cauza abuzurilor vameşilor şi ofițerilor de graniță. Negustorii, cum era de bănuit, vor căuta hanurile şi căile ascunse pe unde să-şi depoziteze sau să-şi treacă mărfurile, ocolind punctele de control cu sprijinul locuitorilor de la poalele munților (101).

1739

La 18 septembrie 1739 se încheie pacea de la Belgrad, care pune capăt războiului ruso-austro-turc (1735–1739). Prin aceasta, Austria făcea un compromis între condițiile impuse cu ocazia păcii de la Passarovitz (anul 1718) şi stipulările tratatului de la Carlowitz (anul 1699). Turcii ar fi dorit să creeze un „stat tampon“ între imperiile otoman şi austriac, acordând domnia Ungariei şi Transilvaniei pretendentului Iosif Rákóczi, dar aceste planuri nu s-au realizat. Pacea a însemnat eşuarea politicii orientale a Rusiei şi Austriei, cele două puteri neputând sili Imperiul Otoman să capituleze. S-a creat astfel o stare de echilibru a forțelor, un moment de oprire a avansării Rusiei şi Austriei spre Balcani. În acest echilibru, un aport diplomatic îşi aduce şi Franța, care e interesată de „integritatea teritorială a Imperiului Otoman“ (75). Austria pierde prin această pace tot ceea ce câştigase prin pacea de la Passarovitz: Serbia, inclusiv Belgradul, Bosnia şi Valahia mică (Oltenia). Dunărea a fost recunoscută ca limită între cele două imperii (15).

Aflăm din documentele timpului că, în anul 1739, românii din Şchei aveau turme foarte mari de oi, de aproximativ 120.000 de capete (157).

ABSOLUTISM ŞI ILUMINISM ÎN EPOCA ÎMPĂRAȚILOR MARIA TEREZA ŞI IOSIF AL II-LEA

1740

La 20 octombrie 1740, împăratul Carol al VI-lea al Austriei moare, după o domnie de 29 de ani, stingându-se linia bărbătească a dinastiei Habsburg. Deşi nu se remarcase în mod deosebit pe plan militar, împăratul reuşise să se impună în manieră absolutistă, realizând unele reforme în administrație, prin înființarea de aşezăminte publice, stabilirea unor regulamente în instituții, precum poştă, tribunale, poliție, uşurând oarecum şi jugul iobăgiei. El a introdus mai întâi prin lege cultura unor plante oprite în Transilvania (tutunul, cartoful şi porumbul). A introdus reforme în armată printre care, pentru Transilvania, sunt importante introducerea regimentelor regulate şi stabile. După moartea lui Carol al VI-lea, se declanşează un război de succesiune la tronul Austriei (1740–1748). Maria Tereza, fiica cea mare a împăratului, deşi fusese declarată ca succesoare, a fost încoronată în iunie 1741 doar ca regină a Ungariei şi numai în 1748, prin pacea de la Aachen, reuşeşte să recâştige aproape toate posesiunile imperiului (15).

Curajoasă, inteligentă, înzestrată cu o personalitate deosebită, Maria Tereza s-a remarcat de la început pe plan militar şi diplomatic, reuşind să se impună în fața adversarilor şi principilor europeni. Pentru statul înapoiat îşi propune înfăptuirea multor reforme binefăcătoare, urmărind „să scoată popoarele din starea cea mai groasă de barbarie întru care gemeau ele de 150 de ani; să facem din acest stat feudal un stat de drept, în care să fie un singur domn, Legea“, explică G. Bariț (15). Maniera în care a rezolvat aceste deziderate a fost cea a absolutismului personal luminat, o manieră obişnuită pentru cele mai multe state din Europa secolului al XVIII-lea (a emis rescripte, diplome, legi, evitând instituția parlamentară a dietei).

Țara Bârsei trebuia să contribuie în acei ani cu 130 de ostaşi pedestraşi, 63 de călăreți şi bani adunați de preoți pentru războiul purtat de regină cu Friedrich al II-lea, pentru cucerirea Sileziei (181).

1741

În anul 1741 în Braşov erau 4 farmacii (82), ceea ce vădeşte nivelul urban ridicat al localității.

1742

Protopopul Radu Tempea (al II-lea) se stinge din viață, după o activitate neobosită în sprijinul românilor braşoveni ca preot şi cărturar, vajnic luptător pentru păstrarea ființei româneşti, a independenței față de patriciatul cetății. Prin moartea sa, se încheie cronica scrisă de el, „Istoria sfintei beserici a Şcheilor Braşovului“, lucrare ce continuă cronica popii Vasile din anul 1633. Cronica lui Radu Tempea dovedeşte reale progrese în relatarea evenimentelor în comparație cu cea a popii Vasile. Întemeindu-şi narațiunea pe documente şi, în parte, pe tradiție orală, cronica sa ne oferă un bogat material informativ de autentică valoare pentru perioada cuprinsă între 1484 şi 1742, despre istoria românilor braşoveni şi a Braşovului în genere. Radu Tempea al II-lea s-a preocupat şi de copierea unor cărți cu caracter ecleziastic, cum ar fi „Tâlcul evangheliilor“, manuscris de 500 de pagini, şi „Învățături creştineşti“, lucrare cu 40 de capitole (95).

În Braşov, în acest an, se pavează drumul exterior din fața Porții de pe strada Porții (azi strada Republicii) şi este astupat „iazul bărbierului“ (de lângă zidurile Cetății) (61).

1743

Sub domnia Mariei Tereza, se înființează multe şcoli în imperiu, cum ar fi Academia reală şi comercială, Şcoala nautică la Triest (15). La Braşov, începe reconstrucția din temelii a Liceului

Honterus (corpul B de astăzi), ce fusese grav avariat de cutremurul din anul 1738, lucrare care durează până în anul 1748 (73), clădirea fiind etajată de către meşterul constructor braşovean Andreas Dieners în anul 1834 (157).

Despre şcoala românească de lângă biserica Sf. Nicolae, călugărul iezuit Fasching menţionează în lucrarea sa *„Nova Dacia"* din anul 1743 că aici se învaţă cititul, scrisul şi cântările şi că la această şcoală vin pe lângă copii şi oameni mari, chiar însuraţi. A. Bârseanu ne precizează că şcoala era de fapt o şcoală elementară sau cel mult o „şcoală de dieci". Aşa arătau toate şcolile româneşti din Ardeal, înfiinţate pentru fii de iobagi, „care nu puteau aspira la mai mult decât treapta preoţiei sau dăscăliei" (17).

1744

Generalul comandant Lentulus îi prezintă reginei un raport despre starea de dezordine din magistratul Braşovului şi din rândul funcţionarilor. Din ancheta dispusă apoi de guvern a rezultat o stare proastă a administraţiei locale, ca şi mari pierderi provocate de epidemiile de animale: între anii 1744 şi 1748 au murit în ţara Bârsei 12.000 de cai (181).

La data de 23 ianuarie 1744, se deschide Dieta Transilvaniei, care va impune câteva legi importante, printre care: Transilvania renunţă la dreptul de a-şi alege principe, recunoscând „Sancţiunea pragmatică" (statut de succesiune la tron, chiar şi în favoarea femeilor); pentru prima dată, înţelegerea între naţiunile politice maghiari, secui şi saşi, respectiv cele patru confesiuni religioase se modifică: se asigură prin lege drepturi clerului românesc unit (greco-catolic), însă cu prevederi formulate precaut „ca să nu se poată interpreta vreodată ca drepturi naţionale politice pentru întreg poporul", comentează G. Bariţ (15).

Prin această lege, prin care s-a hotărât ca preoţimea unită (română) să intre în categoria preoţilor catolici, ortodocşii din Ardeal şi mai ales cei din Braşov s-au văzut expuşi la părăsirea bisericii tradiţionale şi trecerea la „unaţie".

Şcheienii ortodocşi, neînfricaţi, încearcă să-şi găsească sprijin în marea putere ortodoxă de la răsărit. Ei îl trimit în Rusia în anul 1743 pe Eustatie Vasilevici (Grid), „un protopop inimos, cu înţelepciune şi carte", ca reprezentant al bisericii Sfântul Nicolae la „înălţata împărătească" a Rusiei, Elisabeta Petrovna. Şcheienii o rugau pe împărătească, în memoriul însoţitor, să nu-i lase să-şi piardă religia, să-i sprijine cu protecţia ei şi să intervină la regina Maria Tereza pentru încetarea „silei unaţiei în Ardeal". Ca urmare a intervenţiei împărătesei Maria Tereza, în scurt timp s-a oprit „sila unaţiei în Ardeal", iar Braşovul a fost apărat de acţiunile unificatoare ale bisericii catolice (transformarea bisericii ortodoxe în biserică greco-catolică). Din partea ţarinei, biserica Sfântul Nicolae a primit danii sub forma de cărţi bisericeşti şi 3.000 de ruble (aprox. 130.000 de florini). Cu ajutorul acestor bani s-a reparat biserica şi s-a efectuat o lucrare de extindere în anul 1751, fapt marcat pe frontispiciul bisericii (90).

Lupta românilor uniţi, reprezentaţi de neobositul episcop Inocentie Micu-Klein, pentru afirmarea bisericii unite a adus însă câştiguri importante pentru întreaga naţiune română. Rescriptul Mariei Tereza din septembrie 1743 acorda privilegii preoţilor români uniţi, terenuri bisericilor unite, dreptul copiilor de iobagi români de a frecventa şcolile, privilegii pentru nobilii români, domeniul Blajului pentru episcopia greco-catolică, unde aceasta îşi va stabili reşedinţa. Întrucât mare parte din drepturile promise de autorităţi nu sunt validate în Dieta din 23 ianuarie 1744 de la Sibiu, fiind denaturate şi însoţite de calomnii incalificabile asupra poporului român, Inocentie Micu-Klein întocmeşte un memoriu Supplex, în care încriminează în termeni curajoşi Dieta pentru „înşelarea împărătesei". Citirea protestului în Dietă a declanşat ameninţarea cu moartea a episcopului de către membrii Dietei. În faţa forţei fizice, protestul a fost retras, însă clerul unit a declarat retragerea drept nulă, fiind obţinută prin forţă fizică (15). Prin acţiunea Supplex-ului din anul 1744, Inochentie Micu-Klein a declanşat procesul de recunoaştere a naţiunii române, invocând cel dintâi argumente de ordin istoric, fiind un precursor al cunoscutei mişcări cultural-naţionale Şcoala Ardeleană de mai târziu (43).

La 3 noiembrie 1744, la ora 1 noaptea, în Braşov izbucneşte un incendiu în Rosenanger (azi Piaţa Enescu) arzând 7 case şi 11 şoproane (61).

1747

Imperiul austriac stabileşte contribuţia financiară a Transilvaniei în acest an în valoare de 609.940 de florini, reprezentând venituri pentru armată *(Quantum militare)*. După acest an, suma s-a mărit considerabil. Aceste sume erau colectate de la populaţia rurală, în mare majoritate românească, şi o parte mai mică de la populaţia oraşelor. Toate celelalte clase erau scutite de orice impozit direct sau indirect. Nobilii maghiari şi populaţia secuiască erau scutiţi de orice impozit, sub pretext că apără ţara cu armele, „ceea ce demult ajunsese a fi numai o ficţiune", comenta G. Bariţ (15).

Magistratul oraşului se implică în apărarea monopolului breslelor. În anul 1747, breasla cuţitarilor a cerut magistratului să o sprijine împotriva nebreslaşilor şi a ţiganilor, care vindeau cuţite în Ţara Românească şi Moldova (43).

1748

H. Wachner relatează o sărbătoare la modă, strălucită (după părerea celui ce relatează) a tineretului şcolar săsesc din Braşov — sărbătoarea Gallus — din zilele de 16, 17 şi 18 octombrie 1748. În acest an, sărbătoarea a fost organizată în mod deosebit cu fast, steaguri, tobe şi baionete. Din partea judelui primar al Braşovului (Martin Closius), elevii primesc cadou multe păsări şi bani, ceea ce de 31 de ani nu se mai întâmplase. După Joseph Teutsch, această serbare decurgea astfel: tinerii îşi alegeau dintre fiii celor înstăriţi un rege; la întrunirea persoanelor distinse ale şcolii şi ale perceptorilor, candidaţii la postul de rege aduceau cocoşi şi aceştia erau asmuţiţi unul împotriva celuilalt. Băiatul cu cocoşul câştigător era desemnat rege. Studenţii (tinerii ce urmau colegiul) şi elevii îmbrăcaţi în armură îl însoţeau pe regele ales. Se forma o coloană de tineri şcolari într-o anumită ordine, cu steaguri, flancaţi de prefect şi orator, iar încheierea o făceau câţiva elevi înarmaţi. În această formaţie, elevii se deplasau pe dealul Sfântul Martin (Dealul Cetăţii) sau într-o grădină şi se urmărea prinderea şi omorârea cu sabia a unei orătănii, pe care apoi o mâncau preparată. Locuitorii aruncau în aceste zile orătănii spre bucuria copiilor, care se distrau ucigându-le (odioasă şi războinică distracţie ! n.a.). Elevii erau trataţi cu bani, fructe şi mâncare. Distracţia şcolarilor se prelungea timp de trei zile (181). Obiceiul se regăseşte şi astăzi în jocurile de peste an ale comunităţilor maghiare „Ludnyakszoritás" sau „Tyuknyakszoritás" (ruperea gâtului gâştei sau găinii) desfăşurate in satele Crizbav şi Satul Nou, „Kakasütés" (omorârea cocoşului) la Săcele şi Târlungeni şi „Kakaslövés" (împuşcarea cocoşului) la Apaţa.

1749

Dintr-o scrisoare a marelui vistier Barbu Văcărescu din Ţara Românească, datând din 12 martie 1749, către judele primar al Braşovului, Martin Closius, aflăm despre porunca domnitorului Ghica al II-lea către ispravnicii judeţelor, saiggii[1], privind ocrotirea păstorilor braşoveni veniţi cu oile în Ţara Românească (127). Dintr-o jalbă a acestor oieri către magistratul Braşovului, aflăm mai târziu, în anul 1753, că ei se bucurau de privilegii oferite de domnitorii Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu, Matei Ghica, Constantin Racoviţă precum şi de alţi mari boieri, constând dintr-o taxă mai mică pe văcărit, 22 de parale pe o vită mare. Ei se plângeau în anul 1753 judelui primar, Christoph von Seewald, că în realitate li se percepuse o taxă de 66 de parale (127).

Casa Negustorilor (din str. Hirscher) avariată în urma incendiului din anul 1699 este refăcută în acest an (119).

1750

Autorităţile săseşti ale oraşului Braşov îi supun pe şcheieni la diferite abuzuri, privaţiuni, intervenind la orice acţiune, alegere de preoţi, construcţie, activitate culturală, danie şi de cele mai multe ori în defavoarea lor. La 18 noiembrie 1750, protopopul Eustatie Grid îi determină pe reprezentanţii românimii din Şchei să întocmească un memoriu semnat de 151 de persoane dintre care şapte hagii[2] (Necula Răuţ, Radu Inaşu, Dumitru Ciurcul, Şandru Inaşul, Radul Ciurcul, Radu Boghici şi

1 Slujbaş al stăpânirii din principatele române, care număra oile drept dare pentru Poartă.

2 Creştin sau mahomedan care a făcut un pelerinaj (hagialâc) la locurile socotite sfinte de biserica respectivă (Dicţionar enciclopedic, 1999).

Dumitraşcu). Guvernul de la Sibiu dispune o anchetă efectuată de magistrat. Ancheta a fost efectuată în casa protopopului din Ulița Furcoaie (azi str. Brâncoveanu), unde au fost interogați 23 de preoți din Braşov şi zonele alăturate. Au fost dezvăluite toate împrejurările prin care magistratul a fost mituit de preoți în bani sau natură, pentru numiri în funcție, construcții noi, pentru interdicții etc. Ancheta deranjează autoritățile locale prin adevărurile afirmate. Şcheienii (numiți şi bolgarsighieni) i se adresează comitelui Valtiter, rugându-l să-i sprijine în guvern. Răspunsul autorităților s-a concretizat în măsuri „diluate şi formale". La 16 decembrie 1751, magistratul primeşte „rescriptul cesaro-crăiesc" prin care i se ordonă să se abțină a mai scoate în mod arbitrar din posturile lor fără motiv pe preoții români şi dispune consultarea prealabilă a protopopului (român). Lupta continuă şi în anii următori; „saşii nu renunță la atitudinea de stăpâni în oraş şi Şchei, dând ordine peste ordine, aşa cum se obişnuiseră de sute de ani", afirmă C. Muşlea (90).

Comerțul Braşovului trecuse în mâna românilor. În acest an, românii deținеau 170 de case de comerț şi saşii doar 8 case de comerț (157).

Cu ocazia conscripției din anul 1750, posesiunile orăşeneşti Satul Nou, Vlădeni şi Tohan au fost înregistrate dintr-o eroare ca fiind sate libere. Drept urmare, locuitorii acestor sate nu s-au mai supus oraşului Braşov din anul 1760, refuzând îndeplinirea obligațiilor feudale, îndepărtând dregătorii săteşti (fălnogii). Împotriva celor răzvrătiți sunt trimise trupe şi locuitorii posesiunilor au fost readuşi în starea de iobagi ai oraşului Braşov, măsura fiind confirmată printr-o rezoluție imperială din anul 1765 (107).

Conscripția din anul 1750 evidențiază Sibiul înaintea Braşovului ca număr de meşteşugari şi număr de meserii. Numărul de meserii practicate era un indice important al gradului de urbanizare. După mijlocul acestui secol, în Transilvania are loc o creştere demografică, concomitent cu o creştere a bunăstării relative a populației. În afara producției pentru export, îndeosebi în cele două țări româneşti, rolul crescut al modei şi pătrunderea unui alt stil de viață au influențat dezvoltarea meşteşugurilor. Alături de nobili, în Ardeal a apărut o categorie tot mai numeroasă de intelectuali, aşa numiții *honoratiores*, care au preluat de la aristocrație şi au transmis mai departe stilul modern de viață (186). Braşovul însă va ocupa în perioada următoare primul loc dintre oraşele transilvane în ceea ce priveşte numărul populației şi numărul de meşteşugari.

1751

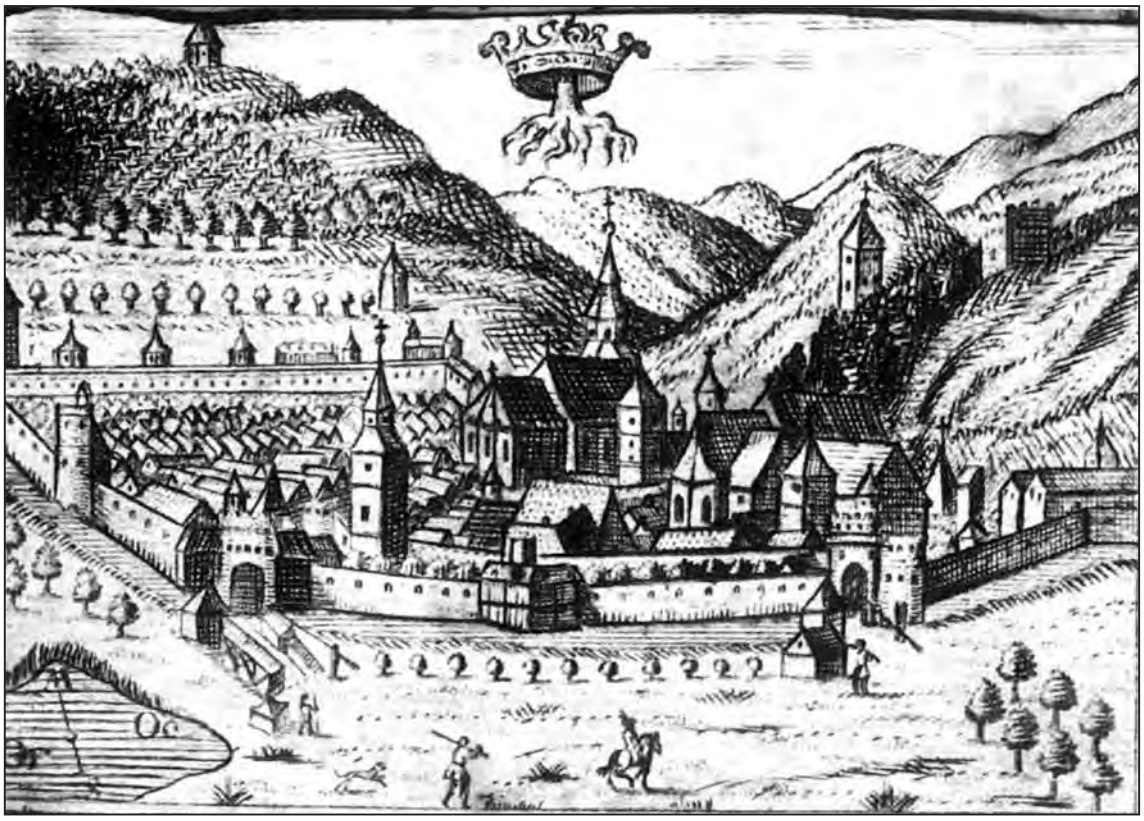
După intervenții nenumărate la magistratul oraşului pentru aprobare, între anii 1733 şi 1752 biserica Sf. Nicolae se îmbogățeşte prin ridicarea a două paraclise. Prin dania împărătesei Rusiei, Elisabeta Petrovna, în sumă de 13.000 de florini, se fac lucrări de reparare a bisericii, se reamenajează fațada de vest şi se ridică un turn în care se montează un ceas. „Ceasornicul nou de Graț cu fârtale şi cu clopot mare, lucru care nu se mai văzuse până atunci la nici o biserică românească, este realizat în anul 1751. Mărețul locaş fu din nou şi ultima oară mărit, rămânând la aceste dimensiuni până în zilele noastre", relata C. Muşlea în anul 1946 (89). Biserica astfel terminată impresionează şi astăzi „prin monumentalitate şi prin însuşirea de a închega într-o sinteză, stiluri şi tradiții diferite". Începută într-un stil muntenesc, peste clădirea bisericii s-au suprapus de-a lungul secolelor elemente de stil gotic, renaştere şi baroc, precizează M. Nistor (100).

1752

După numărul plătitorilor de impozite aflăm că în Braşov existau în anul 1752, 1.312 de plătitori saşi, 887 români, 105 unguri. Multiplicând cu 5 (numărul mediu al unei familii în acele timpuri), putem afla numărul locuitorilor (157). Cifrele trebuie însă corectate cu numărul populației sărace, care nu plătea impozite, dintre care românii erau cei mai mulți. De semnalat că față de anul 1679, populația românească care plătea impozite era în creştere (553 în anul 1679), iar populația săsească, în descreştere.

Cu toate avantajele obținute prin privilegiile acordate de regii maghiari, în ciuda unei politici susținute de apărare a comunității săseşti în fața imixtiunilor şi influențelor externe, comunitățile săseşti au avut cel mai mic spor natural dintre toate neamurile din Transilvania. Populația săsească

locuind în oraşe, dar şi la sate, a dobândit de-a lungul secolelor o poziție economică şi culturală superioară în raport cu celelalte naţii. Această superioritate le-a adus şi „corolarul nedespărțit al unui standard de viață ridicat: scăderea capacității de spor biologic al populației“, afirmă V. Jinga (63). Cât despre creşterea populației româneşti din Braşov în această perioadă, în afara sporului de populație caracteristic unei etnii sărace, trebuie subliniată şi schimbarea structurii populației româneşti prin creşterea populației cu venituri medii, care putea plăti impozite.

Oraşul la mijlocul secolului al XVIII-lea, prezentat într-o stampă. Se disting în cetate: Biserica Neagră, Biserica Sf. Petru şi Pavel, Biserica Sf. Ioan şi Casa Sfatului. La exterior se disting de la dreapta, bastionul Curelarilor, bastionul şi poarta străzii Vămii, bastionul Aurarilor, bastionul străzii Porții, poarta străzii Negre. De asemenea, în exterior, la stânga se distinge un iaz ce servea pentru apărare şi, aşa cum reiese din unele descrieri, drept loc de pedeapsă prin înecare pentru vrăjitoare. Spre Tîmpa, sus, se distinge zona spre oraş defrişată din motive strategice.

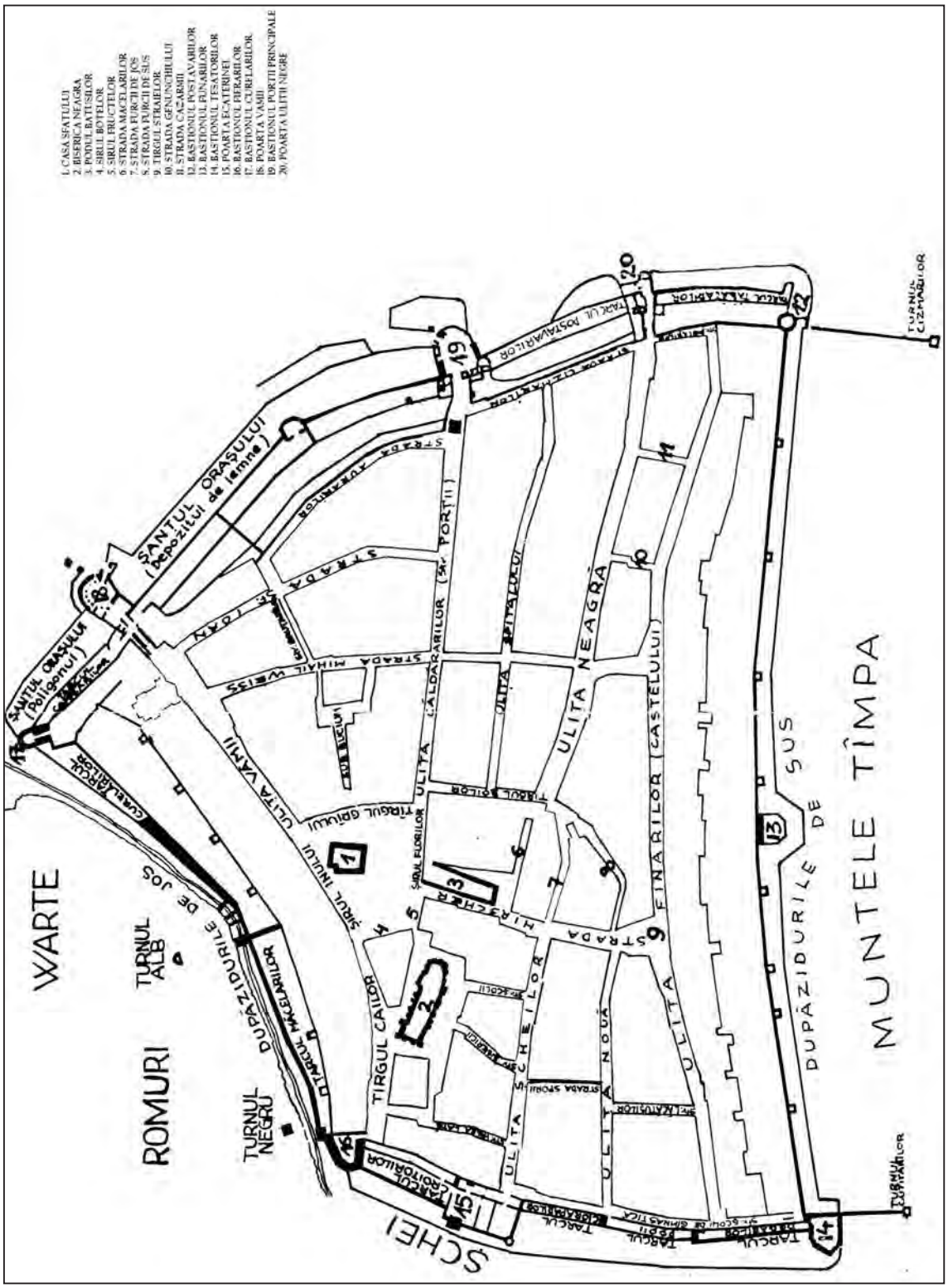
1753

În zilele 21–23 august 1753, ploi puternice produc o inundație mare în cetatea Braşovului. Sunt afectate zidurile de fortificații, lângă Zwinger-ul curelarilor (112).

Între anii 1753 şi 1756, în administrația, justiția şi economia Braşovului au loc multe schimbări datorită aplicării instrucțiunilor şi normativelor „comisiei Seeberg“, ce acționa din dispoziția autorităților imperiale. Pentru salvarea de la falimentul care amenința Universitatea Săsească, în urma datoriilor pe care aceasta le contractase în vederea livrărilor pentru armata imperială, împărăteasa Maria Tereza îl numise pe comisarul plenipotențiar, Martin Zacharias Wanckhel von Seeberg, să găsească soluții de rezolvare. Comisia Seeberg a emis instrucțiuni şi normative privind reglementarea administrației, reorganizarea economiei publice şi exercitarea justiției. Printre acestea, amintim fixarea veniturilor (salariilor) funcționarilor publici şi desființarea veniturilor ocazionale, precum şi înființarea „caselor alodiale“ în care trebuiau să intre toate veniturile publice, averea oraşului fiind socotită un *allodium*[3]. Pentru conducerea şi supravegherea economiei alodiale au fost numiți doi „inspectori alodiali“ (107).

3 Proprietate funciară liberă de orice sarcini servile sau vasalice (Dict. enciclopedic, Ed. Enciclopedică, Buc.1997). În Transilvania, pământul dobândit prin moştenire purta numele de *allodium* (158).

Întărirea politicii absolutiste a antrenat şi introducerea cenzurii în Transilvania. În anul 1753, Maria Tereza ordonă Gubernium-ului interzicerea tipăriturilor care dovedesc lipsă de respect față de Dumnezeu, față de suveran, față de ordinea legală şi religiile recunoscute sau care propagă erezii. Orice lucrare trebuia să aibă acordul Gubernium-ului. Cu toate acestea, decretul a avut urmări puține, cenzura s-a exercitat slab (64).

Planul cetății Braşov în sec. al XVIII-lea (după S. Puşcariu — Braşovul de altădată — Ed. Dacia, 1977)

1754

La 12 august 1754, s-a introdus în Transilvania sistemul de „impozitare al lui Nicolae Bethlen“ (cancelar transilvan la Cancelaria Aulică din Viena), prin care se înlocuieşte impozitul pe „porți“, pe familii şi capete, printr-un impozit mixt. În acest sens, pământul era categorisit în trei clase (15). Pe lângă taxa de capitație, s-au fixat şi impozite pentru comerț şi meşteşug, cereale, animale, venituri diverse şi pe case. Până atunci, impozitul se plătea după sistemul de impunere „pe porți“, care reprezenta o sumă unitară de dare: zece locuitori contribuabili, care posedau bunuri familiare formau o „poartă“ şi erau obligați la plata unei anumite sume, stabilite în funcție de nevoile anuale ale țării (163).

În anul 1754 se înființează în cadrul magistratului „protocolul judicatului“, unde se consemnau procesele dezbătute în fața judelui primar. Judicatul era compus din judele primar şi un senator, fiind ajutați de doi secretari-actuari, care se ocupau cu consemnarea actelor, corespondența şi redactarea protocoalelor (107).

Românilor din Scheii Braşovului li se face încă o nedreptate, pe lângă celelalte, de către autoritățile săseşti. Păşunile din Poiana (Braşovului), moştenite şi întreținute din tată în fiu de şcheieni, mijloc de existență pentru mulți dintre ei, sunt preluate sistematic de către saşi la moartea unui proprietar, interzicându-le transmiterea ca moştenire („le ia fălnogiu[4] cetății, care le vinde sau le dă la saşi“), relatează I. Podea (137). Şcheienii fac o jalbă la guvern, în care arată că au o mie de capete de vite şi nu au o păşune pentru ele. Saşii rămân surzi la ordinele guvernului, pretextând că dreptul e de partea lor (137).

1756

La 1 septembrie 1756, Dimitrie Eustatievici (1730–1796) realizează prima gramatică a limbii române; lucrarea nu s-a tipărit, iar manuscrisul se află în prezent în Biblioteca Academiei Române. D. Eustatievici este fiul protopopului Eustatie Grid, ce se afirmase ca un susținător al şcolii româneşti de lângă biserica Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului. Eustatievici avea studii academice la Kiev şi probabil la Halle (Germania) (17, 125) şi îndeplinea funcția de dascăl al şcolii din Şchei din anul 1755, unde va folosi această gramatică. Între anii 1762 şi 1786, cu unele întreruperi, Eustatievici a funcționat ca secretar al episcopilor ortodocşi Dionisie Novacovici, Sofronie Chirilovici şi Ghedeon Nichitici cu sediul în Şchei, Răşinari şi Sibiu. În anul 1786, el este numit primul director al Şcolilor Naționale Neunite din Transilvania; în această calitate, se ocupă de reorganizarea şcolii din Şchei, elaborând manuale şcolare precum „Bucoavnă pentru pruncii cei rumâneşti“ în 1788 şi „Ducere de mână sau povățuire către aritmetică sau socoteală“ în 1789 (manual de aritmetică) (123). Pentru a compensa lipsa dascălilor, Eustatievici organizează cursuri intensive de 6 săptămâni pentru formarea a 10–12 învățători (64).

În acest an, o epidemie de ciumă face ravagii în Țara Bârsei. Ciuma începuse încă din anul 1755, când de Paşti se închide cetatea Braşovului, deschizându-se în anul 1756, tot de sărbătoarea Paştilor (94). Ca măsură profilactică s-a instituit un cordon sanitar în jurul oraşului. În turnul Negru (lângă bastionul fierarilor), s-a format un adăpost şi un punct de pază pentru paznicii coridorului sanitar. Ciuma avea efecte devastatoare; conform relatărilor doctorului Adam Chenot, din trei persoane infectate decedau două (112). În oraş, din cauza molimei, au existat şase farmacii între anii 1756 şi 1757 (82).

Cei mai mulți morți au fost înregistrați în cartierul Şchei — 1.711 de persoane, urmând Săcele — 1.589 de persoane, Zărneşti — 522 de persoane, Braşov-Cetate, Blumăna şi Braşovechi 51 de persoane. Temându-se de răspândirea rapidă a epidemiei, la intervenția Mariei Tereza, este trimis la Braşov medicul vienez Adam Chenot (o somitate medicală a timpului, originar din Luxemburg) împreună cu chirurgul sibian Kurtz, care se stabilesc în cartierul Şchei. Se pare că măsurile doctorului au dus la oprirea flagelului în anul 1757. Interesant pentru braşoveni este că, în lucrările ulterioare despre ciumă scrise de A. Chenot la Viena în anul 1766, acesta dedică câteva pagini oamenilor de rând, făcând o

4 Judecător de sat în Transilvania; provine din limba maghiară — fölnagy.

paralelă dintre saşii şi românii din Ţara Bârsei şi Braşov. „Saşii, care sunt abia a şasea parte a locuitorilor, sunt toţi meşteşugari, exercitând meserii care îi ţin pe scaun sau nu cer nici o osteneală fizică. Le place carnea friptă, rar cea fiartă şi slănina râncedă. Pe aceasta o fierb foarte des cu varză murată, cu mazăre şi cu fasole. Apă nu beau decât când le merge foarte prost; beau vin, spirt şi hidromel… Carnea (acestui popor) e moleşită, structura nervilor foarte schimbăcioasă şi sensibilă … de aceea dacă îi apucă boala, ori le atacă corpul şi sufletul, sunt răpuşi îndată; resping medicamentele cu desăvârşire, dacă acestea nu sunt vin şi spirtoase şi primesc mai degrabă ajutorul unei babe decât al specialistului… Românii se nutresc mai ales cu grâne. Drept pâine le serveşte făina de mei amestecată cu apă şi miere şi prăjită în spuză … sau mămăligă … amestecată cu brânză. Rareori au la masă carne, foarte ades lapte, zăr şi corastă (lapte de vacă după fătarea vițelului). Obişnuiesc mai ales varză murată, linte fasole, mazăre, usturoi, ceapă, sfeclă şi ulei de in, mai cu seamă în zilele de post. Nu dau copiilor mici lapte, nici chiar dacă ar fi bolnavi. Băutura lor obişnuită este apa, iar cei din Şchei s-au dedat la o bere slabă (cerevisia) făcută din orz şi mei … nefermentată; nu sunt împotriva vinului şi a spirtului, însă sărăcia lor îi face să bea mai rar şi mai puțin. Sunt ciobani sau slugi … îmbrăcați doar cât e nevoie şă-şi acopere trupul, îmbrăcămintea fiind de lână, totuşi poartă des cojoace… În cursul iernii aspre … îşi fac un foc mititel în casă, lângă care se culcă noaptea pe pământul tare, acoperindu-se cu hainele din timpul zilei, ori numai cu o pătură slabă. E de mirare simplicitatea în hrană în îmbrăcăminte şi în toate lucrurile din casă a acestui popor… Au corpul vânjos, robust, cărnos … nu le pasă mult de primejdii, amenințări, ba chiar nici de lovituri. Când îi atacă boala, nu se lasă răpuşi ca saşii, nici nu se sperie ca ei. Şi pricinile bolilor ce le îndură le atribuie după credința lor religioasă, păcatelor săvârşite… Abia pot fi înduplecați să ia medicamente … nu poți aştepta de la ei să țină dietă şi regim … din cauza sărăciei, cât şi a inculturii lor, căci abia ştiu să facă chiar şi fiertura cea mai simplă şi cu atât mai puțin mâncări potrivite pentru bolnavi, nu au vase potrivite şi … posturile lor foarte dese exclud … cea mai bună parte a alimentării raționale“ (92).

În urma nenumăratelor proteste şi memorii, şcheienii primesc din partea magistratului, la 15 martie 1756, rezoluția privitoare la drepturile invocate (124). Astfel, ei capătă printre altele dreptul, „dar nu de voie bună“, ca 12 croitori din Şchei să poată confecționa „haine valahe“ (90). De abia în acest an țehiul (breasla) cojocarilor români a primit „cartea“, adică privilegiul acordat de magistratul oraşului (43).

1757

Între anii 1757 şi 1771, funcția de prim-preot (săsesc) al oraşului este ocupată de Petrus Cloos (Closius). Fiind şi predicator, el s-a remarcat în lupta împotriva epidemiei de ciumă din anul 1756, dar şi ca fervent susținător al reconstrucției Bisericii Negre. Cloos devine o personalitate a Braşovului; pe lângă funcțiile ecleziastice de predicator şi apoi prim-preot, s-a remarcat în disputele câştigate cu partizanii iezuiți, care îl învinuiau de trădare de patrie, dar şi ca autor a peste 200 pagini autobiografice, dovedind talent literar. Cloos a scris în anul 1751 „Carte de cântece spirituale ale braşovenilor“, lucrare ce şi-a găsit utilitatea în mediul religios până în anul 1805 (157).

1759

În urma deselor împotriviri ale românilor privind unirea cu biserica catolică, în vara anului 1759, împărăteasa Maria Tereza publică un decret de toleranță, prin care se recunoaşte existența legală a religiei ortodoxe în Transilvania (38). Încă din anul 1758, Curtea de la Viena a luat decizia de numire a unui episcop ortodox, care nu va mai depinde, ca până atunci, de arhiepiscopul de Karlovitz (64). La acest succes al spiritualității româneşti a contribuit semnificativ comunitatea românilor braşoveni, prin lupta continuă de păstrare a ființei naționale şi religioase.

Un incendiu distruge pavilionul croitorilor din apropierea țarcului croitorilor (azi facultatea de Silvicultură); construcția va fi refăcută în anul 1761 şi va rezista până în anul 1926, când a fost demolată (112).

În acest an începe reconstrucția Casei Negustorilor (astăzi Cerbul Carpatin), clădire ce fusese distrusă de marele incendiu din anul 1689 (157).

1760

Lupta epopeică a românilor din Şcheii Braşovului pentru drepturi şi emancipare, împotriva opreliştilor de tot felul ale autorităţilor locale, înregistrează o nouă izbândă în acest an. Demolând vechea şcoală clădită în anul 1597 de protopopul Mihai, profitând de patronajul împărătesei Elisabeta Petrovna, precum şi de daniile importante ale acesteia în bani şi obiecte de cult, românii din Şchei încep fără aprobare noua construcţie a şcolii; aşa cum reiese din raportul magistratului, înaintat la 30 aprilie 1760 împărătesei de la Viena, acesta trimisese cu două zile înainte la faţa locului o comisie pentru a opri lucrarea. Acţiunea magistratului rămâne fără succes în faţa intransigenţei şcheienilor care uzează de prestigiul căpitanului Birt în faţa autorităţilor din Transilvania, şi de intervenţia domnitorilor şi marilor boieri de peste munţi, care sunt informaţi despre faptele lor (123).

Şcoala capătă un etaj în anul 1761 (edificiul este cel păstrat şi astăzi) devenind, cum apreciau saşii, *„aedificum magnum et digestum sive duarum contignationum"* (edificiu mare şi bine împărţit) sau „o şcoală de piatră cu două apartamenturi, cu patru chilii, cu pimniţă, cu cerdac, acoperită cu ţiglă … cum în acea vreme românii nu aveau în nici o parte a teritoriilor locuite de ei, sau, dacă aveau, limba de predare nu era românească!" cum se mândreau şcheienii braşoveni (90). După luarea la cunoştinţă a raportului magistratului, care nu era de acord cu construcţia noii şcoli, împărăteasa emite un ordin de continuare a lucrărilor, considerând raportul un simplu pretext (90).

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, producţia economică a Braşovului, aflată până atunci într-o continuă ascensiune, e nevoită să se adapteze noilor condiţii impuse de regimul habsburgic, care prin măsuri protecţioniste apăra economia austriacă. Totodată, economia de breaslă devine nerentabilă şi se adaptează împrejurărilor, determinând apariţia economiei manufacturiere. În anul 1760, în Braşov erau 130 de ateliere de ţesători. Negustorii români Constantin Geauli, Constantin Boghici şi Ion Boghici vor înfiinţa în Braşov cele dintâi întreprinderi care lucrau după principiul diviziunii muncii, având 12 oameni salariaţi (52).

1761

Nobilimea şi statul austriac îşi dădeau mâna pentru exploatarea ţărănimii în general şi, în mod special, a celei iobăgeşti. Fiscul imperial o exploata prin dările obişnuite, prin taxele militare şi prin contribuţiile extraordinare; feudalii locali, de asemenea, prin cele trei forme de rentă: în muncă, în bani şi în produse. După înăbuşirea războiului ţărănesc din anul 1514, timp de două veacuri, robota (renta în muncă) în folosul stăpânului feudal a fost fixată la o zi pe săptămână. După anul 1714 se măreşte robota pentru iobagi la 4 zile pe săptămână. Peste această contribuţie se adăuga dijma (a 10-a parte) din toate produsele agricole şi animaliere. Iobagii mai datorau stăpânilor de moşii diferite taxe cum ar fi: păşunat, pădurit, ghindărit, crâşmărit, măcelărit, morărit, vânat, pescuit. Starea de robie a iobagilor îi face pe mulţi dintre ei să emigreze în ţările române. Pentru sporirea fiscalităţii, urmărindu-se şi împiedecarea abuzurilor nobilimii faţă de ţărănimea care trebuia să contribuie într-o mai mare măsură la susţinerea sarcinilor statului austriac, Curtea de la Viena caută să reglementeze raporturile dintre feudali şi iobagi începând din anul 1761 prin realizarea de conscripţii urbariale, unde erau consemnaţi locuitorii, situaţia economică şi raporturile lor cu stăpânul feudal (148).

Clasa înstărită a Braşovului se baza pe volumul mare al proprietăţii funciare orăşeneşti. Teritoriul administrativ al Braşovului se întindea de la crestele munţilor cu păşuni, până la Stupini (Bienengärten), în nordul oraşului. La acesta se adăugau comunele domeniale (sate aservite Braşovului) din jurul Branului şi satele săcelene (Şapte Sate) (157). Locuitorii acestor sate deveniseră din secolele trecute ţărani iobagi (deşi erau denumiţi în mod diferit în documente *(cives inhabitantes, iobagiones, populi vilani, populares et coloni, rustici)* fiind „donaţi" de regii maghiari în etape diferite în stăpânirea „cetăţenilor" (pârgarilor) din Braşov, „trebuind să se supună şi să asculte de cetăţenii din Braşov" (161).

Satele dependente plăteau dare în bani către stat *(tributum, census, contributio)*, dijmă bisericească (luată prin abuz şi de la românii ortodocşi), rentă feudală în bani pentru stăpânul de

pământ — oraşul Braşov *(census, terragium, subsidium, stipendium etc.)* şi renta în produse (dijma în cereale, miei, stupi şi porci) (161). Aşa cum rezultă din registrele contabile ale oraşului, arendarea morilor şi a hanurilor săteşti aducea sume importante la bugetul oraşului.

Pe de altă parte, magistratul avea de efectuat o serie de plăți: taxa militară, impozitul de stat, contribuții la Universitatea Săsească, precum şi o sumă secretă numită „Discretionen", care trebuia să fie totdeauna disponibilă, adică bani pentru mită şi corupere, cu ajutorul căreia în principal erau acoperite toanele înalților ofițeri ai garnizoanei (157).

Conform urbariului[5] din anul 1761, țăranii domeniului Bran erau obligați la prestarea robotei de 4 zile pe săptămână, indiferent de inventarul agricol pe care îl aveau. Cele 4 zile pe săptămână de robotă erau valabile în toată Transilvania şi deveneau insuportabile prin faptul că nu erau repartizate uniform pe durata întregului an, la aceasta adăugându-se şi alte servituți suplimentare (163). În urma protestelor vehemente ale iobagilor, magistratul Braşovului a fost silit să facă intervenții pentru reducerea robotei, la fel ca în anul 1715, la numai de 2 zile pe săptămână (52). Castelanii cetății Bran, numiți şi pârcălabi, participau la conscrierile urbariale începând cu acest an (148).

În anul 1761 începe reconstrucția bolții Bisericii Negre, deteriorate ca urmare a marelui incendiu din anul 1689 (181).

În urma decretului de toleranță pentru Biserica Ortodoxă, mase populare româneşti părăseau în valuri succesive religia unită (greco-catolică), avându-l drept lider pe călugărul Sofronie. În acest an, ca urmare a tulburărilor produse de acțiunea de catolicizare a românilor, temându-se de o posibilă răscoală, împărăteasa Maria Tereza îl numeşte episcop ortodox neunit pe sârbul Dionisie Novacovici (pentru români!), care funcționase la Buda. Astfel, la 4 septembrie 1761, Braşovul a fost decretat oraş de *reşedință episcopală ortodoxă*, iar biserica Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului biserică episcopală. Episcopul a fost instalat de către generalul baron Nicolae Adolf Buccov, comandantul forțelor militare din Transilvania (guvernator între 1762 şi 1764), împreună cu membrii Comisiei Aulice şi autoritățile civile. G. M. G. Herrmann povesteşte că în acea zi „toată garnizoana din Braşov făcu şpalir[6], de la biserică până departe jos" (90). Românii l-au privit cu neîncredere pe episcop, fiind sârb şi crezând că acesta îi va convinge spre unire. Protopopul Eustatie Grid al Braşovului i-a pretins să jure că va păstra credința ortodoxă şi nu se va uni cu biserica Romei (90, 137). După o vizită a episcopului prin Transilvania, „țara s-a liniştit sub acest aspect, care au rămas la unație, care la ortodoxie", relatează C. Muşlea (79); episcopul ortodox sârb îşi va restabili reşedința la Răşinari-Sibiu (17).

În anul 1761, conflictul şcheienilor cu saşii cunoaşte noi forme. Ilie Birt, liderul şcheienilor, este acuzat de către magistrat că vinde vin şi rachiu de la locuința proprie, ceea ce nu era permis decât crâşmarilor oraşului. Are loc o anchetă ținută de autorități în 19 mai 1761, la care au fost chemați 43 de martori. Din anchetă a rezultat că Birt aducea vin şi rachiu din Muntenia, pe care îl transporta în Braşov din Săcele. Consilierii saşi pretindeau că vinul trebuia predat crâşmarilor oraşului, deoarece „nici unul din locuitorii suburbiului, de orice neam ar fi, sas sau valah, nu-şi poate aduce vin, chiar pentru nevoile casnice, decât de la crâşme, cu excepția celor care aveau vii în Muntenia, dar care trebuiau să îndeplinească alte forme". Magistratul a întocmit un raport către guvern, dar Birt nu a avut de suferit, întrucât „avea toți generalii de partea sa", comentează C. Muşlea (90).

În anul 1761, şcheienii trimit un nou memoriu Curții de la Viena, în care scriau, printre altele, „ …cu destul necaz am trăit batjocoriți de magistrat … că ne-au oprit de la toate, care nici *iconomia* noastră nu ne e slobod a o duce la casele noastre, care o trecem prin vama împărătească şi de ne slobod ceva, ne iau la a doua vamă şi dând jalbă la cinstitul Magistrat, nici un răspuns nu ne-au dat, şi ne zic: să ne ducem în Țara Românească, că acolo este țara noastră … (şi de aceea) poftim să avem compania noastră (precum aveau negustorii greci compania de comerț)" (90).

5 Registru oficial în care erau înregistrate proprietățile funciare (carte funciară) (Dicționarul limbii române, Ed. Academiei, 1958).
6 De la germanul Spalte — coloană.

1762

Conform unei practici consacrate, exprimate prin motto-ul *Divide et impera*, politica vieneză privind Transilvania în timpul Mariei Tereza se concretiza prin slăbirea puterii nobilimii maghiare, protejându-i în schimb pe saşi şi, într-un „mod precaut", pe români. Pentru consolidarea încorporării Transilvaniei în imperiu se aduc în administrația acestei provincii funcționari catolici, străini de țară, dar credincioşi dinastiei. În anul 1762, pozițiile cheie la toate nivelurile au fost ocupate de funcționari care nu erau transilvăneni. Funcționarii s-au sprijinit în mare măsură pe membrii oligarhiei săseşti, fapt ceea ce le-a asigurat acestora din urmă un mare grad de influență (163).

Curtea de la Viena îl trimisese în Ardeal în anul 1761 pe generalul Buccov, căruia i se trasaseră următoarele misiuni: „să înainteze unirea confesională (a românilor) cu orice preț; să înființeze miliția de grăniceri; să fie bun saşilor şi să le țină cumpăna; să înfrâneze trufia şi cerbicia aristocrației", explica G. Bariț (15); el avea sarcina să separe comunitățile şi bunurile bisericeşti unite de cele ortodoxe (64).

Om fanatic şi violent, generalul Buccov îşi alese drept procedură de realizare a misiunilor calea militară, „ca şi cum s-ar afla în țară la vrăjmaşi", afirma G. Bariț (15). El dispuse ca toate mănăstirile neunite ale românilor să fie prefăcute în cenuşă. Astfel, au ars schiturile din districtul Făgăraşului şi Hațegului, înverşunând populația română față de catolicism (15).

Saşii se plâng generalului Buccov despre români, zicând că aceştia „se înmulțesc tare printre saşi". Generalul porunceşte ca românii să nu-şi mai facă case în comuna Dârste, lângă Braşov, pe teritoriul cetății şi să li se „arate" locuri în Tohan sau alte comune curat româneşti. În anul 1763 s-a dat un alt ordin către autoritățile săseşti (din districte) ca acestea să facă o anchetă despre familiile săseşti şi cele care nu au locuri de case, de curte şi grădină, să li se ofere imediat, chiar deposedându-i pe români (15).

Din ordinul generalului Buccov, s-a întocmit în acest an o statistică despre români, pentru a cunoaşte numărul celor trecuți la „unirea cu Roma" şi a celor rămaşi la religia ortodoxă: în districtul Braşov exista o singură familie română unită, 72 familii preoțeşti ortodoxe, cu 4.862 de familii de mireni şi 25 de biserici ortodoxe. Considerând media de 5 persoane pe familie, rezultă 25.675 de români (137). În Şchei s-au numărat 1.763 de bărbați şi 1.893 de femei (ortodocşi). Dintr-un memoriu al românilor din Şcheii Braşovului, înaintat guvernului la 22 februarie 1761, reieşea că în Şchei erau la acea dată aproape 1.000 de case şi locuitorii plăteau aproximativ 30.000 de florini impozit (90).

Cu ocazia conscripției confesionale din anii 1760–1762, în Braşov s-au înregistrat 5.665 de români, iar cu ocazia celei din anul 1765 s-au înregistrat 7.170 de germani şi aproximativ 717 de maghiari. Întreaga populație a Braşovului număra 13.782 de locuitori. În satele libere locuiau 17.859 de locuitori (160).

Rezultatul recensământului lui Buccov în tot principatul a fost evidențierea a 25.144 de familii unite şi 126.652 ortodoxe. Vrând să salveze organizarea şi baza materială a Bisericii Unite româneşti, guvernul recunoscu legalitatea Bisericii Ortodoxe româneşti din Transilvania, acordându-i doar statutul de religie tolerată (64).

În secolul al XVIII-lea, gimnaziul săsesc avea două secțiuni de pregătire a elevilor: clasele de gimnaziu şi seminarul de învățători, în care erau instruiți învățătorii de şcoli generale şi predicatorii. Paralel cu gimnaziul exista şi şcoala comunală, viitoarea şcoală reală din Braşov (157). Dintr-un raport efectuat cu ocazia unei vizite în Braşov în anul 1763, un funcționar menționa că fetele participau la instruire în şcoli generale, dar numai pentru citit, însuşirea cântului şi religiei, deci fără cunoaşterea scrisului şi socotit. Pentru fetele etniei săseşti exista o şcoală de 5 clase, care a funcționat până în anul 1872, în curtea Sf. Ecaterina, unde „aproximativ 90 de eleve locuiau în camere umede şi întunecoase, asemănătoare celulelor de puşcărie" (157).

1763

Este consemnată în acest an apariția unei producții literare a comunității maghiare din zona Braşovului şi anume cronica preotului maghiar Iosif Szelli din Satulung (Săcele) (137).

Se elaborează primele instrucțiuni de serviciu ale magistratului Braşov pentru medicul şi pentru chirurgul oraşului (considerați funcționari orăşeneşti) (107).

1764

Între anii 1764 şi 1770, în Casa Sfatului funcționează ca arhivar Georg Michael Gottlieb von Herrmann (1737–1807). El a organizat şi ordonat arhiva, documentându-se cu această ocazie pentru lucrarea sa cuprinzând 3 volume, scrisă între anii 1797 şi 1802, „Das alte und neue Kronstadt" (Braşovul vechi şi nou) (112). Herrmann realizează două inventare ale documentelor privind *Privilegiile* acordate saşilor, efectuând o ordonare a lor, care se menține şi astăzi. În acea perioadă, arhiva se păstra în două camere din Casa Sfatului (111). Cunoscător a şapte limbi, Herrmann dovedeşte şi talent literar sau, cel puțin, publicistic în lucrările sale autobiografice, ca şi în cronica despre Braşov. Va deveni villic (hann) şi jude al oraşului între anii 1784 şi 1786 şi, respectiv, 1790 şi 1799 (157). Herrmann a fost persecutat de autoritățile austriece pentru activitatea sa de afirmare a ideilor iluministe (43).

În afara producției manufacturiere, locuitorii din zona Braşovului se îndeletniceau cu fabricatul alcoolului din prune, precum şi a berii (cerevissia), încă din secolul al XVI-lea. Pentru această îndeletnicire, până în acest an nu se percepea un impozit. În anul 1764, magistratul Braşovului opreşte cumpărarea orzului în cantități mari pentru fabricarea de alcool, precum şi transportul băuturilor spirtoase pe alt drum decât al Vlădenilor, impunând taxe, reducând numărul gospodăriilor care fabricau alcool. După această dată, în satele săcelene de lângă Braşov numai (!) 204 gospodării au avut dreptul să fabrice rachiu (137).

Ca urmare a creşterii populației, mai ales în cartierele oraşului, se impunea nevoia extinderii bisericilor devenite neîncăpătoare sau ridicarea altora noi. Biserica evanghelică de pe dealul Martin este redimensionată în acest an, suferind lucrări de extindere; i se adaugă un turnuleț pentru clopote, nava bisericii a fost mult prelungită, construindu-se un alt cor[7]. În anii 1795 şi 1796, corul bisericii se demolează, iar în anul 1820 i se adaugă pe părțile laterale nave noi din lemn (157).

Odată cu creşterea populației în Braşov sporise şi numărul de farmacii; de teama concurenței, în anul 1764 farmaciştii cer magistratului să nu mai admită deschiderea altora noi, ceea ce magistratul aprobă (82).

1765

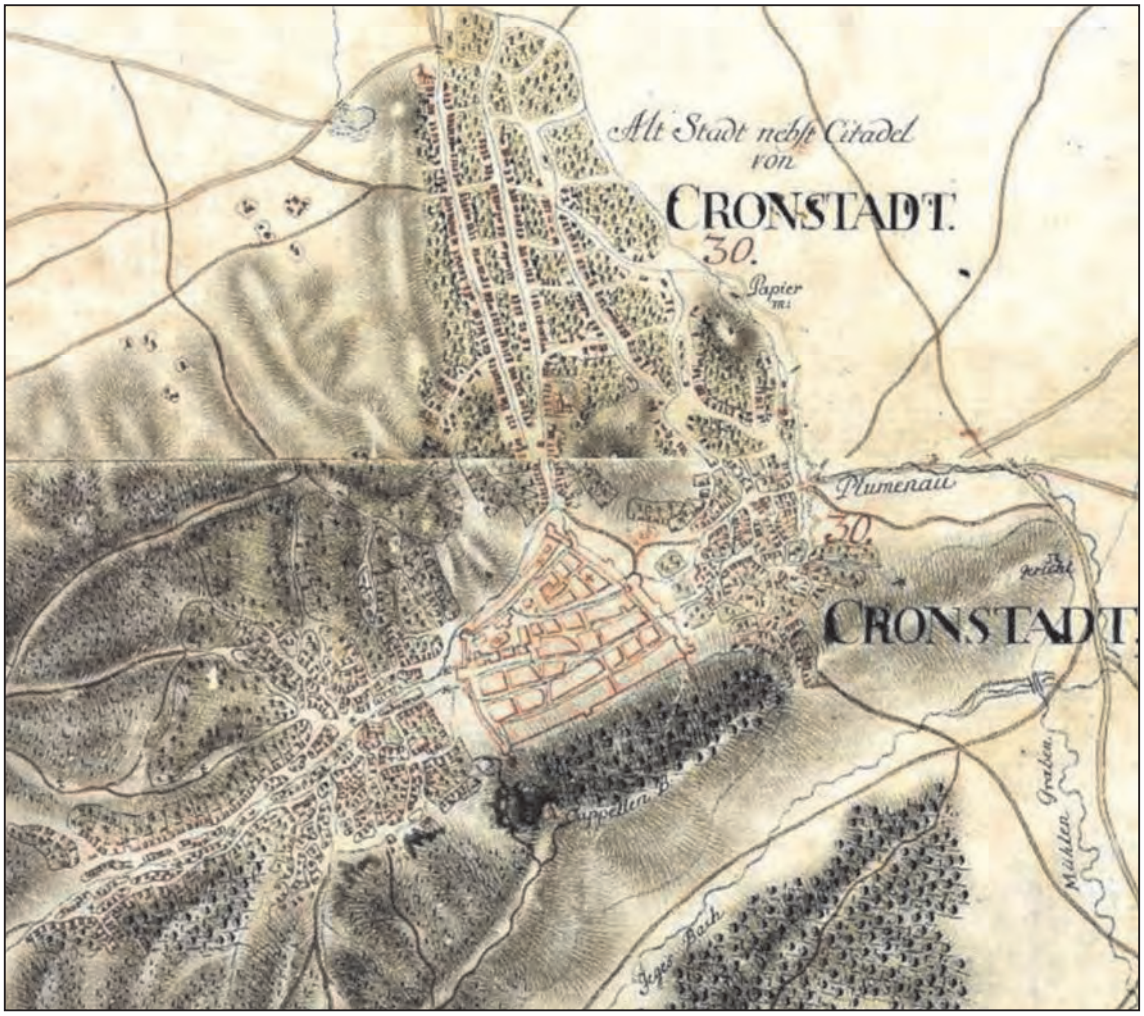
Acțiunea de formare a regimentelor grănicereşti era în plină desfăşurare. Generalul Buccov, desemnat de Maria Tereza pentru organizarea acestor regimente (trei româneşti şi trei secuieşti), după unele dificultăți şi unele succese repurtate în această campanie, moare subit la 17 mai 1764. Românii doreau să fie militarizați, sperând ca prin aceasta să scape de iobăgie. Comandanții de regimente şi ofițerii care au fost aduşi în Ardeal din Imperiu nu cunoşteau limba română, fiind obligați să comunice cu românii prin intermediul unor interpreți. Acțiunea de militarizare a zonelor de graniță presupunea obținerea jurământului de credință şi ascultare din partea populației militarizate, dar şi convingerea şi chiar forțarea la unirea religioasă, lucru deseori întâmplat din cauza fanatismului şi a brutalității unor înalți ofițeri. Regimentul 1 românesc s-a format din 13 comune situate în districtul Făgăraşului, rupte din district cu scopul militarizării în anul 1765, la care s-au adăugat şi comunele Tohan şi Țânțari din Țara Bârsei şi alte comune din zona Sibiu, Orăştie, Hunedoara (15).

În vederea înființării aşa numitei „granițe militare" a Transilvaniei, satele Zărneşti şi Tohan urmau să fie cedate de către magistrat oraşului Braşov. La insistențele magistratului, a fost militarizat numai satul Tohan, urmând ca oraşul să fie despăgubit pentru cedarea localității, lucru care nu s-a întâmplat (107). Prin înrolarea în regimente de graniță, românii dobândeau pentru prima dată pământ ereditar, realizând astfel „primul pas spre egalitatea în drepturi sociale". Regimentele de graniță au constituit totodată un prilej de afirmare a sentimentului de omogenitate socială în rândul românilor (163). Însă, maniera în care s-au înființat regimentele a întunecat bunele intenții.

---

7 Spațiu arhitectural cuprins între nava centrală şi absida altarului în bisericile catolice; nava — partea centrală a unei biserici între cor şi nartex (Dicționar enciclopedic, Ed. Enciclopedică, Bucureşti,1993).

Statul Major General al Armatei Austriece dispusese din anul 1764, cu încuviinţarea Mariei Tereza, realizarea primelor hărţi topografice ale teritoriului, lucrări terminate sub regimul fiului său, Iosif al II-lea. S-au realizat astfel „Harta Iosefină a Marelui Principat al Transilvaniei 1769–1773“, precum şi, separat, Districtul Braşov (hărţi desenate de mână), unde putem distinge detalii legate de Braşov şi toată Ţara Bârsei.

Braşovul prezentat în ***Harta Iosefină*** *1769—1773* ***(District Braşov)****. Se disting toate cartierele oraşului:* ***Şchei, Cetatea, Blumăna, Braşovechi.***

La 6 septembrie 1765, generalul Siskevits (Siskovits), însărcinat cu organizarea armatei de grăniceri în Transilvania, se afla la Tohan, cu ocazia înfiinţării Companiei a XII-a, aparţinând regimentului grăniceresc de la Orlat, constituit pentru apărarea graniţei de sud-est. La adunarea bătrânilor satului, generalul le-a pus în vedere locuitorilor să îmbrăţişeze armele, promiţându-le eliberarea din iobăgie (107), dar li s-a cerut în schimb unirea cu biserica romano-catolică. Sătenii au refuzat unirea religioasă şi, drept urmare, generalul a ordonat evacuarea caselor, pentru introducerea unor colonişti grăniceri din Ţânţari (Dumbrăviţa). Aceşti colonişti din Dumbrăviţa proveneau din Ţara Făgăraşului „aleşi dintre cei mai valoroşi, … nobili armalişti, feciori de preoţi etc., în număr de două sute de familii“ (11). Exodul tohănenilor a fost dramatic; 7 familii din Tohan au plecat la Râşnov, 13 familii la Bran, 16 familii la Zărneşti, 1 familie la Bod şi 119 familii au plecat în caravană, cu tot avutul, în câmp liber. S-au oprit însă la mică distanţă şi au creat în anul 1769 o nouă localitate, Tohanul Nou, localitate existentă şi astăzi (52, 137).

Guvernul dispune efectuarea unui recensământ pentru populația săsească. Astfel, în Ardeal, care devine din acest an Marele principat al Imperiului (43), sunt înregistrați 126.546 de saşi, din care în Țara Bârsei 25.135 (180). După o conscripție aproximativă, situația demografică în Transilvania era în acea vreme următoarea: români 66,4%, unguri şi secui 22,6%, saşi 11,72%. În Banat, în anul 1743, structura etnică a satelor era următoarea: 72,44% sate româneşti, 22% sate sârbeşti, 7,26% alte neamuri (143).

Asociind situația demografică a populației româneşti din zona Braşovului din anul 1762 cu cea a populației săseşti din anul 1765 obținem o situație comparativă a populației româneşti şi săseşti din această perioadă (181):

Localitatea în limba română/germană	**Saşi (1765)**	**Români (1762)**
Braşov/Kronstadt	7.710	5.355
Codlea/Zeiden	2.055	552
Râşnov/Rosenau	1.392	1.047
Prejmer/Tartlau	1.272	1.604
Cristian/Neustadt	1.312	449
Hălchiu/Heldsdorf	991	240
Hărman/Honigberg	780	392
Sânpetru/Petersberg	725	231
Ghimbav/Weidenbach	680	199
Feldioara/Marienburg	675	530
Bod/Brenndorf	658	295
Măieruş/Nussbach	564	237
Vulcan/Wolkendorf	509	301
Rotbav/Rothbach	471	222
Bran/Törzburg		3.219
Zărneşti/Zernescht		1.822
Baciu/Bachfalu (Batschendorf)		458
Turcheş/Turkester(Türkösch)		707
Cernatu/Villas Zent Mihaly		402
Satulung/Nagyfalu (Langendorf)		699
Târlungeni/Tatrang		526
Zizin/Zajzon		526
Purcăreni/Pürkerecz		228
Tohanul Nou/Tohan		416
Satul Nou/Newdorf		109
Crizbav/Krebsbach		326
Apața/Geist		230
Vlădeni/Wladein		814
Țânțari-Dumbrăvița/Schnakendorf		909
Total	**18.029**	**21.283**

1766

La 13 noiembrie 1766, autoritățile austriece emit noul regulament de organizare a regimentelor grănicereşti. Unele dintre măsurile regulamentului au creat premise pentru emanciparea națională a românilor: înființarea de şcoli naționale în toate comunele grănicerilor, şcoli centrale în reşedințele ofițerilor cu cadre didactice pregătite atât pentru cariera militară, cât şi pentru cea civilă, deschizând accesul românilor către învățătură, la gimnazii din Blaj, Sibiu sau în imperiu (15).

O comisie economică guvernamentală întreprinde o anchetă asupra breslelor, care relevă starea lor de decădere economică. Din anchetă rezultă o stare de monopolizare a aprovizionării cu materii prime de către negustori, care prin comerțul lor prejudiciau breslele. Dintre aceştia, negustorii armeni, negustorii români din Şchei şi negustorii greci erau cei indicați ca principalii factori ai decăderii: ei desfăceau produsele meşteşugarilor în district şi peste graniță, speculându-i pe aceştia prin folosirea monezii turceşti, pe care o calculau precum zarafii, la un preț scăzut. În realitate, numărul negustorilor români era mult mai mare decât al negustorilor saşi, ei erau mai întreprinzători şi mai buni cunoscători ai realităților economice şi comerciale. Cu timpul, aceşti negustori care făceau legătura între Imperiul Otoman şi cel Habsburgic se stabilesc în cetatea Braşovului, devenind cetățeni (Bürger), contribuind prin activitatea lor la unitatea economico-socială a celor trei Țări Române. Fenomenul penetrării elementului românesc în comerțul săsesc este reliefat prin parcurgerea statutelor acestor bresle, unde apar cuvinte româneşti, care reflectă aria largă a cumpărătorilor: Kolatchen — pentru colaci, Pantz — pentru pânză, Zeeke — pentru zeghe (postav), Keltuni — pentru călțuni, Barfaschen — pentru borfaşi (adică nebreslaşi) etc. (72).

În anul 1766, negustorii români obțin, prin asocierea şi „încuscrirea“ lor cu grecii şi cei câțiva bulgari veniți din Albania şi Macedonia, scutirea de a mai plăti taxele la poarta cetății oraşului (90).

Anul 1766 este dezastruos pentru agricultură în Transilvania; câteva mii de locuitori sunt nevoiți să emigreze. Curtea de la Viena încearcă în mod zadarnic să convingă țăranii de avantajul cultivării cartofului; această plantă va fi cultivată pentru prima dată abia în anul 1776 la Avrig, pe moşia baronului Brukenthal, un pionier al cultivatorilor de cartofi (163). La 30 mai 1767, magistratul oraşului Braşov dispune analizarea de către o comisie a cauzelor emigrării locuitorilor din Vlădeni în Țara Românească (190).

1768

Un nou conflict ruso-turc începe în octombrie 1768. La originea încordării raporturilor ruso-turce din această perioadă se află creşterea influenței ruseşti atât în răsăritul Europei, cât şi în Orient. Războiul începe cu adevărat în anul 1769 când armatele ruseşti obțin victorii pe toate fronturile, ajungând la Dunăre, Moldova şi Țara Românească, fiind scoase de sub influența Porții, exceptând Oltenia. De asemenea, Rusia obține victorii în Orient, înaintând în direcția Anatoliei. Marile puteri, Anglia, Franța, Austria şi Prusia, nu doresc ca Rusia să rezolve problema orientală în avantajul ei. Austria, alături de Prusia, duce o politică de mediere (75).

Deşi Braşovul este administrat şi condus de saşi, comerțul se află în mâinile românilor la această dată. O statistică a negustorilor înregistrați arată că în anul 1768 existau 11 negustori saşi, 80 români şi 31 de membri ai companiei greceşti. Din capitalul total rulant de 284.533 de florini, numai 80.500 de florini aparțineau saşilor (32). În anul 1769, în Braşov funcționau 59 de firme româneşti de import-export în relații cu oraşe din Turcia, cu Viena, Triest sau Gratz. Dintre familiile cele mai bogate ale negustorilor români braşoveni ai timpului amintim: frații Zaharia şi Nicola Nicolau, Hagi Radu, Hagi Şandru, Petcu Inăşoiu, Şetraru, Bighici, Inache şi Radu Leca, Ciurcul (cu descendenți până în secolul al XIX-lea), Barbu Cepescu cu fiii şi grecul românizat Mihail Alexi Vilara (175).

1769

Religia romano-catolică, religia dominantă a imperiului habsburgic, devenită religia „stăpânitorului“ în Transilvania, era propulsată de autorități cu silnicie. Saşii braşoveni trebuiau să accepte aşa numita „proporție geometrică“ impusă de austrieci, prin care se înțelegea reprezentare numerică egală a confesiunii catolice şi a celei protestante evanghelice (împărtăşită de majoritatea saşilor) la ocuparea funcțiilor oraşului. Despre participarea religiei ortodoxe a românilor, care reprezentau aproximativ 32% din totalul populației oraşului, la această „proporție geometrică“ nici nu se putea vorbi în acele timpuri. Scrierile săseşti redau situațiile stupide din magistrat când senatorii catolicii promovați uşor, dar incapabili, trebuiau dublați de un senator evanghelic, pentru rezolvarea sarcinilor

oraşului. Este redat cazul unui braşovean convertit la religia catolică, pe nume Schoppel, care urma să devină senator. Cu toate încercările consiliului de a prezenta episcopului romano-catolic lipsa de calități (în text prostia) candidatului, acesta a sfidat asistența cu impertinență. Drept urmare, convertitul a devenit senator. Saşii evanghelici majoritari, ce se considerau stăpâni ai oraşului, trebuiau să suporte şi alte şicane din partea catolicilor. Cu ocazia sărbătorilor catolice importante (Fronleichnam — Ziua Trupului Sfânt şi Allerheiligen — Sărbătoarea tuturor sfinților), cei necatolici trebuiau, ca şi catolicii, să nu lucreze. La mijlocul acestui secol, în oraş era cunoscut părintele iezuit Henter pentru zelul prin care urmărea această obligație bisericească, fiind numit şi „pater Hengér“ („pater călăul“, de la germanul Hanger = călău) (157).

Meşteşugul şi comerțul formau coloana vertebrală a economiei braşovene. Dintr-un tabel sinoptic al anului 1769 aflăm că în districtul Braşov existau 33 de bresle cu 967 de meşteri, 273 de calfe şi 195 de ucenici. În frunte erau țesătorii cu 316 meşteri, din care 135 lucrau în Braşov, 104 în Codlea, restul în celelalte comune ale Țării Bârsei. În extrema cealaltă, breslele făuritorilor de ace şi cea a tăbăcarilor albi aveau doar un meşter (157).

Nici un meşter nu putea să practice o meserie fără a avea aprobare. Era interzisă conducerea mai multor ateliere aparținând aceleiaşi branşe. În cazul decesului meşterului, văduvele puteau să continue activitatea soțului. Nu rareori o calfă se căsătorea cu văduva pentru a fi recunoscut ca meşter. Dacă un meşter sau calfă făcea dovada unei „călătorii de specializare“ mai îndelungate, acesta avea un avantaj față de ceilalți aspiranți la funcții de conducere în breaslă. Din tradiție religioasă, prima zi de luni înaintea sărbătorii „Fastenzeit“ (lăsata secului) era zi nelucrătoare. Întrucât în biserică altarul şi amvonul erau împodobite în albastru, ziua era denumită „lunea albastră“. Ulterior, obiceiul „lunii albastre“ s-a extins la toate zilele după duminică. În anul 1776, „lunea albastră“, ca zi nelucrătoare, a fost interzisă prin lege (157).

Dar breslele deveniseră, prin monopolul instituit asupra produselor lor, o piedică în deschiderea comerțului, în competiția produselor, care este motorul sistemului capitalist. În anul 1771 este menționat în documente procesul intentat de meşterii cositorari Michael Meldt şi Johann Müller lui Nicolae Zaharia, negustor şcheian, care a comercializat piese din cositor aduse din Karlsbad (Karlovy-Vary) (43). Procesul poate fi explicat şi prin atitudinea magistratului săsesc, nemulțumit de dezvoltarea comerțului pe care „românii braşoveni l-au acaparat în mâinile lor şi au atras la sine aproape întreg comerțul“, cum se plângeau în anul 1738 breslele săseşti (43).

Meşterii îşi vindeau produsele în iarmaroace, care se țineau conform unui calendar stabilit de fiecare oraş sau târg. Încercările de a prelungi iarmarocul la o săptămână nu au avut succes, nici pentru iarmaroacele speciale pentru lână sau bumbac. Simbria pentru o zi de lucru a unui meşter dulgher sau zidar era în acele timpuri 27 de creițari (Kreuzer), pentru o calfă 22 de creițari, un ucenic 15 creițari, iar un necalificat primea între 10 şi 15 creițari (pentru a face o comparație, la acea vreme o pâine costa între 0,5 şi 1,5 creițari) (157).

În anul 1769 erau înregistrați la Braşov, ca negustori sau comercianți, 122 de angrosişti, 23 de vânzători şi 30 de ucenici, dintre care saşi erau numai 11 angrosişti, 7 vânzători şi 10 ucenici. Românii din „Cartierul de sus“ (Şchei) aveau 80 de angrosişti, iar Compania grecească avea 31 de angrosişti. „Comerțul din zonele îndepărtate, care constituia în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea mândria saşilor braşoveni, se afla în jurul anului 1700, în mâinile românilor şi grecilor“ (155)[8]. Printre firmele cele mai importante se număra şi casa de import-export a fraților Radu şi Ioan Boghici. Ei se ocupau în special cu importul şi exportul mărfurilor, mai ales coloniale aduse îndeosebi din Turcia şi Triest. Averea lui Ioan Boghici era apreciată în anul 1797 la 50.000 de florini. Fiii negustorului Ioan Boghici (bătrânul), pe nume Ioan şi Constantin, oameni întreprinzători, „crescuți în spiritul activ al tatălui“, vor fructifica averea tatălui cu noi afaceri în secolul următor, relata A. Banciu (14).

8 După A. Baniciu, în anul 1769 existau în Braşov 132 de firme comerciale, dintre care numai 11 săseşti, restul, cu excepția a câtorva greceşti, erau *toate româneşti* (14).

1770

În anul 1770 se reorganizează procedura judiciară pentru instanța de la Braşov ținută în Casa Sfatului. Până la acest an, şedințele de judecată nu aveau un program stabilit, iar magistratul obişnuia să țină şedințe zilnic, mai puțin în zilele de vineri. După această dată, se stabilesc termenele şedințelor de judecată şi se fixează secretarii judiciari. Până atunci, deținuții criminali erau ținuți în temnița ce se afla în Casa Sfatului (111). Între anii 1766 şi 1772 se construieşte o nouă închisoare a oraşului la capătul superior al străzii Castelului (de astăzi) (119).

Casa Sfatului intră în acest an într-un complex de lucrări de reconstrucție (157); ea capătă acum în linii mari forma pe care o cunoaştem şi astăzi (61).

În acest an, în Braşov se aflau 150 de familii de boieri fugari români (din Țara Românească), între care Tudorachi Balş, Nicolae Dudescu, clucerul Pană, Filipescu, Nicolae şi Manolachi Brâncoveanul şi Ienăchiță Văcărescu (174). Boierii tineri de peste Carpați suportau cu greu jugul turcesc. Impozitele, dijmele, zahereaua apăsau greu pe umerii boierilor. Obligați la aprovizionarea cu produse a Imperiului Otoman, boierii nu puteau face export cu produsele țării, fiind nevoiți să se supună sau să plece. În plus, năzuințele lor spre o viață culturală autentică îi îndrepta spre Rusia şi Austria. Pentru început, Braşovul le oferea un adăpost apropiat şi sigur pentru urzirea planurile lor de eliberare de sub apăsarea asiatică şi de apartenență la lumea occidentală.

În acest an, Țara Bârsei este cuprinsă de o epidemie puternică de ciumă ce durează până în anul 1771; în această perioadă au murit de ciumă 789 de persoane. În satele brănene, din 645 de gospodării, 236 erau bântuite de ciumă. Medicii timpului din Braşov (în frunte cu dr. Martin Lange) au emis ideea că ciuma a fost transmisă prin trecătoarea Branului „prin bijuteriile transmise de păstorii care treceau munții" (!!). Guvernatorul Transilvaniei, contele Joseph Maria Auersberg (1771–1774), dispune crearea unei carantine la Bran, unde străinii erau supravegheați timp de 42 de zile. Medicul şef al Braşovului, Bruckman, propune ca măsură sanitară constituirea a 4 sate care să înglobeze pe colibaşii brăneni de la hotar (52). Măsurile de carantină se încadrau în *Normativul sanitar al împărătesei Maria Tereza* pentru împiedecarea răspândirii ciumei în oraş şi împrejurimi (43).

Din anul 1770 se aplică un nou sistem de impozitare a veniturilor. Unul din obiectivele principale al guvernului Mariei Tereza, pentru Transilvania, era mărirea impozitelor pentru susținerea bugetului militar. Noul sistem inițiat de Brukenthal, preşedinte al Comisiei Aulice pentru Transilvania, era o combinație între capitație şi impozitul pe pământ. Brukenthal a mărit nu numai impozitul pe pământ şi capitația, ci şi taxele percepute pe case, vii, animale, fân, venituri diverse. Sistemul nu prevedea impozite pe moşiile nobililor. Brukenthal a sprijinit interesele saşilor, micşorând impozitul pentru comercianți şi meşteşugari, care erau mult prea ridicate, apreciază A. Schaser (163).

Voievodul Grigore Ghica din Țara Românească acordă starostelui negustorilor români din Braşov, Gavril Hagi Hristea, un privilegiu de scutire de vamă în data de 15 septembrie 1770. Influentul şi insistentul negustor obținuse un asemenea privilegiu (firman) în 13 iunie 1760 din partea Sultanului Mustafa al III-lea. La 8 noiembrie 1773, el va obține o confirmare a privilegiului domnitorului român şi din partea împărătesei Rusiei, Ecaterina Alexievna. Dar în anul următor el moare, lăsând soției o avere mare, printre care amintim casa cu oranjerie din strada Ecaterina (azi Gh. Brâncoveanu), o casă la Cluj, vie în Țara Românească, 11.000 florini bani numerar etc. (46).

1771

La 19 martie 1771, Maria Tereza înființează o „Comisie comercială pentru Transilvania", care urma să analizeze şi să propună măsuri reformatoare pentru economia principatului. Comisia a analizat balanța comercială, importul şi exportul produselor. Principalele produse care se importau erau: bumbac, cafea, mirodenii, articole de băcănie, cauciuc, fructe din Italia şi Turcia, piper, şofran. Principalele produse exportate erau: postavuri, pânză, piele, fontă brută, obiecte de sticlă, săpun, cânepă, marfă măruntă, produse din lemn, in, ceară, cornute şi porci. Raportul comisiei arăta că datorită calității

scăzute a mărfurilor pentru export, raportul dintre import şi export era defavorabil. Viena aprecia ca slab comerţul intern şi extern al acestui principat. Cei 781 de comercianţi înregistraţi în acel timp în Transilvania nu realizau un venit anual mai mare de 200.000–300.000 guldeni. Explicaţia comisiei era circulaţia redusă a banilor în interiorul principatului şi sărăcia românilor care „nu-şi cumpără nimic de la comercianţi, ci îşi confecţionează îmbrăcămintea în casele proprii“. În secolul al XVIII-lea sunt cunoscute 144 de manufacturi în Transilvania, din care 80 se aflau în proprietatea statului, 20 aparţineau nobililor, iar restul erau deţinute de diferite oraşe, bresle, companii comerciale sau persoane particulare susţinute de stat sau biserici. Printre măsurile reformiste propuse de comisie se număra creşterea producţiei meşteşugăreşti, revigorarea comerţului, îmbunătăţirea infrastructurii din Transilvania. Cercetătorii sunt de acord că la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea în Transilvania nu au existat fabrici, ci mai degrabă întreprinderi meşteşugăreşti. Breslele, ca forme tradiţionale, se bucurau încă de influenţă considerabilă în acest secol, deşi ele aveau o producţie mică din cauza lipsei diviziunii muncii şi caracterului lor închis, fiind limitat dreptul meşteşugarilor liberi de a se stabili în oraşe. Pentru a dezvolta producţia meşteşugărească s-a încercat introducerea în regulamentele breslelor a unor facilităţi pentru intrarea oricărui doritor în bresle, lucru ce a reuşit doar parţial (163).

În urma recensământului efectuat în acest an, reieşea că Braşovul avea o populaţie de 17.563 de locuitori (119).

1772

Braşovul se aliniază măsurilor de reparaţii şi construcţii ale instituţiilor de învăţământ, de cult, militare, dispuse de regimul imperial din timpul împărătesei Maria Tereza. În anul 1772 se reamenajează astfel clădirea vechii biblioteci săseşti, pustiită după marele incendiu, şi se transformă camerele în locuinţe pentru rectorul şcolii săseşti, pentru rectorul adjunct, pentru cadre didactice şi cantorul oraşului (din cetate). În Braşov s-au încheiat în acest an lucrările de boltire a Bisericii Negre, începute în anul 1762, din cadrul lucrărilor de reconstrucţie după incendiul din anul 1689 (113).

*Clădirea **închisorii oraşului** construită în anul 1772 (azi Str. Castelului, nr. 2, în prezent, Colegiul tehnic M. Baiulescu; clădirea actuală este etajată, iar faţada, modificată; imagine interior sec. XIX, exterior sec. XX)*

Se hotărăşte construcţia unei noi clădiri pentru închisoarea oraşului şi a casei de muncă. S-au cumpărat în anul 1766 trei terenuri de casă cu preţul de 1.789 de florini şi s-a ridicat în anul 1772 o clădire nouă cu două etaje, în capătul de sus a străzii Burggasse (ulterior, str. Castelului, nr. 2). Curtea noii clădiri era pătrată, limitată de 4 aripi. În închisoare se făcea deosebire între delincvenţi şi datornici. Puteau fi închişi până la 40 de deţinuţi din cele două categorii, cei cu delicte grave fiind legaţi cu lanţuri. În închisoare existau o capelă pentru catolici şi o cameră de rugăciune pentru protestanţi. În anul 1902, deţinuţii au fost mutaţi în spatele Palatului de Justiţie, în noul sediu al închisorii, clădirea din strada Castelului primind alte destinaţii (157).

În 13 iulie 1772, magistratul oraşului Braşov încheie un contract cu breasla blănarilor din oraş, privind cedarea a două încăperi ale breslei din Casa Sfatului pentru paza militară, în schimbul a două alte încăperi date breslei cu drept de proprietate (190).

Se reclădeşte în această perioadă şi vechea casă a familiei Hirscher din secolul al XVI-lea, situată la intersecția străzilor Purzengasse (Str. Republicii) şi Zwirngasse (str. Michael Weiss). Clădirea va rezista până în anul 1906, când pe locul ei se va construi sediul Băncii Naționale Săseşti.

*Pe locul vechii case a **familiei Hirscher** din sec. XVI se reconstruieşte această clădire, care va rezista până în anul 1906, când va fi demolată (azi Str. Michael Weiss, nr. 22 , fostul sediu Bancorex; fotografie din secolul XIX). Pe colțul clădirii se disting coarnele de cerb (Hirsch=cerb, în limba germană) existente şi pe clădirea de astăzi.*

Guvernatorul Maria Joseph Auersperg (1771–1774) introduce o serie de reforme administrative în Transilvania printre care amintim introducerea registraturii în administrația oraşelor. Astfel, la Braşov, la 1 septembrie 1772, se introduce „protocolul de exhibite“, adică registrul de intrare şi ieşire a documentelor (107).

Magistratul impunea cetățenilor săi tot felul de instrucțiuni (ordonanțe), unele dintre ele caraghioase. Astfel, în anul 1772, magistratul emite o ordonanță, care reglementa numărul persoanelor care puteau participa la festivitățile căsătoriilor. În afara rudelor de gradul întâi, puteau participa la căsătoriile notabilităților oraşului încă 12 perechi, la cetățenii de vază 8 perechi, la ceilalți locuitori ai cetății 6 perechi, iar la locuitorii cartierelor 4 perechi (desigur măsura astăzi pare stupidă şi discreționară, dar trăda grija autorităților pentru evitarea risipei şi a petrecerilor obositoare). După câțiva ani de dispute, această ordonanță este retrasă (157).

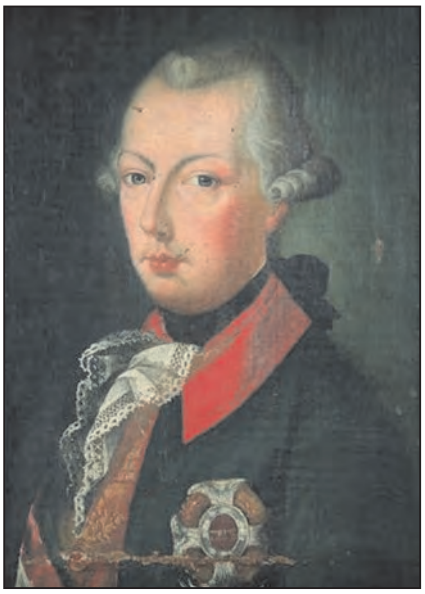
În anul 1772, în Braşov practicau medicina 6 medici: Stefhan Closius, „fizician“ al oraşului şi al districtului, Samuel Friedrich Drauth, Bartholomäus Milius, Martin Myß, Paul Weißkircher şi Johann Ziegler. Mai existau, de asemenea, patru chirurgi, care aparțineau breslei bărbierilor, şi alți doi în afara breslei. Existau, de asemenea, şase farmaciști (doctori în medicină) Milius, Becker, Birk, Boltos, Seuler şi Weißkircher, care dispuneau de o bogată ofertă de medicamente (157).

1773

Iosif al II-lea, fiul împărătesei Maria Tereza, devenit coregent la tron în anul 1765, conform tradiției dinastice, întreprinde o călătorie în Transilvania între lunile mai–iulie 1773. Împăratul vizitează cu mare

alai (12 trăsuri), însoțit de o întreagă escortă, un număr impresionant de oraşe şi sate, informându-se despre viața naționalităților, adunând peste 19.000 de suplice, memorii şi „plânsori … cu plan precugetat de a scoate (Transilvania) din starea unei barbarii învechite, neumane şi necreştine“, relata G. Bariț (15).

În luna mai 1773, împăratul ajunge şi la Braşov, unde ia contact cu autoritățile locale. Saşii se plâng de excesele bisericii catolice şi îndeosebi a misionarilor iezuiți. Împăratul, „luminat“ apreciază atitudinea iezuiților drept „stranie şi nechibzuită“, iar „făgăduințele şi amenințările goale“ ca fiind dăunătoare pentru extinderea bisericii catolice (89, 156). În timpul vizitei la Braşov, împăratul locuieşte în casa Seuler (din Piața Sfatului, nr. 27), reşedința generalilor comandanți ai graniței de sud-est a Transilvaniei (73).

***Iosif al II-lea**, împărat al Sfântului Imperiu Roman (1765–1790)*

Printre numeroase întâlniri avute la Braşov, împăratul doreşte să îi cunoască şi pe boierii români (în exil) din oraş, pe care îi primeşte în audiență, îi invită la o întrunire în locuința generalului comandant, baronul Eicholz (90), şi la o prezentare militară. Printre aceştia se remarcă boierul Ienăchiță Văcărescu (poet şi scriitor român,1740–1797), care a locuit în Braşov între anii 1769 şi 1774 şi care îl uimeşte pe monarh cu cunoştințele sale lingvistice (limba franceză, italiană, greacă, pesemne şi turcă), fiind folosit ca traducător printre asistenții străini (175).

După războiul ruso-turc (1769–1774), peste 150 de familii de boieri din țările române se aflau în exil la Braşov. „Nu era casă sau han să nu fi fost ocupată de străini“, relata cronicarul braşovean G. M. G. Herrmann (99).

Românii şcheieni întocmesc în anul 1773 o nouă plângere adresată curții imperiale despre lipsa de drepturi orăşeneşti (107). Memoriul este redactat în limba latină, la data de 6 iunie 1773, pesemne şi la sugestia boierului Văcărescu, şcheienii fiind încurajați de atitudinea binevoitoare a noului suveran.

Principalele puncte ale memoriului sunt: „şcheienii sunt îngreunați“ de saşii din Cetate cu impozite mari; ei nu pot cumpăra averi ale românilor puse în vânzare „până când saşii nu le părăsesc sau nu le trebuiaşte“; păşunile din Poiană au fost confiscate de către saşi; nu pot face cumpărături de carne în piața Braşovului, decât dacă le prisoseşte saşilor; deşi au vii în Țara Românească, nu au permisiunea de a aduce vin în Braşov; copiii şcheienilor nu sunt primiți ca ucenici sau meşteşugari în bresle; nu pot practica nici meşteşugurile tradiționale, întrucât produsele sunt confiscate; cer înlocuirea pazei efectuate din rândurile şcheienilor fără taxă cu pază efectuată de paznici saşi contra cost (un zlot); şcheienilor li se interzice expunerea mărfurilor în bolți (prăvălii) cu uşă către stradă, pentru a nu concura pe saşi; şcheienilor le este interzisă vânzarea unor produse industriale din import (din Viena) şi se dispunea confiscarea în caz de nerespectare; saşii rețin mărfurile de bumbac sau lână şi sparg „boltele“ şcheienilor . Memoriul se încheie atenționând autoritățile că obştea românească afectată de aceste măsuri cuprinde peste 1.000 de familii, iar „dacă tirania se va ține tot aşa, mai mulți săraci oar umbla fără izmene şi cămaşă, neavând bani să-şi cumpere din boltă“ (90).

Abia în anul 1777, în urma anchetelor dispuse, li s-a îngăduit grecilor (şi românilor) să facă comerț cu amănuntul, să deschidă bolți în cetate, să fie scutiți de sarcini împărăteşti, să-şi aleagă un jude propriu (90). „Ei, românii, încetară astfel de a fi inquilini (locuitori cu stare socială modestă) şi prinseră a se apropia de condiția orăşenească“, remarca C. Muşlea (90). Însă sub urmaşii împăratului Iosif al II-lea aceste drepturi au fost retrase (43).

Preotul romano-catolic Ignatius Wagenseil ia decizia construirii în locul vechii mănăstiri dominicane, de pe strada Mănăstirii (Klostergasse, azi strada Mureşenilor) o nouă şi mare biserică

parohială catolică (157).Vechea clădire a bisericii dominicane fusese demolată în anul 1766. După Reformă, corul bisericii vechi dominicane fusese folosit ca magazie. Deşi în oraş nu exista o comunitate mare catolică, iar saşii, care deţineau puterea administrativă a oraşului nu erau catolici, ci protestanţi evanghelici, presiunile Vienei catolice obligă magistratul să accepte propunerea. Începerea lucrărilor s-a amânat, astfel că preotul Wagenseil nu a mai apucat să-şi vadă realizat visul, punerea pietrei de temelie a noii biserici (157).

1774

Casa Sfatului intră în acest an într-o acţiune de reparare şi renovare, întrucât clădirea fusese puternic avariată după marele incendiu. Se reface turnul într-o formă modificată (de bulb de ceapă), se reface acoperişul, se montează un clopot nou, cu mecanism pentru sferturi de oră, se reface zidăria exterioară şi interioară, se adaugă loggia de la parter în stilul renaşterii, pe care e aşezată stema Braşovului. În Casa Sfatului este amenajată o încăpere pentru pompieri cu unelte adecvate. Clădirii i se mai spunea şi „turnul trompetiştilor“ pentru că pompierii vesteau din turn incendiile sunând din trompetă. În Casa Sfatului se afla şi o încăpere pentru deţinuţi. În apropierea sa, spre sud, se afla stâlpul infamiei şi locul spânzurătorii, care se va muta în anul 1792 în faţa porţii cetăţii. Lucrările de renovare a Casei Sfatului durează până în anul 1778, dându-i-se forma ce se păstrează şi astăzi (131). Se apreciază că stema oraşului realizată din piatră cioplită, aplicată pe latura vestică a clădiri, a fost realizată în anul 1778. După restaurare, breasla blănarilor a primit două spaţii la parter (43). La 18 martie 1778, când are loc prima şedinţă a magistratului, în noua sală se aflau 24 scaune tapisate pentru consilieri, confecţionate de şelarul Johann Knautz, şi 6 scaune din lemn de nuc, cumpărate de notarul oraşului (112, 131).

În anul 1774, în apropierea porţii de pe strada Porţii (azi str. Republicii) pe locul actualului hotel „Coroana“ se construieşte hanul cu acelaşi nume. Actualul edificiu al hotelului Coroana s-a construit în anul 1910 (100).

În urma răspândirii ideilor iluministe, Curtea de la Viena ia unele măsuri în vederea deschiderii spre cultură a popoarelor din imperiu. La 24 mai 1774 se elaborează „Reguli directive pentru îmbunătăţirea învăţământului din şcolile elementare sau triviale, sârbeşti şi româneşti, neunite“. Conform acestor reguli, toţi copiii între 6 şi 12 ani trebuiau să frecventeze şcoala, iar autorităţile bisericeşti, care se ocupau în continuare de buna funcţionare a şcolilor, aveau obligaţia să raporteze periodic „starea şcolilor“. La 6 decembrie 1774, s-a elaborat, de asemenea, „Planul general pentru şcolile germane normale, principale şi triviale, în ţările ereditare împărăteşti şi regeşti“. Ca urmare a acestor măsuri, în anii următori se tipăresc la Viena, Blaj, Sibiu manuale în limba română, utilizând grafică chirilică, pentru pregătirea educatorilor, a părinţilor şi pentru biserici, numite *Bucvar, Bucoavne sau Ducere de mână*. Manualele vor cunoaşte mai multe ediţii, răspândite şi în Moldova şi Ţara Românească (124).

În acest an aflăm că la Zărneşti funcţiona o şcoală românească cu 50 de elevi şi că în acea şcoală dascălul Gheorghe Mitoc era tocmit cu 100 de florini anual (137).

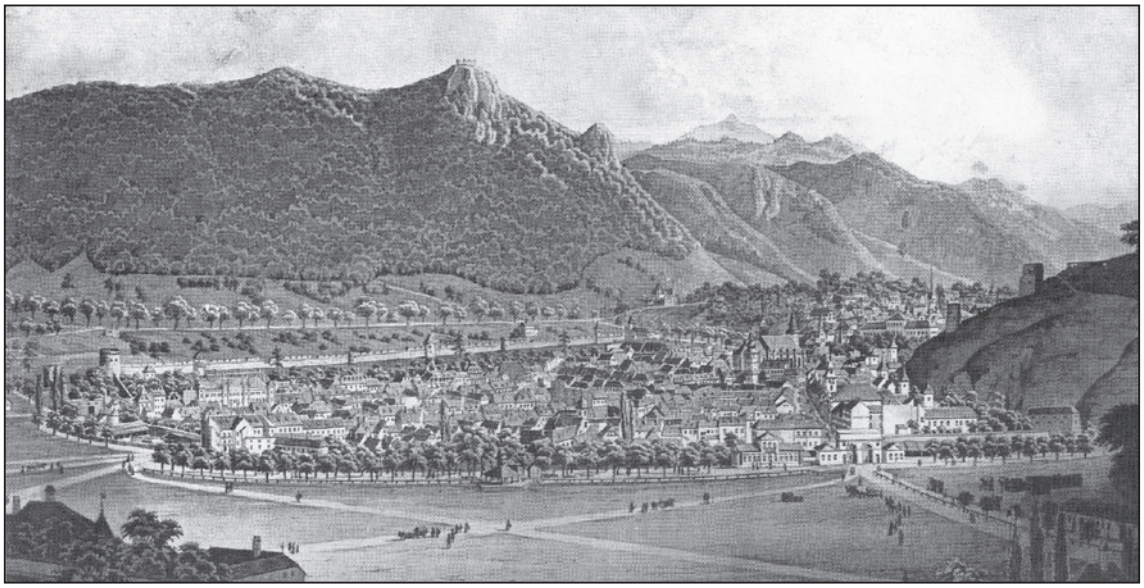
Războiul ruso-turc ia sfârşit prin încheierea tratatului de la Küciüc-Kainargi din data de 21 iulie 1774, tratat care marchează „începutul dezmembrării iremediabile a Imperiului Otoman“, remarcă M. A. Mustafa (75). Principatele Române rămâneau în continuare sub suzeranitatea Porţii, fiind însă stipulate unele favoruri pentru ele; amnistie generală, scutire de haraci pe doi ani, scutire pentru dări suplimentare, dreptul Rusiei de a avea consulate în principate. Contradicţiile de interese dintre marile puteri europene în problema „moştenirii omului bolnav“ (Imperiul Otoman) s-au materializat în ceea ce îi priveşte pe români prin compensaţia oferită Austriei, şi anume ocuparea părţii de nord a Moldovei, denumită după semnarea convenţiei de cedare, din 7 mai 1775, Bucovina.

Situaţia iobagilor români din localităţile domeniului Bran se înrăutăţeşte începând cu anul 1774, când administrator al domeniului Bran devine senatorul Johann Closs. În urma unor îngrădiri ale drepturilor iobagilor, aceştia se împotrivesc şi înaintează plângeri numeroase împotriva magistratului din Braşov (107).

1775

În afara porților orașului, spre nord, se afla încă din anul 1689 un teren pe care creşteau tei, locul numindu-se *Unter den Linden vor dem Klostertor* (Aleea cu tei din fața Porții Mănăstirii) sau *Linden zwischen den Stadttoren* (anul 1744) (Teii dintre porțile orașului). La ieşirea din Poarta Mănăstirii, spre vest, se afla o pajişte care din anul 1775 a fost folosită drept loc de păşune pentru caii poştalioanelor. Şi astăzi locul poartă numele de Livada Poştei (în lb. germană *Postwiese*). Până în jurul anilor 1860, pe acest loc mai păşteau oi şi bivoli; de abia în anul 1879 orașul îşi recuperează Livada, care va deveni în 1885 un loc de promenadă (61). Serviciul de poştă funcționa în capătul de sus al Străzii Lungi (43).

Se înființează la Braşov o *Societate de înmormântare*. După o sută de ani, în anul 1875, cu ocazia festivității centenarului ei, societatea avea 14.900 de membri (43).

***Aleea cu tei din fața Porții Mănăstirii**, denumită în textele germane **Unter den Linden vor dem Klostertor**, existentă încă din anul 1774. În dreapta se afla locul de păşune pentru caii poştalioanelor, numit până în timpurile noastre **Livada Poştei** (copie după litografie din anul 1873)*

1776

În locul bisericii Sf. Petru şi Pavel de pe strada Vămii (azi str. Mureşenilor, nr. 21), aflată din anul 1718 sub jurisdicția iezuiților, începe construcția noii biserici romano-catolice.

Biserica este construită între anii 1776 şi 1782, în stilul baroc bogat, fiind cel mai reprezentativ monument în acest stil din oraş, operă a arhitectului Josepf Karol Lamásch. În interior, biserica este decorată cu frumoase vitralii, iar azi dispune de 14 tablouri în ulei (donate în secolul al XIX-lea), un bogat tezaur iconografic şi o orgă din perioada interbelică (130). Sfințirea noii biserici a fost făcută la 29 septembrie 1782, în prezența preotului catolic János Béldi din Ozun şi a episcopului romano-catolic Ignatius Gróf Batthyány din Alba Iulia (157). Grație unor subvenții importante ale împărătesei Maria Tereza, s-au refăcut şi configurat fațadele caselor învecinate cu biserica, realizându-se o unitate de stil (157). Monumentul bisericesc se face şi astăzi remarcat nu atât prin dimensiuni sau bogăția ornamentelor, cât prin plasarea lui impetuoasă direct pe aliniamentul străzii, dovedind voința şi forța celor ce l-au impus.

Prin poziția sa geografică şi relațiile intense comerciale pe care le purta cu Principatele dunărene, Transilvania a fost mereu mijlocitorul contactului spiritual al acestora cu apusul. Negustorii din Sibiu şi Braşov procurau cărturarilor din principate publicații de tot felul. În socotelile domniei Moldovei din anul 1776 se spune că „69 de lei s-au dat cheltuială gazeturilor de la Braşov, prin mâna d-sale Saule Sărdar, pe 6 luni, iulie–decembrie“. În anul următor aflăm şi numele acestor gazete: gazeta de Altona, de Colonia, de Frankfurt, de Londra (63).

Biserica romano-catolică (str. Mureşenilor nr.21
construită între anii 1776–1782 (fotografie din anul 1900)

Tot din apus pătrund în Transilvania în acest secol ideile masoneriei. Ele se răspândesc la început în rândul burgheziei săseşti. Prima lojă masonică s-a înfiinţat la mijlocul acestui secol la Braşov cu denumirea „Zu den 3 Säulen“, dar a avut o existenţă scurtă (64). Ulterior, studenţii saşi aflaţi la studii au devenit membri ai lojilor masonice din Germania şi, revenind în ţară, au înfiinţat la Sibiu în anul 1767 „Loja Sf. Andrei — trei frunze de nufăr“. După anul 1776, această asociaţie secretă sibiană şi-a intensificat activitatea şi a fondat filiale în Braşov, Cluj, Alba Iulia, care au luat contact cu lojile masonice din Bucureşti, Iaşi şi alte oraşe europene. Centrul de greutate al preocupărilor lojei era domeniul cultural, şi anume propagarea iluminismului, stimularea activităţilor publicistice şi literare. Istoricii apreciază că masoneria din Transilvania acestui secol reprezenta o forţă de coeziune, însemnând un angajament moral al spiritelor alese de a activa pentru binele public (64). Sub impulsul şi îndrumarea acestora, se vor înfiinţa mai târziu cercurile de lectură, bibliotecile ştiinţifice şi chiar societăţi ştiinţifice de renume, având ca scop elaborarea unor lucrări despre geografia şi istoria generală a Transilvaniei (vezi anul 1842, Verein für Siebenbürgische Landeskunde). După moartea împăratului Iosif al II-lea (anul 1790), lojile masonice îşi încetează oficial activitatea (163).

La 1 mai 1776, vama de la Bran este trecută de austrieci în administrarea unui tricesimator (vameş), funcţionar al tezaurariatului statului austriac, care, pe lângă funcţia de percepere a vămii, a preluat de la castelani controlul plaiurilor şi al potecilor dintre munţii Bucegi şi Piatra Craiului. Politica mercantilistă a Habsburgilor din acest secol s-a manifestat prin instituirea de restricţii la exportul materiilor prime şi la importul acelor mărfuri care puteau fi produse în ţară, fapt ce reduce mult activitatea comercială prin trecătoarea Branului (147).

1777

Între 1777 şi 1787, guvernator al Transilvaniei a fost baronul Samuel Brukenthal, sas născut în Ardeal (1721–1803), o personalitate marcantă a timpului, contestată de unii istorici, elogiată de alţii. Principalele misiuni încredinţate de Curtea de la Viena lui Brukenthal erau: favorizarea şi susţinerea religiei catolice, reforma în administraţie a principatului, tratarea umană şi dreaptă a tuturor supuşilor, reglementarea raporturilor între nobili şi iobagi, aceştia din urmă aflându-se în starea de sclavie, introducerea serviciului militar, înfiinţarea unui sistem de informaţii corect şi rapid pentru Curtea de la Viena (15). Deşi nu aparţinea confesiunii catolice, Brukenthal a fost susţinut şi promovat în multe funcţii înalte, ajungând până la funcţia de guvernator al Transilvaniei. Împărăteasa Maria Tereza „a găsit în el un om de nădejde, familiarizat cu problemele ţării“, relatează A. Schaser (163).

Biserica (capela) evanghelică săsească din cartierul Blumăna devenise neîncăpătoare, astfel că în anul 1776 s-a luat decizia demolării ei, în vederea construirii alteia noi. Vechea capelă avea hramul Sfintei Barbara şi era menționată încă din secolul al XV-lea. Capela se afla în incinta leprozeriei oraşului din secolul al XV-lea, care, după încetarea epidemiilor, a fost transformată în han (157). Hanul exista şi în anul 1794 cu numele „Hanul lui Drăguş“, aşa cum reiese din scrisoarea negustorului braşovean Mihail Ţumbru (101). Aici funcționa în evul mediu şi un azil de bătrâni, care se bucura de multe şi valoroase donații pentru îngrijirea bolnavilor incurabili, fiind semnalată şi prezența unui diacon. După anul 1716, în capelă îşi țineau slujbele şi ungurii evanghelici din cartierul Blumăna (140, 157).

***Biserica** (capela) evanghelică din cartierul **Blumăna,** construită în anul 1777 (azi str. Cantacuzino nr.2)*

În anul 1777 se ridică noua construcție (azi situată pe strada Constantin Cantacuzino, nr. 2) în genul bisericilor tip „sală“, în stil neoclasic, cu unele elemente ale stilului rococo, având două etaje, cu strană închisă şi cu galerii de lemn. Interiorul este decorat modest, în timp ce cele două deschideri de la intrare dovedesc imaginația meşterului (157). Alături de biserică s-a amenajat şi un cimitir. Aici se practica slujba în limba săsească şi separat în limba maghiară, ceea ce va da naştere la disensiuni între comunități.

Ele se vor sfârşi prin construirea de către maghiari în anul 1783 a unei biserici evanghelice pe strada Bahnstraße (azi, str. I. Maniu nr. 2, lângă parcul central, vizavi de S.I.F. Transilvania).

În anii 1777–1778, magistratul oraşului ia decizia numerotării caselor pe cartiere şi astfel casele au purtat un număr curent, care însă nu ținea cont de stradă (119, 157).

***Biserica evanghelică maghiară** (str. I. Maniu, nr. 2), construită în anul 1783*

1780

La 29 noiembrie 1780 moare împărăteasa Maria Tereza, după o domnie de 40 de ani. La tronul imperiului urmează Iosif al II-lea (1780–1790), fiul Mariei Tereza, ce fusese declarat coregent încă din anul 1765. Imaginea pe care şi-au format-o contemporanii şi generațiile următoare despre Iosif al II-lea este diferită, multilaterală şi contradictorie (162). Unii istoricii ai vremii îl aşează pe acest monarh la loc de cinste, numindu-l „împăratul revoluționar“ (S. K. Padover), sau „…la înălțimea ideilor umanitare ale veacului său … unul din acei oameni mari, care se nasc prea curând pentru veacul lor şi apoi devin martiri ai convingerilor proprii“ (G. Bariț) (11) sau „a cărei domnie părintească şi luminată venise, îndeosebi pentru Românii ardeleni, ca o binecuvântare de sus“ (I. Lupaş) (90).

Reformele preconizate de împărat erau influențate de curentul iluminist el epocii. Reformele sale radicale au fost denumite însă o „revoluție emanată de sus“, care încercau îmbinarea unor idealuri

iluministe cu ideea nestrămutată a statului absolutist. Spre deosebire de mama sa, împărăteasa Maria Tereza, care ridicase în anul 1765 Transilvania la rangul de mare principat, cu scopul de a slăbi puterea Ungariei şi pentru a camufla legarea tot mai strânsă a Transilvaniei de Viena, Iosif al II-lea nu şi-a mascat scopurile politice şi a transformat Transilvania, ca urmare a măsurilor de centralizare, într-un apendice al Ungariei. Aprecierea reformelor iosefine din Transilvania diferă la istoricii contemporani sau moderni şi, în mare, sunt determinate de apartenența etnică a autorilor. Ungurii şi saşii, care erau reprezentați în Dietă, au respins de la început planurile reformei iosefine, pe motivul că egalizarea etnică preconizată în societate de împărat înseamnă pierderea unor privilegii. Majoritatea saşilor transilvăneni nu pot să întrevadă nici astăzi aspecte pozitive în reformele iosefine. În concepția lor de atunci şi de acum, această perioadă a fost o adevărată năruire treptată a stării lor sociale şi politice deosebit de influente, pe care o dețineau, până la condiția de minoritate lipsită de putere. Pentru români, care formau marea majoritate a populației şi care aveau statutul de tolerați, măsurile reformatoare menite să schimbe structurile sociale nu puteau fi decât o speranță (163). Românii însă asociază domnia sa cu marea răscoală țărănească din anul 1784, care îi umbreşte oarecum măsurile progresiste.

Iosif al II-lea scoate cenzura de sub controlul clerului superior, face o nouă împărțire administrativă cu scopul de a desființa teritoriile autonome (comitatele, scaunele secuieşti şi săseşti), separă atribuțiile administrative de cele judecătoreşti, acordă dreptul de aşezare în oraşe oricui, continuă reforma fiscală începută de Maria Tereza, ce scutea unele clase de plata impozitului, introducând măsurarea terenurilor țării, înlocuieşte limba oficială a statului — latina, cu limba germană, reformează învățământul, încercând să introducă învățământul elementar obligatoriu şi gratuit, încearcă să impună o reglementare a raporturilor dintre țărani şi nobili (38).

La începutul domniei, împăratul Iosif al II-lea detensionează unele conflicte confesionale. Prin desființarea ordinului iezuit, unele dispute religioase s-au rezolvat de la sine; zelul misiunii franciscane din Braşov se va domoli, activitatea ei se va desfăşura în limite rezonabile. Totuşi, monarhul numeşte confesiunea romano-catolică religie dominantă în stat (157). În religiile recunoscute (catolică, luterană, calvină, unitariană) se respecta tradiția ca fiul să urmeze religia tatălui, iar fiica religia mamei. Dacă mama aparținea unei confesiuni numai tolerate (de exemplu, greco-ortodoxe), atunci toții copiii erau nevoiți a adopta religia tatălui (157). În ceea ce priveşte religia pentru români, împăratul admite construirea de biserici (şi şcoli) în fiecare sat care număra o sută de familii, „ceea ce era un pas însemnat înainte pentru amărâții de români“, comenta C. Muşlea (90).

Cu toate măsurile progresiste, saşii transilvăneni consideră şi astăzi că au avut de pierdut mult prin politica monarhului, care le-a răpit multe privilegii istorice: „ …pentru raporturile juridice devenite istorice (monarhul) nu a avut decât o înțelegere redusă şi a dorit să transforme monarhia dintr-o mulțime de țări şi popoare într-un stat unitar, administrat unitar. El a declarat națiunea săsească ca fiind stinsă, vechile privilegii şi libertăți ale saşilor s-au anulat, proprietatea națională s-a retras şi bunul public s-a împărțit; oraşul Braşov trebuia să cedeze statului domeniile nobile pe care le mai deținea“, afirma cu amărăciune la începutul secolului al XIX-lea braşoveanul H. Wachner despre Iosif al II-lea (181). Ceea ce îi îndurera pe saşi era această egalitate etnică preconizată de suveran, care ar fi transformat toate avuțiile acumulate de ei în sute de ani în bunuri ale tuturor naționalităților. Împăratul cunoscuse în decursul vizitelor sale în Transilvania realitățile sociale şi naționale şi înțelesese că acumulările disproporționate ale națiunii săseşti se obținuseră nu numai prin muncă şi tenacitate, dar şi prin împilarea şi confiscarea drepturilor populației autohtone româneşti, formulă obişnuită a tuturor coloniştilor.

Iosif al II-lea era conştient că unul din motivele dezvoltării reduse a Transilvaniei, în comparație cu celelalte regiuni ale imperiului, era sistemul închis al instituției breslelor. Regimul lui Iosif al II-lea a introdus o serie de măsuri, care vizau reorganizarea breslelor şi confiscarea puterii lor, astfel încât primirea meseriaşilor în bresle să nu mai fie făcută arbitrar. Astfel, prin desființarea starostilor

(1780) şi a taxelor, prin îngrădirea numărului de meşteri (1783) şi anularea dreptului de verificare a produselor finite de către bresle (1780/1782), prevederile esenţiale din statutele de breaslă au fost eliminate. Cu toate împotrivirile Universităţii Săseşti, deşi existenţa breslelor nu a fost atacată, „prin promovarea comerţului general, s-a permis fiecăruia să-şi exercite arta şi meseria după bunul plac şi în afara breslei“ explică A. Schaser, într-o lucrare dedicată monarhului (163).

F. I. Sulzer aminteşte într-o descriere de călătorie că în iarna dintre anii 1780–1781, mocanii din Satulung au iernat în Valahia peste 500.000 de oi, iar în anul 1782 au plătit dare după 600.000 de oi, deşi oile ţigăi erau scutite de taxe. Mulţi mocani aveau turme de 20.000–30.000 de oi (137). Viaţa locuitorilor din cele Şapte Sate săcelene (Baciu, Turcheş, Cernatu, Satulung, Târlungeni, Purcăreni, Zizin) se desfăşura însă în raporturi de iobăgie faţă de oraşul Braşov. Satele acestea au constituit un focar permanent de răscoală, ele împotrivindu-se obligaţiilor iobăgeşti prescrise, „ţinând mereu în agitaţie stăpânul de pământ“ (adică Braşovul). În anul 1780, satele săcelene au obţinut fixarea unui „urbariu“ nou, care reglementa raporturile cu stăpânul feudal, oraşul Braşov (107).

În anul 1780 este consemnată o invazie de lăcuste în Braşov. Preotul Nicolae Grid relata astfel momentul: „au venit lăcuste multe în Braşov şi le-au fiert oamenii ca pe raci şi le-au dat pe vale“ (43).

Braşovul avea o populaţie de aproximativ 18.000 de locuitori în acest an, fiind cel mai mare oraş din Transilvania, în timp ce Sibiul şi Clujul nu depăşeau 13–14.000 de locuitori. Totuşi, procesul de urbanizare în Transilvania evolua lent faţă de alte provincii ale Imperiului; deşi la începutul secolului Braşovul era cel mai mare oraş după numărul de locuitori din Ungaria istorică, el ocupa în acest an al nouălea loc din imperiu (64).

1781

În dorinţa lor mai veche de câştigare a independenţei faţă de magistratul săsesc al Braşovului, românii din Şchei reiau demersurile pe lângă autorităţi în anul 1781 (90), sperând să obţină o administraţie proprie (107). Împreună cu negustorii greci, negustorii români întocmesc un memoriu în limba latină, adresat guvernului. Ei cer respectuos permisiunea să aibă un „pristav — care să poarte cârma“ comunităţii lor în relaţiile cu consiliul oraşului. Guvernul trimite memoriul la magistrat, care, conform obiceiului, apreciază că petiţia „nu e decât o viclenie“; „negustorii greci au judeţul lor…, numai românii din Şchei sunt adevăraţii suplicanţi şi ei au stat din vremuri sub scutul magistratului şi fără a mai avea pristav şi n-au dus niciodată lipsă de sfat, nici de sprijin… ceea ce cer ei ar însemna o jignire a magistratului şi o tulburare a ordinii“. Cum era de aşteptat, la 20 aprilie 1781, guvernul restituie cererea magistratului cu răspunsul negativ (90).

Cât de greci erau membrii Companiei comercianţilor greci din Braşov aflăm din raportul conscripţiei din 16 ianuarie 1781, care menţionează că din cei 39 de membri ai Companiei greceşti din Braşov, numai 15 erau „greci prin naştere“. Ceilalţi „24, majoritatea români, s-au strecurat în Companie prin încălcarea legii. Comercianţii români au fost supuşi unui proces de grecizare: în afaceri se folosea limba greacă, slujbele erau citite de preoţi greci veniţi din mănăstirile Athosului, iar copiii lor învăţau carte în şcolile greceşti“, comentează A. Schaser (163).

Printre primele decrete emise pentru Transilvania de către împăratului Iosif al II-lea se numără „Edictul de concivilitate“, prin care împăratul urmărea crearea „naţiunii transilvane“, care să ducă la desfiinţarea diferenţelor dintre naţiunile şi grupările etnice. Actul emis din Bruxelles, la 4 iulie 1781, privind concivilitatea, stipula acordarea dreptului de cetăţenie şi de proprietate în oraşele şi satele săseşti (pe teritoriul Universităţii Săseşti — Königsboden) pentru toţi locuitorii, indiferent de apartenenţa naţională. Se anula astfel un privilegiu medieval al saşilor care deţineau acest drept în mod exclusiv în localităţile săseşti. Prin acordarea cetăţeniei în oraşelor săseşti şi altor transilvăneni, temelia administraţiei săseşti era zguduită şi chiar constituţia transilvană era afectată. În primele faze de elaborare a edictului, concivilitatea era valabilă doar pentru unguri, secui şi „alţi cetăţeni“, dar ulterior ea a fost extinsă în mod explicit asupra „cetăţenilor şi locuitorilor acestei ţări, aşadar şi românilor“

din Transilvania. În urma plângerilor adresate de români, care au lăsat o impresie adâncă împăratului cu ocazia vizitei din anul 1773, situația juridică a românilor din *Fundus Regius* urma să fie îmbunătățită. Punerea pe picior de egalitate a saşilor, a nobililor unguri şi a secuilor cu românii a fost percepută de primii trei ca fiind inacceptabilă. Consiliul de stat şi împăratul erau însă conştienți de faptul că majoritatea românilor nu dispuneau de mijloace financiare pentru dobândirea drepturilor cetăţeneşti şi a proprietăților (163).

Edictul creează o tensiune deosebită în rândul națiunii săseşti din Transilvania. Se îngăduia oricărui membru al unei națiuni privilegiate să dobândească proprietăți pe teritoriul celorlalte națiuni. Întrucât saşii nu-şi imaginau să obțină proprietăți în teritoriul nobililor maghiari sau al secuilor, oraşele săseşti deveneau ținta acestei ordonanțe, oraşe în care nobilii maghiari urmăreau de câteva secole să pătrundă cu drepturi depline, adică să obțină dreptul de proprietate a unui case sau a unui teren. Posesia unei case într-un oraş fortificat era legată de scutirea de taxe, care era atribuită nobililor, şi de obținerea dreptului de a participa la decizii. Împăratul extinde acest drept de concivilitate şi asupra românilor. Dobândirea unei case în Cetatea Braşovului (oraşul interior) de către români a fost condiționată de autoritățile săseşti printr-o serie de calități cerute noului proprietar (reputație intactă, profesie dobândită prin şcoală, nivel de cultură, avere) (157). Deşi condițiile impuse românilor erau greu de îndeplinit, mulți dintre negustorii români care vroiau să se stabilească în Cetate încep să dețină proprietăți în centrul Braşovului. Astfel, printre primii români care au achiziționat case în Cetate şi au obținut astfel drepturi cetăţeneşti în Braşov este negustorul Ioan Boghici (vezi anul 1769), care va cumpăra o casă în Braşov în anul 1781, în Piața Sfatului — Şirul Grâului (Kornzeile), viitorul sediu al comunei bisericeşti a românilor din Cetate, ulterior sediu de şcoală şi apoi sediul actualei biserici Sf. Adormire, clădită în anul 1895 (în Piața Sfatului de astăzi); i-au urmat apoi măcelarul Dumitru Orghidan (107) şi alți români. În anul 1785 existau 18 români, iar în anul 1787, 7 români care au fost înscrişi în lista „bürger"-ilor (cetățenilor). Pentru obținerea dreptului de cetățenie, solicitantul trebuia să facă dovada unui trecut ireproşabil, fără pată, şi a descendenței dintr-o căsătorie legitimă. Solicitantul trebuia să fie un om liber, deoarece supuşii nu puteau aspira la asemenea drepturi. Până în anul 1781 se cerea şi dovada că solicitantul este de origine germană. Dacă petiționarul îndeplinea toate condițiile, magistratul putea, dar nu era obligat, să-i acorde dreptul *jus civitatis*. Iosif al II-lea interzice condiționarea cu originea germană pentru obținerea dreptului de încetățenire. „Dat fiind faptul că acordarea cetățeniei a rămas pe mai departe în mâinile magistratului, problema concivilității a fost împiedecată în aplicarea ei. *Aşezarea pe aceeaşi treaptă politică a românilor ce trăiau în oraşele săseşti cu populație săsească a rămas o idee teoretică, aşternută doar pe hârtie*", afirmă A. Schaser (163).

Încetățenirea maghiarilor şi a comercianților de alt neam a produs în rândul saşilor o atmosferă de panică. Revendicările românilor nu erau asociate cu problemele concivilității. Poziția socială şi economică a românilor îi excludea din start, în concepția saşilor, din categoria aspiranților la cetățenie (163).

Grecilor care locuiau mai demult în oraş li s-a impus fie să aparțină „Companiei greceşti", care vărsa impozitele global, fie să plătească magistratului impozitul ca proprietari de case (157).

În cadrul măsurilor de modernizare a administrației Transilvaniei impuse de împăratul Iosif al II-lea, reprezentant strălucit al absolutismului luminat, este publicarea dispoziției *„Norma Regia"*, care împuterniceşte guvernul prin *„Commissio Litteraria"* în vederea conducerii naționale a instrucției publice. Se impune un sistem educativ unitar pentru toate şcolile, de toate confesiunile, şi se declară învățământul obligatoriu începând de la vârsta de şase ani (studiile secundare erau destinate celor care aveau atât aptitudine, cât şi mijloace financiare) (64).

Un alt act memorabil al împăratului Iosif al II-lea este „Edictul de toleranță", emis la 13 octombrie 1781 şi publicat în „Marele Principat al Transilvaniei" la 8 noiembrie 1781, care introduce o reformă religioasă prin care asigură populațiilor necatolice — protestanții saşi, românii ortodocşi, evreii — libertatea cultului religios (181).

Reforma religioasă iniţiată de Iosif al II-lea, urmărea, în fond, ideea statului absolutist habsburgic, şi anume „obţinerea unei independenţe faţă de Roma şi, pe de altă parte, punerea în slujba statului atât a personalului, cât şi a proprietăţilor ecleziastice“(163).

Pentru înlăturarea „proporţiei geometrice“, împăratul decretează că „la ocuparea unei funcţii, în viitor nu se va mai ţine cont de religie, ci de merit, de capacităţi şi de conduită morală de viaţă“ (181), criterii moderne şi novatoare pentru acele timpuri şi locuri. Iosif al II-lea introduce o serie de reforme religioase: desfiinţează o treime din mănăstirile catolice iezuite (desfiinţează 769 de mănăstiri din tot imperiul cu 36.000 de călugări), scoate cenzura de sub controlul clerului superior. Începând cu anul 1781, li s-a îngăduit şi credincioşilor necatolici din Transilvania să-şi ridice biserici fără aprobarea Curţii şi să-şi exercite cultul şi în acele localităţi în care până atunci acest lucru era interzis. Bisericile necatolice însă nu se puteau construi cu faţa la stradă, ci retrase în curte, iar la stradă o poartă urma să mascheze biserica (157). Una din condiţiile impuse pentru clădirea noilor biserici şi şcoli era ca numărul minim de familii pentru care se solicita construirea să fie 100 (126). În acest fel au fost construite bisericile româneşti şi ale celorlalte naţionalităţi necatolice din Braşov după această dată.

În anul 1781 existau 336 de familii de ţigani în cartierele Braşovului, în special în cartierul Blumăna, iar în afara oraşului, în districtul Braşov, existau alte 312 familii de ţigani. Prezenţa ţiganilor în Braşov era consecinţa politicii vieneze din perioada împărătesei Maria Tereza (1740–1780), care a încercat să-i „colonizeze“ în Transilvania. Deşi ţiganilor li s-a alocat un mic teren, având posibilitatea de a figura ca proprietari, aceştia nu s-au despărţit de obiceiurile de nomazi, legate de cerşit şi furat. Ţiganii nu aveau dreptul de a locui în cetatea oraşului (între ziduri). Administraţia oraşului folosea ţigani pentru aşa numitele „munci dezonorante“, ca prinderea câinilor vagabonzi, curăţarea latrinelor, îngroparea infractorilor executaţi etc. Exista o mică aşezare de familii de ţigani, în afara porţii străzii Negre (în spatele magazinului STAR de astăzi), care s-a extins, devenind un cartier problemă, cu proxeneţi; construcţiile lor şubrede au trebuit să fie demolate în anii '30 ai secolului al XIX-lea (157).

1782

La 31 ianuarie 1782 izbucneşte un incendiu cumplit în Braşov, în urma căruia au ars foarte multe vite şi au fost distruse jumătate din casele de pe străzile De Mijloc şi După vale (lb. germană Hintergasse, azi str. A. Iancu) (61).

Conform măsurilor de centralizare propuse, Iosif al II-lea decide în anul 1782 încorporarea Cancelariei Aulice transilvane în cea ungară, în subordinea căreia intrau şi Camerele, „degradând şi transformând“ acest principat într-un apendice al Ungariei. El urmărea organizarea în mod uniform a ţărilor monarhiei, înlăturând constituţiile caracteristice ale acestui principat şi totodată menţinerea Ungariei într-o „poziţie moderată“. Patru domenii de activitate însă nu au intrat în atribuţiile cancelariilor unite: biserica, fundaţiile, şcoala şi cenzura. Împăratul punea un accent deosebit pe formarea funcţionarilor şi familiarizarea acestora cu sensul şi scopul reformelor sale. Astfel, suveranul a emis în anul 1783 documentul „Principii pentru fiecare slujitor al statului“, cunoscut în istorie sub numele de „Hirtenbrief Josephs II“. Prin acest document se aduceau la cunoştinţa oficiilor din imperiu concepţiile sale despre activitatea funcţionarilor, care „trebuiau să tindă spre îndeplinirea integrală a ordinelor şi a voinţei imperiale“ (163).

În anul 1872, Iosif al II-lea confiscă bunurile „naţiunii“ săseşti în profitul Tezaurului Imperial, argumentând că acesta este proprietarul întregului *„Fundus Regius“* (64). Dispoziţia, constituind lovitura de graţie asupra privilegiilor seculare de care beneficia etnia, transforma naţia săsească într-o naţie obişnuită, provocându-i consternare şi panică.

1783

Edictul de toleranţă emis de noul monarh descătuşează nevoile românilor şi, mai ales, pe cele spirituale. În urma drepturilor acordate, între anii 1780 şi 1790, românii încep să ridice prin satele din

*Biserica **Sf. Adormire a Maicii** Domnului din cartierul Braşovechi (str. Bisericii Române, nr. 42)*

Ţara Bârsei şi a Oltului „bisericuțe frumoase din lemn şi piatră“, cu sprijinul unor negustori braşoveni cum ar fi: frații Boghici în Codlea, Şandru Inaşu în Hălchiu şi Sânpetru, Ciurcul în Satul-Nou şi Şona, Barbu Cătană şi Ion Scurtu în Măieruş, iar în Braşovechi Mihai Vilara şi Nicolae Ştefan (32).

Românii din cartierul Braşovechi nu aveau o biserică, ei trebuind să se deplaseze în Şchei pentru oficiul religios. Cu eforturi mari se ridică în acest cartier biserica ortodoxă Sf. Adormire a Maicii Domnului, dar nu cu expunere la stradă (azi str. Bisericii Române, nr. 42). Construcția bisericii aparține stilului baroc, în formă de treflă, fiind pictată în frescă de frații Ioan Alexandru, Nicolae şi Vasile Grecu din Săsăuş şi repictată de Iosif Vasu în anul 1946. Biserica dispune de un turn pătrat. Altarul este poligonal, la fel ca şi naosul, încadrat de două abside. Astăzi, din vechile picturi n-au mai rămas decât trei fresce în absida altarului. Iconostasul este apreciat de specialişti ca unul cu cele mai fine decorații ornamentale ale genului din oraş (157). La 11 mai 1783, se încheie lucrările de construcție a acestei biserici.

În vara anului 1783, împăratul Iosif al II-lea efectuează a doua călătorie în Transilvania. După un traseu prin orașele Lugoj, Deva, Alba Iulia, Sibiu, împăratul ajunge la Braşov în 7 iunie 1783. El „trage la casele din piață ale familiei Fronius“, precizează G. Bariț (15). A doua zi, fiind ziua Rusaliilor, împăratul participă la slujbă (messa catolică) în biserica parohială romano-catolică (de pe str. Mureşenilor), apoi vizitează biserica mare a protestanților saşi (Biserica Neagră) şi, spre mirarea tuturor, participă din nou la slujbă, în biserica Sfântul Nicolae din Şchei. „Aşa voise Iosif să arate oamenilor cum înțelegea el decretul său de toleranță … a ține ca om de caracter la convingerile sale religioase, la biserica sa, a respecta însă şi convingerile altora“, comenta G. Bariț evenimentul (15).

Aflăm dintr-o scrisoare a împăratului, din 11–12 iunie, către guvernatorul Brukenthal, despre câteva măsuri ce priveau Braşovul: guvernul urma să înceapă construirea drumurilor „deocamdată între Sibiu şi Braşov, iar de acolo înainte“, drept pentru care depune 50.000 de florini; repararea fortăreței (cetatea de pe Dealul Cetății) de la Braşov, care se ruinase (15).

Între anii 1782 şi 1785 se redactează „Constituțiile proprii ale orașului liber regal Braşov“ (Eigene Verfassung der königl. freyen Stadt Kronstadt), sub forma unui manuscris, cuprinzând instrucțiuni de activitate şi formulele de jurământ pentru funcționarii orașului, cunoscute şi sub denumirea de „Cartea Judelui“ (33, 119).

Împăratul emite la 16 august 1783 un decret mai amplu, prin care anulează şi vechea împărțire administrativă, divizând teritoriul Ardealului în 10 şi apoi în 11 comitate, fără a ține seamă de criteriile etnice, cu scopul unificării statului şi numeşte 9 orașe libere regeşti (dintre care al treilea era Braşovul (118, 137). Rescriptul privind noua împărțire administrativă a fost emis la 3 iulie 1784. Cronicarul braşovean G. M. Gottlieb von Herrmann aprecia astfel noua împărțire: „cele 29 de cercuri ungureşti şi săseşti de până atunci au fost rotunjite geografic, din pricina poziției lor fizice şi satele au fost aruncate dintr-un cerc în altul pentru a crea un comitat pe măsura celuilalt, păstrându-se însă vechile denumiri pentru eliminarea confuziilor“. Fostul teritoriu administrat de saşi a fost împărțit în mai multe comitate, averea aloidală şi posesiunile Universității Săseşti au fost suprimate. Cercetătorii saşi consideră şi astăzi

că prin aceste măsuri, „naţiunea săsească a fost practic desfiinţată prin decret“ (163). Privitor la inegalităţile dintre etnii, împăratul afirmase în mod repetat, în urma cunoaşterii realităţilor cu ocazia vizitelor din Transilvania: „Naţiunea săsească, cu tot ce o privea, şi-a găsit sfârşitul definitiv…, iar proprietarii, orăşenii şi ţăranii saşi vor fi egali în drepturi cu toţi ceilalţi locuitori din Transilvania“ (163).

Districtul Braşov se alipeşte la comitatul Trei Scaune, iar comunele româneşti din sud-vestul districtului trec la comitatul Făgăraş. După 6 ani însă se renunţă la această măsură (137). După moartea împăratului (anul 1790), se refac vechile teritorii ale naţiunilor „recunoscute“, care vor exista până în anul 1848 (157). În perioada 1786–1790, sfera de activitate administrativă a magistratului braşovean s-a redus la teritoriul oraşului, iar oraşul liber regesc Braşov şi fostul district Braşov au fost înglobate noului comitat Trei Scaune, în fruntea căruia se afla un comite cu reşedinţa la Sf. Gheorghe. Comitatul Trei Scaune, în perioada 1784–1790, avea trei subdiviziuni numite „cercuri“ (circuli) şi în cadrul lor „preturi“ (processus). Fostul district Braşov forma „Circulus Barcensis“, iar administraţia oraşului liber regesc Braşov era supusă în unele privinţe direct comitatului (118).

Prin măsurile administrative, saşii se considerau dezavantajaţi, deoarece ei dispuneau acum doar de doi conducători administrativi în cele 11 comitate, faţă de maghiari care ocupau poziţiile cheie în nouă comitate. Deşi împăratul Iosif al II-lea dispusese în mod expres pentru români accesul la toate posturile din oraşe „în măsura în care solicitanţii posedă capacităţile necesare“, românii nu au „reuşit“ să obţină slujbe în administraţia oraşelor săseşti înainte de anul 1848, precizează A. Schaser (163).

În timpul scurtei domnii a lui Iosif al II-lea, românilor braşoveni li se fac unele concesii mai ales în domeniul negoţului. Reformele iosefine au creat la Braşov, printre altele, şi o dispută între negustorii greci şi români: „a început o nouă epocă românească … românii căpătaseră concivilitatea cu grecii … ei (românii) erau acum (în Braşov) o putere, care trebuia să se impună şi s-a impus“, aprecia I. Colan în anul 1935 (32). Dar tranzitul negustorilor români este împiedecat temporar anul acesta de o dispoziţie a spătarului Văcărescu din Ţara Românească, care acuză că aceştia transportă alături de marfa obişnuită şi corespondenţă secretă. Un schimb de scrisori ale domnitorului Nicolae Caragea, din luna februarie, şi un raport al Magistratului braşovean din martie dovedesc interesul autorităţilor de ambele părţi pentru depăşirea conflictului (46).

Împăratul enunţase dreptul de concivilitate, însă saşii se plângeau că nu pot cumpăra moşii feudale, ele aparţinând aristocraţilor maghiari, iar românii că nu puteau pătrunde în oraşele săseşti. „Iosif al II-lea a pus frâu saşilor, că cel puţin să nu mai rupă casele românilor, sau să le dea foc, ca să se ducă, a dat însă ocaziune la mai multe conflicte mai ales pe la cetăţi ca Braşovul şi Sibiul, pe unde comercianţii şi profesioniştii români şi greci voiau să cumpere case, să poarte comerţ, să-şi facă şi biserici, toate acelea însă fără procese lungi nu se puteau face“, explica G. Bariţ (15).

Între anii 1783 şi 1785, în cadrul administraţiei oraşului au loc reforme importante, în timpul funcţionării judelui primar Michael Fronius (1783–1785). S-au stabilit noi instrucţiuni de serviciu pentru funcţionarii oraşului, formule de jurământ care au fost aprobate de către magistratul oraşului şi comunitatea centumviralã şi introduse apoi în „Cartea judelui“ (1785) sau „Cartea roşie“ a oraşului, de fapt o constituţie proprie. Cartea roşie era un registru legat în catifea roşie, cu ferecături de argint, fiind unul din însemnele dregătoriei judelui primar, pe lângă paloşul judelui şi sigiliul oraşului (107).

1784

În dorinţa de a crea un stat unitar, deşi imperiul habsburgic îngloba un număr mare de naţionalităţi, Iosif al II-lea decretează la 11 mai 1784 limba germană ca limbă oficială în tot imperiul, în administraţie, legislaţie, învăţământ (15), cu condiţia ca în termen de 4 ani funcţionarii să cunoască şi să utilizeze această limbă. Limba germană urma să înlocuiască limba latină, folosită până atunci ca limbă oficială. Această hotărâre, precum şi cea legată de măsurarea terenurilor în vederea stabilirii impozitului în funcţie de teren, a creat o opoziţie pasivă a nobilimii maghiare în toată Transilvania (15). Unii cercetători

consideră că această dispoziție a generat naționalismul maghiar în imperiu (43). Impunerea limbii germane în Transilvania a eşuat nu numai din pricina împotrivirii autorităților transilvănene, ci şi din cauza lipsei de personal cunoscător al limbii germane, afirmă A. Schaser (163).

Ofițerii şi funcționarii care erau detaşați la Braşov proveneau din toate colțurile monarhiei habsburgice. Spre deosebire de saşi, ai căror preoți predicau în dialectul săsesc de mai bine de 200 de ani, în familiile de ofițeri se vorbea germana colorată, cu un dialect austriac. Muzicanții militari din Boemia, meseriaşii din Galiția şi Italia au răspândit un fel de germană „de bucătărie", impregnată cu expresii străine. Cu toate acestea, la Braşov nu s-a ajuns la un conglomerat lingvistic de „venetici", precum se întâmplase la Sibiu, unde „germana în jargonul servitorilor vienezi" a devenit uzuală în „Oraşul de jos". Cultivatorii de legume din Bartolomeu vorbeau tot săseşte (157).

Drepturile românilor din Şchei sunt mereu încălcate de prevederile magistratului din Braşov, care sfida diploma de privilegiu acordată de împăratul Leopold în anul 1701. Ultimele memorii înaintate găsesc parțial rezolvare prin rescriptul împărătesc din 18 octombrie 1784, care garantează libertățile din diploma leopoldină; nici după această dată drepturile locuitorilor din Şchei nu sunt respectate în totalitate de magistrat (124).

În anul 1784 se menționează în documentele vremii despre înființarea la Braşov a unei şcoli în limba maghiară în cartierul Blumăna (157).

Situația proastă a iobăgimii şi în special a celei române ajunsese la o culme de neimaginat. Deşi Curtea de la Viena încercase să reglementeze raporturile dintre stăpânii de pământ şi iobagi, cu scopul de a împiedeca abuzurile nobilimii, a limita robota, a împiedeca cotropirea pământurilor țărăneşti, rezultatul a fost un compromis între Curtea imperială şi nobilime, în dauna țărănimii, menținând sarcinile feudale în continuare şi sporindu-le pe cele fiscale. Un regulament urbarial din anul 1769 numit „Certa puncta" şi o dispoziție gubernială[9] din 2 ianuarie 1777 încercau să aducă anumite reglementări în raporturile iobagilor cu nobilimea, dar au creat mai degrabă dezamăgiri, întrucât iobagii români aşteptau uşurări şi mai mari. Speranța iobagilor se reaprinsese la urcarea la tron a împăratului Iosif al II-lea care, cunoscând situația iobagilor, a emis la 16 august 1783 un rescript care viza uşurarea sarcinilor şi acordarea de drepturi mai largi iobagilor. Principalele drepturi acordate iobagilor erau: dreptul la căsătorie fără permisiunea nobililor feudali, accesul la învățământ pentru arte şi meserii, dreptul nestingherit la posesie, interzicerea alungării iobagilor din locuință şi moşie de către feudali fără sentință judecătorească, încetarea abuzurilor privind munca şi dările peste cele stabilite prin patentele Mariei Tereza. De altfel, împăratul desființase iobăgia în anul 1781 în Boemia, Moravia şi Silezia, iar în anul 1783, şi în Galiția şi Lodomeria (15).

Exploatarea feudală era dublată de cea a statului austriac, care lua de la țărani dări, îi obliga la provizii pentru întreținerea armatei, la încartiruiri, cărăuşii, munci pentru drumuri şi cetăți. Atmosfera de nemulțumire se amplifică printr-un decret al Curții din 31 ianuarie 1784, privind înscrierea voluntară a locuitorilor satelor la serviciul militar, măsură adoptată repede de iobagi în nădejdea scăpării de iobăgie. Țăranii înscrişi se socotesc oameni liberi, refuzând îndeplinirea obligațiilor iobăgeşti. Conflictul cu autoritățile este inevitabil; izbucneşte o răscoală a țăranilor devenită celebră în istorie.

Răscoala porneşte la 28 octombrie 1784, în Brad şi se întinde în scurt timp în toată Transilvania, având în fruntea ei pe cunoscuții Horea, Cloşca şi Crişan.

Guvernul Transilvaniei face cunoscută la 8 noiembrie magistratului Braşovului izbucnirea răscoalei. În şedința din 10 noiembrie se discută evenimentul în fața magistratului. Pentru prevenire, magistratul Braşovului ordonă confiscarea armelor din suburbiile Stupini şi Dârste. S-a interzis traficanților vânzarea de praf de puşcă şi plumb țăranilor şi s-a instituit paza pe timp de noapte. Se publică o înştiințare prin care se aduce la cunoştință că toți cei care vroiau să se deplaseze din oraşul Braşov erau obligați să obțină în prealabil un certificat de călătorie de la secretarul Paur, iar cei ce

9 Sub regimul austriac, Transilvania este condusă de un guvern (în scrierea latină *gubernium*), având în frunte un guvernator.

soseau din alte localităţi să prezinte certificate la porţile oraşului. La 25 noiembrie s-a dezbătut aplicarea justiţiei marţiale, eventual împotriva unor refugiaţi. Se cereau raiduri ale armatei pentru a intimida populaţia. S-au publicat ordine „guberniale“ privind acordarea de recompense pentru prinderea conducătorilor răscoalei.

Oraşul Braşov era al doilea stăpân feudal ca mărime din Transilvania (satele brănene, Zărneşti, Vlădeni, Satul Nou, Apaţa, Crizbav erau posesiuni iobăgeşti ale oraşului Braşov). Din cauza abuzurilor funcţionarilor au izbucnit mişcări sociale încă din anul 1774. Locuitorii din Satul Nou au prezentat magistratului Braşovului, la 8 noiembrie, o declaraţie prin care refuzau să mai plătească taxele iobăgeşti. În fruntea lor este Andreas Molitoris. Acesta s-a prezentat la Sibiu, la guvern, cu delegaţii din satele săcelene, pentru a se plânge de magistratul Braşovului. Lui Molitoris i s-a intentat un proces ca agitator al poporului şi a fost arestat la 20 noiembrie 1784 şi a fost închis până în anul 1789. Mişcările în zona Braşovului nu au încetat, culminând cu răscoala din anul 1787 din Turcheş, Baciu, Cernatu, când armata a intervenit, înăbuşind revolta.

1785

Răscoala ţărănească a luat sfârşit prin arestarea şi executarea publică a capilor răscoalei, Horea şi Cloşca, în data de 28 februarie 1785, în maniera barbară a codului terezian şi anume frângerea cu roata. Efectul răscoalei se face simţit — „edificiul feudal al Transilvaniei este zguduit“, apreciază I. Praoveanu (149).

În atmosfera generată de răscoală, colibaşii brăneni refuză să mai plătească dări pentru oraşul Braşov. Mulţimea de jalbe adresate de brăneni magistratului Braşovului redau situaţia grea a locuitorilor din acea zonă. Obligaţiile faţă de stăpânul feudal, Braşovul, erau multiple: taxa colibelor, darea de la munţi, răscumpărarea pământului arabil, răscumpărarea fâneţelor, florinţii stânelor, dijma mieilor, dijma stupilor, banii untului. La acestea se adăugau abuzurile comise de castelani şi vameşi, care îi obligau pe colibaşi să plătească vama integrală la trecerea spre Braşov şi să dea dijme de mai multe ori pe an (149).

Guvernul încearcă să reglementeze raporturile dintre ţărani şi stăpânii feudali; se acordă unele înlesniri ţăranilor moţi, prin patenta habsburgică din 25 august 1785; se desfiinţează servitutea personală şi legarea de glie a ţăranilor, dându-li-se dreptul de a se muta dintr-un loc în altul; se acordă dreptul de a se căsători şi fără consimţământul stăpânului, de a învăţa carte şi meserii, de a dispune după voie de bunurile lor (38). Din lipsa unor reglementări urbariale, dispoziţiile benefice ale împăratului au întâmpinat numeroase îngrădiri. Dat fiind că proprietarii de pământ nu au fost afectaţi de măsurile împăratului, aceştia au apelat în continuare la prestarea de muncă individuală. După aplicarea patentei de desfiinţare a iobăgiei, situaţia juridică a ţăranilor iobagi era incertă, dovedind un conflict nestins pentru putere între oficialităţile centrale şi „stările“ din Transilvania. Se impunea adoptarea unor reglementări urbariale şi aplicarea unui sistem de impozitare, funcţie de mărimea terenului aflat în proprietate (163).

Poarta din capătul nordic al Străzii Negre (azi str. N. Bălcescu) *redeschisă în anul 1785, în locul unei porţi mai vechi. Poarta va fi dărâmată în anul 1873, împreună cu bastionul aferent.*

În anul 1785, breasla tăbăcarilor obţine autorizaţia pentru construcţia unei noi porţi în strada Neagră (azi capătul nordic al str. N. Bălcescu) în locul unei porţi zidite în anul 1578. Tăbăcarii, care locuiau pe strada Neagră, credeau că astfel această stradă va fi transformată într-o stradă principală (100);

poarta construită a fost închisă temporar în perioada războiului austro-turc dintre anii 1788–1789 (119); ea însă va fi dărâmată în anul 1873 împreună cu bastionul ei.

1786

În vederea revigorării comerțului, Iosif al II-lea dispune anularea taxelor vamale între Austria, Ungaria şi Transilvania şi, la 9 ianuarie 1786, abrogă taxele vamale de export pentru toate mărfurile produse în imperiu la trecerea lor în Ungaria. Măsura, deşi a creat nenumărate nemulțumiri şi intervenții, nu a fost retrasă de suveran şi a contribuit la uniformizarea spațiului economic din interiorul monarhiei (163). Măsura a afectat însă producția meşteşugărească a oraşelor transilvane precum Braşovul, expunând piața comercială transilvană concurenței cu produse din țările imperiului (variate, ieftine, de calitate).

Urmărind instituirea unui sistem de impozitare a proprietăților funciare, împăratul dispusese încă din anul 1781 măsurarea cadastrală a teritoriului, iar în februarie 1786 dispune ca măsurătorile de pământ să fie încheiate la sfârşitul lunii octombrie 1786. Dar realizarea cadastrului, care era esența reformei, a fost boicotată cu mult succes, astfel că recensămintele funciare nu au fost terminate nici în anul 1787 (163).

În cadrul reformelor care vizau administrația oraşelor, Braşovul primeşte dispoziția de a arenda, începând cu anul 1786, toate posesiunile sale unor persoane private (116).

Între anii 1784 şi 1787, în Transilvania, din inițiativa împăratului Iosif al II-lea, se efectuează un recensământ cu scop militar, social şi fiscal administrativ, fiind considerat mult mai exact decât cele anterioare. Transilvania era apreciată la o populație de 1,5 milioane de locuitori, dintre care două treimi erau români şi o treime o reprezentau maghiarii, saşii, secuii şi alte naționalități, după Conrad von Heidendorf (11). Țara Bârsei era populată în anul 1785 cu 65.370 de locuitori, din care în Braşov trăiau 17.792 (28,52%), în satele libere 22.296 (35,75%), iar în satele dependente 22.282 (35,73%). Conform însemnărilor contemporanului Conradt Iacob Hiltebrand, în jurul anului 1770, Braşovul era cel mai mare oraş din Transilvania, ca şi din Ungaria, mai mare chiar decât Buda şi Pesta (63).[10]

Cartierele oraşului aveau: Cetatea 4.496 de locuitori; Şcheiul 6.124 de locuitori; Braşovechi 2.946 de locuitori; Blumăna 2.568 de locuitori. În total erau 3.200 de clădiri (73, 157). Satul Stupini (Bienengärten) avea 600 de locuitori. De semnalat că Braşovul avea aproape aceeaşi populație ca la începutul secolului (în anul 1713, 17.000 de locuitori), din cauza nimicitoarelor epidemii de ciumă şi holeră, care au bântuit în acest secol (157). În anul 1786, o molimă de vărsat cuprinde tot Braşovul şi Țara Bârsei, înregistrându-se multe decese printre copii; tot în acest an, la Râşnov se semnalează din nou ciuma, care se răspândeşte în satele învecinate (94).

După incendiul cel mare din anul 1689, braşovenii încep treptat să îşi refacă casele distruse. Lipsurile de tot felul, sărăcia generalizată îi obligă la construcția unor case simple, aproape țărăneşti, în stilul caselor din Franconia (Germania). Cu toate acestea, se ridică în acest an prima casă cu două etaje în Braşov pe Kornzeile (Târgul Grâului) (azi în locul casei parohiale a bisericii Sf. Adormire din Piața Sfatului, nr. 3) în stil baroc. Clădirea va fi demolată cu ocazia ridicării bisericii ortodoxe din Piața Sfatului dintre anii 1894–1896 (135).

La 1 mai 1786, un nou val de reforme afectează întreg imperiul. Scopul acestor reforme era formarea unei justiții unitare, valabile pentru toți locuitorii. În Transilvania existau până atunci jurisdicție separată pentru unguri, saşi şi secui. S-a dispus ca pe lângă cele 11 comitate să existe câte un tribunal ca primă instanță, înființarea a două „table districtuale“ la Cluj şi Târgul Mureş, ca instanțe suplimentare de apel, şi ultima instanță, „tabla regească“. Cronicarul braşovean G. M. G. von Herrmann, care relata evenimentele anului, aprecia că nu se puteau număra dispozițiile imperiale privind aplicarea noului mecanism al administrației, care nu a apucat să dea rezultate (163).

În cadrul reformei religioase, împăratul Iosif al II-lea anulează în anul 1786 jurisdicția bisericii în afacerile matrimoniale. Se introduce o patentă prin care căsătoria se defineşte ca un contract civil.

---

10 Istoricii maghiari contemporani (64) nu confirmă această însemnare (vezi anul 1780).

1787

*Biserica **Sfânta Treime** (Str. G. Bariţiu, nr. 12, în curte), numită de români „**La greci**“.*

În acest an se termină lucrările de construcţie a bisericii Sfânta Treime (din Cetate) de pe strada Gh. Bariţiu (vizavi de Biserica Neagră). Biserica a fost construită de negustori numiţi „greci“, pe locul unei capele mai vechi. Bisericii i se spune „grecească“, întrucât printre negustorii care au fondat-o erau mulţi veniţi din Peninsula Balcanică, greci, aromâni, bulgari, dar şi foarte mulţi români, toţi aparţinând religiei greco-ortodoxe. În memoriul pentru aprobarea construcţiei, adresat magistratului în anul 1785, figurează 49 de cetăţeni greco-ortodocşi şi 17 meseriaşi români din interiorul Cetăţii. Aprobarea construirii bisericii este legată de atmosfera propice determinată de reformele iosefine din imperiul habsburgic. Printre donatorii importanţi sunt menţionaţi negustori de vază ca Panaiot Hagi Nica, Eustatie Ghioca, Constantin Dsanly, Demetrius Dima, precum şi boieri din România. Aprobarea construcţiei s-a făcut cu mare greutate, enoriaşii şi fondatorii întâmpinând piedici din partea autorităţilor săseşti, întrucât până atunci românii greco-ortodocşi nu aveau voie să-şi construiască biserici în oraşele pământului crăiesc (10). Cuvântul „grec“ nu are în secolul al XVIII-lea în Ardeal un înţeles naţional, explică A. A. Mureşianu, citându-l pe istoricul maghiar Iosif Benkő, care afirma că „poporul unguresc şi românesc din Ardeal numeşte Greci pe neguţătorii *de orice naţie*“.

Construcţia bisericii nu a fost aprobată cu faţadă la stradă, ci „dosită“, fără turle, fără clopot şi toacă, pentru a nu deranja autorităţile braşovene săseşti. Slujba religioasă s-a ţinut timp de un an în două limbi (greceşte şi româneşte). După anul 1789, negustorii greci şi-au adjudecat biserica, după discuţii conflictuale între comunităţile greceşti şi româneşti din Cetate. După anul 1942, biserica (denumită de români „la Greci“) revine Bisericii Ortodoxe Române. În cimitirul din spatele bisericii se vor afla înmormântaţi în secolul următor Elena Brâncoveanu-Cantacuzino, tatăl ei Manolache Brâncoveanu, mama ei Zoiţa Sturdza şi Emil Brâncoveanu. Biserica a fost sprijinită mereu şi de alţi boieri din Ţara Românească, pribegiţi la Braşov, precum Văcăreştii, Şuţu, Mavrocordat etc. Conflictul dintre comunităţile greceşti şi româneşti din Cetate se va încheia târziu, prin construcţia Bisericii Sfintei Adormiri din Piaţa Sfatului, în anul 1895, de către comunitatea românească din Cetate.

În Şchei, în această epocă umanistă, determinată de venirea la tron a „luminatului“ împărat Iosif al II-lea, şcoala românească se bucură de aceste împrejurări; ea figura în acte ca „şcoală normală“ (normalicească), dar depăşea caracterul unei şcoli elementare. În anul 1786, se înfiinţează directoratul şcolilor naţionale neunite din Transilvania, cu sediul la Sibiu, având ca prim director pe cunoscutul cărturar braşovean Dimitrie Eustatievici. În urma intervenţiilor lui Eustatievici, guvernatorul Transilvaniei emite la 13 iulie 1787 un decret pentru înfiinţarea unei şcoli capitale în Şchei (122), ceea ce se realizează în anul 1788 sub numele de şcoală poporală (43). Cu toate acestea, în anul 1792 aflăm că şcoala este slab frecventată, întrucât, aşa cum reiese din plângerile curatorilor către magistrat, *„nu se pot scoate de la oamenii din Şchei salariul dascălilor“* (123).

Reformele împăratului determină stările din Transilvania la o atitudine de respingere unanimă. În anul 1787, două memorii importante elaborate de stările transilvane, exprimau nemulţumirea şi chiar dorinţa de retragere a reformelor. Maghiarii nu recunoşteau egalitatea în instanţele juridice între nobil şi nenobil, se plângeau îndeosebi împotriva reconsiderării „naţiunii tolerate“ (a românilor) şi împotriva dreptului de strămutare a supuşilor. Se cerea oprirea măsurătorilor cadastrale, a conscripţiilor militare, precum şi limitarea limbii germane doar în relaţiile cu autorităţile centrale. Saşii se plângeau de repercusiunile Edictului de concivilitate şi a consecinţelor „desfiinţării“ naţiunii săseşti în *Fundus regius*.

Retragerea de către împărat a privilegiilor speciale pe care le aveau saşii, constituia o lovitură în existența acestei minorități. „Națiunea săsească din Transilvania îşi putea compensa minoritatea numerică numai prin aceste drepturi speciale“, explică A. Schaser în zilele noastre (163).

Un nou război începu în acest an între Rusia şi Turcia (1787–1792), prin care turcii sperau la abolirea clauzelor tratatului de la Küciüc Kainargi din anul 1774. Austria participă la acest război alături de Rusia, silind Turcia să-şi disperseze forțele pe două fronturi, îndeosebi spre Moldova şi Țara Românească, acestea devenind din nou teatrul unor operațiuni militare pustiitoare (75).

În Țara Bârsei, comunele trebuiau să pună la dispoziție recruți mobilizați de multe ori în mod foarte brutal. Mare parte din recoltă trebuia să fie livrată armatei, manifestându-se o lipsă mare de alimente şi scumpete.

Castelul Bran este repus în stare bună de apărare, iar cetatea de pe Dealul Cetății este înzestrată cu palisade. Poarta spre sud, de pe strada Neagră (azi str. N. Bălcescu) este astupată, pentru a evita o posibilă intrare a turcilor. Locuitorii oraşului erau organizați pentru cazul unei invazii turceşti în 12 companii, pentru a apăra oraşul şi a pregăti vechile archebuze, nefolosite de 100 de ani (181).

1788

În luna februarie 1788, trupe austriece, sub comanda generalului comandant Rall, pătrund prin pasul Timiş–Predeal în Țara Românească şi fac o escală la Sinaia. Austriecii pătrund şi în Moldova ocupând Iaşiul, reținându-l pe domnitorul moldovean Alexandru Ipsilanti (1786–1788). Braşovul este amenințat de trupele domnitorului muntean Nicolae Mavrogheni (1786–1790), ce lupta alături de turci, încercând să pătrundă în Ardeal. Astfel, Mavrogheni cu „cătanele“ române (soldați după model european) şi cu sprijin turcesc, respinge de câteva ori trupele austriece şi pătrunde în Braşov. „Cu sânge de pirat fără frică (el) năvăli prin pasul Timişului între vitejii săi îmbrăcați în fustanele“, relatează N. Iorga (58). Mavrogheni emite la Braşov la 6 octombrie 1788 o proclamație către toți locuitorii ținutului: „Tuturor locuitorilor din ținutul Braşovului, parte bisericească şi mirenească … vă sfătuim pentru binele ce vă voim, ca să vă dați înşivă supunerii fără război şi împotrivire şi să vă alcătuiți iarăşi la acest principat, *de unde v-ați desghinat* şi să vă primim cu orice legături şi privileghiuri vă veți socoti înşivă a vă fi mai de folos…“ (56). El căuta să atragă de partea sa populația ardeleană, oferindu-le avantaje în cazul mutării pe moşiile sale din Țara Românească. N. Iorga consideră că această proclamație nu este o proclamație națională, cum credea istoricul V. A. Urechia, ci o replică dată către autorități față de proclamațiile anterioare ale austriecilor.

Un regiment grăniceresc de 3.000 de persoane este dislocat peste iarna anului 1788–1789 în districtul Braşovului. La 9 aprilie 1789 are loc o înfruntare importantă a trupelor imperiale austriece, alături de care participă şi un regiment grăniceresc românesc, cu oastea otomană ce număra aproximativ 7.000 de luptători, în pasul Branului, la „Valea Muierii“. La 10 noiembrie 1789, armatele austriece, sub conducerea principelui Koburg, ocupă Bucureştiul (15).

În anul 1788, consilierii oraşului înființează un cimitir evanghelic (săsesc) pe terenul viran de la poalele Dealului Cetății, colț cu strada Lungă, existent şi astăzi. Până la acea dată, înmormântările se făceau în Curtea Bisericii Negre sau în Biserica Neagră (61). Pentru oamenii fără căpătâi, bețivii, cei care „şi-au atras mânia bisericii“, neluând parte la slujbe, înmormântările aveau loc la sfârşitul secolului al XVIII-lea sub Tâmpa, lângă bastionul țesătorilor, pe locul unde se va construi mai târziu Casa de Tir. Aceştia erau înmormântați fără ceremonial bisericesc, în lăzi de scândură, înmormântarea numindu-se „înmormântare de măgari“ (Eselsbegräbnis) (61).

1790

Suferind, la insistențele marii aristocrații şi a funcționărimii conservatoare, la 28 ianuarie 1790, împăratul Iosif al II-lea revocă toate reformele introduse în imperiu, mai puțin actele juridice privind toleranța religioasă şi desființarea iobăgiei ca servitute (libera strămutare a țăranilor). În Ungaria şi Transilvania, renunțarea la reformele progresiste produce o mare satisfacție, aceasta manifestându-se

mai ales prin „nimicirea cadastrului“ (măsurătoarea funciară existentă şi astăzi), cu excepţia comunelor săseşti, nebunească ştergere a numerelor de la case, renunţarea la portul nemţesc, arderea actelor privitoare la numărul locuitorilor şi mărimea teritoriului, renunţarea la limba oficială germană, reforme ce se vor realiza însă, parţial, după 60–70 de ani (15). La 23 aprilie 1790 a fost reinstalată la Braşov vechea administraţie a magistratului oraşului, având competenţă şi asupra districtului Braşov (118).

Actul de restituire provoacă în rândul saşilor o mare satisfacţie (181). Naţiunea săsească se considera „renăscută“ şi trimite la 16 martie 1790 o scrisoare de mulţumire către Cancelarul curţii şi al statului, principele Kaunitz-Rittberg, pentru convingerea împăratului de necesitatea *Edictului de restituire*. Edictul provoacă o mare deziluzie românilor. Împăratul devenise pentru supuşii români purtătorul nădejdii lor, figura epocală, care întruchipa spiritul modern al timpului (163).

După 1790, asupra locuitorilor români s-au săvârşit în continuare abuzuri, *„dar aceştia nu mai puteau fi îngenunchiaţi la supuşenie“*, afirmă A. Schaser (163).

Deşi măsurile reformatoare au fost retrase, totuşi ele au generat sau accelerat progrese în multe domenii. Literatura de specialitate a acordat o importanţă deosebită reformelor iosefine pentru modernizarea armatei, bisericii, administraţiei din imperiul habsburgic, precum şi pentru formarea conştiinţei naţionale a popoarelor din sud-estul Europei. Cercetătorii sunt de acord că anul 1790 nu a însemnat o cenzurare a procesului de transformări sociale, ele continuând şi după anul 1790. Maghiarii şi românii, care în opinia împăratului ar fi trebuit integraţi în statul multinaţional, au primit prin politica reformatoare a lui Iosif al II-lea „impulsuri hotărâtoare pentru formarea lor naţională, creîndu-se premisele unei dezvoltări care va duce la înfrângerea imperiului habsburgic“, precizează A. Schaser (163).

La 20 februarie 1790, împăratul Iosif al II-lea moare, iar pe tronul imperiului urcă fratele acestuia, Leopold al II-lea (1790–1792). Atenţia Vienei era îndreptată spre o posibilă răzvrătire a maghiarilor. Rapoartele guvernamentale din această perioadă relatează despre supravegherea permanentă a aristocraţiei ungare din Transilvania, care avea interese comune cu nobilimea din Ungaria.

Universitatea Săsească patronează la 25 mai 1790 o solemnitate de mulţumire publică pentru reintroducerea autonomiei administrative săseşti, stabilindu-se o zi de sărbătoare naţională, care să amintească de „renaşterea“ naţiunii săseşti. În comitatele Transilvaniei, într-o atmosferă exuberantă, nobilimea maghiară punea pe foc documentele privind măsurătorile de pământ şi conscripţiile de populaţie, măsuri pregătitoare pentru introducerea reformelor împăratului Iosif al II-lea (163).

În Braşov şi districtul Braşov, „patriciatul săsesc căuta prin tot felul de mijloace să paralizeze dreptul de concivilitate (drepturi naţionale) acordate popoarelor, mai ales românilor — comercianţi, măcelari, croitori — dând de lucru Magistratului“, relata G. Bariţ (15). Multitudinea de acte oficiale, certuri şi procese, dovedeau frica „săsimii“ din acea perioadă de orice umbră de concurenţă economică, industrială, comercială, mergând până la măsuri prohibitive absurde, aparţinând mai degrabă istoriei antice, completa G. Bariţ (15).

La 21 decembrie 1790 se redeschide Dieta Transilvaniei, care nu se mai ţinuse din anul 1761, schimbându-şi sediul la Cluj, unde se mutase şi guvernul. Dieta din anul 1781 fusese doar o solemnitate de depunere a jurământului de credinţă.

Dieta număra în acel an 419 membri (consilieri, secretari, protonotari, asesori, prefecţi, regalişti magnaţi, deputaţi) din care numai 119 membri aleşi. Din totalul membrilor, 349 făceau parte din clasa nobilimii, 70 din clasa burgheziei, şi nici unul din clasa populaţiei rurale. Din totalul de 419 membri, 384 erau maghiari şi 35 saşi. Episcopul românilor şi alţi nobili de origine română, membri în Dietă, erau consideraţi ca aparţinând naţionalităţii maghiare (15). Obiectivul principal al Dietei era punerea în practică a *Edictului de restituire* în toate domeniile vieţii publice. Stările transilvane doreau să înlăture puterea centrală, să consolideze şi să extindă puterea stărilor politice (163).

Vechea constituţie se reînnoieşte şi Transilvania se împarte din nou, după vechea tradiţie, în ţara nobililor (maghiari), a secuilor şi a saşilor (181).

Platforma politică a saşilor se concretiza pe trei direcţii importante: loialitate faţă de habsburgi, raporturi bune cu nobilimea maghiară şi menţinerea uniunii celor trei naţiuni istorice (64).

Dieta îl investeşte pe Gheorghe (György) Bánffy II de Losoncz ca guvernator al Transilvaniei, deşi el ocupa acest post din anul 1787 (1787–1822).

În anul 1790 începe circulaţia poştei prin pasul Timiş–Predeal. Tratatul turco-austriac din anul 1794 va asigura Predealului un rol important ca punct de trecere a mărfurilor, a dregătorilor, a negustorilor şi a însoţitorilor caravanelor, motiv pentru care valea Prahovei va deveni cel mai circulat drum dintre Bucureşti şi Braşov (101). Pe drumul spre Bucureşti se găsea hanul de la Dârste, la 7 km de Braşov. Pe o grindă din clădirea hanului era inscripţionat „1790 Si. Beer, maistru fierar, arendaş al cârciumii“ (61). Starea drumurilor era însă foarte proastă. Până în anul 1830, când se amenajează drumul prin Predeal, mărfurile continuau să fie transportate spre Ţara Românească şi Moldova de aşa numiţii *praovani*, pe cai de samar; în anul 1830 sunt menţionaţi 49 de români praovani din Şchei care făceau astfel transportul mărfurilor (169).

TREZIREA CONŞTIINŢEI NAŢIONALE ROMÂNEŞTI

1791

Lucrările Dietei Stărilor Transilvaniei de la Cluj, începute la 21 decembrie 1790, durează până în 9 august 1791. Principalele chestiuni discutate sunt legate de problema restituirilor, adică refacerea vechilor instituţii de guvernământ, dislocate de reforma împăratului Iosif al II-lea. În Dietă, nobilii maghiari au încercat prin diverse propuneri unirea Transilvaniei cu Ungaria, dar întrucât Curtea de la Viena nu agrea aceasta, propunerile nu au fost sancţionate. Privitor la limba oficială, se hotărăşte ca limba maghiară să rămână uzuală în cadrul naţiunilor maghiare şi secuieşti, în oficiile publice şi scaunele de judecată, iar în actele aulice, camerale, în protocoalele guvernului, în justiţie, în corespondenţa cu comandantul militar şi în cea externă, să rămână limba latină, limba germană fiind valabilă doar pentru treburile interne ale Pământului Crăiesc (care cuprindea şi Ţara Bârsei). Se reface vechea constituţie a celor trei naţiuni şi patru religii recepte. Împăratul trebuie să-şi împartă puterea legislativă cu Dieta ţării, el nu mai poate guverna prin patente şi ordonanţe. Se reafirmă libertăţile, privilegiile şi prerogativele nobilimii; se refac libertăţile secuilor şi autonomiile săseşti; se anulează concivilitatea (egalitatea de drepturi a locuitorilor Pământului Crăiesc), la care îi obligase Iosif al II-lea pe saşi (150). Sunt dezbătute 162 de proiecte de legi, obţinându-se, după cum apreciază istoricii maghiari contemporani, „ultima constituţie feudală a Transilvaniei“ (64).

În Dietă face senzaţie memoriul politic al românilor, redactat atât din partea ortodocşilor, cât şi a greco-catolicilor, care a fost prezentat în şedinţele din iunie şi iulie 1791. Memoriul, cunoscut în istorie ca memoriul burgheziei române, sub numele de „Supplex Libellus Valachorum“, are la bază ideile formulate cu o jumătate de veac înainte de Inochentie Micu-Klein şi cerea ca „naţiunea română să fie pusă în drepturile sale, de care a fost despoiată, datorită vitregiei vremurilor, alături de celelalte naţiuni“ ale Transilvaniei, maghiari, saşi şi secui, drepturi civile şi politice proporţionale cu numărul lor din Transilvania (2/3 din întreaga populaţie) (38). Documentul este considerat drept actul de naştere a naţiunii române, afirmă A. Schaser în anul 2000 (163) (afirmaţie, desigur, discutabilă n.a.)

Răspunsul Dietei la acest memoriu este batjocoritor: „românii nu pot constitui o naţiune, întrucât n-au fost naţiune politică nici înainte; o nouă naţiune ar răsturna sistemul politic al Principatului; ei sunt suficient reprezentaţi în funcţii şi viaţa publică“ (în Dietă era un român din 419 membri) (135).

SVPPLEX LIBELLVS
VALACHORVM
TRANSSILVANIÆ
IVRA TRIBVS RECEPTIS NATIONIBVS COMMVNIA
POSTLIMINIO SIBI ADSERI
POSTVLANTIVM.
CVM NOTIS HISTORICO - CRITICIS
I. C. E.
CIVIS TRANSSILVANI.
CLAVDIOPOLI.
Sumptibus et Typis Martini Hochmeister, Caes. Reg. Dicast. Typographi &pr.
Bibliopolæ. MDCCXCI.
B·A·R Bibliot. Veche 548

Memoriul politic al românilor
***„Supplex libellus valachorum“** din anul 1791*

Alertaţi de răspunsurile Dietei, românii pregătesc delegaţii importante, în frunte cu cei doi episcopi, pentru susţinerea postulatelor naţiunii în faţa împăratului. Cu ocazia sinoadelor, care trebuiau să se întrunească pentru jurământul de credinţă faţă de noul împărat, românii braşoveni îl trimit la Sibiu, la 17 septembrie, pe protopopul Braşovului, Bucur Creţu, pentru a-i reprezenta şi a semna în numele lor memoriul, pe care apoi episcopul ortodox Gherasim Adamovici îl va prezenta Curţii împărăteşti. Episcopii prezintă noul memoriu Curţii din Viena, în 30 martie 1792; memoriul este întins pe 60 de pagini manuscris şi 67 de pagini de anexe. Răspunsul Curţii a fost negativ, cu excepţia a două concesii: exercitarea liberă a religiei ortodoxe şi dreptul ortodocşilor (neuniţilor) la funcţiile care nu erau rezervate celor patru religii recepte (150).

Memoriul românilor trezeşte o polemică arzătoare între spiritele româneşti şi forţele adverse. Respingerea memoriului întocmit de membrii „Şcolii Ardelene“, elită intelectuală consacrată în cultura românească, a determinat transferarea luptei naţionale pentru dobândirea de drepturi şi pe planul culturii, având ca efect închegarea ideologiei naţionale (43).

În acest climat politic, românii din Şcheii Braşovului reiau memoriile către Curtea vieneză privind respectarea de către autoritatea oraşului a drepturilor lor imprescriptibile. Textul tradus al „Supplexului“ este copiat de către „arhistarostele şi primarius“ Ioan Lebu şi negustorul Chir Lazăr şi se păstrează şi astăzi în arhiva muzeului din Şchei (124).

Printre adversarii memoriului, criticând originile, drepturile, continuitatea românilor, se remarcă intelectuali saşi şi, în special, consilierul şi istoricul I. C. Eder (1760–1810), născut în Braşov. În vederea redactării răspunsului la revendicările româneşti, Universitatea Săsească cere opiniile municipiilor Braşov, Sighişoara, Sebeş, Mediaş şi ale scaunului Rupea.

„Braşovul (afirmau saşii) nu e împotrivă ca românii să poată achiziţiona pământ în suburbii, în hotarul oraşului şi în district, dar respectând legile şi drepturile săseşti de preemţiune; să se menţină însă dreptul exclusiv al saşilor de a cumpăra case şi a intra în bresle; să fie restituite saşilor şi casele din oraş, pierdute sub regimul iosefin“ (150).

Se elaborează un răspuns din partea Universităţii Săseşti sub titlul *Ausführliche Widerlegung*, urmărind să combată memoriul românesc, acţiune coordonată de judele Braşovului, Michael Fronius, şi vilicul Braşovului, G. M. Gottlieb von Herrmann. Opinia judelui Braşovului este cea acceptată. Ea presupunea respingerea categorică a oricărei concesii în problema concivilităţii românilor, continuând cu refacerea unităţii de acţiune a celor trei naţiuni în faţa revendicărilor româneşti. Sunt puse în mişcare elitele naţiunii săseşti, jurişti, oameni politici din districte, scaune şi municipii. Se înfruntau două teze: *saşii susţineau că Pământul Crăiesc a fost donat de regii maghiari saşilor ca feudă şi ei sunt deci stăpâni, iar ceilalţi locuitori sunt supuşii lor; românii susţineau că stăpânul feudal este regele, locuitorii lui fiind deopotrivă supuşii regelui, şi deci egali în drepturi*, teza din urmă afirmată categoric cu deosebire sub regimul iosefin şi confirmată de împărat.

Saşii afirmau că „dreptul la concivilitate ar duce la rezultate catastrofale; dreptul la proprietatea pământului ar duce la suprapopulaţie, la preponderenţa românilor, reducând pe saşi la nivelul de supuşi. Dreptul la case în oraşe ar înlătura treptat pe saşi, fără posibilitatea de a-şi mai recupera bunurile. Cetăţenia implicând dreptul la funcţii, ar însemna ca românii, prin numărul lor, să ocupe majoritatea locurilor în Dietă, Guvern, Cancelaria Aulică, Universitate, scaune, comunităţi. Religia luterană şi-ar pierde poziţiile în favoarea celei ortodoxe, s-ar pierde dijmele românilor datorate preoţilor saşi, ceea ce i-ar scădea în misiunea lor culturală şi civilizatoare“. În faţa revendicărilor, naţiunea săsească cheamă la solidaritate şi celelalte două naţiuni politice, considerând că revendicările nu sunt ale naţiunii române, ci rodul unor răzvrătiţi, nereprezentând poporul român. Ei fac aluzie la un memoriu redactat în 1790 de consilierul gubernial Beischlag, un om cu multă ştiinţă, „cu vână politică“, german, venit în ţară, care, cunoscând situaţia politică a Transilvaniei, a trimis Curţii de la Viena un proiect de lege „după care naţiunea română putea să intre prea bine înlăuntrul constituţiunii transilvane, ca a patra naţiune politică“.

Consilierul Beischlag propunea, de asemenea, impozitarea nobilimii, măsurarea pământurilor ei, înființarea miliției de graniță secuiești, desființarea națiunii săseşti (15, 150).

*Clădirea **Închisorii** vechi (stânga), construită în anul 1791, devenită apoi cazarmă şi spital. A fost demolată în anul 1877, construindu-se clădirea din foto dreapta (Str. Republicii, nr. 45)*

În acest an se construieşte un spital militar pe strada Purzengasse, nr. 53 (azi str. Republicii, nr. 45). Clădirea a fost utilizată la început ca închisoare, apoi a primit destinația de cazarmă şi, din anul 1819, a devenit spital militar; în anul 1877, clădirea este demolată, construindu-se edificiul de astăzi, sediul Parchetului. În anul 1901, clădirea spitalului este vândută Băncii Austro-Ungare (73). Până în anul 1791, spitalul militar funcționa în imobilul de pe strada Schwarzgasse (str. Neagră), nr. 47 (61).

***Cazarma** construită pe strada Castelului între anii 1796–1800, în spatele Cazarmei Negre (int. şi ext.).*

În acelaşi an a început şi construcția unei noi cazărmi militare „mari“ pe cheltuiala braşovenilor (ca şi spitalul militar), pe strada Schwarzgasse, care putea caza şase companii (61). Construcția e dată în folosință în anul 1796. Ea va purta în epocă numele de „Cazarma Neagră“. Clădirea de astăzi (construită între anii 1870 şi 1873) adăposteşte corpul K al Universității Transilvania (73). Alături de ea, pe strada Burggasse (Castelului) se va construi o altă cazarmă între anii 1796 şi 1800. Astfel, oraşul a fost scutit de încartiruirile militare, care timp de decenii au provocat multe nemulțumiri, menționează G. Nussbächer (119).

1792

Declanşarea Revoluției burgheze din Franța în anul 1789, propagând ideile sale de libertate, egalitate şi fraternitate, pune în primejdie „principiile monarhiste“, ridicând în fața statelor europene

probleme din ce în ce mai dificile. De aceea, mai întâi Austria şi apoi Rusia consimt la încheierea păcii cu Imperiul Otoman, prima la Şistov la 4 august 1791 şi a doua la Iaşi în 9 ianuarie 1792. N. Iorga numeşte aceste păci „albe“ întrucât părţile beligerante revin aproape la situaţia antebelică (75).

La 1 martie 1792, împăratul Leopold al II-lea moare pe neaşteptate, la vârsta de 45 de ani, lăsând pe tron pe fiul său Francisc al II-lea (1792–1835) (157).

În Transilvania, nobilii maghiari cereau desfiinţarea regimentelor naţionale de graniţă, motivând că au fost înfiinţate fraudulos. Se încerca atragerea secuilor de partea nobilimii, în schimbul acordării unor drepturi nobiliare, în special scutirea de contribuţii. Soldaţii români speriaţi de posibilitatea de a reveni la starea de iobagi, nu voiau să intre în administraţia nobililor. În satele grănicereşti se înregistrau foarte multe dezertări ale soldaţilor români care fugeau în Moldova şi Ţara Românească. Atmosfera generală din Transilvania se caracterizează printr-o stare generală de „răzvrătire şi rezistenţă latentă îndreptate împotriva puterii centrale şi locale“, aprecia A. Schaser (163).

La 21 august 1792 se convoacă la Cluj, din nou, Dieta Transilvaniei, care ţine până în 22 octombrie (15). În cadrul lucrărilor Dietei se desfiinţează votul curiat, care acorda fiecărei naţiuni regnicolare sau privilegiate un vot (membrii acestor naţiuni erau consideraţi cetăţeni cu drepturi depline, românii fiind excluşi). Deciziile erau luate în unanimitate de cele trei naţiuni privilegiate: unguri, saşi secui. S-a decis astfel înlocuirea votului curiat cu votul personal, care îi dezavantaja pe saşi, aflaţi în minoritate în Dietă (43).

„În anul 1792, breslaşii tâmplari braşoveni se plâng comisiei guberniale de negustorii valahi din Şchei, care, în urma negoţului, au ajuns atât de bogaţi încât dărâmă casele pe care le-au locuit strămoşii lor şi îşi construiesc aproape palate şi nu mai merg în căruţe ordinare, ca mai înainte, ci în trăsuri“, relatează documentele vremii (85).

1793

Deşi saşii considerau că Edictul de restituire al Împăratului Iosif al II-lea a redat dreptul lor exclusiv de proprietate şi de cetăţenie pe Pământul Crăiesc, în Dieta transilvană, deputaţii unguri majoritari au susţinut menţinerea concivilităţii, însă doar pentru ei. Deputatul M. Brukenthal a propus compromisul de a reveni la o concivilitate care să permită oricărui doritor să se aşeze în Ţara saşilor şi să dobândească dreptul de cetăţenie în schimbul supunerii sale autorităţilor şi legilor, implicit obligaţiilor de a plăti impozit. La 10 aprilie 1793, împăratul Francisc al II-lea aprobă concivilitatea cu modificările propuse de Brukenthal, iar ungurii şi secuii îşi dau acordul în luna februarie 1795. În Dietele dintre anii 1790 şi 1795, românii nu au fost reprezentaţi şi nu au avut susţinători în rândul deputaţilor pentru interesele lor. În viaţa cotidiană însă, concivilitatea a rămas la latitudinea autorităţilor locale. Cererile românilor de proprietate sau cetăţenie pe Pământul Crăiesc au fost în continuare neglijate sau purtau rezoluţia: „naţiunea săsească aşteaptă confirmarea privilegiilor lor de către suveran“. În cadrul Dietei din anii 1790/1791, saşii au solicitat „excluderea locuitorilor din suburbii, care solicitau acordarea de drepturi egale cu cetăţenii oraşului şi refuzarea drepturilor cetăţeneşti pentru români“. Magistratul oraşului şi breslele au fost nemulţumite că românii din suburbii beneficiau de dreptul de crâşmărit şi de a avea măcelării. Românii din Şcheii Braşovului s-au plâns de îngrădirea drepturilor lor în exercitarea meseriei şi a crâşmăritului. În memoriul lor, au arătat că nu beneficiază de nici o sumă de bani din Caseria alodială pentru nevoile proprii, deşi impozitul plătit de ei se ridica la suma de 8.000 de guldeni; de asemenea, ei se plâng că fiii lor nu erau primiţi ca ucenici în bresle şi nu li se permitea să-şi cumpere case în oraş.

„Dreptul exclusiv asupra proprietăţii şi a cetăţeniei s-a perpetuat până în secolul al XIX-lea, ca o componentă a politicii promovate de autorităţile săseşti în ciuda dispoziţiilor existente. Cu timpul au fost încetăţeniţi şi ne-germani, dar oraşele şi-au păstrat caracterul săsesc“, relata cronicarul sas G. M. G von Herrmann (163).

Cum îşi petreceau timpul liber sau care erau preocupările spirituale ale braşovenilor în acele timpuri aflăm din câteva crâmpeie de viaţă culturală ale anului 1793. O ordonanţă a villicului G. M. G.

von Herrmann din anul 1793 atrage atenția asupra primejdiei ce rezultă pentru oraş, „din cauza tinerilor ce umblă haihui pe străzi noaptea, cutreierând cafenelele cu biliarde“ (137).

La 8 decembrie 1793, la ora 19, un cutremur îi izgoneşte pe oameni de la teatru (112).

Sub imboldul libertăților permise de Iosif al II-lea, saşii înființaseră la Braşov, între anii 1789–1790, un cabinet de lectură (Lese-Kabinet), unde se citeau ziare, reviste, cărți şi se țineau conferințe; sâmbăta seara urmau discuții. În deceniul iosefin se înființaseră societăți de lectură în toate oraşele săseşti (163). Taxa de membru (mai exact, darul de intrare — *eintrits-Geschenk*) era între 2 şi 4 florini. Candidații noi trebuiau să fie recomandați de cei vechi; jocul de cărți şi alte distracții nu erau permise. Fiecare membru trebuia să procure pe seama cabinetului una sau două cărți bune, cu conținut istoric, filosofic, economic, sau ziare. Membrii se întâlneau de patru ori pe săptămână sub supravegherea unui preşedinte. De menționat că înaintea existenței acestui cabinet, în anul 1784 se înființase prima societate de lectură dispunând de o bibliotecă, din inițiativa lui Andreas Reich (157).

Urmaşii împăratului Iosif al II-lea nu s-au raliat politicii liberale a suveranului şi prin rescriptul din 3 august 1798, cabinetele de lectură şi bibliotecile publice au fost desființate în monarhie, ca şi în Ardeal, argumentând că „aceste instituții nu numai că nu sunt de nici un folos, dar s-au dovedit a fi dăunătoare“ (32). Guvernul de la Viena considera că aceste societăți sunt nişte organizații deghizate şi continuatoare ale lojilor masonice, astfel încât, prin desființarea lor, se interzicea orice societate secretă, de orice culoare (163).

Curtea de la Viena instituie o măsură temporară de interzicere a frecventării universităților „acatolice“, măsură căreia i se alătură şi decrete de înăsprire a cenzurii, toate acestea diminuând manifestările culturale, producțiile literare, şi aşa timide. Braşovul pierde primul loc privind manifestările spiritual-culturale, în beneficiul Sibiului, unde cercurile iluministe găseau sprijin în persoana baronului Samuel Brukentahl.

Biserica evanghelică din Şchei
(azi, str. Prundului, nr. 3)

Între anii 1790 şi 1794 se construieşte o nouă biserică evanghelică în „Cartierul de sus“ (Şchei, în limba germană Obervorstädt) (astăzi, pe str. Prundului, nr. 3). Clădirea, construită cu două niveluri, cu strană detaşată şi trei deschideri la intrare, în stil arhitectonic baroc, pune accent pe ornamentele exterioare (capiteluri corintice şi socluri profilate). Astăzi, biserica păstrează o colecție de covoare orientale (140, 157).

În acest an, în curtea Bisericii Negre, în locul fostei „şcoli mici“, se ridică o nouă clădire cu un etaj pentru predicatori, unde va fi adăpostită şi biblioteca gimnaziului (119) (azi corpul C al liceului Honterus). Al doilea etaj va fi construit în anul 1855 pentru muzeul şcolii.

1795

Saşii din Braşov răsuflaseră uşurați când împăratul Iosif al II-lea a renunțat în 1790, înainte de a muri, la multe din reformele sale. Privilegiile lor istorice, de care au făcut caz mereu, pentru stăpânirea bunurilor, resurselor umane şi materiale din „pământul crăiesc“ începeau să se clatine. Nici autoritățile imperiale nu luau în serios argumentele invocate de saşi referitoare la acest subiect în diversele procese ce ajungeau la Curtea de la Viena, ba chiar de „privilegii ruginite li s-a urât chiar

poporului lor (săsesc), încât au lucrat atât aici acasă, cât şi la curtea imperială, pentru o reformă a instituțiunilor vechi", comenta G. Bariț (15).

Între saşii repuşi în drepturi şi autoritățile imperiale conflictele vechi se ascut; ele apar pregnant între reprezentanții „cetățenilor" (din comunitatea săsească) şi funcționarii publici (magistratul). În anul 1791, comunitatea cere o mai mare influență asupra administrației de bunuri, asupra treburilor şcolii şi ale bisericii, precum şi asupra problemelor politice. Se solicita ca funcționarii să fie numiți de comunitate, nu de magistrat. Se fac petiții la comitele săsesc, la guvernul transilvănean şi la guvernul de la Viena. Saşii se simt lezați cu atât mai mult cu cât la Viena consilierii desemnați să sprijine interesele saşilor erau Johan Cloos de Kronenthal şi J. Somlyai, persoane care, din motive religioase (fiind catolici) şi de ordin personal, nu erau ataşați cauzei săseşti (181).

Între anii 1795 şi 1797, pentru a pune capăt adversităților, Curtea de la Viena emite „Regulationes" sau „Regulativpunkte" (reglementări), care stabilesc competențele administrative municipale şi comunale, inclusiv cele judecătoreşti şi bisericeşti, în raport cu cele imperiale. Aceste reglementări vor fi definitivate în anul 1805 (15). Reprezentanții comunității urmau să fie aleşi de acum încolo fără intervenția magistratului; comunitatea va alege la rândul ei funcționarii, le va controla activitatea, veniturile şi cheltuielile şi va da instrucțiuni deputaților din Dietă. În urma acestor reglementări, în Braşov s-a păstrat instituția magistratul oraşului, dar s-a dispus reinstituirea Adunării districtuale. Această instituție, existentă şi în secolele anterioare, se întrunea acum regulat, reunind reprezentanții localităților din Țara Bârsei (43, 117).

Vânzările, arendările şi, în general, cheltuielile magistratului trebuiau să fie avizate de reprezentanții comunității şi aprobate de forurile superioare. Saşii au reclamat că prin aplicarea Reglementărilor se încalcă legea, întrucât, conform constituției, națiunea săsească avea dreptul să-şi reglementeze singură treburile interne. Urmează o perioadă de confruntări între autoritățile imperiale şi comunitate, religia constituind un motiv de dispută. În administrația oraşului se instituie o stare de dezordine şi de teamă, cauzată de necunoaşterea legislației de către noii funcționari din magistrat şi de unele dispozițiile ale Cancelariei Curții: amenințări cu destituiri ale funcționarilor şi ale judelui, anularea unor funcții de curând instituite. Paznicii de la porțile oraşului, dorobanții şi paznicii de noapte părăsesc serviciul, iar angajații din serviciul de salubritate refuză să mai lucreze. În sate, forța judecătorească, deținută până acum de magistratul săsesc, trece în mâna villicului sătesc şi a juraților care nu erau pregătiți să o exercite, producându-se dezordine. Din cauza desființării taxelor de judecată, se înregistrează multe plângeri şi cazuri litigioase fără rezolvare. În februarie 1798, nemulțumirea se manifestă printr-un apel lipit în locurile publice, care suna astfel: „Cetățeni, treziți-vă! Patria este în pericol, ne-am pierdut cinstea, oraşul, averea saşilor, dreptăți scump cucerite şi libertățile breslelor".

În vederea unei anchete, este trimis la Braşov judele regesc din districtul Trei Scaune, comitele Mikes, şi apoi comisarul regal M. von Benyowski. Cu toată duritatea comisarului, conflictul nu se încheie. Comisarul regal este înlocuit în anul 1799 cu consilierul catolic Gyürki, care la rândul lui îl va înlocui „samavolnic" pe judele (villicul, n.a.) G. M. Gottlieb von Herrmann şi alți funcționari, numind în loc funcționari catolici. Comunitatea cere autorităților imperiale ca alegerea funcționarilor să se facă din doi în doi ani, să se introducă taxele de judecată, să se mărească salariile funcționarilor, să se desființeze pedeapsa corporală, să se acorde o libertate mai mare în administrarea fondurilor financiare ale oraşului, să se utilizeze limba germană în corespondența oficială cu oraşele săseşti (181).

Între anii1792 şi 1795 se execută lucrări de refacere şi extindere la biserica de pe dealul Martin. Se dărâmă vechiul cor şi biserica va căpăta forma actuală. Construită pe locul capelei din secolul al XIV-lea, biserica suferise, până atunci, multe modificări. Pictura pe lemn din afara altarului, reprezentându-i pe cei 12 patroni protectori ai breslelor, este datată dinaintea reformei. Orga şi vitraliile colorate, existente şi astăzi, provin din anul 1926 (157).

*Biserica **Sfîntul Martin,** casa parohială şi cimitirul (fotografie recentă).*

O descriere din anul 1795 a spitalului vechi din Braşov, de pe strada cu acelaşi nume (azi str. Postăvarului) ne prezintă câteva detalii despre funcţionarea lui. Spitalul împreună cu biserica alăturată, închinată sfântului Antonius, atestată încă din anul 1413, era mai degrabă un azil, unde erau întreţinute opt femei în vârstă, de religie evanghelică, sărace, care nu puteau munci; în afara acestora, erau primiţi şi bărbaţi bătrâni, lipsiţi de mijloace de existenţă, în acel an fiind îngrijite şi întreţinute 15 persoane. Femeile trebuiau să muncească, torcând lână sau cânepă pentru asigurarea îmbrăcămintii. În caz de boală, medicul oraşului le acorda asistenţă în mod gratuit. Administratorul spitalului, care se ocupa şi de îngrijirea femeilor, locuia într-o casă alăturată. Pentru asigurarea veniturilor necesare întreţinerii spitalului existau mai multe surse, care aduceau sume mult mai mari decât cheltuielile propriu-zise. În afara colectelor primite de la cetăţenii caritabili, se obţineau venituri din închirierea unor imobile, arendarea unor terenuri agricole din teritoriul Braşovului şi din alte zone, a două pajişti şi a două mori în Şchei, a unei brutării din cartierul Blumăna, a opt parcele de grădină şi din alte investiţii aducătoare de profit. Veniturile suplimentare erau destinate preoţilor Bisericii Negre, elevilor nevoiaşi şi îngrijitorilor bisericii spitalului (61).

1796

Guvernul ordonă în anul 1796 ca toţi proprietarii de case, fără deosebire de naţionalitate, să fie convocaţi la adunările vecinătăţilor (vezi anul 1447, despre vecinătăţi). Integrarea românilor din suburbiile oraşelor transilvănene în aceste asociaţii, care cultivau particularităţile săseşti din ordinul Vienei, s-a dovedit benefică pentru ei, apreciază astăzi A. Schaser (163). Regulile severe şi amenzile prevăzute în statutele scrise ale acestor organizaţii săteşti au avut un impact pozitiv asupra relaţiilor dintre membrii comunităţilor.

1797

Radu Tempea al V-lea scrie o „Gramatică românească“ ce va fi editată de către tipograful Bart la Sibiu. Gramatica, mai amplă decât cea a lui Dimitrie Eustatievici, se remarcă printr-o ţinută ştiinţifică şi o alcătuire didactică deosebite, fiind destinată „şcolilor naţionale“ (124). Gramatica sa este tipărită sub auspiciile culturale şi ideologice ale Şcolii Ardelene, „după sistema normalicească“, fiind mult mai folosită decât cele ale lui Gheoghe Şincai şi Samuil Micu-Klein sau cea germană, a lui I. Molnar (123). Manualul, cuprinzând 218 pagini, este apreciat de N. Iorga astfel: „e întâia oară, când într-o carte pentru oricine, într-o carte tipărită cu chirilice, într-o carte de şcoală, limba românească e corectată în sens latin… Cât drum făcuseră braşovenii spre noua interpretare a spiritului, de la gramatica dascălului Eustatievici, până la gramatica dascălului Tempea“ (95).

Radu Tempea (1768–1824), al cincilea cu acest nume, coboară dintr-o familie de preoţi cu

dragoste pentru scris, spune N. Iorga (58). Această familie, reprezentată de cei şase Radu Tempea, a dominat cultural secolul al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX-lea, contribuind remarcabil pe teren şcolar, prin scrierea unor manuale, cronici şi gramatici, ca dascăli, preoţi şi protopopi în Şchei (123).

După absolvirea şcolii din Şchei, în anul 1783, Radu Tempea al V-lea devine primul elev ortodox la gimnaziul săsesc din Braşov, apoi va fi student la Buda, cu bursă din partea bisericii Sf. Nicolae din Şchei. Ocupă funcţiile de „didascalos“ (director de şcoală) în anul 1786, diacon în anul 1788 şi din anul 1802 preot în Şchei. Din anul 1796 îndeplineşte funcţia de director al Şcolilor Naţionale Neunite din Transilvania, preocupându-se de organizarea învăţământului românesc.

1798

Braşovul era oraşul cu cea mai intensă activitate economică din Transilvania. Analize mai exacte ne prezintă situaţia economică a oraşului în acest an, la sfârşitul secolului al XVIII-lea: (63):

- numărul atelierelor — 1936;
- suma totală a consumului în oraş — 632.907 florini;
- suma exportului în interiorul ţării — 846.970 de florini;
- suma exportului în ţări străine — 912.497 de florini;
- total valoare producţie — 2.441.135 de florini;
- câştig curat — 804.523 florini.

În anul 1799, Braşovul avea 18.070 de locuitori (141), din care 6.695 (37,05%) români, 9.294 (51,43%) germani, 1.128 (6,25) maghiari, 953 (5,27%) ţigani (63).

În oraş existau 34 de magazine şi 74 de negustori care vindeau produsele braşovene în ţările Imperiului Otoman, precum şi un număr însemnat de alţi negustori. Sibiul avea în aceeaşi perioadă 12.000 de locuitori, iar numărul negustorilor era de 30, Sighişoara avea 6.000 de locuitori.

Deşi Cancelaria Aulică a dispus în anul 1774 obligativitatea intrării în bresle pentru toţi meseriaşii (161), din totalul atelierelor, 709 nu erau încadrate în bresle; din producţia acestora, se exportau în ţări străine mărfuri în valoare de 347.420 de florini, dintr-o producţie totală de 492.910 florini; majoritatea acestor ateliere — 600 — erau româneşti (63).

Producţia industrială braşoveană devenise rentabilă şi era în continuă creştere; 962 de ateliere din Braşov erau angajate în activităţi textile.

Exportul se făcea integral în Principatele dunărene, care absorbeau 37% din producţia totală a atelierelor şi industriei braşovene (63).

Din 1.936 de ateliere, 1.227 erau organizate în 43 de bresle, aparţinând în marea majoritate saşilor. Din numărul total de ateliere menţionăm: 132 de ateliere ale ţesătorilor, 102 ateliere ale cizmarilor, 64 de ateliere ale croitorilor, 52 de ateliere ale strungarilor de vase de lemn, 52 de ateliere ale tâmplarilor, 56 de ateliere ale măcelarilor, 52 de ateliere ale funarilor, 42 de ateliere ale brutarilor, 42 de ateliere ale dulgherilor, 40 de ateliere ale curelarilor şi şelarilor, 68 de ateliere ale ţesătorilor de lână, 38 de ateliere ale zidarilor, 34 de ateliere ale tăbăcarilor, 7 ateliere ale bijutierilor, 13 ateliere ale pălărierilor (181). Spre comparaţie, în Sibiu, fosta capitală a principatului până în anul 1790, existau 38 de bresle în anul 1788 (163).

Ramura construcţiilor, olăritul şi producerea de alimente erau orientate, cu precădere, spre consumul intern, restul meşteşugurilor produceau, în mare parte, pentru export (157).

În afara atelierelor încadrate în bresle mai existau: 600 de meşteri ceaprazari în Şchei, 7 ciurari, 102 fierari de cuie, 11 şelari, 4 ţesători de muselină, 4 meşteşugari de preparat tabac de prizat, 11 producători de turtă dulce, 39 tăbăcari de marochin în Turcheş, 189 ţesători de in în Codlea, 20 de ţesători de in în Hălchiu, 16 mori de orz şi de arpacaş, 20 mori de pisat mei.

Comercianţii braşoveni dădeau la tors femeilor din satele Ţării Bârsei, contra cost, 650.000 funţi (1 funt = 560 g) de bumbac şi cantităţi mari de in şi de cânepă.

Pentru prelucrarea unor blocuri de fier se folosea un ciocan de forjat fier, instalat în cartierul Blumăna, iar în valea Timişului exista un ciocan de forjat cupru. Pe firul canalului Timiş erau instalate multe pive (dârste) şi spălătorii de lână. Spălătorii de lână se găseau şi pe cursul râului Bârsa şi pe râul Ghimbăşel (181).

Şi prelucrarea pieilor pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte era o ramură importantă a meşteşugurilor în Braşov în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Moara tăbăcarilor se afla pe traseul canalului Timiş şi a dăinuit mult timp, fiind demolată doar în anul 1908. În afara cizmarilor saşi şi unguri, care confecţionau cizmele obişnuite, apăruseră aşa numiţii „cizmari nemţeşti“, care confecţionau „pantofii de modă nouă“ (156).

La Braşov se organizau 2 târguri anuale, vizitate de peste 300.000 de oameni, unde se vindeau aproximativ 12.000 de vite şi peste 3.000 de cai. În comerţul braşovean lucrau aproximativ 100 de comercianţi, din care cei mai mulţi erau greci, armeni, români şi câţiva saşi. Armenii aveau un rol deosebit în comerţul cu vite; ei posedau suprafeţe mari de teren pentru păscut de-a lungul drumului spre Viena, prin Ungaria, turmele de vaci fiind mânate din păşune în păşune în bune condiţii, până la negustorii din Austria.

Românii din Săcele, aşa zişii mocani, erau renumiţi ca fiind crescători bogaţi de oi. Unii dintre ei posedau 8.000–10.000 de oi, pe care le duceau la iernat în Dobrogea, Bărăgan, în sudul Basarabiei, în Macedonia sau Thesalia. Unii dintre ei deţineau herghelii mari în stepele principatelor dunărene; acolo cumpărau în schimbul lor moşii întinse, devenind boieri. Este pomenit în documente un astfel de boier, care a vândut în anul 1815 armatei bavareze 1.200 de cai (181).

Transportul mărfurilor îl asigurau căruţaşii din Hălchiu şi, mai ales, din Zărneşti, unde 112 gospodari erau căruţaşi (101). Cărăuşia era şi ocupaţia multor români din Şchei şi se făcea prin caravane de 20 de care pe drumurile spre Sibiu, Cluj şi chiar Pesta şi Viena. Carele, de fapt nişte căruţe mari cu coviltir, numite *braşovene* sau *braşoave*, erau trase, din cauza drumurilor proaste, de 20–30 de cai (169). Peste trecătorile muntoase, unde nu existau străzi carosabile, românii din Braşov, numiţi „praoveni“, transportau mărfurile pe cai de samar. Drumurile nu erau sigure nici din cauza haiducilor care atacau căruţele negustorilor sau diligenţele. Pe drumul către Sibiu, haiducii se întâlneau fie la „Hanul Cumătra“, prin pădurea Codlei, fie la „Hanul de jos“ de la Vlădeni. Între anii 1790–1800, oraşul Braşov oferea 300 de florini pentru prinderea haiducilor secuiului Mihály Keresztes (numai pentru informaţii oferea 50 de florini). Din cauza atacurilor dese ale haiducilor, oraşul Braşov intenţiona să schimbe drumul diligenţei pe la Poiana Mărului, însă a renunţat, întrucât şi aici pădurile erau mari şi dese (101).

Din Muntenia, braşovenii cumpărau peşte sărat, piei de vite, blănuri de capre şi de oi şi anual aproximativ 1.000 de butoaie de vin (181).

Şi în Şcheii Braşovului locuitorii se ocupau cu fabricatul produselor tradiţionale săteşti; astfel, erau estimate 600 de familii româneşti care produceau 79.000 de păturі în valoare de 345.600 de florini şi găitane în valoare de 124.800 de florini. De asemenea, în atelierele neînregimentate în bresle, se torceau anual 325.000 kg de bumbac, 26.000 de legături de in, 2.000 de legături de cânepă, se ţeseau 1,5 milioane de metri de pânză şi se prelucrau 200.000 kg de fier brut (63).

În Braşov existau case de comerţ cu arie mare de activitate, dispunând de capitaluri considerabile. Între anii 1779 şi 1805, este cunoscut în Braşov negustorul Mihail Ţumbru care tranzita mărfuri transilvane, orientale, occidentale şi din ţările române (lână , bumbac, ceară, piei, sfori, găitane, lăzi de zahăr, arsenic, mătase, hârtie, pietre scumpe, pistoale, flinte, şofran, postav, untdelemn, vinuri, monede etc. (52). În arhivele braşovene se păstrează firmanul sultanului Selim III, din decembrie 1798, către cadiul din Varna, prin care cere să se respecte tratatul comercial dintre Imperiul Otoman şi cel Habsburgic cu privire la plata unei singure vămi de 3% şi să se restituie negustorului Mihail Ţumbru din Braşov vama dublă luată la Varna (190).

Locuitorii Braşovului se ocupau însă şi cu agricultura. Braşovul dispunea în anul 1798 de 4.600 de hectare teren agricol, teren care se va mări la 5.500 ha în anul 1869 şi 6.000 ha în anul 1931. Terenul agricol al Braşovului era împărţit în trei câmpuri: Câmpul de Jos spre vest, către Cristian, Câmpul de Mijloc spre nord, către Stupini, şi Câmpul de Sus, spre est, către Săcele. În anul 1889–1890, aceste trei câmpuri s-au comasat. Parcelele din câmpuri erau împărţite între ţăranii din cartierul Braşovechi şi locuitorii din cetatea Braşovului, care se ocupau de agricultură. Pe lângă grâu şi orz, pe aceste terenuri agricole se cultivau mult inul şi cânepa încă din evul mediu timpuriu. Numele german al Timişului de jos, Rostbach, [Rost = a topi (inul sau cânepa) şi bach = pârâu], provine de la topitul cânepii, meşteşug practicat de locuitorii din cartierul Braşovechi, afirmă P. Binder (157).

În anul 1798, vechea tipografie înfiinţată de Honterus ajunge în stăpânirea senatorului braşovean Johann Georg von Schobeln. În afara tipăriturilor în limba latină, germană şi maghiară, tipografia avea şi privilegiul de a tipări cărţi româneşti, purtând şi numele de „privileghiata“ tipografie a Braşovului. După anul 1805, când Schobeln moare, drepturile tipografiei trec asupra văduvei acestuia, Johanna Regina von Schobeln (14).

Casa familiei von Schobeln *(azi str. Mureşenilor, nr. 9), la începutul secolului XX. 3 membri ai familiei au fost juzi şi primari în secolele XVIII şi XIX. Senatorul Johann Georg von Schobeln intră în anul 1798 în posesia tipografiei lui Honterus. Casa cu bolţi cilindrice şi elemente de arhitectură stil Renaştere este astăzi printre cele mai vechi case din oraş, care a rezistat incendiului din 1689. Ancadramentul de la intrarea în vestibul este datat din anul 1550.*

1799

În urma unor denunţuri neîntemeiate, în data de 29 iulie 1799, un comisar imperial destituie pe villicul oraşului, Georg Michael Gottlieb von Herrman, patru senatori şi pe conducătorul construcţiilor. Întrucât vechiul jude Michael Fronius decedase în luna iunie, este instalată o nouă conducere a oraşului (119).

Reformele lui Iosif al II-lea n-au reuşit să schimbe atitudinea guvernului şi a saşilor faţă de români. Curatorii bisericii Sf. Nicolae, îndemnaţi de directorul şcolilor neunite Radu Tempea, cer guvernului de la Cluj un ajutor din casa alodială a Braşovului pentru ridicarea unui nou edificiu de şcoală şi, pentru întreţinerea ei, cer şi atribuirea unei mori apropiate ce ar fi aparţinut odinioară bisericii. Răspunsul guvernului din 7 mai 1799, reluat de magistratul Braşovului, este negativ, cu precizarea că moara este demult în stăpânirea oraşului şi „românii nu se pot bucura de averile publice, deoarece *nu sunt naţie receptă, ci numai tolerată*“ (17).

În schimb, grecii se bucurau în Transilvania şi Braşov de mai multă trecere, având încă din anul 1678 o Companie Comercială Grecească în Braşov şi privilegii, chiar dacă în anul emiterii decretului de concivilitate — 1781, Compania avea 15 membri de drept şi 24 de membri proveniţi în majoritate din rândul românilor. Ei obţin în acest an aprobarea pentru deschiderea unei şcoli proprii din iniţiativa marelui negustor Hagi Nicu, originar din Ianina, în urma unui act guvernamental care permitea deschiderea de şcoli şi altor naţiuni din imperiu (nu numai celei germane), cu condiţia deţinerii unui capital de 1.000 de florini. Şcoala se înfiinţează în clădirea din strada de azi C. Brâncoveanu la numărul 10, unde va funcţiona până în anul 1908 (126) (vezi fotografie la anul 1700). Conform actului iniţial de constituire a Companiei Greceşti, nu puteau fi primiţi în companie românii din Transilvania şi, respectiv, din Şchei. Printre negustorii asa-zişi greci însă, mulţi erau macedo-români (aromâni), cuţo-vlahi, precum şi negustori români din Ţara Românească, toţi de religie ortodoxă (corect greco-ortodoxă), numiţi generic de localnici greci. Treptat, ei s-au amestecat cu localnici, atrăgându-i la practicarea comerţului. În linii mari, A. Surdu menţionează că negustoria la Braşov nu a fost practicată de românii din Şchei decât târziu şi cu totul accidental. Numele româneşti din listele negustorilor din secolele XVIII–XIX erau munteneşti sau aromâne. Mulţi dintre ei vor locui şi chiar vor deveni proprietari de case nu în Şchei, ci în case săseşti (închiriate sau cumpărate) din Cetate (169).

1800

Pentru a face faţă cerinţelor unei circulaţii crescânde în Braşov, s-a dărâmat zidul cu cele două porţi de pe strada Lungă, din zona Dealului Cetăţii, care delimita strada spre oraşul vechi. De la bifurcaţia străzii Lungi cu strada de Mijloc, spre cetate, s-a lărgit accesul spre oraş (181). O explicaţie verosimilă a acestor „două porţi“ *(bei den zwei Porzen)* o face inginerul Gustav Treiber. El presupune că aici era limita dintre aşezarea negustorilor şi „satul“ Braşovechi. Aceste porţi sugerează impresia că aici exista un loc de vamă, poate încă din epoca cavalerilor teutoni. După părerea lui P. Binder, la cele două porţi, care barau circulaţia spre Valea Tâmpei, se încasa vama feudală atât de către greavi, cât şi de către comiţii Braşovului, în secolele trecute (20).

La începutul secolului al XIX-lea, Braşovul arăta totuşi ca un oraş medieval. La parterul caselor se aflau atelierele meseriaşilor şi prăvăliile negustorilor. Pe aproape toate străzile curgea apă prin canale deschise, iar cu ocazia inundaţiilor frecvente şobolanii încercau să se refugieze în case. Străzile erau pavate cu pietre de râu numite „Katzenköpfen“ (capete de pisică) (157).

Pavarea străzilor s-a făcut în anul 1801, dar Piaţa Sfatului fusese deja pavată între anii 1737 şi 1739 (61). Paznicii de noapte îşi făceau slujba în mod regulat. În anul 1795, magistratul a plătit 38 de „supraveghetori de noapte“ cu 24 de guldeni pe an. În anul 1801, autorităţile oraşului introduc iluminarea stradală în cetate, care se realiza prin lămpi cu ulei (157).

1802

La 21 mai 1802, prin trecătoarea Timiş, care devenise practicabilă din anul 1736, se scurg din Ţara Românească spre Braşov aproape 70.000 de fugari (relatează I. Şuluţiu), avându-l în frunte pe domnitorul Mihai Şuţu cu familia, de teama lui Pazvante Chiorul (94, 175). Credem că cifra este incorectă. Colan afirmă că în acest an au pătruns în Braşov 8.000 de munteni (32). Fugarii vin în Braşov şi în anii următori. Pazvante Chiorul este Osman Pasvantoglu, paşa rebel din Vidin, care, dorind o separare de Poarta Otomană, a rămas celebru în istoriografia românească prin expediţiile de

jaf pe care le făcea în Ţara Românească. În anul 1800, „pasvangii“ au ars Craiova până la temelii şi în anul 1802 ard Cernețul, Târgul Jiu, Caracal şi iau mulți robi. De teama unui atac asupra Bucureştiului, la 31 ianuarie 1802, domnitorul Mihai Şuțu şi o seamă de boieri fug la Braşov, utilizând trecătoarea Prahovei (75, 151).

Conştient de necesitatea unei reorganizări a şcolii româneşti, pentru a răspunde imperativelor naționale, sub impulsul noului director al Şcolilor naționale neunite, Radu Tempea al V-lea hotărăşte în anul 1802 înființarea în Şchei a *şcoalei capitale* (normale), cu trei clase, la care „afară de rânduitele şi ştiutele învățături să se mai învețe limba nemțească, ungurească şi grecească“, iar tot în Şchei, pe strada Tocile, a *şcoalei triviale* (elementare). Ca „dascăl mare“ (director) a fost numit Ion Barac (om de cultură europeană, traducător în cetate, reprezentant al Şcolii Ardelene), iar ca secund Mihăilă Munteanu din Sibiu (124).

O inițiativă pentru crearea unei şcoli teologice-pedagogice la Braşov are în anul 1803 şi Gheorghe Haines, administratorul protopopiatului, care intenționa înființarea unei şcoli cu doi învățători şi două clase, pentru pregătirea candidaților din zona protopopiatului pentru preoție şi dăscălie. El strânge 450 de florini de la enoriaşi, dar directorul Tempea nu aprobă acțiunea; C. Muşlea crede că Tempea nu aprobă lucrarea din orgoliu, întrucât nu pornise de la el inițiativa. Tempea hotărăşte ca banii să fie păstrați de magistrat (90).

Din cauza disputelor dintre preoții Radu Tempea şi Gheorghe Haines (ultimul ajunge director al Şcolilor în anul 1808), ca şi a divergențelor curatorilor bisericii privind numirea preoților, elanul şcolilor se stinge pentru un timp. „Şcoala se desființează cu totul şi, nemaifiind o şcoală regulată, oamenii erau siliți să-şi dea copiii la dascăli particulari“, relatează A. Bârseanu (17).

În anul 1802, la 26 octombrie ora 13, un puternic cutremur de pământ afectează Braşovul şi comunele alăturate. Cutremurul s-a resimțit în toată Transilvania, Ţara Românească şi Ungaria unde s-au produs mari pagube. Cutremurul afectează turnul de la poarta de pe strada Porții. La Bod s-au prăbuşit biserica şi 90 de case. La Hălchiu s-a prăbuşit în mare parte biserica, iar la Codlea n-au mai rămas decât puține case care să nu fie atinse (112).

1803

În acest an se ridică în Braşov hanul „La coroana de aur“ situat în strada Mihail Weiss, nr. 19. Ulterior, acest han se mută pe strada Vămii (astăzi str. Mureşenilor, nr.12), în clădirea ce adăpostise în secolul al XVIII-lea vama. Firma hanului, reprezentând personaje în costume de epocă, o coroană heraldică şi o inscripție, se păstrează şi astăzi la Muzeul Județean Braşov (131).

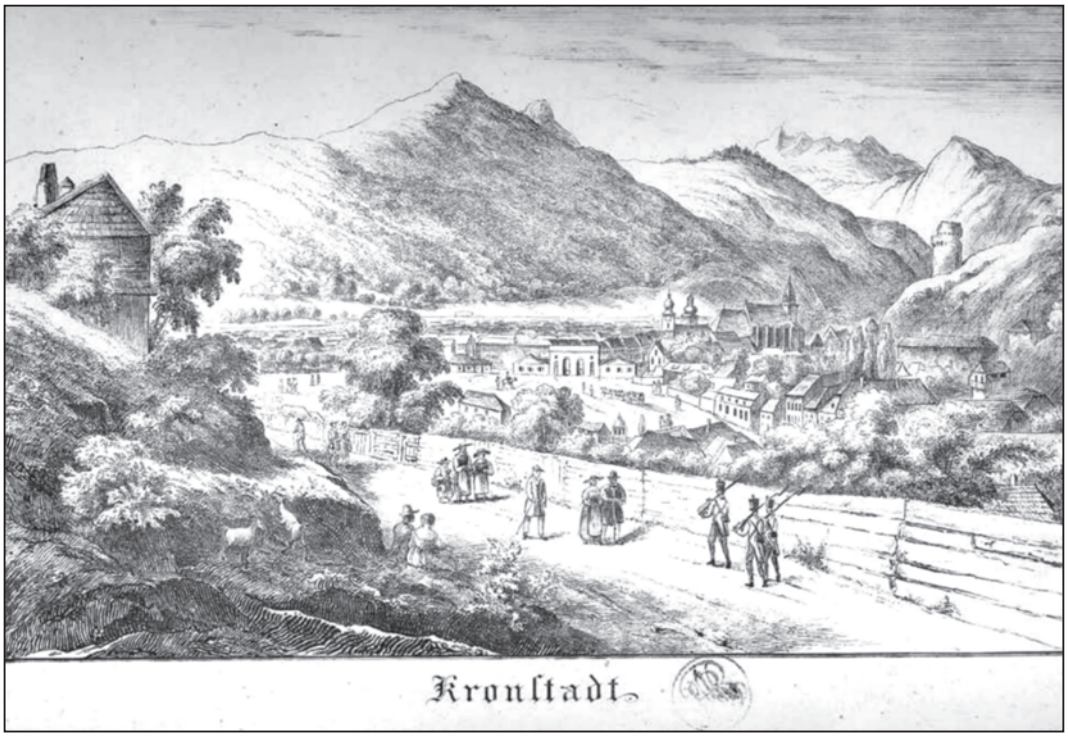
În anul 1803, magistratul oraşului îl însărcinează pe J. L. L. von Langendorf să analizeze situația apei de băut şi să execute un plan al conductelor, urmând să se realizeze o alimentare cu apă curată în Braşov. Până la această dată, la fel ca în urmă cu sute de ani, alimentarea cu apă se făcea prin conducte de lemn (trunchiuri de brad decojite şi găurite), ce aduceau apa potabilă din 13 izvoare deschise, situate în Şchei, şi o depozitau în bazine. Izvoarele deschise, trunchiurile de lemn putrezite, pline de insecte, nu asigurau braşovenilor o apă curată.

În decurs de patru veri, menționează J. Trausch, izvoarele au fost amenajate, zidite cu pietre, apoi acoperite cu pietre de moară, conductele au fost înlocuite cu unele noi din lut ars şi îngropate la o adâncime de 4–8 picioare. Conductele colectau izvoarele într-un bazin aflat în Prundul Şcheiului şi de acolo, prin două conducte, apa era trimisă într-un rezervor mare, situat în fața Porții Şchei. În anul 1809 se construieşte un nou rezervor de piatră în țarcul croitorilor, de lângă strada Târgul Cailor (azi G. Barițiu). Tot sub conducerea lui Langendorf se amenajează instalații de colectare a izvoarelor din zona Kattner Wiese (Poiana Kattner) pentru cartierul Blumăna şi instalații de colectare a apelor de pe Promenada de sus (de sub Târnpa). Conductele subterane, montate de Langendorf nu au rezistat în timp, astfel că, în anul 1824, autoritățile oraşului au decis înlocuirea lor cu conducte din fontă. Costurile mari ale conductelor au împiedecat însă execuția acestui proiect (61).

1804

Conflictul comunității locale săseşti cu autoritățile imperiale, început în anul 1795, se încheie abia în anul 1804, când apare o decizie care conține „Puncte generale după care națiunea săsească din Transilvania s-a regularizat în anul 1805, în conformitate cu dispozițiile suveranului“. Această decizie respecta situația reală a raporturilor stabilite în urma confruntărilor, dar prevedea o tutelare a autorității imperiale până în cele mai mici amănunte. Cancelaria Curții putea să intervină în situația financiară locală, chiar şi în cel mai mic sat.

În anul 1806, toți funcționarii destituiți în anul 1799 şi pedepsiți cu confiscarea averilor sunt repuşi în drepturi. Prin noua reglementare, saşii considerau că s-au îmbunătățit raporturile autorităților cu comunitatea braşoveană, dar dispare vechea constituție săsească, națiunea săsească îşi pierde autonomia şi devine complet dependentă de guvern. Deşi cele două Stări (sociale), cea a nobilimii şi a secuilor, protestau împotriva amestecului nedrept în libertățile săseşti, deputații saşi declarau în dieta din anii 1810–1811 că „națiunea săsească este mulțumită cu punctele regulamentelor“ (181).

Braşovul în secolul al XIX-lea *(copie după gravură cu dalta, autor anonim, Biblioteca Academiei Române)*

Încă din anul 1801 se introduce la Braşov, în cetate, iluminatul public cu ulei vegetal (157). Încercări de introducere a unui sistem reglementat de iluminare a oraşului pe timpul nopții s-au mai făcut şi în anul 1793. În jurnalul său din anul 1804, hann-ul (villicul) oraşului, G. M. G. von Herrmann, a consemnat cu satisfacție că magistratul a aprobat iluminarea pe cheltuiala oraşului a Pieței (Sfatului), a străzilor Mănăstirii (Mureşenilor), Târgul Cailor (G. Bariţiu) şi părții de sus a străzii Porții (Republicii), între orele 21 şi 5 dimineața. A fost aprobată achiziționarea a 110 felinare, dintre care în prima jumătate de an au fost procurate şi montate 58. Această măsură a fost aplicată doar până în luna mai a anului 1806; ea va fi reluată numai în anul 1843 (61).

Atmosfera în oraş era mai destinsă; locuitorii Cetății îşi găseau timp şi pentru plimbări. Autoritățile planifică în acest an pentru prima dată amenajarea unei promenade între Poarta străzii Vămii şi Poarta străzii Porții. În deceniile următoare, remarcă G. Nussbächer, promenada (aleea) a fost lărgită, s-au plantat patru rânduri de pomi care delimitau trei piste de plimbare. În anul 1812, la mijlocul aleii se afla o fântână arteziană, în 1816 este menționat un chioşc, în 1822 un pavilion muzical, iar în 1823 o gheretă pentru dulciuri (119).

***Beyul Manuc**, aflat în vizită la Braşov, donează o sumă de bani pentru construirea unor chioşcuri în Promenada de Jos.*

Despre chioşcul plasat în Promenada de Jos, cercetătoarea A. M. Zamfir ne relatează din materialul documentar aflat în Arhivele Naționale Braşov că în anul 1815 beyul Manuc[1], aflat în relații bune cu negustorii braşoveni, unde de altfel avusese un sejur plăcut, oferă o donație de 1.000 de florini pentru înfrumusețarea aleii, şi anume pentru ridicarea a două pavilioane sau chioşcuri în stil oriental de o parte şi de alta a fântânii. Chioşcul a fost realizat în anul 1816 cu încă o contribuție financiară suplimentară a autorităților locale şi astfel, remarcă cercetătoarea, „la înfrumusețarea oraşului au concurat două tipuri de mentalități cea orientală şi cea occidentală". Amestecul între cultura occidentală şi cea orientală era, de altfel, frecvent remarcat de vizitatorii străini ai oraşului.

La 25 mai 1804, senatorul J. G. von Schobeln, noul proprietar al tipografiei întemeiate de Honterus, arendează secția românească lui Constantin Boghici pe timp de şase ani, arendă ce este prelungită de văduva proprietarului cu încă şase ani (documentele arenzii există între 25 mai 1804 şi 1 august 1816). Condiția impusă de proprietar era ca toate cărțile ieşite din tipografie să poarte numai numele proprietarului, iar arendaşul să tipărească numai cărți în greceşte, româneşte şi limba ilirică, proprietarul rezervându-şi dreptul de a tipări lucrări în limbile germană, latină, maghiară etc. Guvernul pune în vedere proprietarului şi arendaşului tipografiei că nu au voie să tipărească nici o carte românească înainte de a fi aprobată de cenzură. Lucrările tipografiei româneşti încep numai în anul 1805. Dintre cei ce tipăreau cărțile româneşti în tipografie în acea perioadă îi amintim pe tipografii Mihail Dürr, Fr. Aug. Herfurt şi Ioan Vásárhely (14).

1805

Ion Barac, dascăl în Şchei, devine în anul 1805 translator la magistratul Braşovului, unde activează până la sfârşitul vieții, în 1848. Născut în 1776 lângă Sibiu, după absolvirea cursurilor colegiului reformat din Aiud, urmează dreptul la Cluj şi este numit „dascăl mare" la şcoala din Şcheii Braşovului, avându-i alături pe dascălii Mihăilă Munteanu, Zaharia Duma şi Nicolae Grid. Fiind angajat în magistratul braşovean, îşi continuă viața culturală ca poet, traducător şi copist, fiind considerat o valoare printre poeții iluminişti ai Transilvaniei. Prin activitatea sa poetică şi culturală, se înscrie în rândul corifeilor Şcolii Ardelene. I. Barac îl pune în legătură pe Constantin Boghici cu tipografii braşoveni saşi şi participă la editarea cărților în noua tipografie românească de la Braşov. Prima sa carte se numeşte *Istoria prea frumosului Arghir şi a preafrumoasei Elena*, tipărită la Sibiu în anul 1801şi retipărită la Braşov în anii 1809 şi 1844 şi în alte oraşe. În Bucureşti editează în anul 1821 *Risipirea cea din urmă a Ierusalimului*. Cea mai importantă operă a sa rămâne *Halima sau o mie şi una de nopți*, lucrare care între anii 1836 şi 1838 a apărut în opt volume, fiind tipărită la Braşov, în tipografia lui Johannes Gött, cu sprijinul financiar al negustorului Rudolf Orghidan. Tot la Braşov, el mai tipăreşte în anul 1842 *Istoria minunatului Piticot, de un cot, cu barbă cu tot*. În anul 1843 editează o istorie comică în versuri, numită *Cei trei frați gheboşi şi o muiere*. Lui Barac i se atribuie şi traducerea versificată a scrierii populare germane *Tyl Eulenspigel*, tipărită la Braşov în anul 1840. O serie de manuscrise ale lui Barac se păstrează în Biblioteca Academiei, constituind, ca de altfel întreaga sa operă, valoroase contribuții la afirmarea literaturii române. În anul 1837, Barac va edita primul periodic literar românesc din Transilvania, numit *„Foia Duminicii"* (124).

1 Manuc Bey (Emanuel Mârzaian) 1769–1817, negustor şi diplomat armean în Imperiul Otoman, proprietar de han în Bucureşti (Hanul lui Manuc). Era considerat unul dintre cei mai bogați oameni de afaceri din Balcani. A ajuns bei (domnitor temporar al Moldovei), iar după războiul ruso-turc din 1806–1812 se mută la Sibiu, trecând şi prin Braşov în anul 1815 (Wikipedia).

1806

Curtea de la Viena emite „Ratio Educationis“, decret pentru funcționarea învățământului, ce va rămâne în vigoare până la revoluția din anul 1848. Conform acestui decret, existau următoarele tipuri de şcoli: primară; gramaticală cu trei clase; gimnazială cu cinci clase; liceul cu şapte clase; academia pentru doi ani; universitatea pentru cinci ani (124).

În acest an se ridică în Cetate, în ulița Valahilor (azi str. Poarta Şchei, nr. 14) un orfelinat ce va purta numele senatorului Johann Tartler, clădire ce va fi refăcută în stil baroc târziu, în anul 1875. Strada va purta din anul 1887 numele Weisenhausgasse (Str. Orfanilor, mai corect strada Orfelinatului) (135).

Orfelinatul Tartler *(Str. Poarta Şchei, nr.14), construit în anul 1806, renovat în anul 1875*

Mulți cercetători ai scrisului românesc pomenesc de numele inimoşilor negustori români Constantin şi Ioan Boghici, împreună cu negustorul Rudolf Orghidan, care „cu râvnă călduroasă … au ajutat pe mulți, atât în faptele cele sufleteşti cât şi cele trupeşti“ pentru scrierea unor cărți ale dascălilor şi cărturarilor din Braşov şi din Transilvania. Participarea directă a lui Ioan Boghici la arendarea tipografiei şi la acțiunea de tipărire „nu e încă desluşită“, afirma A. Banciu în anul 1930 (14).

Prima carte editată de Constantin Boghici se chema *Bucoavnă pentru învățarea pruncilor*, care se va reedita între anii 1805 şi 1837 de şase ori, apoi vor urma *Vasile Aaron — Patimile şi moartea Domnului şi Mântuitorului nostru Isus Hristos*, Braşov 1805, *Cele opt glasuri sau Octoih*, Braşov 1805, *Bucoavnă*, Braşov 1816.

Cu cheltuiala celor doi frați se tipăresc la Braşov cărți precum: *Ceaslovul bogat* al dascălilor Ion Ştefanovici şi Ion Barac, 1806, *Fiori di virta* şi *Psaltire*, 1807 şi 1808, ale aceluiaşi Ion Ştefanovici, *Catihisul mic*, 1807, *Istoria preafrumosului Arghir şi a preafrumoasei Elena*, 1809 şi 1812, a cărturarului Ion Barac, *Octoihul mic*, 1810, *Psaltire*, 1810, *Molitvenic*, 1811, *Uşa pocăinței*, 1812 (124).

Cărțile au fost tipărite în tipografia arendată de Constantin Boghici de la senatorul Schobeln. Tipografia funcționează în casele Boghici din Târgul Grâului (unde se află azi biserica Catedrala românească), case care vor aparține mai târziu comunității române greco-ortodoxe din cetatea Braşovului (10).

Dar cine erau aceşti frați Boghici ?

Familia Boghici are ascendenți în Şcheii Braşovului încă din anul 1686. Cei doi frați, Constantin şi Ioan, sunt fiii bogatului negustor Ioan Boghici (vezi anul 1769), care le lasă moştenire o impresionantă avere şi le transmite acelaşi spirit întreprinzător. Constantin Boghici devine mare proprietar în anii de maturitate; el va deține în arendă cârciumi la Timişul de Sus (1811), Râşnov (1814), domenii în satele Baciu, Turcheş, Cernatu (1818), precum şi mori în arendă. Frații Boghici cumpără prin licitație, cu ştirea guvernului, domeniul național de la Făgăraş (1816). Ei aveau în arendă, împreună cu frații Gyertyánffy, satele Apața şi Turcheş (1819). Constantin Boghici înființează o fabrică de postav în Tohanul Vechi, în anul 1811; el deținea 16 pogoane de vii în Țara Românească şi vie în Braşov pe dealul Straja, spre Cetățuie, 49 de holde de pământ în Țara Bârsei şi mai multe perechi de case în Braşov, printre care şi imobilul de la numărul 99 din Piața Braşovului (azi biserica Sf. Adormire din Piața Sfatului, nr. 3).

Ioan Boghici, fratele, era negustor de vinuri; el deținea vii în Țara Românească, pământuri în Satulung, evaluate la 26.439 de florini, crâşme în arendă situate în Braşov şi Satulung, mori în Râşnov, depozite de vinuri la Oituz, livezi şi stupine. În anul 1814, moşiile fraților Boghici erau

evaluate la suma de 35.850 de florini; ulterior, în anul 1818, Ioan Boghici cere un certificat de la autorități care să confirme suma de 54.000 de florini, reprezentând valoarea moşiilor sale.

Constantin Boghici se remarcă în societatea Braşovului prin acțiuni caritabile pentru lumea nevoiaşă, pentru armată, pentru promovarea comerțului, sprijinind îndeosebi etnia românească (împarte bani şi alimente locuitorilor din Şchei, echipează recruți cu cele necesare armatei, dăruieşte alimente, mărfuri şi îmbrăcăminte armatei, Casei de Educație, mănăstirilor şi altele). Drept recunoştință, în anul 1806 primeşte medalia de aur „Golden Ehren Medaille", pentru merite în promovarea comerțului. În anul 1808, el cere guvernului acordarea titlului de nobil. Deşi inițial primeşte un aviz favorabil din partea magistratului Braşov, acordarea titlului se amână, iar ulterior, Constantin Boghici, intrând în dispută cu autoritățile locale, nu se va mai bucura de aceleaşi aprecieri. Cariera acestui negustor şi proprietar cunoaşte însă o decădere regretabilă, din cauza „traiului luxos, a speculațiilor sale, făcute la timp nepotrivit, contractând datorii însemnate" aşa cum consemnează magistratul Braşov, cu ocazia cererii lui pentru acordarea unei pensii de la guvern. „Din prisosul averii lor, ca atâtor alți negustori români au beneficiat însă şi alții: de atâtea ori, *sufletul neamului*", afirma A. Banciu (14).

Inițiativa fraților Boghici se încadrează în acțiunea burghezimii româneşti, care dispunând de resurse financiare, sprijinea mişcarea social culturală în vederea instruirii copiilor lor pentru activitatea practică în limba română, ca şi emanciparea național-politică a românilor prin cultură.

După anul 1815, când cenzura austriacă devenise „strictă până la ridicol", o serie de negustori braşoveni făceau negoț cu cărți româneşti religioase tipărite la Blaj, trimițându-le în Moldova. Dar, „după ce încărcau câte un car în Braşov (negustorii), le rupeau coperta, ca să nu se vadă că sunt de la Blaj, puneau să se tipărească alta pe loc, în tipografia lui Bodici (Boghici) şi aşa le transportau mai departe", relata G. Bariț (15).

În 18 august 1806, domnitorul Țării Româneşti, Constantin Ipsilanti (1802–1806), anunțat din timp de mazilirea iminentă ce i se pregătea, fuge în Ardeal şi poposeşte la Braşov. „El a venit la Braşov cu tot haremul, de frica pedepsii capului lui Capigi Başa", scrie popa N. Grid, din Şcheii Braşovului. El îşi va lăsa soția la Braşov şi va pleca peste două zile la Sibiu (94). Acum, la Braşov se adunaseră mulți fugari din Țara Românească (mulți veniseră în anul 1802 împreună cu domnitorul Mihai Şuțu) încât „viața se scumpise foarte mult, chiriile erau nemaipomenite … pare-se de atunci s-a creat tradiția de scumpete la Braşov", menționează I. Şuluțiu (175). În acest an se refugiază la Braşov, până în anul 1812, banul Grigore Brâncoveanu împreună cu soția Safta, părinții săi, surorile Elena Cantacuzino şi Mărioara Băleanu şi copiii lor.

1807

O analiză a situației economice a oraşului arată că în anul 1807, din totalul producției, 63,7% reprezentau produsele textile, 20% piele şi produse din piele, 5,2% produse din lemn, 4,1% produse din metal, 3,8% alimente 3,2% materiale de construcție. Produsele realizate erau vândute astfel: 13,7% către populația oraşului, 10,1% în Transilvania, 34,4 % în principatele române, 41,8% spre Ungaria şi alte părți (157).

1808

În acest an, locuitorii din Zărneşti încep un proces împotriva oraşului Braşov pentru restabilirea vechilor lor libertăți. Procesul se prelungeşte până în anul 1823 când, în baza documentelor din 1395, 1427 şi 1500, se reconfirmă dependența satului Zărneşti față de Braşov, prin sentința Tablei Regeşti de la Târgu Mureş (190).

1809

După victoria de la Eckmühl, în Bavaria de Jos, din 22 aprilie 1809, asupra coaliției formate din Austria, Prusia şi Rusia, Napoleon Bonaparte ocupă la 12 mai 1809 Viena, capitala Imperiului Habsburgic, ceea ce avea semnificația ocupării Austriei însăşi. Provinciile Imperiului Habsburgic, printre care şi Transilvania, se pregăteau de rezistență; coroana Ungariei era adăpostită la Cluj. Dieta

Transilvaniei decisese pregătirea unor regimente militare din comitatele feudale şi din secuime. Dar în 14 octombrie 1809 s-a încheiat pacea de la Viena între armatele franceze şi coaliția antifranceză (15).

Pe celălalt front al Europei, în est, se desfăşura conflictul ruso-turc (1806–1812). Conform înțelegerilor de la Tilsit (1807) şi Erfurt (1808), o alianță ruso-franceză urmărea împărțirea lumii: pentru Napoleon Bonaparte — occidentul, pentru Alexandru, țarul Rusiei, — orientul. Devenind campionul împărțirii Imperiului Otoman, Napoleon sfătuieşte Poarta să renunțe la Moldova şi Țara Românească, care erau deja ocupate de trupele ruseşti după anul 1806 (75). După înțelegerea secretă de alianță între Franța şi Rusia de la Erfurt (12 octombrie 1808), ostilitățile reîncep în primăvara anului 1809, Principatele Române aflându-se între anii 1809–1812 în toiul luptelor dintre ruşi şi turci (58).

Avântul comerțului cu produse industriale realizate în Țara Bârsei, ca şi puternicul schimb de mărfuri între Occident şi Orient prin țările române duc la vitalizarea negustorilor saşi care înființează Casa de Comerț săsească (sächsischen Handelsgilde) în anul 1809 (157).

La 24 august 1809, o puternică ploaie în Braşov provoacă inundații ce amenință cu distrugerea zidurilor din partea canalului Graft. Mai jos de bastionul Graft, zidul aproape că se prăbuşea. În anul 1822 s-au construit trei arcuri de sprijin între zid şi dealul Raupenberg (dealul Omizilor, astăzi dealul Warte) (119, 157).

1811

Războaiele napoleoniene şi secetele repetate din anii 1794, 1795, 1800, 1810 determină criza economică în toată Europa (43). O devalorizare monetară cutremură Imperiul Habsburgic. După scumpetea înregistrată în anul 1810, la 15 martie 1811, prin dispoziții secrete, se deschid plicuri în toate municipiile imperiului, conținând patenta împărătească prin care valoarea banilor era modificată. În locul valutei de Viena, se introduce valuta denumită convențională, a cărei unitate valora 2,5 unități din cea veche (15). Cu această ocazie, se emit bani de hârtie numiți „bancoțedule“ care vor genera inflație (119).

Criza economică care afectează şi Braşovul este surprinsă într-un raport din anul 1811, întocmit de către secretarul Fr. Trautsch şi funcționarul G. Kammer. În anul 1811 erau înregistrați 364 de meseriaşi rămaşi fără ocupație, iar 416 familii nu îşi mai puteau asigura existența (43).

La 19 septembrie 1811 se închid lucrările Dietei Transilvaniei, luându-se în discuție 91 de proiecte de legi. Între anii 1811 şi 1834, Dieta Transilvaniei nu s-a mai întrunit, regimul absolutist a evitat convocarea acestui for, conducând autoritar din capitala imperiului. În această perioadă nobilimea preia rolul de promovare a reformelor, dar cancelarul habsburgic se împotriveşte de cele mai multe ori la transpunerea lor în practică, pentru a „asigura unitatea imperiului“.

Se modernizează şoseaua spre Codlea, ceea ce a făcut posibilă circulația cu diligențele începând cu anul 1817 (119).

În fața decalajului creat de negustorii români şi greci față de cei saşi, în anul 1811 autoritățile săseşti înființează „Societatea civilă privilegiată de comerț a orașului liber regesc Braşov din Transilvania“, urmărind să ocupe o poziție de monopol în comerțul braşovean (119).

1813

O epidemie puternică de ciumă se abate peste Țara Bârsei, transmisă din Țara Românească (ciuma lui Caragea). Medicii timpului considerau că ciuma a fost adusă cu ocazia un transport de lână infestată din Țara Românească (43).

În ziua de 1 decembrie1813 se închid porțile Cetății Braşovului, întrucât în cartierul Braşovechi era semnalat un focar puternic de ciumă (90); timp de peste patru luni orașul a fost închis prin măsuri de carantină (119). Târgul se mută în cartierul Blumăna şi toate bisericile au fost închise până în martie 1817. S-au luat măsuri sanitare de prevenire a răspândirii epidemiei, astăzi oarecum hilare: „fieştecare om, de va avea hârtii, adecă bancoțedule, le afuma, iarăşi de va avea cinevaşi bani de argint sau aramă, îi băga în oțet şi aşa lăsa omul cu țudulă de ieşea afară la poarta orașului“, scria cronicarul Bisericii Sf. Nicolae din Şchei (90).

În oraş au fost înregistraţi 246 de bolnavi, dintre care 146 au decedat, deşi au fost luate măsuri de izolare prin înfiinţarea unui cordon sanitar. Două staţii de carantină la Timiş şi Bran eliberau adeverinţe (ţidule) privind starea sănătăţii (43).

Cu ocazia epidemiei aflăm şi povestea căminului de bătrâni de astăzi (pe str. C-tin Lacea, nr. 39). Imobilul, o casă izolată de pe strada Ciocrac, nr. 19 (de atunci) aparţinuse odinioară unui negustor numit Petkutz Setrar, relatează o sursă germană. Casa „Petcuţ" era o casă mare veche boierească, ca un conac, fiind ridicată la începutul secolului al XVI-lea şi a fost cumpărată de acest negustor pentru suma de 1.600 de florini. În anul 1806, imobilul a fost cumpărat la licitaţie de Vasile Petkul (coincidenţă de nume), pentru suma de 1.770 de florini. De frica ciumei, Vasile Petkul a plecat din Braşov, iar clădirea, în care nu a locuit niciodată, a fost transformată de comisia sanitară din acea vreme, întrucât proprietarul lipsea, în lazaret pentru bolnavii de ciumă din Şchei, cheltuindu-se 4.000 de florini. Autorităţile au dorit să cumpere ulterior clădirea sau să îi ofere lui Petcu o casă în schimb. Petcu s-a dovedit tenace şi după un proces îndelungat a primit în schimb, în anul 1816, o cârciumă orăşenească în cartierul Blumăna, pe Schenkgasse (astăzi str. I. Maniu) şi suma de 2.900 de florini. Această casă din strada Ciocrac a purtat mult timp numele de „Petcutz", iar în anul 1852 a fost transformată în azil pentru bătrâni şi bolnavi psihici („cei 11 ologi şi nebuni care erau ţinuţi până atunci la Ţuchaus", relatează documentul). În anii 1856 şi 1897, oraşul a cumpărat casele alăturate, astfel că în 1900 azilul adăpostea 136 de bătrâni, bărbaţi şi femei, dintre care 24 de bolnavi psihici. Între anii 1865 şi 1889, clădirea a servit şi drept spital de ochi (61,151).

În lucrarea sa „Geografia Ardealului", preotul sas Lucas Joseph Marienburg, din Sibiu, afirma că în Săcelele Braşovului, în anul 1813, existau oieri care dispuneau de averi de 20.000 de florini şi turme de mai multe mii de oi şi că aceşti mocani săceleni dictau de multe ori preţul vitelor pe pieţele din Braşov, Sibiu, Arad, Timişoara, Dobriţin (Debreczen) (137).

Aflăm că în acest an în magistratul Braşovului exista funcţia de *inspector silvic*, ocupată de F. Wentzel, care propune măsuri de protecţie pentru vânat şi pescuit, măsuri pe care magistratul le aprobă (134).

1814

Ciuma care a bântuit în Ţara Bârsei în anul 1813 şi foametea provocată de ea au determinat organele administraţiei braşovene să facă în anul 1814 un nou recensământ al populaţiei. Ele doreau să cunoască familiile şi persoanele care dispun de cereale şi cartofi până la recolta nouă şi persoanele care nu posedă aceste produse, spre a fi ajutate. Recensământul a înregistrat în total 70.973 de locuitori în Ţara Bârsei, din care 19.986 trăiau în Braşov (26,16%), 24.357 (34,32%) în satele libere şi 26.630 (37,52%) în satele dependente. S-a constatat că în Braşov sunt numai 442 (2,21%) de persoane nevoiaşe, în satele libere sunt 590 (2,42%) şi în satele dependente 5.382 (20,21%) (160).

Protopopul Radu Tempea, fostul director al „şcoalelor naţionaliceşti", se remarcă printr-o acţiune caritabilă. În timpul crizei economice ce cuprinsese toată Transilvania, el cumpără 1.000 de „găleţe" (hectolitri) de porumb din Ţara Românească pe care îl vinde la acelaşi preţ oamenilor săraci. Prin decretul din 27 ianuarie 1815, împăratul Francisc al II-lea îi aduce mulţumiri pentru gestul lui, rugând guvernul ardelean să îndemne şi pe alţii la asemenea fapte zeloase şi nobile.

În anul 1814, în Piaţa Sfatului, se construiesc două fântâni mai mult cu scop utilitar, decât estetic. Una din ele era plasată în faţa casei Seuler, iar cealaltă vizavi, în perimetrul Pieţii. Sextil Puşcariu îşi aminteşte „că singurul lor ornament era un fel de colivie mare de fier forjat, care se termina printr-o boltitură din acelaşi material". Una dintre fântâni a fost demolată la mijlocul secolului al XIX-lea, iar cealaltă în anul 1892, când s-a fixat staţia terminus a tramvaiului în acest loc (43).

Braşovenii Alexie Lazăr şi Gheorghe Nicolau (vezi 1824) redactează un apel către autorităţile statului în anul 1814, pentru înfiinţarea unor „novele" sau gazete româneşti.

1815

În acest an se vorbeşte despre o şcoală mică evreiască în Braşov, în zona Curmătura (Burghals în

limba germană, astăzi în zona străzii Gh. Dobrogeanu Gherea). Pielarul Fleischer pune la dispoziția micii comunități evreieşti, gratuit, o încăpere în care putea funcționa o „schihl“ (şcoală în limba idiş) şi un loc de rugăciune. Ulterior, această „schihl“ s-a mutat în țarcul Lăcătuşilor, de pe strada Porții (astăzi str. Republicii) (157). În anul 1826 se întemeiază în Cetate o şcoală evreiască condusă de profesorul Sigismund Steinhard (126).

Documentele oraşului atestă primul evreu stabilit în Cetate în anul 1807 (126). În Transilvania, în secolul al XVIII-lea, evreii aveau dreptul de a se stabili numai în oraşul Alba Iulia. Împăratul Iosif al II-lea acordă, prin edictul de toleranță din anul 1781, dreptul de cult religios, permițând evreilor care exercitau o meserie să se stabilească în toată Transilvania. În secolul al XIX-lea, în Braşov vin tot mai mulți evrei, refugiați din Principatele Române, pentru a se adăposti de epidemiile de tifos şi holeră. Ei locuiau în general pe strada Castelului, având mai târziu şi un cimitir în afara zidurilor oraşului, la capătul superior al străzii Castelului, lângă vechea închisoare. În anul 1855, comunitatea evreiască va obține loc de cimitir pe Livada Poştei şi, după puțin timp, un alt loc pe strada Crişan (existent şi astăzi) (126, 157).

1816

Deşi Braşovul se afla la marginea imperiului, burghezimea oraşului începuse să împrumute timid stilul de viață al capitalei. Manifestările teatrale la Braşov în această perioadă erau destul de rare şi constau în turnee ale unor teatre germane sau maghiare de profesionişti. În repertoriul acestora figurau câteodată şi piese în care subiectul era românesc, chiar şi reprezentații în limba română. În anul 1816, Christian Heyser, poet şi dramaturg local, scrie în limba germană pentru scena din Braşov piesa *Traian şi Loghin* sau *Cucerirea Daciei*, o tragedie în cinci acte, urmată în anul 1822 de *Fuga boierilor*, inspirată de evenimentele din anii 1821–1822. Reprezentațiile aveau loc în sala teatrului german *Reduta* (aflat pe locul sălii de spectacole cu acelaşi nume astăzi, de pe strada Apollonia Hirscher) (43).

Începând cu anul 1786, din dispozițiile Vienei, toate posesiunile oraşului trebuiau să fie arendate şi, astfel, hotarul cetății Bran a fost dat în arendă pe 15 ani. Între anii 1816 şi 1819, hotarul cetății Bran a fost arendat negustorului român Vasile Petcul din Şchei pentru suma de 8.750 de florini (116).

1817

Împăratul Francisc I, împreună cu noua împărătească Carolina de Bavaria, întreprinde o vizită în Transilvania. La 14 august 1817, este primit triumfal la frontiera Ardealului, urmând apoi traseul Bistrița, Năsăud, Cluj, Turda, Aiud, Alba Iulia, Zlatna, Sibiu (15).

La 13 septembrie 1817, împăratul Francisc I şi împărăteasa Carolina sosesc în Braşov. Antonie Constantin, vicenotarul Companiei greceşti de comerț, descrie această vizită în cronica sa astfel: „ …în întâmpinarea împăratului au ieşit saşi îmbrăcați în mondururi şi toate țehiurile (breslele) au ieşit cu toate steagurile sale, şezând lângă magistrat. Aşijderea şi neguțătorii au şezut şi la Braşovechi au făcut o *pilamidă* [sic] ca o poartă şi deasupra au pus copii îmbrăcați de la țehiuri cu haine şi cu cununi de flori în cap şi copilele îmbrăcate cu viganuri[2] albe. Şi când au intrat în Ulița Vămii, au început a striga: vivat!. A doua zi la orele 7, s-a dus la Biserică la nemți, numai Împăratul cu butca, iar împărăteasa au mers la 10 ceasuri şi au şezut până la unsprezece … După amiază a fost apoi la biserică la saşi, apoi la Greci în Cetate …, iar împărăteasa s-au dus în Şchei la biserică, şi acolo au stătut cocoanele şi neguțătorii în rând“ (90).

Împăratul Francisc I

2 Rochie orăşenească (în Ardeal), provenit din limba maghiară *viganó*

Înalţii vizitatori ai oraşului au locuit în casa Seuler, reşedinţa generalilor comandanţi (astăzi imobilul cu nr. 27 din Piaţa Sfatului). Împăratul cu împărăteasa Carolina au vizitat fortificaţia de pe dealul Cetăţii (43). După 15 septembrie 1817, împăratul părăseşte Braşovul, îndreptându-se spre Târgul-Secuiesc şi apoi Miercurea Ciuc. S-a reîntors în septembrie în Braşov, plecând spre Sibiu şi Deva, părăsind Transilvania după o vizită de 45 de zile (15).

În anul 1817 se instalează la Braşov doctorul Vasile Popp (1789–1842). Născut în judeţul Mureş, Vasile Popp îşi face studiile la Cluj şi Viena, unde îşi ia doctoratul în medicină şi filozofie. La Braşov profesează oficial medicina, dar în particular este un animator al vieţii culturale româneşti, un avid om de ştiinţă şi un pasionat bibliofil. Paralel cu practicarea medicinii, se ocupă timp de şapte ani de ordonarea şi clasarea cărţilor vechi de la Biserica Sf. Nicolae din Şchei, iniţiativă ale cărei rezultate sunt apreciate şi astăzi (79). Teza de doctorat pentru filozofie o consacră obiceiurilor de înmormântare la români. Vasile Popp a scris o istorie a bisericii din Şcheii Braşovului şi o lucrare despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc şi Covasna. Împreună cu alţi dascăli români, a fost recrutat de Gheorghe Asachi (întemeietorul Academiei Mihăilene, al presei şi al teatrului românesc din Moldova), pentru punerea bazei învăţământului superior în Moldova. Pentru scurt timp a fost numit director al seminarului de la Socola (58). Este mutat în anul 1828 la Făgăraş şi apoi la Zlatna, dar nu renunţă la activitatea culturală. Lucrarea sa de bază, căreia i-a consacrat după aprecierile sale 20 de ani de muncă, este „Disertaţia despre tipografiile româneşti din Transilvania şi învecinatele ţări, de la începutul lor, până în vremurile noastre“, apărută la Sibiu în anul 1838. Lucrarea este considerată de mulţi cercetători autorizaţi ca prima încercare de bibliografie generală din istoria culturii noastre naţionale (79).

Recoltele agricole compromise din anii 1816 şi 1817 provoacă o lipsă acută de alimente, o foamete generalizată. Din acest an, în Transilvania începe la scară tot mai largă cultivarea cartofului, ca o alternativă la cereale (119).

1818

Guvernul Transilvaniei a aprobat cheltuieli speciale pentru înregistrarea actelor vechi necurente, ceea ce determină o preocupare deosebită faţă de aceste documente şi ordonarea lor. Sub acest impuls, la Braşov s-a format o nouă colecţie a actelor de mai mică importanţă decât privilegiile care erau în mare parte ordonate, alcătuită de arhivarul Eduard Fronius (1818–1819). Colecţia Fronius, existentă şi astăzi, cuprinde un număr de 640 de documente originale sau copii în limbile latină, maghiară şi germană, provenite de la voievozii Transilvaniei, comiţii secuilor, regii Ungariei, voievozii sau pretendenţii domneşti din ţările române, castelani, nobili din Ardeal, împăraţii Austriei, între anii 1379–1721 (33).

Un funcţionar al împărătesei Carolina a Austriei conferă la 26 martie 1818, prin intermediul judelui primar Georg Franz Clompe von Kronberg, o eşarfă de drapel pentru corpul civil de puşcaşi din Braşov, pentru meritele în timpul epidemiei de ciumă din anii 1813–1814 (190).

1820

În anul 1820 se termină construcţia porţii din strada „Târgul Cailor“, la capătul de sus al străzii Gh. Barițiu de astăzi, începută în anul 1819, între Bastionul Fierarilor şi Zwinger-ul Croitorilor, astăzi demolată. Poarta avea o deschidere mare pentru vehicule şi una mai mică pentru pietoni.

Până în anul 1820, spre Şchei, era o singură poartă, „Poarta Ecaterina“. Şcheienii au cerut magistratului încă din anul 1803 construirea pe cheltuiala lor a unei porţi pentru accesul mai uşor spre cartierul lor, dar magistratul a respins cererea, din lipsa fondurilor. Printre negustorii români, care cer magistratului şi apoi Curţii imperiale „deschiderea zidurilor“ oraşului pe cheltuiala lor se numără: Dimitrie Nicolau, Dim. Bobescu, Simion Nicolau, Gh. Nicolau, Nicolae Pană, I. Leca, Nicolae Nicolau, Teodor Bucur, Petru Alexandru, Dinu Leca (32). Guvernul a aprobat în anul 1816 construirea porţii, neangajându-se financiar, construcţia urmând să fie realizată din banii locuitorilor din Şchei, însă lucrarea se amână din cauza vizitei împăratului din anul 1817. La cererea şcheienilor, s-a emis în acest scop un ordin aulic în anul1818 şi în anul 1819 încep lucrările de construcţie ale porţii sub conducerea

meşterului Joseph Jani. În anul 1820 au fost finisate căile de acces, dar târgul Cailor a fost pavat doar cu cuburi de lemn, din lipsa pietrei (11). Poarta va fi demolată în anul 1874 (112).

***Poarta din „Târgul Cailor“**, construită între anii 1819–1820, demolată în anul 1874 (azi str. Gh. Barițiu,între Facultatea de Silvicultura şi Arhivele Naționale) (fotografie din anul 1874)*

În acest an, deasupra Promenadei de Sus, de la poalele Tâmpei, se amenajează platforma „Belvedere“ (119).

Comunitatea românească ridică o baie publică. După distrugerea vechilor băi ale oraşului de către incendiul din anul 1689, în Braşov nu au mai funcționat băi publice. De altfel, şi în Europa, utilizarea băilor publice a decăzut în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, în parte din cauza epidemiilor devastatoare, şi a renăscut de abia în secolul al XIX-lea. Arhivele oraşului menționează înființarea băii lui Dumitru Vasselatchi (în scrierea germană, probabil Vasilache) în Kanalgasse, în Şchei (posibil str. Băilor). Localul se compunea din 4 odăi cu pereți din scândură, acoperite cu şindrilă, dintre care o odaie pentru încălzitul apei (61).

Deşi numărul românilor pe Pământul Crăiesc era într-o creştere permanentă, saşii reuşesc fără multe împotriviri din partea autorităților centrale să le refuze acordarea calității de cetățeni ai oraşului. Românii nu aveau acces în bresle şi vecinătăți. În anul 1820, ei obțin un decret guvernamental prin care se condiționează dobândirea cetățeniei de cunoaşterea limbii germane. Funcționarii saşi decideau însă dacă erau satisfăcătoare cunoştințele de limbă germană ale solicitantului (163).

1821

„Cu mult înainte ca turcii să treacă Dunărea, spre a potoli şi a pedepsi răscoala lui Tudor Vladimirescu şi a eteriştilor, țara (Țara Românească) începe să se împrăştie, biciuită de teamă …boierii mari sau simplii cinovnici, avuți şi mai puțin avuți, porneau buluc în pribegie spre pământul chesaro-crăiesc al Ardealului şi al Banatului“, prezenta E. Vârtosu în anul 1932 exodul determinat de răscoala lui Tudor Vladimirescu (76).

La 16/28 martie 1821, de la Bucureşti pleacă spre Braşov consulul austriac Fleischakel von Hakenau, consulul rus Alexandru Pini, însoțiți de boierii Iordache şi Grigore Filipescu, Alexandru Ghica, Nicolae Mavros, Constantin Samurcaş. După plecarea acestora, „emigrația“ din Țara Românească a luat formă de panică.

La 1 martie 1821, un vicenotar al Companiei de comerț grecesc nota: „au început boierii a veni în Braşov şi la Sân Mihai au avut foarte mare lipsă de case“. Printre familiile de mari boieri s-au refugiat în Braşov Alexandru Şuțu cu soția sa, Eufrosina, Nicolae Şuțu, prințesa Ralu Caragea „pasionată după teatru, care înjghebase nişte reprezentații cu o trupă a unui anume Gherghy“, Grigore şi Costache Ghica, Barbu Văcărescu, Constantin Bălăceanu, Grigore Brâncoveanu, episcopii Ilarion al Argeşului şi Constantin de Buzău, mitropoliții Dionisie Lupu, Dositei Filitis şi Nectarie (ultimii doi înmormântați în cimitirul grecesc al Bisericii Sfânta Treime din Braşov) (175).

„Teatrul şi chefurile, scandalurile până noaptea târziu sculau pe braşovenii paşnici; vizitele noaptea, dintre Şchei şi cetate, erau frecvente, chiar dacă porțile se închideau în cetate. Era o înstăpânire românească în oraş“, comenta atmosfera din Braşov I. Şuluțiu (175).

Mişcarea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu şi intrarea lui Ipsilanti în Moldova erau urmărite de guvernul Transilvaniei şi chiar de Curtea de la Viena, pentru a nu se extinde în Ardeal şi mai ales printre români.

O serie de documente ale magistratului Braşovului redau preocuparea autorităților locale pentru a face față valului de refugiați şi pentru informarea permanentă a instituțiilor guvernamentale. La Bran, datorită importanței trecătorii, unde funcționa un comandant grăniceresc de frontieră, se fac arestări pe motivul unor atitudini revoluționare. În luna martie, la Bran este trimis un inspector din partea guvernului pentru a lua măsurile de rigoare „în aducerea la ascultare obligatorie a colonilor nesupuşi“. Simpatizând cu răsculații de la sud de Carpați, „colibaşii“ brăneni îi aprovizionau pe aceştia cu arme şi praf de puşcă (52).

La 13 aprilie, magistratul primeşte ordinul prezidențial Q6S, prin care se stabileşte regimul ce se va aplica refugiaților: printre măsuri, guvernul anunță refugiații că nu se pot aştepta la nici un ajutor bănesc din partea statului austriac şi recomandă ca cei ce nu au posibilități de existență să se întoarcă şi să depună armele la graniță. Guvernatorul Transilvaniei, Georg Bánffy, transmite la 5 mai 1821 judelui primar al Braşovului şi al districtului Braşov, Francisc Klompe, ordinul de interzicere a vânzării de arme pentru răsculați. Un nou val de refugiați se produce odată cu intrarea turcilor în Țara Românească pentru a înăbuşi răscoala în 1/13 mai 1821. După înfrângerea forțelor revoluționare, cete răzlețe de panduri şi arnăuți sosesc zi de zi la Braşov, „unii strecurându-se prin înşelăciune, ca negustori prin plaiurile obişnuite sau pe poteci ascunse“, relatau documentele autorităților (76).

La 7 iulie 1821, guvernatorul Georg Bánffy confirmă „acceptul de intrare în Marele nostru Principat a celor care depun armele, cu excepția căpeteniilor şi a celor ce au făcut nelegiuri“. La 28 iulie, directorul poliției din Braşov, Franz von Brennerberg, înaintează magistratului o statistică a străinilor din oraş, pe străzi şi suburbii, din care rezultă: în cetatea Braşovului erau 2.744 de străini şi în total, cu suburbii, 7.204 de străini (76).

În perioada 1821–1822, contele Gyulai Lajos apreciază că Braşovul cu suburbiile sale (fără împrejurimi) adăpostea 12.000 de refugiați, iar Sibiul şi împrejurimile 17.000 de refugiați. În acea perioadă, Braşovul avea aproximativ 14.000 de locuitori, iar Sibiul, 12.396 de locuitori.

Boierii români invită şi susțin pentru amuzamentul lor o trupă italiană de operă care dă 11 reprezentații în oraş între 3 mai şi 15 iulie 1821, stârnind invidia elitelor transilvănene.

De teama dezordinii şi producerii unei scumpiri pe perioada iernii, magistratul hotărăşte, conform dispozițiilor guvernului, să fie lăsate în Braşov doar familiile „distinse“ de refugiați, iar ceilalți sunt trimişi să caute adăpost în alte districte. Dionisie Lupu, mitropolitul Țării Româneşti, se afla în fruntea boierilor „divaniți“ refugiați, considerați „prieteni“ de autoritățile braşovene şi intervine la 7

august 1821 pentru urgentarea acordării unui împrumut din fondul public, în schimbul unor ipoteci pe valori imobiliare, pentru un alt grup de 44 de boieri.

Refugiaţii rămân peste iarnă în Braşov, dar în iunie 1822 deja mulţi se întorseseră în Ţara Românească. Reîntoarcerea refugiaţilor s-a făcut treptat, astfel că la sfârşitul anului 1823 cei mai mulţi au părăsit Braşovul. Unii refugiaţi însă, rămân între trei şi şase ani, aşteptând o conjunctură favorabilă, pe care le-o va oferi pacea de la Adrianopole (anul 1829) (76).

Printre boierii refugiaţi se crease o atmosferă contra eteriştilor, transmisă din Ţara Românească, după asasinarea de către aceştia a lui Tudor Vladimirescu. Cum eteriştii erau greci, ostilitatea era amplificată de conflictul dintre grecii din Braşov ce obţinuseră îndepărtarea românilor din biserica Sfânta Treime. Refugiaţii români (boierii) au format o societate secretă în anul 1822 cu scop cultural şi politic, după modelul Eteriei. Ei susţineau înfiinţarea unor „şcoli naţionale, gazete în limba română, abolirea monopolului tipografic, încurajarea de traduceri în limba română, formarea unui teatru naţional, ieşirea de sub regimul fanariot, reînnoirea primelor instituţii ale ţării“ (Ţării Româneşti). Iniţiatorii societăţii erau Nicolae Văcărescu, Grigore Băleanu, Constantin Câmpineanu, Dinicu Golescu, Iancu Văcărescu (32). Dinicu Golescu făcea parte din comitetul literar al societăţii. Secretarul societăţii era preparatorul lui Iancu Văcărescu, francezul Colson. Societatea secretă de la Braşov va renaşte la Bucureşti, unde ea va deveni cunoscută sub numele *Societatea literară* (În Unire Nădejdea), legal constituită în anul 1827 (178).

1822

Între anii 1822 şi 1823, se construieşte la Braşov şcoala reală săsească de băieţi (Knabenrealschule), din curtea Bisericii Negre, astăzi corpul A al Liceului Johannes Honterus (73).

Gimnaziul săsesc îşi continuă activitatea. Elevii aveau 30–35 de săptămâni de şcoală pe an. Cursurile se desfăşurau între orele 6 şi 12 şi, respectiv, 13 şi 16, limba de predare fiind latina. Elevii trebuiau să participe obligatoriu la slujbele religioase sâmbăta şi duminica. Profesorii gimnaziului aveau întotdeauna educaţie academică, ei numindu-se Collega şi Lectores (157).

În acest an, fosta sală de dansuri a lui Löw din strada Hirscher (de astăzi) a fost amenajată ca lăcaş de rugăciune pentru credincioşii de religie reformată (119).

Începând din 1 noiembrie 1822, în administraţia magistratului oraşului se produce o modificare: funcţia complexă a judelui primar a fost divizată, instituindu-se un „jude superior“ (Oberrichter) — ca preşedinte al magistratului, având competenţe în oraş şi un „jude districtual“ (Distriktrichter), având competenţe în localităţile districtului (117).

Pentru gustul boierilor români refugiaţi la Braşov, la 28 decembrie 1822 are loc o reprezentaţie teatrală cu titlul *„Trandafiraşul de munte, Patenta şi Şalul“* şi subtitlul *„Scăparea Ţării Româneşti“*, scris cu litere chirilice, susţinută de o trupă patronată de Karol Valsteiner.

Şcoala reală săsească de băieţi *din curtea Bisericii Negre, construită între anii 1822–1823 (azi corpul A al Liceului Honterus, fotografie recentă)*

Mit gnädigster Bewilligung
Das Alpenröslein, das Patent und der Shawl.
Das Alpen-Röslein.
Der Shawl.
Das Patent.
Die Befreyung der Walachey.
ТРАНДАФИРЪШИЖА АЖ ЛЪШТЕ, ПАТЕНТА, ШИ ШАЛАША.

Un afiş din arhiva liceului Honterus prezintă reprezentaţia teatrală din 28 decembrie 1822

1823

Wilhelm Scherg înființează în Braşov, pe strada Timişului, o fabrică de postav (astăzi Carpatex, str. N. Titulescu, nr. 2), prima fabrică de acest fel de pe teritoriul României. Fabrica începe producția cu şase lucrători; ea se va mări treptat, producând postav, țesături şi tricotaje. Producția ei va domina toată piața de desfacere românească, bulgărească şi grecească prin calitatea stofelor fabricate (52). Fabrica utiliza ca materie primă lâna produsă din belşug în jurul Braşovului, dar ulterior numai jumătate din cantitatea de lână va fi indigenă, restul fiind procurată din import.

Rudolf Orghidan, marele negustor român, înființează în acest an o manufactură de topit fonta la Tohan (52).

Este perioada de început a economiei capitaliste. Acum apar formele de diviziune a muncii şi începe utilizarea salariaților în domeniul produselor de piele şi textile.

Țăranii brăneni, „colibaşii", se plâng deseori autorităților din Braşov despre silniciile castelanului de la Bran, Andreas Bokross (1818–1848), plângeri rămase fără rezultat. Viața țăranilor brăneni este tot mai grea sub cizma austriacă. În anul 1800, „colibaşii" plăteau taxă regală în valoare de 3.688 de florini renani, iar în anul 1823 aceasta creşte la 4.489,27 de florini (5).

Familia Brâncoveanu are relații strânse cu românii braşoveni. În anul 1823, nepotul fostului domnitor, Grigore Brâncoveanu, lasă prin testament moşiile Poiana Mărului şi Sâmbăta românilor din Cetate, precum şi biblioteca sa, pentru a se înființa „o şcoală mai înaltă, cu limbă de propunere grecească" (123). Având o cultură grecească, ca şi alți boieri din Țara Românească, el a sprijinit mai ales biserica grecească din Cetate, situându-se de partea „companiştilor greci" în disputa cu negustorii români din Cetate pentru apartenența bisericii Sf. Treime.

În anul 1823, cârciuma „La Coroana de Aur" din strada M. Weiss, nr. 19, este închisă şi se amenajează o alta cu acelaşi nume, pe strada Mănăstirii, nr. 12 (astăzi str. Mureşenilor), devenind cârciuma oraşului (städtische Wirtshaus) (61). Clădirea de pe strada Mănăstirii, nr. 12 era o clădire mai veche, care, afirma E. Jekelius, nu se ştie când a ajuns în proprietatea oraşului (61). În secolul al XVII-lea, această clădire adăpostea oficiul vamal şi era locul unde se păstra sub cerul liber vama încasată. La sfârşitul secolului al XVIII-lea, clădirea adăpostea într-una din aripi poşta oraşului. În 1912, clădirea este demolată (61).

1824

Suburbia românească Şchei se mărise considerabil, astfel că, în anul 1824, pentru a răspunde celor 4.184 de suflete, corespunzând celor 1.074 de familii, se ridică o nouă biserică (124). Solicitările şcheienilor pentru aprobarea construirii unei noi biserici către magistratul oraşului sau direct către împărat încep din anul 1779, dar ele capătă mai mult curaj în formulare după apariția decretului de toleranță religioasă al împăratului Iosif al II-lea din anul 1781, care permitea comunităților acatolice din imperiu construirea de biserici, dacă mărimea comunității solicitante depăşea 100 de familii. Noua biserică de piatră, purtând hramul Sfintei Treimi, se clădeşte pe strada Pe Tocile (azi nr. 57), în locul unei bisericuțe de lemn, ridicate în anul 1813, care la rândul ei înlocuise o capelă din anul 1806. Ctitorii bisericii sunt preoții Voina Pitiş şi Nicolae Grid; cheltuielile sunt suportate de locuitori, precum şi din donații din Țara Românească (printre donatori figurând şi voievodul Grigore Ghica) (126). La terminarea bisericii, în anul 1825, preotul Voina Pitiş aşează în globul turnului un pergament îmbibat în ulei, cu însemnări prețioase. Biserica va fi pictată de marele pictor paşoptist Constantin Lecca şi Mişu Pop (131). Alături de şcoală, în anul 1826, se construiesc nişte chilii, una din ele devenind locaş de şcoală „pentru copiii mici de pe Tocile", fiind înglobat mai târziu în Şcolile Centrale Române (126).

Între suburbia Şchei şi Cetate se afla o zonă unde autoritățile mai vechi ale oraşului au interzis din motive strategice orice construcție. În acest an, autoritățile consideră că şi această zonă poate fi oferită destinderii, înființând pe lângă cele două Promenade (de Sus şi de Jos) o nouă alee de la Poarta Târgului Cailor şi Poarta Ecaterina pe sub Tâmpa (119).

Biserica ortodoxă Sfânta Treime *(strada Pe Tocile, nr. 57), construită între anii 1824–1825*

În anul 1824, boierul muntean Constantin Radovici din Goleşti, cunoscut ca Dinicu Golescu, face o călătorie în occident, trecând şi prin Braşov, despre care scrie: „este în ținutul Sibenbürgen, în județul Bârsei, mic şi cetățuit, dar îndestul lăcuit, având peste 20.000 de lăcuitori, căci este aproape de principatul Valahiei … Acesta se otcârmuieşte cu ale sale pravile şi obiceiuri sub stăpânire austriecească … În Braşov e nație săsească foarte muncitoare … iar sas cu picior gol, nu se va învrednici nimeni să vază“ (174). Impresiile de călătorie ale boierului Golescu sunt publicate cu titlul *„Însemnare a călătoriei mele, Constantin Radovici din Goleşti făcută în 1824, 1825, 1826“* (cunoscute de memorialistica românească) şi editate pentru prima dată la Buda, în anul 1826, de editorul român, braşovean de origine, Zaharia Carcalechi (1784–1856).

Zaharia Carcalechi, născut la Braşov, se distinge alături de alți cărturari ardeleni prin personalitatea sa remarcabilă. Om energic şi practic, ca editor (ferlegăr) el publică pe cheltuiala sa la tipografia „privilegiată“ universitară din Buda cărți în limba română. De asemenea, el publică traduceri din clasicii universali, iar în anul 1834 va conduce tipografia Statului din Bucureşti (58). În revista sa, „Biblioteca românească“, prima revistă literară românească (1821–1834), colaborează printre alții cu scriitorul şi negustorul braşovean Gheorghe Nicolau (1770–1851).

Tot în acest an trece prin Braşov fata domnitorului Caragea, Mărioara Mano, „bătrână şi amărâtă“, relatează răutăcios Ioan Şuluțiu (175). Vodă Caragea emigrase în anul 1818 în Italia, cu o mare avere strânsă în Țara Românească, stârnind blestemele boierilor munteni.

În atmosfera oarecum destinsă a oraşului îşi face apariția în acest an şi tânărul Petar Beron (1800–1871), viitor intelectual bulgar, ce se formase ca educator la o şcoală grecească din Bucureşti. În urma participării la un complot grecesc, se refugiază în oraş şi în anul 1824 tipăreşte cu ajutorul unui cerc de intelectuali primul abecedar bulgar (Bukvar), considerat mai târziu o lucrare fundamentală pentru renaşterea culturală bulgară. El îşi va continua studiile la Heidelberg şi München, devenind doctor în medicină în anul 1831, dedicându-se mai târziu elaborării multor lucrări ştiințifice (30 volume) (169).

1825

Dieta din Ungaria, convocată în anul 1825, marchează debutul reformei şi declanşarea mişcării de autoafirmare națională maghiară, în interiorul Imperiului Habsburgic, mişcare în care personalitatea contelui István Széchenyi (1791–1860) are un rol electrizant (68).

În anii mai paşnici ce au urmat războaielor napoleoniene, guvernul austriac s-a angajat în acțiunea de îmbunătățire a sistemului de comunicații. În anul 1825 s-a construit noul drum de la Braşov pe lângă Hărman şi Prejmer până în ținutul secuilor. În anul 1827 s-a construit o şosea nouă, largă, spre Sânpetru şi alta spre Cristian (181).

***Casa Ciurculeț**, construită în anul 1699 de negustorul Nicolae Duca; a aparținut şi familiei domnitorului Brâncoveanu; sediu al şcolii din Şchei din anul 1825. (Str. Democrației)*

Vechiul locaş al şcolii româneşti din Şchei devenise neîncăpător. Obştea, prin adeziune generală, hotărăşte cumpărarea pentru şcoală a unui imobil alăturat încăpător, „Casa Ciurculeț“, o casă mai veche construită în anul 1699 (131). Imobilul va găzdui şcoala din anul 1828 până în preajma primului război mondial (astăzi clădirea adăposteşte grădinița de copii a liceului A. Mureşianu). Noul dascăl Nicolae Nicolau se obligă să pregătească elevii „după sistemul cel nou, în limba română, greacă şi nemțească şi a scrie cu slove latineşti, după instrucția ce i se va da“. Catalogul elevilor din anul 1827 şi 1828 de la şcoala din Şchei confirmă prezența a 91 de copii în clasa I, 31 de copii în cea de a doua şi 34 de fetițe (124, 131).

Negustorul Ioan Nica înființează în acest an la Prejmer o fabrică de lumânări, iar în anul 1830 pune bazele unei fabrici de „potasiu“, exportând o parte din producție în Franța (41, 52).

În anul 1825 are loc un mare incendiu în Râşnov, localitatea fiind aproape în întregime distrusă. De altfel, în perioada 1812–1819 au avut loc multe incendii în localitățile de lângă Braşov, Hărman, Cristian (383 de gospodării distruse) Hălchiu, Codlea precum şi în Şchei (157 de gospodării distruse).

1827

În acest an, negustorii români braşoveni înaintează un memoriu, semnat de 90 de persoane, guvernului transilvănean, împotriva nedreptăților suferite din partea negustorilor saşi ce erau ocrotiți de magistratul Braşov; ei pretind că se încalcă Diploma împăratului Leopold din septembrie 1701 şi rescriptul regesc din anul 1784, prin care românii au primit accesul la practicarea meseriilor industriale, la comerț şi slujbe orăşeneşti.

Existența unui număr mare de negustori români, care participau la comerțul ardelean, alături de greci, evrei, armeni, sârbi, deranja socotelile negustorilor saşi, care încercau, încă din anul 1710, să realizeze un monopol comercial exclusivist, prin înlăturarea celorlalte naționalități. Astfel, conducătorii saşi din Sibiu au schițat în anul 1710 un plan al unei societăți generale de comerț, cu reprezentanțe în fiecare oraş, societate compusă numai din saşi, cerând excluderea din oraşele săseşti a „evreilor, armenilor, sârbilor, românilor şi turcilor“. Asocierea românilor, singura populație autohtonă a Transilvaniei, *„printre celelalte naționalități venetice“* era o formulă des utilizată de națiunile conducătoare din Transilvania. Atitudinea clasei politice săseşti, înlesnită de regimul austriac care favoriza elementul german, presupunea menținerea în sărăcie a românilor, cărora li se arunca mai târziu şi din această cauză, ocara de *națiune inferioară*.

În concluzie, memoriul cuprindea: *a)* accesul în Sfatul oraşului cu drept de vot şi în slujbe publice a românilor, proporțional cu numărul lor în oraş; *b)* libertatea practicării comerțului cu mărfuri vieneze; *c)* desființarea măsurilor abuzive ale breslelor; *d)* permisiunea înființării unei societăți pentru negustorii români şi greci din Braşov, cu conducere şi slujbaşi proprii. Guvernul transilvan a dat curs memoriului întocmit temeinic şi cu multă diplomație târziu, la 9 noiembrie 1837 (63).

Între negustorii greci şi români din Cetate apar tensiuni. Grecii, manifestând un plus de superioritate față de români, vor să se sustragă de sub autoritatea episcopului român din Sibiu, scot limba română din biserica ortodoxă din Cetate şi îi alungă pe preoții români din biserică (17). Şi astfel, din contribuțiile lor, negustorii români încep în acest an demersurile pentru construcția unei capele proprii, cu hramul Sfintei Adormiri, în Cetate, pe aleea Târgul Grâului, pe locul viitoarei Biserici ortodoxe (azi Piața Sfatului, nr. 3), construcție care s-a terminat în anul 1833 (32).

Tot în acest an, negustorii români, punând capăt conflictului cu negustorii greci, se separă şi din Compania grecească de comerț. Ei semnează în anul 1827 un „Contract de învoială … ca să ne aşezăm şi noi într-un soțietet cuviincios de neguțătorie", viitorul „Gremiul român de comerciu levantin" (90).

Comitetul negustorilor români era format din: Nicolae Panu, Ioan Radu Leca, Teodor Nicolau, Ioan Cepescu, Ioan Pop, Ioan Jippa, N. Cepescu, Ioan Iuga, Rudolf Orghidan şi Constantin Vilara. Înființarea societății negustorilor români urmărea, după cum afirmau semnatarii, obținerea unui „privilegiu împărătesc, spre apărarea de obşte a drepturilor noastre", lucru ce se va înfăptui doar în anul 1838 (90).

***Poarta Şchei**, construită în anul 1827, pentru lărgirea accesului spre cartierul Şchei*

În anul 1827, în urma insistențelor negustorilor români, care cereau deschiderea zidurilor oraşului spre Şchei pentru libera circulație a comerțului, se construieşte „poarta Şcheilor" (vezi şi poarta din Târgul Cailor, deschisă în anul 1820). Noua poartă a Şcheilor se ridică pe strada Neagră (azi strada Poarta Şchei), sub forma unui arc de triumf în stil brandenburgic (existentă şi astăzi).

În acelaşi an se închide poarta Ecaterinei, devenită obstacol prin dimensiunile ei reduse şi este astupată cu pământ (157). Prin închiderea Porții Ecaterinei se închidea un traseu istoric al Braşovului; timp de secole, prin această poartă „s-au leznit transporturile celor trebuincioase ale vieții lăcuitorilor din Bolgarseghi" (Şchei), relata I. Colan (32). Poarta Ecaterina a rămas mult timp astupată, fiind parțial deschisă târziu, în anul 1955, şi restaurată între anii 1971–1973 (156).

Folosind experiența meşteşugarilor cizmari, numeroşi în Braşov, J. Dück înființează o fabrică de produse din piele, în anul 1827 (157).

O consignație (recensământ) pe confesiuni, a parohiilor şi bisericilor efectuată în anul 1827, în Țara Bârsei a pus în evidență numărul locuitorilor din fiecare localitate. Țara Bârsei avea în acest an 81.246 de locuitori, din care Braşovul avea 22.476 de locuitori (27,66%), satele dependente 32.350 (39,82%), iar satele libere săseşti 26.420 (32,52%); în Braşov erau 9.595 de români, 8.745 de germani, 4.136 de maghiari (157).

1828

În acest an, revine la Braşov (pentru opt luni), Anton Pann (1794–1854), viitorul poet şi compozitor român, la biserica Sf. Nicolae din Şchei, slujind drept cântăreț în strană (psalt) şi dascăl. Tânărul Anton Pann venise prima dată în Braşov în anul 1821, alături de miile de emigranți români, familiarizându-se repede cu atmosfera din oraşul transilvan şi chiar a slujit de atunci în strana bisericii Sf. Nicolae. Ulterior, în Bucureşti, Anton Pann devine un nume cunoscut în viața muzicală bisericească, după ce funcționase ca profesor de psaltichie la şcoala de muzică. Pann va mai vizita Braşovul în anul 1850, când devenise o personalitate „cunoscut de toată națiа română“, oferindu-se să înzestreze şcoala şi biserica cu dascăli buni, foşti ucenici ai lui (124). Despre el, cu ocazia sejurului din anul 1828 la Braşov, scria cu umor şi maliţiozitate I. Şuluțiu: „se pare că se ținea şi de lucruri lumeşti, întrucât avea o ibovnică nelegitimă, care umbla deghizată în însoțitor, cu haine bărbăteşti“ (175). El va forma la Bucureşti, special pentru consiliul parohial al bisericii Sf. Nicolae, între anii 1851–1853, un elev silitor şi ambițios şi anume pe George Ucenescu, ce va deveni apoi protopsalt al bisericii timp de 43 de ani fără întrerupere, prestând totodată şi o activitate de profesor de „muzichie“, de compozitor, de folclorist şi poet (74).

În anii 1828–1829, o nouă epidemie de ciumă izbucneşte în jurul Braşovului. Au fost înregistrați 28 de bolnavi, dintre care 19 au decedat (119). Numai în Casa Săracilor epidemia a secerat 14 vieți. Între 22 noiembrie şi 23 decembrie 1828 „s-au închis tot Braşovul cu linie şi târg era în Braşovu vechi în ulița de mijloc, la câmp, şi lazaret de trei săptămâni în capu Braşovului vechi, la biserică … şcolile şi bisericile erau închise“, relatează preotul Voina Pitiş din Şchei.

După această epidemie de ciumă, în anii următori nu s-au mai semnalat apariții ale acestei boli, fie datorită măsurilor sanitare profilactice, fie datorită progresului medicinii (43).

1829

Domnia împăratului Francisc (Francisc al II-lea — ca împărat al Sfântului Imperiu Romano-German, 1792–1804, devenit Francisc I al Austriei, 1804–1835) se caracterizează printr-o exacerbare a aparatului administrativ, o birocrație inutilă şi costisitoare, controale până la cele mai nesemnificative aspecte, de care nu este ferit nici magistratul oraşului Braşov. În afara acestora, înfloreşte delațiunea, denunțul fiind o practică a timpului; totul era „reglat de sus“ (de la centru), comentau contemporanii.

Un exemplu pentru birocrația fără rost din anul 1829 reiese dintr-o însemnare curentă a magistratului. În apropierea Braşovului au fost prinşi doi cai şi un bou fără stăpân; după 3 săptămâni de expunere la vedere, în fața Porții Mănăstirii (în afara oraşului la capătul străzii Mureşenilor de astăzi) nu s-a prezentat nimeni pentru a-şi ridica animalele; evenimentul a trebuit să fie relatat guvernatorului de la Cluj, cu descrierea exactă a animalelor, în latină, limba oficială între oficialitățile săseşti şi Gubernium (Guvern) (157).

În urma memoriului românilor din Cetate, înaintat Curții din Viena, în vederea înființării unei noi biserici în Cetate, din ordinul guvernului, la 27 decembrie 1829, protopopul Ignație Carabeț face o conscripție a ortodocşilor din oraş: în Cetate se aflau 20 de proprietari de case, 50 cu chirie (reprezentând 205 de persoane), la care se adăugau 216 „slugi şi slujnice de rumâni“, 566 de cătane spre paza Cetății, 35 în puşcărie, 45 de familii de sârbi şi bulgari, 98 de familii de greci (total 1.165 de persoane); în Şchei se aflau 964 familii cu case, 380 de chiriaşi, plus 251 de slujitori (total 5.727 de persoane); în Braşovul Vechi se aflau 253 de proprietari de case, 182 de chiriaşi, plus 135 de slujitori (total 1.963 de locuitori). Din conscripție rezulta că în Cetate şi cele două suburbii locuiau la acea dată 1.912 capi de familie şi 8.855 de persoane de religie ortodoxă (126).

În anul 1828, preotul braşovean sas Christian Heyser devine episcopul comunității evanghelice din Austria, păstrând stima braşovenilor. El se face cunoscut şi prin producții literare precum poezii, ode, predici, descrieri, ca şi prin piese dramatice inspirate din istoria locuitorilor autohtoni (dacii, cavalerii teutoni), precum şi din amintirea bătăliilor purtate cu turcii (157).

1830

Juristul Christian Flechtenmacher (1785–1843) născut la Braşov, cu studii de drept la Viena, cunoscând „legile cutumiare“ săseşti ale lui Mathias Fronius, ține primele cursuri juridice în anul 1830 la Iaşi, fiind primul profesor de „legi“ la Academia Mihăileană. Adept al iluminismului şi al teoriei dreptului natural, el utilizează cunoştințele sale la elaborarea noii Constituții a Moldovei Codul Calimah. Scrie ocazional poezii în limba germană şi română. Fiul său, Alexandru Flechtenmacher (1823–1898), născut la Iaşi, compozitor, violonist, dirijor şi pedagog român, este autorul a multor lucrări componistice printre care „Hora Unirii“, care îl va face arhicunoscut în toată România. A. Flechtenmacher este întemeietorul şi primul director al conservatorului din Bucureşti (157).

Negustorii românii nu au răbdare să aştepte „hotărârea milostivă aulică“ în urma memoriului depus în anul 1827 şi înființează în anul 1830 societatea „Gremiul român de comerciu levantin“. Scopul declarat al societății era întrunirea comercianților braşoveni pentru „apărarea intereselor lor comune şi pentru câştigarea aceloraşi drepturi de care se bucură compania privilegiată grecească“ (32). Se aleg 10 „casiri cu atribuțiuni de comitet“, Nicolae Panu, Ioan Radu Leca, Teodor Nicolau, Ioan Cepescu, Ioan Pop, Ioan Jippa, Nicolae Cepescu, Ioan Iuga, Rudolf Orghidan şi Constantin Vilara (singurul grec). Societatea luptă pentru obținerea unor privilegii, strângând în acest sens un fond important. După lungi demersuri, învingând piedicile din partea autorităților locale şi chiar vieneze, a celorlalți negustori din Braşov, saşi, greci, bulgari, în anul 1838, „Gremiul român de comerciu levantin“ primeşte *înalta aprobare*, legalizându-se constituirea societății (32). În acest an, negustorii români înființează (construiesc) o casă de expediții a societății lor la Timişul de Sus (46). După un an de la înființare, gremiul cuprindea 96 de negustori (126).

În toată Transilvania, breslele intră într-un proces de destrămare; produsele manufacturiere şi concurența produselor industriei casnice le slăbesc poziția. În Braşov apar tot mai multe întreprinderi manufacturiere. În anul 1830, statisticile înregistrează existența a şase „fabrici“ în Braşov: o moară de hârtie, două ciocane de forjat aramă, două vopsitorii (boiangerii) în „roşu turcesc“, o înălbitorie (topitorie) de ceară (43). În districtul Braşov funcționau o vopsitorie în „roşu turcesc“, şi două înălbitorii (topitorii) de ceară (126).

La Braşov şi în împrejurimi se va dezvolta industria cea mai variată de prelucrare a materiilor prime, în special agricole. Produsele textile se realizau atât în breslele braşovene săseşti (postăvari, țesători de lână sau perpetari breslaşi), în bresle româneşti, cât şi de către meşteri români lucrând în afara breslelor. Existau sate specializate în prelucrarea lânii şi cânepii. Țăranii din sate se ocupau mai ales cu fazele primare (dărăcitul, cardarea, sortarea, spălarea, uscarea şi torsul lânii). Restul operațiilor, care presupuneau deprinderi speciale, era rezervat meşterilor saşi braşoveni. Materialele lucrate de postăvari şi perpetari erau trimise la piuă şi dârste (de unde provine numele cartierului românesc Dârste, dintre Braşov şi Săcele) sau vâltori. Sunt cunoscute din documente multe localități de lângă Braşov în care existau dârste (în anul 1700 — în Schei, în anul 1732 la Turcheş; în anul 1746 — două la Zărneşti, în anul 1783 la Râşnov, în anul 1804 — trei la Zărneşti) şi pive (în anul 1728 — la Bran şi Târlungeni, în anul 1748 — la Codlea, în anul 1768 — la Satulung, în anul 1786 — pe valea Gârcinului, în anul 1788 — pe valea Timişului, în anul 1794 — trei la Tohan şi Zărneşti, în anul 1801 — 10 în posesiunea Bran).

În secolul al XVIII-lea, locuitorii Braşovului erau îmbrăcați în trei porturi diferite, existând ca atare şi trei feluri de croitori pentru haine săseşti, „nemțeşti“ (după moda germană) şi româneşti (155).

Produsele româneşti, precum postavul grosolan cenuşiu, zeghea, pânza grosolană, cergile, straiele, saricile, bobul, abaua, pănura sau cioarecii erau finisate la piuă sau dârstă. Țesăturile de lână destinate produselor mițoase, pentru îmbrăcăminte şi pentru interior, erau îngroşate prin trecerea lor în dârstă. Pentru confecționarea zeghelor, cioarecilor şi țolurilor, țesăturile se finisau în pive. În Braşov, breslaşii făceau un postav mai fin, încercând să elimine concurența țăranilor. Zeghea produsă era folosită de țărani şi soldații grăniceri de la Tohan; totodată, ea se exporta masiv în Țara Românească, Moldova şi

Banat (şi sub forma de pături). În jurul anului 1830, la Bran funcționau 8 dârste şi 11 pive, la Zărneşti 3 dârste şi 3 pive, la Săcele 8 dârste (85).

La maşinile din atelierele de tors lână şi bumbac din jurul Braşovului lucrau femei şi copii; se menționează în documentele timpului că aceste ateliere trimiteau în Olanda în această perioadă 1 milion de funți (aprox. 560.000 kg) de lână spălată, întrebuințând 1.500–2.000 de muncitori sezonieri (38).

Arhivele consemnează pentru acest an un total de 6.529 de meseriaşi comerciali, din care 3.165 în oraş şi 3.364 în district; separat, sunt consemnați meseriaşii „polițieneşti“ (sub controlul poliției), şi anume în total 8.840, din care 4.719 în oraş şi 4.121 în district. Existau zeci de tipuri de meserii în fiecare categorie dintre care cei mai numeroşi meseriaşi erau: 3.361 de torcători de lână, 163 de postăvari şi turnători de postav în oraş şi 490 în district, 482 de țesători de tot felul, 491 de lucrători de şnururi de lână, 324 de lucrători de țoluri, covoare, straie şi mindire, 278 de chirigii (praovari — transportatori de mărfuri), 166 de cizmari,118 olari etc. Sunt consemnate şi „ocupațiile speciale“: 5 avocați, 3 factori poştali, un proprietar de baie publică, un maestru de retorică, 3 ingineri de desen şi artişti, 11 arendaşi, 12 diverşi (126).

În anul 1830, conducerea oraşului redactează o ordonanță privind măsuri de prevenire a răspândirii unei noi epidemii, holera, epidemie ce va face multe victime la Braşov. Ordonanța va apărea şi în limba română (43). În anul 1831, holera seceră 31 de persoane din Şchei (în Cetate nu au fost decese) (119). Epidemia nu era însă „aşa veninată ca ciuma, nici lipicioasă“, aprecia în însemnările sale preotul Voina Pitiş din Şchei.

1831

Negustorii români înaintează un nou memoriu semnat de 52 de persoane, cuprinzând în general aceleaşi doleanțe ca şi cele menționate în anul 1827 şi care a avut efectul scontat. În urma anchetei efectuate de Oficiul vamal, s-a constatat că în ultimii trei ani (1830, 1831, 1832) negustorii români şi greci, necuprinşi în Compania grecească, au plătit în total vamă pentru mărfurile exportate în valoare de 219.984 de florini, în timp ce membrii Societății săseşti au plătit numai 12.426 de florini. În urma informațiilor primite, tezauriatul guvernului transilvănean transmite un referat guvernului, propunând ridicarea piedicilor impuse de breslaşii şi negustorii saşi comercianților români, acestea fiind potrivnice principiilor comerciale. Se pare că aceste bune şi rare intenții manifestate de dregătoriile înalte au rămas doar pe hârtie, întrucât protestele negustorilor români au continuat (63).

Pentru dezvoltarea comerțului modern se simțea lipsa capitalului comercial. Împrumuturile se obțineau prin zdelcă (chitanță), poliță, chezăşie sau zălog. În anul 1831 este atestată în Braşov prima asociație de capital pentru cumpărarea de vite din Țara Românească, urmată de o asociație pentru importul şi producția de bumbac din anul 1834 (43).

La 28 iulie 1831, comunitatea românească stabilită în cetatea Braşovului a cumpărat casa Mentsch din strada Porții, la prețul de 7.000 de florini, iar în 17 decembrie a făcut schimb cu casa lui Constantin Boghici din Târgul Grâului (azi sediul Bisericii Sf. Adormire din Piața Sfatului), achitând suplimentar acestuia încă 13.200 de florini. Această casă, căpătând rolul de „cal troian“ al românilor în cetatea nemțească, se va transforma apoi în casă de rugăciune a acestora, începând cu 5 aprilie 1833 (14).

1832

La Braşov se stabileşte Johann Gött (1810–1888), venind din oraşul german Badenheim şi va obține dreptul de cetățenie în anul 1835. Tipograf, editor, el se va impune în lumea presei ardelene, devenind un nume de referință în publicistica vremii. Caracterizându-l pe J. Gött, G. Bariț afirma: „un bărbat de caracter, care nu capitula atât de uşor împotriva convingerilor sale, în fața măsurilor arbitrare ale autorităților“ (43).

Johann Gött

1833

Se înființează „Turnătoria de alamă şi clopote“ de către Josef Franz Teutsch, în Târgul Boilor, nr. 330 (azi strada Diaconul Coresi, nr. 6). Turnătoria era singura de profil din cele 1.200 de ateliere existente în Braşov la acea dată. Firma toarnă în acest an cel mai mare clopot de biserică din Transilvania. Firma

Teutsch s-a extins apoi, deschizând un atelier în Livada Poştei (azi, strada Şirul Livezii), turnând clopote mari, unele pentru Țara Românească şi Moldova, sfeşnice, foarfeci, maşini de călcat, piulițe etc. Desființându-se breasla turnătorilor în anul 1858, patrimoniul breslei trece în proprietatea familiei, care în anul 1868 înființează o nouă societate industrială, „Iulius Teutsch“, ce va rezista multe decenii în peisajul industrial al oraşului, având drept domeniu de activitate turnătoria de fier şi fabricarea de maşini. În anul 1894, firma cumpără un grup de clădiri pe strada Gării (azi strada I. Maniu, nr. 13), iar în anul 1908 un teren, pe fostul amplasament al de societății I.U.S. S.A. (astăzi str. Hărmanului, nr. 58, fostă întreprinderea I. Fonaghi în anii socialismului). Fabrica începe producția cu 3 lucrători şi se dezvoltă treptat, ajungând în anul 1921, la 67 de lucrători (32 saşi, 28 unguri, 7 români), realizând piese turnate, dintre care capacele de canal şi vechile cişmele se pot vedea şi astăzi marcate cu numele proprietarului, maşini agricole, pompe de apă, maşini casnice, scule, reparații de maşini (130). După anul 1927, fabrica se profilează pe producția de maşini-unelte şi scule de mână, devenind după 1956 unica producătoare de unelte şi scule de mână din țară. Fabrica, existentă şi în prezent sub denumirea I.U.S. S.A., este o întreprindere renumită în domeniu pe plan mondial.

*Un afiş al societății **Julius Teutsch** — fondată în anul 1868*

*Un ciocan produs la Braşov de firma **Teutsch** între cele două războaie mondiale*

Dintr-un raport al Oficiului vamal român din anul 1833, redând situația importurilor prin trecătoarea Bran–Dragoslavele, aflăm ponderea produselor braşovene în comerțul peste Carpații meridionali: total import: 2.761.778 lei, din care 1.046.970 lei — „braşovenie“, 181.570 lei — pielărie şi 1.013.684 lei fier şi aramă. Aceasta reprezenta circa 11% din comerțul prin „schelele“[3] Carpaților, pondere ce va scădea la 7% în anul 1858. Apar negustori angrosişti ca Pandele din Piteşti, care exporta în anul 1833, 2.240 ocale de miere, sau Ruse Constantin din Braşov, care tranzita prin trecătoare 1.116 piei de capră, precum şi mulți negustori din Câmpulung, Târgovişte, Piteşti şi Braşov, care comercializau „braşovenie“. Dar multă marfă trecea pe lângă vamă, pe lângă pichetele grănicereşti. Brănenii (moiecenii) trec cu abilitate mărfuri, vite, prin locuri ştiute (numite vama Cucului). În anul 1831, „moiecenii trec cu cereale spre Braşov, după ce îi bat pe pichetaşi atât de grozav, încât (aceştia) sunt în primejdie de moarte“ (52).

Într-un raport al primului oficiu vamal din Braşov, din octombrie 1833, referitor la taxele plătite de comercianții din Braşov între anii 1830–1832 oficiilor vamale apropiate de granița cu Muntenia şi Moldova (Braşov, Timiş, Şanțul vechi, Buzău, Oituz şi Bran) reiese:18 negustori saşi au plătit taxe în valoare de 12.144 de florini şi 63 de negustori români au plătit taxe vamale în valoare de 57.357 de florini. Numai marele negustor Rudolf Orghidan a plătit 14.575 de florini taxe vamale, mai mult decât toți negustorii saşi la un loc (63).

1834

Vechea tipografie a lui Honterus, preluată de la familia Schobeln, intră în proprietatea lui Johannes Gött în anul 1834. Johannes Gött, unul din cei mai importanți editori după Honterus şi Coresi, spirit

3 Târguri, piețe pentru diferite mărfuri (din limba sârbă *skela*)

întreprinzător, deschis, lipsit de prejudecăți, va impulsiona presa braşoveană, precum şi cercurile literare şi sociale (casine) săseşti, româneşti şi ungureşti (157). El aduce modificări importante tipografiei şi începe demersuri din acest an pentru aprobarea de către magistrat a unei „Foi săptămânale“ la Braşov (14). Imobilul tipografiei se afla pe strada Vămii nr. 10 (astăzi Mureşenilor, nr. 9). Tipografia a funcționat până în anul 1923 (131). În această tipografie se vor tipări cărțile şi publicațiile braşovene importante cum sunt: *Foaia Duminecii* (1837); *Siebenbürger Wochenblatt* (1837–1849); *Gazeta Transilvaniei* (1838–1884); *Erdélyi Hírlap* (1838–1839); *Kronstädter Zeitung* (1849–1923).

Prin rescriptul[4] din 18 martie 1834, împăratul Francisc I convocă la Cluj Dieta Transilvaniei la data de 28 mai 1834 (15). Guvernând în spiritul absolutist discreționar obişnuit al regimului habsburgic, împăratul făcea în acest an o excepție; Dieta nu mai fusese convocată din anul 1811 (38). Pe agenda Dietei erau menționate următoarele puncte: noi alegeri cerute de opoziție, dezbaterea proiectelor de legi şi a reglementărilor urbariale, adică „regularea mai nouă şi umană a raporturilor populației rurale către domnii feudali“, explica G. Bariț (15).

Pe lângă capela ortodoxă Sf. Adormire din Cetate, în anul 1834/1835, negustorii români deschid şi o şcoală, care, pe lângă cunoştințele elementare predate, urma să pregătească şi viitori comercianți. Această şcoală comercială (şcoală poporală), organizată apoi de George Bariț cu sprijinul negustorilor români locali, după un scurt timp va concura şcoala din Şchei (124). Astfel, copiii românilor din Cetate nu mai erau nevoiți să frecventeze şcoala coloniei greceşti, singura şcoală de rit ortodox situată în această zonă a oraşului (17, 43).

Românii braşoveni, deşi erau printre cei mai potrivnici unației (aderării la biserica unită, greco-catolică) încep în acest an să-şi trimită odraslele la „şcolile uniților“ de la Blaj. Dimitrie Lecca, Ioan Jipa (fiii unor renumiți negustori), Radu Tempea al VI-lea şi doi greci, Naslim şi Panaiot Djanli, sunt studenți în anul 1833/1834 la Seminarul de la Blaj (15). Este momentul „unei subțieri a prejudecăților“ între românii ortodocşi şi greco-catolici, când G. Bariț, cel ce face aprecierea, la rândul lui greco-catolic, este chemat din Blaj la Braşov „de familiile fruntaşe de comercianți, … ca să prepare pe fiii lor, pentru vreo clasă gimnazială“ (15).

În anul 1834, la gimnaziul săsesc evanghelic se reiau lucrările de modernizare (actualul corp B), în vederea aniversării a 300 de ani de existență a acestei şcoli (43). Se supraetajează clădirea cu două etaje de către meşterul braşovean Andreas Dieners.

În anul 1834 se ridică în Braşov hanul „La soarele de aur“, situat pe strada Călugărițelor (astăzi str. Colonel Buzoianu, nr. 1). Hanul devine hotel, apoi în 1878 este achiziționat de către biserica romano-catolică pentru Şcoala Superioară de Fete, aflată sub tutela unui ordin de maici (astăzi Liceul de Muzică) (13).

În acest an se construieşte la marginea oraşului o mare şcoală de înot (Schwimschule) dotată cu patru bazine. Şcoala era situată în cartierul Blumăna, „la stânga podului de piatră“, aflat la intersecția canalului Timiş cu strada Gării (azi str. I. Maniu), între str. T. Grozăvescu şi str. M. Viteazul. Şcoala este ridicată de o societate săsească pe acțiuni, iar în anul 1854 ea va intra în posesia oraşului. Şcoala va fi închisă în anul 1902 (61). Marele bazin, construit în secolul al XX-lea pe locul ei, va rămâne neutilizat până în anul 1990, când va fi astupat. Astăzi, pe acest teren se află Aula Sergiu Chiriacescu a Universității Transilvania.

În anul 1834 ia naştere sub conducerea emigrantului polon Adolf David o societate revoluționară secretă româno-polonă. Ideea centrală a programului ei politic era crearea unei republici unitare româno-polone. Erau antrenați români din Transilvania, Banat şi Țara Românească. Centrele mişcării erau Clujul, Sibiul şi Rusca Banatului, preconizându-se realizarea unor temeinice legături cu fruntaşii mişcării naționale din Țara Românească şi Braşov. Mişcarea a fost descoperită însă la Sibiu de către autoritățile habsburgice. În Braşov această societate, care număra printre membrii ei pe Zaharia Carcalechi, Damaschin Bojincă (istoric, publicist, profesor 1802–1869) şi alții, şi-a continuat activitatea şi după ce a fost descoperită şi chiar după moartea

4 Ordin emanat din partea unui suveran într-o problemă deosebită (lat. Lit. *rescriptum*)

lui Adolf David (141). Societatea se înscrie în rândul mişcărilor naţionale premergătoare revoluţiei de la 1848, apărute sub forma unor asociaţii culturale şi literare, care adesea aveau şi un caracter politic, servind pentru întâlniri secrete ale revoluţionarilor în ţară sau străinătate, răspândite în toate cele trei ţări române (143).

Hanul „ La soarele de aur”*, înfiinţat în anul 1834 (azi str. Colonel Buzoianu, nr. 1). În dreapta, clădirea Liceului Catolic Maghiar de Fete, clădit în anul 1902.*

1835

Curtea de la Viena reacţionează violent la diferitele audienţe în numele Dietei, la diversele certuri dintre „regalişti“, numiţi de monarh şi delegaţii aleşi de nobilii din comitate, de scaunele săseşti şi secuieşti şi de oraşe. Prin ordine imperiale, monarhul ameninţă Dieta „că sub numele bastard al libertăţii, spurcă libertatea şi merge pe căi întortocheate, spre a răsturna buna ordine“. La 6 februarie 1835, printr-un rescript imperial, împăratul dizolvă Dieta, suspendă constituţia şi încredinţează „puterea militară şi civilă discreţionară“ a Transilvaniei arhiducelui Francisc d'Este (preşedinte al guvernului şi comisar imperial între anii 1835 şi 1837) (15, 38).

La 2 martie 1835, împăratul Austriei Francisc I, moare, după o domnie de 43 de ani. Întrucât fiul şi succesorul său Ferdinand era suferind, destinele imperiului sunt lăsate în mâna fratelui, arhiducele Ludovic, şi ale principelui Metternich, drept consilieri şi conducători (15).

Ioan Iuga*, unul din preşedinţii* ***„Casinei neguţătoreşti“*** *din 1835*

La 31 octombrie 1835, în urma unor consfătuiri anterioare a negustorilor români, ia fiinţă la Braşov „Casina neguţătorească“, ulterior cunoscută drept „Casina română“. Scopul declarat al asociaţiei era: „asociaţie spre cultură şi petrecanie de obşte a neguţătorilor noştri … la care va fi primită fieştecare persoană împodobită cu haracter moral, fără osebire a stării sau a bogăţii cei nestatornice.“ Cultură, după explicaţiile lui I. Colan, însemna citirea cărţilor istorice, a ziarelor, iar petrecanie însemna practicarea jocului de cărţi şi biliard. Despre jocul de cărţi, I. Colan relatează că acesta era permis numai în camera destinată distracţiei şi, „spre folosul de obşte“, nu erau permise decât jocurile „fără interes“, fiind interzise jocurile pentru câştig sau noroc, cum ar fi Faro, Macao, Helbelţvelfe. Se juca „preferanţă“, „doroc“, pentru care se plătea 3–15 creiţari, „în care nu jocul era cel care pasiona, ci discuţiile despre treburile lor“. Nu erau permise băuturile, ci numai cafea, dulceţuri şi ciubuc (32). Casina deţine chiar de la început o „bibliotecă faimoasă, mereu îmbogăţită cu apreciabile apariţii, multe de

peste Carpaţi“ şi o sală de lectură proprie. Fondul de carte al bibliotecii va ajunge în anul 1909 la 331 de cărţi. Deschiderea acestei instituţii a constituit un eveniment remarcabil pentru lumea românească a Braşovului din acele timpuri, în special pentru tinerii burghezi. Viaţa mondenă a tinerimii burgheze fusese redusă la tăcere; în anul 1819, cancelarul Metternich interzisese tinerilor ardeleni frecventarea universităţilor din Germania şi a dispus dizolvarea cabinetelor de lectură ale burgheziei (43).

Casina însă avea şi un scop practic, răspunzând unei necesităţi — un loc de întâlnire al negustorilor, loc de afaceri, ce ţinea locul unei burse. Asociaţia era înfiinţată după modelul unor asociaţii similare apărute în Imperiul Austriac, în anul 1829, sub iniţiativa contelui Szécsenyi (32). Numele de „casină“ imita vienezul Kasino, un club exclusivist, la care aveau acces numai membri desemnaţi (43).

Întemeietorii Casinei erau negustori cu stare şi autoritate în Braşov, precum Antonie Ioan, Ioan Iuga, George Iuga, primii preşedinţi fiind Rudolf Orghidan, Dimitrie Cepescu şi Dimitrie Marin. Ioan Iuga, de altfel, lasă prin testament în anul 1851 jumătate din averea sa (50.000 de florini) pentru asemenea „fundaţiuni culturale“. În anul 1835, Casina avea aproximativ 70 de membri, din care 50 erau români, restul fiind greci şi bulgari. Ulterior, s-au înscris în Casină şi alte familii de negustori, iubitori de cultură: Nicolau, Nica, Ioan, Lecca, Jippa, Teclu, Popp, Pantazi, Ilie, Manole, Fluştureanu, Popovici, Pascu, Eremia, Ionciovici, Ciurcu, Pădure etc.

Între anii 1840 şi 1841 are loc o dispută asupra denumirii acestei asociaţii, ca urmare a presiunii exercitate de negustorii greci şi bulgari.

Se încearcă o despărţire; românii majoritari mută sediul din casele lui Plecker, nr. 125 (şirul Botelor — azi frontonul de vest al Pieţei Sfatului), în casele lui Frätschkes (rectorul gimnaziului săsesc) de pe ulița Şcheilor (astăzi strada Poarta Şchei, nr. 3). În anul 1845 se fac noi statute ale societăţii, în care se înlocuiesc „neguţătorii“ cu „cetăţenii români din Braşov, cu caracter cinstit şi purtare nemaculată, „…societatea având drept scop“ nobila conversaţie, nevinovată petrecere şi trebuincioasă în viaţa culturală“. Taxa pentru membri era 5 florini. În anul 1846, Casina avea 75 de membri „neguţători“ (cu excepţia câtorva intelectuali ca Andrei şi Iacob Mureşianu, Gh. Bariţiu, T. Vasilescu).

Casina era patronată de Gremiul Negustoresc Român. Gremiul se interesa de mersul Casinei, o sprijinea, intervenea de cele mai multe ori când Casina intra in conflict cu autorităţile sau cu particularii. „Casina a fost un sprijin pentru neguţători şi un titlu de mândrie, în plus pentru ea un fel de post înaintat al Gremiului“, preciza I. Colan în monografia acestei asociaţii (32).

Dar Casina, după cum vom vedea mai târziu, a fost un loc important pentru promovarea ideilor înaintate, legate de lupta naţională a românilor braşoveni. Se poate aprecia că până în anul 1861, când s-a înfiinţat asociaţia Astra, Casina Română a fost una dintre cele mai puternice societăţi de cultură româneşti din întreaga Transilvanie (43).

Iată cum îşi imagina Braşovul între anii 1834–1845 I. Colan, autorul monografiei Casinei din anul 1935: „Un Innere Stadt (oraş interior) prins între ziduri, — Cetatea — cu porţi masive la intrări. Dincolo de poarta Şcheiului — Vorstadt — românimea, scoasă parcă cu de-a sila din burgul aristocrat, având totuşi tendinţa de a se deplasa de la deal la vale şi prin infiltrări să ajungă proprietară şi dincolo de ziduri, spre gura defileului, format de Tâmpa şi dealurile Stejărişului, vechiul oraş — Altstadt — şi, în sfârşit, Blumăna, la poalele extremităţii Tâmpei, săracă şi rară în case. În centru stăpânesc saşii; în Şcheiu, ameninţător, românii“(32).

Pentru materiile prime dintre Orient şi Occident, negustorii găsiseră de mult o rută ce nu mai trecea prin Braşov. Negustorii braşoveni priveau cu îngrijorare deplasarea transportului de mărfuri pe Dunăre. Bunurile de larg consum din vestul Europei (maşini simple, produse din fier, lacăte, chei, cuie, şuruburi, ace etc.) erau transportate pe Dunăre spre Turcia. Materiile prime din Orient îşi găseau drumul spre Anglia.

Meseriaşilor şi negustorilor braşoveni le lipsea capitalul pentru achiziţionarea mărfurilor în cantitate mare, dar la un preţ scăzut, în vederea producerii unor bunuri vandabile, aducătoare de profit (155).

Drept urmare, în anul 1835 ia ființă la Braşov prima bancă din Transilvania — „Kronstädter Allgemeine Sparkasse“. Unii autori o consideră chiar prima bancă din sud-estul Europei. Acțiunea este sprijinită de cercurile guvernamentale din Viena. Inițiativa îi aparține lui Peter Traugott Lange, care, după încercări făcute în anul 1827, înființează primul Institut de credit, cu capital săsesc, având o valoare inițială de 4.072,7 florini, depus de 90 de membri, în cote egale. Demn de remarcat că Braşovul are întâietatea în această privință; un institut similar s-a înființat mai târziu la Sibiu în anul 1840, demonstrând prosperitatea orașului Braşov în comparație cu celelalte orașe transilvane. Această instituție (viitoare bancă) era organizată după modelul cooperativelor de credit sau a caselor de păstrare, pe baza sistemului Schultze-Delitsch[5]. Rostul lor, la început, nu era să aducă beneficii, ci ele vizau mai mult o ajutorare reciprocă a membrilor (42). Primul sediu al băncii era un imobil de pe strada Vămii (azi strada Mureşenilor, nr. 1), iar ulterior banca cumpără şi imobilul alăturat. După primul război mondial, banca va cumpăra Palatul Czell, care devine ultimul său sediu. Banca realiza un deziderat obişnuit pentru burghezia braşoveană aflată în plină expansiune: obținerea de capital pentru cumpărarea unor materii prime ieftine, în cantități mari, pentru a putea produce apoi în manieră industrială (157).

Prima bancă din Transilvania ***„Kronstädter Allgemeine Sparkasse“*** *între anii1875–1898 (Str. Mureşenilor, nr. 1; pe frontispiciu este scris Sparkasse). Ulterior, clădirea se uneşte cu clădirea din stânga într-un sediu modern. În dreapta, casa negustorului George B. Popp, clădită în anii 1886–1887 (arhitect Christian Kertsch) (fotografie din anul 1899).*

Prin acordarea de credite şi prin intensificarea circulației numerarului, această bancă a contribuit la înviorarea economică a Braşovului şi a Țării Bârsei. Prin numărul elementelor noi de producție capitalistă şi prin forța de muncă antrenată în meşteşuguri, manufacturi, industrie şi comerț, Braşovul şi Țara Bârsei se vor situa din nou în fruntea Transilvaniei (97).

Între anii 1835 şi 1836 se demolează poarta dinspre nord, de pe strada Vămii, fostă strada Mănăstirii (astăzi în nordul str. Mureşenilor), ce făcea parte din complexul de apărare a cetății Braşovului, intenționând construirea unei porți noi, cu deschidere mai amplă. Poarta, mult afectată de marele incendiu din anul 1689, devenise prin dimensiunile ei o piedică pentru circulația intensă de

5 Juristul Schultze din localitatea Delitsch (Germania) este părintele sistemului cooperației bancare germane, iar teoriile sale erau foarte popularizate în acea perioadă (42).

mărfuri a timpului. Poarta, datată din secolul al XIV-lea, era un complex mare de clădiri, cuprinzând un bastion, un turn cu trecere pe care fusese pictată imaginea regelui Sigismund, care în anul 1395 a dat poruncă pentru fortificarea oraşului. Spre oraş existau şi alte porți mai mici.

În acest an, la Braşov se construieşte în țarcul Croitorilor, de către breasla cu acelaşi nume, o baie publică, „ce urma să corespundă unei concepții şi nevoi de igienă sporită“ (119). Localul dispunea de 12 camere de baie. În anul 1878, comunitatea bisericească evanghelică săsească a cumpărat țarcul croitorilor, împreună cu baia (61). În locul acesta, între anii 1902 şi 1903, se va construi baia bisericii evanghelice (în spatele Facultății de Silvicultură) (157). E. Jekelius afirmă ca această baie a funcționat puțin timp, fiind ulterior desinată altor scopuri (61). Clădirea a fost demolată în anii 1970, pe locul ei aflându-se azi o parcare modernă.

O nouă epidemie bântuie în Braşov — variola — începând cu anii 1835–1836, epidemie care va reveni în fiecare deceniu. Epidemia de variolă a produs la Braşov 69 de victime. Unele surse documentare relatează că în această perioadă a început, la o scară redusă, vaccinarea antivariolică (43). Împotriva molimelor devastatoare, guvernul înființase o carantină la Vama Timişului. Între anii 1834 şi 1848, directorul acestei carantine a fost doctorul român Pavel Vasici (1808–1881). Originar din Banat, el se afirmase din anii studenției de la Buda cu lucrări medicale în limba română. Prin hărnicia şi priceperea sa, pe perioada stagiului de la Timiş, atrage mulți bolnavi pentru îngrijire, atât din zona Braşovului, cât şi din România. Devine o personalitate cunoscută în lumea intelectuală a Ardealului, participând ulterior în cadrul societății Astra la popularizarea ştiinței în calitate de consilier pentru şcolile ortodoxe din fosta Ungarie. El va publica în anii 1844–1845, în tipografia lui Johann Gött de la Braşov, lucrarea în limba română în două volume „Macrovirotica sau măiestria de a prelungi viața“ (o prelucrare după dr. Hufeland) şi în anul 1846 lucrarea „Neputința şi a ei totală vindecare cu mijloace simple“. El este apreciat şi astăzi drept unul din întemeietorii terminologiei medicale ştiințifice româneşti (25, 26).

EMULAȚII CULTURALE MULTIETNICE

1836

În anul 1836 soseşte la Braşov tânărul profesor George Bariț (1812–1892), viitoare personalitate culturală de marcă, ce aparține familiei de „bărbați distinşi ce onorează națiunea“, cum afirma Al. Moccioni. Braşovul a avut ocazia fericită de a-şi oferi spiritualitatea acestui catalizator şi iubitor de cultură, un aprig luptător pentru cauza românilor ardeleni şi a întregului românism.

Tânărul George Bariț făcuse o bună impresie negustorilor români şi greci din Cetate încă din anul 1834, când îi pregătise pe copiii unora dintre ei, care învățau la Blaj. Este invitat de eforia şcolii româneşti din Cetate (azi biserica Sf. Adormire din Piața Sfatului) şi se va învoi printr-un contract apoi să o organizeze şi să o conducă, „să lumineze copiii cu învățătură în limba românească, nemțească şi latinească, după o programă proprie şi după un model nou“ (15).

***George Bariț** (1812–1892)*

Născut în comitatul Cluj, termină liceul la Cluj şi seminarul teologic la Blaj, devenind profesor la facultatea filosofică a liceului din Blaj. După un an de profesorat în Blaj, se va muta la Braşov. Tânărul, dar maturul în gândire Bariț, sesizase de pe atunci necesitatea educației tineretului prin şcoală, în lupta pentru dreptate națională, adresându-se braşovenilor într-o disertație despre şcolile lor; propune ca „în locul diferitelor şcoluțe susținute până acuma de ei, să (se) întocmească un singur institut, prevăzut cu toate cele … atât pentru fiii Braşovului, cât şi pentru ceilalți locuitori de lege răsăriteană … din țară“ (17).

Bariț preia şcoala din Cetate cu trei clase şi 12 elevi, dar înzestrat cu talent de dascăl şi dăruindu-se fără preget muncii de director, la sfârşitul primului an, şcoala va avea 79 de elevi, iar numărul acestora va spori, cu toate că şcoala era întreținută de părinții elevilor (15). Bariț va preda gramatică, limba germană, istorie, geografie şi limba latină, între anii 1836 şi 1845 (43).

Stabilindu-şi în orașul de sub Tâmpa locul de activitate pentru trei decenii şi jumătate ca profesor şi director de gimnaziu, publicist neobosit şi neegalat, George Bariț va face din Braşov centrul cultural-național românesc din Transilvania acelei vremi, aprecia St. Pascu (15).

În schimb, şcoala din Şchei, de lângă biserica Sf. Nicolae, decăzuse atât din motive financiare, cât şi din lipsa unor cadre didactice adecvate. Şcheienii se plâng în anul 1836 inspectorului şcolilor şi bisericilor din Braşov, J. Albrichsfeld, că şcoala lor e în urma altor şcoli din satele învecinate şi părinții sunt nevoiți să-şi trimită copiii în altă parte (17).

O nouă epidemie de holeră izbucneşte la Braşov în acest an şi răpune 66 de persoane (119).

1837

În Braşov soseau diverse ziare ale vremii din străinătate, dar şi din Transilvania. Negustorii braşoveni, unii cu mai multă, alții cu mai puțină cunoaştere de limbi străine, acasă sau la Cabinetele de lectură săseşti sau la *Casina negutătorească*, erau familiarizați cu citirea gazetelor străine. Soseau cu greutate la

Braşov *Curierul Românesc* al lui Eliade („numai două exemplare şi acelea prin scrisori, sigilate“) şi, în mod excepțional, *Curierul de ambe sexe* din Țara Românească, *Albina românească* din Moldova, periodicul grecesc *Athina*, dar mult mai uşor ziarele germane şi maghiare din Ardeal *Beobachter, Siebenbürger Zeitung*, *Siebenbürger Bote*, *Erdélyi magyar hírvivő* şi *Biblioteca românească* (32).

Nu existau încă ziare locale. Contactul cu lumea occidentală al tinerilor trimişi la şcoli şi pătrunderea cărților permit răspândirea curentului iluminist (Aufklärung). În această atmosferă de propagare a noilor idei şi, în special, de afirmare a curentului naționalist, tipograful Johannes Gött tipăreşte primele periodice în Braşov.

Până atunci, în Braşov, lupta de afirmare a românilor câştigase mult teren pe plan economic, ridicându-se o negustorime care reuşise să se impună, în ciuda măsurilor drastice luate de autorități pentru a-i ține *„extra muros“* (în afara zidurilor Cetății), unde s-a consolidat un cartier românesc. Din mijlocul negustorimii române s-au ridicat adevărați patrioți, care, înțelegând necesitatea afirmării cultural-politice şi sociale, devin „mecenații“ celor mai multe instituții create în acel timp, afirmă cercetătorul contemporan M. Gherman (49).

Sesizând nevoia de gazetă românească, care să dezbată şi probleme politice în mediul puternic românesc al Braşovului, George Bariț şi Timotei Cipariu, dascăl din Blaj, intenționează încă din anul 1836 să scoată măcar „o foaie literară la Braşov“. Despre ei, mai târziu, Iosif Vulcan şi Ioan Rațiu spuneau: „foaia de la Braşov s-a zămislit în acel sfat al negustorilor de substantive de la Blaj şi ceilalți negustori mai reali, dar şi unii şi alții deopotrivă de idealişti“ (49).

Estimând o vânzare considerabilă printre negustorii români ştiutori de carte, Gött tipăreşte la Braşov împreună cu Ioan Barac (redactor) prima publicație periodică în limba română *Foaia Duminicii* sau *Foaia Duminicii spre înmulțirea cei de obşte folositoare cunoştințe*, ce apare între 2 ianuarie şi 25 decembrie 1837. Ioan Barac, dascălul, poetul, era translatorul oficial pentru limba română al magistratului şi va ocupa această funcție între anii 1805–1848 (43). Publicația a fost tipărită pe cheltuiala negustorilor Rudolf Orghidan şi Dimitrie Man. Dar „Barac nefiind omul cu mari posibilități, foaia n-a avut răsunetul comercial pe care-l sconta Gött“, aprecia I. Colan (32).

***Rudolf Orghidan**, unul dintre cei mai bogați negustori români din Braşov, „otcîrmuitor în primul comitet al Casinei din anul 1835“, cel ce sprijină tipărirea primelor publicații în limba română la Braşov*

Rudolf Orghidan, cel care avusese ideea înființării şi investise în această acțiune, considera că „traducerile şi compilările lui Ioan Barac nu corespundeau cerințelor unui ziar politic“ şi apelează la tânărul G. Bariț drept redactor. Apare astfel ziarul numit *Foaie de septemană din Transilvania* cu doar două numere, în 3 şi 10 iulie 1837. Redactarea acestui ziar este sistată însă de către cenzură, invocându-se lipsa unei aprobări (49).

La 24 mai 1837, Johannes Gött tipăreşte periodicul german *Siebenbürger Wochenblatt* (Săptămânal pentru Transilvania) (apare până la 22 martie 1849) şi apoi suplimentul *Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Publizität* (Foaie pentru spirit, suflet şi publicitate) (1837–1858) sau *Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde* (49), tratând despre ştirile politice ale vremii, comentariile evenimentelor sociale, politice, ca şi lucrări ce trezeau interesul populației săseşti pentru lucrări istorice, geografice şi etnografice (43, 119).

Ziarele săseşti din Braşov vor întreține o polemică susținută cu ziarele săseşti din Sibiu, reflectând, de altfel, discordia dintre burghezia celor două oraşe. Cea din Braşov urmărea să se sustragă hegemoniei burgheziei săseşti din Sibiu. Cuvântul de ordine în presa săsească era „Kronstadt voran“ (Braşovul e fruntea, n.a.), reflectând dorința de autonomie a oraşului față de tendința de centralizare teritorial-național săsească exprimată la Sibiu (64).

În acest an consemnăm şi o altă realizare pe tărâmul tipăriturilor româneşti: G. Bariț deschide, pe lângă primele trei clase existente, şi clasa a 4-a, pregătitoare pentru comerț, pentru care fost angajat ca profesor Emilian I. Nichifor. Acesta scrie prima „Pravilă comercială“ (1837), „tălmăcită după cea germanicească“ şi tipărită pe cheltuiala lui Gheorghe Nica, inspectorul şcolii comerciale din Cetatea Braşovului (124). Unii cercetători consideră că această „pravilă“ ar fi fost tipărită într-o tipografie românească, înființată de frații Boghici împreună cu Gh. I. Nica. De asemenea, ei consideră că negustorul Rudolf Orghidan ar fi înființat împreună cu Ioan Boghici o tipografie românească în casele Boghici din Târgul Grâului (unde se află astăzi biserica românească din Piața Sfatului), care va aparține mai târziu comunității române greco-ortodoxe din cetatea Braşovului (10). Ambele considerații nu-şi găsesc confirmarea în inventarierea lucrărilor apărute în această perioadă, ceea ce pune la îndoială veridicitatea lor. Profesorul Axente Banciu consideră că aceste tipografii româneşti nu au existat, tipăriturile fiind făcute în tipografia lui Schobeln şi apoi a lui Johannes Gött (14).

În anul 1837 începe construcția teatrului (vechea „Redoute“, după numele unui teatru vienez), situat pe locul imobilului din strada de azi A. Hirscher nr. 8. Periodicul german *Siebenbürger Wochenblatt*, din 8 ianuarie 1841, relatează că nici până la acea dată clădirea nu a fost terminată. Cele două clădiri, care serveau drept săli de spectacole, au funcționat până în anul 1893, când au fost demolate în vederea construirii unui sediu modern, impunător.

*Clădirea **teatrului** din Braşov. Construcția compusă din cele două clădiri începe în anul 1837. Imagine din anul 1893, când ambele clădiri vor fi demolate.*

În acest an se înființează Liceul Romano-Catolic din Braşov. Timp de 10 ani, limba de predare va fi limba latină, apoi limba germană şi din anul 1861 limba maghiară (157). Acest liceu este ridicat de comunitatea maghiară din Braşov, care număra 4.364 de persoane la data recensământului din anii 1838–1839 (160). La început, şcoala a funcționat în curtea Bisericii Romano-Catolice Sf. Petru şi Paul de pe strada Vămii (astăzi strada Mureşenilor) şi apoi în clădirea construită în 1848 pe strada Vămii. Înființarea liceului este legată de venirea în Braşov a preotului Antal Felfalusi (Suseni) Kovács, care devine parohul-abate al bisericii romano-catolice din Braşov. În absența unor licee româneşti, deşi liceul era considerat maghiar, jumătate din numărul elevilor erau români provenind nu numai din Braşov, dar şi din zona Făgăraşului (43, 96). În anul 1842, liceul va număra 115 elevi. În căutarea de cadre didactice, parohia catolică din Braşov apelează la episcopia greco-catolică de la Făgăraş, care îl trimite la Braşov pe tânărul profesor român, Iacob Mureşianu (1812–1887), cu misiunea de a organiza noul gimnaziu, în cadrul căruia va preda limba latină (96).

După moartea parohului Kovács, profesorul Iacob Mureşianu va ocupa funcţia de conducere a liceului din 1857 până în 1875, datorită talentului şi puterii de muncă dovedite în organizarea şcolii (43). Activitatea lui Iacob Mureşianu, ca şi a lui Andrei Mureşianu (venit în anul 1838 la acest liceu) va fi apreciată pozitiv şi de istoricii maghiari, astfel că unul dintre aceştia, Francisc Vargyasi, afirma în anul 1896, după ce ambii profesori români decedaseră, că „mult timp toată greutatea instrucţiunii s-a rezemat pe umerii acestor doi bărbaţi — greutate ce nu a putut fi mică la un institut ce se afla în perioada începutului“ (96).

***Iacob Mureşianu**, profesor şi director al Liceului Romano-Catolic, redactor şi director al Gazetei de Transilvania.*

***Casa Mureşenilor**, situată pe strada Vămii (Mureşenilor nr. 25), sediu al redacţiei **„Gazeta de Transilvania“** (imagine din jurul anului1910).*

Venirea lui Iacob Mureşianu la Braşov marchează începutul afirmării acestei familii (de origine maramureşeană) în lupta românilor ardeleni pentru eliberare şi unitate naţională. Braşovul păstrează cu veneraţie respectul şi amintirea acestei cunoscute familii de cărturari, amenajându-i în zilele noastre casa memorială, acordând uneia din cele mai vechi străzi a Cetăţii Braşovului, strada Mănăstirii sau Vămii de altă dată, numele Mureşenilor. Enumerăm câţiva membri mai importanţi ai familiei, ce se vor face cunoscuţi în anii ce vor urma: Iacob Mureşianu (1812–1887), profesor, redactor şi director al Gazetei Transilvaniei, iniţiator al mai multor instituţii de cultură din Braşov, membru al Academiei Române, numit „cel mai distins publicist şi apărător al drepturilor noastre naţionale“; Andrei Mureşianu (1816–1863), „veteranul ziaristicii române“, autor al imnului „Deşteaptă-te române“; dr. Aurel Mureşianu, (1847–1909), fiul lui Iacob Mureşianu, „primul gazetar de profesie român din Transilvania“; Iacob Mureşianu jr. (1857–1917) compozitor renumit, întemeietorul „genului instrumental“ din muzica românească; Iuliu Mureşianu (1900–1950), compozitor renumit în epocă; Aurel A. Mureşianu (1889–1950), istoric şi filolog (141).

La 17 aprilie 1837 se convoacă din nou Dieta transilvană la Sibiu. Dieta era compusă din 306 membri, din care 202 regalişti (numiţi de împărat, printre care şi prefecţii comitatelor) şi 94 de deputaţi aleşi de municipii şi sate privilegiate, o Dietă numeroasă „ca pentru un stat cu 9–10 milioane de locuitori“, în comparaţie cu populaţia Transilvaniei de aproximativ 2,2 milioane de locuitori, aprecia G. Bariţ (15). Lucrările au durat până în 31 martie 1838 şi s-au desfăşurat în 154 de şedinţe (zile). Se reiau în dezbateri problemele întrerupte ale Dietei din anul 1834. Deputaţii, în mare majoritate maghiari şi secui, cer monarhului protecţie în faţa tendinţelor de alipire a Transilvaniei la Ungaria, pe care acesta o acceptă, însă, cu anumite condiţii. Se dezbate problema înlocuirii limbii latine din afacerile publice cu limba

maghiară. Deputaţii saşi îşi exprimă îngrijorarea faţă de acţiunea de maghiarizare care afecta vechile lor privilegii. Românii nu aveau reprezentaţi aleşi în Dietă, conform vechilor dispoziţii, decât în măsura în care îşi dobândiseră titlul de nobil. Câţiva membri erau nobili români „regalişti“, numiţi de monarh, precum Alexe Nopcea, cancelar al Curţii, episcopul ortodox Vasile Moga şi episcopul greco-catolic Ioan Lemeni. În anul 1837, episcopul Vasile Moga prezintă Dietei o petiţie prin care „cere apărarea clerului şi poporului bisericii sale, de asupririle suferite din partea naţiunii săseşti pe teritoriul locuit de ambele aceste popoare“ (Fundus Regius — din care făcea parte şi districtul Braşovului). Petiţia citită la 29 ianuarie 1838 în Dietă nu a avut nici un efect, „ea luă calea arhivei şi doar luări de poziţii critice ale unor istorici saşi, lamentabil susţinute, au pus capăt unor iniţiative politice naţionale, timide, sortite de la început eşecului în faţa conspiraţiei permanente în contra naţiunii române“, explică G. Bariţ (15). Dieta a ales drept guvernator al Transilvaniei pe contele Ioan Kornis (1838–1840), alegere confirmată de monarh.

În anul 1837, ia fiinţă la Braşov prima fabrică de zahăr, dotată cu mijloacele rudimentare de producţie ale acelor timpuri, în zona Curmătura (Burghals) (strada D. Gherea, de astăzi) (157).

1838

La 1 ianuarie 1838, cu sprijinul financiar al lui Johann Gött, George Bariţ editează publicaţia *Foaia literară*, ce poartă începând cu 2 iulie 1838 numele *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* (43).

După sistarea apariţiei publicaţiei Foii de septămână, redactată de George Bariţ la Braşov în anul 1837, un alt negustor român, Gheorghe Nica, începe demersurile pentru obţinerea autorizaţiei de funcţionare a acesteia, împreună cu tipograful Johannes Gött, singurul care o putea obţine. Înalta Curte Regală aprobă apariţia publicaţiei, prin adresa înaintată la 3 martie 1838. Această autorizaţie este dată lui Johannes Gött, numai în sensul de a traduce şi în româneşte conţinutul ziarelor tipărite de el în limba germană.

(Fr. Preyhalta Vid.)

GAZETA

DE

TRANSILVANIA.

Nro. 1.

Primul număr al ziarului politic românesc ***„Gazeta de Transilvania“***

Astfel, la 12/24 martie 1838, *Foia de septămână* apare pentru prima dată sub numele de *Gazeta de Transilvania*, ziar politic românesc, care va cuprinde şi publicaţia literară *Foaia Duminecii*. „*Gazeta*“ însă nu respecta condiţia de simplă traducere a ziarului german. „Explicaţia trebuie căutată în prestigiul şi influenţa pe care o avea garantul întregii întreprinderi, Gh. Nica şi, desigur, interesul comercial al tipografului I. Gött, care îşi asigura astfel un venit suplimentar. Cei doi au putut determina indulgenţa organelor locale ale cenzurii“, explică cercetătorul contemporan M. Gherman (49).

În anul 1839 însă, George Bariţ împreună cu Iacob Mureşianu obţin de la Viena aprobarea pentru *expedierea prin poştă a foilor braşovene româneşti* şi în Bucovina, fără menţiunea de „text tradus din limba germană“, deci o derogare de la condiţia iniţială; astfel, începe viaţa publicaţiilor braşovene româneşti (49).

Deşi întemeietorul *Gazetei,* George Bariţ, va aprecia mai târziu în paginile Istoriei Transilvaniei ca „modeste“cele două ziare apărute, în istoria presei româneşti şi în istoria poporului român, numele *Gazetei Transilvaniei* a rămas înscris cu litere de aur, ca publicaţia cu cea mai îndelungată apariţie (1838–1945). Încă de la începuturile sale, ziarul s-a adresat întregului popor român, fiind un martor fidel şi un participant activ al luptei de eliberare naţională. Ajuns redactorul *Gazetei*, George Bariţ şi colaboratorii săi au ştiut, printr-o muncă însufleţită şi perseverentă, să strecoare în presă ideile despre importanţa limbii şi a istoriei naţionale, despre dreptul fiecărui popor la o viaţă proprie, naţională, despre „spiritul vremii“, căruia nu-i pot rezista instituţiile vechi, perimate (128). Prin colaborarea permanentă

cu cărturari de dincolo de munți, cum ar fi Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, C. Negri, Cezar Bolliac şi Nicolae Bălcescu, gazetele braşovene româneşti au devenit în scurtă vreme agentul principal al unității naționale, imprimând un caracter unitar întregului mers al revoluției române de la 1848. Foaia braşoveană a fost prima gazetă politică editată în spațiul românesc, devenind din anul 1884 cotidian (43).

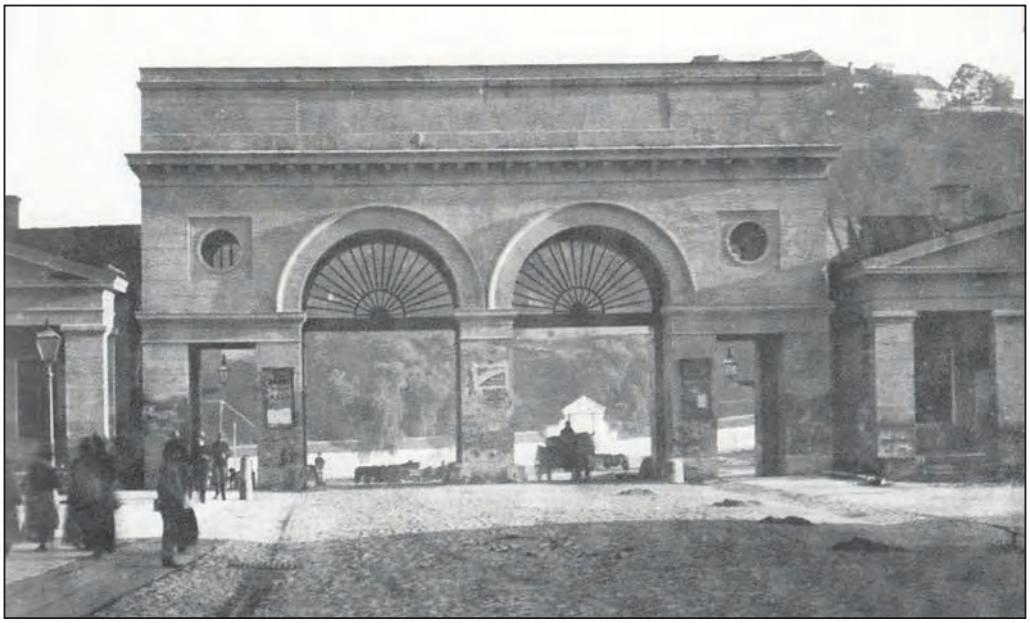
În aceşti ani de premiere româneşti pe plan şcolar şi editorial, lipsa de cadre didactice, de oameni de cultură, cunoscători ai limbilor imperiului (latină, germană, maghiară) se făcea simțită în Braşovul negustoresc. G. Bariț îl invită pe Andrei Mureşianu, un alt membru al familiei Mureşenilor, din Blaj, la şcoala românească din Cetatea Braşovului.

***Andrei Mureşianu**, (1816–1863) „veteranul ziaristicii române“ (copie după o pictură de Mişu Popp)*

Andrei Mureşianu, întâlnit de Bariț în anii studenției blăjene, era un bun cunoscător al limbilor latină, germană, maghiară, un temperament fierbinte, entuziast, cu o înclinare vădită spre arte şi ştiințe. El părăseşte însă după puțin timp, chiar în acest an, şcoala românească de la capela din Cetate, unde preda la clasa I; se angajează ca profesor la gimnaziul romano-catolic din Braşov, convins de Iacob Mureşianu de necesitatea educației în noul gimnaziu înființat, unde jumătate dintre elevi erau români. Andrei Mureşianu va colabora însă cu prietenul G. Bariț la cele două gazete româneşti. Împreună cu Iacob Mureşianu, între anii 1839 şi 1850, el va fi unul dintre cei mai devotați şi statornici colaboratori ai periodicelor româneşti şi îndeosebi a *Foii pentru minte, inimă şi literatură* (96).

Johann Gött, deschizătorul de drum al presei braşovene, îşi extinde aria publicațiilor de presă editând în acest an şi periodicele în limba maghiară *Erdélyi hírlap* (Vestitorul transilvan) (1 dec. 1837–26 dec.1839) şi suplimentul *Mulattató* (Distractorul) (119). Beneficiind de talentul unor jurnalişti valoroşi, precum Sámuel Brassai şi Sigismund Kemény, ziarele cunosc o largă răspândire. Braşovul devine astfel singurul oraş din întregul imperiu habsburgic în care apăreau ziare în trei limbi diferite, „o adevărată capitală a presei din Ardeal“ (43).

***Poarta din capătul de jos al străzii Mănăstirii** (azi str. Mureşenilor), construită în anul 1838, demolată la sfârşitul secolului.*

În anul 1838, meşterul Andreas Dieners construieşte în locul vechii porți din capătul de jos al străzii Mănăstirii (azi str. Mureşenilor) o poartă nouă, în stil clasic, cu două treceri boltite pentru vehicule şi două mai mici pentru pietoni (112, 157), realizându-se un compromis între funcția unei porți de cetate şi cerințele unui oraş deschis comerțului. Acest compromis însă nu va rezista mult în fața circulației crescânde şi a noilor mijloace de transport, poarta fiind la rândul ei demolată la sfârşitul secolului. Negustorii braşoveni întâmpinau mari probleme şi cu căile de transport insuficiente, proaste şi lipsite de siguranță din cauza răufăcătorilor. În anul 1838, ei cer magistratului deschiderea unui nou drum comercial spre Țara Românească prin pasul Bratocea (126).

Din acest an este menționată în Braşov o nouă baie comunală, dotată cu 8 căzi, situată în capătul de jos al străzii Burggasse (azi str. Castelului). Această baie comunală a fost abandonată în anul 1877 (61).

1839

Între anii 1838 şi 1839 are loc o nouă conscripție (recensământ) a populației. Cu această ocazie, în Transilvania sunt înregistrate 11 oraşe şi 67 de târguri. Braşovul avea 22.886 de locuitori în timp ce Clujul avea 24.387 de locuitori, Sibiul 17.890 locuitori, Târgu-Mureş 7.926 de locuitori, Turda 7.890 de locuitori etc. (53). Țara Bârsei avea 86.961 de locuitori, satele libere 26.992 de locuitori şi satele dependente 37.083 de locuitori (160).

Din totalul populației Braşovului, erau înregistrați la acest recensământ 9.116 de germani (39,83%), 8.498 de români (37,12%), 4.364 de maghiari (19,07%), 789 de țigani (3,45%), 119 străini (0,52%) (160).

Sub aspect religios, românii erau în majoritate ortodocşi; evanghelicii pierduseră din preponderența de odinioară, astfel că în Cetate (oraşul interior) în anul 1839 erau 3.822 de enoriaşi evanghelici şi 2.337 de catolici (155). În anul 1838, în oraş erau înregistrați 3.197 de servitori „străini" şi 438 de servitori băştinaşi (43).

Care era mediul economic din Transilvania acelor timpuri, în care Braşovul, deşi niciodată nu fusese un centru politic sau administrativ, era până de curând cel mai mare oraş ca populație din Transilvania ?

Până la mijlocul acestui secol, industria în Transilvania era reprezentată cu precădere de mica producție meşteşugărească. Johann Hintz estima că în anul 1839 în Transilvania existau 3.921 de fabrici şi manufacturi şi 43.963 de meşteşugari (în Moldova, în anul 1847, existau aproximativ 12.000 de meşteşugari). Raportul meşteşugarilor față de populația întreagă a Transilvaniei era 1:28, în timp ce în Austria era 1:15 (în zona comitatelor, fiecare al 37-lea locuitor era meşteşugar, în zona scaunelor secuieşti fiecare al 30-lea, iar în zona scaunelor săseşti fiecare al 23-lea). Ponderea meşteşugarilor în localitățile mai dezvoltate din Transilvania era comparabilă cu cea din Ungaria. Braşovul era centrul meşteşugăresc cel mai important din Transilvania; în anul 1836, aici existau 4.918 meşteşugari, urma Clujul cu 2.347, apoi Sibiul cu 1.767; Turda, Bistrița şi Tg. Mureş aveau în jur de 1.000 de meşteşugari. În Braşov, o treime dintre meşteşugari se ocupau cu torsul şi țesutul (186).

Prin măsurile luate de Maria Tereza, comerțul transilvănean se rupsese de Germania şi se legase de Austria. Prin aplicarea taxelor vamale, Transilvania a fost silită să-şi vândă produsele agricole şi materiile prime ieftin şi să cumpere produsele industriale austriece de calitate inferioară la un preț ridicat. S-a hotărât ca „pentru orice marfă străină apuseană adusă, se va plăti în Transilvania o taxă suplimentară de 30%; pentru mărfurile străine, dar cumpărate în Austria, adausul va fi de 4%, iar pentru mărfurile austriece numai 2%, la care urmează a se adăuga taxa de tranzit prin Ungaria de 1%" (136).

Autoritățile austriece au căutat să se opună oricărei inițiative menite să ducă la ridicarea industriei în Transilvania de teama unei concurențe cu industria austriacă, întrucât materia primă şi forța de muncă erau ieftine în Ardeal.

În ciuda acestor piedici totuşi, la începutul secolului al XIX-lea se constată un progres în dezvoltarea forțelor de producție în Transilvania. Un reviriment important se produce în schimbul de mărfuri intern şi extern cu ocazia „blocadei lui Napoleon". Transportul mărfurilor ce formau schimbul dintre Orientul Apropiat şi Europa Occidentală se făcea pe drumuri terestre, prin

Transilvania. Casele comerciale din Braşov au impulsionat mult nivelul comerţului în decursul ultimilor ani. Cu toate acestea, după 1814, „când Anglia pune mâna pe sceptrul regal al comerţului european, dintre casele comerciale care s-au ridicat, cele ce n-au sesizat din vreme că lumea basmelor se sfârşeşte în 1814, au falimentat aproape toate“, afirma gânditorul progresist L. Köváry, într-o statistică din anul 1847 (136).

Existenţa unor privilegii feudale în Transilvania a constituit o piedică în calea dezvoltării libere a comerţului. În afara unor lipsuri legate de drumuri impracticabile, poduri rele, mijloace de transport necorespunzătoare şi insuficiente unui trafic mare, privilegiile feudale ale breslelor erau „cătuşele comerţului“, apreciau analiştii.

Singurul oraş în care s-a dezvoltat totuşi un comerţ de tip capitalist a fost Braşovul. „Braşovul este primul sau mai bine zis singurul oraş din Transilvania, care merită numele de comerciant“ scria revista timpului *Nemzeti Társalkodó* I, anul 1839, pag. 89 (136). „Compania grecească“, activă începând din anul 1678, decade la începutul secolului al XIX-lea. În locul companiilor privilegiate se ridică gruparea de negustori români „Gremiul român de comerţ levantin“, înfiinţată în anul 1827. Gremiul românesc era purtătorul ideilor capitaliste, susţinând necesitatea libertăţii comerţului şi lupta pentru legături economice între cele trei ţări române. Cifrele statistice ale vremii arată o creştere constantă a valorii importului şi exportului transilvănean între anii 1780 şi 1845. Comerţul Transilvaniei spre ţările române, atât la import, cât şi la export, era cu mult mai ridicat decât spre provinciile austriece, astfel că în anii 1837 şi 1838 balanţa se prezenta conform analizei economistului I. Moga, din anul 1934, după cum urmează (136):

	1837		**1838**	
	Valoarea import (florini)	Valoarea export (florini)	Valoarea import (florini)	Valoarea export (florini)
În Turcia (în ţările române)	3.186.835	2.977.169	4.157.095	2.995.091
În provinciile Austriei	287.199	64.569	172.418	89.144

„Artera principală a comerţului cu străinătatea era Braşovul“ afirma o statistică ardeleană (*Erdélyország statisztiskája*, Cluj, 1847). Rolul hotărâtor în comerţul Braşovului l-au avut negustorii români. După statistica oficială, între anii 1839 şi 1843, în Braşov, greutatea mărfurilor importate de negustorii saşi era estimată la 16.132 de funţi, de negustorii greci la 2.649.650 de funţi, iar de negustorii români la 19.278.303 funţi. Din totalul mărfurilor exportate, românilor le reveneau 13.504.911 funţi, saşilor 515.144 de funţi şi grecilor 228.144 de funţi. Numai un singur negustor român, Rudolf Orghidan, a plătit în aceşti ani drept taxe vamale de import-export şi de tranzit de patru ori mai mult decât toţi negustorii saşi din Braşov. Negustorii români aveau depozite de mărfuri, magazine în Bucureşti, Galaţi, Brăila, Tulcea, prin care ţineau legăturile comerciale cu Constantinopol, Asia Mică şi Egipt. „Transilvania nu putea avea comerţ decât spre Ţara Românească şi Moldova, iar acest comerţ nu-l poate desfăşura decât Braşovul, care singur e capabil să examineze mai bine gustul şi nevoile din aceste ţări“, afirma G. Bariţ (15).

O parte din capitalul comercial era investit în industrie. Negustorii deţineau filaturi de lână, de bumbac şi diferite alte manufacturi. În memoriul negustorilor din anul 1827 reieşea că aceştia au plătit 743.000 de florini „populaţiei sărace“ din Braşov pentru toarcerea firelor de bumbac, iar în districtul Braşov 100.000 de florini (136).

Presa germană anunţă cu bucurie că în anul 1839, la Braşov, se înfiinţează Spitalul civil, pe strada Katharinengasse (azi şirul Gh. Dima nr. 1), cu o capacitate de 32 de paturi. Deschiderea are loc la 1 noiembrie 1839. La acest spital vor fi internaţi bolnavi din Transilvania, Ungaria, Boemia, Prusia, Tirol. Din Bucureşti a fost adus în mod special chirurgul Fr. Kraft (129).

Spitalul civil *(la intersecția str. Gh. Dima şi str. Gh. Brâncoveanu)*
(fotografie din jurul anului 1900)

Ideea construirii unui spital orăşenesc datează din anul 1799, însă proiectele existente nu s-au materializat. Samuel Abraham a oferit casa sa şi grădina de pe această stradă la un preț favorabil, cu condiția amenajării de către oraş a unui spital civil. E. Jekelius afirmă că amenajarea spitalului s-a făcut doar în anul 1845. Până la construirea spitalului, bolnavii care nu se puteau trata acasă erau internați în infirmeria închisorii, de pe strada Burgasse (str. Castelului). Încă din anul 1836 s-a dispus atribuirea de fonduri pentru întreținerea anuală a unui spital orăşenesc, şi anume ½ din veniturile nete ale Casei Generale de Economii, apoi acestea s-au diminuat la ¼. În afară de aceste venituri sigure, spitalul a primit diverse donații în decursul deceniilor, multe din partea unor negustori români, cum au fost Vasile Fulga, Ştefan Sotir, Hagi Ruset Gheorghe Ioan, Constantin Manuel, Niță Iuga. Văduva negustorului Hagi Iordan a făcut în anul 1872 o donație importantă în sumă de 5.000 de florini, care s-a materializat prin construcția în anul 1886 a celei de a doua aripi a spitalului. În anul 1888, spitalul devine prin hotărâre judecătorească din spital privat, spital public (61).

La 4 mai 1839, la patru ani după înființarea Casinei neguțătoreşti, numită mai târziu Casina Română, se înființează la Braşov, de către pasionatul tipograf german Johannes Gött, un cabinet de lectură şi o societate de petrecere „Lesecabinet und geselliger Verein“, ce va deveni ulterior „Casina Germană“ (Piața Sfatului, nr. 4, casa Czeides). Românii se mândreau cu ideea că inițiativa unei astfel de societăți le-ar aparține, însă ştim că saşii aveau încă din secolul trecut la Braşov cabinete de lectură (vezi anul 1793), iar contele Széchenyi introdusese Casinele în Ungaria, înainte de anul 1830. Dar important este că, aşa cum afirma mai târziu Ioan Colan în monografia sa, „Casina română, aparținând unui popor lipsit de drepturi de foarte multe ori, apoi cu drepturi numai pe hârtie, bruscată în manifestările vieții ei culturale, politice şi naționale, depăşeşte cu mult în importanță pe aceea a societății germane, sprijinită de autorități, întreaga administrație fiind în Braşov, până la războiu (primul război mondial) în mâinile saşilor“ (32).

În cabinetul de lectură se afla o mică bibliotecă unde se puteau aduce şi citi ziare şi reviste din țară şi străinătate (27 germane, 19 maghiare, 1 slav şi cele două ziare ale lui G. Bariț) (32).

Pentru a întregi imaginea cosmopolită a oraşului, merită să amintim că în afara Cetății, spre nord, promenada (aleea) destinată petrecerii timpului liber era tot mai frumoasă şi animată. După deschiderea ei de la începutul secolului, o serie de acțiuni de înfrumusețare şi atragere a publicului (arbori plantați, arteziană, pavilion muzical, chioşcuri) au continuat. În acest an este construită pe promenadă, în apropierea Porții străzii Vămii, o „casă de cafea“ (119).

Tot în acest an, aleea dinspre Şchei, de la Poarta Ecaterina spre Tâmpa, a fost lărgită şi s-a amenajat un chioşc de răcoritoare; în anul 1840, pe alee se vor planta pomi şi se vor monta bănci pentru public. Pornind de la această alee, în anul 1837 s-a amenajat drumul serpentinelor spre vârful muntelui Tâmpa (119).

***Aleea dinspre Şchei**. Vilele de pe actualul şir Beethoven şi str. Baiulescu nu existau pe acea vreme (fotografie de la începutul secolului al XX-lea)*

Biserica Neagră este înzestrată în acest an cu o nouă orgă funcțională şi astăzi. Ca urmare a inițiativei preotului C. Greissing, între anii 1836 şi 1839, Karl August Bucholz din Berlin construieşte orga, care dispune de 4.000 de tuburi lungi până la 10 metri, patru manuale (claviaturi) şi pedalier, 76 de registre, având un timbru deosebit de frumos şi o acustică bună, fiind şi astăzi considerată cea mai mare orgă mecanică din România (costul lucrării — 10.224 de taleri). Inaugurarea noii orgi a avut loc la 17 aprilie 1839 în prezența constructorului, care a cântat la instrumentul realizat de el şi colaboratorii săi (113, 118). Printre numeroşii virtuozi care au încântat auditoriul pasionat de concertele de orgă din Biserica Neagră, îi amintim pe artiştii braşoveni Rudolf Lassel, Paul Richter, Viktor Bickerich, Eckart Schlandt (43).

În anul 1839 se înființează o şcoală evreiască în Braşov, unde rabinul şef al Transilvaniei a numit drept învățător „melamet" pe „înțeleptul" Simon. Dar mulți copii de vârstă şcolară de credință mozaică frecventau şcolile elementare, orăşeneşti sau gimnaziale în limba maghiară, săsească sau română (157).

1840

Tipografia din Braşov, sub conducerea lui Johannes Gött, lucra din plin. Ea a folosit între anii 1840 şi 1841, 1.200 de topuri de hârtie, dintre care 650 aduse din Boemia (129). În anul 1841, ea este complet înzestrată cu litere noi, pentru limbile germană, română, maghiară, greacă şi latină. Literele au fost procurate de la Praga şi Viena. Ziarul german din Braşov (Satellit) afirma în acest an că tipografia a tipărit de la înființarea ei (anul 1559) cărți în limba germană, latină şi greacă, precum şi în limba română, precizând că aici s-au tipărit primele cărți din Transilvania (?!). În acest an se tipăreau trei ziare germane, cu apariție de două ori pe săptămână şi două ziare româneşti cu apariție săptămânală. De asemenea, se tipăreau diferite cărți bisericeşti şi şcolare în limbile germană, română şi latină, pe lângă alte lucrări istorice. Intelectualii cunoscători ai limbilor română şi germană, mobilizați de editorul Johannes Gött, precum Teochari Alexi, Ludwig Simiginowicz-Staufe, Franz Obert, vor publica în ziarele germane şi articole redând aspecte din creația populară a românilor, traducând legende, povestiri populare, în spiritul egalității în drepturi a popoarelor din imperiu, modern la acea vreme (157).

Ziarele româneşti din Braşov aveau o mare popularitate chiar şi în principatele româneşti. Ele aveau între 500 şi 800 de abonaţi, în timp ce în anul 1840 şi mult timp apoi, cele două cotidiene din Bucureşti nu vor depăşi 300 de abonaţi fiecare. Explicaţia acestui succes, remarcă azi istoricii maghiari, este că presa românească din Braşov „prezenta problemele diverselor grupuri româneşti sub o optică naţională unică“ (64).

În anul 1840 apare periodicul german *Stundenblumen der gegenwart Beiblat des Siebenbürger Wochenblatt* (1840–1845).

Ca urmare a Regulamentelor Organice, după pacea de la Adrianopol din anul 1829, ţările române instituie un regim propice comerţului. Se generalizează tariful vamal de 3%; se încurajează iniţiativa particulară pentru crearea de stabilimente industriale şi drumuri noi. În noile condiţii politice stabilite în principate, cabinetul de la Viena sprijină importul de materii prime ieftine şi debuşeele pentru produsele sale finite. Totuşi la Bran, cordonul sanitar impus de austrieci pentru prevenirea extinderii ciumei împiedică comerţul cu porci şi cereale. Prin trecătoarea de la Bran se constată şi o diminuare a traficului comercial, din cauza extinderii navigaţiei dunărene, ca şi a preluării unui important volum de mărfuri prin pasul Timiş şi valea Oltului.

La data de 14 mai 1840, vama de la Bran se mută la Giuvala. Momentul mutării vămii este sărbătorit prin prezenţa generalului Vernhart, a unor funcţionari şi a 1.200 de călăraşi şi 800 de soldaţi pedestraşi (52).

***Braşovul** in jurul anului 1840 (copie după o cromolitografie, autor Georg Gottlieb Schnell, Muzeul de Artă Braşov)*

Prin pasul Timiş au trecut în acest an 7.703 de transporturi de mărfuri: cereale, textile, blănuri, alimente, coloniale, fructe condimente, vite, păsări, porcine, ovine etc. În cursul aceluiaşi an au trecut prin punctul de carantină de la pasul Timiş 6.812 de persoane în Transilvania şi 7.312 de persoane spre Ţara Românească; spre Ţara Românească au trecut prin pasul Timiş 314 funţi de cărţi şi hârtie plus 14.000 de scrisori. În anul 1841, ziarele germane din Braşov anunţă existenţa proiectului de construire a şoselei Bucureşti–Braşov–Sibiu (136).

Între anii 1840 şi 1850, un vestit haiduc, Caraiman, sperie bogătaşii Braşovului prin incursiunile sale de pradă. S. Puşcariu consideră că piscul Caraiman din Bucegi poartă numele acestui haiduc (151).

1841

La 25 noiembrie 1841 se deschide Dieta la Cluj, dezbaterile durând până la 21 februarie 1843. Dieta

propune Curții de la Viena, care confirmă în curând, numirea în funcția de guvernator al Transilvaniei a comitelui József Teleki (1842–1848). Sub influența reformelor liberale din Ungaria, elemente ale partidei liberale din Transilvania, avându-l pe Teleki drept susținător, au încercat să impună măsuri reformatoare, cu toată rezistența partidei guvernamentale. Printre măsurile reformatoare, nobilii maghiari, consilierii, în colaborare cu guvernatorul Transilvaniei, susțineau un proiect de lege care prevedea introducerea limbii maghiare ca limbă de stat, națională, de instrucție publică, în locul celei latine; limbii române „îi era destinată moartea, iar saşilor … cu grație mare …, li se permitea să poată coresponda şi pe viitor în limba latină", afirma G. Bariț (15). Intenția în plan apropiat era o uniune nu numai simplă, ci „de-a dreptul fuziunea, contopirea totală a principatului Transilvanei cu Ungaria", explica G. Bariț (15).

De fapt, de mai mult timp, partida maghiară feudală din Transilvania înlocuise „pe nesimțite" limba latină cu limba maghiară fără modificări legislative, utilizând-o în guvern, în administrația feudală (comitate, scaune, oraşe), în şcolile bisericii reformate. Limba latină era folosită în corespondența cu Viena, în redactarea legilor şi corespondența municipiilor săseşti (deci şi Braşovul) cu guvernul sau cu alte municipii (15). Limba română era folosită numai pentru necesități cotidiene, pe scara de jos a administrației şi justiției; funcționarii comunicau în româneşte cu poporul de rând pentru transmiterea unor dispoziții curente (64). A urmat un amplu şir de dezbateri şi proteste pe această temă în Dietă şi în presa timpului (15).

Ziarele germane din Braşov, *Siebenbürger Wochenblatt* şi *Blatter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde*, precum şi alte ziare din Sibiu, publică în edițiile anului 1841 numeroase articole polemice pe tema impunerii limbii maghiare, ca singura limbă oficială în administrație şi legislație. Se argumentează că limba maghiară este puțin cunoscută şi răspândită în Europa, iar în Austria sunt dificultăți în traducerea documentelor, înregistrându-se întârzieri în eliberarea paşapoartelor. În apărarea cauzei săseşti în fața acțiunii de maghiarizare, autorii recurg acum la români, care se socotesc față de unguri şi germani mai vechi în aceste ținuturi, „şi cu bună dreptate", recunoaşte autorul unui articol (129).

De asemenea, multe articole se referă la problema unirii Transilvaniei cu Ungaria, preluând articole de presa din Ungaria. Atitudinea autorilor saşi ai articolelor este în general potrivnică acestei idei (129).

Ziarele româneşti de la Braşov, *Gazeta Transilvaniei* şi *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, preiau aceleaşi idei, atrăgând atenția cititorilor şi în special intelectualilor despre amenințarea ce decurge din proiectul privind „închiderea şi a limbii române, calea la orice dezvoltare şi chiar la existența ei ulterioară", afirma G. Bariț (15).

La Braşov se înființează în acest an „Gewerbeverein" (Asociația meseriaşilor), din inițiativa unui colectiv din care făcea parte şi Johannes Gött. În această asociație se afirma că sunt primiți artişti şi meseriaşi cu calificarea de maiştri, fără deosebire de naționalitate şi religie, cu condiția respectării statutului (73, 129). Asociația urmărea ca prin cursuri speciale şi expoziții să îmbunătățească activitatea meseriaşilor, încercând să salveze astfel existența breslelor (43).

În acest an, în Braşov erau înregistrați 1.208 de mici meseriaşi, în afara industriei. Anul acesta poate fi considerat o culme a producției manufacturiere. După acest an, în Braşov se constată o descreştere a activităților orientate spre export (textile, piele, lemn), iar între anii 1841 şi 1934 statistica pune în evidență dispariția multor meserii tradiționale: căldărarii, fierarii, funarii, pălărierii, postăvarii, pânzarii, curelarii, tăbăcarii, producătorii de cizme, dogarii, strungarii în lemn, olarii. Pe lângă marea industrie, au putut supraviețui numai croitorii, dulgherii, zidarii, cizmarii şi măcelarii, afirmă P. Binder (157).

Explicația, desigur, este producția industrială, ieftină, a micilor şi marilor fabrici din Braşov şi de pretutindeni, care apar mereu şi care au eliminat mica producție manufacturieră, lipsită de productivitate, scumpă.

Presa germană din Braşov dezbate în acest an problema existenței unui teatru la Braşov. Unii

autori susțin ideea construirii unui teatru permanent la Braşov, regretând sistarea lucrărilor începute cu patru ani înainte, pentru clădirea teatrului. În Braşov veneau multe trupe de teatru străine, germane, cu piese din categoria vodevilurilor, farse, comedii. Existau în acelaşi timp preocupări ale unor formații de diletanți locali, care jucau 2–3 săptămâni pe an piese din dramaturgia universală sau piese ale unor dramaturgi locali. Unele ziare germane criticau spectacolele de teatru din Braşov, considerându-le ieftine, de slabă calitate şi nu susțineau ideea înființării unui teatru permanent la Braşov din lipsa publicului şi a posibilităților financiare (129).

În această privință, trebuie subliniat că Sibiul avea o viață teatrală şi muzicală mai intensă (concerte simfonice, spectacole de operă, operetă). În septembrie 1841, ziarele germane anunțau susținerea unui concert la Braşov de către pianistul Karl Filtsch, în vârstă de 12 ani (originar din Sebeş), după un turneu prin Viena, Pesta, Cluj şi Sibiu (129).

În iulie 1841, violonistul timişorean M. Iaborsky susține la Braşov un concert care se bucură de succes (129).

Situația învățământului românesc era dezastruoasă în comparație cu situația învățământului celorlalte naționalități din Transilvania. O statistică din acest an arată că din cele 1.628 de şcoli populare (elementare), în cele 2.840 de sate existente în Transilvania, în limba română se preda numai în 298 de şcoli (285 ale românilor neuniți şi 14 ale uniților (122, 127). *Gazeta Transilvaniei* din anul 1843 va anunța că în Transilvania sunt 262 de şcoli ungureşti, 353 nemțeşti, 298 româneşti şi 13 mixte. Gazeta afirma că pentru români, care reprezentau 1.120.000 de suflete, erau „cele mai puține şi mai ticăloase şcoli“ (aproape jumătate din satele româneşti erau lipsite de şcoli) (124).

După alegerea în anul 1838 lui Ioan Popazu ca paroh la biserica Sf. Nicolae, şcoala din Şchei se învioră. În acest an, în şcoala românească din Şchei funcționau patru clase de băieți şi una de fete. În urma memoriilor repetate ale dascălilor şi ale obştii, protopopul Ioan Popazu propune în şedința din 14 noiembrie 1843 ca pe viitor să fie numiți dascăli numai absolvenți ai facultăților din Viena sau ai cursului pedagogic de la Sibiu. În anul 1847, şcoala din Şchei era frecventată de 171 de elevi, din care 71 de elevi erau scutiți de taxe şcolare, fiind săraci. Localul vechii şcoli din Şchei va păstra caracterul de şcoală elementară până în anul 1947, iar din anul 1961 devine muzeu (124).

Gottlieb Fleischer înființează în anul 1841 la Braşov o fabrică de vase de lut şi articole de teracotă (54).

Între anii 1841 şi 1842 reizbucneşte epidemia de variolă (vărsat) în Braşov, înregistrându-se 331 de decese (43).

1842

Cei doi episcopi ai românilor, Vasile Moga — ortodox — şi Ioan Lemeny — greco-catolic, depun în acest an în Dieta Transilvaniei un memoriu, comun de data aceasta, prin care cer drepturi civile şi confesionale pentru toții românii care trăiesc alături de saşi pe Pământul crăiesc, arătând că, în conformitate cu statisticile anului 1838, pe acest teritoriu trăiau 198.048 de români şi 167.147 de saşi. Conform statisticilor germane, saşii dețineau în schimb 70% din terenul agricol al teritoriului crăiesc (163). Petiția a fost tradusă în româneşte la Braşov şi tipărită în 1.500 de exemplare. Reacția parlamentarilor majoritari din Dietă a fost, ca de obicei, inexistentă, petiția fiind pierdută în comisii de analiză. „Patricienii“ saşi i-au desemnat pe istoricul sas braşovean Joseph Trausch (1795–1874) şi profesorul sibian Johann Karl Schuller (1794–1865) să întocmească un răspuns la petiția episcopilor români „împotriva națiunii săseşti“.

Avântul mişcării naționale maghiare, manifestat şi în Transilvania, se exprimă mai ales prin mişcarea culturală pentru cultivarea limbii şi literaturii. În gimnaziile şi liceele catolice şi reformate se introduce în locul limbii latine, limba maghiară. Burghezia maghiară susținea că în toată Ungaria şi Transilvania limba administrației şi a şcolilor trebuie să fie limba maghiară. Conştientă fiind de faptul că în Ungaria şi Transilvania procentul populației maghiare era mic față de totalul populației (5,25 milioane, din totalul de 14 milioane de locuitori), clasa conducătoare maghiară considera că

numai politica de maghiarizare poate salva statul maghiar de „atentatele panslaviste şi panvalahiste“. În Transilvania, nobilimea liberală reformistă propune, iar Dieta acceptă în anul 1842, ca în toate şcolile din Principat, exceptându-le pe cele săseşti, limba de predare să fie limba maghiară (38). Legea adoptată în Dietă naşte multe reacţii din partea tuturor naţionalităţilor, în special a românilor, care reprezentau 60% din populaţia Transilvaniei. Gazetele româneşti din Braşov dezbat cu teamă politica de maghiarizare a cercurilor conducătoare maghiare. Dar şi unii intelectuali germani cu vederi liberale îşi exprimă un punct de vedere realist, stârnind oprobriul naţiunilor privilegiate.

În acest an, pastorul sas Stephan Ludwig Roth (3) publică la Braşov cartea sa *Der Sprachkamph in Siebenbürgen* (Lupta limbilor din Transilvania) unde, printre altele, face o pledoarie pentru naţiunea română, cea mai numeroasă naţiune din Transilvania, pentru care cere acordarea „demnităţii omeneşti, cinstire şi respect“ (63).

*Pastorul **Stephan Ludwig Roth** publică la Braşov cartea sa „Der Sprachkamph in Siebenbürgen“ (Lupta limbilor din Transilvania)(182)*

Ia fiinţă prima asociaţie de întrajutorare muncitorească de pe teritoriul ţării noastre — *Asociaţia calfelor de pânzari din Braşov*, pentru ajutorarea în caz de boală. Cererea de asociere către magistratul Braşovului a fost iniţiată la 14 septembrie 1842 de către un număr de 40 de calfe de pânzari, dar ea va fi aprobată cu greu de către autorităţile locale şi guvernamentale în martie 1843 (167).

Se ridică un nou turn al Bisericii Sf. Bartolomeu, în locul celui prăbuşit (100).

Meşterul croitor Johannes Beer deschide o nouă baie publică în Şchei cu 14 căzi de baie. Ea va aparţine ulterior comunităţii bisericeşti româneşti, iar localul complet reconstruit, amenajat cu căzi şi abur, se va deschide în anul 1856, în spatele viitorului gimnaziu românesc Andrei Şaguna (existent şi astăzi). În anul 1873, localul a fost modernizat, iar în anul 1906 s-a amenajat şi un bazin de înot (61).

O statistică din acest an evidenţiază că la Braşov erau 7 medici şi 16 chirurgi (practicieni fără studii) (126).

1843

În anul 1840 se înfiinţase la Mediaş societatea *Verein für Siebenbürgische Landeskunde* (în traducerea actuală, *Asociaţia de studii ardelene*), care urmărea alcătuirea şi editarea unui corpus de documente privind istoria Transilvaniei, precum şi dezbaterea unor probleme de filologie, etnografie şi drept din Transilvania. Pentru o lungă perioadă de timp, preşedinte al acestei asociaţii a fost braşoveanul Joseph Trausch, cunoscut cercetător al istoriei Ţării Bârsei. În anul 1843, societatea îşi ţine adunarea generală la Braşov, unde exista un interes viu pentru istoria patriei; tot în acest an apare la Braşov şi publicaţia periodică proprie a acestei societăţi *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* (1843–1848; 1850–1851); ediţii noi: 1853, 1855, 1858–1918). Prin calitatea şi volumul lucrărilor

ştiinţifice publicate, societatea îşi va făuri în deceniile următoare un renume internaţional, astfel că în anul 1919, N. Iorga, elogiind meritele societăţii, arăta că aceasta are 700 de membri şi colaborează cu aproximativ 200 de renumite academii şi societăţi ştiinţifice din întreaga lume (56).

Societatea promova contactele spirituale între români, maghiari şi saşi, având drept slogan „noi vrem să împăcăm, nu să dezbinăm“ (43). Cu toate acestea însă, în presa germană din Braşov şi Sibiu, sub înrâurirea curentului naţionalist, Pământul Crăiesc continuă să fie denumit „Pământ Săsesc“ *(Königsboden)*, deşi românii constituiau majoritatea populaţiei (129). Braşovul participa cu mulţi membri în noua societate culturală, prin lucrări ştiinţifice, colocvii, conferinţe, antrenând viaţa culturală a oraşului.

Cu ocazia adunării generale a societăţii din anul 1843 se pun bazele viitoarei Asociaţii săseşti transilvane pentru agricultură (119).

Se întemeiază în acest an societatea comercială cu desfacere de produse coloniale J. L.& A. Hesshaimer (157), deschizând un magazin în Piaţa Sfatului, (azi nr. 18, corpul dinspre Tâmpa) care se va bucura timp de aproape o sută de ani de un bun renume în oraş, extinzându-şi mereu activitatea. În toamna anului 1843 se introduce iluminatul public al oraşului. Planul pe străzi fusese întocmit riguros în anul 1834 şi prevedea iluminarea tuturor străzilor din cetate. Administraţia oraşului plătea o persoană pentru aprinderea felinarelor, astfel că în luna octombrie 1845 acest serviciu a costat 2,30 florini. În anul 1853, în locul uleiului vegetal s-a folosit ulei din petrol (61).

1844

Apare la Braşov periodicul german *Magazin für gesichte, literatur und alle denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens* (Magazin pentru istorie, literatură şi curiozităţi din Transilvania) (1844–1847), sub redacţia tânărului avocat şi istoric vienez Anton Kurz; magazinul reapare în anul 1852 şi în ediţie nouă între anii 1859–1861 (115). La acest magazin, o contribuţie importantă o aduce şi istoricul braşovean Joseph Frantz Trausch, autorul dicţionarului în trei volume al scriitorilor germani din Transilvania (1868–1871). Inspiraţi de formula editorială a acestui magazin, August Treboniu Laurian şi Nicolae Bălcescu editează la Bucureşti în anul 1845, *Magazin istoric pentru Dacia* (43).

La Braşov se înfiinţează în anul 1844 „Institutul general de pensii“ (73) la iniţiativa aceluiaşi Peter Traugott Lange (vezi 1835).

Se produc incendii puternice în zilele 30 iunie, între 3 şi 6 iulie şi, respectiv, în 8 iulie 1844. Pentru ajutarea sinistraţilor, la Bucureşti se organizează o colectă la care participă şi domnitorul Ţării Româneşti, cu o donaţie de 100 de ducaţi (129).

În acest an are loc la Braşov o a doua expoziţie industrială a meseriaşilor locali. Printre cei care expun produse se află şi Constantin Ivanovici care prezenta „torturi de bumbac“, realizate la fabrica sa — o filatură mecanică la Zărneşti. El avea o fabrică de tors bumbac şi la Tohan unde folosea zilnic 35–48 de lucrători (126).

Preotul român braşovean Ioan Popazu (1808–1889), absolvent al facultăţii de teologie din Viena, devenit în anul 1838 paroh şi protopop al Braşovului, face intervenţii la autorităţile locale şi transilvane, pentru aprobarea creării unui gimnaziu românesc. El devine sufletul demersurilor la guberniul Transilvaniei şi pe lângă negustorii români braşoveni, întocmind încă din anul 1840 un „plan şcolastic“ al viitorului gimnaziu. În anul 1843, în Dieta de la Cluj, deputatul Braşovului Graef afirmă că negustorul bogat Orghidan din Braşov plănuieşte să înfiinţeze în oraş un „gimnaziu valah“ pe propria cheltuială. În lipsa unui răspuns din partea guberniului, Popazu stăruie pentru unirea eforturilor parohiilor de pe lângă biserica Sf. Nicolae din Şchei şi parohia comunităţii româneşti din Cetatea Braşovului.

Entuziastul protopop Ioan Popazu propune măsuri pentru reorganizarea şcolii din Şchei, pe baza unui regulament propriu, numit „Instrucţie“, care primeşte aprobarea guvernului în 27 februarie 1844 (17). Regulamentul a fost redactat în limba română, cu grafică chirilică, un exemplar fiind păstrat şi în globul de pe turla bisericii Sf. Nicolae. El prevedea evidenţa riguroasă a „pruncilor şi pruncelor“ în baza

unei „ţidule“ (adeverinţe). Erau scutiţi de taxe şcolare cei ce deţineau „atestat de sărăcie“. Dascălii şcolii trebuiau să fie absolvenţi de studii superioare, fiind obligaţi să cunoască latina, maghiara şi germana (43). Se obţine totodată din partea guvernului echivalarea acestei şcoli normale cu şcolile normale de stat, copiii cu nota de „primă clasă“ putând fi primiţi în gimnaziile din ţară fără nici o piedică (17).

J. K. Schuller şi J. Trautsch răspund în anul 1844 memoriului făcut în 1842 de episcopii români Lemény şi Moga, prin care acuzau „naţiunea săsească“ pentru neacordarea drepturilor românilor de pe pământul crăiesc, elaborând lucrarea *Belechtung der Klagschrift gegen die sächsische Nation*. Preluând idei din mediul intelectual săsesc, J. K. Schuller considera cererile episcopilor români nejustificate sub raport juridic, iar pretenţia de a acorda plebei româneşti drepturi egale cu cele ale plebei celorlalte naţiuni era „de-a dreptul absurdă“ (!).

Cei doi învăţaţi considerau că deşi românii depăşeau numărul saşilor … aceştia au fost „mutaţi pe pământul saşilor“, iar o majoritate a românilor s-a obţinut prin „adunarea românilor liberi şi a celor neliberi“. Istoriografia săsească din Transilvania respinge ideea unei majorităţi a populaţiei româneşti pe teritoriul crăiesc, considerând că românii aflaţi pe moşiile feudalilor au statut aparte. Conform definiţiei juridico-teritoriale a termenului de naţiune, saşii considerau inadmisibilă cuprinderea teritoriilor cu un statut juridic diferit într-o unitate administrativă. Definiţia era atât de puternic înrădăcinată în literatura săsească, încât până şi sate cu o populaţie predominant românească, unde saşii formau doar 5% din totalul locuitorilor, au fost declarate sate săseşti, în baza proprietăţii funciare. „Locuitorii români, care formau majoritatea *elementelor lipsite de proprietate*, puteau fi neglijaţi, *căci proprietatea şi intelectualitatea, deci preponderenţa socială … se află în mâinile saşilor*“, afirmă O. Meltzl în anul 1886 (citat preluat de A. Schaser) (163).

1845

În acest an, în Braşov, erau înregistrate 23 de firme comerciale săseşti şi 109 româneşti. Deşi administraţia oraşului era în mâna saşilor, iar raportul populaţiei româneşti era aproximativ 1/3 din totalul populaţiei; numărul mare al firmelor de comerţ româneşti dovedeşte înclinarea populaţiei româneşti spre acest sector economic, la care se adaugă avantajul de a comunica cu uşurinţă în principatele româneşti (129). Presa germană din Braşov, care prezintă aceste date, recunoştea preponderenţa breslelor comerciale româneşti faţă de cele săseşti (129). Şi ziarul maghiar *Erdélyi Híradó* din 14 martie 1845 face o analiză a aportului comerţului braşovean la economia Transilvaniei, precizând că Braşovul se află pe primul loc din Transilvania. Comerţul braşovean cu ţările române se ridică anual la 1.024.000 de florini, fiind deschise de către braşoveni peste 100 de prăvălii în aceste principate, unde se exportă produsele celor 49 de bresle cu 3.450 de meşteri din Braşov. Articolul pledează pentru mai multă consideraţie din partea legislaţiei faţă de comerţul braşovean, arătând totodată că cea mai mare parte a negustorilor care fac comerţ cu principatele sunt români (aproximativ 10 familii greceşti şi 120 româneşti) (46).

Situaţia materială a mocanilor români din cele Şapte Sate devenise prosperă. Circulaţia, nestingherită de autorităţi, spre păşunile bogate din Ţara Românească atrăgea spre ocupaţia oieritului mulţi ţărani români. În anul 1845 sunt menţionaţi în documente 11 mocani bogaţi cu turme de oi foarte mari, între 1.000 şi 6.000 de oi, cai şi vite, care se deplasau frecvent în Dobrogea. După împroprietăririle survenite în a doua jumătate a secolului în Ţara Românească, suprafeţele de păşunat s-au micşorat, situaţia mocanilor deteriorându-se.

Începând cu 28 martie 1845, o societate a luat în antrepriză organizarea călătoriilor dus şi întors dintre Braşov şi Pesta prin Sibiu, Aiud, Cluj, Oradea, Debrecen şi Gyöngyös. În presa braşoveană sunt indicate agenţiile din oraşele respective, ora plecării şi costul călătoriei pe etape. În presa locală se discută despre o eventuală legătură poştală între Bucureşti şi Braşov (129).

În zilele de 28 şi 29 iulie 1845, la Braşov se sărbătoresc 300 de ani de la introducerea reformei lui Luther în Ţara Bârsei, precum şi 300 de ani de la înfiinţarea gimnaziului (săsesc) (157). Cu această

ocazie, are loc o frumoasă serbare, la care participă 6.000 de persoane (43). Începând de acum, festivitățile gimnaziului săsesc devin un obicei anual şi au loc întotdeauna la „Honterusquelle“ (izvorul lui Honterus) la Noua, lângă Braşov, după un ceremonial riguros (157). Cu acest prilej se înființează fundația „Honterus“ — „o asociație pentru progresul educației şi a înnobilării claselor de jos ale poporului de la oraşe şi sate“ — relata presa germană a timpului. Fundația editează în acest scop lucrarea *Istoria gimnaziului din Braşov* (Geschichte des Kronstadter Gymnasiums), redactată de Joseph Dück (129).

În anul 1845, Curtea de la Viena emite dispoziții de reorganizare a şcolilor, denumite *Systema Scholorum*. În urma acestor dispoziții, în Transilvania se înființează mai multe şcoli elementare (124).

Este perioada unor acțiuni de emulație național-culturală pentru etniile transilvane. Pe versurile poetului romantic Leopold Maximilian Moltke, compozitorul braşovean Johann Lukas Hedwig pune pe note în anii 1845/1846, cântecul *Siebenbürgen, land des Segens* (Transilvania, țară binecuvântată), mult apreciat în lumea săsească, care devine imnul național al saşilor transilvăneni (157).

În zilele de 27 şi 28 septembrie 1845, autoritățile oraşului sărbătoresc 300 de ani de la înființarea primei case de comerț din Braşov, fondată de Appolonia Hirscher, în memoria căreia se hotărăşte înființarea în Braşov a unui institut pentru fete, cuprinzând mai multe categorii de şcoli (129).

Comisia pentru înființarea gimnaziului românesc, avându-l în frunte pe protopopul Ioan Popazu, se adresează arhitectului Ştefan Emilian Kertész (1819–1899) pentru proiectarea clădirii viitorului local. Proiectul este realizat în anul 1845; el era conceput pentru şcoală primară, patru clase gimnaziale, două clase comerciale şi tehnice. Ulterior, proiectul a fost modificat, mărindu-se numărul claselor la 20 şi adăugându-se o sală de festivități. Proiectul a fost trimis la Viena, lui Ion Maiorescu, care l-a litografiat în 500 de exemplare, în vederea obținerii de donații. Ştefan Emilian va ocupa mai târziu postul de profesor de desen şi ştiințe tehnice, fiind printre primii profesori ai viitorului gimnaziu, actualmente Colegiul Național A. Şaguna. Ulterior, Ştefan Emilian va deveni şi fondator al Academiei Mihăilene din Iaşi, aflându-se printre primii ei profesori. Împreună cu Joseph Heft, arhitectul Ştefan Emilian a conceput planuri pentru Teatrul Național din Bucureşti.

1846

În anul 1846, presa germană din Braşov anunță înființarea unui depozit de mărfuri al breslei cizmarilor. Toate produsele trebuiau să poarte ştampila breslei drept garanție pentru calitatea materialului şi a execuției (129).

Presa transilvană dezbate în acest an problema căilor comerciale ce legau Braşovul cu Transilvania, Ungaria şi cu principatele românești. Multe articole aduc în discuție avantajele construcției unei căi ferate în Transilvania; una din variante prevedea legarea localităților Timişoara, Arad, Sibiu, Făgăraş, Braşov şi Predeal. Alte articole subliniază dezvoltarea comerțului cu Moldova, prin reconstrucția şoselei prin pasul Oituz (129). Şoseaua care lega Braşovul cu Țara Românească prin pasul Timiş se afla în anul 1846 în fază de reconstrucție după norme moderne; ea va fi terminată în anul 1851.

Ziarul german din Sibiu *Der Siebenbürger Bote* publică în acest an un articol, preluat din ziarul maghiar din Cluj, *Erdély Híradó*, care acuză oficialitățile din Braşov că împiedecă doi români, absolvenți ai studiilor juridice din Cluj, să fie primiți ca practicanți la magistratura oraşului Braşov (129).

În anul 1846, Geringer, noul director de cancelarie al consulatului austriac de la Constantinopol, poartă discuții cu reprezentanții comercianților braşoveni în vederea înființării unui serviciu poştal între Bucureşti şi Braşov, prin Câmpina. Corespondența dintre Bucureşti şi Braşov urma să fie expediată de patru ori pe săptămână (129).

Asociația meseriaşilor *(Gewerbeverein)* trimite în anul 1846 o delegație în principatele române pentru a prospecta piața, în vederea unor eventuale contracte economice. În raportul prezentat la întoarcere se apreciază că meseriaşii din principate produc mărfuri „tot atât de bune, dacă nu şi mai bune şi mai frumoase decât ale noastre“ (129).

În anul 1846 se înfiinţează asociaţia *Kranken, Sterbe und Viaticumskassa der Kronstädter Buchdruckergesellen* (Asociaţia de întrajutorare pentru boală, înmormântări şi călătorie a calfelor de tipografi) din Braşov (129, 157). O asociaţie cu aceleaşi preocupări se înfiinţează mai târziu în Şcheii Braşovului, numită *Reuniunea de înmormântare din Şchei* (43).

Braşovenii se raliază la acţiunea pornită la Mediaş de Asociaţia pentru cunoaşterea Transilvaniei *(Verein für Siebenbürgische Landeskunde)*; în acest scop, arhivarul Friederich Schnell din Braşov copiază o serie de documente vechi, pe care le trimite societăţii. Volumul de documente astfel creat poartă denumirea „colecţia Schnell“ (1846–1849) şi reprezintă azi una din valoroasele colecţii de arhivă ale Braşovului şi ale României. Colecţia cuprinde 542 de documente şi scrisori originale în limba latină şi maghiară, avându-i ca autori pe voievozii Ţării Româneşti, Moldovei, Transilvaniei, episcopi, castelani din Ardeal, comiţi ai secuilor, demnitarii Ungariei, paşale turceşti, împăraţi ai Austriei şi alte autorităţi străine, dintre anii 1431 şi 1733 (33).

Lângă biserica evanghelică din Şchei se construieşte în acest an Şcoala evanghelică. Ea va fi mărită în anul 1896. În prezent, adăposteşte Forumul Democrat German din Braşov (str. Gh. Baiulescu, nr. 2).

1847

Ziarele vremii acordau o deosebită importanţă comerţului şi îndeosebi celui braşovean, care constituia la acea vreme, după părerea burghezimii în ascensiune, factorul progresului şi al culturii. „Comerţul este fundamentul vieţii economice, căci agricultura nu se poate dezvolta bine, numai unde există un comerţ activ“, scria Gazeta de Transilvania nr. 25 din anul 1844.

Burghezimea săsească, românească şi maghiară pleda pentru înfiinţarea de noi întreprinderi industriale şi dezvoltarea comerţului. Se cerea un comerţ productiv şi nu „speculativ“, care realizează un câştig mic, însă cu o circulaţie mare a bunurilor, şi satisface necesităţile unei pături mai largi a populaţiei, contribuind la lărgirea pieţei interne şi a comerţului în general.

George Bariţ, Brassai Sámuel, Köváry László, Anton Kurz şi alţi gânditori criticau cu asprime privilegiile feudale ce mai persistau în domeniul industriei şi comerţului. Ei remarcau rolul negativ al breslelor, „care îşi înalţă capul ca nişte lipitori şi sunt nişte ţepi din lanţul cătuşelor comerţului“, pe lângă celelalte neajunsuri care afectau dezvoltarea comerţului: drumuri impracticabile, poduri rele, mijloace de transport necorespunzătoare şi insuficiente unui trafic mare.

George Bariţ se adresează în *Gazeta de Transilvania* nr. 89, din anul 1845, producătorilor din Braşov, făcând observaţii critice în legătură cu pătrunderea mărfurilor de calitate mai bună şi la un preţ scăzut din ţările occidentale, eliminând un număr însemnat de negustori braşoveni. „… Manufacturile Dvs. nu se mai caută ca odinioară …, concurenţa nu stă într-u a îngrămădi braşovenii (mărfuri specifice din Braşov n.a.) la Dunăre, ci într-u a duce braşovenii care să aibă toate calităţile ce are spre pildă marfa americană, engleză ş.a., de care nu te poţi minuna în destul, cum se poate vinde atât de ieftin, adusă fiind peste atâtea sute de mile“.

Făcând aluzie la discuţiile purtate la Viena în problema introducerii drumului de fier de la Szolnok la Timişoara sau Arad, Bariţ susţine ca linia să treacă pe la Arad, legând astfel oraşele comerciale importante, precum Braşovul şi Sibiul, cu circuitul economic european.

După aprecierea intelectualilor burghezi, singurul oraş transilvănean ce practica un comerţ veritabil cu străinătatea era Braşovul. Köváry László, un analist al economiei transilvane, afirma: „comerţul interior promovează numai circulaţia, dar nu îmbogăţeşte; balanţa activă sau pasivă o hotărăşte numai comerţul cu străinătatea şi dacă ne gândim că toate acestea le manipulează Braşovul, va trebui să se ajungă neapărat la convingerea că Braşovul merită mai multă atenţie în domeniul legislaţiei“. Întrucât comerţul transilvan este în întregime îndreptat spre ţările române, Braşovul „e singur capabil să examineze mai bine gustul şi nevoile din aceste ţări; … aceşti oameni energici (braşovenii) pun în circulaţie anual mărfuri în valoare de 1.240.000 de florini, în mai mult de 100 de prăvălii ce le au în Moldova şi în Ţara Românească, iar cam atâta importă şi pe lângă aceasta exportă şi produse de la 49 de bresle din

Braşov“, afirma Köváry László în lucrarea *Erdélyorszàg statisztiskája* din Cluj, în anul 1847 (134).

Ziarele germane anunță apariția în acest an a cronicii *Chronicon Fuschio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transsilvanici*, partea I, anii 990–1030, editată de istoricul braşovean Joseph Trausch, (1795–1874) în tipografia lui Johann Gött. Se menționează că „domnul Andrei Mureşianu, profesor, a făcut corectura şi a redactat vastul sumar al numelor şi al chestiunilor remarcabile (indicii de nume şi materii)“. Se anunță că în curând va apărea şi partea a II-a (129).

Braşovul în anul 1847, prezentat într-o stampă

Protestele româneşti şi săseşti cu privire la lupta pentru limbă nu rămân fără efect. Legea privind introducerea limbii maghiare ca limbă de stat, de instrucție publică şi națională, votată în anul 1842 este reluată în dezbaterile Dietei din anii 1846–1847 într-o formă atenuată, dar românii sunt tot nedreptățiți. În şedința din 2 august 1847 s-a citit articolul de lege privind introducerea limbii maghiare ca singura limbă oficială în Transilvania. Reprezentantul saşilor respinge proiectul, cerând recunoaşterea limbii germane ca a doua limbă oficială (129).

În luna mai 1847, Braşovul şi Sibiul trimit prima misiune de deputați la Viena pentru a convinge autoritățile ca linia de cale ferată, la care se lucra în Ungaria, să fie continuată şi în partea meridională a Transilvaniei. Comisia este formată din patru saşi şi un român (George Bariț de la Braşov). Cu ocazia acestei misiuni, Bariț va relata mai târziu, în lucrarea sa *Istoria Transilvaniei*, atmosfera politică a discuțiilor. Comisia se întâlneşte, printre alte personalități, şi cu baronul Geringer, consulul general al Austriei la Constantinopol, care, după prezentarea argumentelor comisiei, în loc de răspuns favorabil spuse: „Domnii mei, nu mirosiți nimic în aer?“. Desigur baronul, bine informat, făcea aluzie la iminentele evenimente ale anului 1848, pe care deputații ardeleni, „fără orizont politic“, nu le sesizau încă, explica G. Bariț (15).

La 27 noiembrie 1847, comunitatea (săsească) oraşului hotărăşte să le acorde românilor drepturi politice şi participarea în administrația oraşului (112). Nenumăratele proteste şi memorii adresate magistratului braşovean timp de zeci de ani, pentru drepturi civice şi reprezentare în administrație, au fost primite cu dispreț şi socotite necuvenite, în pofida susținerii unora dintre ele chiar de guvernul imperial. Tensiunile cumulate în sânul comunității româneşti aflate în plină emancipare, coroborate cu o atmosferă interetnică aprinsă în imperiu, obligă autoritățile locale la o relaxare a politicii tradiționale. Decizia comunității săseşti însă nu poate fi luată la Braşov; problema, fiind considerată „națională“, este transferată spre confirmare la forul superior — Universitatea Săsească, unde rezolvarea va trena până la izbucnirea revoluției din 1848.

În acest an se naşte la Braşov Gheorghe Dima (1847–1925). Casa memorială a acestei personalități braşovene se găseşte pe strada ce îi poartă azi numele, Şirul Dima, nr. 3. Diplomat, absolvent al

Conservatorului din Leipzig, profesorul Gheorghe Dima va organiza într-o concepție științifică învățământul muzical la Braşov; el este fondatorul „Reuniunii de gimnastică şi cântări“ din anul 1863 de la Braşov, viitor director al Conservatorului de muzică din Cluj, compozitor al unor lucrări muzicale de valoare, animator al vieții muzicale din Transilvania.

La Braşov se înființează în anul 1847 o societate pe acțiuni, în scopul construirii teatrului german (129).

La 31 decembrie, Johann Strauss fiul a susținut la Braşov patru concerte, venind de la Sibiu şi îndreptându-se apoi spre Bucureşti. Concertul s-a desfăşurat în sala de festivități a hanului „La soarele de aur“ (astăzi Şcoala de muzică, str. Col. Buzoianu, nr.1).

***Gheorghe (George) Dima**, compozitor, dirijor, pedagog, animator al vieții muzicale din Transilvania*

BRAŞOVUL — PLACĂ TURNANTĂ A REVOLUȚIONARILOR ANULUI 1848 DIN ȚĂRILE ROMÂNE ŞI UNGARIA

1848

În anul 1848, Braşovul avea 22.886 de locuitori. O epidemie de holeră însă se răspândi în vara acestui an în oraş, secerând 268 de vieți (43, 119).

Oraşul dispunea de ateliere manufacturiere de tot felul, aproximativ 100 de mori, numeroase pive, dârste şi joagăre, 30 de fabrici, ce constituiau începutul afirmării industriale. Oraşul era cel mai important centru comercial al Transilvaniei, în care funcționa o veche Companie comercială grecească, o Societate a negustorilor saşi, Gremiul român de comerț levantin, 150 de case comerciale româneşti, care făceau aşa numitul „Comerț mare“ al Transilvaniei între Principatele Române şi Levant, pe de o parte şi Transilvania şi Europa, pe de altă parte, cum apreciau ziarele vremii.

***Piața Sfatului** în anul 1848 (copie după o schiță în creion pe hârtie, autor E. Hüllverding, Muzeul de Artă Braşov)*

Pe lângă patriciatul săsesc apăruse o burghezie românească bogată; românul Radu Orghidan era considerat cel mai mare industriaş şi negustor al Braşovului. El avea o fabrică de hârtie la Zărneşti, două fabrici în scaunul Ciuc, o fabrică de iască la Tohan, iar în Bucureşti o mare firmă comercială „Radu Orghidan şi compania“ (130).

Cu toate acestea, burghezimea română era lipsită de drepturi politice şi chiar de unele drepturi civile, drepturi care le deţineau exclusiv burghezia şi patriciatul săsesc în baza unor privilegii medievale. Tensiuni mocneau în sânul tuturor naţionalităţilor şi păturilor sociale afectate de măsurile regimului absolutist practicat în imperiul habsburgic.

Europa e zguduită din temelii de mari mişcări sociale şi politice. Instituţiile perimate ale feudalismului şi absolutismului cad sub elanul ideilor progresiste, dezlănţuite de revoluţia franceză din anul 1789. La 12 ianuarie 1848, insurecţia populară din oraşul italian Palermo dă semnalul pentru o mişcare revoluţionară ce va cuprinde întreaga Italie. La 22–24 februarie 1848, în Paris, poporul răstoarnă regimul oligarhiei bancare, regele Ludovic Filip de Orléans este înlăturat şi se proclamă republica. În Viena, la 13 martie, mulţimea revoltată cere schimbarea guvernului şi acordarea de drepturi cetăţeneşti. La 15 martie izbucneşte revoluţia şi în Ungaria, la Pesta, unde se proclamă egalitatea de drepturi pentru toţi cetăţenii, fără deosebire de naţionalitate şi confesiune, desfiinţarea privilegiilor feudale, înlăturarea iobăgiei, alcătuirea unui guvern constituţional, libertatea tiparului şi a întrunirilor. Sub presiunea revoluţionarilor, împăratul, ca rege al Ungariei, confirmă la 7 aprilie guvernul responsabil ungar şi la 9 aprilie sancţionează noile legi, care dau Ungariei o constituţie burgheză. Legile noi prevăd exercitarea de drepturi civile egale pentru toţi locuitorii, fără deosebire de naţionalitate şi religie, desfiinţarea privilegiului nobilimii de a nu plăti dări, desfiinţarea prestaţiilor ţărănimii dependente, foştii iobagi devenind proprietari liberi pe loturi de pământ (sesii sau fracţiuni de sesii). Legile liberale susţinute şi votate de nobilimea liberală înlătură absolutismul habsburgic, Ungaria păşind pe calea dobândirii independenţei. În afara libertăţilor constituţionale, conducătorii nobilimii feudale năzuiau ca Ungaria, mărită prin anexarea teritoriului Transilvaniei, să dobândească independenţa faţă de Austria. Legile votate nu asigurau dreptul folosirii limbii române, germane şi a limbilor slave în administraţie, justiţie şi şcoli, deşi acestea erau vorbite de majoritatea locuitorilor. Legile prevedeau „uniunea“ principatului Transilvaniei la Ungaria, cu condiţia ca Dieta transilvană să se pronunţe pentru această uniune. Întrucât în Dieta Transilvaniei nu erau reprezentate decât naţiunile privilegiate în sens etnic şi social (etnicii maghiari ocupau marea majoritate din Dietă), uniunea reprezenta de fapt o anexare a Transilvaniei la Ungaria.

În luna martie, în marile oraşe din Transilvania — Arad, Timişoara, Oradea, Cluj, Aiud, Alba Iulia (Bălgrad), Dej, Târgu-Mureş (Oşorhei) şi Odorhei — au loc manifestaţii în care se exprimă adeziunea faţă de ideile şi noile cuceriri revoluţionare din Ungaria (38).

Dar în Transilvania problemele mari ale vremii erau în chip diferit văzute şi susţinute de naţionalităţi. Ungurii şi secuii s-au raliat repede ideilor revoluţionarilor de la Pesta (63).

Cei mai mulţi intelectuali români erau convinşi că revoluţia va impune drepturile naţionale ale românilor, slavilor şi germanilor din Imperiul Habsburgic (38). În Braşov, românii încă nu stinseseră focul nemulţumirilor pentru lipsa de drepturi în faţa saşilor, ce se socoteau stăpâni pe pământul crăiesc. Intelectualitatea română era la curent, prin intermediul Gazetei, cu toate evenimentele europene şi ale imperiului; tensiunea provocată de hotărârile Dietei maghiare de la Pojon (Bratislava), care a votat anexarea Transilvaniei la Ungaria, a accentuat frământările românilor.

Între 25 şi 28 martie 1848, în Braşov au loc adunări populare şi fruntaşii românilor hotărăsc să trimită judelui Albrichsfeld o delegaţie de 400 de persoane, care urma să ceară pentru români drepturi egale cu ale saşilor: jumătate din membrii comunităţii centumvirale să fie români, accesul românilor la serviciile administrative, municipale şi comunale, gărzi proprii pentru populaţia română, admiterea în cele două locuri vacante de senatori a românilor I. Bran şi C. Secăreanu. În piaţa oraşului s-au adunat în seara zilei de 11 aprilie 600 de români, mulţi veniţi din Săcele; unii dintre ei încercau să arboreze tricolorul la ferestrele „Casinei“. Delegaţia manifestanţilor a fost primită de jude la 11 aprilie, iar de magistrat la 12 aprilie (43).

Răspunsul autorităţilor săseşti a fost exprimat dur: „aţi greşit calea … drepturile politice se acordă de către Dietă şi se sancţionează de către monarh“, dar magistratul a primit cererile scrise, formulate de fruntaşii români.

La 19 aprilie 1848, sub presiunea evenimentelor, Braşovul a trebuit să se pronunțe pentru unirea Transilvaniei cu Ungaria (119); forțele politice şi opinia săsească sunt divizate în această chestiune. Liderii politici saşi de la Sibiu adresează Vienei o declarație de fidelitate, iar comitele săsesc Franz von Salmen, în aprilie 1848, critică actul acestei uniri. În schimb, liderii politici saşi din Braşov şi Sighişoara redactează petiții reclamând liberalizarea vieții publice, hotărând ca pe clădirea primăriei să fie arborat steagul maghiar. Presa germană din Braşov califică drept utopică autonomia teritorială săsească în care Sibiul urma să fie centrul şi propune soluția „municipalismului", în cadrul unui guvernări constituționale, bazate pe instituții libere, alese pe principiul reprezentării populare; ea speră într-o Ungarie liberală aliată „natural" cu Germania, care va favoriza programul național săsesc (64).

Democrați saşi din Braşov, precum A. Kurz, I. Gött, I. Hintz, I. Marlin, cer în ziarele germane *Siebenbürger Wochenblatt* şi *Der Satelitt* ca autoritățile să nu îi mai izoleze pe saşi de români şi de unguri. Cercurile liberale săseşti prezintă magistratului un memoriu, la 30 martie 1848, semnat de 500 de persoane, prin care cer democratizarea aparatului politic şi administrativ al oraşului şi al districtului. În ceea ce priveşte populația românească, ele intuiesc pericolul unei tratări convenționale, de obicei prin refuz, la astfel de cerințe şi cer primirea românilor ca cetățeni egali îndreptățiți „în țara săsească" (!). Memoriul adresat de cercurile liberale, unele concesii acordate la 3 aprilie 1848 de Universitatea Săsească din Sibiu, precum şi mişcările româneşti din Braşov, determină magistratul din Braşov să accepte ca patru tineri jurişti români (Constantin Secăreanu, Gheorghe Ioan, Constantin Panțu şi Vasile Lacea) să fie primiți pentru prima dată la practică, ca secretari în administrația oraşului, începând cu 19 aprilie 1848. *Gazeta de Transilvania* din 20 aprilie 1848 scria despre acest eveniment: „ei sunt cei dintâi fii români care reuniți, de la reformație încoace, intrară în folosința drepturilor politice în acest district". Astfel, „revoluția a produs prima breşă în monopolul politic al aristocrației orăşeneşti săseşti", concluzionează cercetătorul braşovean contemporan Ion Nicoară (97). Alături de cei patru tineri funcționari a fost numit şi un preşedinte român al Tribunalului urbarial (43).

Ziarul german *Siebenbürger Bote*, ce apărea la Sibiu, în numărul 29 din 10 aprilie 1848, relata că „în Braşov se recunosc românilor drepturi egale cu ale saşilor, dreptul de a-şi alege membri în comunitățile săseşti şi de a fi aleşi în funcții administrative, dreptul ucenicilor de a fi primiți în breslele săseşti, ajutoare acordate eclejiilor ortodoxe, aceleaşi drepturi pentru preoții ortodocşi, ca şi pentru cei uniți" (129).

Conducătorii saşi vroiau să potolească neliniştea ce domnea între români, căutând să-i câştige ca aliați în conflictul ce era pe cale să izbucnească între patriciatul săsesc şi nobilimea maghiară. Dar aşa cum comentau ziarele maghiare, saşii n-au fost prea darnici cu românii în acordarea drepturilor: pe Pământul Crăiesc, din 24 de deputați desemnați nici unul nu era român, ci toți erau saşi, deşi românii erau majoritari în această zonă (38). Majoritatea breslelor erau săseşti, românii aveau doar trei bresle (țehiuri): a cojocarilor, a croitorilor şi a măcelarilor. Meseriaşii maghiari pătrunseseră doar în mod individual în bresle, îndeosebi în cele ale cizmarilor (43).

Succesul dobândit în fața autorităților locale săseşti îi mobilizează pe români pentru acțiuni naționale mai ample. Astfel, la 23 aprilie soseşte la Braşov Simion Bărnuțiu care participă la o consfătuire secretă a fruntaşilor români braşoveni. La consfătuire se discută programul de revendicări social şi naționale ce se vor prezenta la Adunarea de la Blaj, fixată la 30 aprilie (52, 97). În scrisorile sale, Bărnuțiu îi considera mai târziu pe românii braşoveni drept „cei mai lucrători şi mai înflăcărați pentru națiunea română" (52).

Braşovenii susțin opinia lui Bărnuțiu în problema națională, şi anume recunoaşterea românilor ca națiune politică şi denunțarea uniunii Transilvaniei la Ungaria. Ei îl încurajează pe Bărnuțiu pentru redactarea „Petițiunii Naționale", programul revoluției române din Ardeal (43).

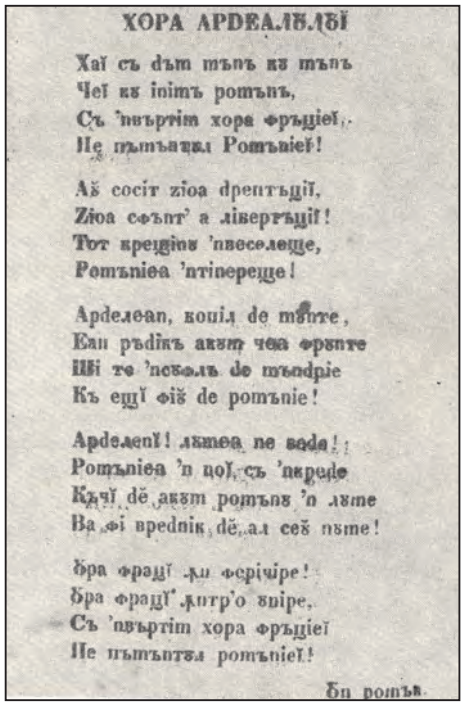
După eşecul revoluției burghezo-democratice din Moldova, din 29 martie 1848, fruntaşii revoluției se răspândesc de frica „siguranței" domnitorului Mihail Sturdza, care operase arestări şi amenința cu

expulzarea revoluționarilor. La 25 aprilie 1848 intră clandestin în Braşov boierii moldoveni V. Alecsandri (poetul național), Gh. Cantacuzino (poreclit Cneazul) şi Teodor Sion. În Braşovul aflat în fierbere cu protestele românilor, aceştia se raliază la dezbaterile încinse de la „Casina Română“, unde îi întâlnesc pe fruntaşii români braşoveni George Bariț, Andrei Mureşianu, Iacob Mureşianu, N. Scurtu şi Gh. Nica. Boierii români locuiau în hotelurile „Coroana“ şi „Pomul Verde“.

Judele Braşovului, Albrichsfeld, raportează contelui Teleki despre sosirea „marelui“ boier Cantacuzino care urmează să plece la Sibiu şi comunică impresia sa că „boierii par a fi nişte emisari veniți cu scopul a convinge pe românii de aici ca să lucreze pentru restabilirea Daciei de odinioară“. Alecsandri publică la Braşov o broşură intitulată *În numele Moldovei, al omeniei şi al lui Dumnezeu*, unde exprimă un şir de acuzații la adresa lui Mihail Sturza care dispusese arestarea şi urmărirea revoluționarilor. Alecsandri publică, de asemenea, articole vibrant revoluționare în periodicele braşovene *Gazeta Transilvaniei* şi *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*. Pe lângă ei sosesc la Braşov şi alți fruntaşi ai revoluției moldovene, Iancu Alecsandri (fratele poetului), Al. I. Cuza, viitorul domn, Costache Negri, Alecu Russo.

La Adunarea de la Blaj, din 3/15–5/17 mai 1848 au participat 32 de delegați din Braşov şi Țara Bârsei, unii dintre ei primind funcții importante: George Bariț a fost ales vicepreşedinte, iar Ion Bran secretar al Adunării. Din cei 160 de membri ai delegațiilor care urmau să prezinte împăratului şi Dietei memoriul Adunării, 30 erau braşoveni. Conducerea delegației în prima audiență la împărat a revenit protopopului braşovean Ioan Popazu (întrucât episcopul A. Şaguna, ales în 3 decembrie 1847 ca nou episcop ortodox al românilor din Transilvania, întârzia din motive personale) (97).

Emigranții moldoveni participă la Adunarea de la Blaj din 3–5 mai 1848 şi, înflăcărați de ideile revoluționare ale momentului, pe care le dezbat cu fruntaşii braşoveni, semnează un program al revoluției moldovene numit „Prințipiile noastre pentru reformarea patriei“, redactat la 12/22 mai 1848, în casa negustorului braşovean Gh. Nica, cel ce sprijină o mare parte din acțiunile culturale ale românilor din acea perioadă (astăzi str. Sf. Ioan, nr. 7). În acest document, rămas în manuscris la revoluționarul Eftimie Murgu, se solicită desființarea iobăgiei, împroprietărirea țăranilor şi unirea Moldovei cu Țara Românească într-un singur stat neatârnat, românesc.

ХОРА АРДЕАЛЮЛУЙ

Хаĭ съ дъм мънъ кз мънъ
Чеĭ кз іnімъ ромънъ,
Съ 'нъртім хора фрцієĭ,
Не пътъцелъ Ромъніеĭ!

Аš сосіт зіоа дрептцієĭ,
Зіоа сфънт' а лівертцієĭ!
Тот крецінв 'нвеселеще,
Ромъніеа 'нтінереще!

Ардеіеан, коніл де мънте,
Еаи рădінъ акзм чеа фрънте
Шĭ те 'нсъмнъ де мъндріе
Къ ешĭ фіš де ромъніе!

Арделенĭ! лъмеа не вадэ!
Ромъніеа 'н ноĭ съ 'нкреде
Къчĭ dе акзм ромънв 'н лъме
Ва фі вреднік dе ал сеš нъме!

Бра фрацĭ ла фєріцре!
Бра фрацĭ лнтр'о зніре,
Съ 'нъртім хора фрцієĭ
Не пътънтзл ромъніеĭ!

Бп ромън.

*Poezia **Hora Ardealului**, publicată la 14 iunie 1848, primă variantă a **Horei Unirii***

În entuziasmul general, „inima lui Alecsandri vibrează la Braşov cald şi generos“, compunând două poezii — „Către români“, publicată în 24 mai 1848, în *Foaie*... şi „Hora Ardealului“, prima variantă a „Horei Unirii“, publicată în acelaşi periodic, la 14 iunie 1848.

La 5 iunie 1848, Alecsandri şi alți revoluționari moldoveni părăsesc Braşovul, îndreptându-se spre Cernăuți. Alecsandri va fi îndrăgit de braşoveni pentru prezența sa în acele timpuri, iar opera sa patriotică va fi apreciată de toți cărturarii din Braşov mult timp după aceste evenimente (179).

Ziarele germane din Braşov publică în luna mai 1848 instrucțiuni pentru deputații din oraş, cu privire la deschiderea Dietei transilvane din 29 mai 1848. Printre altele, se cerea ca românii să fie considerați egali în drepturi cu saşii (129).

Multe ziare germane din Ardeal sunt împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria. Saşii braşoveni sunt învinuiți de saşii sibieni că ar avea în acest moment o atitudine disprețuitoare față de ei şi că ar apăra ideea unirii Transilvaniei cu Ungaria (129). „Gazeta de Transilvania, de la Braşov, vorbea foarte rezervat … neluând atitudine nici pentru uniune nici contra ei. Braşovului

(gazetarilor români) îi era oarecum indiferentă problema uniunii, pe când Blajul o considera ca o necesitate pentru poporul român. Numai că poporul român gândea altfel decât gazetarii lui de atunci, luptând în majoritatea covârşitoare împotriva unirii, în frunte cu reprezentanţii lui autentici S. Bărnuţiu, Andrei Şaguna, Avram Iancu", comenta V. Jinga în lucrarea sa despre Transilvania din anul 1945 (63).

În Dieta întrunită la 29 mai la Cluj se discută cu mare interes despre unirea Transilvaniei cu Ungaria, situaţia românilor, desfiinţarea „robotei" şi libertatea presei.

La 30 mai se votează în Dietă, cu unanimitate de voturi, unirea Transilvaniei cu Ungaria. În Dietă, cei doi deputaţi români nu au putut înfrunta curentul majoritar pentru unire. Cu o zi înaintea deschiderii Dietei, la 28 mai, deputaţii români depun petiţia Marii Adunări a românilor de la Blaj, prin care se cerea „să nu se dezbată uniunea Transilvaniei cu Ungaria, până când naţiunea română nu va fi naţiune constituită şi organizată cu vot deliberativ şi decisiv în camera legislativă". Deşi printre deputaţii saşi părerile privind unirea erau împărţite, majoritatea s-a pronunţat pentru unire şi minoritatea s-a supus majorităţii (38).

Dieta votează, de asemenea, legea desfiinţării iobăgiei în Principatul Transilvaniei. Dar legea prescrie doar servituţile legate de terenurile (sesiile) urbariale şi nu a servituţilor în general. De prevederile legii se bucurau numai aşa numiţii iobagi şi jelerii urbariali, care posedau pământuri urbariale. O mare masă de ţărani, numiţi jeleri alodiali[1], rămân la discreţia „nemeşilor[2]" (40–50% dintre ţărani se aflau pe terenuri alodiale). Legea votată nu prevedea criterii de clasificare a terenurilor urbariale sau alodiale (166).

Dar în districtul Braşov, revoluţia se manifestă şi prin lupta celor 26 de sate dependente de oraş împotriva magistratului Braşov, ca mare proprietar feudal colectiv. Aceste sate erau locuite aproximativ de 40.000 de persoane de etnie română şi maghiară. Satele săcelene (Baciu, Turcheş, Cernatu, Satulung, Tărlungeni, Purcăreni, Zizin), cu populaţie de 20.245 de locuitori, din care 10.268 români, restul maghiari şi secui, încep o mişcare de revoltă împotriva patriciatului săsesc, vechiul lor stăpân feudal, mişcare ce îmbracă o haină naţională. Populaţia maghiară şi românească nu votează delegaţii saşi desemnaţi de magistrat. Maghiarii din Săcele urmăreau emanciparea socială prin desprinderea acestor sate de administraţia Braşovului şi alăturarea lor la comitatul Trei Scaune (Ţinutul Secuiesc).

Deşi Dieta din Cluj elibera unele categorii de ţărani de diferitele taxe iobăgeşti, terenurile alodiale şi regale rămâneau în continuare în posesia „domnului de pământ", adică în această zonă, oraşul Braşov. Ţăranii din cele 26 de comune au încercat să împiedece dreptul de proprietate şi folosinţă asupra terenurilor alodiale, cât şi asupra terenurilor dobândite de Braşov în urma privilegiilor (regalele). Ei au ocupat cu forţa terenurile oraşului, au tăiat pădurile domeniale şi ai intrat cu forţa în folosinţa drepturilor regaliene. Magistratul Braşovului cere şi obţine în iulie 1848 legea marţială pentru stăvilirea răscoalelor. Mulţi ţărani şi fruntaşi ai mişcărilor au fost arestaţi şi aruncaţi în închisoare.

La 7 iunie, ziarul german *Der Siebenbürgische Volksfreund* anunţa liniştitor că „în oraşul nostru domneşte cea mai deplină armonie şi diferitele naţionalităţi trăiesc într-un spirit de fraternitate şi de linişte"?! (129).

După înfrângerea mişcării revoluţionare din Bucureşti, din 11/23 iunie, pe care G. Bariţ o numea „numai ca în glumă revoluţie", la Braşov vin mulţi revoluţionari munteni în bejenie. Astfel, sosesc Eliade Rădulescu (familia sa se afla mai demult în Braşov), Ch. Tell, Gh. Magheru, maiorul Voinescu, Gh. Balş, N. Ionescu, Gr. Ipătescu, C. Bolliac. În lunile noiembrie–decembrie 1848 poposeşte la Braşov şi revoluţionarul român Nicolae Bălcescu, care va asista la adunările publice din piaţa oraşului.

Locul de întâlnire al revoluţionarilor era Casina Română, unde se discutau „chestiuni politice şi naţionale" sau casa inimosului I. C. Secăreanu, de pe strada Castelului, devenită un adevărat cartier general (32, 96).

1 Ţărani dependenţi, care lucrau pe proprietăţile alodiale; pământul feudalului dobândit prin moştenire purta numele de *alodium*, de unde şi denumirea de proprietate alodială (161).

2 Nobil de rang mic din Transilvania (din limba maghiară).

*Sediul **Casinei române** între anii 1845–1851 şi1854–1885 (proprietar Fretschkes) pe strada Castelului, nr. 3*

La 29 iunie, după abdicare, domnitorul Țării Româneşti vine la Braşov. Luând contact cu fruntaşii braşoveni, într-o discuție cu redactorul George Bariț în fața unei hărți a Europei, domnitorul Bibescu ar fi întrebat: „unde şi pe ce teritoriu voiți dumneavoastră să înființați Dacoromania, ca stat suveran?“, relatează I. Colan (32).

Gazetele româneşti din Braşov redau prin articole înflăcărate atmosfera entuziast revoluționară, Braşovul devenind în acea perioadă un loc de întâlnire şi comuniune a spiritualității româneşti din toate cele trei țări române. Articole curajoase popularizau un program unitar de revendicări care au contribuit la ridicarea conştiinței de unitate națională a poporului român. La Braşov au răsunat pentru prima dată versurile celebre ale imnului național de mai târziu „Deşteaptă-te române“ şi versurile dedicate unirii „Hai să dăm mână cu mână …“ din poezia „Hora Ardealului“ (97).

În luna iunie însă, revista *Gazeta* a fost găsită responsabilă pentru agitația națională şi a fost arsă în public. Era o măsură de intimidare a opiniei publice româneşti. Ea a fost interzisă şi în principate ca urmare a intervenției trimisului special al țarului, generalul Duhamel (43).

În vara anului 1848, în Ardeal izbucnesc mişcări țărăneşti violente generate de hotărârea Dietei din Cluj de unire a Transilvaniei cu Ungaria, fără consimțământul poporului român, la care se adăuga impunerea cu forța a limbii maghiare şi a măsurilor dure ale guvernului împotriva celor ce nu recunosc uniunea, considerați „rebeli“. Înăbuşirea cu cruzime a mişcărilor de către gărzile naționale maghiare, dizolvarea Comitetului Național Român şi persecutarea conducătorilor revoluției române au determinat despărțirea revoluționarilor maghiari de cei români, ajungându-se chiar la ciocniri sângeroase (38, 97).

La începutul lunii septembrie 1848, în urma măsurilor de rezistență armată luate de guvernul maghiar, deputații saşi se retrag, renunțând la mandatul lor, cu excepția deputatului sas din Braşov, Elias Roth (64).

Între 15 şi 25 septembrie, a treia adunare de la Blaj a hotărât înarmarea poporului român pentru a-şi apăra drepturile. S-a hotărât întreruperea relațiilor cu revoluția din Ungaria şi punerea mişcării naționale sub oblăduirea împăratului austriac şi a oştirii sale. Comitetul român din Sibiu, punând mişcarea română în slujba împăratului, care aşa cum spunea N. Iorga *„nu recunoscuse nimic şi nu promisese nimic“*, credea într-o înțelegere a Curții imperiale ca principatul Transilvania să devină o țară cu administrație şi conducere românească.

Beneficiind de sprijin cu armament şi instructori din partea Vienei, Comitetul Național Român a dispus împărțirea Transilvaniei în 15 prefecturi. Fiecare prefectură era condusă de un prefect şi viceprefect, susținută militar de către o legiune condusă de un tribun şi un vicetribun (43). S-au format astfel 15 legiuni române, care vor primi autorizarea de constituire de la generalul armatei austriece abia la 21 octombrie, după ce unele unități austriece erau dezarmate sau încercuite de gărzile ungureşti (38).

Armata imperială încredințează legiunilor româneşti sarcina dezarmării gărzilor naționale maghiare (54). La Braşov se instituie Legiunea română a Țării Bârsei la 14/26 octombrie, avându-i ca prefect pe I. Bran şi subprefect pe C. I. Secăreanu. Întrucât I. Bran este chemat la Sibiu, la Comitetul permanent al revoluției, legiunea română a Țării Bârsei este condusă de tânărul C. I. Secăreanu (97). Baza Legiunii o forma escadronul de călăreți, compus în majoritate din tineri români din Şchei (43). Teritoriul Țării Bârsei este împărțit în tribunate, iar acestea la rândul lor erau împărțite în centurii şi decurii. Un tribunat a fost înființat la Bran, având drept tribuni pe I. Puşcaş şi N. Popea. Un alt tribunat a fost înființat la Săcele,

având drept tribuni pe D. Boier şi Teclo (85). Prefectura Ţării Bârsei, în calitate de autoritate politică românească, urmărea apărarea drepturilor românilor braşoveni în faţa autorităţilor (43).

Elanul revoluţionar îi cuprinde pe locuitorii Branului; ei îl somează pe notarul sas Andreas Hönigberger, precum şi pe cei doi castelani Andreas Bokross şi Andreas Deák să părăsească Branul. Nu după mult timp, ei ocupă castelul, îi alungă pe cei 12 „trabanţi", îndepărtează vechii juraţi şi numesc juraţi români în comunele Branului. Revoluţionarii cer numirea drept castelan a lui Ioan Puşcariu din Sohodol şi îl aleg primar pe vicetribunul Aron Moşoiu. Timp de patru luni, în această zonă compact românească din Ţara Bârsei, puterea a fost deţinută de către autorităţile revoluţionare româneşti (52, 97).

Spre sfârşitul lunii noiembrie, Transilvania, cu excepţia ţinutului Trei Scaune, era sub controlul autorităţilor militare austriece; legiunile româneşti au dezarmat gărzile revoluţionare maghiare şi au instaurat administraţie românească mai ales în sudul Transilvaniei, precizează istoricii maghiari (64).

Ca urmare a apelului la insurecţie armată contra „trădătorilor patriei", adresat de L. Kossuth la 10 octombrie, are loc mobilizarea secuilor de la Lutiţa în 16 octombrie (64), ataşaţi revoluţiei maghiare. Spre sfârşitul anului, situaţia Transilvaniei se schimbă prin pătrunderea a armatei revoluţionare ungare, comandate de generalul Jozef Bem. Acesta ocupă la 25 octombrie capitala Transilvaniei, Clujul, proclamând lupta împotriva despotismului, asigurând populaţia de bune intenţii faţă de toate popoarele, invitându-i pe români şi saşi să se alăture cauzei libertăţii (38).

În toată Transilvania, în toamna anului 1848 şi primăvara anului 1849 însă, au loc lupte adesea sângeroase între gărzile naţionale maghiare, formaţii secuieşti, unităţi de honvezi, cu cete de ţărani români neînarmaţi şi unele legiuni româneşti (38).

Legiunea română din Ţara Bârsei a fost un punct important de reazem al întregii organizaţii militare române din anii 1848–1849, căci în urma luptelor date de legiunea română, secuii, care reprezentau o forţă militară, au fost ţinuţi la distanţă de Braşov şi Ţara Bârsei. La 23 noiembrie, legiunea Ţării Bârsei a repurtat o victorie la Vama Buzăului, reuşind să respingă cu mari pierderi oastea secuiască, care a lăsat în mâinile românilor 31 de prizonieri, afirmă I. Podea, în monografia sa din anul 1938 (137).

Comitetul Naţional Român, cu sediul la Sibiu, hotărăşte în şedinţa din 29 noiembrie/11 decembrie, la iniţiativa lui Simion Bărnuţiu, ca ziarul *Gazeta Transilvaniei* să fie organul de presă oficial al revoluţiei române (43).

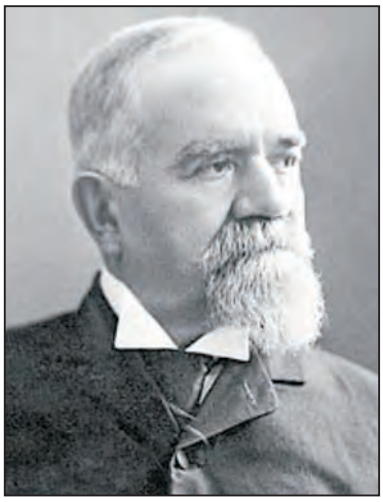
La 2 decembrie, împăratul Ferdinand renunţă la tron şi nepotul acestuia, tânărul de 18 ani Franz Joseph, devine noul împărat al Austriei.

La 17 decembrie, insurgenţii maghiaro-secui năvălesc în Săcele şi incendiază caselor românilor, jefuind şi omorând aproximativ o sută de persoane; drept represalii, Legiunea românească a Ţării Bârsei organizează un contraatac în aceeaşi zi în Săcele, respingând trupele maghiare, în urma căreia sunt ucişi 32 de secui şi husari (88).

Conform dispoziţiilor imperiale, la 16/28 decembrie se întruneşte la Sibiu o adunare a intelectualilor şi preoţilor români, prezidată de episcopul A. Şaguna, unde urma să se discute măsurile pentru reintroducerea ordinii legale. Adunarea protestează împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria, solicită rezolvarea diferendelor dintre foştii iobagi şi stăpânii feudali, se pronunţă pentru o monarhie constituţională, în care alegerea funcţionarilor să se facă în proporţia celor trei populaţii ale ţării. În aceeaşi perioadă are loc şi la Braşov o adunare în piaţa oraşului (Piaţa Sfatului), dispusă de magistrat, unde se dezbate chestiunea intervenţiei trupelor ţariste, care au fost chemate în ajutor de Curtea de la Viena. Bălcescu, prezent la această adunare, comentează elogios opoziţia unor revoluţionari români ca G. Bariţ, C. I. Secăreanu, Gh. Ioan, faţă de intenţia oficialităţilor de a apela la trupele ţariste (97).

Speriate de ofensiva armatelor maghiare, oficialităţile Braşovului şi Sibiului insistă pentru intervenţia trupelor ţariste aflate în Ţara Românească. Majoritatea Comitetului român se opune acestei intervenţii militare, dar la insistenţele generalilor şi ale episcopului Şaguna, reprezentanţii românilor şi saşilor, invitaţi la comandament, subscriu la soluţia intervenţiei trupelor ţariste (38, 97).

La 1 noiembrie îşi deschide porţile noul lăcaş al liceului romano-catolic. Clădirea este realizată de Bittermann Lörincz, ca urmare a aprobărilor sosite la 1 ianuarie 1847 din partea autorităţilor ecleziastice de la Alba Iulia şi a celor politice de la Viena. La deschiderea şcolii erau înregistraţi 127 de elevi. După înfrângerea revoluţiei, în perioada ocupaţiei ruseşti a Braşovului, şcoala este transformată în spital pentru armata ţarului, suferind multe deteriorări (43).

***Titu Maiorescu**, om politic, critic literar român*

În luna decembrie, trupele austriece imperiale trec la represalii în întreaga Ungarie îndreptându-se spre Budapesta.

În timpul revoluţiei de la 1848, Titu Maiorescu împreună cu sora Emilia a călătorit mult prin ţară cu mama lor, rămânând mai mult timp la Braşov, unde viitorul critic urmează clasa întâi a gimnaziului românesc. Tot aici, Titu Maiorescu continuă cursul primar (1848/1849 şi 1849/1950) la şcoala protodiaconului Iosif Barac, unde urmează două clase elementare.

În anul şcolar 1850–1851, absolvind şcoala primară, Titu Maiorescu este înscris la Gimnaziul românesc din Şchei, gimnaziu înfiinţat prin strădania unchiului său, Ioan Popazu, pe atunci paroh al bisericii Sf. Nicolae din Şchei, apoi protopop al oraşului. Urmează clasa întâi a gimnaziului românesc din Braşov. În casa protopopului Popazu îl vede pe Anton Pann, care îi va lăsa o impresie de neşters.

1849

În luna ianuarie, Budapesta a fost ocupată de trupele imperiale. Comitetul revoluţionar condus de L. Kossuth, împreună cu deputaţii şi funcţionarii maghiari, se retrage la Debreczen, oraş ce reprezenta un simbol al rezistenţei maghiare împotriva habsburgilor (68).

La 21 ianuarie, trupele imperiale părăsesc Braşovul şi se retrag la Bran; ele vor reveni în oraş la 26 ianuarie (119).

Între 2 şi 4 februarie, în Braşov pătrund trupele ţariste, care vor fi primite de populaţia oraşului cu răceală „nu cu lacrimi în ochi“, aşa cum relata *Gazeta*, reluând remarca unui diplomat francez (97); ele urmau să respingă armata revoluţionară maghiară care se apropia de oraş. Un batalion de infanterie rusă, sub comanda generalului rus Engelhardt, sosit în ajutorul armatei imperiale, împreună cu trei batalioane de grăniceri români din armata regulată imperială, resping la 4 februarie, la Hărman, lângă Braşov, insurgenţii maghiari (9.000 de infanterişti şi 500 de husari).

Pentru stabilirea ordinii în imperiu, Curtea de la Viena cere ajutor militar Rusiei ţariste şi publică o nouă Constituţie imperială la 4 martie, prin care restabileşte în mod clar autonomia Marelui Principat al Transilvaniei şi admite existenţa naţională a românilor (43).

Armata revoluţionară maghiară din Ardeal, mai bine înzestrată, în frunte cu generalul Bem, cucereşte Sibiul la 12 martie, îndreptându-se spre Braşov (88).

La 18 martie, o parte din trupele imperiale s-au retras prin pasul Timiş spre Ţara Românească. La 19 martie, la Codlea are loc o încleştare militară în urma căreia trupele generalului Bem ocupă localitatea (119).

În dimineaţa zilei de 20 martie, trupele imperiale şi cele ruseşti părăsesc oraşul şi se refugiază în Ţara Românească; în după amiaza aceleiaşi zile, Braşovul este ocupat de trupele revoluţionare maghiare comandate de generalul Bem (119).

În oraş şi în ziarele locale se publică proclamaţia generalului Bem, după ocuparea oraşului. Prefectura şi legiunea Ţării Bârsei s-au dizolvat (97). O serie de intelectuali români şi saşi părăsesc Braşovul; convoiul acestor refugiaţi este interceptat la 21 martie de formaţii secuieşti, care jefuiesc aproape o sută de familii, printre care şi familiile G. Bariţ şi A. Mureşianu; G. Bariţ se refugiază la Ploieşti, fiind apoi arestat de generalul rus Hasford şi trimis în Bucovina (43). De altfel, „încă din

luna februarie 1848 mulți intelectuali români din Țara Bârsei s-au refugiat de frica ungurilor peste munți", comentează C. Muşlea (91).

La 15 martie, ziarul *Gazeta de Transilvania* şi-a întrerupt activitatea, reluând-o în 28 decembrie (129).

În atmosfera efervescent-revoluționară, bucurându-se de sprijinul generalului Bem, în acest an apar două periodice la Braşov, ce vor deveni veteranele presei în limba germană şi maghiară: *Kronstädter Zeitung* (Ziarul Braşovului) (1849–1944, prima apariție la 26 martie 1849), redactat de poetul Maximilian Moltke, ziar ce în aceste momente se remarcă printr-o atitudine de înțelegere şi frăție între popoarele Transilvaniei şi *Brassói Lap* (Foaia braşoveană) (16 aprilie–18 iunie 1849), avându-l drept redactor pe Károly Veszély, devenit *Brassói Lapok* (File braşovene) din anul 1895 (62). Între jurnaliştii de valoare ai acestor periodice îi amintim pe Anton Kurz, Lurz Karodi, Ludwig Fischer, Arthur Polony, Samuel Brassai, Sigismund Kemény (43).

După înăbuşirea revoluției din Țara Românească, numeroşi luptători munteni se refugiază la Braşov. Dintre aceştia, Cezar Bolliac, împreună cu Ioan Snagoveanu şi Constantin Bălcescu, editează în perioada 25 martie–3 iunie, la Braşov, ziarul *Espatriatul* (16 numere), publicație bilingvă, prin care militează la înțelegere şi colaborare între revoluționarii români şi maghiari, arătând că adevărata luptă este „lupta popoarelor împotriva dinastiilor, lupta între Libertate şi Tiranie" (28, 38).

În toiul evenimentelor revoluționare, doi pictori români braşoveni reuşesc în plastica obişnuită a timpului să exprime îndemnul la libertate şi unitate națională. Constantin Lecca (1807–1887) şi Mişu Popp (1827–1892), ce se fac cunoscuți inițial drept pictori de biserici, devin ulterior valoroşi portretişti cu caracter istoric. Lecca realizează în anii revoluției ample compoziții istorice cum ar fi *Uciderea lui Mihai Viteazul* şi *Moartea lui Brâncoveanu*, urmate mai târziu de alte compoziții dedicate Unirii, cum au fost *Mihai Viteazul intrând în Alba Iulia* şi *Bogdan cel Orb şi Radu cel Mare*, contribuind la mobilizarea conştiinței naționale. Mişu Popp creează portrete cu şi mai multă expresivitate, redând figurile lui Mihai Viteazul, Horia Cloşca şi Crişan, Alexandru Ioan Cuza, cărturari scriitori, revoluționari, oameni politici (43).

Ocupația militară maghiară din Braşov se prelungeşte până în luna iunie 1849. Generalul Bem dispune confiscarea locuințelor şi averilor celor refugiați; el locuieşte în această perioadă într-un imobil din Târgul Grâului, nr. 557 (azi Piața Sfatului, nr. 4 — Casa Czeides).

Se instituie măsuri militare: oraşul trebuia luminat noaptea, iar clădirile trebuiau să arboreze steagul revoluției maghiare. Se ordonă ca marele clopot al Bisericii Negre, cântărind peste 7.000 de kg, să fie predat pentru confecționarea tunurilor. Prin atitudinea curajoasă a meşterului dulgher braşovean Haupt, clopotul a fost salvat. Se instituie „tribunale de sânge", ce au drept inițiator pe comisarul László Csány, nou venit la Braşov. Csány dispune plata unei contribuții de război de 40.000 de florini şi predarea armelor (119). Oamenii comisarului Csány căutau cu insistență oponenți politici pentru a fi executați de „tribunalele de sânge". Editorul sas Johann Gött scapă în ultimul moment de furia revoluționarilor maghiari, doar prin intervenția personală a generalului Bem. El putea împărtăşi tragicul sfârşit a pastorului St. Ludwig Roth, erudit profesor şi intelectual, căzut victimă a „tribunalelor de sânge", fiind executat la ordinul lui Csány, la 11 mai lângă Cluj (43).

Generalul Józef Zacharias Bem

Cu toate acestea, precizează istoricii maghiari moderni, presa săsească de la Braşov sărbătorea, cu mesianismul caracteristic epocii, victoria propriilor idei. Ziaristul Anton Kurz devine ofițer atașat a generalului Bem, iar noul director numit al ziarului săsesc, Leopold Max Moltke, îl venerează pe Kossuth, numindu-l preşedintele noii republici din Europa de Est (64).

La 14 aprilie, camera deputaților din Ungaria, întrunită la Debreczen, hotărăşte detronarea

dinastiei habsburgice şi alegerea lui L. Kossuth ca guvernator al Ungariei. Revoluționarii lui Kossuth recuceresc Budapesta în luna mai 1849, reuşind să mobilizeze până în iunie 1849 o armată de 170.000 de honvezi (68).

În luna iunie, în munții Apuseni, are loc un adevărat război între trupele legiunilor române nesupuse şi cordonul militar maghiar care le încercuia, soldat cu lupte sângeroase, fapt ce a slăbit ambele tabere şi a accelerat sfârşitul tragic al revoluției (38).

Armata rusă, sub comanda generalului Lüders, pătrunde în Braşov, prin trecătorile Bran şi Predeal. La 20 iunie, trupele austriece şi ruseşti intră în Braşov (115); trupele revoluționare maghiare s-au retras din Braşov (119). În oraş se tipăresc proclamații ale guvernului maghiar, prin care românii sunt invitați la o înțelegere cu ungurii (129). Pe Dealul Cetății, în Cetățuie rămâne o garnizoană maghiară formată din 300 de luptători, care rezistă trupelor țariste timp de trei zile, după care e nevoită să se predea (43).

La 20 iunie, un al doilea corp de armată rusesc sub conducerea generalului Engelhardt intră prin pasul Bran în Țara Bârsei (119).

În zilele 14–16 iulie, prin pasul Bran pătrund în Țara Bârsei şi trupele imperiale sub comanda locotenent-feldmareşalului conte Clams-Gallas, după o absență de patru luni (119).

La 14 iulie are loc înțelegerea româno-maghiară de la Szeged, semnată din partea maghiară de către guvernatorul L. Kossuth, iar din partea emigrației române de către N. Bălcescu şi C. Bolliac. În schimbul depunerii armelor, românii beneficiază de amnistia generală, iar guvernul maghiar asigură folosirea limbii române în administrație, învățământ, justiție. Acest compromis în problema națională oferit părții române se încheie însă cu necesitatea păstrării unității statului maghiar şi a limbii maghiare drept limbă oficială în actele de guvernământ şi ale forurilor superioare de stat (38).

În fața trupelor ruseşti, armata revoluționară maghiară capitulează la 13 august la Világos (Şiria), iar prin înfrângerea garnizoanei din Komárom, din 2 octombrie, istoricii au apreciat că revoluția maghiară a fost înfrântă (38).

La 2 septembrie, guvernatorul civil şi militar al Transilvaniei, Ludwig Freiherr von Wohlgemuth, a dispus dizolvarea unităților româneşti înarmate.

Prin decizia guvernatorului militar şi civil din 21 septembrie, a fost instituită o nouă împărțire teritorială, ce ținea cont de starea de război, constituită din şase districte militare: Alba Iulia, Cluj, Reteag, Odorhei, Sibiu, Făgăraş. Braşovul era un cerc (Bezirk) din cele 11 cercuri ale districtului militar Sibiu. În fruntea districtului militar se afla comandantul şi comisarul districtual, iar în fruntea cercurilor se afla un comisar de cerc. Oraşele libere precum Braşovul erau subordonate comisarului districtual (117).

Revoluția a încercat să schimbe raporturile umilitoare instituite de unele clase sociale şi națiuni în detrimentul altora. Forțele absolutiste ale Europei, însă, şi-au dat mâna pentru readucerea vechilor rânduieli. Chiar dacă revoluția a fost înfrântă, după anul 1848 nu s-au mai putut menține vechile raporturi. Principalele obiective urmărite de liderii revoluției — înlăturarea relațiilor anacronice feudale, a privilegiilor nobilimii, a absolutismului, stabilirea unor raporturi echitabile între naționalitățile imperiului — au fost parțial îndeplinite, iar unele vor fi dobândite mai târziu. Astfel, iobăgia a fost înlăturată în bună parte, au fost abolite unele privilegii ale nobilimii, iar națiunile oprimate ale imperiului s-au afirmat cu violență pentru drepturi.

Modul de rezolvare a aspirațiilor pentru națiunile din Transilvania fiind de cele mai multe ori diferit, revoluțiile lor trebuie judecate după modul în care au slujit idealurilor lor drepte şi democratice. Desigur, multe rămăşițe ale vechiului sistem feudal au mai persistat vreme îndelungată, împiedicând progresul acestei provincii.

Cu toată tragica experiență a luptelor naționale, revoluția din 1848 din Transilvania a adus un imens câştig populației româneşti; s-au desființat cele trei națiuni medievale[3]; românii n-au mai acceptat

3 În urma răscoalei din 1437, în Transilvania este instituită *Unio Trium Nationum*, ce reprezenta o unire a categoriilor privilegiate, nobili, patriciatul săsesc şi pătura conducătoare a secuilor; termenul de „natio“ — națiuni, are în evul mediu transilvănean conotația de categorie socială (38).

situația înjositoare de „popor tolerat“ (38). După 1848, poporul român, spunea G. Bariț, „a ajuns nu numai la conştiința individualității sale naționale, dar şi la conştiința demnității şi a valorii sale“.

În 25 octombrie, ziarele braşovene relatează despre slujba pe care episcopul A. Şaguna a oficiat-o la biserica Sf. Nicolae din Braşov în prezența generalului rus Hasford.

Drept omagiu adus autorităților imperiale învingătoare, în luna octombrie, pe vârful muntelui Tâmpa este ridicat un monument din zidărie, având forma unei piramide, cu inscripția „Austria et Russia unita 1849“; după câteva decenii însă, monumentul mult deteriorat a fost dezafectat (119).

Sub presiunea evenimentelor, guvernul de la Viena dispune reorganizarea învățământului după proiectul profesorilor H. Bonitz şi F. S. Exner, care urma să fie aplicat şi în gimnaziile săseşti. Proiectul prevedea, printre altele, şi introducerea în licee ca limbi obligatorii de predare toate cele trei limbi vorbite — româna, maghiara, germana. Consistoriul suprem al bisericii evanghelice săseşti, prin comisia aleasă însă, a propus ca limbile română şi maghiară să fie incluse doar ca facultative. Limba maghiară va fi treptat impusă de către statul maghiar după anul 1867 ca obiect de studiu obligatoriu, iar limba română a figurat ca obiect facultativ până în anul 1918 în şcolile săseşti (65). Proiectul, cu mici modificări, a fost preluat în legea din anul 1854 privitoare la şcolile medii din Austria şi Ungaria (17).

Un nou recensământ al populației din anul 1849 ne indică numărul populației pe localități din Țara Bârsei. Astfel, în acest an, în Țara Bârsei trăiau 80.786 de locuitori, din care în Braşov 19.823 (24,54%), în satele săseşti libere 26.877 (33,27%) şi în satele dependente 34.086 (42,19%).

Structura pe naționalități, în Țara Bârsei, era la acea dată: români 37.573 (46,51%), germani 25.880 (32,04%), maghiari 13.930 (17,24%), țigani 3.317 (4,11%). Structura populației pe naționalități în Braşov era: români 7.984 (40,27%), germani 8.765 (44,22%), maghiari 2382 (12,02%), țigani 619 (3,12%) (160).

BRAŞOVUL SUB REGIMUL NEOABSOLUTIST AL MONARHIEI HABSBURGICE

1850

Înfrângerea revoluției din 1848–1849 permite Austriei să aplice măsuri restrictive menite să-i consolideze domnia habsburgică şi unitatea imperiului. Se instaurează o nouă perioadă pentru istoria Transilvaniei, neoabsolutismul (157), care urmărea reorganizarea monarhiei în conformitate cu principiile absolutiste, centralizare politică şi germanizare. Se întăreşte aparatul de constrângere, se măreşte contigentul poliției, se instalează guvernatori militari, se decretează starea de asediu, se reintroduce cenzura, se impune limba germană ca limbă oficială în administrație, justiție şi învățământ. Constituția din 4 martie 1849, ce prevedea unele libertăți pentru români, de multe ori formale, este menținută doar până în decembrie 1851. Noua orientare politică a Vienei, după anul 1848, când în funcția de prim-ministru este numit principele F. Schwarzenberg, este cunoscută sub denumirea „regimul Bach“, după numele ministrului de interne, baronul Alexander von Bach (1849–1860), cel care va pune în aplicare această politică. Starea de asediu impusă în septembrie 1848 se va ridica doar în anul 1854. Guvernatorul Transilvaniei, Ludwig Wohlgemuth, supraveghea cu mare atenție „rezistența românească“ (43).

Braşovul în jurul anului 1850 (stampă) (29)

În 18 martie, în ziarele locale se publică ordinul semnat de guvernatorul Transilvaniei, la 17 martie 1850, prin care se interzice apariția singurelor gazete româneşti din Transilvania, *Gazeta de Transilvania* şi *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, din Braşov, deşi trecuseră numai trei luni de la reapariție. Motivul invocat, înainte de toate, era apariția multor articole afirmând revendicările naționale ale românilor din Transilvania şi în special a „Raportului lui Avram Iancu“ (129). De altfel, la 25 februarie,

George Bariț fusese înlăturat de la conducerea periodicelor româneşti braşovene, prin ordinul guvernatorului pentru „cerbicia“ sa (Halsstarrigkeit) (96). Iacob Mureşianu (1812–1887) va deveni directorul *Gazetei Transilvania*, în loc de *Gazeta de Transilvania*, pentru următorii ani (1850–1877), cu condiția respectării constituției imperiale şi a indicațiilor legii provizorii de presă, din 13 martie 1849 (43). Începând cu 9 septembrie 1850, gazetelor româneşti li se îngăduie din nou apariția, dar „acestea trebuie să poarte semnele vizibile ale pajurii bicefale“ (însemnul oficial al monarhiei) (38). Cu toate acestea, problematica majoră a *Gazetei* a continuat să fie cea națională, iar Braşovul a continuat tradiția paşoptistă, fiind puntea de legătură dintre Emigrație şi Principate (43).

În ziarele germane din Braşov din 1 aprilie 1850 se publică ordinul guvernatorului Wohlgemuth ca în periodicele germane *Siebenbürgen Bote* şi *Kronstädter Zeitung* să nu mai apară ştiri care conțin atacuri sau ironii la adresa românilor (129).

Autoritățile dispun unele măsuri pentru uşurarea accesului românilor la învățământ. Printr-un decret din 19 august 1850 se stabileşte că la şcoala de ucenici şi calfe din Braşov poate fi primit oricine, pe baza principiului egalității între naționalități (129). Ziarele germane locale anunță la 28 noiembrie că Ministrul Cultelor şi Învățământului din Viena acordă burse pentru şase învățători români în vederea completării studiilor superioare (128). Cu toate acestea, în perioada 1849–1860, în perioada regimului neoabsolutist, şcolile de stat din Transilvania erau numai maghiare, iar românii dispuneau doar de şcoli confesionale (43).

Ziarele germane locale relatează la 9 septembrie 1850 despre vizita la Zizin şi Vâlcele a principelui Serbiei, Milos Obrenovici. Prințul (ortodox) a oferit locuitorilor o donație în bani destinată clădirii unei şcoli româneşti (129).

În vara anului 1850, în cadrul măsurilor de separare a administrației de justiție, se pun bazele sistemului juridic din Transilvania, urmând ca în anii 1852 şi 1853 să se introducă noua procedură, precum şi noul cod penal şi civil austriac (64).

În Braşov, pe strada Lungă, se înființează o modernă fabrică de chibrituri, care funcționează până în anul 1890 (157).

În anul 1850, în Braşov existau 136 de firme româneşti (175), reunind 168 de negustori (126). Numai patru întreprinderi industriale româneşti produceau anual mărfuri în valoare de 850.000 de florini. La Braşov se dezvoltase cea mai numeroasă burghezie românească din Ardeal, care domina viața economică a oraşului şi a împrejurimilor. Mulți dintre comercianții şi industriaşii români erau luptătorii pentru emanciparea poporului român şi susținătorii programelor culturale şi s-au aflat chiar în fruntea mişcărilor revoluționare din anii 1848–1849 (41).

La 13 mai 1850, în numele „Gremiului român de comerț levantin“, Ioan Maiorescu[1] înaintează un memoriu guvernului din Viena, prin care solicită, între altele, şi înființarea unei sucursale a Băncii Naționale la Braşov, pentru facilitarea schimbului de bani, atât pentru comercianți, cât şi pentru meseriaşi (128). Memoriul prezenta ponderea exportului şi importului comercianților români în totalul comerțului braşovean, preluată dintr-o statistică a oficiului vamal din anii 1839–1843. Din totalul de 1.927.835 kg, reprezentând cantitatea medie anuală a mărfurilor importate, românii importau 87,85% şi ofereau 1.350.491 kilograme de mărfuri la export, reprezentând 94,7% din total. Cu toate acestea, numele comercianților români sunt omise intenționat în documente, din rațiuni de ordin etnic. Memoriul face o serie de propuneri privind breslele, drumurile, legăturile poştale. Autorii consideră că breslele reprezintă principala piedică a progresului industriei şi a schimbului comercial, prin exclusivismul şi privilegiile acordate numai etnicilor germani, celelalte națiuni, şi în special românii, fiind excluse de la practicarea meseriilor. Ei cer deocamdată reformarea breslelor în sensul liberului acces al tuturor persoanelor, fără deosebire de naționalitate, pentru fabricarea şi comercializarea de produse în vederea promovării „exportului de manufacturi“ indigene (63).

1 Erudit profesor ardelean (1811–1864), numit funcționar superior la ministerul Justiției din Viena.

La 28 iulie „Gremiul român de comerț levantin“ îi scrie lui Ioan Maiorescu, la Viena, pentru a interveni la Ministerul Comerțului în favoarea meseriaşilor români care sunt împiedecați de saşi la intrarea în corporații şi în Camera de Comerț (46).

După anul 1850 însă, activitatea organizației negustoreşti „Gremiul român de comerț levantin“ decade din cauza politicii habsburgilor, care a defavorizat Transilvania, în dauna provinciilor apusene şi a orientării principatelor româneşti spre bazinul mediteranean după anul 1829, prin accesul liber prin strâmtorile Bosfor şi Dardanele (42). Viena continuă politica industrială în favoarea ei, subordonând industria şi comerțul celorlalte provincii ale imperiului, determinând o dezvoltarea inegală a burgheziilor diferitelor naționalități (38).

Guvernul Transilvaniei hotărăşte în luna august 1850, reconstruirea drumului spre Predeal. În luna octombrie 1850, ziarele germane locale constată o îmbunătățire a comunicațiilor între Țara Românească şi Transilvania, în urma reconstrucției drumului prin valea Timişului. În timpul iernii, din cauza zăpezilor mari, circulația prin valea Timişului este oprită (129).

Ziarul german *Kronstadter Zeitung*, din 16 decembrie, publică o statistică a victimelor umane ale revoluției din 1848–1849: 5.411 de români, 304 maghiari, 310 saşi şi 93 de alte naționalități (128). Tributul în sânge nu păstra nici pe de parte proporția numerică a etniilor; desigur, tot cei fără drepturi au trebuit să plătească cu sânge greul revoluției.

Soția guvernatorului Transilvaniei, Wohlgemuth, donează 50 de florini femeilor române din Braşov pentru instituirea unui fond de ajutorare (129).

În acest an, la 19 martie, se înființează *Reuniunea femeilor române din Braşov*. Ideea unei asociații care să aibă un caracter cultural şi să servească interesele românilor i-a aparținut unuia din fruntaşii românilor braşoveni, Iacob Mureşianu, idee sprijinită apoi şi de alte personalități culturale româneşti ca Ioan Popazu, George Bariț, Andrei Mureşianu. Pentru a masca intențiile desfăşurării unei adevărate activități culturale, ce ar fi fost obstrucționată de guvernul absolutist, asociația îşi stabileşte oficial ca scop public ajutorarea fetițelor rămase orfane în urma revoluției de la 1848. *Reuniunea* de la Braşov (1850–1926) a fost prima organizație a femeilor din Transilvania, prima instituție națională de acest gen, un important for de cultură, unde se dezbăteau principalele aspecte ale vieții culturale româneşti. Întâlnirile, conferințele, adunările, balurile organizate de *Reuniune* au fost un prilej de afirmare a românilor, de prezentare a valorilor culturale în fața reprezentanților autorității, a populației maghiare şi germane.

Prima preşedintă a *Reuniunii* a fost Maria Nicolau, fiica lui Ion Cepescu, unul din românii de vază ai Braşovului. Adunările generale ale asociației se țineau duminica sau în sărbători, sub supravegherea unui comisar al poliției locale. Interesul stârnit de crearea acestei societăți a făcut ca în primii doi ani ai existenței sale fondul asociației să reprezinte o pătrime din averea agonisită în următorii 50 de ani. Multe din balurile organizate pentru colectarea de fonduri se țineau în casa lui Iacob Mureşianu sau a altor cărturari. În scopul trezirii dragostei față de folclorul românesc, Iacob Mureşianu compune în anul 1850 elegantul dans de salon *Romana*, bazat pe motive românești, care se prezintă prima oară în iarna anului 1851 şi apoi se răspândeşte la toate balurile, fiind însuşit şi de străini (16). De altfel, Casina Română organizase şi înainte de anul 1850 cinci astfel de baluri (32).

La Braşov funcționau şapte farmacii, ultima fiind înființată în acest an la intersecția străzilor Porții (astăzi Republicii, nr. 17), numită „Speranța“, de către braşoveanul Ferdinand Jekelius (73), într-un imobil din secolul al XVI-lea.

Şcolile româneşti din Braşov, susținute de biserică, cărturari şi de burghezia română, se mobilizează pentru unirea lor într-o „şcoală națională centrală“, visând chiar la o universitate. Comunitățile bisericeşti ale românilor din Şchei şi din Cetate susțineau încă din anul 1844, prin reprezentanții lor, ideea unirii şcolilor. Înfăptuirea proiectului arhitectului Stefan Emilian pentru gimnaziul românesc se amânase din cauza evenimentelor revoluționare. În lipsa oricărui sprijin din partea statului, construcția şi întreținerea viitorului

gimnaziu urma să fie susținută materialiceşte de cele două biserici, precum şi din donații. În acest scop, o parte din negustorii români din Braşov, prin contractul încheiat la 26 octombrie 1850, se obligau ca timp de 10 ani să contribuie cu bani la construcția şi întreținerea gimnaziului. În vederea deschiderii lucrărilor, la 4 mai 1850 se înființează o comisie cu reprezentanți din cele două comunități, printre care personalitățile vremii: Ioan Iuga, George Bariț, Iacob Mureşianu, Ioan Popazu, Ioan Pantazi, Nicolae Dima şi Iosif Barac.

Casa Jekelius *(str. Republicii, nr. 17)*
Imobil din secolul al XVI-lea, sprijinit de contraforturi, printre cele mai vechi case de locuit păstrate în oraş. În anul 1850, la parter, a funcționat farmacia „Speranța", înființată de Ferdinand Jekelius.

Ioan Popazu a fost desemnat preşedinte al acestei comisii, fiind animatorul cel mai înfocat al şcolii româneşti în Braşov şi al propăşirii comunității româneşti din oraş. Însuflețit de elanurile revoluției de la 1848 şi în urma contactelor cu lumea politică din Viena şi Innsbruck, unde fusese pentru o lungă perioadă, reia cu mai mult zel lupta pentru înființarea unei şcoli comune româneşti în oraş. În viziunea lui, şcoala aceasta trebuia să cuprindă într-un sediu şcoala primară centrală, dar şi şcoala normală, împreună cu un gimnaziu românesc de religie răsăriteană, fiind susținute de bisericile înfrățite din cele două comune bisericeşti (Cetatea şi Şcheiul), până la o organizare şi înzestrare din partea statului (17).

Şcoala centrală se deschide la 1 octombrie 1850, în Casa Băcanului, cu sediul pe strada Spitalului, nr.10 (astăzi str. C. Brâncoveanu), cu un efectiv de 302 elevi la cursurile primare, iar cursurile clasei a IV-a, care era şi prima clasă gimnazială, se deschid la 1 noiembrie 1850, odată cu aducerea profesorului Gavril Munteanu ca prim director al gimnaziului (1850–1869) (24). Printre cei 24 de elevi ai gimnaziului îi găsim pe Ioan Meşotă şi Titu Maiorescu. „Rectorul" noii şcoli era Iosif Barac, fiul cărturarului şi dascălului de la şcoala din Şchei.

„Eforia şcoalelor româneşti", la insistența lui George Bariț, se preocupă de ridicarea unui edificiu nou, atât pentru clasele primare, cât şi pentru gimnaziu. În acest scop, un negustor român a cumpărat încă din anul 1844 (după alți autori 1846) terenul viitorului gimnaziu (azi Colegiul Național A. Şaguna) din zona Groaveri, aparent în interes personal, mascând astfel intențiile adevărate ale „Eforiei şcoalelor româneşti" față de autoritățile puțin binevoitoare pentru evoluția spirituală a românilor (43, 124).

Şi şcolile săseşti se confruntau cu probleme financiare pentru întreținerea lor şi pentru plata cadrelor didactice. Cu toate că fondurile şcolii ar fi trebuit asigurate de către parohia evanghelică şi prin donații ale bisericii Districtului, magistratul şi satele săseşti contribuiau la menținerea în funcție a şcolii. În anul 1850 a fost înființată *Asociația prietenilor localnici ai instituțiilor şcolare evanghelico-luterane germane*, numită ulterior şi *Honterusstiftung* (Fundația Honterus), cu scopul sprijinirii elevilor dotați sau pentru asigurarea călătoriei de studii a unui dascăl valoros în „patria mamă protestantă".

În anul 1850, şcoala săsească Honterus a fost restructurată conform noii legi gimnaziale austriece, introducându-se sistemul de opt clase. Materiile umaniste au fost reduse şi s-au extins ştiințele naturii (157). S-a trecut la o distanțare față de educația religioasă, în favoarea unei educații umaniste. Elevii însă aveau obligația de a participa la slujbele de sâmbăta seara şi duminică dimineața, oficiate la Biserica Neagră. Toți profesorii gimnaziului erau absolvenți ai unor universități europene, îndeosebi germane şi austriece. Profesorii din gimnaziul inferior (primele patru clase) purtau apelativul *collega*, iar cei din gimnaziul superior apelativul *lectores*. Organizația elevilor *Coetus*, înființată încă din anul 1543, avea sarcini precise privind asigurarea disciplinei în şcoală şi în afara ei, organiza

programe culturale, sportive, muzicale, excursii, călătorii, păstrându-şi aceste tradiţii până la al doilea război mondial. În anul 1850 apare în cadrul elevilor funcţia de *Fuchs-major*, un responsabil pentru elevii din clasele inferioare, ce avea ca semn distinctiv şi obligatoriu fluier şi coadă de vulpe la chipiu (Fuchs = vulpe, în limba germană). Funcţia de *Fuchs-major* este împrumutată mai târziu şi de elevii de la gimnaziul românesc.

Gimnaziul german, modernizat, preluând metode pedagogice înaintate, aduse prin aportul preotului şi pedagogului Şt. Ludwig Roth, a dat cetăţii braşovene în epoca modernă personalităţi de excepţie, cum au fost Johann Lukas Hedwig — compozitor, Franz Joseph Trausch — istoric, colecţionar de cărţi rare şi manuscrise, Karl Maager — economist şi om politic, Julius Römer — naturalist, Friedrich Stenner — istoric şi arhivar al oraşului, Oskar Netolicza — istoric şi filozof, Julius Gross — istoric, iniţiator al colecţiei de documente *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, Rudolf Lassel — compozitor şi organist, Eduard Gusbeth — medic primar al oraşului, Paul Richter — muzician, Karl Ernst Schnell — jurist, primar al Braşovului, Adolf Meschendörfer — publicist şi scriitor, Sextil Puşcariu — lingvist, Oswald Thomas — matematician şi astronom, Hans Eder — pictor, Victor Bickerich — organist şi muzicolog, Valeriu Bologa — medic, Tudor Ciortea — compozitor (43).

1851

La 20 ianuarie se înfiinţează Camera de Comerţ şi Industrie Braşov, acoperind sud-estul Transilvaniei (38, 54).

Ziarele braşovene din 13 martie prezintă o statistică a populaţiei Braşovului: total 25.279 de locuitori, din care 8.747 români, 8.233 saşi şi 3.022 maghiari (32, 129).

În acest an în Braşov erau 3.680 de case, din care 648 în Cetate, 1.779 în Şchei, 678 în Braşovechi şi 566 în Blumăna (119).

Din ziarele germane braşovene aflăm că, la 1 mai, din cei 31 membri noi aleşi în Consiliul oraşului Braşov, 9 sunt români (129), ceea ce reprezenta o victorie a românilor după revoluţia din anul 1848.

Negustorul Rudolf Orghidan îi cere magistratului Braşovului permisiunea întemeierii unei tipografii în oraş. Întrucât magistratul refuză, Orghidan înaintează recurs împotriva hotărârii la Ministrul de Comerţ, dar fără rezultat. Comitele saşilor, Salmen, îi comunică negustorului Orghidan, la 18 martie, respingerea recursului, confirmând încă odată atitudinea exclusivistă a celor aflaţi la putere (14).

În schimb, ia fiinţă în acest an o tipografie privilegiată (1851–1882) sub firma meşterilor saşi Wilhelm Römer şi Joseph Kamner, cu sediul în strada Sf. Ioan. Tipografia funcţionează şi cu sprijinul financiar al intelectualilor români, George Bariţ deschizând în cadrul ei o secţie românească. Aici s-au tipărit revista *Transilvania* (1868–1878), *Orientul latin* (1874–1875), *Cocoşul roşu* (1875–1876), calendare şi dicţionare ale lui G. Bariţ, cărţi ale muzicianului G. Ucenescu, ale cărturarului I. A. Lapedatu etc. (126).

La 30 aprilie, guvernatorul Wohlgemuth încetează din viaţă şi este numit guvernator al Transilvaniei Karl Boromaeus Schwarzenberg (1851–1858), care aplică *ad litteram* politica absolutistă a Vienei, întărind regimul poliţienesc. Noul guvern austriac condus de primul ministru Felix Schwarzenberg formulează „principiile de guvernare“, care vor fi proclamate şi de monarh, la 31 decembrie. Prevederile Constituţiei imperiale din 4 martie 1849, care garantau autoguvernarea limitată aşa numitelor „provincii istorice“ şi egalitatea în drepturi a tuturor naţionalităţilor (egalitate care nu a fost de fapt aplicată) au fost abrogate. Toată puterea imperiului era concentrată la Viena, împăratul fiind autoritatea executivă şi legislativă supremă. Unitatea imperiului era asigurată prin birocraţie, armată şi poliţie. Presa era supusă intereselor regimului. Redactorii, tipografii, librarii erau ameninţaţi cu pedepse grele de către reprezentanţii cenzurii (43). Principiile de guvernare enunţate prevedeau formarea unei noi Austrii „care, printr-o politică absolutistă şi de concesii pe planul transformării burgheze, urmărea să-şi menţină existenţa“, afirma în anul 1973 Iosif Kovács (166).

Treptat, începând cu anul 1851, zonele de graniţă se demilitarizează, iar regimentele secuieşti şi româneşti de graniţă sunt dizolvate (64).

Transilvania suferă o nouă împărțire administrativă la 12 mai şi este structurată în cinci cercuri cu reşedințele la Alba Iulia, Cluj, Dej, Tg. Mureş şi Sibiu; Braşovul şi Țara Bârsei aparțineau de cercul Sibiu (117).

Ziarul *Kronst. Ztg.* din 19 iunie, relatează despre primirea la Braşov a principelui Schwarzenberg, noul guvernator al Transilvaniei; pe două porți ridicate de români în suburbiile oraşului se aflau inscripțiile „Dreptatea să vie“ şi „Pacea să adie“ (116), făcând aluzie la năzuințele de egalitate în drepturi ale națiunii române cu celelalte națiuni ale imperiului, în speranța obținerii lor pe calea înțelegerii.

Ziarele braşovene relatează în august 1851 despre construirea şoselei între Timişul de Sus şi Predeal, unde lucrează muncitori din Banat şi specialişti din Tirol. În luna august, domnitorul Țării Româneşti, Barbu Ştirbei, inspectează şoseaua şi oficiul vamal de la Timişul de Sus. Ziarele anunță la 2 octombrie punerea în funcțiune a oficiilor vamale şi a două ospătării la Predeal. Începând cu 1 decembrie se înființează o cursă poştală între Braşov şi Bucureşti, prin valea Timişului, cu o frecvență de patru ori pe săptămână (129).

Principatele române se integrau treptat în sistemul economic de european. Aplicarea Regulamentelor Organice a încurajat libertatea comerțului, dezvoltarea oraşelor şi a piețelor interne, într-un cuvânt se înregistrează un progres general evident.

Volumul schimburilor de mărfuri de pe ambele părți ale Carpaților creşte în mod impresionant în această perioadă. Volumul mărfurilor, care au circulat prin vama de la Braşov către principate a variat în această perioadă astfel:

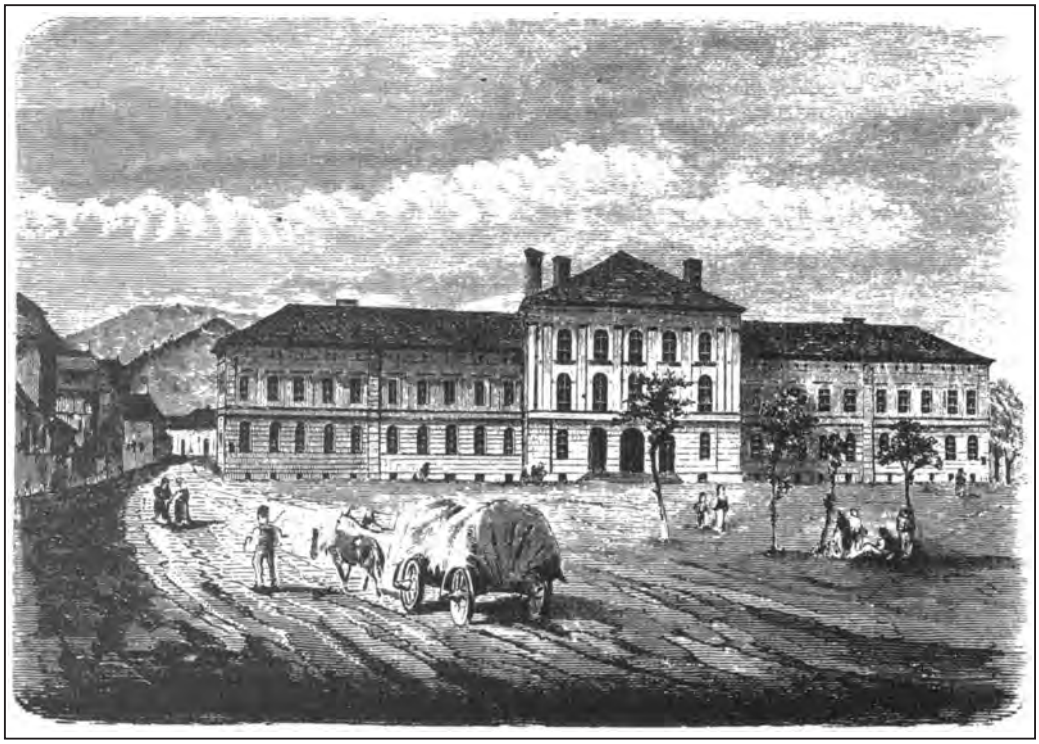
	1851	**1852**	**1853**	**1854**
Import (măji; 1majă ≈ 56 kg)	118.269	128.625	166.251	290.956
Export (măji)	10.352	26.547	30.729	22.730

În anii 1851—1852, prin vama Braşovului s-au tranzitat în medie anual 50.000 kg de grâu şi aproape 2,5 milioane kg secară şi porumb (38). Pe de altă parte, negustorii din Braşov aveau prăvălii în Bucureşti, Ploieşti, Galați, Craiova, Brăila, Iaşi şi Tulcea. Unii dintre negustori aveau sedii principale în principate, iar în Braşov dispuneau doar de filiale. Mulți negustori din Transilvania (aproximativ 50 mari şi 50 mai mărunți) comercializau mărfuri ardelene numite braşovenii, nu numai în principate, dar şi dincolo de Dunăre, până la Silistra, Tulcea, Măcin, Rusciuc, Filipole (38). Românii dețineau majoritatea caselor de comerț în anul 1850 astfel: 136 de case de comerț en gros erau româneşti, 8 erau greceşti, 40 erau săseşti. De subliniat că marea parte a caselor săseşti erau magazine cu amănuntul, pentru marfă adusă din Nürnberg, afirma P. Binder (157).

Comerțul braşovean este foarte activ, în parte explicat prin emulația națiunilor conlocuitoare. Totodată însă, el suferă în ceea ce priveşte volumul din cauza lipsei de concentrare a capitalului (43). Aceasta constituia unul din motivele evoluției modeste a capitalismului în Transilvania față de vestul imperiului.

La 15 septembrie 1851, conducerea *Gremiului român de comerț levantin* este invitată în fața judecătoriei orăşeneşti şi este somată să părăsească la sfârşitul lunii încăperile (patru camere ale Casinei române), pe care le deținea în chirie în casa rectorului gimnaziului săsesc S. Fretsches. Se fac intervenții de către asociație la judecătorie, la magistrat, la guvernator. Din partea autorităților săseşti se sugerează unirea cu aşa numitul *Herren Casino* săsesc. Autoritățile dispun ocuparea a trei camere de către Căpitănia oraşului şi reducerea spațiului Casinei la o singură cameră. Românii îşi explică atitudinea autorităților ca o măsură de stânjenire a negustorilor români, care dețineau aproape tot comerțul braşovean, intenționând o înlocuire a lor cu negustori saşi, explică I. Colan (32).

La 17/29 septembrie 1851 are loc punerea pietrei de temelie a noii şcoli româneşti, viitorul colegiu Andrei Şaguna. La festivitate sunt invitaţi, printre alţii, episcopul ortodox Andrei Şaguna (invitat de onoare), Iacob Mureşianu, redactorul Gazetei, şi Gavril Muntean, directorul şcolii, care ţin câte o cuvântare. După slujba de la biserica Sf. Nicolae, o întreagă procesiune formată din invitaţi, asistenţa religioasă şi o mulţime de popor au parcurs drumul spre locul viitorului gimnaziu din Groaveri. La destinaţie era adunată o mare mulţime de oameni, de diferite naţionalităţi, funcţionari civili, militari, reprezentanţi ai altor confesiuni din oraş, … „ca să vadă cum se vor prezenta la această ocazie valahii, care până acum fuseseră priviţi peste umăr de concetăţenii lor“. Formaţia de muzică a regimentului Bianchi primeşte invitaţii cu un marş naţional, relatează A. Bîrseanu (17).

Gimnaziul românesc, *construit între anii 1851 şi 1854. (desen Greguss J.)*

Construcţia monumentalei clădiri a gimnaziului durează până în anul 1854, beneficiind de donaţii mari din partea bisericilor, negustorilor şi industriaşilor români. Episcopul Andrei Şaguna a propus drept patroană spirituală a noului locaş pe Sfânta Sofia, care simbolizează înţelepciunea pentru creştini, sărbătorită la 17 septembrie cu ocazia deschiderii festive a anului şcolar.

Pentru realizarea construcţiei, comisia pentru înfiinţarea gimnaziului românesc încheie un contract de construcţie la 3 septembrie cu maistrul zidar Joseph Fisoler şi meşterul dulgher Bartholomäus Kertsch. Arhitectul Ştefan Emilian Kertész a condus lucrările de construcţie.

Liceul românesc de la Braşov a devenit încă din primii ani „un stâlp al luptei, educaţiei şi culturii naţionale româneşti“ (42). Gimnaziul va căpăta de-a lungul anilor o reputaţie solidă în cadrul spiritualităţii româneşti. El a atras elevi din toate părţile Ardealului, din Banat, Bucovina, dar şi din România. De pe băncile acestui locaş de cultură au ieşit „mulţi bărbaţi de seamă ai Ardealului“: medici, profesori, diplomaţi, avocaţi, preoţi, ingineri, funcţionari, ofiţeri. Gimnaziul înregistrează astăzi o performanţă de excepţie; 47 dintre foştii profesori sau elevi ai gimnaziului au fost aleşi membri ai Academiei Române. Până la Unirea din 1918, au fost elevi la acest gimnaziu mari personalităţi ale neamului românesc, ca de exemplu: Titu Maiorescu, Şt. O. Iosif, Aurel Vlaicu, Ioan Lupaş, Onisifor Ghibu, Ioan şi Alexandru Lapedatu, Octavian Goga, Nicolae Teclu, Lucian Blaga, Sextil Puşcariu, cei patru fraţi Bogdan, o întreagă „dinastie“ de intelectuali braşoveni.

Elevii gimnaziului au împrumutat forme de organizare după modelul organizației elevilor de la Gimnaziul german, *Coetus*, cu adaptări locale româneşti (42). Erau apreciate mult timp de braşoveni, chiar până la al doilea război mondial, petrecerile elevilor de la acest gimnaziu numiți şi studenți, dintre care serbarea din Poiană, numită mai târziu *Comanda*, la începutul anului şcolar, şi *Maialul şcolii* ținut în primele zile ale lunii mai, la locul numit *Stejăriş*, erau cele mai cunoscute (17, 43).

Înființarea gimnaziului a coincis cu schimbările generate de noua reformă a învățământului din Austria. Proiectul de organizare a gimnaziilor şi şcolilor reale din Austria, întocmit de profesorii F. Exner şi H. Bonitz, din însărcinarea ministerului de culte şi instrucțiuni a stat la baza organizării gimnaziului românesc (17). Recunoaşterea oficială a gimnaziului a însemnat un proces dificil şi de lungă durată purtat de membrii Eforiei şcolare cu autoritățile statului, încheiat prin decretele ministeriale care acordau acestuia *drepturile de publicitate* din 15 februarie 1856 pentru clasele inferioare şi în 8 iunie 1866 pentru gimnaziul complet de 8 clase (17, 24).

Între anii 1851 şi 1852 se construieşte Şcoala de Gimnastică (Turnschule) (strada Poarta Şchei, nr. 39, actualul Liceu Sportiv) (61), plasată în locul şanțului de apărare, din fața zidului oraşului, care a fost astupat. Ulterior, devine Şcoala de Gimnastică şi Desen. Etajarea cu clasele de desen s-a realizat în anul 1889. Şcoala de gimnastică reprezintă prima şcoală de acest fel înființată pe teritoriul României de azi. În domeniul sportului şi în alte domenii, comunitatea germană a introdus pentru prima dată în spațiul românesc aceste moduri organizate de petrecere a timpului liber, importate din vestul Europei. O serie de discipline şi instituții sportive îşi au debutul în arealul Carpatic, la Braşov, înființate de membrii comunității săseşti. Exemplul lor s-a multiplicat mai târziu în Transilvania şi Regatul României.

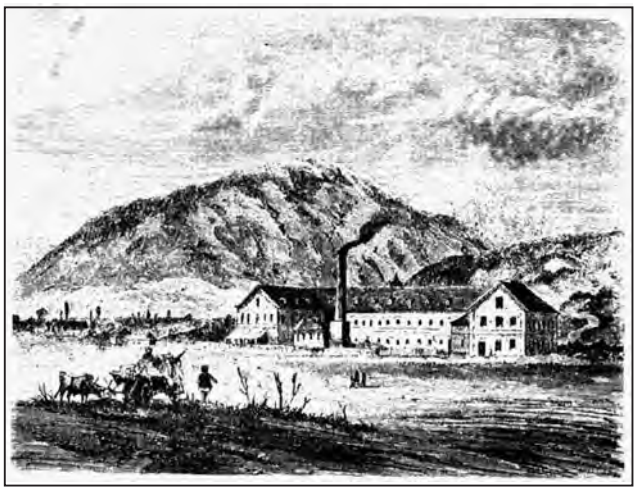

Şcoala de gimnastică şi desen *construită între anii1851 şi 1852 (azi Liceul Sportiv). Fotografie din anul 1865 (etajarea cu săli de desen s-a realizat în anul 1889).*

Cu toată împotrivirea liderilor saşi, regimul de la Viena pune capăt autonomiei săseşti; în decembrie, comitele saşilor Franz von Salmen, apărător al privilegiilor săseşti, este concediat, fiind suprimat apoi şi dreptul de jurisdicție al Universității Săseşti. În toamna anului 1852 va fi promulgat decretul de înlocuire a organismelor săseşti cu oficii publice. Cu toată dezamăgirea indusă populației săseşti prin aceste decrete, loialitatea ei față de regimul austriac nu a fost ştirbită, apreciază istoricii maghiari (64).

1852

La începutul anului 1852, guvernatorul Transilvaniei, Schwarzenberg, emite o instrucțiune prin care se înlătură o seamă de abuzuri şi privilegii ale asociaților de meseriaşi, ceea ce dă un impuls vieții economice, înființându-se ca urmare multe întreprinderi comerciale şi industriale. Prin această instrucțiune „s-a dat putința elementului românesc să pătrundă în comerț şi industrie, până atunci împiedecat să se aşeze şi în oraşe; de atunci datează primele tipografii româneşti la Sibiu şi Braşov", comentează V. Jinga (63). Astfel, în anul 1852, G. Bariț înființează la Braşov o tipografie cu capital şi conducere românească şi cu participare săsească: G. Bariț director, negustorii Ioan G. Ioan şi Constantin Iuga fiind cei mai importanți susținători. În această tipografie, G. Bariț editează, începând din anul 1852 până în anul 1865, *Calendarul poporului român*, o adevărată tribună culturală, răspândită în toate teritoriile locuite de români (15). Dar condițiile de exprimare a opiniilor politice erau grele. G. Bariț fusese suspendat din funcția de director al *Gazetei* în anul 1850. *Gazeta* apărea acum sub conducerea redactorului Iacob Mureşianu, iar de la 1 septembrie 1852 intrase în vigoare noua lege a presei, care prevedea măsuri aspre pentru respectarea constituției imperiale (43).

Fabrica de hârtie şi scândură de la Zărneşti
(director G. Bariț) înființată în anul 1852 (desen Greguss J.)

Sub impulsul aceloraşi libertăți economice, G. Bariț îşi încearcă şansa în domeniul industriei, fiind, după cum se autocaracteriza, „printre primii români care vrea să ajungă capitalist".

El înființează la Zărneşti o fabrică (societate anonimă) de hârtie şi scândură. Acționarii principali, „firmătorii", erau G. Bariț — director şi negustorii Rudolf Orghidan, Ioan G. Ioan şi Constantin Iuga (15). Investiția a fost consistentă pentru acea perioadă; valoarea clădirilor şi a maşinilor s-a ridicat la 170.000 de florini (38).

Hârtia produsă era îndreptată spre România, fiind folosită pentru tipărirea numeroaselor ziare şi reviste ale timpului. Din cauza concurenței neloiale a altor fabricanți din Transilvania şi România, ca şi din cauza lipsei de colaborare cu ceilalți asociați, fabrica falimentează (15).

Ziarul german *Der Siebenbürger Bote*, în numerele din lunile ianuarie şi februarie, prezintă importanța construirii şoselei Braşov–Rupea–Sighişoara pentru desfacerea produselor de pe Târnave la Braşov şi în principatele dunărene, redând informații despre mersul lucrărilor (129).

Granița de la Predeal
(fotografie de la sfârşitul secolului al XIX-lea)

La 22 mai reapare periodicul german *Magazin für gesichte, literatur und alle denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens* în tipografia lui J. Gött din Braşov (129).

Tot din presa germană, la 4 iunie 1850, aflăm că la Predeal se construieşte în acest an clădirea noii vămi, cu zidari din Bucureşti şi tâmplari din Braşov (129). În anul 1852 s-a dispus mutarea vămii de la Breaza, din mijlocul Văii Prahovei, la Predeal. Prin construirea şoselei şi mutarea vămii la Predeal, importanța acestei localități a crescut foarte mult (101).

Ziarul german *Der Siebenbürger Bote* anunţă că în 15 iulie se prevede sosirea la Braşov, prin pasul Timiş, pe noua şosea, a domnitorului (fost caimacam 1848–1849, n.a.) Constantin Cantacuzino, din Ţara Românească. La 27 septembrie se anunţă apropiata închidere a lucrărilor de construire a şoselei Braşov–Bucureşti. La 12 noiembrie se anunţă ceremonia de deschidere a circulaţiei pe această şosea (129).

Între 20 iulie şi 3 august 1852, împăratul Austriei Franz Joseph întreprinde o vizită în Transilvania. Itinerarul vizitei cuprinde multe oraşe printre care şi Braşovul. Notabilităţile îl găzduiesc pe împărat în data de 14/26 iulie în casa *Casa Seuler* (imobil existent şi astăzi în Piaţa Sfatului, nr. 27). În numele românilor braşoveni, împăratul a fost salutat de către protopopul Ioan Popazu şi Andrei Mureşianu. George Bariţ, în calitate de membru al Eforiei şcoalelor, i-a cerut împăratului un ajutor pentru *Gimnaziul românesc* (43). Cererea braşovenilor nu fost rezolvată, invocându-se în răspunsul guvernului din 1854 că acest gimnaziu are caracter privat şi parohia românească neunită (cu biserica catolică) din Braşov e una din cele mai mari din ţară (!?) (17).

Autorităţile centrale de la Viena intenţionau să efectueze o reîmpărţire administrativă a imperiului, în teritorii locuite de populaţii compacte şi divizate în unităţi separate; în multe teritorii, din cauza intereselor naţionale diferite, conflictele erau latente (38). O propunere viza împărţirea Transilvaniei în 10 districte (Kreise), fiind condusă politic de la Viena. Guvernatorul, un general, împreună cu consilierii, asculta orbeşte ordinele de la Viena (156). Năzuinţele naţionale urmau să fie reprimate cu asprime, considerându-se tendinţe centrifugale, de desprindere din imperiu (38).

La 1 noiembrie au fost introduse noi instanţe judecătoreşti cezaro-crăieşti, care au preluat competenţele juridice ale magistratului braşovean; la Braşov ia naştere un Tribunal al ţării (k. k. Landesgericht), magistratul Braşovului rămânând numai cu atribuţii administrative (116). Astfel, a încetat şi funcţia de jude al districtului (119).

În acest an apar la Braşov instituţii ale organelor centrale, precum Direcţia de poliţie cezaro-crăiască (k. k. Polizeidirektion) şi Direcţia financiară cezaro-crăiască (k. k. Finanz-Bezirk-Direktion) (117). Atribuţiile noilor organisme vizau supravegherea vieţii social-culturale a locuitorilor: reprezentaţiile artistice, importarea unor cărţi din străinătate, editarea de ziare; funcţionarea societăţilor artistice, ştiinţifice, economice, bancare nu se puteau desfăşura fără aprobarea organelor centrale (Ministerul de Interne).

1853

Continuă modificările administrative pe teritoriul imperiului. La 1 ianuarie 1853, Transilvania a fost divizată din nou în mod provizoriu în 5 districte. Districtul Sibiu cuprindea nouă cercuri (Bezirk), printre care şi Braşovul. Oraşul avea un Oficiul Cercual (cu rol de prefectură) şi patru preturi (bezirksamt sau Oficii de plasă): Braşovul propriu-zis, Feldioara, Râşnov şi Satulung (116). Magistratul oraşului a fost asimilat unui oficiu de plasă, care avea competenţe administrative şi economice numai pe teritoriul oraşului (43).

*Pe locul acestei clădiri se afla sediul **Administraţiei locale — Pretura (apoi Prefectura) pentru Cercul Braşov** (Bezirksamt für den Kronstädter Bezirk) după anul 1853; clădirea a fost reconstruită de Peter Bartesch spre sfârşitul secolului XIX (fotografie recentă pe str. M. Weiss, colţ cu str. Republicii)*

Administrația locală a preturii pentru cercul Braşov avea sediul în strada Porții, nr. 195 (540 după 1857) (azi str. Michael Weiss, nr. 19) şi s-a mutat ulterior în Târgul Cailor, nr. 37 (azi str. Gh. Barițiu, nr. 18) (117).

Ziarele braşovene din 12 octombrie anunță producerea unui incendiu în cartierul Braşovechi (129).

În anul 1853 se înființează prima rafinărie de țiței la Braşov (157), în cartierul Bartolomeu, lângă Dealul Şprenghi, alături de fabrica de țigle, de către Nicolae D. Constantin, negustor aromân. Rafinăria a fost printre primele de acest fel din Europa. Până în anul 1880, în acest cartier se vor înființa mai multe rafinării (157).

La 21 iunie începe războiul Crimeii (1853–1856), prin ocuparea de către Rusia a țărilor româneşti, urmărind desprinderea popoarelor balcanice de Poarta Otomană. Chestiunea orientală, cum era numită în presă, va atrage Franța şi Anglia în război, în anul 1854, împotriva Rusiei.

1854

Prin ordonanța Ministerului de Interne, Justiție şi Finanțe din 4 iunie, Transilvania istorică este împărțită administrativ în 10 prefecturi (Kreis) şi 79 de plase sau preturi (Bezirksamt) astfel: Sibiu 12 plase, Braşov 10 plase, Odorhei 6 plase, Mureş-Oşorhei 6 plase, Bistrița 10 plase, Dej 8 plase, Sălaj-Şimleu 6 plase, Cluj 6 plase, Alba-Iulia 6 plase, Orăştie 9 plase. Preturile Braşovului erau: Rupea, Şercaia, Făgăraş, Bran, Feldioara, Braşov, Satulung, Sf. Gheorghe, Brateş, Tg. Secuiesc. Prefectura Braşovului cuprindea 216 sate cu 276.934 de locuitori din care 117.112 români, 103.962 unguri şi secui, 37.729 saşi şi 18.131 alte naționalități. Prefectura avea sediul în str. Porții, nr. 195 (vezi anul 1853).

Pentru această prefectură funcționa un Tribunal cercual (Kreisgericht), care avea sediul în str. Vămii, nr. 563 (azi str. Mureşenilor, nr. 6, pe locul fostului sediu al CEC). Această împărțire administrativă a durat până în anul 1861 (117). În anul 1908 se clădeşte clădirea actuală, ca sediul al băncii maghiare Kreditbank.

*Pe locul acestei clădiri se afla **Tribunalul cercual** (Kreisgericht) între anii 1854–1861 (str. Mureşenilor, nr. 6, fotografie recentă)*

În conformitate cu noua structură administrativ-teritorială introdusă în Transilvania de autoritățile imperiale, în anul 1854 s-a instituit pentru Braşov denumirea de „primar“ (Bürgermeister) pentru primul dregător orăşenesc şi preşedinte al magistratului (117). Ultimul jude suprem (primar), Johann Georg von Albrichsfeld, după 46 de ani de activitate în funcții publice a fost suspendat şi la 6 decembrie a fost instalat primul primar al Braşovului, Franz von Schobeln (119).

În acest an se introduce la Braşov telegraful (73). Ziarul *Siebenbürger Bote*, din 8 decembrie, anunță că s-a refăcut linia telegrafică între Braşov şi Bucureşti şi deci s-a realizat legătura dintre Bucureşti şi Occident; în scurt timp, urma să fie terminată şi legătura telegrafică Iaşi–Bucureşti (129).

Între anii 1854 şi 1855 se construieşte al doilea etaj la (actualul) corpul C al gimnaziului evanghelic, destinat muzeului şcolii, de către meşterul constructor braşovean Dieners (157).

***Curtea Honterus**: de la stânga, Casa parohială luterană, corpul B al liceului Honterus, corpul C al liceului Honterus, Alumnatul (fosta şcoală de fete), locuinţa rectorului (fotografie în jurul anului 1900).*

De asemenea, în 1854 începe primul an şcolar pentru gimnaziul românesc, în noul sediu (actualul Colegiu A. Şaguna). Clasele primare sau normale şi gimnaziul se mută în noul edificiu, din care erau terminate doar subsolul şi parterul, iar clădirea nu era tencuită (17).

La 3 octombrie, Camera de Industrie şi Comerţ invită meseriaşii şi agricultorii din districtul Braşov la expoziţia din anul 1855 de la Paris (129).

În ziarul *Kron. Ztg.*, din 6 noiembrie, este anunţată hotărârea guvernului din Ţara Românească de a construi o linie ferată până la graniţa cu Austria (sunt luate în discuţie o variantă până la Braşov şi alta până la Orşova) (129).

Banca Naţională a Austriei înfiinţează în acest an la Braşov prima sucursală din Transilvania, pentru finanţarea întreprinderilor austriece din zonă. Această sucursală, precum şi cea din Timişoara, înfiinţată în anul 1855, în colaborare cu Camerele de Comerţ şi Industrie, vor domina viaţa creditului bancar din Transilvania, acordând împrumuturi numai întreprinderilor ce nu concurau industria austriacă (38).

Ziarul Kron. Ztg. anunţă spectacole teatrale în Braşov; la 27 noiembrie va avea loc o reprezentaţie la teatrul din Braşov cu drama *Zrinyi* de Theodor Körner (în limba germană), iar în 8 decembrie va avea loc o reprezentaţie în beneficiul dirijorului Wagner. Se va juca farsa locală *Aline, regina din Golgonda* sau *Braşovul pe continent*. În cursul actului al doilea, domnişoara Charlotte Wagner şi un „remarcabil diletant“ vor interpreta în limba română una din scenele vodevilului *Doi ţărani şi cinci cârlani*, anunţa ziarul german (129).

1855

Ziarul *Kron. Ztg.* din 17 februarie anunţă apariţia unui dicţionar german-român la Braşov, alcătuit de G. Bariţ şi G. Munteanu, editat de Rudolf Orghidan. Dicţionarul este tipărit în tipografia românească condusă de G. Bariţ (15). Dicţionare similare apăruseră şi la Sibiu, în anul 1852, în tipografia diecesană a episcopului A. Şaguna (129).

Ziarul *Sieb. Bote*, din 2 iulie 1855, aduce elogii episcopului A. Şaguna pentru activitatea lui culturală. „El lovi în stâncă şi deschise poporului său un izvor de cultură spirituală — omul care în 1850 a făcut pentru români, ceea ce Honterus a făcut acum 300 de ani pentru saşi“, erau frazele ziarului, făcând aluzie la măreaţa izbândă a românilor braşoveni, care sprijiniţi de acest apărător al culturii româneşti şi-au ridicat propriul gimnaziu.

Andrei Şaguna *(1809–1873), episcop, mitropolit ortodox al Transilvaniei, militant pentru drepturile ortodocşilor şi ale românilor din Transilvania, fondator al Gimnaziului Românesc din Braşov (1851), membru de onoare al Academiei Române*

Andrei Şaguna (1809–1873), aromân, fiul unui negustor din Gabrovo, după terminarea studiilor devine un zelos apărător al drepturilor românilor. Diplomat în filosofie şi drept, profesor de teologie la Carlovitz şi Vârşeţ, în anul 1848 ajunge episcop al românilor neuniţi şi apoi baron al imperiului austriac (1850). În anul 1864 devine Mitropolit al Ardealului şi în anul 1871 membru al Academiei Române. A fost unul dintre liderii mişcării naţionale a românilor din Transilvania, contribuind în mare măsură la dinamizarea luptei contra opresiunii dualiste. În afara emancipării bisericii româneşti de sub autoritatea mitropoliei sârbeşti, lui A. Şaguna i se datorează înfiinţarea a peste 1.000 de şcoli în Transilvania, fondarea unor periodice şi a tipografiei arhidiacezane de la Sibiu. El s-a aflat printre întemeietorii societăţii culturale Astra şi apoi a devenit preşedintele acestei societăţi (58). Înfiinţarea gimnaziului românesc de la Braşov este desigur una din realizările sale de frunte. Sprijinul său din postura de episcop ortodox în faţa autorităţilor, pentru construcţia şi recunoaşterea gimnaziului a fost deosebit. Demn de menţionat este, de asemenea, şi sprijinul moral şi material adus comunităţii locale, îndrumarea şi vizitele frecvente în anii construcţiei gimnaziului. Este important de semnalat că şi obştile româneşti din Braşov l-au sprijinit financiar în anul 1848, după numirea sa ca episcop, pentru primele sale necesităţi şi în anul 1851 pentru cumpărarea unor case diecesane (17).

Gimnaziul românesc făcea progrese în dotarea cu manuale şcolare. Profesorii G. Munteanu şi G. E. Nichifor traduc şi tipăresc manuale de *Geografie biblică* şi *Gramatică germană*, având ca model organizarea şi dotarea vechiului gimnaziu luteran (săsesc). În acest an, în iunie, gimnaziul e vizitat şi evaluat de baronul Lebzeltern, vicepreşedintele guvernului provincial, însoţit de inspectorul Grüner, prefectul districtului, apoi în august de inspectorul şcolar C. Schuller, care se declară foarte mulţumit de starea şcolii şi laudă în raportul său efortul bisericii şi al comunităţii, sperând în obţinerea dreptului de publicitate din partea ministerului. Şi episcopul Şaguna vizitează gimnaziul în luna noiembrie. În urma rapoartelor, în 15 februarie 1856, ministerul de culte şi instrucţie, prin decret, declară gimnaziul public, având aceleaşi drepturi ca gimnaziile de stat. Dar anul acesta, o nouă ameninţare planează asupra gimnaziului. Ordonanţa ministerului din 1 ianuarie obliga ca pregătirea şcolarilor să se facă treptat în limba germană pentru gimnaziul inferior, astfel ca în gimnaziul superior să se facă numai în limba germană. Datorită nemulţumirilor venite din tot imperiul, în anul 1859 ministerul revocă această dispoziţie (17).

Conform obiectivelor *Reuniunii femeilor române*, la 24 aprilie se deschide cu acordul Eforiei o şcoală de fete românească, în edificiul gimnaziului, având în primul an 13 eleve, numită „şcoală de lucru“, în care cunoştinţele practice se împleteau cu cele de cultură generală. Profesorii acestei şcoli, Ioan Meşotă, Ştefan Iosif, Vasile Oroianu, erau plătiţi din fondurile proprii ale *Reuniunii*. Datorită popularizării intense a acestei acţiuni de către presa românească din Braşov, *Reuniunea* primea colecte din toate provinciile româneşti. În anul 1874, la această şcoală se înfiinţează clasa a V-a, iar din anul 1886 şcoala va dispune şi de un internat în locuinţa proprie a preşedintei Reuniunii — Maria Secăreanu (str. Castelului, nr. 36) (17, 43).

Ziariştii *Gazetei* reuşesc cu abilitate să informeze publicul despre demersurile românilor din Principate pentru Unire. În mai 1855, după publicarea obiectivelor Conferinţei de la Constantinopol şi Viena, convocate pentru încheierea Războiului Crimeii, *Gazeta* îşi exprima adeziunea pentru Unirea Principatelor într-un singur stat românesc (43).

1856

Camera de Comerţ şi Industrie din Braşov pune în discuţie unele măsuri pentru încurajarea agriculturii, industriei şi comerţului din Transilvania în paginile ziarului *Sieb. Bote*, din 12 ianuarie (129).

Ziarul *Sieb. Bote* din 16 ianuarie anunţă alegerea directorilor şi cenzorilor Băncii Naţionale Particulare din Braşov (129).

La 30 martie se încheie Congresul de la Berlin, care pune capăt războiului Crimeii. Dezbaterea tratatului de pace dintre ţările beligerante (Anglia, Franţa, Turcia, Regatul Sardiniei şi Rusia), la care participa Austria şi Prusia, va aduce în discuţie „problema românească", care devenea o problemă europeană, reieşind necesitatea unirii principatelor într-un singur stat.

Toate ziarele germane şi româneşti din Transilvania din acest an au în centrul atenţiei proiectul de realizare a căii ferate prin Transilvania. Se pun în discuţie mai multe proiecte (trasee): Cluj–Turda–Tg.Mureş–Rupea–Braşov, Oradea–Cluj–Alba-Iulia–Sebeş–Sibiu, Arad–Sibiu–Braşov (129).

Ziarele prezintă şi interesul economic pentru o legătură viitoare a Transilvaniei pe calea ferată cu Marea Neagră. Ziarul braşovean *Kron. Ztg.*, din 14 ianuarie, relatează despre o promisiune a domnitorului Ţării Româneşti, Barbu Ştirbei, făcută unui reprezentant al comercianţilor braşoveni, privind prelungirea pe cheltuiala Ţării Româneşti a liniei ferate până la Marea Neagră, după terminarea liniei ferate până la graniţa cu Transilvania. Acelaşi ziar, în iulie, adresează un apel braşovenilor pentru sprijinirea construirii căii ferate care va lega principatele cu Transilvania, asigurându-i de realizarea unor câştiguri importante (129).

În octombrie, prinţul K. B. Schwarzenberg, guvernatorul Transilvaniei, face o vizită la Galaţi pentru proiectul liniei Bucureşti–Valea Prahovei–Braşov–Arad–Budapesta–Viena. Ziarele anunţă începerea lucrărilor pregătitoare pentru construirea liniei ferate Cluj–Oradea şi Timişoara–Seghedin (129).

În toamna anului se termină lucrările de construcţie a gimnaziului românesc. Edificiul impozant pentru acele vremuri (72 metri lungime, 15 metri înălţime, 2 etaje, dispunând de 22 încăperi, cu o frumoasă sală de festivităţi, cu un subsol destinat pentru ateliere, bucătărie şi baie) corespundea cerinţelor unei clădiri şcolare moderne. Cheltuielile, plus materialele care au fost donate, ridicaseră valoarea edificiului la suma de 80.000 de florini (17).

În vederea întreţinerii gimnaziului, Eforia şcolii îşi propune sa valorifice terenul din spatele gimnaziului, construind băi de aburi publice (numite mult timp „Eforie") pe locul unor băi vechi primitive. În acest sens, se emit spre vânzare obligaţiuni în valoare totală de 30.000 de florini. În această afacere este cointeresat şi directorul poliţiei I. Ditz, care facilitează aprobările. Construcţia băilor se termină în anul 1856, dar afacerea se dovedeşte perdantă întrucât, din cauza lucrărilor de slabă calitate, costurile de reparaţie alungă antreprenorii ce ar fi dorit să exploateze băile. Se înregistrează astfel noi datorii în contul Eforiei şcolare, ce cu mare greutate s-au acoperit ulterior. Mult mai târziu aceste băi vor produce venituri reale pentru întreţinerea gimnaziului (17, 129).

Revoluţia din anul 1848 declanşase spiritul naţionalist în educaţia şcolară. Începând cu anul şcolar 1856–1857, la liceul romano-catolic din Braşov este eliminată limba de predare (exclusiv) latină, aceasta fiind înlocuită cu limba maghiară şi germană. S-a eliminat şi limba greacă, limbă obligatorie până atunci în ciclul primar. Conducerea şcolii orientează ponderea activităţilor spre viaţa publică. Liceul devine un liceu maghiar, în care educaţia religioasă nu mai are un rol primordial. Viaţa liceului se îmbogăţeşte prin funcţionarea unui cor, un club de creaţie al elevilor, o bibliotecă ce se îmbogăţeşte mereu ajungând la 6.000 de volume, o societate de lectură a elevilor. Liceul maghiar se bucură în anii următori de o pleiadă de dascăli de renume, care dau prestigiu acestui liceu cum au fost: Veres György, Andrási József, Doboly József, Bálint Károly, Czinege István, Hermann Antal, Jóseffi Imre, Vargyasi Ferenc, Ágoston Lajos, Kolozsvári Sillye Béla, Baracz Sándor (43).

În Cetate se ia în acest an decizia de astupare a canalelor cu apă care brăzdau străzile principale. Până atunci, în canalele deschise, cu apa provenită de la pârâul din Şchei, se deversau apele uzate de la

locuitori şi ateliere de meşteşugari, chiar şi fosele septice. Dar canalul de pe strada Neagră (azi str. N. Bălcescu), unde existau multe ateliere ale pielarilor, tăbăcării cu ape murdare, a rămas neacoperit până în anul 1896, întrucât panta pe această stradă era mai mică. Aici se aduna multă mizerie, în special reziduuri de piei şi viscere ale animalelor care emanau mirosuri greu de suportat. În Şchei însă, canalele nu erau astupate, permițând vărsarea tuturor mizeriilor în ele, care străbăteau apoi Cetatea şi cartierele de jos. După această dată, în Cetate se colecta săptămânal gunoiul, iar fosele septice se goleau în butoaie închise (135). Spre sfârşitul secolului, Sextil Puşcariu relatează că un anume Mark, ce îşi avea biroul şi casa în parcul Rudolf, avea în administrare serviciul curățării haznalelor (151). Casa Mark, situată aproximativ în locul Casei Armatei de astăzi, va fi demolată după anul 1933.

1857

Ziarul *Kron. Ztg.* din 16 şi 30 ianuarie publică un articol despre situația economică a Braşovului, în care, printre altele, se sugerează înființarea unei şcoli industriale, precum şi a unei „şcoli duminicale pentru ucenicii de toate naționalitățile“, iar mai multe articole din ianuarie şi februarie, referitoare la prezentul şi viitorul Braşovului, recomandă înființarea unei şcoli reale pe lângă gimnaziul săsesc din Braşov (129).

În anul şcolar 1857–1858, la gimnaziul săsesc şi noua şcoală reală de pe lângă gimnaziul săsesc erau înscrişi 599 de germani, 122 de maghiari, 94 de români, 13 greci şi 5 evrei (65).

Cetatea medievală a Braşovului, apărată de ziduri, bastioane şi turnuri, devenise anacronică; mândrie a saşilor timp de sute de ani, ea îşi pierduse din rostul militar, prezența ei fiind doar simbolică. Plasarea cetății în capătul văii, în timpurile mai vechi, era o soluție potrivită pentru apărare. Acum, situarea oraşului între munți, precum şi prezența zidurilor înconjurătoare constituiau un impas pentru dezvoltarea modernă a oraşului. Ca în mai toate oraşele Europei medievale, spațiul vital cerut de populația numeroasă şi circulația comercială a Braşovului nu-şi mai găsea rezolvarea între vechile ziduri. Ele deveniseră un obstacol şi pentru construcția unor noi edificii Multe oraşe vechi din occident reuşiseră să păstreze burgul medieval, neafectat de evoluția urbanistică modernă. Latura de nord-est, cea mai expusă a Cetății Braşovului, suferise numeroase avarii datorită incendiilor şi cutremurelor, dar era şi cea mai potrivită pentru extinderea oraşului, configurația terenului permițând aceasta. Este momentul crucial în care braşovenii se rup de imaginea cetății lor şi hotărăsc dărâmarea treptată a zidurilor şi bastioanelor.

Construcțiile erau puternic deteriorate în urma incendiilor din anii 1689 şi 1718 şi a cutremurului din anul 1802. Se făcea simțită nevoia unor clădiri publice şi administrative, şcoli, cazărmi, locuri de agrement, imitând modelul oraşelor din centrul Europei. Latura nord-estică a cetății oferea posibilitatea de deschidere a oraşului pentru clădiri grandioase şi promenade, care să corespundă sistemului de valori burgheze: reprezentare, confort şi loisir (184).

În anul 1857 se ia hotărârea demolării construcțiilor şi fortificațiilor porții de pe strada Porții (capătul nordic al străzii Republicii de astăzi).

În cartierul Blumăna, pe terenul fostului spital pentru leproşi, s-a construit un spital nou, pentru femei sărace, în care se vor muta în anul viitor şi cele 8 locatare ale spitalului de pe strada cu acelaşi nume (azi str. Postăvarului). În locul vechii aşezări a spitalului, de pe Spitalsneugasse, comunitatea oraşului a dăruit terenul de pe strada Republicii între clădirea Modarom şi str. M. Sadoveanu (61). Pe acest teren, devenit proprietate a spitalului de femei, se vor construi imobile noi, în stilul vienez al blocurilor de locuințe tip „Mietpalast“ (bloc cu locuințe de închiriat) de formă dreptunghiulară şi dimensiuni ample, care reunesc spații comerciale sau birouri la parter şi apartamente la etaj.

Astfel, în 1857 se construieşte casa lui Bachmeyer (astăzi str. Republicii, nr. 55), apoi casa lui Gyertyánffy (str. Republicii, nr. 57), în 1877/1878, care devine sediul administrației oraşului, unde se mută Casa Sfatului (str. Republicii, nr. 53). În anul 1887, în aceeaşi zonă, se construieşte Villa Kertsch, ce devine mai târziu hotelul „Villa Kertsch“ (pe locul ei astăzi se află clădirea Modarom) (184).

Şi clădirea Casei Negustorilor (astăzi restaurantul Cerbul Carpatin) intră în acest an într-un proces de modificare a construcției. Corpul central al construcției, inclusiv subsolul mare interior, rămâne neschimbat, însă fațada dinspre strada Hirscher este modificată. S-a îndepărtat rampa scării dinspre Casa Sfatului şi s-a creat o rampă de acces în mijlocul clădirii, spre strada Hirscher. S-au amenajat deschideri pentru prăvălii pe latura dinspre stradă (61).

Statisticile vremii prezentând numărul de case din Braşov ne redau amploarea construcțiilor care se declanşează în anii următori: 1857 — 3.758 de case; 1880 — 3.941 de case; 1900 — 4.077 de case; 1910 — 4.995 de case (43). Cu toate acestea, Braşovul secolului al XIX-lea rămâne modest din punctul de vedere al arhitecturii urbanistice. Atmosfera degajată de stilul construcțiilor este mai degrabă gravă, austeră (43). Braşovul, deşi un centru comercial important, nu era decât un oraş de provincie; aici lipsea opulența clădirilor unor nobili bogați sau a unor demnitari politici, aşijderea oraşelor din vestul Europei. „Carpații şi Cetatea au izolat Braşovul de influențele artistice majore ale Europei epocii moderne. Puterea tradiției, în care se resimte lipsa educației artistice, supunerea spre ordine şi disciplină a braşovenilor, dar mai ales chibzuința, erau singurele criterii care dictau şi în veacul al XIX-lea în materie de arhitectură, atât la cea religioasă, cât şi la cea laică“, apreciază M. Maximescu (43).

După mijlocul secolului al XIX-lea, marea parte a caselor din Cetate au fost reconstruite din temelii sau, cel puțin, s-au refăcut fațadele caselor vechi. În interiorul caselor s-au făcut amenajări pentru a corespunde cerințelor sanitare moderne. Creşterea numărului de locuitori într-un oraş aglomerat a determinat apariția caselor de închiriat (caselor de raport — „zinhaus“), unele cu două etaje şi mai multe apartamente. În afara imobilului cu două etaje din Piața Sfatului, nr. 3 (clădit în 1786 şi demolat în 1894), apar şi alte imobile cu două etaje precum imobilul din strada Poarta Şchei, nr. 26, ridicat în anul 1827 de Samuel Abraham, imobilul din Piața Sfatului, nr. 18 cumpărat în anul 1864 de la proprietarul Alexander Marussy de familia negustorului Ioan Iuga, imobilul din Piața Sfatului, nr. 9, clădit de negustorul Friedrich Bömches în anul 1852 (1, 135).

Arhivele oraşului ne prezintă starea industriei şi comerțului din acest an. Existau în acest an şapte fabrici în oraş: o fabrică de hârtie, o fierbătoare de clei cu patru oameni, o fabrică de faianță a văduvei Pivirotti lucrând cu două calfe, o fabrică de faianță a proprietarului G. Fleischer, care nu lucra, un ciocan de aramă a văduvei Thiery cu trei oameni, ciocanul de aramă de la Timişul de Jos utilizând şase oameni, o torcătoare de lână mecanică, care la data analizei nu lucrează.

Din raportul Camerei de Comerț şi Industrie reiese că din cei 1.607 de meşteşugari breslaşi şi nebreslaşi 178 nu lucrează, 280 nu lucrează independent, ci în calitate de calfe, rezultând doar 1.149 de meşteri care lucrează independent (126).

Recensământul din anul 1857 ne prezintă o situație a ocupațiilor populației braşovene din afara industriei, agriculturii, comerțului sau activității bancare, astfel: preoți 38, funcționari 277, notari avocați 15, personal sanitar 75, rentieri 166, artişti 156, proprietari de pământ 296, zilieri 242, vânători-pescari 2. În acest an erau înregistrați 963 de bărbați fără ocupație, reprezentând 15% din populația masculină activă. Din totalul populației braşovene din anul 1857 — 27.039 de locuitori — recensământul prezintă şi o structură a populației pe religii astfel: 9.873 de ortodocşi, 80 de greco-catolici, 3.710 de romano-catolici, 798 de reformați, 7.817 de evanghelici (luterani), 9 unitarieni, 39 de israeliți, 18 de alte religii (43).

Între anii 1857 şi 1858 se înființează „Societatea anonimă de mine şi furnale din Braşov“ cu capital bancar austriac, care acaparează mari întinderi de păduri, mine de fier şi cărbune, precum şi furnale în Banat şi în Transilvania propriu-zisă (38). Societatea se va dezvolta în anii viitori şi va rezista până în anul 1898, când va fi cumpărată de Banca Comercială Ungară (43).

1858

Din protocoalele Camerei de Comerț şi Industrie din Braşov ținute în anul 1858 şi 1859 aflăm subiectele discutate: dificultățile comerțului austriac prin Galați; acordarea diplomelor şi medaliilor

celor premiaţi la expoziţia agricolă şi industrială de la Cluj; traficul regulat poştal între Braşov–Galaţi şi Brăila; continuarea construcţiei şoselei de la Bran, în Ţara Românească până la Câmpulung; dreptul de a se face comerţ cu băuturi alcoolice la Braşov; exportul principalelor mărfuri braşovene cu principatele române: produse din piele, produse de cizmărie, pălării şi hârtie (129).

Aflăm din publicaţia *Adressenbuch* (Ghid comercial), întocmită de Camera de Comerţ şi Industrie din Braşov în anul 1858, că în acel an existau 600 de firme din principate, care erau interesate în schimbul de mărfuri cu Transilvania şi un număr mult mai mare de firme din Transilvania, care căutau strângerea relaţiilor comerciale cu Principatele (38).

În acest an se înfiinţează o rafinărie de petrol la Braşov (73,157). Fabrica numită „de petrol şi unsoare de căruţe“ prelucra ţiţei din România (43).

În faţa zidurilor de pe latura nord-estică a cetăţii Braşovului se amenajează Promenada de jos *(Untere Promenade)*, după modelul oraşelor austriece. Mărginită de tei, promenada devine un „Corso“ al oraşului până în zilele noastre. În deceniul al şaptelea al secolului al XX-lea, o măsură binevenită a administraţiei oraşului lărgeşte această promenadă, prin nivelarea valului de pământ din faţa clădirilor. În această zonă, întreprinzătorii au căutat să construiască clădiri impozante, publice sau particulare, în spiritul urbanismului modern. În anul 1858, pe locul unde se afla casa portarului, la Promenadă, se construieşte Casa Societăţii Industriaşilor *(Gewerbeverein)*, astăzi clădirea Muzeului de Artă. Clădirea a fost renovată în anul 1902, căpătând o nouă faţadă (184).

În locul guvernatorului Transilvaniei, Karl von Schwarzenberg, este numit în anul 1858 prinţul Friederich von Lichtenstein (1858–1860) (43).

1859

Anul 1859 aduce pentru Habsburgi două noi primejdii externe, care puteau afecta interesele imperiului: unirea principatelor române şi războiul franco-italo-austriac.

Pregătirea unirii principatelor, ca şi momentul crucial al dublei alegeri a lui A. Cuza din 24 ianuarie 1859, eveniment ce marca Unirea, a determinat o campanie de presă elogioasă în periodicele româneşti din Braşov, *Gazeta*... şi *Foaia*..., precum şi în ziarul german *Kron. Ztg.* Dar „foarfeca cenzurii habsburgice suprima cu duritate din presa transilvană toate manifestările de simpatie faţă de acest act, impunând în loc manifestări de hiperloialitate faţă de prea înalta curte împărătească“ chiar unora dintre cărturarii români (37). Teama de revoluţie şi de dezagregare a imperiului obligă Viena la o politică disperată de împiedecare a unirii ţărilor române şi a consolidării lor. Teama de a pierde provincii locuite în majoritate de români face ca politica Vienei să vadă în orice revendicare de drepturi naţionale acţiuni primejdioase cu caracter subversiv „daco-roman“ (38).

Biografia lui Cuza a făcut obiectul a două articole în *Gazeta* braşoveană, în care, pe un ton elogios, se contracarau zvonurile calomnioase la adresa domnitorului. Între Iacob Mureşianu, redactorul *Gazetei* şi Cuza, o prietenie statornică se înfiripase din anii revoluţiei, prietenie care va continua printr-o vie şi susţinută corespondenţă de ambele părţi. Momentul unirii a creat „un entuziasm în Transilvania, poate mai mare ca în principate“, scria fruntaşul român transilvănean Alexandru Papiu-Ilarian (43). Domnitorul Cuza va sprijini în anii următori în mod deosebit şcolile româneşti din Braşov.

Ziarul Kron. Ztg. din ianuarie şi februarie relatează despre raportul delegaţilor Camerei de Comerţ şi Industrie din Braşov, Apostol F. Pop şi Franz A. Woss, în urma călătoriilor efectuate în Moldova şi Ţara Românească, cu scopul facilitării şi înviorării schimburilor comerciale (129).

În 4 februarie, ziarele braşovene anunţă trecerea prin Braşov a fostului domnitor G. Bibescu în drum spre Bucureşti, fiind programată o primire la Predeal (129).

Cu toate opreliştile politice, viaţa culturală a Braşovului este animată. Societatea de teatru din Braşov anunţă deschiderea stagiunii la 12 martie. Teatrul din Braşov este concesionat lui Johann Ludwig Weber, actor şi regizor. În perioada august–octombrie, la teatrul din Braşov au loc reprezentaţii ale trupei maghiare de teatru şi operă din Cluj, sub direcţia lui Michael Havi. În luna

septembrie, capelmaistrul Ludwig Wiest din Bucureşti susține două concerte de vioară la Braşov. În data de 13 noiembrie se anunță deschiderea unei serii de spectacole sub direcția lui Karl Friese (129).

În anul 1859 se înființează societatea culturală *Männergesangverein* (Asociația de cântări bărbăteşti), condusă de Anton Brandner (73) (43).

În data de 14 martie apare la Braşov noua serie a periodicul german *Magazin für gesichte, literatur und alle denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens, Neue Folge* (1859–1861), fiind editată tot la tipografia Johann Gött. Scopul declarat ale periodicului, prezentat în prefață de dr. E. Trauschenfels, este cunoaşterea trecutului şi prezentului Transilvaniei (129).

La 11 noiembrie apare periodicul *Siebenbürger Quartalschrift* (1859–1860), editat de Eugen von Trauschenfels, în tipografia lui Johann Gött.

După înfrângerea revoluției de la 1848, în Imperiul Habsburgic absolutismul stabilise forme şi mai rigide de guvernare, desființându-se complet autonomia provinciilor. Perioada care urmează revoluției, numită şi „regimul lui Alexandru Bach“ (ministru de interne), este cunoscută prin măsurile restrictive luate, generând o creştere a ostilității față de absolutismul habsburgic. Îngrădirea posibilităților de manifestare liberă a vederilor politice sau de aducere la cunoştința autorităților a doleanțelor, o reală cenzură a presei erau cele mai evidente constrângeri ale regimului. Clătinat de amenințări exterioare şi interioare, Imperiul Habsburgic renunță la vechiul sistem de guvernare, încercând o experiență constituțională. În august, guvernul Bach demisionează, iar ca ministru de interne este numit contele Goluchowski care se orientează spre o politică de federalizare a imperiului. Impunerea noului sistem constituțional se va realiza prin emiterea diplomei imperiale din 20 octombrie 1860 şi a patentei din 26 februarie 1861 (38).

În spiritul detensionării relațiilor interetnice, guvernul imperial emite în acest an un decret prin care se admite ca în regiunile unde predomină populația de o anumită limbă să fie introdusă în şcoli limba respectivă. Se cere însă şi cunoaşterea limbii germane. În Transilvania existau 14 licee recunoscute: în şapte licee se preda în limba maghiară, în şase în limba germană şi într-unul în limba română, la Blaj (liceul românesc de la Braşov nu era încă deplin recunoscut, abia după 1866 i se recunoaşte dreptul de publicitate).

Lipsiți de şcoli gimnaziale suficiente, românii se îndreptau spre şcoli cu predare în limba germană sau maghiară. Astfel, la Sibiu, în anul 1858–1859, la liceul romano-catolic de stat, cu limba de predare maghiară, din totalul de 265 de elevi,133 sunt români; la liceul orăşenesc din Sibiu, cu limba de predare germană, din 288 de elevi, 107 sunt români; la Cluj, în anul 1859, la liceul romano-catolic cu limba de predare maghiară, din totalul de 367 de elevi, 178 sunt români; la Mediaş în anul 1853, la liceul evanghelic, cu limba de predare germană, erau 45 elevi români; în Blaj în anul 1857–1858, liceul greco-catolic cu limba de predare română a fost frecventat de 448 de elevi, dintre care 447 de români şi un elev german; în Braşov, la gimnaziul şi şcoala reală cu limba de predare germană, în anul 1857–1858 erau înscrişi 599 de etnici germani şi 94 români; în liceul romano-catolic din Braşov (aproximativ 130 de elevi), care renunțase din 1856 la limba de predare exclusiv latină, pentru limba maghiară şi germană, erau înscrişi şi mulți elevi români, iar, fapt demn de menționat, directorul şcolii era din anul 1857 până în anul 1875 profesorul român şi omul de cultură Iacob Mureşianu (128). La gimnaziul greco-ortodox din Braşov, în anul 1858–1859, au fost înmatriculați 71 de elevi, însă numărul lor va spori foarte mult, ajungând în anul 1868–1869 la 265. Acest gimnaziu era singurul pentru toți românii greco-ortodocşi din Ardeal şi Ungaria (17).

Cărturarii maghiari înființează între anii 1859–1860, la Braşov, o *Casină maghiară (A brassói magyar társalgó)* după modelul *Casinei române*, înființate în anul 1835 (32). *Casina maghiară* este condusă o perioadă de timp de groful Bethlen András, ca preşedinte şi de Jánó Lajos ca notar (43).

În anul 1860 este aprobată de autorități şi funcționarea *Casinei germane* ce activa din anul 1852 *(Lese und Geselligkeits-Verein)*, care de fapt era reînvierea vechiului cabinet de lectură înființat în

anul 1789. În Braşov exista şi o *Casină grecească*, care funcţiona din anul 1826, fără statut şi aprobare. La început, această Casină purta numele de „reuniune-cafenea grecească"; în anul 1866, avea 37 de membri (32).

În acest an se etajează clădirea bibliotecii gimnaziului săsesc şi se amenajează o nouă sală de lectură. Colecţia de cărţi şi manuscrise a bibliotecii cuprindea peste 12.000 de volume şi a fost organizată pe baza unor criterii ştiinţifice noi. În acelaşi timp, s-a început întocmirea unui nou sistem de cataloage, la redactarea căruia a participat întregul colectiv de profesori. Probabil în această perioadă au fost scrise cele şapte volume mari denumite „Cataloage ştiinţifice" de înregistrare a cărţilor, cataloage ce se aseamănă foarte mult cu cataloagele sistematice moderne (164).

În vederea studierii terenului viitoarei linii ferate, la 17 octombrie, în ziarele braşovene este anunţată sosirea la Braşov şi Sibiu a consilierului ministerial Ghega (129).

Ca urmare a regimului absolutist ce s-a instaurat după revoluţia din 1848, numărul fabricilor româneşti scade de la şapte în 1851, la trei în 1859. Din totalul de 15 fabrici existente în 1859, 12 erau săseşti, afirmă Al. Hossu în monografia Ţării Bârsei din anul 1941 (54).

După o statistică publicată în ziarele braşovene, în districtul Braşov în anul 1859 existau 4.063 de mori cu pietre (129).

SPERANȚE ŞI DEZILUZII PRIN INTRODUCEREA SISTEMULUI CONSTITUȚIONAL DE GUVERNARE

1860

Începând cu anul 1860, printre instituțiile oraşului este menționat Institutul de fete Henriette Vautier, care funcționează, de fapt, între anii 1854–1899. În această vreme, doar familiile înstărite îşi puteau permite o educație pentru fete cu ajutorul profesorilor particulari, aceasta fiind o soluție costisitoare. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Braşov au funcționat mai multe institute particulare pentru educarea fetelor, similare cu cele din Europa, precum cele conduse de Philippine Barrout, Emilia Humpel, Marie Joanelli. Dintre acestea, institutul Henriette Vautier a fost cel mai bine organizat, rezistând timp de aproape 5 decenii. Şi în principatele române în aceeaşi perioadă existau numeroase institute similare, care promovau cultura şi limba franceză.

Institutul a avut mai multe sedii în Braşov. Între anii 1869–1890 a funcționat în Kotzenmarkt nr. 306–307, în casele negustorului Anastasie Safrano (azi, str. A. Hirscher, nr. 9). Deşi elevele erau de naționalități diferite (română, germană, maghiară), programul de internat şi majoritatea obiectelor de studiu erau comune. Se preda religie, limba franceză, pianul, limba germană, limba română, limba maghiară, matematica, geografia, caligrafia, desenul, istoria, croitoria. Şcoala a fost apreciată de cercurile largi româneşti, iar directoarea şi proprietara institutului a fost decorată pentru pricepere şi devotament cu „crucea de aur“ (142).

Cu toate donațiile mărinimoase făcute de fruntaşii braşoveni, existența gimnaziului românesc era în pericol, întrucât datoriile şi costurile întreținerii erau foarte mari. Lipsit de fonduri din partea statului, Eforia şcolii făcea eforturi pentru găsirea de subvenții. În urma demersului protopopului I. Popazu, la 28 iulie 1860 se aduce la cunoştința bisericii Sf. Nicolae că Adunarea legislativă a Moldovei a votat acordarea unei subvenții anuale de 18.500 de lei; similar, la 15 mai 1861 se acordă din partea Țarii Româneşti 15.750 de lei şcolilor româneşti din Braşov (suma echivala cu 5.000 florini austrieci, reprezentând jumătate din cheltuielile de susținere ale gimnaziului cu 8 clase) (120). La 28 august 1860, ziarul *Sieb. Bote* anunță că tot pentru susținerea bisericii şi şcolii româneşti din Braşov, Camera de Comerț şi Industrie din principatele române acordă, în unanimitate, o donație în valoare de 500 de ducați (28.500 lei) (129).

În anul 1860, şi comunitatea evreiască înființează o şcoală confesională iudaică, condusă de Sigismund Steinhart (43).

În vederea aplicării noii politici de federalizare a imperiului, în martie 1860, Curtea de la Viena convoacă printr-o patentă Senatul Imperial. Au fost desemnați reprezentanți din toate provinciile imperiului. Din partea românilor, după dezbateri îndelungate au fost nominalizați: Andrei Şaguna pentru Transilvania, Andrei Mocioni pentru Banat şi Nicolae Petrino pentru Bucovina. Maghiarii au fost reprezentați de Bogdán Jakab, iar saşii de către Karl Maager, preşedintele Camerei de Comerț şi Industrie din Braşov (43).

La 1 mai 1860 intră în vigoare patentul împăratului Franz Iosif I din 5 decembrie 1859, care impune noul regulament al meseriilor, şi anume: condițiile exercitării meseriei, raportul dintre ucenici şi proprietari, vânzarea produselor, condiții de angajare, constituirea breslelor (129). În articolele sale, regulamentul afirmă explicit principiul libertății exercitării meseriilor (43).

În şedinţele Camerei de Comerţ şi Industrie din Braşov, din 5 iunie şi 3 iulie 1860, se discută noul regulament al meseriilor, propunerile pentru crearea unui Minister al Comerţului şi Industriei şi propunerea de construire a unor magazii de mărfuri la vama Predeal (129).

Fruntaşii români din imperiu, antrenaţi în dezbaterile politice privind viitorul monarhiei, redactează adrese şi memorii cu propuneri şi revendicări în care cerinţa fundamentală era acordarea egalităţii politice cu celelalte naţiuni. Una din cele mai cuprinzătoare adrese este cea redactată de George Bariţ, semnată de 60 de negustori şi intelectuali din Braşov şi Ţara Bârsei, trimisă Senatului imperial la 17 iunie 1860. După o analiză a tuturor sectoarelor din viaţa publică a Transilvaniei, Bariţ cere cu hotărâre acordarea de drepturi românilor, drepturi care până atunci erau contestate (43).

Pe baza dezbaterilor Senatului imperial, convocat în vederea ieşirii din criza internă ce ameninţa integritatea imperiului, se emite celebra diplomă din 8/20 octombrie 1860, prin care se anunţă încetarea sistemului absolutist şi trecerea la un sistem constituţional de guvernare, de esenţă liberală (32). Noua orientare politică a Curţii de la Viena a fost enunţată chiar de împăratul Francisc-Iosif: „Toate popoarele şi ţările Imperiului meu să fie asigurate de egală scutire, … să fie ele toate egal îndreptăţite şi egal îndatorate“ (43).

Noul regim liberal presupunea o divizare a atribuţiilor guvernării între un parlament central şi dietele provinciale. Diploma enunţa principiul reprezentării instituţiilor şi drepturilor istorico-feudale ale provinciilor Imperiului habsburgic, aşa cum fusese înainte de anul 1848, dar şi aplicarea unor reforme provenite din noile transformări social-politice. Diploma proclama egalitatea cetăţenilor în faţa legii, garantarea libertăţilor religioase, obligaţia generală de a presta serviciul militar şi de a plăti impozite, desfiinţarea vămilor etc. (38). Prin această diplomă se recunoştea autonomia Transilvaniei, dreptul ei de a avea Dietă proprie şi de a trimite deputaţi în senat. Politicienii maghiari se împotrivesc acestor măsuri, plasându-se pe linia uniunii votate în anul 1848, considerând că nu este utilă convocarea unei Diete a Transilvaniei, care, conform vederilor lor, făcea parte integrantă din „moştenirea coroanei Sf. Ştefan“ şi cereau ca Transilvania să trimită deputaţi numai în Dieta de la Pesta. Ei se împotrivesc alegerii de noi funcţionari în comitate şi comune care să ia locul celor care erau reprezentanţii de drept ai statului austriac. Prin schimbarea vechiului regim, saşii aşteptau o confirmare a vechilor lor privilegii, în timp ce fruntaşii politici români, conform principiilor manifestate în anul 1848, cereau autonomia şi recunoaşterea naţiunii şi a limbii române (165).

După emanarea celebrei diplome din octombrie 1860, până la instaurarea deplină a regimului liberal, în toată Transilvania are loc o activitate febrilă în toate cercurile politice, române, maghiare şi săseşti. În lunile octombrie–noiembrie în Braşov, ca şi în alte oraşe transilvane, au loc întruniri unde se întocmesc petiţii şi rezoluţii ale locuitorilor, ce se vor înmâna împăratului în vederea redactării noii constituţii a principatului.

La 18 octombrie 1860 Braşovul a organizat o întrunire românească consacrată evenimentelor recente. La propunerea lui G. Bariţ, braşovenii cer convocarea grabnică a unui congres politic naţional românesc, care să poată apela la tron „în numele întregii naţiuni“ şi întocmirea unei noi legi electorale unice şi democratice pentru Transilvania. Braşovenii propun să fie desemnaţi ca alegători, toţi cei care posedau o avere de cel puţin 200 de florini sau plăteau un cens de 5 florini (intelectualii fiind consideraţi alegători din oficiu) (43).

În anul 1860, „Societatea anonimă de mine şi furnale din Braşov“— de altfel un mare consorţiu cu capital austriac — realiza în furnalele de la Lozna, Lunca, Ruschiţa, Vlăhiţa 6.000 de tone de fontă, care vor fi prelucrate în uzinele proprii de la Ferdinand (azi, Oţelul Roşu), Rusca Montană şi Vlăhiţa. Mai târziu, societatea achiziţionează şi minele de cărbuni din Valea Jiului, devenind principalul acţionar al liniei ferate Simeria–Petroşani (38).

În anul 1860, Ioan Orendi deschide la Braşov o fabrică de săpun pe strada Lungă, nr. 85, fabrică pe care o vom regăsi în anul 1921 cu 15 lucrători (130).

În locul acestui imobil (Str. Mureşenilor, nr. 12) în secolele XVII–XVIII se aflau Vama oraşului şi Oficiul poştal; între 1823 şi 1912 exista o clădire (stânga) ce adăpostea cârciuma oraşului şi apoi hanul ***La Coroana de Aur.*** *În locul ei, în anul 1913 se construieşte clădirea actuală — hanul* ***Curtea Ţării Bârsei*** *(dreapta, fotografie recentă)*

Hanul ***La Vulturul de Aur*** *(Str. Lungă, nr. 1, clădire din secolul al XVIII-lea) (fotografie recentă, exterior şi interior)*

Hanul ***La Cerbul de Aur*** *(Str. Lungă, nr. 5, fotografie recentă), devenit ulterior hotel* ***Bucureşti.*** *Domnitorul Principatelor Unite, Al. I. Cuza, poposeşte la acest hotel între 26 februarie şi 4 martie 1866.*

Aflăm din documentele magistratului despre hanurile importante ale oraşului la acea vreme. Din anul 1860 se păstrează un plan pentru transformarea casei scărilor de la cel mai mare han al oraşului, „La Coroana de Aur“, de pe strada Vămii (azi, str. Mureşenilor, nr. 12) (vezi anul 1823). În locul acestui han se va construi în anul 1913 hanul „Burzenländer Hof“ (Curtea Ţării Bârsei) cu poartă de ieşire în Piaţa Rozelor (azi, Piaţa Enescu), operă a arhitectului Wilhelm Schmidts (53).

Pe strada Lungă (la nr. 1 de astăzi) se afla hanul „La Vulturul de Aur“, care din anul 1867 apare sub

numele de Hotel nr. 1, avându-l proprietar pe Franz Ludwig. Aici staționau diligențele pentru Sinaia, Timişoara şi Cluj. Caii poştalioanelor puteau să pască liberi în apropiere, în Livada Poştei (Şirul Livezii de astăzi, care era lipsit de clădiri în acea perioadă). În interior se află azi Şcoala Populară de Artă. Poarta cu arcadă a Şcolii reprezenta în trecut intrarea în han. Tot de clădirea vechiului han aparținea şi cinematograful „Astra“. Devenit mai târziu hotel, „acest han este poate cel mai prezent în viața artistică a Braşovului de altădată“ (131).

Tot pe strada Lungă (la nr. 5 de astăzi) se va construi în anul 1862 hanul „La Cerbul de Aur“, care devine hotel „Bucureşti“ în anul 1867. Clădirile prezintă astăzi un interes arhitectonic pentru tipul de casă cu geamlâc, de inspirație orientală, răspândit în oraşele din Țara Românească, de unde pesemne a fost adus acest stil de construcție (101). În oraş mai existau însă hanuri vechi precum „Hanul Roşu“, care a funcționat până la sfârşitul secolului XIX, cu cârciuma „Casa Roşie“ (str. N. Bălcescu, nr. 16) (101).

Cercetările mai recente identifică şi hanurile „La Îngerul Auriu“ (str. M. Weiss, nr. 23) şi „Hanul Vechi“ (str. Mitropolit A. Şaguna, nr. 2) într-o clădire din secolul al XVIII-lea.

1861

În urma numeroaselor cereri privind convocarea Congresului național român, Curtea de la Viena aprobă doar ținerea unei Conferințe naționale, desfăşurate la Sibiu între 1/13–4/16 ianuarie 1861. În esență, rezoluția adoptată la Sibiu de Conferința națională se pronunță pentru o nouă lege electorală, cu un cens mai scăzut, avantajos pentru români (43).

La 30 ianuarie/ 11 februarie 1861 are loc la Alba Iulia Conferința „regnicolară“ (a naționalităților şi a confesiunilor transilvănene), care avea drept scop elaborarea unei noi legi electorale pe baza căreia urma să fie convocată Dieta Marelui Principat al Transilvaniei. Delegații maghiari se pronunțau pentru încorporarea Transilvaniei la Ungaria, considerând că o altă Dietă pentru Transilvania era ilegală. Delegații români (deşi în minoritate, 8 din 32) erau pentru prima dată în istoria modernă prezenți într-un for politic oficial împreună cu reprezentanții celorlalte naționalități. Ei cereau recunoaşterea națiunii române „ca națiune legiuită … cu limbă în administrația publică şi cu drept de reprezentare proporțional“ cu numărul populației şi sarcinile publice. Saşii s-au raliat opiniei românilor. Conferința nu a luat o hotărâre decisivă. Curtea de la Viena nu a recunoscut pretențiile maghiare şi a menținut în continuare autonomia Principatului Transilvaniei, stabilind convocarea Dietei la 4 noiembrie 1861; întrunirea Dietei însă a fost amânată (43).

La 26 februarie 1861, o nouă patentă imperială asigură autonomia țărilor din monarhie, introducând un regim liberal de guvernare. Prin noua Constituție adoptată, în Transilvania s-a restablit organizarea administrativă de dinainte de anul 1848 (119). În locul comandamentului austriac, se revine la o conducere gubernială şi la Instituția Dietei. Clujul, centrul nobilimii maghiare, devine din nou reşedința guvernului, capitala urmând a se muta de la Sibiu. La 24 martie 1861 s-a emis decretul de înlăturare a administrației absolutiste. Au fost rechemați funcționarii străini, s-au restaurat vechile comitate, districte, scaune şi „oraşele libere regeşti“ (43).

Începând cu 23 aprilie 1861, fostul primar Friedrich Fabritius devine jude suprem pentru oraşul şi districtul Braşov şi, pe lângă el, Friedrich Bömches funcționează ca jude districtual (105). La 30 aprilie 1861 s-a reconstituit magistratul oraşului şi al districtului Braşov, care vor prelua vechile funcții administrative şi juridice (43, 117).

La 19 septembrie, suveranul decretează convocarea Dietei Transilvaniei, introducând o măsură liberală (conjuncturală însă) în legea electorală, de reducere a censului (în censul de 8 florini să fie inclus şi darea pe cap — capitația). Aceasta presupunea accesul la vot a unei pături mai mari a populației (de la circa 11.000 la circa 78.000), fapt ce avantaja populația numeroasă şi săracă a românilor (153). Oricum, censul de 8 florini era stabilit în mod discriminator, fiind cu 50% mai mare decât cel din Ungaria. Liderii politici maghiari protestează vehement; cancelarul Kemény demisionează la 19 septembrie 1861 (64). În locul cancelarului este ales primul preşedinte al guvernului transilvan, contele Mikó Imre. După

câteva luni însă, guvernatorul a fost înlocuit din cauza manifestărilor sale „unioniste“ maghiare, locul său fiind încredințat la 24 noiembrie feldmareşalului Folliot de Crennvile (1861–1867) (38).

Patenta imperială din februarie 1861 stabilea componența şi competența Parlamentului Central de la Viena, cu reprezentanți din toate țările imperiului (Galiția, Transilvania, Croația, Serbia, Veneția şi provinciile germane). În Parlamentul Central de la Viena a fost ales, printre alții, şi preşedintele Camerei de Comerț şi Industrie din Braşov, Karl Maager.

Karl Maager

Maager se evidențiază în parlamentul de la Viena prin alocuțiunile sale cu caracter democratic (egalitatea confesiunilor, libertatea presei, constituție liberală), care au impresionat în mod plăcut opinia publică vorbitoare de limbă germană. Populația din Viena, comentează articolele săseşti din ziarele timpului, a susținut ideile sale liberale, omagiindu-i curajul. În Viena, Maager avea o faimă deosebită: „bărbații purtau pălării şi cravate tip Maager; oraşe şi comune se întreceau să-l facă cetățean de onoare; preoții bisericii evanghelice din Viena l-au inclus pe curajosul braşovean în ruga lor“ (157).

În decembrie 1861, apariția unui decret pentru folosirea limbii române în afaceri publice este o nouă speranță a politicienilor români în fața viitoarelor alegeri pentru Dieta transilvană (165).

Curentul înființării asociațiilor civile continuă. El exprimă inițiativa burgheziei liberale spre organizarea societății civile. În anul 1861 se înființează *Turnverein (Asociația de Gimnastică)* din Braşov, la inițiativa lui Heinrich Neugeboren, pentru promovarea spiritului de echipă şi a petrecerii timpului liber (43). În acelaşi an se înființează *Asociația de tir*, aceasta fiind prima de acest gen de pe teritoriul României de azi (43).

Asociațiile de binefacere întemeiate de reuniunile de femei, la modă în epocă, nu lipsesc nici în cadrul comunității maghiare din Braşov. Astfel, în anul 1861 este fondată *Societatea femeilor de confesiune romano-catolică*, prezidată de Aranka Pisslinger (43, 130).

În anul 1861 se înființează la Sibiu „ASTRA — Asociațiunea pentru cultura şi literatura poporului român“ din Transilvania, sub patronajul lui Andrei Şaguna. Ideea înființării unei instituții culturale pentru „a strânge la un loc energiile spirituale ale românilor din monarhie“ frământa elita românească chiar din anii revoluției din 1848. Intelectualii români braşoveni participă la constituirea şi susținerea acestei asociații prestigioase ce funcționează timp de 8 decenii. George Barițiu, Paul Vasici, Gavril Munteanu, Bartolomeu Baiulescu, Ioan Puşcariu, Iacob Bologa, Iacob Mureşianu sunt printre inițiatorii şi susținătorii societății. La prima Adunare Generală de la Sibiu, din 23 octombrie 1861, braşoveanul George Barițiu primeşte funcția de „secretar primar“, iar ulterior va primi şi preşedinția asociației, între anii 1888–1893, imprimând asociației un caracter solid ştiințific, îndeosebi pe tărâmul istoric (43). Asociația a desfăşurat o muncă rodnică de răspândire a culturii şi a artei naționale, prin congrese periodice ținute la intervale mai mici sau mai mari, în aproape toate oraşele Transilvaniei: Sibiu, Braşov, Cluj, Alba Iulia, Turda, Câmpeni, Blaj, Abrud şi alte localități.

Gazeta Transilvaniei devine curând „o şcoală politică şi literară a toată Dacia“, după cum aprecia Al. Papiu-Ilarian, ea fiind martoră fidelă a tuturor evenimentelor şi, totodată, o creatoare de convingeri şi atitudini politice. Acumulând experiență în domeniul jurnalistic şi datorită interesului din partea cititori-lor, din anul 1861 *Gazeta* devine un periodic bisăptămânal. După o perioadă de apariție în care a utilizat o grafie mixtă latină şi chirilică, din anul 1862, grafia folosită de *Gazetă* va fi numai cea latină (43).

Datorită fotografului Eduard Fritsch, stabilit în Braşov în anul 1859, arhivele oraşului păstrează primele fotografii din anul 1861, prezentând clădiri şi ansambluri urbane care redau linia arhitecturală unitară a epocii. Se remarcă aceeaşi înălțime a caselor, cu puține excepții pentru casele cu două niveluri; la parter se afla atelierul sau spațiul de vânzare, iar la etaj locuința proprietarului; cele cu

două etaje erau case de raport (pentru închirieri). În a doua jumătate a secolului al XIX-lea au loc implanturi de imobile sau recondiționări de fațade, aparținând unor stiluri arhitectonice diverse, importate, des criticate de unii arhitecții tradiționaliști.

Piața Sfatului, în față Şirul Grâului, în anul 1861, *de la dreapta: casele nr. 9 — proprietar Bömches Friedrich, clădită în 1852; nr. 8 — proprietar Beldi Louise, clădită sec. XVI; nr. 7 — proprietar Mandl David, sec. XIX; la stânga, parțial, Casa Sfatului. În dreapta (şi fotografia de jos) casele din* ***Şirul Florilor***

Piața Sfatului (Şirul Florilor) în anul 1861, *de la stânga: nr. 10 — proprietar St. Remenyic (datată sec. XVIII, înlocuită în sec. XX cu clădirea băncii Marmorosch); nr. 11 — (datată sec. XVII–XVIII); nr. 12 —proprietar văduva C. Manuel (datată sec. XVII–XIX); nr. 13 — proprietar K. Hornung. (datată sec. XVII–XIX); nr. 14 — proprietar J. Mayer (datată sec. XV), nr. 14 — (datată 1544 — Casa Negustorilor).*

Piaţa Sfatului (Şirul Grâului) *în anul 1861, de la stânga: str. Mureşenilor, nr. 2, construită în anul 1852 de negustorul Fr. Scheneider; Piaţa Sfatului, nr. 1, proprietar H. Albrichsfeld, datată 1587; P. Sfatului, nr. 2, proprietar J. Vassady, datată sec. XVI; — P. Sfatului, nr. 3, construită în anul 1786, dar demolată în anul 1894; P. Sfatului, nr. 4, propr. C. P. Czeides, datată sec. XVI–XVIII; P. Sfatului, nr .5, propr. Fr. Walbaum şi Fr. Greissing, (azi reunite), datată sec. XVI–XVIII; P. Sfatului, nr. 6, propr. C. Fabritius, datată sec. XVI.*

1862

Apreciind devotamentul braşovenilor în activitatea asociaţiei Astra, membrii hotărăsc ca în 16–18 iulie 1862 să aibă loc la Braşov Adunarea generală a asociaţiei. Prin modul de organizare şi prin amploarea manifestării, adunarea de la Braşov a fost apreciată de către istoricul Ioan Lupaş ca „cea mai frumoasă şi mai reuşită dintre adunările generale ale asociaţiei“. La Braşov au sosit 800 de înalţi oaspeţi, printre care îi amintim pe arhiepiscopul greco-catolic A. Şuluţiu şi episcopul A. Şaguna, care au găsit Braşovul românesc într-o ţinută festivă. Un cortegiu de 150 de torţe de la Gimnaziul românesc, cu fanfara în frunte, a salutat seara oaspeţii (17, 43).

Printre măsurile luate de asociaţie se remarcă tipărirea de cărţi şi ziare în limba română, care urmau să fie răspândite direct sau prin intermediul bibliotecilor. În primii ani (1862–1867), Astra, publică numai Analele, iar din anul 1868 va publica revista Transilvania, mai întâi la Braşov, apoi la Sibiu. Pentru acţiunea de răspândire a cărţii şi a culturii, în general, la această Adunare generală s-a hotărât înfiinţarea unor organe de specialitate pe secţiuni: filologie, istorie, ştiinţe fizico-naturale, dar acestea au luat fiinţă numai peste 14 ani (80).

În Adunarea de la Braşov s-au născut frumoase iniţiative cum ar fi: transcrierea latină a actelor „Asociaţiunii“; alcătuirea unui dicţionar românesc, elaborarea unei lucrări istorice despre familiile nobile româneşti din Transilvania. În cadrul Adunării i s-a decernat poetului Andrei Mureşianu, autorul poeziei „Deşteaptă-te române“, primul premiul naţional. Cu ocazia Adunării la Braşov, cărturarii braşoveni în frunte cu George Bariţ au organizat şi prima „Expoziţie românească de producte ale industriei naţionale casnice ale românilor din Transilvania“. Expoziţia a fost organizată în sălile Gimnaziului românesc şi a cuprins 2.000 de exponate din domeniul industriei casnice româneşti, al etnografiei şi meseriilor, al artelor plastice, mineralogiei şi agriculturii.

Expoziția era un prilej pentru „redeşteptarea poporului român“, demonstrând puterea de creație industrială şi artistică a românilor ardeleni, un argument pentru recunoaşterea politică a națiunii române de către oficialitățile politice ale vremii. În afara cărturarilor transilvăneni, la această manifestare a românismului din Transilvania au participat şi fruntaşi ai culturii din Principatele Unite: A. T. Laurian, George Sion, N. Ionescu, Vincențiu Babeş, Al. Odobescu (43). Al. Odobescu a încântat audiența Adunării cu un discurs frumos despre importanța Asociației şi meritele românilor din Şcheii Braşovului (175).

Elanul acțiunilor culturale româneşti este completat în acest an cu întemeierea primei Societăți de lectură a elevilor braşoveni, numită Compania literară. Societatea a fost întemeiată de către Iacob Mureşianu, la Liceul romano-catolic din Braşov, unde învățau mulți elevi români. În acea perioadă, cărturarul Iacob Mureşianu era director al liceului şi redactor al Gazetei Transilvania. Societatea de lectură avea pentru început 15 membri, elevi ai claselor superioare din liceu. Statutul societății explica clar scopul acestei inițiative „spre a ne face demni de numele ce-l purtăm, nume glorios de români“ şi „a ne încorda din răsputeri spre a face progrese cât mai mari şi repezi întru învățarea limbii române“(43).

Încă din anul 1860, împăratul Franz Iosef anticipează regimul neoliberal, instituit începând cu anul 1861, şi semnează un edict care „promovează învățământul supuşilor de viță românească şi sârbească“, gimnaziile greco-orientale fiind completate la opt clase. Astfel, în anul 1862/1863 Gimnaziul românesc ortodox de la Braşov, devine gimnaziu superior, prin completarea cu clasele V–VIII (43). Această transformare a gimnaziului a fost posibilă datorită subvenției anuale de 4.000 de florini, primite din partea statului austriac, care completa veniturile Eforiei şcolilor române şi cele venite din partea guvernului României. Se mai acordau din partea statului încă 1.600 de florini pentru adaptarea şcolii la aceste modificări. Subvenția de 4.000 de florini s-a acordat inițial pentru 3 ani, dar a fost prelungită până în anul 1871 (17). Conducerea în calitate de profesor „ordinariu“ (diriginte) a primei clase a gimnaziului superior i-a fost încredințată lui Ion Meşotă (1837–1878).

Folosind experiența meşteşugarilor saşi în prelucrarea pieii, meşterii Miess şi Scherg înființează în acest an în Braşov o fabrică de articole de piele (157).

Comunitatea evreiască a Braşovului se măreşte, astfel că în anul 1862 primeşte de la autoritățile locale, cu chirie, localul bisericii Spitalului, pentru a o folosi drept sinagogă. Ulterior, această comunitate va dispune şi de o casă de cult în strada Castelului (157).

În anul 1862 se ridică un monument în Predeal în memoria arhitectului Karl Gärtner, constructorul şoselei Predeal–Braşov.

1863

Vara, după multe amânări, au loc alegeri pentru Dieta transilvană. Între timp, prin ordin imperial, Dieta de la Pesta a fost dizolvată la 22 august 1862, drept sancțiune pentru încercarea maghiară de a impune monarhului norme de guvernare. În ciuda vehementei opoziții manifestate în Dietă, monarhul refuzase la 21 iulie 1862 să încorporeze Transilvania la Ungaria şi proclamase din nou primatul principiului autonomiei unităților istorico-politice. Pentru a contrabalansa greutățile apărute pe plan intern, din cauza opoziției maghiarilor şi croaților, guvernul din Viena găseşte o soluție de moment, „arătând bunăvoință românilor“. Guvernul emite la 21 aprilie 1863 un Decret imperial, impunând un regulament electoral prin care dreptul de vot se extinde la toți locuitorii bărbați, având vârsta de 24 de ani, dacă făceau dovada unui cens (plata unui impozit către stat) anual de 8 florini sau dacă, indiferent de starea materială, făceau parte din „inteligență“ (învățători, preoți, avocați, medici, ingineri etc.) Regulamentul permitea lărgirea bazei electorale (prin introducerea în cens şi darea pe cap), creând şansa națiunii române de a avea o reprezentare în Dietă, apropiată de proporția naționalității române din Transilvania din totalul populației. Conform decretului, Dieta urma să-şi înceapă lucrările la 1 iulie 1863, fiind compusă din 125 de deputați aleşi (circumscripțiile electorale aveau aproximativ 30.000 de locuitori) şi 40 de „regalişti“ aleşi de împărat.

Entuziasmul şi încrederea în succesul cauzei naţionale româneşti a fost mare. Rezultatul alegerilor a înregistrat 46 deputaţi români, 42 maghiari, 32 saşi. Întrucât la aceştia se adăugau deputaţi „regalişti", totalul mandatelor devenea: 57 pentru români, 54 pentru maghiari, 43 pentru saşi. Proporţia dintre deputaţii români şi numărul total al alegătorilor era departe de a oglindi şi raportul real dintre numărul locurilor obţinute şi totalul populaţiei româneşti (38) (60.000 de alegători faţă de 3 milioane de români). Explicaţia principală era bariera impusă prin votul censitar, care alunga de la vot mare parte din populaţia românească săracă (cu un cens sub 8 florini anual). Naţiunea română obţinea totuşi o majoritate relativă — o mare reuşită în aprecierea contemporanilor — datorită energiei desfăşurate înainte şi în perioada alegerilor de către intelectualitatea română, a comportamentului responsabil al ţărănimii române şi al fruntaşilor săi.

Deschiderea Dietei a avut loc la Sibiu în 4/16 iulie 1863, după o întrerupere de 15 ani şi a fost numită de istoriografi „Dietă Românească", datorită majorităţii relative româneşti, pentru prima dată în istoria Transilvaniei, constituind pentru contemporani un mare eveniment politic (154).

Lucrările Dietei au fost deschise de contele Ludovic Folliot de Crenville, preşedintele guvernului transilvănean, numit de împărat şi comisar al acesteia (43). În 22 iulie 1863, deputaţii maghiari, neputându-şi asigura majoritatea, au calificat convocarea Dietei ca nelegală (152). Dieta s-a desfăşurat în două sesiuni: 15 iulie–30 octombrie 1863 şi 23 mai–29 octombrie 1864 (43).

Din partea Braşovului au fost prezenţi următorii 10 deputaţi: George Bariţ (regalist), Francisc Brennerberg (deputat al Cercului), Constantin Ioan (regalist), Karl Maager (deputat din Cetate), Gavril Munteanu (regalist), Constantin Pantiu (deputat al Cercului 3), Iosif Plecker (deputat al Cercului 2), Ioan Popazu (regalist), Karl Schnell (deputat din Cetate) şi Eugen Trauschenfels (deputat al Cercului 2) (43).

În această Dietă s-a discutat şi votat la 7 septembrie 1863, legea „egalei îndreptăţiri a poporului român şi a confesiunilor sale cu celelalte minorităţi naţionale şi religii ale Transilvaniei" (38). Articolul 1 al legii stabilea că „Naţiunea română, religiunea greco-catolică ca atare şi religiunea greco-orientală (ortodocşii) se recunosc prin lege întru înţelesul constituţiunii transilvane, întocmai ca şi celelalte 3 naţiuni şi 4 confesiuni recunoscute ale Transilvaniei". În conformitate cu prevederile legii, limba română putea fi întrebuinţată alături de limbile germană şi maghiară în administraţie şi justiţie, ca limbă oficială (38). La 26 octombrie, legea egalei îndreptăţiri a naţiunii române şi a confesiunilor sale, precum şi legea oficializării limbii române au fost sancţionate şi de împărat (43).

Dieta de la Sibiu a fost suspendată între octombrie 1863 şi mai 1864, cât timp a durat sesiunea Senatului imperial de la Viena şi s-a încheiat în 29 octombrie 1864 (154).

Pentru cofetarul Joseph Montaldo, între anii 1863–1864 se construieşte clădirea numită de braşoveni „Casa cu torturi" (astăzi, str. Republicii, nr. 14), decorată abundent, cu patru statui la nivelul acoperişului, după planurile inginerului oraşului Peter Bartesch. Între anii 1895–1900 clădirea

*Casa cofetarului **Montaldo**, construită în anii 1863–1864, devenită **hotelul Baross** (azi, str. Republicii, nr. 14) (fotografie din anul 1896). În stânga, în anul 1906, în locul casei din fotografie, se va construi elegantul imobil al meşterului cizmar Friedrich Bachmüller.*

devine hotelul „Baross“, cu 48 de camere, baie şi telefon (151). Bartesch este primul inginer al oraşului cu studii academice (1842–1914) (135), care va avea o contribuţie decisivă în modernizarea aspectului edilitar al oraşului. El va proiecta o salbă de construcţii publice şi private, devenite clădiri emblematice ale Braşovului (157): Casa de Tir — 1865; Palatul Safrano — 1870 (Piaţa Sfatului nr. 23); Hotelul Continental — 1873 (str. Castelului nr. 50); Cazarma Neagră — 1873 (str. N. Bălcescu, nr. 56); Şcoala evanghelică de fete — 1876 (azi, Facultatea de Silvicultură); construcţia Primăriei vechi — 1878 (str. Republicii nr. 53); imobil str. M. Weiss nr. 20; Institutul de pensii — 1885 (azi, Rectoratul Universităţii); imobil str. Mureşenilor nr. 7 — 1887 (fost cinematograf Popular); Vila Baiulescu — 1888 (B-dul Eroilor nr. 33).

Peter Bartesch, fiu al unui meşter zidar a lucrat de la vârsta de 11 ani ca zidar în oraş. După absolvirea şcolii reale inferioare, s-a instruit pe cale particulară şi a promovat examenul de bacalaureat la gimnaziul Honterus. După studii de 6 ani la Politehnica din Viena şi Academia de arte plastice, se întoarce în oraşul natal. În anul 1866 este numit inginer municipal, post pe care îl păstrează până în anul 1884. Era remunerat cu un salariu de 1.200 de florini, plus 11 pfunzi pentru lumânări, întrucât nu beneficia de un local public, lucrând acasă. În afara construcţiei imobilelor, el a condus lucrări care au transformat radical şi modernizat oraşul: regularizarea străzilor, instalaţia de apă potabilă, pavarea străzilor în Cetate şi cartierul Blumăna etc. A proiectat vechiul drum spre Poiană, care a deservit oraşul timp de 100 de ani. A obţinut comenzi pentru construcţia unor edificii din Ţara Bârsei, precum şcoala din Cristian, lucrări de restaurare în Biserica Neagră, participări la proiecte în Germania. Lucrările sale imobiliare în oraş au dat o culoare nouă stilului neoclasic, neorenascentist la modă, inspirându-se din arhitectura europeană, fiecare clădire aducând o notă aparte, culminând cu monumentala clădire a Institutului de Pensii (azi, Rectoratul Universităţii Transilvania) (135).

În octombrie 1863 se înfiinţează *Reuniunea română de Gimnastică şi Cântări*, din iniţiativa profesorilor Nicolae Teclu şi Ioan Meşotă, ca o replică a societăţii germane din Braşov *Mannergesangverein*, înfiinţată în anul 1859. Statutele provizorii ale acestei societăţi sunt aprobate la 6 decembrie 1863, iar în aprilie 1866 sunt aprobate statutele definitive de către guvernul de la Budapesta, din care aflăm obiectivele societăţii: „exerciţii gimnasticale, conveniri colegiale, excursiuni, gimnăstări publice“. Reuniunea număra la început 91 de membri. Din cadrul acestei reuniuni va lua naştere în anul 1868 Reuniunea de Cântări, care va anima viaţa muzicală românească a Braşovului la acest sfârşit de secol (28, 43). Reuniunea românească colaborează cu reuniunea germană din oraş, cu prilejul unor momente festive, cum a fost anul 1870, când în Braşov s-au omagiat 100 de ani de la naşterea titanului muzicii Ludwig van Beethoven. La 28 septembrie 1873, la conducerea corului este ales George Dima, viitoarea personalitate a muzicii româneşti, care îi animă activitatea, introducând în repertoriul manifestărilor compoziţii originale şi piese inspirate din creaţia populară. După plecarea lui George Dima în anul 1879 la Leipzig, pentru continuarea studiilor, conducerea corului a fost preluată în anii 1881–1882 de tânărul muzician şcolit la Cernăuţi şi Viena, Ciprian Porumbescu, ce ajunsese prin concurs profesor la gimnaziul românesc. După plecarea lui Porumbescu, la conducerea Reuniunii se vor afla şi alţi pasionaţi precum bănăţeanul Nichi Popovici, Iacob Mureşianu jr., Tiberiu Brediceanu, George Dima. Ei vor colabora cu filarmonica braşoveană înfiinţată în anul 1882, sub conducerea lui Anton Brandner (30, 43).

De asemenea, se înfiinţează în acest an o Reuniune de femei, numită *Evangelischer Waisenverein* (Societatea evanghelică pentru ocrotirea orfanilor), fondată de Ida Servatius, cu scopul ocrotirii orfanilor cultului evanghelic, daţi în plasament familial (43).

În anul 1863 soseşte la Braşov trupa de teatru a doamnei Fanny Tardini, cu spectacole în limba română. Repertoriul trupei cuprindea comedii cu piese româneşti şi traduceri din limba franceză. Turneul se reia în anul următor, din luna iulie până în 23 septembrie, bucurându-se de un deosebit succes. În lipsa unor artişti calificaţi, românii braşoveni au fost încântaţi de reprezentaţiile teatrale în limba română,

destul de rare în oraş în acea vreme. La încheierea turneului, doamna Tardini şi trupa de artişti au fost sărbătoriți printr-un banchet, la care au participat toți fruntaşii români braşoveni. Trupa a fost invitată să reia turneele şi în anii viitori, ceea ce s-a şi întâmplat, astfel că în 1865 şi 1866, turneele trupei s-au repetat cu acelaşi succes. Sălile erau pline, la spectacole veneau chiar şi țărani din Săcele, Tohan şi Zărneşti (43). Spectacolele au avut un puternic răsunet în viața culturală a românilor, stârnind sentimentul național.

În anul acesta începe construirea la Braşov a fabricii de gaz aerian, utilizat pentru iluminatul public stradal, ce va înlocui iluminarea cu ulei de până atunci. Fabrica s-a construit la capătul străzii Negre (azi, N. Bălcescu), de către firma engleză J. T. B. Porter, ulterior fiind mutată pe dealul Curmătura. Între 1–16 septembrie 1864 se fac probe de funcționare cu acest sistem de iluminare, după care oraşul preia acest serviciu, utilizând 183 felinare. Iluminatul public ajunge în anul 1889 la 277 de felinare şi în anul 1898 la 381 de felinare (61).

Acest sistem de iluminare se va utiliza mult timp în Braşov, astfel că în anul 1916 sistemul exista încă, numărând 582 de lămpi, cu puterea a 100–300 lumânări, deşi după război în multe sate din jurul Braşovului se introdusese iluminatul cu curent electric. În anul 1870 se va introduce iluminarea cu gaz aerian în Casa Sfatului. Gazul se extrăgea din cărbuni proveniți de la minele Lupeni (73, 130).

Fabrica de azi „TINO SA“ (str. A.Iancu, nr. 66), fostă „Timpuri Noi“, la origine fabrica de piele „Frații Scherg“ înființată în anul 1863

Se înființează în acest an fabrica de piele „Frații Scherg“ (Fritz, Ernst, Albert, Moritz), pe strada Laterală nr. 58 (azi, str. A. Iancu nr. 66), ce se va dezvolta ulterior, ajungând în anul 1921 la 30 de angajați, ce produceau 270.000 kg de talpă anual (130). Fabrica, modificată, există şi astăzi cu acelaşi profil, sub denumirea TINO S. A.

1864

Pentru Asociația săsească de tir înființată în anul 1861 (72) se construieşte între anii 1864–1865 la Braşov *Schützenhaus (Casa Asociației de Tir)*. Clădirea elegantă, cu trei etaje, construită după planurile inginerului oraşului, Peter Bartesch, se afla la poalele Tâmpei (lângă Bastionul Țesătorilor). Ideea Casei de tir a fost inspirată de existența cu mult timp înainte (1520), în acel loc, a unei livezi a țintaşilor, unde braşovenii făceau exerciții de tragere la țintă.

Prințul Scarlat Ghica a fost desemnat preşedinte de onoare al acestei asociații (185). Pe lângă edificiul Asociației s-au amenajat un poligon şi o pistă de popice. În anul 1898, popicăria s-a desființat, în schimb s-a ridicat o sală festivă şi un pavilion pentru muzicanți. În anul 1916, Casa Asociației de Tir a fost distrusă de un incendiu (73).

Casa Asociației de Tir

În acest an ia ființă la Braşov o altă fabrică de postav înființată de Christian Tellmann; ea va fi preluată de fiul său, Wilhelm Tellmann & Comp., având sediul nou, din anul 1908, pe strada Laterală nr. 56 (astăzi, str. A. Iancu, nr. 62), şi va dăinui şi astăzi sub denumirea Carpatex unit. II — Filatura). Fabrica va porni producția cu 25 de lucrători şi se va dezvolta treptat, ajungând în anul 1921 la 100 de lucrători, dispunând de 35 de războaie (130).

*Fabrica de postav **Wilhelm Tellmann & Comp.** înființată în anul 1864 (str. A. Iancu, nr. 62), (în stânga, fotografie recentă, în dreapta, un afiş al firmei între cele două războaie mondiale)*

În legătură cu fabricarea postavului, de menționat că anul acesta mocanii din Şchei primesc o lovitură de grație egală cu desființarea păstoritului. Prin reforma agrară a domnitorului Cuza din acest an, respectiv împărțirea şi cultivarea pământurilor care constituiau terenuri de păstorit, ocupația oieritului prin transhumanță nu putea rezista din lipsa de păşuni. Păstoritul s-a diminuat treptat; ultimele stâne mari din Şchei erau, în anul 1865, a lui Radu Spuderca pe Crucur şi a lui Baica la Chetriş. La sfârşitul secolului, în Şchei, despre mocani abia se mai păstra amintirea. Torsul lânii, veche ocupație a femeilor din Şchei, a continuat şi după dispariția mocanilor, lâna fiind cumpărată la sfârşitul secolului de la oierii brețcani (169).

În contextul măsurilor liberale, preîntâmpinând nemulțumirile românilor legate de viitoarea alipire a Transilvaniei la Ungaria, Franz Iosif „se îndură“ şi la 24 decembrie scoate biserica ortodoxă română de sub jurisdicția bisericii sârbeşti (de la Carlovitz), ridicând biserica ortodoxă a Transilvaniei la rangul de mitropolie şi pe episcopul Andrei Şaguna la rangul de mitropolit. Era însă şi o „răsplată“ acordată episcopului Şaguna personal, pentru serviciile aduse monarhiei (38).

***Braşovul la anul 1864**. Imaginea reprezintă oraşul văzut dinspre Strada de Mijloc. Canalul care brăzda strada nu era încă acoperit. Sus, în dreapta, se distinge biserica Sf. Martin. Sus, în stânga se vede Cetățuia (copie după o gravură în oțel, colorat manual, autor Ludwig Rohbock, Biblioteca Academiei Române)*

Braşov, vedere dinspre sud, în anul 1864 *(copie după desen, autori L. Rohbock şi sculptor J. Riegel, Biblioteca Academiei Române)*

1865

Formula de guvernare adoptată de Curtea de la Viena în anii 1860–1861, privind asigurarea autonomiei ţărilor din monarhie, se dovedea riscantă. În atmosfera revoluţionară ce cuprinsese Europa, transformarea Austriei într-o federaţie de state naţionale putea să declanşeze dezmembrarea monarhiei. Întoarcerea la o politică de centralizare nu mai era posibilă. Guvernul de la Viena va adopta o formulă de compromis. În plus, ameninţarea tot mai insistentă a Austriei de către Prusia determină monarhia habsburgică la o alianţă politică cu cercurile politice maghiare, pentru supravieţuirea imperiului (43).

În anul 1865, guvernul începe tratative cu reprezentanţii nobilimii maghiare în sensul împărţirii puterii între cercurile dominante din Austria şi cele din Ungaria, ceea ce avea să ducă la realizarea statului dualist austro-ungar. Elementele conducătoare ungare renunţau la independenţa Ungariei, proclamată în revoluţia din 1848–1849, în schimb îşi întăreau dominaţia asupra populaţiei româneşti, sârbeşti, croate, slovace din Ungaria şi Transilvania.

Pentru realizarea planului trebuia anulată autonomia Transilvaniei, ceea ce s-a realizat prin emiterea la 20 august/1 septembrie 1865 a unui rescript imperial, care anula prevederile Dietei de la Sibiu, înlocuind-o cu o nouă Dietă la Cluj, convocată la 8/ 20 noiembrie 1865. Scopul noii Diete era revizuirea legilor din anul 1848, privind uniunea Ungariei cu Transilvania, cu noile prevederi electorale: în censul de 8 florini stabilit în anul 1863 s-a exclus „contribuţia de cap şi adaus“ (contribuţia capitală, impozit plătit de toţi locuitorii); s-a mărit numărul deputaţilor regalişti, recrutaţi în general din rândul nobilimii maghiare. Această majorare de cens, precum şi majorarea numărului de deputaţi privilegiaţi, nu puteau duce decât la constituirea unei Diete cu majoritate maghiară. Rezultatul alegerilor: din 108 locuri de deputaţi aleşi, românii obţin 14 locuri, iar din cele 190 de mandate regaliste, clemenţa habsburgică oferă burgheziei române 32 de locuri.

George Bariţ fusese desemnat de autorităţile imperiale drept deputat regalist, dar inimosul luptător braşovean îşi declină demnitatea în semn de protest, refuzând să participe la Dietă, precum alţi 13 deputaţi români regalişti.

Cu toate protestele deputaților români, la 6 decembrie 1865, această Dietă a „privilegiaților“ votează „uniunea“ Transilvaniei cu Ungaria. Principatul Transilvania era astfel încorporat în Ungaria, iar autonomia lui era desființată, urmând ca toate interesele lui să fie discutate şi hotărâte de Dieta din Budapesta, care îşi va deschide lucrările la 14 decembrie 1865 (38, 143).

În semn de protest, în ziua deschiderii Dietei de la Cluj, *Gazeta Transilvaniei* anunță cititorii că „va respinge orice corespondență oficială, ce nu i se adresează în limba română“, conform prevederilor Dietei de la Sibiu, din anul 1863.

Românii înregistrau astfel o pierdere pentru tot ce câştigaseră cu greu în anii 1863–1864, prin „activismul politic“ susținut de fruntaşii lor (43).

*Moara mecanică **A. Seewald** (str. Mihai Viteazul, nr. 3), înființată în anul 1865 (fotografie de la începutul sec. XX; în prim-plan, calea ferată ce funcționa pe locul Bd. Griviței de astăzi)*

În acest an, A. Seewald întemeiază prima moară sistematică mecanică din Braşov (astăzi, str. Mihai Viteazul, nr. 3). Seewald cumpără moara cu apă de pe malul canalului Timiş a lui Iacob Koczian şi o transformă în moară cu aburi (13). La început, moara lucrează cu 8 lucrători, dar în anul 1921 va ajunge la 30 lucrători. În anul 1919, acestei fabrici i se adaugă o fabrică de macaroane, ce lucrează pentru început cu 5 lucrători (130). (Fabrica a supraviețuit în secolul XXI, sub denumirea Postăvarul Panificație S.A., dar în anul 2014 clădirile morii au fost demolate). Morile clasice acționate de apă dispar încetul cu încetul. Dacă în anul 1830 existau 39 de mori în Țara Bârsei, în anul 1870 mai existau doar 15. În 1910 existau 23 de mori mecanice în Țara Bârsei (157).

Producțiile literare şi artistice ale ultimelor decenii din acest secol sunt îndreptate cu precădere spre temele ce vizează împlinirea aspirațiile naționale. În climatul propice şi efervescent este editat în acest an romanul istoric *Die Bürger von Kronstadt* al autorului Traugott Teutsch, care evocă cu talent atmosfera Braşovului din secolul al XVII-lea. Autorul va continua seria evocărilor istorice cu capodopera sa *Schwarzburg* (anul 1882) şi piesa de teatru *Johannes Honterus* (anul 1898) (64).

1866

***Alexandru Ioan Cuza**, domnitorul Principatelor Unite*

După abdicarea din 10/11 februarie 1866, Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Principatelor Unite, poposeşte la Braşov, între 26 februarie şi 4 martie 1866, la hotelul Bucureşti (astăzi, str. Lungă, nr.5), în drumul spre exil. Cuza păstra Braşovului o amintire frumoasă din anii 1848, legată apoi de relațiile de prietenie cu redactorul *Gazetei*, Iacob Mureşianu, şi ceilalți fruntaşi braşoveni. Cuza a înțeles rolul Braşovului în înfăptuirea statului românesc; el sprijinise în mod efectiv şcolile româneşti din Braşov, intervenind în anul 1860, în cadrul Adunărilor legislative din Principate, pentru acordarea unei subvenții anuale de 500 de galbeni pentru gimnaziul din Braşov.

În iunie 1866 izbucneşte războiul austro-prusac, ce se încheie cu dezastrul militar înregistrat de habsburgi (bătălia de la Königgrätz), ceea ce grăbeşte înfăptuirea compromisului politic dintre Austria şi Ungaria (143). Evenimentele l-au determinat pe împăratul Franz Joseph să decidă împărțirea monarhiei habsburgice în două.

Protestele populației româneşti din Transilvania privind „uniunea“ Transilvaniei cu Ungaria sunt reunite în memoriul elaborat de George Barițiu şi Ioan Rațiu în urma întrunirii fruntaşilor români din

august 1866 de la Cluj, purtând 1.493 de semnături. Memoriul solicita „denegarea uniunii cu Ungaria“, respectarea autonomiei Transilvaniei, redeschiderea Dietei de la Sibiu. Memoriul a fost înaintat la 31 decembrie 1866 Curții de la Viena, de către Ioan Rațiu. Memoriul, „deşi exprima dorința şi voința întregii națiunii române“, nu a avut ecou la Viena şi a fost trimis spre rezolvare la Cluj, unde acesta devine probă incriminatoare pentru acuzarea semnatarilor (43, 130).

În anul 1866, o nouă epidemie de holeră seceră la Braşov 294 de suflete (43).

În iunie 1866, la gimnaziul românesc este susținut primul examen de maturitate (bacalaureat), un eveniment important pentru viața acestei şcoli. Sesiunea de examene s-a transformat „într-o adevărată serbare şcolară de mari dimensiuni“, întrucât la 8 iunie gimnaziul obținuse dreptul de publicitate; la această serbare a fost invitat printre alții şi mitropolitul Andrei Şaguna (17, 43).

Din dispoziția Consistoriului român de la Sibiu, în anul 1866, capela românească Sf. Adormire din Cetate a fost închisă, iar credincioşii s-au reîntors la biserica Sf. Treime (ce căpătase denumirea de biserica grecească). Reîncorporarea românilor din Cetate la vechea biserică a creat un conflict îndelungat cu credincioşii greci, privitor la ținerea slujbelor şi administrarea bisericii, care s-a încheiat pe calea justiției în anul 1887 în dauna enoriaşilor români (17).

ÎNCORPORAREA TRANSILVANIEI ÎN UNGARIA; COMPROMISUL POLITIC DINTRE AUSTRIA ŞI UNGARIA

1867

Toate memoriile, intervenţiile, propunerile şi interpelările românilor privind împotrivirea la unirea cu Ungaria nu au fost luate în seamă nici măcar formal. *Gazeta* îşi îndemna cititorii să nu-şi piardă speranţa. „Viitorul trebuie să facă dreptate … El (poporul român) trebuie să aibă credinţă în sine-şi“ (43).

La 17 februarie, împăratul a restabilit Constituţia maghiară din anul 1848, care prevedea încorporarea Transilvaniei la Ungaria (43). Contele Gyula Andrássy este numit premier ungar de către împărat, în luna februarie.

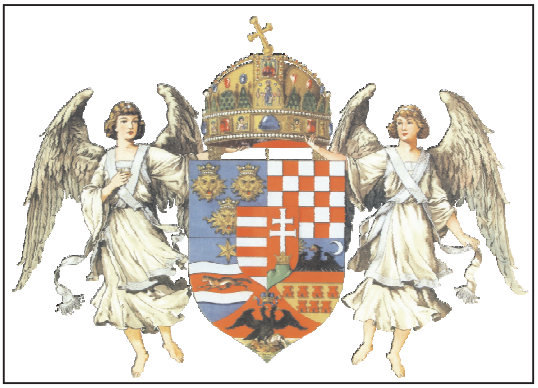
La 27 mai/8 iunie, împăratul Franz Joseph al Austriei s-a încoronat şi rege apostolic al Ungariei şi la numai câteva zile după aceasta, suveranul a anulat legile adoptate de Dieta din Sibiu în anul 1863 şi a sancţionat legea încorporării Transilvaniei la Ungaria (141). Uniunea personală era întărită prin constituirea a trei ministere comune: externele, apărarea şi finanţele. Două delegaţii desemnate de parlamentul de la Viena şi Dieta de la Pesta se întruneau alternativ în cele două capitale, rezolvând problemele de ordin legislativ. Cele două state aveau fiecare propriile lor guverne şi organe de reprezentare (43).

În faţa primejdiei latente a unor tendinţe centrifugale spre o unire cu masa principală a poporului, aşa cum reprezentau România şi Serbia, pentru Austria, actul dualist de împărţire a puterii reprezenta o manevră prin care Curtea de la Viena pactiza numai cu cea mai puternică dintre naţiunile imperiului, cointeresând-o prin drepturi politice largi şi exclusive, în dauna celorlalte popoare cum erau românii şi slavii (38). Slavii, care reprezentau 47% din populaţia monarhiei, şi românii, 6%, deveneau naţiuni de rangul al doilea, în timp ce germanii, reprezentând 24%, şi ungurii 20% îşi împărţeau puterea (68). Printre argumentele pe care maghiarii le susţin în faţa împăratului era şi cel al pericolului care îl constituia pentru monarhie, realizarea unei Daco-Romanii în vatra Daciei de odinioară (43).

Imaginea oraşului în anul 1867

Transilvania intră într-o nouă etapă a dezvoltării istorice, o etapă de 50 de ani, în care a fost înglobată, din punct de vedere politic şi administrativ, Ungariei, una din cele două mari unităţi politice ale monarhiei habsburgice. Provinciile „sfintei coroane maghiare“ (Transleitania) erau Ungaria (de astăzi), Transilvania, Slovacia (de astăzi), Ucraina Subcarpatică, Bacika, Banatul, regatul Croaţiei şi Slavoniei. Pe teritoriul Transleitaniei locuiau 15 milioane de oameni dintre care 40% unguri,14% sârbocroaţi, 14% români, 9,8% germani, 9,4% slovaci, 2,3% ruteni (68).

*Stema **Ungariei** după Ausgleich (compromis) din anul 1867*

Se încheia o perioadă zbuciumată din viaţa politică a Transilvaniei, perioadă în care fruntaşii elitei româneşti „speraseră să poată păstra o oarecare autonomie a principatului, asigurând revendicările naţionale ale poporului român“ (38).

Românii braşoveni trimit la expoziţia universală de la Paris din anul 1867 realizări specifice ale artei tradiţionale, „costume naţionale femeieşti din suburbiul românesc şi din vecinele Săcele“, aşa cum comenta *Gazeta Transilvaniei*, „care este unul dintre cele mai frumoase şi totodată bogate sate din toată românimea" (43).

În acest an se deschide o nouă librărie, avându-l ca proprietar pe Heinrich Zeidner (1841–1915). El cumpărase librăria lui Haberl, pe care o va organiza şi o va mări „în conformitate cu caracterul său educativ şi vizionar“, aşa cum îl apreciau contemporanii, adăugându-i în scurt timp şi o editură. La editură se vor tipări în special manuale în limbile germană, maghiară şi română, dar şi lucrări beletristice. După moartea sa, fiul său Heinrich va prelua conducerea afacerii, ajutat de fratele Hermann pentru produse de papetărie, ridicând instituţia la standarde europene. În anul 1904, librăria va dispune de un nou sediu în Piaţa Sfatului, nr. 9, în imobilul negustorului Friedrich Bömches unde va funcţiona până în anul 1948, devenind un reper cunoscut pentru iubitorii de carte ai oraşului. După cel de-al doilea război mondial, cei doi fraţii vor fi arestaţi, iar librăria va fi lichidată.

***Librăria Zeidner** (Piaţa Sfatului, nr. 9); imobil construit în anul 1852 de negustorul Friedrich Bömches, printre puţinele imobile cu două etaje din Braşov la acea dată. Fotografie din toamna anului 1916, după intrarea trupelor germane (vezi steagurile germane arborate); în centru, strada Porţii (Republicii de astăzi).*

1868

La 1 ianuarie apare la Braşov revista *Transilvania* ca organ oficial al asociaţiei *ASTRA*, din iniţiativa lui George Bariţ. Revista va apărea neîntrerupt până în anul 1946. Scopul nedisimulat al revistei era strângerea de documente pentru redactarea unei istorii naţionale a poporului român, întrucât aceasta „era falsificată şi profanată de mâini sacrilege“ (43). În paginile revistei s-au publicat cu precădere studii de istorie şi literatură naţională, culegeri de documente referitoare la trecutul românilor, aspecte privind viaţa economică şi socială, probleme de etnografie, folclor şi lingvistică. Prin această publicaţie, Bariţ contribuia la schiţarea cadrului unei istorii reale şi obiective a Transilvaniei, argumentând în faţa criticilor revistei că „românii au nevoie de tot atâtea informaţii ca şi conaţionalii lor, care beneficiau de mult mai multe publicaţii“ (152).

La iniţiativa aceluiaşi inimos cărturar braşovean George Bariţ, cunoscut de acum în cercurile din România, este invitată la Braşov trupa de teatru M. Pascaly de peste munţi. „Dea cerul ca România să aibă multe căpetenii ca domnia ta, căci sigur s-ar găsi mulţi soldaţi ca mine care să se devoteze cu totul propăşirii naţionale…“, scria Pascaly lui Bariţ (87). În trupa formată din 12 actori îl găsim şi pe tânărul M. Eminescu „sufleur, dar uneori şi actor“; el interpretează rolul ciobanului din piesa lui B. P. Haşdeu *Răzvan şi Vidra*. Repertoriul cuprindea 12 drame şi 13 comedii. Spectacolele au durat din 5/17 mai, până în 3/15 iunie, ultima reprezentaţie fiind destinată de Pascaly ajutorării şcolilor româneşti din Braşov şi a fost ţinută la gimnaziul românesc. Dintre cele mai gustate piese amintim *Mihai Bravul după bătălia de la Călugăreni* de Dimitrie Bolintineanu şi *Zavera lui Tudor* de Vasile Alecsandri (43, 87, 185). Pascaly va reveni în Braşov în anul 1871, cu un repertoriu îmbunătăţit.

Clădirea ce adăpostea hanul ***„La Pomul Verde“*** *(Sr. Lungă, nr. 10) (fotografie recentă)*

În acest an are loc şi un debut în viaţa muzicală a Braşovului. Reuniunea română de gimnastică şi cântări prezintă un program muzical cu ocazia „convenirii colegiale“, la 27 februarie, la *Pomul Verde* (azi strada Lungă, nr. 10), cel mai vestit hotel din Braşov, cum îl aprecia Sextil Puşcariu. Boierii români au poposit la acest han în anul 1848 (vezi anul 1848). În program figurau *Surugiul*, cântecel comic de V. Alecsandri, *Craiul Codrului* de Fr. Schubert şi aria de soprană din *Trubadurul* de Verdi (43).

În vederea realizării unei agriculturi intensive, saşii organizează la Braşov, începând din anul 1868, aşa numitele reuniuni agricole, care au pregătit înfiinţarea în anul 1871 a unei şcoli de agricultură la Feldioara (137). Situaţia ţărănimii săseşti din jurul Braşovului era, ca pe tot „Pământul Crăiesc“, mai bună decât în alte părţi ale Transilvaniei. Aici nu existau mari proprietari de pământ, care prin concurenţă ar fi putut să ruineze proprietatea mică şi mijlocie. Ţăranii saşi s-au folosit, în parte, de anumite iniţiative interesate ale burgheziei săseşti, care au înfiinţat aşa zise „asociaţii de economii şi împrumuturi“, cu ajutorul cărora au cumpărat utilaje agricole moderne. Specialiştii timpului au apreciat această agricultură, în condiţiile inexistenţei iniţiale a marilor moşii, drept urmare a situaţiei istorice specifice saşilor, ca mai apropiată de agricultura „americană“ decât „calea prusacă“. Drept urmare, în această zonă nu a existat un proces rapid de pauperizare a populaţiei ţărăneşti, ca în alte părţi ale Transilvaniei, comentau istoricii români (38).

Cercurile politice maghiare trebuiau să justifice în faţa vechii monarhii austriece iminenţa unui pericol ce ameninţa existenţa statului, prezentând unirea Transilvaniei cu Ungaria ca singura soluţie salvatoare. Pericolul realizării unei Daco-Romanii în vatra Daciei de odinioară era des fluturat în presa vremii, alimentat de izbânda (Unirea) tânărului stat românesc de peste Carpaţi. În numărul 10

din anul 1868, Gazeta maghiară din Cluj, *Kolozsvári Közlöny*, publică o ştire despre „existența la Braşov a unui club fanatic care lucrează subt firma: Fără Dacia nu este mântuire“, preluată de la secretarul maghiar al magistratului Braşov, Carol Török (32). Ştirea nu este confirmată ulterior, dar face parte din arsenalul de manevre informaționale pentru instituirea unor măsuri de reprimare a libertăților de expresie în anii ce au urmat.

Cu ocazia împlinirii a două decenii de la marea Adunarea națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, după o campanie puternică de presă ce se pronunță împotriva actului de unire a Transilvaniei cu Ungaria, fruntaşii români elaborează şi dau citire celebrului act de protest *Pronunciamentul de la Blaj*. Documentul a fost publicat în ziarele româneşti din Transilvania, *Telegraful român* şi *Gazeta Transilvaniei* şi, respectiv, *Federațiunea* ce apărea la Pesta, iar un exemplar a fost înaintat guvernului. Autorii protestului cereau respectarea principiilor de egalitate națională şi confesională, declarând că rămân cu fermitate pe poziția principiilor şi a revendicărilor formulate la Marea Adunare de la Blaj din 3/15 mai 1848. Revendicările fundamentale exprimate erau: autonomia Transilvaniei, recunoaşterea şi aplicarea legilor din anii 1863–1864 şi redeschiderea Dietei Transilvaniei „pe baza unei adevărate reprezentațiuni poporale, după drept şi cuviință“. Semnatarii declarau că nu recunosc Dieta de la Pesta ca fiind îndreptățită a elabora legi şi pentru Transilvania (143). Istoriografia românească a atribuit într-o perioadă redactarea acestui document celebru doctorului Ioan Rațiu, apoi a fost considerat George Bariț drept autor, deşi anvergura politică a acțiunii nu se putea sprijini pe o singură persoană.

Braşovul polariza prin *Gazetă* fruntaşii „radicalilor pasiviști“, în frunte cu marile personalități George Bariț şi redactorul Iacob Mureşianu (43). Această atitudine politică, *pasivismul (absenteismul politic)*, era îmbrățişată de marea majoritate a clasei politice româneşti ca strategie a luptei naționale româneşti, după instaurarea regimului dualist (George Bariț, V. Roman, Ioan Rațiu, Alexandru Roman, Iacob Mureşianu etc.). În contradicție cu pasiviştii se situa grupul funcționarilor de stat, „al oficialităților“, formând curentul *activist*, care susținea ca strategie a luptei naționale adaptarea la noul regim şi menținerea mişcării naționale în limitele legalității, susținând participarea activă la viața politică a tuturor românilor. În fruntea curentului activist se găsea mitropolitul Andrei Şaguna şi majoritatea clerului ortodox (43).

Ecoul protestului s-a făcut auzit nu numai în Transilvania; ziarele din Bucureşti, Iaşi, Viena, Praga, Paris, Torino au relatat cu mult interes evenimentul, comentându-l conform propriilor interese (43).

În urma protestului, guvernul dispune trimiterea în judecată, în fața tribunalului din Târgu-Mureş, a lui Iacob Mureşianu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*, a redactorului *Federațiunii*, Alexandru Roman, a profesorilor Ioan Micu-Moldovan, a lui Gavril Pop, Alexandru Micu şi a altor intelectuali români (143).

În urma măsurilor polițieneşti judiciare ordonate împotriva intelectualilor semnatari ai *Pronunciamentului*, deputații români în Dieta de la Pesta au reacționat energic; totodată, în *Gazeta* braşoveană, din 30 octombrie, a fost publicată o telegramă redând protestele a 136 de personalități din România (43).

La 18 noiembrie, Iacob Mureşianu este înlăturat din postul de director şi profesor al gimnaziului romano-catolic din Braşov întrucât, aşa cum se menționa în nota episcopului Mihály, „ați publicat în ziarul dv. articolul *Pronunciamentul*, redactat la Blaj, la 15 mai a.c., motiv pentru care ați fost pus sub urmărire penală, pentru crimă de tulburare a ordinii publice“ (143). La 15 decembrie, o ordonanță regală însă suspendă procesul intentat fruntaşilor români. Cercurile maghiare nu aveau interesul să ofere nu numai românilor, ci şi altor naționalități prilejul unor agitații de masă în problema națională (143).

Anul 1868 este anul votării în parlamentul maghiar a mai multor legi cu urmări importante pentru viața politică a Transilvaniei şi cu atât mai mult pentru națiunea română.

Legea IX prevede într-un articol dreptul de autoconducere al Mitropoliei ortodoxe române, atât în afacerile bisericeşti, cât şi în cele şcolare, statul rezervându-şi dreptul de a inspecta aplicarea legilor în aceste instituții (17).

Legea XLIII reglementează unirea Transilvaniei cu Ungaria şi enunţă egalitatea civilă şi politică, precum şi înlăturarea privilegiilor anterioare acordate „naţiunilor“ (64).

Legea XLIV, cu privire la naţionalităţi, proclama existenţa în Ungaria (deci şi în Transilvania) a unei *singure naţiuni maghiare*, „una şi indivizibilă“, din care fac parte şi „naţionalităţile“, persoanele care le compun fiind cetăţeni şi membri egali în drepturi cu naţiunea maghiară. Limba oficială a statului era maghiara, permiţându-se întrebuinţarea limbii naţionalităţilor în limitele îngăduite de „unitatea ţării, de posibilitatea practică a guvernării şi a administraţiei … după putinţă“ (38). Guvernele ce au urmat au pus accentul pe ideea indivizibilităţii naţiunii maghiare şi a folosirii obligatorii a limbii de stat, încurajând activitatea organelor de stat în acest spirit.

Legea XXXVIII — legea învăţământului — prevedea ca, în şcolile de stat, limba de predare să fie numai limba maghiară. În şcolile confesionale religioase sau private se permitea limba de predare preferată de instituţia sau persoana care înfiinţa sau întreţinea şcoala, dar limba maghiară era obligatorie ca obiect de studiu. Aceste şcoli, din urmă, puteau fi numai şcoli elementare, medii sau pedagogice (normale). În universităţi, limba de predare urma să fie numai limba maghiară, existând o dispoziţie de a se înfiinţa câte o catedră de limba şi literatura naţiunilor conlocuitoare (38).

În realitate, prevederile legilor nu s-au înfăptuit. Tendinţa de supremaţie a clasei dominante maghiare, pretextând refuzul naţionalităţilor la unele drepturi oferite, profitând de absenţa sancţiunilor din lege, au permis guvernului să reducă cât mai mult posibil exercitarea corectă a drepturilor politice acordate, explică istoricii maghiari moderni (64).

Trebuie subliniat că parlamentul ungar ce elabora astfel de legi cuprindea 413 deputaţi din care numai opt reprezentau naţionalităţile, deşi după ponderea demografică ar fi trebuit să fie 215 unguri şi 198 reprezentanţi ai naţionalităţilor. Această excludere aproape totală a intereselor naţionalităţilor a „canalizat opoziţia naţională din imperiu încă de timpuriu pe un făgaş antimonarhic, subversiv, iredentist şi au transformat-o într-o forţă care a urmărit nu reforma naţională, ci destrămarea monarhiei austro-ungare“, afirmă P. Lendvai (68).

În acest an, gimnaziul românesc din Braşov avea 230 de elevi, dintre care 30 erau din România (25). Afacerile economice ale gimnaziului erau conduse, ca şi până atunci, de Eforia şi delegaţiile şcolare, ca reprezentante ale celor două biserici româneşti coproprietare din oraş. Gimnaziul îşi îmbogăţeşte zestrea culturală cu o nouă realizare: se înfiinţează în acest an, din iniţiativa profesorului Ioan Meşotă, *Societatea de cultură Ioan Popazu*, în cinstea fostului paroh al Bisericii Sf. Nicolae din Şchei, unul din ctitorii gimnaziului, devenit episcop de Caransebeş. Societatea dispunea de o bibliotecă proprie, separată de cea a liceului. Societatea a scos şi o revistă proprie numită *Expresul*, organizând totodată şi şedinţe festive, care se transformau în serbări pentru public, unde se prezentau opere literare inspirate din literatura populară românească şi se promova muzica românească populară sau cultă, audiindu-se compoziţii ale muzicienilor braşoveni precum George Dima şi Tiberiu Brediceanu (43).

Primele maşini industriale s-au adus în Braşov din străinătate, fiind destinate prelucrării firelor textile, numite şi războaie mecanice. În anul 1867 existau la Braşov nouă maşini de filat, cu câte 60 de fuse (43).

1869

În faţa măsurilor antinaţionale programate ale autorităţilor maghiare, fruntaşii politici români înfiinţează Partidul Naţional Român, ca formă organizată de luptă sub o conducere unică, în frunte cu Ilie Măcelariu şi adoptă în Conferinţa Naţională din 23 şi 24 februarie/7 şi 8 martie de la Miercurea Sibiului, tactica pasivismului politic, ca linie directoare a programului partidului (143). Pasivismul, curent politic răspândit în Austria, considera regimul dualist drept tranzitoriu (64). Liderii politici pasivişti români considerau că orice sprijin acordat noului regim ar fi însemnat abandonarea principiilor pentru care au luptat (43).

Deşi noua lege a învăţământului din anul 1868, întocmită de omul de cultură Eötvös József, urmărea să modernizeze şi să deschidă învăţământul spre latura practică, şcolile româneşti nu puteau trece la aceste modificări fără sprijin financiar. Statul maghiar accepta o finanţare a şcolilor române cu condiţia acceptării învăţământului în limba maghiară şi renunţarea la caracterul lor confesional, singurul care garanta învăţarea în limba română. Soluţia pentru păstrarea învăţământului în limba română era găsirea unui sprijin financiar consistent şi, în mod firesc, responsabilii şcolilor româneşti s-au adresat guvernului României. Prin eforturile conjugate ale intelectualităţii şi tinerei burghezii româneşti din Braşov şi ca urmare a sprijinului financiar (23.500 lei) acordat de statul Român pentru *Eforia şcoalelor din Braşov*, la 17 septembrie se înfiinţează la Braşov încă două şcoli româneşti: „Şcoala comercială superioară română“ de trei clase şi „Şcoala reală“ de patru clase. Şcoala reală era prima de acest fel din Ardeal, iar şcoala comercială era singura şcoală comercială română din întreaga Austro-Ungarie. O şcoală comercială românească se înfiinţase în Braşov încă din anul 1835, dar şcoala de atunci nu putea depăşi caracterul unei „şcoli poporale“. În vederea acestui scop, era prevăzută mărirea clădirii gimnaziului prin zidirea aripii de sud (25). Pentru început, şcoala nu avea un locaş propriu şi a funcţionat într-o anexă a gimnaziului ortodox (42). Profesorul Ioan Meşotă, directorul gimnaziului românesc, primeşte funcţia de conducere a noului aşezământ. Primii dascăli ai şcolii comerciale vor fi Ioan Maxim, Nicolae G. Orghidan şi Ioan Panţu, absolvenţi ai Politehnicii din Viena. În anul 1875, conform liniei de dezvoltare a învăţământului din Austro-Ungaria, şcoala reală s-a contopit cu gimnaziul inferior pentru a înlesni trecerea ambelor categorii de elevi fie la şcoala reală comercială superioară, fie la gimnaziul superior. Şcoala comercială şi-a continuat existenţa în vechea ei formă, fiind singura şcoală românească de profil din întreaga monarhie (43). În anul 1896, şcoala comercială se separă ca instituţie de sine stătătoare (157). Dintre absolvenţii acestei şcoli se vor recruta viitorii funcţionari de bancă şi comercianţi, printre care şi Ioan I. Lapedatu, viitor profesor al liceului şi director al Băncii Naţionale a României, membru de onoare al Academiei Române.

În anul 1869, prin strădania societăţilor de femei germane, iau fiinţă primele grădiniţe de copii (43), după modelul celor din Germania, înfiinţate în anul 1837 de Friedrich Freubel (185).

În anul 1869, Braşovul avea o populaţie de 27.766 de locuitori, dintre care 9.116 germani, 8.193 români şi 4.364 maghiari (119). Din aceştia, 15.839 de persoane nu ştiau carte (126). Districtul Braşov, cuprinzând 49 de localităţi, avea o populaţie de 112.154 de locuitori. Localităţile din jurul Braşovului aveau următorul număr de locuitori: Baciu 2.064; Bod 1.837; Cernatu 3.783; Cristian 2.200; Feldioara 1.898; Ghimbav 1.295; Moeciu de jos 1.525; Moeciu de sus 535; Prejmer 3.237; Râşnov 4.023; Satulung 7.664; Sânpetru 1.675; Târlungeni 3.034; Tohanul Vechi 2.081; Tohanul Nou 842; Ţânţari 2.043; Zărneşti 2.762; Predeal 433 (137).

Recensământul din acest an ne indică şi o statistică intitulată *„Populaţie după ocupaţie“*, prezentând structura populaţiei braşovene. Astfel, structura populaţiei din afara preocupărilor direct economice era: preoţi 28, funcţionari 164, notari avocaţi 39, personal sanitar 69, scriitori 9, farmacişti 14, cadre didactice 111, artişti 104, proprietari de pământ 390, arendaşi 7, administratori 4, slugi 187, zilieri 393, vânători, pescari 9 (43). Din arhivele oraşului reiese că oraşul dispunea în acest an de 20 de medici şi 3 chirurgi (practicieni fără studii) (126).

În industrie, care cuprindea cea mai mare parte a populaţiei încadrate în bresle sau manufacturi, situaţia era următoarea:

	Industria textilă	Industria pielăritului şi a hârtiei	Industria metalului, pietrei şi a lemnului	Industria construcţiilor şi artistică	Industria chimică şi a tutunului
Întreprinzători	485	497	271	189	242
Funcţionari	3	4	–	2	10
Muncitori	1235	1058	448	399	250

În anul 1869, populația activă din industrie era de 5,16 ori mai numeroasă decât în agricultură, de 7 ori mai numeroasă decât în comerț, de 20 de ori mai numeroasă decât în transporturi. În case de economii şi bănci lucrau doar 14 persoane, în schimb lucrau ca servitori 5.693 de persoane, de regulă aceştia fiind trecuți la rubrica *străini*. În categoria personalului fără ocupație erau înregistrate 5.376 de femei, în majoritate casnice, şi doar 281 bărbați (43).

În acest an se înființează la Braşov „Asociațiunea pentru sprijinirea învățăceilor şi sodalilor[1] români meseriaşi". Scopul acestei asociații era formarea şi sprijinirea unor buni meseriaşi „care erau constrânşi până atunci să lucreze în câteva din ramurile naționale — cojocărie, tăbăcărie, croitorie — de către anacronicele bresle, închise în tiparele lor imobile", precizează M. Radu (153). Asociația pune bazele învățământului profesional românesc în Braşov. Statutele asociației vor fi aprobate de guvernul de la Budapesta doar în anul 1874. Asociația se preocupa de plasarea copiilor din toată Transilvania, inclusiv România, la diferiți meseriaşi din Braşov, care să-i învețe temeinic meseria aleasă, ca şi înarmarea cu solide noțiuni teoretice de cultură generală. În cadrul asociației se remarcă Comitetul, având-l preşedinte pe Bartolomeu Baiulescu, parohul comunității româneşti din Cetatea Braşovului, pentru organizarea unor acțiuni privind strângerea de fonduri prin donații, contactarea diferitelor organizații sociale religioase, înființarea de şcoli, ateliere, căutarea de profesori şi meşteri, procurarea de haine etc. În anul 1873 vor începe cursurile „şcolii pentru învățăceii români, de la meserii, de pe lângă Gimnaziul românesc". Cursurile începeau în septembrie şi se țineau de două ori pe săptămână şi se terminau în luna iunie printr-un examen public, când asista şi Comitetul Asociației. Numărul elevilor a oscilat între 50 şi 70 (152). Asociația sodalilor români îşi va organiza o bibliotecă şi o societate de lectură proprie, numită *Lumina*, şi chiar o formație corală. În anul 1878, corul asociației sodalilor, format din 50 de membri, „va da prima producțiune de cântări" (43). Prin abnegația şi dăruirea preotului Baiulescu, asociația meseriaşilor români devine cunoscută românilor din toată Transilvania; 25 de copii din Moldova au fost trimişi să învețe meserii la Braşov. Până în anul 1889 au fost pregătiți şi plasați 710 de elevi în 29 de meserii. Societatea s-a bucurat de ajutoare generoase din partea Bisericii Sf. Nicolae din Şchei, a Societății Transilvania pentru ajutorarea studenților români din Bucureşti şi de importante ajutoare băneşti din partea unor persoane fizice precum Mihail Stroiescu din Basarabia (care a dăruit 50.000 de lei aur, cerând ca numele său să rămână necunoscut) (91).

1870

La 15/27 ianuarie, George Bariț îl informează pe Mihail Kogălniceanu despre apropiata plecare la Bucureşti a comerciantului Ioan G. Ioan, însărcinat de către conducerea oraşului să intervină pe lângă M. Kogălniceanu spre a obține sprijinul guvernului român pentru proiectul de joncțiune a liniilor ferate prin trecătoarea Predeal. Joncțiunea liniilor ferate din Transilvania cu cele române la Predeal s-a realizat mult mai târziu, în anul 1882 (38).

În acest an, la Braşov erau 38 de fabrici de piele şi mai multe ateliere de acest fel. Numărul lor însă va scădea, ajungând în anul 1885 la opt, datorită tulburării raporturilor economice cu România şi diminuării importului de piei din această țară (63).

Industriile dezvoltate din județele de graniță cu România, inclusiv Braşovul, lucrau în special pentru exportul în România (hârtie, sfoară, frânghii, țesături de lână şi cânepă etc.).

După anul 1867, Transilvania cunoaşte un ritm mai rapid de dezvoltare economică. Cuceririle revoluției de la 1848 — desființarea iobăgiei şi împroprietărirea parțială a țăranilor — cu toate rămăşițele sistemului feudal din agricultură, au lărgit piața internă, au favorizat dezvoltarea comerțului şi a industriei. A apărut o pătură a țăranilor fără pământ, care era nevoită să-şi vândă brațele de muncă. Lărgirea libertăților de exercitare a meseriilor, a ocupațiilor industriale şi comerciale acordată în anul 1860, a dus la intensificarea activității comerciale şi la acumularea de capitaluri importante (38). Până în anul 1871, în Transilvania existau 10 institute de credit săseşti, două maghiare şi unul român (42).

1 sodali = meseriaşi care şi-au terminat ucenicia, calfe.

Între anii 1868 şi 1872, Transilvania se află într-o perioadă de avânt economic, marcat printr-o febră a investiţiilor de capitaluri, autohtone şi străine, în diverse ramuri industriale, în sectorul bancar şi în transporturi. Un semn al avântului economic general îl constituie printre altele, construcţiile de căi ferate, care se extind în toată Transilvania, determinând o înlesnire a circulaţiei mărfurilor şi o lărgire a pieţei interne. Între anii 1868 şi 1873, în Transilvania s-au dat în folosinţă şase noi linii, cu o lungime de 910 km, printre care arterele principale Oradea–Cluj–Braşov şi Arad–Simeria–Teiuş (38).

La 26 august/7 septembrie, dr. Ioan Meşotă este ales director al Şcoalelor Centrale Române Greco-Ortodoxe din Braşov, la vârsta de 33 de ani, primind una din cele mai prestigioase funcţii din mediul cultural al oraşului, ca o confirmare a activităţii sale profesorale, de modernizare a învăţământului românesc, ca militant pentru emanciparea culturală a românilor. El va deţine această funcţie până la moartea sa din anul 1878.

Se înfiinţează în acest an societatea de binefacere *Evangelischer Mädchenschulverein* pentru ajutorarea scolii evanghelice de fete (130). Societatea era o reuniune a femeilor germane, condusă de Josefina Breckner (43).

Asociaţia culturală ASTRA, înfiinţată în anul 1861, este nevoită să-şi găsească noi forme de organizare, adaptate noii administraţii maghiare. La propunerea braşoveanului Iosif Bologa se organizează „subcomitete sau reuniuni ţinutale“ sau aşa numitele „despărţăminte“, având autonomie de acţiune pe plan local. Şi de această dată Braşovul are întâietatea, el organizând la 4/16 ianuarie, în sala de festivităţi a Liceului ortodox, primul despărţământ al asociaţiei ASTRA. Despărţământul Braşov cuprindea atât districtul Braşov, cât şi cel din Trei Scaune (cu o scurtă absenţă), la care se adăugau 57 de comune. Printre obiectivele şi realizările sale, cele mai importante au fost: ridicarea economică a satelor româneşti, încurajarea industriei casnice, ridicarea gradului de civilizaţie în mediul rural, încurajarea şi dezvoltarea meseriilor printre români, acordarea de burse pentru tinerii merituoşi, înfiinţarea de „biblioteci poporale“ etc. (43).

La 9/21 mai „decanul scenei româneşti“, Matei Millo, întreprinde un turneu în Ardeal, sosind la Braşov cu o trupă formată din 12 actori. Din cauza cenzurii noului guvern dualist, repertoriul nu a putut cuprinde decât comedii, vodeviluri şi cânţonete româneşti. După reprezentaţii, la încheierea turneului, „artistul a fost sărbătorit la scenă deschisă“ de publicul românesc braşovean, care i-a oferit o cupă de argint suflată în aur. Turneul marelui artist român va fi însă ultimul pentru braşoveni, ca şi pentru toţi ardelenii; autorităţile dualiste nu vor mai permite, timp de patru decenii, nici un alt turneu venit de peste Carpaţi (43).

La 7 decembrie, un eveniment muzical remarcabil apropie cele două comunităţi ale oraşului (românească şi săsească), pentru „o colaborare festivă“. Se împlineau 100 de ani de la naşterea titanului muzicii universale, Ludwig van Beethoven. Reuniunea germană *Kronstädter Männergesangverein*, fondată în anul 1859, condusă de Anton Brandner, colaborează cu *Reuniunea română de cântări*, organizând un program muzical „unicat“, în Sala de festivităţi a gimnaziului românesc (43).

1871

Ca urmare a legii XVIII, din anul 1871, cu completările aduse în anul 1876, oraşul Braşov devine din municipiu „oraş cu Magistrat reglementat“ şi îşi alcătuieşte un statut de organizare a administraţiei orăşeneşti, statut care intră în vigoare în anul 1878 *(Gemeinde Statut der Stadt Kronstadt)*. Astfel, în Braşov se înfiinţează noi instanţe judecătoreşti de stat, iar activitatea magistratului ca instanţă judecătorească, precum şi funcţia de jude al districtului încetează (119). Spre deosebire de municipii, oraşul avea un grad de libertate şi acţiune mai redus. Între anii 1872 şi 1875 se elaborează lucrarea *Constituţiile proprii ale oraşului liber regal Braşov (Eigene Verfassung der königl. Freyen Stadt Kronstadt)*, manuscris cunoscut sub denumirea de „Carte a judelui“. În cadrul acestei organizări li se acordă un loc important registraturii şi arhivei, cu scopul modernizării accesului şi păstrării bogatului fond documentar existent la Braşov (33). În anul 1870 se demolase spânzurătoarea din piatră, ridicată în secolul al XVIII-lea, întrucât din anul 1856 execuţiile condamnaţilor se efectuau prin împuşcare (39).

În acest an se modernizează legea absolutistă a presei din anul 1852, proclamându-se „libertatea presei“, introducându-se curtea cu juraţi (64); ordonanţa de modernizare se aplică din 22 aprilie 1872. Dar noua lege a presei, mai severă decât în Ungaria, îngreuna apariţia de publicaţii, controla sever, aplica pedepse şi închisoare până la doi ani pentru conţinut necorespunzător (125); ea va afecta drepturile de exprimare ale românilor din Transilvania (43).

Imobilul negustorului Tache Stănescu, devenit Hotel ***„Continental“*** *(fotografie din jurul anului 1900)*

Palatul Safrano *(Piaţa Sfatului, nr. 23), clădit de negustorul grec Anastasie J. Safrano, în jurul anului 1870 (fotografie recentă).*

Între anii 1871 şi 1873 se construieşte la Braşov, în strada Castelului (astăzi nr. 50), un imobil elegant, beneficiar fiind negustorul Tache Stănescu, după planurile inginerului oraşului Peter Bartesch (72). Viitorul proprietar va transforma clădirea în hotelul „Continental“.

Dar cine era acest Tache Stănescu, un român atât de bogat ce îşi permitea construcţia unui asemenea imobil? „Fraţii Stănescu, Tache şi Mihalache — numiţi „cel bătrân“ şi „cel tânăr“ — erau din Ţară, şi prăvălia lor era la Ploieşti. Familiile lor erau însă la Braşov, unde aveau case mari şi făceau comerţ înfloritor, explică S. Puşcariu (151). Cu toate acestea, după declararea războiului vamal (1886) cu România, familia a sfârşit prin faliment, ca atâtea altele. Şi astăzi, monumentul funerar al acestui negustor, poate cel mai fastuos din cimitirul Capelei Sf. Paraschiva-Groaveri, stârneşte curiozitatea prin opulenţa marmurei roşii.

O altă clădire impozantă, un adevărat palat, se construieşte în aceşti ani în centrul oraşului pe Flachzeille 24 (Piaţa Sfatului, nr. 23), de către negustorul grec Anastasie Safrano, o clădire cu două etaje, cum puţine erau la acea dată, decorată cu două zeiţe greceşti, operă a arhitectului Peter Bartesch. În anul 1870, imobilul era considerat ca una dintre cele mai frumoase clădiri, dar şi cea mai scumpă, evaluată la 3.500 de florini (135). Negustorul bogat mai deţinea două case în Kotzenmarkt, nr. 306 şi 307 (str. A. Hirscher, nr. 7 şi 9) (1) şi o casă în cartierul Blumăna; înaintaşii familiei negustorului erau prezenţi la Braşov încă din anul 1782.

Din cauza politicii de maghiarizare duse de regimul de la Budapesta, şcolile săseşti se reduc în mod sensibil ca număr în Transilvania. Dacă în anul 1851 în Transilvania existau 455 de şcoli primare cu limba de predare germană, în anul 1871 existau numai 271, iar în anul 1914 vor fi numai 254. În 1871, dieta Ungariei impune ca subvenţia votată în anul 1862 de către guvernul

transilvănean în sumă de 4.000 de florini pentru gimnaziul românesc din Braşov să fie acordată cu condiția ca profesorii să fie numiți de guvern şi nu de Eforia şcolilor; Eforia respinge această imixtiune şi pierde subvenția acordată de stat. Cu toate acestea, gimnaziul românesc, devenind neîncăpător după înființarea şcolilor reale şi comerciale în acelaşi sediu, se extinde în anul 1871–1872 cu o mică aripă pe strada Prundului, însumând opt săli şi două încăperi la partea nordică a clădirii (17).

În acest an se înființează prima bancă românească din Transilvania — banca *Albina* din Sibiu — cu un capital de 300.000 de florini. Statutele băncii sunt aprobate la 14 iunie 1871, prin decizie imperială. La 10 aprilie 1872, birourile băncii *Albina* se deschid publicului. Ziarele *Albina* din Pesta şi *Gazeta Transilvaniei* din Braşov sunt alese ziare oficiale ale băncii, în paginile lor fiind publicate toate anunțurile instituției. La înființarea băncii românești *Albina*, Braşovul românesc îşi aducea o foarte modestă contribuție ca număr de acțiuni, mult inferioară posibilităților financiare ale burgheziei sale, explică M. D. Drecin (42). Aceasta se datora orientării politice „activiste", strâns legate de cercurile mitropolitului A. Şaguna, care îşi exprima neîncrederea în viabilitatea băncii românești, aflat în opoziție cu „pasivismul politic", îmbrățişat de marea majoritate a inițiatorilor înființării băncii. Mai târziu, burghezia românească din Braşov va regreta această atitudine, convingându-se că băncile săseşti cu capital austriac nu întotdeauna înțelegeau să acorde românilor cu promptitudine creditele solicitate. Burghezia românească va face mai târziu demersuri pentru înființarea unei bănci românești şi la Braşov, singura capabilă a-i apăra interesele, apreciază M. D. Drecin, în studiul său asupra băncii *Albina* (42).

În anul 1871 la Braşov existau 25 de fabrici, dintre care 19 săseşti, 5 românești, 1 maghiară (54). Industriaşul Martin Copony înființează la Braşov „prima fabrică transilvană de parchete", dotată cu maşini cu abur; sediul ulterior al fabricii va fi în strada Gării (azi str. Hărmanului, clădire demolată).

1872

Revoluția din 1848–1849 „sfărâmase cătuşele multor privilegii", dar cei ce beneficiaseră de ele nu renunțau uşor la fostele avantaje. În anul 1872, una din „cetățile" privilegiilor — *breslele* — se desființează prin prevederile articolului de lege VIII, § 83. În trecut, breslele de pe „fundus regius" (deci şi zona Braşovului) erau un monopol al saşilor (63). În acest an, la Braşov existau 39 de bresle cu 1.046 de meşteri şi 164 de meşteşugari extrabreslaşi (119). Multe memorii şi interpelări din partea tinerei burghezii române din anii 1850 cereau înlăturarea acestor piedici din calea progresului industriei şi comerțului, care prin exclusivismul lor *(Verschlossenheit)*, formau un monopol al națiunii săseşti. Aceste instituții economice urbane medievale, devenite anacronice, îşi pierduseră importanța încă din anul 1852, când guvernatorul Transilvaniei, Schwarzenberg, înlătura abuzurile şi monopolurile asociațiilor de meseriaşi printr-o instrucțiune şi, mai ales, din anul 1860 prin aplicarea legii care stabilea principiul libertății exercitării meseriilor (63), lăsând liberă concurența.

Legea din anul 1872 stabileşte pragul de diferențiere dintre un atelier şi fabrică, şi anume atelierul care utiliza mai mult de 20 de angajați sau avea instalații mai mari de 5 C.P. era considerat fabrică (54). Erau admise asociațiile de meşteri, care dispuneau de o comisie de cenzori şi de un avocat (43).

La 11 mai se elaborează la Mediaş *programul național săsesc*, care recunoaşte în principiu dualismul austro-ungar, dar printre altele trasează deputaților saşi sarcina de a apăra „autonomia administrativă a pământului crăiesc" (inclusiv zona Braşovului) şi a Universității săseşti, căutând să-şi mențină drepturile preponderente în cadrul unui teritoriu locuit pe lângă saşi şi de o masă compactă şi numeroasă de români (38). Programul acceptă limba maghiară ca limbă de stat cu condiția ca utilizarea limbilor naționalităților să fie lărgită. Programul cere ca sistemul de reprezentare modern să nu fie lărgit astfel încât să se ajungă la predominanța „maselor inculte" (64) (o aluzie la prezența păturii de români săraci, care ar diminua reprezentarea saşilor în viața politică).

Se construieşte în acest an o nouă şcoală evanghelică pentru comunitatea săsească din cartierul Bartolomeu, astăzi strada Lungă, nr. 160. Strada ce pornea din strada Lungă pe lângă şcoală se va numi strada Şcolii. În anii regimului socialist, în clădire funcționa Intreprinderea Regională de Transport Auto.

*Şcoala evanghelică din cartierul **Bartolomeu** (fotografie din anul 1891)*

CRIZĂ ECONOMICĂ ÎN TRANSILVANIA

1873

Între anii 1870 şi 1873 se construieşte, după planurile inginerului şef al oraşului Peter Bartesch, noua „Cazarmă Neagră“, pe strada Neagră (astăzi N. Bălcescu, nr. 56, corpul K al Universităţii Transilvania). În vederea accesului la clădire, încă o piesă din lanţul fortificaţiilor Cetăţii Braşovului este înlăturată din dorinţa spaţiului vital; se demolează Poarta Străzii Negre (Schwartzgässer Tor) şi fortificaţiile sale, bastionul pielarilor şi turnul interior, aflate la capătul nordic al străzii Negre, înspre Ţigănie (184). Poarta fusese deschisă circulaţiei în anul 1785, dar s-a astupat în urma invaziei turceşti din anul 1788. În noua Cazarmă se va muta serviciul principal al pazei militare din Casa Sfatului (112).

*Noul local al **„ Cazărmii Negre**”, clădit între anii 1870–1873, (azi str. Nicolae Bălcescu, nr. 56), după planurile inginerului sef al oraşului Peter Bartesch (fotografie din anul 1890). În stânga, clădirea hotelului Union, iar în dreapta, firma tăbăcarului Moritz Orendi. În prim plan, strada Neagră, numită după culoarea apelor reziduale rezultate din activitatea tăbăcarilor, brăzdată de canalul acoperit cu scânduri; în capăt, doi oameni se ocupă cu spălarea unor piei. Străduţa Cazărmii, din dreapta clădirii, era obturată cu un zid.*

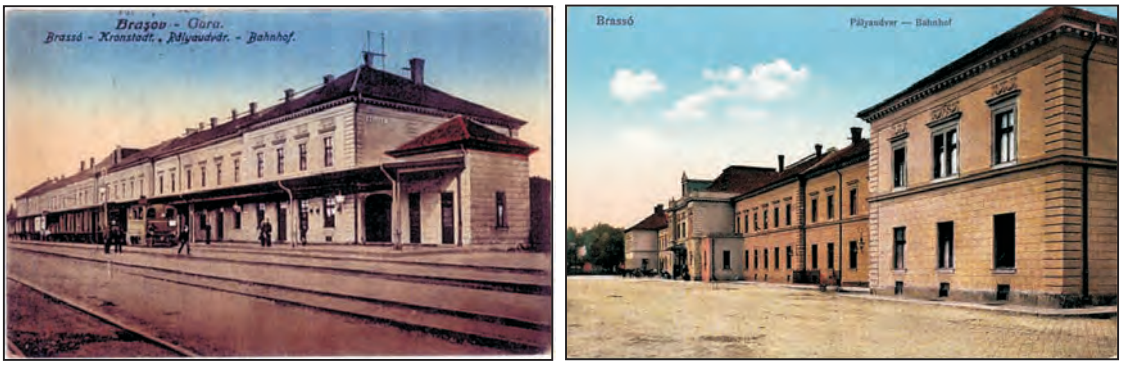
Tot pe aceeaşi stradă, în capătul de jos, în anul 1873 se amenajează în cadrul hotelului Union o baie comunală cu şapte căzi (61). Şi băile de aburi ale Eforiei şcolilor româneşti sunt reparate în acest an şi vor deveni o sursă de venit (3–4.000 de florini) pentru întreţinerea gimnaziului. În anul 1896, ele vor fi modernizate prin adăugarea unui local de hidroterapie (17).

O altă cazarmă, destinată artileriştilor, se construieşte între anii 1873 şi 1874 la capătul de jos al străzii Lungi (azi nr. 231) (119).

***Cazarma** destinată **artileriştilor şi infanteriştilor**, construită între anii 1873–1874 (azi str. Lungă, nr. 231, în prezent Centrul Militar Braşov)*

În acest an se încheie lucrările ultimului tronson de cale ferată (Sighişoara–Braşov), care străbătea Transilvania pe ruta Oradea–Cluj–Braşov. Tot acum se termină construcția inițială a gării din Braşov (sediul se afla aproape de strada Hărmanului) la marginea oraşului, de către Societatea Căilor Ferate Ungare de Est. La 30 martie are loc deschiderea festivă a localului Gării din Braşov, cu ocazia căreia soseşte primul tren în Braşov. Investițiile pentru construirea căilor ferate au aparținut aproape în întregime capitalului particular, dar statul le-a răscumpărat, astfel că tronsonul Oradea–Braşov cu ramificațiile lui va fi preluat de stat în anul 1876 (38, 43, 175). Între anii 1872 şi 1874 se construiesc la Braşov şi Atelierele de căi ferate, lângă vechiul triaj (în apropierea străzii A. Vlahuță de astăzi), de către o societate particulară austriacă, care se vor dezvolta după primul război mondial, devenind întreprinderea cu cel mai mare număr de angajați (54, 130, 157).

***Gara oraşului** (imagine față şi spate, anul 1910). Construcția gării inițiale începe în anul 1871 şi se termină în anul 1873. Clădirea va fi extinsă cu aripi simetrice între anii 1902–1906 şi demolată în anul 1962.*

Țara Bârsei devenise una din cele mai industrializate zone ale Transilvaniei. În acest an erau înregistrate în Țara Bârsei 40 de fabrici (două de cărămizi şi țigle, una de gaz, două de chibrituri, una de ulei, nouă de bere, opt de spirt, două de sticlă, două de postav, patru de hârtie, una de săpun, una de lichioruri, cinci mori sistematice, două rafinării de petrol). În județ existau 68 mori de apă (54).

Anul 1873 însă este anul începutului unei crize economice ce cuprinde Transilvania şi durează până în anul 1878, fiind denumită de specialişti ca „cea mai cuprinzătoare, mai adâncă şi mai pustiitoare criză din secolul al XIX-lea“ (38). Criza a afectat îndeosebi agricultura, prin paralizarea creditelor necesare investiţiilor pentru utilaje şi unelte agricole. Criza economică a afectat şi industria uşoară (în special industria alimentară) din Transilvania, unde, din 34 de societăţi anonime, constituite în anii precedenţi, au supravieţuit doar 19 (38).

În anii 1873 şi 1874, o epidemie de variolă (vărsat), răspândită şi la Braşov, face 640 de victime (43).

În acest an se înfiinţează prima *Asociaţie alpină (Alpenverein)* din Braşov; preocupările pentru turism şi sport erau mai vechi în oraş. Turismul se va practica însă în mod organizat din anul 1882, când asociaţia alpină s-a integrat în *Siebenbürgische Karpaten Vereins — S.K.V. (Societatea Carpatină Transilvană)*, devenind o secţie locală a acesteia. Societatea şi-a propus ca obiective stabilirea de trasee montane şi marcarea lor, ridicarea unor „lăcaşuri de adăpostire“. Turiştii puteau apela la folosirea acestora, contra cost, prin intermediul *Biroului pentru străini din Braşov* (43). În anul 1896, Ion Turcu tipăreşte un îndrumar turistic montan, numit *Excursiuni în Munţii Ţării Bârsei şi ai Făgăraşului* (28).

Principele Carol I *(portret de G. P. A Healy din anul 1873)*

La 16/28 august 1873, la Braşov poposeşte principele Carol din România, împreună cu principesa Elisabeta, întorcându-se dintr-o călătorie făcută la Viena. Pentru a marca interesul constant al tânărului stat faţă de românii braşoveni, principele vizitează Gimnaziul Public Ortodox Român, biserica Sf. Nicolae şi alte instituţii de cultură româneşti (43).

1874

La 23 februarie, la Braşov apare publicaţia *Orientul latin*, sub conducerea profesorului Ioan Alexandru Lapedatu, împreună cu fraţii Aron şi Nicolae Densuşianu şi Teofil Frâncu. Ioan Alexandru Lapedatu (1844–1878), fusese numit în anul 1871 profesor de limbi clasice la Gimnaziul Public Român Ortodox din Braşov. Despre intenţiile publicaţiei, cu o viaţă scurtă de doar un an, aflăm chiar din partea editorilor: „acest ziar va apăra drepturile şi interesele politice ale românilor din Austro-Ungaria, iar faţă de românii de peste Carpaţi, călcând peste provincialism şi separatismul de până acum, chestiunile şi interesele lor le vom considera şi le vom trata ca pe ale noastre“.

Tot în acest an, Iosif II Puşcariu scoate la Braşov revista de umor intitulată *Cocoşul roşu*. Avocatul Iosif II Puşcariu (1835–1923), tatăl viitorului filolog Sextil Puşcariu, făcea parte din celebra familie de cărturari brăneni, dintre care fratele său Ioan Puşcariu fusese stegarul de la marea Adunare naţională de pe Câmpia libertăţii de la Blaj din 3/15 mai 1848. *Cocoşul roşu* este primul organ politic, de umor şi satiră al românilor transilvăneni. Primul număr de probă apare la 24 decembrie. Revista, cu o periodicitate săptămânală, are însă o durată scurtă de existenţă, deşi are un puternic ecou în epocă, fiind suspendată în două rânduri pentru virulenţa articolelor satirice la adresa autorităţilor austro-ungare. Revista înfierează politica de deznaţionalizare a românilor şi a celorlalte naţiuni oprimate din imperiu, militând pentru eliberarea lor naţională, ca şi pentru independenţa de stat a României. La sfârşitul anului 1878 revista este suspendată; ea va reapărea pentru scurt timp în ianuarie 1881, dar va fi definitiv suspendată după 13 numere (132).

În aceşti ani, Braşovul edilitar păstrează încă în centru aspectul unei cetăţi medievale. Zidurile nu-şi mai aveau rostul iniţial, dar ele rezistau spre Tâmpa şi Warte, iar cele spre nord-est şi Şchei deveniseră obstacole pentru oraşul care se moderniza; porţile oraşului suferiseră modificări şi transformări, dar unele rezistau timpului, precum Poarta Ecaterina, oarecum modernizate; porţile de pe strada Purzengasse (str. Republicii) şi Schwarzgasse (str. N. Bălcescu) erau însă demolate.

*Vechea **Poarta Ecaterina** (Szentlélek-kapu) la anul 1873 (copie după o litografie colorată manual, autor Greguss J., Biblioteca Academiei Române). În spate se distinge şi noua poarta spre Şchei, construită în anul 1827.*

În anul 1874, în Casa Sfatului se ţineau încă cu regularitate vechile ritualuri de veghe ale cetăţii: paznicul care locuia în turnul Casei Sfatului îşi „făcea rondul pe galerie, la fiecare sfert de oră, bătea timpanul la ore fixe, anunţa incendiile prin lovirea clopotelor, iar noaptea semnala direcţia incendiului cu o lanternă“ (112). Legat de incendii, care se produceau destul de des în Braşov, din cauza utilizării intense a lemnului în construcţia caselor, în anul 1874 se înfiinţează *Asociaţia pompierilor voluntari (Kronstädter Feuerwehr)*. Asociaţia va deţine şi propria *Casă de exerciţii*, construită în anul 1880 în Livada Poştei. În fruntea asociaţiei se afla Karl Schuster. După anunţarea incendiului „se urneau trompetele şi tulumbele“ pompierilor, ce se aflau în remiza situată pe partea nordică a Casei Sfatului, remiză ce va fi demolată ulterior (43).

Cetatea devenise neîncăpătoare pentru acest centru de interese al naţionalităţilor transilvane. Timpurile noi aduceau cu ele instituţii noi. În Cetate *(Innere Stadt)*, unde ar fi trebuit înălţate noile clădiri, nu mai era loc. În acest sfârşit de secol, Cetatea se va lepăda de vechile ziduri de apărare, care de mult nu-şi mai aveau rostul. Comerţul intens, cu mijloace de transport mai mari şi mai rapide, stimulat de lumea modernă a Europei, avea de suferit întâlnind porţile oraşului deschise, conform vechilor obiceiuri, numai la anumite ore. Oraşul aştepta conjuncturi fericite şi constructori curajoşi pentru modernizarea lui.

Şcolile generale erau rezervate numai băieţilor, fetele puteau studia numai în şcoli private.

***Şcoala evanghelică de fete.** În prim-plan, pârâul Spurcata din Şchei, descoperit.*

Între anii 1873 şi 1876 se construieşte la Braşov Şcoala evanghelică de fete, după planurile aceluiaşi inginer al oraşului, Peter Bartesch (astăzi Facultatea de Silvicultură şi Exploatări Forestiere, pe şirul Beethoven, nr. 1). Şcoala avea patru clase elementare, patru clase superioare, trei cursuri superioare pentru aritmetică comercială şi contabilitate, pentru croitul de haine şi rufe, pentru creşterea de învăţătoare la grădiniţele de copii (şcoala frebeliană) (73). În anul 1889, aripile laterale au fost etajate. „Fetele din multe familii româneşti învăţau la saşi", mărturiseşte mai târziu S. Puşcariu (151).

Cu ocazia acestor lucrări, în anul 1874, pentru a face faţă circulaţiei sporite, după începerea construcţiei şcolii evanghelice de fete, începe demolarea porţii din Târgul Cailor *(Rossmärkter Tor)*, ce se află astăzi la capătul dinspre Şchei al străzii George Bariţ (112).

În perioada 1874–1875 se reface parţial instalaţia de alimentare cu apă potabilă a oraşului. S-a înlocuit tubulatura de la primul izvor din Şchei, situat lângă moara postăvarilor, până la rezervorul mare din faţa Porţii Şchei, cu tuburi din argilă arsă aduse din Praga; s-a instalat o conductă de apă în strada Castelului şi strada Cerbului (de astăzi). Din rezervorul aflat lângă Poarta Şchei se alimentau cu conducte din lemn străzile N. Bălcescu şi Postăvarului (de astăzi), un alt rezervor situat în ţarcul Croitorilor şi de acolo străzile din Cetate şi partea de sus a străzii Lungi (61).

Românii care locuiau în Cetate se plâng ades autorităţilor pentru lipsa de biserică şi cimitir proprii în centrul oraşului, ei fiind nevoiţi a se deplasa în Şchei sau în alte locuri pentru serviciul religios. Întrucât o comună bisericească nu putea fi recunoscută „până ce n-are cimitirul său propriu", parohul (român) al Cetăţii, Bartolomeiu Baiulescu, propusese în anul 1872 înfiinţarea unui cimitir parohial aparţinător „comunei bisericeşti din Cetate". În acest scop, s-a cumpărat terenul de 695 stânjeni pătraţi, la preţul de 3.500 de florini, plasat pe locul „din Groaveri, pe lângă Promenada de sus" (str. Bicazului, nr. 16), pentru a deveni cimitir. În curtea cimitirului s-a construit între anii 1874 şi 1876 o capelă în formă de paraclis, pentru adăpostul credincioşilor.

***Capela Sfintei Paraschiva**, str. Bicazului, nr. 16*

Ea poartă numele cuvioasei Paraschiva şi a devenit ulterior biserică de mir. În cimitirul acestei biserici, devenit un adevărat Pantheon braşovean, odihnesc marile personalităţi româneşti ale oraşului: poetul Andrei Mureşianu, academicianul Sextil Puşcariu, directorii Gimnaziului — Gavril Munteanu şi Virgil Oniţiu —, istoricul Sterie Stinghe, profesorul şi membru al Academiei, preşedinte al Astrei Andrei Bârseanu, membrii familiei Mureşianu etc. (90).

În Cetate, în vechiul burg săsesc, numărul locuitorilor de religie greco-ortodoxă crescuse mult. Într-o statistică din anul 1868 erau numărate 21 de familii greceşti reprezentând 92 de suflete, iar o altă statistică întocmită cu ocazia construirii bisericii noi Sf. Adormire, din anul 1895, evidenţia un total de 113 familii româneşti cu 463 de suflete (126). Din totalul de 648 de proprietari de case din Cetate, în anul 1876, un număr de 62 de imobile aparţineau unor proprietari români (şi greci printre ei), în mare parte negustori sau reprezentanţi ai noii burghezii româneşti. Multe case erau plasate în centrul oraşului, în zone selecte, dovedind puterea financiară a proprietarului. Printre cele mai mari din acest sfârşit de secol, existente şi astăzi, amintim: imobilul central din Târgul Botelor (Piaţa Sfatului, nr. 18) cumpărat de marele negustor Ioan G. Iuga la mijlocul secolului, ce va rămâne pentru mult timp sediul fundaţiei culturale Iuga; palatul elegant al negustorului grec Anastasie Safrano (Piaţa Sfatului, nr. 23); casa elegantă a negustorului George B. Popp (str. Mureşenilor, nr. 3); casa negustorului G. Ştefanovici jr. (Piaţa Sfatului, nr. 19); casa Mureşenilor (Piaţa Sfatului, nr. 25); casa dr. avocat Nicolae Garoiu (str. Mureşenilor, nr. 17); casa (hotel Continental) Tache

Stănescu (str. Castelului, nr. 50); casa negustorului Nicolae Mocanu (str. Castelului, nr. 52); vila Baiulescu (B-dul Eroilor, nr. 33); casa negustorului Bucur Popp (str. A. Hirscher, nr. 18); casele negustorului Radu Pascu (str. Castelului, nr. 41); casa David Iordache (str. A. Hirscher, nr. 14); casele negustorului Nicolae Thedor Ciurcu (str. A. Hirscher ,nr. 5 şi nr. 15), casa Katharina Pop (str.A. Hirscher, nr. 12), casa Manole Ioan Diamandi (str. Poarta Şchei, nr. 20) etc. (1).

1875

La 28 august se naşte la Braşov viitorul compozitor Paul Richter (1875–1950). Pe strada ce astăzi îi poartă numele (lângă Biserica Neagră), pe casa în care s-a născut, există o placă memorială dezvelită cu ocazia a 100 de ani de la naştere. Pedagog, animator cultural, compozitor de renume în lumea muzicală românească, P. Richter a susţinut concerte de prestigiu în ţară şi străinătate. A colaborat fructuos cu Constantin Bobescu, care conducea Conservatorul Astra, înfiinţat în 1928 la Braşov. La pupitrul filarmonicii pe care o conducea în Braşov, Richter a primit muzicieni ca George Enescu, Felix Weingartner, Richard Strauss etc. (131).

Bustul poetului ***Ştefan Octavian Iosif*** *din parcul oraşului.*

Tot în acest an, la Braşov se naşte viitorul poet român Ştefan Octavian Iosif (1875–1913). Casa memorială a poetului şi locul de naştere se află pe strada Prundului, nr. 4. În parcul central al oraşului, braşovenii i-au ridicat poetului un bust în semn de preţuire, în anul 1929. Autorul bustului este sculptorul ardelean Corneliu Medrea.

Se naşte în acest an, viitorul cărturar Constantin Lacea (1875–1950). Casa memorială se află pe strada care astăzi îi poarta numele, la numărul 6. Absolvent al facultăţilor de litere din Budapesta, München şi Leipzig, profesor la gimnaziul românesc braşovean, a elaborat numeroase lucrări lingvistice, care i-au adus un prestigiu deosebit şi a colaborat cu filologul Sextil Puşcariu la realizarea Muzeului limbii române de la Cluj (185).

Oraşul modern ce se dezvolta trebuia să găsească o rezolvare a canalelor insalubre care îi brăzdau străzile. Lucrări de drenare a apelor prin canale subterane începuseră în anii 1847/1848 pe strada Neagră. În anii 1875/1876 s-a construit un canal subteran, de piatră, în Obere Neugasse (azi str. Cerbului), în Schlossergasse (azi str. Politehnicii) şi Burggasse (azi str. Castelului). În anul 1889 s-a realizat un canal subteran în Goldschmiedgasse (azi str. M. Sadoveanu) şi în anul 1897 în Bäckergasse (azi str. V. Wagner). Canalul subteran trecea pe sub ultimele case de pe strada Porţii (azi str. Republicii), vărsându-se în puţul ce se afla în faţa viitoarei Vile Kertsch (aproximativ pe locul clădirii Modarom de astăzi). Din acest puţ colector, conducte subterane trimiteau apa în canalul deschis aflat în faţa cimitirului catolic din cartierul Blumăna (de lângă parcul central de azi). Aceste lucrări se vor definitiva cu ocazia canalizării oraşului, realizate în 1907–1908 (61).

În anul 1875, partidul liberal al lui Kálmán Tisza preia puterea guvernului maghiar, pe care o păstrează timp de 15 ani. Guvernul său, „corupt şi expeditiv, precum şi guvernele care s-au succedat, au fost obsedate de o idee a statului, care nu poate fi numită decât grandomanie“. Printre trăsăturile principale ale politicii sale se numărau supraaprecierea importanţei maghiarilor, desconsiderarea naţionalităţilor din Ungaria, tendinţa de maghiarizare completă a vieţii publice şi de îngrădire a dezvoltării politice şi culturale a naţiunilor nemaghiare, afirmă în zilele noastre P. Lendvai (68).

Deşi format din oameni politici maghiari cu concepţii liberale, guvernul nu a respectat legea naţionalităţilor, transformând statul multinaţional într-un stat naţional. Guvernul Tisza a interzis treptat folosirea limbilor naţionale în administraţie şi justiţie (38). La 20 aprilie 1875 se interzic subvenţiile pentru şcolile confesionale. Şcolile româneşti, în majoritate confesionale (sub patronajul bisericii), supravieţuiau din importante subvenţii, îndeosebi din România, care se adăugau la modestul venit din partea enoriaşilor. În mod secret, conducătorii Eforiei şcolilor române din Braşov vor apela însă în anii următori la sprijinul

guvernului român. Vasile Voina, vicepreşedintele Eforiei, înregistrează în secret într-un caiet sumele şi donatorii. În urma trecerii repetate a graniței spre România, Voina este arestat alături de 50 de români şi acuzat de acțiuni subversive. Dintre subvențiile mai importante amintim pe cea din anul 1880 a profesorului I. G. Ciurcu din Giurgiu, înrudit cu redutabila familie de librari şi cărturari braşoveni Ciurcu, care consta din 3.000 de lei, în folosul şcolilor româneşti din Braşov. În anul 1892, ministrul Cultelor din România trimite, la cerere, o „colectă" de 90.000 de lei şi apoi, în acelaşi an, încă una de 178.546 de lei. Prin ordinul Ministerului din anul 1898, şcolile româneşti din Braşov sunt amenințate cu închiderea din cauza ajutoarelor financiare primite din România, invocându-se influența unui stat străin. În urma unor lungi dezbateri se aprobă în Camera legislativă a României, la 29 ianuarie 1900, o lege pentru acordarea unei rente anuale pentru şcolile române, în valoare de 38.500 de lei, acceptată de guvernul austro-ungar (17, 125).

În anul 1875, România încheie cu Austro-Ungaria convenția vamală, care avea la bază, ca şi în întreaga Europă de altfel, principiul liberului schimb (172). Această politică a liberului schimb se va transforma rapid într-o suită de măsuri protecționiste, datorită diferențelor existente în structura economică a celor două țări. Romania s-a văzut repede inundată de produse industriale, care nu se fabricau în țară, iar produsele fabricate în țară erau acum supuse concurenței străine.

Numărul comercianților români, care dominaseră comerțul braşovean în secolele trecute, începuse să scadă; multe dintre casele de comerț se mutaseră în principate. În anul 1875 existau în Braşov numai 16 angrosişti români (157).

1876

Noul guvern maghiar impune o altă organizare administrativă a teritoriului. Legea XXXIII din anul 1876 reglementează înființarea în Transilvania a 16 comitate. La 2 septembrie se formează astfel comitatul Braşov, preluând atribuțiile magistratului (magistratul rămânând o instituție orăşenească), cu capitala la Braşov, având o întindere de 1.499 km², cu 23 de comune mari şi 24 de cătune. În fruntea comitatului se află un comite suprem *(főispán, Obergespan)* (prefect) numit de guvernul de la Budapesta (Szentiványi Gyula) şi un vicecomite *(alispán, Vizegespan)* (subprefect) ales de cetățeni (Julius von Roll) prin vot cenzitar (vot care limita participarea la viața politică pe criteriul averii) (36, 105). Comunele sunt grupate în trei preturi (plase) *(járás)* conduse de un primpretor. Organul de conducere al comitatului era comitetul municipal, pe lângă care funcționa comisia permanentă şi alte comisii. Funcționarii principali erau vicecomitele, prim-notarul, jurisconsultul, preşedintele Sedriei Orfanale[1] şi pretorii plaselor. Comunele aparținătoare Comitatului Braşov erau arondate următoarelor plase, astfel:

Plasa Săcele (Hétfalusi járás) cu reşedința la Satulung, avea 7 comune.

Plasa Bârsa de Jos (Alvidéki járás), cu reşedința la Feldioara, avea 9 comune.

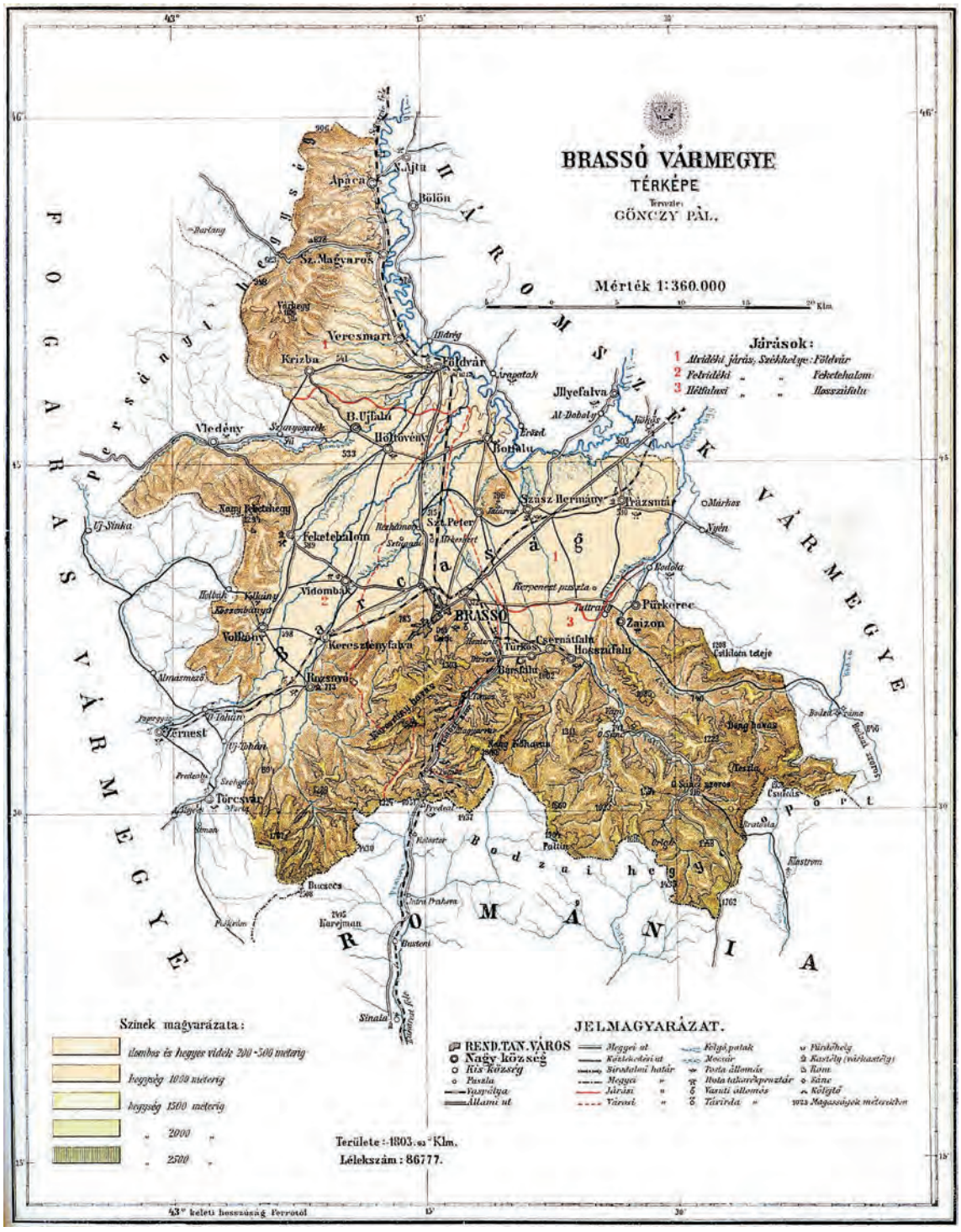
Plasa Bârsa de Sus (Feldvidéki járás), cu reşedința la Codlea, avea 7 comune (117).

Această organizare va funcționa până în anul 1925. Funcționarul suprem al oraşului este denumit din nou „primar"; la 26 octombrie este numit primar cunoscutul tipograf Johann Gött (119).

Prin noile reglementări se dispune mutarea administrației oraşului din Casa Sfatului, devenită neîncăpătoare, într-o nouă clădire modernă, ce se va numi clădirea Magistratului sau a Primăriei şi care se va construi între anii 1877–1878 pe strada Porții, sub conducerea inginerului oraşului Peter Bartesch (astăzi, str. Republicii nr. 53) (73, 117, 135, 137).

În martie 1876 se votează (a treia oară şi definitiv) la Budapesta, de către ambele camere legea XII, care desființează „autonomia universității săseşti şi unitatea ei administrativă" supunând-o regimului administrativ general. Saşii pierdeau astfel autonomia de pe „pământul crăiesc" (care cuprindea şi Braşovul), pe care încercaseră să o mențină prin programul de la Mediaş din anul 1872. De fapt, această desființare a autonomiei era finalizarea unei acțiuni care începuse după anul 1848. Cu toate acestea, în zonele săseşti (inclusiv Braşovul) administrația se va face în continuare tot în limba germană, iar

1 Instituție administrativă din Ungaria şi Transilvania, conf. legii XX din anul 1877 şi VI din anul 1885, destinată să protejeze şi să apere persoanele cu deficiențe fizice şi psihice, ce nu se puteau îngriji singure, numind tutori pentru copiii orfani şi curatori pentru handicapați (180).

***Comitatul Braşov** între anii 1876–1920*

Universitatea Săsească va rămâne o instituție bogată şi puternică, transformându-se într-o fundație culturală, pierzând doar competențele politice şi administrative (64).

La 22 octombrie 1876 a luat ființă „Partidul popular săsesc“, care deşi se intitulase un partid de opoziție de nuanță moderată, va dovedi o colaborare loială cu regimul maghiar (38). Începe un proces lung de transferare a puterii politice, administrative deținute de saşi în oraş către sfera bisericii (157), ultimul bastion al apărării drepturilor comunității săseşti. Pentru saşi, ca de altfel şi pentru românii din oraş, biserica era considerată ca fiind singura capabilă cu adevărat să apere interesele existențiale ale

comunității, îndeosebi cele etnico-politice şi apoi cele religioase (157). Burghezia săsească se restructurează; pătura vechilor meseriaşi din bresle se micşorează, mulți dintre ei devenind proprietari de întreprinderi mijlocii; pătura de negustori se diferențiază după mărimea averii; pătura funcționarilor tradiționali sărăceşte, influența lor devine tot mai mică; se dezvoltă pătura profesiunilor liberale profesori, avocați, doctori (64).

*Noua clădire a **Magistratului** sau a **Primăriei** construită între anii 1877–1878 (fotografie recentă)*

În aprilie 1876, comunitatea maghiară înființează o Societate elitistă, de discuții, a bărbaților maghiari, avându-l ca preşedinte pe groful Mikes Benedek. Cel mai important criteriu de admitere pentru viitorii membri era: „fără cusur în comportament“. În această societate se înscriu membri marcanți ai Casinei maghiare, înființate în anul 1860 (43). Sediul Casinei maghiare se afla la capătul străzii Porții (pe locul imobilului Direcției Regionale CFR, str. Republicii, nr. 53) (13).

ROMÂNIA ÎŞI CUCEREŞTE INDEPENDENŢA

1877

Românii braşoveni trăiesc cu încordare momentele desfăşurării războiului de independență a României, din anii 1877–1878.

Gazeta de Transilvania alocă mult spațiu articolelor legate de război. Autorii prezintă publicului evenimentele politice externe, ducând o campanie susținută în favoarea Independenței. *Gazeta* are în această perioadă o serie de corespondenți ocazionali şi permanenți în România, care, în pofida piedicilor puse de autorități, reuşesc să transmită redacției articole documentate. Criza orientală, conflictul din Balcani, proclamarea Independenței, faptele de arme şi sacrificiul ostaşilor români sunt principalele evenimente evocate şi susținute cu proprii opinii în *Gazetă* (43). La 23 martie, Iacob Mureşianu, redactorul *Gazetei*, îl cheamă pe fiul său, dr. Aurel Mureşianu, de la Viena, de unde trimitea articole în Braşov, pentru sprijinul redacției. Împreună, ei sperau să facă față atacurilor din presa străină, în special cea maghiară, referitoare la problema Independenței şi la starea românilor ardeleni (43, 48). În dezbaterea publică privind orientarea intereselor imperiului, redacția *Gazetei* a militat fără echivoc pentru „calea acțiunii alături de Rusia“, evidențiindu-se prin viziunea politică diferită de alte voci din Ardeal, care propuneau neutralitatea în conflictul balcanic.

Declararea de către ministrul Kogălniceanu, în ziua de 9/21 mai, a independenței şi a începutului războiului de consacrare a independenței a constituit pentru intelectualii braşoveni debutul unor acțiuni temerare. La 7/19 mai, veteranul redactor G. Bariț lansează un manifest în *Gazetă*, îndemnând populația braşoveană să vină în ajutorul combatanților, prin colectarea de bani şi diferite ofrande destinate armatei şi mai ales răniților. Braşovenii răspund imediat apelului, întocmind 12 liste cu donatori pentru război, dintre care prima listă este întocmită în data de 9 mai 1877, ziua declarației, cuprinzând 78 de contribuabili cu valori între 5 şi 2.000 de florini, demonstrând elanul declanşat de eveniment (121).

La 10/22 mai, fruntaşii români întruniți la *Casina Română* înființează *Comitetul românilor din Braşov, pentru ajutorarea soldaților răniți din România*, sub preşedinția cunoscutului negustor cu preocupări culturale Diamandi Manole (1833–1899) şi a lui N. Th. Ciurcu (casier). Membrii comitetului erau cunoscuți cărturari şi negustori, cu deosebite implicații culturale în viața locală: Aron Densuşianu, Bartolomeu Baiulescu, Diamandi Manole, Dimitrie Ionciovici, Ioan Stinghe, Nicolae Th. Ciurcu, Ioan Petric, Ioan Manole Burbea, Ioan Lepădatu, Nicolae Teclu, Dr. Ioan Meşotă, Ioan Lengheru (43).

La 26 mai, din Braşov se raporta primului ministru Tisza că „printre români s-a creat un comitet în scopul ajutorării răniților din România; într-o şedință închisă s-au înscris imediat (în acest comitet) 6.000 de femei“. Raportul făcea aluzie la acțiunea *Comitetului de femei*, numărând 83 de membre, care aparțineau vechii *Reuniuni a femeilor române* (43). Din Braşov au fost strânşi, până la desființarea de către autorități a acestui comitet local, 7.540 de franci, care au fost trimişi la Bucureşti pentru alinarea suferințelor răniților şi ajutorarea familiilor rămase fără sprijin (143).

Nemulțumite de amploarea manifestațiilor de sprijin, autoritățile desființează la 24 mai comitetele româneşti, pretextând că acestea „ar vătăma neutralitatea Austro-Ungariei“ (43). La 2 iunie, primarul Johann Gött din Braşov interzice activitatea comitetelor filantropice. Erau acceptate doar acțiuni ale persoanelor private. Comitetele au acționat însă şi după această dată, în mod clandestin,

consemnându-se un număr de contribuabili reprezentând 32 de comitete, în liste păstrate la biserica voievodală din Şcheii Braşovului (121).

Împotriva măsurilor de interzicere a comitetului de ajutorare, ca şi a campaniei reacţionare de presă, îşi ridică glasul plin de demnitate bătrânul tribun şi luptător român G. Bariţ. În articolul *Spre folosul românilor răniţi*, publicat în *Gazetă*, G. Bariţ înfierează atitudinea autorităţilor împotriva comitetelor de sprijinire a armatei române, stigmatizându-i pe ziariştii loiali regimului, care acuzau „bărbaţii de stat ai României". Articolul a stârnit un puternic ecou în rândul opiniei publice, în schimb autorităţile i-au deschis lui G. Bariţ un răsunător proces de presă. După trei ani de amânări, Curtea cu juri din Sibiu a respins acuzaţiile aduse lui Bariţ, dând un verdict de achitare (143). Procuratura din Sibiu înaintează însă la 21iunie 1877 un denunţ în urma căruia *Gazetei* i se intentează un proces de presă pentru articolele de fond.

Acţiunea de sprijinire a războiului a funcţionat ulterior, pe o cale permisă de autorităţi, calea privată, înfiinţându-se *Centrul de colectare Braşov*, care primea ofrande din toate părţile Transilvaniei şi chiar a Banatului (43).

Astfel, din comitatul Braşov se trimit pentru ajutorarea ostaşilor răniţi : 29 de voluntari, 9 medici români şi saşi, 17.304 de franci aur, 147 kg de scamă, 14 kg de vată, 251 de bucăţi feşe, 359 de bandaje, 504 comprese, 495 triangule, 279 de metri pânză, 514 atele (52).

În afara acţiunilor de sprijin material pentru ajutorarea soldaţilor răniţi în Războiul de Independenţă, semnalăm şi prezenţa medicilor braşoveni în corpul medical de voluntari. Alături de medici români braşoveni, precum Constantin Gh. Nica şi Gheorghe Diamandi, participă şi medici braşoveni saşi, cum au fost Johann Altstädter (ca medic şef al ambulanţelor Crucii Roşii), Eduard Kopony, Karl Beldi, Josef Wilhelm Fabritius (care a condus Direcţia spitalelor militare), Friederich Aloisius Schmidt şi Robert Carl Hintz, mulţi dintre ei fiind decoraţi pentru merite excepţionale de către statul român (43).

După luarea Plevnei de către ostaşii români, la 28 noiembrie, Braşovul românesc exultă de bucurie. „La vestea victoriei întregul cartier Şchei este în picioare. Au fost aruncate rachete luminoase de pe Tâmpa, iar bubuitul tunurilor de la poalele Tâmpei şi din Prund arătau că vestea mare a sosit", relata *Gazeta* (52).

Noile măsuri de organizare a administraţiei orăşeneşti prevăd acţiuni pentru arhiva oraşului. În *Constituţiile proprii ale oraşului liber regal Braşov* (vezi anul 1871) sunt prevăzute instrucţiuni speciale pentru arhivar. Magistratul Braşovului hotărăşte, de asemenea, în acest an, publicarea documentelor din arhiva oraşului Braşov. Astfel, se va naşte una din cele mai importante şi mai bogate realizări istoriografice ale cercetătorilor braşoveni — *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt* (Documente privind istoria oraşului Braşov) — o lucrare monumentală ce cuprinde astăzi nouă volume, la realizarea căreia au contribuit profesori şi arhivari precum Julius Gross, Friedrich Wilhelm Seraphin, Oscar Netoliczka, Friedrich Stenner, Gernot Nussbächer, Elisabeta Marin. Primele trei volume se intitulează Rechnungen (Socoteli ale oraşului): vol. I (1503–1526) redactat în anul 1885, vol. II (1526–1540) redactat în anul 1889, vol. III (1541–1550) redactat în anul 1896. Următoarele patru volume se intitulează *Chroniken und Tagebücher* (Cronici şi jurnale), cuprinzând perioadele: 1143–1867 vol. IV, redactat în anul 1903; 1392–1851 vol. V, redactat în anul 1909; 1549–1825 vol. VI, redactat în anul 1915; 1684–1783 vol. VII, redactat în anul 1918. S-au redactat apoi vol. VIII.1 — *Annales ecclesiastici* — în anul 1926, vol. VIII.2 — *Acta capituli Barcensis* (1531; 1556–1679; 1763), în anul 1928, vol. IX — *Documente de breaslă* (1420–1580), în anul1999, precum şi alte trei Suplimente, din anii 1916, 1926 şi 1927 — 1927 (4).

1878

La 19 ianuarie se stinge din viaţă directorul Şcoalelor Centrale Române Greco-Ortodoxe din Braşov, dr. Ioan Meşotă. Viaţa şi cariera, deşi scurte, sunt exemple de reuşită a vlăstarelor din învăţământului braşovean. Format la universităţile din Austria şi Germania, Meşotă ajunge profesor şi apoi director în

***Dr. Ioan Meşotă**, directorul Şcoalelor Centrale Române Greco-Ortodoxe*

gimnaziul al cărui şcolar fusese. Doctor în filozofie, el a predat limbile latină şi greacă, istoria, psihologia, logica şi matematica în clasele noului gimnaziu românesc. Autor al unor studii şi traduceri din istoricii şi filozofii antici, adaptări în limba română ale unor manuale de psihologie, geografie şi istorie, studii şcolare, articole în publicaţii braşovene, Ioan Meşotă se înscrie printre ctitorii învăţământului românesc la Braşov. Promotor al unor iniţiative de modernizare a învăţământului din Braşov, dar chiar şi de peste Carpaţi, el a fost ales în anul 1877 membru corespondent al Societăţii Academice Române. Personalitate distinsă în lumea culturală braşoveană, Ioan Meşotă devenise membru în consiliul orăşenesc şi în alte nenumărate comitete culturale. În memoria acestui dascăl braşovean şi a operei sale de modernizare a învăţământului, în anul 1919, Consiliul Dirigent al Transilvaniei a hotărât ca Şcoala Reală (actualul corp T al Universităţii Transilvania) să poarte numele de „Liceul real dr. Ioan Meşotă“ (nume purtat între anii 1919–1948). După anii 1970, un alt liceu de prestigiu din Braşov va cinsti memoria acestui înaintaş, purtându-i cu mândrie numele.

În urma procesului de presă intentat la 21 iunie *Gazetei* şi redactorului Iacob Mureşianu, precum şi din cauza plecării la Sibiu a jurnalistului G. Bariţ, la 1 august 1878, dr. Aurel Mureşianu preia conducerea redacţiei, Iacob Mureşianu rămânând director şi editor (48).

***Friedrich Wilhelm Stenner**, istoric, a organizat modern arhiva oraşului*

La 29 iunie, arhiva oraşului a fost încredinţată lui Friedrich Stenner (1851–1924), care lucrează în această arhivă până în anul 1903, contribuind la organizarea modernă a acesteia, devenind un nume de referinţă prin colecţiile de documente realizate. În anul 1881, magistratul primeşte instrucţiuni pentru organizarea întregului material de arhivă într-o manieră modernă. În perioada activităţii sale, arhiva devine parte structurală separată de registratură (127). În afara colecţiilor de documente deja existente în Arhiva Braşovului, ca cea a *Privilegiilor* sau *Colecţia Fronius şi Schnell*, Stenner a întocmit, din documente vechi găsite, colecţia de documente astăzi binecunoscută ce îi poartă numele. *Colecţia Stenner* are două serii. Seria I (slavo-română) cuprinde 768 de documente slave şi româneşti, dintre anii 1410–1782, aşezate în 5 mape. Seria a II-a cuprinde 1.072 de piese, scrisori originale şi copii vechi, organizate în 6 mape, dintre anii 1380–1820. Ele provin de la regii şi demnitarii Ungariei, voievozii Transilvaniei, autorităţi, corporaţii şi diferite personalităţi din Ardeal, generali austrieci, guvernatori ai Ardealului, împăraţi austrieci. Stenner va întocmi din împuternicirea magistratului, începând cu anul 1889, şi o colecţie de planuri şi hărţi cuprinzând 521 de piese (33). Pentru merite deosebite în cercetarea documentelor referitoare la istoria românilor, Stenner a fost decorat în anul 1894 de statul român (127).

La 6 mai se înfiinţează la Braşov *Philharmonische Gesellschaft* (Societatea filarmonică) de amatori, în fruntea căreia se află conducătorul orchestrei, Anton Brandner, ce ocupa în acelaşi timp şi funcţia de dirijor al Coralei bărbăteşti braşovene. Cu această ocazie se inaugurează sala de concerte a clădirii Reduta (43, 185).

Agricultura Comitatului Braşov se înscrie în evoluţia economică a întregii Transilvanii. Dezvoltarea capitalismului prin introducerea progreselor industriale a atras după sine şi o dezvoltare a agriculturii transilvane. Circulaţia produselor agricole a fost înlesnită prin construirea reţelei de cale ferată. Criza

economică începută în anul 1873 a afectat însă greu agricultura transilvană, prin paralizarea creditelor necesare investițiilor pentru utilaje agricole (38). Deşi comitatul Braşovului era dotat cu mai multe utilaje agricole decât restul Transilvaniei, în anul 1878, în comitatul Braşov erau 5.991 de pluguri de lemn şi doar 1.090 de pluguri de fier, 8.263 de grape de lemn şi doar 150 de grape de fier. În acest an s-a introdus prima maşină de treierat cu aburi din Țara Bârsei, iar prima maşină de semănat grâu, în rânduri, se va introduce în anul 1886 (137).

Criza economică a afectat şi fabricile braşovene. Dacă în anul 1873, în țara Bârsei funcționau 40 de fabrici, în acest an rămăseseră doar 22 (19 săseşti şi 3 româneşti). Fabrica de hârtie a „inimoşilor" negustori români, înființată în anul 1852, „cea mai mare fabrică românească", intrată în declin, va fi achiziționată de noi proprietari saşi (54). De altfel, procesul de lichidare a micilor întreprinderi înființate de capitalul negustoresc local, în fața puternicei concurențe a produselor austriece era caracteristic Transilvaniei, mai ales după legarea ei cu Austria prin rețeaua de căi ferate (38). În locul breslelor, desființate în anul 1872, apar 22 de asociații de meşteri, care numărau 829 de membri în anul 1878, pentru brutari, măcelari, tinichigii, cojocari, morari (43).

Situației materiale precare a multor familii afectate de criză i se adaugă epidemii frecvente de scarlatină, rujeolă, tuse convulsivă, ce fac ravagii mai ales în rândul copiilor. Progresele modeste ale medicinii timpului nu pot salva viețile a 28 de copii în anul 1878, morți din cauza difteriei. Frecvente sunt şi epidemiile de tifos, care înregistrau zeci de decese în aceeaşi perioadă (43).

În anul 1878 se înființează la Braşov „fabrica de produse petroliere C. G. Ioannides", pe strada Gării (astăzi str. I. Maniu), nr. 66. Ea se dezvoltă mereu, odată cu progresul tehnic, ajungând în anul 1921 la o capacitate de prelucrare de 300 de cisterne, utilizând 18 lucrători (130). Camera de Comerț şi Industrie indică în anul 1878 existența a şase rafinării de petrol la Braşov. Industria braşoveană petrolieră ocupa locul doi în zonă, după industria petrolieră din Valea Prahovei. Rafinăriile prelucrau 45.000 de chintale de petrol, aduse în butoaie cu căruțele, prin pasul Timiş. Derivatele petroliere obținute erau cerute pe piața transilvăneană (Oradea, Cluj, Arad), dar şi dincolo de hotarele Transilvaniei, întâmpinând însă concurența americană (43).

Din raportul Camerei de Comerț şi Industrie pentru anul 1878 aflăm despre starea serviciului de poştă braşovean la acea dată. Serviciul de poştă era condus de un diriginte, care avea în subordine 14 funcționari şi 10 conducători de poştalioane. Poştalioanele utilizau 46 de cai pentru 14 atelaje. Deşi se introdusese calea ferată, drumurile vechi care legau Braşovul de România extracarpatică erau folosite pentru călători, mărfuri şi poştă. Principalul drum de legătură cu Muntenia a devenit pasul Timiş, care se afla într-o stare mulțumitoare, cu toate că uneori negustorii se plângeau în memoriile lor de unele surpări. Drumul prin pasul Buzău era considerat ca cel mai prost întreținut. Legătura cu Moldova se făcea prin pasul Oituz, considerat la acea vreme în stare bună de funcționare (43).

În acest an se redactează şi se publică un *Statut orăşenesc* prin care atribuțiile de supraveghere a comerțului erau încredințate unui comisariat de târg în subordinea căpitanului oraşului (directorul poliției orăşeneşti) (117).

La 25 mai 1878, cetatea Bran a fost preluată din stăpânirea Braşovului de către Ministerul de Război, care a supus-o unor lucrări de fortificații militare, în schimbul unei chirii anuale de 350 de florini. Acoperişurile cetății au fost acoperite cu faşine (nuiele şi pământ), pentru a nu fi expuse unui eventual tir de artilerie. Braşovenii cer mai târziu despăgubiri autorităților austriece pentru degradările produse, în vederea restaurării. În anul 1883, austriecii predau cetatea Bran Braşovului, plătind o sumă de 16.920 de florini, reprezentând costul reparațiilor. Cetatea a rămas în continuare în starea în care se găsea după evenimentele din anul 1848, ca sediu al Administrației pădurilor (149).

1879

În baza convenției încheiată la 19/31 mai 1874, între România şi Austro-Ungaria încep lucrările de joncțiune a căii ferate cu România, prin pasul Timiş–Predeal (43). La 10 iunie 1879 are loc străpungerea

muntelui pentru realizarea tunelului (936 metri) de cale ferată de la Timiş spre Predeal (175). La 1 decembrie s-a realizat joncțiunea de cale ferată cu România (43). După anul 1882, legătura principală feroviară a Transilvaniei cu Romania, prin pasul Timiş– Predeal, va funcționa curent (128)

***Calea ferată Braşov-Timiş-Predeal**, în primii ani după realizarea legăturii feroviare cu România (după anul 1882)*

Între 7 şi 19 septembrie, la Braşov au concertat Johannes Brahms la pian şi Josef Joachim la vioară, celebrități ale lumii muzicale. Concertele au fost susținute la hanul „La Vulturul de Aur“ (astăzi str. Lungă, nr. 1). După primul război mondial, în această clădire îşi va desfăşura activitatea Teatrul Național, iar în anul 1928 se înființează aici Conservatorul de muzică din Braşov (131).

În anul 1879, din inițiativa ministrului cultelor şi instrucțiunii publice, Augustin Trefort, Dieta votează o nouă lege şcolară, anulând-o pe cea din anul 1868. Această lege întărea tendința de maghiarizare prin intermediul învățământului. Conform legii, atât şcolile elementare confesionale, care se bucuraseră de o oarecare autonomie în ceea ce priveşte limba de predare, cât şi şcolile normale şi medii, care nu aparțineau statului, erau obligate să introducă un număr excesiv de ore pentru studiul limbii maghiare. Însuşirea limbii maghiare devenea obligatorie în toate şcolile elementare. Toți învățătorii erau obligați să învețe limba maghiară, „în aşa fel, încât să o poată preda în şcoli primare“. În termen de patru ani de la promulgarea legii, toți învățătorii trebuiau să se conformeze prevederilor legii, în caz contrar urmau să fie destituiți. Astfel, instruirea în limba maternă a elevilor şi dezvoltarea culturii naționale erau obstrucționate (143). Şi în Braşov, începând din anul 1879, limba maghiară a devenit limbă obligatorie de studiu la şcolile elementare, de la clasa I (157).

Politica de maghiarizare dusă de guvernul de la Budapesta încerca să micşoreze decalajul numeric dintre populația maghiară din Transilvania şi cealaltă parte a populației, marea masă românească şi populația săsească. Printre multele măsuri de maghiarizare întreprinse după anii '80, guvernul ungar solicită maghiarizarea numelor de familie germane sau româneşti, reducând, „pentru uşurarea acțiunii“, taxa de timbru pentru preschimbarea numelui, de la 5 guldeni la 50 de creițari (kreuzer). Cei ce solicitau această preschimbare a numelui erau denumiți în batjocură „unguri de 50 de creițari“ (157).

Se înființează în acest an *Erste siebenbürgische Bank zu Kronstdat* (Prima bancă ardeleană din Braşov). În perioada 1879–1882 se înființează şi *Consorțiul de economii şi credit al asociației funcționarilor din Austro-Ungaria* sau *Casa de economii agricole* (43).

1880

Societatea anonimă de mine şi furnale din Braşov devine cea mai mare societate din domeniul siderurgiei şi mineritului din Transilvania. Societatea reprezenta un grup financiar austriac şi utiliza 2.300 de muncitori în anul 1880. Ea deținea minele de cărbuni de pe Valea Jiului şi nouă furnale în regiunea Hunedoara, care produceau anual 20.000 de tone de fontă. În fața ofensivei capitalului vest-european, această societate însă va fi acaparată spre sfârşitul secolului de capitaluri străine. Astfel, mare parte a bazinului carbonifer din Valea Jiului va aparține treptat, între anii 1890 şi 1894, unui grup financiar din Uricani, care era controlat în fapt de bănci franceze şi întreprinderi germane. Furnalele din Hunedoara sunt cumpărate în anul 1894 de Banca Comercială Ungară, controlată la rândul ei de către o bancă din Berlin (38).

Braşovul avea în anul 1880 29.584 de locuitori, dintre care: saşi 9.599, maghiari 9.508, români 9.078. Se constată o dublare a populației maghiare din Braşov în ultimi zece ani, atrasă în special la construcția căilor ferate şi prin dezvoltarea industriei (119). Recensământul pe confesiuni din acest an consemnează pentru Braşov: 7.438 romano-catolici, 9.523 ortodocşi, 8.637 luterani, 2.658 reformați, 405 unitarieni, 610 israeliți, 280 greco-catolici (126).

Braşovul devine un centru industrial puternic. Noi întreprinderi industriale se nasc la Braşov în acest an. Ele vor deveni nucleele viitoarelor fabrici de la Braşov din secolul al XX-lea.

În anul 1880 se înființează fabrica metalurgică *Frații Schiel* (Gustav şi Hans Schiel). Primul sediu al fabricii a fost în zona Obertormühle (157), lângă bastionul Pânzarilor, spre Tâmpa. În anul 1888, țarcul tăbăcarilor, aflat în colțul sud-estic al oraşului, a fost atribuit fabricii de maşini Schiel, care şi-a construit aici ateliere, iar lângă zidul exterior a construit locuințe pentru muncitori (157). Fabrica Schiel şi-a mutat sediul în anii 1910–1912 pe locul fostei societății Hidromecanica, B-dul 15 Noiembrie, nr. 78 (157). Frații Schiel vor deplasa capitalul financiar şi în România. Ei construiesc la Buşteni, în anul 1882, o fabrică de hârtie, ce va funcționa şi în secolul al XX-lea.

O acțiune de 1.000 de lei a fabricii de maşini ***„Frații Schiel”*** *din anul 1925*

Fabrica Schiel din Braşov a fost fondată ca o societate anonimă, începând producția cu trei lucrători, dar rapid producția se va mări, ajungând în anul 1921 la 472 de muncitori şi 83 de funcționari (din totalul angajaților, 523 erau români), dispunând de 177 de maşini. Fabrica producea mori simple şi „sistematice“,

motoare cu explozie, turbine cu apă, maşini pentru instalaţii industriale şi chimice. După anul 1919, fabrica va realiza şi reparaţii de locomotive şi vagoane pentru căile ferate. În anii socialismului, fabrica va purta numele Strungul, apoi Hidromecanica, şi va ajunge la un număr maxim, aproximativ 4.000 de angajaţi (27). În prezent, ultimele ruine existente amintesc de cariera de 130 de ani a acestei fabrici braşovene.

Se înfiinţează în acest an *Moara sistematică Martin Fromm şi fiii* în Braşov, pe strada Laterală, nr. 84 (azi str. A. Iancu — fabrica de pâine). Moara se va dezvolta, ajungând în anul 1921 la 27 de lucrători, prelucrând 2,5 vagoane de cereale zilnic (130).

Se înfiinţează şcoala de ucenici industriali de stat (130).

Datorită numărului mare de întreprinderi, Braşovul devenise un centru muncitoresc. Potrivit raportului Camerei de Comerţ şi Industrie din anul 1879, 19,8% din totalul populaţiei braşovene lucra în industrie (aproximativ 5.500 de persoane), iar în comerţ lucra doar 3,56% din totalul populaţiei (43).

Albumul trimis de braşoveni lui ***I. C. Brătianu*** *în anul 1881*

În urma unei tentative de asasinare a prim-ministrului I. C. Brătianu din România, la 3 decembrie 1880, membrii Casinei române îi vor trimite acestuia în anul 1881, în semn de omagiu, un album cuprinzând 101 semnături pe fiecare din cele 100 de pagini. Albumul a fost confecţionat la Viena şi conţinea picturi în acuarelă realizate de braşoveanul Mişu Popp. În fruntea semnatarilor se aflau protopopii Iosif Barac şi Ioan Petric (32).

În anul 1880, fraţii Ioan I. Ciurcu şi Nicolae I. Ciurcu, nepoţi ai cunoscutului cărturar Zaharia Carcalechi, aparţinând unei vechi şi renumite familii Ciurcu din Şcheii Braşovului, au întemeiat librăria şi editura *Fraţii Ciurcu*, dotată ulterior cu o tipografie modernă. Sediul librăriei era în Podul Bătuşilor, apoi strada G. Dinicu (de azi), nr. 1 şi până la naţionalizarea din anii 1948 pe str. Prundului, nr. 9. În tipografia *Ciurcu* s-au editat şi tipărit peste 150 de manuale şcolare, precum şi nenumărate alte cărţi de cultură (se estimează că între anii 1880 şi 1910, prin intermediul acestei instituţii s-au difuzat 7 milioane de cărţi în Transilvania şi România (185).

Librăria Ciurcu *înfiinţată în anul 1880 (sediu din str. G. Dinicu, nr.1 colţ cu str. A. Hirscher)*

Epidemia de variolă (vărsat) se răspândeşte din nou în Braşov între anii 1880 şi 1881, înregistrându-se 469 de victime (43).

Demolarea zidului nordic al cetăţii eliberează noi terenuri pentru dezvoltarea oraşului. În fostul *Zwinger* (ţarc) al Aurarilor (corpul T al Universităţii Transilvania de astăzi), pe locul viran creat, junii braşoveni se amuzau, dându-se pe gheaţa bălţilor, relatează S. Puşcariu (151). La iniţiativa avocatului Karl Adam, la 14 martie 1880, tinerii pasionaţi înfiinţează *Kronstädter Eislaufverein* (Asociaţia braşoveană de patinaj) (43).

Atmosfera destinsă, datorată unui trai ceva mai uşor, uşurată prin lipsa războaielor, îi îndemnă pe braşoveni să-şi dedice timp pentru frumos, pentru petrecerea timpului liber, înfiinţând multe asociaţii civice, reuniuni sportive, culturale. În anul acesta, ei înfiinţează şi *Asociaţia pentru înfrumuseţarea oraşului Braşov*. Membrii asociaţiei se preocupă de amenajarea şi înfrumuseţarea promenadelor din jurul Cetăţii, a aleii de sub Tâmpa, a Livezii Poştei, a Drumului Regelui *(Königsweg)* şi a Dealului Omizilor *(Raupenberg)* (135).

DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ A ORAŞULUI

1881

În anul 1881, statul maghiar emite legea GA — XLIV, de protecție a fabricilor, prin care anumite industrii au fost scutite, timp de 15 ani, de taxe şi impozite. Această lege, înlocuită ulterior cu alte legi similare, urmărea să întărească treptat industria maghiară în vederea viitoarei desprinderi de Austria. În relațiile sale economice cu Austria, Ungaria de până atunci nu se putea ridica din statutul de țară cu caracter agricol, în timp ce Austria trata Ungaria ca pe o colonie, plasându-şi produsele industriale pe baza unor tarife vamale scăzute, aprecia V. Jinga (63).

Fabrica de postav Wilhelm Scherg & Comp. *(fotografie din jurul anului 1890)*

În acest climat propice al dezvoltării industriilor, între anii 1881 şi 1884 se ridică noua clădire a fabricii de stofe Scherg (astăzi întreprinderea Carpatex, str. N. Titulescu nr. 2). Întreprinderea, înființată în anul 1823, va ajunge prin dezvoltări succesive cea mai mare fabrică din Braşov şi va rămâne pe acest loc mult timp şi după primul război mondial. În anul 1921, fabrica dispunea de 450 de lucrători şi 150 de războaie. Se produceau postav, stofă, țesături şi tricotaje, în total 400.000 de metri de postav anual (130). În anul 1937, fabrica ajunge la 1.200 de lucrători şi realizează 900.000 de metri de postav (136). Ea utiliza lână din producția locală, din Țările Române, dar şi din străinătate. Dacă în anul 1877 se aduceau din Principate 129 de funți de lână (1 pfunt = 0,56 kg.), în anul 1881 s-au adus 672.783 de funți (43). Produsele fabricii se exportau atât în România, cât şi în Turcia şi Bulgaria (130).

Pe cursurile de apă din Şchei, de la Pietrele lui Solomon până în Piața Prundului, au fost amplasate de-a lungul secolelor multe mori pentru măcinarea meiului, grâului, ca şi pentru prelucrarea postavului.

Moara industrială F. Pellionis (construită în anul 1881) (fotografie din anul 1886)

Un plan al administrației săseşti din Cetate privind activitatea morilor din Şchei din anul 1859 menționează 26 de mori. Din acest motiv, valea s-a numit mult timp Valea Morilor. Până la sfârşitul secolului, în Şchei vor exista 7 mori pentru măcinat făină. În acest an se construieşte în Şchei o moară industrială modernă de către Friedrich Pellionis, dar cunoscută şi ca moara Mayer (clădire existentă şi astăzi în str. Podul Crețului, nr. 106). Deşi moara era prevăzută şi cu o instalație modernă utilizând turbină cu aburi, din perioada primului război ea nu a mai fost folosită, cedând locul morilor din oraş, mai bine amplasate față de căile de transport. Războiul vamal dintre România şi Austro-Ungaria, din perioada 1886–1892, va pune însă capăt industriei mici a morăritului din zona Braşov; de asemenea, necesarul de apă potabilă mereu în creştere a determinat administrația orașului la măsuri de captare a izvoarelor din Şchei spre sfârşitul secolului, lichidând activitatea de morărit din această zonă.

Orașul se extinde în zonele din afara fostelor ziduri. Vechile şanțuri cu apă, precum şi iazurile şi bălțile care despărțeau cetatea de suburbii, au fost treptat astupate şi asanate, iar terenurile obținute s-au folosit succesiv pentru exerciții militare, depozit de lemne, loc de târg, parcuri şi promenade.

Fotografie din anul 1884; sus, bastionul Postăvarilor, Cazarma Neagră, capătul nordic al străzii Porții cu clădirile Gyertyánffy (1857) şi sediul magistratului; în dreapta, pavilionul muzical din Promenada de Jos

Dar la marginea Cetății, locurile virane din fața bastioanelor demolate nu demult erau adevărate focare de infecție. Eduard Guzbeth, relatând despre starea sanitară a orașului, descrie astfel aceste locuri: „Zidurile erau mărunțite de vremuri, țarcurile dintre ziduri erau locuri pustii cu buruieni, cu câțiva pomi fructiferi, şanțurile de câțiva metri adâncime nu erau umplute cu apă, ci cu murdării şi fecale, o porțiune din fața străzii Porții (azi Republicii) era locul pentru hoituri de câini fără stăpân care au fost ucişi în oraş şi degajau mirosuri pestilențiale. Şanțul dinspre Orașul de Sus (Şchei), adânc de 3 metri şi lat de 20 de metri, mai era plin cu apă, parțial mlăştinos, cu buruieni, urzici şi broaşte, un loc unde cloceau bolile şi epidemiile. Locul din fața porții Mănăstirii (azi str. Mureşenilor), unde se țineau târgurile de animale era denivelat şi acoperit cu excremente în descompunere; străzile care îl traversau nu erau pavate, astfel că în

zilele ploioase carele mortuare care se îndreptau spre cimitirul evanghelic de lângă Cetățuie se împotmoleau în noroi; abia în 1872 drumul spre cimitir s-a pavat cu piatră cubică. Situația era similară spre Orașul de Sus (Şchei), unde locul mare din fața gimnaziului românesc nu era amenajat“ (135).

Întrucât amenajarea zonei din jurul Cetății s-a făcut la început fără un plan de urbanism clar, inginerul orașului, Peter Bartesch (1842–1914), elaborează în anul 1881 din însărcinarea autorităților un plan de sistematizare a orașului. Posibil inspirat după modelul capitalei Viena, Bartesch împarte vechile țarcuri şi o porțiune din șanțurile orașului în 24 de locuri de casă, iar în fața acestor locuri proiectează o stradă prin amenajarea Promenadei de Jos, locul de plimbare al braşovenilor. Noua arteră se va numi strada (aleea) Rudolf (*Rudolfstrasse* sau *Rudolfring*), fiind situată pe actualul Bulevard al Eroilor, lată de 15 metri şi mărginită pe ambele părți de un drum pietonal lat de 3 metri, la capătul căreia se va amenaja un parc. Aleea Rudolf va deveni coloana vertebrală a acestei noi zone edilitare a orașului, până la sfârşitul secolului (184).

Între anii 1881 şi 1885, orașul înlătură fortificațiile din zona Zwinger-lui Blănarilor şi spre Bastionul Curelarilor (astăzi zona clădirilor dintre Rectoratul Universității Transilvania şi secția Bibliotecii Județene). În locul lor se construieşte între anii 1881 şi 1884 *Kronstädter allgemeinen Pensionsanstalt* (Palatul Institutului General de Pensii din Braşov), (astăzi clădirea Rectoratului Universității Transilvania, bulevardul Eroilor, nr. 29). Amintim că Institutul de Pensii fusese creat anterior, în anul 1844. Sediul institutului se va afla la parterul clădirii. În această clădire a funcționat şi Administrația Comitatului Braşov (până la primul război mondial), oficiul Poştii şi Telegrafului (până la 1906), apoi Prefectura (între cele două războaie) şi Sfatul popular regional (după al doilea război mondial) (73, 112). Edificiul este opera aceluiaşi creator braşovean, inginerul orașului Peter Bartesch, autorul multor lucrări edilitare. Clădirea se impune în oraş ca un ansamblu estetic unitar, degajând multă armonie în compunerea elementelor arhitectonice, din care nu lipsesc elemente neorenascentiste, iar la exterior este decorat cu picturi „sgrafitto“ (43).

Palatul Institutului General de Pensii (foto 1890); *în clădire a funcționat şi* ***Administrația Comitatului*** *(până la primul război mondial), oficiul* ***Poştii şi Telegrafului*** *(până la 1906), apoi* ***Prefectura*** *între cele două războaie) şi* ***Sfatul popular regional*** *(după al doilea război mondial); azi, sediul* ***Rectoratului Universității Transilvania.*** *(În imagine, o porțiune din Aleea Rudolf)*

Între 1881 şi 1907, saşii braşoveni îl aleg în funcția de paroh (săsesc) al oraşului pe Franz Obert, unul dintre cei mai importanți pedagogi ai comunității săseşti, ce întreprinde o serie de măsuri benefice educative şi sociale (întemeierea grădinițelor de copii, acțiuni caritabile pentru bolnavi şi ucenici, introducerea serviciului religios pentru copii) (157).

În anul 1881, autoritățile maghiare înființează în Braşov *Şcoala publică de fete* (cu limba de predare maghiară), care va funcționa până în anul 1897, în două corpuri de clădiri: un corp principal situat pe stradă Porții, nr. 526 (azi str. Republicii, nr.47), proprietar Beer Ignac şi altul secundar, lângă Mănăstirea Franciscanilor (azi biserica din Strada Sf. Ioan) (43). Şcoala se va dezvolta repede, ajungând în anul şcolar 1897–1898 la un număr de 184 eleve la cursul de zi şi până la 20 de eleve la „cursul extraordinar" (fără frecvență) (60).

1882

***Ciprian Porumbescu** este profesor de muzică la gimnaziul românesc, unde are loc în 1882 premiera operetei „Crai Nou"*

La 27 februarie are loc la Braşov premiera operetei „Crai nou" de Ciprian Porumbescu, pe versurile lui Vasile Alecsandri — prima operetă românească. C. Porumbescu ajunsese profesor de muzică prin concurs la gimnaziul românesc, în anul 1881. Premiera a avut loc în sala de festivități a gimnaziului sub bagheta autorului (43, 131). Alături de compozitor, la acest eveniment o găsim la Braşov pe Marioara Porumbescu, sora acestuia (73). Între 27 februarie şi 11 martie au avut loc trei reprezentații cu această operetă, în fața unor săli pline. Cu ocazia ultimului spectacol, Porumbescu a prezentat şi cea mai nouă lucrare a sa, *Hora Braşovului*, ca semn al prețuirii pentru braşovenii care l-au primit cu toată dragostea (43). Porumbescu va susține şi trei concerte cu piese naționale în vechea sală „Reduta" din Cetate, primul având loc în 16/20 octombrie, bucurându-se de un succes deosebit (144).

În anii 1882–1883, în atmosfera efervescentă a afirmărilor artistice naționale, pictorul român braşovean Mişu Popp îşi continuă seria valoroaselor portrete istorice. El creează astfel într-un chioşc, amenajat special în grădina locuinței sale din apropierea gimnaziului românesc, un adevărat Pantheon de portrete miniaturale, reprezentându-i pe bărbații de seamă ai românilor de pretutindeni: reprezentanții şcolii ardelene, D. Cantemir, B. P. Haşdeu, Gh. Lazăr, A. Russo, V. Alecsandri, N. Bălcescu, G. Bariț, A. Iancu, A. Mureşianu, I. C. Brătianu, Al. I. Cuza, domnitorii Ştefan cel Mare, Mircea cel Bătrân şi Mihai Viteazul, regele Carol I. Mare parte a tablourilor sale se găsesc în patrimoniul Muzeului de Artă din Braşov (43).

În anul 1882, creația literară săsească atinge o culme prin apariția primului roman literar cu titlul *Schwarzburg* (Cetatea Neagră), având-l ca autor pe Traugott Teutsch. Lucrarea reprezintă o încununare a unor acumulări anterioare ale aceluiaşi autor, deşi istoricii consemnează şi un alt roman, *Horra*, al lui G. Marlin, rămas însă neterminat. Romanul lui T. Teutsch este o frescă de epocă în stilul „istorismului literar", redând evenimentele secolului al XIV-lea din Țara Bârsei, prezentând lupta saşilor pentru „afirmare, dăinuire, independență şi libertate", comentează H. S. Anger (157).

În data de 2 aprilie se înființează la Braşov o secțiune a Asociației Carpatine din Transilvania (*Section des Siebenbürgische Karpaten Vereins*, prescurtat *S.K.V.*). Printre acțiunile acestei asociații de sprijinire a turismului se înscriu numeroase marcări şi stabiliri de drumuri din jurul Braşovului, organizarea serviciului de ghizi prin munți, construirea unor adăposturi în munții Bucegi, Piatra Mare, Piatra Craiului, Postăvarul. Pe muntele Postăvarul, asociația a construit o cabană în anul 1883 (existentă şi astăzi) prevăzută cu locuri separate pentru bărbați şi femei, cu paturi şi saltele, cu bibliotecă şi gospodărie proprie (73). Turiştii puteau apela la serviciul asociației, contra cost, prin *Biroul de străini din Braşov* (aflat în fața hotelului ARO de astăzi).

Pe strada Michael Weiss, nr. 18 din Braşov, la hanul „La îngerul alb“, a funcţionat între anii 1882 şi 1884 un cerc muncitoresc, unde se dezbăteau idei legate de mişcarea socialistă (129).

La 1 august, banca românească *Albina* din Sibiu îşi deschide ghişeele filialei din Braşov (Institutul de credit şi de economii). Pentru deschiderea acestei filiale, braşovenii au întreprins demersuri încă înainte de anul de 1876. Teochar Alexi, secretar la banca braşoveană *„Erste siebenbürgische Bank zu Kronstdat“* şi proprietar din anul 1881 a unei tipografii în strada Hirscher, este numit prim-diriginte al filialei, dar este înlocuit la scurt timp cu comerciantul român braşovean Ioan Gh. Ioan. În vederea înscrierii, ziarul *Gazeta Transilvaniei* şi alte ziare locale au făcut publicitate băncii în cele trei limbi, prin ziare, circulare şi persoane cu influenţă, recomandând-o „publicului din acest oraş şi din comunele de primprejur“, indiferent de naţionalitate.

*Sediul **Băncii Albina** din anul 1886 (Piaţa Sfatului, nr. 18). Clădirea aparţinea sediului fundaţiei Iuga (Legatele Iuganiene), înfiinţată după moartea negustorului Ioan G.Iuga (1860), pentru sprijinirea învăţământului românesc.*

Tipul obişnuit de operaţiune bancară specific filialei de la Braşov era împrumutul pe mărfuri. Banca acorda credite până la maxim 2/3 din preţul pe piaţă al mărfurilor depuse în gaj, cu o dobândă de 7–8% din valoarea creditului. În acest scop, banca cumpără în anul 1884 terenuri în zona Gării, unde urmau să fie construite antrepozitele Băncii Albina, pentru a se depune gajurile, obţinând profituri şi din închirierea lor. În anul 1884 se înregistrează primul beneficiu al băncii din Braşov (3.299,65 de florini). Sediul filialei braşovene al Băncii Albina în anul 1882 este casa lui Albert Schmidt, de pe strada Vămii, nr. 12 (astăzi str. Mureşenilor, nr. 5, imobil reconstruit în 1912), între anii 1882 şi 1886, în Casa Plecker din Piaţa Braşovului (latura vestică a Pieţei Sfatului), iar din anul 1886 în Casele Fondului Juga (Piaţa Sfatului, nr. 18) (42). Banca Albina din Braşov sprijină multe instituţii româneşti şi, în general, societatea românească, pentru acţiuni de afirmare materială şi culturală. Astfel, între anii 1872 şi 1918 banca contribuie cu suma de 684.540 de koroane la desfăşurarea unor acţiuni culturale şi de binefacere.

Registrele băncii consemnează stipendii acordate şcolilor româneşti din Braşov şi comunele învecinate, internatului şcolar din Braşov, bisericilor din Transilvania, Societății de fond de teatru român, Reuniunii femeilor române din oraşele şi satele transilvane, acțiunii de înfrumusețare a oraşelor Braşov şi Sibiu (42).

1883

În acest an se promulgă a doua lege şcolară a ministrului Trefort, care sporeşte numărul orelor acordate predării limbii maghiare în şcolile medii ale celorlalte naționalități. De asemenea, legea intensifică controlul statului şi în şcolile confesionale, rezervându-i dreptul de a califica profesorii din aceste instituții, în locul eforiilor şcolare confesionale. Deşi susținerea financiară a şcolilor româneşti era asigurată în cea mai mare parte din fondurile bisericii Sf. Nicolae, a donatorilor din Ardeal şi România, legea a impus creşterea salariilor profesorilor, completarea mijloacelor de învățământ, mărirea localurilor şcolare, care însemnau dificultăți suplimentare pentru supraviețuirea lor. Examenul de maturitate, modificat prin instrucțiunea şcolară din anul 1884, cuprindea un examen scris pentru verificarea însuşirii limbii (nemaghiare) de predare a instituției, a limbilor maghiare, germane, latine, greceşti şi a cunoştințelor de algebră şi geometrie. După trecerea probelor scrise, cu calificativul cel puțin suficient, se susținea examenul oral ce cuprindea obiectele: limba şi literatura maternă, limba şi literatura maghiară, limba şi literatura latină, istoria Ungariei, algebra-geometria, fizica. Adeverința (testimoniul) examenului de maturitate se redacta în limba maghiară cu traducere paralelă în limba latină. Taxa pentru susținerea examenului era diferită; la gimnaziul românesc era 10 florini pentru fiecare şcolar, plus 2 florini pentru timbru şi redactarea adeverinței (17).

În afara protestelor din presă şi parlament împotriva acestor legi, în Transilvania au loc demonstrații populare în oraşele Sibiu, Braşov, Deva şi Blaj. Protestele rămân fără rezultate, ba chiar autoritățile guvernamentale înăspresc atitudinea față de naționalități (38). Drept replică la măsurile de maghiarizare, burghezimea săsească din Braşov continuă acțiunile de apărare a intereselor naționale, înființând noi societăți de binefacere pentru propria etnie. Se înființează în acest an societatea de binefacere *Der evangelische Schulkinderbekleidungsverein* (Societate de îmbrăcare a copiilor săraci de la şcolile evanghelice) (129), din inițiativa vicarului Bisericii Evanghelice şi a soției acestuia (43).

Asociația culturală ASTRA organizează din nou la Braşov o Adunare Generală. Cu această ocazie, despărțământul Braşov îl însărcinează pe profesorul de istorie dr. Niculiță Pop să prezinte un scurt istoric al oraşului. Astfel, acesta redactează studiul „Schiță din istoria populării Braşovului", care va spulbera legenda originii bulgăreşti a şcheienilor (numiți şi trocari[1]). Tot cu ocazia Adunării Generale, braşovenii au ridicat, după multe împotriviri ale autorităților, un monument funerar al poetului „deşteptării naționale", Andrei Mureşianu, în cimitirul din Groaveri (astăzi pe strada Dr. Gh. Baiulescu) (43).

Românismul transilvănean primeşte o gravă lovitură din partea suportului tradițional România prin aderarea acesteia, în august 1883, la Tripla Alianță. Mişcarea național-românească din Transilvania considera acest act o trădare a idealurilor de eliberare națională, fapt ce a generat o confuzie în rândurile burgheziei române, îndreptând-o nu spre o unire cu România, ci spre obținerea unor drepturi în cadrul monarhiei habsburgice, aspirând cel mult la o autonomie (38).

1884

În acest an se înființează la Braşov *Banca Poporală Braşoveană* (maghiară), cu statut de societate anonimă (130).

Este emisă legea Industrială şi legea Caselor Cercuale, în baza cărora s-a înființat la Braşov corpul inspectorilor industriali, însărcinați cu supravegherea fabricilor, în vederea prevenirii accidentelor de muncă (54).

La inițiativa prim-preotului săsesc al oraşului, dr. Franz Obert, se înființează instituția de şcolarizare a educatoarelor *(KBA)*. Era prima de acest gen cu predare în limba germană, din Ungaria acelor vremuri.

1 Unele surse consideră că porecla deriva de la trocile utilizate de şcheieni la construcția Bisericii Negre. Filologul S. Puşcariu afirmă că trocile şcheienilor erau nişte coveți de lemn, utilizate de soțiile lor la confecționarea găitanelor, la legănatul copiilor sau pentru transportul fructelor în piață (151).

Şcolile de educatoare germane din Braşov au fost conduse mulţi ani de Adele Zay, care s-a remarcat prin iniţiative organizatorice mult apreciate (157). Strada Stâncii de astăzi a purtat numele Adele Zay înainte de cel de al doilea război mondial, în memoria acestei animatoare a învăţământului german.

Viaţa culturală şi intelectuală a oraşului, ca şi a întregii Transilvanii în această jumătate de secol, era dominată de un naţionalism de esenţă liberală. Cele trei naţiuni principale se întreceau în produse culturale de toate genurile. În Transilvania acelor timpuri, unde etniile se interpenetrau fără frontiere precise şi unde echilibrele erau fragile în planul raporturilor numerice, a influenţei politice, a forţei economice şi a gradului de dezvoltare, intelectualii fiecărei naţii îşi vedeau propria naţiune ameninţată de asimilarea lingvistică sau preponderenţa culturală a „celeilalte naţii". Anxietatea în faţa viitorului naţiunii, precum şi speranţa la un viitor mai bun, îi incitau pe intelectualii epocii la acţiuni culturale neîncetate, afirmă istoricii maghiari moderni (64).

Braşovul devenise un oraş cu viaţă muzicală foarte activă. În afara prezenţei multor artişti străini, cele trei comunităţi ale oraşului se întreceau în oferirea unor programe muzicale proprii publicului braşovean. În oraş, societăţile muzicale germane aveau o prezenţă activă şi de mare rafinament. Astfel, se înfiinţează în acest an societatea muzicală *Der deutsche Liederkrantz* (Cununa de cântece), deţinătoarea celei mai valoroase biblioteci muzicale din Braşov şi împrejurimi; în oraş mai funcţionau societăţile muzicale *Liedertafel* şi *Kronstädter Männergesangverein* (Corala bărbătească din Braşov) (vezi anul 1869). Cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la înfiinţarea *Coralei bărbăteşti*, la Braşov s-a organizat o suită de manifestări de excepţie, pregătite de Anton Brandner, dirijor al Coralei şi conducător al *Societăţii filarmonice de amatori*. Aniversarea a avut loc într-o hală din lemn, special construită între Poarta Şchei şi Biserica Evanghelică din Şchei, care a slujit şi altor manifestări; hala a fost distrusă de un incendiu în anul 1910. În afara societăţilor muzicale germane, funcţiona în acelaşi timp *Reuniunea română de cântări* (vezi anul 1863), mult gustată de publicul românesc, şi *Magyar dalárda* (Reuniunea maghiară de cântări), ce număra printre întemeietori pe omul de cultură Molnár János, istoric şi publicist binecunoscut în epocă.

Printre artiştii străini, care dădeau reprezentaţii în oraş, mulţi artişti consacraţi erau originari din Braşov, atrăgând în mod deosebit publicul. Printre ei se numărau violoniştii G. Malcher, surorile Luiza şi Hermine Schuller, interpreţii vocali Lula Gmeiner-Miess, Frieda Schnell, Marie Rosenkranz (43).

În acest an, la Braşov se practică pentru prima dată schiul, această disciplină sportivă fiind o premieră pentru întreg teritoriu al României de astăzi. La 14 aprilie 1884, braşovenii Andreas Berger şi profesorul Kühlkbrandt au parcurs primele trasee pe schiuri, în munţii Bucegi (43).

1885

Viaţa socială a braşovenilor se îmbogăţeşte. Pătura celor care dispuneau de timp liber şi un minim de resurse financiare se lărgeşte. În afara familiilor bogate ale proprietarilor de fabrici, ateliere, negustori, şi familiile de funcţionari, cadre didactice, militari, preoţi au preluat gustul pentru petrecerea timpului liber în maniera occidentală. Studenţii care se întorceau acasă din străinătate aduceau idei pentru noi asociaţii civile, stârneau senzaţie cu năstruşnice jocuri şi invenţii tehnice occidentale, ce vor înflori la Braşov, ca şi în tot spaţiul Carpatic.

În baza legii din anul 1883, aprobate de parlamentul maghiar, privind protecţia şi reglementarea vânatului, la Braşov s-a organizat în anul 1885 prima societate de vânătoare *Kronstädter Jagdverein*, fiind prima de acest fel de pe teritoriul României de astăzi (43).

Tot în acest an, la Braşov se consemnează şi practicarea ciclismului pentru prima dată pe teritoriul României de astăzi. Bicicleta a fost „o distracţie nobilă şi însufleţitoare", care a produs asupra braşovenilor „o fascinaţie deosebită", relata medicul primar al Braşovului, Eduard Gusbeth. La 21 octombrie 1885, tineretul iubitor al noului sport înfiinţează *Clubul de biciclişti*. Clubul organizează întreceri pe diverse trasee, dintre care primul a fost un traseu de 150 km, urmat în mai–iunie 1886 de traseul Braşov–Sibiu şi retur. În fruntea pasionaţilor biciclişti se afla Fritz Gött, fiul cunoscutului tipograf braşovean (43).

Perspectiva neprelungirii Convenției vamale şi comerciale cu România îi neliniştește tot mai mult pe industriaşii braşoveni, care aveau un bun debuşeu în România. În aprilie 1885, reprezentanții Camerelor de Comerț şi Industrie din Cluj, Arad şi Braşov sunt invitate de ministrul ungar de resort să-şi expună părerea despre neajunsurile acestei vechi convenții. Concluzia unanimă, exprimată într-un memoriu comun, a fost că existența Convenției pentru Camerele de Comerț şi Industrie era foarte avantajoasă, piața românească era foarte importantă şi se solicita reînnoirea în condiții ameliorate a acesteia (172).

Parcurgând „Programma gimnaziului mare publicu românu de religiune ort. răsăriteană şi a celorlalte şcoli secundare şi primare împreunate cu aceasta“ (viitorul Gimanziu A. Şaguna) din anul 1884–1885 aflăm următoarele: *a)* personal didactic: 11 profesori la gimnaziu şi 11 profesori la şcoala reală şi comercială; *b)* şcolari înscrişi în acel an la gimnaziu (clasele I–VIII): 216, şcoala reală (clase I–IV): 54, şcoala comercială (clasele I–III): 30, şcoala primară băieti (I–IV): 295, şcoală primară fete (I–IV): 177, şcoala de repetiție (de la 13–15 ani) băieți: 52, idem, pentru fete 69; total 893 elevi. Se predau următoarele materii la gimnaziu: religie, limbile latină, română, maghiară, germană, franceză (facultativă), elină (greacă), geografia Ungariei şi țărilor învecinate, aritmetica, geometria şi desenul, gimnastica, caligrafia, cântări, fizica, istoria naturală, filozofie-psihologie (diferențiat pe ani de studiu). Taxele de înmatriculare erau pentru elevii greco-ortodocşi şi greco-catolici de 6,3 florini, pentru gimnaziul inferior şi şcoala reală, 10,5 florini pentru gimnaziul superior şi şcoala comercială; pentru elevii de altă religie, taxa era de patru ori mai mare. Cei ce se înmatriculau pentru prima dată la aceste şcoli plăteau o singură dată doi florini, taxa de primire. Copiii foarte săraci, sub anumite condiții impuse de direcțiune, erau scutiți de taxe. O statistică de la sfârşitul anului 1885 ne prezintă locul de origine a copiilor absolvenți din gimnaziu şi şcolile reale şi comerciale: 58 din Braşov, 42 din comitatul Braşov, 142 din alte comitate, 1 din Bucovina şi 36 din România (7).

URMĂRILE RĂZBOIULUI VAMAL DINTRE AUSTRO-UNGARIA ŞI ROMÂNIA ASUPRA BRAŞOVULUI

1886

În iunie 1886 se declanşează războiul vamal dintre Austro-Ungaria şi România, ca urmare a anulării convenţiei comerciale încheiate în anul 1875 între cele două state şi care durează până în anul 1892. Războiul se declanşase în urma aplicării de către România a unui tarif vamal autonom, iar din partea Austro-Ungariei prin interzicerea tranzitării pe teritoriul său spre statele europene a produselor animaliere şi prin mărirea taxelor cu 30%. În următorii doi ani, exportul Austro-Ungariei în România a scăzut la jumătate şi importul din România al Austro-Ungariei a scăzut la 10%. Transilvania a fost greu lovită de acest război; pentru industria mică şi mijlocie, măsura a fost „o catastrofă", apreciau ziarele vremii (63). După 1 iunie 1886, când a expirat Convenţia vamală din anul 1875, timp de trei săptămâni, de teama neprelungirii convenţiei, schimburile de mărfuri au cunoscut un ritm tot mai accelerat, ca după aceea să se întrerupă brusc (172).

Deşi în acest an au fost înregistrate la tribunalul oraşului 215 firme (180), analiştii timpului apreciază acest an ca unul nefast pentru industria din Ţara Bârsei. România aplica pentru prima dată legea protecţiei industriale, oprind importul de produse fabricate, dar şi exportul materiilor prime pentru fabricile din Braşov, timp de şase ani. Industria metalurgică se va afla într-un permanent regres; industria textilă, ancorată în materia primă românească, este nevoită să aducă fire din Anglia; lucrători ai fabricilor şi atelierelor din industria lemnului şi pielăriei pleacă în Regat; fabricile de spirt Czell se închid, de asemenea şi cele de ulei şi ceară, relata A. Hossu (54).

Se întocmesc numeroase note de protest ale comercianţilor şi industriaşilor din Braşov şi toată Transilvania către guvernul maghiar. După câteva luni de la izbucnirea războiului vamal, Uniunea Industrială şi Comercială din Braşov a organizat o adunare publică şi a trimis o telegramă guvernului maghiar, precizând că „sute de meseriaşi au rămas fără de lucru, unii abia mai pot rezista câteva săptămâni". Mulţi dintre meseriaşi şi calfe au ajuns într-o situaţie disperată, fiind nevoiţi să emigreze în România. Până la 8 iunie, au solicitat paşapoarte 40 de meseriaşi braşoveni. Mulţi industriaşi braşoveni emigrează împreună cu utilajele lor în România, astfel: fabricantul Leopold Ludwig, proprietarul fabricii de flanele şi postav din Braşov, îşi mută întreprinderea la Bucureşti; fabricantul de frânghii Ioan Schönauer din Braşov îşi mută fabrica la Buzău; un fabricant braşovean a instalat o fabrică de produse de cânepă în Focşani; fabricanţii Peter Schaser şi Wilhelm Rhein şi-au mutat fabricile de postav la Azuga; ţesători braşoveni plecau să lucreze la Varna (Bulgaria), unde se înfiinţase o fabrică de postav de Braşov, iar la Brăila a luat fiinţă o fabrică de porţelan, explică Gh. Şelaru în studiul său pe această temă (172).

Din raportul Camerei de Comerţ şi Industrie din Braşov semnalăm câteva exemple ale regresului economiei braşovene: în 1883 s-au exportat 3.705 chintale de lăzi de transport (cunoscutele *lăzi de Braşov*), care erau reprezentative pentru bunul mers al comerţului braşovean, iar în anul 1888, în perioada războiului vamal, acest export scade până la 461 de chintale; la fel, în industria textilă şi industria pielăriei; importul de vite din România scade de la 25.000 de capete în 1879, la câteva sute de capete în 1886 (63).

„Cele 90 de mori mari, cu aburi sau apă, şi 96 de mori mici, din raza Camerei de Comerţ şi Industrie

din Braşov, corespunzând teritoriului dintre Carpaţi şi râul Mureş, care în anul 1886 exportaseră în România aproximativ 1.500 de tone produse, îşi reduc în anii următori exportul la cantităţi cu totul neglijabile — 1,6 până la 4,8 tone anual", relatau ziarele vremii (38).

După declanşarea războiului vamal cu România, în căutarea disperată de debuşee pentru produsele braşovene, industriaşii braşoveni, pe lângă alte măsuri luate cu sprijinul statului maghiar, hotărăsc, prin intermediul Reuniunii industriale din Braşov, ca între 8 august şi 5 septembrie să organizeze o expoziţie industrială în localitate. La această expoziţie au participat 38 de firme din Braşov; ea se adresa celor 29.584 de locuitori ai Braşovului şi celor 83.090 de locuitori ai Ţării Bârsei. Numărul reprezentanţilor „manufacturierilor" participanţi la expoziţie era de 224, faţă de cei 5.406, câţi existau înainte de războiul vamal. „Nu a fost o etalare a belşugului şi bunăstării braşovene, ci o înşiruire a produselor care nu se mai puteau vinde", aprecia Gh. Şelaru (172).

Raportul Camerei de Comerţ şi Industrie Braşov, din anul 1889, sublinia că „Comerţul de export îşi pierde prin războiul vamal cu România terenul principal al acţiunii sale; cea mai mare parte a comisionarilor, care având reşedinţa în Braşov, mijloceau exportul articolelor industriale din sudul Transilvaniei în România, au încetat afacerile şi au emigrat în România".

„…Pe când acum 10–20 de ani Braşovul se putea încă numi picior de rai, azi a devenit aproape fără deosebire un ţinut de chinuit şi amărât trai. Numărul cel mare de comercianţi şi de oameni cu dare de mână, de toate categoriile, s-a redus aşa de tare, încât azi ne putem număra pe degete fruntaşii", scria *Gazeta Transilvaniei*.

După încheierea războiului vamal din anul 1892, Ungaria nu a mai putut să-şi recucerească locul pe piaţa românească. Pentru propriile materii prime, România a găsit alte pieţe de desfacere. „Producţia Transilvaniei n-a mai fost nici de cum în stare să se reculeagă, de pe urma războiului vamal", afirmă cercetătorul contemporan sas din Sibiu, dr. O. F. Jickeli. Acelaşi autor afirmă că „prin războiul vamal, saşii şi-au încheiat aşezarea lor economică de colonişti; industria şi producţia lor a înflorit pe pământul roditor al vecinilor lor de la sud". De fapt, acest dureros eveniment economic a subliniat încă o dată legăturile vitale ce au existat între Transilvania şi România dunăreană, aprecia V. Jinga (63).

Începe construcţia vilei Kertsch (plasată aproximativ în locul clădirii Modarom de astăzi, bulevardul Eroilor, nr. 11–13). Ea a fost construită după planurile noului inginer al oraşului, Christian Kertsch, în mai multe etape — 1886–1888; 1894; 1899 — cu destinaţia de locuinţă. Kertsch este adeptul stilului arhitectonic eclectic, care s-a afirmat la Braşov după anul 1871 (157). Vila a devenit hotel cu restaurant, apoi sediu al unor birouri, atrăgând privirea turiştilor prin aerul său cosmopolit şi grandios. Deşi decoraţiile şi măreţia edificiului erau demne de un mare oraş, terenul din faţa ei a rămas mult timp un „maidan unde veneau oamenii cu carele cu boi la târg", afirmă S. Puşcariu (151). Pe acest teren, vinerea se ţinea târgul de săptămână, iar câteodată se executau exerciţii militare. Clădirea a fost distrusă parţial la 16 aprilie 1944, în timpul bombardamentelor din cel de al doilea război mondial, când o bombă rătăcită deasupra cetăţii oraşului o transformă în ruine (43, 72). Restul clădirii a fost demolat în iulie 1970, conform planului de sistematizare a oraşului, pentru construirea Casei de Mode — Modarom (101).

Vila Kertsch, *construită în etape (1886–1888; 1894; 1899), distrusă însă în cel de-al doilea război mondial (aproximativ pe locul clădirii Modarom de astăzi)*

Inginerul Christian Kertsch (1839–1908), fiul meşterului dulgher Bartholomäus Kertsch, ce participase la construcția Gimnaziului românesc, născut în Braşov, studiază la Politehnica din Viena, apoi la Şcolile Superioare de Construcții şi Inginerie, precum şi la Academia de Artă la München. Până în anul 1884 lucrează în Principatele Române, construind multe edificii publice în diverse oraşe, poduri, drumuri pentru căi ferate, bulevarde, hoteluri, construcții spitaliceşti; se căsătoreşte cu Eftimia Marinescu din Ploieşti. Din 1884 până în 1903 ocupă funcția de inginer şef al oraşului. În 1896 este premiat cu „Crucea în serviciu, cu coroană“ pentru activitatea în slujba comunității. Din anul 1903 se stabileşte la Bucureşti până la moartea sa (53).

În oraş, a proiectat următoarele imobile publice sau construcții particulare: Vila Kertsch între anii 1886–1899; casa negustorului român George B. Popp, între anii 1886–1887 (str. Mureşenilor, nr. 3); casa negustorului maghiaro-armean Stefan Werzár în anul 1886 (str. Mureşenilor, nr. 10); casa unui negustor maghiar din str. Castelului, nr. 8; Casa de Concerte *Reduta* între anii 1892 şi 1893 (str. A. Hirscher, nr. 8); casa dr. avocat Nicolae Garoiu în anul 1898 (str. Mureşenilor, nr. 17); imobil (locuințe, birouri) pentru fabricantul de lichior Karl Czell în anul 1898 (str. Mureşenilor, nr. 13) (156, 314). Se evidențiază în oraş pentru demersurile sale în vederea introducerii tramvaiului şi pentru proiectarea şi coordonarea proiectului de aducțiune a apei potabile în Braşov (construirea apeductului din anul 1896–1897). Oraşul a atribuit numele său în perioada interbelică unei străzi (azi Ecaterina Varga) şi recent Colegiului Tehnic de Construcții şi Arhitectură.

În anul 1886 începe demolarea zidului de nord al oraşului şi a bastionului Aurarilor *(Goldschmiedbastei)*. Se demolează centura dublă de ziduri, care cuprindea Zwinger-ul Aurarilor situat între Poarta Vămii *(Klostergässer Tor)* şi Poarta străzii Porții, aproximativ paralel cu actualul Bulevard al Eroilor. Bastionul se afla aproximativ pe locul actualului corp T al Universității Transilvania, alături de fosta clădire a Telefoanelor (184).

Comunitatea saşilor ardeleni organizează în acest an o manifestare devenită tradiție, numită *„Vereinstage“* (Zilele Asociațiilor). Cu această ocazie, toate adunările generale ale asociațiilor săseşti din Transilvania (de cultură, de binefacere, muzică, gimnastică, profesionale), se țineau într-un singur oraş, urmate de banchete, concerte sau alte manifestări artistice. În anul 1886, această manifestare se organizează la Braşov şi are loc în Hala festivă, construită în anul 1884 între Poarta Şchei şi strada Dr. Gh. Baiulescu (de astăzi) (43).

În acest an, inimosul paroh Bartolomeu Baiulescu (1831–1909) scoate pe propria cheltuială o revistă pentru membrii asociației meseriaşilor români, asociație înființată în anul 1869. Revista purta numele *Meseriaşul român, foaie pentru învățătură şi petrecere alcătuită pentru meseriaşi şi toți iubitorii de meserii*. Cu tot entuziasmul şi abnegația inimosului preot ce a redactat această revistă, cu apariție de două ori pe lună, după patru ani ea şi-a încetat apariția din motive financiare (91).

Tot în sprijinul meseriaşilor români, B. Baiulescu va înființa la 1 mai 1887 o asociație de credit şi depuneri, numită *Meseriaşul român* (42), având ca scop „să deştepte pornirea de economie şi strângere de capitale, să fructifice sumulițele, care sunt împrăştiate fără folos“ (91).

1887

Se demolează în acest an Bastionul Curelarilor *(Riemerbastei)*, aflat pe locul Casei Baiulescu, în fața Bibliotecii județene G. Bariț, precum şi fortificațiile colțului de nord al Cetății. Se înlătură şi centura triplă de ziduri, care cuprindea Zwinger-ul Curelarilor (spre vest, paralel cu canalul Graft) şi Zwinger-ul Blănarilor *(Kürschnerzwinger)*, situat între Bastionul Curelarilor şi Poarta străzii Vămii (165). Terenul a fost vândut fruntaşului român, negustorul Manole Diamandi, preşedintele Camerei de Comerț şi Industrie şi preşedinte al *Casinei române*, cu condiția demolării Bastionului Curelarilor.

Ginerele acestui negustor, dr. G. Baiulescu (1855–1935) — viitorul primar al Braşovului în 1916 şi primul prefect român al județului după Unire — îşi construieşte pe acest teren locuința proprie, o elegantă vilă în stil neorenascentist, operă a arhitectului Peter Bartesch (bulevardul Eroilor, nr. 33).

Ulterior, clădirea devine sediul societății Astra şi astăzi este o secție a Bibliotecii județene (43, 112) (vezi paginile următoare).

Dr. G. Baiulescu (1855–1935), fiu al protopopului Bartolomeu Baiulescu, descendent al familiei Baiul-Baiulescu din Zărneşti, va deveni un medic de frunte, ocupând funcția de medic al şcolilor, profesor de igienă (1886–1916) şi medic şef al *Casei Cercuale*. El va inființa în anul 1895, lângă liceul *Andrei Şaguna*, un institut de hidroterapie, ce va fi frecventat de numeroşi bolnavi chiar şi din România; publică în anul 1895 şi un tratat despre hidroterapie, premiat de Academia Română, iar în anul 1908 scoate o revistă numită *Sănătatea* pentru igienă şi medicină populară, cu o apariție scurtă din cauza lipsurilor financiare (24).

În acest an se deschide noul spital militar al Braşovului, numit şi *Spitalul trupei*, construit în cartierul Blumăna, spre Curmătura *(Burghals)* (184) (existent şi astăzi pe str. Pieții, nr. 9), care l-a înlocuit pe cel vechi, ce data din anul 1791 (vezi fotografia clădirii la anul 1791), pe ulița Căldărarilor (str. Republicii) (73). Pe locul clădirii se afla atunci grădina publică şi un mic lac artificial înconjurat de copaci. Clădirea era alcătuită din cinci corpuri şi a fost construită din fondurile comitatului (61).

*Noul **spital Militar** (stânga), construit în anul 1887 (str. Pieții, nr. 9). Fotografie din anul 1890; în dreapta, drumul spre Curmătura (Burghals), mai jos, Fabrica de gaz aerian, construită în anul 1864; la stînga, o subunitate de militari făcând exerciții; în față, noua alee cu arbori recent plantați (în fața liceului Unirea de astăzi).*

Între strada Porții (astăzi Republicii) şi strada Neagră (astăzi str. N. Bălcescu), în afara cetății, spre cartierul Blumăna, se afla un teren viran. Pe locul lui se aflase în trecut un lac, secat între timp, şi apoi un teren de instrucție militară. În anul 1887, terenul se acoperă cu moloz şi se amenajează o stradă ce ducea la cimitirul catolic din Blumăna (de pe strada I. Maniu de astăzi). Strada va dispărea după construirea Palatului de Justiție (astăzi sediul Prefecturii) (61).

În Casa Ciurculeț (azi pe str. Democrației) se înființează prima grădiniță românească pentru „tinerimea noastră de sub şase ani“ (cea săsească se înființase în anul 1869). În grădina casei, profesorii Gh. Moian şi C. Muşlea vor deschide prima şcoală pentru pomărit şi grădinărit din Transilvania (185).

Şi comunitatea germană realizează în acest an o nouă instituție de învățământ. Se înființează la Braşov *Frauenortsverein* (Filiala Institutului de educație a fetelor evanghelice din Transilvania), din inițiativa doamnei Johanna Flectenmacher (43, 130).

Guvernul maghiar alipeşte biserica maghiară lutherană, ce depindea până atunci de autoritățile ecleziastice săseşti, la episcopia lutherană de dincolo de Tisa (137). Acțiunea se încadra în măsurile de maghiarizare, de înfăptuire, după cuvintele contelui Andrássy, a „unității culturale, în care trebuie să se dizolve toți cetățenii Ungariei". De altfel, *Erdélyrészi Magyar Közmüvelödési Egyesület* (Societatea de Cultură Maghiară din Transilvania), înființată în 1885, avea acest rol bine definit (38).

La 14 noiembrie se naşte la Braşov Áprily Lajos (1887–1967), viitor poet şi traducător maghiar. El va activa ca profesor la Aiud şi Cluj, rămânând în România până în anul 1929. În memoria lui, liceul maghiar din Braşov îi poartă numele.

Deputatul braşovean Adolf Zay se remarcă în lucrările parlamentului maghiar din 11 februarie, demascând politica reacționară a statului maghiar față de industrie, cu referire la situația economică dezastruoasă a Transilvaniei, după declanşarea războiului vamal. Deşi susținea interesele statului maghiar, deputatul dezvăluie legăturile multiple car e existau între românii din Transilvania, Moldova, Muntenia şi Oltenia. Întreruperea acestor legături fireşti duce la năruirea economiei Transilvaniei, afirma deputatul. La insistențele sale, cizmarii braşoveni primesc în martie o comandă de 6.000 de perechi de bocanci, pentru folosul armatei (172).

Ziarele braşovene zugrăvesc în paginile lor sărăcia şi disperarea care a cuprins lumea braşoveană; cerşitul, închiderea şcolilor, epidemiile, neplata impozitelor, lipsa de locuri de muncă, falimente. Se vând astfel la licitație sau se lichidează o serie de societăți comerciale şi proprietăți cum ar fi: fabrica de hârtie a proprietarului Georg Türk, din cartierul Blumăna, fabrica de celuloză din Braşov, fabrica de spirt cu povarnă a proprietarului Quittner, de la Dârste de lângă Braşov (februarie 1888), societatea cizmarilor braşoveni, depozitului principal de ghete şi pălării al fabricantului E. Schwarze (1890) şi al fabricantului A. Ganz (1886), rafinăria de petrol din Braşov (1889), o moară din Braşov (1890), ferăstrăul cu abur de lângă gara Bartolomeu al societății Albina (mai 1887).

Deşi comentatorii războiului vamal prezentau în presa braşoveană dezastrul economiei braşovene, existau şi analize lucide, care apreciau că „România parcurgea un proces ireversibil de avânt economic, de consolidare a independenței, în dauna Austro-Ungariei, obişnuită să domine statele mici", citează Gh. Şelaru articole din presa vremii (172).

La conducerea filialei Băncii *Albina* din Braşov este numit sibianul Valeriu P. Bologa (1887–1899), care prin măsurile întreprinse va ridica prestigiul acestei bănci la dimensiuni nesperate nici de centrala de la Sibiu. El va înviora filiala din Braşov prin atragerea unei clientele țărăneşti şi orăşeneşti tot mai numeroase (românii din Braşovul Vechi şi secuii, până atunci în mare parte neglijați). El stabileşte principii stricte de funcționare a băncii şi de conduită a funcționarilor, modernizând instituția. Dacă în anul 1887 depunerile erau de 603.477 de florini, ele vor creşte în fiecare an ajungând la 2.500.000 de florini în anul 1897. În această perioadă, banca achiziționează o suprafață de aproximativ două hectare, înzestrată treptat cu magazii, cale ferată pentru rularea vagoanelor, cântare, adevărate antrepozite pentru acordarea de împrumuturi în schimbul produselor. Bologa sprijină bisericile, şcolile şi alte instituții româneşti; el acordă o atenție specială Şcolii comerciale superioare române din Braşov, singura de acest fel pentru românii transilvăneni. Trebuie subliniat că în acest timp, în Braşov, existau nu mai puțin de 12 bănci (în jurul anului 1889). Dintre acestea, în urma unor falimente spectaculoase, vor rămâne în anul 1894 în Braşov doar trei: *Sparkassa*, *Filiala Băncii Austro-Ungariei* şi *Filiala Băncii Albina*.

Pentru prestigiul de care se bucura în rândul autorităților, pentru conduita profesională şi morală, V. P. Bologa este ales în anul 1895, de către reprezentanții saşilor şi maghiarilor, ca cenzor al filialei din Braşov a *Băncii Austro-Ungare* şi membru al Camerei de Comerț din Braşov.

În anul 1887 se înființează la Braşov rafinăria de petrol numită *Photogen*, ca societate anonimă. Producția acestei rafinării începe cu 8 lucrători, ajungând în anul 1921 la 85 de angajați, putând prelucra 200 de vagoane de țiței pe lună (145).

În urma noului plan topografic al oraşului, ridicat de către firma Haffer & Stern din Viena, magistratul introduce în acest an numerotarea separată, pe străzi, a imobilelor. Fiecare casă a primit o plăcuță cu numărul de casă şi denumirea străzii în trei limbi (ungureşte, nemțeşte şi româneşte); chenarul plăcuței era colorat diferit: în Cetate negru, în Şchei roşu, în Braşovechi verde şi în Blumăna albastru (119, 157). Până în acest an, imobilele erau numerotate la rând, fără a ține seama de străzi. Vechea numerotare începea în Cetate (Oraşul Interior), de la Poarta Mănăstirii şi continua pe partea dreaptă a străzii Mănăstirii (astăzi str. Mureşenilor), trecând prin şirul Inului (Piața Sfatului) şi Târgul Cailor (str. G. Barițiu), traversând pe partea stângă prin dreptul străzii Valea Lată (azi Paul Richter), apoi pe străduțele din jurul curții Bisericii Negre, pe partea de sus a Târgului de Peşte (astăzi str. A. Hirscher), spre strada Sf. Trup (astăzi str. Poarta Şchei), urcând pe partea dreaptă şi coborând pe partea stângă, până se ajungea în capătul de jos al străzii Sf. Ioan, la numărul 648 fiind imobilul din stânga Porții Mănăstirii.

***Hotelul Europa**, vechi han, apoi hotel al oraşului. A primit înfățişarea actuală în anul 1887. La jumătatea secolului XX, aici a funcționat vestitul cinematograf **Popular** (azi str. Mureşenilor, nr. 7)*

Pe strada Vămii (azi Mureşenilor, nr. 7) hotelul *Europa*, care funcționa din evul mediu ca han şi fusese transformat în secolul al XVIII-lea în hotel, primeşte o nouă înfățişare (cea de astăzi) ca operă a arhitectului Peter Bartesch. I se adaugă o mare sală în care au loc diferite festivități, fiind transformat ulterior în cinematograf, pe care braşovenii din perioada socialismului l-au frecventat cu plăcere sub numele de cinematograful *Popular*.

În anul 1887, administrația oraşului a decis unificarea denumirii mai multor străzi, astfel (vezi anexa): Zwirngasse (strada Firului) şi Nonengasse (strada Călugărițelor) au devenit strada Michael Weiss, strada Teatrului, Fischmarkt (fostă Târgul de Peşte) şi Kotzenmarkt (Târgul Straielor) în strada Hirscher, Zigeunergasse (strada Țiganilor) şi strada Werdar au devenit Mühlgasse (strada Morii), Brückgasse (strada Podului) şi Wallachische Kirchgaßl (ulița Bisericii valahe) au devenit Rumänische Kirchengasse (strada Bisericii Române), Seichegasse (strada Molimei, în traducere aproximativă) şi (Wein) Schenkgasse (strada Băutorilor de vin, în traducere aproximativă) devin Bahnstraße (strada Gării), Renngasse (strada Suişului, în trad. aproximativă) şi Bei den Mühlen (strada la Mori), au devenit strada Pe Tocile, Altstätdter Klostergasse (strada Mănăstirii din Braşovechi) s-a alipit străzii Lungi (157).

Românii din Cetate primesc o nouă lovitură în conflictul cu comunitatea grecească pentru stabilirea apartenenței bisericii ortodoxe Sf. Treime din Cetate. Lipsiți în acest conflict de sprijinul consistent al episcopului Şaguna, care se stinsese în iunie 1873, ei pierd lupta începută la începutul secolului pentru stabilirea apartenenței acestei biserici între ortodocşii români şi greci. Biserica, „ridicată cu mari greutăți în anul 1787, de către negustori români braşoveni, de câțiva greci şi cu ajutor bănesc al unor boieri din Principate, pe seama tuturor credincioşilor ortodocşi din interiorul oraşului“, prin sentința Curții de Casație din Budapesta nr. 1100, transmisă în 24–25 mai 1887 la Braşov, a fost declarată biserică cu caracter național grecesc. Sentința mai prevedea ca averea lui Grigorie Brâncoveanu (nepotul domnitorului român) compusă din moşiile de la Sâmbăta de Sus şi Poiana Mărului, lăsate de acesta bisericii, să fie la dispoziția comunității greceşti. „Un act de zdrobitoare şi umilitoare nedreptate în plus, pe lângă celelalte multe şi nenumărate, îndurate de românii din Braşov, a căror politică nu era bine văzută de unguri“, comenta C. Muşlea evenimentul, în anul 1936 (91).

1888

În locul zidului demolat din partea nordică a cetății, pe terenul fostului Bastion şi Zwinger al Aurarilor, se construieşte în 1888–1889 clădirea Şcolii superioare (maghiare) reale de stat, de către arhitectul Karl Gärtner (135). Înainte de a fi construită această clădire, braşovenii foloseau terenul drept loc de patinat (184). Sediul şcolii era situat pe bulevardul Rudolf, pe locul zidurilor de apărare ale oraşului, dărâmate nu cu mult timp înainte. Şcoala a funcționat astfel până la primul război mondial, bucurându-se de aportul unor profesori de valoare cum au fost: Méhely Lajos, naturalist şi scriitor, istoricul Mika Sándor, colaborator activ la ziarul local *Brassó* şi la publicația clujană *Erdélyi Muzeum*, Halász Gyula care a editat o perioadă ziarul *Brassói Szemle*, naturalistul Moesz Gustáv (43). În localul clădirii a funcționat după anul 1918 *Liceul I. Meşotă*, din anul 1949 *Facultatea de Industrializare a lemnului* şi apoi până în zilele noastre corpul T al *Universității Transilvania* din Braşov.

*Clădirea **Şcolii maghiare reale de stat** (azi corpul T al Universității Transilvania), construită între anii 1888–1889*

Autoritățile oraşului dispun în acest an amenajarea spațiului din fața vechilor ziduri demolate din nordul cetății. Se amenajează astfel „promenada de jos Rudolf“ sau aleea lui Rudolf (vezi anul 1881). După anul 1918, promenada se va chema bulevardul Regele Ferdinand (astăzi b-dul Eroilor).

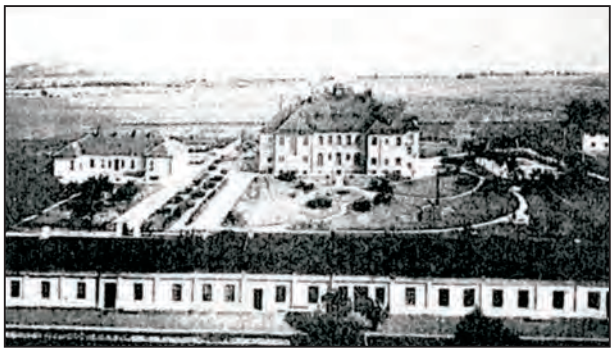
***Aleea lui Rudolf** (în dreapta fotografiei se află casa Baiulescu)*

Pentru Braşov, 1888 este anul cu cel mai scăzut nivel al producției de export; în acest an, braşovenii exportau în România mărfuri în valoare de 2.644.143 de florini. Mărfuri transilvane ca zahăr, făină, articole de cherestea, lignit, funii, îmbrăcăminte, încălțăminte, saci, pluguri, stofe din lână erau oprite cu totul sau parțial spre a intra în România. Mărfuri româneşti, vitale economiei braşovene, precum grâu, secară, ovăz, oi, piei brute, oase, copite, vinuri, porci, bovine, lână, nu pătrundeau la nord de Carpați decât prin contrabandă, precizează Gh. Şelaru în studiul său despre războiul vamal (172).

Aurel Mureşianu înființează în acest an o nouă tipografie. Sediul tipografiei şi librăriei era pe Şirul Inului, nr. 22 la parter (azi *Muzeul Casa Mureşenilor*, Piața Sfatului, nr. 25), apoi la etaj. Aici se vor tipări diverse publicații, broşuri, statute, imprimate artistice, tabele. Din cauza problemelor financiare în anul 1934, tipografia va fi preluată de societatea ASTRA.

1889

În acest an se înființează o fabrică modernă de zahăr la Bod, de către firma Czell. În 1892, fabrica va fi preluată de Banca de Credit A. G., din Budapesta (129, 157). Fabrica, considerată cea mai mare din zonă, a avut o mare importanță pentru întreaga Țară a Bârsei. Alături de fabrică s-a construit o „colonie“ proprie cu locuințe, şcoală, prăvălii, poştă, care aparțineau administrativ de oraşul Braşov (119). Fabrica se va dezvolta treptat, ajunând în anul 1922 la 220 de muncitori şi 1.100 de sezonieri, având o producție între 400–1.000 de vagoane, iar în anul 1937 la 108 muncitori calificați, 148 necalificați şi 1.500 de muncitori sezonieri, cu o producție anuală de 1.200 de vagoane (130, 137). Fabrica păstrează şi astăzi acelaşi profil.

Colonia fabricii de zahăr de la Bod
(copie după fotografie din anul 1938)

Se înființează la Braşov prima fabrică de dulciuri din Transilvania, de către Thomas Thiess şi cofetarul Gustav Seidel, în strada Ciocrac din Şchei (str. Constantin Lacea, astăzi). Ulterior, atelierele fabricii se vor muta pe locul unde se afla recent fabrica de dulciuri Kraft Foods pe Galgweihergasse, str. Cuza Vodă, nr. 3 de astăzi (157).

Berarul Johann Habermann construieşte în acest an o mare fabrică de bere în strada Lungă nr.54–55.

La Braşov pătrunde în acest an telefonul; se instalează o linie telefonică urbană, cu 22 de posturi (73, 157). În anul 1896, linia telefonică din oraş avea 140 de abonați (119).

EPOCA EDIFICIILOR GRANDIOASE SAU GRANDOMANIE?

1890

În jurul anului 1890 se clădeşte la Zărneşti o modernă fabrică de celuloză, în locul fabricii de hârtie a lui G. Bariț (151).

Centru industrial puternic, Braşovul devine şi sediul mişcărilor muncitoreşti şi socialiste din Transilvania. În anul 1887 a luat ființă la Braşov cercul muncitoresc social-democratic. La 8/20 aprilie 1890, în fața hotelului *Europa* are loc o adunare a 700 de lucrători din Braşov, care au hotărât înființarea clubului muncitoresc din localitate, au dezbătut proiectul statutului şi au ales un comitet format din 12 persoane. Referatul principal al adunării a fost prezentat în trei limbi (145).

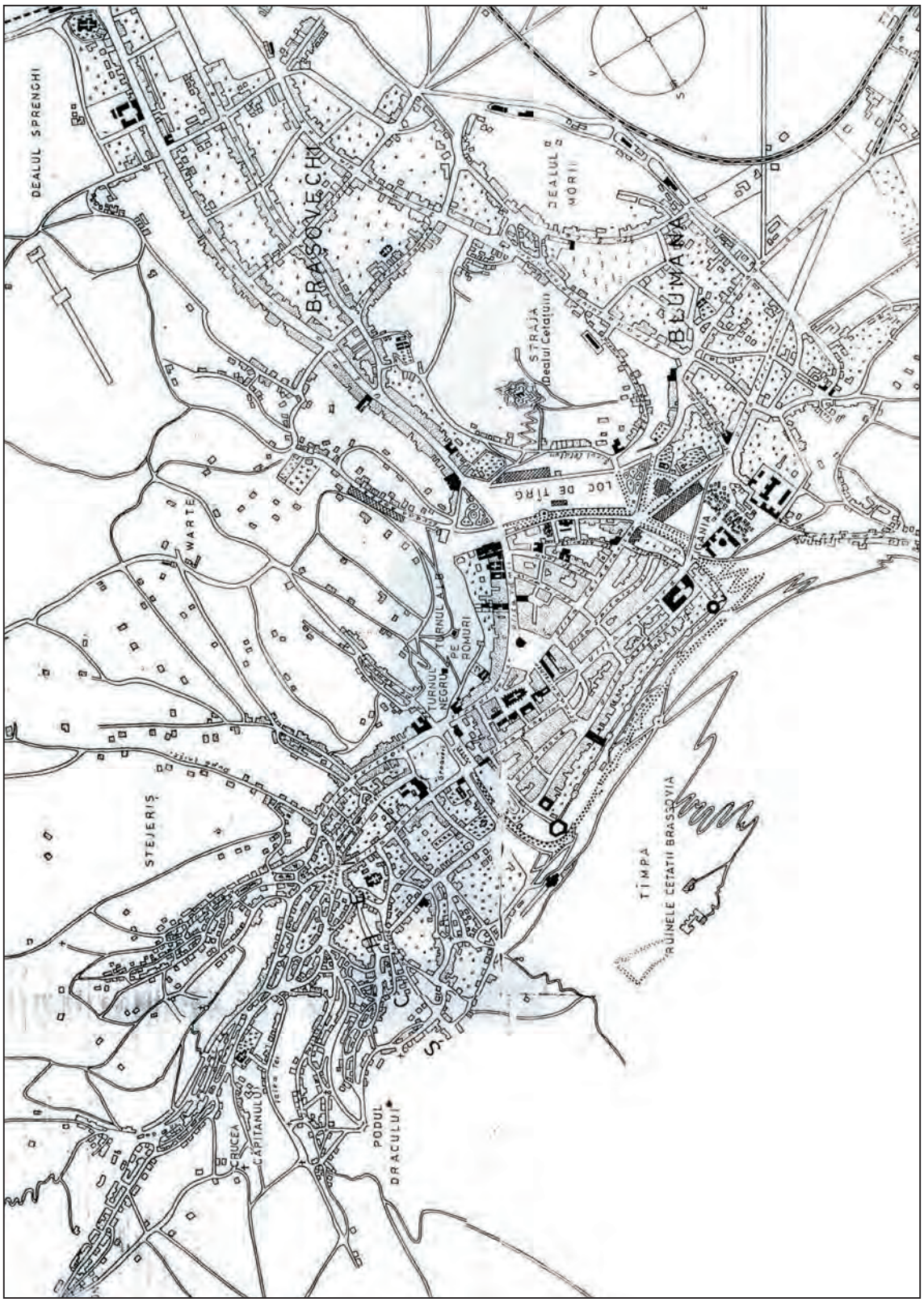
Corul metropolitan din Iaşi, condus de Gavril Musicescu, susține un spectacol în sala hotelului nr. 1, lângă societatea *ASTRA* (str. Lungă, nr. 1).

Din statistica oraşului aflăm că în acest an erau înregistrați în Braşov 30.739 de locuitori, dintre care 9.578 saşi, 9.758 români, 10.441 maghiari şi 769 evrei (148). Totalul populației comitatului în anul 1891 va fi 86.777 de locuitori, din care plasa (cercul) Bârsa de Jos, cu sediul la Feldioara avea 9 comune şi 11.711 locuitori, plasa Bârsa de Sus cu sediul la Codlea avea 7 comune şi 17.524 locuitori şi plasa Săcele cu reşedința la Satulung avea 7 comune şi 20.803 locuitori. Oraşul era reşedința unui tribunal regional şi a unei judecătorii cercuale, reşedința unei camere comerciale şi industriale şi a unei camere avocațiale.

În acest an, firma particulară Căi Ferate Vicinale începe lucrările de montaj pentru linia de tramvai cu aburi în Braşov. Pentru această lucrare de 16 km s-au alocat 400.000 de florini. Tramvaiul urma să uşureze deplasarea locuitorilor din cartierele depărtate ale oraşului spre centru. Un traseu era proiectat din Târgul Cailor la Bartolomeu şi altul din Promenadă (stația din fața Primăriei de astăzi) la Satulung. Circulația va începe la 7 martie 1892 (73).

În anul 1891 încep lucrările de montaj pentru linia de tramvai cu aburi. Imaginea, din jurul anului 1910, prezintă tramvaiul circulând pe strada Vămii (azi Mureşenilor)(29).

Harta oraşului la sfârşitul secolului XIX.

După Unire, tramvaiele vor trece în proprietatea primăriei, iar începând cu anul 1927 linia se va demonta pe etape (185). Calea ferată Braşov–Satulung a funcţionat până în anul 1960, când din cauza modernizării circulaţiei urbane a fost desfiinţată. La 24 iunie s-a deschis şi linia ferată Braşov–Zărneşti (cu intenţia de a se face legătura spre Câmpulung). Cu ocazia acestei inaugurări s-a înfiinţat gara Bartolomeu şi mica staţie Braşov-Suburbiu (pe strada Griviţei de astăzi), care s-a desfiinţat în anul 1961. La 11 octombrie s-a inaugurat şi tronsonul de cale ferată Braşov–Sfântul Gheorghe–Târgul Secuiesc. Tot în acest an se dau în folosinţă liniile de cale ferată pe distanţele Braşov–Zărneşti şi Braşov–Târgul Secuiesc (119).

Întrucât poarta nordică de pe strada Vămii (astăzi str. Mureşenilor), ce fusese construită în anul 1838, devenise acum un obstacol pentru circulaţia tramvaiului cu aburi, se demolează în acest an.

La 30 octombrie se înfiinţează de către întreprinzătorii Heinrich Kügler, Angele, Hock şi Paul fabrica de ciment Portland (str. Carpaţilor de astăzi), dată consemnată pe stânca dealului din apropiere, de unde începe extracţia calcarului. În scurt timp, ea va produce 300 de vagoane de ciment, dispunând de 500 de muncitori. Fabrica a fost considerată ca fiind cea mai veche cu acest profil din România. Fabrica va prospera, astfel ca în anul 1908 ea producea 4.000 de vagoane de ciment (13). După naţionalizare, fabrica a purtat numele Temelia, încetându-şi însă activitatea în anul 1981, în vederea construcţiei cartierului de locuinţe Valea Cetăţii.

Fabrica de ciment *Portland, înfiinţată de H. Kügler şi asociaţii în anul 1891 (viitoarea „Temelia“).*

Se înlătură în acest an şi zidul Cetăţii spre est, dintre strada Porţii (astăzi str. Republicii) şi strada Neagră (astăzi N. Bălcescu) şi se amenajează zona din spatele zidului, ce fusese odată ţarcul Lăcătuşilor şi al Cizmarilor, în vederea deschiderii Cetăţii pentru construcţii moderne. Terenul breslelor fusese cumpărat de către stat încă din anul 1883, iar în 1891 se demolează micile clădiri existente şi se nivelează terenul (60). Se amenajează totodată şi continuarea străzii Negre spre cartierul Blumăna. În anul 1895 se demolează zidul (spre magazinul *Star* de astăzi) şi se prelungeşte strada Castelului spre est, unindu-se cu drumul de acces la aleea de sub Tâmpa (Burgpromenade) (157).

În anii 1891 şi 1892 se construieşte Academia Comercială Regală Maghiară, pe locul fostului ţarc al Cizmarilor (azi clădirea corpului N al Universităţii), de către arhitectul budapestan Meixner Károly (43).

Academia Comercială Maghiară *(azi corpul N al Universității Transilvania). Corpurile laterale au fost adăugate ulterior. Fotografie din anii 1892–1895; în dreapta, capătul străzii Porții (azi Republicii).*

Biserica Reformată de rit calvin
construită în anii 1891–1892
(pe locul aripii noi a hotelului ARO)

Tot în această perioadă se construieşte pe terenul zidurilor demolate, din partea de nord a Cetății, Biserica Reformată de rit calvin, pentru credincioşii maghiari, după planurile inginerului Ignác Alpár, de către constructorul Szalay din Sibiu (pe locul aripii noi a hotelului ARO Palace, de astăzi). Clădirea, de factură neogotică (73), cu un turn semeț, elegantă, a supraviețuit până în anul 1963, când a căzut pradă „avântului demolator socialist".

Mai toate clădirile de pe latura nord-estică a oraşului, ridicate în aceeaşi perioadă, urmăreau prin dimensiuni (care le depăşesc pe cele ale clădirilor mai vechi), decorație şi somptuozitate, să marcheze importanța socială a instituțiilor pe care le găzduiau sau a proprietarilor. Deşi stilul multora din aceste clădiri este eclectic, el rămâne o creație a epocii, care a răspuns cerințelor societății acelor vremi (184).

Pe Tâmpa, se amenajează în acest an o cabană, numită de localnici Grota Bethlen, după numele unui ministru care o vizitează la instalare; cabana a ars în 23 martie 1977 în urma unei imprudențe (185).

O nouă lege emisă de guvernul maghiar în anul 1891, cu privire la grădinițele de copii, exprima tendința a autorităților de la Budapesta de maghiarizare. Legea creează tensiune în rândul populației româneşti şi săseşti, fiind dezbătută în cercurile naționale. În Braşov, la Casina română, în data de 6/18 ianuarie se discută problema „Kisdedovurilor" (grădinițelor de copii), formulă prin care autoritățile maghiare „credeau că pot ajunge mai inteligent la deznaționalizarea românilor", relata I. Colan (32).

La 11 iulie a fost aprobat noul tarif vamal de către Camera şi Senatul României, punând capăt în mod oficial războiului vamal dintre Austro-Ungaria şi România. Prin noul tarif general românesc, produsele Austro-Ungariei sunt supuse unui regim similar cu cel aplicat altor state; Austro-Ungaria, în replică, va desfiinţa toate măsurile excepţionale, care afectau produsele româneşti. Din acest moment comerţul braşovean s-a înviorat, ca „un organism căruia i s-a inoculat sânge proaspăt", comenta Gh. Şelaru (172).

1892

Guvernul lui Kálmán Tisza, ce instituise un regim poliţienesc, este înlocuit în acest an cu guvernul prezidat de Sándor Wekerle, cel dintâi prim ministru maghiar de origine burgheză, ce introduce unele reforme „liberale", dar neesenţiale sub raport politic şi social. Printre reformele sale amintim legea privind obligativitatea căsătoriei civile, deci trecerea actelor de stare civilă din sfera bisericii, în sfera administraţiei de stat. Deşi legea părea un act de modernizare, de laicizare a administraţiei, de fapt ea servea politicii de maghiarizare a guvernului, de presiune şi falsuri pentru preschimbarea numelor (38).

Anul 1892 este un an de referinţă în istoria mişcării naţionale româneşti din Transilvania. La 28 mai, românii înaintează împăratului Franz Joseph, la Viena, un celebru *Memorandum*, printr-o delegaţie compusă din 300 de fruntaşi români ardeleni. Memorandumul era încununarea unor încercări de elaborare ale unui astfel de document-protest al naţiunii române, destinat să lămurească opinia publică în privinţa problemei româneşti din Transilvania. Redactarea memorandumului a fost dispusă încă din anul 1881 de Congresul Partidului Naţional Român, cu ocazia constituirii lui. Vajnicul tribun G. Bariţ, stabilit la Sibiu (părăsise Braşovul în anul 1877), redactase un prim memorandum, numit *Memorialul* în anul 1882, care a fost tipărit în 4.000 de exemplare. Aurel Mureşianu, devenit redactor şef al *Gazetei Transilvania* în anul 1878, lucra la un nou proiect al memorandumului încă din anul 1887. Memorandumul din anul 1892 însă, a fost redactat de patriotul transilvănean Iuliu Coroianu (15) (143).

Memorandumul face o analiză a argumentelor împotrivirii poporului român, faţă de anexarea Transilvaniei la Ungaria, criticând într-un limbaj juridic politica guvernului maghiar în problema naţională. Se analizează pe rând legea electorală, legea naţionalităţilor, legile şcolare, municipale, de presă şi agrare, care dezavantajau populaţia română majoritară. Se enumerau abuzurile autorităţilor, corupţia în aplicarea legilor, protestând împotriva nerecunoaşterii poporului român, ca naţiune „politică", de sine stătătoare (38).

Împăratul a refuzat să primească delegaţia, dar Memorandumul a fost înaintat guvernului de la Budapesta. Documentul a fost însă tipărit şi răspândit, stârnind o vie agitaţie în rândurile românilor. La 21 septembrie se dispun trimiteri în judecată ale fruntaşilor români pentru tipărirea şi punerea în circulaţie a documentului (143).

În acest an se schimbă vechea unitate monetară austriacă, florinul (gulden sau zlot) = 100 de creiţari, cu coroana = 100 de fileri (heller). Cursul oficial al noii monede a fost fixat la 1 gram aur fin = 3,28 coroane. Raportul de schimb a celor două monede era 1 florin = 2 coroane. Retragerea vechii monede din circulaţie s-a făcut treptat, timp de 5 ani.

Anul 1892 aduce o nouă fabrică în peisajul industrial al Braşovului. Ia fiinţă lângă Braşov, la Dârste, fabrica de bere *Friederich Czell & Söhne*. Concernul *Friederich Czell & Söhne* fusese fondat în anul 1885, având ca profil exportul de lână în Anglia. Comerţul cu lână a fost abandonat în favoarea comercializării spirtului şi în acest sens firma construieşte o fabrică de spirt la Cristian. În anul 1888, firma achiziţionează şi fabrica Quittner de spirt din Dârste şi deschide o societate în nume propriu pentru fabricarea berii, pornind producţia cu 40 de lucrători, având o capacitate de 14.000 hl. Fabrica se va dezvolta treptat, intrând în perioada 1900–1914 în cartelul maghiar al fabricanţilor de spirt. În anul 1921, fabrica avea 115 angajaţi şi producea bere şi malţ (130), iar în anul 1938 fabrica producea 38.985 hl. de bere (42, 135). După anul 1923, fabrica se va diviza din cauza neînţelegerilor dintre acţionari. Este naţionalizată după al doilea război mondial, apoi dezvoltată în anii socialismului, purtând numele *Aurora*; după anul 1995 este privatizată, iar din anul 2004 aparţine grupului SAB Miller, purtând numele *Ciucaş*.

Fabrica de bere Friedrich Czell & Söhne *(stânga)****, şi fabrica de spirt*** *(dreapta) de la Dârste*

Se construieşte în acest an cazarma pentru honvezi[1] în Ulița Fântânii (azi B-dul. 15 Noiembrie, nr. 1–2) în formă de L, în fața fabricii Scherg, în *Livada lui Ioan*. La Braşov, mult timp a staționat regimentul 2, compus în mare parte din români (151).

Cazarma honvezilor *(fotografie din anul 1895) (B-dul. 15 Noiembrie, nr.1–2, azi Brigada 2 Vânători de munte)*

1893

Se construiesc în acest an apeductul şi rezervoarele de apă potabilă pentru oraş, existente şi astăzi pe Promenada de sus (aleea de sub Tâmpa). Construcția este realizată după planurile inginerului oraşului, Christian Kertsch, de către firma Pumpel & Nicolas. Lucrarea cuprinde un rezervor de beton de 2.000 m.c., pentru zonele din centrul oraşului (Cetatea), Braşovechi şi Blumăna şi altul de 600 m.c. pentru cartierul Şchei (130).

1 Soldat din armata terestră maghiară (perioada austro-ungară), echivalent infanteristului.

Apeductul şi rezervoarele de apă potabilă *pe aleea de sub Tâmpa construite în anul 1893, după planurile inginerului oraşului, Christian Kertsch*

Rezolvarea alimentării cu apă potabilă pentru nevoile crescânde ale oraşului a constituit o preocupare permanentă a braşovenilor. S-au făcut studii preliminare încă din anii 1880; în anul 1889, consilierii oraşului au avizat un proiect pentru aducerea apei din valea Răcădăului, printr-un tunel sub Tâmpa, proiect care nu a fost avizat de ministerul maghiar. Proiectul inginerului Kertsch a fost avizat în anul 1891, soluția vizând aducerea apei din valea Răcădăului, ocolind Tâmpa, în rezervorul de beton de 2.000 m.c. Au fost captate 56 de izvoare din valea Răcădăului şi 11 izvoare din Şchei (61). Vechile instalații de apă din Şchei, după finalizarea apeductului în anul 1897, au fost dirijate spre baia de abur de la Eforia şcolilor româneşti şi spre baia din țarcul Croitorilor (61). Cu această ocazie, multe din morile care mai existau în Şchei şi-au închis activitatea; patru morari din Şchei au fost despăgubiți în anul 1911 printr-o hotărâre a magistratului pentru pierderea accesului la apa ce antrena morile lor. La construcți apeductului, s-a practicat o spărtură în zidul sudic al Cetății, spre Tâmpa, pentru accesul la „uzina de apă“ a oraşului (157). Accesul spre Promenada de sub Tâmpa se putea face şi din mijlocul Cetății.

În anii 1892 şi 1893 se construieşte de către *Kronstädter Allgemeine Sparrkassa* (Casa Braşoveană de Economii) noua Casă de Concerte, în locul vechii *Redute* (str. A. Hirscher, nr. 8), clădire ce îşi păstrează şi astăzi după anii socialismului şi renovări acelaşi nume. Clădirea, în stil neobaroc, imitând oarecum farmecul operei din Paris, poate prea elegantă şi maiestoasă pentru aerul medieval al Braşovului, a fost construită după planurile inginerului oraşului Christian Kertsch. S-a demolat vechea clădire ce fusese ridicată după modelul unei construcții similare vieneze. Molozul vechii Redute a fost folosit pentru astuparea iazului ce exista în locul terenului de tenis Olimpia de astăzi (157). Fațada este decorată cu portrete în relief ale marilor compozitori. Concertul inaugural în această sală a avut loc la 6 decembrie 1895, prin prezența orchestrei Societății Filarmonice condusă de Anton Brander (144). Recent renovată, ea stârneşte admirația vizitatorilor oraşului.

Firma fraților Schmidt (Rudolf, Ludwig şi Otto) încep în această perioadă afaceri în domeniul materialelor de construcții; cumpără în anul 1893 de la Institutul de pensii terenul şi cărămidăria din spatele dealului Melcilor şi construiesc o nouă fabrică de cărămizi, apoi una de var şi în anul 1911 înființează o fabrică de țiglă şi teracotă, ce va deveni Întreprinderea de produse refractare Răsăritul, în anii socialismului (FAREB S.A., strada Carierei, nr. 127). O fabrică de cărămizi deținea şi Friedrich Kertsch lângă dealul Şprenghi; el cere magistratului în anul 1893 dezvoltarea ei şi construcția a două cuptoare de var.

*Noua **Casă de concerte**, în locul vechii **„Redute“** (str. A. Hirscher, nr. 8), construită după planurile lui Christian Kertsch*

În cadrul comunității maghiare, în anul 1893, se înființează la Braşov o filială a unei societăți culturale de la Cluj, numită *Erdély Kárpát Egyesület — Brassói osztálya* (Societatea Ardeleană Carpatină — Filiala Braşov), având preocupări cu caracter ştiințific legate de istoria, geografia şi literatura Transilvaniei (43). În peisajul colorat al celor trei națiuni, care trăiau în aceeaşi proporție numerică în Braşovul acelei vremi, societatea culturală maghiară completa mozaicul spiritual. Să ne amintim că în anul 1843 apărea la Braşov periodicul german *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, publicație a societății de cultură a saşilor, iar în anul 1868, la Braşov apăruse revista *Transilvania*, ca organ oficial al societății româneşti de cultură *ASTRA*. Bucurându-se de sprijinul autorităților maghiare de la Budapesta, comunitatea maghiară de la Braşov crescuse în mod evident după actul dualist din anul 1867. Braşovul devenise astfel o tribună unde nu numai realizările materiale ale comunităților rivalizau, dar şi locul de afirmare şi exprimare al propriei culturi, al istoriei naționale văzută din lumina împlinirilor.

1894

Împotriva fruntaşilor români memorandişti, guvernul maghiar intentează un proces istoric la Cluj, care durează între 7 şi 25 mai. În urma apelurilor Partidului Național Român şi a acțiunilor de solidarizare, mii de români se pregătesc să participe la proces. Prefectul județului Braşov informa Ministerul de Interne ungar, la 4 mai, că Liga română din Braşov, a hotărât „pe lângă trimiterea unei delegații de 25 de persoane, în frunte cu G. Pop de Băseşti, şi colectarea de bani prin liste de subscripție, chemarea poporului la participarea în masă la proces, ținerea în ziua procesului de slujbe religioase, de cuvântări iredentiste“. Prefectul constata că Vasile Goldiş şi Vlaicu Arsenie, profesori la gimnaziul român, au ținut cuvântări agitatorice în comunele cu populație românească, în urma cărora delegația pentru această zonă s-a mărit de la 25 la 200 de persoane, colectându-se suma de 2.000 de florini (143).

Din inițiativa *Gazetei*, se înființează un Comitet național de sprijin al acuzaților condus de Elena Mureşianu; din Braşov au plecat 60 de persoane la procesul de la Cluj (43). La 3 mai prefectul Braşovului raporta Ministerului de Interne despre nenumărate telegrame adresate din România conducătorului P.N.R la Sibiu, dr. Ion Rațiu şi care au fost reținute datorită conținutului lor „instigator“.

Tribunalul din Cluj i-a condamnat pe fruntaşii români memorandişti la ani grei de temniță, ce variau între 1 şi 10 ani, considerând memorandul un delict de presă, conținând „expresiuni vătămătoare şi contra legilor şi Constituțiunii Statului“(143). Avocatul braşovean dr. Aurel Mureşianu, făcând parte din grupul de avocați români, care îi apărau pe memorandişti, a avut drept sarcină apărarea lui Demetriu Comşa, pe care instanța l-a condamnat la 3 ani de închisoare (43).

Procesul Memorandumului din anul 1894 este cel mai mare proces politic intentat românilor de către autoritățile austro-ungare. În perioada 1884–1894 s-au înregistrat 47 de procese politice intentate românilor din Transilvania şi Ungaria, iar între anii 1895 şi 1898 au avut loc încă 64 de procese politice

şi 32 cazuri de măsuri arbitrare în domeniul administrației. Motivele principale care au constituit obiectul de acuzare a condamnaților în aceste procese politice dovedesc curajul lor de a se împotrivi şi demasca statul habsburgic, precum şi, în ultimă instanță, dorința unanimă de a se uni cu Țara (143).

În anii 1894–1895 se construieşte pavilionul Asociației de patinaj din Braşov *(Kronstädter Eislaufverein)*, lângă Bastionul Țesătorilor, după planurile arhitectului Paul Bräng şi, de asemenea, în aceeaşi zonă se amenajează un patinoar pe locul unui iaz (azi terenul de tenis Olimpia) (73, 157). Asociația de patinaj organiza pe patinoarul de sub Tâmpa baluri inedite, cu invitați costumați, dotați cu patine, „cu splendide focuri de artificii atrăgând mai mulți spectatori decât participanți“ (43) încântați de sunetele orchestrei care cânta la balconul clădirii.

Pavilionul Asociației de patinaj *(azi str. G. Coşbuc, nr. 2)*

Braşovenii se distrau însă şi la circ. În acest an soseşte la Braşov vestitul circ *Kludski*, cu o menajerie bogată de elefanți, lei, zebre, spre deliciul spectatorilor. Reprezentațiile de circ erau frecvente la Braşov, aici poposind trupe mari precum *Renz, Buffalo Bill sau Sidoli* (151).

În toamna acestui an este detaşat la Braşov Regimentul 50 Infanterie din Viena. Regimentul se bucura de o orchestră proprie care fermecase publicul şi la Viena, la palatul Schönbrunn; în fruntea orchestrei se afla Franz Lehár (viitorul rege al operetei); el concertează ca dirijor şi solist la 19 septembrie în sala hotelului Europa (str. Vămii, nr. 7) şi la Hotelul nr. 1 (Str. Lungă, nr. 1) şi în 4 decembrie la sala Reduta (144).

1895

Anul 1895 este începutul unui nou regim guvernamental la Budapesta, condus de baronul de origine transilvăneană Bánffy Dezsö (1895–1899), ce va înlocui politica aşa-zis liberală. Acesta a promovat o politică fățiş şovină, națională şi antipopulară. În concepția sa, „Ungaria nu putea dobândi o importanță politică decât dacă devenea națională maghiară. În consecință slavii şi românii trebuiau maghiarizați cu forța“ (38). Pentru acest premier, orice mijloc era bun pentru reprimarea protestelor şi a rezistenței antiguvernamentale (68). La acestea se adaugă o orientare neinspirată a politicii comerciale, dezavantajoasă pentru Ungaria; în fața demonstrațiilor de masă, guvernul a demisionat în anul 1899 (38).

Nu întâmplător în Braşov se construieşte în acest an clădirea Jandarmeriei, ce adăposteşte astăzi sediul Judecătoriei şi Tribunalului (B-dul 15 Noiembrie, nr. 45).

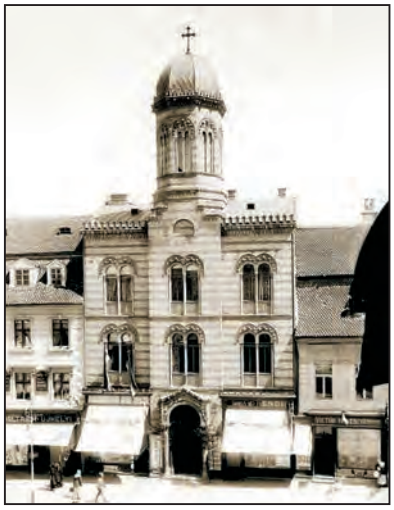
*Clădirea **Jandarmeriei**, azi sediul Judecătoriei şi Tribunalului (B-dul 15 Noiembrie, nr. 45,) fotografie din anul 1910.*

Referitor la oraşe, politica statului ungar se manifestă prin descentralizare, transferând autorităților locale tot mai multe atribuții; din această cauză personalul administrativ din Braşov s-a mărit treptat. În 1895, primăriilor li s-a încredințat şi evidența registrelor de stare civilă. Statutul local al oraşului Braşov s-a modificat începând în acest an, în conformitate cu ultimele modificări administrative (119).

După anul 1870, autoritățile maghiare au interzis în Ardeal orice turneu de teatru venit de peste Carpați, considerând manifestațiile de teatru românesc periculoase pentru liniştea statului şi națiunea maghiară. În Braşov se prezentau doar trupe străine de teatru, îndeosebi germane, maghiare, italieneşti. Lipsa unui repertoriu românesc constant i-a determinat pe oamenii de cultură din Transilvania, membri ai *ASTREI*, încă din anul 1870, să înființeze o *Societate pentru fond de teatru român* la Deva. Societatea, după cum declara Iosif Vulcan în 1897, se vroia „un amvon pentru răspândirea moralității, o nouă catedră pentru propagarea bunului gust, un nou organ pentru întărirea culturii naționale". Adunările generale ale societății constituiau un prilej festiv pentru întâlniri ale membrilor Comitetului Societății cu pături largi de intelectuali şi țărani din diferite localități, care se desfăşurau după un ceremonial amplu, în cadru căruia se organizau reprezentații artistice cu numeros public. Societatea îşi mută sediul în anul 1895 la Braşov, în localul *Casinei române* şi, călăuzindu-se după prevederile statutului, începe să acorde burse băneşti pentru studii în domeniul teatrului şi muzicii. Printre cei stipendiați s-au numărat Zaharia Bârsan (originar din Sânpetru, viitor actor, poet, scriitor dramatic, conducător al teatrului național din Cluj), A. P. Bănuț (viitor director artistic al societății), N. Băilă (viitor interpret al teatrului din Pilzen), Ionel Crişan (viitor cântăreț al operei din Gablonz). Societatea a sprijinit spectacolele de amatori, astfel că între anii 1898 şi 1906, în comitatul Braşov au fost prezentate de către formații de diletanți un număr de 203 piese, din care 162 româneşti şi 42 străine. La Braşov s-au jucat în această perioadă piese precum: *Soare cu ploaie* şi *Sărăcie lucie* de I. Vulcan, *Florin şi Florica*, *Scara mâței* şi *Iorgu de la Sadagura* de V. Alecsandri, *Hoții* de Fr. Schiller, *Ştefan Hudici* de G. Morțun, *Răzbunarea amorului* de Ferieu, *Vistavoiul Marcu* de T. Alexi, *Vacanții* de M. Baiulescu (87).

În anii 1895–1896 se construieşte în centrul Cetății Braşovului biserica românească cu hramul Sf. Adormiri a Maicii Domnului, în Târgul Grâului, existentă şi astăzi în Piața Sfatului, nr. 5. Biserica, fără fațadă la stradă, situată în curte, era „dosită, lipsită de cimitir", aşa cum le era permis românilor să construiască sub autoritățile străine în Transilvania. Lăcaşul a fost construit pentru „comunitatea română greco-ortodoxă orientală, din cetatea internă a Braşovului", ce număra atunci 463 de suflete (majoritatea populației româneşti locuia în Şchei şi celelalte cartiere ale oraşului). Biserica a fost executată conform

planurilor arhitectului Gustav Bruss, inspirată după modelul bisericii ortodoxe din Viena. O dată cu ridicarea bisericii, se înlătură vechea casă parohială şi se clădeşte alta nouă, la stradă, ansamblul „reprezentând (atunci) clădirea cea mai aleasă din Braşov, de tot nouă şi modern făcută, în stil Rohbau, cu un turn în față, în stil bizantin ca semn de biserică şi intrare“, scrie B. Baiulescu în monografia bisericii (10).

Biserica Adormirii Maicii Domnului *din Piața Sfatului. Casa parohială cu vedere la stradă, foto stânga 1915; Biserica propriu-zisă, foto dreapta, recentă*

Biserica grecească din Viena *care a servit drept model pentru construirea bisericii Adormirii Maicii Domnului din Piața Sfatului*

În actul de întemeiere, încheiat la 9/21 iulie, comitetul parohial explica pe scurt, pentru posteritate, istoria construirii acestei biserici: „…să fie ştiut şi după secole … că Comuna bisericească română greco-ortodoxă din Braşov-cetate, a fost îndreptățită la biserica greco-ortodoxă Sf. Treime din Braşov-cetate (din str. G. Bariț de astăzi) … înființată încă de la 1786 de români şi de alți greci şi bulgari gr. or., pentru toți creştinii gr. or., dar mai cu samă pentru românii din sus numita cetate. Ea a fost înzestrată cu două moşii, Sâmbăta superioară şi Poiana Mărului, de prințul român, Grigore Brâncoveanu, dar purtând noi proces cu grecii din Braşov, pentru dreptul de membru al acestei biserici, în anul 1887 prin o sentință a tribunalului suprem de la Budapesta am fost respinşi cu dreptul nostru şi alungându-se limba română din biserica Sf. Treime, aceasta a fost declarată de biserică național grecească … Deci pentru a ne conserva religia de limbă strămoşească, punem piatra fundamentală pentru o (nouă) biserică ortodoxă, curat românească în centrul Braşovului“ (10).

Din acelaşi act al bisericii aflăm numărul şcolilor româneşti pe care comunitatea bisericească românească din Braşov-cetate, împreună cu Comunitatea bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, le-au înființat şi existau în anul 1895: gimnaziu complet cu 8 clase, o şcoală comercială cu 3 clase, o şcoală reală inferioară cu 4 clase, o şcoală elementară capitală de băieți cu 4 clase şi o şcoală elementară capitală de fete cu 5 clase. Aceste şcoli centrale române erau administrate de corporația numită *Eforia şcolilor centrale române ortodoxe din Braşov*, formată din 12 membri (10).

Documentele Eforiei şcoalelor şi Anuarelor gimnaziului românesc dau informații despre bogata zestre de cărți, adunată cu greu în bibliotecile şcolare prin donații, chete, apeluri de suflet sau taxe şcolare, ce completa instruirea şcolară a timpului. Astfel, biblioteca corpului profesoral deținea în anul 1885 un număr de 3.606 volume şi va ajunge în anul 1912 la 15.000 de volume, din care 52 de tipărituri vechi româneşti. De asemenea, biblioteca Societății de lectură Ioan Popazu, înființată în anul 1872, va deține în anul 1900, 721 de volume. Gimnaziul deținea şi o bibliotecă muzicală, datorită strădaniilor muzicienilor care şi-au desfăşurat activitatea în acest focar de cultură românească: George Dima, Ciprian Porumbescu, Nicolae Popovici, Iacob Mureşianu jr., Tiberiu Brediceanu. În afara gimnaziului existau biblioteci şi la celelalte şcoli româneşti; exista o *Bibliotecă învățătorească* înființată în anul

1869, pentru cadrele didactice şi elevii şcolilor primare româneşti, o bibliotecă pe lângă şcoala comercială din Braşov sub oblăduirea *Societății tinerilor comercianți români* şi biblioteca *Lumina*, aparținând *Societății sodalilor români*, întemeiată prin grija lui Bartolomeu Baiulescu (43).

Din analiza programelor gimnaziului românesc în perioada 1891–1895 aflăm numărul elevilor înmatriculați la gimnaziu şi la celorlalte şcoli secundare şi primare „împreunate“ cu gimnaziul astfel:

	1891/1892	**1892/1893**	**1893/1894**	**1894/1895**
Gimnaziu (I–VIII)	266	281	299	325
Şcoala reală (I–IV)	105	124	139	148
Şcoala comercială (I–III)	54	66	84	88
Şcoala primară băieți (I–V)	351	388	383	402
Şcoala primară fete (I–V)	224	244	249	236
Şcoala de repetiție băieți (I–II)	25	23	39	47
Şcoala de repetiție fete (I–II)	28	37	27	43
Total	1.053	1.163	1.220	1.289

În acest an, la Braşov, firma Demeter Gästner & Comp. înființează o fabrică de produse din ciment (43)

Industria meşteşugărească a Braşovului a decăzut; au mai rezistat domenii precum cizmăria, curelăria, cojocăria, argăsitoria, lăcătuşeria, măsăria, rotăria, care lucrau mai mult pentru oraş şi împrejurimi. În locul lor, în ultimele decenii au apărut peste 20 de fabrici (180).

Comerțul nu mai aparținea ca în secolul trecut românilor. „Concurența străină puternică, mai ales cea engleză, nestatornicia valutei etc., duc însă încetul cu încetul la ruină marele comerț românesc braşovean. Chiar în comerțul mic, care-i luă locul, străinii, înmulțindu-se, covârşesc cu vremea numărul negustorilor români. Aşa că la 1895 din 458 de comercianți braşoveni numai 200 mai sunt români“, comenta în anul 1930 A. Banciu (14).

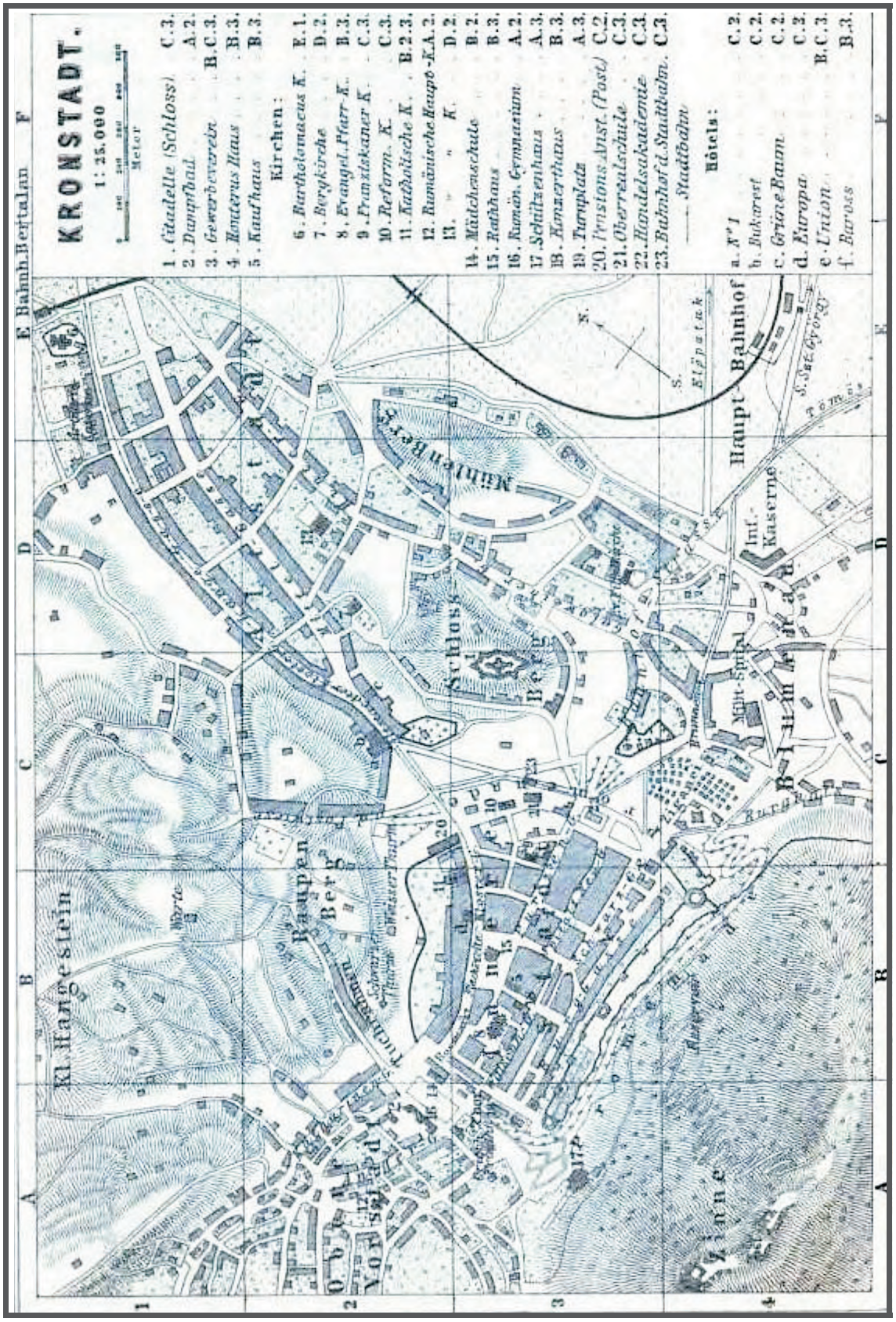
Datorită frumoaselor împrejurimi, oraşul atrăgea mulți turişti, cu deosebire din România. În ultimii ani, aproximativ 10.000 de străini (turişti) anual au vizitat oraşul (180).

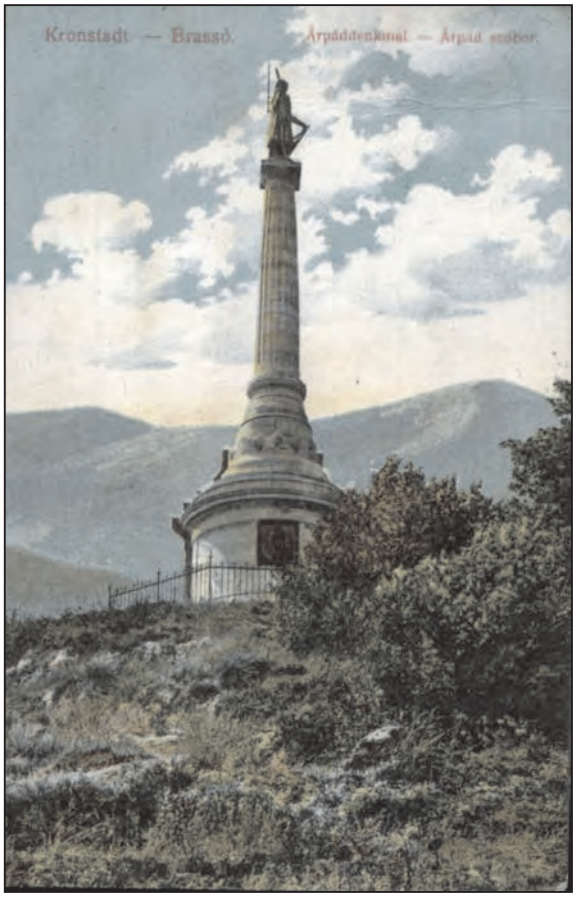
1896

La 15/27 octombrie, românii din Braşov redactează un protest împotriva ordinului de interzicere a Conferinței naționale a P.N.R (Partidul Național Român) şi a adunărilor electorale româneşti. Românii declarau că „sunt ferm hotărâți a împlini până la sfârşit, cu credință şi fără şovăire, datoria ce o impune, ca cetățeni şi români, lupta dreaptă pentru existența şi egala noastră îndreptățire națională“ (143).

O nouă lege a cercurilor maghiare conducătoare aduce noi prejudicii situației politice a românilor din Transilvania. În acest an este emisă legea, numită în istorie legea Bánffy, care hotăra maghiarizarea denumirii localităților, cu scopul evident de a masca prezența etniilor nemaghiare din Transilvania.

Autoritățile maghiare pregătesc sărbătorirea cu mult fast a aniversării unui mileniu de la descălecarea ungurilor pe pământul Panoniei. Oficialitățile urmăreau să demonstreze Europei „vechimea ungurilor şi totodată atmosfera de înțelegere şi mulțumire, ce domnea într-o națiune politică maghiară“. Cu excepția efectuării serviciului divin, cerut prin circularele bisericeşti, populația românească nu a participat la sărbătorirea mileniului (143). În vederea expoziției pregătite la Budapesta pentru această sărbătorire, printre altele, la Braşov se realizează o machetă a oraşului, ce se păstrează şi astăzi la Muzeul Cetății Braşovului, lângă Bastionul Țesătorilor. Macheta este lucrată în gips, la scara 1:200, după planuri mai vechi ale oraşului, de către Friederich Hermann (100).

KRONSTADT.
1: 25.000
Meter
1. Citadelle (Schloss) C.3.
2. Dampfbad A.2.
3. Gewerbeverein B.C.3.
4. Kasernus Haus B.3.
5. Kaufhaus B.3.
Kirchen:
6. Bartholomaeus K. E.1.
7. Bergkirche D.2.
8. Evangel. Pfarr K. B.3.
9. Franziskaner K. C.3.
10. Reform. K. C.3.
11. Katholische K. B.2.3.
12. Rumänische Haupt-K. A.2.
13. " K. D.2.
14. Mädchenschule B.2.
15. Rathhaus B.3.
16. Rumän. Gymnasium A.2.
17. Schulzenhaus A.3.
18. Kasernhaus B.3.
19. Turnplatz A.3.
20. Prosions Anst. (Post.) C.2.
21. Oberrealschule C.3.
22. Handelsakademie C.3.
23. Bahnhof d. Staatsbahn. C.3.
— Stadtbahn
Hôtels:
a. N° 1 C.2.
b. Bukarest C.2.
c. Grüne Baum C.2.
d. Europa C.3.
e. Union B.C.3.
f. Barossa B.3.
E Bahnh. Hertalan
Kl. Hangestein
Schloss
Bergen
Bergen
Kühlenbergen
Haupt Bahnhof
Inf. Kaserne
Exerz. Platz
Mgt. Spital
Brunnen
Weisser Thurm
Schwarzer Thurm
Rumänische Kirche
S. Klăpatak
S. Ilie
S. Gheorghe
Zinne
Vorstadt
Burg
Burg
Burg

Monumentul Millenium
ridicat pe Tâmpa în anul 1896

Cu ocazia sărbătoririi mileniului, în Ungaria Mare se ridică şapte „coloane naţionale ale amintirii“, ca simbol al ideii de stat ungar, în diferite locuri, precum Devin (Slovacia), Zemun (Iugoslavia) şi în Braşov (68). Astfel, în acest an se ridică monumentul *Millenium* pe Tâmpa, reprezentând un ostaş maghiar (după alţi autori regele maghiar Árpád). Construcţia monumentului a stârnit proteste atât din partea populaţiei săseşti, cât şi a celei româneşti; ele au fost aplanate prin intermediul marilor prelaţi (119).

O statistică a fabricilor existente în Transilvania în anul 1896, pe comitate, ne arată că Braşovul se afla pe primele locuri. Ungaria era împărţită în şapte ţinuturi, printre care şi Transilvania cu 15 comitate. Situaţia fabricilor pe comitate era următoarea: Odorhei 60, Braşov 60, Cluj 50, Sibiu 49, Trei Scaune 40, Târnava Mare 37, Hunedoara 30, Bistriţa Năsăud 23, Mureş Turda 23, Solnoc-Dobâca 18, Alba Inferioară 18, Făgăraş 12, Turda Arieş 11, Ciuc 9, Târnava Mică 3 (63).

Comerţul înregistrează creşteri importante privind numărul de firme comerciale; astfel, între anii 1870 şi 1895, numărul comercianţilor din Braşov creşte de la 246 la 458, în timp ce la Sibiu creşte de la 97 la 269 (63).

O situaţie din acest an prezintă suprafaţa proprietăţilor săseşti şi a celor româneşti în cele 13 comune cu populaţie mixtă românească şi săsească din jurul Braşovului (comunele Bod, Cristian, Codlea, Feldioara, Ghimbav, Hărman, Hălchiu, Măieruş, Prejmer, Râşnov, Rotbav, Sânpetru, Vulcan). Totalul populaţiei săseşti era de 17.515 locuitori, care deţineau 56.908 jugăre (3,2 jugăre pe locuitor); totalul populaţiei româneşti era 11.919 locuitori, care deţineau 11.823 de jugăre (1 jugăr pe locuitor). În unele comune, populaţia română deţinea foarte puţin pământ, de exemplu, în Cristian 1.627 de saşi deţineau 2.365 de jugăre, iar 1.125 de români deţineau 21 de jugăre. Analizând această situaţie, I. Podea aprecia că situaţia românilor nu era aşa de rea, în comparaţie cu 2–3 secole înainte când, „cu excepţia unui număr mic de români din Râşnov, Feldioara, Hărman, toţi ceilalţi români duceau o viaţă amară de coloni“ (137).

Strada Neagră (astăzi N. Bălcescu) suferă lucrări de modernizare. Canalul deschis din capătul de jos al străzii, amenajat în secolul al XIV-lea pentru colectarea apelor reziduale rezultate de la atelierele pielarilor şi tăbăcarilor, se închide cu scânduri, iar la începutul secolului al XX-lea el va intra în canalizarea subterană a oraşului (112).

Un alt imobil se construieşte pe latura nordică a fostelor ziduri ale Cetăţii. Pe terenul ţarcului Lăcătuşilor se ridică o elegantă vilă de către farmacistul Friedrich Schuller, ne precizează G. Nussbächer (73). S. Puşcariu îşi aminteşte că ţarcul pe care s-a construit vila aparţinuse negustorului Barbenius, din anul 1824, iar vila a fost clădită în anul 1889 de către Maurer, director de bancă, care a cumpărat terenul (151). În faţa clădirii se va ridica în anul 1939 palatul Telefoanelor, iar în anul 1962 ea va fi demolată (bulevardul Eroilor, nr. 23).

Acţiuni caritabile şi educaţionale sunt promovate şi în cadrul comunităţii evreieşti din Braşov. În

anul 1896 ia fiinţă *Societatea de binefacere a femeilor izraelite din Braşov*, pentru ajutorarea orfanilor, văduvelor şi săracilor (129) condusă de Paula Mátyás (43).

În apropierea gării se înfiinţează o fabrică chimică, având ca produs principal acidul sulfuric. În anul 1921, această fabrică va aparţine societăţii anonime Mărăşeşti, având 150 de angajaţi şi producând acid sulfuric, îngrăşăminte, sulfat de fier, seleniu (130). Fabrica va fi distrusă de bombardamentele anului 1944 (157).

Villa Schuller, *clădită în anul 1896 şi demolată în anul 1962. Pe locul ei se va extinde Palatul Telefoanelor, B-dul. Eroilor, nr. 23 (azi şi sediul acestei instituţii este dezafectat)*

În cadrul asociaţiei *ASTRA — Despărţământul Braşov*, braşoveanul George Maior, specialist în economie agrară, lansează cu succes ideea înfiinţării de „biblioteci poporale“ ambulante, cu scopul ridicării culturale a lumii satelor. Prima bibliotecă poporală se înfiinţează în anul 1896, la Feldioara, urmată de alte 12 astfel de biblioteci până în anul 1900, patronate de despărţământul Braşov. Colecţiile de cărţi cuprindeau titluri cu teme variate, atât pentru preocupările specifice vieţii ţăranilor, cât şi lucrări literare, monografii istorice ale unor cunoscuţi scriitori români (43).

În anul 1896 cinematograful pătrunde în sălile de spectacol braşovene sub numele de „fotoplasticum“. Atracţia pentru lumea de pe ecran face ca peste doi ani, în anul 1898, sub Tâmpa să existe cinematograful lui Conto, *Apollo-Bioscop*, în care rulau două scurt metrajele lui Lumière, iar în anul 1901 să se construiască o hală din lemn pentru spectacole de cinema, în Promenada de jos (28, 43).

Se construieşte în acest an o şcoală evanghelică în cartierul Blumăna (azi str. Apullum, nr. 3). În anii socialismului în sediul ei au funcţionat mai multe instituţii cu caracter social. În prezent, în fostul sediu, funcţionează *Agenţia de Dezvoltare Durabilă a judeţului Braşov*.

1897

Între 4 şi 7 februarie, la Braşov se produce o trupă italiană de teatru, în cadrul căreia soţii Salvini au fost puternic aplaudaţi pentru interpretarea rolurilor din *Romeo şi Julieta* şi *Femeia îndărătnică* de W. Shakespeare (87).

În Braşov, ca şi în alte oraşe din Transilvania, au loc în anii 1897 şi 1898 acţiuni de protest împotriva proiectului de lege prezentat în anul 1897 de guvernul maghiar, prezidat de baronul Bánffy, privind stabilirea oficială a numelor de localităţi, ce făcea parte dintr-un sistem de maghiarizare promovat de guvern, în domeniile învăţământului, bisericesc, administrativ, judiciar, cultural şi politic (143).

În acest sfârşit de secol, autorităţile maghiare sprijină proiectele de construcţii civile de amploare. Pe terenul cumpărat de către Ministerul Instrucţiunii Publice s-au construit o *Şcoală elementară de băieţi* cu faţada spre strada Cizmarilor (str. Politehnicii de azi) şi sediul nou al *Şcolii civile*[2] *de Stat de fete (maghiară)*, cu faţada spre Rudolfsring (azi B-dul Eroilor, nr. 7, Colegiul Naţional Unirea), care funcţiona în oraş din 1881. În anul şcolar 1898–1899, şcoala de fete avea un total de 227 de eleve, iar în anul 1918–1919 avea 389 de eleve, dintre care 70 erau romînce. În acest an, şcoala dispunea de cinci învăţătoare şi un învăţător, iar directoarea şcolii se numea Krbek Liber Etelka. Dotările şcolii erau dintre cele mai moderne: clase luminoase, laboratoare, muzeu de ştiinţe naturale, sală de desen, de lucru manual, sală de gimnastică, bibliotecă. Elevele proveneau din oraş, dar şi din comunele apropiate. La cererea

2 Şcoala civilă (Bürgerschule, polgári iskola): ciclu şcolar cu patru ani de studii, la care erau primiţi elevi după absolvirea a patru clase elementare. Absolvenţii ei puteau să-şi continue studiile la o şcoală normală sau comercială, în clasa a V-a a unei *şcoli superioare*. La liceu însă erau primiţi doar în urma unui examen de diferenţă, întrucât la şcolile civile nu se studia limba latină (60).

şcolii, ministerul aprobă în anul 1917 deschiderea în aceeaşi clădire a unei *Şcoli Superioare de fete* (şase clase), însă aceasta din urmă va funcţiona, din lipsă de spaţiu, în clădirea liceului romano-catolic de băieţi. După alăturarea Transilvaniei la România, cele două şcoli de fete se reunesc în *Şcoala superioară de fete* (românească), devenită în anul 1922–1923 *Liceul de fete principesa Elena*, iar azi ambele corpuri constituie Colegiul Naţional *Unirea* (60). Cel din fotografie însă va fi etajat în anul 1936 (184).

Şcoala civilă de Stat de fete (maghiară), *cu faţada spre Prefectură, construită în 1897 (azi Colegiul Naţional Unirea, B-dul Eroilor, nr. 7)(29)*

La intersecţia străzilor Porţii (astăzi str. Republicii, nr. 53) şi Cizmarilor (astăzi str. Politehnicii), se construieşte noul sediu al *Şcolii de prelucrare a lemnului* (firma constructoare Martin Stenner). Clădirea adăposteşte astăzi *Regionala C.F.R.* Şcoala fusese înfiinţată în anul 1885 cu două secţii paralele de tâmplărie şi sculptură în lemn, dar din cauza afluenţei de candidaţi spaţiul era insuficient (13).

Şcoala de prelucrare a lemnului*, construită în anul 1897 (azi sediul Regionalei C.F.R., str. Republicii, nr. 53*)

Între anii 1897–1898 se ridică clădirea destinată *Palatului Finanţelor* de către firma antreprenoare Martin Stenner (73), edificiu grandios pentru acele timpuri. Este uimitor cât de vizionară a fost administraţia, dispunând construcţia unei asemenea clădiri pentru un oraş ce număra atunci aproximativ 30.000 de locuitori. Construcţia va servi după mai bine de 100 de ani aproximativ aceloraşi scopuri — Primăria municipiului Braşov, unui oraş de 10 ori mai mare. Clădirea însă se subordona unui plan de urbanism, al cărui program era înfrumuseţarea oraşului, servind funcţiei simbolice a reprezentării, nu numai a funcţionalităţii.

Palatul Finanțelor *construit între anii 1897–1898. Imagine din jurul anului 1900 (azi sediul Primăriei).*

Dincolo de valoarea lui utilitară, ansamblul de construcții din Cetatea Braşovului de la sfârşitul secolului al XIX-lea urmărea să reprezinte grandoarea şi forța statului, dar „să şi inoculeze braşovenilor respectul pentru Oraş şi Stat şi în acelaşi timp pentru Ei înşişi, Cetățeni ai acestora“, afirmă A. Zamfir într-un studiu privind arhitectura Braşovului (184).

Cu toate acestea, oraşul păstra un aer medieval, majoritatea caselor erau fără etaj. O statistică evidențiază în acest an că 20% din casele din Cetate aveau doar parter. Aproape 10% din case erau acoperite cu şindrilă de lemn în anul 1900, constituind un pericol permanent pentru incendii. Ultimul acoperiş cu şindrilă, la o casă de pe strada Neagră (azi N. Bălcescu) a fost înlocuit cu țiglă după ultimul război mondial. Se fac eforturi pentru regularizarea, nivelarea şi pavarea străzilor şi piețelor. În 1895 se asfaltează de probă trotuarul pe partea de sus a străzii Porții (azi str. Republicii) şi Şirul Grâului (latura nordică a Pieții Sfatului), devenind Corso-ul monden al tinerimii din oraş. Piața Sfatului s-a asfaltat parțial în 1900, iar acțiunea de pavare susținută a oraşului începe după anul 1910 (135).

1898

Cu ocazia sărbătoririi a 400 de ani de la naşterea umanistului Honterus, reformatorul saşilor transilvăneni, comunitatea săsească organizează o festivitate importantă la care invită personalități culturale din Transilvania şi străinătate. La festivitate participă întreaga comunitate săsească şi autoritățile locale, ocazie cu care se dezveleşte statuia marelui umanist Honterus, plasată şi astăzi lângă Biserica Neagră. În vederea proiectării monumentului s-a lansat un concurs public. Monumentul ridicat este opera sculptorului berlinez Harro Magnussen. Inițiativa pentru ridicarea statuii şi strângerea fondurilor necesare pentru aceasta a aparținut preotului Franz Obert, membru marcant al comunității săseşti (43, 113).

Statuia lui Honterus*, opera idealistică a sculptorului berlinez Harro Magnussen*

Monumentul îl reprezintă pe Honterus îmbrăcat în portul umaniştilor din perioada Renaşterii, arătând cu mâna dreaptă şcoala întemeiată de el (anul 1541), cea mai veche instituție umanistă din țară. În mâna stângă, Honterus ține o carte deschisă cu inscripțiile *Cartea Reformei* şi *Regulamentul şcolar*, făcând aluzie la marile sale reforme. Pe fețele laterale ale monumentului

sunt prezentate două basoreliefuri, unul redând activitatea sa de prim-preot evanghelic şi altul reflectând activitatea sa de tipograf (113). După o sută de ani, saşii vor privi cu uşoară autoironie această comemorare, afirmând că „prin acest simbol (statuia lui Honterus) saşii sperau să depăşească disputele dintre naţionalism şi ideile moderne ale secolului“ (157).

Se construiesc în acest sfârşit de secol noi şcoli primare de stat: pentru cartierul Şchei în 1898, pe strada Ecaterinei (azi strada Brâncoveanu, nr. 25, în prezent grădiniţă); în cartierul Blumăna în 1902 (azi strada Agrişelor, nr. 10, Şcoala generală nr. 5) şi pentru cartierul Bartolomeu în 1905 (azi strada de Mijloc, nr. 41, Şcoala generală nr. 12), toate cu faţade decorate în conformitate cu arhitectura maghiară a timpului, cu brâuri de cărămidă aparentă la deschiderile ferestrelor şi uşilor.

Intelectualitatea română ardeleană elaborează prin intermediul *Astrei* „cea mai durabilă operă ştiinţifică — Enciclopedia română“, cum era prezentată în presa vremii. Lucrarea se va edita în trei volume între 1898 şi 1904. La această mare realizare, numită „inventar al avuţiilor şi forţelor noastre culturale“, participă şi intelectuali braşoveni precum Maria Baiulescu — referent în problema industriei textile, Ioan Socaciu — expert în drept cambial, George Dima — referent muzical, Nicolae Vecerdea — referent de biografii, Arsenie Vlaicu — expert în învăţământ comercial, Andrei Bârseanu — referent în literatură şi autor al unui studiu despre Braşov (43).

Ghidul oraşului *Adressenbuch der Stadt Kronstadt* din acest an ne prezintă o listă cu fabricile existente la acea dată: patru de postav (Brossek, Lang, Scherg, Tellman), trei de lumânări şi săpun (Brekner & Clompe, Eitel, Orendi), una de hârtie (Copony), două de bere (Czell, Habermann), una de spirt (Czell), două de lichior (Kenyeres, Teutsch), una de oţet (Voigt & Eitel), două de produse din lemn (Fink, Leitinger), una de mobilă (Hornung), una de parchete (Copony), trei de petrol (Grünfeld, Ioannides, Otroban), una de ciment (Kügler), două de cărămizi (Kertsch, Schmidt), una de salam (Mutzig & Slaminek), una de ciocolată (Thiess, Seidel & Teutsch), una de piele (Scherg), două de maşini (Schiel, Teutsch), trei mori industriale (Knopp & Billesch, Seewald, Prentner) (119).

1899

În urma demisiei guvernului Bánffy din luna februarie 1899, la Budapesta este instalat noul prim-ministru Kálmán Széll. Deşi premierul promitea detensionarea problemei naţionalităţilor, afişând sloganul politic „dreptate, lege şi justiţie“, în realitate el va susţine o politică demografică plecând de la consideraţii sociale şi naţionale, vizând întărirea etniei maghiare în Transilvania (64).

La Braşov se înfiinţează *Societatea comercială pentru negoţ cu bucata* din iniţiativa băncii româneşti *Albina*. Societatea urma să încurajeze comerţul cu România, închiriind antrepozitele construite de banca *Albina*. Capitalul societăţii era de 43.000 de florini, dispunând de aportul a 17 acţionari. Societatea a livrat în România, pe credit, mari cantităţi de cereale, vin, maşini, din cauza lipsei unor mărfuri pe piaţa românească. În urma neîncasării unor plăţi restante din România, în anul 1901 societatea este lichidată (42).

Se înfiinţează la Braşov „prima fabrică de ciocolată şi fructe zaharizate“ din Transilvania (cunoscută ulterior ca Fabrica de bomboane *Hess*) prin achiziţionarea atelierelor de pe strada de azi Al. I. Cuza, nr. 3 (vezi 1889).

Fabrica de ciocolată şi fructe zaharizate sau fabrica de bomboane ***Hess*** *(Str. Al. I. Cuza, nr. 3, fostul sediu al societăţii „Kraft Foods România“) (stg. la începutul secolului, dr. foto recentă).*

Fabrica se înființează ca o societatea anonimă, începând producția cu șase angajați permanenți și 12 zilieri ajungând în anul 1921 la 40 lucrători. Conducerea administrativă şi financiară a fost preluată de familia Hesshaimer, ce deținea din anul 1843 o importantă afacere comercială în Braşov, astfel că în anul 1922 denumirea fabricii va fi *Hess — Prima fabrică de Bomboane şi Ciocolată din Transilvania* (130). Naționalizată în anii socialismului, ea s-a contopit cu fosta fabrică de dulciuri *Frații Stollwerk* (înființată în anul 1922) şi cele două fabrici se vor numi în anul 1954 „Întreprinderea de produse zaharoase *Dezrobirea*“ cu un sediu în strada Cuza Vodă, nr. 3 şi altul în strada Lungă, nr. 106; va ajunge la aproximativ 1.500 de angajați în anii socialismului (27) apoi se va numi *CIBO* în anul 1966 şi *Poiana produse zaharoase*, în anul 1991. În anul 1994 întrepriderea a fost achiziționată de firma Kraft Foods International şi a funcționat până în anul 2009, când activitatea din România a fost relocată în altă țară.

Oraşul înregistrează o întârziere în alimentarea cu energiei electrică pentru iluminat şi servicii industriale față de alte oraşe ale Transilvaniei. În 1899, marii industriaşi Martin Copony, frații Schiel, Karl Klein şi, în 1900, Samuel Schiel au solicitat administrației oraşului concesionarea construirii unei uzine electrice. Eforturile au fost zadarnice, astfel că în anii următori marii consumatori au fost nevoiți să-şi construiască un număr aproximativ de 30 de uzine electrice proprii, care au oferit energie electrică şi altor utilizatori (61).

Având în vedere numărul mare de muncitori, precum şi existența cercurilor muncitoreşti, care dezbăteau ideile socialiste la modă atunci, la Braşov se înființează la 28 mai Comitetul pentru Transilvania al Partidului Social-Democrat din Ungaria. Mişcarea muncitorească şi socialistă avea rădăcini puternice la Braşov. Încă din 1846 exista la Braşov sindicatul tipografilor, din 1878 exista *Casa generală a muncitorilor pentru ajutor în caz de boală şi invaliditate*, iar din anul 1890 se înființaseră sindicatele lucrătorilor croitori (anul 1890), pantofari (1891), tâmplari şi dogari (1892), metalurgişti (1894), brutari, lemnari, zidari (1897) (145).

Tot în acest an se înființează la Braşov *Banca Națională* (săsească) — *societate anonimă*, cu sediul pe strada Porții, nr. 3 (azi str. Republicii), având-l ca preşedinte pe dr. O. Tellman (130).

1900

Începe construirea noului local al Liceului Romano-Catolic Maghiar, pe terenul cumpărat în anul 1886, în locul țarcului Curelarilor (astăzi liceul Áprily Lajos, str. După Ziduri, nr. 3). Clădirea este proiectată de către Ignác Alpár. Ceremonia inaugurală din anul 1901 a devenit o mare serbare a comunității maghiare braşovene, fiind deschisă de episcopul catolic al Transilvaniei, Mayláth Gusztáv. Episcopul Mayláth va sprijini şi ridicarea capelei şcolii în anul 1905 (43).

Noul local al ***Liceului Romano-Catolic Maghiar*** *(astăzi liceul Áprily Lajos). În prim plan, canalul Graft neacoperit*

Societatea *Casina română* primeşte în acest an o lovitură morală şi financiară, un eveniment neplăcut pentru lumea care o frecventa. *Casina* se transformase demult dintr-o societate de negustori într-o asociație a intelectualilor români. De la înființare şi până în anul 1900, societatea cunoscuse prin sprijinirea „a tot ce era românesc, o epocă de aur". În acest an sunt furați din casieria societății bonurile valorice ale societății, reprezentând averea strânsă a societății timp de 40 de ani. Cu fondurile strânse (25.000 de lei, în bonuri ale Statului român şi 55,96 florini), se intenționa cumpărarea unui imobil propriu în Cetatea Braşovului, ceea ce ar fi echivalat „cu o adevărată izbândă românească" (25). Autorul furtului este depistat în persoana lui Gh. Birea, care a fost dat pe mâna justiției. Societatea recuperează apoi parțial suma pierdută, prin justiție, dar „Casina română, ani întregi s-a resimțit de pe urma acestei nenorociri", aprecia I. Colan (32).

O nouă construcție reprezentativă pentru peisajul modern al Braşovului începe a se ridica în acest an în afara Cetății, clădirea Palatului de Justiție (azi sediul Prefecturii Braşov, Bulevardul Eroilor, nr. 5), operă a arhitectului budapestan Kiss István. Clădirea va fi finalizată abia în anul 1908. Locul pe care s-a ridicat construcția, în afara Cetății, era destinat în secolele trecute gunoaielor din oraş; aici se aruncau hoiturile vrăjitoarelor, relatau cronicile, apoi în secolul al XIX-lea, după asanarea sa, servea ca teren pentru exerciții militare. Clădirea ridicată, impunătoare, „cu nelipsita cupolă, podoaba celor mai multe palate din Budapesta" făcea mai degrabă apel la „pompoşenia eclectică" a statului austro-ungar, aprecia A. Zamfir (184).

Palatului de Justiție *(azi sediul Prefecturii Braşov)*

În spatele acestui palat se va construi în anul 1902 penitenciarul, „închisoarea criminalilor", clădire ce în anii regimului comunist va fi „înfrumusețată" şi transformată în cămin studențesc.

Cu toate aceste frumoase construcții, în 1900 Braşovul se prezenta cu o zestre modestă de case din piatră. Existau numai 2.227 de case din piatră şi cărămidă, 1.832 din lemn şi 18 din piatră, pământ sau chirpici. În timp ce în Cetate casele erau clădite din cărămidă sau piatră, acoperite cu țiglă, în cartierele mărginaşe, unele case se construiau din lemn şi se acopereau cu şindrilă (43).

1901

Se emite legea etatizării administrației locale, care astfel a fost pusă direct sub autoritatea Ministerului de Interne de la Budapesta, pierzând o parte din autonomiile anterioare (43); se va dispune în anul 1902 ca autoritățile locale să-şi desfăşoare activitățile în mare măsură conform ordinelor Ministerului de Interne al guvernului (119).

O statistică a anului 1901 arată că Braşovul avea 34.511 locuitori, iar comitatul Braşov 126.333 de locuitori (137). În acelaşi an, Clujul avea 49.295 de locuitori, Târgul Mureş 19.522, Oradea 50.177, Arad 56.260, Timişoara 53.033 (63). Se observă pierderea locului fruntaş al Braşovului privind populaţia, între oraşele Transilvaniei. Explicaţiile pot fi legate de creşterea puterii economice a burgheziei maghiare după dualism şi tendinţa de a cuceri poziţii dominante în viaţa economică a Transilvaniei şi în special a oraşelor din vest. Atenţia autorităţilor maghiare se diminua spre marginea imperiului, cu atât mai mult la Braşov, unde elementul maghiar nu era puternic. Aici, atragerea populaţiei maghiare din zona secuimii s-a făcut către pătura muncitorească, funcţionărimea fiind preponderent reprezentată de elementul săsesc. Pe de altă parte, războiul vamal dintre Ungaria şi România a afectat puternic economia oraşelor vecine cu România, cum era Braşovul, determinând chiar emigrarea unor segmente de populaţie.

În anul 1901, Ţara Bârsei număra 22 de fabrici importante, ce utilizau 1.510 muncitori (54, 84). În Braşov se înfiinţează *Cooperativa de lăptărie* (Molkerei Genossenschaft); ea a preluat vechea Lăptărie a lui Jensen înfiinţată în 1900, care punea bazele fabricii de procesare a laptelui. În anul 1902, a fost organizată pe baze cooperatiste, având ca sarcină aprovizionarea cu lapte a oraşului (119). Această cooperativă a evoluat în secolul al XX-lea, creând nucleul modernei societăţi braşovene de prelucrare a laptelui de azi, *Prodlacta*.

Firma Friederich *Czell şi fiii*, ce deţinea un adevărat monopol al băuturilor din Transilvania, construieşte două imobile impunătoare, numite ades palate, drept sedii ale firmei; unul în anul 1901, aflat la intersecţia străzilor actuale Mureşenilor cu Bulevardul Eroilor (Str. Mureşenilor, nr. 28), pe numele dr. Wihelm Czell şi altul, în anul 1904, în Piaţa Sfatului, nr. 26 (clădirea B.N.R de astăzi) pe numele Friederich Czell. Acesta din urmă a fost ridicat pe locul a 3 imobile aflate în proprietatea industriaşului, devenind după primul război proprietatea şi sediul băncii „Kronstädter Allgemeine Sparkasse“, iar după 1948 a fost naţionalizat, devenind sediul B.N.R. Fabricantul de lichior Carl Czell construieşte în anul 1898 un imobil amplu cu destinaţia de locuinţe, pe strada Mureşenilor nr.13, operă a arhitectului braşovean Christian Kertsch (53). Firma Czell deţinea fabrica de bere din Dârste, o altă fabrică de bere pe strada Lungă şi o fabrică mare de spirt în Cristian (151). În afara acestora, până la începutul primului război mondial firma Czell va deţine fabrici de bere la Miercurea Ciuc, Feldioara, Cluj, Timişoara şi Oravița, precum şi fabrici de spirt la Dârste şi Sibiu.

Palatul dr. Wilhelm Czell, *(str. Mureşenilor nr28.)*

Palatul Friedrich Czell, *(Piaţa Sfatului nr.26)*

Pe lângă comunităţile mai mari ale Braşovului îşi face simţită prezenţa în oraş şi comunitatea evreiască. La 20 august 1901, aceasta inaugurează sinagoga construită în Strada Şcheilor (azi str. Poarta Şchei, nr. 27) în anul 1900, cu o clădire pentru şcoală, după planurile lui Leopold Baumhorn, arhitect cunoscut al timpului, format la şcoala vieneză. Construcţia este una din cele mai impunătoare temple iudaice din această parte a Europei, purtând amprenta neogoticului, îmbinând un stil propriu cu elemente maure, utilizând pentru ornamentarea faţadei cărămida roşie şi tencuiala albă (43).

***Sinagoga** comunității evreieşti (str. Poarta Şchei, nr. 27)*

Comunitatea evreiască se mărise mult în Braşov după anul 1848, când numeroase familii evreieşti s-au stabilit îndeosebi pe strada Castelului, strada Cerbului (de astăzi), strada Poarta Şchei (de astăzi) şi în cartierul Blumăna (130). În anul 1880, comunitatea evreiască din Braşov număra 610 membri, iar în 1900 ajunge la 1.198 de membri (126). Până la data construcției noii clădiri, sediul sinagogii era o casă închiriată, apoi cumpărată şi amenajată pe strada Spitalului (azi str. Postăvarului) (126). Existau în acea perioadă două feluri de evrei si anume evrei „spanioli" înstăriți (numiți în limba germană şi „Fränken" — franci), care au ridicat sinagoga, şi evreii „galițieni", săraci, care aveau un dormitor pe strada Castelului, lângă hotelul *Continental* (astăzi imobilul din str. Castelului, nr. 50), precizează R. Kutschera, în monografia oraşului din anul 1999 (157).

Tot în acest an ia ființă şi *Societatea de binefacere a femeilor izraelite ortodoxe*, pentru ajutorarea văduvelor şi orfanilor (130) condusă de Cecilia Engelman (43).

1902

Începe construcția de către biserica evanghelică a unei noi băi publice, pe locul băii ridicate în anul 1835, în țarcul Croitorilor (în spatele Facultății de Silvicultură şi Exploatări Forestiere). Construcția modernă cuprindea un bazin în aer liber şi căzi de baie în interior. E. Jekelius menționează că după câțiva ani de funcționare baia a fost închisă (61). Ea a devenit bazin de înot în anul 1969, dar construcția a fost demolată în anul 1988) (157).

***Baia comunală**, construită la începutul secolului XIX (în spatele Facultății de Silvicultură şi Exploatări Forestiere, azi demolată) (29).*

Pentru a răspunde traficului sporit de persoane şi mărfuri pe calea ferată, între anii 1902–1906 se extinde clădirea vechii gării cu două aripi simetrice.

Se clădeşte în acest an *Liceul Catolic Maghiar de Fete*, la poalele dealului Cetățuia, lângă clădirea fostului han *La Soarele de Aur*, care fusese cumpărat de biserica romano-catolică în anul 1878 (vezi foto la anul 1834)

*Noua arteră a oraşului **Rudolfsring** (stânga, imagine din anul 1910, clădirea **Asociației Meseriaşilor** alături de **Vila Schuller** — dreapta clădirea **Asociației Meseriaşilor-Gewerbeverein**, azi bulevardul Eroilor, nr. 21)*

Tot acum se reconstruieşte clădirea sediului *Asociaţiei Meseriaşilor* (Gewerbeverein) (bulevardul Eroilor, nr. 21). Vechea clădire fusese construită în 1858 (151). Clădirea, operă a arhitectului Neugeboren, capătă o nouă faţadă, integrându-se stilului eclectic al ansamblului de clădiri de pe noua arteră a oraşului, Rudolfsring, de-a lungul fostelor ziduri de apărare ale Cetăţii (astăzi clădirea Muzeului de Artă şi Etnografie) (184).

Dar febra construcţiilor noi nu are oprelişti. La 26 noiembrie 1902 se hotărăşte de către consiliul oraşului demolarea Casei Sfatului şi înlocuirea acesteia cu o clădire modernă. La iniţiativa ziarului *Kronstädter Zeitung* se porneşte o campanie împotriva acestei hotărâri, care izbuteşte în anul 1903 să convingă autorităţile să anuleze decizia (112).

În cinstea marelui cărturar umanist Johannes Honterus, în anul 1903, vechiul gimnaziu evanghelic primeşte numele întemeietorului.

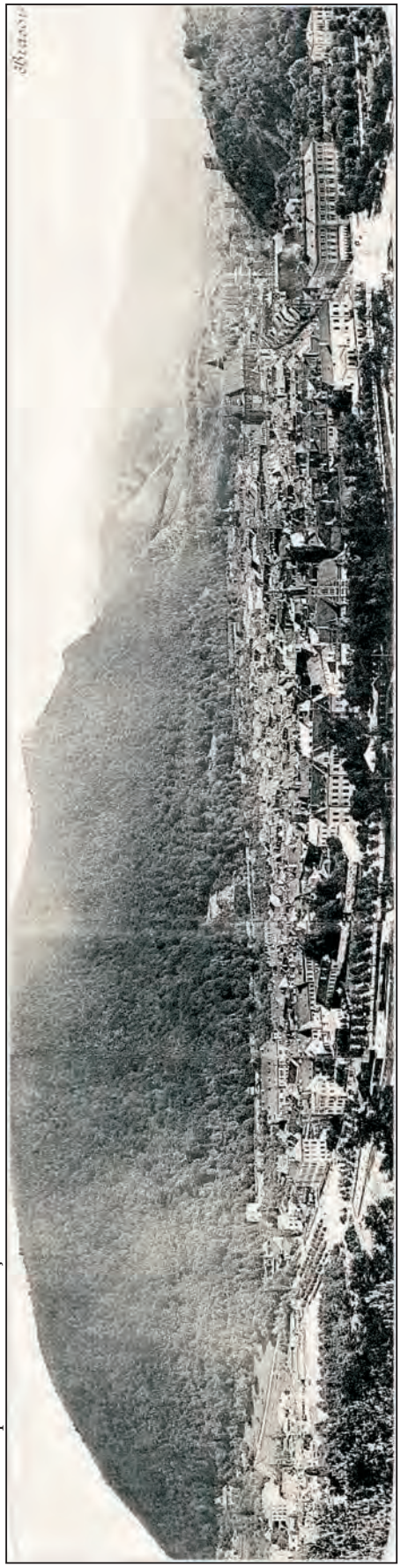
1904

Pentru spiritualitatea românească se săvârşeşte un alt pas spre unitatea naţională. În Transilvania se introduce noua ortografie a limbii române, adoptată de Academia Română în acest an (42).

În Braşov, ca şi în alte oraşe transilvane, au loc în noiembrie întruniri de protest, organizate de Partidul Naţional Român, împotriva unui proiect de lege al ministrului cultelor şi instrucţiunii publice, Albert Berzeviczy, din guvernul maghiar, prezidat de Tisza István (instalat în anul 1903). Proiectul se înscria în linia acţiunilor de maghiarizare, dusă de politicienii maghiari; el prevedea reducerea autonomiei şcolilor confesionale cu limba de predare nemaghiară, astfel ca în viitor o serie de discipline să nu mai fie predate în limba naţionalităţilor, ci în limba maghiară, precum şi introducerea unei cenzuri severe în stabilirea planului de învăţământ, a manualelor şi bibliotecilor (143).

Aleea Rudolf la începutul secolului XX; se distinge dâmbul de pământ — promenada braşovenilor, ce mărginea maidanul.

Vedere panoramică a oraşului în anul 1906.

1905

Alegerile din acest an duc la înlăturarea guvernului Tisza, astfel că în primăvara anului 1906 opoziția câştigătoare a alegerilor îl numeşte prim-ministru pe Sándor Wekerle (64).

Nicolae Iorga vizitează Braşovul în 1905 într-un periplu amplu de recunoaştere a neamului românesc prin Ardeal. Iată cum vede istoricul oraşul la acea vreme: „Noua mişcare industrială a schimbat foarte mult înfățişarea Braşovului. În mare parte el a pierdut caracterul săsesc şi, mai mult încă *sufletul* săsesc … În mijlocul oraşului … cafenele, … pline de străini, clădiri cu totul nouă, străbătute des de gâlgâirile de fum ale tramvaielor. Un *constable* (polițist) călare, ca la Pesta, frumos flăcău ungur, totdeauna gras, păzeşte rânduiala circulației. Statul unguresc … care îndeamnă din toate puterile pe secui să se aşeze în oraşul cotropit de o lăcustărie de funcționari … a ridicat aici în vederea tuturora mărețe clădiri de tribunale, de administrație, de şcoli. Câțiva oameni bogați au tăiat un rând de vile cochete pe muchea dealului."

*Casa parohială a bisericii **Sf. Bartolomeu** (str. Lungă, nr. 251) clădită în anul 1905.*

Începe în acest an construcția casei parohiale a bisericii Sf. Bartolomeu (str. Lungă, nr. 251), „cu mult lux de piatră cioplită", comentează N. Iorga.

De asemenea, se înființează şcoala de ucenici comerciali de stat din Braşov (157).

Numărul braşovenilor, care practică sportul cu schiuri este tot mai mare, Braşovul oferind un cadru propice pentru acest sport. În anul 1905 se înființează la Braşov prima asociație a sportivilor schiori *(Skivereinigung)* (157).

1906

În anul 1906 se construieşte Palatul Poştei (clădire existentă şi astăzi cu aceeaşi destinație în parcul central) (73), în stilul eclectic al vremii, care prin măreție şi somptuozitate urmărea să marcheze importanța socială a instituțiilor, apreciază A. Zamfir (184).

Autoritățile maghiare construiesc un nou sediu al Şcolii de prelucrare a lemnului (astăzi Colegiul Tehnic Transilvania, strada Iuliu Maniu, nr. 52) (43). După Unirea din 1918, în clădire va funcționa Şcoala de Arte şi Meserii, oferind Braşovului industrial promoții de tehnicieni mult apreciate.

***Palatul Poştei,** construit în anul 1906, (fotografie între cele două războaie mondiale) (azi str. N. Iorga, nr. 1)*

*Noul sediu al **Şcolii de prelucrare a lemnului** construit în anul 1906, (str. Iuliu Maniu, nr. 52)*

Între anii 1906 şi 1908 se construieşte la Braşov de către arhitectul Albert Schuller (1877–1948) clădirea *Băncii Naționale Săseşti*, în locul casei Hirscher (azi str. Michael Weiss, nr. 22) fiind prima clădire Jugendstil din oraş. Clădirea poartă pe frontispiciu blazonul familiei coarnele de cerb (Hirsch =

cerb, în limba germană) — şi este decorată cu o frescă redând portretul Appoloniei Hirscher, pictată de artistul braşovean Friedrich Miess (73).

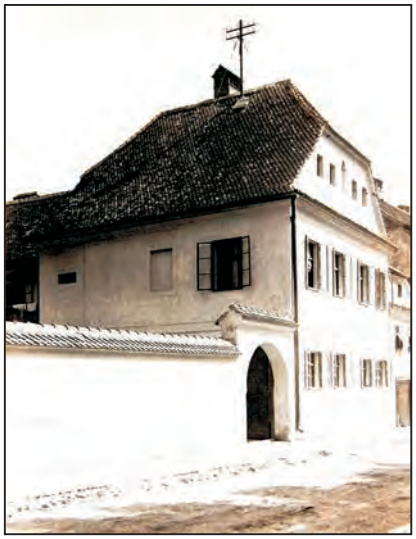
În acelaşi stil arhitectonic, la modă în acea perioadă, este ridicată în acest an şi o clădire bogat ornamentată cu caracter de locuinţă, pe strada Republicii, nr. 16, aparţinând meşterului cizmar Friedrich Bachmüller.

Casa Hirscher *înainte de anul 1908 (foto stânga); pe locul ei s-a ridicat Clădirea* ***Băncii Naţionale Săseşti*** *(azi str. M. Weiss, nr. 22, foto dreapta)*

Se construieşte pe strada Caterinei (str. C. Brâncoveanu, nr. 4 de astăzi, sediul Spitalului de Oncologie) noua clădire a Spitalului Oftalmologic al oraşului. Vechea clădire fusese spital militar, apoi cazarmă. Clădirea a fost cumpărată de statul maghiar în acest an şi demolată în vederea construirii noului spital. Instituţia funcţionase până atunci în Casa Petcuţ din strada Ciocrac (azi str. C. Lacea) (185).

Spitalul Oftalmologic *(str. C.Brâncoveanu, nr. 4) înainte şi după construcţia noului sediu din anul 1906.*

În acest an Camera de Industrie şi Comerţ din Braşov indică o cifră uriaşă din vânzarea unei imense păduri ce a aparţinut „mai mult naţiunii săseşti“, în valoare de 18 milioane de coroane (anual se vindeau păduri în valoare de 500.000–1.500.000 de coroane) (63).

După intense pregătiri, în iunie 1906, are loc la Bucureşti o mare expoziţie aniversară, cu scopul prezentării evoluţiei realizărilor României în cei 40 de ani de domnie a regelui Carol I, ca şi pentru sărbătorirea a 18 veacuri de la stabilirea românilor în Dacia. Este posibil ca expoziţia să fi reprezentat şi o replică la aniversarea unui mileniu de la descălecarea ungurilor, celebrată cu mult fast în anul 1896, de

către autoritățile maghiare. Expoziția a concentrat atenția întregii națiunii, a tuturor păturilor şi categoriilor sociale din ținuturile locuite de români. Cu toate piedicile autorităților maghiare ale timpului, participarea cu materiale pentru secția etnografică şi istorică din Transilvania s-a făcut cu multă însufleţire şi responsabilitate. În afara materialelor prezentate la expoziție (costume, fotografii, ziare şi reviste româneşti), care s-au bucurat de aprecierea publicului bucureştean şi a specialiştilor, grupul junilor din Braşov a produs o vie impresie. Pentru spiritualitatea românească, expoziția de la Bucureşti a fost un prilej de întâlnire şi schimb de opinii între reprezentanții românilor din Transilvania cu cei din vechea Românie. Au fost organizate numeroase manifestări artistice şi culturale, întâlniri între oamenii de ştiință, artă şi cultură, concerte corale, vizitarea de expoziții şi a unor edificii din Bucureşti. După terminarea expoziției, în scrisoarea braşovenilor din 11 noiembrie 1906 se menționa : „Ne-am întors de la expoziție plini de admirație pentru munca şi geniul românesc. Am văzut acest monument nepieritor, care nu-i săpat în bronz sau în piatră, dar care a tăiat brazde adânci şi nepieritoare în inimile noastre“ (143).

1907

În anii 1907 şi 1908 se finalizează canalizarea subterană a străzilor din Braşov. Lucrările de canalizare începuseră încă de la începutul secolului al XIX-lea şi continuaseră treptat pe străzile Cetății în anii 1847/1848, 1875, 1889/1890, 1897/1898 (60).

Între anii 1907 şi 1914, la Braşov apare revista culturală germană *Die Karpathen*, redactor fiind scriitorul şi criticul literar sas Adolf Meschendörfer (73). Revista, apreciată de societatea germană a Braşovului „prin abordarea incisivă, vie, a evenimentelor cultural politice“ (157), publica lucrări ale scriitorilor şi poeților autohtoni (Eduard Schullerus, Ernst Kühlbrandt), care intrau adesea în competiție cu lucrări literare din Germania (43). Între autorii multor articole se află Arthur Coulin, artist plastic venit din Sibiu, vârful de lance al artiştilor moderni saşi, care va desăvârşi profilul artistic al revistei (64). Creația lui Adolf Meschendörfer, bun cunoscător şi al vieții culturale româneşti şi maghiare, va căpăta prin romanul său *Stadt im Osten* (Oraşul din răsărit), de după primul război mondial, o largă apreciere, pătrunzând pe piața literaturii germane din Europa, aprecia H. S. Anger, în anul 1999, în monografia oraşului (157).

La 1 iulie 1907 au intrat în vigoare noile legi şcolare ale ministrului cultelor şi instrucțiunii publice, Albert Appónyi, celebre în istorie prin rolul lor nefast în maghiarizarea naționalităților. Întregul proces de învățământ a fost reorganizat, astfel încât predarea limbii maghiare devenea obligatorie încă din primul an de şcoală, numărul orelor la această limbă crescând de la an la an. Legea XXVII, denumită şi Legea Appónyi, prevedea ca remunerația cadrelor didactice să fie stabilită în funcție de gradul de cunoaştere a limbii maghiare. După prezentarea proiectelor în Dietă la 21 februarie, în toată Transilvania au avut loc manifestări de protest prin moțiuni şi rezoluții, cuvântări, campanii de presă. La Braşov, ca şi în alte oraşe, au loc întruniri populare în lunile martie şi aprilie şi au continuat în anii următori. *Gazeta Transilvaniei* publică în numerele sale din 14, 17, 20, 21 martie articole redând atitudinea fruntaşilor români, aspecte ale manifestațiilor de protest din toată Transilvania față de proiectele de lege care vizau dreptul la învățământ în limba națională, existența şcolilor naționale, limba națională, alterarea drepturilor bisericii naționale (143). După cinci ani de la votarea legilor lui Appónyi, 320 de şcoli, din totalul de 2.975 de şcoli româneşti din toată Transilvania, şi-au închis porțile (38) şi 319 posturi didactice de învățători la şcolile româneşti au fost desființate. Din statistica anului 1910, în Braşov existau 11.786 de români, care dispuneau de 18 şcoli primare confesionale. Tot la începutul secolului, comunitatea germană dispunea de opt şcoli confesionale (43).

Autoritățile luau o atitudine ostilă față de orice manifestare națională românească, orice demers cultural constituia „material de agitație contra statului şi națiunii maghiare“. Cărțile româneşti aduse pe cărări ascunse prin „Vama Cucului“, prin văile Carpaților din România ani în şir, îmbogățeau zestrea bibliotecilor româneşti. Multe cărți aduse din Regat erau interzise de către autoritățile politice maghiare. Cunoscutul

Badea Cârţan, care deţinea o bibliotecă impresionantă de periodice, cărţi, broşuri (76.621 de exemplare) a devenit periculos pentru autorităţile vremii prin acţiunea de răspândire de cărţi în satele transilvănene. El este supus la anchete, interogatorii, perioade de arestări şi i se înscenează procese. Întreaga sa colecţie a fost confiscată şi arsă la Fabrica de cărămidă a Braşovului, la 4 iulie 1907 (43).

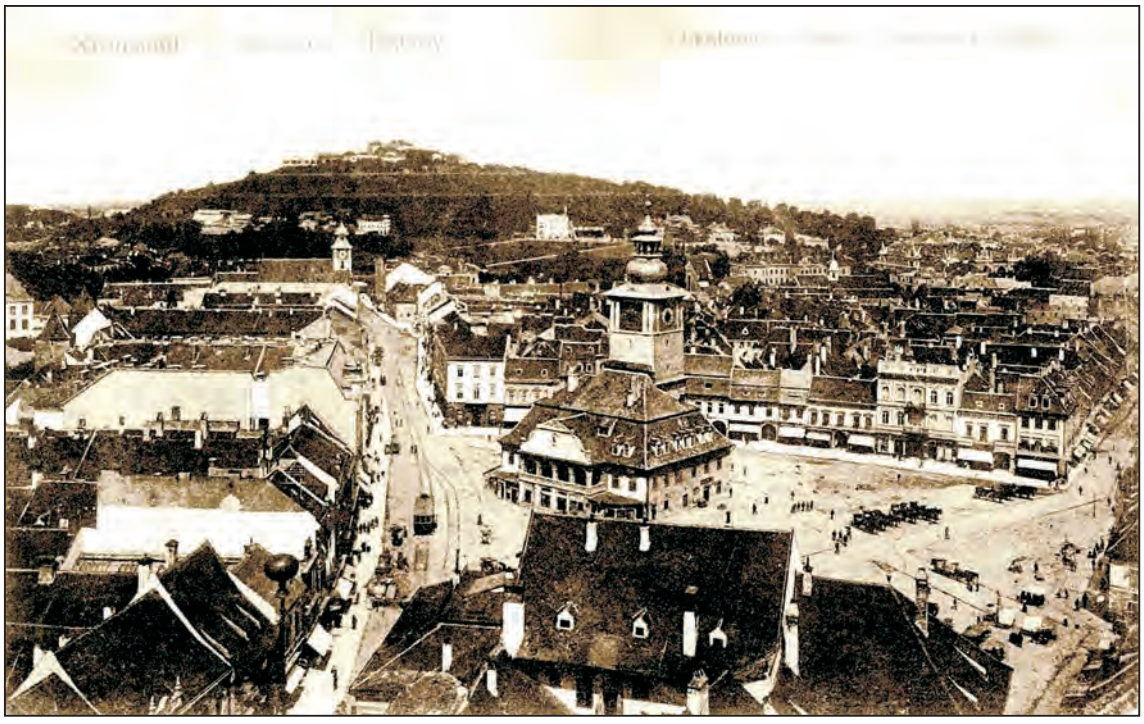
Se înfiinţează *Societatea de binefacere a fetelor izraelite* din Braşov (127), din iniţiativa doamnei Olga Elekes, urmărind cu precădere „îndrumarea în viitoarea carieră" a tinerelor (43).

Se înfiinţează ca societate anonimă, Institutul de bancă şi comerţ *Braşoveana* în care majoritatea acţionarilor erau români. Tot în acest an se deschide la Braşov sucursala *Băncii Comerciale Ungare din Pesta* (130).

Între anii 1900 şi 1907, pe teritoriul comitatului Braşov funcţionau 34 de fabrici (25 săseşti, 3 româneşti, 3 ungureşti, 2 evreieşti, 1 comunală) (54).

1908

Verein für Siebenbürgische Landeskunde (Asociaţia de istorie ardeleană), înfiinţată în anul 1841, a antrenat în activitatea de cercetare ştiinţifică pe lângă profesionişti, şi oameni pasionaţi din alte domenii ale vieţii braşovene. Aceştia întemeiază în anul 1908, la Braşov, o Asociaţie a colecţionarilor braşoveni, punând bazele unui muzeu ce ulterior se va transforma în Muzeul Săsesc al Ţării Bârsei (în clădirea liceului Honterus de astăzi). În fruntea iniţiatorilor se afla industriaşul braşovean Julius Teutsch, care donează muzeului un bogat material arheologic preistoric, o valoroasă colecţie etnografică, precum şi o bogată colecţie de cărţi, dintre care unele de mare valoare. Alături de acesta, la înfiinţarea muzeului participă cu colecţii particulare oferite drept donaţii Franz Podek (pentru secţia de ştiinţe ale naturii), Friedrich Deubel (zoologie), Julius Römer (botanică), Gustav Treiber (monumente şi construcţii edilitare), Edward Lehman (numismatică) (43).

***Piaţa Sfatului** la începutul secolului al XX-lea*

În toamna anului 1908 la Braşov, ca şi în alte oraşe transilvane, se organizează mari acţiuni de protest împotriva noului proiect de reformă electorală, propus de ministrul Andrássy. Proiectul prevedea o arondare artificială a cercurilor electorale şi abandonarea votului secret, ceea ce afecta naţionalităţile din imperiu. Proiectul reducea numărul alegătorilor români de 10 ori faţă de votul universal promis (143).

În acest an, *Gazeta Transilvaniei* sărbătoreşte 70 de ani de la apariţie. Evenimentul a constituit o aniversare de răsunet pentru publicistica românească de atunci, pentru viaţa şi conştiinţa poporului român. În ziua de 12 martie *Gazeta* a apărut în număr festiv, iar în prima jumătate a anului a publicat numeroase materiale de felicitare primite din partea unor organizaţii, personalităţi politice, ştiinţifice, culturale, româneşti, care evocau contribuţia excepţională a gazetei ca organ de publicitate a tuturor românilor. La 14 iunie *Gazeta* a organizat o întâlnire a reprezentanţilor presei române, ocazie cu care s-a înfiinţat fondul jubiliar al *Gazetei Transilvaniei*, cu scopul de a sprijini ziariştii şi scriitorii români.

Serbările dedicate aniversării s-au încheiat la 22 iunie printr-o impunătoare adunare populară, urmată de o manifestaţie de stradă, iar seara de o retragere cu torţe. Cortegiul a pornit din Piaţa Prundului şi s-a îndreptat spre Piaţa Sfatului, stârnind admiraţie nu numai în rândul românilor, ci şi al celorlalte naţionalităţi, care au ţinut să asiste la manifestaţia românească (143).

Se înfiinţează în Braşov societatea *Székely & Margittai*, care va fabrica cherestea, situată pe strada Lungă, nr. 210–214. În anul 1921, societatea ajunge la 60 de lucrători (133).

În acest an se pune în funcţiune calea ferată între Braşov şi Făgăraş (43).

În anul 1908, şcoala de fete înfiinţată de *Reuniunea femeilor române* în anul 1855 devine şcoală de sine stătătoare, sub numele de *Şcoala de gospodărie (menaj) şi industrie casnică*. Şcoala va funcţiona după modelul şcolilor din vechiul regat, având în persoana doamnei Maria Baiulescu, preşedinta Reuniunii, un mentor cu vederi educaţionale largi (16, 43). Din cauza spaţiului insuficient, în anul 1907 *Reuniunea* cumpărase un imobil nou (azi Şirul Gh. Dima, nr. 4). După Unirea din anul 1918, şcoala va intra în cadrul şcolilor profesionale de stat, clădirea va fi mărită în două etape şi din anul 1936 va deveni *Liceul Industrial Maria Baiulescu*. În prezent este sediul Inspectoratului Şcolar Judeţean Braşov[3].

1909

Asociaţia culturală română *ASTRA*, omniprezentă, a căutat să promoveze adevăratele valori ale neamului şi a încurajat constant vlăstarele talentate (43). Astfel, inginerul român Aurel Vlaicu prezintă la Gimnaziul românesc în 8 octombrie un aeromodel, reprezentând la scară redusă viitorul său aeroplan, Vlaicu nr. 1. Cu acest aeromodel, Vlaicu face primele demonstraţii în Braşov, în curtea liceului, executând 10 zboruri. Evenimentul este consemnat cu căldură de *Gazeta de Transilvania*.

***Casa Sfatului** în anul 1913*

În anii 1909–1910 clădirea Sfatului suferă lucrări importante de reparaţie. Se reconstruieşte acoperişul în forma actuală; în locul acoperişului în stil baroc (forma de bulb de ceapă), s-a realizat un acoperiş de formă piramidală, cu o pantă mai accentuată, cu ţigle colorate (112). Cele patru cadrane ale ceasului au fost iluminate din interior, ceea ce constituia „o mică senzaţie“ a vremii. În această perioadă, la intrarea în Casa Sfatului existau câteva bărăci de lemn alipite de construcţia de zid, unde se vindeau tutun, băuturi, dulciuri, beşici de porc, construcţii ce urâţeau aspectul arhitectonic al clădirii. După primul război mondial aceste construcţii au fost demolate (157).

Casina Română îşi mută sediul în acest an în casele parohiale ale Bisericii greco-ortodoxe române din Târgul Grâului (Piaţa Sfatului), unde rămâne până în anul 1916. *Casina* ocupa în acest sediu cinci camere la etajul I, pentru care plătea chirie bisericii (32).

3 Maria Popescu Bogdan, *Istoricul Şcolei Reuniunei Femeilor Române din Braşov, în Ţara Bârsei*, IX, nov–dec. 1937.

Cu ocazia aniversării a 50 de ani de activitate a *Asociației Braşovene Săseşti de Cântări a Corurilor Bărbăteşti* (1859–1909) în acest an se construieşte pe maidanul dinspre latura nordică a Cetății (viitorul parc central) o hală provizorie din lemn pentru festivități, care va rezista câteva decenii.

***Sala de festivități**, construită pe maidanul dinspre partea nordică, pe locul viitorului parc al oraşului.*

1910

Guvernul Wekerle de la Budapesta este înlocuit cu un nou cabinet condus de Károly Khuen-Hedérváry. Lumea politică maghiară e preocupată de lupta electorală. Problemele politice dezbătute intens erau adoptarea votului universal direct şi secret, precum şi instituirea unei vieți democratice şi constituționale în stat (142). Măsurile guvernului au dus la detensionarea relațiilor cu naționalitățile: s-au suspendat pedepsele politice şi anumite procese de presă; legile învățământului legate de numele ministrului Appónyi au fost reconsiderate; folosirea steagului românesc, precum şi intonarea imnului național român *Deşteaptă-te Române* au fost tacit acceptate, afirmă istoricii maghiari moderni (64).

După statisticile autorităților maghiare privind limba maternă, Braşovul are în acest an 41.056 de locuitori, din care 17.831 maghiari (43,4%), 11.786 români (28,7%), 10.841 saşi (26,4%). Comparativ, trebuie amintit că în anul 1880, cele trei comunități — română maghiară şi germană — aveau aproximativ acelaşi număr de populație (între 9.000–9.600 de locuitori) (43). În deceniul premergător războiului mondial, comunitatea iudaică număra 1.280 de locuitori (43). În comitatul Braşov, la aceeaşi dată erau 134.823 de locuitori, din care 67.040 români, 39.223 maghiari, 30.025 saşi (137). Se constată o pătrundere importantă a populației maghiare în Braşov, provenită din zona secuimii, îndeosebi după trecerea Transilvaniei la regatul ungar.

În anul 1910, numărul caselor (locuință) ajunge la 4.955, față de 4.077 în anul 1900 şi 3.941 în anul 1880 (43), ceea ce denotă că acest aflux de populație maghiară s-a instalat în Braşov în case noi, bucurându-se de sprijinul autorităților maghiare. Față de 1880, în anul 1910 populația maghiară în Braşov se dublase. Cu toate acestea, în 1910, numărul funcționarilor din administrația locală era: saşi 203, maghiari 36, români 31, de alte naționalități 28 (63).

Privitor la instruirea copiilor, în 1910 comunitatea maghiară din Braşov dispunea de 19 şcoli de stat şi alte 3 şcoli confesionale, patronate de biserica romano-catolică; comunitatea românească dispunea de 18 şcoli confesionale primare, iar comunitatea germană dispunea de 8 şcoli confesionale primare (43).

Internatului liceului românesc Andrei Şaguna
(azi liceul Andrei Mureşianu, str. Bisericii Sf. Nicolae Nr. 1)

Începe construcția internatului liceului românesc Andrei Şaguna, după proiectul arhitectului braşovean George Duşoiu (azi Liceul Andrei Mureşianu) în stil românesc, „foarte la modă“ la Bucureşti (43). Ideea construirii internatului a început în anul 1874, prin donația căpitanului George Cristureanu, a negustorilor braşoveni Dimitrie şi Zoe Ionciovici, a soților Andrei şi Elena Bentoiu (150.000 de coroane) etc. În anul 1911, clădirea terminată putea găzdui 92 de elevi (185).

Afacerile băncii româneşti *Albina* din Braşov sunt fructuoase. Banca are o evoluție ascendentă de la înființare. Această filială construise antrepozite pentru produse agricole, care ajunseseră la o capacitate de 192 de vagoane în anul 1910, având o suprafață de 23.616 m.p., valoarea clădirilor fiind apreciată între 140.000–312.440 de coroane. Cu toată concurența băncilor germane, maghiare şi româneşti din Braşov, în anul 1912 banca este plasată pe locul al doilea între băncile româneşti din Transilvania, după Centrala din Sibiu. Banca sprijină îndeosebi țărănimea românească, acordând credite cu dobânzi mici de 10–11%, spre deosebire de celelalte bănci „spre a preîntâmpina aruncarea țăranilor în brațele băncilor evreo-maghiare şi săseşti“ (42). Banca *Albina* deținea 39% din activul total al băncilor româneşti din Transilvania şi controla într-o formă sau alta toate băncile româneşti din această provincie. Capitalul social al băncilor româneşti din Transilvania se ridica însă la numai 36.672.214 coroane (în anul 1914), față de totalul capitalului bancar din Transilvania de 153.849.000 coroane (în anul 1909) (38).

***Hotelul Krone**, construit în anul 1910 (Republicii nr. 62)*

Se înființează la Braşov o altă fabrică de piele de către industriaşul M. Schlandt (43).

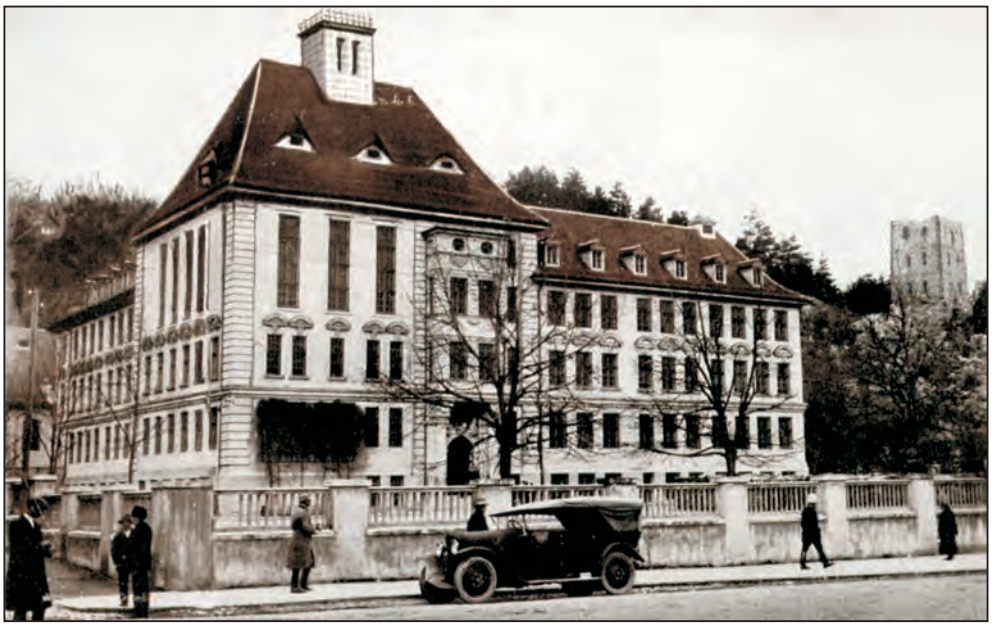
În anii 1909–1910 se construieşte hotelul *Krone* (astăzi *Coroana*, strada Republicii, nr. 62), pe locul vechiului han cu acelaşi nume, construit în 1774. Proiectul în maniera Jugendstil aparține arhitecților Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt. Construcția oferea Braşovului un „hotel de prim rang, cu confortul cel mai modern, având 100 de odăi şi saloane: sală de mâncare, cafenea, salon de citire, ascensor, încălzire centrală, lumină electrică, omnibus pentru gară etc.“, scria presa vremii (101). În 1926, clădirii i se va adăuga o aripă nouă, de către aceiaşi arhitecți.

1911

La 1 octombrie, Aurel Vlaicu zboară cu aeroplanul său *Vlaicu nr. II* în zona de lângă şoseaua Braşov–Sânpetru. Zborul a fost organizat de Despărțământul *Astrei* Braşov, împreună cu *Casina română*, formându-se un comitet de 30 de persoane, care să asigure „potop de lume spectatoare la succesul unui Român“, scria presa românească (32). S-a reuşit astfel mobilizarea a 5.000 de persoane, care au participat la zborul demonstrativ, ce simboliza în ochii celor prezenți „biruința libertății şi triumful minții româneşti“ (43). Deşi condițiile dificile ale vremii au îngreunat aterizarea avionului, mulțimea a ovaționat cu urale evenimentul.

Între anii 1911 şi 1913 se construieşte noul sediu al Liceului evanghelic Honterus (astăzi spitalul de

Obstetrică şi Ginecologie, str. G. Bariţiu, nr. 36). Locul liceului se mai numea „sub romuri“, denumire dată ramelor din lemn, ce se montau pe dealul din spatele clădirii, servind pentru albirea pânzelor. Clădirea a fost ridicată după planurile arhitectului Paul Beck din Dresda, de către firma locală *Wagner & Bruss* (43). Clădirea era proiectată după cele mai moderne norme privind instituţiile şcolare europene; ea era dotată cu sală de gimnastică, aulă, laboratoare, observator astronomic, clase mari şi luminoase (157).

*Liceul evanghelic **Honterus** (azi str. G. Bariţiu, nr. 36, sediul Spitalului de Obstetrică şi Ginecologie)*

Inaugurarea noului sediu a avut loc la 7 septembrie 1913 şi a constituit un eveniment memorabil pentru comunitatea germană a oraşului (43). În vechea clădire a liceului Honterus se amenajează Muzeul săsesc al Ţării Bârsei, fondat în anul 1908. În depozitul acestei clădiri s-a transferat colecţia de antichităţi a gimnaziului, precum şi toate documentele breslelor (164).

Se editează la Braşov o valoroasă revistă de istorie a artei numită Batthyáneum (1911–1912), rod al preocupărilor intelectualilor maghiari, reprezentaţi prin Gyárfás Tihamér István, reputat cercetător al istoriei culturii (43).

Arta plastică braşoveană la începutul secolului al XX-lea se mândrea cu valoroşi membri aparţinând diferitelor şcoli şi stiluri cum au fost: Friedrich Miess (1854–1935), pictor impresionist ce deschide la Braşov primul atelier de pictură din Transilvania; Tamás Imre (–1901), portretist în maniera maeştrilor olandezi; Elena Mureşianu (1864–1924), prima pictoriţă româncă, portretistă în maniera academismului german Hans Eder (1883–1955), cel mai mare pictor modern expresionist al Transilvaniei; Hans Bulhardt (1858–1937), pictor de acuarelă, membru al Academiei din Viena; Gustáv Kollár (1878–1965); Wilhelm Kauner (1832–1911); Eduard Moress (1884–1980); Herman Moress (1885–1971); Elena Popea (1885–1941); Hans Mattis Teutsch (1884–1960), cel mai mare artist avangardist braşovean de talie europeană (43).

Noul guvern de la Budapesta, Khuen-Héderváry (ian.1910–aprilie 1912), propune votarea în parlament a unei legi pentru mărirea cheltuielilor militare, ceea ce antrenează la 14 februarie un val de proteste în oraşele transilvane printre care şi Braşovul (38).

Dezvoltarea industrială a Braşovului se înscrie în linia generală de dezvoltare a Transilvaniei acelor timpuri, caracterizată printr-o concentrare a fabricilor şi a numărului de muncitori, precum şi o pătrundere masivă a capitalului monopolist austro-ungar şi german (38). Braşovul se afla printre oraş ele cele mai industrializate ale Transilvaniei. Între anii 1911 şi 1918 în comitatul Braşov funcţionau 49 de fabrici dintre care:

Tipul industriei	Număr de întreprinderi	Număr de muncitori	Putere instalată (H.P.)
Metalurgică	2	410	153
Ceramică	5	640	841
Lemn	8	214	210
Pielărie	2	47	95
Metalurgică	5	284	270
Chimică	5	673	642
Arte grafice	3	106	33
Alimentară	19	512	463
Total	49	2.886	2.707

În anul 1911, nici o întreprindere din comitatul Braşov nu mai era românească. În oraşul Braşov, 60% din numărul întreprinderilor industriale erau deţinute de saşi, 13% de evrei, restul aparţineau maghiarilor şi altor etnii. În comitatul Braşov, saşii deţineau 13% din totalul întreprinderilor industriale. Deşi saşii aveau în proprietate cele mai multe şi mai importante industrii, ei pierduseră puterea economică din secolele trecute, aprecia A. Hossu (54).

1912

Mişcările de protest ale muncitorilor faţă de politica guvernului maghiar privind creşterea cheltuielilor pentru înarmare şi pregătirea pentru război, împreună cu nemulţumirea cauzată de alegerea ca preşedinte al parlamentului pe vechiul şi durul politician maghiar Tisza István, determină mişcări ample în toată Ungaria şi Transilvania. În semn de solidaritate cu greva generală, urmată de lupte de baricadă declanşate în Budapesta, în oraşele transilvane se proclamă greva generală şi se organizează demonstraţii pe străzi la 23 mai. Muncitorimea din Braşov a declarat grevă generală încă din seara zilei de 23 mai, când au avut loc ciocniri între poliţie şi muncitori; la 24 mai au avut loc demonstraţii în stradă (38).

Pregătirile pentru război ale noului guvern maghiar, condus de primul ministru Lukács László, sunt concretizate prin apariţia unor noi legi militariste. În anul 1912 a fost publicată legea „măsurilor excepţionale“ (art. LXIII), ce puteau să intre în vigoare în orice moment, şi legea „prestaţiilor de război“ (art. LXVIII), care urma să pună întreprinderile sub control militar (38). Ca urmare a măsurilor guvernamentale are loc un proces general de sărăcire, salariul real scade, cresc preţurile bunurilor de consum (143).

Se înfiinţează în acest an societatea de binefacere *„Kinderschutzverein“* pentru îngrijirea copiilor evanghelici, împreună cu un azil de copii (130).

Se organizează pe locul viitorului parc central al oraşului o expoziţie a fabricilor braşovene producătoare de utilaje industriale, piese de turnătorie şi unelte agricole, unde se remarcă vechile firme *Bruder Schiel* şi *Julius Teutsch.*

O nouă bancă a unei societăţii budapestane se ridică în acest an în Cetate (azi strada Mureşenilor, nr. 5) (devenită azi *Banca Română de Dezvoltare*), operă a arhitectului Albert Spitz, în stilul la modă Jugendstil (53).

1913

În urma păcii de la Bucureşti ia sfârşit al doilea război balcanic. Contele István Tisza devine din nou prim-ministru. În condiţiile unei Românii cu o susţinere internaţională sporită, Tisza reia negocierile cu P.N.R. pentru integrarea românilor în viaţa politică din Ungaria; deşi factorii politici recurg la compromisuri, negocierile vor eşua la începutul anului 1914 (64).

În 1913, un alt pasionat al zborului, Albert Ziegler, fiul unui țăran din Codlea, execută zboruri cu un aeroplan german în jurul Braşovului. Pilotul, care absolvise şcolile de zbor din Germania, stârneşte mândria elevilor de la Liceul Honterus, ce îl poartă pe brațe.

La sfârşitul anului 1913 şi începutul anului 1914 sunt publicate decrete în legătură cu măsurile de restricție privind presa şi dreptul de întrunire; a fost interzisă organizarea muncitorilor din întreprinderile de stat (38).

Ideea creării unei *Uniuni a Femeilor Române*, enunțată încă din anul 1911, prinde viață la 3–4 iunie, când are loc la Braşov, *Prima adunare constitutivă a Uniunii Femeilor Române din Transilvania şi provinciile alipite* (16). Au fost prezente 140 de delegate, reprezentând 30 de Reuniuni de femei (43). Drept preşedintă a Uniunii a fost aleasă doamna Maria Baiulescu, iar sediul a fost stabilit la Braşov, ținând seama de faptul că Reuniunea de la Braşov avea deja o experiență de 63 de ani, „revenindu-i dreptul însemnat de a întinde mâna tuturor Reuniunilor, ca de sub steagul său să se încopcie Uniunea femeilor Române“, afirma preşedinta nou aleasă (32). Represiunile autorităților maghiare, ca şi războiul, au împiedecat desfăşurarea multor inițiative ale uniunii; idealurile acestei uniuni se vor împlini după anul 1918.

Statuia *Millenium* de pe Tâmpa ridicată în anul 1896, reprezentând un ostaş maghiar (după unii autori pe regele maghiar Árpád), a iscat multe discuții, tensiuni între etniile din oraş. La 27 septembrie, Ilie (Vladimir) Cătărău, un basarabean infiltrat din Regat, cu sprijinul autorităților româneşti, a dinamitat o parte din soclu. La 31 decembrie statuia a căzut ca urmare a unei furtuni puternice. La 13 septembrie 1916, Armata Română a distrus resturile acestui monument, cu ocazia luptelor purtate pentru cucerirea Braşovului. Soclul avariat a supraviețuit până în anul 1960, dar urmele sale mai există şi astăzi.

Şcoala de fete (săsească) (azi clădirea Facultății de Silvicultură şi Exploatări Forestiere) se transformă în anul 1913 în gimnaziu inferior (săsesc) sub denumirea de *Şcoala superioară de fete*. În acest gimnaziu fetele aveau posibilitatea însuşirii contabilității, se țineau cursuri de croitorie, curs de estetica literaturii, istorie universală şi cor (157). Între anii 1913 şi 1927, conducătorul şcolii de fete a fost publicistul şi scriitorul Adolf Meschendörfer (157).

În acest an are loc la Braşov un turneu al companiei de teatru a lui Victor Antonescu şi Ion Brezeanu, care prezintă spectacole cu piese româneşti, precum *Fântâna Blanduziei* de Vasile Alecsandri şi *O noapte furtunoasă* şi *Năpasta* de I. L. Caragiale. Spectacolele înregistrează „succese grandioase“, după cum afirma presa românească (43). Tot în acest an apare la Braşov şi prima revistă de teatru în limba română din Transilvania — *Revista teatrală* — cu sediu redacției în Târgul Grâului, nr. 4, care va apărea bilunar timp de doi ani.

1914

O altă fabrică apare în peisajul braşovean în acest an *Fabrica de maşini şi instalații de mori, ing. R. Goldschmidt*, cu sediul pe Strada Fântânei (azi B-dul 15 Noiembrie). În anul 1921, fabrica va ajunge la 70 de lucrători, producția fiind îndreptată spre maşini pentru morărit (128).

Se înființează *Banca de Scont Transilvană din Braşov* cu sediul în Şirul Florilor, nr. 12, ca societate anonimă, având în fruntea consiliului de administrație pe Tr. Copony (130).

Marea conflagrație mondială se declanşează în iulie 1914. Austro-Ungaria deschide ostilitățile împotriva Serbiei. Antanta şi Puterile Centrale se întrec în acțiuni de atragere a României în sfera aliaților proprii, iar Transilvania devine o miză a politicii internaționale (64). Saşii braşoveni „priveau cu îngrijorare“ spre regatul învecinat al României, care deocamdată îşi declară neutralitatea. Presa vremii relata despre presiunile la care era supusă România pentru intrarea în război de partea aliaților.

La 26 iulie se decretează legea marțială în monarhie pe linia de frontieră între Serbia şi Galiția, deci şi pe toată frontiera Transilvaniei cu România; trecerea frontierei, dreptul la întrunire şi competențele administrative ale comitatelor au fost limitate; tribunalele au fost suspendate şi au fost introduse proceduri criminale sumare; s-a introdus cenzura presei, precum şi dreptul de control al

comunicațiilor. Se dispune rechiziționarea cailor şi a mijloacelor de transport. Se dispun înrolări militare masive, chiar şi a bărbaților peste 42 de ani (64).

Ideea declanşării războiului de către România împotriva Austro-Ungariei cuprinde întreaga populație a Transilvaniei. Sub presiunea stării de spirit, autoritățile austro-ungare au permis românilor mobilizați să poarte culorile naționale româneşti, drapelul român şi să cânte patrioticul imn *Deşteaptă-te române*, manifestări interzise şi persecutate în timpuri normale. Prefectura poliției de frontieră regală din Braşov înaintează la 9 octombrie ministrului afacerilor interne regal ungar un raport confidențial, în care informa că „deşi fiecare unitate a fost dotată cu steaguri naționale ungare şi săseşti, românimea a avut grijă ca drapelele naționale române să aibă preponderență“ (143).

Mărşăluind prin piața Sfatului, trupele mobilizate părăsesc Braşovul în august 1914; prefigurând viitoarele evenimente, în ultimul batalion care încheia coloana, soldații români amestecați cu studenți români cântau *Deşteaptă-te române* (32, 143).

La 28 septembrie, într-un raport al consilierului de poliție de frontieră ungar din Braşov (Vajna Miklós) se constată că „la Sinaia se găsesc soldați de-ai noştri de naționalitate română, care au dezertat acolo, pe drumurile contrabandiştilor“, lucru de altfel ce exprima o realitate în multe zone de graniță (143).

Firul depănărilor se opreşte aici. Pentru noi, trăitorii secolului al XXI-lea, tumultul evenimentelor veacului trecut are prea multă încărcătură sufletească. Aşternerea lor pe hârtie cere detaşare, limpezime, decantare.

Cele două conflagraţii mondiale ale secolului XX au schimbat radical sufletul şi înfăţişarea oraşului. Odată cu alipirea Transilvaniei la România, după primul război mondial, administraţia oraşului va deveni românească, deschizând perspectivele rezolvării vechilor doleanţe ale românilor.

Ultimul război mondial va plasa România în grupul ţărilor comuniste. Braşovul va căpăta traiectoria şi alura oraşelor socialiste cu avatarurile noului model economic: industrializare forţată, depersonalizare arhitecturală, aglomerări urbane standardizate, adesea lipsite de confort şi gust, sărăcirea şi uniformizarea nivelului de trai, etc.

La începutul secolului al XXI-lea, vom găsi Braşovul de şapte ori mai mare decât oraşul bunicilor noştri. Viaţa multora dintre cartierele noi de astăzi însă, concepute să deservească giganţii industriali, este afectată de prăbuşirea acestor proiecte economice, care n-au rezistat schimbărilor politice. Exproprierile, emigrările masive, confiscările, naţionalizările din epoca comunistă, ambiguitatea legislaţiei postdecembriste au condus la înlocuirea vechilor proprietari de imobile, îndeosebi în cartierele vechi. Astăzi, structura etnică a oraşului este complet modificată faţă de anii evului mediu. Elementul românesc este predominant, reprezentând 91,3% din totalul populaţiei oraşului.

În ciuda schimbărilor profunde, centrul istoric al oraşului păstrează aerul de odinioară, atrăgând mulţi vizitatori. Sărăcia şi lipsurile locatarilor, nepăsarea autorităţilor au făcut ca multe din porţile boltite din lemn să poarte încă culoarea secolelor. Plimbându-ne, avem astfel norocul să deschidem pentru câteva clipe uşile scârţâinde ale istoriei burgului. Frumuseţea împrejurimilor îi adaugă oraşului o nouă vocaţie — turismul.

Adeseori prosperă, cetatea puternică râvnită de voievozi, regi, domnitori şi împăraţi, împovărată de istorie şi disputată de multe naţii, aşteaptă astăzi mai multe împliniri.

Fie ca umbra trecutului să trezească spiritele ce au dat strălucire oraşului.

LISTA JUZILOR ŞI PRIMARILOR DIN BRAŞOV

(157) (188) Anexa 1

1360	[†Nicolaus filius Pauli olim iudex]
1364	Jacobus iudex
1368	Jacobus iudex
1380	[comes Jacobus de Corona]
1387	comes Jacobus des Brasso
1397	Johannes Sydenswancz
1398	Johannes Sydenswancz, comes
1403	Johannes Sydenswancz, iudex
1404–1405	Johannes Sydenswancz
1412	Johannes Zeidenswancz
1413	Valentinus
1415	Valentinus Godfridi iudex
1419	Valentinus
1420	Nicolaus Wyroch
1424	Valentinus iudex
1425	Simon Revdel
1427	Valentinus iudex
1435	Georgius dictus Burger
1439	Petrus Anthonii iudex
1440	Petrus Anthonii
1444	Georgius iudex
1447	[Petrus comes, alias iudex]
1455	[Caspar Craus, alias iudex]
1456	[Georgius, condam iudex]
1462	Georg Lang, iudex
1467	Laurentius Pereczswthew
1475	Petrus Revel, iudex
1483	Petrus Werek
1484	Petrus Kewel
1488	Symon Sartor
1494	(Bartholomeus Schunkabunk)
1497	Simon Sartor
1499	Petrus Beer
1500	Petrus Beer, Vrsinus
1502	Georgius Ewthwes
1506	Johannes Schirmer
1507	Johannes Schyrmer
1509	(Matthias Funifex)
1510	Matheus Zeler
1511	Hanss Benckner, Richter
1512	Johannes Benckner, iudex
1513	Johannes Benkner
1514	Johannes Schyrmer
1515	Johannes Benkner
1516	(Johannes Benkner?)
1517	Hans Benkner, iudex
1518	Hanns Benkner
1519	Hanns Balwes
1520	Johannes Benkner
1521	(Johannes Benkner?)
1522	Hans Schyrmer, Richter
1523	Hanns Bennkner
1524	Valentinus Cheres
1525–1526	(Clemens Weyrauch?)
1527	Peter Engel
1528	Lucas Hirscher
1529–1531	(Lukas Hirscher)
1532	Lucas Hirscher
1533	(Lukas Hirscher)
1534–1535	Lucas Hyrscher
1536	(Lucas Hirscher)
1537–1538	Lucas Hirscher
1539	Lucas Hyrser
1540	Martinus Drauth
1541	Lucas Hyrser până la 19 aprilie
1541	Johannes Fwx
1542	(Johannes Fuchs)
1543–1544	Johannes Fux (Fwx)
1545–1546	(Vincentius Schneider Tartler)
1547	Johannes Benkner
1548	[Johannes Benkner]
1549	(Vincentius Schneider)
1550–1552	(Johannes Benkner)
1553	(Simon Goldschmidt)
1554	(Michael Roth)
1555–1559	(Johannes Benkner)
1560	Johannes Benkner
1561–1562	(Lukas Hirscher)
1563	(Simon Goldschmidt)
1564	(Lukas Hirscher)
1565	(Johannes Benkner)
1566	Simon Goldschmidt
1567–1568	Lukas Hirscher
1569–1570	Johann Graeff
1571–1576	Lukas Hirscher
1577–1578	Petrus Hirscher
1579–1580	Lukas Hirscher
1582–1589	Lukas Hirscher
1590	Cirillus Greissingh
1590	(Johannes Fuchs)
1591	Johannes Fuchs (†)
1592–1594	Cyrillus Greißing
1595	Johann Chrestels
1595	(Cyrillus Greißing)
1596–1604	Valentin Hirscher
1605–1607	Johannes Draudt
1608	Matthias Fronius
1609	(Matthias Fronius)
1609–1611	Johannes Draudt
1612	Michael Weiß
1613	Johannes Draudt
1614	Johannes Greißing
1615–1619	Johannes Chrestels
1620	Johannes Draudt
1621–1624	Johannes Chrestels
1625–1627	Daniel Fronius
1628–1629	Cresthel Hirscher
1630–1632	Michael Goldschmidt
1635	Christianus Hirscher
1639	Michael Goldschmiedt
1641	Christianus Hirscher
1647	Michael Herrmann
1654–1655	Michael Herrmann
1657–1658	Michael Goldschmidt
1659	Michael Herrmann
1660	Michael Herrmann †28.VIII
1661	Joseph Bolthosch
1662–1663	David Czako
1664	Simon Drauth
1665	David Czako
1666–1667	Georgius Chrestels
1668	David Czako
1669	Georgius Chrestels
1670–1672	David Czako
1673–1674	Simon Dietrich
1675–1676	David Czako

1677–1679	Simon Dietrich
1680–1685	Georgius Drauth
1686–1688	Michael Filstich
1689–1690	Simon Drauth
1691	Michael Filstich
1692	Simon Drauth
1693	Michael Filstich
1694–1698	Johannes Mankesch
1699	Johannes Mankesch († 24.11.)
1700	Georgius Jeckel
1701–1706	Andreas Rheter
1707	Andreas Rheter († 19.1.)
1708	Georgius Jeckel († 28.8.)
1709–1710	Bartholomeus Seuler
1711	Georgius Drauth
1713–1714	Georgius Drauth
1715–1717	Stephan Filstich
1718–1719	Georgius Drauth
1720	Stephan Filstich
1721	Georgius Drauth
1722–1723	Stephan Filstich
1724–1727	Georgius Drauth
1728–1732	Stephan Filstich
1733	Lucas Seuler M.D.
1734–1736	Stephan Filstich
1737–1740	Samuel Herberth
1741–1742	Paulus Chrestels
1743–1744	Samuel Herberth
1745	Paulus Chrestels († 26.12.)
1746–1747	Samuel Herberth de Herbertsheim
1748	Martinus Closius
1749	Martinus Closius († 29..9.)
1750–1754	Christophorus von Seewaldt
1755–1757	Johann Seuler von Seulen
1758–1769	Andreas Tartler
1770–1777	Joseph Traugott de Schobeln
1778–1781	Michael Enyeter (08.10.1778–26.09.1789)
1781–1783	Joseph Traugott de Schobeln (27.09.1781–† 09.08.1783)
1783–1786	Michael Fronius (21.08.1783–18.04.1786)
1786–1789	Joseph August Drauth (01.06.1786–1789)
1789–1790	Johann Theophil Wentzel (27.05.1789–1790)
1790–1799	Michael Traugott Fronius (23.04.1790–28.06.1799)
1799–1822	Georg Franz Clompe (29.07.1799–renunţă la 31.10.1822)
Prim jude (Oberrichter)	
1822–1832	Johann Jacob Mylius (01.11.1822–†21.05.1832)
1832–1841	Johann Georg de Trauschenfels (21.05.1832–† 24.08.1841)
1841	Joseph Wentzel (25.10.1841–)
1846–1854	Johann Georg von Albrichsfeld (10.12.1846–06.12.1854)
Primari (Bürgmeister)	
1854–1859	Franz von Schobeln (06.12.1854–03.03.1859)
1859–1861	Friedrich Fabritius (03.03.1859–23.04.1861)
Prim jude al oraşului şi al districtului (Stadt und Distrikts Oberrichter	
1861–1868	Friedrich Fabritius (23.04.1861–1868)
1869–1871	Georg Dück (01.02.1869–31.12.1871)
1872–1876	Karl Schnell (01.01.1872–pensionat 18.12.1877)

Primari (Oberrichter)	
1876–1879	Johann Gött (26.10.1876–pensionat 01.12.1879)
1879–1896	Franz Brenner von Brennerberg (19.11.1879–pensionat 28.05.1896)
1896–1898	Karl Jacobi (15.06.1896–pensionat 20.07.1898)
1898–1911	Franz Hiemesch (01.10.1898–†04.04.1911)
1911–1926	Dr.Karl Ernst Schnell (10.07.1911–16.02.1926)
1916	Dr. Gheorghe Baiulescu (29.08.1916–06.10.1916)
1926	Emil Socaciu, primar delegat (16.02.1926–11.12.1926)
1926–1928	Dr. Constantin Moga (11.12.1926–31.08.1928)
1928	Dr.Karl Ernst Schnell, girant (01.09.1928–16.10.1928)
1928–1929	Dr. Sterie Stinghe (17.10.1928–15.06.1929)
1929–1931	Gheorghe Cuteanu (15.06.1929–21.05.1931)
1931–1932	Iuliu Suciu, (01.06.1931–22.06.1932)
1932	Dr. Ioan Garoiu, preşedintele Comit. interimar (22.06.1932–15.10.1932
1932–1934	Dr. Cornel Voicu (15.10.1932–21.03.1934)
1934	Dr. Filimon Bogdan preşedintele Comit. interimar (21.03.1934–31.08.1934)
1934–1935	C. Dumitrescu-Pârvu preşedintele Comit. interimar (24.07.1934–24.05.1935)
1935–1938	Dr. Tarquiniu Prişcu (24.05.1935–05.01.1938)
1938	Dr. Ioan Laţicu (06.01.1938–11.02.1938)
1938	Dr. Virgil Voicu, primar delegat (13.02.1938–17.02.1938)
1938	Lt. Col. Victor Nanu (18.02.1938–1940)
1940–1944	Dr. Nicolae G. V. Gologan
1945–1948	Alexandru Cucu, primar numit
1948–1949	Ştefan Taşedeanu, primar numit
1949–1950	Vasile Jiga, primar numit
1950–1952	Florea Bujoreanu, primar numit
1952–1954	Goga, primar numit
1954–1955	Alexandru Cadar, primar numit
1955–1956	Sabin Halga, primar numit
1956–1958	Alexandru Cadar, primar numit
1958–1960	Vincenţiu Caraba, primar numit
1960–1961	Pavel Moldovan, primar numit
1961–1967	Gheorghe Dumitrescu, primar numit
1967–1968	Nicolae Huluban, primar numit
1968–1971	Constantin Cârţână, primar numit
1971–1974	Gheorghe Sutu, primar numit
1974–1977	Gheorghe Dumitrache, primar numit
1977–1984	Ioan Drăghici, primar numit
1984–1987	Dumitru Calancea, primar numit
1987–1989	Adrian Cioboiu, primar numit
1990	Cornel Sălăjan, primar delegat
1990–1991	Marius Costin, primar delegat
1991	Vasile Chiosa, primar delegat
1991–1992	Ion Gonţea, primar delegat
1992–1996	Adrian Moruzzi, primar ales democratic
1996–2004	Ioan Ghişe, primar ales democratic
2004–prez.	George Scripcaru, primar ales demcratic

NOTA: Parantezele pătrate se referă la funcţionarii superiori decedaţi sau cărora li s-a terminat mandatul în anul respectiv. Datele din parantezele rotunde provin din lucrarea *„Collectanea zu einer Particulär-historie von Kronstadt“*,1741, Braşov, de Thomas Tartler, dar care nu au putut fi confirmate până în prezent de alte izvoare (157).

DENUMIREA PRINCIPALELOR STRĂZI ÎN CARTIERELE ISTORICE ALE BRAŞOVULUI
(157) (188)
Cetatea — Innere Stadt — Belváros

Anexa 2

Denumire stradă (actuală)	Denumire veche în limba română	Denumire veche în limba latină	Denumire veche în limba germană	Denumire veche în limba maghiară
Alecu Russo (după 1947)	Furcii de Sus (până în 1918), Mitropolit dr. Filetti (1920–1947)		beide Gabelgäßchen (trad. ulița Furcii), Gatschenfüßling, Gattyfüßling, Gabelgäßchen (Oberes)	Felsövillautca
Apollonia Hirscher (după 1991)	Hirscher (1920–1945), Roza Luxemburg (1945–1966), Ciucaş (1966–1991)	De foro ascendendo (1491), forum piscium (1491), forum piscarium (1527)	Auf dem Mart (1480), auff dem Marckt in die purggasz (1497), Fytch Mark (1541), Theatergasse (trad. str. Teatrului), Kotzenmarkt, Hirschergasse (1887)	Halpiac, Szinház utca, Hirscher utca
Armatei Române (din 1990, pentru porțiunea dintre str. Republicii şi Castelului)	Michael Weiss (1887–1945), Armatei Roşii (1945–1990)		Twergasse (1475), Große Zwirngasse (str. Mare a Ației), Wehrgasz (1616), Quergasse (1735– str. Transversală), Zwirngasse (1887)	Cérna utca
Astăzi inexistentă în documentele administrației orașului, fiind o stradă îngustă, interzisă traficului (între imobilele nr.56 şi 54 de pe str. N. Bălcescu)	Cazărmii (Cazarma Neagră, după destinația inițială a imobilului ce adăpostește azi corpul K al Universității), Moga Episcopul (1937)		Kaserngäßchen (trad. ulița Cazărmii)	Bact utca
Bulevardul Eroilor (din 1990)	B-dul Ferdinand, B-dul regele Ferdinand (1918–1947), B-dul Stalin (1948–1964), Carpați, B-dul Gheorghe Gheorghiu-Dej (1964-		Holzgraben (trad. Groapa de lemne), Rudolfsring (1887–1918), König Ferdinandsring (1918–1947)	Rezsökörút
Castelului	Ulița Funarilor, Fânarilor, Cetății; Castelului (1920–1966), Pavlov (1945–1966)	Ascendendo ad castrum(1497), platea castri (1506), porta prope Burgum, versus castrum, platea arcis	Burggasz (1480; trad. Str. Cetății, cu referire la cetatea de pe Tâmpa), an der Hohen Erd (1616– trad. La locul de sus), Burgasse unterwärts der sog. Hohen Erde (1756), Burggasse.	Várutca
Cerbului (după 1966)	Ulița Nouă — str. formată mai târziu (denumire păstrată până în 1926), Tache Ionescu (1926–1945), Tcacenco (1945–1966)		Sentlasselgasse (1480–1484) (după numele capelei Sf. Ladislau din apropiere), Newgas (1485), Oberste Newe gasz (1641–1887), Neugasse (după 1887; trad. str. Nouă)	Újutca
Curtea Johannes Honterus (după 1991)	Valea Albă, Hartenek, Curtea Johannes Honterus (până la 1945), Curtea Bisericii Negre (1945–1991)	Cimiterium (1521) (până în 1788 a fost cimitir evanghelic)	Kirghoff (1529), Friedhoff (1687) (trad. Cimitirul), Kirchoff (trad. Curtea bisericii, până la 1887), Honterushoff (după 1887)	Templomudvar, Honterusudvar.
Desființată în prezent; leagă str. Castelului şi str. N. Bălcescu (între imobilele nr.38 şi 40 de pe str. N. Bălcesu de astăzi)	Dr. Bunes Augustin (1937) — astăzi strada este înfundată spre strada Castelului prin construcția unor clădiri		Kniegäßchen (str. Genunchiului)	Térdutca
Diaconul Coresi (după 1947)	Târgul Boilor, Târgul Caselor, Nicolae Titulescu (1926–1947)	Forum vacarum(1524), forum armentorum (1527), forum boum (1532), forum bubale (1533)	Ky Mort (1541), Khüe Mar(c)ktt, Kühmarkt (1716; trad. Târgul Vacilor)	Tehénypiac
După ziduri (după 1945)	Din Dos, Kovacs Antal, După ziduri (până în 1920), Vasile Conta (1920–1945)		An der Graft, Hinter der Graft	Árokmente, Graft, Graft-menti-sétány

George Barițiu (din 1926)	Târgul Cailor (în evul mediu aici se făcea comerț cu cai)	Forum circinum equorum, forum equorum (1521), forum equinum (1528) forum equarium.	Rosz Morth (1541), en der wier-gasz (Cattreynen Hoff), Rosmarckt (1757), Roßmarkt (1887; 1937)	Lópiac
George Coşbuc (1937)	Gimnasticii		Hinter der Mauer (trad. În Spatele Zidului), Kotgasse (str. Noroiului) Turnschulgasse (1887 trad. str. Școlii de sport)	Torna utca
Grigoraș Dinicu	Furcii de Jos, Mitropolitul Filiti		Gabelgäßchen (Unteres)	Alsóvillautca
Hans Benkner (după 1991)	Bisericii (până în 1926), Școlii(Honterus), Oberth, Herfurth (1926–1945), Olga Bancic, Lirei		Kyrchgeskhenn (1559), Oberes Kirchen — oder Schulgässel (trad. ulița de sus a Bisericii — sau Școlii), Heilichnamsgässer Kirchen-Gässel, Kirchgasse (1870), Herfurthgäßchen (după numele parohului Franz Herfurt; 1937)	Templom utca
Johann Gött (din 1991)	Măcelarilor (1887–1945), Ilia Ehrenburg (1948–1966), Cooperației (1966–1991)		Fleyschbynkh, flesch Bynk auf dem Fischmarkt, Oberer und mittlerer Fleischmarkt (1765; trad. Piața de carne), Fleischbankgässel (trad. ulița Măcelăriei), Hinter den Fleischbänken (1735, 1769, 1827; trad. După măcelării), Fleischgassel (trad. ulița Cărnii), Fleischergasse 1887, Fleischergäßchen (1907; trad. ulița Măcelarilor)	Mészárosutca
Julius Römer (din 1991)	Suișul Castelului		Burgsteig (trad. Suișul Cetății), Durchbruch (trad. Spărtură)	Várhágó
Michael Weiss (din 1991) după numele judelui primar al Brașovului (1569–1612)	Michael Weiss (1887–1945) Armatei Roșii (1945–1990), Armatei Române (1990–1991)	Platea monialium (1520), platea Non (1528), platea nonnarum (1542)	Formată din Nonnengasse (trad. str. Călugărițelor) și Zwirngasse (trad. str. Ației); Nonnengasse (1490) (după numele Mănăstirii Călugărițelor; ans. de clădiri dintre str. M. Weiss și str. Sf. Ioan nu exista la aceea dată), Im geszken der Tugendsamber Frawen (1662), Michael Weiß (1887)	Széles utca (str. Lată), Weiss Mihály utca
Michael Weiss (porțiunea dintre str. N. Bălcescu și str. Castelului)			Hinter der Mauer (trad. După Zid), Lederergasse (1887; str. Pielarilor — după numele turnului pielarilor)	Timár utca
Mihail Sadoveanu (după 1945)	Aurarilor, Argintarilor (până în 1920), Ioan Calvin (1920–1945)		Hinter der Mauer (trad. După Zid), Franziskanergasse (trad. str. Franciscanilor, până la 1887), Goldschmiedgasse (trad. str. Aurarilor)	Barátok utcája
Mureşenilor (după 1991)	Ulița Vămii (clădirea Vămii la nr.12), Mănăstirii, Voievodul Mihai, Principele Carol, 7 Noiembrie (1948–1990)	Platea Petri (1520), platea claustri (1520), platea coenobii, platea monasterii	Petersgasse (trad. str. lui Petru), Dy Clostergas, Klostergasz (1547), Klostergasse (din 1501; trad. str. Mănăstirii — după numele mănăstirii dominicane înființate în anul 1323)	Kolostor utca, Klastrom utca
Nicolae Bălcescu (după 1947)	Ulița Neagră, strada Neagră (după apa neagră care se scurgea pe această stradă, provenită de la atelierele de prelucrat piele), Regina Maria (1920–1947)	Platea nigra, Nigra platea (1479)	Dy svarcze gas (1480), Schwarzengasse (1664), Schwarzgasse (1887)	Fekete utca
Parc	Parcul orașului (amenajat în 1931, i se mai spunea Parcul Cuteanu, după numele primarului), Parcul prieteniei româno-sovietice (1948–1962)	Extra portam Petri ad anger (1524)	Unter der Weingärten (1573 — trad. Sub Vii; acestea se aflau pe coasta însorită a Dealului Cetății), Unter den Linden vor dem Klostertor (1689 — trad. Pe sub teii din fața Porții Mănăstirii), Platz vor dem Klostertor (trad. Locul din fața Porții mănăstirii), die Wiese (1705 — trad. Poiana), Exerzierplatz vor dem Klostertor (1731 — trad. Locul exercițiilor din fața Porții Mănăstirii), Linden zwischen den Stadttoren (1744 — trad. Teii dintre porțile orașului), Stadtpark (trad. Parcul orașului)	Városkert
Pasajul spre Piața Enescu din Piața Sfatului		In curia seu area divae, aula sanctae Catharinae, ambitius circa Sanctam Catharinam	Dunkler Gang, wo die Kette ist (1737; trad. Gangul întunecos unde este lanțul)	
Paul Richter (din 1991)	Valea Lată, Harteneck (1937–1947), Leo Tolstoi (1947–1966), Argeșului (1966–1991		Teilweise Katharinenhof, Sent Katharinenhof (trad.Curtea sf. Ecaterina; 1480), auf der weiter Bach (1679), Breiter Bach (trad. Gârla lată), Harteneckgäßchen (1920–1945)	Szélespatak
Peneș Curcanul (după 1937)	Lăcătușilor (după 1926)	Platea fabrorum (1513)	Schlossergasse (1725, 1887, 1937), Schlossergäßchen (1907)	Lakatos utca

Piaţa George Enescu (după 1926)	Prundul Rozelor (după locul împrejmuit cu trandafiri sălbatici, unde înnoptau caii şi vitele, aflat în afara oraşului cu sute de ani înainte); Piaţa Sub Bucium — înainte de 1918, amintind de buciumul (trompeta) cu care se trâmbiţa de pe turnul Casei Sfatului.	Circus rosae (1526)	Ros(s)en awnger, Rosenanger (1525, 1613)	Rózsapiac
Piaţa Sfatului (după 1990)	Piaţa Sfatului (până în 1918), Piaţa Libertăţii (1920–1945), Piaţa 23 August. Laturile pieţei se numeau:	Forum (1520), forum circinum (1520), forum teatrum (1520), circus, circulus, area civitatis	Mart (1480), Ringh (1573), March (1590), Platz (1713), Großer Markt (1772), Marktplatz, (1907 şi după 1920), Franz-Josephs-Platz (până în 1916)	Piactér, Tanácstér, Nagy Piac, Fötér
	– spre sud — Târgul Pânzelor, Şirul (Târgul) Florilor		Leinwandzeile (trad. Şirul Pânzei), Blumenzeile (trad. Şirul Florilor)	Lenvászonsor,Virágsor
	– spre sud — Târgul Poamelor, Şirul Fructelor (înainte de 1918) (un şir scurt între str. Hirscher şi Biserica Neagră)		Kwrcz czeyl, Kurtzer ringh (trad. Şirul scurt1626),Kurtsche Zeile am Ring (după 1650), Apfelmarkt (trad. Târgul de Mere), Kirschenmarkt (1630; trad. Târgul de Cireşe), Kurtzen Zeilchen (1718; trad. Şiruleţul scurt), Obstmarkt (1501, 1841; trad. Târgul Poamelor), Obstzeile (1887 trad. Şirul Poamelor)	Gyümölcssor
	– spre sud-vest — Târgul Butelor, Şirul Botelor (până în 1918)		Baumwollzeile (trad.Şirul Bumbacului), Faßbinderzeile, Böttcherzeile (trad. Şirul Dogarilor)	Kádársor
	– spre nord-vest — Târgul Inului, Şirul Inului (1887–1920)		Flachszeile, după 1920 (trad. Şirul Inului)	Lensor
	– spre nord-est — Târgul Grâului, Şirul Grâului (1937)		Khoronzeyl (1646), Kornzeile (trad. Şirul Grâului)	Búzasor
Poarta Schei (după 1966)	Uliţa Şcheilor, Valahilor, Orfanilor, Mureşenilor (1926–1948), Maxim Gorki (1948–1966)	Platea Corporis Christi (1520), platea funerum ad portam superiorem, platea Missae quam et Valachorum vocant, platea sacra	Des heiligelichmus gasz (1488), Heilige Leichnamsgasse (1496 — cu referire la frăţia Trupului Sfânt), nach der früheren Kapelle hinter dem Stadtfarrhof (trad. La fosta capelă din spatele curţii parohului), Heilige Liecht Mesz (1705), Wallacher Gasse (1849 — trad. str. Valahilor), Weisenhausgasse(1887 — trad. str. Orfelinatului)	Szentlélek utca, Árvaház utca
Politehnicii (după 1956)	Uliţa Cârciumarilor, Cizmarilor (înainte de 1918), M. Weiss,Vaida Voevod (1937), Iustin Georgescu (1948–1956)		Hinter der Mauer (trad. în Spatele Zidului), Bräuhausgasse (după numele unei fabrici de bere ce se afla în locul hotelului Coroana) Schustergasse (1887 — după numele turnului Cizmarilor)	Sörfözöház utca, Csizmadia utca
Porţiunea din str. A. Hirscher,situată între str. Castelului şi Poarta Şchei	Târgul Straielor		Deck Mortt (1491), Hohe Erd (1735,1767,1827), Deckenmarckt (1805; trad. Târgul Păturilor), Kotzenmarkt (1867–1887 trad. Târgul Straielor)	Csergepiac
Postăvarului (după 1966)	Spitalului (până cca 1920 — după numele vechiului spital şi a bisericii spitalului situate în apropiere), I.C.Brătianu (1920–1947), N. Molotov (1947–1966)	Nova platea (1475), platea hospitalis nova	Neugasz (1575), In der Nay-der Spittalsz Hoff, Dy Spydoltgasse (1541), Spitalsgasse (1887)	Ispotaly utca, Kórház utca
Republicii	Uliţa Căldărarilor (între str. Diaconul Coresi şi str. M. Weiss), Porţii (până în 1918), Regele Carol (1918–1947), Republicii Populare (după 1947)	Platea Porticae (1522), platea portae, vicus cui Purcz nomen est (1689), platea Barcensis	Purzengasse (de la 1476, după numele Porţii oraşului, în dialectul săsesc provenit din zona Luxemburgului), Portygas, Portzen gasse (1525), Burtz-gasse (1595), Purtz (en)gasse (1620), Purzengässer Wehrgas, Purzen-an der Zweergas (1771), Burzengasse (1778 – denumire stâlcită), Portzelgasse (1800)	Nagy utca, Kapu utca
Sfântul Ioan (după 1991)	Sfântul Ioan (până în 1947), Maiakovski (1947-1990)	Platea nova (1486, 1496), platea sancti Joannis (1540)	Johannisneugasse (1580), Dy newe Gas, Nay Gass sanct Peters Kloster yber (1532), sanct Joannis Nay gasz (1541), Johannisgasse (1887)	Szent János utca
Sforii	Sfoarei (1937)		Am aynyen Gäsken, Stinkgäszchen, Zwerg Gässel (1805), stinkender Gang Schnurgäßchen (trad. străduţa Sforii)	Zsinór utca
Stefan Ludwig Roth (după 1991)	Şcolii (înainte de 1926), Herfurth Obert (1926–1945, după numele parohului sas Franz Obert), Poet Neculuţă (1945–)		Unteres Kirchen-oder Schulgäsel (trad. uliţa de jos a Bisericii sau a Şcolii), Heiligleichnamsgässer (trad. Uliţa Sf. Trup), Schul-Gässel, Schulgäßchen (1880; uliţa Şcolii), Schulgasse (trad. str. Şcolii), Obertgäßchen (1937)	Iskola utca
Valentin Wagner (din 1991)	Brutarilor (înainte de 1918), Smârdan (1920 – 1990)		Proviantgäßchen (1867) — după numele unui magazin de aprovizionare a militarilor, Bäckergasse (1887)	Sütöutca

Braşovechi / Bartolomeu — Altstadt / Bartholomä — Bertalan (inclusiv Dealul Martin)

Denumire stradă (actuală)	Denumire veche în limba română	Denumire veche în limba latină	Denumire veche în limba germană	Denumire veche în limba maghiară
	Lângă cazarmă		Zehntscheuergasse; Kaserngasse (lângă cazarma de artilerie din Str. Lungă — 1887)	
8 Martie	Sfinţii Apostoli, Paloş (1820)		Hüllengässel, groâes und kleines (oberes und unteres)	
Avram Iancu	După Vale, Laterală (1910)	Platea posterior (1533), platea postrema (1534), platea posteriorum Ostadii (1540)	Dy henderstgas, hynder Gasse (1475), Hintergasse (1657 trad. str. Din spate)	
Bisericii Române (1937)	Bisericii (1934-după numele bisericii româneşti Sf. Treime construită în 1783), Operetei		Kirchengassel in der Mittelgasse, walachisches Kirchengassel (1764), Brückgasse (partea dintre str. Lungă şi str. de Mijloc, până la 1887), Seitengasse, Beim Spal (Greisler) (între str. A. Iancu şi str. Sitei), Oberes Quergäßchen, Rumänische Kirch (en)gasse (1887)	Román templom utca
Calea Făgăraşului (1937)			Neustädter Straße (1937; trad. str. Cristianului)	
Calea Feldioarei	Şoseaua Feldioarei (1937), Câmpului		Marienburger Straße	
Calea Poienii	Nerva Traian, Nucilor		Trauschenfels	
Câmpului (1937)			Closianische Gasse, (Bartolomäer) Kirchgäßchen (trad. städuţa Bisericii din Bartolomeu), Feldgasse (1887 — trad. str. Câmpului)	
Carierei	Bălţilor; Cicio-Pop Ştefan (1937); I.C. Frimu		Csikigasse, Paleschgasse, Palosch (după numele unei comunităţi româneşti cu acest nume) Gesprenggasse (1887)	Csíki utca, Palos
Căprioarei (1937)	Şprenghi		Gespreng (1937 cu referire la dealul cu acelaşi nume), Rehgäßchen (trad. str. Căprioarei)	
Cloşca	Ţintaşilor		Schützgasse	
Crişan (din 1937)	Ţintaşilor		Schützgasse	
De Mijloc (1966) (strada era traversată în mijloc de un canal prin care trecea pârâul Spurcata, ce vine din Şchei, actualmente acoperit)	Str. de Mijloc, Lucaci Vasile Dr. (1920–1947 şi după 1966), Kalinin (1947–1966)		Dy mittelgasz (1476), mittelgasz, Mitelgasz (1475), Mittelgasse	
Dealul Cetăţii	Pieptăriei, Filipescu Nicolae (1937), Gotwald Klement (după 1947), pe Cetăţuie la carieră		Hintere (1907), Steinbruchgasse (trad. str. Carierei), N.-Filipescu-Straße (1937)	
Dealul de Jos	Peri Gabriel, Popa Iane (1937)		Unteres Bergkirchengässel, Kirchengäßchen, Unteres Berggäßchen (trad. uliţa de Jos a Dealului)	
Dimitrie Anghel	Anghel Dimitrie (1937)		Biengartenstraße (trad. str. Albinelor)	
Dr. Ion Marinescu (1937)			Dr.-I.Marinescu Straße (1937)	
Dr.Ion Raţiu (1937)			Ioan Raţiu-Gasse (1937)	
Enupărului	Canalului (1910,1937), Petre Gheorghe		Kanalgäßchen (1907), Kanalgasse (1937)	
Fabricii	Gräf (str. lui -1911)			
Făgetului	Setu Aurel			
Gheorghe Doja	Marcus Fronius			
Horea (din 1937)	Ţintaşilor		Schützgasse	
Ioan Bogdan	Albert Huet			
Lungă	Uliţa Lungă, I.G. Duca, K.E.Voroşilov — (după 1945)	Platea longa (1539)	Dy lang gassen (1486), Laungas, Langgasz (1541) Langgasse (1907, 1937)	Hosszú utca

Braşovechi / Bartolomeu — Altstadt / Bartholomä — Bertalan (inclusiv Dealul Martin)

Denumire stradă (actuală)	Denumire veche în limba română	Denumire veche în limba latină	Denumire veche în limba germană	Denumire veche în limba maghiară
Lungă	Şirul Livezii (între str. Lungă şi Livada Poştei)		Unter den Linden (trad. Pe sub tei), Hans-Michaels-Zeilchen, Wiesenzeile (1887)	
Lungă (între str. Mureşenilor şi începutul str. de Mijloc)			Klustergasse in der Altstadt (1630), Altstädter Klostergasse (1672-1887 trad. str. Mănăstirii din Braşovechi)	
Memorandului (1937)			Memorandului Straße (1937)	
Mihai Viteazul (1937)	Fabricei		Altstädter Neugasse (trad.str. Nouă a Braşovechiului), Fabrikstraße (1887 denumire dată după fabricile şi morile existente în acea perioadă pe stradă)	
Morii (1937)			Leichengasse (trad. str. Înmormântărilor) (între str. Lungă şi str. de Mijloc; leagă străzile: Krummergasse, Grumesgäßchen, Neugasse; Mühlgasse (1887 în Bartolomeu)	
N. Filimon	Dealul De Sus, Popa Mihai (1937)	Platea Sancti Martini (1525)	Oberes Bergkirchengässel, Kirchengäßchen, Oberes Berggäßchen (1887- trad. ulița de Sus a Dealului)	
Nicopole	Crucii, Lazăr Cernescu		Formată din: Ziegeunergasse (între str Lungă şi str. de Mijloc), Werdargasse (între str. de Mijloc şi str.A. Iancu), Enyertergasse (între str. A. Iancu şi str.Enupărului); Beim Latzko (între str.Enupărului şi str. M. Viteazul); Mittleres Quergäßchen; Kreuzgasse (1887)	
Pictor Ion Andreescu	Cazarmei, Episcop Moga		Unt. dem Gesprengberg (sub dealul Gespreng)	
Spartacus	Vânătorilor			
Şcolii	Şcolii, Bălgradului, M.S.Kirov		Hüllgasse,Schulgasse (între str. Lungă şi str. de Mijloc), Gusbethgasse sau Marienburggasse (între str. de Mijloc şi str.A.Iancu), Unteres Quergäßchen, Schulgasse (1887)	
Şirul Livezii	Livada Poştei (loc de păşune pentru caii poştei, înainte de 1926),Arh. Ileana, AleeaPrincipesa Elena (1926-1947), Ana Pauker (1952)		Wiesen (1616), Postwiese (din 1758, 1775, 1879)	Postarét
Şoimului	Pasteur			
Vasile Lupu	Căruţaşilor, Cărăuşilor		Frächter gasse	Fuvaros utca

Blumana Blumenau Bolonya (lat.: ad Siculos [1475], suburbium Siculorum, suburbium Hungaricum, pratum florum)

Denumire stradă (actuală)	Denumire veche în limba română	Denumire veche în limba latină	Denumire veche în limba germană	Denumire veche în limba maghiară
	Lunei (1937) către str. Hărmanului, la Gara Veche astăzi acoperită de construcții)		Holzplatz (1937 trad. Piața de lemne)	
	Țigănia (Zona dintre magazinul STAR şi spitalul militar) Piața centrală		Zigeunerstübeln (pe la 1650, trad. Odăile țiganilor), Ziganie, Militärspitalsplatz (1887, 1937)	Cigánytelep
(nu se cunoaşte poziția exactă, posibil între str. I. Maniu şi str. Dealul Morii)			Off dem mest (1510 trad. pe Gunoi), Sychhof (1588), Mestgasse kegen der Lumillen, Morastgasse (1874 trad. str. Mlaştinii ??)	
13 Decembrie	Şoseaua Sânpetrului		Petersberger Straße	
Agrişelor	Buzdugan Regentul, Gheorghe Dimitrov		Rosmarinegasse (1735, 1796, 1827), Morastgasse (?) (1874), Egresgasse (1907), Egrischgasse (1937)	Egres utca
Alexandru Ion Cuza	Măierele (eleşteiele) din Gaci, Furcilor (1910)	Piscina Galch (1528)	Galchwayer (1527), Galtschwair (1612), Galchweiher Neugasse, Galgweihergasse (1907), Galgweiher (1937)	Gács major

Aninoasa	Sara Bogner (1937) (între Al.I.Cuza şi col. Buzoianu); Simo Donca		Bognergasse	
Apullum (1937)			Sackgäßchen (trad. străduța înfundată)	
Bulevardul 15 Noiembrie (din 1991)	Cizmarilor, ulița Fântânii, Calea Victoriei (1926–1947), B-dul V.I. Lenin (1947–1990)		Dy schwarcze gasz yn der Blumanaw (1519), Blumenaw Schwarzengas auswendig (Stadt), Brongas (1595), Beim Brunnen (1595), Blumen Auer Brunnen Gasse (1764), Blumen Auer sächsische Brunnen Gasse (1831), Brunnengasse (1887-trad. str. Fântânilor, datorită fântânilor care se găseau pe această stradă)	Kút utca
Calea Bucureştilor (1937)	Dârstei		Dyrstestraße (trad. str. Dârstei)	Derestyei út
Carpaților	Fabricei de Ciment			
Castanilor	Fabricei; Popovici Aurel, Patriarh Cristea Miron; Susana Pârvulescu		Fabrikstraße (str. Fabricilor continua în cartierul Braşovechi cu actuala str. Mihai Viteazul)	
Cezar Bolliac	Brukenthal			
Colonel I. Buzoianu (1954, 1977, 1991)	Călugărițelor (după mănăstirea călugărițelor aflată la începutul străzii, astăzi Liceul de muzică), Pietrăriei, Şirul Cetățuiei, general Prezan (1937)		Am Steinbroch (1494), Steinbruchgasse (1907, 1937 — trad. str. Carierei, referindu-se la cariera de pe Dealul Cetății)	Köbánya utca
Dealul Melcilor (1937)			Schneckenberg (1937)	
Dealul Morii	Rosseti C.A.		Mühlberggasse	Malomhegy utca
Dobrogeanu Gherea	Curmătura, Carmen Sylva, Christian Kertsch (1920–1945)		Schneckengäßchen (1788 trad. str. Melcilor), Schullergasse (1764 trad. str. Elevilor), Burghals	Mártonfalva
Dorobanților (1937)	Luther, Luterană , Jdanov		Luthergasse (1937), Honvédgasse	Honvéd utca
Dr. Felix (1937)	Gromeş, Spre Grădini		Trauschwiese (1937)	
Dr. Toma Ionescu	Gromeş		Oberes Kirchgäßchen (trad. str. de Sus a Bisericii din Blumăna), Grommesgäßchen (1830, 1907), Gromesgasse (1830,1907)	Gromes utca
Dr. Victor Babeş	Livezii (1910)		Galchweiherwiesengäßchen (trad. str.eleşteului din Gács), Wiesengäßchen (trad. străduța Poienii)	Gácsmajor, Rét utca
Dr. Ion Cantacuzino	Leproşilor, Grădinarilor		Unteres Kirchgäßchen, Gärtnergäßchen (1887)	Kertész utca
Ecaterina Varga (după 1948)	Curmătura, Ing. Kertsch, Carmen Sylva (1926–1948)	Burgi collum (1526)	Burchhalcz (din 1489), Breitgasse, Burghals (trad. str. Gâtului Cetății,)	Mártonfalva, Csigahegy
Grădinarilor	Grădinilor, Lazăr Grumberg		Gartengäßchen (1907), Gartengasse (1887 trad. str. Grădinilor)	Kert utca
Hărmanului	Gării, Sf. Gheorghe, Negru Vodă, General Moşoiu, Bernath Andrei, Ilie Pintilie		Honigbergerstraße	Szászhermányi út
Iuliu Maniu (din 1991)	Leproşilor, Calea Gării, Iuliu Maniu (1926–1947), General Moşoiu, Karl Marx	Penes ,Circa Leprosos (1529), terra leprosum	*a)* Schenkgasse, Weinschenkgasse (1751 între str.N.Iorga şi str. A.I. Cuza trad. str. Cramei de vin) *b)* Kem Seichhoff (1575), Siechhoffsgasse (1763), Seuchesgasse (1824), Seichesgasse (trad. str. Molimei, denumire legată de Spitalul de leproşi de pe această strada, între str. Agrişelor şi str. T. Grozăvescu); Bahnstraße (după 1873 întregii străzi, trad. str. Gării)	Korcsma utca, Vasút utca
Izvorul Rece	Titu Maiorescu, David Constantin			
Karl Lehmann	Canalul Timiş		Tömöschgasse (1907, 1937)	Tömös utca
Lucian Blaga	Morii, Timişului (1910,1937), Alexandru			
Matei Basarab	Morile Dubălarilor (tăbăcarilor), Morii	Molendinum (1501)	Bey der molen hereb (1486),Kegen der Lwe oder Lumillen (1579), Bei der Lederer-Müllen (trad. la Morile tăbăcarilor), Lohmühlgasse (1731), Rothgerbermühle, Mühlengasse (1907), Mühl(en)gasse (1738 trad. str. Morilor)	Csermalom utca, Malom utca
Mattis Teutsch (1990)	Canalul Timiş, str. Umbroasă		Tömöschkanalgäßchen	Tömös csatorna
Mihai Eminescu	Şirul Cetățuii (1922)		Schloßbergzeile (trad. aleea Dealului Cetății)	
N.D.Cocea	Dr. Schnell			
Napoca (1937)	Sacului		Sackgasse (trad. strada înfundată)	

Neagoe Basarab (1937)	Studenților		Scullergässel (1764), Schullergartengässel, Studentengäßchen (1887) (trad. străduța Școlarilor)	Deák utca
Negoiul	Speranței, I.V. Miciurin			
Nicolae Iorga	Șirul Cetățuii, Șirul Hoților		Untere Schloßbergzeile (trad. aleea de jos a Dealului Cetății 1937), Jorgazeile, Doktorallee (trad. aleea Doctorilor, făcând aluzie la avocații înstăriți ce locuiau pe această alee)	
Nicolae Titulescu	Livada lui Ioan, Dorobanților,Tânăra Gardă		Jantschi Wiese (trad. Poiana lui Jantsci), Johanneszeile (1907 trad. Șirul lui Johannes)	Jancsirét
Olarilor			Hafnergasse	Fazekas utca
Pictor Pop	Curmătura, Spitalul Militar		Militärspitalgasse	Katonakórház utca
Pieții	Spitalul Militar, Pirogov			
Roșiorilor	Elisabeta, Alex. Matrasov		Elisabethgäßchen (1907), Elisabethgasse (1937)	Turkosi Francisc
Sitei	Sitei, Sitașilor, Goga Octavian (din 1920), Fr. Engels		Naygäszkin (1620), Neugasse beim Galgweiher, Siebgasse (1907, 1937)	
Temeliei	Fabrica de Ciment, Ilie Moscovici			
Tomis	Seceleni, Mocanilor, Leonte Filipescu			
Traian Grozăvescu	Scăldătoriei (Scăldătoarei)		Schwimmschulgasse (1907) (trad. str. Școlii de înot)	Uszoda utca
Verii	Vasile Goldiș, Andrei Ady			
Vlad Țepeș (din 1920)	Dascălilor, Învățătorilor		Schulmeistergasse (din 1822)	Mester utca
Zizinului (1937)	Breiner Bela		Zaisoner Straße (1937, 1907)	Zajzoni út

Schei — Obere Vorstadt — Bolgárszeg (lat. suburbium superius, suburbiumValachicum)

Al. Petöfi ?	Codrului,V. Brătianu, Puşcaşilor, Junii Curcani (1937)	B	Schützenhausgäßchen (1874, 1937 trad. str. Casei de tir)	Lövölde utca
Andrei Șaguna (șir)	Șirul Șaguna (1937), Șirul Scânteii (1956)		Schagunazeile (1937)	Saguna sor
Anton Pann	Valea Coastei		Costeigraben	Costei árok
Baiulescu Gh.Dr.	Lunca Plăieșilor, Baiulescu Gh. Dr. (1936), I.C. Parhon, Bicazului (1989)		Schützenwiese	Lövölde rét
Bâlea	Protopop Petric, Sf. Nicolae, A.S. Macarenko			
Băilor	După Ziduri; De Jos; Episcop I. Popazu (1937); Cristea Nicolae		Am Bach, Dampfbadgasse (1887)	Gözfürdő utca
Birt Ilie Căpitan	Prundului, Căpitan Ilie Birt (1937), Căpitanului		Hauptsmannsgasse (1887)	Kapitány utca
Bisericii Sfântul Nicolae	Sf. Neculae, Henri Barbusse, Macarenko		Dy neder gassen by der Kyrchen (1519), Hinder dem Kirffich (Kirchhof), Wallachisches Kirchhofsgässel, Obervorstädter Kirchengassel, Bolgaria (1527), Dy twyrgas, die negstg hinter der Kirchen, (Sankt-) Nikolausgäßchen (1937)	Szent Miklós utca
Ceahlău	Precup Ioan, Anton Cehov		Precupgäßchen	Precup utca
Cetinii	Cacova de Sus, Cacova		Cacova, obere	
Cibinului	Axente Sever (1937), Postavarilor (1910); Romuri		Rup Gasz (1489), Raupengasz (1652-1842), Raupen-Rahmengasse, Rammengasse (după 1836), Obere Rahmengasse (1874), Rahmengasse (după ramele de lemn pentru uscarea postavului aşezate pe deal, spre turnul Negru)	Felsö Cacova
Ciocârliei	A. Bârseanu			Ráma utca
Clăbucet	Radu Vodă Șerban			
Coastei	Podu Dracului (1910)		Bei den Faronen (trad. la țigani), Costeigasse (1907) Teufelsbrückgässchen	Ördöghíd
Colțul Putinarilor	Colțul Putinarilor		Werdt, Auf dem Bedner Rucke, Bidnerreck (1584), Rück, Binder (Böttner) Rücken, Böttcherrücken	Kádár hegyhát

Constantin Brâncoveanu	Uliţa Furcoaie, Caterinei (1911), Şirul Spitalului (1922), Constantin Vodă Brâncoveanu (1937), Şirul Gh. Dima	Katharina versus montes (1488)	Sent Katheringasz kem berg (1489), Obere oder Wallachische (Blösch) Chatringasz, Katharinengasse (1907, 1937 denumire dată după mănăstirea Katharina din curtea Honterus 1235)	Katalin utca
Constantin Lacea	Azilului, Ciocrac (prundul jupuitorilor), Ion Alexandru Lapedatu		Blesche Burggasse (1531 trad. str. Cetăţii româneşti), Wallachische Burggasse, Belszeray Sokrak spuorszgas (1664), Burchgasz ober der Stadt, Blaeschburchgasz unter der zenne	Csokrak
Costiţa	Andrei Bârsan		Ziganie, Costeigasse, by den czyganen (1524), by den Faronen (1643), Oberhalb der Ziganie, bey das klein Creytz (1643), Costeigraben (din 1887)	Costei árok
Cotun	Cotunului		Cotunu-Gasse	Cotun
Curcanilor	Pe coaste sub Tempe, Pe coaste (1907), Uliţa pe coastă (1907), Junii Curcani, Drumul Carelor		Unter Zenen (1625), Zinne, Wallachische Zinne (1771)Rippgasse, pe Kuaszte, Pe Coasta	Pe coaste
Dealul Spirii	Nisipului de Jos, Babeuf		Sandgasse, untere	Alsó Fövény utca
Demetrescu Traian	Rocus (1910,1937)	Platea ruppe	Untere Rahmengasse (1874), Rochusgasse (1887)	Rochus utca
După grădini	În dosul grădinilor (1910)		Unter den Garten (1886)	
După Inişte (1907, 1937) iniţial se chema după vinişte (după vii)	La Gynste ? (1877)		Ruckesgäßchen (1777)	Dupa inisti
Egalităţii	Valea Morilor		Mühlgraben	Malomárok utca
Fântâna Roşie (1937)	Uliţa Fântânii Roşii, Nicolae Teclu		Dy Brongasz (1488, 1496), Rote Brunnengasse	Vöröskut utca
Fântâniţei	Muntean Duloicu (1937), Ferega ?, Pajiştei			
General Traian Moşoiu	Cacova (din l. slavă = pădure de arbuşti) de Mijloc, Cacova (1937), 6 Martie (din 1947), Căldărarilor		Ein den Bircken (1557), Byrcker, Im Gessken bei den Birschten, Brunnengrundt (1584), Buenegasz, Bunengraben, Bohnen-Grund (1661), Bohnengarten, Cacova, — mittlere (de mijloc)	Közép Cacov
Gheorghe Dima (şir)	Şirul Spitalului		Spitalzeile (1937, trad. Şirul spitalului)	Korház sor
Gheorghe Sion	Şt. O. Iosif			
Harghita	Petre Vodă Cercel			
Învăţătorilor	La nălbitori (Înălbitori), Radu Orghidan (1937)		Im Grund bei den Walkern (sec. XVII), Weysbeker Myel (1590), Bei den molen herab, Walkmühlen (din 1613), Walkmühlen im Pulvergrund (1774), Tuchmacherzunftwalkmühle im Grund unterhalb der Salamonsburg (1842) Waschbleiche, Bleiche (trad. la Înălbitori)	Fehéritő
Mălăieşti	Genunchiului, N.K.Krupskaia, Augustin Bunea			
Mircești	Goriţa, A. Treboniu Laurian (1937)		Goritzaschluchtgäßchen (trad. str. Râpei Goriţa)(1937), Goriza	Goriza szoros utca
Neajlov	Pajişte, Crucea Dreptăţii, Toma Alexandru, Ulicioara Benghi			
Nisipului de Jos (1937)	Dealul Spirei		Untere Sandgasse (1937)	
Nisipului de Sus (1922)	Nisipului		Zanthgasz (1488), Sandgasse (deja din 1745), Obere Sandgasse (1937)	Alsó Fövény utca
Pajiştii	Uliţa Pajiştei		Auf der Gelegenheit (1669)	Felső Fövény utca
Parângului	Junii Curcani, Mitropolit Dosoftei			
Pe Tocile	Uliţa Pe Tocile (1907, 1937)	In monte	Rengasz(1488), Ren Gasz (1489), pre Thotzyelle (1658)	Pe tocile
Petre Ispirescu	Varişte, Sfânta Treime		Varistea	Varistea
Piatra Mare	Cacova de jos, dr. A. Bogdan. (1937)		Cacova untere	Alsó Cacov
Piaţa Unirii	Prund, Piaţa Prundului, 30 Decembrie,		Anger (1488), Angerplatz	Porond tér
Plăieşilor	Plutaşilor, Livada Plăieşilor			
Podragu	Azilului		Siechenhausgässchen	Apolda utca
Podul Creţului	Podul Creţului (1907, 1937)		Im Grundt (1588), Auf dem Grund im Gässel auf die Mühlgasse, Bei den Mülhen (1886)	Podul Cretului
Podul lui Grid (1937)	Podul lui Grid (1907)		Breckgasse (1701), Wallachische Bruckgasse (1768), Brückgasse (de la începutul sec. XVIII) (trad. str. Podului)	Podul lui Grid
Printre Grădini	Valea Oului, la Nuc (1776)		Naszbauhm (1697), Eiweg beim Nußbaum, Eiweg (1907, 1937)	Tojás ut

Printre Grădini	Vidrigun (1910)		Am Vidrigang (1886)	
Printre Pietre	Valea Solomon, Nisipului			
Protopop Vasile Saftu	Valea Morilor (până la începutul sec.XX existau 7 mori de apă pt. măcinat făină în Şchei) Dr. Episcop Vasile Saftu. (1937), Comuna din Paris		Bey der Oehlmühle, Mühlgasse, Baich der Ellmühlen, Oberhalb der gewesener Oel Mühle (1820), Ober Mühlgasse ohnweit öhl Mühle	Malomárok utca
Prundului (din 1990)	Uliţa Mare, Emil Socaciu, Ştefan cel Mare (1922), Prundului (1937), 30 Decembrie (1948–1990)		Ungergasz (1489), dy Angergasz (1494), Aungergasz, Aunergasz, Angergasse	Porond utca
Prundului ?	Şirul Şcheilor		Kirchenzeile (1937 — trad. şirul Bisericii)	Templom sor
Retezat	Ion Barac (1937)		Barackgäßchen	Barak utca
Semenicului	Coastei, Gheorghe Ucenescu		Costeigasse	Costei utca
Spătarul Arbore Luca	Pietroasă (1911)		Steinern Gässel gegen den Anger (1739), Stönnern Gässel (1777), Steingäßchen (1643, 1907, 1937 trad. străduţa pietroasă)	Kö utca
Stâncii	Adela Zay (după numele directoarei şcolii săseşti de educatoare), Elena Pavel		Adele-Zay-Gasse (1937)	
Stejerişului	Calea Stejerişului		Hangesteinweg, Mülhlberg Weg (1886)	Függökö utca
Şirul Beethoven	Şirul Wagner, Largă, Şaguna, G. Berthelot		Wagnerzeile (trad. Şirul Wagner)	Wagner sor
Tiberiu Brediceanu (din 1990)	De Sus, Promenada Castelului Aleea Regina Maria (1937), Aleea Filimon Sîrbu (1948–1990)		Obere Promenade, Burgpromenade (1937)	
Trotuş	Cimitirelor, Virgil Oniţiu (1937), A. Ciortea		Breitgasse, breth gas (1488), Friedhofsgäßchen (1907), Friedhofsgasse (1937) (trad. str. Cimitirului)	Temető utca
Ţibleş	Preiss, Sergent Ştefan Ioan		Beim cziganischen Brunnen, Preissgasse	Preiss utca
Valea Rece	Valea Putredă (într-o vale laterală, aproape de pietrele lui Solomon)		Pulvergrund (1887)	Lopor telep
Valea Tei	Valea Tei (1886, 1910)		Lindengraben (1770 — în vestul str. Pajiştii), Valea Tei (1886)	Valea Tei
Varişte	La Varişte		Auf der kleinen Gemeinde (1712 trad. spre mica comunitate)	
Vrancei	Costiţei, Radu Tempea (1937)		Costiza-Gasse (1907)	Costita
			Fliedergäßchen (1937) (spre Warthe ?)	
	Valea cu apă, Între pietrii		Heldental (trad.Valea Eroilor, la Pietrele lui Solomon)	Hösök völgye

INDICE

A
Aachen, pacea de la, 1740
Aaron, Vasile, poet, 1806
Abraham, Samuel, proprietar, 1839
Abritus, localitate, 168 p.Chr.
Abrud, localitate, 1461, 1861
Accra, localitate, 1211
Adamovici, Gherasim, episcop ortodox, 1791
Adjud, localitate, 1435
Adrianopole (Edirne), oraş, 1377, 1568, 1821, 1840
Ágoston, Lajos, profesor, 1856
Ahmed I, sultan turc (1603–1617), 1613
Aiud, localitate, 1461, 1600, 1805, 1817, 1845, 1848
Alba inferioară, comitat, 1896
Alba Iulia (Apulum, Gyulafehérvár, Bălgrad), capitlu, cetate, localitate, 168 p.Chr., 1288, 1438, 1440, 1453, 1454, 1461, 1471, 1526, 1543, 1599, 1603, 1608, 1611, 1693, 1697, 1704, 1716, 1737, 1776, 1783, 1815, 1817, 1848, 1849, 1854, 1856, 1861
Alba, comitat, judeţ, 1225, 1288, 1412
Albania, 1211, 1463, 1478, 1678, 1766
Albert (Albrecht) von Habsburg, rege al Ungariei (1437–1439), 1437, 1438, 1439
Albrich, Johann, medic, 1696, 1714
Albrich, Martin, rectorul gimnaziului, 1655
Alecsandri, Iancu, fruntaş revoluţionar, 1848
Alecsandri, Vasile, poet, 1848, 1868, 1882, 1895
Alexandru Aldea, domn al Ţării Româneşti (1431–1436), 1432
Alexandru cel Bun, domn al Moldovei (1400–1432), 1402, 1435, 1447
Alexandru I, ţarul Rusiei (1801–1825), 1809
Alexandru Ioan Cuza, domn al Principatelor Unite şi al României (1859–1866), 1848, 1849, 1859, 1866, 1882
Alexandru Ipsilanti, domnitor al Moldovei (1786–1788), 1788
Alexandru Lăpuşneanu, domn al Moldovei (1552–1561, 1563–1568), 1552, 1553, 1554, 1556, 1557, 1558, 1561, 1565, 1568
Alexandru Macedon, împărat, 1620
Alexandru Mircea, domn al Ţării Româneşti (1568–1574,1574–1577), 1556, 1568
Alexandru, Petru, negustor, 1820
Alexăndrel, domn al Moldovei (1449, 1452–1454, 1455), 1452
Ali, paşă, beglerbeg, 1605
Allerheilingenkapelle (capela tuturor Sfinţilor), 1520
Almoşd, lupta de la, 1604
Alpár, Ignác, inginer, 1890, 1900
Altemberger, Thomas, primar în Sibiu, 1475
Altona, localitate, 1776
Altstadt (vezi Braşovechi), 1235, 1288, 1835
Altstädter, Johann, medic, 1877
Amlaş, district, „ducat“, 1452, 1456, 1460
Amsterdam, oraş, 1680
Anatolia, regiune în Turcia, 1432, 1768
Andrási, József, profesor, 1856
Andrássy, Gyula, conte, prim ministru, 1867, 1887
Andrássy, Gyula jr., ministru, 1908
Andreanum, diplomă, 1224,1486, 1583
Andrei al III-lea, rege maghiar (1290–1301), 1288, 1308
Andrei al II-lea, rege maghiar (1205–1235), 1211, 1224
Andrei, farmacist, 1586
Andrei, fiul lui Serafin, voievod al Transilvaniei (1235), 1235
Andriaş, jupan, 1413
Anglia, 1348, 1768, 1835, 1839, 1853, 1856, 1886, 1892
Angora (Ankara), localitate în Turcia, 1402
Anjou, dinastie regală maghiară, de origine franceză (1308–1387), 1235, 1369
Anonymus, cronicar, sec. IX-X
Anton, cămăraş moldovean, 1531
Antonescu, Victor, actor, 1913
Antonii, Petru, proprietar în Braşov, 1447
Antonius, magistru arhitect, 1515
Antony, dulgher, 1528
Anvers, localitate în Belgia, 1530
Apafi, Mihai (Mihály), principe al Transilvaniei (1661–1690), 1661, 1668, 1677, 1679, 1683, 1687–1690, 1708
Apaţa (Geist), localitate, 1377, 1433, 1498, 1500, 1510, 1530, 1547, 1651, 1704, 1718, 1737, 1784, 1806, 1880
Apollinaris, legiune romană (a XV-a), 105–106 p.Chr.
Apor, voievod al Transilvaniei (1283), 1278
Appónyi, Albert, ministru, 1907
Áprily, Lajos, profesor, poet, 1887, 1900
Araci, localitate, 1211
Arad, comitat, oraş, 1541, 1713, 1813, 1846–1848, 1856, 1870, 1878, 1885, 1901
Arbore, Luca, boier moldovean, 1519
Ardeal, passim
Argeş, toponim, sec. IX-X
Arghir, personaj carte, 1805, 1806
Ariuşd, localitate, 5500–2000 a.Chr., 2000–1150 a.Chr. 1211
Arko, general austriac, 1554
Arndorf, localitate dispărută, 1278
ARO, hotel, 1395, 1534
Aron, domn al Moldovei (1591–1592, 1592–1595), 1594, 1595, 1597, 1656
Árpád, dinastie regală maghiară (896–1301), sec. XI-XII, 1896
Arpătac, localitate, 1817
Arsenie, Vlaicu, profesor, om politic, 1894, 1898
Asachi, Gheorghe, profesor, 1817
Asăneşti, dinastie imp. Vlaho-Bulgar (1186–1256), sec. IX-X, 1392
Asia, 1241
Asia Mică, 1839
Athos, munte, 1781
Auersberg, Maria, Joseph, guvernator al Transilvaniei (1771–1774), 1770, 1772
Ausburg, localitate, 1498
Austria, passim
Austro-Ungaria, 1869, 1873, 1875, 1877, 1879, 1881, 1886, 1887, 1891, 1914
Avignon, oraş în Franţa, sediul scaunului papal, 1354
Avram Iancu, fruntaş revoluţionar, 1848, 1882
Avrig, localitate, 1766
Aylda (Aldea), negustor, 1489, 1503
Azbuga, beg turc, 1432
Azem, vizir turc, 1658
Azuga, localitate, 1886

B
Babeş, Vicenţiu, om de ştiinţă, 1862
Bacău, localitate, 1435
Bach, Alexander, von —, ministru, 1850, 1859
Bachmeyer, proprietar, 1857
Bachmüller, Friedrich, meşter, 1906
Bacika, provincie, 1867

Baciu (Zlanul, Bachfalu, Batschendorf), localitate, 1366, 1377, 1498, 1500, 1510, 1547, 1587, 1765, 1780, 1784, 1806, 1848, 1869, 1880
Badea, jupan, 1413
Baden, Ludwig von, comandant militar, 1690
Badenheim, oraş în Germania, 1831
Baia Mare, localitate, 1399
Baia, cetate, localitate în Moldova, 1288, 1467, 1503
Baiazid, sultan turc (1389–1403), 1402
Baiulescu, Bartolomeu, protopop, 1861, 1869, 1874, 1877, 1886, 1895
Baiulescu, Gheorghe, dr., prefect, 1887
Baiulescu, Maria, profesoară, nume liceu, 1887, 1908, 1913
Balaban, beg turc, 1432
Balassa, Emeric, voievod al Transilvaniei (1533–1534), 1534, 1540
Bálint, Károly, profesor, 1856
Balş, Gheorghe, fruntaş revoluţionar, 1848
Balş, Tudorachi, boier, 1770
Banat, provincie istorică, sec. IX–X, 1366, 1451, 1570, 1691, 1718, 1765, 1821, 1830, 1834, 1851, 1867, 1877
Bánffy II, Gheorghe, de Losoncz guvernator al Transilvaniei (1787–1822), 1790, 1821
Bánffy, Dezsö, prim ministru, 1895–1897
Bánffy I, Gheorghe, de Losoncz, guvernator al Transilvaniei (1691–1708), 1691, 1708
Bär, Ştefan, lider răscoală, 1688
Barac, Ioan, om de cultură, 1802, 1805, 1806, 1836
Barac, Iosif, rector, protopop, 1850, 1880
Baracz, Sándor, profesor, 1856
Baraolt, localitate, 1224
Barasu, Boroşu, Brassou, Brasu, Braso, Brassov, Brassa, Brassó — forme premergătoare ale toponimicului Braşov, 1252, 1336, 1344, 1351, 1395, 1399, 1550
Barbenius, negustor, 1896
Barbitonsor, Gregorius, chirurg, 1545, 1557
Barbovski, portar de Suceava, 1529
Barbu Ştirbei, domnitor al Ţării Româneşti (1849–1853, 1854–1856), 1851, 1856
Barcău, localitate, 1471
Barcelona, oraş, 1323
Barcsay, Acatiu, principe al Transilvaniei (1659–1661), 1657, 1660
Bariţ, George, profesor, ziarist, istoric, 1834, 1835, 1836, 1838, 1839, 1847–1850, 1852, 1855, 1860–1863, 1865, 1866, 1868, 1870, 1877, 1878, 1882, 1887, 1890, 1892
Bârlad, localitate, 1435
Baross, hotel, 1863
Barrout, Philippine, conducătoare institut, 1860
Bârsa (Burcia, Burza, Borza), râu, comitat, plasă, 1211, 1213, 1252, 1288, 1508, 1603, 1798, 1880
Bârsan, Zaharia, actor, scriitor, 1895
Bârseanu, Andrei, folclorist, poet, 1874, 1898
Bart, tipograf în Sibiu, 1797
Bartesch, Peter, arhitect, 1863, 1864, 1871, 1873, 1874, 1881
Bartusch, curier, 1523
Basarab (cel Bătrân) Laiotă, domn al Ţării Româneşti (1473, 1474, 1475–1476,1476–1477), 1473, 1474, 1476, 1477, 1479, 1480, 1495, 1497, 1554
Basarab (cel Tânăr) Ţepeluş, domn al Ţării Româneşti (1477–1481, 1481–1482), 1474, 1475, 1477, 1478–1482
Basarab al II-lea, domn al Ţării Româneşti (1442–1443), 1442
Basarab I, domn al Ţării Româneşti (1330–1352), 1358
Basarab, Neagoe, domn al Ţării Româneşti (1512–1521), 1512, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1568
Basarab, Teodosie, domn al Ţării Româneşti (1521, 1521–1522), 1521
Basarabia, provincie istorică, 1798
Basel, localitate în Elveţia, 1498, 1530, 1532
Bassa, Nazzup, vizir turc, 1613
Basta, George, general imperial, 1600–1605
Bastionul Aurarilor, 1491, 1522, 1639, 1886, 1888
Bastionul Cojocarilor, 1452
Bastionul Curelarilor, 1491, 1524, 1881, 1886
Bastionul Fierarilor, 1491, 1526, 1529, 1667, 1689
Bastionul Frânghierilor (Funarilor), 1416, 1460, 1491
Bastionul Graft, 1491, 1494, 1525, 1545
Bastionul Porţii Mănăstirii, 1532
Bastionul Postăvarilor, 1491, 1522, 1554, 1660
Bastionul străzii Porţii, 1522
Bastionul Tăbăcarilor, 1452
Bastionul Ţesătorilor, 1421, 1491, 1522, 1554, 1600, 1660, 1864, 1896
Basy, George, patrician, 1523
Báthory, Andrei, principe al Transilvaniei (1599), 1598, 1599
Báthory, Christofor, principe al Transilvaniei (1576–1581), 1575, 1578
Báthory, Gabriel, principe al Transilvaniei (1608–1613), 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1615
Báthory, Sigismund, principe al Transilvaniei (1581–1597, 1598–1599, 1601–1602), 1581, 1594, 1595, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602
Báthory, Ştefan al II-lea, de Şimleu, voievod al Transilvaniei (1529–1530), 1530
Báthory, Ştefan, de Ecsed, voievod al Transilvaniei (1479–1493), 1476, 1479, 1480, 1481, 1492, 1493
Báthory, Ştefan, principe al Transilvaniei (1571–1576), rege al Poloniei (1575–1586), 1571, 1572, 1573, 1583
Batthyány, Ignatius, Graf, episcop romano-catolic, 1776
Batu Khan, hanul Hoardei de aur a mongolilor (1241–1245), 1241
Baumhorn, Leopold, arhitect, 1901
Baurin, Jaques, guvernator imperial în Braşov, 1603
Bausnern, comite săsesc, 1736
Bavaria, ducat, 1809
Băilă, N., actor, 1895
Bălăceanu, Constantin, aga, general, 1690
Bălăceanu, Constantin, boier, 1821
Bălcescu, Nicolae, om politic, fruntaş revoluţionar, 1838, 1843, 1848, 1849, 1882
Băleanu, Grigore, boier, 1821
Bănuţ, Aurel, P., director bancă, 1895
Băran, Teodor, preot, 1736, 1737
Bărăgan, câmpie, 1469, 1798
Bărnuţiu, Simion, om politic, 1848
Beatrix, regină, 1486
Beck, Paul, arhitect german, 1911
Becker, farmacist, 1772
Beer, Ignac, proprietar casă, 1881
Beer, Johann, senator, 1521
Beer, Johannes, proprietar baie publică, 1842
Beer, Si., arendaş, 1790
Beethoven, Ludwig, von —, compozitor, 1863, 1870
Beischlag, consilier, 1791
Bekes, Gaspar, pretendent la tron, 1575
Béla al III-lea, rege maghiar (1172–1196), sec. XI-XII
Béla al IV-lea, rege maghiar (1235–1270), 1235, 1252, 1265, 1271
Béldi, Ioan, nobil, 1599
Béldi, Pál, comandant, 1677
Béldi, János, preot catolic din Ozun, 1776
Beldi, Karl, medic, 1877
Belgrad, oraş, 1456, 1521, 1690, 1718, 1739
Belin, comună, jud. Braşov, 1211
Bem, Iozef, general, 1848, 1849
Benedict, voievod al Transilvaniei (1202–1206, 1208–1209), sec. XI–XII

Benkner, Christianus (Cristea), senator, 1482
Benkner, Jung, Michael, patrician, 1556
Bentoiu, (soţi), donatori, 1910
Benyowski, M., von —, comisar, 1795
Berger, Andreas, sportiv, 1884
Bergler, Ştefan, umanist (1680–1738), 1680
Berlin, oraş, în.10.000 a.Chr., 1856, 1879
Beron, Petar, intelectual bulgar, 1824
Berthold de Merania, voievod al Transilvaniei, episcop de Kalocsa (1212–1213), 1212
Berzeviczy, Albert, ministru, 1904
Bethlen, András, preşedinte al Casinei Maghiare, 1859
Bethlen, Gabriel, principe al Transilvaniei (1613-1629), 1610, 1613, 1614, 1615, 1616, 1620, 1625, 1629
Bethlen, Nicolae, cancelar, 1754
Bialis, Ferencz, proprietar în Braşov, 1700
Bibescu, Gheorghe, domn al Ţării Româneşti (1842–1848), 1848, 1859
Bickerich, Viktor, organist, muzicolog, 1836, 1850
Biertan, localitate, 1600
Bihor, comitat, 1541
Billesch, fabricant, 1898
Birea, Gh., delapidator, 1900
Birk, farmacist, 1772
Birt, Ilie, lider din Şchei, 1737, 1760, 1761
Birtalan (Bartholomeus Hungarus), secretar, 1530
Biserica evanghelică (Str.I.Maniu), 1777
Biserica evanghelică Sf. Barbara (Blumăna), 1777
Biserica evanghelică Şchei, 1793, 1884
Biserica Neagră, 5500–2000 a.Chr., sec. IX–X, 1211, 1235, 1251, 1351, 1380, 1383, 1385, 1388, 1444, 1472, 1475, 1486, 1520, 1523, 1526, 1529, 1537, 1541, 1542, 1590, 1600, 1612, 1620, 1681, 1689, 1691, 1707, 1718, 1736, 1757, 1761, 1772, 1783, 1788, 1821, 1836, 1849, 1850, 1875, 1887, 1898
Biserica Reformată de rit calvin, 1890
Biserica Sf. Adormire (Braşovechi), 1783, 1887
Biserica Sf. Adormire (Cetate), 1781, 1787, 1827, 1831, 1895, 1909
Biserica Sf. Ioan (Braşov), (mănăstirea franciscanilor), 1377, 1716, 1718, 1725, 1881
Biserica Sf. Maria (Ierusalim), 1211
Biserica Sf. Maria din Braşov (vezi Biserica Neagră), 1235, 1288, 1377, 1383, 1392, 1421, 1444, 1450, 1472, 1489, 1514, 1544, 1547, 1691, 1718
Biserica Sf. Martin (casă parohială), 1288, 1395, 1764
Biserica Sf. Nicolae din Şchei (Braşov), 1288, 1480, 1489, 1495, 1556, 1583, 1594, 1597, 1599, 1602, 1604, 1613, 1620, 1628, 1656, 1683, 1690, 1700, 1705, 1707, 1717, 1728, 1736, 1744, 1751, 1756, 1761, 1783, 1797, 1813, 1817, 1824, 1843, 1844, 1849, 1868, 1869, 1873, 1895
Biserica Sf.Treime (grecească, La Greci), 1787, 1817, 1821, 1887, 1895
Biserica Sf.Treime (str. Pe Tocile), 1824
Bistriţa, cetate, district, localitate, 1241, 1288, 1348, 1355, 1358, 1366, 1428, 1447, 1453, 1456, 1461, 1467, 1471, 1473, 1475, 1482, 1505, 1528, 1529, 1530, 1536, 1550, 1555, 1564, 1565, 1599, 1613, 1690, 1817, 1854, 1896
Bittermann, Lörincz, arhitect, 1849
Bizanţ, imperiu, sec. XI-XII
Blaga, Lucian, poet, filozof, 1851
Blaj, localitate, tratat, 1687, 1688, 1766, 1774, 1806, 1834, 1836, 1838, 1848, 1859, 1861, 1868, 1874, 1883
Blasius, „dictus Zekel“ (Székely), nobil, 1404
Blesch, Georg, villic, 1528
Bloch, Sebastian, senator, 1600
Blösch, Lassel, funcţionar, 1600
Blumăna (Blumenau, Bolonya), cartier Braşov, sec. VIII–IX, sec. XI–XII, 1278, 1383, 1413, 1447, 1475, 1480, 1489, 1498, 1510, 1541, 1542, 1543, 1546, 1554, 1568, 1577, 1578, 1606, 1639, 1679, 1704, 1718, 1756, 1777, 1781, 1784, 1786, 1795, 1798, 1803, 1813, 1834, 1835, 1857, 1875, 1887, 1891, 1893, 1901
Bobâlna, localitate, 1437
Bobescu, Constantin, muzician, 1875
Bobescu, Dim., negustor, 1820
Bocskai, Ştefan, principe al Transilvanei (1604–1606), rege al Ungariei, 1604–1606
Bod (Brigondorf, Brenndorf), localitate, 5500–2000 a.Chr., 2000–1150 a.Chr., cca 400 a.Chr., 1278, 1288, 1377, 1397, 1416, 1420, 1421, 1427, 1436, 1454, 1457, 1486, 1510, 1541, 1611, 1612, 1718, 1736, 1765, 1802, 1869, 1880, 1889, 1896
Bodoc, localitate, 1817
Boemia, regat, 1420, 1443, 1453, 1471, 1503, 1731, 1784, 1839, 1840
Bogdan, familie intelectuali braşoveni, 1851
Bogdan, Michel, „bulgarus“, negustor, 1489
Bogdan, voievod de Maramureş, 1344
Bogdan al II-lea, domn al Moldovei (1449–1451), 1449, 1450
Bogdan Lăpuşneanu, domn al Moldovei (1568–1572), 1568
Boghici, Constantin, negustor, 1760, 1769, 1804, 1805, 1806, 1831, 1836
Boghici, Ion (s. şijr.), negustori, 1760, 1769, 1781, 1806, 1836
Boghici, Radu, hagiu, negustor, 1750, 1769, 1783
Bogutai, conducător tătar, 1241
Boian, cultura, 5500–2000 a.Chr.
Boier, D., tribun, 1848
Bojincă, Damaschin, istoric, publicist, profesor, 1834
Bokross, Andreas, castelan, 1823, 1848
Bolliac, Cezar, poet, publicist, 1838, 1848, 1849
Bologa, Iosif, fruntaş politic, 1870
Bologa, P., Valeriu, director bancă, 1887
Bologa, Valeriu, medic, 1850, 1861
Boltos, farmacist, 1772
Boltosch, Georg, medic, 1696
Bonifaciu (Benedetto Caetani) al VIII-lea, papă (1294–1303), 1295
Bonifaciu (Pietro Tomacelli) al IX-lea, papă (1389–1404), 1385, 1392, 1399
Bonitz, Hermann, reformator şcolar (1814–1888), 1849
Bornemisza, Anna, soţia lui Mihail Apafi, 1661
Bornemiszza, Johannes, trezorier, 1500
Borosuy (tc.— apă curată), vezi Barasu, 1252
Boroşneul Mare (Covasna), localitate, 105–106 p.Chr.
Bosfor, strâmtoare, 1850
Bosnia, provincie, 1265, 1406, 1463, 1467, 1476, 1718, 1739
Botoşani, localitate, 1435
Brad, localitate, 1784
Brahms, Johannes, compozitor, 1879
Bran (Terch, Törzburg, Turciu), trecătoare, comună, domeniu, cetate, pretură, 105–106 p.Chr., 275 p.Chr., sec. XI–XII, 1211, 1223, 1358, 1367, 1377, 1380, 1395, 1404, 1406, 1412, 1415, 1416, 1421, 1426-1428, 1435, 1438, 1440, 1448, 1452, 1453, 1458, 1460, 1462, 1467, 1468, 1471, 1476, 1479-1481, 1486, 1493, 1497, 1498, 1500, 1504, 1508, 1510, 1512–1515, 1520, 1522, 1529, 1532, 1533, 1547, 1556, 1595, 1598, 1602, 1603, 1608, 1610, 1613, 1615, 1625, 1639, 1642, 1651, 1653, 1659, 1660, 1668, 1688, 1690, 1705, 1706, 1709, 1714, 1723, 1737, 1761, 1765, 1770, 1774, 1776, 1787, 1813, 1816, 1821, 1823, 1830, 1833, 1840, 1848, 1849, 1854, 1858, 1878, 1880

Bran Poartă, localitate, 1880
Bran, Ion, jurist, prefect, 1848
Brâncoveanu, Ancuţa, fiica domnitorului, 1717
Brâncoveanu, Cantacuzino, Elena, descendentă, 1787
Brâncoveanu, Constantin, domn al Ţării Româneşti (1688–1714), 1674, 1690, 1694–1697, 1700, 1701, 1704, 1706–1709, 1714, 1749, 1849
Brâncoveanu, Constantin, nepot al domnitorului, 1737
Brâncoveanu, Emanuel, prinţ, 1700
Brâncoveanu, Emil, descendent, 1787
Brâncoveanu, Grigore, prinţ, 1700, 1806, 1821, 1823, 1887, 1895
Brâncoveanu, Manolachi, boier, 1770, 1787
Brâncoveanu, Maria, soţia domnitorului, 1717
Brâncoveanu, Nicolae, boier, 1770
Brâncoveanu, Preda, mare vornic, 1651, 1708
Brandner, Anton, muzician, 1859, 1863, 1870, 1878, 1884
Bräng, Paul, arhitect, 1894
Braniţte, platou muntos (Braşov), sec. IX–X
Braş, din Bratoslav (vezi Barasu), 1252
Brassai, Samuel, jurnalist, 1838, 1847, 1849
Braşov, ţinut, oraş, comitat, decanat, district, passim
Braşovechi (Altstadt), cartier, 1211, 1252, 1395, 1447, 1460, 1480, 1489, 1498, 1541, 1542, 1578, 1606, 1639, 1688, 1708, 1756, 1783, 1786, 1798, 1800, 1813, 1817, 1853, 1887, 1893
Braşovia (Brasoviaburg), cetate pe Tâmpa, 1252, 1278, 1285, 1344, 1432, 1454, 1455
Brateş, localitate, pretură, 1854
Bratu, preot, 1495, 1556
Brăila, localitate, zona, sec. IX–X, 1358, 1368, 1412, 1413, 1421, 1498, 1839, 1851, 1858, 1886
Brătianu, I. C., prim ministru, 1880, 1882
Breaza, sediu vamal, localitate, 1480, 1852
Breckner, Josefina, conducătoare asociaţie, 1870
Brediceanu, Tiberiu, compozitor, 1863, 1868, 1895
Brennerberg, Francisc, deputat, 1863
Brennerberg, Franz, von —, directorul poliţiei, 1821
Breslau, localitate, 1734
Breţcu, localitate, 105–106 p.Chr., 1435, 1461
Brezeanu, Ion, actor, 1913
Brno, localitate, 1469
Brossek, fabricant, 1898
Bruckman, medic, 1770
Brukenthal, Samuel, guvernator al Transilvaniei (1774–1787), 1532, 1768, 1770, 1777, 1783, 1793
Bruss, Gustav, arhitect, 1895
Bruxelles, oraş, 1781
Bubek I (Bebek), Emeric, voievod al Transilvaniei (1392–1393), 1392
Bubek II (Bebek), Emeric, voievod al Transilvaniei (1446–1448), 1446
Buccov, Nicolae, Adolf, general comandant, 1761, 1762, 1765
Bucegi, munte, sec. XI-XII
Bucholz, Carol, August, constructor orgă, 1836
Bucovina, provincie istorică, 1241, 1774, 1838, 1849, 1851
Bucur, Teodor, negustor, 1820
Bucureşti, cetate, localitate, 1476, 1503, 1595, 1690, 1701, 1706, 1707, 1709, 1737, 1776, 1788, 1790, 1802, 1821, 1824, 1839, 1840, 1844–1846, 1848, 1851, 1852, 1854, 1856, 1868, 1877, 1886, 1906, 1910
Buda (Ofen), localitate în Ungaria, 1351, 1355, 1364, 1365, 1370, 1380, 1444, 1458, 1459, 1462, 1466, 1467, 1470, 1471, 1526, 1529, 1541, 1547, 1608, 1687, 1761, 1786, 1797, 1824
Budapesta, oraş, sec. XI–XII, 1606, 1707, 1848, 1849, 1856, 1863, 1865, 1869, 1871, 1875, 1876, 1879, 1887, 1891, 1893, 1895, 1900, 1901
Budila (Bodola), localitate, 1288, 1367, 1404, 1519
Buffalo, Bil, trupă circ, 1894
Bulgaria, 1351, 1365, 1387, 1881
Bulhardt, Hans, pictor, 1911
Buneşti, localitate, 271–600
Burbea, Ioan, Manole, negustor, 1877
Burgrund, păşune în Braşov, 1427
Buşteni, localitate, 1880
Buzău, râu, vale, pas, localitate, sec. XI–XII, 1211, 1358, 1470, 1480, 1503, 1599, 1600, 1690, 1878, 1886
Buzăul Mic (Kleine Bosau), râu, luncă, 1427

C

Cacova Mică, vezi Crizbav, zonă în Şchei, 1433
Cacova, platou muntos (Braşov), sec. IX–X
Calimah, cod de legi, 1830
Calocea (Kalocsa–Ungaria), sediul arhiepiscopiei, 1224
Calotă, vornic, 1519
Câmpeanu, Bucur, lider al răsculaţilor, 1704
Câmpeni, localitate, 1862
Câmpia Tisei, 376
Câmpia Turzii, 1601
Câmpina, sediu vamal, localitate, 1480, 1653, 1846
Câmpineanu, Constantin, boier, 1821
Câmpul Pâinii, localitate, 1479
Câmpulung (Langen-Aue) Muscel, localitate, 1211, 1368, 1413, 1457, 1476, 1503, 1704, 1737, 1833, 1858
Cândescu, Radu, Mihalcea, mare comis, 1651, 1653, 1658
Cantacuzino, Casandra, fiica lui Şerban, 1695
Cantacuzino, Constantin, caimacam al Ţării Româneşti (1848–1849), 1852
Cantacuzino, Constantin, mare postelnic, 1655
Cantacuzino, Gheorghe, boier, 1848
Cantacuzino, Iordache, boier, 1709
Cantacuzino, Matei (aga), boier, 1678
Cantacuzino, Şerban, domn al Ţării Româneşti (1678–1688), 1678, 1683, 1688, 1694
Cantacuzino, Toma, spătar, 1709
Cantemir, Antioh, domn al Moldovei (1695–1700, 1705–1707), 1695
Cantemir, Dimitrie, domn al Moldovei (1693, 1710–1711), 1695, 1882
Capigi „Başa“, paşă turc, 1806
Caracal, localitate, 1802
Caracea, beg turc, 1432
Caraffa, Antonio, general imperial, 1688, 1690
Caragea, Ioan, Gheorghe, domn al Ţării Româneşti (1812–1818), 1813, 1824
Caragea, Ralu, prinţesă, 1821
Caraiman, haiduc, pisc muntos, 1840
Caransebeş, localitate, 1456, 1868
Carcalechi, Zaharia, cărturar, 1824, 1834, 1880
Carlowitz, localitate, pacea de la, 1566, 1699, 1739, 1855
Carol al VI-lea, împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1711–1740), 1711, 1737, 1738, 1740
Carol al XII-lea, rege al Sudiei (1697–1718), 1713, 1714
Carol de Lotaringia, duce, 1683, 1687
Carol I Robert, rege maghiar (1308–1342), 1288, 1308, 1331
Carol I, domn, rege al României (1866–1914), 1874, 1882, 1906
Carolina de Bavaria, soţia împăratului Francisc I, 1817
Carpaţi, passim
Cârţa, abaţie a călugărilor cistercieni, localitate, 1240, 1260
Cârţan, Gheorghe, (Badea), răspânditor de carte, 1907
Casa de Habsburg, 1687, 1688
Casa de Tir, 1788
Casa Negustorilor (Podul Bătuşilor), 1288, 1541, 1577, 1639, 1688, 1759, 1857

Casa Roşie, (cârciumă Braşov), 1678
Casa Seuler, 1773, 1814, 1817, 1852
Casa Sfatului (Rathaus), 1211, 1383, 1395, 1420, 1515, 1520, 1523, 1528, 1537, 1538, 1541, 1542, 1550, 1573, 1577, 1583, 1608, 1639, 1646, 1662, 1688, 1689, 1699, 1727, 1770, 1772, 1774, 1857, 1863, 1873, 1874, 1876, 1902, 1909
Casap-başa, paşă turc, 1696
Casina germană, 1839, 1859
Casina grecească, 1859
Casina maghiară, 1859, 1876
Casina română, 1835, 1839, 1848, 1850, 1851, 1877, 1880, 1887, 1895, 1900, 1909, 1911
Caspar (Gaşpar), sol braşovean, 1475
Castaldo, Battista, comandant imperial, 1554
Caşin, localitate, scaun secuiesc, 1600
Caşovia (Kosiçe), localitate în Slovacia, 1453
Catharina, cvartal, curte, casă, 1475, 1480, 1489
Cazarma Neagră, 1791, 1873
Cazimir al IV-lea, rege polonez (1445–1492), 1471, 1490
Călin, diac, 1556
Călugăreni, lupta de la, 1595
Căpâlna, localitate, 1437
Cătană, Barbu, negustor, 1782
Cătărău, Ilie, anarhist, 1913
Cealapi (Celebi), Mustafa, pretendent la tronul otoman, 1432
Cehia, 1413, 1458
Cepescu, Barbu, negustor, 1768
Cepescu, Dimitrie, negustor, 1835
Cepescu, Ion, negustor, 1827, 1830, 1850
Cepescu, N., negustor, 1827, 1830
Cerbul Carpatin (vezi Casa Negustorilor), 1288, 1512, 1541, 1577, 1688, 1759, 1857
Cernatu (Villas Szent Mihaly), localitate, 1366, 1377, 1498, 1500, 1510, 1547, 1587, 1765, 1780, 1784, 1806, 1848, 1869, 1880
Cernăteşti, localitate, 1695
Cernăuţi, localitate, 1848, 1863
Cerneţ, localitate, 1802
Cetate, Oraşul interior (Innere Stadt) (Braşov), 1260, 1288, 1475, 1476, 1480, 1489, 1498, 1520, 1530, 1533, 1544, 1554, 1556, 1575, 1583, 1595, 1600, 1603, 1606, 1667, 1679, 1690, 1704, 1708, 1728, 1736, 1742, 1756, 1766, 1772, 1773, 1781, 1781, 1798, 1806, 1813, 1821, 1823, 1827, 1835, 1836, 1838, 1839, 1844, 1850, 1857, 1869, 1873, 1874, 1881, 1887, 1890, 1893, 1895, 1896, 1900
Cetatea Albă (Akkerman), cetate, port, localitate, 1368, 1402
Cetatea Crucii (Cruceburg) — posibil la Teliu, jud. Braşov, 1211, 1231
Cetatea Dâmboviţei, 1415, 1422, 1460
Cetatea de Baltă, localitate, domeniu, 1528, 1529, 1530
Cetatea Marienburg (Câmpulung), 1211
Cetatea Neagră (Codlea), 1211, 1265, 1331
Chalcocondil, Laonic, istoric bizantin, 1395
Chanadinus, episcop de Gran, 1336
Chenot, Adam, medic, 1756
Chiajna, soţia domnitorului Mircea Ciobanul, 1557
Chichiş (Kekws), localitate, 1462, 1578
Chilia, port, cetate, 1358, 1402, 1448, 1453, 1454, 1465
Chinez, Pavel, căpitan, 1479
Chios, insulă în Grecia, 1556
Chirilovici, Sofronie, episcop ortodox, 1756
Chiru, căpitan răut, 1705, 1707
Chrestels, Paul, căpitan, 1704
Ciceu, localitate, domeniu, 1528, 1529, 1530, 1538
Cili, Ulrich, conte, 1453
Cincu (Schenk), scaun, localitate, 1222, 1444, 1536
Cincşor, localitate, 271–600
Ciocrac, zonă (Braşov), sec. IX–X, XI–XII
Ciortea, Tudor, compozitor, 1850
Cipariu, Timotei, filolog, lingvist, 1836
Ciuc (Csík), ţinut, scaun, comitat, 1503, 1848
Ciuc, depresiune, 105–106 p.Chr.
Ciucaş, munte, 1480
Ciugud, ceramica tip, sec. XI–XII
Ciuma, masiv muntos, 1428
Ciurcu, I., Ioan şi Nicolae (fraţi) librari, 1880
Ciurcu, Nicolae, Th., negustor, 1874, 1877, 1880
Ciurcu, I., G., profesor din Giurgiu, 1875
Ciurcul, Dumitru, hagiu, 1750, 1768, 1783
Ciurcul, Radu, hagiu, 1750
Ciurculeţ, familie, casă, 1700, 1825, 1887
Clams-Gallas, locotenent-feldmareşal conte, 1849
Clejani, localitate, 1523
Cliompe, fabricant, 1898
Cloos, Johann, de Kronenthal, consilier, 1795
Closius, Stephan, medic, 1772
Closs, Johann, senator, 1774
Cloşca, lider răscoală, 1784, 1785, 1849
Cluj (Kuluswar, Kolozsvár), localitate, 1342, 1348, 1452, 1461, 1467, 1480, 1495, 1498, 1530, 1536, 1546, 1550, 1556, 1565, 1568, 1572, 1603, 1604, 1608, 1611, 1613, 1690, 1776, 1786, 1790–1792, 1805, 1809, 1817, 1829, 1834, 1836, 1839, 1841, 1845–1849, 1854, 1856, 1858–1861, 1865–1867, 1870, 1873, 1878, 1885, 1893–1896, 1901
Cluny, muzeu, 1707
Coaste, platou muntos, 1728
Codlea (Zeiden), cetate, localitate, sec. IX–X, 1222, 1260, 1278, 1288, 1364, 1392, 1413, 1420, 1460, 1486, 1501, 1510, 1520, 1530, 1545, 1595, 1599, 1600, 1611, 1612, 1688, 1690, 1704, 1765, 1769, 1783, 1798, 1802, 1825, 1830,1880, 1896, 1913
Coetus, organizaţie şcolară, 1543, 1850, 1851
Coloman cel Sfânt, rege maghiar (1095–1116), 1285
Colonia (Köln) oraş în Germania, 1392, 1413, 1458
Colson, preparator, 1821
Comăna, localitate, 271–600 p. Chr., 1528
Comidava (Cumidava), cca. 400 a.Chr., 105–106 p.Chr.
Comloş (Hopsiwen, Hopsyfen, Hopşu), localitate dispărută, 1453, 1462, 1471
Comolău (Covasna), localitate, 105–106 p.Chr.
Comşa, Demetriu, om politic memorandist, 1894
Constanda, vornic, 1649
Constantin (Caius Flavius Valerius Aurelius Claudius Constantinus), împărat roman, 275 p.Chr.
Constantin de Buzău, episcop, 1821
Constantin Ipsilanti, domnitor al Ţării Româneşti (1802–1806, 1806–1807), 1806
Constantin Şerban Basarab, domn al Ţării Româneşti (1654–1658), al Moldovei (1659), 1657, 1659
Constantin, Antonie, vicenotar al Companiei greceşti de Comerţ, 1817
Constantin, Nicolae, D., negustor, 1853
Constantin, protopop în Şchei, 1613
Constantinopol (Ţarigrad), 1396, 1453, 1454, 1462, 1480, 1521, 1543, 1611, 1709, 1839, 1846, 1855
Continental, hotel, 1871, 1901
Conto, cinematograful lui, 1896
Copony, Eduard, medic, 1877
Copony, Martin, industriaş, 1871, 1898, 1899
Copony, Tr., bancher, 1914
Corbea, David, ceauş spătăresc, 1700, 1707
Corbea, Ion, epitrop, 1707
Corbea, Teodor, secretar, 1700, 1707
Coresi, Şerban, diacon, 1556, 1567, 1570, 1572, 1587, 1834
Coroana, hotel, 1395, 1413, 1527, 1535, 1726, 1774, 1848, 1910

Coroianu, Iuliu, om politic, 1892
Corona, (Kronen) mănăstire, aşezare, oraş, 1213, 1222, 1235, 1252, 1288, 1336, 1342, 1399, 1413, 1530, 1532, 1550
Corpus Christi, frăţie, cvartal, 1462, 1475, 1480, 1489
Costea, grămătic, 1545, 1554
Costea, preot, 1495
Costin, Velicio, boier, 1678
Coşeni, localitate, 1578
Cotnari, localitate, 1565
Coţofeni, cultura, 5500–2000 a.Chr., 2000–1150 a. Chr.
Covasna, localitate, 1817
Cracovia, oraş în Polonia, 1241, 1476, 1498, 1530, 1546
Craiova, localitate, 1802, 1851
Crasna, comitat, 1541
Crăciuna, cetate în Moldova, 1288
Crennvile, Folliot, guvernator al Transilvaniei (1861–1867), 1861, 1863
Creţu, Bucur, protopop, 1791
Crimeea, războiul din ~, 1853, 1855, 1856
Cristan, paroh la Ghimbav, 1351
Cristian (Noua Civitas, Neustadt), localitate, 5500–2000 a.Chr., cca 400 a.Chr., 105–106 p.Chr., 275 p.Chr., 1222, 1278, 1377, 1480, 1486, 1510, 1599, 1611, 1612, 1704, 1718, 1765, 1798, 1825, 1869, 1880, 1896, 1901
Cristian (Sibiu), localitate, 1690, 1756
Cristophori, Simon, orator, autor literar, 1713
Cristureanu, George, căpitan, 1910
Criş, cultura, 5500–2000 a.Chr.
Crişan, Ionel, interpret vocal, 1895
Crişan, lider răscoală, 1784, 1849
Crişana, provincie istorică, sec. IX–X
Criţ , localitate, 271–600
Crizbav (Cacova, Krebsbach), localitate, cca 400 a.Chr., 105–106 p.Chr., 168 p.Chr., 1377, 1433, 1500, 1510, 1547, 1611, 1651, 1718, 1737, 1748, 1765, 1784, 1880
Croaţia, 1265, 1351, 1453, 1861, 1867
Crucea Muşicoiului, monument, 1671
Crusius, jurat de Râşnov, 1413
Csák, Matei, voievod al Transilvaniei (1270–1272, 1274–1275, 1276–1277), 1260
Csák, Ugrinus, voievod al Transilvaniei (1275–1276), 1260
Csáki, Ladislau, voievod al Transilvaniei (1426–1435, 1436–1437), 1426, 1436
Csáki, Nicolae, voievod al Transilvaniei (1401–1403, 1415–126), 1403, 1420
Csány, Lajos, comisar, 1849
Cseh, Petru, voievod al Transilvaniei (1436–1438), 1436
Cserei, Mihály, cronicar, 1690,1704, 1707
Csupor, Nicolae, de Monoszló, voievod al Transilvaniei (1468–1472), 1469
Cumania, sec. XI–XII, 1351
Cumătra, pârâu, han, 1545, 1798
Curmătura (Suburbium siculorum, Burghals), şea muntoasă, 1480, 1489, 1513, 1815, 1837, 1863, 1887
Curtea de Argeş, localitate, 1394, 1520
Cutun (Cătun), platou, aşezare la poalele Tâmpei (Braşov), sec. IX–X, 1278
Czell, Friedrich, industriaş, 1886, 1889, 1892, 1901
Czell, Karl, industriaş, 1901
Czell, Wilhelm, dr., industriaş, 1901
Czeresch, Lukas, negustor, 1503
Czinege, István, profesor, 1856
Czipp, zonă în Codlea, 1520
Czybac, Emeric, voievod al Transilvaniei (1533–1534), 1534

D

Dacia, 5500–2000 a.Chr., cca 400 a.Chr., 105–106 p.Chr., 376, 1530, 1542, 1629, 1816, 1861, 1867, 1868, 1906
Dacia Apulensis, 168 p.Chr.
Dacia Inferior, 168 p.Chr.
Dalmaţia, 1265, 1351, 1370, 1396, 1453
Dâmboviţa, râu, drum, 1480, 1498, 1659
Dâmbul Morii, zonă lângă Braşov, 1737
Dan al II-lea, domnitor al Ţării Româneşti (1420–1421, 1421–1423, 1423–1424, 1426–1427, 1427–1431), 1420, 1421, 1422, 1424, 1425, 1427, 1431
Dan, pretendent, fiul lui Vladislav al II-lea, 1456, 1457, 1459, 1460
Danciu, pretendent la tron, 1510
Danzig, localitate în Polonia, 1476
Dardanele, strâmtoare, 1850
Dârste, localitate, 1489, 1668, 1762, 1784, 1790, 1830, 1887, 1892, 1901
Dârstor, localitate, 1432
David, Adolf, revoluţionar, 1834
David, Francisc (Franz Hertel), episcop, militant al Reformei religioase, 1544
David, Iordache, negustor, 1874
Dăneşti, familie domnitoare în Ţara Românească, 1438
Deak, Andreas, castelan, 1848
Dealul (Sf.) Martin (Martinsberg), vezi Dealul Cetăţii, 1235, 1278, 1395, 1420, 1439, 1480, 1489, 1523, 1529, 1748, 1795
Dealul Caşului (Hărman), 5500–2000 a.Chr.
Dealul Cetăţii (Cetăţuia, Schlossberg), Braşov, 1211, 1235, 1377, 1480, 1489, 1524, 1528, 1554, 1618, 1625,1646, 1688, 1690, 1704, 1783, 1787, 1788, 1800, 1806, 1817, 1849
Dealul Cetăţii (Râşnov), cca 400 a.Chr., 1278
Dealul Furcilor, 1442, 1489, 1600
Dealul Melcilor (Schnekenberg), cultura, 5500–2000 a. Chr., 2000–1150 a.Chr., 1150–400 a.Chr., 1480, 1489
Dealul Morii (Mühlenberg), 1489, 1528, 1553, 1709
Dealul Topolovenilor, 1695
Dealul Ţiganilor, 1480
Debreţin (Debreczen), localitate, 1541, 1818, 1845, 1848
Dej, localitate, 1461, 1848, 1854
Demetrius, arhiepiscop, 1380
Demetrius, principe tătar, 1368
Densuşianu, Aron, profesor, poet, critic, 1874, 1877
Densuşianu, Nicolae, istoric, 1874
Detricus, comite, 1252
Deubel, Friedrich, donator muzeu, 1908
Deva, cetate, localitate, 1288, 1713, 1783, 1817, 1883, 1895
Devin, localitate în Slovacia, 1896
Diaconovici, Cornel, economist, 1898
Diamandi, Gheorghe, medic, 1877
Dieners, Andreas, meşter constructor, 1838
Dieners, meşter constructor, 1743, 1854
Dietrich (Tydricus), maestrul, căpetenia cavalerilor teutoni, 1211, 1377
Dima, Demetrius, negustor, 1787
Dima, Gheorghe, muzician, 1847, 1863, 1868, 1895, 1898
Dima, Nicolae, negustor, 1850
Dimitrie de Rosis, „iscoditor“, 1523
Dindar, secretar, 1708
Dionisie, arhiepiscop, 1455
Dionysos, voievod al Transilvaniei (1233–1234), 1231
Djanli, Naslim, student, 1834
Djanli, Panaiot, student, 1834
Dlugosz, cronicar, 1472
Doboli, localitate, 1704
Doboly, József, profesor, 1856
Dobre (Scholasticus), director de şcoală, 1554, 1555
Dobriţa, Voico, sol, 1460
Dobrogea, provincie istorică, 1798
Dobromir, Stoica, dascăl, 1530

Doja, Gheorghe (Dózsa György), lider al răsculaţilor, 1514, 1690, 1704
Dominic, meşter, 1512
Domonkushaza (satul lui Dominic), localitate neidentificată, dispărută, 1367
Dosa de Debrecen, voievod al Transilvaniei (1318–1321), 1308
Două Scaune săseşti, instanţă judecătorească, diviziune administrativă, 1447, 1452, 1453, 1473, 1482, 1554, 1555, 1564
Dracula (Drăculea), vezi Vlad Ţepeş, 1459
Dragfi, Bartolomeu de Beltiug, voievod al Transilvaniei (1493–1499), 1493, 1495, 1497
Dragomir, Silviu, istoric, 1211
Dragoslavele, localitate, 1690, 1695
Draudt, Johannes, senator, 1600
Draudt, Peter, vigesimator, 1600
Drauth, Johann, villic, 1731
Drauth, Samuel, Friedrich, medic, 1772
Drăculeşti, familie domnitoare în Ţara Românească, 1438
Drăganu, N. filolog, 1252
Drăgaş, Stoian, meşter, 1458
Drăghici, mare spătar, comis, vornic, 1519, 1531
Drăguş, localitate, 1708
Drăguş, proprietar de han, 1777
Dresda, localitate, 1498, 1911
Dridih, localitate, 1511
Dridu, cultura, sec. VIII–IX
Druden (Drauth), Martin, patrician, senator, jude, 1523, 1528, 1530
Dsanly, Constantin, negustor, 1787
Duca, Gheorghe, domn al Ţării Româneşti (1673–1678), 1674, 1675, 1683
Duca, Nicolae, negustor, 1700
Dück, J., proprietar fabrică, 1827
Dück, Joseph, intelectual, 1845
Dudescu, Nicolae, boier, 1770
Duma, Radu, negustor, 1737
Duma, Zaharia, dascăl, 1805
Dumbrăveni, localitate, 1461
Dumbrăviţa (Ţânţari, Schnakendorf), localitate, 1510, 1531, 1594, 1600, 1639, 1651, 1736, 1765, 1869, 1880
Dumitraşcu, hagiu, 1750
Dunărea, 1768, 1821, 1835, 1847, 1851
Dunod, Antidie, reprezentant imperial, 1687
După Ziduri, zonă în Braşov, 1736
Dürr, Mihail, tipograf, 1804
Duşoiu, George, arhitect, 1910

E

Eckmühl, lupta de la, 1809
Eder, Carol, Iosif, istoric, 1213
Eder, Hans, pictor, 1850, 1911
Eder, Joseph, Carol, consilier, istoric, 1791
Egipt, 1839
Eicholz, general comandant, 1773
Eitel, fabricant, 1898
Elderbach de Monyorókerek, voievod al Transilvaniei (1465–1467), 1467
Elek, János, conducător militar, 1611
Elekes, Olga, iniţiatoare asociaţie culturală, 1907
Elena Preafrumoasa, personaj literar, 1805, 1806
Eleşteul Furcilor (Galgweiher), 1489, 1528
Elisabeta Petrovna, împărăteasa Rusiei (1741–1762), 1744, 1751, 1760
Elisabeta, regina Ungariei, soţia lui Albert, 1440
Elisabeta, regina Ungariei, soţia lui Ludovic I, 1352
Elveţia, 1734
Emilian, Ştefan, arhitect, 1845, 1850, 1851
Eminescu, Mihai, poet, 1868
Enescu, George, compozitor, 1875
Engel, familie nobiliară, 1541
Engel, Johann, Christian, istoric, 1213
Engelhardt, general rus, 1849
Engelman, Cecilia, conducătoare asociaţie, 1901
Entz, Lucas, greav, 1600
Enyeter, Andrei, comandant companie, 1704
Erasmus, lăcătuş, 1523
Eremia, familie negustori, 1835
Erfurt, tratatul de la, 1809
Erlau, localitate, 1734
Ernei, voievod al Transilvaniei (1261), 1260
Eteria, asociaţie, 1821
Eulenspigel, Tyl, personaj literar, 1805
Europa, 376, 1241, 1519, 1524, 1527, 1530, 1532, 1677, 1680, 1683, 1734, 1768, 1790, 1811, 1820, 1835, 1839, 1841, 1848, 1849, 1853, 1857, 1860, 1865, 1874, 1875, 1896
Europa, hotel, 1887, 1890
Eustachie, voievod al Transilvaniei (1176), sec. XI–XII
Eustatievici, Dimitrie, dascăl, secretar, 1756, 1787, 1797
Exner, Franz, Seraphin, reformator şcolar (1802-1853) 1849

F

Fabritius, descendent al lui Honterus, 1898
Fabritius, Joseh, Wilhelm, medic, 1877
Facate (Fecate), Juna, pristav, 1211
Făgăraş, cetate, ţară, ducat, pretură, comitat, 1241, 1366, 1433, 1452, 1456, 1460, 1471, 1489, 1528, 1531, 1587, 1595, 1600, 1609, 1688, 1708, 1716, 1725, 1762, 1765, 1783, 1806, 1817, 1836, 1846, 1854, 1873, 1896, 1908
Feldioara (Mergenburg, Marienburg), cetate, localitate, pretură, 5500–2000 a.Chr., 105–106 p.Chr., 271–600, 1211, 1235, 1278, 1288, 1364, 1377, 1380, 1399, 1413, 1420, 1432, 1459, 1486, 1500, 1501, 1510, 1529, 1530, 1543, 1612, 1690, 1736, 1765, 1854, 1868, 1869, 1880, 1896, 1901
Felmer, localitate, 105–106 p.Chr., 275 p.Chr.
Ferdinand (Oţelul Roşu), localitate, 1860
Ferdinand Habsburg I, rege maghiar (1526–1564), împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1556–1564), 1526, 1528, 1529, 1531, 1532, 1538, 1540, 1541, 1551, 1554
Ferdinand I, împărat al Austriei (1835–1848), 1835, 1848
Feriz, beg turc, 1432
Filipescu, boier, 1770
Filipescu, Constantin, Căpitanul, boier, 1678
Filipescu, Grigore, boier, 1821
Filipescu, Iordache, boier, 1821
Filipole (Plovdiv), localitate în Bulgaria, 1851
Filitis, Dositei, mitropolit, 1821
Filitis, Nectarie, mitropolit, 1821
Filstich, Johann, istoric, 1727
Filtsch, Karl, pianist, 1841
Fink, fabricant, 1898
Finta, voievod al Transilvaniei (1277–1279), 1278
Fischer, Joseph, maistru zidar, 1851
Fischer, Ludwig, jurnalist, 1849
Fisoler, inginer, 1851
Flandra, 1503
Flandrenses, locuitori ai Flandrei, sec. XI–XII
Flechtenmacher, Alexandru, muzician, 1830
Flechtenmacher, Christian, jurist, 1830
Flechtenmacher, Johanna, animatoare culturală, 1887
Fleischer, Gottlieb, proprietar fabrică, 1841
Fleischer, pielar, 1815
Fleischerweide, păşune în Braşov, 1427
Fleischerwiese (Lunca măcelarului), păşune în Braşov, 1427
Florenţa, conciliul de la, 1697
Floreşti, lupta de la, 1660

Fluştureanu, familie negustori, 1835
Focşani, localitate, 1435, 1886
Fonaghi, I. întreprindere industrială, 1833
Forró, Nicolaus, de Haporton, nobil, 1567
Fosokas, Johannes (Ionăş) de Bellyen, secretar, 1530
Francisc al II-lea, împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1792–1804), 1792, 1793
Francisc d'Este, arhiduce, 1835
Francisc I, împărat al Austriei (1804–1835), 1709, 1817, 1829, 1834
Frâncu, Teofil, profesor, 1874
Frankfurt, localitate, 1498, 1568, 0776
Franţa, 1224, 1235, 1348, 1503, 1677, 1739, 1768, 1792, 1809, 1825, 1853, 1856
Franz-Joseph I, împărat al Austriei (1848–1916), rege al Ungariei (1867–1916), 1709, 1848, 1852, 1860, 1862, 1866, 1867, 1892
Frätsches, S., rector gimnaziu, 1835, 1851
Frăţia Sf. Trup, biserică, mănăstire, 1380, 1475, 1494
Fredericus von Hamborn, prelat, 1235
Freubel, Friedrich, pedagog, 1869
Friederich al III-lea, împărat german (1440–1493), 1462, 1487
Friedrich al II-lea, regele Prusiei (1740–1786), 1740
Friese, Karl, director muzical, 1859
Fromm, Martin, proprietar moară, 1880
Fronius, colecţie documente, 1818, 1878
Fronius, Eduard, arhivar, 1818
Fronius, Laurenţius, pictor, 1567, 1570
Fronius, Markus (1659–1713) paroh, poet, cronicar, 1703, 1707
Fronius, Mathias, jurist, 1544, 1577, 1583, 1600, 1830
Fuchs, Marcus, paroh, cronicar, 1586, 1600
Fucs, Johann, senator, jude, 1530
Fuelen, Stephanus, villic în Braşov, 1420
Fügedi, Blasius, castelan, 1481
Fülenweide, păşune în Braşov, 1427
Fulga, Vasile, negustor, 1839
Fulkun, latifundiar, 1211, 1241
Fundata, localitate, 1880
Fundus Regius, (Pământ crăiesc), 1211, 1583, 1781, 1787, 1791, 1793, 1795, 1820, 1837, 1842, 1843, 1876
Furca, familie de nobili, 1594

G

Gabriel, farmacist, 1520
Gabrovo, localitate în Bulgaria, 1855
Gaitzer, Jakob, lider răscoală, 1688
Galaţi, localitate, 1435, 1839, 1851, 1856, 1858
Galiţia, provincie istorică, 1784, 1861
Gallipoli, oraş în Turcia, 1377, 1442
Gallus, sărbătoare tradiţională, 1748
Ganz, A., fabricant, 1887
Gârbova, munte, sec. IX–X
Gârcin, plai muntos, vale, 1709, 1830
Garoiu, Nicolae, avocat, dr., 1874, 1886
Gärtner, Karl, inginer, 1862, 1888
Gästner, Demeter, fabricant, 1895
Gaşpar, villic, 1458
Geauli, Constantin, negustor, 1760
Geczi, Andrei, comandant militar, 1611, 1612, 1613
Gelu, duce, sec. IX–X, sec. XI–XII
Gemina, legiune romană (XIII), 168 p.Chr.
Gemmarius, Sigismund, căpitan braşovean, 1529
Gengis khan, fondatorul primului imperiu mongol (1162–1227), 1241
Geoagiu, localitate, domeniu, 1517
Georgius, meşter din Sighişoara, 1523
Gereb, Ioan, de Vingard, căpitan general, viceguvernator al Transilvanei, 1460, 1467
Gereb, Matia, nobil, 1471
Gereb, Petru, de Vingard, voievod al Transilvaniei (1478–1479), 1478, 1479
Gereb, Petru, nobil din Braşov, 1453, 1471
Gereb, Petru, primar (villic) Rotbav, 1466
Geregye, Ladislau, voievod al Transilvaniei (1263–1270, 1275), 1260
Gerendi, Nicolae, episcop, 1529
Geringer, director Cancelarie, 1846, 1847
Germania, sec. XI–XII, 1224, 1369, 1568, 1707, 1776, 1835, 1839, 1878, 1907, 1913
Géza al II-lea, rege maghiar (1141–1162), sec. XI–XII, 1211, 1224
Ghega, consilier, 1859
Gheorghe (Jerg), grămătic, 1480
Gheorghe, blănar, lider revoltă, 1557
Gheorghieni, localitate, scaun secuiesc, 1600
Gheorghiţă (Ghiurca), căpitan răut, 1705
Gherghiţa, localitate, 1503
Gherla, localitate, 1461
Ghibu, Onisifor, pedagog, publicist, 1851
Ghica, Alexandru, domnitor la Ţării Româneşti (1834–1842), 1821
Ghica, Costache, boier, 1821
Ghica, Grigorie, al II-lea, domn al Ţării Româneşti (1733–1735, 1748–1752), 1749
Ghica, Grigorie, boier, 1821
Ghica, Matei, domn al Ţării Româneşti (1752–1753), 1749
Ghica, Scarlat, domnitor al Ţării Româneşti (1758–1761, 1765-1766), 1864
Ghidfalău, localitate, 1404
Ghillany, general, 1737
Ghimbav (Woydemboh, Weidenbach), cetate, localitate, 1222, 1252, 1278, 1288, 1342, 1377, 1397, 1416, 1420, 1421, 1454, 1486, 1510, 1520, 1600, 1611, 1611, 1658, 1688, 1704, 1718, 1765, 1869, 1880, 1896
Ghimbăşel, râu, 1150–400 a.Chr., 1252, 1278, 1489, 1546, 1612, 1798
Ghimeş, localitate, drum, pas, 1435, 1704
Ghioca, Eustatie, negustor, 1787
Giurescu, Constantin, C. istoric, sec. XI–XII
Giurescu, Dinu, C. istoric, sec. XI-XII
Giurgiu, cetate, localitate, 1358, 1445, 1462, 1474, 1595
Giuvala, localitate, sediu vamal, 1723, 1840
Giuvalcă, Radu, „strajameşter“, 1705
Glad, duce, sec. IX–X
Glina, cultura, 2000–1150 a.Chr.
Gmeiner-Miess, Lula, interpret vocal, 1884
Goga, Octavian, poet, om politic, 1851
Goldiş, Vasile, profesor, om politic, 1894
Goldschmid, Petrus, senator, 1497
Goldschmidt, R., proprietar fabrică, 1914
Golescu, Dinicu, boier, 1821, 1824
Goluchowski, ministru, 1859
Gorgan, deal (comuna Bod), 5500–2000 a.Chr.
Gorita, munte , sec. IX–X,sec. XI–XII
Gotfard, Valentinus, comite, 1413, 1424, 1427
Gött, Fritz, sportiv, 1885
Gött, Johannes, editor, om de cultură, primar, 1805, 1832, 1834, 1836, 1838, 1839, 1841, 1847–1849, 1852, 1859, 1877
Göttingen, oraş Germania, 1224
Gräff, Michael, greav, 1600
Graft (Gracht), canal deviat, 1252, 1260, 1383, 1489, 1494, 1545, 1575, 1809
Gratz, localitate, 1751, 1768
Grawen (von), Ferdinand, colonel, 1704
Graz, localitate în Austria, 1709
Grecia, sec. IX–X, 1678, 1689
Grecu (fraţii Alexandru, Nicolae, Vasile), pictori, 1783

Greff, Matheus, senator, 1530
Gregorius (Ugolino de Segni) al IX-lea, papă (1227–1241), 1231
Gregorius, chirurg, 1536
Gregorius, dulgher, 1528
Gregorius, Pictor, 1534
Greissing, Cyrillus, senator, castelan de Bran, 1600
Grid, Eustatie (Vasilievici), preot, 1731, 1737, 1744, 1750, 1756, 1761
Grid, localitate, 1531, 1609, 1625, 1651
Grid, Nicolae, preot, dascăl, 1780, 1805, 1806, 1823
Grigorie (Pierre Roger de Beaufort) al XI-lea, papă (1370–1378), 1377
Gritti, Aloisio, comisar otoman, guvernator al Ungariei, 1532, 1534
Groaveri, zonă în Braşov, 1850, 1874, 1883
Gromo, Giovannandrea, colonel, 1565
Gross, Julius, istoric, 1850, 1877
Grota Bethlen, 1891
Grozav, vornic, 1529
Grumazi, lupta de la, 1523
Grünfeld, fabricant, 1898
Grüngrass, Lucas, notar, 1528, 1529, 1608
Güns, ofensiva de la, 1532
Gura-Cheii, peşteră (Râşnov), în.10000 a.Chr.
Gusbeth, Eduard, medic, 1850, 1885
Gyárfás, Tihamér, István, istoric, 1911
Gyertyánffy, fraţi, proprietari, 1806, 1857
Gyöngyös, localitate în Ungaria, 1845
Györffy, G, istoric maghiar, 1241
Gyürki, consilier, 1795

H

Habermann, fabricant, 1898
Haffner & Stern, firmă, 1887
Haines, Gheorghe, director şcoală, 1802
Hakenau, Fleischakel, von —, consul austriac, 1821
Halász, Gyula, editor, 1885
Halima, titlu carte, 1805
Halle, localitate în Germania, 1756
Haller, Gabriel, delegat braşovean, 1605
Haller, Ioan, mediator tratat, 1687
Hallstatt, perioadă istorică, 1150–400 a.Chr.
Hamburg, localitate, 1498, 1680, 1734
Hanul Mare, (Braşov), 1678
Hanul Roşu, (Braşov), 1678
Hârlău, localitate, 1480
Hasford, general, 1849
Haşdeu, Bogdan, Petriceicu, om de cultură, 1868, 1882
Haţeg, localitate, district, 1420, 1461, 1762
Haupt, meşter dulgher, 1849
Havi, Michael, director teatru, 1859
Hăghig, comună jud.Braşov, 1211, 1241
Hălchiu (villa Heltwen,Heldsdorf), cetate, localitate, 1222, 1278, 1377, 1421, 1427, 1460, 1486, 1510, 1520, 1599, 1603, 1611, 1612, 1718, 1765, 1783, 1798, 1802, 1825, 1896
Hălmeag, (Almage, Almagia), localitate, 271–600, 1211, 1213
Hărman (Mons Mellis, Honigberg), localitate, cca 5500–2000 a.Chr. 400 a.Chr. 105–106 d.Cr, 275, se.VI–VII, sec. XI–XII, 1222, 1235, 1278, 1288, 1377, 1397, 1420, 1421, 1454, 1486, 1510, 1552, 1600, 1603, 1611, 1612, 1704, 1718, 1765, 1825, 1849, 1880, 1896
Hedérváry, Khuen, prim ministru, 1910, 1911
Hedwig, Johann, Lukas, compozitor, 1845, 1850
Heft, Joseph, arhitect, 1845
Hegentius, Trostfried, medic, 1660
Heissler, Donat, comandant general, 1690
Heltai, Gáspár, proprietar tipografie, 1546
Helzdorfer, Michael, meşter tipograf, 1731
Henlyn, Ladislau, senator în Sibiu, 1466
Henter (Hengér), preot iezuit, 1769
Henter, Michael, comandant curut, 1704
Heraclid, Ioan, Iacob (Despot vodă), domn al Moldovei (1561-1563), 1561, 1563
Herbord von Zeiden, comite, 1395
Herfurt, Fr., Aug., tipograf, 1804
Herman, magister al ordinului ospitalierilor teutoni, 1211
Herman, villic în Braşov, 1369
Hermann, Antal, profesor, 1856
Hermann, Friedrich, plastician, 1896
Hermann, Michael, proprietar tipografie, jude, 1627, 1658, 1660
Hermann, Mihály, senator, 1675
Herrmann, Georg, Michael, Gottlieb, von —, arhivist, istoric, villic , 1689, 1718, 1761, 1773, 1783, 1784, 1791, 1793, 1795, 1805
Hers, Georghe, negustor, 1737
Hersel, Johann, sol braşovean, 1600
Hess, fabrică de dulciuri, 1899
Hessaimer, societate comercială, 1843, 1889, 1899
Heyde, von —, proprietar, 1708
Heydendorf, Michael, Conrad von —, jude în Mediaş, 1786
Heyser (Heiser), Christian, preot, poet dramaturg din Braşov, 1816, 1829
Hidvégi, Benedict, nobil, 1360
Hiltebrand, Conrad, Jacob, vizitator în Ardeal, 1656, 1786
Hintz, I., intelectual democrat, 1848
Hintz, Robert, Carl, medic, 1877
Hirscher, Appolonia, soţia lui Lucas, 1541, 1572, 1845, 1905
Hirscher, Georgius, negustor, 1503
Hirscher, Jacobus, senator, 1530
Hirscher, Johannes, villic, 1600
Hirscher, Lucas, al III-lea, cel Mic (d.1541), jude, 1545, 1572
Hirscher, Lucas, al IV-lea, cel Mare (1519–1590), jude, 1545
Hirscher, Lucas, patrician (d.1674), 1545, 1674
Hirtenbrief, Josephs II, document, 1782
Hoch, Johann, consilier, 1529
Hockerman (Frue), Johannes, (Papyrarius), meşter tipograf, 1546
Hogea, Nica, vameş, 1708
Hoghiz, localitate, 271–600
Holbav, localitate, 1609, 1625, 1651, 1880
Hönigberger, Andreas, notar, 1848
Honorius (Cencio Savelli), papă (1216–1227), 1224
Honterus, Johannes, umanist, denumire liceu, 1489, 1498, 1520, 1530, 1532, 1533, 1539, 1541, 1542, 1543, 1544, 1546, 1547, 1549, 1550, 1556, 1568, 1597, 1612, 1627, 1668, 1689, 1738, 1743, 1798, 1804, 1834, 1845, 1850, 1855, 1898, 1902, 1908, 1911, 1913
Horezu, mănăstire, 1707
Horia, lider răscoală, 1784, 1785, 1849
Hornung, fabricant, 1898
Horvath, David, castelan la Bran, 1612
Huet, Albert, comite săsesc, 1595
Humpel, Emilia, conducătoare institut, 1860
Hunedoara, localitate, comitat, 1454, 1461, 1713, 1765, 1880, 1896
Hunfalvy, Paul, istoric, 1211
Hunyadi, Ladislau, căpitan general, 1456
Huru, vornic, 1534
Husein (Huraim) aga, sol turc, 1600
Hust, cetate, localitate, 1583
Hutterin, Agneta, fiica lui J. Benckner, 1546, 1556

I — Î

Iaborsky, M., violonist, 1841
Iacob (Jacobus), vilic, comite în Braşov, 1353, 1364, 1368
Iacov, negustor, 1577

Iaksch, comite al secuilor, 1570
Ialomiţa, râu, 1442
Iane, căpitan răut, 1705
Iane, protopop, 1556, 1587
Ianos, curier, 1523
Iaşi, localitate, 1435, 1594, 1707, 1776, 1788, 1792, 1851, 1854, 1868, 1890
Ilarion al Argeşului, episcop, 1821
Ilia, localitate, 1461
Iliaş, domn al Moldovei (1432–1433, 1435–1436, 1436–1442), 1435, 1436
Ilie, familie negustori, 1835
Ilieni (Illyefalva), localitate, 1364, 1612
Imperiul (Sf.) romano-german, 1594, 1695, 1700
Imperiul Habsburgic, 1601, 1690, 1740, 1766, 1860
Imperiul Otoman, 1444, 1476, 1480, 1503, 1541, 1601, 1661, 1699, 1716, 1766, 1770, 1774, 1792
Imperiul Roman, 376
Inaşu, Radu, hagiu, 1750
Inaşu, Şandru, hagiu, 1750, 1783
Inăşoiu, Petcu, negustor, 1768
Innocent (Etienne Aubert) al VI-lea, papă (1352–1362), 1354
Innocent (Giovani Lotario) al III-lea, papă (1198–1216), 1211
Ioan (Iancu) de Hunedoara (Hunyadi), voievod al Transilvaniei (1441–1446), guvernator, căpitan general al Ungariei, 1441, 1442, 1443, 1444, 1446, 1449, 1452, 1456, 1457,1458, 1461, 1465
Ioan Gură de aur, omiliar, 1399
Ioan Sobieţki (Sobieski), rege al Poloniei (1674–1696), 1683
Ioan, Antonie, negustor, 1835
Ioan, Constantin, deputat, 1863
Ioan, Gheorghe, Ioan, negustor, 1852, 1870, 1882
Ioan, Gheorghe, jurist, 1848
Ioan, Gheorghe, negustor, 1839
Ioan, preot din Sânpetru, 1620
Ioan, rector capela Sf. Ecaterina, 1388
Ioan, voievod al Transilvaniei (1273), 1260
Ioanides, C., G., fabricant, 1878, 1898
Ion, secretar (logofăt), 1688
Ionciovici, Dimitrie, negustor, 1877, 1910
Ionciovici, familie negustori, 1835
Ionescu, Nae, om de cultură, 1862
Ioniţă, Adrian, cercetător, 1211
Iordan, Hagi, negustor, 1839
Iosif al II-lea, împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1765–1790), 1709, 1773, 1776, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1786, 1790, 1791, 1793, 1795, 1815
Iosif I, împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1705–1711), 1705, 1711
Iosif, Stefan, Octavian, profesor, poet, 1851, 1855, 1875
Ipătescu, Grigore, fruntaş revoluţionar, 1848
Ipoch (Hippolytus), voievod al Transilvaniei (1216–1217), 1213
Ipoteşti-Cândeşti, cultura, sec. V–VI
Ipriu (Ypres-Belgia), 1413, 1438, 1503
Ipsilanti, Alexandru, conducător eterist, 1821
Isabella, soţia regelui Ioan Zápolya, 1539, 1543, 1550, 1551, 1559
Islebius, Georgius, profesor, 1544
Istenmezö, Albertus, vicecomitele secuilor, 1462
Istvan Pitarul, trimis al domnului român, 1510
Isus Christos, 1716
Italia, 1771, 1784, 1824
Iuga, Constantin, negustor, 1852
Iuga, George, negustor, 1835
Iuga, Ioan, negustor, 1827, 1830, 1835, 1850
Iuga, Ioan, G., negustor, 1874, 1882
Iuga, Niţă, negustor, 1839
Îngerul Păzitor, farmacie în Braşov, 1696

J

Jakab, Bogdán, senator, 1860
Jakch, Johannes, Mihail, comite al secuilor, 1428, 1433, 1436
Jancsiwiese, păşune în Braşov, 1427
Jani, Joseph, meşter, 1820
Jánó, Lajos, notar, 1859
Jekelius, descendent al lui Honterus, 1898
Jensen, proprietar lăptărie, 1901
Jeromee (Jeronim), farmacist, 1520
Jickeli, O., F., cercetător, 1886
Jimbor (Sommer) (Szászzsombor), 1288
Jipa, Ioan, student, 1834
Jippa, Ioan, negustor, 1827, 1830
Joachim, Josef, compozitor, violonist, 1879
Joanelli, Marie, conducătoare institut, 1860
Johan (Ioan Sigismund) de Pösing şi Sankt-Georg (Sf. Gheorghe), voievod al Transilvaniei (1465–1467), 1467
Johannes, farmacist, 1520
Joseffi, Imre, profesor, 1856
Jula, Ratholth, voievod al Transilvaniei (1201, 1214, 1229–1331), sec. XI–XII, 1213, 1225
Junii, sărbătoare tradiţională, 1728
Jus Gladii, simbol justiţiar, 1528

K

Kahlenberg, lupta de la, 1683
Kakaslövés, obicei tradiţional, 1748
Kakasütés, obicei tradiţional, 1748
Kálnoki, Péter, comandant curuţ, 1704
Kammer, G., funcţionar, 1811
Kamner, Joseph, proprietar tipografie, 1851
Kanizsa, Ştefan, comitele secuilor, 1395
Kara, Mustafa, vizir turc, 1683
Karlsbad (Karlovy-Vary), localitate, 1769
Karodi, Lurz, jurnalist, 1849
Károlyi, Alexandru, nobil, 1711
Kattner, poiană (wiese) în Braşov, 1803
Kauner, Wilhelm, artist plastic, 1911
Kaunitz-Rittberg, principe, 1790
Kean, duce, sec. XI–XII
Kecskemét, localitate în Ungaria, 1456
Kemény, cancelar, 1861
Kemény, Sigismund, jurnalist, 1838, 1849
Kemény,Ioan, principe al Transilvaniei (1661–1662), 1661
Kemmel, Andreas, jupan, 1577
Kemmel, Ion, patrician, 1523
Kemmel, Stephan, greav, 1600
Kenyeres, fabricant, 1898
Keresztes, bătălia de la, 1597
Keresztes, Mihály, haiduc, 1798
Kertsch, Bartholomäus, dulgher, 1851, 1886
Kertsch, Christian, inginer al oraşului, 1886, 1893
Kertsch Friedrich, fabricant, 1893, 1898
Kerzer (Kerzius), Paul, medic, 1586
Khan, Ladislau, voievod al Transilvaniei (1296–1315), 1288
Kiev, oraş, 1241, 1707, 1756
Kilhaw, Johannes, comerciant, 1503
Kisch, Egon, Erwin — filolog (1889–1938), sec. IX–X
Klein, Karl, industriaş, 1899
Kludski, trupă circ, 1894
Knautz, Johann, şelar, 1774
Knopp, fabricant, 1898
Koblenz, oraş în Germania, 1222
Koburg, principe de, 1788
Kogălniceanu, Mihail, om politic, 1838, 1870, 1877
Kollar, Gustav, artist plastic, 1911
Köln, (Colonia), oraş în Germania, 1503, 1530, 1776

Kolozsvári, Sillye, Béla, profesor, 1856
Komárom, localitate în Ungaria, 1440, 1849
Königgrätz, bătălia de la, 1866
Kont, Nicolae, voievod al Transilvaniei (1351–1356), 1351, 1352, 1355
Körner, Theodore, autor dramatic, 1854
Kornis, Ioan, guvernator al Transilvaniei (1838–1840), 1837
Kosovo, localitate în Serbia, 1387 1448
Kossuth, Lajos, revoluţionar, 1849
Kovács, Felfalusi, Antal, preot, profesor, 1836
Kovács, Iosif, istoric, 1851
Köváry, László, economist, 1839, 1847
Kovin, localitate Iugoslavia, 1428
Kraft, Fr., chirurg, 1839
Krbek Liber Etelka, directoare şcoală, 1897
Kreisch, Gaspar, lider răscoală, 1688
Kreuzberg (Kapellenberg), vezi Tâmpa, 1712
Kriechbaum, Georg, comandant militar, 1707
Kronstadt (Cronstatt), passim
Küciüc-Kainargi, tratatul de la, 1774, 1787
Kugler, Heinrich, industriaş, 1891
Kühlbrand, Ernst, profesor, 1884, 1907
Kurtz, chirurg din Sibiu, 1756
Kurz, Anton, istoric, avocat, 1844, 1847, 1848, 1849
Kyr, Paulus, medic, 1536, 1551, 1586

L

La Arap, farmacie în Braşov, 1696
La Cerbul de Aur, han, 1860
La Coroana de Aur, han, cârciumă, 1573, 1802, 1823, 1860
La Îngerul Alb, han, 1882
La Leu, farmacie în Braşov, 1696
La Tène, perioadă istorică, cca 400 a.Chr.
La Vulturul de Aur, han, 1860, 1879
Lacea, Constantin, filolog, lingvist, 1875
Lacea, Vasile, jurist, 1848
Lackfi, Andrei, comite, voievod al Transilvaniei (1356–1359), 1344
Lackfi, Dionisie, voievod al Transilvaniei (1359–1367), 1358
Lackfi, Emeric, voievod al Transilvaniei (1369–1372), 1369
Lackfi, Iacob, voievod al Transilvaniei (1403–1409), 1406
Lackfi, Nicolae, voievod al Transilvaniei (1367–1368), 1367
Lackfi, Ştefan, al II-lea, voievod al Transilvaniei (1373–1376), 1374
Lackfi, Ştefan, voievod al Transilvaniei (1344–1350), 1344
Ladislau al IV-lea Cumanul, rege maghiar (1271–1290), 1271
Ladislau al V-lea (Posthumus), rege al Ungariei (1444–1457), 1367, 1452, 1453, 1454, 1455, 1457, 1458, 1462, 1487
Ladislau de Neapole (de Durazzo), rege al Ungariei, 1403
Lajos, Gyulai, conte, 1821
Lamasch, Joseph, Karol, arhitect, 1776
Lamba, pârâu, 1737
Lang, Andreas, lider răscoală, 1688
Lang, fabricant, 1898
Lange, Martin, medic, 1770
Langendorf, J., L., von —, funcţionar, 1803
Langlet, general, 1727
Lapedatu, I., Alexandru, istoric, om politic, 1851, 1874
Lapedatu, I., Ion, economist, om politic, 1851, 1869, 1877
Lapicida, Conrad, meşter, 1454, 1462
Lascar, Gheorghe, cămăraş, 1437
Laski, Ieronim, voievod al Transilvaniei (1531–1534), 1531
Lassel, Rudolf, organist, compozitor, 1836, 1850
Laudat, boier, 1529
Laurenţiu, voievod al Transilvaniei (1242–1252), 1241
Laurian, August, Treboniu, om de cultură, 1844, 1862
Lazăr, Chir, negustor, 1791
Lazăr, Gheorghe, cărturar iluminist, 1882
Lebu, Ioan, arhistaroste, 1791
Leca, Dimitrie, student, 183
Leca, Dinu, negustor, 1820
Leca, Inache, negustor, 1768, 1820
Leca, Radu, Ioan, negustor, 1827, 1830
Leca, Radu, negustor, 1768
Lecca, Constantin, pictor, 1824, 1849
Lederer, Jorg, August, pielar, tatăl lui Honterus, 1498
Legforus, voievod al Transilvaniei (1199–1200), sec. XI–XII
Lehman, Edward, profesor, 1908
Leininger, general, 1699
Leipzig, oraş, 1498, 1568, 1679, 1734, 1847, 1863, 1875
Leitinger, fabricant, 1898
Lemeni, Ioan, episcop greco-catolic, 1837, 1842, 1844
Lempeş, deal, 275 p.Chr., sec. XI–XII
Lengheru, Ioan, avocat, 1877
Lentulus, general comandant, 1744
Leopold al II-lea, împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1790–1792), 1790, 1792
Leopold I, împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1658–1705), 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1695, 1699, 1700, 1701, 1705, 1784, 1827
Levant, 1503, 1848
Lichenstein, Friederich von —, guvernator al Transilvanei (1858–1860), 1858
Lisnău, localitate, 1578
Literati, Johannes, castelan, 1688
Liubavici, Dimitrie, meşter tipograf, 1556, 1570
Livada lui Ioan (Iancsiwiese), 1427, 1892
Livada Poştei (Postwiese), zonă în Braşov, 1480, 1775, 1833, 1860, 1874
Lodomeria, 1351, 1784
Loja Sf. Andrei, asociaţie masonică, 1776
Londra, oraş, 1503, 1776
Lorand, vicevoievod al Transilvaniei, 1436
Lorinţ, diacon, 1567
Losoncz, Desideriu, voievod al Transilvaniei (1438–1440), 1440
Losoncz, Ladislau I , voievod al Transilvaniei (1376–1391), 1374
Losoncz, Ladislau II, voievod al Transilvaniei (1493–1495), 1493
Lozna, localitate, 1860
Lűbeck, oraş, 1498
Lüders, general, 1849
Ludnyakszoritás (Tyuknyakszoritás), obicei tradiţional, 1748
Ludovic al II-lea, rege al Ungariei (1516–1526), 1516, 1517, 1519, 1523, 1524, 1526
Ludovic al XIV-lea, rege al Franţei (1643–1715), 1677
Ludovic Filip de Orléans, rege al Franţei (1830–1848), 1848
Ludovic I, cel Mare, rege maghiar (1342–1382), 1342, 1344, 1351, 1353, 1355, 1358, 1365, 1368, 1369, 1374, 1382, 1385, 1390, 1395, 1420, 1490
Ludovic, arhiduce, 1835
Ludoviceum, document regal, 1353
Ludwig, Franz, proprietar han, 1860
Ludwig, Leopold, fabricant, 1886
Lugoj, localitate, 1603, 1783
Lukács, László, prim ministru, 1912
Lukaris, Ciril, patriarh din Constantinopol, 1629
Lumière, Louis, inventatorul cinematografului, 1896
Lunca, localitate, 1860
Lupaş, Ioan, istoric, 1851, 1862
Lupeni, localitate, 1863

Lupu, Dionisie, mitropolit, 1821
Luther, Martin, reformator religios, 1524, 1533, 1543, 1613, 1845
Luvia (Löwen, Louvain), oraş în Belgia, 1413, 1458, 1503
Luxemburg, ducat, sec. XI–XII, 1756
M
Maager, Karl, economist, om politic, 1850, 1860, 1861, 1863
Macedonia, sec. IX–X, 1766, 1798
Machiavelli, Niccolo, om politic, scriitor, 1690
Macrea, Mihail, arheolog, cca. 400 a.Chr.
Magheru, Gheorghe, fruntaş revoluţionar, 1848
Maghiaroglu, Ali, paşa, 1613
Magnussen, Harro, sculptor, 1898
Magyar, Blasius, voievod al Transilvaniei (1472–1475), 1473
Mahmud paşa, vizir otoman (1455–1467), 1462
Mahomed (Mehmed) al II-lea, sultan turc (1451–1481), 1453, 1456, 1474, 1481
Mahomed (Mehmed), beg de Nicopole, domn al Ţării Româneşti (1521), 1521, 1522, 1530
Mailat (Majláth), Ştefan, voievod al Transilvaniei (1534–1540), 1528, 1529, 1530, 1534, 1540, 1541
Mailat, familie de nobili, 1594
Mainz, localitate în Germania, 1533
Maior, George, economist, 1896
Maiorescu, Ioan, publicist, om politic, 1211, 1845, 1850
Maiorescu, Titu, om de cultură, 1850, 1851
Makó, Gheorghe, căpitan, 1599, 1603
Malcher, G., violonist, 1884
Maler, Domincus, meşter, 1532
Maler, Gregorius (Gregorius Pictor), meşter, 1512, 1523, 1532, 1537, 1545
Malnaş, localitate, 5500–2000 a.Chr.
Man, Dimitrie, negustor, 1836
Manheim, localitate, 1734
Mano, Mărioara, fiica lui Vodă Caragea, 1824
Manole, Diamandi, negustor, 1524, 1877, 1887
Manole, familie negustori, 1835
Manu, Apostol, negustor, 1714
Manuel, Constantin, negustor, 1839
Maramureş, comitat, 1541
Marczali, Nicolae, voievod al Transilvaniei (1401–1403), 1403
Marea Adriatică, 1370, 1517
Marea Neagră, 1370, 1454, 1856
Marea Nordului, 1370
Marea Schismă (1054), 1211
Maria Tereza, împărăteasă a Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1740–1780), 1224, 1367, 1731, 1740, 1743, 1744, 1753, 1756, 1759, 1761, 1762, 1765, 1770–1773, 1776, 1777, 1780, 1781, 1784, 1839
Maria, regină a Ungariei (1382–1387), 1382, 1385
Marienburg, Lucas, Joseph, preot din Sibiu, 1813
Marin, Dimitrie, negustor, 1835
Marin, Elisabeta, arhivar, istoric, 1877
Marlin, G, autor literar, 1882
Marlin, I., intelectual democrat, romancier, 1848
Martin (Oddone Colonna) al V-lea, papă (1417–1431), 1421, 1472
Martinus, jurat de Râşnov, 1413
Martinuzzi (Utješenić), Gheorghe, cardinal, guvernator al Transilvaniei (1451–1551), 1538, 1543, 1550, 1551
Martinzins, impozit de Sf. Martin (11 noiembrie), 1421, 1444, 1475, 1514, 1543
Mârza cel Mare, căpitan, 1603
Massa, Simon, cronicar, 1586, 1600
Matei, ţesător în Braşov, 1348
Matei al II-lea, rege al Ungariei (1608–1619), 1611
Matei Basarab, domn al Ţării Româneşti (1632–1654), 1644, 1649, 1651, 1655
Matia (Matei) Corvinul, rege al Ungariei (1458–1490), 1224,1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1465-1471,1473, 1475, 1476, 1480, 1482–1487, 1490, 1498, 1547, 1583
Matyas, Paula, conducătoare asociaţie, 1896
Maurer, director bancă, 1896
Mavrocordat, Constantin, domn al Ţării Româneşti (1730, 1731–1733, 1735-1741, 1744–1748, 1756–1758, 1761–1763), 1680, 1737
Mavrocordat, Nicolae, domn al Ţării Româneşti (1715–1716, 1719-1730), 1680, 1716
Mavrogheni, Nicolae, domn al Ţării Româneşti (1786–1790), 1788
Mavros, Nicolae, boier, 1821
Maxim, Ioan, dascăl, 1869
Maximilian I, rege, împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (1508–1519), 1490
Maximilian, rege (I)(1563–1576), împărat al Sf. Imperiu Roman de Naţiune Germană (II) (1564–1576), 1568
May, Georg I, II, Andreas, Michael, Samuel, familie aurari, 1707
Mayláth, Gustáv, episcop, 1900
Măcelariu, Ilie, fruntaş politic, 1869
Măcin, localitate, 1851
Măgura Codlei, munte, 105–106 p.Chr., 1265, 1331
Măgurele, deal, 5500–2000 a.Chr., 1150–400 a.Chr., 275 p.Chr.
Măieruş (villa Nucum, Nussbach), cetate, localitate, 1222, 1278, 1377, 1486, 1510, 1530, 1611, 1690, 1718, 1765, 1783, 1880, 1896
Mayer, proprietar moară, 1881
Mănăilă, diac, 1556
Mănăstirea Cistercienilor (Braşov), 1211
Mănăstirea Dominicanilor (Braşov), 1323
Mănăstirea Franciscanilor, 1881
Mănăstirea Maicii Domnului (Marienkloster) Câmpulung (cloaşterf), 1211
Mănăştur, localitate, 1437, 1467
Mărtinaş, Dumitru, cercetător, 1367
Mederus, Petrus, paroh, poet, 1654
Mediaş, localitate, district, 1348, 1355, 1366, 1447, 1459, 1461, 1482, 1505, 1531, 1534, 1536, 1550, 1568, 1600, 1713, 1791, 1859, 1872, 1876
Medrea, Cornel, sculptor, 1875
Medves, curier, 1523
Méhely, Lajos, naturalist, scriitor, 1885
Meixner, Károly, arhitect, 1891
Melanchton, Philipp, umanist, 1543
Meldt, Michael, meşter cositorar, 1769
Melk, localitate, mănăstire în Austria, 1471
Meltzl, O., ziarist, 1844
Memel, localitate, 1734
Mentsch, proprietar, 1831
Menumorut, duce, sec. IX–X
Mercheaşa, localitate, 271–600
Mercurius, voievod al Transilvaniei (1111–1113), sec. XI–XII
Mesch, Johann (Hanăş), senator, 1482
Meschendörfer, Adolf, publicist, scriitor, 1850, 1907, 1913
Meşendorf (Meschendorf), localitate, 275 p.Chr., 1413
Meşotă, Ioan, profesor, denumire liceu, 1850, 1855, 1860, 1862, 1863, 1868, 1869, 1870, 1877, 1878, 1887
Meteş, Ştefan, istoric, 1678
Metternich, principe, 1835
Mezed, beg turc, 1442
Micfalău (Mikofalva), 1252
Michael, plebanus de Braşov, 1336
Michael, sol braşovean, 1475
Michael, zidar, 1595
Micloşoara (Nicola–Nicolae), cetate, localitate, 1211, 1213

Micşuneşti, localitate, moşie, 1602
Micu, Alexandru, profesor, 1868
Micu-Klein, Ioan, Inocentie, episcop greco-catolic, 1732, 1733, 1737, 1744, 1791
Micu-Klein, Samuil, cărturar, istoric, 1211, 1797
Miercurea Ciuc, localitate, 1461, 1817, 1901
Miercurea Sibiului (Reussmarkt), localitate, 1447, 1869
Miess, Friedrich, pictor, 1911
Miess, proprietar fabrică, 1862
Mihai „iscoditor“, 1523
Mihai I, coregent, domnitor al Ţării Româneşti (1418–1420), 1415, 1419, 1420, 1421
Mihai Viteazul, domn al Ţării Româneşti (1593–1601), 1594, 1595, 1597-1604, 1679, 1849, 1882
Mihai, căpitan răuţ, 1705
Mihai, meşter din Moldova, 1475
Mihai, protopop, 1556, 1587, 1595, 1597, 1599, 1604, 1760
Mihai, secretar (logofăt), 1688
Mihail, voievod al Transilvaniei (1209–1212), sec. XI–XII, 1211
Mihalcea, ban, 1597, 1600
Mihaloglu, Skender, Ali, beg turc, 1479, 1481, 1493
Mihaly, episcop, 1868
Mihnea al III-lea, Radu, domn al Ţării Româneşti (1658–1659), 1659
Mihnea cel Rău, domn al Ţării Româneşti (1508–1509), 1498, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511
Mihnea Turcitul, domn al Ţării Româneşti (1577–1583,1585-1591), 1556
Mika, Sándor, istoric, 1885
Mikecs, Mihally, general, 1660
Mikes, Benedek, preşedinte societate, 1876
Mikes, comite, 1795
Mikes, Mihai, comite, 1704
Mikó, Imre, guvernator al Transilvaniei (1861), 1861
Mikó Ferenc, cronicar, 1611
Mikulov, pacea de la, 1620
Milcovia, capitlu, episcopat, 1288, 1399, 1453
Miles, Mathias, cronicar, 1590
Milius, Bartholomäus, medic, 1772
Millo, Matei, actor, 1870
Millyus, W.,W., farmacist, 1696
Mirăslău, lupta de la, 1600
Mircea cel Bătrân, voievod al Ţării Româneşti (1386–1418), 1394, 1395, 1402, 1406, 1412, 1413, 1419, 1421, 1422, 1431, 1438
Mircea Ciobanul, domn al Ţării Româneşti (1545–1552,1553–1554,1558–1559), 1545, 1546, 1554, 1557, 1558, 1559
Mircea Dracul, domn al Ţării Româneşti (1442), 1442, 1447
Miron, cămăraş, 1651
Miskolc, localitate, 1608
Mitoc, Gheorghe, dascăl în Zărneşti, 1774
Mocanu, Nicolae, negustor, 1874
Moccioni, Alexandru, om politic, 1836, 1860
Modarom, edificiu, 1535, 1857, 1875, 1886
Moeciu de Jos, localitate, 1869, 1881
Moeciu de Sus, localitate, 1869, 1880
Moesz, Gustáv, naturalist, 1885
Moga, I., economist, 1839
Moga, Vasile, episcop ortodox, 1837, 1842, 1844
Mogoşoaia, palatul de la, 1707
Mohács, lupta de la, 1526, 1528, 1530
Mohi, localitate Ungaria, 1241
Moian, Gheorghe, profesor, 1887
Moise, domn al Ţării Româneşti (1529–1530), 1497, 1529, 1530
Moise, voievod al Transilvaniei (înainte de 1289), 1288
Moldova, passim
Moldovan-Micu, Ioan, Micu, prelat, academician, 1868, 1898
Moldoveanul, Filip, tipografia lui, 1556
Molitoris, Andreas, răzvrătit din Satul Nou, 1784
Molnar, Janos, om de cultură, 1884
Molnar-Piuariu, Ioan, medic, filolog, 1797
Moltke, Leopold, Maximilian, poet, 1845, 1849
Montaldo, Joseph, cofetar, 1863
Montana, localitate, 1860
Moravia, 1784
Mores, Eduard, istoric, 1392
Moress, Eduard, artist plastic, 1911
Moress, Herman, artist plastic, 1911
Moscova, oraş în Rusia, 1241, 1368, 1707
Mosela (Maas), fluviu, sec. XI–XII
Moşoiu, Aron, primar, 1848
Movilă, Constantin, domn al Moldovei (1606, 1607–1611), 1610, 1611
Movilă, Ieremia, domn al Moldovei (1595–1600, 1600–1606), 1595, 1599, 1605
Movilă, Simion, domn al Ţării Româneşti (1600–1601, 1601–1602), domn al Moldovei (1606–1607), 1602, 1605
Müller, Johann, meşter cositorar, 1769
Munteanu, Gavrilă, director şcoală, 1850, 1851, 1855, 1861, 1863, 1874
Munteanu, Mihăilă, dascăl, 1802, 1805
Munţii Apuseni, 1849
Munţii Bucegi, 1377, 1419, 1706, 1776, 1840, 1882, 1884
Munţii Orăştiei, 105–106 p.Chr.
Murad (Amurat) al II-lea, sultan turc (1421–1451), 1432, 1438, 1449
Murad I, sultan turc (1359–1381), 1377
Mureş, râu, 1222, 1886
Mureşan, Camil, cercetător, 1211
Mureşianu, Andrei, ziarist, poet, 1835, 1838, 1847, 1848, 1850, 1852, 1862, 1874, 1882, 1883, 1910
Mureşianu, Aurel, A., istoric, filolog, 1837
Mureşianu, Aurel, avocat, gazetar, 1837, 1877, 1888, 1892, 1894
Mureşianu, Elena, pictoriţă, 1894, 1911
Mureşianu, Iacob, jr., compozitor, 1837, 1863, 1895
Mureşianu, Iacob, profesor, redactor, 1835, 1838, 1848, 1850-1852, 1859, 1861, 1862, 1866, 1868, 1877, 1878
Mureşianu, Iuliu, compozitor, 1837
Mureş-Turda, comitat, 1896
Murgu, Eftimie, fruntaş revoluţionar, 1848
Musicescu, Gavril, muzician, 1890
Muşica, lider din Şchei, 1671
Muşlea, C., Candid, profesor, 1887
Mutzig, fabricant, 1898
Mychael von Weidenbach, pleban, 1413
Myß, Martin, medic, 1772

N

Nagy, Andrei, conducător militar, 1611
Nan, grămătic, 1545, 1554
Napoleon Bonaparte, împărat al Franţei (1804–1815), 1809, 1839
Năsăud, localitate, 1817, 1896
Neacşu (Nagsul) din Câmpulung, negustor, 1503, 1521
Neacşu, postelnic, 1604
Neagoslav, preot, 1602
Neagu, vornic, 1479
Negoiţă, comis, 1653
Negri, Costache, om politic, scriitor, 1838, 1848
Nemes, Toma, lider curuţ, 1704
Nestor, cronicar, sec. IX–X
Netoliczka, Oskar, istoric, filozof, 1850, 1877
Neugeboren, Heinrich, iniţiator asociaţie, 1861
Neuk (Nevke), voievod al Transilvaniei (1219–1221), 1213
Nica, Gheorghe, Constantin, medic, 1877

Nica, Gheorghe, inspector şcolar, negustor, 1836, 1838, 1848
Nica, Ioan, negustor, 1825
Nica, Panaiot, Hagi, negustor, 1787
Nichifor, Emilian, I., profesor, 1836
Nichitici, Ghedeon, episcop ortodox, 1756
Nicolae (fiul lui Mauritius), voievod al Transilvaniei (1277, 1280–1281, 1315–1318), 1260, 1308
Nicolae Alexandru, domn al Ţării Româneşti (1352–1364), 1358, 1458
Nicolae de Ocna Sibiului, vicevoievod al Transilvaniei , 1440
Nicolae de Siroka, voievod al Transilvaniei (1342–1344), 1342
Nicolae, decan şi paroh la Braşov, 1351
Nicolae, voievod al Transilvaniei (1213), 1213
Nicolae, voievod al Transilvaniei (1263–1270, 1272–1273, 1273–1274), 1260
Nicolai, fiul lui Briccius, comite de Braşov, 1351
Nicolau, Dimitrie, negustor, 1820
Nicolau, Gheorghe, negustor, scriitor, 1820, 1824
Nicolau, Maria, preşedintă asociaţie, 1850
Nicolau, Nicola, negustor, 1768
Nicolau, Nicolae, dascăl, 1825
Nicolau, Nicolae, negustor, 1820
Nicolau, Simion, negustor, 1820
Nicolau, Teodor, negustor, 1827
Nicolau, Zaharia, negustor, 1768
Nicolaus (fiul lui Symonis), comite de Braşov, 1288
Nicolaus (Tommaso Parentucelli) al V-lea, papă (1447–1455), 1450, 1451, 1453, 1454, 1472
Nicolaus, balneator (băieş) din Braşov, 1534
Nicopoia Mică (Turnu Măgurele), cetate, 1395
Nicopole (Nicopol), localitate în Bulgaria, 1396, 1523
Niedel, Paulus, paroh, 1714
Nistru, fluviu, 2000–1150 a.Chr.
Niş, localitate în Serbia, 1443
Nocrich (Leschkirch), localitate, scaun săsesc, 1447
Nopcea, Alexe, cancelar, 1837
Noua, cartier, cultura, 2000–1150 a.Chr., 1489, 1845
Novacovici, Dionisie, episcop ortodox, 1756, 1761
Nürnberg, oraş în Germania, 1431, 1498, 1503, 1543, 1851
Nussbächer, Gernot, arhivar, istoric, 1877
Nycolaus „arcufex“, senator, 1396

O

Obert, Franz, pedagog, prim preot, 1840, 1880, 1884, 1898
Obrenovici, Milos, principe, 1850
Oceanul Atlantic, 1503
Ocna Sibiului, localitate, 1461
Odobescu, Alexandru, om de cultură, 1862
Odorhei, localitate, 1447, 1461, 1848, 1854, 1896
Oituz, pas, localitate, 105–106 p.Chr., 1704, 1806, 1846, 1878
Olah, Gheorghe (Georgius Blesch), castelan, 1498, 1533
Olanda, 1830
Olimpia, teren tenis, 1489
Olt, râu, vale, 5500–2000 a.Chr., 105–106 p.Chr., sec. XI–XII, 1222, 1241, 1377, 1457, 1489, 1599, 1840
Olteni, localitate, 5500–2000 a.Chr., 105–106 p.Chr., 275 p.Chr.
Oltenia (Valahia Mică), 1718, 1736, 1739, 1768, 1887
Omar, pasă, 1611
Oniţiu, Virgil, director şcoală, 1874
Oppeln, ducat din Silezia, 1598
Oprea, grămătic (1479), 1495, 1554
Oprea, grămătic (1536–1542), 1536
Oprea, logofăt, diac (1536–1542), 1556, 1570
Oradea, cetate, localitate, 1453, 1538, 1541, 1543, 1613, 1658, 1845, 1848, 1856, 1870, 1873, 1878, 1901
Oraviţa, localitate, 1901
Orăştie (Broos), cetate, localitate, 1224, 1348, 1397, 1420, 1447, 1599, 1765, 1854
Orda, căpetenie tătară, 1241
Ordinul Purtătorilor de Cruce, 1211
Orendi, Ioan, proprietar fabrică, 1860
Orendi, Moritz, tăbăcar, 1873
Orghidan, Dumitru, măcelar, 1781
Orghidan, G., Nicolae, dascăl, 1869
Orghidan, Rudolf, negustor, editor, 1805, 1806, 1823, 1827, 1830, 1835, 1836, 1839, 1848, 1851, 1852, 1855
Orlat, localitate, 1765
Oroianu, Vasile, profesor, 1855
Orşova, localitate, 1377, 1854
Ostermayer, Hieronymus, cronicar, organist, 1528, 1533, 1545
Otroban, fabricant, 1898
Ozun, localitate, 1578

P

Padova, localitate, 1568
Palermo, 1848
Palladium Coronense, colecţie de documente, 1714
Panaitescu, P., P., istoric, 1556
Pană, clucer, 1770
Pană, Nicolae, negustor, 1820
Pandele, angrosist din Piteşti, 1833
Pann, Anton, poet, compozitor, 1824
Panonia, 1896
Pantazi, familie negustori, 1835
Pantazi, Ion, negustor, 1850
Pantazi, mare căpitan, 1725
Pantiu, Constantin, deputat, 1863
Panţu, Constantin, jurist, 1848
Panţu, Ioan, dascăl, 1869
Panu, Nicolae, negustor, 1827, 1830
Papiu-Ilarian, Alexandru, fruntaş transilvănean, 1859, 1861
Paris, oraş, 1848, 1867, 1868
Partium (Părţile vestice), provincie istorică, 1541, 1691
Pascaly, M., trupă de teatru, 1868
Pascu, familie negustori, 1835
Pascu, Radu, negustor, 1874
Passarowitz, pacea de la, 1718, 1739
Pataki (Giurgiu), Ioan, episcop greco-catolic, 1716, 1725
Pater, János, preşedintele Companiei greceşti, 1678
Patmos, localitate în Grecia, 1707
Paul, voievod al Transilvaniei (1221–1223), 1213
Paulus, magister, notar în Braşov, 1476
Paur, secretar, 1784
Pauschner, Sebastian, medic, 1530
Pavai, Tamaş, vameş, 1653
Pazvante Chiorul (Osman Pasvantoglu), paşa din Vidin, 1802
Pădure, familie negustori, 1835
Pădurea Bogăţii, 1625
Părău (Pârău), localitate, 1471, 1531, 1555, 1625, 1651
Păticel, deal, 1150–400 a.Chr.
Pătraşcu, Nicolae, domn al Ţării Româneşti (1599–1600), 1600
Pătruţ, I, filolog, 1252
Pekri, Lörincz, general curuţ, 1706, 1707
Pellio, Georgius, sol braşovean, 1535
Pellionis, Friedrich, proprietar moară, 1881
Pemflinger, Marcus, jude regal din Sibiu, 1529
Peninsula Balcanică (Balcani), 1444, 1718, 1737, 1739, 1787, 1877
Pereny, Petru, voievod al Transilvaniei (1526–1529), 1526
Perlhefter, Sigismund, căpitan braşovean, 1529
Perşani, localitate, 1545, 1609, 1625, 1651
Pesta, localitate în Ungaria, 1441, 1449, 1460, 1734, 1786, 1798, 1841, 1845, 1848, 1860, 1863, 1867, 1868, 1871, 1907

Pestenyi, Mihai, sol regal, 1470
Peştera (Moeciu), localitate, în 10000 a.Chr., 1880
Peştera Mare (sat Peştera), în 10000 a.Chr.
Petcu, Vasile, proprietar, negustor, 1813, 1816
Petersburg, oraş, 1707
Petri, cvartal, 1475, 1489
Petric, Ioan, protopop, 1877, 1880
Petrino, Nicolae, senator, 1860
Petroşani, localitate, 1860
Petru al II-lea, domn al Moldovei (1447, 1448–1449), 1448, 1465
Petru Aron, domn al Moldovei (1451–1452, 1454–1455, 1455–1457), 1455, 1456, 1457
Petru cel Tânăr, domn al Ţării Româneşti (1559–1568), 1559
Petru Cercel, domn al Ţării Româneşti (1583–1585), 1556, 1583
Petru I, ţar al Rusiei (1682–1725), 1707
Petru Rareş, domn al Moldovei (1527–1538, 1541–1546), 1523, 1528–1535, 1538, 1541, 1542, 1545, 1546, 1552
Petru Szentgyörgy şi de Bozin, voievod al Transilvaniei (1499–1510), 1500
Petru, ţesător în Braşov, 1348
Petru, popă în Şchei, 1518
Petru, voievod (vice) al Transilvaniei (1367), 1367
Petrus de Gayapol, castelan la Bran, 1427
Petrus, doctor, 1493
Philippi, Fr., istoric, 1211
Philippi, Johannes, de Corona, student, 1385
Philippus, Henricus, profesor, 1544
Photogen, rafinărie, 1887
Piatra Craiului (Kyralkew), munte, cetate, 1377, 1419, 1460, 1595, 1690, 1706, 1776, 1882
Piatra Mare, plai, munte, 1533, 1882
Piaţa de Peşte (Fischmarkt), în Braşov, 1528, 1541
Piaţa Sfatului, 1288, 1380, 1512, 1517, 1523, 1528, 1541, 1577, 1578, 1689, 1728, 1734, 1737, 1781, 1800, 1804, 1814, 1836, 1848, 1852, 1871, 1901, 1908, 1914
Pietrele lui Solomon, 5500–2000 a.Chr., cca 400 a.Chr., 105–106 p.Chr., sec. XI–XII, 1728
Pigafetta, Filippo, călător italian, 1595
Pilis, oraş în Ungaria, 1352
Pilzen, localitate, 1895
Pini, Alexandru, consul rus, 1821
Pirna, localitate în Germania, 1565
Pisc, deal (Ariuşd), 5500–2000 a.Chr.
Piscul Turcilor, 1690
Pisslinger, Aranka, preşedintă asociaţie, 1861
Piteşti, localitate, 1695, 1707, 1737, 1833
Piticot, personaj literar, 1805
Pitiş, Voina, preot, 1824
Plaiul Bucşoaia, 1709
Plaiul Colţul Crucurului (Postăvarul), 1709
Plaiul Crepăturii, 1709
Plaiul Crucuru Mic, Mare, 1709
Plaiul Gros-Mic, 1709
Plaiul Guţan, 1709
Plaiul Jipot, 1709
Plaiul Pajura, 1709
Plaiul Piatra, 1709
Plaiul Pruncului, 1709
Plaiul Râului, 1709
Plaiul Ruia, 1709
Plaiul Strunga, 1709
Plaiul Teiu, 1709
Plaiul Turcilor, 1709
Plecker, familie proprietari, 1835, 1882
Plecker, Iosif, deputat, 1547, 1863
Plevna, lupta de la, 1877
Ploieşti, localitate, 1480, 1849, 1851
Poalele Dosului (Braşov), 1600, 1728
Poarta din Târgul Cailor, 1820, 1827, 1874
Poarta Otomană, passim
Poarta Străzii Negre, 1781, 1785, 1787, 1873
Poarta Străzii Porţii, 1535, 1537, 1554, 1742, 1802, 1886
Poarta Şchei, 1211, 1380, 1424, 1475, 1494, 1600, 1728, 1827, 1874, 1884, 1886
Poarta Vămii (Mănăstirii), 1520, 1534, 1541, 1600, 1738, 1775, 1829, 1835, 1886, 1887, 1891
Poartă de Sus (în Braşov), vezi Sf. Ecaterina, 1520
Poartă, Curtea sultanului, 1442
Podek, Franz, donator muzeu, 1908
Podul Înalt, localitate, 1475
Poiana Braşov (Schulerau), 1427, 1568, 1580, 1679, 1754, 1773
Poiana Mărului, localitate, 1690, 1708, 1798, 1823, 1880, 1887, 1895
Polonia, 1241, 1369, 1370, 1523, 1546, 1551, 1581, 1601, 1608, 1657, 1661, 1677, 1707
Polony, Arthur, jurnalist, 1849
Poltava, lupta de la, 1714
Pomarius, Christian, arhivar, 1552
Pomul Verde, hotel, 1848, 1868
Pongracz, Ioan, de Dindeleag, voievod al Transilvaniei (1462–1465, 1468–1472, 1475–1476), 1462, 1468, 1475, 1476
Pop, Apostol, F., delegat braşovean, 1859
Pop, G., de Băseşti, om politic, 1894
Pop, Gavril, profesor, 1868
Pop, Ioan, negustor, 1827, 1830
Pop, Katharina, proprietar casă, 1874
Pop, Nicolae, dr., istoric, 1392
Pop, Niculiţă, profesor, 1883
Popa, căpitan răut, 1706
Popa, Petru, sol braşovean, 1535
Popazu, Ioan, protopop, deputat, episcop, 1841, 1844, 1845, 1848, 1850, 1852, 1856, 1863, 1868, 1895
Popea, Elena, pictoriţă, 1911
Popea, N., tribun, 1848
Popovici, familie negustori, 1835
Popovici, Nicolae (Nichi), muzician, 1863, 1895
Popp, familie negustori, 1835
Popp, George, B., negustor, 1874, 1886
Popp, Mişu, pictor, 1824, 1849, 1880, 1882
Popp, Vasile, doctor, 1817
Popular, cinematograf, 1887
Porter, J., T., B., societate industrială, 1863
Portica, cvartal, 1475, 1487, 1489
Porţile de Fier, defileu, 1442, 1521
Porumbescu, Ciprian, compozitor, 1863, 1882, 1895
Porumbescu, Maria, sora compozitorului, 1882
Posada, defileu, 1668
Postăvarul (Schuler Gebirge), munte, 1568, 1882
Pousa (Poşa), fiul lui Solum, voievod al Transilvaniei (1227, 1235–1240), 1225
Praga, oraş, 1454, 1457, 1503, 1530, 1597, 1639, 1734, 1840, 1868, 1874
Prahova, râu, vale, zonă, sec. IX–X, 1358, 1422, 1480, 1498, 1668, 1700, 1790, 1802, 1852, 1856, 1878
Pratum Walachorum (vezi Poiana Braşov), 1427
Predeal, plai, localitate, sec. IX–X, 1533, 1668, 1700, 1738, 1788, 1790, 1846, 1849–1852, 1859, 1860, 1862, 1869, 1870, 1879, 1880, 1890
Prejmer (Tortillou, Tortalen, Tartlau), cetate, localitate, 2000–1150 a.Chr., cca 400 a.Chr., 275 p.Chr., 1211, 1213, 1222, 1240, 1278, 1288, 1377, 1399, 1420, 1480, 1486, 1501, 1510, 1529, 1552, 1556, 1599, 1600, 1611, 1612, 1613, 1616, 1690, 1706, 1718, 1736, 1765, 1825, 1869, 1880, 1896

Prentner, fabricant, 1898
Pressburg (Bratislava, Pozsony), localitate în Slovacia, 1439, 1480, 1526, 1583, 1848
Prox, Alfred, 2000–1150 a.Chr.
Prund (piaţa), 1700, 1728, 1877, 1908
Prusia, 1734, 1768, 1809, 1839, 1856, 1865
Ptolemeu (Ptolemais, Hermiu, geograf grec), cca 400 a.Chr.
Puchna, localitate neidentificată, dispărută, 1367
Pumpel & Nicolas, firmă, 1893
Purcăreni, localitate, 1377, 1500, 1510, 1457, 1587, 1765, 1780, 1848, 1880
Purice, Vasile, vornic, 1695
Puşcariu, Ilarion, profesor, prelat, 1898
Puşcariu, Ioan, castelan, istoric, om politic, 1848, 1861, 1874
Puşcariu, Iosif, avocat, 1874
Puşcariu, Sextil, filolog, scriitor, 1850, 1851, 1868, 1874, 1875
Puşcaş, I., tribun, 1848

Q

Quittner, fabricant, 1887

R

Raab, Johann, castelan la Bran, 1612
Racoş, localitate, 105–106 p.Chr.
Racoviţă, Constantin, domn al Ţării Româneşti (1753–1756, 1763–1764), 1749
Radovici, Constantin, boier, vezi Golescu, Dinu, 1824
Radu al III-lea, cel Frumos, domn al Ţării Româneşti (1462–1473, 1473–1474,1474–1475), 1442, 1460, 1462, 1463, 1470, 1472, 1473, 1474, 1482
Radu al II-lea Praznaglava, domnitor al Ţării Româneşti (1421,1423, 1424–1426, 1427), 1421, 1427
Radu Bădica, domn al Ţării Româneşti (1523–1524), 1524
Radu cel Mare, domn al Ţării Româneşti (1495–1508), 1496, 1498, 1502, 1507, 1508, 1509, 1517, 1522, 1524
Radu de la Afumaţi, domn al Ţării Româneşti (1522–1523, 1524, 1524–1525, 1525–1529), 1522, 1523, 1524, 1526, 1528, 1529
Radu I, voievod al Ţării Româneşti (1377–1383), 1377
Radu Iliaş, domn al Ţării Româneşti (1552–1553), 1497
Radu Mihnea, domn al Ţării Româneşti (1601–1602,1611–1616,1620–1623), şi al Moldovei (1616–1619,1623–1626), 1611, 1612, 1613, 1617
Radu Pătraşcu (cel Bun), domn al Ţării Româneşti (1554–1557), 1554, 1555, 1556, 1557
Radu Şerban, domn al Ţării Româneşti (1601, 1602–1611), 1602, 1603, 1604, 1605, 1610, 1611
Radu, ban, 1413
Radu, grămătic, 1495
Radu, grămătic, 1554
Radu, Hagi, negustor, 1768
Radu, jupan, 1413
Radu, Paisie, domn al Ţării Româneşti (1535–1545), 1535, 1536, 1541, 1545, 1554
Raguza (Dubrovnic), localitate în Croaţia, 1517
Rákóczi al II-lea, Francisc, principe al Transilvaniei (1704–1711), 1704, 1708, 1711
Rákóczi, Gheorghe I, principe al Transilvanei (1630–1648), 1630, 1639, 1642, 1644, 1646, 1648
Rákóczi, Gheorghe II, principe al Transilvanei (1648–1660), 1648, 1651, 1653, 1657, 1659, 1660, 1661
Rákóczi, Iosif, pretendent la tronul Ungariei, 1739
Rákóczi, Sigismund, principe al Transilvanei (1607–1608), 1606, 1608, 1630
Rall, general comandant, 1788
Rama, provincie istorică, 1351
Râmnic, episcopie, 1718, 1736, 1737
Raphail, voievod al Transilvaniei (1217-1218), 1213
Rareş, Iliaş II, domn al Moldovei (1546-1551), 1546
Râşnoava, râu, 1700
Râşnov (Rasnow, Rosenau), cetate, oraş, în.10000 a.Chr., cca 400 a.Chr., 105–106 p.Chr., 168 p.Chr., sec. IX–X, 1211, 1222, 1288, 1335, 1392, 1413, 1420, 1427, 1469, 1479, 1480, 1486, 1489, 1501, 1503, 1510, 1515, 1520, 1564, 1580, 1599, 1603, 1611-1613, 1659, 1679, 1704, 1736, 1765, 1806, 1825, 1830, 1869, 1880, 1896
Ratibor, ducat din Silezia, 1598
Raţ, Gheorghe, banul Craiovei, 1603
Raţiu, Ioan, om politic, 1836, 1866, 1868, 1894
Râul Negru, 105–106 p.Chr.
Răcădău, râu, vale, 1489, 1893
Rădilă, din Câmpulung, negustor, 1507
Rădulescu, Eliade, om politic, intelectual, 1836, 1848
Răşinari, localitate, 1495, 1756
Răuţ, Necula, hagiu, 1750
Războieni, localitate, 1475
Reci, localitate, 275 p.Chr.
Reduta, teatru, 1816, 1878, 1893
Reforma, (religioasă), 1489, 1530, 1542, 1543, 1544, 1547, 1550, 1559, 1606
Regensburg, localitate în Germania, 1471
Reghin, localitate, 1241
Reich, Andreas, promotor cultural, 1793
Reicherstorffer, Georg, diplomat, geograf, 1550, 1606
Renaştere, epocă culturală, 1541, 1709, 1898
Rener, Lucas, negustor, 1503
Renz, trupă circ, 1894
Reudel, Johannes, paroh (1446–1499), 1453, 1457, 1464, 1467, 1472, 1478
Rhein, Wilhelm, fabricant, 1886
Richter, Paul, organist, muzician, 1836, 1850, 1875
Riga, oraş, 1546
Rin (Rhein), fluviu, sec. XI–XII
Robert, Carol, de Anjou, rege al Ungariei (1308–1342), 1224
Rodna, district, 1241, 1529, 1530
Roland de Borşa, voievod al Transilvaniei (1282, 1284-1285, 1288–1293), 1278
Roma, oraş, 168 p.Chr., 1211, 1453, 1462, 1542, 1568, 1697, 1761, 1762,1781
Roman al II-lea, domn al Moldovei (1447–1448), 1447
Roman, Alexandru, redactor, 1868
Roman, localitate, zona, sec. IX–X, 1435, 1436
Roman, V., om politic, 1868
România, passim
Römer, Wilhelm, proprietar tipografie, 1851
Römmer, Julius, naturalist, 1850, 1908
Rosen, Georg, greav, 1600
Rosenkranz, Marie, interpret vocal, 1884
Rösler, Rudolf, istoric, 1211
Rostok, oraş, 1530
Rotbav (Ruffaripppa, Veresmart), localitate, cca 400 a.Chr., 275 p.Chr., 1278, 1377, 1399, 1466, 1486, 1510, 1530, 1603, 1611, 1690, 1718, 1765, 1880, 1896
Roth, Benedict, comite, 1467
Roth, Mihai, sol braşovean, 1541
Roth, Stephan, Ludwig, pastor, pedagog, 1842, 1849, 1850
Rovine, localitate, 1394
Rozgony, Ioan, voievod al Transilvaniei (1449–1460), 1449, 1458
Rozgony, Osvald, comite al secuilor, 1457
Rozgony, Sebastian, voievod al Transilvaniei (1458–1460, 1461), 1458, 1461
Rucăr, localitate, punct vamal, 1377, 1415, 1422, 1480, 1522, 1600, 1611, 1690, 1695
Rudolf al II-lea de Habsburg, împărat al Sf.Imperiu Roman de Naţiune Germană (1576–1612), 1581, 1594, 1597
Rupea (Reps), cetate, localitate, scaun săsesc, 1447, 1462, 1468, 1536, 1600, 1791, 1852, 1854, 156

Rusca Montana (Banatului), localitate, 1834, 1860
Ruschiţa, localitate, 1860
Rusciuc, localitate, 1851
Ruse, Constantin, angrosist din Braşov, 1833
Ruset, Hagi, negustor, 1839
Ruset, Nicolae, boier, 1717
Rusia, 1241, 1657, 1737, 1739, 1744, 1751, 1768, 1770, 1787, 1792, 1809, 1849, 1853, 1856, 1877
Russo, Alecu, scriitor, fruntaş revoluţionar, 1848, 1882
Ruxandra, fiica domnitorului Mihnea cel Rău, 1511

S

Safrano, Anastasie, negustor, 1871, 1874
Sajo, râu Ungaria, 1241
Salamon (fiul lui Simonis), cavaler, 1331
Salerno, oraş Italia, 1351
Salmen, Franz, von, comite, 1848, 1851
Salvini, familie actori italieni, 1897
Salzburg, localitate în Austria, 1503
Sâmbăta de Jos, localitate, 1708, 1823
Sâmbăta de Sus, localitate, 1708, 1887, 1895
Samuil, rege bulgar, sec. XI–XII
Samurcaş, Constantin, boier, 1821
Sander, Thomas de Sancta Agatha, preot (1377–1419), 1377, 1380, 1383, 1395
Sânpaul, lupta de la, 1575
Sânpetru (Mons Sancti Petri, Petersberg), localitate, cca 400 a.Chr., sec. XI–XII, 1211, 1222, 1240, 1278, 1288, 1377, 1397, 1416, 1420, 1421, 1454, 1486, 1510, 1611, 1612, 1704, 1707, 1718, 1765, 1783, 1825, 1869, 1880, 1896, 1911
Sântana de Mureş-Cerneahov, cultura, 275 p.Chr.
Sant'Angelo, munte Italia, 1351
Sânteciu, deal, 1533
Sântimbru, localitate, 1442
Sardinia, regat, 1856
Sartor, Simon, nobil, 1440
Satu Mare, localitate, comitat, 1541, 1556, 1659, 1711
Satul Nou (Newdorf, Ujfalu), localitate, 1453, 1462, 1510, 1555, 1600, 1611, 1718, 1748, 1750, 1783, 1784, 1880
Satulung (Nagyfalu, Langendorf), localitate, pretură, 1366, 1377, 1498, 1500, 1510, 1547, 1587, 1736, 1763, 1765, 1780, 1806, 1830, 1848, 1854, 1869, 1880, 1891
Sava, armaş, 1600
Sava, dascăl din Moldova, 1557
Saxones, locuitori ai Saxoniei (Sachsen), sec. XI–XII
Saxonia, 1709
Săcele (Blesch Dörfer, Şapte sate, Septem villae, Siebendörfer), localitate, 1223, 1288, 1367, 1433, 1469, 1489, 1498, 1567, 1587, 1611, 1613, 1718, 1748, 1756, 1761, 1763, 1780, 1798, 1813, 1830, 1848, 1863, 1867, 1880
Sălaj-Şimleu, prefectură (Kreis), 1854
Sărdar, Saule, negustor, 1776
Săsăuş, localitate, 1783
Scaunul Apostolic (papal), 1211
Schaser, Peter, fabricant, 1886
Scherg (fraţii Fritz, Ernst, Albert, Moritz), proprietari fabrică de piele, 1862, 1863, 1898
Scherg, Wilhelm, proprietar fabrică, 1823, 1881, 1898
Schiel (Gustav şi Hans), proprietari fabrică, 1880, 1898 1899, 1912
Schiel, Samuel, industriaş, 1899
Schirmer, Johannes, negustor, 1503
Schirmer, Peter, patrician, 1556
Schiuleşti, localitate, 1611
Schlandt, Eckart, organist, 1836
Schlandt, M. Industriaş, 1910
Schlözer, A.L., erudit german, 1224
Schmidt (fraţii), industriaşi, 1893, 1898
Schmidt, Albert, proprietar, 1882
Schmidt, Friedrich, Aloisius, medic, 1877
Schnell, Frieda, interpret vocal, 1884
Schnell, Friederich, arhivar, colecţie de documente, 1846
Schnell, Karl, Ernst, deputat, primar, 1850, 1863
Schobeln, Johann, Georg, von —, senator, 1798, 1804, 1806, 1836
Schobeln, Johanna, Regina, von —, proprietar tipografie, 1798
Schollenberger, Jacob, gravor, 1660
Schönauer, Ioan, fabricant, 1886
Schopel, Johannes, greav, 1600
Schram, Petrus, sol braşovean, 1523
Schramm, general comandant, 1731, 1734
Schranen, Georg, procurator, 1600
Schuller, Albert, arhitect, 1905, 1910
Schuller, Friedrich, farmacist, 1896
Schuller, Johann, Karl, profesor din Sibiu, 1842, 1844
Schuller, Luiza şi Hermine, violoniste, 1884
Schullerus, Eduard, scriitor, 1907
Schultze-Delitsch, sistem bancar, 1835
Schunkebunck, Bartholomeus, senator, 1497
Schunkebunck, Marcus, senator, 1597, 1599, 1600
Schuster, Fr., istoric, 1211
Schuster, Karl, conducător asociaţie, 1874
Schwartz, Andreas, inspector, 1600
Schwartzbach, localitate, 1734
Schwartze, E., fabricant, 1887
Schwarzenberg, F., prim ministru austriac, 1850, 1851
Schwarzenberg, Karl, Boromaeus, guvernator al Transilvaniei (1851–1858), 1851, 1852, 1856, 1858, 1872
Schyrber, Paul, patrician, 1523
Scurtu, Ion, negustor, 1782
Scurtu, N., fruntaş revoluţionar, 1848
Sebaldo, familie din Braşov, 1700
Sebeş (Mulbach), localitate, 1348, 1396, 1438, 1447, 1451, 1461, 1611, 1690, 1791, 1856
Secăreanu, Constantin, I. jurist, subprefect, 1848
Secuime, ţinut, 1468, 1503, 1511, 1519, 1543, 1552, 1554
Secuiul, Ioan, răzvrătit, 1514
Seeberg (von), Wanckhel, Martin, Zacharias, comisar, 1753
Seewaldt, A., proprietar moară, 1865, 1898
Seewaldt, Martin, notar, senator, 1700, 1709
Seghedin, localit. în Ungaria, 1439, 1456, 1459, 1526, 1856
Seidel, Gustav, cofetar, 1889
Seidlin, Nicolaus şi Laurenţiu, comercianţi braşoveni, 1370
Selim I, sultan otoman (1512–1520), 1521
Széll, Kálmán, prim ministru, 1899
Seraphin, Friedrich, Wilhelm, arhivist, colecţie de documente, 1620, 1877
Serbia, 1351, 1387, 1406, 1443, 1493, 1739, 1850, 1861, 1867, 1914
Servatius, descendent al lui Honterus, 1898
Servatius, Ida, fondatoare asociaţie, 1863
Setrar, Petcuţ, negustor, 1813, 1905
Seuler, Bartholomeus, jude, 1709
Seuler, farmacist, 1772
Seuler, Lucas, medic, 1709, 1731
Severin (Turnu Severin), localitate, 1366, 1412, 1498
Severus, Alexandru, împărat roman, cca 400 a.Chr.
Sf. Antoniu, capelă, spital, 1413, 1527, 1543, 1545, 1718, 1795
Sf. Barbara, capelă, 1413
Sf. Bartolomeu (Bartholomä), biserică, cartier, cca 400 a.Chr., sec VIII-IX, sec. XI-XII,1211, 1235, 1252, 1288, 1421, 1427, 1460, 1464, 1476, 1489, 1502, 1520, 1530, 1554, 1704, 1784, 1842, 1853, 1887, 1891
Sf. Clara, ordin franciscan, 1377
Sf. Ecaterina, capelă, mănăstire, curte, poartă, 1211,1235, 1380, 1413, 1475, 1480, 1489, 1527, 1528, 1529, 1541, 1547, 1554, 1559, 1738, 1762, 1820, 1827, 1874
Sf. Gheorghe (Sanktgeorgen), târg, localitate, 1364

Sf. Gheorghe, localitate, 275 p.Chr., 1447, 1461, 1578
Sf. Iacob, capelă (dispărută), 1460
Sf. Ladislau, capelă, 1380
Sf. Laurenţiu, capelă (demolată), 1211, 1380, 1464, 1547
Sf. Leonhard, capelă pe Tâmpa, 1285, 1455
Sf. Lorenz, capelă, 1489
Sf. Nicolaus, capelă, 1520
Sf. Paraschiva, capelă, 1874
Sf. Petru şi Pavel, biserică, mănăstire, 1342, 1395, 1434, 1447, 1455, 1461, 1462, 1474, 1520, 1544, 1562, 1688, 1718, 1776, 1783
Sf. Sofia, biserică (hagie) în Constantinopol, 1383
Sibiu, (Villa Hermani) provincie, localitate, district, comitat, capitlu, 1222, 1224, 1288, 1342, 1348, 1355, 1358, 1366, 1390, 1395, 1397, 1406, 1412, 1422, 1428, 1438, 1442-1444, 1454, 1457, 1458, 1461, 1462, 1464, 1467, 1473, 1475, 1479, 1486, 1495, 1498, 1505, 1523, 1524, 1528, 1530, 1532, 1533, 1536, 1541, 1546, 1550, 1552, 1554, 1555, 1559, 1564, 1565, 1568, 1572, 1599, 1608, 1611, 1613, 1690, 1693, 1704, 1705, 1713, 1734, 1737, 1744, 1765, 1766,1774, 1776, 1783, 1784, 1787, 1791, 1793, 1798, 1802, 1805, 1813, 1817, 1821, 1827, 1834, 1837, 1839-1841, 1843, 1845–1849, 1852, 1854–1856, 1859, 1861–1863, 1865, 1866, 1867, 1871, 1877, 1878, 1882, 1883, 1886, 1887, 1890, 1892–1894, 1896, 1898, 1901, 1910
Sidoli, trupă circ, 1894
Sighişoara (Sches, Schassburg), localitate, 1342, 1348, 1396, 1441, 1447, 1457, 1459, 1461, 1468, 1498, 1505, 1530, 1530, 1536, 1550, 1562, 1600, 1608, 1613, 1713, 1791, 1798, 1852
Sigismund al III-lea, rege al Poloniei (1587–1632), 1610
Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei (1387–1437), 1387, 1390, 1394–1397, 1403, 1404, 1406, 1412, 1413, 1419–1421, 1424–1428, 1432, 1433, 1436–1439, 1444, 1490, 1835
Sigismund, Ioan, principe al Transilvaniei, rege al Ungariei (1540–1551,1556–1571), 1540, 1543, 1545, 1546, 1550, 1551, 1555, 1556, 1559, 1566, 1567, 1568, 1570, 1571
Silezia, 1543, 1740, 1784
Silistra, localitate, 1851
Simeria, localitate, 1860, 1870, 1879
Simiginowics-Staufe, Ludwig, intelectual, 1840
Simon, rabin, 1839
Simon, voievod al Transilvaniei (1215), 1213
Sinaia, localitate, 1788, 1860, 1914
Sinan, paşă turc, 1595
Sion, George, om de cultură, 1862
Sion, Teodor, boier, 1848
Siret, râu, vale, localitate, sec. VI–VII, 1358, 1435
Siriu, munte, 1480
Siskevits (Siskovits), general, 1765
Sixtus (Francesco Della Rovere) al IV-lea, papă (1471–1484), 1472
Slaminek, fabricant, 1898
Slatina, localitate, 1358, 1368, 1370
Slavonia (Slovenia), 1265, 1867
Sliven, localitate în Bulgaria, 1709
Slovacia, 1867
Smaragdus, voievod al Transilvaniei (1206), sec. XI–XII
Smirna (Izmir), localitate în Turcia, 1503
Snagoveanu, Ioan, revoluţionar, 1849
Socaciu, Ioan, jurist, 1898
Socol, vornic, 1556
Socola, seminarul de la, 1817
Sofia, localitate în Bulgaria, 1443, 1521
Sohodol (jud.Braşov), localitate, sec. IX–X, 1848, 1880
Sohodol, râu, 1480
Soldos, Lazarus, castelan, 1481
Soliman (Suleiman) I Magnificul, sultan otoman (1520–1566), 1521, 1529, 1530, 1532, 1538, 1541, 1556, 1566, 1570
Solnoc, comitat, 1358
Solnoc-Dobâca, comitat, 1896
Solnocul de Jos, comitat, 1541
Solnocul din Afară, comitat, 1541
Solomon, rege maghiar (1063–1077), sec. XI–XII
Somlyai, J., consilier, 1795
Sommer, Johannes, umanist, 1565
Sotir, Ştefan, negustor, 1839
Spania, 1348
Spira, tratatul de la, 1570, 1571
Spital de leproşi (Siechenhaus), 1528, 1539, 1543
Spital de psihiatrie, 1608
Spitalul Mârzescu, 1528
Spitalul sifiliticilor, 1543
Spurcata (pârâu din Şcheii Braşovului), 1252
Staffen, păşune în Braşov, 1427
Stanca, soţia lui Mihai Viteazul, 1602
Star, magazin universal, 1781
Stăncioiu, pisc muntos, 1545
Stănescu, Tache, negustor, 1871, 1874
Stănescu, Mihalache, negustor, 1871
Stănilă, vornic, 1558
Stefanopolis (Braşov), 1550
Steinhart, Sigismund, conducător şcoală, 1860
Steinville, general, 1716
Stejăriş, deal, 5500–2000 a.Chr., 1835
Stenner, Friedrich, arhivar, istoric, colecţie de documente, 1620, 1850, 1877, 1878
Stenner, Martin, firmă construcţii, 1897
Stenner, Ştefan, lider răscoală, 1688
Sterca, Şuluţiu, Alexandru, mitropolit, 1861
Stibor de Stiboricz, voievod al Transilvaniei (1395–1401, 1410–1414), 1395, 1412
Stinghe, Ioan, negustor, 1877
Stinghe, Sterie, istoric, 1736, 1874
Stiria (Steyermark), provincie în Austria, 1503, 1507, 1595
Stoeneşti, localitate, 1595
Stoian, dascăl, 1530, 1556
Stoica, Cristofor, negustor, 1737
Stoica, jupan, 1413
Stoica, sol braşovean, 1528
Stollwerk (fraţii), fabrică de dulciuri, 1899
Stopius, Martinus, medic, 1555
Straja, vezi dealul Sf. Martin, 1524, 1806
Strasburg, oraş, 1392, 1460
Stratimir (Stracimir), ţar bulgar, 1368, 1369, 1370
Strauss, Johann, compozitor, 1834
Strauss, Johann, jr. compozitor, 1847
Strauss, Richard, compozitor, 1875
Strigoniu (Esztergom, Gran) (Ungaria), sediu arhiepiscopie, 1224, 1288, 1380, 1385, 1452, 1455, 1524
Stroiescu, Mihail, donator, 1869
Stupini (Bienengärten), localitate, suburbie, cca 400 a.Chr., 1427, 1489, 1520, 1546, 1600, 1602, 1612, 1613, 1784, 1786, 1798
Sturdza, Joiţa, soţie boier, 1787
Sturdza, Mihail, domn al Moldovei (1834–1849), 1848
Suburbiul, vezi Braşovechi, 1480
Suceava, localitate, zonă, sec. IX–X, 1435, 1448, 1455, 1458, 1503
Sulică, Nicolae, istoric, 1480
Sulzer, Franz, Joseph, istoric, 1211, 1213, 1777
Supplex Libellus Valachorum, memoriu, 1583, 1791
Sutoris, P., cronicar, 1611
Szalay, constructor, 1890
Szamosközi, Ştefan, cronicar, 1599
Szécsenyi, Francisc, voievod al Transilvaniei (1393–1395), 1394

Szécsenyi, István, conte, 1825, 1835, 1839
Szécsényi, Toma, voievod al Transilvaniei (1322–1342), 1308, 1331
Szeghed, localitate, 1849
Székely & Margittai, societate industrială, 1908
Székely, Moise, căpitan, principe al Transilvaniei (1603), 1600, 1603
Székesfehérvár, localitate în Ungaria, 1526, 1539
Szelli, Iosif, preot, cronicar, 1763
Szigetvár, bătălia de la, 1566
Szilágyi, Mihail, ban, vicecancelar regal, guvernator al Transilvaniei (1460), 1457, 1458, 1460
Szolnok, localitate în Ungaria, 1847

Ş

Şaguna, Andrei, episcop, mitropolit, Colegiu Naţional, 1845, 1848, 1851, 1854, 1855, 1860, 1861, 1866, 1868, 1871, 1887, 1900, 1910
Şandru, Hagi, negustor, 1768
Şapte Scaune săseşti, instanţă judecătorească, diviziune administrativă, 1366, 1421, 1428, 1447, 1452, 1453, 1473, 1482, 1554, 1555, 1564
Şchei (Bolgárszék, Belgerey, Obere Vorstdat) cartier Braşov, 5500–2000 a.Chr., sec. IX–X, 1223, 1235, 1252, 1285, 1342, 1383, 1392, 1399, 1413, 1433, 1469, 1475, 1476, 1478–1480, 1489, 1491, 1495, 1498, 1510, 1518, 1520, 1526, 1529, 1536, 1541, 1550, 1554, 1556–1568, 1570, 1575, 1578, 1583, 1587, 1595, 1597, 1599, 1600, 1602, 1606, 1612, 1615, 1639, 1644, 1671, 1675, 1679, 1688–1690, 1695, 1700, 1701, 1704, 1707, 1709, 1711, 1714, 1716–1718, 1723,1725, 1728, 1731, 1736, 1737, 1742, 1750, 1754, 1756, 1760–1762, 1766, 1769, 1781, 1783, 1784, 1786, 1787, 1791-1793, 1795, 1797, 1798, 1802, 1803, 1806, 1817, 1820, 1821, 1823–1825, 1827, 1830, 1834, 1835, 1841–1844, 1846, 1848, 1850, 1862, 1874, 1877, 1889, 1893
Şcoala Ardeleană, 1707, 1744, 1791, 1797, 1805
Şeica, localitate, 1447
Şelimbăr, lupta de la, 1599
Şerban, jupan, 1413
Şercaia, localitate, 1454, 1471, 1555, 1600, 1625, 1651, 1854
Şetraru, negustor, 1768
Şimon, localitate, 1880
Şincai, Gheorghe, erudit, 1797
Şiştov, lupta de la, pacea de la, 1523, 1792
Şoanul, Petru (Petcu), dascăl, 1731
Şona, localitate, 1783
Şprenghi (Gesprengberg, Mons saxeus, Sprengberg bei Barthelmies, Sankt Barthelmesberg, Dealul Bălţilor), deal, 5500–2000 a.Chr., 2000–1150 a. Chr., 1150–400 a. Chr., cca 400 a.Chr., 168 d.Cr, sec. VI–VII, sec. VIII–IX, sec. XI–XII, 1260, 1278, 1421, 1460, 1520, 1529, 1530, 1853
Ştefan al V-lea, rege maghiar (1270–1272), 1265, 1271
Ştefan cel Mare, domn al Moldovei (1457–1504), 1457, 1458, 1465, 1467, 1470, 1472-1477, 1479–1481, 1500, 1882
Ştefan I „cel Sfânt“, rege al Ungariei (1001–1038), sec. XI–XII
Ştefan I, domn al Moldovei (1394–1399), 1395
Ştefan Lăcustă, domn al Moldovei (1538–1540), 1534, 1538
Ştefan Rareş, domn al Moldovei (1551–1552), 1551
Ştefan Răzvan, domn al Moldovei (1595), 1595
Ştefan Tomşa II, domn al Moldovei (1611–1615, 1621–1623), 1613, 1616
Ştefan Tomşa, domn al Moldovei (1563–1564), 1563
Ştefan, domn al Moldovei (1433–1435, 1436–1442, 1442–1447), 1435, 1444
Ştefan, Gheorghe, domnitor al Moldovei (1553–1658), 1656
Ştefan, Nicolae, negustor, 1782
Ştefan, voievod al Transilvaniei (1257–1258, 1260–1270), 1252, 1265
Ştefan, voievod al Transilvaniei (1280), 1278
Ştefan, voievod al Transilvaniei (1349–1351), 1351
Ştefanovici, G., jr. negustor, 1874
Ştefăniţă, domn al Moldovei (1517–1527), 1519, 1523, 1526
Şuţu, Alexandru, domnitor al Ţării Româneşti (1806, 1818–1821), 1821
Şuţu, Eufrosina, soţia domnitorului Nicolae Şuţu, 1821
Şuţu, Mihail, domn al Ţării Româneşti (1783–1786, 1791–1793, 1801–1802), 1802, 1806
Şuţu, Nicolae, boier, 1821

T

Tabla Buţii (pasul Buzăului, pasul Tătarilor), 1211, 1231, 1480, 1602, 1611, 1613, 1658
Tamás, Bakócz, cardinal al Ungariei, 1516
Tamás, Imre, pictor, 1911
Tamási, Ioan, voievod al Transilvaniei (1403–1409), 1406
Tâmpa, munte, cca 400 a.Chr., sec. VIII–IX, sec. XI–XII, 1211, 1235, 1278, 1285, 1336, 1344, 1480, 1489, 1491, 1522, 1524, 1541, 1600, 1620, 1660, 1689, 1701, 1712, 1788, 1800, 1803, 1835, 1836, 1864, 1874, 1877, 1891, 1893, 1894, 1896
Tardini, Fanny, trupa de teatru, 1863
Târgovişte, localitate, 1412, 1421, 1422, 1431, 1438, 1444, 1448, 1457, 1476, 1479, 1480, 1503, 1519, 1556, 1570, 1595, 1597, 1598, 1602, 1604, 1696, 1833
Târgşor, localitate, 1358, 1412, 1456, 1457, 1503
Târnava, Mare, Mică, comitat, 1896
Târnava, Mare, Mică, râuri, sec. XI–XII, 1503, 1852
Tartler, Thomas, cronicar, 1385, 1568, 1718, 1731, 1736, 1737, 1738
Tălmaciu, localitate, 1377
Tărlung, râu, 1611
Tărlungeni (Tatrang), localitate, 1377, 1500, 1510, 1547, 1587, 1736, 1748, 1765, 1780, 1830, 1848, 1869, 1880
Teclo, tribun, 1848
Teclu, familie negustori, 1835
Teclu, Nicolae, om de ştiinţă, 1851, 1863, 1877
Teel (fiul lui Ebl), nobil în Prejmer , 1271
Tei, cultura, 2000–1150 a.Chr.
Teiuş, localitate, 1454, 1870
Teleajen, râu, vale, pas, sec. XI–XII, 1211, 1480, 1498, 1611
Teleki, József, guvernator al Transilvaniei (1842–1848), 1841
Teleki, Michael, nobil, 1661, 1688, 1690
Teliu (Nieni), localitate, 168 p.Chr.,1252, 1519
Tell, Christian, fruntaş revoluţionar, 1848
Tellman, O., preşedinte bancă, 1899
Tellman, Wilhelm & Co, fabrică de postav, 1864, 1898
Tempea, Florea, stegar, 1705
Tempea, Ilie, cătană, 1706
Tempea, Radu (I, II, III, IV, V, VI) familie cărturari sec. XVII–XIX, sec. IX–X, 1495, 1706, 1731, 1733, 1736, 1737, 1742, 1797, 1802, 1834
Teochar, Alexi, intelectual, diriginte bancă, proprietar tipografie 1840, 1882
Terra Zek, latifundiu în domeniul Hăghig, 1211,1241
Teutsch, Georg, Daniel, istoric, 1211
Teutsch, Joseph, Franz, proprietar fabrică, 1833
Teutsch, Julius, istoric, 2000–1150 a.Chr.,sec. IX–X, 1719
Teutsch, Julius, fabricant, 1833, 1898, 1908, 1912
Teutsch, Matis, Hans, pictor, 1911
Teutsch, Traugott, autor literar, 1882
Tg. Jiu, localitate, 1802
Tg. Mureş, (Oşorhei) localitate, 1461, 1535,1737, 1786, 1839, 1848, 1854, 1856, 1868, 1901
Tg. Secuiesc, localitate, pretură, 1461, 1817, 1854

Tg. Trotuş, localitate, 1435
Thais, dulgher, 1595
Thamar, Johannes, cuţitar, 1708
Theel, Wilibald, proprietar, 1462
Theodoricus, învăţător, 1385, 1399
Thesalia, regiune în Grecia, 1798
Thies, Thomas, fabricant, 1889
Thomas, Oswald, matemetician, astronom, 1850
Thomory, familie de nobili, 1528
Thurocz, cronicar, sec. XI-XII
Tielenweide, păşune în Braşov, 1427
Tige (de), colonel, 1707, 1716
Tilsit, tratatul de la, 1809
Timiş, comitat, 1358
Timiş, râu, trecătoare, canal, 1211, 1213, 1342, 1480, 1489, 1528, 1553, 1600, 1611, 1668, 1704, 1709, 1737, 1788, 1790, 1798, 1802, 1813, 1830, 1834, 1840, 1846, 1850-1852, 1878, 1879
Timişoara, cetate, localitate, 1308, 1448, 1514, 1530, 1713, 1718, 1818, 1846–1848, 1856, 1860, 1901
Timişul de Jos (Rostbach), aşezare, 1798
Timişul de Sus, aşezare, 1806, 1851
Timur Lenk, han mongol (1336–1405), 1402
Tirol, provincie în Austria, 1839, 1851
Tisa, râu, 1288, 1887
Tisza, István, prim ministru, 1904, 1912
Tisza, Kálmán, prim ministru, 1875, 1877, 1892
Tocilescu, Nicolae, istoric, 1558
Tohan (Thohou, Tuhan) (Tohanul Vechi), 1223, 1278, 1288, 1367, 1377, 1395, 1404, 1440, 1462, 1467, 1471, 1510, 1555, 1564, 1639, 1660, 1675, 1690, 1695, 1706, 1709, 1718, 1736, 1750, 1762, 1765, 1806, 1823, 1830, 1848, 1863, 1869, 1880
Tohanul Nou, localitate, 1765, 1869, 1880
Toindorf, localitate dispărută, 1278
Tököly, Emeric, principe al Transilvaniei (1690), 1690, 1705
Toma, preot, 1556, 1570
Tonk, Sandor, cercetător, 1498
Tordaşi, Pavel, episcop, 1567
Torino, oraş, 1868
Török, Carol, secretar, 1868
Török, Valentin, căpitan suprem, voievod al Transilvaniei (1530), 1529
Toscha, Ncolae, nobil, 1440
Toth, Ştefan, sol braşovean, 1542
Traian (Marcus Ulpius Traianus), împărat roman, 105–106 p.Chr.
Traian şi Loghin, titlu piesa dramatică, 1816
Transilvania (Ardeal, Siebenbürgen), voievodat, principat, passim
Transleitania, provincie, 1867
Traugott, Lange, Peter, bancher, 1835, 1844
Trausch, Joseph, Frantz, istoric, 1803, 1842, 1843, 1844, 1847, 1850
Trausch, pajiştea lui, 1528
Trauschenfels, Eduard, von — dr., editor, 1859, 1863
Trautsch, Fr., secretar, 1811
Trayner, Jakob, proprietar, 1573
Trefort, Augustin, ministru, 1879, 1883
Trei Scaune (secuieşti), (Háromszék- Sepsi, Kizdi, Orbai), comitat, 1364, 1503, 1531, 1599, 1704, 1783, 1795, 1848, 1870, 1896
Treiber, Gustav, istoric, inginer, 1211, 1278, 1573, 1800, 1908
Trencsén, lupta de la, 1708
Triest, localitate, 1743, 1768, 1769
Tripartitum (codul tripartit), culegere legislativă, 1514
Trotuş, râu, vale, 5500–2000 a.Chr.
Tudor, diac, 1556
Tulcea, localitate, 1839, 1851
Turcheş (Turkester,Türkösch), localitate, sec. XI–XII, 1366, 1377, 1498, 1500, 1510, 1547, 1587, 1736, 1765, 1780, 1784, 1798, 1806, 1830, 1848, 1880
Turcia, 1481, 1503, 1513, 1515, 1536, 1713, 1768, 1769, 1771, 1787, 1835, 1839, 1856, 1881
Turcu, Ioan, editor, 1873
Turda - Arieş, comitat, 1896
Turda, localitate, 1444, 1817, 1839, 1856, 1861
Türk, Georg, fabricant, 1887
Turnu, cetate (vezi Nicopoia Mică), 1395, 1432
Turnul Alb, 1494, 1660, 1723
Turnul Butnarilor, 1620
Turnul Cuţitarilor, 1660
Turnul Negru, 1494, 1545, 1559, 1575, 1660, 1756
Turnul Tâmplarilor, 1620
Turnu-Roşu, pas, 105–106 p.Chr.
Tyschler, Leonhart, meşter, 1532

Ţ

Ţara Bârsei, passim
Ţara Oltului, sec. XI-XII, 1783
Ţara Românească (Muntenia), passim
Ţara Secuilor, vezi Secuime, 1222, 1536, 1611, 1612
Ţara Transalpină, vezi Ţara Românească, 1211
Ţara Valahilor, vezi Ţara Românească, 1222
Ţigănie, loc în Braşov, 1658, 1873
Ţumbru, Mihail, negustor, 1777, 1798

U

Ucraina, 1657, 1867
Udalricus, meşter cioplitor, 1523
Ujlak, Nicolae, voievod al Transilvaniei (1441–1447, 1449–1458,1460, 1462–1465), 1462
Ungaria, passim
Ungra (Noilgiant), cetate, localitate, 1211, 1213
Unguraşul (Bálványos), cetate, domeniu, 1530
Union, hotel, 1873
Universitatea Săsească, 1224, 1468, 1486, 1498, 1501, 1508, 1515, 1519, 1526, 1536, 1550, 1552, 1554, 1555, 1564, 1583, 1613, 1708, 1753, 1761, 1780, 1781, 1783, 1790, 1791, 1848, 1872
Ural, munţi, 1241
Urbanus, pivnicier, 1541
Urechia, V., A., istoric, 1788
Uricani, localitate, 1880
Ursino, I., sol braşovean, 1520

V

Vad, localitate lângă Dunăre, 1368
Vad (Şercaia), localitate, 271–600
Vajna, Miklos, consilier, 1914
Valahia (vezi Ţara Românească), 1468
Vâlcele, localitate, 1850
Vâlcu, paharnic, 1604
Valea Cetăţii (cartier Braşov), 5500–2000 a.Chr., 2000–1150 a. Chr., cca 400 a.Chr., 275 p.Chr., sec. VIII–IX, sec. XI–XII, 1891
Valea Coacăzei, peşteră (Moeciu), în.10.000 a.Chr.
Valea Glăjăriei, 1580
Valea Jiului, 1860, 1880
Valea Morilor, 1881
Valea Muierii, (Bran), 1788
Valtiter, comite, 1750
Vama Buzăului, localitate, 1848
Vargyasi, Francisc, istoric, 1837, 1856
Varhegi, localitate, 1599
Varna, localitate, 1444, 1446, 1886
Vârşeţ, localitate, 1855
Varşovia, oraş, 1677, 1707
Vârtosu, Emil, ziarist, 1821
Vásárhely, Ioan, tipograf, 1804
Vasici, Paul, medic, 1861

Vasile, popă, cronicar, sec. IX–X, 1628, 1742
Vasilescu, T., preot, 1835
Vaslui, localitate, zona, sec. IX–X, 1435, 1475
Vasselatchi (Vasilachi), Dumitru, proprietar baie publică, 1820
Vasu, Iosiv, pictor, 1783
Vatican, 1519, 1690
Vautier, Henriette, conducătoare institut, 1860
Văcărescu, Barbu, boier, 1821
Văcărescu, Barbu, mare vistier, 1749
Văcărescu, Ienăchiță, boier, 1770, 1773
Văcărescu, Nicolae, boier, 1821
Văglenişte, platou muntos (Braşov), sec. IX–X
Vălenii de Munte, localitate, sediu vamal, 1480, 1707
Vecerdea, Nicolae, referent, 1898
Veneția, 1370, 1550, 1709, 1861
Verbia, lupta de la, 1561
Veres, György, profesor, 1856
Vernhart, general, 1840
Veszely, Károly, redactor, 1849
Veterani, general imperial, 1688
Vidin, localitate, 1358, 1365, 1368, 1370
Vielp, Jakob, inspector, 1600
Viena (Curtea de la), 1365, 1383, 1385, 1392, 1452, 1453, 1455, 1498, 1520, 1530, 1546, 1568, 1639, 1661, 1678, 1683, 1687, 1690, 1691, 1693, 1699, 1707, 1718, 1723, 1734, 1736, 1737, 1754, 1756, 1760, 1761, 1762, 1766, 1768, 1771, 1773, 1774, 1776, 1784, 1790, 1791, 1793, 1795, 1798, 1806, 1809, 1811, 1816, 1817, 1821, 1830, 1835, 1838, 1840, 1841, 1845, 1847-1852, 1855, 1856, 1859-1861, 1863, 1865, 1867, 1869, 1877, 1880, 1881, 1892, 1895
Viişoara, lupta de la, 1530
Világos (Şiria), localitate, 1849
Vilara, Alexi, Mihail, negustor, 1768, 1783
Vilara, Constantin, negustor, 1827, 1830
Villa Kertsch, hotel, 1857, 1875, 1886
Vincențiu, fiul lui Akadas, nobil secui, 1241
Vintilă, vornic, 1531, 1558
Vinț(u), cetate, localitate, 1453
Virchov, Rudolph, medic german, 1898
Visconti, Morando, Giovani, cartograf, 1489, 1699
Visegrad, cetate, localitate în Ungaria, 1308, 1462
Viski, Karl, dr. autor, 1606
Vişlea, localitate, 1708
Vlad (Dragomir, Radu vodă), Călugărul, domn al Țării Româneşti (1521), 1521
Vlad al V-lea, cel Tânăr (Vlăduț), domn al Țării Româneşti (1510–1512), 1510, 1511, 1512
Vlad Călugărul, domn al Țării Româneşti (1481, 1482–1495), 1457, 1480, 1481, 1482, 1492, 1493, 1495, 1496
Vlad Dracul, domn al Țării Româneşti (1436–1442, 1443–1447), 1431, 1432, 1436, 1438, 1441, 1442, 1444, 1445, 1447
Vlad I, domn al Țării Româneşti (1394–1497), 1394
Vlad Înecatul, domn al Țării Româneşti (1530–1532), 1530, 1531, 1532
Vlad Țepeş, domn al Țării Româneşti (1448, 1456–1462, 1476), 1442, 1448, 1452, 1456, 1457, 1459, 1462, 1463, 1476, 1477, 1503
Vlad Vintilă, domn al Țării Româneşti (1532–1535), 1532, 1534, 1535
Vladimir, oraş în Rusia, 1241, 1368
Vladimirescu, Tudor, răscoala lui, 1821, 1824
Vladislav al III-lea, domn al Țării Româneşti (1523, 1524, 1525), 1523, 1524
Vladislav al II-lea Jagello, rege al Ungariei (1490–1516), 1490, 1492, 1493, 1496, 1498, 1500, 1508, 1511, 1513, 1515, 1516
Vladislav al II-lea, domn al Țării Româneşti (1447–1448, 1448–1456), 1447, 1448, 1452, 1453, 1456
Vladislav I (Vlaicu), domn al Țării Româneşti (1364–1377), 1365, 1366, 1368, 1370
Vladislav I Jagiello, rege al Ungariei (1440–1444) , 1441, 1444
Vladislav II Jagiello, rege al Poloniei, 1395
Vlaicu, Aurel, inginer, 1851, 1909, 1911
Vlădeni (Wladein), localitate, 1510, 1545, 1594, 1600, 1718, 1736, 1750, 1764, 1765, 1784, 1798, 1880
Vlăduț, munte, 1480
Vlăhița, localitate, 1860
Voica, soția domnitorului Mihnea cel Rău, 1511
Voicu, negustor, 1577
Voicu, popă, 1556
Voigt, fabricant, 1898
Voina, Vasile, vicepreşedinte asociație, 1875
Voinescu, maior, 1848
Vrancea, regiune, sec. XI–XII, 1453
Vulcan (villa Wlkan), localitate, 105–106 p.Chr., 1278, 1377, 1428, 1486, 1510, 1530, 1599, 1603, 1611, 1718, 1880, 1896
Vulcan, Iosif, editor, 1836, 1895

W

Wagenseil, Ignatius, preot romano-catolic, 1773
Wagner & Bruss, societate de construcții, 1911
Wagner, Charlotte, actriță, 1854
Wagner, Valentin, tipograf, senator, paroh, 1544, 1546, 1549, 1550, 1594
Wallenstein, Hanibal, comandant militar, 1706
Wallis, general comandant, 1731, 1736
Warte (Straja, Raupenberg), deal în Braşov, 1211, 1235, 1260, 1491, 1493, 1498, 1575, 1603, 1660, 1809, 1874
Weber, Johann, Ludwig, actor, regizor braşovean, 1859
Weingärten (Vineae, Unter den Weingärten), zonă în Braşov, 1524
Weingartner, Felix, muzician, 1875
Weiss, Michael, procurator, senator, jude, 1600, 1602–1605, 1610–1612, 1639
Weißkircher, Paul, medic, 1772
Wekerle, Sándor, prim ministru, 1892, 1905, 1909
Welzer, Ştefan, aurar, 1699
Wenzel, Fr., inspector silvic, 1813
Werböczy, István, jurist, 1514
Werzár, Stefan, negustor, 1886
Wesselny, Ştefan, de Hadad, guvernator al Transilvaniei (1710–1713), 1711
Westfalia, pacea de la, 1648
Wiest, Ludwig, capelmaistru, 1859
Wilhelm, episcop catolic al Transilvaniei, 1213
Wittenberg, cultura, localitate, universitate, 2000–1150 a.Cr, 1498, 1543, 1547, 1549, 1568, 1613
Wohlgemuth, Ludwig, Freiher von —, guvernator al Transilvaniei (1849–1851), 1849, 1850
Wolachus, Ladislau, rudă a lui Ioan Hunyadi, 1447
Wolfgang, farmacist, 1520
Wolfgang, Martin, proprietar tipografie, 1627
Woss, Franz, A., delegat braşovean, 1859
Wroslav, localitate, 1469, 1530

Z

Zaharia, Nicolae, negustor, 1769
Zamoyski, cancelar polonez, 1600
Zanvel, negustor, 1438
Zapolya Ioan (Zápolyai János), voievod al Transilvaniei (1510–1526), rege al Ungariei (1526–1540), 1510, 1515, 1519, 1522, 1523, 1526, 1528–1533, 1538, 1539, 1540, 1541, 1556
Zara (Iadra), oraş în Dalmația, 1370
Zarand, comitat, 1541
Zarmizegetusa (Sarmizegetusa), capitală a Daciei, 1530

Zay, Adele, conducătoare de şcoală, 1884
Zay, Adolf, deputat, 1887
Zărneşti (Zernehaza, Zernescht), localitate, 168 p.Chr., 271–600, 1278, 1367, 1377, 1395, 1404, 1428, 1440, 1462, 1467, 1471, 1489, 1510, 1518, 1555, 1564, 1639, 1660, 1690, 1695, 1709, 1718, 1736, 1750, 1765, 1774, 1784, 1798, 1830, 1848, 1852, 1863, 1869, 1880, 1890, 1891
Zeidner, Heinrich, 1867
Zemun, localitate în Iugoslavia, 1896
Ziegler, Albert, pasionat al zborului, 1913
Ziegler, Johann, medic, 1772
Ziegler, Martin, rector gimnaziu, 1705
Zipser, Hans, meşter tipograf, 1546
Zizin (Zayzen, Zaizon), localitate, 1367, 1377, 1500, 1510, 1587, 1765, 1780, 1848, 1850, 1880
Zlatna, localitate, 1556, 1817
Zold, curier, 1523
Zompolius, Sebastian, senator, vigesimator, 1600
Zoron (Som), Jozsa, comite de Timişoara, 1508
Zsitvatorok, pacea de la, 1606
Zsombor, familie, 1241
Ztanislau (Stanislav), comite, 1366
Zultner, Jakob, cartograf, 1733
Zürich, localitate, 1530
Zvolen (Altsohl), localitate, 1377

SURSE DOCUMENTARE

1. *** *Adressenbuch Kalender, Braşov 1870–1925.*
2. *** *Braşovul şi împrejurimile-ghid complet al oraşului, al localităţilor înconjurătoare şi al munţilor*, Braşov, Birou de ziare Elekes, 1938.
3. *** *Ce sunt şi ce vor saşii din Ardeal, Bucureşti*, Editura Kriterion, 1990.
4. *** *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt-neunter band zunfturkunden 1420–1580* (Documente privind istoria oraşului Braşov — vol. 9 1420–1580) coord. Nussbächer, G., Marin, E., Editura Aldus Braşov şi Societatea de Studii Transilvane Heidelberg, 1999.
5. *** *Transilvania şi saşii ardeleni în istoriografie — din publicaţiile Asociaţiei de Studii Transilvane Heidelberg*, Sibiu, Editura Hora, 2001.
6. *** *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol VI (1458–1473) Bucureşti 1981.
7. *** *Programă a Gimnasiului mare public român de religiune ort. răsăriteană din Braşov* — anii 1891/1892; 1892/1893; 1893/1894; 1894/1895, Braşov, Tipografia A. Mureşianu, 1892/1893/1894/1895.
8. Alexandrescu, A. D., *Contribuţii la cunoaşterea populaţiei în Ţara Bârsei*, în Cumidava VII, 1973.
9. Andreescu, Şt., *Vlad Ţepeş (Dracula) — între legendă şi adevăr istoric*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.
10. Baiulescu, B., *Monografia comunei bisericesci gr. or. române a Sfintei Adormiri din cetatea Braşovului, cu acte şi dovezi*, Braşov, Tipografia Ciurcu & comp. 1898.
11. Bakó, G., *Date privind campania romană din anul 105 în sud-estul Transilvaniei*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
12. Bakó, G., *Invazia tătarilor din anul 1241 în sud-estul Transilvaniei*, în Cumidava I, 1967.
13. Balázs, J., Dobolyi, I., *A hajdani Brassó, Braşovul de odinioară*, Braşov, Editura C2 Design, 2004.
14. Banciu, A., *Suflete uitate — Boghicii*, în Ţara Bârsei nr. 4, 5, 6, 1930.
15. Bariţ, G., *Părţi alese din istoria Transilvaniei, pe două sute de ani din urmă*. Ed. a II-a Vol. I. Braşov, Inspectoratul pentru cultură al judeţului Braşov, 1993.
16. Băltescu, M., *Contribuţii la istoricul „Reuniunii femeilor române" din Braşov*, în Cumidava I, 1967.
17. Bârseanu, A., *Istoria şcoalelor centrale române gr. or. din Braşov*, Braşov, Tipografia Ciurcu & comp., 1902.
18. Binder, P., *Contribuţii la localizarea Cruceburgului şi unele probleme legate de ea*, în Cumidava I, 1967.
19. Binder, P., *Pasuri şi trecători în Carpaţii româneşti*, în Magazin istoric, octombrie 1977.
20. Binder, P., *Unde a încheiat Mircea cel Bătrân tratatul braşovean din 1395? Consideraţii privind localizarea curţii feudale din Braşov,* în Cumidava IV, 1970.
21. Binder, P., *Unele probleme referitoare la prima menţiune documentară a Braşovului* în Cumidava III, 1969.
22. Blücher, G., *Din istoria hârtiei şi a tiparului chirilic din Braşov în a doua jumătate a secolului al XVI-lea,* în Cumidava III, 1969.
23. Bogdan, I., *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec XV şi XVI*, vol. I 1413–1508, Bucureşti, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1905.
24. Bologa, I. E., Suciu, Şt., *Primii medici şi introducerea învăţământului igienei la „Şcoalele naţionale centrale române" din Braşov*, în Cumidava IV, 1970.
25. Bologa, I. E., *Medici români în trecutul Braşovului*, în Ţara Bârsei nr. 1,1990.
26. Catrina, C., *Contribuţii la cunoaşterea bibliotecii muzicale a Reuniunii de Gimnastică şi Cântări din Braşov*, în Cumidava IV, 1970.
27. Catrina, C., Lupu, I., (coord.) *Braşov — Monografie*, Bucureşti, Editura Sport-Turism,1981.
28. Căliman, V., *Coperta de carte şi legătorii braşoveni*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
29. Căncescu, A., Măzgăreanu, T., *Braşovul de odinioară*, Braşov, Editura Foton.
30. Chirilă, I., *Contribuţii la istoria Reuniunii române de gimnastică şi cântări din Braşov*, în Cumidava VII, 1973.
31. Chiţimia, I. C., *Coresi — om de carte şi gândire românească în plan european*, în Cumidava XIII, 1983.
32. Colan, I., *Casina română din Braşov, 1835–1935*, Braşov, Institutul de arte grafice „Astra", 1935.
33. Coliban, T., *Colecţiile de documente întocmite în trecut în arhivele braşovene*, în Cumidava IV, 1970.
34. Comşa, E., *Probleme ale neoliticului în sud-estul Transilvaniei*, în Cumidava VI, 1973.
35. Comşa, E., *Unele date referitoare la cultura Coţofeni în sud-estul Transilvaniei*, în Cumidava IV, 1970.
36. Costea, F., *Aşezarea dacică de la Râşnov*, în Cumidava IV, 1970.
37. Costea, F., *O nouă descoperire arheologică în Ţara Bârsei*, în Cumidava VI, 1973.
38. Daicoviciu, C. et al., *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, II, Bucureşti, Editura Academiei, 1963.
39. Damian, G., *Călău din tată-n fiu*, în Historia XI, nr. 10, 2011.
40. Demény, L. *1595: Puternica ridicare la luptă a secuilor*, în Magazin istoric, octombrie 1977.
41. Dinu, E., *Contribuţii privind rolul negustorilor români din Braşov la menţinerea şi dezvoltarea legăturilor comerciale ale Transilvaniei cu Ţara Românească şi Moldova în anii 1830–1848*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
42. Drecin, D. M., *Banca „Albina" din Sibiu — instituţie naţională a românilor ardeleni.* (1871–1918), Cluj, Editura Dacia, 1982.
43. Dumitraşcu, I., Maximescu, M., *O istorie a Braşovului (din cele mai vechi timpuri până la începutul secolului XX)* Braşov, Editura Phoenix, 2001.
44. Dunăre, N., (coord.) *Ţara Bârsei — monografie*, Bucureşti, Editura Academiei, 1972.

45. Fulga, L., *Aspecte documentare privind piuăritul şi dârstăritul din Ţara Bârsei (sec. XVIII şi începutul sec. XIX)*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
46. Furnică, D. Z., *Din trecutul românesc al Braşovului. Documente comerciale 1741–1860*, Bucureşti, 1937.
47. Georgescu, V., *Istoria Românilor*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992.
48. Gherman, M., *Conflictul oriental şi contribuţia Gazetei Transilvania la dezbaterile privind independenţa României*, în Cumidava X, 1977.
49. Gherman, M., *Geneza „Gazetei de Transilvania"*, în Cumidava XXI, 1997.
50. Gheţie, I. M., Alexandru — Institutul de Lingvistică Bucureşti, *Originile scrisului în limba română,* Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1985.
51. Gudea, N., *Ceramica dacică din castrul roman de la Râşnov*, în Cumidava VI, 1973.
52. Haşdeu, T., N. *Branul — Poartă în Carpaţi*, Bucureşti, Editura Albatros, 1979.
53. Hilohi,G., Zamfir A. M., *Braşov un secol de arhitectură 1885–1984*, Braşov, Editura Pro Corona, 2010.
54. Hossu, A., *Monografia economică „Viaţa industrială a Ţării Bârsei"*,1941.
55. Huttmann, A., *Consideraţii privind venirea diaconului Coresi la Braşov*, în Cumidava II, 1968.
56. Iorga, N., *Conferinţe*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987.
57. Iorga, N., *Istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, Editura militară, 1968.
58. Iorga, N., *Istoria poporului românesc*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1985.
59. Iorga, N., *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1989.
60. Izsáki, Z., Nicoară, I., Albu, C., *Scurt istoric şi anuarul liceului „Unirea" din Braşov, an şcolar 1967–1968,* Într. Poligrafică Braşov, 1969.
61. Jekelius E., *Herausgegeben, Das Burzenland driter Band*, Kronstadt, I Teil. Kronstadt, 1928.
62. Jiga, T. C., *Braşovul şi lupta antiotomană a ţărilor române la începutul secolului al XVI-lea*, în Cumidava II, 1968.
63. Jinga, V., *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, ed. A II-a Braşov, Muzeul Judeţean de istorie Braşov, 1995.
64. Kőpeczi, B., (sous la direction), *Histoire de la Transylvanie*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.
65. Kroner, M., *Învăţarea limbii române în şcolile germane din Transilvania până în anul 1900*, în Cumidava VI, 1973.
66. Kroner, M., *Saşii, şvabii, ţipţerii şi landlerii*, în Magazin istoric, noiembrie 1972.
67. Lapedatu, I. I., *Memorii şi amintiri*, Iaşi, Institutul european, 1998.
68. Lendvai, P., *Ungurii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2001.
69. Lupaş, I., *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918.
70. Mândrea I., Mikloş Şt., *Aspecte ale mişcării muncitoreşti din Braşov între anii 1903–1907*, în Cumidava VI, 1973.
71. Manolescu, R., *Cu privire la problema patriciatului în oraşele Ţării Româneşti şi Moldovei*, în Cumidava IV, 1970.
72. Marin, E., *Colecţia „Acte ale Magistratului privind breslele"*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
73. Marin, E., Iacomir, M., (coord.), *Braşov 1900*, album, Editura Şchei, 1996.
74. Mateescu, C., *Drumurile lui Anton Pann*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981.
75. Mehmed, A. M., *Istoria Turcilor*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1976.
76. Micu, E., *Braşovul şi mişcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu*, în Cumidava II, 1968.
77. Micu, E., *Tiparniţa lui Petcu Şoanul din Şcheii Braşovului şi primele calendare în limba română*, în Cumidava IV, 1970.
78. Mihăilă, G. *Manifestele culturale ale primelor decenii de tipar românesc: de la Coresi la „Palia de la Orăştie"*, în Cumidava XIII, 1983.
79. Mihăilescu, D., *Este Vasile Pop primul bibliograf român?* în Cumidava III, 1969.
80. Mihăilescu, D., *Rolul Astrei în editarea unor colecţii şi publicaţii*, în Cumidava IV, 1970.
81. Mihăilescu, V., (coord.) *Vecini şi Vecinătăţi în Transilvania*, Bucureşti, Editura Paideia, 2002.
82. Mitran, G., Lambescu G., *Ansamblu de arhitectură medievală din Braşov — date privind prima farmacie orăşenească*, în Cumidava XXI, 1997.
83. Mitran, G., *Braşovul, centru de producţie şi comercializare a articolelor de cositor*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
84. Mîndrea, I., Miklos, Şt., *Aspecte ale mişcării muncitoreşti din Braşov între anii 1903–1907*, în Cumidava VI, 1973.
85. Moraru, O., *Contribuţii la studiul portului din Şcheii Braşovului*, în Cumidava II, 1968.
86. Moraru, O., *Structura tematică a Muzeului etnografic al Ţării Bârsei*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
87. Moruş, I., *File din mişcarea teatrală românească din sud-estul Transilvaniei între anii 1850 şi 1920*, în Cumidava III, 1969.
88. Mureşianu, A. A., *Prefectura română a Ţării Bârsei din 1848–1849*, în Ţara Bârsei, nr. 3, 1929.
89. Mureşianu, A. A., *Un capitol necunoscut din istoria românilor ardeleni: românii apărători ai Braşovului în războiul cu curuţii (1704–1709)*, în Ţara Bârsei, nr.1, 1930.
90. Muşlea, C. C., *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii-Braşovului, vol. I, II*, Braşov, Institutul de arte grafice „Astra", 1943.
91. Muşlea, C. C., *Protopopul Bartolomeiu Baiulescu*, Braşov, Institutul de Arte grafice „Astra", 1938.
92. Muşlea, I., *Însemnările dr. Chenot despre românii şi saşii din Braşov*, în Ţara Bârsei, nr.4, 1929.
93. Muşlea, I., *Obiceiul junilor braşoveni — studiu de folklor*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1930.
94. Muşlea, I., *Însemnările popii Nicolae Grid despre Şcheii de altă dată şi biserica lor*, în Ţara Bârsei, nr. 4, 1931.
95. Negulici, D., *Familia Radu Tempea în cultura naţională*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
96. Netea, V., *Din activitatea lui Andrei Mureşianu*, la Braşov, în Cumidava V, 1971.
97. Nicoară, I., *Aspecte ale revoluţiei din anii 1848–1849 în Braşov şi Ţara Bârsei*, în Cumidava VI, 1973.
98. Nistor, G., *Homo faber coresian*, în Cumidava XIII, 1983.
99. Nistor, M., *Brâncoveanu şi Braşovul*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
100. Nistor, M., *Braşovul în izvoare cartografice şi iconografice*, în Cumidava IX, 1975.
101. Nistor, M., *Contribuţii la cercetarea hanurilor din Ţara Bârsei*, în Cumidava VII, 1973.
102. Nistor, M., *Lăzile de breaslă din colecţia Muzeului Judeţean Braşov*, în Cumidava IV, 1970.

103. Nistor, M., Secţia *„Cetatea Braşovului şi fortificaţiile din Ţara Bârsei“* în Cumidava I, 1967.
104. Nistor, M., *Noi identificări de lucrări ale argintarului braşovean Georg May II*, în Cumidava V, 1971.
105. Nussbächer G., *Contribuţii cu privire la tabloul judelui Braşovului Lucas Hirscher*, în Cumidava I, 1967.
106. Nussbächer G., *Contribuţii la istoria administraţiei oraşului Braşov în perioada medievală (secolele XIII–XVI)*, în Historia Urbana tom IV, 1994.
107. Nussbächer G., *Contribuţii la istoria administraţiei oraşului Braşov în perioada medievală (secolele XVII–XVIII)*, în Historia Urbana, tom II, 1996.
108. Nussbächer G., *Contribuţii la istoricul cetăţii Bran şi a domeniului ei în secolele XIV–XV*, în Cumidava IX, 1975.
109. Nussbächer G., *Moara de hârtie din Braşov din secolul al XVI-lea*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
110. Nussbächer, G., *Unele aspecte privind relaţiile lui Mihai Viteazul cu saşii din Transilvania*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
111. Nussbächer, G., *Contribuţii la istoria arhivei Braşovului în secolul XV–XVIII*, în Cumidava IV, 1970.
112. Nussbächer, G., *Din cronici şi hrisoave, Contribuţii la istoria Transilvaniei*, Bucureşti, Editura Kriterion, 1987.
113. Nussbächer, G., *Mic ghid prin Biserica Neagră*, Braşov, Editura Aldus, 1997.
114. Nussbächer, G., *Statutul breslei arcarilor din Braşov* , în Cumidava II, 1968.
115. Nussbächer, G., *Caietele Corona — Contribuţii la istoria Braşovului; caietul 1*, Editura Aldus, 2002.
116. Nussbächer, G., *Caietele Corona — Contribuţii la istoria Braşovului; caietul 2*, Editura Aldus, 2003.
117. Nussbächer, G., *Caietele Corona — Contribuţii la istoria Braşovului; caietul 3*, Editura Aldus, 2004.
118. Nussbächer, G., *Caietele Corona — Contribuţii la istoria Braşovului; caietul 4*, Editura Aldus, 2005.
119. Nussbächer, G., *Caietele Corona — Contribuţii la istoria Braşovului; caietul 5*, Editura Aldus, 2006.
120. Oltean, V., *Acte, documente şi scrisori din Şcheii Braşovului*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.
121. Oltean, V., *Comitetele filantropice — expresie a participării braşovenilor la războiul de independenţă*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
122. Oltean, V., *Controverse coresiene*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
123. Oltean, V., *Întâia şcoală românească din Şcheii Braşovului*, Braşov, Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Braşov, 1981.
124. Oltean, V., *Şcoala românească din Şcheii Braşovului*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1989.
125. Oltean, V., *Adevăratul Maiorescu*, în Cumidava IX, 1975.
126. Oltean, V., *Configuraţia istorică şi bisericească a Braşovului (sec. XIII–XX)*, Sibiu, Editura Andreiană, 2010.
127. Pascu, Şt. et al., *Documenta romaniae historica. 1222–1456 D. Relaţiile între ţările române,* vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1977.
128. Pascu, Şt., *Voievodatul Transilvaniei, vol. I–IV*, Cluj, Editura Dacia, 1979.
129. Pervain, I., Ciurdariu, A., Sasu, A., *Românii în periodicele germane din Transilvania*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1983.
130. Petit A., *Monografia judeţului şi oraşului Braşov*, Editura Unirea Braşov, 1922.
131. Petraru, Şt., Catrina, C., *Braşovul memorial*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1976.
132. Petraru, Ş., *Presa umoristică românească din Transilvania*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
133. Philippi, M., *Die bürger von Kronstadt im 14 und 15 jahrhundert,* Bucureşti, Editura Kriterion, 1986.
134. Philippi, M., *Un nou document despre răscoala braşovenilor din 1688*, în Cumidava III, 1969.
135. Philippi, M., *Kronstadt*, Braşov, Editura Aldus, 2006.
136. Pinczés, I., *Rolul comerţului braşovean în prima jumătate a secolului al XIX-lea şi reflectarea lui în gândirea economică*, în Cumidava III, 1969.
137. Podea, I., *Monografia judeţului Braşov*, Braşov, 1938.
138. Pop, I., *Date arheologice privind continuitatea populaţiei daco-romane pe teritoriul regiunii Braşov în perioada anilor 271–600*, în Cumidava I, 1967.
139. Pop, I., *Date arheologice privitoare la istoria Braşovului în sec. IX–XIII*, în Cumidava II, 1968.
140. Popa, L., Covali D., *Monumente, cultură, artă — ghid*, Braşov, Editura Bravox, 1994.
141. Popa, L., *Documente referitoare la legăturile familiei Mureşenilor cu familia Brătianu*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
142. Popa, S., *Institutul de fete Henriette Vautier. Contribuţii la istoria învăţământului braşovean*, în Cumidava V, 1971.
143. Popescu-Puţuri, I., Deac, A., (red.) *Unirea Transilvaniei cu România — 1 decembrie 1918*, Bucureşti, Institutul de studii istorice şi social-politice, 1972.
144. Popescu Topolog, I., *Monografie Reduta — 50, 1959–2009*, Braşov, Editura Pastel, 2009.
145. Porţeanu, A., *„Gazeta Transilvaniei“ şi mişcarea socialistă a timpului*, în Cumidva III, 1969.
146. Praoveanu I., *Reglementarea relaţiilor comerciale prin pasul Bran (sec. XIV–XVII)*, în Cumidava XV–XIX, 1990–1994.
147. Praoveanu, I., *Relaţiile politice ale Braşovului, cu Moldova în secolele XV–XVI*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
148. Praoveanu, I., *Aspecte privind funcţiile castelanilor de la cetatea Bran*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
149. Praoveanu, I., *Castelul Bran*, Editura C2 Design, Braşov, 2002.
150. Prodan, D., *Supplex Libellus Valachorum — Din istoria formării naţiunii române*, Bucureşti, Editura enciclopedică, 1998.
151. Puşcariu, S., *Braşovul de altădată*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.
152. Radu M., *Contribuţia lui Gheorghe Bariţ la întemeierea şi dezvoltarea ASTRA, reflectată în paginile presei braşovene*, în Cumidava XX, 1996.
153. Radu M., *Asociaţiunea pentru sprijinirea învăţăceilor şi sodalilor români meseriaşi din Braşov — susţinătoare a învăţământului profesional braşovean românesc*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
154. Retegan, S., *Dieta românească a Transilvaniei (1863–1864)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia,1979.
155. Rezachevici, C., *Radu Şerban şi Branul*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
156. Rezachevici, C., *Neobişnuitul drum peste Carpaţi al oştii lui Radu Şerban, înaintea bătăliei de lângă Braşov cu Gabiel Bathory*, în Cumidava VIII, 1974–1975.

157. Roth, H., Herausgegeben, *Kronstadt: eine siebenbürgische Stadtgeschichte*, Universitas Verlag in der F. A. Herbig Verlagsbuchhandlung GmbH, München, 1999.
158. Salvan, Fl., *Aservirea obştilor săteşti autohtone din Ţara Bârsei*, în Cumidava XIV, 1989.
159. Salvan, Fl., *Contribuţii cu privire la voievodatul din Ţara Bârsei*, în Cumidava XV–XIX, 1990–1994.
160. Salvan, Fl., *Numărul şi componenţa naţională a populaţiei din Ţara Bârsei în secolul al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX lea*, în Cumidava XX, 1996.
161. Salvan, Fl., *Viaţa satelor din Ţara Bârsei în evul mediu (secolele XIII–XVII)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996.
162. Sârbu, V., *Contribuţii privind modul de organizare a breslei rotarilor şi a breslei strungarilor în lemn din Râşnov*, în Cumidava V, 1971.
163. Schaser, A., *Reformele iosefine în Transilvania şi urmările lor în viaţa socială*, Sibiu, Editura Hora, 2000.
164. Siegmund, M., *Contribuţii la istoricul Bibliotecii Gimnaziului „Honterus" din Braşov*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
165. Sofronie, R., *Aspecte din publicistica lui George Barițiu în perioada 1860–1863*, în Cumidava VI, 1973.
166. Sporea, C., *Documente inedite care reflectă activitatea lui George Barițiu pusă în slujba ţărănimii din Ţara Bârsei şi împrejurimi, între anii 1850–1855 precum şi lupta antifeudală a acesteia*, în Cumidava VI, 1973.
167. Suciu, Şt., *1842 — Prima asociaţie muncitorească de întrajutorare*, în Magazin istoric, februarie 1986.
168. Suciu, Şt., Nussbächer, G., Cincu, M., *Relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul 1396–1803 — inventar arhivistic*, Bucureşti, Direcţia generală a arhivelor statului din R.S.R., 1986.
169. Surdu, A., *Şcheii Braşovului*, Braşov, Editura Kron-Art, 2010.
170. Székely, Z., *Contribuţii la problema aşezărilor şi cetăţilor dacice din sud-estul Transilvaniei*, în Cumidava III, 1969.
171. Székely, Z., *Date referitoare la cucerirea sud-estul Transilvaniei de către romani şi persistenţa elementului dacic*, în Cumidava IV, 1970.
172. Şelaru, Gh., *Consecinţe ale războiului vamal asupra economiei braşovene (1886–1891)*, în Cumidava VII, 1973.
173. Ştefan, I.M., *Ciurcu — cărturari şi inventatori*, în Magazin istoric, octombrie 1984.
174. Ştefănescu, R., *Sigilii din colecţia Muzeului judeţean Braşov*, în Cumidava XII–1, 1979–1980.
175. Şuluţiu, I., *Braşov — monografie*, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol al II-lea", 1937.
176. Teodorescu, C., *Date privind instituţia plăieşiei în Transilvania în secolele XVII–XVIII*, în Cumidava I, 1967.
177. Ţopan, G., *Constituirea societăţilor culturale (1780–1830)*, în Cumidava VIII, 1974–1975.
178. Ţopan, G., *Contribuţii braşovene la evoluţia şi afirmarea cărţii vechi româneşti*, în Cumidava XIII, 1983.
179. Vătămanu, A., *Vasile Alecsandri la Braşov*, în Cumidava IX, 1976.
180. Vlad, I., *Românismul braşovenilor (documente 1916–1919)*, Braşov, Editura Transilvania Expres, 1998.
181. Wachner, H., *Istoria Ţării Bârsei*, Braşov, Editura Aldus, 1995.
182. Wagner, E., *Istoria saşilor ardeleni*, Bucureşti, Editura Meronia, 2000.
183. Xenopol, A. D. *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1985.
184. Zamfir, A. M., *Un posibil model vienez pentru Braşovul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea*, în Cumidava XXI, 1997.

Surse WEB

185. Oltean, V., *La pas prin Braşovul de ieri*, http://www.opiniamea.ro/index.php?lc=2&ep preluat 14.07.2005.
186. Pál, J., *Meşteşugurile în oraşele din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Historia Urbana VI (1998) nr. 1–2, http://pal.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=20&- preluat 09.06.2006.
187. Ţiplic, I.M., *Breslele producătorilor de arme din Sibiu, Braşov şi Cluj, secolele XIV-XVI*, http://arheologie.ulbsibiu.ro/publicatii/bibliotheca/bresle preluat 12.06.2006.
188. ***Portalul Primăriei Municipiului Braşov, http://www.brasovcity.ro/index.php?lcp=primbv preluat 17.07.2006
189. ***S.J.B.A.N. Fond „Primăria oraş Braşov". Colecţia Privilegii. Inventarul documentelor. Vol I (1353–1531) nr. inventar 515.
190. ***S.J.B.A.N. Fond „Primăria oraş Braşov". Colecţia Privilegii. Inventarul documentelor. Vol II (1531–1910) nr. inventar 546.
191. ***S.J.B.A.N. Fond „Primăria oraş Braşov". Actele Magistratului Braşov. Inventarul documentelor. Vol II (1692–1700) nr. inventar 532.

Cuprins

Cuvânt înainte 5
Prefață 7
Țara Bârsei în epoca străveche 13
Urme ale aşezărilor dacice şi ale coloniştilor romani 15
Retragerea ocupației romane. Continuitate daco-romană pe teritoriul Țării Bârsei 18
Definitivarea procesului de formare a limbii şi poporului român 22
Țara Bârsei în epoca feudală timpurie. Cucerirea sud-estului Transilvaniei de către regatul maghiar 24
Naşterea oraşului. Sosirea coloniştilor germani 28
Afirmarea şi consolidarea oraşului 41
Relații conflictuale cu autoritățile voievodatului transilvănean 50
Începutul erei comerciale a oraşului 54
Dezvoltarea meşteşugurilor şi a breslelor 73
Braşovul şi Țările Române în fața duşmanului otoman 77
Consolidarea autonomiei oraşului 87
Perioada de înflorire a oraşului medieval; înființarea instituțiilor proprii 117
Honterus — promotor al Reformei revine în Braşov 161
Braşovul în cadrul principatului autonom Transilvania 166
Coresi, făuritor de limbă românească; încercări de atragere a bisericii româneşti la Reformă 182
Mihai Viteazul şi Braşovul 200
Încercări de independență cu final tragic 213
Instaurarea stăpânirii habsburgice 237
Lupta românilor din Şchei pentru drepturi şi administrație proprie 264
Absolutism şi iluminism în epoca împăraților Maria Tereza şi Iosif al II-lea 270
Trezirea conştiinței naționale româneşti 307
Emulații culturale interetnice 343
Braşovul — placă turnantă a revoluționarilor anului 1848 din Țările Române şi Ungaria 363
Braşovul sub regimul neoabsolutist al monarhiei habsburgice 374
Speranțe şi deziluzii prin introducerea sistemului constituțional de guvernare 393
Încorporarea Transilvaniei în Ungaria; compromisul politic dintre Ungaria şi Austria 408
Criză economică în Transilvania 419
România îşi cucereşte independența 428
Dezvoltarea industrială a oraşului 435
Urmările războiului vamal dintre Austro-Ungaria şi România asupra Braşovului 443
Epoca edificiilor grandioase sau grandomanie ? 451
Anexa 1 — Lista juzilor şi primarilor din Braşov 486
Anexa 2 — Denumirea principalelor străzi în cartierele istorice ale Braşovului 488
Indice 497
Surse documentare 519
Cuprins 523